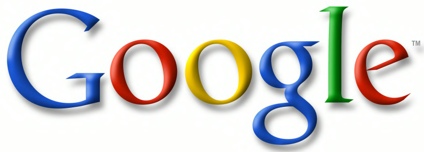

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI
PUBLICATIONIS PERIODICAE CLERI BOHEMICI
„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA“.

DIRIGENTIBUS

Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae.

J. URBAN
Cracoviae.

Dr. FR. GRIVEC
Labaci.

Dr. LUC. JELIĆ
Jadrae.

ANNUS II.

1906.

PRAGAE BOHEMORUM 1906.
SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I.-190.
(ROHLIČEK & SIEVERS.)

Epitome.

BOHEMICA.

BULGARICA.

CROATICA.

PALAEOSLAVICA.

POLONICA.

RUSSICA.

RUTHENICA.

SERBICA.

SLOVENICA.

QUAEDAM DE QUIBUS THEOLOGI UTRIUSQUE ECCLESIAE DISSENTIUNT.

EXTRANEA, RES SLAVORUM SPECTANTIA.

MISCELLANEA.

RESPONSA AD INTERROGATIONES.

ALIORUM IUDICIA DE NOSTRO PERIODICO.

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI PUBLICATIONIS
PERIODICAE CLERI BOHEMICI
„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA".

DIRIGENTIBUS

Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae.

J. URBAN
Cracoviae.

Dr. LUC. JELIĆ
Jadrae.

ANNUS II.

Nr. I.

La Revue »Slavorum litterae theologicae« paraît quatre fois par an.

PRAGAE BOHEMORUM 1906.
SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I.-190.
(ROHLIČEK & SIEVERS.)

INDEX.

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach. Dr. Ant. Podlaha, Ad. Špaldák, Pragae.
J. Urban, Cracoviae.

Annus II. (1906) Pragae Bohemorum. Nr. I.

BOHEMICA.

O Spencerově „Nepoznatelném". Kritický rozbor prvé kapitoly Spencerovy „Filosofie Souborné". Podává Dr. *Karel Statečný,* professor morálky a filosofie při theol. ústavě v Českých Budějovicích. V Praze, 1904. Otisk z „Čas. kat. duch. 1904 –1905. (**De Spenceri „Incognoscibili".** Analysis critica primi capituli Spenceri „Philosophiae syntheticae". Auctore Dre *Car. Statečný,* theologiae moralis et philosophiae in instituto theologico Budvicensi Bohemorum professore. Pragae 1904. Separata editio tractatus in „Čas. kat. duch." [Public. periodica cleri catholici bohemici] annis 1904 –1905 publicati.)

Philosophi Spenceri opera in linguam bohemicam translata late apud Bohemos propagantur et frequenter leguntur. Non exiguum exinde religioni et moralitati imminet periculum. Meritorium ideoque certe auctor huius tractatus suscepit opus, argumentis e philosophia christiana depromptis doctrinam Spenceri de „Incognoscibili" redarguendi.

In articulo primo (pag. 1—6) ostendit, Spencerum frustra religionem cum scientia conciliare velle, religio enim christiana a religione naturali, quam Spencer religione revelata reiecta admittit, toto coelo differt. In articulo secundo (pag. 7 -18) exponitur, Spencerum affirmare, id, quod de re simul cogitari non potest, esse symbolicum, impossibile, fallax. Hoc valere de origine mundi. Non enim potest cogitari mundus a se, quia deberet cogitari alicubi et deberet cogitari in praeterito, neque potest cogitari mundus creatus ab infinito ente, quia ipsum ens infinitum deberet cogitari in aliquo loco et in tempore praeterito, quod utrumque Spencerus impossibile esse dicit. — Rite contra hoc sophisma, iam a sophista Gorgia usurpatum, auctor opponit ubi infinitum est, ibi de spatio et tempore sermonem fieri non posse, quia conceptus infiniti omne spatium et tempus excludit. Si Spencerus falsae sententiae de infinito insistens asserat, diversas de origine universi opiniones religiosas alio modo conciliari non posse, nisi ut vis, cuius effectus universum est, absolute incognoscibilis et inscrutabilis agnoscatur, recte auctor opponit, cum universum sit cognoscibile et scrutabile, etiam causam, cuius effectus universum est, aliquatenus cognoscibilem et scrutabilem esse oportere. In articulo tertio (pag. 19—54) ad particularia iam procedens, auctor supremas scientiae ideas et

quidem: materiae, motus, efficientiae, extensionis et substantiae — quas Spencer absolute incomprehensibiles esse dicit — secundum doctrinam s. Thomae Aquinatis exponit, easque rationi humanae vere accessibiles esse, clare ostendit. Maior pars ontologiae christianae hic loci contra positivistica principia Spenceri ad bellum producitur. Neque desunt in articulo quarto (pag. 55—71) principia logicae christianae, quibus opinio Spenceri, Absolutum ideo esse absolute incogitabile, quia deest, ad quod referatur, a quo differat et cui sit simile — refutatur. Vere enim non est methodus cognitionis analytica, qua Spencer in scientia a singularibus ad universalia unice progrediendum esse censet, via unica, qua cognitionem haurimus, sed existit etiam methodus synthetica et methodus cognitionis analytico-synthetica, quae est optima. Hac autem via Absolutum — Deum — causam primam, via causalitatis, remotionis et eminentiae aliquatenus etsi solummodo per analogiam cognoscere possumus. Quae cognitio per analogiam vere est cognitio scientifica, quia ipsa etiam in scientiis naturalibus persaepe locum habet, quum evidentia mathematica solummodo in paucissimis haberi queat. — In articulo denique quinto (pag. 72—145) auctor conciliationem scientiae et religionis in eo consistentem, ut agnoscatur tum a scientia tum a religione, adesse limitem, citra quem „Inscibile“, etsi cordi humano desiderabile et necessarium, positum sit — impossibilem dicit. Hac enim conciliatione admissa, religio nihil esset, nisi pars scientiae, et vera esset theoria Spenceri, falsas et imperfectas sententias religiosas progrediente scientia esse reformatas et reformari, usque dum scientia locum occupet religionis. Actum esset revera de religione supernaturali. Laudabile quidem est, Spencerum ens experientiam humanam transcendens strenue asserere, sed cum illud „Inscibile“, inscrutabile esse dicat, agnosticismum religiosum docet et secum ipse dissentit.

Testimonia auctor lingua latina affert terminosque philosophicos eiusdem linguae saepissime adhibet. Propter lectores linguae latinae in genere et terminorum scholasticorum in specie ignaros utilius forsan esset, si passim termini philosophici linguae bohemicae, prout eos in operibus suis viri nostrates in philosophia christiana versati Dr. Jos. Pospíšil et Dr. Eug. Kadeřávek statuerunt, adhibiti fuissent. Multum enim occupantur versione bohemica operum Spenceri magistri scholarum inferiorum, quibus omnis scientia linguae latinae deest.

Ceterum autem sincere fatendum, argumentationem et criticam ubique esse claram et stringentem. Studiosi philosophiae christianae et academice exculti exemplar hic habent, quomodo principia philosophiae perennis ad mentem piae memoriae papae Leonis XIII. ad redarguendos errores philosophiae „modernae“ apte adhiberi possunt.

Olomucii. Prof. Dr. *Jos. Kachník.*

Monumenta Vaticana res gestas bohemicas illustrantia. Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae ediderunt ad recensendos historiae bohemicae fontes delegati.

Anno 1887 comitia regni Bohemiae in eo convenerunt, ut omnis materia in archivis Romanorum Pontificum latens, quoad res gestas spectat bohemicas, per viros historiae patriae peritos quam accuratissime indagaretur. Inde ab anno 1894 cura materiae archivo Vaticano iam depromptae in lucem proferendae viris commissa est eruditis, qui recensendis historiae patriae fontibus deputati existunt. Hucusque in lucem prodierunt:

Tomus I. Acta Clementis VI. 1342—1352 opera Ladislai Klicman (Pragae 1903). Pag. XIV+953.

Tomus V. Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. 1378—1404 opera Camilli Krofta. (Pragae 1903—1905). Pag. XXIII+1502.

Ad historiam ecclesiasticam regni Bohemiae cognoscendam opus hoc summa cum diligentia elaboratum maximi est momenti. Tomi hucusque editi praecipue de interiore ecclesiae statu in Bohemia nos edocent, supplentque fontes ex aliis archivis domesticis in lucem prolatos, videlicet „Libros confirmationum“ et „Acta iudiciaria consistorii Pragensis.“ De hac re editor tomi V. C. Krofta ipse ita in praefatione scribit: „Cum enim hi domestici, prius editi fontes rerum ecclesiasticarum dioeceseos Pragensis administrationem illustrent, quantum archiepiscopus auctoritate ordinaria eam exercebat, ex monumentis Vaticanis hucusque editis patebit, quatenus eadem administratio a sede apostolica dependerit.“ *P.*

Josephus Locatelli: Babylon Bohemiae ab anno 1780 usque ad annum 1790. Edidit Dr. *Ant. Podlaha.* (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis. Fasc. I.) Pragae 1905. III+152 pag. Pretium: 3 C.

Canonicus metropolitanae ecclesiae Pragensis Josephus Locatelli (* 1749, † 1800) scripsit tres libros de memoria vitae suae. Primus liber hac editione publici iuris factus est. Opus hoc ad illa tempora cognoscenda haud exigui est momenti. Auctor novitatibus in rebus ecclesiasticis tunc introductis nequaquam amicus opinionem suam aperte profitetur, etsi optimam Josephi II. caesaris voluntatem sincere agnoscat.

Jana z Jenštejna: Tractatulus de potestate clavium. Z vatikánské knihovny podává, úvodem a poznámkami provází Dr. *Jan Zítek.* **(Ioannis a Genczenstein: Tractatulus de potestate clavium.** Ex manuscripto bibliothecae Vaticanensi nunc primum edidit notisque illustravit dr. *Joh. Zítek.*) V Praze. Tiskem kníž. arcib. knihtiskárny Nákladem vlastním 1905. Pag. 39 in 8º.

Joannes a Genczenstein, archiepiscopus pragensis (1379—1396) scripsit tractatulum hunc rogante papa Urbano VI. tempore funestissimi schismatis ecclesiae occidentalis, cuius causa fuit antipapa Robertus Avinionensis. Demonstrat existentiam et necessitatem primatus romani pontificis refellitque obiectiones ea aetate tritas. Praefatio observationesque, quibus accurata haec editio instructa est, diligentissime sunt elaboratae. *P.*

Hilarius Litoměřický: Traktát o nejsvětějším přijímání lidu obecného pod jednou způsobou. Vydal Dr. *Ant. Podlaha.* **(Hilarii Litomericensis: Tractatus de communione laicorum sub utraque specie.** Edidit Dr. *Ant. Podlaha.*) Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis Nr. II. Pragae 1905. Sumptibus s. f. metropolitani capituli Pragensis. Pag. III+127. Pretium 3 Cor.

Anno 1495 mense Februarii indictus est Pragae procerum sacerdotumque conventus, in quo sollemnis inter catholicos et utraquistas instituta est disceptatio. Duravit certamen hoc quinque diebus continuis. Palmam tulit Hilarius Litomericensis, metropolitani capituli Pragensis decanus, qui una cum canonico Venceslao Křižanovský sophismata Rokyczanae, utraquistarum ducis, diluit et gloriosum veritati catholicae testimonium perhibuit. Ipse dein disputationem hanc latine descripsit, quam narrationem Henricus Canisius in suis „Lectionibus antiquis" (1601) primus vulgavit, deinde Jac. Basnage (1725), postremo autem et quidem optime A. Voigt (1775) ediderunt. Materiam disputationis Hilarius insuper fusius in opere lingua bohemica elaborato pertractavit, quod opus nondum typis vulgatum nunc primum e quatuor manuscriptis codicibus bibliothecae metrop. capituli Pragensis diligenter collatis critica ratione editum est.

Nejstarší mravoučná literatura česká až po dobu Tómy ze Štítného. Řeč, kterou při své dne 5. prosince 1905 konané installaci promluvil Dr. *Ant. Vřešťál,* t. č. rektor c. k. české university Karlo-Ferdinandovy. (**De antiquissimis litteris bohemicis doctrinam de moribus tractantibus usque ad Thomam de Štítné.** Oratio, quam habuit 5. Decembris 1905. Dr. *Ant. Vřešťál,* dum in rectorem c. r. universitatis bohemicae inaugurаretur.) V Praze 1905. Pag. 8 in 16⁰.

Doctissimus auctor, h. t. professor theologiae moralis in theologica facultate Pragensi necnon rector universitatis paucis exponit, quaenam de moribus lingua bohemica scripta fuerint incipiendo a saec. XIII. usque ad finem saeculi XIV. Quae ante Thomam de Štítné, qui in fine huius periodi floruit, scripta sunt, parum valent cum maxima ex parte nihil aliud sint nisi poëmata ad usum rudium composita. Ille demum Thomas scripsit nonnulla opera, quae iure meritoque magni aestimantur.

V. Hradský: **Náboženství budoucnosti — žádné náboženství? (Religio futuri temporis — nulla religio?)** Pragae 1905. P. 128.

Tempori aptus hic libellus apologeticus eos impugnat, qui ex progressu atheismi saeculi decimi noni evincere student, futurum tempus religionibus vacuum fore. Praeter partem polemicam invenitur hic admixta pars positiva. Ibi agitur de causa celebritatis famae atheistarum, de nativa religione theistica, de origine paganismi et polytheismi, de philosophia materialistico-pantheistica comparata cum religione christiana, de modo levi et a doctrina alieno, quo gravissimae quaestiones vitae tractari soleant, prorsus de eis, quae peversitatem omnimodam atheismi efficiunt.

Libellus scriptus est magna eruditione, scribendi genere facili et iucundo: unde etiam ad oratores iuvandos aptus est.

J. Černý S. J.

Biblica litteratura bohemica ab a. 1900—1905 incl.

Concinnavit Ad. Jašek.

Quoniam occidentales publicationes periodicae biblicae ignorant biblica slavica [1]), tamquam supplementum litterarum biblicarum enumeratarum in Orientalische Bibliographie (Berlin) et Biblische Zeitschrift (Freiburg in Br.) colligere placuit biblica bohemica edita ultimo quinquennio.

Explicationes abbreviationum: B. Pr. — Bílý Prapor. Olomuc. Anno 1901. editus a. I.; Č. k. d. Časopis katolického duchovenstva. Praha. A. 1899 — 1900 — XLI.; Hl. - Hlídka. Brno. A. 1900 — XVII.; M. b. Museum. Časopis bohoslovců československých. Brno A. 1899—1900.—XXXV.; Č. M. kr. č - Časopis Musea království českého. Praha. A. 1900—LXXIV.; N D. Naše Doba. Královské Vinohrady. A. 1900—VII.; N. Ž. Nový Život. Prostějov. (Nový Jičín antea.) A. 1900—V.; O. N. S. Ottův Naučný Slovník. Praha. A. 1900 fasc. XV.; Vl. = Vlast. Praha. A. 1899 — 1900 XVII. P. (p.) - pagina(e). R = recensuit. Numeri, qui ponuntur post locum editionis, complendi sunt num. 19—, ut accipias annum saec. XX.; ( ) = recensio libri litteraturae extrabohemicae; [ ] = ubi recensio libri inveniatur.

Biblica litteratura Veteris Testamenti:

V. Müller a E. Žák, Svatá země. Pouť v obrazích z Betlema na Golgotu. Terra Sancta. Praha. [Č k. d. XLI. p. 608].

Dr. Just. V. Prášek a Tošner de Simon Ludvík, Palestina. O. N. S. XIX p. 95—102.

B. Javurek, Palestina z ptačího pohledu. Palaestina ex obliquo visa. Praha [Č k. d. XLIII].

Dr. Just. V. Prášek, Samaria. O. N. S. XXII p. 572.

Josef Růžička, Mrtvé Moře. Mare Mortum. O. N. S. XVII. p. 826—28.

Voda Mrtvého Moře. Aqua Maris Mortui. Věda a Práce. Praha XI. (03.) p. 42—43.

Dr. Just. V. Prášek, Moab O. N. S. XVII. p. 483.

Poloostrov Sinajský. Paeninsula Sinai. Hl. XXI. p. 71—72.

Dr. Just. V. Prášek, Mesopotamie O. N. S. XVII. p. 157—58.

Jos. Růžička, Nil. Nilus. O. N. S. XVIII. p. 322—27.

Dr. Al. Musil, Nil u staré Kâhiri Nilus apud antiquam Kâhiram. N. Ž. VI. p. 51—54.

Dr. Al. Musil, Staroegyptské prameny místopisu a národopisu jižní Palestiny a pohraničních území. Starozákonní studie. Fontes Antiquae Aegypti spectantes ad topographiam et ethnographiam austrinae Palaestinae et terrarum finitimarum. Hl. XVIII. p. 247-52, 302—06, 695—98 778—84.

Dr. Ignác Steinochr, Starý Egypt v pařížském Louvru. Antiqua Aegyptus in Louvres Parisiorum. Vl. XIX. p. 902-07, 1024—29.

Dr. Jar. Sedláček, Pouť do posvátných míst sv. země a Egypta. Průvodce po svatých místech. Peregrinatio in sacra loca s. terrae et Aegypti. Praha 02. P. 302. [Č. k. d. XLIII. p. 216].

---

[1]) In Orientalische Bibliographie per aliquot annos indicabat Dr. Just. V. Prášek bohemicam litteraturam spectantem orientalia, sed nescio, qua de causa ab hoc meritorio opere defecerit. Hucusque haec publicatio indicat litteraturam russicam spectantem orientalia sed mancam.

Dr. Just. V. Prášek, Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jerusalema a Kaira r. 1491—92. Martini Kabátník iter ex Bohemia in Hierosolymos et Cairo susceptum a. 1491—92. Praha. Světová knihovna 191. [Vl. XVII. p. 871].
Dr. Al. Musil, Kuṣejr 'Amra. Věstník České Akademie. XI. 02. 5. p. 325—49. [Č. M. kr. č. LXXVI. p. 567—70. R. Dr. Just. V. Prášek — Vl. XX. p 570.]
(Dr. Al. Musil, Kuṣejr 'Amra und andere Schlösser östlich von Moab. Wien 02. [Hl. XIX. p. 440—41. R. Dr. Fr. Kyzlink.])
(Кондаковъ Н. П., Археологическое путешествіе по Сиріи и Палестинѣ. Санктпетербургъ. 04. Iter archaeologicum per Syriam et Palestinam. [Č. k. d. XLVI. p. 298-300 R. Dr. Jar. Sedláček)].

Josef Foltynovský, Ze severosemitské epigrafie. Ex epigraphia Semitarum septentrionalium. M. b. XXXIX. p. 15—18, 80—81, 117—19, 171—75, 246—47.
Dr. Rud. Dvořák, Orientální filologie, Philologia orientalis. O. N. S. XVIII. p. 864—65
Dr. Rud. Dvořák, Semitské jazyky. Linguae semiticae. O. N. S. XXII. p. 838—43.
Dr. F. Karban, Hebrejsko-český slovník k prvním 10 kap. Gen. Hebraico-bohemicum vocabularium ad prima X cap. Gen. Praha.
Dr. F. Karban, Hebrejsko český slovník ke knize Ruth. Hebraicobohemicum vocabularium ad librum Ruth. Praha.
Fr. Vymazal. Hebrejsky snadno a rychle. Hebraice facile et celeriter. Praha.
Dr. F. Karban, Arabsky čísti a psáti ve 4 hodinách pro samouky. Arabice legere et scribere in quattuor horis sine magistro. Praha.

Dr. Jar. Sedláček, Úvod do knih Starého Zákona. Introductio in libros Veteris Testamenti. Praha 04—05. P. 471. [Č. k. d. XLVI. p. 737. R. Franc Reindl. - M. b. XXXIX. p. 270—71]
(Dr. Herm. Zschokke, Historia Sacra Antiqui Testamenti. Vindobonae 03. [Č. k. d. XLVI. p. 179—183 R. Dr. Jan Hejčl.])
Frant. Kozák, Nauka o Písmu. Doctrina de S. Scriptura. (— Introductio in libros sacros U. T.). Čáslav 02
Jan Hejčl, Nově objevený rukopis Pentateuchu hebrejského, psaný písmem čtvercovým. Nuper inventus codex ms. Pentateuchi hebraici exaratus scriptura quadrata. Č. k. d. XLV. p. 263—64.
(Vajs Jos., Recensio croatico—glagolitici fragmenti Verbenicensis. Veglae. 03. [Č k. d. XLVI. p. 100]).
(Zwolski Stephanus, De bibliis polonicis, quae usque ad initium saeculi XVII. in lucem edita sunt. Posnaniae 04. [Č. k. d. XLVI. p 101]).
Codex Písma (latinský). Codex Scripturae latine scriptus asservatus Olomucii e saec. XIV. Hl. XXI. p. 72—73
Dr. Rud. Dvořák, Septuaginta. O. N. S. XXII p. 871
Dr. Rud. Dvořák, Pešito. O N. S. XIX. p. 595—96.
Jan Rouhal, Dvě rukopisné bible české. Duo manuscripta biblia bohemica. Výroční zpráva c. k. vyšší reálné školy v Pardubicích 01. [Listy filologické. Praha XXVIII. 01. p. 478—79. R. O. Hujer.]
(Dr. Janez Ev. Krek, Zgodbe svetega pisma. Historiae biblicae. Celovec. 04. [Č. k. d. XLVI. p. 214]).
(Вигуру-Воронцовъ, Руководство къ чтенію и изученію Библіи. 2 t. Moskva 1897—1902. [Č. k. d. XLVI. p. 312]).

Dr. Al. Musil, Nejnovější směry v kritice Starého Zákona. Novissimi cursus in critica V. T. Recensuit in hoc artic.: Briggs, The higher criticism of the Hexateuch. New York. 1897. G. A. Smith, Modern criticism aud the preaching of the O. T. London 01. Ed. König,

Neueste Prinzipien der alttestamentlichen Kritik geprüft. Berlin 02. Hl. XX. p. 227–31.
V. Oliva, Moderní kritika Písem sv. Nova critica S. Scripturae. Č. k. d. XLI. p. 514—17.
Otázka biblická. Quaestio biblica. B. Pr. II. Autorita bible. Auctoritas S. Scripturae. p. 5—6, 17–19, 37, 50—51. Počátky Israele a kritika. Principia Israelis et critica. p. 60—61, 76—77. Bible, věda a historia. S. Scriptura, scientia et historia. p. 99–100, 117—118.
Biblická otázka a nový papež. Quaestio biblica et novus Papa. B. Pr. I. p. 334—35.
Dr. Al. Musil, Církev a bible. Ecclesia et S. Scriptura. Hl. XXI. p. 244–50.
Dr. Al. Musil, Církev a bible. Ecclesia et S. Scriptura. N. Ž. IX. p. 315–19.
Castranus, Bible a Církev. S. Scriptura et ecclesia. B. Pr. I. p. 252—53, 261–63, 279—81, 288–89, 301–03, 308–09, 324.
Lang V., Bible a kritika. S. Scriptura et critica. B. Pr. II. p. 248 49, 269–72.
Dr. Frant. Novák, Loisy. Hl. XXI. p. 153—61, 225–32, 305—13, 419–24. 473—78, 564–68, 647—51, 721 25.
Co se soudí o Loisym. Quid putetur de Loisy. B. Pr. II. p. 13–14. – Biblická komise a »loisysmus«. Biblica commissio et »loisysmus«. B. Pr. II. p. 3–4. — A ještě o Loisym. Et rursus de Loisy. B. Pr. II. 51—53.
Fr. Grivec, Ex apologia russica biblica. Č. k. d. XLVI. p. 206.
Projevy pravoslavného tisku o biblistice katolické. Quid orthodoxi de catholicis biblicis sentiant. M. b. XXXIX. p. 111.
(Fr. Vinc. Zapletal, Der Totemismus und die Religion Israels. Freiburg 01. [Č. k. d. XLII. p. 587–89. R. Dr. Jar. Sedláček]).
(A. H. Sayce, The Religions of Ancient Egypt aud Babylonia. Edinburg 03. [Hl. XX. p. 476—77. R. Dr. Al. Musil]).
(Dr. Franz Schmid, Der Unsterblichkeits- und Auferstehungsglaube in der Bibel. Brixen 02. [Hl. XX. p. 43—44]).
(P. M. Jos. Lagrange, La Méthode historique surtout à propos de l' A. T. Paris. [Č. k. d. XLV. p. 397—98. R. Dr. Vinc. Zapletal]).
(Dr. Fr. Döller, Rytmus, Metrik und Strophik in der biblisch-hebräischen Poesie Paderborn 1899. [Č. k. d. XLI. p. 154–56. R. Dr. Ign. Steinochr]).
(Dr. Fr. Vinc. Zapletal, Die Metrik des Buches Kohelet. Freiburg 04. [Č k. d. XLVI. p. 79. R. Frant. Reindl]).
(Hildebrand Höpfl, Das Buch der Bücher. — Freiburg 04. [Č. k. d. XLVI. p. 729—30. R. Dr. Ant. Podlaha. — M. b XXXIX p. 110–111]).
(Кл. Рыбинскій, О Библіи. Kiev 02. [Č. k. d. XLVII. p. 287]).

Inspirace. Inspiratio. Hl. XXI. p. 274–75.
F. Kratochvil, Inspirace Písma sv. Inspiratio S. Scripturae. M. b. XXXV. p. 22—30, 77—80, 128—31, 198—235.
(Fr. Hummelauer, Exegetisches zur Inspirationsfrage. [Hl. XXI. p. 683]).
F. Vigouroux, Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a v Assyrii. Biblia et novissimae adinventiones in Palaestina, Aegypto et Assyria. Versionem fecit et locupletavit dr. Ant. Podlaha. Praha 1895—03. 5 vol. P. 370 + 576 + 650 + 664 + 376 [Vl. XIX. p. 1148 — Č. M. kr. č. LXXVII. p. 570—72. — N. D. VII. p. 316—17].
Dr. Klouda, Bible a Babel. Transl. e germ a prof. Delitzsch. Praha 1903.
Dr. Al. Musil, Bible nebo Babel? Biblia an Babel? Hl. XX. 289—94, 366—71. 531—36, 586—93, 675—81, 756—61, 829—36, 881—901.
Frant. Stejskal, Bible a (et) Babel. Č. k d XLV. p. 14—20, 176—80, 283—87, 375—78, 438—47.
Jos. Černík, Bible a Babylon. Vl. XIX. p. 1046—49, 1134–1140.

K otázce Babel a bible. Ad quaestionem Babel et Biblia. Vl. XX. p. 454—57.
Palic J., Biblia a Babel (slov. ev.) Církevní listy 5.
Bibel-Babel. M. b. XXXVIII. p. 189—195.
Bibel-Babel. Česká mysl. Král. Vinohrady. IV. 03. p. 236 - 38.
Bible-Babylon N. D. IX p. 558 - 59.
Dr. Al. Musil, Zákonník Hammurabiho. Leges Hammurabi Hl. XX. p. 372—76, 497 - 501, 606—610, 682—86, 767—70, 822 - 29.
Zákon Hammurabi-ho a Mojžíšův. Lex Hammurabi et Moysis. B. Pr. III. p. 126—27.
(Dr. Jos. Döller, Bibel und Babel oder Babel und Bibel? Paderborn 03. [Č. k. d. XLIV. p. 282 - 87])
Z babylonské školy. E schola babylonica. Hl. XXI. p. 78.
Písemné památky z babylonských rakví. Litteraria monumenta ex capulis babylonicis N. D. IX. p. 717—18.
Dr. Fr. Bořek, Symbolismus Chamitův a tabulka sipparská. Symbolismus Chamitarum et tabula Sipparae. Hl. XX. p. 124—29, 191—97.
Dr. Al. Musil, Nejstarší knihovna. Antiquissima bibliotheca (= babylonica Nippuri). Hl. XVIII. p. 197—98.
Jos. Červík, Tell-el-Amarnské listy Epistolae Tell-el-Amarna. M. b. XXXVII. p. 61—66. — (Ebehard Schrader, Die Keilinschriften und das Alte Testament. Berlin 02—03. [Hl. XX. p. 298—99. R dr. Al. Musil]).
Dr. Václav Hazuka, Příspěvek k otázce, zda západosemitské Ja'um je skutečně jméno Boží, či tvar slovesný neb adjectivum. Quaedam de quaestione, utrum Ja'um Semitarum occident. sit revera nomen Dei, an vero forma verbalis vel adiectivum Č. k. d. XLVI. p. 897—907.

Dr. Jan Lad. Sýkora, Zlatá bible klassiků. Dějiny zjevení Božího ve Starém i Novém Zákoně. Aurea biblia classicorum. Historia revelationis divinae in Vetere et Novo Testamento Vídeň. [Č. k. d. XLI. p. 414. R. dr Fr. Kryštůfek].
Dr. Jan Lad. Sýkora, Ze zlaté bible klassikův. Ex aureis bibliis classicorum. Alétheia Praha VII 03 Status et lapsus protoparentum. Promissio Redemptoris. Incrementum et passio posterorum Jacobi in Aegypto. Electio Moysis a Deo. Plagae Aegyptiorum. Israelitae in deserto. Lex in Sinai promulgata p. 89—99, 115—24, 142—49, 164—69, 193 -202, 231—37, 251—61
Dr. Ant. Podlaha, Dějiny zjevení Božího Starého i Nového Zákona Historia revelationis divinae Veteris et Novi Testamenti. Praha 01. [Č. k. d. XLII. p. 407—08. R. dr Jan Fr. Zítek]
Dr. Al. Musil, Edomský králevič Hadad dle LXX B a textu massoretského. Starozákonní studie Edomitarum regulus Hadad secundum LXX B et textum massoreticum Hl. XVII. p. 15—18, 86—90, 158—63.
Dr. Just V. Prášek, Dějiny starověkých národů východních. Díl I. Od prvých začátků po vznik staroorientálních velmocí. Díl II. Velmoci staroorientální. Historia antiquorum populorum in Oriente. Pars I. A primordiis usque ad originem imperiorum Veteris Orientis. Pars II. Imperia Veteris Orientis. Praha P XII. + 487 + 520 [Č. M. kr. č. LXXV. p. 549—55 R. dr. Al. Musil. — Č. k. d. XLIV. p. 359—60. R dr. Vinc. Zapletal - Osvěta. Praha XXX. 00 p. 276—77. R. dr Ant Podlaha]
O počátku egyptského království De initio regni Aegyptiorum. Hl XXI p. 76—77.
(H. Guthe, Geschichte des Volkes Israel Leipzig 1899 [Č. k. d. XLI p. 540—44, 604—06, 652—54. R. dr Just. V. Prášek])
(Z. Ragozina, Drevnějšaja istorija Vostoka. Istorija Chaldeji s otdalennějšich vremen do vozvyšenija Assiriji. Petrohrad. [Hl. XX. p. 45]).
Dr. Rud. Dvořák, Semité. Semitae. O N S. XXII. p. 837—38.

Fr. Žák, Vzpomínka na dílo P. Jana Slesiny T. J »Commentarius in universam Sacram Scripturam. Recordatio operis P. Joannis Slesina S. J. »Commentarius in universam Sacram Scripturam. Č. k. d XLVI. p 949—52
Dr. Al. Musil, Od stvoření do potopy A mundi creatione usque ad diluvium. Praha 05 P 168 [Č k d XLVI. p 381 82 R. dr. Vinc. Zapletal. -- Vlast XXII. p. 181--82 R. Alfr. Neubauer]
(A. II. Лопухинъ, Пятокнижіе Моисеево. Толковая Библія или комментарій на всѣ книги св. Писанія Ветхаго и Новаго завѣта. Peterburg 04. [Č. k. d. XLVI. p. 204—205]).
Frant. Šverdík, Hexaemeron v exegesi. Hexaëmeron in exegesi. M. b. XXXV. p. 54—60.
(Dr. Vinc. Zapletal, Der Schöpfungsb richt der Genesis. Freiburg 02. [Č. k. d. XLIV. p. 73 74. R. Fra J. Mergl. — Vl. XIX. p. 1147]).
Dr. Vinc Zapletal, O obrazu božím v člověku. De imagine Dei in homine. Č. k. d. XLIV p. 392—97, 508—13.
(Dr. Vinc. Zapletal, Alttestamentliches. Freiburg. [Č. k. d. XLV. p. 202—03. R. P. Jan Hudeček]).
Potopa. Diluvium., O N. S. XX. p. 337—38.
Dr. Al. Musil, בְּנֵי עֵילָם Gen. 10, 22; I. Chr. 1, 17. Hl. XVIII. p. 272.
(Gottfried Hoberg, Die Genesis nach dem Literarsinn erklärt Freiburg 1899. [Č. k. d. XLI. p. 413-14. R. dr. Ign. Steinochr]).
Dr. Al. Musil. Farao Exodu, Pharao Exodi. Hl. XVIII. p. 263-65.
Mojžíš, Moyses. O. N S. p. 511-12.
Dr. Just. V. Prášek, Levité. Levitae. O. N. S. p. 970-71.
Dr. Rud. Dvořák, Pentateuch O. N. S. XIX. p. 453-57.
Dr. Jan Hejčl, Pentateuch. Č. k. d. XLVI. p. 657 63, 830 36.
Dr. Al. Musil, Jak vznikl Pentateuch. De origine Pentateuchi. Hl. XXI. p. 253 55.
O Pentateuchu De Pentateucho. Hl. XX. p. 711—12
O zastavení slunce Josuem. De statione solis per Josuem Hl. XXII p. 980.
(P. M Jos Lagrange, Le Livre des Juges Paris 03. [Č. k. d. XLIV. p. 218 19. R. dr Vinc. Zapletal])
Dr Rud. Dvořák, Rut. O. N. S XXII. p. 386
(Jos Vajs, Liber Ruth. Glagolitice. Vegliae 05 [Č. k. d XLVI p. 783—84]).
(Dr. Rud. Dvořák, Exegetisches zum Hohenliede. Prag 01. [Č. k. d XLIII. p. 344. R dr Vinc. Zapletal]).
Dr. Jar. Sedláček, Výklad Žalmů. Explicatio Psalmorum. Pars I. Ps. I.-LXXI. P. LVIII. + 568. Praha 00. Pars II. Ps. LXXII. -CL. et biblica cantica. P. 569—1284. Praha 01. - [Č. k. d. XLII. p. 146—149, 412. R. dr. Jan Nep. Soukup. — Hl. XVIII. p. 189, 336. — Vl. XVII. p. 771—72].
Dr. Rud. Dvořák, Žalm 3. a 11. Psalmus III. et XI. (Versio). N. Ž. VI. p. 241.
Dr. Rud. Dvořák, Žalm 137. Psalmus CXXXVII. (Versio). N. Ž. VII. p. 64.
Dr. Rud. Dvořák, Job (Versio). N. Ž. V. Cap. III. p. 97 98. Cap. IV. p. 171. Cap. U. p. 202—03.
(Jos. Vajs, Analecta Sacrae Scripturae ex antiquioribus codicibus glagoliticis. Liber Job. Veglae 03. [Č. k. d. XLVI. p. 100—01]).
Jar. Jivanka, Jeremiáš a jeho Pláč. Jeremias et eius »Threni.« N. Ž. X. p. 13—17, 92—97.
Ludvík Kašpar, Obléhání Jerusalema Senaheribem. Obsessio Hierosolymorum ab Senaherib. M. b. XXXVIII. p. 133—38.
Dr. Just. V. Prášek, Senaherib. O. N. S. XXII. p. 603—04.
(Dr. Just. V. Prášek, Senaheribs Feldzüge gegen Juda. Berlin 03. [Č. k. d XLVI. R. dr. Vinc. Zapletal. p 373—74]).
(Mich. Faulhaber, Hesychii hierosolymitani interpretatio Isaiae prophetae. Freiburgi. 00. [Č. k. d. XLII p. 411 dr. Vinc. Zapletal]).

(J. Meinhold, Jesaja und seine Zeit Freiburg. 1898 [Č k. d XLII. p. 77. R. dr Just V. Prášek]).
Dr. Just. V Prášek, Ninive. O. N. S. XVIII. p. 332—33.
Dr. Ant. Podlaha, Ezechiel autorem knihy Jobovy? Ezechiel auctor libri Job? Č. k. d. XLIV. p. 453.
(Peter Schmalzl, Das Buch Ezechiel Wien 01. [Č. k d. XLIII. p. 404—05. R. dr. Vinc. Zapletal]).
Raška Jan, Danielovy týdny ve shodě s dějinami. Quomodo Danielis LXX. hebdomades congruant cum historia. Č. k d. XLV. p. 43-47, 101—08, 242—46, 312—15, 369—75, 447—58, 545—52, 604—18.
Dr. Rud Dvořák, Mene, tekel u farsin, O. N S. XVII. p. 100.
(Joh. Nikel, Die Wiederherstellung des jüdischen Gemeinwesens nach dem babyl Exil Freiburg 00. [Č. k. d. XLII. p. 410 11 R. dr. Vinc. Zapletat]).
Dr. Rud. Dvořák, Královské knihy. Libri Regum. O. N. S. XV. p. 59—60.
Dr. Carl Holzhey, Das Buch der Könige. München 1899. [Hl. XVIII. p. 190—91. R. dr. Al. Musil]).
Dr. Rud. Dvořák, Samuelovy knihy. Libri Samuelis. O. N. S. XXII. p. 588.
Dr. Rud. Dvořák, Chronika. O. N. S. XV. p. 249—50.
Dr. Vinc. Zapletal, O chronologickém pořádku knih Esdrášovy a Nehemiášovy. De chronologico ordine librorum Esdrae et Nehemiae. Č. k. d. XLII. p. 353—57, 453—56, 551—56.
Mart. Velický, Kdy přišel Ezra do Judéy. Quando Esdra in Judaeum venerit Č. k. d. XLVI. p. 522—25, 801—05
Dr. Vinc. Zapletal, Co znamená »Qohelet« ? Quid significet verbum »Qohelet« ? Č. k. d. XLVI. p. 113—17.

Bartošík Petr, Marianská starozákonní proroctví a akkomodace. Prophetiae et accomodationes V. T de B. V. Matce Boží« Olomouc 04. p. 31—46.
Vašek Bedřich, Panna Maria předobrazena ve St. Z. B. V. Maria praefigurata in V. T. Matce Boží«. Olomouc 04. p. 47—54.
Dr. Al. Musil, Urim a Tummim. Hl. XVIII. p. 127—28.
Dr. Vinc. Zapletal, Efod ve St. Zákoně. Ephodus in V. T. Č. k. d. XLI. p. 459—65, 554—61, 624—28.
Th. C. Jan Zítek, Biblický yzop. Biblica hyssopus. Č k. d. XLI. p. 518—20.
Dr. Mutl Vinc., O nemocech a způsobech léčení ve St. Z. de morbis et modis sanandi in V. T Č. k. d. XLV. p 26—29, 169—73, 215—19, 297—83.
Dr Rud. Dvořák, Sanhedim. O. N. S. XXII p. 605.
Dr Sedláček Jar XIII. mezinárodní sjezd orientalistů v Hamburku. XIII. internationalis congressus orientalistarum Hamburgii a 4.-10. Sep. 02. Vl. XIX. p. 63—66.
Архимандритъ Андрей, Какъ понимать человѣко-образныя представленія св. Писанія о Богѣ. Казань 04. [Č. k. d. XLVI. p. 878]).
(Giov. Schiaparelli, L'astronomia nell' antico Testamento. Milano 03. [Č. k. d. XLV. p 517 R. Fr. Stejskal]).
Dr. O. F. Vaněk, 'Ebrejská slavnost pesa'h. Historická ethnologická úvaha. 00. [N. D. VIII. p. 296 98.]

Biblica litteratura Novi Testamenti:

Dr. Jan Sýkora, Úvod do Písma sv. Nového Zákona Introductio in Sacram Scripturam Novi Testamenti. Praha 04. [Č. k d. XLV. p. 648 R. Dr. Ant. Podlaha].
(Dr Jož. Lésaz, Uvod v biblijske zgodbe nove zaveze. Maribor. 02. [Č. k. d. XLIII. p. 519-20 R. Dr. Jan Sýkora]).

(Dr. Joh. Belzer, Einleitung in das neue Testament. Freiburg. [Hl. XIX. p. 738.]).
(Adolf Jülicher, Einleitung in das Neue Testament 01. [N. D. VIII. p. 556-57]).
(Fr. Brandscheid, Novum Testamentum graece et latine. Freiburg 01. [Č. k. d. XLII. p. 350-51 R. Dr. Jan Sýkora])
(Dr. Hermann Freiherr v. Soden, Die Schriften des Neuen Testamentes in ihrer ältesten erreichbaren Textgestalt auf Grund ihrer Textgeschichte. Berlin 02. [Č. k. d. XLIV. p. 275-82 R. Dr. Jan Sýkora]).
Dr. Jan Sýkora, O textě knih novozákonních. De textu librorum Novi Testamenti. Č. k. d. XLII. p. 610-33.
Dr. Jos. Kupka, Testamentum D. N. Iesu Christi. Č. k. d. XLI. p. 361-65, 465-72.
(Aug. Arndt S. J., Das Neue Testament unseres Herrn Jesus Chr. [Č. k. d. XLV p. 140 R. Dr. Jos. Tumpach]).
(Dr. F. X. Funk, Das Testament unseres Herrn und die verwandten Schriften. Herausg. v. Dr. Ehrhard u. Dr. J. P. Kirsch. II. Bd. [Č. k. d. XLII. p. 73-77 R. Dr. Jos. Kupka]).
Dr. Pavel Vychodil, O jazykové stránce Sušilova překladu a výkladu N. Z. De lingua translationis et explicationis N. T., quam fecit Sušil. Hl. XXI. p. 639—40.
Prokop Haškovec, Rukopis Rokycanova Výkladu na evangelium sv. Jana. Codex ms. Rokycani Commentarii in evangelium s. Ioannis. Filologické listy. Praha XXIX. 02. p. 62—66, 150—57.
Dr. Jan Lad. Sýkora, Pravost, neporušenost, věrohodnost a příslušná vážnost novozákonních knih vůbec, evangelií pak zvláště. De authenticitate, integritate, fide et competenti auctoritate librorum Novi Testamenti in genere, evangeliorum in specie. Praha 02. [Č. k. d. XLIV. p. 152-57 R. Jos. Havránek].
Jokl Jeno, Historický důkaz věrohodnosti sv. evangelií. Historicum argumentum pro fide ss. evangeliorum. M. b. XXXIV. p. 121-55, 157—69.
(Al. Syrski, De authentia loci, qui in evangelio secundum s. Joannem inde a cap. VII. v. 53. usque ad cap. VIII. v. 11. legitur. Varsoviae. [Č. k. d. XLVI p. 743]).
Harnack o evangeliích. Harnack de evangeliis. N. D. XI. p. 721—25. 806—10.
(V. Rose, Etudes sur les Evangiles. Paris 02. [Č. k. d, XLIII. p. 403—04 R. Dr. Vinc. Zapletal]).
Dr. Jan Sýkora, V které řeči bylo původně sepsáno evangelium sv. Matouše. Qua lingua scriptum sit evangelium s. Matthaei. Č. k. d. XLVI. p 267—75, 350-56, 452-58.
Dr. Václav Vondrák, Remešské evangelium. Evangelium Remorum. O. N. S. XX p. 539—41.
(Louis Leger, L' evangéliaire slavon de Reims. [Osvěta Praha XXX. 00. p. 557-58. R. K. Jireček]).
Dr. J. Pastrnek, Ostromirovo evangelium. Evangelium Ostromiri. O. N. S. XVIII. p. 945—46.
Dr. Ant. Podlaha, Památky bývalé liturgie konané jazykem slovanským v kostele Emauzském v Praze. De liturgiae slavicae Pragae quondam in monasterio Emautino florentis monumento. (Evang Remorum) Č. k. d. XLVI. p. 92—97.
Jindřich Skopec, Versus memoriales o evangelijních perikopách roku církevního. Z kapitulního archivu svatovítského z r. 1600. Versus memoriales de pericopis evangeliorum ecclesiastici anni. Ex archivo capituli s. Viti ex a. 1600. Č. k. d. XLIV. p. 149-51.
Postilla. O. N. S. XX. p. 307—08.
Dr. Jan Sýkora, Apokryfní knihy novozákonní. Libri apocryphi Novi Testamenti. Č. k. d. XLV. p 55-58, 114—18, 184-90, 209—15, 287-93.

Holéczy Sigmund, Ptejte se Písma. Vysvětlivky krátké ku vzdělavatedlnému čtení Nového Zákona. Scrutamini Scripturas! Breves explicationes aptae ad fovendam lectionem N. T. Modra 03 (Stadler, Djela apostolska. [Č. k. d. XLVI. p. 193]).
Ad. Špaldák S. J., Quid e s. libris N. T. probari possit de divortio ob adulterium. Č. k. d. XLVI. p. 413—16, 509—12, 601—04.
Ad. Špaldák S. J., Quomodo theologi ecclesiae romanae et theologi ecclesiae graeco-russicae locum Mt. 16, 18 interpretari soleant. Č. k. d. XLVI. p. 784—93.
Sir J. R. Seeley, Ejhle člověk. Ecce homo. Transt. J. Váňa. Praha 01 [Č. k. d. XLII. p. 517—19. R. dr. Jan Sýkora].
Stejskal Fr., O Kristově historické existenci. De Christi historica existentia. Č. k. d. XLV. p. 325—26.
Bělina J., O zázracích Kristových. De miraculis Christi. »Časové úvahy«. Králové Hradec roč. IX. 05 č. 8/9.
Fryč Fr., Chronologie ze života Páně. Chronologia vitae Iesu Christi. Č. k. d. XLI. p. 34—80, 88—95, 190—95, 255—65, 332—41, 395—402, 427—40, 576—82, 618—23; XLII. p. 129—35, 215 22, 297—302, 457—74, 557—66; XLIII. p. 238—42, 307—13, 360—65, 477—84, 613—17; XLIV. p. 133—38, 166—71, 266—70, 321—24, 428—39, 544—49; XLVI. p. 130—35, 257—67, 356 62, 545—55, 685—99.
Rok narození Páně. Annus Nativitatis Jesu Christi. Aletheia Praha. VII. p. 248—50.
(Phil. Schumacher u. Jos. Schlecht, Das Leben Jesu. Wien 02. [Č. k. d. XLIV. p. 533. R. V Oliva]).
(H. Schell, Christus. Mainz 03. [Hl. XX. p. 221—23]).
(P. Hippolyte Leoroy, Jésus Christ, sa vie, son temps. Paris. [Vl. XVI. p. 970]).
(Jesu Christo nella letteratura. Torino 03. [Hl. XXI. p. 759—60]).
(Francis G. Peabody, Jesus Christ and the Social Question. N. York 02. [N. D. p. 238]).
(H. Weinel, Jesus im XIX. Jahrhund. [N. D. IX. p. 79]).
(Dr. Stan. Spis, Rozprava egzegetyczna o pokusach Christusa Pana. Krakov 00. [Č. k. d. XLI. p. 606—07. R. dr. Tumpach])
(Dr. Joh. Belser, Die Geschichte des Leidens und Sterbens, der Auferstehung und Himmelfahrt des Herrn. Freiburg. [Hl. XXI. p. 760]).

Lad. Dvořák, Lukáš. S. Lucas evang. O. N. S. XVI. p. 443—44.
Lad. Dvořák, Matouš. S. Matthaeus evang. O. N. S. XVI. p. 993—94.
Lad. Dvořák, Marek. S. Marcus evang. O. N. S. XVI. p. 827—28.
(L' Abbé C. Fouard, Saint Jean et la fin de l'age apostolique. Paris. [Č. k. d. XLVI. p. 286—87. R. J. Hanuš]).
Lad. Dvořák, Sv. Pavel apoštol. S. Paulus apostolus O. N S. XIX. p. 245—47.
Václav Oliva, Osten těla sv Pavla. Stimulus caruis s. Pauli. Hl. XIX. p. 204—05.
Dr. Ant. Podlaha, Stimulus carnis u sv. Pavla. Stimulus carnis apud s. apost. Paulum. Č. k. d. XLIII. p. 505—06.
(Ep. dr. Michael Napotnik, Sv. Pavel, apostol sveta in učitel narodov. Maribor 04. [Č. k. d. XLVI. p. 408—09]).
Marie, osoby biblické. Mariae, personae biblicae. O. N. S. XVI. p. 842—43.
Jašek Adolf, Panna Maria v Novém Zákoně. B. V. Maria in N. T. »Matce Boží«. Olomouc 04. p. 55-66.
Dr. Jan Sýkora, Učení o neposkvrněném početí P. Marie ve spojení se základními pravdami zjevenými a s dílem vykupitelským. Doctrina de Immaculata conceptione B. Mariae V. in connexu cum fundamentalibus veritatibus revelatis et opere redemptionis. Mariánský Almanah. Praha 05. p. 5—31.
Josef Foltynovský, O jméně Maria. De nomine Mariae. »Matce Boží«. Olomouc 04. p. 67—70.

Dr. Jan Sedlák, Sv. Josef pěstoun Páně v apokryfních evangeliích. S. Josephus, custos Domini, in apocryphis evangeliis. Č. k. d. XLI. p. 161—68.

Fr. Grivec, Z biblicko-patristické literatury ruské. Ex Russorum litteris patristicis atque ss. Litteras spectantibus quaedam proponuntur. Č. k. d. XLVI. p. 86—90.
Fr. Stejskal, Jerusalemský chrám zničen Titem úmyslně? Templum Hierosolymitanum a Tito deletum consulto? Č. k. d. XLVI. p. 175—76.
Dr. Fr. Kryštůfek, Poslední pomazání. Biblicko-dějepisný rozbor. Extrema unctio. Č. k. d. XLIII. p. 1—5, 98—102, 159—63.
(J. Hastings, Dictionary of the Bible. Edinbourg. [Č. k. d. XLVI. p. 959. R. Jos. Valenta]).

Česká Mysl 1905. (VI.) Praha (Vinohrady). Publicatio periodica philosophica.

Duae commentationes hoc anno insunt, quas cognoscere theologi interest. Prior est de Kantii philosophia religionis (G. Tichý, Filosofie náboženství u Kanta) p. 13—24; 96—113. Ibi docemur Kantii meritum in eo maxime fuisse, quod nec empirica nec transcendenti ratione mentem quicquam efficere posse ostendit. Veram theologiae doctrinam eius refutatione in omne tempus exclusam esse, solius philosophiae religionis copiam dari, non religionis philosophicae (19). Ontologicum argumentum falsum est, cosmologicum in ontologico nititur, physicoteleologicum nihil evincit nisi mundi effectorem potentem et mundum esse contingentem (cf. p. 136). Alia argumenta non sunt (20—22). »Haec est censura argumentorum, quae historia philosophia, religio praebent, quibusque mens humana facillime decipitur«. Ratio, quam Kant iniit, ut religionem tamen salvaret, auctori non probatur. Tam violente ac plene ratio a fide divelli non potest (100). Si ideae morales innatae sunt, nonne haec ipsa est ratio negandi legislatorem? Neque enim formarum temporis auctor quaeritur. Hinc efficitur, ut in noëtica huius temporis iam non sit locus Deo: empiria nihil de eo refert (104).

Contra vel in ipso argumento ontologico refellendo apparet in Kant inopia scientiae historicae: cartesianum et anselmianum confunduntur, s. Thomam idem alio argumento compensasse negligitur. Simul magna sollemnitate centesimo repetitur omnem propositionem exsistentialem esse syntheticam, verbo esse non existentiam exprimi sed meram praedicati ad subiectum relationem. Si vel Platonis Parmenidem legisset, formale verbum »esse« a reali discernere didicisset. Praeterea ex falsis principiis falsa consequantur necesse est. Kantii censura profecta est a quaestione, sintne iudicia »synthetica a priori« possibilia. Cum enim Hume relationem inter causam et effectum negasset [1]), Kant veritatem cognitionis ita salvare conatus est, ut principium causalitatis principio identitatis insereret et ita — in speciem — in subiectivo cognitionem realem tutam redderet. Verum quaestio illa de iudiciis syntheticis a priori — quidquid ipse respondit — ipsa ostendit, quantopere confuderit diversas notiones. Sed non est hic locus, ut de his rebus loquamur; sufficiant haec pauca.

---

[1]) Secundum Hume immediate evidens est solum principium identitatis vel contradictionis; hoc iudicium est analyticum, „ratio pura". Unde Hume principium causalitatis stabile esse negavit. Causam enim esse rei alius aliquid cognosceretur aut a priori, lege cogitandi, aut a posteriori experientia. Sed secundum legem identitatis e notione nihil deduci potest nisi quod in ea contentum, cum ea identicum est, ergo non aliud; experientia vero nihil praebere nobis potest nisi unum post aliud; ex post facere propter error est, quo assueti sumus, ergo nulla est cognitio realis.

Posterior commentatio est de quaestione noëtico-theologica in Platonis philosophia (J. **Kratochvíl**, Noeticko-theologická záhada ve filosofii Platonově). Neque in hac cum omnibus rebus consentire possumus. P. 411—2 exponit Platonem criterium veritatis statuisse evidentiam. Nec sensatio ad veritatis cognitionem sufficit nec subiectivismus seu skepsis sophistica; tamen certe possibilis est cognitio et acquiritur reapse notionibus universalibus.

Sunt haec elementa ex Theaeteto, sed minus bene explicata. Plato docet ibi nec ex ipsa sensatione nec ex ulla operatione, quae in illa sita sit (ex visis eorumve coniunctione) cognitionem oriri posse. Ita enim haeremus intra fluxum naturae rerum continuum. Immo, si in nobis non esset notio similitudinis, non possemus duas res similes esse cognoscere; notio igitur, universale condicio absoluta est cognitionis rei singularis, sensationis. Qui notionem iudicat aliquid mere formale et res singulas, quae sensibus percipiuntur, solas reales, ei in referendis diversis notionibus (velut unitatis, multitudinis — similitudinis, dissimilitudinis) ad rem eandem nihil est negotii. Cogitatio ita salvata videtur esse, reapse tamen veritas cogitationis perdita est, philosophia evasit dialectica sophistica. Res singularis facile et unitatis (ex una parte) et multitudinis (ex altera) particeps esse potest; at, si notionem qua notionem (redupl.) sumimus, diversitas fit incompatibilis contrarietas: quomodo enim unum qua unum simul multum poterit esse? Quodsi id esse nequit, estne ponendum solum alterutrum, unum aut multum, an utrumque mittendum itaque existentia notionum universalium neganda eaeque mere formales habendae? Hoc qui ponit, constantiae causa conclusionem Antisthenis amplectatur (Soph. p. 251, B)! Plato autem contra Antisthenem veram definitionem τοῦ λόγου statuit, qua p. 260, A ipsam philosophiam contineri dicit, postquam iam pag. 253, A diserte monuit in ea quaestione totum versari [2]). Ὁ λόγος οὐκ ὀνομάζει μόνον, ἀλλὰ περαίνει τι; λόγος, propositio, non est idem ac iudicium (δόξα), quod componitur subiecto et praedicato, sed est coniunctio nominis et verbi. (Cf. Classen, De gramm. Graec. primordiis p. 45). Repetitum ἓν ἓν non sufficit, aliud aliquid, distinctum ab illo ἕν, accedat necesse est, verbum ἐστι, ut cogitatio procedat; id dialogo »Parmenide« ostenditur. Oratione igitur, λόγῳ, qui ut est nominis cum verbo coniunctio et ut a formali sua ratione (a δόξα) differt, summam contrarietatem dialecticam categoriarum τοῦ esse et motus superatam continet, scientia dialectica (νόησις) firmatur. Doctrina de recordatione non est nisi mythica forma sententiae de nexu cogitationis singulorum hominum cum mente universali, quae in λόγῳ sita est Non dicimus Platonem traditionalistam fuisse, absit, sed certe, saltem inscius, illud respicit — quod multi negligunt — quod singuli homines non sunt sibi solis commissi, sed contra unumquemque »venientem in hunc mundum« (Görres in Praef. ad Sepp, Leben Jesu) et mentis compotem oratione iuvante evadentem, stat oratio ipsa (imprimis aliqua lingua [vel nutus, si placet], quae tamen nihil est nisi concreta species ipsius orationis) ut totum organicum absolutum atque perfectum, quod suae conformationis legem a singulis non dependentem nec perturbabilem in se continet [3]). Quod enim singuli **intra** hanc legem et conformationem aliquam vim ad orationem habent, non magis reddunt eam a

---

[2]) Dialogus, qui vocatur Sophistes immediate coniunctus est cum „Theaeteto", unde illa Platonis principia noëtica exposita sunt.

[3]) Die Sprache ist jedem einzelnen gegenüber eine absolute Auctorität, ein objectiv gegebenes σοφόν. ein fertiges organisches Ganzes, das sein Bildungsgesetz in sich trägt, in seiner Entwicklung von der Willkür und der vorbedachten Einflussnahme der Menschen unabhängig ist, und jeden einzelnen, will er unter die Vernünftigen gezählt werden, absolut bindet. J. **Justus**, Das Christenthum im Lichte der vergleichenden Sprach- und Religionswissenschaft. Wien 1883. S. 15. 74. etc.

cogitatione particulari sua dependentem, quam lex organica crescendi in herbis dependens redditur ab homine, qui aliquomodo eam regere potest [4]).

Hae sententiae, in quibus receptis (nisi quod loco orationis aliquid magis indeterminatum ponebant, »lumen divinum«, etiam scholasticae noëticae vis tota vertitur [5]), Platoni sunt vindicandae, prout, quantum hic licuit, ex eius scriptis probavimus. Res certe facilis non est, ideoque auxilium aliorum auctorum, qui in Platone exponendo desudarunt, minime spernendum.

P. 417 auctor dicit Platonis »notiones ontologizantis« summam ideam non esse ens eleaticum sed ens »par excellence«. De ontologizatione notionum dixeris Kantianum vel Hegelianum scripsisse; si ideae non sunt aliquid reale, periit cogitatio nostra. — Et Socrates (ap. Xenophon., Memorab. I., 6, 14: τῶν περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως μεριμνώντων τοῖς μὲν δοκεῖν ἓν μόνον τὸ ὂν εἶναι τοῖς δὲ ἄπειρα τὸ πλῆθος· καὶ τοῖς μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι πάντα, τοῖς δὲ οὐδὲν ἄν ποτε κινηθῆναι) et Aristoteles (Met. IV., 3. 1004. b, 25: καὶ πάντα ἀνάγεται εἰς τὸ ὂν καὶ τὸ μὴ ὂν καὶ ἓν καὶ πλῆθος, οἷον στάσις τοῦ ἑνός, κίνησις δὲ τοῦ πλήθους . . .), maxime vero Plato duo suprema statuerunt unum et multum, quam contrarietatem ad altiorem reduxerunt entis et motus. Unde Plato, postquam statuit et unum et multum et ens et motum habenda esse realia (καὶ τὸ κινούμενον δὴ καὶ κίνησιν συγχωρητέον ὡς ὄντα. P. 249, B), ut unum habeatur principium — duo enim ultima principia admitti non possunt — in superanda hac differentia per dial. Sophisten desudavit et laboravit. Unde patet non posse dici Platonem docuisse summam ideam esse ens »par excellence«.

Platonis argumenta, quibus Dei existentiam probabat, non omnia esse firma verum est; sed ipse id sensit ac professus est. At quod Platonis doctrina de Deo semipantheismus (quod tenuerit mentes finitas

[4]) Si quis rei momentum declinare vellet opinione orationem paulatim esse ortam activitate individuali, ita ut tantum suboles auctoritati orationis subiecta sit, ei respondendum est: 1. opinionem talem empiria dissolvi, cum omni vera inquisitione grammaticorum perveniatur ad singulorum linguarum generum conformationem eo magis evolutam, quo ulterius retroitur, usque ad terminum quendam, ubi compluribus linguae generibus inter se derupte separatis occurritur, quorum origo nequit explicari transitu unius ex altero, et quorum originis ex oratione prima explicatio aut renuntietur oportet aut per analogiam chemicae resolutionis electrica percussione factae tentari potest, in quo convenientia scientiae cum revelatione manifesta est; 2. eandem opinionem logice teneri non posse, cum redeat in fine ad famosam illam explicationem originis linguarum ex convento, 3. eandem denique nihil prodesse, quia nisi merum casum in conformanda oratione ac linguis ponere audeamus, operatio singulorum aliter numquam cogitari potest quam exprimens legem conformationis, qua determinatur, itaque iterum oratio vel saltem lex cogitandi ea expressa cogitationem singulorum absolute determinat. Cf. etiam K. Werner, Fr. Suarez II., p. 214. ss.

[5]) Die Scholastiker meinten, daß die göttlichen Ideen von den Weltdingen, und speciell von den Formen der materiellen Welt, gleich unmittelbar in doppelter Weise nach außen ausgestrahlt werden, einerseits durch Verwirklichung ihres Inhaltes in der Materie, anderseits durch Nachbildung ihrer selbst in der Intelligenz der Engel, während sie der menschlichen Intelligenz erst durch das Zusammenwirken des göttlichen Lichtes und der äußeren Objekte eingebildet würden. Scheeben, Handb. d. kath. Dogm. § 139, n. 194. Cf. Augustinus, De Trin. l. 12, c. 15. „Credendum“ est mentis intellectualis ita conditam esse naturam, ut rebus intelligibilibus naturali ordine disponente conditore subiuncta, sic ista videat in quadam

ac Deum esse idem) et dualismus (quod materiam aeternam posuerit) appellatur, summa ei iniuria infertur. Auctor Zellerum secutus omnino neglexisse videtur quae Ritter, Susemihl, Michelis, alii scripserunt; certe hic (Die Philosophie Platons II., 287) bene ostendit eum, qui Platoni doctrinam de aeternitate mundi tribuit, committere »eine directe und vollständige Entstellung des platonischen Standpunkts«. Sane ipsa opera, quam in ea re impendit, testatur eum secundum intentionem mentis suae nolle mundi aeternitatem admittere. Id quidem negari nequit cognitionem Dei, quam Plato habuit variis obscuritatibus subiectam fuisse; sed non docuit, quae superare non potuit, quamvis superare voluerit. Ita verum est etiam Platonem, cum de diversitate inter spirituale et materiam ageret, sub membro priore complexum esse et absolutum et relativum; sed praeterquam quod paene idem committunt etiam nonnulli dogmatici christiani, qui a Deo eodem modo removent materiam, quo a spiritibus creatis, cum tamen Deus et virtualiter et eminenter eam in se contineat, angeli non item — Plato in dial. de re publ. ens absolutum ponit supra diversitatem τοῦ esse et τοῦ cognoscere ita, ut simul insit in eo principium cognitionis, cogitationis, mentis, quod similiter, ac sol lucem diffundit corpoream, sit fons lucis spiritualis (P. 509, B).

Opinio, qua auctor in fine (422) dirimere conatur controversiam, tenueritne Plato ideas extra Deum an in Deo, praemissis respondens, felix non est. Platonem enim in ente absoluto, in quod spatii aut temporis rationes cadere negavit, quicquam iuxtapositi collocasse quis dixerit?

Platonis et universae historiae philosophiae studium numquam satis commendari laudarive potest. Quapropter etsi auctori etiam in maioribus rebus assensum negavimus, tamen industriam eius in re optima collocatam omnino agnoscimus. Floreant, crescant haec studia! Id saltem omnes nos optamus, qui veritati catholicae non timemus nec philosophiam christianam iam absolutam exactamque esse opinamur et progressui scientiae etiam catholicae intendimus. *J. Vlk.*

Časopis katolického duchovenstva. 1905.

J. Vajs, Úcta neposkvrněného početí B. Marie P. v liturgických knihách hlaholských (Cultus immaculatae conceptionis B. Mariae V. in liturgicis libris glagoliticis). p. 1–6. Hac commentatione quomodo B. V. ab eis, qui glagolitica liturgia utebantur, in genere culta, et praecipue eius immaculata conceptio celebrata sit, ostenditur; quid festi huius obiectum fuerit, aliunde constare supponitur. Primum enumerantur festa B. M. V. secundum codicem anni 1371 et cum posterioribus conferuntur; deinde agitur de missis votivis in honorem B. M. V. — duarum sequentiarum textus ex glagolitico missali a 1483 typis exscripto formis latinis repetitur —, tum de officiis votivis breviariorum glagoliticorum. Quo facto liturgia festi Immaculatae Conceptionis describitur. Novum certe est hoc festum in breviario quodam a. 1561 ritu duplicis cum octava ornatum esse. — Eiusdem immaculatae conceptionis iubilaeum etiam alterius commentationis occasio fuit:

---

luce sui generis incorporea, quemadmodum oculus carnis videt, quae in hac corporea luce circumadiacent, cuius lucis capax eique congruens est creatus." Cf. De Trin. l. 9, c. 7. Etiam processus, quo eo pervenerunt, similis fuit Platonico; cf. Augustinus, Qu. 83, q. 9 (quod autem non manet, percipi non potest); Henricus, Summ. art. 1, p. 2; Quodl. 5, q. 4. (Notitiam veritatis certam et infallibilem nemo habet, nisi habeat, unde possit discernere verum a veri simili; quia si non potest discernere verum a falso vel verisimili potest dubitare se falli; sed sine speciali illustratione in ordine ad ideas seu exemplaria increata non potest discernere verum a verisimili) etc.

A. Špaldák, Řečtí Otcové církevní o neposkvrněném početí Panny Marie (Patres graeci de immaculata Deiparae conceptione). Ab auctore imprimis (p. 12—14) contra adversarios huius dogmatis notatur veritatem doctrinae affatim probari miraculis, quae ad Lourdes evenerunt et sequi ex praemissis revelatis, etiamsi ipsa revelata non esset; nam etiam secundum Russorum theologos infantes, dum nascuntur, non sunt puri nec innocentes coram Deo. Deinde (p. 14—16) argumento, quod ex Apoc 12 sumi solet, testimoniis patrum et symbolico usu obiter illustrato eiusque vi explicata, de obiecto festi Immaculatae Conceptionis inquiritur et Russorum (Lebedev, Sil'vestr) opinio refutatur. Pars reliqua in investiganda traditione theoretica versatur. Ibi plurimis testimoniis probatur Mariam fuisse benedictam — non maledictam, maledictione parentum generis humani non contactam (160); non propter peccatum originale aut poena inde contracta esse mortuam, ut ceteri homines moriuntur, sed ob eandem rationem, ob quam Filius eius mortem oppetiit (161—3); etiam quatenus reliquorum vitae citerioris malorum particeps fuit, Mariam similiter iuribus suis renuntiatis ad nos descendisse ac Verbum ipsum (163); in eadem nihil fuisse improbitatis hominibus omnibus communis (cuius rei causam fuisse ipsius virtutem praescitam, non Dei gratiam praeservantem, sine qua nostri similis evasisset, auctori in populari Mariologia »Kritika katolické nauky o P. Marii«, Pragae 1905 probabilius videtur); item ab ea omnem concupiscentiam afuisse (330); propterea etiam originem et conceptionem eius fuisse sanctam, non ex voluntate carnis sed ἐν Θεῷ, etc.; infantem modo genitum puritate, gratia, sanctitate vel angelos superasse eam Dei similitudinem consecutum, cuius homines post lapsum expertes fuerant (333—4); non creatam sicut cetera sed modo singulari aedificatam a Deo Deiparam et ex gratia contextam — filiam Dei κατ' ἐξοχήν appellari, filiam κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης (336—7). Deinde copiose auctor ostendit B. Virginem prius salvatam esse quam nos et cum Filio nostram salutem operatam esse; etiam inde subtili argumento probat merita Christi ei ipso vitae initio applicata esse (459-464). Denique in vim nominis ἡ πανάμωμος et similium secundum Dom. Palmieri inquirit et patrum manifesta testimonia de eadem Deiparae immunitate ab omni labe (ἁμαρτία, φθορά etc.) eiusque solius, qua puritate etiam angelos superaverit, exponit.

Commentatio haec differt a similibus in litteris periodicis et alias editis eo, quod scrupulose ex copia testimoniorum, quae afferri solent (additis nonnullis rarioribus et quae alibi non invenimus) ea seliguntur, quae revera firma et ad persuadendum apta sunt, eaque graeca omnia, et singula ponderantur, quidque et quomodo id efficiant, examinantur, et quae opponi possent, praecaventur. Quomodo auctor in testimoniis seligendis processerit, cum multa omissa (velut Deiparam sanctitate angelos superare), tum ea, quae p 464—5 de argumento quodam (ex comparatione cum terra virgine) adnotat, ostendunt. Graecis admixta sunt etiam alia orientalia antiquiora, velut insigne illud ex breviario syr. p. 162; nonnulla alia fortasse commentatio L. Šayhô (Dogma immaculatae conceptionis in ecclesiis orientalibus) in arabico periodico »Oriens« 1904 (Bayrût) ei praebuisset, quam nullibi allegat. Item L. Kösters, Maria die unbefleckt empfangene, Regensburg 1905, E. Bishop, On the origins of the Feast of the Blessed Virgin Mary, London 1904 non afferuntur; ad adnot. 19) etiam Bessarione 1904, II. (fasc. 80 p. 92—102 allegari potuit. Quod testimonia omnia lingua et verbis ipsorum testium afferuntur magnopere laudandum est; id quod e. g. testimonii ex apocr. de transitu B. M. V. adnot. 84) vim consuetam immutavit, aliorum testimoniorum (velut adnot. 105) satis auxit; aliquando etiam coniecturae textus tentatae sunt (adn. 74). Omnia allegantur secundum Migne, columna et littera accuratissime indicatis. Dolendum tamen est, quod auctor brevitati nimis studet, adeo ut nisi lector bene attendat — e. g. ad intervalla litteris interiecta

— vis argumenti praeterire eum possit; velut p. 333 adn. [75]) verbum τέξεται probat textum non posse intelligi de puritate virginis post partum, quae velut connexa cum imagine Deiparae in eius nativitate tantum commemoretur; cf. p. 336 θεόνυμφος. Ex mendis adnotamus p. 332 adn. 65 annum Menaei slavici manuscripti 1905 loco 1095; adn. [78]) loco sijušěь legendum est si(ę)jušč.

(Reliqua deinceps persequemur.)

A. Fux, **O tajné mluvě v mythech a při obřadech hellenských (De arcana allegoria in fabulis et caerimoniis graecis).** Pragae 1905; p. 175.

Cum liber hic, licet et ad apologeticam et ad introductionem in V. T. aliquo modo pertineat, proprie theologicus nostra notione sub verbo subiecta non sit, paucis eius argumentum adnotare satis habemus. Auctor mythologiam graecam reducere conatur ad imagines et involucra (»kryty«), quibus nucleus quidam tegatur, quem Graeci antiqui bene noverant, quique ad eorum »mysteria« pertinebat. Opinionem caeli, quo iusti ex his vinculis emissi ferantur, expressi nomine semitico p.ri-'oseph = fructus messis, quod versum est in Graecum δη-ἀμητήρ (messor hordei) et explicatum verbis πλοῦτος et κόρος (aegypt. Hu et Sa), a Graecis immutatis, ne nomina sacra rei arcanae usu profano vilescerent, nominibus (Δη-μήτηρ - mater quaerens, Κόρη, Πλούτων, p.ri-'asaph = filiae raptus), obvolutam esse fabula de matre filiam quaerente (44–5). Nucleus mythi de Artemide nihil est nisi morale praeceptum de iustitia servanda (sem.m'oz.najim = trutina; unde Amazones etc.). Amazonum pugnae significabant Graecis trutinam, qua opera vitae post mortem ponderantur (69). Cum in sepulcro vas cum imagine venationis apri Caledonii ponebatur, prudentibus prosperi iudicii de homine defuncto exspectatio significabatur (67). In imagine quadam in urna marmorea, in mus. therm. Romae asservata, hieroglyphice legit porcum (ὀρθαγορίσκος — ὀρθῶς ἀγορεύω) et de confessione facienda ab eis, qui mysteriis initiabantur, interpretatur (cf. Plutarch. [?], Apophthegm. lacon. de Antalcide et Lysandro; Etymologicum Gud. p. 594). Imagine ea summam mysteriorum adumbrari arbitratur = sacerdotem monere initiandum, ut a vitae pravitate desistat, sincere peccata sua confiteatur, eaque in posterum evitet; post mortem, si labes eius evanuerint, fructum operum suorum eum percepturum esse (p. 38–40, 142).

Laudandum est auctoris studium Graecorum fabulas cum pietate et religione eiusdem gentis componendi et conciliandi. Quod num ei contigerit, alii iudicent. Certe tamen quae de Pentateucho dicit (95—6), quem corpus exemplorum ad illustrandam doctrinam illam de terreno emolumento bonorum operum esse putat, itemque eius opinio de non desituro mundo, quia nondum desierit, quod logice (!) conclusum esse credit (136—7) — falsa et inania sunt. Forma dialogi usus est modo parum ingenioso aut commodo. *V.*

BULGARICA.

Biblioteka. Priloženie na (Supplementum ad) „Cъrkoven Věstnik" fasc. XIII—XV. Sophia 1905. Pg. 200; lev (franc) 1.

Supplementa ad »Cъrkoven Věstnik« (de quo iam aliquoties rettulimus), unoquoque anno prodeuntes, generatim magis quam folium „C. V." ipsum scientiae theologicae sunt dicatae. — Hoc anno elucubrationes characteris scientifici dimidiam fere supplementi partem explent. —

I. N. G. commentatione sua De eruditorum ad ecclesiam relatione (pg. 3—20) eruditos qui ecclesiam religionemque impugnant ad concordiam cum sacerdotibus invitat. — St. Cankov sub inscriptione, Biblia et Babilon (21—42) statum huius quaestionis clare exponit. — M. S., Kratъk istoričesko-psihologičeski očerk za svěstjta Brevis historico-psychologicus tractatus de conscientia), pg. 43—75. Auctorum classicorum et Patrum usque ad saec IV. (incl.) de conscientia doctrina exploratur et evolvitur. Res tractatur maxime secundum „Pravoslavnyj Sobesědnik“ a. 1902. (auctor aut titulus non indicatur), secundum auctores russicos atque germanicos (protestanticos, qui omnes secundum versiones russicas allegantur) „Quaestio de conscientia — sic auctor concludit — eiusque natura et essentia in litteris patristicis non multum tractabatur, quia primis saeculis christianis quaestiones dogmaticae moralibus praevalebant; theologi magis in Deum ratione cognoscendum quam in hominis ad Deum relationem inquirebant“ (74). Hanc conclusionem arbitrariam esse, patet. Tota dissertatio non videtur multa auctoris propria continere.

D. Cuhlev, Iz Vidinskata agiologija. — Prěpodobnij Romil (Ex hagiologia Vidinensi. — S. Romil) pg. 85 -111. Commentatio haec valde erudita magnoque apparatu scientifico-critico adornata, historiam et mores ecclesiae bulgaricae saec. XIV. illustrat. Auctor aliquoties ad suam „Historiam Ecclesiae Bulgaricae“, typis nondum editam provocat: commentatio praesens opus hoc edendum optime commendat.

D. M., Molitvenník ot XIV-to stolětie (Liber precum e saec XIV.) 112—119. Librum manuscriptum, qui 286 foliis 4⁰ constat, auctor apud sacerdotem Cvětko Georgiev in urbe Panagjurišče invenit. Pars prima varios ordines (poslědovanija) et ritus cum precibus continet (velut benedictionem aquae, ritum baptismi, ordinem sepeliendi etc). Inter precationes quaedam ignotae originis turbulentis saec. XIV. condicionibus eximie respondent; auctor unam ex precationibus, quae regem (car) Bulgariae Joannem (ut opinatur auctor Joannem Šišman) memorat patriarchae Euthymii (cf. Sl. l. th. 1905, 171—172) esse existimat. Sequuntur omnia troparia paschalia, quae imprimis philologorum studiis digna sunt. — Pars posterior manuscripti momento historico priores superat. Ibi varii canones disciplinares et poenitentiales inveniuntur, qui disciplinam ecclesiae populique mores saec. XIV. illustrant. Pro variis furtis (frumenti, ponorum. gallinarum etc.) fixa est poena ieiunii nonnullarum hebdomadarum vel mensium, fures in hospitium recipientes eosque iuvantes poenam per totum annum dant: qui venumdant vinum admixta aqua corruptum ieiunio 6 mensium, mulier procurans sibi abortum ieiunio 5 annorum, saga (Věščica) ieiunio 3 annorum puniuntur etc. Ex his exemplis iam patet manuscriptum laudatum revera magni esse momenti in historia ecclesiastica; quapropter cum auctore desideramus ut saltem partes eius potiores typis edantur.

V. Tupuzov, De confraternitatibus (bratstva) sacerdotum 142—157) agens sacerdotum confraternitates, quae populi instructionem

pietatisque incrementum et librorum ad id aptorum editionem et alia utilia promoveant, commendat.

Reliquae commentationes (Quid homo sit? — De miraculorum Chi ad leges naturae relatione. — De philosophis saec. XIX. religionis defensoribus) ex lingua russica translatae sunt. Dr. *F. X. Grivec.*

Cъrkoven Věstnik 1905 Nr. 29–45

Nr. 30—31. G. V. Angelov: Razprostranieto na Hristianstvoto v Makedonija i v sъsědnitě i strani (Divulgatio religionis christianae in Macedonia regionibusque finitimis (pg. 354—357; 364—367. — De initiis religionis christianae in Macedonia inde ab ap. Paulo auctor breviter quidem, tamen critice et scientifice exponit. Primo loco de Thessalonica, de episcopis et sanctis Thessalonicensibus narrat (usque ad tempus ss. Cyrilli et Methodii). Sequitur descriptio religionis christianae eiusque institutionum in urbibus: Philippi, Boerea, Dyrrhachium, Nicopolis, Sardica e. a (pg. 364 - 366). Denique breviter de conversione Bulgarorum et Slavorum narratur (366—367). G. V. Angelov, ut ipse fatetur potius breves adnotationes quam tractatum historicum conscripsit, nihilominus eruditionem admirandam ostendit, permultos fontes historicos totamque litteraturam ecclesiastico-historicam huc pertinentem respicit et enumerat. Auctoris adnotationes magni pretii sunt, cum nullibi tanta copia fontium ac litteraturae historico-ecclesiasticae de Macedonia et Bulgaria collecta et iudicata inveniatur.

Nr. 31. — G.: »De condicione exarchatus Bulgarici« (361—363). Auctor de magna Bulgarorum, exarchatui Bulgarico subiectorum, in Turcia vexatione conqueritur.

Nr. 34. — D. M. pg. 402 404. sermones publicos de religione christiana quaestionibusque cum religione christiana connexis ut Bulgaris valde necessarios commendat. — Similiter G. nr. 35 (pg. 409—410) praedicationem verbi divini commendat.

Nr. 35. — I. M.: De iudicio ecclesiastico et processu canonico in causis divortii iuxta leges matrimoniales ecclesiae Bulgaricae (pg. 414-418). Res matrimoniales »Consilio Eparchiali« (Eparhialnija Sъvět) et »S. Synodo«, inter se non obnoxiis aut dependentibus, subiectae sunt. Causa scripto iudicanda est »Consilio eparchiali«, ubi dies statuitur, qua accusator et reus coram »Consilio« comparere debent. Processus iudicialis non est publicus, tamen 4—6 personae cognatae ex utraque parte adesse possunt. A sententia »Consilii Eparchialis« ad »s. Synodum« appellari potest.

Nr. 40, p. 471—473 Dr. S. Cankov denuo sermones publicos de quaestionibus religiosis ac theologicis commendat.

Nr. 40—41. — I. M. Principium et fundamentum systematis religionis catholicae (pg. 476—479; 486—488). — Ut Bulgaros contra »propagandam catholicam« muniat, auctor varia protestantium et Russorum contra ecclesiam catholicam commenta enumerat, quae fere omnia de libris Russorum: Lopuhin, N. I. Běljaev (Osnovnoj princip rimskago katolicizma — Kazan' 1895), Kirčevskij, Ivancov-Platonov, deprompsit. Quibus obiter perlustratis concludit: Systema religiosum catholicum nec est iudaismus, ut nonnulli, nec paganismus, ut alii opinantur, nec pelagianismus aut obiectivismus, nec rationalismus, sed »absolutismus papisticus«, qui natura sua systema tyrannismi et absolutismi spiritualis est.

Nr. 42—43. — I. S.: De constitutione et regimine ecclesiae Bulgaricae (pg. 497—498; 507—8). Contra anonymum »klirik«, qui in ephemeride bulgarica »Prěporec« (nr. 63—64) »S. Synodum« bulgaricam ut institutionem non canonicam impugnat, auctor regimen ecclesiae Bulgaricae ut vere canonicum defendit, qua in demonstratione eruditionem theologicam non exignam ostendit.

Praeterea fere in quolibet nr. de orationibus religiosis ac theologicis publicis, de praedicatione verbi divini de oratoribus ac missionariis »peregrinantibus« et similibus exponitur, quae ostendunt, quaestionem de praedicatione verbi divini variis modis, variis coram auditoribus, nunc in Bulgaria esse »actualem«. *G. R.*

CROATICA.

Iv. Tkalčić, **Slavensko Bogoslužje u Hrvatskoj.** Zagreb 1904. p. 124. **(Historia liturgiae slavicae in Croatia).**

Quae duobus primis capitibus exponuntur, nova non sunt nec ab ipso auctore explorata. Agitur ibi de ss. Cyrillo et Methodio (cuius vitam a Gorazdo conscriptam esse ponitur) et de historia liturgiae slavicae in Croatia universa. Tertio capite Tkalčić exponit historiam eiusdem liturgiae in dioecesi Zagrabiensi. Duh Bohemum, qui primus episcopus fuit renovatae a Ladislao rege (a. 1003) dioecesis Zagrabiensis seu, ut antea vocabatur, Sisacensis, monachum ante fuisse dicit ad Sazavam in Bohemia; unde eum a Spytihněv principe (a 1055) vel a Břetislav II. (a. 1092) cum aliis monachis expulsum esse in Hungariam. Liturgiam slavicam in hac dioecesi diu floruisse (usque ad 1743) documentis certis demonstrat.

Quarto capite narrat de desideriis et conatibus restituendae in Croatia liturgiae slavicae. Denique quinto capite agit de glagoliticis libris liturgicis. Appendicis instar addit indicem oppidorum ,parochiarum, locorum in dioecesi Zagrabiensi, ubi liturgia slavica lingua peragebatur. *A.*

Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-djakovečki i sriemski. God. 1850—1900. Posvećuje mu svećenstvo i stado prigodom njegove petdesetgodišnjice biskupovanja u Djakovu 8. rujna 1900. U Zagrebu 1900—1904. Tisak Dioničke tiskare. — *(Josephus Georgius Strossmayer,* episcopus bosniensis, diacovensis et sriemensis (1850—1900). Dedicat ei clerus et populus occasione eius iubilaei quinquaginta annorum episcopatus Diacovii 8. septembris 1900. Zagrabiae 1900—1904. Typis societatis typographicae.) Mag. 4⁰, 965+XI pag. Cum compluribus imaginibus.

Strossmayer, episcopus diacoviensis, qui 8. aprilis 1905 diem supremum pie obiit, de dioecesi necnon de patria sua optime meruit, quod eo facilius ei erat, cum per 55 annos sedem episcopalem tenuerit, atque egregio spiritu religioso et ecclesiastico necnon sufficientibus facultatibus materialibus praeditus fuerit. Gratissimo corde clerus et populus beneficia episcopi sui agnovit et libro praesenti tunc usque viventem maxime honoravit.

Liber in tres partes divisus est: I. de Strossmayeri episcopatu, II. de eius vita publica quoad populum croaticum et Slavos, III. de eius administratione bonorum temporalium. Ad nos maxime pertinet pars I., quae sequentia capitula habet: 1. Vita episcopi inde a pueritia — 2. Consecratio episcopalis, 3. Inthronisatio Diacovii (29. semptembris 1850), 4. Episcopus uti sacerdos magnus, 5. Fundationes episcopi.

6. Seminarium episcopale, 7. Seminarium puerorum, 8. Episcopi verba de vocatione clerici (quattuor proprietates clerici: solida scientia, tenera in Deum pietas, zelus domus Dei, orationis studium), 9. Episcopus de praedicatione verbi divini adultis, 10. Episcopus ordinat catechizationem parvulorum, 11. Episcopus praedicat. 12. Episcopus sacerdos magnus quoad cultum Dei, 13. Episcopus in itinere canonico, 14. Episcopus concordiâ coniunctus cum clero et clerus cum episcopo, 15. Administratio spiritualis episcopi, 16. Episcopus et vita christiana in dioecesi, 17. Episcopus et opus litterarum in dioecesi, 18. Episcopus et monasterium sororum misericordiae, 19. Episcopus et schola nationalis, 20. Episcopus et iuventus scholarum mediarum, 21. Tres sermones ad universitatem croaticam. 22. Episcopus et papa Pius IX. 23. Episcopus in concilio oecumenico in Vaticano (de qua re ulterius mentio fiet). 24. Episcopus et papa Leo XIII. 25. Episcopus et institutum s. Hieronymi Romae, 26. Ecclesia cathedralis, 27. Ecclesiae per dioecesim.

Strossmayer a nonnullis „liberalis“ apellatus est et id propter sermonem contra infallibilitatem papae in concilio Vaticano habitum, qui corruptus in lucem editus est. In epistola pastorali 4. februarii 1895 data contra hanc suspicionem ipse Strossmayer scripsit: „Ante 20 annos quidam temerarius sacerdos Americanus confinxit sermonem, quem mihi supposuit. Qui sermo haereticus, scandalosus, revera fructus inferni est. De hac re catholicorum inimici laetabantur, catholici tristitia affecti sunt. Ego autem hunc sermonem falsum esse declaravi. Ille sacerdos moriens sacerdotem, qui eum consolabatur, rogavit, ut mihi scriberet et suo nomine a me remissionem peteret“. Tamen serbicus historicus archimandrita Ruvarac sermonem illum verum esse asseverabat. Qua de re Strossmayer denuo declaravit: „Impossibile est episcopum catholicum talem sermonem enuntiavisse, quia anathematizatus esset.“ Strossmayer oppugnabat quidem opportunitatem declarationis novi dogmatis, nequaquam autem veritatem doctrinae. Eandem sententiam habuerunt etiam alii episcopi iique optimi, ex. gr.: Mathei, Rauscher, Schwarzenberg, Dupanloup, Darbois, Ketteler, Melchers.

Ex secunda parte libri excerpimus capitulum 13., quod ostendit episcopum Strossmayer de natione Slavorum optime meritum esse. Toto animo et studio omni in id incubuit, ut Slavi non solum unicam quasi nationem constituant, verum etiam ut unicam religionem profiteantur. Qua de re unionis idea ex omnibus eius operibus, scriptis et sermonibus ecclesiasticis elucescit. Post s. Cyprianum atque Augustinum vix ullus episcopus tanta de unitate scripsit et sermocinatus est. Unitatem Ecclesiarum habuit pro praecipuo ac pretiosissimo fructu salvationis. Spes unionis crevit in eo praesertim regnante Leone XIII., qui caritate et benevolentia sincerissima Slavos complectebatur.

Iam primo anno episcopatus sui tempore Nativitatis Iesu magna laetitia fideles suos affecit, cum iis pristinum ius cantandi epistolam et evangelium lingua croatica in omni missa sollemni recuperaverit.

In paschate 1859 primum Romam profectus est et Pio IX. Slavos, praecipue meridionales commendavit, quod fecit etiam quoad liturgiam glagoliticam a Ioanne VIII, et Innocente IV. concessam.

Rogabat eundem papam, ut liturgicos libros glagoliticos denuo edendos curaret commendavitque, ut Romae vel in Dalmatia seminarium conderet, ubi neosacerdotes linguam palaeoslavicam discerent. Eloquentia et eruditio episcopi Strossmayer effecit, ut papa scriptum eius „pro memoria“ porrectum secretario curiae suae redderet iubens sine mora omnia in hac re possibilia peragi. Libellum supplicem renovavit Strossmayer anno 1864. apud s. Congregationem de propaganda fide. S. Sedes episcopo Strossmayer primam curam redactionis librorum liturgicorum commisit, qui negotium hoc viris peritissimis Francisco Rački, Pavlinović et prof. Joanni Brčić detulit. Aliquamdiu etiam Jagić membrum huius societatis erat. Constitutum est quoad linguam originalem redactionem slovenico-croaticam restituendam esse. Opus ipsum — missale — dirigendum traditum est professori Brčić, qui operâ glagolantis (glagolaš) Caroli Parčić utebatur. Mortuo Brčić (1870) et mutato statu publico Romae eodem anno atque mortuo Pio IX. (1878) editio missalis intermissa est. Ast epistola encyclica „Grande munus“ papae Leonis XIII. de 30. septembris 1880, pactum inter s. Sedem et principem Montenegrinensem anno 1886, qui in archidioecesi Antivariensi liturgiam slavicam introducі volebat, in causa erat, ut res iterum suscepta sit et anno 1893 missale glagoliticum auctore Carolo Parčić in lucem prodierit. Omnia exemplaria brevi tempore divendita sunt, ita ut S. Sede iubente liber typis denuo exscribi debuerit.

Parčić summa laetitia affectus 20. sept. 1893 misit episcopo Strossmayer novum missale, qui 29. sept. ei respondit: „Animo libenti audio s. Sedis Romanae favore alteram editionem huius sacri libri praeparari. Quod vero maxima me afficit laetitia hoc praecipue est s. Sedem Romanam pro sapientia et iustitia sua a se reppulisse omnes sine causa tentata et saepe malitiosa consilia, quibus id petebantur, ut nostri libri sacri supprimerentur . . . Excellenti decreto s. Sedis Romanae finitum est perpetuo tempus, quo saepius per homines, qui ipsam ecclesiam nequaquam magni aestimabant, affirmabatur: linguam palaeoslavicam in occidentali cultu apud Slavos unitati s. ecclesiae adversari, mihique persuasum est, si temporis decursu secundum dona et signa Providentiae divinae probabile fuerit, per linguam veteroslavicam in sacra liturgia Slavorum ad unionem in s. ecclesia et fide perveniri posse, fore ut Romana sancta Sedes nostram linguam veteroslavicam in liturgia occidentalium Slavorum confirmet, ipsamque sancta benedictione sua in radicem et fontem sempiternum pacificationis et unionis duarum magnarum ecclesiarum transformet.“

Strossmayer plurimos libellos supplices, immo totos fasciculos de lingua veteroslavica introducenda concinnavit, qui in archivis Romae, Vindobonae (in nuntiatura), Bellogradi et Cetinii asservantur, fontesque historici magni momenti esse censentur.

Qua de re etiam clericos suos in lingua veteroslavica instruendos curabat. Anno 1863—4 hoc munere Franciscus Kurelac et deinde professores linguae croaticae, uti Korajac, Becić, Pavić, Pavličić et alii functi sunt.

Eius consilio Pius IX. die 26. februarii 1863 per occasionem memoriae millenariae festivitatem s. Cyrilli et Methodi quotannis die 5. Julii

apud omnes Slavos celebrandam introduxit. Strossmayer clerum monuit, ut hoc festum summa cum sollemnitate omni anno renovaretur. Die 4. febr. 1885 iussit omnibus annis 14. februarii, 6. aprilis et 5. iulii atque per octavas tres Pater noster et tres Ave Maria cum pulcherrima precatione in honorem ss. apostolorum Cyrilli et Methodii atque ad impetrandam unionem omnium Slavorum in fide et in ecclesia orari. Quae precatio in omnibus ecclesiis eius dioeceseos infixa est, ut eam omnes advenientes peragere possint. In epistola pastorali 12. Maji 1898 ordinavit, ut festivitas s. Cyrilli et Methodii, si in diem ferialem incideret, pro foro ecclesiastico quidem die currente sed pro populo dominica subsequenti sollemnissime celebraretur, ut populus amore ss. apostolorum impleretur. Die 5. Iulii 1881 Romae in basilica s. Clementis super sepulcrum s. Cyrilli, praesente coetu cardinalium, egregiorum virorum ex Italia, Bohemia, Polonia, concomitante capella Sixtina missam lingua veteroslavica in honorem ss. Cyrilli et Methodii cantavit, sermone eloquentissimo prius habito; quae tempore peregrinationis Slavorum gratias Leoni XIII. pro encyclica „Grandes munus“ edita agendi causa facta sunt. Anno 1885 cum Rački sepulcrum s. Methodii Velehradii visitavit. Anno 1877 fundationem 500 florenorum instituit, ut primo quoque sabbato singulis mensibus missa in honorem B. Mariae eo consilio, ut unirentur ecclesiae cantaretur. Suis sumptibus anno 1881—1887 in basilica s. Clementis sub sepulchro s. Cyrilli capellam ss. apostolorum nostrorum erexit. Inde ab anno 1890 iussu ipsius Leonis XIII. Romae in universitate s. Apollinaris D'Annunzio linguam veteroslavicam docet, quod etiam opus Strossmayeri est. In hoc opere operando auxiliatores ei erant intimi amici eius, cardinales Franchi, Nina, Rampolla et praeprimis doctissimus Bartolini. *Fr. H. Žundálek.*

O drevnom dogadjaju nove misli ili o nasilnoj smrti hrvatskoga kralja Zvonimira te njenim posljedicama za hrvatski narod sa gledišta etičkoga. Napisao Msg. *Matija Stepinac* apostolski protonotar, čazmanski kanonicus. (De violenta occisione regis croatici Zvonimiri et eius eventibus pro natione croatica ratione ethica considerata. Concinnavit Msg. Matthaeus Stepinac.) U Zagrebu 1905. 204 pag., 8⁰. Naklada hrv. katol. tiskovnoe družtva. K 1·50.

Liber hic est editio specialis seriei articulorum, qui in »Katolički List« Zagrabiensi in Nro. 1—27. anno elapso in lucem prodierunt. Idea, quam auctor tuetur, est: Deus punit non solum singulos homines, sed etiam totas gentes, si scelus aliquod patraverint. Deus poena affecit et afficit Croatas pro occisione Zvonimiri. Opus hoc impugnabatur non solum ab auctoribus liberioribus, sed etiam a nonnullis catholicis quos omnes Stepinac argumentis suis refellere studet.

Fr. H. Žundálek.

Socijalizam i socijalno pitanje. Napisao O. *Urban Talia*, franjevac. Tiskom i nakladom hrvatske tiskare. Dubrovnik 1905. (**Socialismus et quaestio socialis.** Auctore P. *Urban Talia.* O. s. F. Typis et sumptibus typographiae croaticae.) Ragusii. Pars I—VIII. 190 pag. 8⁰. Pretium 1·20 cor.

Auctor libri de quaestione sociali modo ad commune iudicium popularemque intelligentiam accommodato disserit. Perniciosis placitis democratiae socialis reiectis auctor ostendit, fata societatis humanae nonnisi ethica christiana duce in melius restitui posse.

Fr. H. Žundálek.

PALAEOSLAVICA.

Glagolitica. Publicationes palaeoslavicae academiae Veglensis. Fasciculus 2.: **Liber Ecclesiastis.** Ex breviario I. Verbenic. transcriptum notis bibliographicis in eundem codic. nec non variis lectionibus aliorum cod. ornavit *Joseph Vajs.* Veglae 1905. Pag. VI + 25 in 8⁰.

In archivo parochialis ecclesiae Verbenicensis (Vrbnik, castellum in orientali plaga insulae Veglensis) praeter duo manuscripta missalia glagolitica saec. XV. et aliquot minora fragmenta quatuor manuscripta breviaria asservantur, ex quibus tria priora „Proprium de tempore," quartum denique maiorem partem „Proprii Sanctorum" nec non aliquot officia de communi sanctorum continet. Ex uno horum breviariorum, quod numero I. signat, quodque initio saec. XIV. adscribit, indefessus antiquorum monumentorum glagoliticorum investigator librum Ecclesiastis edidit. Textus hic, cum secundum Vulgatam comparatus sit, minus quidem valet, quam antiquiores glagoliticae Sacrae scripturae versiones, quae ex graeco translatae sunt, nihilominus sat magni est momenti.

P.

POLONICA.

Ex periodicis, quae anno 1905 edebantur.

Przegląd Katolicki, omnium periodicarum publicationum, quae in Polonia rebus ecclesiasticis serviunt, vetustissima est. Editur Varsoviae singulis hebdomadibus sub directione R. D. Antonii Szaniawski, constans ex 16 paginis in 4⁰ maiori. Pretium subscriptionis annuae 5,00 rub. Ephemeris haec, fundata iam anno 1863 a Michaële Nowodworski, postea episcopo plocensi, per plures annos unica fuit, quae res ecclesiasticas et doctrinam christianam strenue propugnabat defendebatque ab hostili incursione incredulorum, qui praesertim ab anno 1867 placita positivistica spargentes fidei revelatae non parva detrimenta fecerunt.

Praeter res currentes, quibus praecipuam dabat operam, Przegląd per decursum 40 annorum multas lucubrationes in suis columnis publicavit, quae etiam scientificum in theologiae provincia valorem habent. Ultimis tamen annis, postquam alii fasciculi a viris ecclesiasticis emitti coepti sunt, Przegląd fere iam unice de rebus spectantibus externam ecclesiae vitam tum in Polonia tum in aliis regionibus sollicitus erat. Informabat insuper clerum de rebus ad praxim sacerdotalem curamque animarum pertinentibus.

Anno 1905, qui eventibus maximi pro ecclesia momenti in imperio rossiaco fuit locupletissimus, etiam Przegląd multas res tractavit gravissimi ponderis, ut de participatione cleri in re politica, de quaestionibus socialibus, de educatione cleri reformanda, etc. Hinc lucubrationibus theoreticis fere nullus relinquebatur locus. Notandae veniunt sequentes tantum dissertationes, quae aliquam nostrorum lectorum attentionem merentur:

1. Męka Pana naszego Jezusa Chrystusa (Passio Domini nostri Iesu Christi) commentarius historico-asceticus, auctore A. Ch.

2. Brewiarz Rzymski (Breviarium Romanum), studium historico-liturgicum Antonii Nowowiejski, excerptum ex eius vastissima Liturgia, de qua rationem iam reddidimus p. 249 (961) a. I.

3. Purpura kardynalska arcybiskupów mohylowskich (De purpura archiepiscoporum mohyloviensium), auctore profess. M. Godlewski; exhibet conatus archiepiscopi Sietrzeńcewicz necnon gubernii rossiaci apud S. Sedem dilatandi auctoritatem „metropolitae omnium ecclesiarum catholicarum in imperio rossiaco“.

4. Eiusdem auctoris studium historicam: Prymasowstwo wileńskie (Primatus vilnensis); de mente tractat Alexandri I. imperatoris — instituendi Vilnae primatialem sedem pro omnibus Rossiae catholicis.

5. Wspomnienieo jubileuszu męczenników kazimierskich (De iubilaeo martyrum casimiriensium). Celebravit nimirum Polonia iubilaeum 900 annorum a beata morte quinque martyrum eremitarum, quorum vitam primus S. Petrus Damiani publicavit. —

Homiletyka, fasciculi menstrui, arti concionatoriae necnon vitae spirituali clericorum sacrati, eduntur iam ab 8 annis Vladislaviae (Włacławek) dioecesis Cujaviensis, sub directione R. D. Mariani Nassalski. Pretium subscriptionis 8 rub. per annum. Unusquisque fasciculus exhibet circiter decem conciones, instructiones cathecheticas pro populo et iuventute, plures notificationes de rebus liturgicis, resolutiones casuum conscientiae, bibliographiam. Dantur theoretica praescripta de re concionatoria et tractantur nonnulla ex historia oratoriae artis sacrae praesertim in Polonia.

Inter contiones, quae anno elapso in Homiletyka publicatae sunt, eminent populares catecheticae instructiones Rmi Caroli Fischer, episcopi auxiliaris premisliensis, aliqui sermones Excmi Josephi Bilczewski, archiepiscopi leopolitani sermones antea nondum editi Adami Krasiński, olim episcopi vilnensis, qui post longum exilium Cracoviae mortuus est. a. 1891.

Commentationes et tractatus separati, qui per singulos menses in Homiletyka primum occupabant locum, maxima ex parte curam pastoralem et actionem socialem spectant. Specialem mentionem in nostro periodico merentur commentationes anonymi scriptoris:

1. Aspersya pod względem historycznym (Hom. t. XIV, pag. 502), historice tractans de origine aspersionis aquae lustralis, ante missam maiorem faciendae.

2. Spowiedź uszna (Confessio auricularis), (Hom. t. XV, pag. 97, 225). Auctor huius lucubrationis affert varias sententias theologorum tum ex catholica tum ex protestantica parte de confessione secreta primis Ecclesiae saeculis, expendit varias hypotheses de origine huius usus posteriore tempore, multisque argumentis demonstrat confessionem secretam extitisse saltem altero dimidio saeculi IV et in occidentali et in orientali ecclesia. Quod priora tria saecula attinet, auctor refellit sententiam Kirschii, iuxta quem poenitentiae sacramentum illis temporibus ad quaedam tantum peccata se extenderit, et sententiam Harnackii, reconciliationem peccatorum tribuentis prophetis charismaticis. Ceterum

agnoscit auctor difficultatem interpretandi cum omnimoda certitudine patristica monumenta de re poenitentiaria, quae ut plurimum eiusmodi sunt, ut varii scriptores nostri aevi proprias coniecturas suas facile ipsis ingerere possint. —

Gazeta Kościelna edebatur singulis hebdomadibus Leopoli a R. D. Ioanne Chęciński, constans ex 8—12 paginis in 4⁰ maiori. Pretium annuum 11 cor. Fundata est 13 abhinc annis a „Societate mutui auxilii sacerdotum", inservitque ut plurimum practicis cleri exigentiis. Nimirum in quovis fasciculo offertur una vel duae conciones, notatur chronica eventuum memorabilium in vita ecclesiastica, habentur nuntii ex dioecesibus galicionis et ex ipsa Societate, cuius Gazeta est organum.

In specie anno proxime elapso dr. A. Kopyciński plurimos publicavit articulos separatos de rebus fidei, ut de primatu, de prima apparitione Messiae, de Sanctissimo Sacramento, de concione in monte, de Nicodemo, de Maria Magdalena, de muliere christiana, de familia christiana, de societate, de ecclesia catholica eiusque habitudine ad sociales quaestiones et exigentias etc. In suis commentariis, super evangelica facta paraenetico fine scriptis, dr. K. hoc excellit, quod de thematis evangelicis disserens multam lucem afferat quaestionibus religiosis et socialibus, quae his praesertim diebus multorum animos exagitare solent.

Notatu dignae sunt commentationes anonymae:

1. Kult obrazów Matki Bożej w Rosyi (pag. 109, 265, 276), quae historias affert de singulis imaginibus miraculosis quae in ecclesia rossiaca coluntur. Auctor usus est ut fonte — menologio ecclesiae rossiacae a prot. Malcev Berolini edito.

2. A fasciculo 26⁰ coepta est publicari fusior dissertatio ex theologia naturali: Dowód kosmologiczny na istnienie Boga. Est autem amplificatio noti omnibus (cf. Sl. l. th. I, 135—6) argumenti cosmologici pro existentia Dei, eo consilio, ut sacerdotibus in cura animarum occupatis ad apologeticas conferentias inservire possit. Argumentatio tamen in nonnullis locis non convincit, velut pag. 293, ubi atomos non esse entia a se ex hoc auctor demonstrari censet, quod aliter non habeatur ratio, cur non etiam aliae atomi similes exsistant. Pariter et sequentia sub *b* et *c* argumenta eiusdem rei deterrimam metaphysicam sapiunt. — Potius ita videtur procedendum (si quis materiam per atomos separatas distributam esse censet): Supposito materiam esse ens a se, idem dicendum esset de quavis eius atomo: essent scilicet plurima entia a se. Cum vero manifestissima cernatur singularum atomorum mutua inter se coordinatio, e. c. eadem mensura et gravitas atomorum unius speciei chimicae, mirabiles leges proportionis in combinationibus chimicis, aptitudo teleologica atomorum ad efficienda anorganicea et organica composita etc. — incomprehensibile esset miraculum tam plurima „entia a se" casu inveniri ad invicem destinata secundum sapientissimas leges. Qui de hac re attentius cogitaverit, facile cogetur admittere aliud ens, a quo destinatio illa mutua particularum materiae facta sit idque in ipsa creatione. Ut paucis dicam: ens ad alium est etiam ens ab alio. — Nimis ieiuna videtur

nobis refutatio adversariorum liberi arbitrii, praesertim sic dicti determinismi psychologici, qui motivorum vim in re ethica non solum agnoscit, sed etiam exaggerat (p. 437.) Ceterum dissertatio haec, cum etiam recentiora placita referat, suis lectoribus non modicam utilitatem afferre potest.

Dwutygodnik katechetyczny i dusspasterski editur a 9 annis Tarnoviae in Galicia, bis in mense, fasciculis 32 pag. in 8⁰, redigente R. D. Valentio Gadowski, pretium subscriptionis 9 cor. Ut ipse titulus declarat, Dwutygodnik practicam utilitatem catechetarum scholarium necnon cleri parochialis propositam habet. Ideo multae conciones, exhortationes, catecheses, liturgicae et pastorales consultationes, cronica ecclesiastica — en stabile argumentum omnium fasciculorum. Etiam ex articulis separatis praecipua pars respicit rem scholarem praesertim in Galicia, item paedagogiam christianam et in familiis et in scholis.

Ex aliis commentationibus notamus eas, quae nostris lectoribus scitu utiles esse possunt:

1. Pag. 213 R. D. Łukaszkiewicz contra Wł. Szcześniak et alios auctores probare contendit sanctos Slavorum apostolos Cyrillum et Methodium non ritum romanum sed graecum in lingua slavica in Moravia propagasse. Probat hoc 11 argumentis, quorum nonnulla afferre liceat. Nimirum liturgia romana in linguam slavicam translata fuit iam duobus saeculis ante ss. Fratres; ergo versio eorum de liturgia graeca est intelligenda. Deinde liturgiam ss. fratrum impugnabant episcopi germani, quod non potuit fieri respectu liturgiae romanae in lingua slavica, a Sede Ap. iam dudum approbatae. Insuper, expulsi ex Moravia s. Methodii discipuli attulerunt in Bulgariam eandem liturgiam, qua in Moravia usi fuerant; atqui haec est liturgia graeca. Denique, ss. fratres obtinuerunt a Ioanne VIII papa licentiam utendi lingua slavica in liturgia: atqui liturgia romana in lingua slavica iam prius erat concessa, ergo nova concessio potius de graeca liturgia intelligi debet.

2. Anonymus auctor (*a*) tractat de unione ecclesiarum. O unii Kościołów (pag. 449, 545, 636, 668) Cum commentatio haec nondum sit finita, accuratiorem eius recensionem in futurum reservamus. Hoc loco motivum adnotari iuvat, quo auctor ducitur in sua inquisitione. „Plurimis fidelibus detrimenta in fide affert status christianitatis qui nunc est; status hic unam ex praecipuis indifferentismi religiosi causis constituit. Quam saepe enim audire possumus rem in incerto positam esse, quae sit genuina Christi ecclesia, cum omnes sectae apud se tantum plenam veritatem christianam inveniri praetendant!“ (p. 449). Auctor dolet „nos non facile caritatem et iustitiam erga alias confessiones constantiae fidei adiungere.“ In articulis hucusque publicatis afferuntur definitiones ecclesiae, ex auctoribus tum protestantibus, tum vetero-catholicis tum denique orientalibus depromptae.

3. Prawosławie czy Katolicyzm? auctore dr. A. Macko (pag. 1, 37, 321, 391). Continuatur incepta a 1904 dissertatio de ecclesiae notis, et ultimo quidem anno de catholicitate et apostolicitate tractatum est, ut ostenderetur notas has non orientali „orthodoxiae“

sed potius ecclesiae occidentali competere. Via trita procedens, auctor imprimis ostendit respectivam proprietatem ecclesiae esse necessariam eiusque a coetibus aliis distinctivam, deinde demonstrat, cur ab ecclesia orientali eiusmodi nota abiudicari, occidentali autem tribui debeat. Catholicitatem ecclesiae intelligit auctor moralem, nimirum „ut ecclesia quovis tempore sit praesens et diffusa in notabili maioritate regionum, quae tunc temporis notae sunt, item ut sumatur relative, comparatione scilicet facta cum diffusione et numero adhaerentium aliarum societatum religiosarum. Omnino absque ratione scribit auctor p. 37 „orthodoxiam esse ecclesiam exclusive rossiacam, et proinde pro ecclesia catholica haberi non posse". Pag. 38. procuratoribus Synodi petropolitanae adscribit conatus adhibitos, ut ecclesia rossiaca vocaretur catholica; melior tamen cognitio litteraturae theologicae orientalis doceret auctorem „orthodoxos" semper usurpasse hoc nomen, cum catechismos et alia symbolica documenta conficerent. — Quod apostolicitatem attinet, haec ab auctore definitur: „identitas cum ecclesia, qualem instituerunt apostoli, praesertim s. Petrus nomine et imperio Christi" (p. 321). Iudicio auctoris praecipuum valorem apologeticum obtinet hierarchiae apostolicitas, quae tamen, ut sit „formalis", coniunctionem et dependentiam episcoporum a centro catholicae unitatis postulat. Sed nonne hic committitur „petitio principii", cum volumus ope notae apostolicitatis ecclesiam nostram esse legitimam ostendere? Siquidem argumentatio tota ad id, reducitur: ecclesia papae subiecta est genuina Christi ecclesia, quia est apostolica, i. e. habens episcopos papae subiectos! Iudicio nostro*) formalis apostolicitatis notam assumere ad probandum ecclesiae catholicae genuinitatem methodice est omnino superfluum, quia pro medio demonstrationis adhibetur id, quod reipsa est idem cum re demonstranda. Historicis scil. argumentis simul probantur et legitimitas ecclesiae occidentalis et eius apostolicitas „formalis" neque iuvat quidquam unum ex hisce duobus demonstratis sumere ad aliud demonstrandum. In genere dicere audemus theoriam de quattuor verae ecclesiae notis, in quantum adhibetur contra orientales, spectato eius valore methodico tantum abesse, ut catholicum apologetam iuvet, ut potius nostrae apologiae navem supervacua saburra gravare videatur.

P. 438 et 754 Dwutygodnik valde benevolam mentionem nostri periodici fecit. *J. Urban* S. J.

Editio scriptorum S. S. Patrum graecorum cura Scientiarum academiae Cracoviensis. Philologica sectio scientiarum academiae Cracoviensis in sessione sua die 13. Februarii 1905 consilium cepit edendi scripta S. S. Patrum graecorum saeculi IV. Ad id ipsum comes Aug. Cieszkowski donavit 10.000 cor., prof. Leo Sternbach obtulit 1000 cor. ad comparandam bibliothecam auxiliarem. Officium consilium hoc ad effectum adducendi suscepit commissio, cuius membra sunt: Miodoński, Morawski, Pawlicki, Sinko, Sternbach, Witkowski. A scriptis s. Gregorii Nazianzeni initium capere decreverunt. *P.*

---

*) Cf. Slav. litt. th. 1904 p. 154.

Ks. Wł. Chotkowski: **Historya polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicyi** (1773—1848). **(Politica historia antiqulorum claustrorum monialium in Gallicia.** (1773—1848). Cracoviae 1905. Pag. VIII + 431 in 8⁰.

Historia haec scientifice scripta eruta est ex actis, quae in archivo secreto c. r. ministerii cultus et eruditionis Vindobonae asservantur. In prima parte enarratur historia sublationis quindecim claustrorum monialium, in parte secunda historia claustrorum, quae manserunt (benedictinarum et sororum misericordiae) necnon claustri Leopoli anno 1843 fundati monialium de Sacré-Coeur. *P.*

RUSSICA.

A. P. Lebedev, **Церковная исторіографія въ главныхъ ея представителяхъ съ IV.—XX. вѣка.** [2] **(Historiographia ecclesiastica eiusque columnae saec. IV.—XX.).** Peterburg 1903. Pg. 610; rub. 3.

A. P. Lebedev inter celeberrimos historicos russicos numeratur. Inde a 40 annis iam totam historiam ecclesiae graeco-orientalis (sensu strictiore) usque ad saec. XIX. omni ex parte perlustravit ac descripsit. Insuper in Russia iam tota schola historica, ut ita dicam, ab eo profecta est: inter eius discipulos nonnulla lumina scientiae russicae numerantur (e. g. Glubokovskij, qui initio historiae eccl. et patrologiae operam dabat). J. Brodovič, prof. universitatis Moscoviensis, de A. P. Lebedev scribit: „Quicumque Russus, historiae ecclesiasticae operam dat, ante omnia libros prof. Lebedev inspicere debet. Hic vir doctissimus scientiae ecclesiastico-historicae russicae auctor seu „Bahnbrecher“ — ut Germani dicunt — dici potest. Prof. Lebedev, veteranus russicae scientiae ecclesiastico-histor., calamo eleganti ac perito 18 saec. ecclesiae vitae, nempe saec. II—XIX. peragravit, scientiaeque russicae thesauros permagnos paravit“ (Trudy Kiev. D. A. 1904. okt. pg. 315—316). Opera Lebedev in 10 amplos tomos collecta prodierunt. Primum 1. tomum ut introductio quaedam praesens liber efformat; alii tomi sunt: 2. Aetas persecutionum populi christiani ed. 3. Spb. 1904 (2 R.) 3—4. Historia conciliorum oecumenicorum (usque ad saec. IX., cum Graeci posteriora concilia oecum. non agnoscant) ed. 3. Spb. 1904 (4 R.) 5. Historia separationis ecclesiarum saec. IX—XI.[2] Spb. 1905 (2 R.). — 6. De statu interno ecclesiae orientalis saec. IX—XI. M. 1902 (2·40 R.). — 7. Historia ecclesiae byzantino-orientalis saec. XI—XV[2]. M. 1902 (3·20 R.). — 8. Tractatus eccl. historici ex antiquis ecclesiae christianae temporibus[2]. Spb. 1903 (2 R.). — 9. Historia eccl. graeco-orientalis saec. XV—XIX. (vide inferius). — 10. De clero ecclesiae antiquae M. 1905 (3 R).

Praesens liber non totam historiographiam ecclesiasticam, sed solum historiographiam ecclesiae antiquae usque ad saec. VI. vel VII., posterioremque de eadem antiqua ecclesia historiographiam pertractat. Primo loco late et accurate de historicis ecclesiasticis

graecis usque ad saec. VI. exponit. Ii magni sunt momenti; quicumque in doctrinam theologicam inquirit, saepe iis uti debet, nemo tamen adhuc quid ad historiae disciplinam valeant omni ex parte perscrutatus est. — Apud Eusebium, primum rerum ecclesiasticarum scriptorem (pg. 11—91), iam initia critices historicae occurrunt, tamen usus eius non est constans sed adventicius. „Historia Eccl." Eusebii chrestomathia quaedam est ex aliis auctoribus selecta atque composita, historicus materiam historicam non continet sed ea tenetur (47—48). Tamen pragmatismus historicus et idealis iam invenitur (89—90). Separatim tractat L. de Eusebii „Vita Constantini" (92—110). De historicis Socrate, Sozomeno, Theodoreto tractat pg. 111—145, tunc vero seorsim de Socrate (146—180) et de Sozomeno (181—206), quibus deerat eruditio theologica necessaria, deinde de Theodoreto (206—228). Pg. 249—251 character historiographiae byzantinae, quae multo inferior est historiographia graeca saec. IV—VI. (pg. 251), breviter describitur.

In disciplina ecclesiastico-historica protestantes in Germania principatum tenere, Lebedev affirmat (252), quapropter his potissimam libri partem concedit. Auctor non systematice totam litteraturam ecclesiastico-historicam recenset, sed de celeberrimis tantum historicis seorsim tractat. — Initium criticae historiae ecclesiasticae in Germania fecerunt „Centuriatores Magdeburgenses" (pg. 258 sqq.), quorum ad criticam historiam ecclesiasticam momentum L. valde quidem effert, tamen agnoscit ostenditque eos, odio contra R. Pontifices ductos, fabulas incredibiles confecisse (271—272). „Centuriis Magd." Baronius „Annales" suos opposuit; L. concedit Baronium a partium studio multo liberiorem esse quam „Centuriatores" (285). — Tractat deinde de Weisman, Mosheim (295—315), Semler, Planck, Henke (316—336). Augustinum Neander (337—375) Lebedev historicis celeberrimis adnumerat, qui in historicos russos (371—375), maxime in Gorskij et Čel'cov habuerit influxum non exiguum. — F. Ch. Baur (376—426) nimis philosophando historicam veritatem obscuravit, fidelitatem historicam amisit, talenta sua dissipavit. L. ab A. M. Ivancov se defendit dicens, se in sua „Conciliorum Historia" F. Ch. Baur nullo modo, neque methodum eius imitatum esse (419—426). De Gfrörer (qui catholicus factus est), Gieseler, Hase, Niedner, Hasse, Herzog brevius tractat (427—460).

Amplissimus est tractatus de A. Harnack (461—517). Dolendum est, L. in 2. operis sui editione (prima prodiit a. 1898) non novam, sed primam (a. 1886—1887) tantum editionem Harnackii „Lehrbuch der Dogmengeschichte" respicere. „Dogmengeschichte" Harnackii auctori nostro quasi „philosophia" quaedam historiae ecclesiasticae videtur esse. Harnackii historia ecclesiastica fundamento caret, cum divinitatem personae et doctrinae I. Christi, fundamenti ecclesiae christianae, neget (466). Recensenti Harnackii sententias de auctoritate evangeliorum et ep. paulinarum (466—471) nova editio libri „Dogmengeschichte" inspicienda fuit. Harnack omnino artificiose et arbitrarie historiam primorum saeculorum composuit (471) eamque corrupit (472).

Harnack iam eo, quod historiam suam omnino falsis fundamentis superstruxit, totum opus suum corrupit, quod Lebedev totum opus perlustrans demonstrat (473—516). Totum Harnackii opus demonstrat, „quomodo procedendum non sit“ historiam ecclesiae tractanti.

„Notata quaedam de historia ecclesiastica in Russia“ (pg. 518—550) statim initio aperiunt historiam ecclesiasticam in Russia multo inferiorem esse quam in Occidente (519). Prima tractatio historiae eccl. in Russia est „Liber Historicus“ lingua latina conscriptus ab ep. Methodio Smirnov, editus Moscoviae a. 1805. M. Smirnov magna quidem eruditione opus suum conscripsit, tamen opus ad usum practicum et scholarem non est aptum (524—526). A. 1817 editus est liber manualis historicus „Načertanie cerkovnoj istorii“ conscriptus ab Innocentio Smirnov, destinatus seminariis et academiis theologicis approbatusque, qui, si doctrina exquisita spectatur, multo deterior est superiore. I. Smirnov pleraque, saepe ad verbum, iuxta historicos germanicos (prot.) Spanheim (saec. XVII. v. fin.) et Weissmann (saec. XVIII.) composuit (529—532). — Postea in academia Moscoviensi floruit prof. A. V. Gorskij († 1875), qui inter doctissimos historicos ecclesiasticos in Russia numeratur (535—536). In academia Petropolitana eodem tempore eminet prof. I. V. Čel'cov, cuius tamen „Istorija hristianskoj Cerkvi“ (I. et unicus tomus editus est a. 1861) sub nimio influxu historici germanici A. Neander conscripta est (537—538). — Inde ab a. 1869 historia ecclesiastica valde progressa est, cum inde ab hoc anno in academiis theologicis magis respiciatur; a. 1863 vero historia eccl. etiam in universitatibus (in facultate historico-philologica) introducta est (539—543). A. 1884 laurea „doctoratus“ historiae eccl. instituta est, quod scientiam historiae ecclesiasticae valde promovit (544—547). Inter historicos, qui historiam ecclesiae antiquae tractant vel tangunt, tempore recentiore eminent: V. V. Bolotov, I. E. Troickij, Th. A. Kurganov (547—48).

„De scientiae ecclesiastico historicae russicae ad protestanticam (germ.) relatione“ proprium caput inscribitur (551—569). Russi semper maxime a scientia germanica dependebant; ita etiam in scientia ecclesiastico-historica scientia „occidentalis“ saepe idem significat ac scientia germanica (prot.). Lebedev propter hanc dependentiam Russis et ecclesiae russicae non magnopere timet, cum fundamenta et principia „orthodoxiae“ tam clara sint, ut russicus scriptor ecclesiasticae historiae sententias „orthodoxiae“ adversantes facile perspicere et evitare possit (567—568).

Supplementa (570—610) libri tractant: 1. De antiquo historico ecclesiastico latino Sulpitio Severo (570—572). 2. De romano-cathol. historicis Fleury et Tillemont (572—586). 3. De A. V. Gorskij (586—610).

Liber praesens multa quidem valde pretiosa, minus tamen quam titulus indicat, praebet. Nonnulla tantum fragmentarie tractata esse, dolendum est, cum colligi possit maximo usui esse virum scientiae et eruditionis eximiae plenum etiam aliis de rebus ac viris, hic tractandis, exponentem audire. Praesertim de Russis Bolotov, Troickij plura di-

cenda erant, alii saltem nominandi. Scientia ecclesiastico-historica catholica omnino fere neglecta est. De Hefele, Hergenröther (quos Lebedev in operibus suis saepe laudat quibusque multum utitur), Funk aliisque nonnullis certe breviter saltem hoc in libro tractandum erat. Nihilominus Lebedev propterea de partium studio non est valde arguendus, quod in opere praesenti monographias per varias occasiones conscriptas tantum collegit, nec rem systematice tractat, contra in aliis operibus practice demonstrat se etiam auctores catholicos ex aequo aestimare, immo se paratum esse, ubi necessarium sit, eos ab impetu Russorum defendere. *Dr. F. X. Grivec.*

A. P. Lebedev, **Исторія греко-восточной Церкви подъ властію Турокъ [2] (Historia ecclesiae graeco-orientalis in imperio Turcorum, saec. XV.—XIX.).** Peterburg 1904. Pg. 856; rub. 4. —

In introductione auctor ingenue et perbelle exponit de fontibus historiae ecclesiae graecae et de charactere huius periodi. Ecclesia graeca iam diu ante urbem Constantinopolim captam marcescere coepit; Graecorum mores, ingenium, vires iam saec. IX—XV. lapsae erant, nihilominus augustas religiosas et ecclesiasticas rationes aetatis ante actae noverant etiamtum magnique aestimabant, etsi theoretice tantum (18—19). Sub iugo vero Turcorum ecclesia graeca in tristissimam incidit condicionem; ecclesia facta est sterilis, omnis vita religiosa interiit solaque forma religionis christianae permansit: si quid christianum tum existebat, hoc magis Turcorum merito quam Graecorum conservatum est (20—25). Nihilominus historia ecclesiae graecae etiam tum habet, quae ad animos nostros alliciendos apta sunt. Sensus religiosus populi graeci eo tempore non est exstinctus, nec patriarchae potestas interiit, sed potius mirum in modum crevit, ita ut patriarcha hac periodo summus pontifex et imperator populi graeci evaserit (28—31).

Conspectus fontium historiae eccl. graecae post urbem Constantinopolim captam, quem auctor tradit (32—90), magni pretii, valde accuratus et suo genere certe singularis est. Quia ecclesia graeca in tristissimis conditionibus versabatur, etiam fontes graeci historici pauci et parvae utilitatis sunt: in genere plerique fontes infidi sunt, cum erroribus scateant magnamque auctorum ignorantiam ostendant (33). Quapropter qui in historiam eccl. graecae illius periodi inquirit, laborem non facilem aggreditur. Lebedev iam in introductione permultos fontes quoad valorem historicum taxat; etiam inferius initio uniuscuiusque fere capituli conspectus fontium specialium traditur eorumque valor historicus exponitur.

Medio saec. XV. graecorum conscientia nationalis adeo confirmata fuit, ut vel ideo ad apostasiam a fide christiana et ritu suo perduci non possent. Idcirco Turci, qui haec bene perspexerunt, ecclesiae graecae inimiciores esse non poterant sed prudenter ei favebant (99). Ecclesia graeca magna gaudebat libertate. Hierarchia ecclesiae graecae magnis fruebatur iuribus ac beneficiis. Potestas patriarchae in rebus religiosis illimitata erat et super populum et super clerum, etiam super episcopos, immo patriarcha potestate saeculari in fideles orientales prae-

ditus erat. Episcoporum quoque potestas ampla erat. Ita sub iugo Turcorum efformatum est quasi quoddam „imperium ecclesiasticum“ sub regimine patriarchae et episcoporum (121). Patriarcha Constantinopolitanus et hierarchia graeca (natione graeca, non solum ritu) etiam Bulgariae et Serbiae, quae antea independentes fuerant, res ecclesiasticas sibi subiecerunt (124). Hierarchia (natione) graeca diffusa est in Palaestinam Moldavio-Valachiam, Bulgariam, Serbiam, graecâ lingua liturgica et scholis graecis etiam sermo graecus communis increbrescebat (126—128). Condicionem christianorum (raja) sub iugo Turcorum auctor in optimo lumine collocat (130—164), benevolumque iudicium suum multis argumentis fulcit. — Hiearchia graeca Turcis serviliter subdita erat et obligationem sibi impositam, ut populum coërceret et in obsequio erga gubernium contineret, serviliter explebat, viros patriae amantes eiusque liberationem appetentes et conantes anathematizabat (170—173); quapropter hierarchia (natione) graeca Russos aliosque liberationem christianorum a iugo Turcorum promoventes vel iuvantes odio persequebatur 174—177). — Verum est non solum hierarchiam, sed etiam ex populo graeco multos insania erga occidentales abreptos iugum Turcorum unioni cum ecclesia romana praetulisse; sed Graeci tunc iam in eam fortunam devenerant, ut desperatio talis taleque odium possibile esset. Bulgaros autem aut Serbos nequaquam affirmari potest iugum Turcorum „iugo papistico“ et auxilio regnorum catholicorum praetulisse. Quapropter falsa vel saltem valde exaggerata sunt, quae auctor pg. 178—182. narrat. His de rebus inspiciendi erant historici serbici et croatici (velut Rački, Klaić, Ruvarac e. a.), non solum germanici (Zinkeisen, Hertzberg), qui has res tantum ex parte quadam tractant et iudicium aliquod hac de re proferre vix possunt. Bosniam e. g. non schismatici, sed haeretici nobiles (patareni vel bogumili) Turcis tradiderunt; apud Slavos meridionales et catholicos et non catholicos, cum a populo inculto tum a viris eruditis ii nobiles, qui in Turcorum partes abierant, semper patriae proditores non vero eius a „iugo papistico“ liberatores habiti sunt; memoriae Slavorum meridionalium lugubres, eorumque cantica innumera atque admiranda nullo sono liberationem a „iugo papistico“ commemorant, at contra plena sunt melodiis tristissimis verbisque amaris, quibus libertatis interitum proditorumque infamiam deplorant. Dalmatas (181) iugum Turcorum appetiisse, ut a „papistico“ se liberarent nullus unquam historicus affirmare potest. Lebedev igitur hac in re, quae ceteroquin ad propositum eius stricte non pertinet, quamque omnino potuit omittere, falso iudicat, fontes primos ignorans, secundariis nimis confidens. Odium Graecorum contra Occidentem catholicum etiam Slavis imputandi nullum est fundamentum; Slavi ritus orientalis contra occidentem catholicum nunquam odium illud fovebant, quod Graeci, etsi Graeci omnibus modis odium idem Slavis una cum ritu graeco inserere conabantur (cf. Golubinskij, Istorija russkoj Cerkvi II², 2, pg. 804 sqq.).

Auctor transit ad accuratiorem ipsius patriarchatus Constantinopolitani descriptionem (189—376). Accurate et magna acie critica inquirit in historiam de electione Gennadii Scholarii in patriarcham (primus

patr. sub imperio Turcarum), qua de re historici valde dissentiunt (199—221). L. omnes fontes graecos critice perlustravit, quod ceteri neglexerunt, nonnullos tantum respicientes. De ingenio et eruditione patriarcharum Constantinopolitanorum tractans auctor ostendit permultos patriarchas homines rudes atque incultos fuisse (221—251). Pg. 252—345 in mores patriarcharum inquirit multaque tristia invenit. De reditibus et de modo, quo patriarchae reditus suos collegebant pg. 345—376 agitur; saec. XIX. reditus tantopere imminuti sunt, ut patriarchae revera ad inopiam redigerentur.

Eruditio scholaris ac spiritualis hierarchiae et cleri valde exigua fuit, cum clerus eruditionem parum curaret (380). Graeci hac in re frustra Turcos accusant, cum ipsi animi cultum atque eruditionem neglexerint (381-383). Scholae triviales paucissimae fuerunt officiumque suum male explebant (384—388): etiam quae „gymnasia" vacabantur instituto suo deerant (389—393). Schola patriarchalis sive „Academia," iam primis Turcorum imperii annis fundata, saepe in condicionibus tristissimis versabatur; characterem autem profanum, non theologicum, prae se ferebat (393—413). Huic similis erat schola in insula Palmosa (Patmo), quae a. 1801 maxime propter monachorum negligentiam interiit (313—437). Schola sive academia in monte Athone solum a. 1753—1757 erat (337—345) Usque ad initium saec. XIX. Venetiis in colonia graeca gymnasium graecum existebat (446—450).

Eruditio cleri tam misera fuit, ut paucissimi linguam graecam liturgicam intelligerent: inter 1000 sacerdotes vix 10 nomina sua subscribere potuerunt (452—453). Unica Academia theologica nunc est schola vel Academia Chalkinensis (in insula Chalki in Bosporo), fundata a. 1844, cuius institutum historiamque L. late describit (457—490). In regno Graeciae, a Turcorum iugo liberato, condicio scholarum theologicarum vix est melior quam in Turcia. „Facultas theologica" in universitate Atheniensi, si scientia theologica spectatur, mediocris ac fere inanis est (491—499). Ultimis demum annis ibidem re in melius mutata, meliora possunt sperari (99).

Ecclesiae graecae ad eccl. Romanam relationem describens (502—570) auctor studio et ira vel partium studio in genere saltem vacuus dicendus est. Statim initio affirmat, non Graecis sed Turcis esse adscribendum, quod ecclesia catholica inter Graecos saec. XV—XIX. nullos obtinuerit successus (502). Turci inde ab initio Graecos semper protegebant et iuvabant contra ecclesiam catholicam cum ex unione ecclesiarum maximum sibi periculum imminere vidissent (503—506). Patriarcha totaque hierarchia graeca a gubernio Turcorum serviliter dependebant, ecclesia catholica e contrario in Turcia independens a Turcis erat (511—513); [sed hanc ecclesiae catholicae (theoreticam et iuridicam saltem) libertatem Lebedev iniustam (bezzakonie!) — nescio cur — appellat!] Propterea Turci ecclesiae catholicae sive unionis progressum pro viribus impediebant (518). Saec. XVII. iesuitae Constantinopoli in scholis suis multos Graecos educaverunt, per quos iam magno successu inter Graecos unionem praeparabant; sed gubernium Turciae iesuitas expulit (519—521). Simili modo Turci unionem

in Syria, Palaestina et inter Armenos persecuti sunt (522—524). Graecos schismaticos Turci in Palaestina potissimum adiuvabant (525—528). Tutela ecclesiae graecae, quam Turci gerebant, eo usque progrediebatur, ut ipsos patriarchas, si de unione suspecti erant, vexarent vel removerent (531). — Ut unio inter Graecos per ipsos Graecos diffundi posset, Romae „Collegium Graecum" fundatum est, de cuius forma, institutione, historia Lebedev pg. 531—557 tractat.*) De Leone Allatio (559—561) et de Paisio Ligaride (562—563), alumnis „Collegii Graeci," nonnulla scitu digna tradit. „Collegium Graecum" usque ad saec. XIX. unioni non multum profuit: saec. XIX. demum, cum imperium Turciae iam coepisset vacillare, unionis desiderium in Oriente facilius diffundi potuit (564—566).

De hierarchiae graecae ad ecclesiam romano-catholicam relatione L. severe iudicat. Graeci nec mores, nec ideas, nec studia conatusque ecclesiae catholicae cognoverunt; progressui ecclesiae catholicae nihil nisi persuasiones suas „antediluvianas" opponere potuerunt (567). Odium Graecorum contra Latinos, odium est hominis barbari contra hominem cultum (567). Pugna litteraria Graecorum contra eccl. latinam magno Graecis opprobrio est (568).

Sequentibus capitibus de ecclesiae graecae ad protestantes ac protestantismum relationibus (571—620) et de relationum harum in scientiam eruditionemque Graecorum influxu (620—695) narratur; praecedit brevis fontium conspectus (571—573). Scitu digna sunt, quae L. de theologis graecis (saec. XVII) „protestantizantibus" tradit (674—695).

Vitam religiosam ac mores Graecorum auctor pulchre describit et sub oculos subicit (696—758), qua in re innititur scriptis Russorum praesertim, qui saec. XVII.—XIX. in Oriente peregrinabantur. Graeci ecclesias suas tantopere neglexerunt, ut multi peregrinatores Russi aperte dicerent, multo melius conservatas esse ecclesias illas, quae in Turcorum possessionem transierunt et in muhamedanorum templa mutata sunt. Status plurimarum ecclesiarum graecarum vere deplorabilis est, non ob Turcorum sed ipsorum culpam Graecorum, qui nullam fere loci sancti reverentiam habent (696—705). „Nullibi — ita peregrinator Russus saec. XIX. scribit — religio christiana ita profanatur sicut apud Graecos. Gaudendum omnino est, quod hunc vel illum locum sanctum (Hierosolymis) catholici, vel etiam muhamedani possideant" (706). Graeci in ecclesias rarissime veniunt (707 sqq). Multi sacerdotes superstitiosi sunt. (731). Etiam recentiore tempore vita religiosa apud Graecos miserabili loco est (734—735).

Magni momenti sunt, quae auctor in fine libri (pg. 759—849) de historia et statu, qui nunc est, patriarchatuum Alexandrini, Hierosolymitani, Antiocheni narrat, cum his de rebus in litteratura historica aegre certi ac solidi quidquam inveniatur; Lebedev innixus est scriptis Russorum, Porfirij, Arsenij c. a., qui multa documenta magna cum diligentia

*) Hac in re usus est documentis editis a Legrand, Bibliographie Hellenique au XVII. siècle t. III. Paris 1895.

magnoque labore collegerunt et ediderunt. De unione in Syria (saec. XVII. et initio saec. XVIII) iuxta auctores Russos contemporaneos pauca tantum, non spernenda tamen narrat (777—779). — Pg. 835—849 historiam, munera, actiones „Societatis russicae Palaestinensis" describit, quae societas ad scientiam historicam certe magni est momenti, etsi imprimis res. religioso-politicas spectet coneturque.

Opus, quod perlustravimus in historia ecclesiastica plurimi est aestimandum, cum similis hac de materia liber nullibi inveniatur. Nemo adhuc tot testimonia, documenta, fontes, litteras occidentales, graecas russicas hac de materia collegit et critice percensuit; imprimis quod litteris russicis, occidentalibus minus perviis, copiose usus est, magni pretii est. Fontes et litteratura non solum initio libri, sed aliis quoque libri locis saepius critice percensentur et describuntur (189—197; 377—380). Etsi liber iuxta scientiae ac doctrinae praecepta conscriptus sit, tamen etiam stylo alacri ac populari excellit. Tamen verba »papistae« (pro Venetianis aliisque nationibus catholicis pg. 504 et passim) et similia e libris scientiae ac doctrinae dicatis exulent oportet. — Jireček, qui Bulgarorum historiam conscripsit, Bohemus est, non Bulgarus, ut auctor pg. 510 dicit. — Historiam occidentis, ubi historiam graeco-turcicam tangit, auctor non ita sobrie et accurate diiudicat sicut materiam ad propositum suum strictius pertinentem. —

Res, quae ad propositum auctoris pertinent, ipse paucis exceptis revera sobrie et iuste, ira et studio vacuus tractat et diiudicat; quapropter et ut historicus et ut vir sobrius iustusque summa laude dignus est.

Dr. *F. X. Grivec.*

Церковныя Вѣдомости, издаваемыя при святѣйшемъ правительствующемъ сvнодѣ. 1905.

Ecclesiastica acta. Eduntur singulis hebdomadibus penes s. synodum dirigentem. 1905. Nr. 1–6. — Promulgant acta publica et nominationes personales S. Synodi dirigentis, immutationes in hierarchia russica, relationes ex ecclesiis orthodoxis, graviores eventus vitae ecclesiasticae ac publicae in Occidente, minores tractatus argumenti theologici, recensiones librorum aliaque huius modi. — **Episcopus veterocatholicus Beber et veterocatolicismus in Germània.** Recensetur sermo veterocatholici episcopi Beberi Coloniae habitus, quo Beber renuit associationem Veterocatholicorum ulli ecclesiae sive occidentali sive orientali. (Nr. 2). — **E vita ecclesiastica in patriarchatu constantinopolitano** Patriarcha Constantinopolitanus praefectos parochiarum in residentiis episcopalibus earumque locis vicinis ordinat ad relationes patriarchatui dirigendas de omnibus rebus historico-archaeologicis cuiusvis dictae parochiae. (Nr. 2.) — **Libertas conscientiae et tolerantia.** E libro »Вопросы жизни«, Moscoviae 1904. Absoluta libertas conscientiae inter homines minus cultos evadit denique libertas violentiae et persecutionis non pacem sed discordias seminans, uti e tolerantia indifferentismus nascitur (Nr. 3). — Indicatur editio russicae translationis operis bohemici »**Eventus** (»Příhody«) **nobilis Bohemi Vratislai Constantinopoli** a. 1591«, sumptibus synodalis typographiae moscoviensis. (Nr. 3.) — **Graecus codex manuscriptus membraneus quattuor evangeliorum, detectus inter litteras manuscriptas monasterii Helaty in Gruzia.** Relatio Orloviae episcopi Kirionis de codice manuscripto quattuor evangeliorum

ab ipso in manuscriptis monasterii Helaty invento, qui saeculo V vel VI attribuitur. Per Gruzium quendam in membranis 29 × 24 cm. dimensionis scriptus, continet 249 folia. Initium et finis desunt. Inventum cum in Russia tum in Europa occidentali conspicuum exquisitiori studio Bermani, S. K. Gregory, Lipsiae professoris, sacri textus veteris periti et Dris Glubokovskij modo Petropoli subicitur. (No. 4.) — Auctoritas scti Augustini respectu vitae monasterialis in Occidente. In Occidente multi ordines sctum Augustinum suum patronum et mediatum saltem fundatorem veneratione prosequuntur. Vis eius tamen, quodad introductionem vitae monasterialis in Occidente pertinet communi aestimatione minor est. Verum ipsius meritum in institutione communis vitae cleri consistit, quae postea canonicalis vitae origo fuit. Non enim Augustinus sibi curae habuit, ut maiorem hominum numerum e saeculo educeret, sed ut clero suo amorem ascesis saeculique contemptum excitaret. — Motus religiosi inter Bohemos. Reproductio articuli in »Русскій Вѣстникъ« auctore Holeček publicati. Incrementum communis ideae slavicae bello Russorum cum Turcis creatum Bohemos acrius conscios fecit, quaestionem nationalem cum quaestione confessionis intime cohaerere. Dux partis Neobohemorum Carolus Sladkovský ad fidem orthodoxam transiit. Ipsius tamen factiones exemplum eius non sunt secutae persuasioni indulgentes quaestionem religiosam introductione Bohemicae linguae liturgicae atque institutione ecclesiae nationalis solutam fore. In celebri bulla Leonis XIII. »Grande munus« initium realizationis huius ideae falso conspiciebatur. Ab aliis antepositus est protestantismus, quem Kollár, Šafařík, Palacký sunt confessi, tamquam haeres religionis hussiticae. Cum nuper Pragae primus exstruendo monumento magistri Joannis Hus lapis poneretur, lutherani hospites e Germaniae imperio in :itati spem alebant, fore, ut hac occasione protestantismus tamquam husitismi successor et tamquam confessio bohemicae ecclesiae nationalis proclametur. Eventus Pragenses eos vero edocuerunt, de rebus bohemicis prorsus falso se fuisse instructos. Revera familiares relationes populi ad Fratres bohemos characterem habent nonnisi historicum. Emigratio Herrenhutiana linguae bohemicae iam ignara certe charactere ecclesiae nationalis caret. Articulus persuasione terminatur, Bohemos nonnisi in unione cum ecclesia orthodoxa regenerationem suam esse perfecturos. (Nr. 4.) — Ex »Новгородскія Епархіальныя Вѣдомости« communicatur explicatio Causarum interitus antiquitatum in ecclesiis ruralibus. Iam ex fine saec. XVIII obiecta artis ecclesiasticae raro inveniuntur. Praeter causas externas (incendium, umorem), praesertim inopia sensus recti generis artis ecclesiasticae, in eis, quorum interest ecclesiis providere, indicatur. Studium technicae perfectionis colorumque hilaritatis submovet antiquam artem pietate et religioso ardore plenam, cuius exemplaria in turribus vel sub ecclesiarum tectis perniciei traduntur vel ab antiquitatum emptoribus auferuntur, qui ea fulgentibus rebus novis pretio artistico carentibus commutant. (Nr. 5.)

De mulieris natura eiusque educationis ratione. Mulieris lege christiana levatae, viro tamen subditae, corde et affectu potius quam speculatione viventis educatio ratione quidem non neglecta, praeprimis tamen ad morales eius facultates ac humanitatis sensus dirigenda est. Locus ipsius igitur non tam in vita publica quam in familia, schola, apud aegrotos, laesos etc. aptius habetur. — Pertractantur quaestiones liturgicae. — Ecclesia orthodoxa in Urmia. — Missionum seminarium Ardonense in Osetiae districtu (Caucasus septentrionalis). — Eventus in extremo Oriente. — De Galiciae Ruthenis odiosa administratione. — Librorum recensio: Commentarii in libros Veteris ac Novi Testamenti, redactione † A. P. Lopuchin. — Monumenta orthodoxiae russicaeque

nationis in Russia ocidentali saeculis XVII et XIII. Tom. I—III. Redactione professoris Academiae Kioviensis Titov. Opus diligentibus studiis archarum publicarum Russiae, Leopolis, Viennae, Dresdae fulcitum. Nr. 6

Praeter sermones in complures dies dominicas ac festa sollemnia, in No 7 historia commissionis refertur, cuius erat Russiae scholas spirituales instituere, et quae a. 1839 »Administrationi scholarum spiritualium« ad sct. Synodum constituae cessit. — Secundum archimandritae Teknopuli data statistica, ecclesia Constantinopolitana sede patriarchali constat necnon 82 eparchiis cum totidem metropolitis, 11 episcopatibus, 15 episcopis titularibus ac 3,100.000 fidelium numero. Ecclesia Alexandrina praeter patriarcham duas eparchias ac 100.000 fideles, ecclesia Antiochena patriarchatum, 11 eparchias et 500.000 fideles, ecclesia Hierosolymitana patriarchatum et 11 eparchias cum 300.000 fidelibus, ecclesia Cretae eparchiam et 7 episcopatus cum 250.000 fidelibus, ecclesia Cyprensis archiepiscopatum et tres sedes metropolitanas continent. (No 7). — In rubrica »E prelo eparchiali« (No 8) solae adhortationes et praemonitiones in ebrietatis vitio insufficientes declarantur, societates temperantiae per urbes, oppida et districtus instituendae commendantur, faustique eventus eiusmodi societatum iam existentium enarrantur. — Biographia archiepiscopi Kazaniensis, Antonii, e maiore opere archimandritae Sergii a. 1885 publicato excerpta est (No 9.) — In eodem numero »Lectio christiana« (Христіанское Чтеніе), periodicae literae spiritualis academiae Petropolitanae sub novo redactore P. S. Smirnov recensentur. — In historico tractatu »Contemporalis status religiosus Japoniae« historia religionis Japonensium ab antiquissimis temporibus usque ad praesentes dies describitur Modo academica iuventus Japoniae religionis expers vivit atque ad quaestionem de religione sibi positam, maxima ex parte suam irreligiositatem nullamque religionis indigentiam professa est. Auctor Christi operariis messem ingentem ibi promittit. — Articulus Imperator Nicolaus I. in sua cleri orthodoxi cura eiusdem imperatoris de emendando materiali statu sacerdotum et monachorum russicorum, de vita spirituali per plura seminaria et academias neoerectas et per introductionem novarum disciplinarum (logicae, psychologiae, paedagogicae etc.) in praelectiones academicas levanda necnon de sacerdotum liberis educandis merita recenset (No 12). — Indicia statistica Russiae populationis secundum conscriptionem ex anno 1897 traduntur (Rom. cath. 11, 506. 809) — Varia praeter religionem christianam fides. (No 12). Comparatione fontium antiquissimorum opinio progressivae evolutionis religiosarum notionum sententiaque religionem christianam non specie sed gradu tantum ab aliis religionibus distingui, impugnatur. (E »The Mission World«). — Protoierej P. A. Smirnov. Vita ac merita redactoris Церк. вѣд. occasione quinquagesimi anniversarii ipsius activitatis ecclesiastico-socialis enumerantur. (No 13). — Congressus cleri eparchiae Tobolsk omnium consensu constituit, ut eparchiae clerus artem medicam non solum theoretice, sed practice quoque medicos in medicinis conficiendis sublevando eosque in nosocomia comitando disceret. Etiam ad praelectiones de iconopicturae arte in scholis instituendas suadet. — Propagatio religionis christianae inter Judaeos (E »The Mission World«) felices fructus societatum ad promovendam religionem christianam inter Judaeos (the Society for Promotion of Christian Knowledge) laudat. In Bibliis sacris inter Judaeos propagandis praesertim Societas Mildmayensis optime meruerat. Anno 1903 12.000 liberorum iudaicorum in variis eiusmodi missionum aedificiis institutionem christianam acceperunt. Hoc respectu praesertim The Church of Scotland, The United Free Church of Scotland, The London jews society primum locum occupant (No 13). — Praesentes quaestiones ad cle-

rum orthodoxum (No 14) querimoniam, clerum Russiae absque omni studio et amore muneris sui officia sua implere respicientes, maiorem cleri ad populum et inter se appropinquationem consulunt. — Necrologus in Onisiphum, archiepiscopum Caterinoslaviensem. (16—17). — Contemporalis catholicismus. Praesentis separationis ecclesiae a Galliae republica causam auctor in falsa basi quaerit, qua ecclesia catholica, postquam se ab ecclesia orthodoxa seiunxit, nititur. Rerum temporalium ac potestatis sensus exclusivus, quo spiritualia bona circumventa sunt, Evangelii notio per Evangeliorum lectionis vetitum in fidelibus suppressa, Romae iniusta elevatio, aliaeque calumniae enumerantur. Romae verbi gratia quilibet scire dicitur, quo pretio peccatorum absolutio ematur etc. Cum eruditione progrediente fideles hanc desperatam basin et falsam directionem perspiciant, ecclesia sensim omnem influxum in fidelium animas amittit. Haec facta meliores homines ad remedia deliberanda excitant. Meliores hae voces e medio veterocatholicismo audiuntur, quibus reunio cum ecclesia orthodoxa commendatur. Auctorem difficultas executionis huiusce rei non latet, cum utraque ecclesia per saecula suis viis progrediens suum specialem characterem imbuerit, sed secundum auctoris opinionem hanc ob rem dicta unio impossibilis non videtur. Media quaedam indicantur: Evangelium omnibus pateat, primatus romanus, qui in certamine cum potestate saeculari prorsus succubuit, supprimatur etc. Professor Micheau in periodicis litteris Revue internationale théologique, Janvier-Mars 1905, Berne, seriem articulorum huic quaestioni solvendae dedicavit. Conamini ecclesiae orthodoxae omnia mala e »schismate occidentali« deducendi, iam adsuevimus. Totius articuli tenor nonnisi argumentum praebet, quam remota et immatura fausta infausti schismatis solutio appareat. —

Dr. *L. Petr.*

A. L. Bajkov, **Современная международная правоспособность папства въ связи съ ученіемъ о международной способности вообще. La capacité internationale actuelle du Saint-Siège et les personnes du droit des gens.** Peterburg. 1904 p. XXXV + 461. Tractatus historico-dogmaticus.

Doctus auctor operis, quod revera omnium admirationem movere potest, verbum illud Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo (Math. 22 21; Marc. 12, 17; Luc. 20, 25) in fronte libri inscripsit. In proemio dicitur inter alia: Destructa potestas papalis a. 1870 — contra multorum expectationem — momentum internationalis auctoritatis s. sedis non imminuit. Papa mansit persona internationalis; quam auctoritatem maxime Leo XIII. restituit rationibus nationalibus, quae momentum et vim religiose-moralem s. sedis deminuerent, sepositis. Per eum internationalis auctoritas papae adhuc augetur.

Sed quomodo explicari potest, sanctam sedem uti iuribus internationalis personae nunc, cum caret imperio saeculari? Secundum rationem iuris gentium papa hanc auctoritatem non habet; sed revera eam habet. Explicatio historica non sufficit. Videtur potius falsa esse ratio iuris gentium, qua personae imperio carenti haec auctoritas denegatur.

Internationale momentum s. sedis explicatur 1. recta definitione iuris gentium; 2. historica evolutione papatus et eventibus anni 1870;

unde acquiruntur principia ad construendam rectam definitionem iuris gentium. Opus igitur in tres partes divisum est 1. Istorija razvitija elementov meždunarodnoj pravosposobnosti Sv. Prestola; 2. Konstrukcija meždunarodnoj pravosposobnosti voobšče; 3. Konstrukcija sovremennoj meždunarodnoj pravosposobnosti papstva.

In prima parte afferuntur historica facta, quae hanc evolutionem demonstrant. In secunda parte agitur de iure gentium in genere deque eius principiis, a quibus profectum est; dein de eadem re ratione habita papatus.

In hoc altero via ac ratione exponuntur primum summa rerum potestas libertas et independentia ut primum signum aptitudinis personae ad auctoritatem personae internationalis iuridicae. Ibi fit discrimen magni momenti inter essentiam summae imperii et eam ad effectum adductam. Deinde principalia iura pactionum habita eiusdem aptitudinis ratione. Tum magnum momentum huius rationis, qua lites componendae sint, explanatur.

Quibus expositis efficitur aptitudo s. sedis. ad auctoritatem internationalem. Quae anno 1870 acciderunt, auctoritatem internationalem papatus non sustulerunt, id quod secundum iuris et artis praecepta discrimine, quod supra indicavimus, facto ostenditur. S. sedes habet essentiam summae rerum potestatis independentem a vera possessione saecularis imperii. Utrum conveniat hoc cum evangelio necne, auctor non diiudicat; sufficit ei historia papatus et ita revera esse.

Internationalem illam papae auctoritatem Bajkov non putat fluere inde, quod papa sit caput ecclesiae religiosum, dogmaticum. Ecclesia catholica per se iuris internationalis talisque auctoritatis subiectum non est. Principium huius internationalis auctoritatis papae existimat esse politicam libertatem et independentiam ecclesiae eius, cuius papa personam gerit, ab imperio et vi saeculari. Solum ita pactio internationalis pro lege esse potest. Saeculare imperium ad hanc auctoritatem necessarium non habet. Saeculare imperium fuit quidem consentaneum signum eius, sed nequaquam unicum principium libertatis, id quod annus 1870. demonstrat. Etiam nunc s. sedes aequalis est imperio. S. sedes in Vaticano, qui saeculari imperio intactus mansit, habet etiam externam independentiam, „exterritorialitatem."

In hoc prooemio est succus eximii operis, cuius singulas partes iam persequi in animo est. (Reliqua deinceps persequemur.)

„Православный Собесѣдникъ" 1904. (Pars reliqua).

A. Bogorodskij: Первоначальное жилище человѣка на землѣ—рай въ Еденѣ. (Primaeva hominis in terris habitatio-paradisus in Eden) I., 1—24, 163—184.

Usque ad saeculum XVIum, ubi paradisus situs fuerit, inquisitum non est. Subsequenti vero tempore varii varias ad id explicandum opiniones in medium protulerunt. Hoc tempore eruditi – omissis opinionibus falsis vel improbabilibus — in duo dividuntur castra: alii enim in Mesopotamia, alii vero in Armenia paradisum collocant. Auctor, opinio a Delitzsch exculta, secundum quam paradisus in Mesopotamia, Babylonisve regione fuerat, refutata, Augustinum Calmet sequitur paradisumque in Armenia ponit. »My dopuskaem, čto vsemirnyj potop dějstviteľno mog uničtožiť rěku, vyhodivšuju iz Edema . . . . Takoe

izmènenie poverhnosti zemli dolžno bylo po mèstam otrazitsja na rèkaḫ na iḫ dlinè, napravlenii i vzaimnom otnošenii, v osobennosti na istokaḫ iḫ. No Edemskaja rèka mogła i perežit potop, suščestvovat dolgo poslè, daže do vremen Mojseja i zatèm izčeznut.« (p. 164 sq). Fluvium principalem disparere potuisse, mirum esse nemini potest, si diluvium et geologiam prae oculis habeat (p. 165).

Fluvii, qui in scriptura recensentur, sequentes sunt: Euphrates, Tygris, Araxes (Gehon) et Чорохъ — Čoroḫ — (Phison) (p. 170 sqq). Quartum fluvium, Phison, nequaquam cum Phasis identificandum esse dicit: maior enim Phasis a ceteris fluminibus distantia cum dictis s. scripturae de uno fluvio, ex quo quattuor effluebant, minime conveniret (p. 173).

Sed in quanam Armeniae parte paradisus fuit? Verisimillimum est eum in orientali parte situm fuisse. Verbis enim ipsis: »plantavit Deus paradisum in Eden, in oriente (mikkedem)« significatur: plantasse Deum paradisum in Eden, in orientali eius parte (p. 175).

P. 176. nova argumenta, paradisum in Armenia situm fuisse affert. Primum illud est, quod antiquissima documenta historica et archaeologica, quae possidemus, ex illis regionibus habentur (p. 176 sq). Secundum argumentum ex illo textu: requievit arca . . . super montes Armeniae« (Gen 8 v. 4 (p. 177) desumit.

A. Bogorodskij: Жизнь первозданныхъ людей въ раю (De primorum parentum in paradiso vita) II., 337–362, 529—548.

Hisce duobus »articulis,« quod a. 1903. Prav. Sob. incepit, prosequitur. Designatis protoparentum natura et fine et a ceteris animalibus differentia, de eorum vita hic inquirit.

De aurea aetate apud gentes quam plurimas traditionem haberi, omnibus constat. Quam traditionem non posse inniti falso fundamento ex psychologia cogitur: homo enim ex bono quidem praesenti et futuro, sed nequaquam ex bono praeterito, quod numquam exstitit — alia res est, si exsistentiam habuit — capere gaudium potest (p 338). Quod »evolutionis« theoriam sequentes attinet, pessimam protoparentum conditionem, principia sua sequentes, supponere debent (p. 339). De facto igitur melior condicio aliquando adfuit; quam condicionem optime descriptam a Genesis auctore christiani admittunt. Secundum s. Scripturam bona imprimis externa magna abundantia protoparentibus praesto erant. Homines vero ipsi immortales erant; quam immortalitatem ex vitae arbore desumebant (p. 342 sq); — a morbis quoque et senili corruptione liberi erant. Verum non sola arbor vitae, sed omnis quoque quotidiana esca physicis quibusdam qualitatibus praedita hominis dissolutionem impediebat. — Cum segnities etiam in beato vitae statu multum cum corpori tum animae noceat, Deus »ut operaretur et custodiret« paradisum Adamo praecepit. Set labor hic iucundus fuit eiusque finis id intendebat, ut homo paradisi pulchritudinem (благоустройство) conservaret eamque augeret Finem hunc per naturalium virium cognitionem homo assequi poterat; ideo eius potestati tum animata tum inanimata subiciebantur (p. 348). Qua occasione Patrum quorundam dicta: animata Adamo non oboedivisse refellit: ipsa enim paradisi sanctitatem et pulchritudinem non solum non perturbabant, verum etiam multum ad eam conferebant. — Internum primorum parentum statum ex eorum morali dispositione, ex pudoris nempe defectu cognoscimus; defectus enim hic conscientiam bonam eiusque cum voluntate divina concordiam significat. Quam internam eorum beatitudinum multum conversatio cum Deo adiuvabat (p. 351 sqq). — Sed quid lignum scientiae boni et mali ad felicem illum statum conferebat? Qualis illius arboris proprietas fuerit, de eo confuse loquitur. Ex eius dictis arborem illam peculiaris boni cognitionem contulisse concludi potest (cf. 356). Ss. Patrum dicta de nominato ligno ad haec redigit: Lignum scientiae boni et mali sensibilem quandam voluptatem homini conferre poterat; fructibus eius ratio

corpori subdebatur, eiusque serva constituebatur. Quomodo id lignum hoc efficere potuerit, ignoramus. Id unum clarum est: arborem duplicem habuisse vim: unam cognitionem conferentem, alteram dissolventem. Secundum ss. Patres vis secunda eius a praematura comestione omnino dependebat et in destructione rectae relationis animae ad corpus consistebat. Altera huius ligni vis cum peculiaris boni tum maxime mali cognitionem afferebat; immo eius vis talis fuit, ut etiam abrogato praecepto licet iam sine peccato — ad id ipsum valeret (p. 355 sqq). — Cuius ligni in paradiso exsistentia nequaquam eius statum turbabat: id quod consideranti hominis ad Deum relationem eiusque limitationem ac dependentiam clare patebit (p 529 sqq).

Primorum parentum in paradiso vitam comparare possumus cum hominis redemptione a Christo peracta, hoc tamen cum discrimine, quod innocentiae, quam primi nostri parentes possidebant, gradus praestantior erat et perseverantia firmior quam illius, quam Christus nobis recuperavit, innocentiae (p. 534 sqq). — Sed, quamdiu primi parentes in paradiso fuerint, inquirere libet. Auctor, ad hanc quaestionem respondens, opinionem illam, secundum quam Adamus 30 annos in paradiso fuit, probabiliorem esse dicit. Cum enim Seth natus sit 230° anno, cumque Caini semen usque ad septimam generationem ante Seth natum multiplicatum sit, et ad unamquamque generationem educandam 25-30 anni requirantur, habemus 200 annos; itaque 30 anni restant, quos recte ponitur in paradiso peractos esse. Quorum numero exprimi quoque annos Christi D. vitae auctor notat. In nota refert etiam secundum Persarum traditionem primum hominem 30 annos in terra vixisse (p. 537 sqq). Quae cum ita sint sua sponte dubitatio vel potius quaestio exoritur, cur primi parentes filios in paradiso non procreaverint. Ad quod auctor, protoparentes, cum non fuerint in gratia confirmati, nec alios in gratia confirmare potuisse et hanc esse rationem, cur nullos filios habuerint, respondet

M. Vasilevskij: Государственная система отношеній къ старообрядческому расколу въ царствованіе императора Николая I. (De gubernii ad eos, qui dicuntur ‚raskolniki' (schismatici), relationibus tempore Nicolai I.

In uñoquoque fasciculo (excepto mensis Septembris) per totum annum specialis, commentatio de ‚raskolniki' tractans, invenitur. Documentis praesertim a regimine editis innixus Vasilevskij, gubernii ad ipsos relationes atque internum eorum statum et constitutionem, describit.

P. Žuze (Жузе): Христіанское вліяніе на мусульманскую религіозную литературу (Quomodo Christiani ad Muhamedanorum litteras religiosas pertinuerint I, 247—263, 727—738. Quae (Goldzieher (Гольдціеръ) in Revue de l'histoire des religions, t. 18. conscripserat, hic in linguam russicam translata sunt.

K. Ḥarlampovič: Арх. Макарій Глухаревъ, основатель Алтайской миссіи, и его пребываніе въ Казани (De arch. Macario Gluḥarev, missionis in Altaj conditore, deque eius Kazaniensi commoratione) I., 205—230.

V. Nikol'skij: Христіанство, патріотизмъ и война (Christianismus, patriotismus et bellum) I., 608—621, 765—786, 868-887; II., 147—165, 549-572.

Christianus, ut de patriae amore recte sentire possit, imprimis huius vitae veram notionem acquirat necesse est. Bona externa secundum religionis christianae principia ex se nequaquam mala habentur, sed solum in quantum hominem ad peccatum adducunt; formas igitur physico-corporeas, quia sunt corporeae, religio christiana minime reicit (613 sqq). Immo homo, cum anima et corpore constet, indiget bonis externis cumque homo hominum appetens sit, cum hominibus ad societatem vitae coniungitur. Quos naturae nisus et conatus religio christiana non reprobat, sed solum ad propositum suum aptat (p. 616

sqq). Ideo qui patriae et parentum amorem infra se esse iudicant, ad subiectivam hominis dignitatem non attendunt Patriae igitur amor naturalis, ex ipsa hominis essentia consequitur — psychologice autem ex gratitudine pro acceptis beneficiis effluit et coniunctione familiae, necessitatum cum individualibus necessitatibus concrete sese manifestat.

Consequenter patriae amor, licet quasi terrena quaedam virtus sit, tamen, cum religio christiana non corporea, sed peccata, reiciat, — etiam virtus christiana esse potest.

Immo patriae amor cum maiore hominis perfectione convenit, nec solum inchoatae virtutis est. Qua in re exempla Christus Dominus et apostoli — quod per multos textus ex s. Scriptura sumptos probatur — nobis praebuerunt (p. 765 sqq).

Christianus patriae amor minime suam gentem aliis anteponit, neque principia moralia negligit; sed quod malum est, enecat, quodque infirmum sanat, et ad meliorem, in quantum fieri potest, suae gentis condicionem efficiendam et ad eius intentiones et desideria — ad effectum perducenda, nititur (p. 772 sqq). Quodque nostram patriam praeter alias diligimus, ad id peculiari nostra ad patriam relatione, filiali nempe, cogimur (p 785 sq).

Patriae amor universalitati religionis christianae non repugnat; imprimis christianae suiipsius abnegationi contrarius non est; sicut enim homo seipsum abnegans non seipsum, sed quod vitiosum est, tollere nititur, ita et tota natio hanc virtutem exercens, solum quod in ea vitiosi vel mali est, decidit; immo gentis alicuius incrementa causae historicae nonnumquam exigunt. Quid plura? Publica sui ipsius abnegatio non suae gentis dissolutionem et negationem, sed solum pravorum eius conatuum repressionem postulare videtur (p. 869 sqq).

Dein verus patriae amor nequaquam idem est atque illud nimium domesticorum studium, quod suae solius nationis amore circumscribitur, — sed ethicae praeceptum „quod obiective amore dignius est, id magis ama" observans patriam suam – non exclusis aliis gentibus — amore filiali prosequitur; et practice quidem et immediate nationem suam prae oculis habet; unde nec totius generis humani universitati auxilium suum denegat (p. 875 sqq).

Nec obici potest; patriae amorem bellorum causam esse: in una enim, eademque gente hoc idem accidere videmus; sane verus patriae amicus, quantum in eo positum est, bellum impedire conatur (p. 885). Tamen si iusti esse velimus, ne reiciamus omne bellum ut absolute malum: sunt enim bella, quae, si eorum finis obiectivus et bella gerentium intentiones subiectivae spectantur, non solum bellis iniustis, verum et illo statu, in quo bellum gerendum esset, multo praestant (II, 147 sqq). Neque s. Scriptura absolute bellum reicit; neque, cum bellum gerimus, praeceptum de diligendis inimicis transgredimur (p. 161 sqq). Quod ss. Patres attinet, cum bellum ut malum considerarent, inter simplex homicidium et homicidium ex prava intentione distinguebant, et dein, ut homines cautos redderent, nonnumquam severius locuti sunt (p 150 sqq.).

Bellum igitur ad religionis christianae propagationem necessarium quidem non est, at peccato originali et personalibus suppositis, hominum malitia non raro belli causa esse potest; ideo homo christianus bello ut malo necessario utitur.

N. Nikol'skij: Родной языкъ какъ орудіе просвѣщенія инородцевъ (De sermone patrio ut instrumento educandi alienigenas) I, 371—404.

N. Ivanovskij: Австрійское священство и единовѣріе (de austriaco sacerdotio et de una fide) I, 529—541. Hic oratio, quae nil singulare continet, descripta est.

A. Koblov: Графъ Л. Толстой и мусульмане. По поводу переписки Л. Н. Толстого съ казанскими татарами I, 622—633; 888—916. Quasdam epistolas, quae commercium inter Tolstoj et Tataros et Kazań constituunt, Koblov edit et censurae subicit; set incertum esse sintne epistolae genuinae, red. Pisarev adnotat (cfr. p. 622).

A. **Preobraženskij**: Григорій V. патріархъ константінопольскій (1745—1821): 1. Дѣтскіе годы его жизни, I., 457—491; 2. школьное образованіе и первые годы церковно-общественнаго служенія Григорія V. въ Смырнѣ, I., 739—764; 3. Церковно-административная дѣятельность Григорія V., за время управленія Смирнской епархіей, I., 944—962; 4. Общее церковно-политическое состояніе греческаго востока ко времени вступленія Григорія V. на константинопольскую патріархію. II., 166—189; 5. церковно-народное просвѣщеніе при Григоріи V., II., 598—631, 798—815, 1132—1146.

Gregorius a. 1745. natus in urbe Demetsan in Arcadia, usque ad a. 1765. scholam elementarem, ubi libros liturgicos legere et nescio an initia mathematicorum et geographiae didicit, in propria urbe frequentabat. Qua in schola, sicut illo tempore mos fuit, ascetice bene excultus est. A. 1765. Athenas proficiscitur, ubi sub directione theologi Demetrii Vodas per duos annos studiis vacabat. Dein Smyrnam petit, qua in urbe officio ecclesiastico fungens simul in schola ‚εὐαγγελική‘ per 5 annos scriptoribus »classicis« legendis et arti orandi operam dabat.

Finitis studiis Smyrnae ordinem ingreditur; simul scientiae cupidus in insulam Palmosam (Patmos), ut theologiam et philosophiam addisceret, pergit; quae studia — quamdiu ibi fuerit, nescitur — cum absolvisset, a Procopio metr. Smyrnensi Smyrnam reverti iubetur eique officium, primo archidiaconi, dein protocancellarii defertur. Parum de hac vitae Gregorii periodo scimus. Id solum eum regenerationis Graecorum amicum fuisse constat; ideo simul cum aliis opera ss. Patrum, ‚εἰς κοινὴν τῶν ἀναγινωσκόντων χρῆσιν‘ vertit; primum eius opus fuit: s. Chrysostomi »de sacerdotio in vulgarem linguam versio. In ea re Gregorius excellebat, quod non classico, sed vulgari sermone, eiectis alienis vocabulis, grammaticae regulis observatis, usus est sicque practice ad linguam hellenicam huius temporis excolendam contulit. A. 1785. electus est metr. Smyrnensis. Brevi post dioecesanos officiales convocat communemque cum eis agendi normam edit. Dioecesim ita regebat, ut nec eius inimici, quid ei obicerent, haberent. Templa enim collapsa reconstruebat, clerum coram regimine defendebat vitiaque cleri exterminabat. A. 1797. patriarcha Constinop. electus est; quam sedem patriarchalem tenuit 1797—98, 1806—1808, 1819—21. Eo patriarcha Graeci quoque ab Occidente libertatis et rationalismi studia avide accipiebant. Qua in re ab ipso patriarcha adiuvabantur qui, quod maximi momenti est, ne Turci per vim omnem Graecorum conatum reprimerent, impedivit. Id quoque Gregorio laudi erit, quod scholas de novo reconstruebat, instituebat hominesque studiis artibusque deditos adiuvabat et quod a. 1798. typographiam erexit.

Commentatio haec verbis multorum scriptorum allatis abundat multaque de studiorum, vitae ecclesiasticae et politicae statu illius temporis nos docet. Et quod magnae laudi auctori vertendum est, de singulis quaestionibus ad multos relegat auctores. Tamen adnotandum videtur esse totius vitae Gregorii imaginem eiusque indolem animi ingeniique non omnino perfecte accurateve depictam esse.

V. **Kerenskij**: Какъ пишетъ критику проф. Свѣтловъ (Quomodo censuram scribat prof. Světlov), I, 405—456.

N. **Nikol'skij**: Народное образованіе у Чувашъ. Историческій очеркъ. (De educatione apud Čuvaši) II, 209—228.

A. Th. **Gusev**: Послѣднее наше слово о старокатоличествѣ и его русскихъ апологетахъ (De veterocatholicismo eiusque russicis apologetis ultimum verbum), I, 559—607, 693—726. Gusev († 8 (21) Julii 1904), qui multa de quaestionibus: »Filioque et transsubstantiatio« scripsit, de novo praecipue commentationi P. Světlov rescribit. Ecclesiae catholicae nomen verae ecclesiae denegat ipsumque dogma de Christo Redemptore in ecclesia catholica „утратилъ надлежащее значеніе“ (cf. p. 711 sq.) *)

*) Immo haec ibidem p. 712 legimus: „Papisty došli daže do togo, čto s uvěrennost'ju govorjat o trojakom voploščenii Boga: vo Hristě, v evharistii i v papě.“

K. Grigorev: Ученie графа Л. Толстою о государствѣ (Doctrina L. Tolstoj de imperii gubernatione) I, 787—817, 963—991. Grigorev doctrinam de imperio variis in operibus a Tolstoj propositam in unum colligit et collectam refutat. Societas secundum Tolstoj per vim et orta est, et hoc quoque tempore sustinetur.

P. Žuze (Кузе): Источники мусульманскаго права (Iuris muhamedanorum fontes), II, 190—208, 407—437. Žuze commentationem a Snouck Hurgronje in Revue de l'histoire des religions, t. 37. conscriptam in Russicum transtulit.

I. Pokrovskij: Явленная чудотворная Казанская икона Божiей Матери (Miraculosa Deiparae imago Kazaniensis) II, 254—285. Nocte 29 Iunii (11 Iulii) 1904 praeter alia etiam miraculosa Deiparae imago, quae in mulierum monasterio ss. Deiparae cognominato in urbe Kazań conservabatur, per fures ablata est. Qua occasione Pokrovskij imprimis de huius imaginis apparitione exponit. Ab a. 1649 festivitas huius imaginis tota Russia 22. Octobris celebratur; multa patravit Deus miracula ad B. Virginem in hac imagine honorandam. Exemplar ipsum non Petropoli, nec Moscoviae, sed Kazanii conservatur, id quod post Gregorii Zaharovič studia nemo serio negare audebit.

K. Grigorev: Соціалный вопросъ въ пониманіи графа Л. Толстого (Socialis quaestio ex mente L. Tolstoj), II, 286—306, 469—518.

A. Klučarev: Ософанъ Затворникъ и его пастырская дѣятельность. По поводу 10-лѣтія содня его кончины (De Theophane Zatvornik eiusque laboribus pastoralibus, II, 392—406, 632—670, 816—873. Klučarev nondum finivit suum de hoc episcopo studium. Theophanes (1815 + 1894). sicut ipse virtutibus christianis ornatus erat, ita et subditis eas imprimere conatus est. Hoc propositum et in vita sua et operibus de morali et ethica tractantibus spectabat.

N. Ivanovskij: Къ вопросу о брачныхъ сопряженіяхъ раскольниковъ и вытекающихъ отсюда послѣдствіяхъ. Административныя и судебныя заключенія (De matrimonio sectae russicae qui raskolniki vocantur) II, 377—391, 573—597.

Usque ad a. 1874 apud raskolniki matrimonium non fuit legale, sed coniunctio peccaminosa ducebatur. Tamen reapse numquam nomine „сожитie", appellabatur; et hoc tempore et in codice et apud scriptores „сожитie" „сопряженie", сводный бракъ" et secundum Zaozerskij et Berdnikov „подобрачное сожитie nominatur (p. 379 sqq.). Filii ex tali matrimonio procreati non habentur nothi. Cum codex nihil determinati dicat, ad primarios iurisperitos huius temporis Ivanovskij sese convertit. Constant. Pobèdonoscev, Koni, prof. Berdnikov illorum matrimonia legitima esse putant (p. 384 sqq). Sed etsi de coniugio illorum, qui raskolniki esse perseverant, lis esse possit et in utramque partem disputari, omnes tamen iuristae et canonistae ‚raskolnikov' matrimonium simulatque cum ecclesia orthodoxa coniungantur fieri vel approbari ut legitimum, uno ore clamant. Idem usus testatur (p. 387 sq).

Sed quaestio oritur, num eodem modo, quo raskolniki in raskol nati tractantur, etiam alii raskolniki tractari possint? Affirmative respondendum videtur, cum multi — sine ulla interrogatione — ad ecclesiam orthodoxam redierint, quorum matrimonium ratum putabatur. Immo nec ullum decretum senatus vel opinio iuristarum contraria habetur (p. 390 sq.).

A. Druzinin: Образованіе и нравственность (Educatio et ethica) II, 882—910, 1007—1061. Cum hominum vita moralis a convenienti affectuum, mentis, voluntatis evolutione, evolutio autem haec ab educatione dependeat, — ideo educatio cum in schola tum extra scholam vitam religiosam praeprimis spectare debet. Quod ut obtineri possit, educationis caput et finem ultimum religionem esse necesse est.

V. Krylov: Административная переписка Іннокентія, митрополита Московскаго († 1897 г.), за время управленія его Камчатскою епархіей, II. 931—952, 1160—1168.

M. V. Расколосектанство въ Казанскомъ краѣ и дѣятельность противъ него Казанской миссіи въ 1903 г. II, 882—910, 1147-1153.

N. Ostroumov: Аналогіи и ихъ значеніе при выясненіи ученія о св. Троицѣ по суду бл. Августина (De analogia eiusque valore in explicanda doctrina de ss. Trinitate secundum s. Augustini mentem) II, 1119—1131.

Doctrinam de ss. Trinitate, »de tribus personis in una natura« alii ut rationi repugnantem reiciunt, alii, qui eam admittunt, rationis argumentis eam demonstrari posse contendunt. Mediam viam tenuerunt ss. Patres. Cum enim natura humana »bogopodobie« (Dei imago sit), doctrinam de ss. Trinitate revelatam ex natura humana illustrare conabantur. Inter omnes s. Augustinus praestitit opere: »De Trinitate« Ipse enim s. Trinitatem ratione humana perfecte cognosci non posse sciens, doctrinam eam analogiis e rebus creatis sumptis explicare studebat.

Ostroumov triplex analogiae apud s. Augustinum genus distinguit: e rebus corporeis, e vita nostrorum sensuum, e vita spirituali. Sed cum rebus corporeis et vitae sensuum paulum commune sit cum spiritualibus, tertium genus melius explicat, analogiasque s. Augustini e vita spirituali adducit. Ad quaestionem, num argumentum ex analogia ductum efficax esse possit, respondens perperam aut confuse loquitur. De Augustino autem in fine adnotat, analogias apud Augustinum non fuisse nisi »подобіемъ принятой и переживавшейся вѣры въ троичность, это было какъ бы предчувствіе, только предуказаніе истины« (p. 1130.)

V. Kerenskij: Шестой интернаціональный старокатолическій конгрессъ и развитіе старокатолицизма въ послѣдніе годы (1902—1904 г.) II., 756—797, 1062—1118.

Actionibus et sessionibus congressus veterocatholicorum, qui 1-4 semptembris a. 1904. peractus est, enarratis et descriptis, Kerenskij orationes, quae congressus tempore habitae sunt, complectitur simulque censuram earum brevem addit. Dein veterocatholicismi ultimis temporibus progressum exponit eiusque ad protestantismum propensionem notat. *M. Halušćinskij.*

M. D. Muretov, **Родословіе Христа. Экзегетическое изслѣдованіе. (Genealogia Christi. Investigatio exegetica.)** Moskva. Univ. typogr. 1904. — Pg. 140 (VIII⁰.)

Auctor septem articulis cribrat quaestiones de Mt. 1, 1—17 et Lc. 3, 23—38.

Articulo primo fundamentum commentationis ponit. Quam plurimis e V. et. T. magistrorum Iudaicorum praeceptis (Talmud), Flavio, Philone congestis argumentis vocibus „*Βίβλος γενέσεως Ι. Χ. υἱοῦ Δαυεὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ*“ (Mt 1, 1) amplissimam significationem iusti libri historiam adventus Salvatoris Uncti enarrantis strenue prorsus vindicat. Respectum evangelii s. Matthaei ad ll. V. T., qui clare exprimitur praedicatis de Iesu Christo — *υἱοῦ Δαυεὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ*“ —, continuari probat ipsa trina genealogiae divisione, qua docemur statum Iudaeorum theocraticum tria stadia, quae societates hominum temporaneae percurrere solent, ipsum quoque transiisse, quippe qui ante Davidem membra et elementa collegerit, post Davidem floruerit, post Iechoniam languerit. Theocratica Matthaei genealogia enarrata absolvitur liber geneseos testamenti carnis, quem excipit liber geneseos Salvatoris Uncti. Ceterum auctor licet pro proposito suo naturalem cursum status theocratici in genealogia adumbrati urgeat, relationem typologicam et super-

naturalem haud obfuscat. — Posito iam fundamento, articulo II. primam genealogiae aetatem stilo biblicae suavitatis enarrat. Additamenta (mentionem fratrum Iudae et Thamar et Rachab) quae ad schema genealogicum, si s. auctor puram et putam genealogiam tradere voluisset, minime quadrarent, ad sententiam suam confirmandam apte trahit, rabbinicas doctrinas crisi subicit et optime ad suum usum transfert philosophicas de historia populi electi considerationes instituit. — Eodem fere modo notari potest articulus III. alteri genealogiae parti explanandae destinatus. Narrationes plenae ardoris et gratae „unctionis" excipiunt scrupulorum textu V. T. inspecto iniectorum exemptiones et aliorum nodorum exegeticorum extricationes. Optime afficiunt et tenent lectorem quae explanator ad v 6. praeclare et ornatissime exponit. — Tertiam partem paulo difficiliorem interpretatione quarto articulo proposita, in qua sine dubio licet acquiescere, explanat, legis de leviratu, de successione filiarum et dyonymiae habita ratione. — Articulo V. de numeri ternarii epocharum et quattuordenarii generationum significatu tractat. Reiecto commento eorum, qui cum Meyer—Weiss autumant lapsum oculi evangelistae genealogias — quas quilibet Hebraeorum puellus memoriter noverat — describentis, auctor docet s. Matthaeum revera omnes recensuisse personas, quas pro proposito suo theoretico dignas habuit, quae recenserentur. Ut in singulis genealogiae partibus quattuordecim generationes contineantur, album calculum illi sententiae adicit, quae Iechoniam bis (liberis carentem et maledicto ac filiis donatum) numerat. In suspenso relinquit allusionem ad nomen David ($4+6+4=14$), adhibet ex parte cum Ambrosio mysticam divinorum numerorum 7, 3, 40 significationem: maxime autem ipsi probatur explicatio, s. Matthaeum cum 14 generationes invenisset in parte prima et iterum in secunda, exclusis iusto iure excludendis (Iezabel) et sub una generatione exhibitis regibus Iosiae successoribus, eundem numerum computatio effecisset, in tertia hunc numerum retinuisse ad plenitudinem temporis designandam.

In conciliandis Matthaei et Lucae genealogiis auctor praefert et tuetur hypothesim apud Lc. genealogiam B. M. V. legi. Rationum, quae fere afferri solent, quasque Muretov diligenter et accurate exponit, firmitatem ac vim augeri sententia illa Lucam, historiographum accuratum, pluris aestimasse genealogiam veram et naturalem, quam iuridicam et theocraticam atque efficacius et aptius priore quam posteriore ethnicis et ethnicochristianis Christi fidem commendare et cordibus imprimere potuisse, fortasse nemo est, qui diffiteatur. Quae hypothesis, si vera est, regale Davidis genus theocratice messianum et messianum idealiter de Salvatore nato in matrimonio B. V. et s. Josephi congaudens facit. Eadem difficultates, quas alterius sententiae patroni obiciunt expedite infringuntur. Sic nomina Heli et Ioachim non simul sed successive eidem personae tribuuntur et Heli ex Heleh-Jah (celsitudo, elevatio Jahwe) derivatur. Ut „certum neque cupidius factum testimonium," quod hypothesim quam defendit, confirmet, allegat inter alia etiam Gemarae Hier. (ad tract. Chagiga cap. 2 § 2) „Mirjam bath (berath) Heli."

Denique articulo VII. qui est „De genealogiarum axiopistia“ probat Christum revera a David ortum esse, genealogiam B. V. facili negotio conservari potuisse, librum generationum et apud Mt et apud Mc cum evangeliis ipsis primum foras datum esse, opinionibus, pro quibus Resch (Kindheitsevangelium Lpz. 1897) Rüegg et Birt hac in re propugnant, spatium in libro suo non concedens.

Ad commentationis calcem auctor orthodoxus acutam criticismi biblici censuram adiecit diversum modum, quo ad eadem semper contendunt, sic perstringens: Antea negabant, nunc affirmant. Pridem dicebant: superfluum, adulterinum, a fide abhorrens: nunc quaerunt magis necessaria, veriora, fide digniora. Pro nominibus „non apostolicum, non Christi“ iam substituunt „proto-apostolicum et proto-christianum“; denique prius directe negabant quae sunt, nunc eadem negant quaerentes, quae non sunt. (Прежде отрицали, теперь утверждають. Въ старину говорили: ненужно, неподлинно, недостовѣрно; теперь ищуть сверх-нужнаго, сверх-подлиннаго, сверх-достовѣрнаго. Вмѣсто неапостольскаго и нехристова нынѣ востановляють первоапостольское и первохристово, кратко: прежде прямо отрицали то, что есть, — а теперь отрицають это посредствомъ исканія того чего нѣть. p. 138.)

Aequitas neque naevos quodam libri celari concedit. Ad accurationem in scientificis rebus sane pertinet, criticum non haerere in discrimine inter theologiam orthodoxam Russorum et occidentalem faciendo, sed criticismum vesanum, qui inter Germaniae potissimum protestantes grassatur, a critica catholicorum sana probe discerni. Praeterea scholasticam studiorum rationem aequius aestimare scriptor potuit (v. p. 126, 138.) Nova nec satis firma videntur esse, quae p. 12. occurrunt de tempore, quo s. Matthaeus evangelium scripserit. Traditionis suffragio caret opinio legem de successione filiarum ad Mariam, Ioachim viri ditissimi (?) filiam pertinuisse, (p. 108.) Quaedam de „Toledoth Iešua“ corrigenda esse auctor ipse in fine exemplaris nostri monuit (p. 8. 70. 100. 108. 120. 123. 128. 137. 140.)

C. Večeřa.

Богословскій Вѣстникъ. (Nuntius theologicus.) 1905. Aprilis — Augustus.

N. Kapterev: Власть патріаршая и архіерейская въ древней Руси въ ихъ отношеніи къ власти царской и къ приходскому духовенству. Potestas patriarchalis et archiepiscopalis antiquae Russiae in sua relatione ad potestatem imperialem et ad clerum curatum. (No. 4 et 5, p. 657—690; II. 27—64.) — Illis, qui sibi a restaurata dignitate patriarchali ampliatam auctoritatem pollicentur maioremque ecclesiae influxum in civilem ac nationalem vitam russicam, Kapterev brevi conspectu patriarchalis dignitatis russicae respondet: Primoprimis solum christianae Russiae temporibus exceptis, cum centralis potestas secularis adhuc deesset et cum metropolita solus unitatem Russiae repraesentans, nominaretur, indicaretur et deponeretur a solo patriarcha constantinopolitano — quamvis actio in populum et auctoritas horum virorum saepissime Graecorum linguae slavicae ignarorum, educatione et moribus a Russia alienorum exigua tantum fuerit — exceptis, inquam, hisce primis temporibus, metropolita Moscoviensis

nunquam erat nisi instrumentum et servus imperatoris, ipsius arbitrio prorsus subiectus, tam populi quam cleri morali subsidio plene destitutus. Cum a. 1589 ex principis voluntate metropolita Moscoviensis dignitatem patriarchalem adeptus esset, titulus quidem mutationem subiit, mansit tamen prior subiectio. Iam primus patriarcha Iob a Pseudo-Dimitrio male tractatus ac depositus est. Pseudo-Dimitrio interfecto patriarcha eius, Ignatius, ab imperatore modo electo Šujskij in exilium mittitur, eodem tamen imperatore ipso deposito Germogen iterum, a Šujskij quondam patriarcha creatus, nece amovetur. Patriarcha Nikon imperatoris favore praepotens factus, ex quo imperatori displicuit, omni sua auctoritate statim privatur. Eiusdem patriarchae explicationes de duplici potestate, spiritali ac saeculari, quarum illa saeculari sicuti anima corpore sublimior est, adeo procul erant a temporis condicionibus, ut non solum a cleri parte sed ab ipso patriarcha constantinopolitano, speciali legatione consulto negarentur. »Imperator dominus est, patriarcha autem aeque atque alii subditi absoluto obsequio ipsi obstrictus est«. Quam relationem ne tunc quidem esse immutatam, cum concilium Moscoviense anno 1667 post complures disceptationes decrevisset, imperatores in rebus saecularibus, patriarcham in spiritalibus sui iuris esse, facile inde patet, quod contemporaneus imperator patriarcha mortuo alium ad eandem dignitatem evehere recusavit, ipsiusque successor, Petrus Magnus, munus patriarchale clero minime resistente prorsus abolevit. Patriarchatus nunquam in nationalem vitam Russiae radices immiserat.

Письма Преосвященнаго Порфирія (Успенскаго) къ Свѣтлѣйшей княгинѣ Елизабетѣ Павловнѣ Витгенштейнъ, урожденной Эйлеръ. (Litterae em. Porfirii (Uspenskiensis) ad principissam El. P. Witgenstein, e gente Eller ortam (p. 691—9).

P. Světlov, Старокатолическій вопросъ въ духовной печати за 1904 г. (Quaestio veterocatholica in litter. spiritali anno 1904), pag. 700—32; II. 95—117. Tractatus polemicus, cuius sententiae principales iam anno proximo p. 84 (400) expositae sunt.

S., Къ вопросу о постановкѣ дѣла воспитанія въ духовныхъ семинаріяхъ. (De educatione in seminariis spiritalibus reformanda), p. 775—789. Quidam defectus seminariorum enumerantur. Eruditio, cui professores provident, et educatio ad seminarii praesules pertinens, nimis inter se separantur. Exiguus numerus educatorum (rector, inspector et ad summum tres assistentes) in seminariis, quae haud raro ad sescentos alumnos hospitio excipiunt, efficit, ut educatio ad solam ordinis externi inspectionem necessario restringatur. Ex tali externa tantum custodia, diffidentia suspicionesque et simulatio aliaque vitia eo facilius nascuntur, quod seminariorum alumni diversissimae aetatis (a 14. ad 25. annum) eidem regimini subiciantur. Tali modo in omnibus fere seminariis secreta et specialis quaedam vita interna gignitur educatoribus inimica, quae non ab eruditissimis ac probissimis sed ab audacissimis alumnis plerumque inspiratur et dirigitur. Commendantur denique emendationis consilia ex defectibus enumeratis facile conicienda.

N. Saḫarov, Очерки религіозной жизни въ Германіи. (Adumbratio vitae religiosae in Germania), p 790—818. Auctor, qui tam Catholicorum quam Protestantium congressus religiosos principalem fontem esse praesentis vitae Germanorum religiosae cognoscendae existimat, de eiusmodi congressibus autumno anni 1904 in Germania habitis refert, idque 1. de 51. Catholicorum congressu generali Ratisbonae diebus 21—25. Augusti habito, 2. de 17. generali sessione Foederis evangelici (Evangelischer Bund) Dresdae diebus 3—6 Octobris, 3. de 57. generali sessione protestanticae societatis Gustavi Adolfi Heidelbergae diebus 20—22. Septembris habita.

A. Golubcov (Nr. 5), О выходахъ на воскресныхъ вечернѣ и утренѣ въ древней Руси и ихъ происхожденіи. (De processionibus in

Paschae vesperis et matutino antiquae Russiae et de earum origine), II. 1—26. Tractatus liturgico-historicus.

P. V. Tihomirov, Академическая свобода и развитіе философіи въ Германіи. (Libertas academica artisque philosophicae in Germania incrementum), II, 65—94. Lectio studiosis Moscoviensis academiae spiritualis habita, in qua opinio pronuntiatur, apud Germanos non tam naturalem dispositionem quam libertatem docendi et discendi admirabilem progressum philosophiae germanicae effecisse.

D. A. Lebedev, Почему праздникъ пасхи 25. марта называется Κυριопасха? (Qua de causa festum Paschae die 25. Martii Kyriopascha vocetur), II. 118-128. Duodecies in 532 annis Pascha festo Annuntiationis b. Mariae V. celebratur. In libris Typikon (типикъ - canon) et Pentecostarion (missale a die Paschae usque ad diem Pentecostes) tale Pascha Kyriopascha appellatur. Kyriopascha non a κυρίου πάσχα (Pascha Domini) sed a τὸ κύριον πάσχα (verum Pascha) deducendum est. Denominatio haec antiqua byzantina inde exorta est, quod antiqui chronologi orientales iam inde ab aegyptiaco monacho chronographo saec. V Anniano persuasum habebant Iesum Christum die 23. Martii mortuum esse ac die 25. Martii resurrexisse, unde resurectionem Domini die 25. Martii celebratam revera in historicum diem resurrectionis Domini incidere.

N. A. Zaozerskij, Свѣточи православія и культуры въ исторіи Румынской церкви. (Orthodoxiae culturaeque faces in historia ecclesiae Rumenae), II, 129—144. Critica aestimatio libri Arsenii, episcopi Pskoviensis: Изслѣдованія и монографіи по исторіи Молдавской церкви. СПБ. 1904. argumentorum copia abundantis de vi fidei orthodoxae in transducendo hoc populo ad cultiorem vitae usum a principiis historiae christianae usque ad nostra tempora.

Episcopus Evdokim, На зарѣ новой церковной жизни. (In novae vitae ecclesiasticae aurora), II, 145—185; 207—236; 401—424. Reflexiones ortae per occasionem rumoris de convocando generali concilio russico, patriarchatu restaurando et canonica institutione ecclesiae.

V. Bèlevič-Stankevič, Политическая дѣятельность католическаго духовенства во Франціи. II, 186—194. Politica activitas catholici cleri Galliae. De conamine cleri gallicani refertur, aucta politica activitate damna ecclesiae ex praesenti infausto Galliae statu imminentia tollendi vel diminuendi. L' Action libérale populaire popularium societatum in Germania tempore persecutionis Bismarkianae constitutarum instar, iam 646 consilia per regiones numerat Politica societas adulescentium »Fédération nationale de la Jeunesse democratique socialis« programma impugnat. Congressus pristinorum magistrorum, qui in scholis catholicis quondam docuerant, Lugduni accuratam rationem ad defendendam et vindicandam instructionem religiosam in scholis gallicanis elucubravit. Auctor in bona spe ponit, si ecclesia ex praesenti certamine victa prodierit, stragem hanc nonnisi ad tempus futuram esse.

P. V. Tihomirov (No. 6), Дружба въ изображеніи Шиллера. (Amicitia secundum Schilleri ideam), II, 279—292. Ad 100. anniversarium ipsius mortis. Philosophica deliberatio de Schilleri sententia de amicitia, prouti in ipsius tragoedia »Don Carlos« exhibetur. Verbis, »Schillerum enthusiastam amicitae esse« sententia ipsius hac de re brevissime exprimitur.

N. A. Preobraženskij, Изъ очерковъ современнаго англиканства. (Ex praesentis anglicanismi adumbratione), II. 335—358 Rationalismus, quia popularis, periculosus est. Certamen cum paganismo in Europa nondum finitum est. Paganismus tantum alias formas, formam materialismi, naturalismi, rationalismi induit. Socialis democratia Angliae consuetam hucusque viam socialium reformatorum relinquit et quaestionibus religiosis occupari inchoatur, quas modo rationalistico tractat. Sermones ad operarios in Hyde-Park, non magno parabilis litteratura »The Rationalist Press Association« ipsius opini-

ones propagant. Libri hi non parvam litteraturam contrariam excitarunt, in quibus tamen christiani apologetae recentioribus explicationibus scientiae sese accommodare studentes, iustos limites nonnunquam transgrediuntur, sicque ipsi religionis christianae fundamenta in periculum adducunt. Auctor haec maxime ex modo, quo ars critica ad S. Scripturam adhibetur, demonstrat. Neoanglicanismus hicce in vulgus paulatim penetrans, maxime in »Essays Rewiews« (fund. a. 1860), »Lux mundi (1889), Contentio veritatis« (1901) propagatus, ex libris sacerdotis gallicani Loisy et libro Harnackii »Essentia christianismi« nova incrementa cepit. Historia, quae in Scriptura sacra enarratur, non ad verbum evenit. Caput 1. et 2. Genesis allegoria est. Historicis factis complures legendae immiscentur. Eadem ratione et miracula iudicanda sunt, quae in probabilia et minus probabilia dividuntur. Evangelistae historicam materiam vaticinia V. T. intuentes tractaverunt factisque propria quaedam adiunxerunt; sic e. gr. narratio de Christo in asinae pullo sedente, de Christo 30 argenteis vendito exorta est. Scriptura sacra erroribus limitatae cognitionis humanae non est immunis, quapropter christianae fidei fundamentum agnosci ipsa non potest. Fides in Spiritum S. vivificantem sequitur, non praecedit fidem in Christum. Praecedit moralis dispositio. Deus caritas est, quapropter non intellectu sed affectu, morali studio concipitur; affectus non est cognitionis obiectum. Affectus unionis cum Christo redivivo radix est apostolicae confessionis. Discrimen faciendum est inter Christum historicum (synopticum), cui omniscientia et omnipotentia abnegantur et Christum mysticum, glorificatum, qui pro ipso bono morali habetur.

V. N. Myšcyn, Рабъ Іеговы. (Servus Domini, Isaias XL—LXVI), II, 425—435. De modo propheticae visionis disputatur, qua Isaias Servum Domini concepit: videritne propheta imaginem Servi Domini longe prospiciens futurum quasi in sphaera caeli an Spiritu sancto illuminatus hanc imaginem speculo miserae conditionis sui populi repercussam conspexerit?

Th. M. Il'inskij, Русскіе Богомилы XV. вѣка. (Bogomili Russiae saec. XV.), II, 436—459. Historia sectae Iudaizantium (docentis, Moisis legem non cessasse obligare) enarratur, quae Novgorodi sub fine saec. XV. exorta est, Moscoviam propagata, initio saec. XVI. vi suppressa est.

Protoierej V. Lavrskij, Мои воспоминанія объ архимандритѣ Ѳеодорѣ (А. М. Бухаревѣ). (Meae memoriae archimandritae Theodori (qui in saeculo A. M. Buharev nominabatur), II, 499—538. Biographia et laudatio exmonachi Buharev (1832—71), auctoris quondam magistri et praepositi, qui in saeculum reversus matrimonium iniit.

M. D. Muretov, Іуда предатель. (Iuda traditor), II. 539—559. Auctor, qui admirabilem scientiam antiquorum codicum Scripturae sacrae totiusque antiquae litteraturae christianae ostendit, e dictorum librorum studio et comparatione nomen Iudae eiusque patris (Simon) dispicere conatur, vocem Iscarioth explicat, et quae de Iuda e Scripturis cognosci possunt, colligit. Materia porro tractatur in fasciculis posterioribus.

A. P. Golubcov, О предносной архіерейской лампадѣ. (De lucerna, quae episcopo praeferebatur), II, 560—69. Antiquis Russiae temporibus episcopo munere suo fungenti cereus in lychuncho (candelabro) praeferri solebat. Usus hic, modo ad sollemniores tantum causas restrictus, ex tempore illo repetitur, quo locis tenebricosis (in catacumbis etc.) episcopo opus erat lumine praelato; postea tamen symbolicam significationem adeptus est in c. V, 14. Mat. (vos estis lux mundi) adumbratam.

A. Golubcov, О старомъ архіерейскомъ мѣстѣ въ храмѣ. (De antiqua sede episcopali in ecclesia), II, 570—583. Auctor in ecclesiis episcopalibus Russiae restitutionem sedium episcopalium commendat.

in modum illarum, quae in Oriente et apud Slavos meridianos (Serbiae, Bulgariae) ad dexteram chori sunt, et in quibus hierarchae partes sacrorum patrant maxime aspectabiles.

S. S. Brakov, Религіозное образованіе и періодическая печать римско-католическаго клира въ Италіи. (Religiosa institutio et litterae periodicae cleri romano-catholici in Italia), II, 584—618. Post novi operis periodici Florentiae editi »Studii religiosi« laudabilem mentionem et post explanationem causarum regressus Italiae et Galliae in rebus religionis saec. XVIII et XIX, primo loco historia ephemeridis »La Civiltà cattolica« traditur. Pars in fasciculis posterioribus contenta est.

P. Tiħomirov, Состояніе философіи къ началу XX. столѣтія. (Status philosophiae initio saec XX), II, 619—650. Tractatus secundum librum »Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts. Festschrift für Kuno Fischer unter Mitwirkung von B. Bauch, K. Gross, E. Lask, O. Liebmann, H. Rickert, E. Troeltsch, W. Wundt, herausgegeben von W. Windelband, compositus. 1. Logica, 2. Psychologia, 3. Historia philosophiae.

J. Gromoglasov, Н. И. Субботинъ. (N. I. Subbotin †), 678—684. Necrologus et brevis aestimatio docti investigatoris et scriptoris N I. Subbotini

Praeterea ad finem cuiuscunque libelli menstrui periodicae litterae excutiuntur; quae pars Изъ періодической печати inscribitur.

Dr. *Lub. Petr.*

Libri russici a. 1905 editi. *)

D. Abramovič, Opisanie rukopisej S. Peterburgskoj Duħovnoj Akademii. (Descriptio manuscriptorum academiae spiritualis petropolitanae.) Sofijskaja biblioteka. Vyp. I. Spb. 1905. (141+LXXVI).

E. Akvilonov, Cerkov' Ħristova v dělě našego spasenija. (Quomodo ecclesia Christi ad opus salutis nostrae pertineat.) Spb. 1905

E. P. Akvilonov, O fiziko-teologičeskom dokazatelstvě bytija Božija (De physico-teologico argumento exsistentiae Dei) Spb. 1905 (434) 3 r.

K. K. Arsen'ev, Svoboda sověsti i věroterpimosť. Sbornik statej (De libertate conscientiae et de indulgentia erga dissentientes in rebus divinis) Spb. 1905.

S. Artobolevskij, Sv. Vasilij, arħiep. novgorodskij (S. Basilius, archiep. novgorod. saec. XIV.) M. 1905 (63.).

Z. Barsukovoj, Prosvětitel' Sibirskiħ stran Innokentij, mitropolit Moskovskij i Kolomenskij (De Innocentio metrop., Sibiriae magistro) Spb. 1905. 0·50 r.

N. B. Bažanov, Ob objazannostjaħ ħristianina [8]. (De officiis hominis christiani.) Spb. 1905 (161) 0·30 r.

D. N. Bělikov. Starinnyj raskol v predělaħ tomskago kraja. (De prisco schismate intra terminos districtus Tomsk.) Tomsk 1905 (67) 0·60 r.

V. N. Beneševič, Kanoničeskij sbornik XIV titulov se vtoroj četverti VII věka do 883 (Corpus canonicum XIV titulorum ab ascendente medio saeculo VII. ad a. 883). Po drevnějšej istorii istočnikov prava greko-vostočnoj cerkvi. Spb. 1905.

---

*) Cf. I. p. 141–3

S. T. Bol'šakov, Izobraženie Bogomateri (De imagine Deiparae exprimenda) M. 1905.

A. K. Borozdin, Očerki russkago religioznago raznomyslija. (Adumbratio religiosae Russorum varietatis ac dissensionis.) Spb. 1905 (223) 1·25 r.

I. Čiževskij, Cerkovnoe pis'movodstvo. (De ecclesiasticis scriptionibus.) Ḫar'kov 1905 (116) 1 r.

I. Čiževskij, Cerkovnoe ḫozjanstvo ili pravila i postanovlenija kasatel'no blagoustrojstva priḫodov, ḫramov, blagočinija (Oeconomia ecclesiastica seu regulae et statuta de bene constituendis parochiis et templis etc. Ḫar'kov 1905. 1 r.

I. E. Evsěev, Kniga proroka Daniila v drevneslavjanskom perevodě. (De libro Daniel in palaeoslavicum verso.) M. 1905. (XC + 183.)

I. E. Evsěev, Opisanie rukopisej ḫranjaščiḫsja v orlovskiḫ drevleḫraniliščaḫ (Descriptio manuscriptorum, quae in urbe Orel servantur.) Vyp. I. Orel 1905 (172) 1 r.

M. Gerbanovskij, Posobie k izučeniju Pasḫalii pravoslavnoj cerkvi. (Adminiculum ad rationem paschae in ecclesia orientali.) Vladimir 1905 (100), 0·40 r.

P. Giduljanov, Iz istorii razvitija cerkovno-pravitel'stvennoj vlasti v Vostočno-Rimskoj Imperii. Mitropolity v pervye tri věka ḫristianstva. (Ex historia potestatis ecclesiastico-iuridicae in imperio romano orientalı. De metropolitis, qui primis tribus saeculis christianis floruerunt) M. 1905 (377).

N. P. Giljarov-Platonov, Voprosy věry i cerkvi. (Quaestiones fidei et ecclesiae.) T. 1. M. 1905 (520) 1·25 r.

S. Glagolev, Iz čtenij o religií. (Ex praelectis de religione). Sergieva Lavra 1905 (II + 935) 3 r.

N. N. Glubokovskij, Blagověstie sv. apostola Pavla po ego proisḫoždeniju i suščestvu (De origine et natura evangelii s. Pauli). Kn. I. Spb. 1905 (LXX + 888) 4·75 r.

E. Golubinskij, K našej polemikě s staroobrjadcami (Ad controversias cum veteroritualistis) M. 1905 (260) 1·70 r.

N. K. Grunskij, Pražskie glagoličeskie otryvki (Pragensia fragmenta glagolitica) Spb. 1905 (27+4) 0·60 r.

K. Ḫarlampovič, Kazanskija novokreščenskija školy. (Kazanienses scholae neophytorum) Kaz. 1905. (91.).

K. Ḫarlampovič, Preosvjaščennyj Makarij, episkop Tomskij i Barnaulskij (De Macario ep.) Kaz. 1905.

M. I. Ḫitrov, Preosvjaščennyj Theofan, zatvornik Vyšenskij (De Theophane monacho) M. 1905 (1—227) 0·50 r.

ep. Ignatij (Brančaninov), Sočinenija. (Opera.) tom. 4. 5 3 Spb. 1905 (1—5 tt. 10 r.)

G. A. Il'inskij, Otryvok srednobolgarskoj služebnoj minei XII—XIII v. (Fragmentum mediobulgaricum Menaei) Varšava 1905 (10 + 2).

Vl. Ivanovskij, Russkoe zakonodatel'stvo XVIII i XIX vv. v svoiḫ postanovlenijaḫ otnositel'no monašestvujuščiḫ lic i monastyrej. (De

legum russicarum saec. XVIII et XIX praeceptis de monachis et monasteriis.) Ḩar'kov 1905 (171) 1·50 r.

I. Kazanskij, Istorija ḩristianskoj cerkvi[4] (Historia ecclesiae christianae) Tula 1905 (160) 0·60 r.

E. Kesarev, Věroučenie molokan po iḩ rukopisnym i pečatnym rukovodstvam i obličenie molokanskago lžeučenija (Dogmatica Molocanorum prout in enchiridiis manuscriptis et typis exscriptis continetur et refutatio errorum huius sectae). Samara 1905 (334) 2 r.

Ja. Koblov, Antropologija Korana v sravnenii s ḩristianskim učeniem o čelověkě. (Anthropologia Corani comparata cum doctrina christiana de homine) Kaz. 1905 1·50 r.

N. Kovin, Kurs teorii ḩorovago cerkovnago pěnija v priměraḩ i obrazcaḩ (Cursus inspectionis cantus choralis ecclesiastici; exempla et figurae.) M. (110) 2 r.

A. Krymskij, Istorija Sasanidov i zavoevanie Irana Arabami s ukazaniem glavnyḩ momentov literaturnoj istorii ḩristian — sirijan. (Historia Sassanidarum et occupatae ab Arabibus Arianae (Iran) cum expositione summae historiae litterarum Syrorum christianorum.) 1905.

protoier. Kutepov, O tainstvě kreščenija[3]. (De sacramento baptismi.) Novočerkesk 1905 (70) 0·20 r.

A. Lebedev, Istorija razdělenija cerkvej v IX, X i XI vv.[2] (Historia separationis ecclesiarum) Spb. 1905. 2 r.

A. Lebedev, Duḩovenstvo drevnej vselenskoj cerkvi. (De clero antiquae ecclesiae catholicae) M. 1905. 3 r.

N. V. Lysogorskij, Moskovskij mitropolit Platon Levšin, kak protivoraskol'ničij dějatel' (De Platone metrop. Moscov. et de raskol ab eo impugnato). 1905.

N. Marr, Arkaun, mongol'skoe nazvanie ḩristian, v svjazi s voprosom ob armjanaḩ-ḩalkedonitaḩ. (De nomine Arkaun, quo christiani a Mongolis appellabantur et de Armeno-Chalcedonitis). Spb. 1905.

B. Malinovskij, Istoričeskoe razsuždenie o činaḩ greko-rossiskoj Cerkvi[2] (Iudicium historicum de officiis ecclesiae graeco-russicae). Spb. 1905 (95) 0·50 r.

P. Mazanov, Rukovodstvo k izučeniju pravoslavnoj ḩristianskoj věry[9] (Enchiridion orthod. fidei.) Poltava 1905 (246).

ep. Miḩail, Akademičeskija čtenija po sv. pisaniju novago zavěta. III. Sv. apostol Pavel i ego poslanija. (Praelectiones academicae de scriptura s. N. T. III. De s. Paulo eiusque epistolis.) Vyp. 1. Tula 1905 (41).

N. Minskij, Religija buduščago (De religione temporis futuri.) Spb. 1905 (301) 2 r.

N. Modestov, Istoričeskija svěděnija o Savvinskoj, na Savvinskoj ulicě, cerkvi v g. Moskvě. S prilož. žitija prep. Savvy Osvjaščennago i opisanija Lavry ego imeni. (Historia ecclesiae moscoviensis, quae Savvinskaja dicitur.) M. 1905 (130).

ep. Nikanor, Tolkovyj apostol'. Č. III. Objasnenie poslědniḩ semi poslanij sv. ap. Pavla (Apostolus explicatus. P. III. Interpretatio 7 epist. s. Pauli)[2] Spb. 1905. 2 r.

ep. Nikolaj (Tavričeskij), Besědy, poučenija, slova i rěči (1901—5). (Sermones, catecheses, homiliae, orationes.) Vyp. 2. Simferopol' 1905 (242) 1 r.

P. Orlovskij, Čin izverženija iz svjaščenstva soveršavšijsja v kievskoj mitropolii v XVII. v. (Ritus eiectonis de collegio sacerdotum peractus in metropolia Kioviensi s. XVII.) Kiev 1905 (10).

A. Pavlovskij, Vtoroj Athon. Vtoro-Athonskij Uspenskij monastyr, na Kavkazě [2] (Alter Athon, monast. in Caucaso.) M. 1905.

I. V. Popov, Mističeskoe opravdanie asketizma v tvorenijaḫ prep. Makarija Egipetskago. (De mystica defensione ascetismi in operibus Macarii Aeg.) Tr. Sergieva lavra 1905.

M. S. Popov, Arsenij Mačěevič, mitropolit rostovskij. (De Arsenio Mačěevič, metropolita rost.) S 4 risunkami. Spb. 1905 (VII + 264 + XXX) 2 r.

N. Popov, Rukopisy Moskovskoj Sinodal'noj biblioteki. (Manuscripta bibliothecae synodalis Moscov. (Vyp. I. Novospasskoe sobranie. M. 1905. (189) 2 r.

I. V. Preobraženskij, Cerkovnaja reforma. (De rebus emendandis in ecclesia). 1905 (580) 3·50 r.

A. I. Razumiḫin, Istorija russkoj propovědi. (Historia eloquentiae sacrae Russorum). M. 19 5 (160) 1 r.

N. Rusanov, Cerkovnaja istorija v pastyrskiḫ poučenijaḫ, izložennaja po žizneopisanijam velikiḫ světil'nikov pravoslavija. (De historia ecclesiastica in sacra institutione, exposita secundum vitas magnorum luminum orthodoxiae.) Spb. 1905 (176).

I. I. Semenov, Iudei i grekorimskij mir vo vtorom věkě ḫristianskoj věry. (De Iudaeis et universo Graeco-romano saeculi II. p. Ch. n.) M. 1905 (114).

I. I. Sergiev, Moja žizn' vo Ḫristě (Vita mea in Christo) Spb. 1905 (414).

arḫim. Sergij, Čerty cerkovno-priḫodskago i monastyrskago byta v piscovoj knigě vodskoj pjatiny 1500 goda. (Vita parochialis et monasterialis in libro scribae tribus, quae Vodskaja dicitur.). Spb. 1905 (XXX+456+115) 3 r.

I. A. Smirnov, Žizn' i učenie preosvjašč. Theofana, Vyšenskago zatvornika (De vita et doctrina Theophanis eremitae). Šack 1905 (V + 349) 1·20 r.

V. Solov'ev, Sobranie sočinenij (Opera collecta) Vladimira Sergěev. Solov'eva. Tom VI. Spb. (1886—1896). 1905 (670).

RUTHENICA.

Нива. Часопись посьвячена справам церковним і суспільним. Виходить 1. і 15. кожного місяця. Рік II. Львів. 1905. Передплата річна 6 кор. — **Niva.** Publicatio rebus ecclesiasticis et socialibus destinata. Editur 1. et 15. cuiusvis mensis. Pretium 6 cor. Director: Jaroslav Levickij. Tomus II. Leopoli 1905. Numerus 4—20.

До питаня: Наука а віра. — Ad quaestionem: Scientia et Fides (num. 4.); qua commentatione ostenditur doctrinam in nulla re, quae explorata sit — solisque in opinionibus — fidei christianae adversari.

F. Grivec: Проби злуки з грецою церквою по Соборі Фльорентійскім — F. Grivec: Tentamina unionis cum ecclesia graeca post concilium Florentinum. — Doctissimus Slovenus inquirit de Melchitis, de unione Florentina in Russia, in Ukraina et Litavia, de ecclesia russica et ruthenica, de diplomaticis tentaminibus unionis cum Moscovia, de unione in Polonia, de Pseudo-Demetrio, unione Brestensi, de unione in Hungaria, de tentaminibus unionis in Russia a saeculo XVII. usque ad nostra tempora, de Serbo-Croatis et Bulgaris etc. (num. 4—7., 11—13., 15—17). Quod opus doctissimum magnique laboris pro dissertatione fuit, qua summos doctoris honores auctor petebat. Unionis amicorum votum fuit, ut Dr. Grivec hoc opus egregium foras daret neve id in nonum premeret annum, quia scripta similia in litteratura Slavica desiderantur.

De libro Titovii: Русское духовенство въ Галиціи. (Clerus ruthenicus in Galicia, Kiev 1903) scriptor quidam num. 4—17. refert; agitur ibi septem capitibus de rebus generalibus cleri, de educatione canditatorum cleri, de condicionibus cleri, consilia dantur, quomomodo res meliore loco constitui possint, tractatur de relatione cleri ad parochianos, de cantu ecclesiastico, ritu liturgico, praedicatione, factionibus politicis, fraternitatibus ecclesiasticis, paucitate cleri, defectu moralis educationis iuventutis, de diaconis, hierarchia, de monasteriis et monachis.

Праця, заплата і лихва — Labor, merces et foenus, tres orationes dris. Deckert, translatae ab A. Govda (num. 4—6., 8—9.)

P. Stril'bickij memorias cleri ruthenici saec. XIX. ad finem perduxit (num. 4.).

Dr. Nicolaus Konrad in nro 9. et posterioribus ostendit errores dris Ioannis Franko in eius Poëmate de mundi creatione. Num. 10. continet commentationes de doctrina religiosa, defensionem PP. Basilianorum ab invectatione et vituperatione russici Церковный Вѣстникъ;; num. 12. et 17. de rebus Chelmensibus, de »novo« ritu.

In num. 13—14. editae sunt litterae pastorales totius episcopatus graecocatholici in Galicia de causa cleri ruthenici non dissocianda.

Католицкий Всхід. Орган руской католицкої богословскої молодїжи. Рік 1905. Випуск 1. — Річник II. Ціна 5 корон річно. Накладом пожичкового Товариства богосл. молодїжи у Львові »Власна Поміч«. В печатні Оо. Василиян в Жовкві 1905. — Oriens catholicus. Publicatio ruthenicae iuventutis theologicae catholicae. Annus 1905. t. II. fasc. 1. (ex 4). — Pretium 5 coronarum per annum. Typographia PP. Basilianorum in Zołkwa 1905.

Вступне слово (Introductio) interrogat, utrum quod propositum erat publicatio consecuta sit. Spectabat autem eo, ut sensus catholicus exprimeretur, foveretur, iuventus theologica ad rerum ecclesiasticarum studium excitaretur; remota vero ratio expressa est titulo: Oriens catholicus.

О. Воляньский: Християньский і антихристияньский сьвітогляд, а природна нерівність і зависимість жіночого пола. O. Voljanskij: Quae de rebus humanis statuant christiani et christianorum adversarii et de naturali imparitate et dependentia mulieris (pag. 5—19).

V Fedyv: (Володимир Федїв:) Масони. — De Latomis (»francomurariis«) pag. 21—34.

F. Grivec: Голос про наші церковні відносини. — Vox pro rebus nostris ecclesiasticis.

In bibliographia (pag. 43—44) »Vshyd« magno cum gaudio conspectum nostrum »Slavica« salutavit.

In num. 8. facta est mentio de »Slavorum Litteris theologicis«, quibus prosperrima quaeque exoptantur: propositum nostri conspectus valde magnopere laudatur.

Adduntur tamen inconsiderata quaedam, quibus directionem conspectus nostri de iniustitia accusant et ideam Cyrillo-Methodianam suo modo explicant; sed haec iuvenibus ignoscimus libenter, nec unquam ad tales descendemus pugnas, cum publicatio nostra alio spectet. — Hucusque X. ille (nr. 1.) unicus fuit ex Ruthenis, qui de litteris Ruthenorum theologicis pauca nobis rettulit. Rogavimus iam privatim, nunc etiam publice enixe rogamus, ut Rutheni ipsi de suis litteris theologicis nobis referant.

Fr. H. Žundálek.

SERBICA.

Uredba crkveno-prosvjetne uprave srpskih pravoslavnih eparhija u Bosni i Hercegovini. (Ordo scholarum ecclesiasticarum et ecclesiarum in dioecesibus orthodoxis Bosniae et Hercegovinae.) Editio „officialis". Sarajevo 1905. Pg. 160.

Liber continet ordinem vel constitutionem, qua scholae ecclesiasticae et ecclesiae in Bosnia et Hercegovina erigendae et regendae erunt. Constitutiones et imperatoris austriaci et patriarchae Constantinopolitani consensum habent. Continent 21 paragraphos generales et 264 paragraphos speciales in 6 partes distributas. Caput I. (§§ 1—61) exponit, quid orthodoxa ecclesiastico-scholaris societas (opština) et ecclesiastica societas (skupština) sint, et quo spectent. Sunt autem coniunctio socialis quarundam vicinitatum ad scholas ecclesiasticas et sacerdotes adiuvandos. Caput II. (§§ 62—105) agit de parochiis sacerdotibusque parochialibus, de examine (concursu) parochiali, de iuribus, officiis, electione, condicione materiali parochorum. Caput III. (§§ 106—140) agit de monasteriis serbicis in genere; in specie de personis monasticis, de praepositis et congregationibus monasticis et al. — Caput IV. (§§ 141—200) de dioecesibus, episcopis, de directione eparchiali, de variis cancellariis eparch. etc. Caput V. (§§ 201—226) agit de potestatibus generalibus, ut supremo consilio scholarum, suprema ecclesiastica sede iudiciali, de eorum iuribus et officiis. Caput VI. continet quaedam additamenta de bonis ecclesiasticis scholarum et monasteriorum. Adiungitur nomenclator. — In re scholari maiorem auctoritatem habent laici. Episcopi nominantur ab imperatore et confirmantur a patriarcha Constantinopolitano. Num ita eventurum sit, ut infinitae querelae et rixae inter partem ecclesiasticam et laicalem componantur, multi dubitant. Metropolita aegre feret influxum laicalem in re ecclesiastico-scholari, laici vero iugum patriarchae Constantinopolitani abicere vellent, quod omnes orthodoxi extra Turciam iam fecerunt.

A.

SLOVENICA.

Fr. Kovačič: **Občna metafizika ali Ontologija (Metaphysica generalis seu Ontologia).** Maribor 1905.

Haud dubium, quin eae sint res metaphysicae, quae hac aetate non multum placeant. At si minus gratum, est argumentum inprimis

nostrae aetati pernecessarium. Inde enim tanta in omnibus rebus licentia et confusio, quia ratio humana et legum immemor et sanae philosophiae est inimica. Quapropter quod opus cl. Kovačič accurate perscripsit, id omnes, quibus inter Slovenos veri progressus cultusque gentis nostrae curae est, grato animo acceperunt.

Ratio et via, qua auctor argumentum pertractavit, ea est, quam scriptores neo-scholastici terunt; nempe auctor dividit Ontologiam in quinque tractatus: primum agit de ente in communi, deinde de transcendentalibus entis proprietatibus, tum de entis perfectionibus, postea de summis generibus entis, denique de entis causalitate. Non ideo tamen nihil sui contulit, immo multa sunt, quae magnam merentur laudem. Inprimis id laudandum, quod auctor in pertractandis quaestionibus sicut antiquam philosophiam non neglexit, sed potius sapienter ex ipsis Stagiritae et Aquinatis fontibus expressit, ita eorum semper rationem habuit, quae ab huius aetatis scriptoribus sive bene sive male dicta sunt. Quo modo philosophiae instaurandae una et perficiendae atque excolendae optime consulitur et providetur, id quod tantopere in votis habuit Leo XIII. Deinde cum nihil eorum, quae in Ontologia pertractari consueverunt, in opere nostri auctoris desideretur, ea tamen, quae hac aetate magis sunt scitu et intellectu necessaria, maiori quoque cura subtilius enodantur, uberius disputantur, lucidius declarantur. In his egregie tractat scriptor de substantia, eam non esse merum mentis figmentum, prout multis placet, aut formam mentis mere subiectivam, sed eam in rerum natura existere; egregie item, conceptum causae obiectivam habere realitatem. Minus nobis arridet, quod eorum sequitur causam, qui realem inter essentiam et esse distinctionem impugnant; in qua sententia non videmus, quid doctrinae de actu et potentiae adhuc tribui possit, qua tandem ratione quodcumque ens non sit ipsum Esse subsistens. Distinctio enim, quae dicitur rationis cum fundamento in re, sine aliqua priori reali distinctione nihil nobis videtur valere. Fatemur equidem non deesse, sicut ipse auctor notat, qui totam quaestionem non tanti esse momenti existiment, at tunc quaestio obiter tantum tangi, immo optime negligi debuerit.

Inter alia vero multa, quae nobis in tractatu placuerunt, reliquum est, ut potissimum probemus slovenicam terminologiam. Auctor quidem nonnulla iam invenit parata vocabula, tamen sat multa ipse debuit quasi de novo excudere (est enim scientia philosophica inter nostros fere nova). Non omnia sane omnes aeque probabunt, attamen designatae iam sunt lineae, iacta fundamenta, coagmentati lapides, omnia autem expolire et perficere C. Kovačič neque potuit neque voluit.

Restat, ut opus omnibus gentis nostrae iuvenibus, qui philosophiae student, inprimis autem sacrae theologiae tironibus valde commendemus. Sat multi enim in rebus theologicis non accurate loquuntur, quia vim et nationem eorum, quae in Ontologia pertractantur, haud bene comprenhenderunt.

Dr. *A. Ušeničnik.*

Dr. *Jos. Somrek*: **Gospodova zadnja večerja. (De ultima coena Domini.)** Vol. I. Tg. 136, Tret. Cor. 2. Marburgi, 1905. Typographia s. Cyrilli.

In folio theologico Marburgensi „Voditelj“ d. Somrek aa. 1903, 1904 et 1905 publicavit seriem articulorum de coena Domini, qui in unum collecti volumen a. 1905 separatim in lucem prodierunt. In idiomate slovenico est opus hoc primum huius generis, quod fuse et scientifice, exegetice simul, historice et dogmatice disserit de sublimissimo ultimae coenae mysterio.

Post brevem introductionem (pg. 1—6), in qua auctor succincte exponit incomprehensibilem profunditatem et varia nomina huius mysterii nec non eius momentum ad fidem et vitam christianam sequuntur partes duae quarum prima (pg. 7—44) pro obiecto habet praecipuos coenae eucharisticae typos in antiqua lege: qui sunt manna in deserto, sanguis foederis, oblatio Melchisedec, agnus paschalis. Prouti natura rei exigit hic ultimus typus enucleatius dilucidatur ; narratur eius historia, describitur ritus, eruitur momentum typicum eiusque cum coena Dominica et ss. Eucharistiae institutione connexio.

Secunda pars libri dispescitur in tria capita, quorum primum (pg. 45—82) complectitur relationem historicam hagiographorum de promissione et institutione ss. Sacramenti. Ratione habita textus graeci variorumque codicum Evangelistarum narrationes inter se comparantur et quae videntur discrepantiae esse, explicantur et componuntur.

In capite secundo (pg. 82—117) exegetice et dogmatice ponderantur verba institutionis ipsius atque ostenditur, quo sensu primaeva Ecclesia mysterium ultimae coenae intellexerit ; reformatorum commenta refutantur, paucis solvitur quaestio de epiclesi, quae vocatur, et comparatur ritus consecrationis ecclesiae occidentalis et orientalis adhibitis textibus graeco et palaeoslavico.

Capite tertio (pg. 118—136) proponitur dogmatica doctrina de materia ss. Eucharistiae, simulque antiquorum haereticorum et modernorum rationalistarum (Harnack etc.) errores notantur ac refelluntur.

Diversos auctores et catholicos et acatholicos, antiquiores et recentiores, de praelaudata materia tractantes, auctor noster diligenter consuluit eorumque sententias critice adhibuit.

In doctrina dogmatica slovenica opus hoc certe significat magnum progressum. In secundo volumine promittitur expositio doctrinae ss. Patrum de ultima coena Domini quidque de ea testentur monumenta artis christianae. Dr. *F. Kovačič.*

Fr. Kovačič: **Anicij Boetij in njegovo modroslovje. (De Anicio Boëtio eiusque philosophia.)** Maribor 1905.

Navus et industrius sicut apis gerula cl. prof. Kovačič, ut philosophiae studium inter nostrates promoveatur, omnibus nervis omnibusque modis studet. In hoc opere disserit de Boëtii philosophia. Anicius Boëtius et studiis doctrinae et regenda civitate inter Romanos aetatis inferioris facile princeps, in carcerem coniectus praeclaros illos de consolatione

philosophiae composuit libros, qui tamquam florida anthologia, quidquid Graeci et Latini de summo bono deque providentia divina pulcre scripserunt, in unum colligunt. Est haec philosophia, ut K. censet, et crudi materialismi et pestiferi scepticismi sollemnis reiectio, monumentum „philosophiae perennis".

In praedicto igitur opusculo cl. K. primum describit vitam et imaginem egregii viri (ubi exploratum esse notat Boëtium fuisse christianum): deinde paucis exponit eius opera et ea, quae ad logicam et theologiam, et ea, quae ad artem mathematicam et musicam spectant. Postea vero, quod totius est libri nucleus atque medulla, accurata analysi quinque de consolatione philosophiae libros explicat et interpretatur. Quae praecipue insigniter et concinne versibus a Boëtio dicta sunt, ea K. etiam ipsius Boëtii verbis latino sermone expressit, 'ut lectores exemplar haberent philosophiae Anicianae, quae persaepe simul est ingeniosa poësis. Compluribus locis auctor pauca adnotat eaque potissimum breviter tangit, in quibus gentiles philosophi idem cum Boëtio sentiebant.

Nullum dubium, quin K. hoc opere inopes slovenas de philosophia litteras vere auxerit atque ditaverit. Dr. *A. Ušeničnik.*

QUAEDAM, DE QUIBUS THEOLOGI UTRIUSQUE ECCLESIAE DISSENTIUNT.

V.

De sacramento poenitentiae.

Cum in fasciculo tertio nostri conspectus periodici (p. 112—4: [Čas. k. d. p. 485—7]) per occasionem censurae libri russici doctrina catholica de sacramento poenitentiae doctrinae theologorum orientalium opposita sit, visum est operae pretium fore, si — quod nostri operis est propositum — satis non habeamus theologorum orientalium animos ad doctrinam nostram illo modo advertisse, sed quae illic paucis indicata sunt accurate et diligenter ipsis, quantum fieri potest, scriptorum occidentalium verbis ac probatissima scholasticorum methodo (de cuius praestantia cf. p. 228 [796]) exponentes et defendentes theologis orientalibus aditum nostrae doctrinae faciliorem reddamus et imaginem theologiae opumque nostrarum perfectiorem proponamus.

Et ea quidem, quae l. c. proposita sunt de ea parte potestatis clavium, [1]) quae ad peccata ipsa refertur seu de remissione et retentione peccatorum, omnia eodemque ordine, quo allata sunt, persequi libet, sed ante ponere illa, quae non quidem ad catholicam doctrinam ab orientalibus theologis defendendam, sed ad illustrandam et complendam conferunt nec eadem diligentia ab orientalibus tractantur.

Quare quaestio prima sit de exsistentia potestatis ecclesiae remittendi peccata. Ubi ponimus:

---

[1]) De hac „clavium" potestate cf. Thomas Aq., In l. 4. sent. dist. 18 q. 1, a. 1; Navarrus, De poen. dist. I. cap. 'Ex iis'; De San, De paen. n. 129.

Scriptura testante Christus Dominus apostolis potestatem veram licet non arbitrariam vere remittendi et retinendi fidelibus peccata proprie dicta omnia eandemque a potestate baptizandi omnino diversam et in Ecclesia perpetuo mansuram tradidit.[2])

Declaratio. 1. Actuale peccatum est actualis aversio a Deo ut fine. Quae actualis aversio potest retractari, infecta fieri non potest. Itaque nequit dici ipsa tolli, sed tantum sequela eius, peccatum habituale et dignitas poenae. Peccatum habituale est habitualis aversio a Deo ut fine et est ipsa dignitas odii. Scilicet ex eo ipso quod peccata remitti dicuntur (in fontibus revelationis), patet peccato commisso aliquid remanere in peccatore, quod tollendum sit. Neque enim peccata remittere in Deo in idem cadere potest atque ab ira cessare, nulla re in peccatore mutata. Sicut odium exstinctum renovari de eadem re non potest (contra Hugo Victor., De ss. l. 2, p. 14, c. ult.: Remigius Lugdun., De 3 epistolis c. 43; cf. De Augustinis, De poen. a. 11: Palmieri, De poen. th. 18; Zeitschrift f. kath. Theologie Innsbruck 1891, S. 241—266 (J. Scheller); Lugo, De poen.

[2]) Libros, qui de nostra materia agunt, occasione data allegabimus; hic solum nonnullos qui in genere de sacramento poenitentia agunt, enumerare libet: Atzberger (Scheeben-Atzb.), Handbuch d. kathol Dogmatik. IV. 1903. § 381—391; Almazov, Tajnaja ispověď; Ballerini-Palmieri, Opus mor. t. V.; Becamel, Tr. de virtute et sacram. poenit. 1887; Bellarmin. De poen.; Berti, De theol. discipl. l. 34. (1743); Billuart, Tract. de sacram. poenit.; Bosco, Theol. sacramentalis, disp. 6—7. (1670); Cambier, De divina institut. confessionis sacram. (1884); Casey, Notes on a History of auricular Confession 1899: Chardon, Histoire du sacrement de pénitence; Collet, Tract. de poenit.; Crosta, Theol. dogmatica² v IV., p. 3; *Dicastillo, De sacr. poen.; Dionys. de Sainte-Marthe (v. Sanmarthanus), Traité de la confession auricul. 1685; Dobronravov, K voprosu ob otpušč. grěhov v rimsko-katol. cerkvi 1896. (Dušep. Čtenie); Drouin, De re sacram.; Egger, Die Beicht in d. h. Schrift und in d. kathol. Kirche. 1901: Endres, Das Sacrament d. Busse. 1847; Gihr, D. Sacramente. II, 1899; Gonet, Clyp theol. thom. v. VI., tr. 5: Heinrich, Dogmat. Theologie X.; Kirsch, Zur Gesch. der kath. Beichte 1902; Kliefoth, Die Beichte u. d. Absolution (1856); Kopyciński, O skram. Pokuty. 1905; Lefranc, Probation sur la Pénitence. 1902; Lipsius, Luthers Lehre von d. Busse (Jb. f. prot. Th. 1892. S. 161—340; *Lugo, De poen.; Mac Guiness, Commentarii dogmatici de sacram. 1902; Morinus, Commentar. histor. de disciplina in administr. sacr. 1695; *Palmieri, Tract. de poenit. 1879; Pellé, Le tribunal de la Pénitence devant la théol. et l'hist. 1903; Petrus Lomb., Sent. l. 4, d. 14—22: commentat.; Renaudot, Liturgiar. orientalium collectio 1847; Rosignoli, De sacram. poen. et extr. unct. 1706; Salmanticenses, Cursus theol. tr. 24; de San, Tract. de poen. 1901: Sasse, De poen.; Schmitz, Die Bussbücher u. d. kanonische Bussverfahren. 1898: Steitz, Das römische Bussacrament 1854; Suarez, De poen.; Suvorov, Obem disciplinarnago suda i jurisdikcii Cerkvi v period vselenskih soborov. 1884; Věrojatnyj sostav drevnějšago ispovědnago i pokajannago ustava v vostočnoj cerkvi 1902: Thomas Aq., S. theol. III. q. 84. ss.; commentat.; Tournely, De sacr. poen. etc

disp. 10; Dicastillo, Suarez, Thomas (III. q. 88) et comment., P. Lomb. l. 4, d. 22 et comment.), ita nec augetur per se per diuturnitatem habitualis aversionis, sed solum, si voluntarie in ea perseverando denuo peccatur. Ipsa aversio habitualis per relationem ad actum (vel actus) peccati eam causantem est magis vel minus culpabilis pro gravitate (vel numero) actuum causantium.

Actualis conversio ad Deum ut finem ex parte peccatoris fit certe formaliter per actum caritatis. At non item (formaliter per eundem(conversio habitualis. Peccatum enim habituale non potest tolli nisi per id, cuius privatio est. „Potest cogitari dignitatem odii consistere in privatione actualis conversionis ad Deum; sed hoc verum non est, quia peccatum non opponitur privative actuali conversioni, cum homo possit nec peccare nec actum conversionis elicere; potest cogitari eam consistere in sola privatione rectae habitudinis ad finem ex parte hominis, quam quovis momento restituere possit; sed falsum est hoc, quia requiritur satisfactio vel condonatio. Iam vero satisfactio nostra pro peccatis est satisfactio Christi nobis applicata; applicatur autem formaliter eo, quod incorporamur Christo alteri Adamo; quae incorporatio formaliter fit per deificationem naturae nostrae seu per regenerationem ex Spiritu s.; nam incorporari Christo capiti est fieri id, quod est Christus, fieri filium Dei, sicut incorporari Adamo (nasci naturaliter) est fieri hominem.“ Slav. litt. theol. I., 112-3. Itaque quotiescumque peccata remittuntur, accipit homo gratiam per generationem ex Spiritu s. Remissio peccati (habitualis) est consequenter etiam sublatio dignitatis poenae aeternae, in quantum restituitur attingibilitas finis.

In veniali peccato tollendo actualis conversio ex parte hominis consistit in actu opposito, et si habet gratiam, nulla alia conversione opus est; sed si non habet, debet ex parte Dei accedere gratia, ut habeat conversionem ad finem: dignitas poenae autem per hoc non tollitur. Deus remittit peccatum veniale qua tale tantum eatenus, quatenus actum bonum oppositum ut causa principalis producit quoad entitatem et moralitatem (actum malum tantum quoad entitatem producit, sive ponis peccatum commissionis in aliquo positivo, sive in negativo; cf. Frins in Ztschrft. f. kath. Theol. 1890 p. 596 ff.) Plura postea (thes. V.)

Potestas remittendi peccata ita intelligenda est, ut actu remittendi tamquam causa instrumentali infundatur a Deo tamquam causa principali gratia supernaturalis.

2. Locus scripturae de quo hic agimus est Io. 20, 21. *Εἶπεν οὖν αὐτοῖς πάλιν· εἰρήνη ὑμῖν· καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ Πατήρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς.* 22. *καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησεν καὶ λέγει α τοῖς· λάβετε Πνεῦμα ἅγιον.* 23. *ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται* [ℵ[c] A D; *ἀφιένται* B[b]: cf. explicatio Gihr. Die heil. Sacramente II. (Freiburg 1899) S. 25: *ἀφεθήσεται* ℵ primitus] *αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.* Huius loci interpretationem hanc posuit Conc. Tridentinum, Sess. 14, cp. 1; cn. 3: „Si quis dixerit verba illa Domini Salvatoris »Accipite Spiritum s. etc.« non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento poenitentiae, sicut ecclesia catholica

ab initio semper intellexit, detorserit autem institutionem huius sacramenti ad auctoritatem praedicandi evangelium, anathema sit.“ Hanc interpretationem dicimus etiam antecedenter ad declarationem authenticam ex ipso contextu postulari nec quicquam ei obstare. Concedimus autem verbis distinctioribus (pro nobis) rem exprimi potuisse, velut saltem his: do vobis potestatem (iudicialem) remittendi omnia peccata. Scilicet illud *ἀφιέναι* **apud Ioannem duplici sensu intelligendum fuit, ut dici posset:** *Ἄν τινων ἀφῆτε πὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται αὐτοῖς*: **remissio sacerdotis abhinc causalis evasura et remissio Dei formalis. Propterea assentiri non possumus Bujanovičio dum ait: Ako se sve to zna i u jedno uzme, treba priznati, da Gospodin nije mogao jasnijim i razgovjetnijim riječima apostolima dati vlast otpuštati grijehe.“ Sv. sakr. t. II., p. 20.**

3. Montanistae (saec. II.) distinxerunt inter peccata remissibilia et irremissibilia (homicidii, idololatriae, adulterii). Novatianus (s. III.) primo apostasian, dein omnia peccata post baptismum commissa irremissibilia esse putavit. Novatiani (Nicaen. I.) leviores culpas tamen remitti posse censebant: item Apostolici (Epiphan., Haer. 61), Armeni (Bened. XII.). Perennitatem huius potestatis negavit Abaelardus (damn. ab Innoc. II.). S. Bonaventura et alii solum poenas ab Ecclesia ignosci dicebant. Protestantes vel illis verbis baptisma promissum esse dicunt, vel solum potestatem seu munus annuntiandi peccata esse remissa a Deo independenter a formali effectu sacramenti poenitentiae, vel concedi eis tantum, ut remittant culpas contra leges ecclesiasticas. Plura hac de re historia ecclesiastica suppeditat.

Pars I[a]. Voce „peccata“ ap. Joannem 20, 23. intelliguntur vera peccata, non poenae.

Rationes dubitandi possunt esse:

1. Certe occurrit nonnumquam usus vocabuli peccati pro poenis (2. Mach. 12, 46). Ergo hic quoque locus saltem potest ita intelligi. Insuper valde suadetur etiam Matth. 9, 2 poenas, non peccata remissa esse; id quippe nexus naturalis poscere videtur; nam aspectus aegri certe movere potest ad remittendas poenas aegritudinis; sed cur statim ad peccata dimittenda moveat, apertum sane non est. Ergo saltem certus non est usus huius vocabuli.

2. Vox »peccata« sane in utroque casu in hac sententia idem significat; at non significaret, si proprie dicta peccata intelligenda essent; nam remitti dicerentur peccata et gravia et levia; retineri tantum gravia. Cf. th. III., dub. 3.

3. Certum est etiam eos, quorum peccata iam remissa sunt, posse sacramentum poenitentiae suscipere; atqui in eis peccata nec remitti nec retineri possunt, sed poenae. Cf. th. II., dub. 5.

4. Si intelligenda essent verba Ioannis de remittendis peccatis, dicendum esset posse sacerdotes retinere peccata, etiamsi poenitens summam haberet contritionem; secus enim solum id esset sacerdotis, ut dignosceret et declararet sitne poenitens praeparatus necne; atqui id repugnat tum rationi tum eis, quae ap. Mat. 12, 31. leguntur de remissibilitate cuiusvis peccati, quod non est contra Spiritum s.

5. Locus ap. Mt. 18, 18. huic loco parallelus ad summum refertur ad exclusionem ex ecclesia. Adde quod ligare a s. patribus intelligitur obligare ad poenitentiam; cf. Ambros., De poenit. l. 1, n. 10. Cf. th. III., dub. 4. 5.

6. **Ita** explicari locum Ioannis videtur etiam media aetate solitum esse, ut patet ex epistola absolutoria episcoporum quorundam ad Robertum Cenomanensem. Cf. thes. 9, p. II., dub. 4.

Tamen tenendum est, quod posuimus. Nam verborum horum obvius et simplex sensus certe est is, quem nos eis subicimus; neve dicas apostolos fortasse ex usu longinquo iam intellexisse, quomodo ea sumenda essent; omnino enim alienum id videtur ab iis, quae dictum hoc antecedunt. „Nec dubitabant, quin Christus, qui modo per miraculum resurrectionis divinitatem suam probaverat, potestatem veram peccata remittendi eis posset conferre; deinde omnino alieni a verbis Christi improprie interpretandis propter divinam sui magistri auctoritatem eius dictis simplicem fidem, quam Christus toties eis commendaverat, adhibere solebant. Debebant igitur apostoli verba Christi de vera potestate remittendi peccata intelligere. Repugnat autem divini magistri bonitati, sapientiae, veracitati, ut in re tanti momenti usus sit verbis, quae ab apostolis necessario intelligenda fuissent in sensum falsum.“ Sasse, De poen. th. 7.

Nec certe poenam aeternam (Hugo Victor.) remittendi potestatem (seiunctam a potestate culpas remittendi) his verbis Dominus concedere potuit; nam poena aeterna est metaphysicum consecutivum status peccati gravis, qui non tollatur. Solam autem potestatem poenas temporales remittendi (Alexander, Bonaventura) Dominum hic dedisse, non satis cum praecedentibus cohaeret: sicut me misit Pater..; Christus enim missus non est tantum ad remittendas poenas temporales; immo per se ac primario missus est ad remittendas culpas et poenas aeternas: nec ei, qui reus est gehennae, poenae temporales remitti possunt, sed evadunt per accidens aeternae „quia poena numquam expiatur manente reatu poenae: sed in damnatis semper remanet reatus poenae debitae peccato veniali, quod non fuit expiatum in vita praesenti.“ Durandus, In l. 4, d. 21, q. 2. [3] Nec denique, si eis verbis ecclesiae politicam tantum facultatem tribuisset indignos se. eiciendi a

---

3) Quidam hoc impugnaverunt, velut Ant. Hiquaeus, In Scoti l. 4, d. 21, q. 1, n. 27, infirmis tamen rationibus: „Si per satisfactionem intelligant reconciliationem offendentis, qua recipiatur in gratiam offensi, verum est nullam esse in inferno satisfactionem talem, sicut neque remissionem aut condonationem, neque ad satisfactionem, ut est actus iustitiae, talis reconciliatio exigitur. Quod probo: Misericordia et iustitia vindicativa sunt virtutes diversae, quae in actibus non communicant, licet in eadem materia versari possint, diverso tamen modo, quia misericordiae actus est subventio indigentiae excludens omne debitum eius, cui subvenitur . . . Iustitia vindicativa potest servari in inferno et de facto servatur, quia punitio poenae et distributio eius secundum aequalitatem peccatorum est actus eius: ergo satisfactio, prout debetur iustitiae secluso concursu misericordiae potest esse in inferno; sed haec satisfactio est ea, quae statuta est: peccato autem veniali non est statuta alia poena quam temporalis. Ergo alia non exigitur quam temporalis etc. Cf. Vega, In Trid. l. 14, c. 16; Medina, De poen. tr. 2 tit. de confit. venialib. ad 4; Navarrus, De poen. dist. 6, c. 1, § sacerdos n. 27—28. — Contra cf. Thomas Aq., I II, q. 87, a. 5; III. q. 8, a. 4; Vasquez, In I. II, q. 87, a. 9; Suarez, III. t. 4 disp. 11, a. 2.

sacris conventibus et dignos admittendi, quicquam eximium et singulare eis concessisset. Iudaei enim et quicumque eiusmodi conventus habent, profanos ab eis arcere possunt. Atqui Christus cum tanto verborum apparatu non potuit nisi eximium aliquid et singulare ecclesiae largiri; cf. Suarez, Disp. 16, s. 2, n. 10.

Ad dub. 4. notari potest: »Manifeste non concluderet argumentum, si dicerem, in iudiciis humanis, quando reus probatur innocens, non potest condemnari; quando probatur culpabilis, non potest absolvi; ergo potestas iudiciaria inanis quaedam fictio est . . . Etiamsi perfectam contritionem in poenitente supponas, semper retinetur peccatum quoad obligationem rursus comparendi, et haec est vera quaedam peccati retentio«, Billot, De eccl. sacram. q. 84, p. 30.

Ad rel. dub. partim patet responsum ex dictis, partim melius suo loco respondebitur.

Pars II[a]. Data est potestas remittendi peccata et non solum declarandi ea esse remissa; et ea quidem non absoluta sed certis legibus ligata, quas observari oportet, ut sententia valida sit (absolvendo solum eos, quos Deus indicat absolutione dignos).

Dub. 1. Si Io. 20, 23. non mera declaratio, sed remissio vera intelligenda esset, idem esset in protasi dictum, quod in apodosi et totum esset vana tautologia; dicendum igitur remissionem exhiberi ut duplicem actionem mutuo distinctam; nec quae ad eandem actionem pertinent, diverso tempore significari possunt.

2. Si vere remittere et retinere possunt sacerdotes, quid fit, si unus remittit, dum alter retinet? Tantam confusionem Deus non potest intendisse. Cf. q. 6, p. V., dub. 2.

3. Sacerdotes non possunt vere retinere peccata, si saltem in futuro omnia remittentur praeter peccata contra Spiritum s. Fore vero ut remittantur patet tum ex Mt. 12, 31, tum ex eo, quod secus non esset determinatum manifestumque discrimen inter peccata mortalia et levia[4]; denique ex eo, quod alioqui Deus faceret in damnatis obstinationem[5]. — Consequentia vero patet, quia peccatum contra Spiritum sanctum nec in terra remitti potest.

4. Potestas vere retinendi peccata frustra data esset, cum sacerdos teneatur quemvis peccatorem, qui attritus ad eum accedit, absolvere vel alii absolvendum tradere.

5. Eadem est omni tempore absolutionis efficacia. Atqui absolutio cum peccatum iam ante deletum est contritione, est mere declaratoria. Item cum absolvitur, qui peccata iam pluries absoluta v. g. etiam in baptismo, confitetur. Nam sacerdos certe non habet ius circa peccata iam absoluta.

6. Parochus, proferens super contrahentes matrimonium verba Ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris etc., tantum declarat matrimonium esse ratum coram ecclesia; a pari proferens similia verba super poenitentem tantum declarat remissionem.

---

[4]) „Die Grenzlinie zwischen Lebendigem und Todtem ist bestimmt und muss scharf erkennbar sein; est ist ja keine grössere Kluft als zwischen Leben und Tod . . Die formale Todsünde ist die Sünde mit aufgehobener Hand, die Sünde wider den hl. Geist, die freiwillige Abwendung von Gott". H. Schell.

[5]) Es ist unmöglich, dass die klar erkannte und empfundene Wahrheit der jenseitigen Welt die Position des unentschiedenen Bösen in der Seele verstärke und zu grundsätzlicher Unbeugsamkeit erhärte, nicht aber erschüttere". Schell. (Similia ac Schell senserunt Hirscher [cf. Kleutgen, Theol. d. Vorzeit II., n 293 ff.], Rambaud [Les epîtres de s. Paul. Paris 1888. I., p. 451 s.], M. Aug. Scholz, alii.)

7. Accedit auctoritas patrum locum hunc interpretantium. Ita Augustinus, Hom. 23. ex 50: »Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei: hoc est Spiritus dimittit, non vos. Auctor tractatus de aleatoribus n. 1. explicans illa verba ait: »ne dum delinquentibus assidue ignoscimus ipsi cum eis pariter torqueamur«. Ergo non intellexerunt veram remittendi potestatem ibi traditam ese.

8. Christus illis verbis tradidit discipulis potestatem nullis limitibus circumscriptam; nec enim limitationem adiecit et suam ipsius, sane illimitatam, potestatem eis contulit.

Assertum nostrum probatur 1⁰: Sensus, quem nos verbis illis subicimus, sane est obvius et promptus: cf. Lc. 5, 20 s. Quare Richardus Vict., De pot. lig. et solv. c. 12: Exstat, inquit, quorumdam sententia tam frivola, ut ridenda videatur potius, quam refellenda: putant enim et praedicant sacerdotes non habere potestatem ligandi atque solvendi, sed ostendendi homines esse solutos sive ligatos: sed numquid Dominus dicit, quodcumque ligatum ostenderis, erit ligatum, et quodcumque solutum ostenderis, erit solutum? Dicunt apostolicos viros peccata remittendi vel retinendi potestatem non habere, cum Dominus hoc non dicat." — Aliae circumstantiae aderant hic, aliae Lc. 7. 48. ubi dimitti idem fuerit ac declarare dimissum. — Tamen illam potestatem non posse esse illimitatam patet, cum ne Deus quidem remittere peccata possit nolenti.

2⁰ Ex eis, quae his verbis praemissa sunt, idem colligitur. Nam Dominus non venerat ad mere annuntiandam (sicut Nathan declaravit) sed ad vere efficiendam remissionem peccatorum.

3⁰ In sensu adversariorum dicendum erat: Quorum peccata remiseritis, eorum remissa erant, non remissa sunt vel remittuntur. Cf. Bernardus. Serm. 1. in nat. app. Petri et Pauli: „Sententia Petri praecedit sententiam coeli": item Io. Chrysost., Hom. 5. de verbis Isaiae ‚Vidi Dominum' n. 1. — Quod in graeco textu habetur remissa sunt, tempore perfecto exhibetur status productus, ita ut actio ex parte Dei coincidat cum actione apostolica. — Item in hypothesi adversariorum eadem verba in eadem sententia diverso prorsus sensu essent sumenda; sc. remiseritis — declaraveritis condonata: remissa — condonata.

4⁰ Illa declaratio aut fieret Deo aut ecclesiae. Illud est ineptum, hoc est inutile. Aliud est enim ostendere se sacerdoti a lepra liberatum, aliud peccata confiteri ac dolere. Cf. Estius In l. 4, dist. n. 18. p. 3. Nec poenitenti talis declaratio cum fructu fieret, sed ipsa remissio sane cum fructu fit. „Si enim, qui absolvit, ipse est, qui efficit remissionem, ut actum hunc iudicialem [iudicium iurisdictionis] ex se efficacem ponat, satis est, quod ei moraliter certa sit [iudicio prudentiae] dispositio poenitentis; eiusque absolutionis effectus est infallibiliter certus, si reapse dispositio poenitentis fuerit sufficiens. Et idcirco absolutio vere est utilis poenitenti disposito, etsi certitudine infallibili constare nequeat effectum esse secutum. Verum, cum agitur de declaranda tantum remissione iam obtenta, haec declaratio vel est incerta vel est certa; si incerta, quorsum fit? si certa, quodnam est fundamentum certitudinis?" Palmieri, De poen. th. 12. „Non enim Deus revelat ministro se condonasse peccata. Ergo id colligendum esset ex dispo-

sitionibus poenitentis; at hae quoque non praebent fundamentum illius certitudinis; deinde ipse poenitens longe certius nosse potest se esse dispositum, quam minister ex solis signis externis indicare possit". Sasse, De poen. th. 8.

Quodsi quis peccata iam absoluta confitetur (dub. 5), a) sane inutilis foret repetita declaratio, b) quod peccata in baptismo remissa attinet, ecclesia sane in neminem iudicium exercet, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus (Conc. Trid, Sess. 14, c. 2); c) si quis peccatum sacramento poenitentiae remissum iterum confitetur, Coninck (De poen. disp. 4, dub. 8, n. 61 ss.) ideo dixit semper remitti peccata de novo, quia semper manet aliqua obligatio ex ipso, quatenus ablata iam culpa et poena manet aliqua semper indignitas. Ceteris paribus minus dignus est Dei beneficio, qui peccavit, quam qui non peccavit. Sed mirum est, quod etsi semper remittatur, nunquam tamen exhauriatur, nisi negas posse eam exhauriri. Deinde non concedunt theologi posse peccata redire quoad effectum suum; sed hoc hic dicendum esset. Denique ita non remitterentur proprie peccata, sed indignitas De Lugo (De sacr. poen. disp. 13, s. 3, n. 73) et post eum multi theologi (ut Palmieri, De poen. th. 12, VI.; Sasse. De poen. th. 38, Schol.) docent vera ideo tunc esse verba absolutionis. »quia non mentitur, qui post dimissum semel debitum vel offensam iterum rogatus dicit se dimittere. Nam sicut qui semel se obligavit alicui ad aliquid praestandum, potest iterum se ei obligare ad idem, . . sic, qui remisit debitum, potest iterum idem remittere; nam remittere in rigore est obligare se per cessionem iuris ad non utendum iure acquisito ratione offensae in ordine ad talem vel talem effectum«, Quam solutionem merito improbat Wietrowski (Selectae conclus, theol. P. VIII., concl. 17, n, 682) dicens: »Nam quod Deus per secundam absolutionem se obliget ad non utendum iure acquisito olim contra peccatorem et destructo per condonationem, ante praesentem absolutionem, est formalissime obligare se ad non faciendum impossibile, si quidem impossibile est, uti iure non existente«. Ipse vero (cum Dicastillo, De sacr. poen. disp. 5 n. 113, De San, De paen. n. 433 s.) haec statuit: »Dicimus itaque obiectum verificans absolutionem esse remissionem peccati non actualem, sed radicalem. Ratio est: Nam actualis remissio est actualis exstinctio iuris quaesiti a Deo ex peccato: haec autem actualis exstinctio non potest circa ius iam exstinctum versari, videlicet auferendo exsistentiam a non habente exsistentiam. At radicalis remissio stat tam in gratia remissiva et expulsiva peccati commissi, quam in iure ad hanc ipsam gratiam. Ius autem ad hanc gratiam est infallibilis promissio Dei et approbativa illa voluntas: Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis; est, inquam, ius ad gratiam sanctificantem remissivam peccati, haec divina voluntas, prout applicata per verba absolutionis poenitenti a legitimo ministro. Quod vero sacramentum validum stet sine gratia, cum solo iure ad illam collato de praesenti, patet in baptismo valido et informi, admisso ab omnibus« (Ib. n. 680). Igitur poenitens in eo casu accipit gratiam remissivam peccati ut commissi, sive gratiam sacramentalem, quae remitteret actualiter atque exstingueret peccatum, si illud irremissum atque inexstinctum invenisset. Ceterum similis res occurrit in homine, qui gravi peccato commisso in statu inimicitiae Dei positus, denuo peccat. — Non posse quoad eadem peccata absolutionem repeti in eadem confessione patet. Cf. Bonacina, De sacr. poen. qu. 5, s. 1, p. 4.

Non fore ut solum peccatum contra Spiritum s. post mortem retineatur patet ex Mt. 25, 44. 46. Cf. th. III. ad dub. 6; ceterum cf. Augustinus, Ep. ad Evodium 99, al. 164 (M. 33, 709 ss.); Io. Chrysost., In Mt. hom. 36, n. 3 (M. 57, 416 s.): Conc. Trid., Sess. 6, cp. 15; Sess. 14, c. 5; Schema Conc. Vaticani (Coll. lac. t. 7, c. 517).

et de tota hac quaestione J. Stufler, Die Heiligkeit Gottes und der ewige Tod, Innsbruck 1903, S. 35—39; Fr. Schmid, Die außerordentlichen Heilswege für die gefallene Menschheit. Brixen 1899; Chr. Pesch, Theol. Zeitfragen, 2. Folge S. 47—80.

Pars III. Data est potestas remittendi peccata omnia et omnium (Leo IX. defin.); sane non absoluta sed certis legibus ligata.

Dub. 1. Si de omnibus peccatis ageretur, potuisset unusquisque apostolus etiam sua ipsius peccata remittere; nec sane impossibilitas talis rei acceptionis apostolis evidens esse potuit, quia certe quilibet habens potestatem dispensandi a voto alios, etiam se dispensare potest. Cf. Greg. M., Hom 26. in evang. n. 4 s. — Cf. Thes. 8, p. II., dub. 4.

2. Si de omnibus peccatis ageretur, peccata iam remissa etiam retineri possent, retenta remitti.

3. Si de omnibus peccati ageretur, possent retineri etiam venialia.

4. Item possent peccata per absolutionem remissa nova statim absolutione remitti ad libitum repetita. Cf. p. II., dub. 5.

5. Verba analoga ap. Mt 18, 15—22 ad omnes proferri videntur ex contextu et nexu naturali. Et ἐκκλησία atque συνηγμένοι congregationem significant, quam apostolos vocari et textui repugnat nec tunc ab audientibus intelligi potuisset. Cf. Origenes, In Mt tom. 13. fin.; Anastasius Sin., Interrog. 61; Theophyl. In Mt 18: Augustinus, Serm. 28, n. 7. Nec obstat, quod similia verba adhibentur Mt 16, quia nihil aliud simile est nisi ipsa phrasis. Atqui hoc posito non potest sermo esse de tradenda tanta potestate.

6. Dato verba illa eadem proferri solum ad apostolos, de aliis peccatis ibi non agitur, nisi de eis, quibus proximi offenduntur: haec si quis condonaverit offensus, condonabuntura Deo et simul condonabuntur condonantis peccata contra Deum. Ei autem, cui condonari non potest, quia non emendatur, nec Deus condonabit. Nec obstat quod dicitur ‚quodcumque' vel ap. Ioannem generatim ‚peccata' quia subintelligenda sunt vel peccata, quae sane ab hominibus condonari, vel quae ab ecclesia qua tali remitti possunt; »quorum remiseritis dicitur; supponitur nempe antecedenter ad ullam potestatem tradendam eos remittere quaedam peccata. Nec obstat, quod s. Paulus veniam dedit gravissimi peccati, quia eam non dedit, nisi quatenus scandalum fuerat.

7. Mt. 12, 31: Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται. (32) Καὶ ὃς ἂν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ'ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

8. 1. Io. 5, 16: Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσει, καὶ δώσει αὐτῷ ζωήν, τοῖς ἁμαρτάνουσιν μὴ πρὸς θάνατον. Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ.

9. Heb. 12, 17: Ἴστε γάρ, ὅτι καὶ μετέπειτα [Ἠσαῦ] θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν ἀπεδοκιμάσθη· μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρεν, καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν.

Nihilominus et haec pars probatur: 1⁰. Dictum est: 'sicut me misit Pater, ita ego mitto vos. At constat Christum Dominum non remisisse solum peccata contra se commissa, vel, ut caput ecclesiae, scandala publica inter discipulos, sed etiam alia, dummodo in ipsis dolorem de peccatis invenerit; alias enim nec iniurias sibi illatas condonavit, sed ut condonarentur, i. e. ut Deus animos ad dolorem de peccatis moveret, rogavit.

2⁰. cum Ambrosio (De poenit., l. 1, n. 7.): „Quod ligandi ius habeo, ius habeo et solvendi".

Quod dubitationem (3am) ex peccatis venialibus petitam attinet, »potestas remittendi consecutione quadam a mortalibus [de quibus tamen solis proprie et directe agi omnino negat De Augustinis, De poen. p. 2, a. 4.] ad venialia deducitur. Nam si virtus clavium sufficit ad tollendam iniuriam simpliciter et ad amovendum impedimentum, quod nobis aditum in coelos perpetuo praecludit: quanto magis sufficiet ad amovendum impedimentum temporaneum venialis culpae, iniuriae secundum quid, cuius venia in hac vita facilior est et in purgatorio amicis dari solet. [Adde quod secus ministerium remissionis sine periculo infamiae vix conveniri posset et dubie mortalia tantum sub condicione absolvi]. E diverso, quod peccata venialia sint tantum iniuriae secundum quid, . . . non potuit ad ista aeque extendi potestas retinendi atque se extendit ad peccata mortalia«. Virceburgenses, T. 5, disp. 2, c. 1. a 5. Quamvis verba Christi simplicia et uniformia esse videantur, quia tamen in ipso nomine ‚peccata' analogia latet, exigunt plane, ut cum proportione ad ea, quae sub se continent, applicentur iuxta materiaè capacitatem. Cf. Azor, Inst. mor. l. 4, c. 11, q. 4, o. 6. Sane peccata venialia sunt remissibilia, at retineri non possunt a Deo (i. e. numquam remitti), quia homo sine peccato gravi ius habet ad gloriam. Cf. Thes. 3 p. I., ad 1, e). Ceterum num remissio peccatorum venialiam per claves sit solum declarativa, cf. thes. 5.

Apud Matthaeum 18. illud ‚in te' v. 15. in textu graeco deest; neve tunc excipias solum de scandalorum externa condonatione vel peccatorum ecclesiasticorum remissione agi; agitur enim de fratre perdito saluti restituendo. Cf. P. A. Kirsch, Zur Geschichte der katholischen Beichte. 1902 S. 34—39. — Quod Augustinum attinet, v. serm. 352; 392; De Civ. Dei l. 20; quod Theophylactum, v. expositionem eius in Io. 30. Episcopis dictum esse; Quodcumque solv. . . . testantur, inter alia »Constitutiones apostolicae« l. 2, c. 11 s.; sacerdotibus Anastasius Sin. Interrog. 141; et iure quidem, quia idem nexu probatur: si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Cur iam habendus est instar publicani etiam coram Deo? Quia quaecumque alligaveritis . . . Nec verbis his potestas iam tradebatur, sed promittebatur (cf. Caesarius, Dial. 4, Interr. 194) sicut Mt 16: Tibi dabo . . . (quae verba explicata v. ap. Ambros., De poen. l. c. 7 n. 33.)

Locus Mt. 12, 31. directe Novatianis sane non favet, qui inter potestatem remittendi ecclesiae finitam et Dei infinitam distinguebant — cum hic dicantur quaedam peccata nec hic remitti nec in futuro. Tantum factum per se affirmatur, idque universalitate morali, non absoluta. Solum indirecte ex eo concludi posset, ecclesiam tantum peccata remittere posse, quae sunt contra homines (Cf. De San, De poen. n. 148). Iam locum illum explicemus. Spiritus blasphemia est peccatum, quo Deo blasphemia infertur tum, cum maxime se ut Deum manifestat, quo Deus non agnoscitur, cum cognoscitur (Cf. Io 8, 24); est haec blasphemia Spiritus, quia resistitur eius illuminationi. Ita blasphemantibus numquam remittetur; similes sunt moribundis, qui non solum omnem medicinam respuunt, sed omnia agunt, ut pereant; ex tali statu vix quisquam seu moraliter nemo (vel, ut Oswald censet, absolute nemo, si peccatum hoc secundum omnem malitiam in abstracto in eo contentam spectatur) exibit, ut dispositionem acquirat ad peccati remissionem necessariam. Sane »apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt« Mt 19, 25. »Hoc peccatum dicitur irremissibile eo modo, quo nullum aliud peccatum dicitur irremissibile . . . quia corrumpit dispositionem ad remissionem in eo, cui debet remitti, quia principium dispositivum ad remissionem peccati est aliqualis displicentia de peccato«. D. Scotus, In l. 2, d. 43, q. 1, n. 7. Nec aliam impossibilitatem (contradicentem profecto Is 1, 16; Ezech. 18, 21. 23) Christus hic in mente habet; id patet ex eo, quod e contrario dicit omne peccatum blasphemiae communis — no-

minatim contra Filium hominis (i. e. prout ut homo agebat, quem voracem et potatorem vocabant) remitti; quod certe intelligendum est: facile remitti; alioqui, ut s Athanasius notat, contradiceret sibi. At alia propter passionem, ignorantiam (Act. 3, 17), mentem obscuratam, infirmitatem minuuntur (cf. Pacianus, Ad Sympr. ep. 3, n. 15) nec lumen Spiritus s. excludunt praeclusis oculis. Praeclare hunc locum explicat Athanasius in fragm. paenult. in Mt. Cf. etiam Io. Chrysost., Basilius, Gelasius, Hilarius, Ambrosius, Thomas (II., II., q. 14, a. 3) etc., e recentioribus J. L. Hoffmann, Die Sünde gegen d. h. Geist. Regensb. 1847; Heinrich, Dogm. Theol. X. S. 33—38 (§ 561) etc. — Hinc denique concludimus illud remittere in hoc saeculo vel in futuro non ita significare sententiam iudicialem absolutionis a culpa ferre nunc vel postea, sed potius misericordiae effectum (condonationi similem) producere pro nunc vel pro futuro; sc. qui blasphemat — ille et in hac vita obduratur a Deo (= non recipit gratias congruas) et in futuro a fortiori. (N. b. cum Suarez, De purgat. disp. 45, s. 1, n. 12 contra Stufler et alios non posse bene locum hunc intelligi de peccatis tantum venialibus in futuro remittendis.)

Locus 1. Io 5, 16. duplici modo explicatur. a) Peccatum ad mortem, de quo agitur, certe non est quodlibet peccatum grave; nam etiam peccato, quod non est ad mortem, vita amitti dicitur; sed videtur illnd esse, quo homo ab ecclesia separatur (cf. v. 10—13); nec fideles illud peccatum scire et discernere possent, si non esset publicum Pro peccatore tali apostolus orari non vetat, sed non commendat, ut subtractis suffragiis saltem publicis excommunicatus puniatur. b) Pro peccatore, qui peccat ad mortem, i. e. qui vel excommunicatur ab ecclesia vel ipse deficit ab ea vel obduratus poenitentiam non ágit (Augustinus, De corrept. et gr. c. 12; Conc. Nic. II, cn. 5) non commendat apostolus preces, quia ad vulgum loquebatur, ad eosque, qui suorum peccatorum alium deprecatorem deberent adhibere; quibus satis est, si pro levioribus aliorum delictis Deum precentur, graviorum veniam iustorum orationibus reservandam putent. Non enim quicumque de vulgo pro Iudaeorum populo, sed Moyses rogavit, quando vituli caput fidei immemores adoraverant Nonne ipse Ioannes cognoverat Stephanum pro persecutoribus suis, qui Christi nomen audire non poterant, deprecantem? Cf. Ambrosius, De poenit l. 1, n. 40 ss.; Ignat., Ad Smyrn. n. 4; Anastas. Sin., Interr. 54; Thomas A. In l. 2 dist. 43: Cornelius a Lap. in h. l.; De Lugo, De poenit. disp. 8, s. 1, n. 9; De San, De paen. n. 156 s.

Etiam loci Heb 12, 17. duplex est explicatio; vel ita intelligitur: Esau non potuisse efficere, ut Isaac animum suum mutaret (μετάνοια = mutatio animi) et benedictionem Jacob tributam ad Esau revocaret (cf. Gen. 27, 30—38) vel ita: Esau petentem benedictionem filii primogeniti iam non potuisse eam recuperare, quod sero eum poenituit; quo exemplo Hebraei moneantur (cf. ib. v. 12; Lc 13, 25 ss.).

Pars IVª. Potestas haec a potestate baptizandi penitus est distincta.

Dub. 1. Agitur de peccatis quibuscumque, ergo et de peccato originali; atqui peccatum originale extra baptismum remitti non potest; cetera vero cur non et in antecessum remitti possint? Ergo apostoli tantum iussi sunt evangelium annuntiare et baptizare in remissionem peccatorum.

2. Virtus baptismi producit sublato obice effectum suum et ipsa numquam deletur; ergo non est, cur non possit peccata exstinguere.

3. Si, ubi una est gratia, sic quoque sumus ignavi et socordes, si sciremus abluenda rursus peccata, cessaremusne a peccatis? Io. Chrysost. In Hebr. hom. 9.

4. Tota ecclesiae mundatio soli baptismo tribui videtur: Mc. 16, 16. (ὁ πιστεύσας) Eph. 5, 26. (καθαρίσας).

5. Secundum Eph. 5, 26. ecclesia mundatur lavacro aquae; atqui hoc certe non de eis dictum est, qui nondum in ecclesia sunt; ergo baptismo (eius recordatione) tolluntur peccata membrorum ecclesiae.

6. Scriptum est Hebr. 6, 4. ss.: Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου, (5) καὶ καλὸν γευσαμένους θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, (6) καὶ παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας.

7. Item Hebr 10, 26 s. Ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, (27) φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους.

8. Si duo essent sacramenta instituta a Domino, certe baptismus ante poenitentiam instituendus erat; sed dicendus esset demum Mt. 28, 19. institutus. Cf. E. Herzog (Die obligatorische römische Ohrenbeichte eine menschliche Erfindung, 1901 S. 9), Ahrens, Steitz.

9. Ita interpretantur hunc locum Cyrillus alex. (In Io. l. 12, c. 56; Augustinus, Tract. 121. in Io. (caritas ecclesiae = communio ecclesiae catholicae); Cyprianus (Ep. 73 ad Jubaian. n. 7); Firmilianus (Ep. 75 inter epp. Cypriani n. 16), alii. Ex posterioribus vide Rupertum Tuit. in h. l.; Bedam, In Act. qu. 2.

Probatur autem haec pars:

1⁰ Dictum est: Ite et baptizate omnes; at non dicitur: Ite et remittite omnibus peccata. Praeterea „neque tunc, cum baptismum instituebat, quicquam de potestate absolvendi peccatores locutus est Christus (Io. 3, 5.; Mt. 18, 19.), neque tunc cum hanc instituebat, quicquam de lavacro necessario significavit". Filaret, Pravoslavnoe dogmatičeskoe bogoslovie. (Spb. 1882) II., p. 181.

2⁰. Ad baptismum necessario requiritur ablutio cum invocatione ss. Trinitatis; haec expresse dicenda erant, non forte solum subintelligenda, praesertim cum Christus, qui ipse non baptizabat (Io. 4, 2.) peccata multis remisisset.

3⁰. Potestas Io. 20, 23. collata est talis, cui essentiale est iudicare, quod verbis satis innuitur et postea explicabitur; sed ad valide baptizandum iudicare non esse necessarium ex usu ecclesiae patet; et quod per baptismum alia peccata remittantur praeter originale, est per accidens.

4⁰. „Termini hi tres: quorum, peccata, remiseritis indefinite patent iique verificantur, licet eorundem hominum pluries peccata remittant apostoli; quoties autem verificantur, verum quoque esse debet quod ait Christus: remittuntur eis; quia ut ponatur condicionatum, sufficit quod vera sit condicio; secus propositio esset falsa. Haec autem est una eademque potestas expressa verbo remiseritis, potestas sc. remittendi peccata. Ergo haec est potestas diversa a potestate baptizandi et remittendi peccata per baptismum; quia haec una tantum vice erga eundem exerceri potest; neque enim quis potest bis renasci". (Palmieri, De poen. th. 8, II, 5). Quod tamen additum est in fine neminem posse bis renasci, sinon falsum, saltem non est accurate dictum neque ad rem; nam quotiescumque homo denuo iustificatur, accipit gratiam per generationem, licet hoc iam non vocetur renasci.

5⁰ Certe repugnat, ut ipso baptismo tollantur et vitae futurae peccata; at solum vitae praeteritae peccata remitti posse ab ecclesia

supponeret aut baptismo naturam humanam penitus mutari aut ecclesiam Dei peccatis scatentem relinqui sine simili instituto ac baptisma est. Cf. Pacianus (hunc locum interpr.). Ep. 3. ad Sympron., n. 11.

6⁰ Sacerdotale ministerium ligare potest et solvere; atqui in hypothesi adversariorum: 1. non poterunt ligare, cum non possint impedire, ne pagani per paganos baptizentur; 2. non poterunt ligare, cum non possint impedire, quominus fidelis quispiam recepti olim a se baptismi memoriam sibi revocet.

Quod institutionem baptismi attinet, potestas haec iam multo prius a Christo instituta et discipulis concessa et ab iisdem in actum deducta prorsus videtur esse: Io. 3, 22; 4, 1. 2; cf. 1, 26. 33; 3, 35. Nam ritum illum fuisse tantum aliquod sacramentale improbabile est.

Loci prioris ex ep. ad Hebr. desumpti triplex est explicatio: 1. Pars dicit apostolum loqui de impossibilitate iterationis baptismi. Huius explicationis argumenta sunt haec: *a*) renovatio illa videtur intelligi renovatio baptismi; nam illud „rursus" renovari opponitur illuminationi „semel" collatae, quae ex usu loquendi nihil aliud significat quam baptismum (cf. Hebr. 10, 32. et versiones Syriacam et Aethiopicam): et renovatio etiam alias vocatur per excellentiam ipse baptismus. Cf. Tit. 3, 5. Cf. Athanas., Ad Serap. ep. 4, n. 13; Ambros., De poenit. l. 2, n. 7; Io. Chrysost., In Hebr. hom. 9, n. 2; Sasse, De poen. th. 11, IV.

b) Vox ἀδύνατον non videtur ab apostolo de impossibilitate tantum morali adhiberi (difficile); cf. Heb. 6, 18; 10, 4; 11, 6; quod in alia interpretatione negandum est. Cf. Oswald, Die dogmat. Lehre von d. h. Sacram., Th. 5, § 5.

c) Collatis Rom. 6, 3—11. et verbis „crucifigentes sibi" dicendum videtur hanc rationem esse solius impossibilitatis iterationis baptismi. Cf. Ambros., De poen. l. 2, n. 7 s.; Epiphan., Haer. 59, n. 2; Io. Chrysost., In Heb. 9, n. 2; Io. Damasc., De fide orthodoxa l. 4, c. 9.

d) Ex contextu cum versibus praecedentibus idem suadetur. Hebraeis enim haec scripsit et, ne illi poenitentiae obtentu existimarent iuxta legis consuetudinem multa esse et quotidiana baptismata, ideo eos ad poenitentiam hortatur, unamque esse per baptisma renovationem nec secundam superesse affirmat, ut in alia scribit epistola: Una fides, unum baptisma. Ita Athan., Ad Serap. ep. 4, n. 13. Cf. Ambrosius, De poenit. l. 2, n. 8. („quia multa erant baptismata in lege, merito reprehendit illos, qui perfecta dimittant ut principium verbi requirant"); cf. Bujanović, Sv. sakr. IV., str. 36.

e) Haec est communis explicatio patrum, quamquam contrariam (nunc fere receptam) non ignorabant. Cf. Ambr., De poen. l. 2, n. 8 („sed tamen de baptismo dictum"). — Ceterum ad explicationem patrum haec notat Estius (in h. l.): „Quod ergo dicunt patres apostolum hic loqui de non repetendo baptismo, id non tam de baptismi ceremonia, quam de eius effectu convenit intelligere; effectum dico, non characterem, sed eum, qui peccando amittitur, i. e. gratiam regenerationis ac renovationis: non quod amissa semel gratia recuperari non possit, sed quia Deus nullum instituit remedium, quo tam facile gratia recuperetur amissa, videlicet per modum regenerationis ac renovationis, quam fuerat per baptismum acquisita".

2. Alii apostolum loqui de magna difficultate (morali impossibilitate), ut peccatores (apostatae) ad poenitentiam convertantur, qui spretis tot tantisque gratiis (enumeratis v. 4. 5.) defecerunt; et sane simpliciter impossibile est ministris, ut cum solo ordinario gratiae auxilio eos ad poenitentiam renovent (verbum graecum in forma activa nec cum ἑαυτούς), qui Christum repudiatum, quantum in ipsis sit, rursum sibi crucifigant et in cruce velut suspensum publico ludibrio exponant. Vocem ‚illuminatio' (cf. Eph. 1, 18; 5, 8; Io. 1, 9) de illuminatione hominis per fidem Christi intelligi posse dubium non est. Cf. Sušil in h. l. Rationes huius explicationis sunt

a) Inutilis esset alioqui enumeratio illa tot gratiarum: baptismus enim nunquam iterari potest. *b*) Item in exemplo v. 7. 8. allato non qualescumque homines baptizati designantur. *c*) Mera iterationis baptismi recusatione non absterrerentur efficaciter desertores. Cf. Heb. 10, 26. *d*) Illud „semel" non ad solam illuminationem pertinet, sed et ad alias gratias; nec renovatio solus baptismus vocatur (cf. 2 Cor. 4, 16; Col. 3, 10), immo hic vel ideo non, quia non sequitur, sed antecedit poenitentiam (εἰς μετάνοιαν). *e*) Sane moraliter impossibile est (et ministris evangelii miraculo gratiae divinae seposito prorsus impossibile est, ut id efficiant), ut homines tot gratiis acceptis iterum ita illuminentur, ita eorum mens mutetur, ut proposita fidei doctrina ad poenitentiam revocentur. Nec impossibilitatem absolutam defendere opus est; cf. Mt. 19, 23—26; Mc. 10, 23—27; Lc. 18, 24—27. *f*) Quae impossibilitas convertendi apostatas ratio est apta, cur rudimentis doctrinae christianae recolendis supersedeat. Ita docet maxime Car. Huyghe (Comment. in ep. ad Hebr. 1901, p. 135): „Qui elementarem doctrinam, de qua v. 2., non modo receperunt, sed eam per charismata supernaturalia et gratias insignes gustaverunt, i. e. intime intellexerunt eam esse veram et veteres promissiones de Messia in Iesu esse adimpletas: si tales viri, non obstante tanta certitudine in apostasiam labuntur (et ex tota epistola intelligitur praecipuam tentationem eis esse splendidissimum cultum iudaicum, qui in templo peragebatur), converti nequeunt per iteratam expositionem primae illius doctrinae; altioribus enim veritatibus, v. g. de sacerdotio Christi indigent. Primas utique veritates iam cognoscunt, et licet eas sciant esse veras, tamen christianismum dereliquerunt, et non refugerunt Christum denuo cruci affigere. Aliis igitur considerationibus opus est, quas capite sequenti proponit apostolus". *g*) Baptismus, cum sit imago mortis Christi, tamen non est ludificatio Christi (παραδειγματίζειν); nec qui baptizantur, Christum crucifigere, sed veterem hominem crucifigere dicuntur (Rom. 6, 6). *h*) Praeter theologos et interpretatores (cf. Corn. a Lap.) etiam veteres (ut Anselmus) iam Origenes, Theognostus, Hieronymus (ad Iovinian. l. 2, n. 3) hanc explicationem posuerunt et propter similem nonnulli hanc epistolam notham esse existimaverunt. Nec obstare potest communis ille patrum explicandi modus (adde Cyrillum alex., Theophylactum, Augustinum in expos. inch. ep. ad Rom) salva utique constitutione Tridentina (s. IV.) et Vaticana (s. III., c. 2). Nam simile dicendum est de explicando miraculo Josue, de explicandis Cherubim, de propinquitate adventus Domini et conferendus Chr. Pesch, Inst. propaed. n. 586. Ceterum De San (De paen. n. 165) huic explicationi vindicare conatur (propter Origenem et Theognostum) scriptores omnes antenovatianos.

3. Apostolum loqui de utraque impossibilitate clare innuit iam s. Chrysostomus, confuse etiam alii ut Estius (cf. in v. 4 init. et in v. 8. in fin.). Apostolus docet Hebraeos, non decere christianos in iis perpetuo haerere, quae catechumenis noscenda tradi soleant, (ut est poenitentia agenda de operibus mortuis, doctrina de variis baptismatis Ioannis nempe etc., de confirmationis sacramento (Act. 8, 14—17), de resurrectione mortuorum (Act 23, 6), de iudicio aeternam mortem definituro (Act 17, 30—32; 24, 25). Nec res has tractari expediret hominibus iam semel per fidem fideique sacramentum illuminatis et caelestis doni (pacis conscientiae, lactis doctrinae, panis vitae, divitiarum gratiae) dulcedinem expertis (cf. 1. Petr. 2, 2. 3; Jo. 6, 48—52) et confirmatis (Act. 8, 14—17) et evangelio delectatis et copia charismatum ad saeculum futurum (Messianum) pertinentium instructis (cf. Act. 2, 16 ss.; 1. Cor. 12, 10; Gal 3, 5; Heb. 2, 4. 5). Cur id esset minus utile? Quia fieri non potest, ut eidem ita in ecclesiam cooptati, immo etiam longius progressi in vita christiana, etsi a bonis illis omnibus ad Iudaismum vel infidelitatem se averterint (καὶ παραπεσόντας; cf. 3, 12; 10, 26—29), simili modo atque catechumeni ad Christum convertantur, ideoque denuo inducantur ad poenitentiam, quae una cum fide ad baptismum vel confirmationem (tum ei mox iunctam) dirigatur. Itaque impossibile est homines iam baptizatos renovando iterum ad baptismalem poenitentiam adducere; quin tantum abest, ut illi desertores per ianuam

baptismi rursus in ecclesiam ingrediantur, ut eorum salus quocumque demum modo obtinenda fere desperata iaceat; videlicet poenitentia baptismalis hominum eiusmodi impossibilis est non solum ut est baptismalis, sed ut est poenitentia; (quae consideratio v. 4—6. praeparata priori adiungitur aeque abrupte ac generalis ratio usus tenuioris doctrinae rudimentorum (v. 4.) ad rationem ante explicatam additur). Nam cum homines utentes ubertate gratiarum divinarum accipiant maiorem, eam negligentes et contemnentes digni sunt, qui reprobentur. Ita apostolus impossibilitatem et simplicem et moralem simul affirmasse dici potest (cf. Rom. 7, 23—8, 4). Ceterum v. 7. 8. etiam immediate ad v. 1—3. referri possunt (Straub).

Rationes huius explicationis sunt: *a*) Apostolum proxime loqui de poenitentia baptismali patet ex v. 1°: non rursum iacientes fundamenta poenitentiae, i. e. poenitentiam fundamentalem. *b*) Si non intellexisset poenitentiam baptismalem, in primo versu de aliis rudimentis loquendum non fuit; non dedisset enim plenam rationem pro omnibus rudimentis, sed tantum pro uno. Cf. Estius in h. l. *c*) Si noluisset uno verbo brevi poenitentiae baptismalis omnia elementa comprehendere, dixisset potius baptismum iterari non posse; haec enim certe est ratio, cur doctrina de baptismo non sit recolenda. *d*) Cum verba ἀνασταυροῦντες . . . non cum aoristo παραπεσόντας, satis distante, verum cum proximis verbis ἀνακαινίζειν (vel si Athanasium sequi vis, supple ἑαυτούς) εἰς μετάνοιαν iungenda sint, sensus est: Impossibile est homines iam baptizatos renovando iterum adducere ad poenitentiam eam, quae requirat, ut (in qua) Christus ipsis (igitur rursus) crucifigatur (non mystice, sed realiter), quae est poenitentia baptismalis (Rom. 6, 3. ss.).

Quod alterum locum oppositum eiusdem epistolae attinet, etsi fuerunt, qui eum de baptismo intellexerint (velut Io. Chrysost. In Heb. hom. 20, n. 1; August., In Rom. inchoat. expos. n. 19), tamen, cum baptismus nullibi vocetur hostia nec ideo, quod baptismus iterum recipi nequeat, actum sit de salute (v. 27) peccatorum, explicatio illa deserenda est. Loquitur apostolus de peccato apostasiae, quam peccatum vocat per antonomasiam; hoc vocat voluntarium propter specialem gradum voluntarii (nullum quippe est involuntarium), cum cognita veritate fidei (τῆς ἀληθείας cf. Heb. 3, 12) excusari non possint (cf. 6, 4 s. et τὴν ἐπίγνωσιν). De hoc peccato cf. 2. Petr 2, 11. Idem peccatum comparatur cum idololatria sec. Deut. 17, 2—7. morte punienda. Proiecta fide proicitur Christus. Denique ex contextu patet apostolum sicut v. 32 eos ad constantiam in fide exhortatur, ita hic eos deterrere ,velle ne conventiculis Christi se subducentes paulatim apostatae fiant. — Dictum illud non remanere hostiam alii referunt ad Num. 15, 30. (Sušil), alii ita explicant, ut apostolum negare dicant et hostiam leviticam, quae vi caruerit et iam abolita sit, et hostiam futuram, quae veniat post oeconomiam christianam, et eam quae nunc est, Christi, quam abiecerint, — eis superesse.

Pars V. Eadem potestas est in ecclesia perennis.

Dub. Apostoli certe acceperunt quasdam potestates et praerogativas, quae eorum successoribus desunt. Non potuit igitur praesumi concedi eis ius pro successoribus, nisi id explicite additum esset; alioquin enim dubium oriri potest, quod praecavendum fuit.

Sed veritas asserti nostri patet tum ex Christi fine proposito, cur hanc potestatem apostolis tradiderit, qui certe non fuit, ut facilius propagaretur ecclesia ut in dono miraculorum concedendo, tum ex verbis, quae praemisit: Sicut me misit Pater, ita. . . . Immo ipsa „sollemnitas, qua tunc Salvator potestatem remittendi et non remittendi peccata instituit, aeque singularis erat atque illa, qua sacramentum baptismi est institutum". Filaret, Pravosl. dogmat. bogosl. II, 181.

Thesis nostra tota confirmatur interpretationibus patrum: Origenes, De orat. n. 28: Ambros., De poenit. l. 1, c. 2, n. 6. ss.;

Cyrillus alex., In Io. 20, 22. 23. (M. 74, 720.); (Pseudo) Basilius, Adv. Eunom. l. 5, (M. 29, c. 717.): Petrus Chrysologus, Serm. 84.; Gelasius I., De anathem. vinculo; Gregorius M., Hom. 26. in Io. 20.; Anastasius Sin., Interr. 6.; Rabanus Maurus, Praef. ad De quaestionib. canon. poenit. etc. Item interpretationibus ecclesiarum copticae (qui dixisti: Accipite . . .), Graecae (Euchołog. ed. Rom. 1875, p. 207. διὰ τὴν θ. φωνήν . . . ἂν τινων ἀφῆτε . . .) Cf. Io. Ieiunat., De poen. (ap. M. t. 88, 1926.). — Cf. P. Schanz in Schweiz. Kirchenzeitung 1901, N. 32, p. 299.

A. Špaldák.

EXTRANEA, RES SLAVORUM SPECTANTIA.

Archiv für slavische Philologie. XXVII, 3. Berlin 1905.

A. Leskien, Die Vocale ъ, ь in den Codices Zographensis und Marianus. 321—349. — P. A. Lavrov, Die neuesten Forschungen über den slavischen Klemens. 350—372. Auctor, tractans de re, de qua supra p. 77. sententiam nostram adnotavimus, assentitur p. 354 V. Vondrák, qui duarum legendarum pannonicarum unum auctorem eumque Clementem episcopum velic. simul et ss. Cyrilli et Methodii discipulum fuisse existimat. Movet eum laudatio Cyrilli (ed. saepius a Viktorov, Sreznevskij, Lavrov), quam Clementis esse testimonio scripto probat et a priori conicit (368); inde Vitam Cyrilli et Vitam Methodii (ed. a Miklošič; quam ex saec. IX. ad nos incorruptam pervenisse cum Jagič tenet) ab eodem Clemente, Cyrilli laudatore, conscriptam esse concludit. S. Clementem — utique hominem gentis Slavorum meridionalis - utramque vitam in Moravia scripsisse arbitratur (362), orationes, saltem maximam partem, in Macedonia. P. 365—6 ex similitudine vocum probare conatur ab uno auctore utramque legendam esse conscriptam. Vetustatem earundem probant vestigia grammatica Slavorum occidentalium (p. 367—8); vetustatem orationum in Christi nativitatem et baptismum cautio, qua dogma »Filioque« ibi tangitur (372). Ad italicam »Translationem Clementis« Vitam Cyrilli non pertinuisse magis credit.

V. Jagič, Meine Zusätze zum Studium der Werke des slavischen Klemens. 384—412. Auctor contra Vondrák et Lavrov docet pannonicas legendas (Vitam Cyrilli et Vitam Methodii) non esse ab uno conscriptas; locorum similitudo, etsi ei non posset opponi dissimilitudo — quae tamen nec ipsa sola quicquam evincit — unitatem scriptoris saltem palaeoslavici sola comprobare non potest. Diversitas vero argumenti affectionisque erga laudatos et eorum opus, praeterea quorundam locorum singulorum contrarium testatur. P. 394 probat neque laudationem Cyrilli et Methodii (ed. Bodjanskij, Čtenija 1865, II), quam, licet nomen Clementis adscriptum non sit, nonnulli eius esse iudicabant, Clementis illius, cuius sunt aliae orationes esse posse, neque a discipulo apostolorum conscriptam; id quod simili argumentatione ostenditur, qua in »Slav. Lit.« I, 77 [Č. k. d. 1905, 392] Snopek effecisse diximus legendarum auctorem non potuisse esse apostolorum discipulum.

P. A. Lavrov, Zwei Lobreden, vielleicht von Klemens verfasst 373—384. Praeter eam, cuius supra mentionem fecimus (pag. 354), iterum nova oratio in Dominicam Palmarum ex a. 1328 a L. Stojanović Tauruni inventa est, quam Clementis ep. velicensis esse ipsum nomen adscriptum testatur; edetur in academico (Petropolitano) Сборникъ. Idem Stojanović secundum manuscriptum quoddam saeculi XVI-XVII bibliothecae nationalis taurunensis (n. 479) 12 novas orationes Clementis esse iudicat; inter alias in Petrum et Paulum et in assumptionem Deiparae His duas hic adicit Lavrov orationes: in s. Paulum 373-380, et in ss. Cosmam et Damianum (sv. bezmьzdnыкъ ἀναργύρων) 380—382.

Gr. Ilinskij, Ein Grigorovič'sches Menaeum-Blatt aus dem XII. Jhd. Auctor denuo edit fragmentum Menaei e graeco in palaeoslavicum versi, saec. XII. scriptum cui adiecit analysin grammaticam; est in assumptionem Deiparae.

Bessarione a. 1905 fasc. 84–86. A. Palmieri O. S. A.: Le riforme et le nuove aspirationi della chiesa Russo-ortodossa nel 1905. — Studia rerum ecclesiae orthodoxae russicae emendendarum anno 1905.

Hierarchia ecclesiastica scit, ecclesiae russicae statum non convenire cum canonibus aut traditione. Metropolita Palladius († 1898): „Ubi est, inquit, ecclesia nostra? Ubi invenitur?..." (Novosti 1898 n. 341.) Metropolitae Russorum habere quidem titulum, sed nullam auctoritatem canonicam, scripsit Sokolov (Po povodu stati... Moskva 1871 p. 6). Studia s. synodi saeculo XVIII politica fuisse, scribit Zaozerskij (S sv. i prav. vlasti, Moskva 1891 p. 301 a), similiter Tihomirov iudicat. Sed res iam emendari incipiunt. Libertate religionis concessa initium factum est. Afferuntur ukazi (leges) caesarei et iudicatur de eis. Ecclesia russica cessavit tenere imperium absolutum. Auctor enarrat bona, quae ex his legibus fluunt pro catholicis: aedificari ecclesias, doceris religionem sermone patrio, condi monasteria, fieri conversiones, catholicos iam non vexari in docendo catechismo. Clerus russicus, exceptis „Cerk. Vědomosti", quae eduntur a s. synodo, approbat hanc libertem. „Bog. Věstnik" (1905 p. 402) ea superatam esse arbitratur legem barbarorum lege christiana. Afferuntur multa similia testimonia hominum illustrium, quae revera magnum animum et indulgentiam cleri russici erga dissentientes in rebus divinis demonstrant.

Afferuntur deinde et iudicantur opiniones prof. Krasnožen de libertate ecclesiastica (Cerk. Věd. 1905). Auctor multis docet eas minime liberales aut aequas esse.

Quo facto recensentur, opiniones de libertate conscientiae in Russia a Tolstoj, in Novyj Put, ab aliis prolatae, inter se plus minus oppositae, quae comparantur cum praeceptis catholicis.

Ceterum quidquid variae partes sentiunt, libertas reapse concessa et constituta est, et ecclesia russica gaudet de ea, praecipue etiam ex ea causa, quod ut ait Novoe Vremja (1905 n. 10), ecclesia russica desiit esse subdita reipublicae et institutum quoddam „politiae" spiritualis (duhovnaja policija). — Lex libertatis conscientiae aliunde nota est.

Nro 85, p. 112-8: Il trentacinquesimo anniversario della Chiesa russa al Giapone. In Japonia sunt circiter 28.397 orthodixi (3000 in Tokio), 194 sacerdotes et diaconi (35 japonici), 147 catechistae, 173 ecclesiae, 4 scholae (Cerk. Věstn.). Optime de hac parte ecclesiae russicae Kasatkin meritus est, qui eo venit a 1861. Primus conversus fuit sacerdos quidam paganus, secundus medicus, amicus illius sacerdotis, et alius medicus, qui facti sunt sacerdotes. A. 1868 proclamata est libertas religiosa in Japonia et Kasatkin incepit ponere ibi organisationem ecclesiae russicae. Sacerdotes, qui ad propagandam doctrinam christianam eo mittebantur, accipiebant a s. synodo per annum 2000 rubl., pro domicilio 10.000 rubl. Anno 1891, quo ecclesia cathedralis consecrata est in honorem resurrectionis Jesu Christi, Nicolaus II. imperator venit legationis visendae causa.

E Russico in Japonicum versi sunt Makarij: Introductio in theolog. dogm.; E. Smirnov: Hist. eccles., pars III.; D. Sokolov: Nov. Testamentum; ep. Vissarion: De sanctitate connubii; et alia eiusdem scripta; in summa 17 libelli editi sunt. Praeterea editur singulis mensibus Uraniski et Seikeo Eova, bis in mense Seikeo Simpo. *Ž.*

Échos d'Orient. Revue bimestrielle de theologie, de droit canonique, de liturgie, d'archaeologie, d'histoire et de geographie orientales. 8e année. Juillet–Novembre 1905 (No 53–55). Rédaction: Mission de l'Assomption Constantinople Administration: Paris Rue Bayard 5. J. Bois: Le rite baptismal dans l'église gréco-russe (pag. 193–200). Auctor refert de erudito libro P. Staerk O. S. B. »Der Taufritus in der griechisch-russischen Kirche«

(1903) additque quasdam animadversiones proprias. — C. Magnin: Choses de Palestine jugées par un Russe (pg. 206—212). De censura minus benevola operis »La Palestine, guide historique et pratique« a professoribus de Notre-Dame de France Hierosolymis editi, quam in »Bogoslovskij Vjestnik« 1905 quidam anonymus G. L. A. publicavit. — J. Hamberger: La hiérarchie de l'église russe en 1905 (pag. 226—232). Conspectus hierarchiae russicae; enumerantur metropolitae (numero 3), archiepiscopi (13), episcopi (47), exarcha Gruziensis cum quattuor vicariis; postremo: episcopi emeriti (16). Adiungitur: 1. conspectus membrorum s. synodi, 2. conspectus superiorum missionum in China, Japonia, Corea, Palaestina, Persia; 3. catalogus capellanorum, qui apud legationes russicas in terris externis constituti sunt (numero 27; inter quos etiam sacerdos russicus Pragensis occurrit: Nicolaus Nicolajevič Ryjkov). — Moskof: Les traductions bulgares du Nouveau Testament (pag. 274—280). Versio articuli bulgarice scripti et in »Bulgarska Sbirka« XII. (1905) publicati. Re initio saeculi XIX. a societate biblica russica infeliciter temptata prima versio N. T. demum a. 1828 in lucem prodiit operâ Petri Sapunov et Seraph. Iskizaharenin; alia versio, a Neophyta Rilski elaborata, edita est a. 1840. — V. Milovitch: La langue liturgique chez les Iougoslaves (294—298). Breviter exponitur controversia de usu linguae palaeoslavicae apud Slavos meridionales; praesertim refertur de deliberatione episcoporum illarum regionum a. 1905 Romae hac de re habita. — G. Bartas: A travers l'Orient gréco-slave« (Pag. 245: »Les écoles non orthodoxes en Bulgarie«, p. 246: »Au saint synode Bulgare«, p. 247: »La Société russe de Palestine«, p. 248: »Syriens et Russes en Amérique«, p. 249: »Russes et Nestoriens en Perse«, pag. 250: »Russes et Arméniens en Russie«, »Russes et Polonais«, »Les réformes religieuses en Russie«). - Idem: »Les Grecs en face des Roumains et des Russes (pag. 305 sq.: »Le patriarcat oecuménique et le Saint-Synode russe«). — Idem: »Dans l'église grécoslave« (p. 363: »La liberté de conscience en Russie«, p. 365: »Congrès sacerdotal de Sophia«, p. 370: »En Vieille Serbie«, p. 371: »La langue liturgique des Iougoslaves et le Phanar«).

Revue de l'Orient chrétien. 1905. Nr. 1—3. Paris, Libraire A. Picard et fils. N. Longueville: »Les biens de l'église arménienne, le divorce et le repos dominical en Russie, les massacres du Caucase« (pag. 318—325).

Revue Augustienne. Bulletin mensuel des maisons d'études des Augustins de l'Assomption. 4e année (1905). Nr. 7—12. Rédaction: Maison Saint-Augustin Louvain. Administration: Paris VIII. Rue Bayard 5. Liévin Baurain: »Notes de theologie russe«: »L'Encyclopédie théologique orthodoxe« (pag. 39—45; auctor ostendit, opus hoc multis vitiis laborare [cfr. Litt. slav. I., 119]; ad extremum haec scripsit: »En résumé, cette Encyclopédie est l'oeuvre d'une école, de l'école synodiste, école qui a longtemps régné et imposé ses idées dans les Séminaires et les Académies ecclésiastiques jusqu'à ce jour. Il est temps que le parti patriarchiste sorte de l'obscurité, où les sévères répressions de la censure le reléguaient forcément,et qu'il ramène la théologie dans des voies plus en rapport avec la doctrine des livres symboliques de l'Église orthodoxe«) »L'état actuel de la théologie« (pag. 45-48); afferuntur testimonia theologorum Russorum M. V. Zavitnevič in »Cerkovnyj Věstnik« 1905 No 14 et M. Ponomarev in »Ḥristianskoje Čtenie« 1905 p. 715 de tristissima conditione, in qua scientia theologica apud Russos versatur; Ponomarev conqueritur de multis plagiatoribus, qui e litteraturis extraneis — reticentes nomina auctorum — tractatus suos exscribunt et aliena gloriantur sapientia. — Articles signalés: Revues russes (»Tserkovnoy Viedomosti« pag. 477, »Voprosy žizni« pag. 479).

Byzantinische Zeitschrift. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Karl Krumbacher. XIV. Band (1905), 3. und 4 Heft, Leipzig. B. G. Teubner. In parte inscripta »Bibliographische Notizen und kleinere Mitteilungen« pag. 699 mentio fit etiam nostri periodici »Slavorum litterae theologicae«.

MISCELLANEA.

Abbé Gust Morel †. Vir unionis studiosissimus Gustavus Morel 11 Augusti huius anni vita decessit apud Homjakov, filium celeberrimi in Russia scriptoris ecclesiastici (in gub. Tulsk). In ipso itinere, quo iam tertium Russiam peragrabat materiam colligens, unde magnum opus de ecclesia Russiae effingeret, morte oppressus est. Praeter ingenuum eius animum etiam vis et acrimonia laudatur. Cf. Revue Catholique des Eglises II 1905 (Oct.) 489—506

Joannes de Kronstadt. — Die 12. decembris celebravit iubilaeum Joannes de Kronstadt, parochus ecclesiae s. Andreae in Kronstadt. Nomen eius per totam Rossiam illustrissimum est. Natus est a. 1829 patre sacerdote, sacerdos factus a. 1855. Adolescens multum aegrotabat, ingenii fuit valde debilis. Decem annos natus, cum mitteretur in scholam praeparatoriam seminarii, vix litteras didicerat. Progressus eius fuit admodum mediocris, qua de re magno dolore afficiebatur. Sed precum, quae iam tunc deliciae eius erant, solatio utebatur. Vel noctu surgebat multumque temporis precationi vacabat. Et Deus venit ei auxilio. Aliquando, cum omnes iam dormirent, Joannes, afflictus et demissus, quod parum proficeret in litteris, surrexit, in genu procubuit, Deo supplicabat. Nescio, scribit ipse, quantum temporis ita fervidius Deum invocaverim, sed subito quendam motum in corde sensi — ab animo tanquam ab oculis caligine dispulsa plus cernere mihi videbar. Gaudium ingens inde percepi. — Ex hoc tempore maiorem habebat processum in litteris. Finitis seminarii studiis missus est Petropolim in academiam; laudatur amor eius studii theologici. Sacerdos factus est 12. Dec. 1855 in titulum ecclesiae s Andreae in Kronstadt. Cum primum ecclesiam, quae renovata pulchritudine mirifice resplendebat, intraret, admiratione captus est: hanc eandem ecclesiam eodem splendore ornatam ante 15 annos in somno viderat, eundemque ikonostas (murum cum porta, dividentem altare ab ecclesia) cuius porta se procedentem tum conspexerat.

Munere sacerdotali nihil ei erat amicius: quo fungens mediator inter populum et Deum sibi videbatur. Ideoque et cum Deo, et cum hominibus frequenti usu et consuetudine coniungere se statuit. Internae vitae maximeque precationi quam maxime studebat; legem amoris erga Deum et homines summam regulam vitae sumpsit.

Ex diario, in quo diligenter notabat omnes pugnas internae, vitae patet, eum in dies maiores progressus fecisse in caritate et gratia. Maxime vero excellens exstitit arte precandi. Ea se omnibus corruptelarum illecebris victorem restitisse, omnibus discriminibus perfunctum esse fatetur: inde acrimoniam quoque ac fortitudinem suam manare. Eadem precandi arte ad se allicit atque attrahit omnium animos. Plus quam 80.000 fidelium consuluerunt eum uno anno de variis necessitatibus. Tota Russia creditur de maxima vi eius precationis, quae admiranda est. Quotidie accipit sescenta telegrammata et epistolas, quibus deprecatio eius flagitatur. Multi fideles iique nobilissimi, nihil magni incipiunt, nisi prius benedictionem eius acceperint.

Ioannes non vivit sibi, sed Deo et hominibus. Sacrificium facit quotidie, quae res in Russia insolita est. — Prius perlegit omnia „stihiri et kanoni“ (quae cum nostro breviario comparare possumus), admodum longa, et tum demum accedit ad liturgiam pie celebrandam. Post liturgiam peregrinis sui copiam dat et Petropolim proficiscitur, ut in domibus, in quas vocatus fuit, precetur. Vespere revertitur, reversusque legit litteras allatas. Reliquum tempus ducit precationibus, praeparatione ad orationes sacras, scriptione diarii. Memorabilis hic liber celebratur omnium sermone; schola devotionis

appellatur, in qua Ioannes loquatur de rebus divinis non sicuti homo, sed sicut propheta, cui Deus intimas rationes vitae et fidei et gratiae revelaverit.

Orationes habet ad populum fere in quavis liturgia; nonnullae typis exscribuntur. Movent altitudine devotionis ac divinae scientiae et ardenti studio gloriae Dei. Per 25 annos erat magister in gymnasio in quo munere eminebat amore et pietate

Eleemosynas distribuit innumeras. Si quisquam in Russia, Ioannes de religione est praeclare meritus. Prosequuntur eum veneratione, qua multos sanctos non prosequuntur. Nemo miratur, si de eo res mirabiles et miraculosae narrantur. Scriptor harum litterarum de multis miraculis audivit ex hominibus eruditis, nobilibus, severis. Etiam catholici, immo sacerdotes cum veneratione loquuntur de eo.

„Dušepoleznoe čtenie“ 1904 octob. 310 s. affert quaedam ex autobiographia venerabilis Joannis de Kronstadt. Fortasse placebit narratio, quomodo ex ignoto parocho evaserit vir auctoritate pollens tota Russia. Vos, fratres, inquit, cogitatis in animo, quomodo pervenerim ad audaciam proficiscendi per totam Russiam, precandi pro tanto numero hominum, qui id a me petunt. Hanc fortasse quispiam dixerit superbiam Sed equidem, fratres, non auderem tantum opus, nisi desuper vocatus essem. Quidam morbo correptus est. Petierunt meam deprecationem. Nunquam recusare consuevi quicquam eiusmodi. Coepi precari, commendavi Deo aegrotum, peto, ut fiat de eo voluntas Dei. Praeter exspectationem venit femina quaedam, quam diu noveram. Erat femina plena fidei, pia, vitamque agebat vere christianam. Venit et insistit petere, ut pro aegroto non aliter precer nisi ut sanitatem recipiat. Bene memini, quantus terror mihi tunc inciderit. Quanta temeritas, quomodo poteram tali modo precari! Sed femina firmiter credit de vi deprecationis meae. Tunc professus sum coram Deo vilitatem et improbitatem meam et supplicavi pro aegroto, ut sanus fieret, quia eam voluntatem Dei esse cognoscebam. Et Deus aegroto gratiam dedit et sanavit eum. Ego gratias egi bonitati Eius.

Cum alias idem factum esset, cognovi eam esse voluntatem divinam et statui pro omnibus deprecari, qui id petiissent.

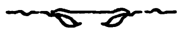
De mea vita interna dicere possum, me perstare in sequenda illa regula: Nosce te ipsum. Eâ vita mea continetur. Cognoscens meipsum cognosco omnem debilitatem meam et maneo modestus. Omne bonum, quod facio, gratia divina facio: a me sunt omnia, quae mala sunt. Me ipsum habeo minimum et nequissimum omnium sacerdotum, quia si alii gratias et dona haberent, quae Deus mihi dat, multo plus boni facerent.

Vitae, quam asceticam vocant, non vaco: Ne putetis, me velle dicere quicquam non vulgare. Si vitae asceticae vacarem, fortasse plus boni facerem. Sed munus meum non permittit mihi, ut sim asceta. Lego etiam acta diurna, et doleo saepe de tempore amisso et de hoc, quod continetur in eis. Sed quod nunquam omitto, canones sunt in singulos dies assignati. Hac lectione didici vitam religiosam“.

† Ivan Tkalčić. Auctor eximii libri, cuius in hoc fasciculo brevem censuram fecimus, „Slavensko Bogoslužje u Hrvatskoj“, 11. Maii 1905 e vita excessit. Magnus ille glagolismi admirator multos annos in historicis documentis de glagolitica liturgia in Croatia conquirendis consumpsit. Multa et pretiosa scripsit, maxime in „Katolički List“; multaque documenta historica edidit (Monumenta historica episcopatus Zagrebiensis 1873—4). Cf. Archiv f. slav. Philologie XXVII. (4. H.) 633.

† P. A Syrku. Mense Iulio anni elapsi defunctus est doctissimus auctor libri „Istorija hristianstva v Bolgarii do knjazja Borisa i kreščenie bolgarskago naroda“. 1889.

In transscribendis litteris Russorum immutationem parvam faciendam esse statuimus; ъ exprimemus — sequentes Brugmann — signo'. X scribemus ḫ, more philologorum linguarum semiticarum.

»SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE. CONSPECTUS PERIODICUS« prodit in lucem quater per annum pretio 6 Coronarum monetae austriacae, quod archiepiscopali typographiae Pragae I.-190 mittendum est.

Eos, qui litteras theologicas dirigunt, nec non librorum theologicorum auctores et editores rogamus, ut recensionis gratia exemplaria mittere dignentur sub inscriptione: »Slavorum litterae theologicae« IV.-63.

Sub eadem inscriptione mittantur etiam manuscripta.

La Revue »Slavorum litterae theologicae« paraît quatre fois par an. Prix de l'abonnement: 6 couronnes = 6 mk = 7 fr. 50. On est prié d'adresser le prix des abonnements a l'Imprimerie archiepiscopale Prague I—190.

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI PUBLICATIONIS
PERIODICAE CLERI BOHEMICI
„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA".

DIRIGENTIBUS

Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae,
J. URBAN
Cracoviae
Dr. LUC. JELIĆ
Jadrae.

ANNUS II.

Nr. II.

La Revue »Slavorum litterae theologicae«
paraît quatre fois par an.

PRAGAE BOHEMORUM 1906.
SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I-190
(BOHLÍČEK & SIEVERS.)

INDEX.

Ephemerides nobis in vicissitudinem transmissae:

Revue Augustinienne. Bulletin mensuel des maisons d'études d Augustins de l'Assomption. 5e année 1906 (— No 49).

Revue de l'Institut catholique de Paris. Paraissant tous les deu mois. Onzième Année, 1906 (Janvier—Févr.; Mars—Avr.). Paris.

Revue d'Histoire Ecclésiastique. 7e année, 1906 (No 1—2). Louvain

Friedens-Blätter. Monatsschrift für Pflege des religiösen Leben und Friedens. X., 1905—6. Würzburg.

Literarische Rundschau für das katholische Deutschland. 3 Jahrg. 1906 (Nr. 1—4). Freiburg i. Br.

Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske. Tečaj XXXIII., 190 XXXIV., 1906 (br. 1—8). U Djakovu.

Katolički list. Tečaj 56, 1905; t. 57, 1906 (br. 1—16). U Zagreb

Vrhbosna katoličkoj prosvjeti. Godina XIX., 1905; g. XX. 190 (br. 1—8). U Sarajevu.

Swiat Słowiański. Rocznik I., 1905; r. II., 1906. Kraków.

Ἁρμονία. 1905; 1906 (Ἀρ. 1—9). *Ἐν Ἀθήναις.*

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha. Ad. Špaldák, Pragae.
J. Urban, Cracoviae. Dr. Luc. Jelić, Jadrae.

Annus II. (1906) Pragae Bohemorum. Nr. 2.

BOHEMICA.

Eug. Kadeřávek, **Morálka filosofická** (č. 45, podíl Dědictví sv. Prokopa v Praze za rok 1905). — (**Philosophia moralis,** auctore *Eug. Kadeřávek,* Th. Dr., prof. theol. fac. boh. em.). Pragae, sumptibus „Hereditatis s. Procopii". — Typis typogr. Cyrillo-Meth. V. Kotrba. 8⁰. I.—II. p. pagg. 367. — Cum Appr. Ord. — Pretium 6 Cor.

Praemissa definitione „Philosophiae moralis", prout communiter traditur, „recta vitae humanae institutio e principiis rationis derivata", — dividit auctor totam institutionem in duas partes principales:

I. Generalem, seu de principiis morum in genere, quam subdividit iuxta causarum species in 5 capita: 1. de ultimo hominis fine (causa finalis), 2. de actionibus liberis hominis (causa materialis), 3. de honestate seu moralitate actionis (causa formalis), 4. de lege (causa exemplaris), 5. de habitibus et virtutibus, qui sunt effectus actionum honestarum et complementum causae efficientis, voluntatis liberae (pp. 6—132).

II. Specialem, seu de specialibus officiis hominis cum hisce subdivisionibus: 1. officia, quae sunt cuiuslibet hominis propria ex eo solum, quod homo est et cum aliis constituit societatem generis humani, cuius supremus et immediatus rector — Deus est (pagg. 136—193). 2. de officiis quae ad societatem domesticam spectant (pp. 222—232). 3. de officiis, quae ad societatem civilem spectant (pp. 233—304). 4. De officiis inter diversas societates civiles (de iure gentium) (pp. 304—321). Logice sequi haec deberet pars quinta de relatione inter societates civiles et societatem religiosam (Ecclesiam), quam partem auctor presse terens vestigia V. Cathrein S. J. (Moralphilosophie, Freiburg, Herder) subordinat sub parte tertia supra recensita. —

Haec divisio aeque commendatur rei natura atque auctoritate. Rei natura imitatur metaphysicae divisionem naturalem in partem generalem de ente in genere, quam excipit pars specialis, de entibus concretis: de homine, mundo et Deo. A pari facta est divisio Philosophiae moralis. — Auctoritate iam Aristotelis (Ethica) haec divisio commendatur, cum non multum, quoad rem, differat a divisione Philosophiae moralis in monasticam (individualem), oeconomicam et politicam.

Auctores scholastici eandem divisionem habent, etiam recentiores, quos auctor allegat et sequitur, imprimis Cathrein iam nominatus supra, Costa-Rossetti S. I. Philosophia moralis. Oeniponte, sumpt. Fel. Rauch, Liberatore, Th. Meyer, Iust. iur. nat. (Philos. Lac.) et aa., qui rei studiosis, satis commendari non possunt, quippe qui praeclarum S. T h o m a e, (Summae theol. secundae partis) systema adoptent et necessitatibus nostrae aetatis, ex liberalismo et socialismo natis, accommodent. — Ni fallor cl. auctor operis „Morálka filosofická“ — hosce fructus laboris „philosophiae perennis“, sub forma linguae bohemicae, etiam iis carpendos offerre voluit, ad quos sub forma alia non pervenissent. —

Labor iste sane laude eo dignior, quo difficilior. Neminem enim, ad quos liber pervenerit, latet, terminologiam latinam, usu tot saeculorum in scholis excusam, difficillime in lingua bohemica accurate verti. — Insuper laborem sibi auctor ipse sine necessitate auxisse videtur, dum etiam illos terminos latinos vertere conatur, quos linguae modernae adoptant proprios e. g. „všebožci“ pro pantheisté: „hmotaři“ pro materialisté: „příčina látková vel údobná“ pro — materielní vel formální; „zákon stanovný“ positivní etc. —

Aliae versiones videntur esse et rei significandae et genio linguae bohemicae minus adaequatae e. g. „dobrota a zloba“ úkonu („Gutheit u. Bosheit“ d. Handlung); „držebnosť“ pro lat. „habitus“ etc.

De f o r m a e x t e r i o r i etiam illud notandum esse videtur, quod materia tractanda, quoad r e m quidem optime divisa, sed in decursu tractatus neque paragraphis neque numeris satis d i s t i n c t a ob oculos ponitur et saepe c o n t i n u a serie rerum lectorem fatigat.

Quoad r e m ipsam, seu veritates philosophiae moralis bohemice traditas, iam laudavimus intentionem cl. auctoris, de litteratura scientifica bohemica bene meriti. — Nihilominus aliis forte magis arrideret, si f u n d a m e n t a philosophica totius ordinis moralis exponerentur intensius, per modum dissertationum de ultimis eiusdem ordinis principiis, a deterministis materialisticis et pantheisticis negatis vel in dubium vocatis. E x t e n s i o enim „Philosophiae moralis“ ad u n i v e r s a hominis officia, fundamentis dictis maiore usque i n t e n s i t a t e firmandis videtur obesse. Praeclarum huius laboris exemplum mihi quidem esse videtur in opere Dr. C. Gutberlet, „Ethik u. Religion“, Grundlegung der religiösen u. Kritik der unabhängigen Sittlichkeit (Münster, Aschendorff). —

Quicunque, hisce principiis innixus, de vita recte instituenda a c c u r a t e instrui desiderat, opera moralia theologica e. g. s. Alphonsi adibit, a quibus Philosophia indirecte saltem lumen mutuavit. —

Quae modo animadvertimus, ipse et auctor, finito suo opere persensisse videtur, dum supplemento duplici (pp. 325—361) complere studet, quae in opere desiderat.

Supplemento primo correctum esse videtur, quod in opere de m o r a l i t a t i s et o b l i g a t i o n i s nec non i u r i s definitione eiusque relatione ad moralitatem et obligationem, minus recte vel saltem non satis clare dictum non nemo dixerit.

Pag. 107. quaestio de correlatione iuris et obligationis aliter erit solvenda, si ius et obligationem in eodem subiecto esse supponitur, atque aliter, si ius in subiecto uno, obligatio in termino a subiecto distincto reperitur. —

Pag. 142 sqq. accuratius distinguendum erat officium hominis cultus interni et externi absolutum ab officio voti et iuramenti tantum hypothetico. Neque nexus voti cum oratione ibidem exhibitus neque sacrificii notio satisfacit. Notio sacrificii, ut symbolica expressio agnitionis supremi Dei dominii et, in hypothesi peccati, — vicaria hominis substitutio victimae —, utpote cum essentia religionis nexa, clarius exponenda erat.

Pag. 334 nulla vel saltem non satis clara apparet distinctio facienda inter „moralitatem“ actionis humanae et obligationem eiusdem. Sicut conceptus utriusque ita ultima quoque utriusque principia differunt. Moralitatis norma proxime in convenientia actionis humanae cum dignitate naturae rationalis hominis, remote in convenientia cum essentia Divina, fundamento et archetypo omnis bonitatis sita est. Obligationis moralis principium positum est in nexu necessario, in quo reperitur actio obligatoria cum ultimo hominis fine. Obligamur ad ponendam vel omittendam actionem aliquam, ne simus *a)* infelices et *b)* ne simus rei reatu inordinationis et insubordinationis erga Deum nostrum Creatorem ideoque Dominum et nostrum finem. — Moralitas latius patet quam obligatio: omnis enim actio obligatoria moralis esse debet, sed non omnis actio moralis obligatoria est.

Attamen pauci hi defectus non valent minuere operis laudati pretium. Sacerdotes, curam animarum agentes, nec non cetera membra hereditatis s. Procopii — grato suscipient animo tale annuae distributionis donum. Quicunque tandem veritatis studio librum perlegerit, intelliget, non solum in credendis sed etiam in agendis rationem revelationi non adversari sed solida praebere fundamenta ut credere, sperare Deumque amare possimus.

Dr. *Kordač.*

Dr. *Fr. X. Kryštůfek,* c. k. dvorní rada atd., **Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské** (1517—1620). **(De protestantismo in regno Bohemiae usque ad cladem in Monte Albo.)** P. 436.

Opus exhibet systematicam descriptionem conditionis, quae in rebus religionis eisque adiunctis rebus politicis in regno Bohemiae currente saec. XVI. et ineunte aevo XVII. usque ad annum 1620 vigebat.

Auctor ingrediens laborem praemittit depictam humum bohemicam utraquismo et unione fratrum bohemorum facillimam aditu redditam ad spargenda semina protestantismi.

Progressus lutheranismi eiusque certamina potestatis, religionis, terrae confecto utraquismo obtinendae, cultusque calvinismus in unione fratrum ad electum Fridericum „regem“ ducens constituunt cardinalem partem operis.

Oculum auctoris haud fugit conditio ecclesiae, catholicae, cuius reformatio concilio Tridentino celebrato, sede archiepiscopali Pragae

restituta. ordine S. J. inducto coepit et tam laetos fructus edidit, ut iam medio aevo XVI. ecclesia quoad disciplinam et ordinem primatum in Bohemia teneret.

Auctor habet propriam methodum, quae haud favet poëticis reflexionibus, res diversas inter se nectentibus, sed simpliciter narrat, singula tamen eaque gravia facta accurate perspiciens.

Quae nota characteristica praesertim in depingendis novissimis temporibus rebellionis protestantium praestantissime elucet.

V. Roudnický.

Dr. *Jos. Kachník,* **Práce.** Úvahy ethicko-sociální. (**Labor.** Considerationes ethico-sociales) Pragae. Hlasy katolického spolku tiskového. 1906.

Opusculum 107 paginarum in 16⁰ plus continet, quam simplex, collectiva vox „Labor" promittit, nam latiori orbi lectorum, cui destinatur, parvus quidem, sed securus dux in vasto pelago quaestionis socialis certissime erit. In 22 capitibus, quorum quodlibet iam tota litteratura pollet, auctor totidem selectas gravissimas materias sociales et oeconomicas tractat, accurate adhaerens morali catholicae et probatis auctoribus, praecipue notissimae encyclicae „Rerum novarum", qua prouti fodina quadam utitur. Novissimis argumentis statisticis demonstrat moralem, socialem, oeconomicam miseriam societatis huius temporis et communia remedia indicat. Ratione habita lectorum, superfluam suburram statisticam et philosophicam negligit, retinens ea sola, quae ad demonstrationem omnino necessaria sunt: nam nil est longius a consilio scriptoris huius disiunctum, quam componere quandam scientificam sociologiam: scribit indoctis et hoc propositum ante oculos haberi oportet.

Persuasum ei est, nullam socialem reformationem feliciter eventuram esse, nisi in revelata religione nitatur, quae quamquam nulla est oeconomia nationalis, tamen mensura est omnis reformationis socialis eiusque utilitatis atque opportunitatis.

In primis 8 capitibus loquitur de capitalismo, diebus festis religiose agendis et ordini sociali inimicissimo, et de vitiis huius aetatis praecipue de nimia omnium rerum cupiditate et luxu, quibus solummodo labor precibus sanctificatus et rationabilis parsimonia mederi possunt. Minoris momenti revera non sunt capitula sequentia, (cp. 9—15.) quorum argumentum est miseria operarii huius temporis. Inscriptio capitum non quadrat semper ad argumentum (cf. cp., quod inscribitur labor et cura pauperum, vel labor et intermissio laboris — strike —), nec vastissimae materiae aliquot paginis exhauriri possunt, sed mera adumbratione instructio legentium, quae a scriptore intenta est, obtinetur.

Plane socialis argumenti sunt capita (16—18.), quibus de labore liberorum et feminarum ac de matrimonio agitur. Tristissima imago exhibetur novi cultus humani, legum ineptarum, iniuriae acerbitatisque liberalismi et capitalismi.

Ultimorum quattuor capitum argumentum sunt quaestiones potius oeconomicae: quaestio agraria, condicio operariorum (nonnulla consilia, quae ad mentem dris. Ebenhoch afferuntur, vix ad vitam communem

adduci possunt), capitalismus, qui polypodis instar omnia arripit et quasi manus mortua tenet. Capitalismus est omnis quaestionis socialis caput et ruina societatis, cui occurrere possunt tantum associationes singulorum ordinum, sui iuris, per civitatem institutae, innixae rationibus religiosis, cuius rei lucida exempla praebet status catholicorum in Germania.

En saluberrima revera lectio popularis, parvus quidam catechismus socialis, continens in nuce totam quaestionem socialem, argumento et forma etiam indoctis patens: velim tantum, ut frequenter ab illis legatur, quibus est destinatus. Dr. *Soldát.*

Dr. *Rich. Špaček,* **Božství Ježíše Krista (De Iesu Christi divinitate).** Apologetická dogmatická úvaha. Pragae 1906 (V. Kotrba) p. 144. Pretium 1·30 K.

In praefatione exponitur de theologis protestantibus, maxime A. Harnack, Christum Deum esse negantibus, eumque somniantem ac vaticinantem fuisse existimantibus et religionis christianae fundamenta evertentibus: ubi praeter protestantium scripta etiam catholica, quibus Christi natura divina defenditur, afferuntur. Capite I. vera esse, quae in 4 evangeliis, praecipue in quarto, narrantur, docetur, Straussii et Harnackii sententias a doctrinae legibus abhorrere proditur; hac ratione fontium, unde argumenta sumuntur, auctoritas et fides probatur. Capite II. ex evangeliis et epistolis apost. demonstratur 1. Christum divinis praeditum fuisse virtutibus, divina vi, natura, et divinum cultum ad eum pertinuisse, 2. Christum unicum et verum Dei Filium esse, 3. Christum expresse Deum appellatum esse, 4. vaticiniis et miraculis effici Christum esse Deum. Capite III. Christi divina natura ex antiquae ecclesiae documentis conicitur: et capite IV. de eiusdem rei testibus non christianis agitur. In epilogo mentio fit argumenti ex nominis christiani usque ad haec tempora perpetuitate et Christi vi per tot saecula illibata.

Omni scriptorum novissimorum genere excusso — et negantium et defendentium — Dr. Špaček, theologiae dogmaticae Olomucii professor, apologiam divinae Christi naturae composuit, qua legentibus vera doctrina omnino persuadetur quaque dubitationes omnes tolluntur. Argumentis usus est iis, quae a catholicis theologis admittuntur, eaque clare et accurate proposuit. Adversarios, imprimis Harnack, docte et commode refutavit. Itaque gaudio excipimus eius librum, praesertim cum eiusmodi apologia in praesens maxime opus sit — erroribus contrariis etiam Bohemiam invadentibus.

Ut a multis legatur optamus: quodsi denuo edatur, auctor sum, ut quaedam partes augeantur ac perficiantur: de vaticiniis V. T. divinam Christi naturam significantibus, de vaticiniis et miraculis ipsius Christi, de doctrinae eius effectu, de relativa divinae eius naturae necessitate. Praeterea quae ab aliis huc spectantia scripta sunt, afferri potuerunt. Quibus notis libri auctoritatem minime detractare in animo est.

Prof. Dr. *Eug. Kadeřávek.*

Hlídka 1905.

Dr. *Josef Samsour:* Inkvisice (De inquisitione), p. 122, 212, 302, 379, 470, 544, 619, 685, 764, 841, 933.

Ecclesiae est, fidei integritatem conservare, fideles in via recta dirigere, errantes Deo placare, in errore perseverantes prius mediis mitibus, dein etiam poenis ad contritionem movere, obduratos — uti societati periculosos — excludere. Apostoli (s. Paulus: Hymenaeus et Alexander I. Tim 1) eorumque discipuli eodem modo fidei unitatem defendebant -- Ecclesia sese poenis spiritualibus continuit. Imperatores baptizati, haeresim facinus civile, utpote impetum in amplissimam civium possessionem factum, utpote facinus contra societatem humanam patratum (Cod. Theod. XVI., 5.), perduellionem contra maiestatem divinam commissam declaraverunt eamque iurium civilium iactura, confiscatione bonorum, exilio, aliquoties etiam morte puniebant. Quae constitutiones cum iure Romano in alias terras (Angliam Hispaniam) propagatae sunt. Ius haereticos impugnandi ss. Patres agnoscebant eorumque lemmata ceu normae aevo medio valebant. —

In I. parte historica inquisitionis evolutio describitur. Tempore procedente potestas ecclesiastica et civilis variis edictis haeresium propagationem prohibebat (v. gr. in synodo Veronae MCLXXXIV. celebrata Lucius III. et Fridericus Barbarossa). Id temporis etiam inquisitio episcopalis instituta est — episcopus quotannis visitare et haereticos punire tenebatur. Anno MCXXV. statutum est, omnes a iudicibus ecclesiasticis condemnatos magistratibus civilibus ad poenas dandas tradi oportere. Constitutione Friderici II. a. MCCXXXVIII. Cremonae publicata, totum imperium spectante, haereticis mortis poena decreta est.

In secunda parte institutum inquisitionis papalis pertractatur. Iudicia agebant inquisitores vel postea eorum vicarii. Ab iis exposcebatur »ut sint cauti, cautelarii, periti, prudentes« Accusatos examinabant et iudicium ferebant. Potestas eorum coërcitiva consistebat in excomunicatione, interdicto, suspensione statuendis. Eligebantur a papa aut ab huius legatis (plerumque praepositis ordinum s. Dominici et s. Francisci); postea a collegio cardinalium pro negotiis inquisitionis.

Acta iudiciaria scribebant notarii. Inquisitoribus consiliarii (assessores), theologiae, iuris profani et ecclesiastici periti, addicti sunt. Executores officii (bedelli) reos persequebantur, in vincula coniciebant, eosque producebant. Dein erant custodes principales, quorum erat »omnem diligentiam et sollicitudinem quam potuerunt fideliter adhibere«; receptores bonorum publicatorum; bona confiscata erant rei publicae, vel ecclesiae vel utriusque communiter. Sequester res usque ad processum rei finitum custodiebat. —

Sumptus in magistratus nutriendos faciebant principes profani, ab a. 1285 etiam episcopi; mox poenae pecuniariae adhibitae sunt, quae cum cautionibus elapsis proprios proventus magistratuum efficiebant. —

Materia anno 1906 porro tractatur.

Frant. Vacek: Legenda Kristianova (De Christiani legenda), p. 102—7, 223—8, 295—301, 367—373.

Quattuor ultimis annis non negligenda exorta est lis de aetate legendae »De vita s. Ludmilae et Venceslai, quae Christiano adscribitur. — Vacek pergit demonstrare legendam hancce ad summum e saeculo XII. originem ducere, neque esse — uti multi opinantur — antiquissimum annalem Bohemicum. —

Probat, Christianum materiam e Slavico synaxario hausisse (scriptum de s. Ludmila e saeculo XI. a monachis Sazaviensibus confectum nominamus) licet ab hoc, aliis fontibus fretus, nonnullis locis deflexerit. —

Cosmas, qui suos annales intra a. 1110—1125 scripsit, legendam hanc non adducit, neque citat, quamquam ei occasio persaepe offerebatur (in mentione de Bořivoji baptismo facienda). Si legenda ineunte saeculo XII. extitisset, certo eam adhibuisset. Opus a Cosma citatum: »Vita

vel passio s. Venceslai martyris ille legendam Gumpoldi autumat, uti ex argumento et dicendi modo luculenter patet.

Sententiarum verborumque Cosmae cum Christiano similitudo inde provenit, quod Chr-us contraxit et simul contorsit narrationem Cosmae. Auctor pro demonstratione 12 locos similes citat.

Conclusio igitur demonstrationis est: Legenda est liber apocryphus post saeculum X. conscriptus; nam Christianus noverat narrationem de s. Venceslao »Oportet nos« e saeculo XI.; noverat synaxarion e saeculo XI. (ut supra diximus), quod Cosmae († 1125) notum haud erat; noverat legendam Damiani († 1072) de s. Romualdo, legendam Hartwigi de s. Stephano rege (ex exeunte XI. vel ineunte XII. saeculo).

Non potuit igitur conscribi ante a. 1142.

J. Oliva: Textové kritické pochybnosti proti východisku nynější kritiky Pentateuchu. (Critici textus dubia contra caput, e quo praesens Pentateuchi critica exorta est. (Secundum Joh. Dahse in Archiv für Religionswschft.) p. 30—34.

Fons, e quo recentior Pentateuchi critica emanat, est hypothesis Astruc-i, ante 150 annos proposita: in Genesi duplicem expressionem nominis Dei Jahve et Elohim esse signum diversorum scriptorum. Superstruitur supposito, in massoretico textu hebraico quem nunc habemus (M) nomina Dei integra conservata esse; cum autem suppositum hoc erroneum sit, id quod comparatione versionum biblicarum demonstratur et cum neque historia criticae huius puncti sententias congruentes exhibeat — Ilgen Hupfeld duos fontes elohisticos agnoscit; Steuernagel etiam hos dividit; Holzinger declarat diversum nomen Dei diverso tempore a variis scholis introductum esse — divisio fontium secundum Dei nomina nullum prorsus pretium habet. *Mužný.*

Časopis katolického duchovenstva 1905.

Dr. Fr. Bulla: O zřízení církve Kristovy za prvních dob. (De constitutione ecclesiae Christi primis temporibus).

A) Agitur imprimis de apostolis (513—521.): Initio proponitur A. Harnack sententia, apostolatum non fuisse magistratum cum certa potestate, sed praestantiam apostolorum constitisse tantum in auctoritate laboribus propriis acquisita. Propterea nomen apostoli non est proprium duodecim illorum discipulorum, sed latius patet; quodsi hi duodecim tamen emineant, id electioni suae per ipsum Iesum debent.

In hac doctrina reprobanda auctor et positive et negative progreditur: 1. Positive: Duodecim apostoli fungebantur munere, quod appellatur »missio«, uti patet e multis locis S. Scripturae (Ioan. 20, 21. Luc. 10, 16. Matth. 10, 5.). Propositum missionis erat coniungere homines cum Deo (Ioan. 17, 18—20.), idem igitur, quod Iesu Christi propositum erat (Ioan. 13, 16.). Ad id assequendum Christus apostolis potestatem magisterii (Marc. 16, 15.), ministerii (Luc. 22, 19.) et regiminis (Mat. 18, 18.) commisit, qua potestate apostoli revera utebantur. Iidem ea habebant, quae s. Paulus ab apostolici muneris administratoribus postulat. Quae sunt: a) doctrina accepta ab ipso Iesu, b) munus a Iesu mandatum, c) praedicatio per orbem.

2. Negative: Quae Harnack opponit nihil valent; nam apud s. Paulum, Lucam, Barnabam, in Pastore Hermae, in Didache alii homines apostoli nominantur sensu improprio propter aliquam ex illis rationibus (Cf. Zeitschrift f. kathol. Theologie 1905 p. 256—9).

B) Quod ad clericos et laicos attinet (674—685): Cum Harnack, praeter apostolos in ecclesia nascente in magno honore etiam prophetas et magistros fuisse putet, quorum partes procedente tempore pastores susceperunt, qui episcopi et clerici appellabantur et qui divinitus munus delatum sibi esse volebant, quod reapse ab hominibus profectum erat, Bulla contra demonstrat apostolos potestatem suam

adiutoribus commisisse sive peregrinantibus, diaconis (Tit. 1, 5.), sive sedem stabilem et domicilium habentibus in civitatibus (Colos. 1, 7.), etiam collegiis, quorum erat doctrinam conservare, sacramenta dispensare, moribus subditorum invigilare (Philip. 1, 1.). Praecipue commemorantur talia collegia sub titulo »seniorum« in epistola s. Clementis ad Corinthios. Frustra provocat Harnack ad Pastorem Hermae, quem dicit esse epistolam polemicam pro auctoritate prophetarum contra presbyteros. Nam prophetae etsi ad totam ecclesiam missi auctoritatem magistrorum non habebant; nam etiam mulieres prophetabant.

C) Episcoporum, prosbyterorum, diaconorum (826-830) triplex potestas ecclesiastica clare in S. Scriptura apud s. Lucam 21, 25. et in s. Pauli ratione agendi modo praecipientis, modo monentis, modo sentientis cum subditis expressa est. In collegiis seniorum non erant omnes pares. Defuerunt soli »termini technici«. Quos nunc episcopos appellamus, eorum munus ante an. 67. apostoli, post an. 67. discipuli collegiis circumdati gerebant. Constans vocabulorum varios gradus exprimentium usus occurrit nobis primum idque vocabuli »διάκονος« in I. Tim. 3, 8; 10, 12, deinde vocum episcoporum et presbyterorum in epistolis s. Ignatii.

Dr. R. Špaček: Rozum a učení o nejsv. Trojici. (De rationis ad doctrinam de ss. Trinitate relatione).

Nulla est ratio reiciendi mysterium ss. Trinitatis ob id solum, quod unice obiectum fidei est; si enim vel fides humana non est irrationabilis, multo minus fides divina sive imperfecta, e rebus creatis mente hausta, sive perfectior in A. T., sive perfectissima, quam per Filium habemus.

Fidem de ss. Trinitate divinam esse demonstrant verba Gabrielis ad Mariam, baptismus in Iordane, apostolorum potestas baptizandi, promissio Sp. s., aequalitas Filii cum Patre testante Filio, quam doctrinam Petrus, Paulus, quodam modo et Ioannes (in »commate«) docuerunt et patres incipiente s. Polycarpo tradebant

Credendum est, cum a limitatis illimitata sciri non possint, cum solus Filius noverit Patrem et solus Pater Filium, cum hoc mysterium inter augustissima, quae sunt, numeretur mysteria.

Sed tamen in primis Scholastici ratione hoc mysterium illustrare conati sunt. Filius intellectu gignitur, Spiritus halitu, actu voluntatis, charitate ex Patre et Filio procedit secundum verba s. scripturae.

Hac fide ratio illustrata progredi potest, imagines et vestigia adducens. — Illustrandum est porro ex cohaerentia mysteriorum inter se nec non cum fine hominis ultimo — Completur cognitio haec per gratiam intellectum illuminantem. Ratio elevatur interna Dei etsi partialiter cognoscens, voluntas beatitudinem futuram quodam modo possidet. Manet tamen ratio limitata. Rationi nimis indulgentes erraverunt Lullus, Günther, nova quaedam Schell intulit. Etsi mysterium hoc sit supra rationem, non est contra rationem, quod moderni Schoppenhauer, D. F. Strauss, Harnack, Hegel dicunt.

BULGARICA.

Cъrkoven Véstnik nr. 50—52 a. 1905; nr. 1—6, a 1906.

In fine a. 1905 et initio a. 1906. inventio sepulchri et reliquiarum ultimi Bulgariae patriarchae Euthymii (qui a Bulgaris ut sanctus colitur — cf. Sl. l. th. I., 170) omnium animos occupavit. In monasterio bulgarico Bačkovo hegumenos (igumen) P. Paisius sepulchrum patr. Euthymii invenit, id quod statim ad »s. Synodum« bulgaricum rettulit.

Nr. 50. — Relatio de sepulchro ac reliquiis s. patriarchae Euthymii, pg. 589—594 Specialis »commissio« (archimandrita Neofit, theol. magister monachus Grigorij et prof. V. N. Zlatarski) a »s. synodo« missa, mense decembri a. 1905 in monasterium

Bačkovo pervenit, sepulchrum Euthymii effodit omniaque obiecta historica collegit ac perscrutavit. Super sepulchrum inventa est tabula plumbea cum inscriptione veteroslavica: S. reliquiae Euthymii archiepiscopi urbis Trnovo ac Bulgarorum patriarchae. — Litterae ad marginem a. 1404, quo Euthymius obiit, significant; aliae eorum significationes incertae sunt.

Dr. St. Cankov, De sepulchro patr. Euthymii invento eiusque ad nationem atque ecclesiam bulgaricam momento (pg. 596—597).

Nr. 51 - 52. — V. N. Zlatarski, De inscriptione in patr. Euthymii sepulchro inventa (pg. 603). Accurata inscriptionis descriptio ac declaratio; ad calcem imago (»facsimile«) inscriptionis adnexa est.

A. 1906. nr. 1—6.

Nr. 1—2. — G., Zadačata na duhovnata literatura (De litterarum theologicarum munere) pg. 1—3. — Inter populum bulgaricum, vix a iugo Turcorum liberatum (a. 1877) iam ex Europa occidentali proposita seditiosa fundamentorum societatis humanae evertendorum invehi coepta sunt; quibus populus in ipsa iuvenili aetate historicae regenerationis suae in rebus politicis, oeconomicis et religiosis iam corruptus est. Unde acerrimum infaustumque partium studium, perturbatio, aliaeque sequelae tristissimae. Tempus est maximum, ut litteratura spiritualis ac theologica increscat atque inter populum eruditosque divulgari incipiat ad populum instaurandum atque salvandum. Litteratura theologica scientifica eiusque in forma populari divulgatio necessariae sunt. Quapropter omnes eruditi, imprimis theologi, quibus patriae salus cordi est, vires suas in unum conferant ad litteras theologicas promovendas (Cf. Sl. l. th. I. [1905], 52; 239).

V. N. Zlatarski, De Euthymio, patriaracha pg. 4 - 8. — Ex eis, quae sepulcrum Euthymii patriarchae inventum, tractant, multa, cum ad scientiam ac doctrinam careant momento, omittimus. Scriptor hic historiam Euthymii patr. revera bene cognitam habet. Omnia effata sua ex documentis ac fontibus historicis haurit ac probat (optime de patr. Euthymio tractat amplum opus historici russ. Syrku, Vremja i žizn' patr. Evthimija 1899). Dolendum vero est hanc commentationem nimis »polemice« scriptam esse.

I. Makarij, Quomodo litterae theologicae russicae de veterocatholicis iudicent nr. 4—6. (Hac de quaestione Sl. l. th. saepe iam rettulerunt). *G. R.*

CROATICA.

„List dubrovačke biskupije"

Tempore dioecesanae synodi diebus 22. 23. 24. octobris anni 1900. ab episcopo Iosepho dr. Marcelič Ragusii habitae, unanimi voto praesentes ab Episcopo petierunt, ut ex usu cleri maxime illius dioecesis quam primum, si fieri posset, initium fieret periodicae publicationis rerum, quae ad negotia ecclesiastica et pro opportunitate etiam earum, quae ad doctrinam spectant. Eiusmodi publicatio menstrua sub nomine »List dubrovačke biskupije« revera coepta est ineunte anno 1901, cuius cura P. U. dr Talija mandata est.

Praeter bibliographicas, historicas notas, censuras librorum, aliaque clero in cura animarum versanti utilia, quattuor annis hae commentationes editae sunt:

1. P. U. dr. Talija, Kršćanska demokracija i Lev XIII. Democratia christiana et Leo XIII. Elucubratio haec commentarium in encycl. Leonis XIII. »De re oeconomica« est. Fundamenta, quibus democratiae socialis doctrina innititur, examini subiciuntur ac refelluntur.

2. V. Medini, O španjolskoj inkviziciji. De inquisitione in Hispania. Iniuriâ Romanae Sedi abusus inquisitionis in Hispania

identidem crimini dari auctoritate potissimum nonnullorum historicorum protestantium, qui, minus partium studiosi, id et agnoscere et fateri sunt compulsi, ostenditur.

3. P. K. Tadin, Pozitivizam i racionalizam. De positivismo et rationalismo commentatio nondum ad finem perducta. Fugaci percurrit cursu rationalismum et positivismum recentioris temporis. Ardua problemata, quae viro serio solvenda occurrunt, positivismum et racionalismum nec solvere nec solvere posse demonstrat, quin immo animum anxietatibus replere, qui in cognitione purae veritatis quiescere tantum potest.

4. P. U. Talija, O Amerikanismu. De Americanismo. Summatim hic exponit doctrinam nomine Americanismi appellatam, quae in America a P. I. Hecker profecta est. Fatetur, P. Hecker optimum fortasse propositum habuisse, ut veram religionem aversantes ad sinum Ecclesiae revocaret, sed vehementer in via ineunda errasse, quippe quae ad neganda dogmata Ecclesiae recto ducat tramite. Praecipue hoc demonstrat formula, quam Fonsgrive pro convertendis ad ecclesiam proposuit, explicata: »Dans la discussion avec les dissidents, ne parlez donc pas de choses, qui ils ne peuvent vous accorder«.

5. P. U. dr. Talija, Quid mihi et tibi mulier (Ioan. 2, 4.) Allatis variis interpretationibus, quas a vero remotiores esse iudicat, verba »τί ἐμοὶ καὶ σοί« esse hebraismum מַה־לִּי וָלָךְ dicit et reddenda esse verbis »quid vis, quid optas a me.« Hoc ex compluribus locis V. T. demonstrat.

6. P. U. Talija, Neke misli o reformi bogoslovnih studija. Quaedam de studio theologiae amplificando et corrigendo.

Professores theologiae nimio praelectionum numero sunt onerati. Hoc impedit maxime, quominus in palaestra litteraria vires adhibere, ingenia exercere queant. Aut igitur professorum numerus in institutis theologicis augendus, aut »cursus« qui vocantur abolendi. Prior res propter rationes omnibus notas, non videtur eventura esse; quapropter posterior procuretur, id quod nullo modo studentium in studiis profectum praepediet

Ad quaestionem, utrum extensive an intesive reformanda sint studia theologica, rationibus pro utraque sententia allatis et expensis mediam tenet viam: utraque ratione procedendum esse; quod fieri posse, modo ea in singulis disciplinis quae in praesens minus utilia videntur omittantur aut contrahantur. Studia philosophica maxime a sacerdotibus sunt colenda, ideo in unoquoque theologico seminario specialis cathedra philosophiae, seiuncta omnino a theologia fundamentali et speciali sit oportet. Inter alias res ad studia alenda et adiuvanda ingeniumque iuvenum exercendum aptas commendat »seminaria« quae dicuntur et imprimis disceptationes theologicas. Linguam latinam immerito e studiis theologicis submoveri queritur; quippe cognitio progressuum, quos variae nationes in litteris theologicis faciunt difficilior redditur. Lingua latina iam diu mortua nullius nationis linguam vivam in discrimen amplius vocare potest.

7. P. U. Talija, »Senior Electae et natis eius«. Hic »Electam« Ioannis II ep. 1, 1 non esse nomen personae, sed ecclesiae ex contextu probare conatur. Quaenam fuerit, certo constare negat.

8. P. U Talija, »Et dederunt ei bibere vinum cum felle mixtum«. Discrepantiam inter Matthaeum, qui c. 27, 34 dicit »vinum cum felle mixtum«, et Marcum, qui c. 15, 23 vocat »vinum myrrhatum« componere vult. Interpretem Matthaei, qui in textu transferendo legit הַמָּאמֹר erravisse dicit et interpretatum esse ὄξος μετὰ χολῆς quod legendum erat cum jod, הַיְּלִיא מֹר et reddendum verbis »vinum myrrhatum« quae leguntur apud Marcum.

9. P. U. Talija, O religioznim i socijalnim idejama Leona Tolstoji. De sententiis religiosis et socialibus Leonis Tolstoj.

Doctrinam L. T. ex operibus philosophicis (imprimis »Vera vita«) collectam et ad rationem summatim revocatam quattuor thesibus exponit et refutat. Th. 1a. Problema, quod sibi Tolstoj solvendum proposuit, iam pridem religio christiana solvit. 2a. Falsum est, quod Tolstoj asseverat, fore ut religio christiana doctrinae progressui cedat. 3. Doctrina a Tolstoj in opere »Vera vita« exposita est doctrina quodam modo pantheistica, quam humana conscientia, ad quam Tolstoj ipse saepe provocat, evertit funditus. 4. »Vera vita« L. Tolstoj ethices basim pessumdat, humanitatem illa partiali felicitate, quam in hoc mundo capere potest, privatam relinquit.

10. P. U. Talija, O Religiji razmatranja De religione meditationes. In meditationibus philosophicis et veterum et recentiorum philosophorum doctrina de origine religionis exponitur et examini subicitur.

11. P. U. Talija, Biblija i Babilonija Biblija et Babylon. Sunt notae criticae ad opus Delitzsch »Babel und Bibel«.

12. N. Jeričević. Svécenik na propovijedvonici Sacerdos praeco verbi Dei. Quomodo sese gerere debeat sacerdos in verbi Dei praedicatione exponitur.

13. N. Gjivanovič, Najnovije odredbe sv. oca Pija X. u pogledu crkvene glazbe. Novissima praecepta Pii X. de musica.

14. P. U. Talija, Religija Japanaca. Japonensium religio. Historicae vicissitudines religionis apud Japonicas gentes, nec non partes theoretica, practica, liturgica Sintoismi, religionis propriae illius nationis, exponuntur.

Nonnulla, quae ad historiam dioeceseos spectant, A. can. Liepopili, V. Taljeran, N. Gjivanovič, quae ad ius civile et ecclesiasticum pertinent, M. can. Rajičević et M. can. Bodulić foras dederunt. -a

„Vrhbosna" katoličkoj prosvjeti. Dirigente Dr. Ioanne Šarić. Sarajevo 1905. Nr. 11—15.

Jedinstvo Crkava — De ecclesiarum unione, sermo Arsenii II., abbatis Grottaferratensis, habitus in Vaticano coram Papa 28. Ianuarii 1904. Opus unionis difficillimum est, sed propterea non est deserendum et omnia sunt tentanda. Difficultas praecipua in eo consistit, quod in praxi non discernitur, quod suum habet ecclesia occidentalis proprium et id, quod est ecclesiae communis. Ecclesia communis est catholica secundum institutionem Ss. Salvatoris. Ecclesia communis non est latina neque graeca neque syriaca neque armenica, sed omnia omnibus est. Primis temporibus in basilica Lateranensi sacerdotes latini in resurrectionis festivitate addebant etiam hymnum graecum. Sedem apostolicam cum latini, tum graeci papae obtinebant. In basilica Vaticana sublevant sedem s. Petri duo doctores ecclesiae latinae et duo ecclesiae graecae. Cum papa sollemniter s. liturgiam peragit assistunt ei praeter latinos et sacerdotes graeci ex abbatia grottaferatensi; epistola atque evangelium graece decantantur. Necesse est id effici, ut Orientales confidere nobis incipiant. Graeca abbatia supradicta proxime Romam condita est tempore dissolutionis utriusque et adhaesit Occidenti usque ad nostra tempora. Albani duce Skenderberg contra Turcas pugnantes, victi sunt et in Italiam inferiorem venerunt; adhuc 60.000 eorum ibi manserunt, quibus abbatia sacerdotes graeci ritus procurat. Pontifices magna diligentia hoc monasterium observabant.

Pape i Hrvati — Papae et Croati. Dr. Franc. Binički egregium opus secundum fontes primos conditum de historia ecclesiastica Croatorum sub Martino V., Eugenio IV., Nicolao V., Calixto III., Pio II., Sixto IV., Innocente VIII. et Alexandro VI. perficere pergit. (Nr. 11. 13). — *Fr. H. Žundálek.*

Katolički List. Dirigente dr. Josepho Pazman. Zagrabiae 1905. Nr. 24—35.

M. Stepinac pergit in commentatione sua »O drevnom dogadjaju nove misli« exponere de possibilitate poenae unius peccati per saecula durantis (num. 24—27.) In num. 30—34. scriptor se defendit a »Narodne Novine«, »Narodna Obrana«, »Pokret« et »Obzor«.

Prof. Dr. H. pl. (de) Mihalovich: Obrazloženje članka »Nova vjeronaučna osnova za hrvatske srednje škole« Explicatio articuli »Nova divisio doctrinae religiosae pro mediis scholis croaticis«. Auctor hanc divisionem praefert: I. classis: Historia biblica Veteris Testamenti, II. cl.: Historia biblica Novi Testamenti, in utraque classe repetitio catechismi magni pro IV. classe ludi. III. cl.: Liturgica et catechismus. IV. cl.: Catechismus magnus pro scholis mediis. V. cl.: Dogmatica, VI. cl.: Theologia moralis, VII. Historia ecclesiastica, VIII. Apologetica; in V—VIII. classe repetitio catechismi pro scholis mediis. Nemo potest negare hanc viam educationis religiosae naturalem esse et multa secundum eius causam afferri posse. *Fr. H. Žundálek.*

POLONICA.

Ks. Władysław Szczepański T. J., **Nowy Indeks książek zakazanych, oraz jego uzasadnienie, dzieje i nowe prawo.** Rzecz o nowym Indeksie i komentarz do konstytucyi Leona XIII.: „Officiorum ac munerum". Kraków 1903. 8-vo. str. XX. + 388. **(Novus Index librorum prohibitorum, eiusque demonstratio, historia, novaque lex.** Tractatus de novo Indice necnon commentarius in constitutionem Leonis XIII.: „Officiorum ac munerum" Cracoviae 1903, in 8-vo, pg. XX. et 388).

Liber hic occasione bullae „Officiorum ac munerum", editae a SSmo Dmño Leone XIII. a. 1897 scriptus est. Auctor, notus iam ex articulis de „Indice" scriptis in variis periodicis foliis pergrande opus aggressus est, quod et feliciter ad finem perduxit.

Totius operis scopus est omnes, tum venerabilem Clerum tum homines saeculares excultos, ad cognitionem novae legis, de Indice latae, adducere. — Totum opus in duas dispescitur partes, unam dogmatico-historicam, alteram iuridico-moralem, quarum prima alteri fundamentum praebet.

En synopsis totius operis: Lectio librorum malorum, ethnicorum quoque sententiis. iam lege naturae prohibetur; idem vetat animum a periculo, quod a lectione id genus librorum imminet, tuendi ac servandi officium. Lex naturae confirmatur lege divina. Huic legi adimplendae advigilat Ecclesia, custos omnis legis divinae et auctorizata eius interpres atque magistra. Deinde (cap. V.) auctor docet rationes adversariorum, quibus nituntur demonstrare, legem Indicis obesse culturae, evolutioni litteraturae etc., omnino futiles esse atque inanes. Denique subiungit auctor historiam atque evolutionem totius Indicis. Quae sequitur uberrima (fere 300 paginis contenta) explicatio iuridico-moralis constitutionis Leoninae. Et primum quidem in generales quaestiones, h. e. finem novae legis, discrimen a vetere lege, sanctionem eius, obligationem etc. inquirit auctor, deinde ipsius constitutionis verba (singulas bullae paragraphos) affert, atque diligentissime discutit. In unoquoque puncto advertit,

quid novi afferat constitutio Leonina, demonstrat in quantum mitior sit haec constitutio, inquirit rem tum iuridice tum moraliter, denique attingit omnes quaestiones affines, etiam ad casuisticam potius spectantes.

Sub finem operis, quod maximi emolumenti illud reddit, addidit auctor tria supplementa. In primo concinne enumerat, quales libri, qualia folia periodica aut folia volantia, a quibus et sub quibus poenis legi prohibeantur. In secundo: qui libri aut quae folia periodica approbatione Romani Pontificis, quaeque Episcopi tantum approbatione indigeant. In tertio enumerat alphabetico ordine omnes libros, qui hucusque nominatim a Romano Pontifice prohibiti sunt.

Subiunguntur duo indices: nominum omnium auctorum et personarum, quarum in decursu libri mentio fit, atque totius materiae, quae in libro tractatur.

Accedit, quod nec technicas artes typographicas auctor neglexit, ut faciliore modo liber consuli posset, non solum variorum typorum usu, sed insuper distincta numeratione in margine posita: diligentissimo quoque cum studio collegit litteraturam de Indice atque in adnotationibus quam accuratissime plurimos citavit auctores.

Ex his patet compositionem operis talem esse, ut non solum serio studio inserviat, sed etiam quavis data occasione, in quocunque dubio consuli possit; itaque unicuique, saltem sacerdoti, ad manum esse debeat. *C. Konopka.*

Ex periodicis, quae anno 1905 edebantur.

Kwartalnik theologiczny editur Varsoviae sub directione R. D. Antonii Szaniawski quater in anno fasciculis circiter 200 pag. continentibus, cum appendice bibliographiae et criticae litterarum theologicarum destinato; pretium subscriptionis 6 rub. Anno 1902 fundata publicatio haec ultimis temporibus multo serius, quam oportebat, edebatur idque bis tantum per annum libellis duplicatis. Recentissimus, qui editus est, libellus primum anni elapsi spatium semestre spectat. Articuli in ipso contenti sunt:

Biskupi sufragani włocławscy (Episcopi suffraganei vladislaviensens) auctore St. Chodyński, p. 1—16. Auctor tractat de episcopis, qui auxiliares vocantur, quorum originem a chorepiscopis deducit. De auxiliaribus episcopis in Polonia primae mentiones habentur demum ex saeculo XIV. Ad dignitatem hanc initio regulares ut plurimum eligebantur; a saeculo XVI. assumi coepti sunt „suffraganei“ ex clero saeculari. In dioecesi vladislaviensi seu cuiaviensi suffraganeos eligebat ipse ordinarius loci. Anno 1500 ab episcopo statutum est, ut dignitas suffraganei in perpetuum annecteretur dignitati abbatiali in monasterio cisterciensium in Koronowo, quae tamen ordinatio consensum S. Sedis non obtinuit et unus tantum abbas in episcopum suffraganeum praeconizatus est. 17 suffraganei vladislavienses titulum episcopi margaritensis i. p. i. portabant. Deinde describuntur fundationes et proventus beneficii dignitati huic adiuncti. (Rel. sequ.)

Ks. Wł. Dębicki: O celowości w przyrodzie, p. 17—32, refert opiniones physiologi Caroli Richet de finalitate in natura rerum.

Ks. dr. Fr. Gabryl affert duas philosophicas dissertationes: Analiza aktu przypominania sobie (Analysis actus reminiscentiae) p. 33—56, et Realizm i Nominalizm w dziejach filozofii (Realismus et Nominalismus in historia philosophiae) p. 57—76. Initium huius ultimae dissertationis habetur in Kwartalnik a. 1903—1904.

Listy znakomitych mężów wieku XVI. (Epistolae illustrium virorum s. XVI.) p. 77—99, multa afferunt, quae historiam ecclesiasticam in Polonia illustrant.

Ks. S. B. Jednostajność w naszem nabożeństwie publicznem studyum liturgiczno-pasterskie (Uniformitas in publicis functionibus liturgicis, studium liturgico-practicum) p. 100—110.

Sequuntur aliquot verba p. 111—116 O tranzlokacyi księży (de translatione sacerdotum) cuiusdam X. A., qui praxim nimis crebrae translationis improbat. Quaestio haec magni est momenti in regno Poloniae, ubi fere omnes parochi sunt ad nutum episcopi amovibiles.

Ks. M. Godlewski: Siestrzeńcewicz i śmierć ojca Grubera p. 117—121, affert nonnulla de morte p. Gruber praepositi generalis S. I. in Alba Russia et quomodo metropolita Siestrzeńcewicz, inimicus Societatis, in negotio electionis novi generalis se gesserit.

Ks. A. Szaniawski. Księga praw najstarsza w świecie Kodeks Hamurabiego (Liber legum antiquissimus: Codex regis Hammurabi) p. 122—132, exhibet initium textus in lingua originali (latinis characteribus) et in versione polonica. Praefatio A. Szaniawski videri potest in Kwartalnik a. 1903—1904.

Ks. Julian Gołąb: O tłómaczeniu Nowego Testamentu przez Ks. Jakóba Wujka (De versione Vujeckijana Novi Testamenti) p. 133—140: continuatur comparatio critica editionum polonicae versionis N. T. ex a. 1593, 1594, 1599, 1632.

Ks. L. Jarosiński: O godności stanu kapłańskiego, p. 141—167, continuat asceticam dissertationem de dignitate et officiis status sacerdotalis.

P. 168—185 continuatur polonica versio operum S. Ioannis a Cruce, per A. Szaniawski facta.

Ks. L. Janczak: Z dziejów klasztoru księży Trynitarzy w Orszy, p. 186—204, exhibet documenta, quae pertinent ad historiam monasterii Orszensis in Lithuania.

Ks. A. Szaniawski: Najnowsze odkrycia w teoryi budowy psalmów (Recentissimae observationes de theoria constructionis psalmorum) p. 205—248. Opus hoc, inceptum in Kwartalnik iam a. 1903, theoriae Zenneri innititur, eamque ulterius elaborat, difficultates quoque nonnullas solvit, quas dr. Zenner quomodo solveret non habebat. Hoc fasciculo exhibetur critica analysis psalmorum 65 et 66.

P. 249—256 (igitur per 8 paginas!) datur initium Dictionarii biblici: Słovnik biblijny wedle najnowszych wzorów francuskich, angielskich i niemieckich, ułożyd Ks. A. Szaniawski. Complectitur sex vocabula! Si quovis anno accipiemus 12 vocabula, numquid aliquis nostrum, ipso Componente minime excepto, finem huius Vocabularii se

visurum sperare potest? Miranda sane res! — Fasciculus clauditur bibliographicis notitiis tum de externis tum de polonicis libris ephemeridibusque theologicis. Valde dolendum, quod unica haec periodica publicatio „theologica" in regno Poloniae ipsam theologiam vix aut ne vix quidem attingit.

Wiadomości Pasterskie singulis mensibus eduntur Petricoviae redigente R. P. Mariano Fulman. Pretium 4 rub. Annus 1905, qui erat huius publicationis primus, attulit tomum 812 pag. constantem. Wiadomości scopum exclusive practicum persequuntur: articuli pertinent ad casuisticam, liturgicam, catecheses, rem aestheticam, quaestiones sociales. Notandi sunt tamen aliquot articuli, qui ad studia scripturistica pertinent, licet non sint nisi compendiaria quaedam expositio nonnullarum propositionum, quae in tractatu dogmatico de Scriptura Sacra tractari solent.

Abel Nahbi (pseud.): W sprawie orzeczenia Soboru Trydenckiego o natchnieniu ksiąg św., p. 76—89. (Quaestio definitionis Concilii Trid. de inspiratione ss. librorum). Exponitur communis notio inspirationis, refutantur aliae notiones, declaratur, quid nomine „partium" intelligi debeat, reicitur inspiratio verbalis.

Ks. A. Syski (videtur idem esse ac supra): W sprawie sprawdzianu natchnienia dla ksiąg Nowego Testamentu (Quaestio criterii inspirationis librorum N. T.), p. 490—501: resuscitatur theoria, secundum quam criterium inspirationis librorum N. T. est apostolica origo eorundem librorum (Cf. P. Jotton in Etudes 1904). Difficultatem ex Marco et Luca sic auctor solvit p. 500: „S. Marcus et Lucas personaliter quidem inspirati erant, nihilominus eorum inspiratio subiective erat condicionata et dependens. Ipsi facti sunt participes inspirationis relativae, i. e. huiusmodi et eatenus, quatenus tradunt vel, ut exactius dicamus, reproducunt, doctrinam apostolorum, et quatenus apostoli certos nos reddunt de „authentia" illius immediatae relationis. Apostolorum inspiratio cum eorum charactere apostolico coniuncta est, inspiratio autem Marci et Lucae profluit ex eorum apostolicitate relativa, mediata, mutuata".

Idem. Powaga biblii w rzeczach historycznych (Auctoritas Scripturae S. in rebus historicis) p. 758—763, ubi theoria p. Lagrange habetur infesta doctrinae de inspiratione.

Magnam attentionem meretur commentatio M. Fulman: Kapłan, książka i pióro (Sacerdos, liber, calamus) p. 357—383, in quo R. auctor inquirit in causas penuriae laborum in campo theologico in Polonia. Describitur tristis admodum status educationis catholici cleri sub dicione rossiaca. Seminaria dioecesana, ob indifferentiam ex parte saecularium et depressionem ex parte gubernii [1]), necessariis carent adiumentis.

---

[1]) Ad sustentationem omnium clericorum, professorum, bibliothecae etc. gubernium assignat quotannis 3000—4000 rub. pro uno seminario, unde evenit, ut professores v. c. accipiant annuum salarium 100—250 rub. et in bibliothecas nulli novi emantur libri. Omnia bona ecclesiastica fisco sunt adiecta. Nota ref.

Prae penuria gymnasiorum ad seminaria admittuntur alumni, qui vix 4 classes gymnasiales finiverunt. Per se patet coram auditoribus tam parum praeparatis nec philosophiam nec theologiam scientifice tractari posse. Insuper tum in seminariis tum in academia petropolitana methodi valde exoletae hucusque vigent, neque facile mutari possunt, cum omnis communicatio cum docto Occidente professoribus hucusque esset interdicta [2]). Exiguus numerus sacerdotum, qui insuper supra vires labore pastorali gravantur, et absentia omnis associationis, quae litteras theologicas promoveat, impossibilem reddunt progressum in litteratura theologica. Auctor multa media proponit ad seminaria reformanda educationemque cleri elevandam. Si quis occidentalis homo statum ecclesiae catholicae, imprimis scholarum ecclesiasticarum in Polonia russica, cognoscere cupiat, commentationem R. D. Fulman legere velit. —

Kronika Dyecezyi Przemyskiej, quae ab a. 1901 singulis mensibus editur, praeter res ex officio publicatas, ut decreta S. Sedis, ordinationes episcopales et casus pastoralis praxis, in parte litteris destinata ab initio coepit publicare historiam dioeceseos premisliensis ritus latini: Dzieje Dyecezyi Przemyskiej ob. łac., percurrendo chronologice singulos episcopos, qui hanc ecclesiam regebant. Anno proxime elapso descripta est historia, quae intervallum a. 1737—1786 spectat. Auctor chronicorum multis fontibus archivisticis, nondum editis, usus est. — Alia publicatio, quam commemorare liceat, est De visitationibus pastoralibus Ordinarii loci eiusque episcopi auxiliaris, ex qua status modernus ecclesiasticae vitae in illa dioecesi aliquatenus cognosci potest. — Inter dioeceses omnium Poloniae partium sola premisliensis est, quae proprias ephemerides dioecesanas habet. —

J. Urban.

Przegląd Kościelny editur Posnaniae ab a. 1902 singulis mensibus. Red. X Stanisław Okoniewski; pretium subscriptionis 12 marcarum. Fasciculi 7—12 [3]) tomum VIII. efformant. In hoc tomo Ks. Arkadyusz Lisiecki ulterius communicat catalogum manuscriptorum, quae in bibliotheca seminarii dioecesani posnaniensis inveniuntur, p. 47. 117. — Ks. Czesław Meissner: Patronat kościelny w świetle powszechnego pruskiego prawa krajowego (De iure patronatus iuxta ius civile borussicum) reliquum, p. 38, 113, 209, 392, 474. — Ks. dr. Stanisław Trzeciak: Chrystus Pan a współcześni mu ludzie (Christus Dominus atque homines, qui eadem aetate fuerunt). Censura huius opusculi dabitur infra. — Insuper coeptae sunt publicari duae doctae dissertationes non parvi momenti, nimirum: Spór o pochodzenie gatunków (Controversia de ortu specierum) auctore dr. Casimiro Wais (p. 341, 446) et Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim na soborze konstanckim (De Unione eccle-

---

[2]) Sacerdotibus, qui extra fines Russiae cursum theologicum absolverant, non licebat cathedras in seminariis dioecesanis obtinere. Nota ref.

[3]) Cfr. nostrum periodicum 1905. 20. 58. 110.

siarum in Synodo Constantiensi) auctore Henrico Likowski (p. 510), quarum postquam finitae erunt rationem dabimus. *β.*

Przegląd Powszechny, Cracoviae; red. J. Pawelski S. I. Annus 1905 fasciculi 8—12 [4]). — W. Gostomski: Ostatnia mysl Włodzimierza Sołowiewa (Ultima idea Vladimiri Solov'ev) refert de eschatologicis opinionibus Solov'evii in eius libro: Tri razgovora expositis. — Ks. K. Czaykowski T. J.: Nowy komentarz do charakterystyki Hołowińskiego, refert de quodam diario manuscripto, quod multa continet, quae iuvant ad melius intellegendam activitatem archiepiscopi mohyleviensis Hołowiński († 1855 a.) eiusque habitudinem ad gubernium russicum. — Ks. J. Urban T. J.: Z najnowszego ruchu w łonie kościoła rosyjskiego (fasc. 9 et 12) refert de iis, quae recentiore tempore in vita ecclesiae russicae observantur. — Lucyan Rydel: Czy nie święta? (Nonne sancta?) Adhortatur nationem polonam, ut causam canonizationis Hedvigis, reginae Poloniae, uxoris Vladislai Jagiełło promovendam curet.

Idem, annus 1906 (editionis XXIII.), fasciculi 1—3, qui tomum 89. efformant. — Ks. arcybiskup Teodorowicz: Z audyencyi u Piusa X. w sprawie jego listu do Polski (Ex colloquio cum Pio papa X. in negotio eius litterarum encyclicarum ad Polonos) et J. Pawelski T. J.: Program papieski dla Polski zakordonowej (Programma papale pro Polonia russica), tractant de nuperrimis litteris encyclicis Pii papae X. ad Polonos, genuinam mentem Sanctissimi Domini, a nonnullis perverse intellectam, declarant, programma activitatis religiosae et socialis in ea Poloniae parte, quae Russiae est adnexa, adlineant. — J. Urban T. J.: Mikołaj Niepluj ew i jego bractwa pracy (Nikolaus Nepluev eiusque fraternitates laboris). Refert de organizata per nobilem Nepluev in Parva Russia communitate christiana, quae ex mente institutoris primitivam ecclesiam hierosolymitanam cum eius communismo sociali repraesentare debet, initiumque ponere reformationi religioso-sociali totius ecclesiae et societatis russicae. Iudicat confraternitates a Nepluev introductas, quamvis vere christiano spiritu regantur et quoddam genus vitae religiosae exhibeant, illam tamen practicam utilitatem, quam institutor polliceatur, reformationi sociali afferre non posse, utpote quae ius privatae proprietatis iusto plus restringant et fere de medio tollant. — Ks. dr. Wł. Bandurski: Zbudźmy Jadwigę (Excitemus Hedvigem). Similiter ac Rydel negotium canonizationis Hedvigis reginae promovere cupit. —

Redactio huius periodici publicam inquisitionem (enquête) instituit de gravissimis operibus, quae catholicis in Polonia perficienda sunt. Hucusque apparuerunt 49 responsa. Suo tempore dabimus appretiationem totius inquisitionis. — *β.*

---

[4]) De prioribus vide nostr. period. 1905, 19. 58. 111.

RUSSICA.

I. Krestnikov, **Христіанскій апологетъ IIго вѣка, Аѳинскій философъ Аристидъ и его новооткрытыя сочиненія.** Казань 1904. (De christiano apologeta, Atheniensi philosopho, Aristide eiusque operibus recens inventis. Kazan' 1904). Ultimis praecedentis saeculi decenniis inter alia pretiosa documenta etiam Aristidis opera miro modo inventa sunt. Antea de Aristide praeter Eusebii et Hieronymi testimonia nihil omnino scivimus. Mechitaristae demum in bibliotheca monasterii s. Lazari Venetiis in codice ad a. 981. pertinenti armenicam apologiae versionem reppererunt; a. 1889. Bendel Harris syriacae versionis eiusdem apologiae inventione doctos perculit, Robinson vero a. 1891. nos iam dudum hanc apologiam in Vita Barlaam et Joasaph possidere ostendit.

At sua sponte quaestio oritur, num et quanam in recensione textum originalem habeamus. Prima quaestio nullam continet difficultatem, omnes enim recentiores eam, quam possidemus, apologiam, genuinum esse Aristidis Ath. foetum unanimiter consentiunt, difficilior vero altera quaestio videtur esse: alii enim aliter de ea loquuntur.

Krestnikov hasce opiniones in unum collectas proponens, quae sit vera vel saltem probabilior, inquirit, multisque in locis his testimoniis suum adicit calculum. Dupliciter autem dispescit totum suum opus: prima parte de apologia, secunda autem de homilia et fragmento Aristidi adscriptis diiudicat. In prima appendice proponit textum graecum, dein versionem russicam syriacae et armenicae recensionis, nec non russicam versionem homiliae et fragmenti; in secunda appendice de auctore ,vitae Barlaam et Joasaph' disserit.

Apologiam esse genuinum Aristidis opus tum tres recensiones ab invicem independentes diversis in locis diversaque lingua compositae tum motivorum, quae aliud intenderent, absentia, clare demonstrant; nec auctores hac de re dissentiunt (p. 18.). Sed quanam in recensione originalis textus invenitur? Robinson textum ,vitae Barlaam et Joasaph' insertum genuinum esse declarat, Harnack (Theol. Literaturzeitung. 1891) A(rmenicam) versionem parum fidum testem, S(yriacam) meliorem, G(raecam) satis fidum esse pronuntiat (p. 24. sqq.). Quae vero Raabe scripsit, nihil aliud nisi Harnack et Robinson confirmatio est. Haec tamen sententia, Zahn et Seeberg praeeuntibus (cf. Forschungen zur Geschichte d. Kanons V. p. 159—437), a multis derelicta est et quidem merito. Zahn et Seeberg autem syriacae versioni textum originalem adscripserunt (p. 28. sqq.). Mediam viam elegit E. Hennecke (Z. f. wissenschaft. Theol. Jahrg. 36, II.); secundum ipsum G fere ubique textum originalem retinuit, verum S quoad totius dispositionem (Anordnung des Ganzen) textu G melior est.

Krestnikov novam invenit viam. Verum criterium existimat posse esse solam versionem armenicam utpote tertiam: nam licet interna cuiusque versionis argumenta multum ponderis habeant, nimis tamen a subiectiva legentis persuasione dependent praesertim, si G et S, ut

harum fautores ipsi fatentur, variis in locis textum originalem minime intactum nobis conservarunt (p. 33. sqq.).

Sequenti autem ratione procedit: Ostensa trium harum versionum plena a se independentia A, S, G inter se comparat et cum in primis 2 capitibus A et S inter se conveniant, G multum differat, censet textum originalem haberi in A et S; et cum textus A solum duo capita ad nos pervenerint cumque ex altera parte mutationes in G huius insertione narrationi „vitae B. et Jo." limitatae esse videantur, ideo ubi indoles narrationis mutationem exigit, S textui G anteponendus est.

Imprimis autem advertendum videtur: textum A pertinere ad saec. V.; S vero non esse posterius quam 2. dimidio saec. VI. compositum; immo cum S codici tractatus didactico-practicos continenti insertus sit, impossibile esse censet auctor, ut compilator huius codicis ipse e Graeca lingua transtulerit, non versionem iam exsistentem suo codici inseruerit; hanc auctoris opinionem mala nominum Graecorum propriorum versio comprobat: ideo Krestnikov iam prius versionem illam adornatam esse et compilatorem ea usum esse concludit (p. 40. sq.). Dein de relatione A, G, S ad invicem auctor tractat. A et S esse a G independentes sequentia ostendunt: 1. A et S de attributis divinis in c. I. loquuntur, G breviter rem persolvit; 2. In A et S humanum genus quadrupliciter dividitur, in G tripliciter (c. II.); 3. idem genealogia docet; 4. G miram de singularum creaturarum destinatione sententiam in A et S contentam prorsus omittit. A esse a S independentem inter alia his demonstrat: *α)* A habet ‚ἐν πνεύματι ἁγίῳ' — S omisit; *β)* A habet γενεαλογοῦνται, S ‚religionem suam ducunt' vertit (p. 44. sqq.).

G non solum textum originalem abbreviavit, sed et apologiae constructionem mutavit (p. 48.). Cur autem hoc factum sit, auctor e narrationis, cui apologia nostra inserta est, indole, derivat. Conscriptor enim narrationis non magno talento nec phantasia pollens, e variis documentis suum opus compilavit. Inter alia, cum christianismi prae paganismo eminentiam ostendere vellet, apologia Aristidis usus est eamque ad totum narrationis characterem adaptavit. Revera autem tali modo narrationis auctorem processisse, Krestnikov, singula percurrendo, illustrat.

Iam primo capite G attributa Dei negativa cum eorum philosophica probatione, cum Nachor, qui hanc apologiam coram Indianorum rege recitabat, philosophiae graecae prorsus iguarus esset, simpliciter omisit. Sed maximam differentiam, quae inter A, S et G exsistit, humani generis partitio constituit. G totum hominum genus in gentes, iudaeos, christianos, dividit; e contra A, S in barbaros, graecos, iudaeos et christianos. Harnack et Hennecke primam (i. e. trifariam) genuinam esse contendentes triplicem maxime rationem urgent: *α)* hanc fuisse opinionem scriptorum saec. II[i]; *β)* divisionem hanc aliis esse clariorem; *γ)* quodnam sit fundamentum alius divisionis, utrum religio an natio, non constare (p. 57. sqq.). Krestnikov — in g e n e r e hac in re Seeberg sequens — quadruplicem partitionem defendens, hasce pro sua opinione rationes adducit: *α)* ‚vitae Barlaam et Joasaph' auctorem,

cum Graeco-Romani iudaeos et christianos barbaris adnumerarent, quadruplicis divisionis fundamentum ignorare; *β)* posteriore in capite mentionem de Aegyptiis, de quibus antea nihil dictum est, invenisse; *γ)* auctorum aliam divisionem apud coaevos videntem, vocem ‚barbari‘, quae temporis, in quo scribebat narrationem, circumstantiis minime conveniebat, omisisse et sic, ut triplicem partitionem admitteret, coactum esse. Consequenter ad hanc partitionem genealogiam iudaeorum et christianorum in alium locum, ubi de his sermo est, remittit — graecorum autem genealogiam, quae nihil aliud erat nisi deorum enumeratio, de qua apologia infra loquitur et aegyptiorum, quorum genealogiam nesciebat, omittit. Bene Krestnikov, cur Aristides aliam quam sui temporis scriptores, partitionem admittat, explicat: christiani, inquit, sui a barbaris discriminis conscii, hoc discrimen gentilibus opponebant; id ipsum discrimen Aristides, cum humanum genus quadrupliciter dividit, prae oculis habet (p. 65 sqq.). E contra triplicis divisionis in quadruplicem mutationem vix ac ne vix quidem explicare valemus (p. 65. et 68.).

Nec magnam facessit difficultatem, quod S (c. XII.) de Aegyptiis, de quibus nullam prius mentionem fecit, loquitur; hoc enim Krestnikov omnino recte existimat ideo fecisse, ut in his ultimam errorum religiosorum periodum ostenderet (p. 74.). Quod philosophorum doctrinam de deorum cultu attinet, S textui G praeferendus videtur. S enim magis rerum veritati accedit, quando Graecorum philosophos affirmat, dum naturae deorum unitatem non negantes polytheismi cultum defendere vellent, sibi ipsis contradixisse (p. 77.).

De primis autem duobus capitibus inquisitionem sic concludit: „S (sicut et A) сохранилъ общую схему произведенія въ первоначалномъ видѣ и, за немногими исключеніями, нигдѣ не довускалъ сокращенія противъ подлинника; между тѣмъ G не только сократилъ содержаніе, но и измѣнилъ общую схему его“ (p. 78.).

Quoad sequentia capita, ubi A non habetur, Krestnikov S et G ad invicem comparat. G c. XIV., quod de Iudaeis disserit, — stylus verbaque hoc in capite narrationi ‚vitae B. et J.‘ valde similia sunt, — mutavit; S vero Iudaeorum cultum reprimendo eos potius angelis quam Deo serviisse dicit (p. 81. sqq.).

In c. XV.—XVII., ubi de christianorum vita sermo est, S adeo vividis coloribus eam describit, ut in ea vitam christianorum saeculi II[i]. depictam videamus; — G autem s u i temporis christianorum vitam describit (p. 83. sqq.).

In c. III.—XIII. G — paucis exceptis — textum originalem retinuit. Sed speciale hic observari potest. In aliis capitibus G abbreviator est, hic quaedam adiecit nempe de obiectis cultus religiosi apud Chaldaeos. Sententiam autem miram: de creaturarum destinatione in S interpolatam esse Krestnikov censet et quidem in ipso textu originali a lectore quodam (p. 91.).

Breviter: Krestnikov defendit A, S, G esse ab invicem independentes; quoad priora II capita A esse criterium pro S et G. De singulis vero haec habet: ‚vitae B. et J.‘ auctor licet, suae narrationi

apologiam inserens, eam abbreviaverit narrationique accomodaverit, tamen genuina verba expressionesque Aristidis conservavit et in christologia duabus vel tribus insertionibus contentus fuit (p. 96. sq.). S tamquam fide dignus testis haberi potest: in hac enim versione ne una quidem notio, quae Aristidis non sit propria, habetur; — in singulis tamen vocibus et expressionibus G textu syriaco fidelior est. Ideo ubi G et S consentiunt, G praebet nobis genuinum Aristidis textum, S vero fidelem, immo verbalem versionem. Ubi G et S differunt, ibi S primitivum continet sensum, G abbreviat, immo ad narrationis indolem, si opus est, accommodat (p. 100. sqq.).

Quod apologiae inscriptionem attinet, primam genuinam esse Krestnikov dicit, scilicet: ‚*Αὐτοκράτορι Καίσαρι Ἀριστείδης φιλόσοφος Ἀθηναῖος*‘; — hanc enim Eusebius, Hieronymus, A, immo sub quodam respectu et S habent. Hieronymi et Eusebii testimonia fide digna esse duabus praesertim innixus rationibus demonstrat: *α*) Eusebius et Hieronymus apologiam apud multos exsistere testantur; *β*) Hieronymus per epitheta — quae apologiae de facto competere auctor ostendit — Aristidi addita ab Eusebio independentem sese prodit (p. 103 sqq.). Immo et apologiae argumentum circumstantiaeque in ea descriptae Hadriani potius quam Antonini temporibus conveniunt (p. 121. sqq.). Sed cum Hadriano Antoninus Pius successisset, christianus quidam — ipsum auctorem hoc fecisse probari non potest — Antonino Pio apologiam traditurus, secundam inscriptionem cum Antonini nomine composuit. Haec inscriptio in secunda redactione erat: *Αὐτοκράτορι Καίσαρι Τίτῳ* (*Αἰλίῳ*) *Ἀδριανῷ Ἀντονίνῳ Σεβαστῷ Εὐμενεῖ* (Harnack et Seeberg *εὐσεβεῖ*) *Μαρκιανὸς Ἀριστείδης φιλόσοφος Ἀθηναῖος* (pag. 125. sqq.).

Quod autem ipsam apologiam attinet, negari nequit „что она составлена очень искусно“ (p. 159). Aristides, apologiam edens, novam indicavit viam ad religionem christianam defendendam; in sua tamen de paganismo opinione ab aliis apologetis eo differt, quod fore, ut gentiles aliter de religione christiana sentiant, spem fovet.

Et licet apologia ex professo de dogmatibus non tractet, multos tamen fidei christianae articulos commemorat (cf. Bardenhewer, Patrologie [2], Freiburg, 1901. Quod ut ostendat, Krestnikov breviter doctrinam in apologia contentam colligit, symbolum, quod ex ea desumit, eo tempore probabiliter vigens adicit (p. 162. sq.).

Pro sacrae scripturae canone apologia non est magni valoris; sed cum ex una parte de evangelii apud christianos exsistentia (*τὸ παρ᾽ αὐτοῖς λεγόμενον εὐαγγέλιον* c. II., de Christi vita) deque, ‚*γραφαί*‘ christianorum loquatur, et cum ex altera parte multis locis ad textus sacros allusionem faciat, neque hac in re apologia spernenda est (pag. 164 sqq.).

Qui apologiam Aristidis et epistolam ad Diognetum inter se diligenter comparaverit, ei sua sponte oborietur quaestio, sintne haec duo opera unius et eiusdem auctoris. Krestnikov hanc rem attingens Kihn, licet eius argumenta firma esse neget, assentitur; id autem ob triplicem rationem admittit: *a*) sententia de gentilibus in oppositione

ad alios apologetas eadem fere est atque in apologia Aristidis; β) Aristides sicut et auctor epistolae, licet Iudaeos ob monotheismum laudet, eorum tamen cultum eundem atque angelorum cultum esse dicit; γ) In epistola ad Diognetum sicut et in apologia expressae s. scripturae citationes non habentur, tantum allusiones: ideo cum summa verisimilitudine (et apologia et) epistola ad Diognetum Aristidi attribuenda est (p. 169 sqq.).

In secunda parte de homilia et fragmento (ex epistola ad philosophos) tractat. Nondum — ait auctor — de hisce duobus operibus diligenter inquisitum est. Eos, qui homiliam Aristidis opus esse negant (Himpel, Harnack etc.), голословно, безъ всякихъ доказательствъ (sine ulla ratione) id facere dicit (p. 8. et 202.). Cum Zahn et Seeberg merito adnotat: improbabile esse, ut, si de opere supposititio ageretur, potius Aristidi, — qui aliis nequaquam illustrior erat nec ulli praeerat ecclesiae quam alicui alii adscriberetur. Immo internum argumentum, ex similitudine multiplici cum apologia ductum utriusque operis eundem auctorem esse suadet. Quam epistolam non esse scriptam posteriore tempore, i. e. IV. vel V. saeculo, cum nulla ad nestorianismum vel monophysitismum allusio habeatur, extra omne dubium ponitur. Ideo, si Aristidi eam adscripserimus, legitime procedemus (p. 203 sqq.).

Fragmenti autem authentia ab eo dependet, utrum armenicus „Liber testimoniorum", ex quo fragmentum hoc secundum Pappe desumptum est, spurios textus contineat necne (p. 214 sq.).

In prima appendice apologiae duplicem russicam versionem ex A et S petitam addito insuper textu graeco (G) nec non homiliae et fragmenti nobis versionem praebet. In adnotationibus, ubi recedit a textu, verbalem proponit versionem et differentiam textuum, si occurrit, adnotat. Si opus auctoris pervolvimus, confestim, quo emineat prae aliis, conspicimus. Imprimis aliorum studia conclusionesque breviter adnotat, et quidnam valeant, rationibus additis edicit et cuinam sententiae et quam ob rationem assentiendum esse videatur indicat.

Ab aliis autem differt in sententia de A, G, S ad invicem relatione nec non de apologiae inscriptione. Textus autem versionem quod attinet, animadversionibus ab aliis factis diligenter utebatur: in A transferendo praecipue versionem a Himpel (Theol. Quart. 1880. s. 109. sqq.) adornatam perlustrabat; relate ad G etiam russicos codices, qui — saltem partim — textui in Patr. Graec. t. 96. Migne similes sunt, respiciebat, Aristidis autem vitam ex apologiae doctrina aliisque in ea contentis indiciis breviter proponit (cf. p. 198 sq.).

M. Haluščynskij.

M. Popov, **„Арсеній Мацѣевичъ, митрополитъ Ростовскій и Ярославскій". (De Arsenio metropolita.)** С.-Петербургъ. 1905. (VII.+264+XXX.) 2 руб.

Cum de bonorum ecclesiasticorum in Russia saecularizatione vel de ‚s. synodi' canonica constitutione sermo occurrit, Arsenius Macěevič nequaquam praetermitti potest. Ideo, cur de ipso plurimi — praesertim ab a. 1862. — inquirant, nullo negotio patet. Alii tamen aliter de ipso sentiunt: quidam de eius persona quaestionem flocci faciunt: alii eum

temporis circumstantiis sese accommodare noluisse dicunt: alii denique — ad quos M. Popov pertinet — eum utpote eximium ac fortem episcopum, summis laudibus efferunt.

Arsenius, a. 1697. in Vladimir Volynskij natus, peractis in variis seminariis studiis, a. 1716. monachus factus est. Ipse natione Polonus fuit; in baptismo Alexandri nomen ei inditum est, — monachus factus Arsenius nominatus est. Ab a. 1718—26 in Academia Kioviensi studiis philosophicis et theologicis vacavit.

A. 1741. episcopus in Tobolsk designatus est. In iuramento suo consecrationis tempore emisso verba quaedam a regulamento Petri M. praescripta, cum praesidentis ‚s. synodi' auctoritate protegeretur, deliberate mutavit (p. 8): quod ei post 22 annos a nominata consecratione crimini versum est. Cum in suam dioecesim intrasset, clerum, qui nec eruditione nec moribus a vulgo differebat, sicut ex una parte reformare conabatur, ita ex altera parte ecclesiasticum privilegium fori omnibus viribus defendebat. (9 sqq.).

At iam 10. febr. 1742. Petropolim proficiscitur, ubi brevi post metropolita in Rostov et membrum ‚s. synodi' nominatur. Iuramentum tamen tamquam ‚s. synodi' membrum, cum in eo haec verba: „confiteor porro et iureiurando assevero supremum huiusce collegii (scilicet ‚synodi') iudicem esse ipsum totius Rossiae imperatorem" continerentur, emittere recusavit. Cum autem haec verba in alia — nempe Christum esse supremum iudicem — sicut ipse volebat, mutata essent, ipse iuramentum nec secundum hanc emendatam formam emittere voluit. Ideo imperatrice hisce de rebus certiore facta, in Rostov proficiscitur (p. 14). Cum autem synodus, cur in suis sessionibus ut membrum non appareret, interrogasset, Arsenius se huius omissionis causas imperatrici exposuisse respondit. Lis quidem in eum illata est, sed cum imperatrix et ‚s. synodi' praesidens pro ipso essent, eo finita est, quod nova iuramenti forma combusta est (p. 15 sq.).

Ep. Arsenius, sicut iuramentum ut membri synodalis requisitum ab ipso praestare neglexit, ita etiam ipsius synodi plenam independentiam, quantum in eius viribus erat, defendere studebat (p. 24).

Cum in Rostov advenisset, omnia reformare intendebat: ipse seminarium in Jaroslavl reorganizavit; contra eos, qui ‚raskolniki' vocantur, primus, rituali differentia ut re secundaria et accidentali praetermissa, de causa eorum separationis ab ecclesia orthodoxa tractavit eorumque opinionem Christi ecclesiam in terris disparuisse debellavit (p. 26). Eodem tempore reliquiarum s. Demetrii Rostoviensis inventio atque elevatio facta est; — de cuius sancti primis miraculis singularia quaedam narrantur (p. 46 sqq).

Maxime tamen Arsenius contra bonorum ecclesiasticorum saecularizationem pugnabat; id quod eius remotionem accivit. Licet iam saec. XIV. et XV. ecclesiam proprietatem possidere posse communiter idque explicite admissum sit, tamen tempore procedente, cum proceres populo imperare cuperent cumque populus ipse independentiam maiorem accipere desideraret, magis magisque hoc ecclesiae ius impugnari coeptum est. A. 1666 autem ecclesiae potestas possidendi quam maxime limitata

est: — ab hoc enim anno ecclesia nihil novi iam acquirere poterat; immo ipsa bonorum possessorum administratio variis modis circumscripta est (p. 66). Qua agendi ratione imprimis Petrus M. usus est, eius vero successores ipsius vestigia secuti sunt (p. 67). Qua de causa 18. Iulii a. 1726 ‚коллегія экономін‘ (collegium oeconomicum) constitutum atque a. 1738. senatui subiectum est (cf. p. 68. 70).

Arsenius, neminem timens, vetera documenta, quae ecclesiae possessionem probabant, quaerebat eamque ecclesiae vindicabat (57 sqq). Collegio oeconomico praesertim se opposuit idque omnibus armis licitis oppugnabat. — verum, cum a nullo synodi membro iuvaretur, nihil ipse assequi potuit (p. 75). Id unum tantum effecit, ut imperatrix Elisabeth saecularizationis decretum subscribere recusaret („kak hotjat poslě moej smerti, a ja ne podpišu“ (p. 81).

Aliter tamen Petrus III. (p. 84) et eius uxor Catharina II. sentiebant. Constituta ab ipsa a. 1762 „духовна коммиссія“ (ecclesiastica commissio) cleri querelis satisfacere debuit. Optimates tamen et populus, fortiter sese hisce conatibus opponentes, saecularizationem, cui et ipsa Catharina favebat, obtinere conabantur (p. 94 et 100 sqq). Ep. Arsenius, ut hoc impediret, omnia tentabat: in ritu ex a. 1763. in dominica orthodoxiae bonorum ecclesiasticorum raptores anathemati tradidit (p. 105). At quid ipse solus efficere potuit? Collegium ecclesiasticum, quod 4 laicis et 3 episcopis constabat, unanimiter saecularizationem decrevit (p. 117 sqq).

Arsenius, ut ecclesiae proprietatem defenderet, duas epistolas sat graves et fortes, quae ruinae eius causa fuerunt — ad s. synodum mittere ausus est (cf. p. 125 sqq et 132 sq). Catharina imperatrix hac de re certior facta, ep. Arsenium non solum ut politicum transgressorem, sed etiam ut s. scripturae falsum interpretem iudicari iussit (129). Brevi post Arsenius a militibus captus in carcerem deductus est.

Synodus, imperatricis iram timens, ep. Arsenium ob epistolas ad synodum missas et ob ritum in dominica orthodoxiae mutatum removit et in monasterium 7. apr. a. 1763. includi iussit (p. 140 sqq). Id accidit ei, qui ecclesiae iura strenue defenderat.

Tunc autem temporis, cum omnes episcopi — praeter ep. Ambrosium (Зертисъ-Каменскій), qui perterritus obmutuit — imperatricis consiliis assentirentur, Catharina II. 26. febr. 1764. omnia bona ecclesiastica saecularizavit (cf. p. 175 et 153). Quae bona simili modo tractavit, ac saecularizatores tractare solent (cf. p. 236.); homines vero, qui prius sat liberi fuerant, durae servituti tradidit (p. 178: крѣпостная зависимость).

Ob dicta quaedam, quae Catharinae II. scelera videbantur esse, iterum lis instituta est: Arsenius etiam a monachatu remotus a. 1763. in castellum in Revel, ubi durius quam antea tractabatur, conclusus est. (p. 200 sqq., 214 sqq., 225). Catharina II., odio Arsenii ducta, ad crimina, quae Arsenio a synodo et civili iudicio obiciebantur, nova addidit, alia autem auxit, immo etiam aliud nomen ei indidit: Andreas Vral eumque ut vilissimum plebeium dure tractari iussit (p. 226 sq., 228 sq.). Arsenius hisce miseriis obrutus, tandem 28. feb. 1772. ex hac vita decessit (p. 253).

Ut hoc modo Arsenium tractaret, synodus timore adducta est (p. 264).

Qua ep. Arsenii historia ante oculos habita iam multa facta illius temporis novam lucem accipiunt. Licet enim Russi quam maxime clament ‚synodum' regere ecclesiam rossiacam idque legitimum ecclesiae regimen esse, facta tamen aliud suadent. Quam auctoritatem imperator in rebus ecclesiasticis apud Russos habeat, hoc opus a Popov compositum, nos edocet (cf. 14 sqq., 77, 79, 86 sq., *120, 129, 144* sq., 168, 187 et passim). Etenim non solum in rebus politicis, quae ad eius forum pertinent, sed etiam in ecclesiasticis ipse, quidquid placet, agit: in synodum autem tales, qui regiminis desideriis liberales se praebent, deliguntur. Quae praxis etiam theoretice membrorum synodalium iuramento (imperatorem supremum iudicem essem synodi) comprobatur (cf. supra).

Quaedam denique de ipso cl. auctoris opere notanda sunt: imprimis, quinam internus Arsenii status et animi ingeniique indoles fuerit, quantum de homine iudicare licet — ex hoc opere non satis discimus. Deinde et prima et altera lis melius explicanda et evolvenda erat. Et quod maximum est, quae de synodi membris rebus in lite Arsenii gestis narrantur, nequaquam clare aut accurate perfecteque proposita sunt. Quibus tamen non obstantibus, et propter litteraturae copiam et propter ipsam compositionem, opus a Popov conscriptum, cum res narrata sane ad multos pertineat, etiam speciali attentione dignum videtur esse.

M. Haluščynskij.

N. Lipskij, **Психологическія основы умственнаго и религіозно-нравственнаго воспитанія въ дошкольный періодъ.** Нѣжинъ. 1905. **(Psychologica fundamenta rationalis et religioso-moralis educationis aetate scholam praecedente.)** Auctore *N. Lipskij*, sacerdote (orthod.). Něžin. 1905.

Finis huius libri est, explanare fundamenta bonae educationis. Quia vero, ut statim initio (p. 1.) auctor dicit, finis educationis est efficere in liberis ordinatam evolutionem tum physicarum virium, tum psychicarum facultatum, necesse est nosse has facultates et vires, legesque, quibus reguntur. Ideo fundamenta educationis in psychologia tamquam subsidiaria scientiae paedagogiae sunt quaerenda. Non vero in sola psychologia, si christiana educatio prae oculis habetur. Illius enim est non solum vires liberorum evolvere, sed evolvere eas ad certum finem, ad bonum, quale christiana religio intelligit.

Christianam religionem auctor semper prae oculis habens, rectam proponit in suo libro doctrinam de anima ut substantia spirituali, de mundo corporeo a nobis re distincto, de essentiali discrimine inter homines et bruta, de Deo, Ente absolute perfecto, infinito, a quo omnia pendent. Vitae psychicae, qualis in infantibus sese manifestat, copiosas adducit observationes. Pro educatione liberorum multas utilissimas proponit regulas semper ad religiosam eorum educationem respectum habens. Attamen in accuratiore philosophica explicatione vitae psychicae influxus modernae philosophiae apparet. Influxum hunc non esse rectum, ostendere volo ex comparatione cum sententiis philosophorum scholasticorum, quorum philosophicae explicationes magis consentaneae sunt veritatibus, quas auctor ceteroquin firmiter tenet. [Quia in hoc articulo brevitatis gratia solum viam, qua scholastica philosophia procedat et praecipuas huius viae rationes ostendere possum, commendo ad legendum: S. Thomae Aq. »Summa contra gentiles«. E scholasticis modernis: P. Ioan. Urráburu »Institutiones

philosophicae, quas Romae in pontif. universitate Greg. tradiderat«. — Logica, Ontologia, Cosmologia, Psychologia 2 Tom., Theodicea (Valisoleti A. Cuesta), Dr. Kostantin Gutberlet: Der Mensch; Lehrbuch der Philosophie, Logik, Psychologie, Ethik, Allgemeine Metaphysik, Naturphilosophie, Theodicee (Münster, Theissing), Tilman Pesch: Die großen Welträthsel (Freiburg, Herder), Cathrein: Moralphilosophie (Freiburg, Herder), Dr. E. Kadeřávek: Psychologie.]

Totum librum dividit auctor in quattuor partes, quibus praemittit aliquas notiones praevias. Recte annotat, radicale adesse discrimen (коренное различіе) inter physicum et psychicum (p. 2., 3.). Argumentum vero ad hoc, (omne physicum est extensum, omne psychicum inextensum) non est strictum. Certum quidem est tum physica corpora, tum phaenomena mere physica, quorum sola corpora sunt subiectum, esse omnia extensa. Item certum est, animam et omnia ea phaenomena psychica, quorum sola anima est subiectum, inextensa esse (actus intellectus et voluntatis). Exstant vero etiam phaenomena psychica extensa, ea nempe, quorum et anima et corpus (scil. organum) substantialiter inter se unita sunt subiectum (actus sensuum, inter quos saltem actus tactus interni et externi clare extensi conscientia percipiuntur, plus vel minus clare actus gustus et olfactus). Auctor utique actus sensuum in sola anima ponit, ideoque inextensos esse censet, sed immerito, ut posterius ostendetur. Vera ratio essentialis discriminis inter physicum et psychicum ea est, quod actus psychici repraesentativi sunt (actus cognoscitivi) vel repraesentationes sequentes (actus appetitivi), phaenomena vero physica ne minimum quidem illius perfectionis »repraesentare aliquid« in se continent. Auctor hanc rationem ideo non adduxit, quia actus repraesentativos ut elementares actus animae non agnoscit.

Notionem ipsius animae bene exprimit auctor, dum dicit, illam esse substantiam spiritualem (p. 4 духовная субстанція). (Notionem substantiae non adhibet hic primariam i. e. ut ens per se stans, sed secundariam, i. e. ut subiectum permanens in oppositione ad ei inhaerentia accidentia mutabilia). Animam ut substantiam spiritualem recte demonstrat ex eius actibus et quidem: 1. Ex eis, quibus, manifestatur unitas nostrarum cognitionum — единство сознанія (p. 5). Actus, quibus cognosco silvam, in qua deambulavi, homines, quibuscum in hac via locutus sum etc., multiplices sunt et tamen totum unum efficiunt. Hoc tantum ratione unius substantiae, quae eorum est subiectum, fieri potest. 2. Ex actibus, quibus manifestatur unitas personae (p. 6 Cognosco, me sub aliquo respectu mutari, sub alio respectu semper immutatum manere: Ego, qui nunc tamquam vir profundis quaestionibus studeo, identicum me cognosco cum illo meo »ego«, quod habui, cum tamquam puer ludebam). R e a l i s illa identitas mei »ego« omni tempore vitae meae non potest explicari, nisi meum »ego« sit realis substantia permanens re a suis actibus distincta, non vero mera series actuum (p. 6, 7 духовная субстанція есть нѣчто отдѣльное отъ нашихъ духовныхъ состояній).

Ex influxu, quem anima et corpus invicem exercent, intimam inter ea relationem ostendit Illam relationem esse unionem substantialem, latere eum videtur.

In prima libri parte agit auctor de actibus cognoscitivis et quidem primum sensuum, deinde intellectus, bene annotans, omnem cognitionem, immo omnem psychicam vitam animae incipere a sensibus. Hoc non vult intelligere sensu Lockii et Condillacii (acsi sensationes essent unica elementa, e quibus tota animae vita evolveretur), sed potius sensu Leibnitzii, qui ad verba Lockii: »Nihil est in intellectu« — addidit; »nisi intellectus ipse« (p. 8). Sensu hoc auctorem in alterum incidisse extremum, quo intellectus potius faceret suum obiectum, quam cognosceret, videbimus, ubi de cognitione intellectuali erit sermo.

Cognitionis sensitivae adducit quinque species: visum, auditum, tactum, olfactum, gustum et distinguit in hac cognitione tria: 1. Actionem obiecti in organum corporis (actus physicus), 2., irritationem organi et cerebri (actus physiologicus) 3. id, quod in anima producitur (actus psychicus). Falso ab auctore assumitur, sensationes esse in sola anima. Nam conscientia teste ipsos actus saltem aliquarum sensationum (tactus interni et externi clare, magis vel minus clare actus olfactus et gustus) extensos percipimus, quod impossibile esset, si eorum subiectum sola inextensa anima esset et non etiam extensum corpus (nempe suum cuiusque sensationis organum). Cum hac quaestione altera cohaeret, nempe, substantialis unio animae cum corpore (in unam substantiam completam). Unionem hanc exposcit etiam influxus corporis in animam. Non potest enim corpus extensum in inextensam animam influere nisi ratione unionis in unam substantiam.

Deinde censet auctor prima elementa vitae psychicae esse non repraesentativa (ощущенія - sensiones - počitky), e quibus novo addito actu (localizatione) repraesentationes oriuntur, non agnoscens actus, qui essentia sua sint repraesentativi, quorum nempe essentialis perfectio sit, ut non solum realitatem aliquam habeant, sed ut eadem sua realitate obiectum a se distinctum (vel reale vel possibile) exprimant, repraesentent, cognoscant. Sic per localizationem sensionum explicat originem repraesentationum spatii et etiam obiectorum sensibilium (отнесеніе ощущеній къ тѣмъ или другимъ частямъ нашего тѣла, или къ точкамъ, находящимся внѣ насъ въ пространствѣ, называется локализаціей ощущеній . . . . этотъ процессъ есть уже присоединенный нами къ ощущеніямъ, а не заключающійся въ нихъ съ самаго начала p. 25).

Repraesentatio est igitur secundum auctorem actus compositus ex sensione et localizatione sensionis et vocatur apperceptio (воспріятіемъ называется локализированное ощущеніе соединенное съ сознаніемъ вызвавшей его причины или овъекта, p. 38).

Haec theoria cognitionis humanae, quam tenet auctor sine sufficiente ratione asseritur, immo est impossibilis. Conscientia nostra enim illam nullo modo confirmat. Signa cognitionis infantium, quae pro ea afferuntur, non plus demonstrant, quam infantium cognitionem valde imperfectam esse. Illi enim initio non dignoscunt corpus proprium tamquam distinctum ab obiectis sibi externis, non cognoscunt tres dimensiones corporum, sed tantum duas, non cognoscunt accurate distantiam corporum ad invicem et a seipsis. Ex hoc tamen saltem non sequitur, infantes primis actibus cognoscitivis non habere repraesentationem spatii iuxta duas saltem dimensiones et qualitatum sensibilium. Theoriam hanc impossibilem esse, apparet, si interrogamus, quomodo per actus, (sensionem et localizationem), qui neque entitative, neque repraesentative extensionem continent, repraesentatio extensionis oriri possit? Hoc idem est, acsi ex compluribus zero (0) numerus positivus oriri dicatur.

Scholasticorum philosophorum theoriam, iam ipsos elementares actus vitae psychicae esse repraesentativos conscientia confirmat. Nam actus saltem visus et tactus statim, cum fuerint eliciti physica necessitate ita clare exprimunt qualitates sensibiles extensas (colores, resistentiam), ut intellectus eadem physica necessitate moveatur ad iudicium formandum, qualitates has formaliter extensas (non solum causaliter) esse extra ipsos actus eas elicientes, item qualitates sensibiles (colores, resistentiam etc.) formaliter tales extra ipsos actus existere, quales sensationibus exprimuntur. Quod physica necessitate fit, id ab ipsa natura (essentia) fit. Ideo ipsa natura vel essentia cognoscitivorum actuum talis est, ut in sua realitate obiectum distinctum (vel reale vel possibile) intentionaliter contineant, i. e non solum realitatem aliquam habeant, sed simul illa sua realitate obiectum a se distinctum exprimant, repraesentent, cognoscant. Natura non fallit, ideo quamdiu

facultates cognoscitivae in sua naturali operatione non impediuntur (morbo vel quavis abnormitate), quamdiu etiam obiectum facultatibus cognoscitivis proportionate et per media ab ipsa natura data sese manifestat, obiectum formaliter tale est, quale cognoscitur i. e. inter obiecti qualitates (perfectiones) et eorum in anima rapraesentationes vera similitudo imaginis adest. Hoc est praecipuum fundamentum cognitionis humanae, quod philosophi scholastici Aristotelem secuti tenebant et tenent.

Ex hac ratione, concessa auctoris sententia, sensationem ne minimam quidem similitudinem habere cum actu physico et physiologico, ope quorum obiectum se animae manifestat (hos enim neque repraesentat, neque cognoscit), concedi non potest, eam non habere veram similitudinem cum suo obiecto, quod revera repraesentat.

Difficultates contra hanc sententiam affert auctor duas: 1º Si id, quod nostris sensationibus colorum, sonorum etc. extra nos respondet, non in motu consisteret sed adesset inter sensationem et eius causam similitudo imaginis, non possent explicari multa phaenomena physica, ut e. g. interferentia lucis, soni etc. (p. 14. 15.). 2º Sensationes sibi similes essent imagines obiectorum sibi dissimilium (sensatio lucis oritur, quando oculus percutitur, vel nervus secatur, vel vi electrica irritatur).

Difficultas prima vim habet contra theoriam, quae vocatur, emanationis (lucis etc.), nullam vero vim habet contra sententiam neo-scholasticam asserentem, qualitates sensibiles simul cum motu, dependenter ab eo, proportionateque cum eo in corporibus oriri, interire, crescere, decrescere. An fieri nequit, ut ab eadem causa (vi motrice), a qua motus localis in subiecto extenso producitur, simul et proportionate cum motu alia qualitas sensibilis producatur, augeatur, minuatur, e. g. lux in particulis carbonii, sonus in aëre?

Secunda difficultas probat quidem, medium externum, quo sensationes proxime excitantur, esse motum (quod in scholastica sententia non negatur), probat etiam sensationes oriri posse etiam tunc, quando physicum medium, quo ipsae excitantur (motus) aliunde procedit, quam ab ipsis qualitatibus sensibilibus. Quid inde sequitur? Hoc tantum ex eo recte sequitur, posse nonnumquam esse sensationes, quae obiectivum valorem non habent vel quibus obiectum simile non respondet. Et revera saepe obiectum sensationibus simile non adest (e. g. in febri et al. c.), in multis casibus non est facile dignoscere, utrum medium, quo sensationes excitantur ab ipsis qualitatibus sensibilibus an ab alia causa procedat et consequenter non est facile dignoscere, utrum obiectum sensationibus simile revera adsit necne. Ex eo vero nullo modo sequitur, sensationes numquam exprimere obiectum sibi vere simile quod tamquam ordinaria causa ope motus ipsas excitet. Ad hoc agnoscendum cogit nos ratio noëtica — facultates cognoscitivas, quamdiu in sua naturali perfectione non impediuntur et quamdiu ab obiectis sub ordinariis a natura datis conditionibus determinantur, veraces esse, obiectivum valorem cognoscitivum habere, id exprimere, quod revera extra eas tale (simile) est. Haec ratio maximi est momenti, nam tantum in illa obiectivus valor cognitionis non solum sensitivae, sed etiam intellectivae cognitionis firmiter stare potest.

De ulterioribus sensitivae cognitionis actibus complures rectas sententias adfert. Loquens de repraesentationum associatione, legem propinquitatis (loci et temporis) et similitudinis (vel contrarietatis) adducit. Memoriam definit facultatem conservandi in anima repraesentationes habitas easdemque (non numero easdem, sed similitudine) posterius reproducendi (p. 58.). Phantasiam definit animae activitatem, qua per varias mutationes et combinationes apprehensionum novas repraesentationes facit recteque animadvertit, phantasiam non posse quidquam absolute novi addere. sed solum aliquid omittere et

repraesentationes prius habitas diverso modo componere. Quoad relationem horum actuum ad obiectum cognitum idem dicendum est, quod supra.

Cognitionem sensitivam a prima infantia magni esse momenti ad educationem praesertim religioso-moralem aliquot locis bene auctor annotat atque illa, quae ab iis, qui liberos educant fieri debent, exponit. Parentes ante oculos liberorum ea ponere debent, quae ad eorum bonam educationem conducere possunt. Cubiculum, in quo liberi habitant, est primum obiectum eorum observationis. Si in tali cubiculo sunt pulchrae imagines religiosae, praesertim Salvatoris liberis benedicentis, B. V. Mariae, si nonnunquam coram imagine lampas ardet, si vident liberi patrem matremque coram imagine genuflectenes, orantes, si attenti fiunt, hac imagine repraesentari Deum, qui hic invisibiliter est praesens, audítque eorum orationes — quam profundam impressionem relinquunt haec omnia in animis liberorum. Multo maiores accipiunt impressiones in anima, si ducuntur in ecclesiam, ubi vident multas imagines, lampades ardentes, homines orantes, ceremonias (p. 31.)

Haud minus momentum quam visus habet auditus, qui non solum externa cognoscit, sed percipiens verba aliorum hominum intellectui dat possibilitatem ad intima cordis eorum penetrare. Quanta igitur prudentia adhiberi debet in sermone, quem liberi audiunt. Loquens auctor de associatione repraesentationum, recte monet, ne fiant associationes fidei contrariae — superstitiosae (e. g. transitus leporis in via coram homine — et signum proxime imminentis alicuius calamitatis etc.). Phantasiae praberi debent bona obiecta, vitari narrationes nimis phantasticae; praeponendae res historicae, praesertim facta e vita Christi Domini et sanctorum. (Reliquum sequetur)

C. Jež.

Православная Богословская Энциклопедія. Tomus VI. (Іаванъ — Іоаннъ маронитъ) r e d. dr. theol. prof. N. N. Glubokovskij — editores successores professoris A. P. Lopuḫin. Petropoli 1905 [1].

Quod primum annotandum esse videtur, id est: tomum nominatum sub noti atque clarissimi prof. dr. Glubokovskij redactione editum esse. Verum dolendum est eum tantum tempore ad finem vergente ultimam manum apponere potuisse, eamque ob rem — ut ipse initio annotat — si non omnia eiusdem dignitatis inveniantur, nequaquam ei imputandum est. Multa tamen etiam mediis in articulis, uncis inclusa, Glubokovskij addidit.

Si huius encyclopaediae paginae diligentius perlustrantur, multa capita ex operibus Haucki ‚Real-Encyclopaedie' vel Herderi ‚Kirchenlexikon' descripti videntur esse. Ut alia omittam — si hi articuli russicae encyclopaediae: Iacobitae col. 12 sqq.; Iacobus Nisib. col. 118 sqq.; Iacobus e Sarug, col. 122 sq.; Iacobus Tusculanus col. 156 sqq.: Iacobus de Benedictis, col. 161 sqq.; Iacobus Blarer, col. 166 sqq.; Iacobus Edessenus. col. 124 sqq; Ianuarius col. 178 sq.; Iason, col. 179. sq.; Iesuati, col. 219 sq.; Iesuitae col. 220 sqq.; Iesuitica ethica col. 225 sqq.; Ierusalem col. 363, — si hi articuli cum eis, quae in protestantica encyclopaedia a Hauck edita habentur, comparantur: — n i m i a quaedam dependentia a protestantica encyclopaedia cernitur. Et quod maximum est, etiam ea, quae de rebus Orientalibus sunt, transscribuntur.

Id quoque advertendum est, eosdem errores et praeiudicia in nonnullis capitibus adversus ecclesiam catholicam in utraque encyclopaedia

[1]) Tomi I. censuram vide S. L. T. I, p. 110—124; aliorum postea fiet. **R e d.**

inveniri: videatur in russica encycl. Iacobus de Voragim, Iacobus e Sarug: Iacobus Blarer, Ianuarius. Alia capita magnam dependentiam a Herderi Kirchenlexikon prae se ferunt.

Ut autem res exemplo illustretur, quosdam articulos fusius considerabimus. A. Bulgakov, de Iesuitarum, qui saec. XVI. et XVII. plurima etiam in Russia egerunt, historia agens, solum quae in sinistram partem explicari possunt, adducit ita, ut Glubokovskij ultimam correctionem peragens, res etiam maximi momenti omissas uncis inclusas addere coactus sit velut de eorum studiis scientificis et de eorum vexationibus.

Quae vero A. Bronzov de Iesuitarum doctrina morali disserit, excepto praecepto de amore proximi, — haec eadem in protestantico opere Real-Encyclopaedie sub titulo Iesuitae — inveniuntur. [A. Palmieri ad haec notat in censura, quam facit in Revue d'histoire ecclésiastique 1906, p. 494: „Puisqu' il s'agit d'un ordre religieux qui a joué un rôle si marquant dans l'Église catholique et a puissamment contribué au développement des sciences sacrées, il aurait été spécialement opportun de se souvenir ici de l'adage: Audiatur et altera pars. On aurait dû, en particulier, attribuer moins d'importance aux pamphlets de l'ex-jésuite Paul Hoensbroech, que le tribunal de Cologne vient de condamner pour n'avoir pas su faire la preuve de ses accusations contre la morale des Jésuites (cfr. Kölnische Volkszeitung, 3, 4, 7 et 10 avril 1905). On aurait dû par contre prendre en considération les arguments apportés dans cette question par le P. B. Duhr dans son ouvrage Jesuiten-Fabeln, qui est arrivé en peu de temps à une quatrième édition (1904)].

Praeiudicia ad summa evecta esse videntur in articulo ab A. Šostin composito: Iезуиты и iезуитско-католическая исповѣдь по сравненiю съ православною. Quidquid enim in doctrina morali catholicorum sinistre exponenda consequi potuit, hoc effecit. Secundum ipsum s. Alphonsus de Liguori in opere suo morali commentarios in Medullam Busenbaumii scripsit. Attritio est Iesuitarum commentum (cf. Denzinger Enchiridion [9]: Conc. Trid. sess. XIV. cap. 4.); si ea, quae catholici de contritione dicunt, vera sunt, confessio superflua est. Immo si attritio ad poenitentiae sacramentum valide suscipiendum sufficit, homo sine actu amoris Dei salvari potest et quivis sine ulla intermissione peccare potest, dummodo confessionem instituat. Contritionem perfectam sine poenitentiae sacramento peccata delere posse nulli patri in mentem (sed cf. modo Io. Chrysostomi opera!) venit. Qui in occasione proxima necessaria versantur, secundum catholicos semper, licet in omni confessione eadem peccata declarent et in eodem officio, quod eis peccati interrupti occasio est, manere velint, absolutione donandi sunt (cf. col. 237 sqq). Cum de condicionibus ad peccatum grave committendum requisitis agit, — haec asserere audet: ‚Не подлежитъ, напр., сомнѣнiю, что по теорiи Альфонса Лигуори отреченiе Апостола Петра вовсе не было бы грѣхомъ тяжкимъ, въ которомъ пришлось бы каяться съ горкими слезами‘ (Secundum theoriam Alphonsi negatio apost. Petri peccatum grave, pro quo poenitentia cum

multis lacrimis esset praestanda, non fuit (col. 242). Simillima his plurima habet.

Nec aliis multis locis omni ex parte veritati, licet errores non sint tanti, videtur satisfactum. Quae enim sub titulo Іерусалимская латинская патріархія de catholicorum conaminibus ab A. Pavlov dicta sunt, historia teste paulo aliter se habent.

Similiter et Th. Titov, quid orthodoxi ex sua parte unitis intulerint et quid sit unio cum ecclesia catholica, intelligere et animadvertere omisit. Quae I. Andreev de Ioannis IV. Ieiunatoris humilitate et humanitate scribit, non in omnibus cum historia quadrant; P. Běloděd in capite de s. Ioanne Chrysost. homiliam sub titulo: ,Iterum insanit Irodiada' ipsi Chrysostomo adscribit (cf. Bardenhewer, Patrologie [2] p. 287: Rauschen, Grundriss der Patrologie p. 114. 1903. Freiburg). Quae I. Sokolov de hierarchia scribit, confusa sunt. Non enim negamus vocem: ,hierarchia' a Dionysio Areop. (vulg.) introductam esse, sed hoc ad rem, quae agitur, non vehementer pertinet (cfr. col. 262). Qua ratione idem scriptor, agens de synodo Ierosol. (1672.) contra Cyrillum Lucarim habita, huius concilii decretis „авторитетно-каеолическій характеръ" tribuat, non facile intelligitur (col. 442 sq.); eorum, quae Pichler, Trivier, alii scripserunt ne mentionem quidem facit.

His tamen non obstantibus, si nonnulla excipiantur, encyclopaedia valore ac dignitate sua non destituitur. Articuli enim, qui de rebus russicis vel ecclesiae Constantinopolitanae agunt, et propter se et propter operum hisce de causis tractantium abundantem enumerationem magna cum utilitate et fructu legi possunt satisque ad instructionem conferunt. Immo nonnulla capita magna eruditione conscripta sunt; velut articulus ab ipso Glubokovskij compositus: Concilium apostolorum Hierosolymis, col. 427 sqq., doctrina excellit, ubi auctor factum historicum concilii peracti et decretorum auctoritatem defendit.

Dein, ut iusti simus, non omnes articuli, qui de ecclesia catholica agunt cum veritatis laesione conscripti sunt. Ita A. Vjazigin narrationem de Iohanna papissa inter fabulas relegat (col. 738).

Denique hoc animadvertere non omittimus: sequentes encyclopaediae tomos, quod novi redactoris persona praesagire permittit, doctrinae exigentiis magis accommodatos fore. *M. Haluščinskij.*

Ex titulis ad studii biblici provinciam pertinentibus nonnulli, qui gravissimi sunt, hoc volumine continentur. Itaque iuvabit aliqua attigisse.

Vocabulo Iesus Christus sex articuli occupantur. 1. Iesu Christi opus et Persona iuxta historiam evangelicam 2. I. Chr. qua pastor 3. I. Chr. exemplar moralitatis 4. Externa I. Chr. species. 5. I. Chr. in monumentis iconographicis. 6. Cordis I. cultus et sodalitates.

T. Butkevič, qui art. primum concinnavit, praesertim de I. Chr. divinitate exponenda sollicitus erat. Litteras Russorum christologicas sedulo recensuit et tamquam fontem principalem adhibuisse videtur. Hypercriticorum opera rationalisticis studiis indulgere notavit, catholicorum tamen Romanorum copiosam litteraturam non qua aequum erat numerositate in tabellam bibliographicam assumpsit, quamquam non

tantae operae erat ex Fonck indice, ad quem remittit, saltem principaliora adnotare. Nescio an uberior aliquantulo articulus esse potuerit, praesertim eo, quod integri N. T. doctrinam auctor diligentius excoluisset.

Articulo secundo V. Sokol'skij munus pastorale Christi et ecclesiae divinitus per Spiritum S. institutum argumentis e s. Scriptura rite intellecta contra protestantes generatim atque in specie contra Vinet sat feliciter demonstrat. Sequitur Nectarium Kephalam potissimum e Graecis, e Latinis Aertnys.

Parti tertiae (A. Bronzov) accuratior de sui conscientia Iesu expositio et fundamentum solidius et magis dilucidam dispositionem forsan praebere potuerit. Ceterum usui practico, cui bibliotheca multis destinata inservire vult, valde utilia erunt.

Complures „typi byzantini" varietates imaginibus additis exhibet art. quintus, qui quartum quasi complet. Pauca quaedam ex catacumbis quoque adhibita sunt. Indiculo litteraturae saltem nomina de Rossi, Garucci, Wilpert exhiberi oportebat.

Quae de cultu sacratissimi Cordis Iesu a P. Tyčinin e Hauck-Herzog VII[3] 777—782 transcripta sunt addito tantum manco scriptorum catholicorum elencho, exemplo esse possunt, quomodo de rebus catholicis scribi non oporteat. Non derivata turbida, sed fontes genuini instrumenta sunt aequi scriptoris! Non sufficit catholicos (Nilles) allegasse, sed legendi sunt. Immerito quoque T. relationem Svoboda cum Ruffer necnon Romam et Iesuitas committit.

Catholica sunt, quae D. Bogdaševskij ad vocabulum „S. Ioannes Apostolus" scripsit, quamvis et hic ignoratio, non adeo ignorantia, operum catholicorum redeat. In specie sermones a Ioanne relatos genuinos esse Domini sermones vindicat. Quaestiones controversas quod attinet: vitam Iesu publicam tribus tantum Paschatis circumscribit, diem ultimae coenae diffinire quidem non vult, adstipulatur autem sententiae agnum paschalem ab omnibus 13 Nisan (feria V.) mactatum et a Domino et Iudaeis quoque pro lubitu manducatum esse; „presbyterum" Ioannem ab Apostolo diversum recte (potuit tamen fortasse consultis catholicis efficacius) reicit. Minus recte p. 832 de synopticis a Ioanne emendatis discussio inducitur, quia inspiratus liber determinationem quidem admittit, non autem emendationem (исправленіе, поправка).

Ex N. T. placet fortasse sententiam Al. Lebedev „de fratribus Domini" novisse. L. putat s. Ioannem hac quoque in re synopticos supplere et Cleophae uxorem vocare, quae apud synopticos mater est fratrum Domini. Cetera satis probantur audienti sed durius manet sententiae membrum Mariam Cleophae vocari B. Virginis „sororem" propter propinquitatem cum Ea ex parte viri (чрезъ родство свое съ Нею по своему мужу). Ceterum L. monet maiorem theologorum russicorum partem a parte sua non stare, sed varietatem sententiarum inveniri, et Helvidii quoque sententiam non quidem scriptorem sed Vereščagin pictorem patronum habere.

Ex V. T. Iahve et Iahvista et Ieremias et Ierosolyma praecipua huius tomi vocabula sunt. Nominis tetragrammatis (A. Glagolev) explicatio grammatica et spiritualis sufficiens datur; minus recte tamen (p. 199.) Ehjeh forma vel Kal vel Hiphil dicitur, quia forma אהיה in genere Hiphil Ahjeh transcribenda esset. — Fontium Pentateuchi variorum ex nominibus divinis distinctiones coniecturae et supposita dicuntur, quae vi ad assensum obligante carent (V. Rybinskij). Ceterum ad Pentateuchum remittitur. — In Ieremia propheta deuterocanonicam de idolorum vanitate epistolam, quae in V. cum libro Baruch (c. 6) coniuncta legitur, quam tamen Russi orthodoxi non habent, tamquam non canonicam nec genuinam enervatis iam dudum argumentis, quorum infirmitatem saltem a Knabenbauer (Comment. in Dan.... p. 447-450) et Cornely (Introd. II., 2, 413) cognoscere potuit, M. Posnov reicere conatur. Quoad reliqua cum biblistis catholicis consentit, quin tamen ullum catholicum librum alleget. Scopo Encyclopaediae practico bene servient lucubrationes historica et theologica Ieremiam et eius tempora spectantes.

V. P. Rybinskij agens de auctoritate libri Iesu Sirach (c. 601) concedit eam magnam inde ab omni tempore fuisse, saepissime locos eius allegatos esse, ipsum scripturam, librum a Spiritu s. dictatum vocatum esse, in graecis latinisque codicibus semper inter canonicos fuisse. Nihilo minus, inquit, in notis librorum canonicorum libellis, a Melitone, Origene, Cyrillo Hieros., Gregorio Naz., Amphilochio, Patribus Conc. Laodiceni compositis, liber I. S. non recensetur. Ideo neque in orthodoxa orientali ecclesia canonicis adnumeratur. Ex russica de eo litteratura solius Roždestvenskii oratio „Vnov otkrytyj evrejskij tekst knigi I. Sir. i ego značenie dlja biblejskoj nauki. Spb. 1903 commemoratur; cur nuper edita commentatio S. Bulgakov, Nravstvennoe učenie I. Syna Siraḫova, est'li v nem otličie ot učenija v knigaḫ kanoničeskiḫ (in Kurskija Eparḫial'nyja Vědomosti, g. 34, 6, 106—111; 7, 116—23; 8, 138—45) omnino praetermissa sit nescio.

Longissime et doctissime tractatur de Hierosolymis (c. 363—580). A. Glagolev de topographia Hierosolymorum presse sequitur Hauck-Herzog. Crassiores typi, quibus numeri capitum s. Scripturae impressi sunt, cum nullum momentum praecipuum in hac expositione in illis sit, certe vitandi erant, quia oculos legentis, sicut et alibi, multum offendunt, eo vel magis quia perspicuitati praeter aliquot „a linea“, ut dicunt, fere nihil inservit. Ceterum videtur forma paginarum, quam typographus in sequenti capite per exceptionem adhibuit, columnis esse praeferenda. In hoc capite, quod inscribitur „Hierosolyma christiana, delineatio historica et monumenta“ N. Kondakov plurima perbelle exponit, quae clarius et vividius sistuntur viginti monumentorum depictorum tabellis.

Quoad omnia notandum unum videtur. Quae omnibus destinata sunt („общедоступно“), si fieri potest, magis etiam accurata sint oportet, cum plurimi tempus inquirendi ulterius non inveniant. Hinc vera et certa tantum etiam de catholicorum rebus exhibenda erunt, si cleri culturam, non praeiudicia, viri docti, encyclopaediae editores, provehere student.

C. Večeřa.

Странникъ — Strannik 1905. Nr. 5—9.

M. Avdaškevič, Filaret Moskovskij i ego značenie na pravoslavnom vostokė (Philareti Moscoviae metropolitae in Oriente auctoritas) I., 697—730. — Filaret, dimidio saec. XIX. metropolita Moscoviensis, saepius cum gubernio Russico de necessitudinibus cum ecclesia Constantinopolitana renovandis et sustentandis egit; ad dissensiones vitandas solum litterarum »officialium« commercium commendabat, »officialem« autem gubernii sive ecclesiae Russicae apud patriarcham Constantinopolitanum legatum dissuadebat, cum consensus multis in rebus vix posset sperari. In acri graeco-bulgarica controversia ecclesiastica Bulgaris favebat, tamen »officialem« gubernii Russici interpositionem dissuadebat.

S. Runkevič, K biografii patriarḫa Adriana (Ad biographiam patr. Adriani) I, 731—748. — Excerptum ex documentis archivi imperialis. Adrian ultimus fuit ecclesiae Russicae patriarcha († 1700).

V. I. Popov, V čem sostoit istinnoe obrazovanie čelověka (Qualis verus animi cultus sit) I, 770—783; 916—930.

S. Runkevič, Mitropolit Silvestr (ḫolmskij ili volynskij) i ego perepiska s Petrom Velikim (eius cum Petro M. litterarum commercium) II, 21—37; 184—194.

S. Runkevič, Mitropolit Stefan Javoskij v ego perepiskě s Petrom Velikim. II, 320—336.

N. N. Glubokovskij, Blagověstie sv. apostola Pavla po sravneniju s evangeliem Ḫristovym (Evangelium S. Pauli comparatum cum evangelio Christi) I, 841—865; II, 3—20, 145—171. — Introductio in amplum librum »Blagověstie sv. ap. Pavla po ego proisḫoždeniju i suščestvu« (Spb. 1905, in ipso libro typis expressa pg. III—LXX; de ipso libro accuratior recensio in folio nostro collocabitur.

Th. A. Kurganov, Čto takoe liberalizm (Quid sit »liberalismus«). II., 295-319.

In nr. 5. (pg. 838) N. G(lubokovskij) laudat librum Dr. L. Fonck, Die Parabeln des Herrn [3] (Innsbruck 1905).

Prof. A. Bronzov in nr. 7. (II., 137—139) acriter aggressus est P. A. Špaldák eiusque lucubrationem »De Russorum doctrina de moribus« (Slav. l. th. I., 28—31; 63—69). P. Špaldák respondit breviter in »Strannik« II., 396—398. A. Bronzov vero denuo acerrime in P. Špaldák invectus est (II., 398—407) sub inscriptione »Obrazčik iezuitskoj polemiki«. Talis tenor in pugnis litterariis in occidente apud viros doctrinae et scientiae servientes rarissime invenitur, in Russia vero saepius occurrit et progressui scientiae valde obest, cum tali modo confusio et discordiae et odia detestabilia oriantur, quae »viros scientiae« minime decent eorumque animos perturbant. A. Bronzov utitur verbis velut »pudeat te, pudeat te, o iesuita« (pg. 405) aliisque similibus, quae lingua latina vix possint exprimi. Nos de scientia russica libenter referemus, talem vero pugnandi modum detestamur et spernimus. Dr. *F. Grivec.*

„Ученыя Записки Императорскаго Казанскаго Университета“ a. 73. Kazan' 1906, fasc. 1—4.

In his commentariis, qui ab universitate Kazaniensi eduntur, ad theologos pertinet imprimis censura libri ab E. v. Dobschütz compositi »Die urchristlichen Gemeinden« Leipzig 1902, facta a D. Šestakov (in fasc. 1.; 29 pag.). Exposito libri argumento iure exprobrat scriptori illi studium christianismum privatum seu domesticum a publico separandi et »moralitatem« christianam »mysticismo« christiano anteponendi. Re ipsâ duae hae christianismi partes — privatus seu mysticus et publicus seu moralis — inter se ita connexae sunt, ut altera cum altera

et stet et cadat. Paulus apostolus, ut missionarius, non potuit non esse columen privati potissimum mysticique christianismi. Singulos ad privatam ac mysticam communionem cum Deo exhortabatur. Neque ideo asceta fuit, quia Iudaeus fuerat et Pharisaeus, sed quia ascetismum viae ad communionem cum Deo compendium esse iudicabat. Nihilo minus idem Paulus noverat viam hanc non esse multorum. Unde non omnes ad eandem ineundam invitabat; sciebat sane Christum non solum in desertum migrasse, sed etiam nuptiis benedixisse. Recte quidem Dobschütz dicit Paulum »moralitate« sua fastigium morale christianorum eius temporis superasse. Sed hac ipsa animadversione moveri debuit, ut quareret, unde tanta Pauli excelsitas ac virtus profecta sit. Ipse bene ostendit moralem christianismi partem in Pauli praedicatione non magnopere eminuisse. Manifestum est vim ac virtutem huius magnae praedicationis a privato, mystico Pauli christianismo manasse, ab animi Deo propinqui ardore. Oportet tandem aliquando abici opinionem, monachum non esse nisi aridum frigidumque ascetam et laxari notionem christianae beneficentiae, ut etiam spiritualia beneficia comprehendat. Duae partes illae numquam potuerunt esse separatae, quia christianismus moralis sine mystico esset velut planta sine radice homo bonus sine amore Dei. Error Dobschützii fortasse ex timore ascetismi ortus est, quem ipse idem esse ac mysticismum (cuius pars quaedam est) existimare videtur. Nimium eiusdem studium »christianismi moralis« etiam in aestimandis monumentis litterarum apparet. Tempora, quibus christianismus mysticus elucet atque eminet, abundare litteris aetatis imaginem quam pulcherrimam facientibus dicit; velut Act. Apostol.; at, ubi christianismus »practicus« floruit, fideliores existimat esse fontes; Hermam v. g. iam „paene criminari se suosque fratres; nigros colores eius picturae arguere sublimitatem morum, sinceritatem, veracitatem. Et haec quidem Dobschütz dicit, postquam paucis ante paginis eundem superbiae ac vanae de se praedicationis accusavit. Quae in uno homine aegre componuntur.

In fasciculo 3. I. Stratonov in commentatione sua »Zamětki po istorii zemskiħ soborov Moskovskoj Rusi« exponit inter alia de origine libelli »Besěda Valaamskiħ čudotvorcev«, quem inter a. 1503—1510 compositum esse ab homine laico existimat.

In eodem fasciculo B. Spinozae Tractatus theologico-politicus a M. Lopatkin in Russicum versus edi coeptus est.

Письма и донесенія іезуитовъ о Россіи конца XVII. и начала XVIII. вѣка. С. Пrб. 1904. **Litterae secretae Iesuitarum, qui in Russia, Petro Primo regnante, fuerunt.**

De conversione Russorum missionarii bonam spem habebant, si tamen libertas religionis populo concederetur. „Russia sive Moscovia non est nux infragibilis, si optimus Deus misereretur, tantum opus esset unicâ licentiâ caesarea: indicibile, quanta populi copia partibus nostris accederet“ (pag. 234). „Ingens brevi seges fieret, si solum daretur facultas cuilibet ad libitum“ (pag. 250). Conversionem hanc autem sine magnis iacturis haud fieri posse, optime sciebant. „Hoc, fateor“ — ita scribit quidam eorum — sine martyribus non ageretur negotium, sed hoc est, quod pro praemio a Deo grati suscepturi essemus“ (pag. 234). Omnium primum exoptabant, ut possent reducere omnes illos, qui in absentia sacerdotum catholicorum transiverunt ad schisma (pag. 237). Sed eventus exspectationi minime respondit. Numerus conversorum revera valde erat exiguus: a. 1698 „accesserunt ex haeresi sanctae ecclesiae personae tres; unitus fuit ecclesiae unus

item unus reunitus", a. 1699 ab haeresi ecclesiae accesserunt duo", a. 1700 „ab haeresi ecclesiae accesserunt tres, unitus ecclesiae unus", a. 1701 „ab haeresi ecclesiae accessit unus" . . . — ita sonant tristes sane relationes missionariorum.

Quae de clero russico missionarii scripserunt digna sunt, ut ad ea animum attendamus. Liceat nobis saltem haec pauca excerpere: „Sunt multi monachi, vel uniti, vel unioni proximi, plurimi de rebus nostris optime sentientes. Kyoviae unum totum monasterium est unitorum, qui dexterrime sciunt eludere technas huiatium, passim tamen ab huiatibus vocantur haeretici; item non procul a Moscua urbe totum monasterium unitum, cui praeest archimandrita, vir sapientissimus et sanctae vitae, qui semper evocat candidatos occulte ex Polonia. Scit sua prudentia omnia bellissime disponere, de facto omnes habet Polonos in suo monasterio, sed bene ruthenicam callentes, qui supponuntur esse Rutheni ab aliis . . . Sunt plurimi alii, quos solus metus ab unione deterret" (pag. 234). „Certe lacrymis deplorandum, quod populus ista fame quoad animam perire debeat, non enim audiunt conciones ullas; hoc fit saltem, ut legant post decantatum evangelium ex ambona homilias s. Chrysostomi slavonice: sed, bone Deus, populus praeter verba sonumque nil intelligit. Melius fit in ecclesia cathedrali, ubi super quodlibet evangelium leguntur homiliae simplici et pro captu accomodato modo, compositae a quodam episcopo Lithuano unito ritus graeci. Unus hic erat p. Andreas Basilianus, vir nostris partibus addictissimus, qui multum instruere solebat plebem per conciunculas suas, sed iam diem obiit; alter fuit Petrus diaconus, qui nunc in exilium missus est; unicus superest pro concionibus capax, Poborsky, czari confessarius, nostris partibus benevolus valde. Nil est in causa, nisi poporum negligentia, quod nullus inveniatur pro his rebus aptus; libros certe habent plurimos et pulcherrimos tum e ss. patribus, tum ex aliis translatos in ruthenicum, danturque illis gratis absque pretio, sed nemo est, qui legere velit. Hinc illa miseria, quam ipsi Rutheni fatentur et deplorant, ut popae nesciant, etsi vellent, plebem in fidei mysteriis instruere. Plebs libentissime conciones audiret, et dum veniunt ad templum nostrum, aperto ore, immoti auscultant, licet nil intelligant. Audivi optari a pluribus, ut liceret nobis dicere ruthenice, sed de hoc spes nulla est, quod nobis concedendum sit (pag. 233).

M. N. Esaulov, **Научныя основы религіи. (Subtiliora religionis fundamenta.)** Varšava 1904, 48 pag. — Дополненія къ сочиненію Научныя осн. рел. (Supplementum.) Varšava 1905, 15 pag.

Libellus videtur spirare primum ardorem ac persuasionem hominis ab infidelitate reducis, quod certe legentis animum delectat. At doctrina parum excellit. Hic scriptor enim undique praebet se ignarum eorum, quae ad defendendam religionem christianam ab aliis scripta sunt. Argumentum eius, quo Deum esse demonstrat, nec clare nec tuto proponitur. Conatus eius, mysterium ss. Trinitatis propius admovendi ad rationem humanam (Pater = voluntas, Filius = potentia seu virtus, Spiritus = mens), qui, praeterquam quod in Deo potentiam et a voluntate et ab intellectu distinctione saltem »rationis ratiocinatae« quam scholastici vocant, distinctam esse supponit, omni ratione theo-

logica caret, frustra captus est. Coniunctio immortalitatis a mente humana ad aequitatem restituendam postulatae cum lege statica rerum corporearum ingeniosa sit, argumentum ex se ipso aptum non est. Etiam in exponendis officiis hominis similes comparationes occurrunt; praeter quas tamen theologus nihil novi ex libello hauriet.

Tentamen bibliographiae patristicae.

Afrem (Ephraemus): Zabělin, Prepodobnyj Efrem Sirin i ego propovědi (in Rukovodstvo dlja sel'skih pastyrej 1874): circ. 50 pag. — Sokolov A. K., Žizn' sv. Efrema Sirina, Harakter ego sočinenij i čerty iz ego učenija (in Pribavlenija k tvorenijam sv. otcov 1848, t. VII.); 82 pag. — Sokolov A. K., Někotoryja čerty iz učenija sv. Efrema (Prib. k tv. sv. ot. 1849 t. VIII.) 75 pag. — Filaret, Istoričeskoe učenie ob otcah cerkvi t. II² (1882) p. 75—96. — Barsov N., Sv. Efrem Sirin kak propovědnik (Hrist. Čtenie 1886 I., 732). — Smirnov P., Propovědi sv. Efrema Sirina. Kiev 1895. — Levašev, Obrazcy cerkovnago pěsnopěnija (Duhovnaja Beseda 1873-4) 22 pag. — Cerkovnye propovědniki v IV věkě (Duhovnyj Věstnik 1875) pag. 23; sec. Tableau. — N. Ušakov, Pokajannaja molitva Efrema Sirina i čerty ego žizni. M. 1905.

Opera in Russicum versa: orationes in Hristianskoe Čtenie 1821, 22, 23, 29, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 46, 47; tractatus ascetici ibidem a. 1827, 31. 33, 34, 35, 53; in Voskresnoe Čtenie a. 2, 3, 5, 10—13, 16, 22; Tvorenija ed. ab academia spir. Moscoviensi 8 tom. — 12 R..

Canones apostolici: O pravilah svj. apostol.. (Hrist. Čt. 1841, III., 456—471.) — I. Stratilatov, Drevnost' i važnost' Apostol'skih pravil. Spb. 1865 (228 pg.). — Arhim. Ioann, Opyt kursa cerkovnago zakověděnija. Spb. 1851, I., 122—136. — N. K. Sokolov, Iz lekcij po cerkovnomu pravu. M. 1874 p. 94—118. (cf. Pravosl. Obozr. 1874 mai, ijun'). — Panov, Sravnenie pravil apostol'skih s sootvětstvennymi im pravilami soboru antiohijskago. Rukovodstvo dlja sel'skih past. 1879 (9+7 pg.). — Laškarev, Pravo cerkovnoe. Kiev 1886, p. 118—128. — Suvorov, Kurs cerkovnago prava. Jarosl. 1890 p. 218—223 (Cf. Vremennik Demidovskago juridič. liceja, L.). — A. V. Gorskij, Istorija Evangel'skaja i cerkvi apostol'skoj. M. 1883, p. 648—665 (cf. Pribavl. k tv. sv. oo. 1883, č. 31, p. 391—5).

Slavica lingua editi sunt Petropoli 1839, 1843; Moscoviae 1876.

Clemens Rom.: P. S., Svjatyj Kliment, episkop rimskij. Patrologičeskij očerk. Spb. 1852 (32 pg.). — P. Preobraženskij, Pisanija Mužej Apostol'skih. M. 1862, p. 79—100; 161—8. — K. Skvorcov, O pervom poslanii Klimenta rimskago k Korinthjanam (Trudy K. d. Akad. 1874, II., 48—67). — K. Skvorcov, Kogda napisano vtoroe poslanie Klimenta k Korinthjanam? (Trudy K. d. Ak. 1874 I., 3—23.) — Filaret, Istor. uč. ob oo. c.² I., 7—18. — Al. Priselkov, Obozrěnie poslanij svjatago Klimenta, episkopa rimskago, k Korinthjanam. Vyp. I. Spb. 1888. XII.+136+IV. (rec. N. Barsov in Hrist. Čt. 1888 I., 525—532. — E. Lovjagin, Izbrannyja města iz grečeskih pisanij sv. otcev cerkvi do IX. věka. Č. I. Spb. 1884, p. 1—3. 291. — T. Krutikov, Muži Apostol'skie. Voronež 1892 (Voron.

eparḫ. Vědomosti No 1). — D. Gusev et A. P. (editor), Čtenija po patrologii. V. I. Kaz. 1896, 102—156. — De „Clementinis“ scripsit J. Pobědinskij-Platonov in Pravoslavnoe Obozrěnie 1860, I., 151—172; 397—437; II., 339—384.

Epistolae (I.) s. Clementis capita 59 versa sunt in Russicum ap. P. Preobraženskij, Pisanija Mužej Ap., p. 101—158; nova 6 cap. v. apud A. Prisel'kov, l. c.; epistolae alterius, quae Clementis esse dicitur, capita I.-XII. versa sunt ap. P. Preobraženskij, l c., p. 169—180; XII.—XX. ap. N. Barsov, Istorija pervobytnoj ḫristianskoj propovědi. Spb. 1885, p. 162—5.

Constitutiones apostolicae: N. V. Blagorazumov, O postavlenijaḫ apostol'skiḫ. (Prav. Obozr. 1862 t. VII., apr. p. 446—483; t. VIII., maj p. 1—32; ijun' 162—176; avg. 385—430). — N. K. Sokolov, Iz lekcij po cerkovnomu pravu. M. 1875, p. 118—126. — N. A. Zaozerskij, Sostojanie cerkovnago prava v donikejskoj cerkvi. (Čtenija v obšč. ljub. duḫ. prosvěšč. 1882, I., fevr. 141 etc.) — N. A. Zaozerskij in Pribavl. k Tvoren. sv. otcev, č. 43 (1889 I. et II.) p. 170—235; 476—496; 514—523. — I. S. Berdnikov, Dopolnenie k kratkomu kursu cerkovnago prava pravosl. greko-rossiskoj cerkvi. Kaz. 1889. p. 321—3.

In Russicum versae editae sunt ab I. N., Postanovlenija Apostol'skija. Kazan' 1864.

Doctrina 12 apostolor: Vl. Solov'ev, Sobranie sočinenij Vl. S. Solov'eva t. IV. p. 196—213. Učenie 12 apostolov (cf. Prav. Obozr. 1886, No 7; Čtenija v obšč. l. d. p. 1887. No 3—4). — K. D. Popov, Učenie 12 apostolov. (Trudy 1884, No 11, p. 344—384.) — K. D. Popov, Zamětka po povodu „Vvedenija“ Vl. Solov'eva „k russkomu izdaniju“ (Trudy 1886, No 12, p. 725—731).

Hermas.

P. Preobraženskij, Pisanija Mužej Apostol'skiḫ. M. 1862, p. 183—222 (nova ed. 1902). — P. Skvorcov, Kogda napisana kniga Pastyr'? (Trudy K. d. Akad. 1872, III., 205—241). — Filaret, Istor. uč. ob oo. c. [2] I., 31—35. — T. Krutikov, Muži Apostol'skie. Voronež 1892 (Voron. eparḫ. Vědomosti No 2—4). — D. Gusev, Čtenija po Patrol. Kaz. 1896 p. 211—277 (Pravosl. Sobes. 1896: Svjatoj Erm i ego kniga Pastyr').

In Russicum versus est eius liber a solo P. Preobraženskij, Pisanija Mužej Apostol'skiḫ. M. 1862, p. 223—346.

Polycarpus.

P. Savajtov, Svjatyj Svjaščennomučenik Polikarp. (Duḫovnaja Besěda 1858, No 9, p. 336—348). — (Arḫim. Polikarp), Okružnoe poslanie smirnskoj cerkvi o mučeničestvě sv. Polikarpa. (Ḫrist. Čt. 1821, I., 125—141). — K. Skvorcov, O poslanii sv. Polikarpa smirnskago. (Trudy Kievskoj duḫ. Akademii 1872, II., 452—462). — I. Smirnov, Duḫovnoe prosvěščenie v drevnej ḫristianskoj cerkvi. (Čtenija v obšč. ljubit. duḫovn. prosvěšč. 1871, aprěl' p. 1—4). — Filaret, Istor. uč. ob oo. c. [2] I., 26—31. — T. Krutikov, Muži Apostol'skie. Voronež

1892 (ex Voronežskija eparḫial'nyja Vědomosti 1892 No 8—9.) — A. Martynov, Svjatyj Polikarp smirnskij i ego poslanie. (Věra i Razum 1894, No 3, p. 129—156.) — D. Gusev, Čtenija po Patrologii (I.) Kazan' 1896, p. 193—211.

Arḫim. Polikarp vertit 9 capita ep. ad Philipp. in Ḫr. Čt. 1821, I., 115-124; idem iterum editum est Mosc. 1835 sub inscript. »Perevody s grečeskago jazyka na russkij«, p. 1—8. — Totam transtulit P. Preobraženskij, Pisanija Mužej Apostol'skiḫ. M. 1862, p. 441—450.

Eusebius Caes.: N. Rozanov, Evsevij Pamfil, episkop Kesarii palestinskoj [2] M. 1881 (cf. Čtenija v obšč. lj. d. p. 1879—80; recens. M. Muretov in Pravosl. Obozr. 1881). — A. P. Lebedev, Cerkovnaja istoriografija v glavnyḫ eja predstaviteljaḫ [2] Spb. 1903, p. 10—110. (cf. Čtenija v obšč. lj. d. p. 1890).

Ioannes Chrysostomus: Levickij, Popěčitel'nost' sv. Ioanna Zlatousta o rasprostranenii Evangelija meždu jazyčnikami (in Pribavl. k tvor. sv. o. t. II.) 49 p. — V. I. Lebedev, Podrobnoe opisanie žizni i pastyrskoj dějatel'nosti I. Z. M. 1860 (ante in Pribavl. k tv. sv. o. t. XIV.—XVI.) — M. Bogoljubskij, Mysli sv. I. Zl. o ḫristianskom brakě i o vzaimnyḫ objazannostjaḫ ḫristianskiḫ suprugov. (Dušepoleznoe Čtenie 1861, N° 9.) — Agapit, Žizn' Zlatousta M. 1874. — Filaret, Istor. učenie ob oo. c. t. II[2] (1882) p. 190—252. — V. G-skij, Sv. I. Z. kak tolkovatel' Sv. Pis. (in Pravoslavnoe Obozrěnie 1889. Sept. et Oct..) — I. I. Malyševskij, Sv. I. Z. v zvanii čteca, v saně diakona i presvitera (in Trudy kievskoj duḫovnoj akademii 1890 [oct.], 1891 [febr. mai.] 1892 [apr., aug., sept..]) — A. Rain (A. P. Lopuḫin) Sv. I. Z. i semejnaja žizn' ego vremeni (in Ḫrist. Čt. 1895 I., 225—248; 465—504.) — A. Rain, Sv. I. Z. i teatral'nyja zrělica ego vremeni (Hrist. Čt. 1896 I., 171.) — Ḫr. Papadopulo, Tvorenija sv. I. Z. s filologičeskoj storony (Ḫr. Čt. 1895, I., 411.) — A. A. Bronzov, O pasḫal'nom, oglasitel'nom slově sv. I. Z. (Ḫr. Čt. 1897, II., 411.) — A. A. Kirillov, Dogmatičeskoe učenie o tainstvě Evḫaristii v tvorenijaḫ sv. I. Z. (Ḫr. Čt. 1896, I., 26. 545.) — M. I. Orlov, Pasḫal'noe oglasitel'noe poučenie (Ḫr. Čt. 1896, I., 482.) — V. I. Popov, Učenie sv. I. Z. o vospitanii dětej (Ḫrist. Čt. 1897, II., 639.) — A. P. Lopuḫin, Sv. I. Z., kak propovědnik čelověkoljubija i milostyni. (Ḫr. Čt. 1897, I., 27. 245.) — M. Grigorevskij, Učenie sv. I. Zl. o brakě. Arḫangel'sk 1902 (cf. Strannik 1898.) — I. Dobronravov, Pričiny bezuspěšnosti cerk. propovědi po učeniju Z. (in Rukovodstvo dlja Sel'skih Pastyrej 1904, I., 11, 282—6. — I. Latynin, Osnovnyja čerty mirovozzrěnija Z.: *a)* Promysl i nrav. svoboda čelověka (Pravoslavno-Russkoe Slovo I., 2, 155—163); *b)* Grěḫopadenie čelověka (3, 244—8); *c)* Vzaimnootnošenie blagodati i svobody čelověka (4, 338—40); *d)* O blagodatn prizyvajuščej (5, 447—451.) *e)* Ob uslovijaḫ polučenija blagodatn. pomošči (6, 560—5:) *f)* O blagodat. pomošči čelověku (7, 626—9:) *g)* Suščnost' ḫrist. žizni (8, 727—32:) *h)* Suščnost' i osnov. osobennosti ḫrist. žizni (9, 812—7; 10, 893—901:) *i)* Objazannosti

k Bogu (II., 171. 246. 349. 430. 509. 589. 716. 846.) — P. P. Ponomarev, Učenie sv. I. Z. ob Evharistii (Pravoslavnyj Sobesědnik 1904. I., 510—28; 654—73. — A. V. Kruglov, Vselen. učiteli, III; I, Z.² M. 1904 (130 p. — 0·45 R.) — P. P. Ponomarev, Iz istorii sv. predanija, 4. Učenie o sv. predanii sv. I. Z. i pr. Efrema Sirina (Prav. Sobes. 1904, II., 745—55.) — P. Z. Bělodèd, I. Z. (Pravoslavnaja bogoslovskaja enciklopedija t. VI. 1905, 909 –41.) — A. I. Sobolevskij, I. Zl. v russkoj pis'mennosti (Prav. bog. encikl. t. VI., 941—7.)

In Russicum versa sunt eius opera (praeter versiones palaeorussicas, de quibus cf. A. S. Arhangel'skij, Tvorenija otcov cerkvi v drevnerusskoj pis'mennosti [in Žurn. Minist. Narodnago Prosvěšč. 1888]; A. I. Sobolevskij, Perevodnaja literatura Moskovskoj Rusi XIV—XVII. sv. Spb. 1903) a professoribus academiae spir. Petropolitanae (hoc anno secunda editio completa erit). Praeterea edita sunt: Tolkovanija Zlatousta na poslanija Ap. Pavla. M. 1839—44; Bes. an Evang. Matheja M. 1840; Slova o svjaščenstvě (perev. I. Kolokolov) Spb. 1874. O děvstvě (M. Viktorovoj) Spb. 1892 etc.

„Византійскій Временникъ“. (Chronica Byzantina.) Tom. X. Vyp. 3—4. Spb. 1903. (К. .І. Риккеръ.) Pag. 357—708. — Tom. XI. Vyp. 1—2. Spb. 1904.

A. Papadopulos-Kerameus, Акаѳистъ Божіей Матери, Русь и патріархъ Фотій (Akathistos Deiparae, Russia et Photius patriarcha). Pulcherrimum hymnum graecum, nostro Te Deum aliqua ratione similem, qui in ecclesia graeca in vigilia 5. dominicae Qudragesimae stando (unde nomen eius ortum est) cantari solet pro gratiarum actione metropolis et imperii ab impetu Avarorum a. 626 conservatae, non VII. aut VIII. saeculo sed tempore posteriore compositum esse existimat eiusque auctorem Photium patriarcham (cc. 860) fuisse suspicatur; cuius rationes cum Russis describit (pag. 357—401).

Idem graeco sermone historiam Marci Xylocarabis, patriarchae oecumenici (a. 1466—7) tractat, qui doctrinam graecam ab ecclesia catholica et unionis inter utramque ecclesiam conciliandae studiosis acriter defendebat.

P. Lavrov (pag. 517—532) censuram facit libri bohemici a Fr. Pastrnek (a. 1902) editi: »Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda« (Historia ss. Cyrilli et Methodii apost. Slav.). Pleniorem conspectum eorum, quae de his apostolis scripta sunt, desiderat. Verum id a Č. Zíbrt in opere Bibliografie české historie eodem anno 1902 uberrime praestitum est (p. 885—928, č. 7557—8669). Ss. apostolos docet contra Pastrnek non ideo Constantinopolim neglexisse et Romam profectos esse, quod de assensu illic obtinendo desperarent, sed propterea, quod Moravia et ceterae provinciae, quibus operam dabant, in rebus politicis Romae parebant. Denique negat hunc librum esse perfectum expletumque.

Bibliographia in recensendis libris slavicis satis manca est et praeterita (velut liber N. A. Načov, Vrěme i životъ na sv. Borisa-Mihaila, editus 1901 indicatur demum exeunte a. 1903).

G. Il'inskij, Къ исторіи славянскихъ азбукъ. (Ad historiam formarum litterarum Slavorum.) T. XI. Отдѣлъ I. 45—48. Auctor voluit an. 1903 in monasterio Admontino Styriae reperire manuscriptum Slovenicum e XIV. saec., quod ibi vidit historicus Styriacus, Muhar, et de quo etiam Šafařík, Radič, Glaser loquuntur. Sed frustra quaerebat illud; ad manum eius venit tamen antiquus codex Ruperti Tuitiensis († 1135.), in quo praeter commentarium in s. Ioannem continetur etiam

folium cum alphabeto variarum gentium: Indorum, Persarum, Latinorum, Slavorum, Graecorum, Chaldaeorum, Hebraeorum.

Ex comparatione patet 1. litteras Persarum easdem esse, ac litteras cursivas Graecorum 2. alphabetum Slavorum consistere ex litteris Graecorum et initialibus, et cursivis. Non liquet, cur desint notae sonorum linquae Slavicae propriorum. Tabella, quae addita est, habetur antiquissimae azbucae Slavicae imago — etsi fragmenta Kioviensia antiquiora sunt; ceterum neque »Abecenarium bulgaricum« (Parisiis inventum) forte recentius est. Litteras »slavicas« in tabella apparet mixtas esse ex Graecis cursivis et maiusculis; etiam alia intuentium animos tenent, velut littera ь (8ª), quae memoriam affert obscuri signi glagolitici consonantis ђ; alioqui pauca glagoliticis signis similia sunt. Singularis forma consonantis ь (an v? certe non duo signa occurrunt), quae convenit cum ea forma glagolitica ь, quam dicunt esse recentiorem, conversâ ad sinistram, potius opinionem V. Vondrák de origine huius signi glagolitici (ex litteris Samaritanis), quam V. Jagić (ex μβ) suadere potest; maxime mirum videtur esse signum illud ei, quo paragraphi signari solent (§), non dissimile loco 11.; et signum exhibens formam crucis loco 22.

Jul. Kulakovskij, Къ вопросу объ имени и исторіи ѳемы »Опсикій«. I. 49—62. Completur hic prior commentatio »Памятникъ славянъ въ Виѳиніи VII. вѣка« scripta ab A. Pančenko et inquiritur in originem nominis thematis »Opsikia«. Nomine hoc designabatur pars Asiae M. inter septemtriones et occasum solis spectans; ex decretis complurium imperatorum patet, ibi habitasse cohortem regiam, quae »ὀψικία« i. e. obsequium appellabatur.

S. Papadimitrij, Бракъ русской княжны Мстиславны Добродѣи съ греческимъ царевичемъ Алексѣемъ Комниномъ. I. 73—98. Dissertatio haec valde utilis est ad cognoscendas relationes Graecorum et Russorum XII. saec. Dobrodėja Mstislavna, neptis Vladimiri Monomachi principis nupserat an. 1122. Alexio, primo filio imperatoris Ioan. Comneni; ad dignitatem imperatricis autem non pervenit; vir Alexius mortuus est iam an. 1142, ante Ioannem patrem suum. Commentatione hac impugnatur Loparev, qui Dobrodėjam artem magicam e Russia Byzantium advexisse docebat; haec opinio narratione Graeci historici Balsamon male intellectâ orta est. Mater magiae habetur et est Oriens.

L. Petit, Documents inedits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires. II. 465—493. Quae gesta sint in concilio anni 1166. narrat nobis, idque incomplete, Nicetas Acominatos. Agebatur de explicandis verbis Christi: »Pater meus maior me est.« Arbitri partibus susceptis Manuel imperator decrevit secundam Personam divinam inferiorem esse solum ratione Filii hominis et Verbi incarnati. Nonnulli episcopi duce Pantechne hanc sententiam initio impugnabant, sed postea tamen decretum subscripserunt. Acrius impugnari coepta est demum post mortem Lucae, acris et severi patriarchae Const. († 1169), a duobus viris: Constantino, episc. Corcyrensi et Irenico, monacho in monte Asiae M. Boradion, affirmantibus, verba Christi intelligenda esse de sola natura humana a persona divina ratione separata. Fuit igitur lis de verbo; nihilominus obloquentes anni 1170. nomine haereseos condemnati sunt.

Adduntur hic documenta, quae sententias damnationis continent et quae ipse scriptor nuper invenit in monasterio Vatopedino in monte Athone.

E. Rědin, Голгоѳскій крестъ въ лицевыхъ рукописахъ сочиненія Козмы Индикоплова. (De cruce Golgothensi in codicibus manuscriptis Cosmae Indicopleustae.) II. 541—573. Imagines crucis in Byzantinis et Russicis manuscriptis pertractantur. Crux antiquae periodi artis christianae invenitur in solo codice manuscripto Cosmae Laurentiano; manu-

scriptum physiologi Smyrensis exhibet iam crucem II. periodi i. e. post IX. saec., quod indicant duo angeli. In codicibus Russicis minoribus Cosmae invenimus duplicem crucem: octoformem et septiformem. Prior forma profecta est ab arte Byzantina IX. saeculi. Sub cruce eminet ubique culmen Golgothae cum calva Adami, recta videmus murum Hierosolymitanum et in lateribus imagines Petri et Pauli, Isaiae et Ieremiae, Iacobi Alphaei et Silvestri papae. Loco Iacobi est in duobus manuscriptis Clemens Romanus. Cum in codice Laurentiano ad crucem stent soli apostoli Petrus et Paulus, conicitur compositionem posteriorem ortam esse apud Russos vel Austro-Slavos.

Vlad. Saharov, Опытъ изслѣдованія текста Ἐκ τοῦ Σπανέα. (Conamen examinandi textum Ἐκ τοῦ Σπανέα.) I. 99—114. Sub nomine Σπανέας tradit nobis Krumbacher Byzantinum carmen didacticum. Ex multis textibus idem poëma exprimentibus antiquitate excellit is, qui e manuscripto saeculi XIII. descriptus editus est. Commenta aliorum de carminis huius fonte et proposito Saharov refutat ostendens multos locos omnino rèspondere didacticis libris Sacrae Scripturae. Opinionem a Schmitt, propositam hoc carmen esse Alexii Comneni cum in textu Vat. 1276. referatur ad filium Mariae, sororis Alexii et uxoris regis Siciliae incertam iudicat; nomen Σπανέας enim in inscriptione textus antiquissimi non legitur et in aliis textibus valde mutatur E vocibus formâ quidem veteribus, sed novis elocutione et significatione id carmen saec. XII. ortum esse conicit. — Defuncto hoc scriptore commentatio mansit imperfecta.

N. A. Weiss, Βυζαντιναὶ ἐπιγραφαὶ Γορτυνίας. I. 63—72 agit de non nullis inscriptionibus in Gortynia inventis.

M. Kraševninnikov, О рукописномъ преданіи Константиновскихъ »извлеченій о послахъ«. Ἐκλογαὶ περὶ πρέσβεων. Huius commentationis maior pars edita est iam in VIII. tomo an. 1901. et X. an. 1903. Idem in supplemento huius XI. tomi edidit »Svèdènija o grečeskih rukopisjah kanoničeskago soderžanija v bibliotekah monastirej Vatopeda i Lavry Sv. Athanasija na Athonĕ (104 p.) ubi describit 50 manuscriptos codices monasterii Vatop. et 41 Lavrae. —*a*

SERBICA.

Glasnik Pravoslavne Crkve. — Tauruni (Belgrad) 1905. Nr. 6–9.

S. U. Veselinović: Sirmijska episkopija u IV. veku. (Dioecesis Sirmiensis saeculo IV.). 463—480.

Descripto statu dioecesis ab eius incunabulis et tempore persecutionum, reicitur (468—469) opinio aliquorum scriptorum (Pavić, Arijanstvo u Panoniji Srijemskoj), Sirmium iam ante concilium Nicaenum fuisse sedem metropolitanam et episcopum Domnium (Domnion) Pannoniensem, cuius nomen est inter episcopos enumeratos Nicaeae ut praesentes, metropolitam Sirmiensem; potius dicendum esse eum fuisse episcopum Stridonensem, sicut in aliis scriptis revera nominatur, et »Pannoniensem« ideo ipsum dici, quia erat episcopus provinciae (politicae, non ecclesiasticae) Pannoniensis. Porro tractatur de episcopo Photino eiusque haeresi, de conciliis Sirmii a. 351., 357. et 358. habitis ac de tribus formulis Sirmiensibus, quae dicuntur (470—479), denique de interitu dioecesis ab Attila impugnatae (a. 441.)

Idem: Biblijski Apokrifi (De libris apocryphis). 569—577. —

Assignata varia significatione, qua diversis temporibus vox »apocryphi« usurpabatur, ejusque definitione posita »Apocryphi sunt libri, quos ecclesia ex canone s. Scripturae excludit non tantum quia inspirati non sunt, sed etiam quia errores in se continent« pag. 571. recenset singulos libros apocryphos utriusque Testamenti et quae de eis nota sunt, adnotat. Quod ad discrimen inter libros apocryphos

deuterocanonicos et pseudoepigraphos attinet consentit cum theologis catholicis contra protestantes. (p. 571.)

S. Domentijan, Religiozna arhitektura istoka (De Orientis architectura religiosa) 480–490 (Aegyptus); 577–582 (Phoenicia).

Supplementi instar eduntur »Lectiones ex patrologia« (Lekcije iz Patrologije) conscriptae a S. M. Veselinović; hucusque editae sunt pg. 1—32. — Aliud supplementum est (pg. 1—16) celebre opus Vigouroux »Manuel biblique« versum ex recentissima (XI.) editione gallica; versioni operam dat prof. P. Protic, qui in introductione magnopere laudat Vigouroux. P. Protić nonnullas sententias Vigouroux vel omisit vel mutavit, maxime ubi »ratio (tendencije) catholica« auctoris clarius apparet, velut in tractatu de inspiratione, de canone, de regulis interpretationis etc. *G. R.*

„Istočnik“ 1905. nr. 1—12 (Pg. 400). Dirigente prof. *I. Radonić.* — Prodit singulis mensibus in Sarajevo, pretio 8 Cor. —

Toto anno 1905 una tantum allata est dissertatio »scientifica«, scilicet: »Byzantii ad ecclesiam Romano-catholicam relatio ante dimidium saec. XV« (ad illustrandam unionem Florentinam; conscripsit dr. I. Radonić), pg. 4 sqq., 34 sqq. Reliquae dissertationes graviores e lingua Russica translatae sunt In disciplina ac scientia theologica igitur folium hoc non multum valet; tamen clero pastorali et omnibus, qui condiciones ecclesiae »orthodoxae« in Bosnia et Hercegovina cognoscere volunt, magnae est utilitatis.

Nr 7–8. typis expressa sunt statuta ecclesiae Serbicae (cf. Slav. l. th. 1906, pg. 58), a patriarcha Constantinopolitano et imperatore austriaco approbata. — Nr. 12 (pg. 350—366) publicatae sunt litterae, quas metropolitae una cum statutis tamquam commentarium quendam patriarchae miserunt; litterae ad statuta recte intelligenda multum iuvant. Hucusque in Bosnia-Hercegovina inter Serbos in rebus ecclesiasticis magna confusio ac perturbatio dominabatur; statuta praesentia demum res ecclesiasticas ordinare intendunt. Statutis, ab episcopis ad exemplar ecclesiae Constantinopolitanae et ecclesiarum autocephalarum (a patriarcha Cpo independentium) redactis, viri e clero ac populo electi nonnulla (12) capita a statutis discrepantia tamquam »votum separatum« adiunxerunt (pg. 366—374). Quae capita imprimis regiminis civilis »non orthodoxi« in res ecclesiae vim omnino amovendam esse conclamant; praeterea potestatem episcoporum limitandam esse. Patriarcha quod ad influxum gubernii civilis attinet, »voto separato« nihil concessit; potestatem episcoporum autem revera iuxta capita voti separati limitavit in re certe gravi, nempe de eligendis membris iudicii episcopalis, quorum 6 a clero ac populo et solum 2 ab episcopo eligentur (§ 181.).

In parte bibliographica omnes libri Serbici theologici notantur, partim etiam recensentur. — Nr. 4 (pg. 126) Slav l. theol.« paucis recensentur. *G. R.*

QUAEDAM, DE QUIBUS THEOLOGI UTRIUSQUE ECCLESIAE DISSENTIUNT.

VI.

Doctrina Russorum de canone Veteris Testamenti.

Concinnavit Jašek Ad.

Non omnes occidentales auctores pertractantes historiam canonis Veteris Testamenti attingunt etiam doctrinam Russorum theologorum de canone librorum sacrorum V. T. Nonnulli scriptores proferunt quidem hac de re opiniones, sed plerumque non veras, praecipue vero nullas vel falsas de auctoritate deuterocanonicorum librorum N. T. apud Russos.

Legamus, quae scribit Aug. Dendero [1]): „Ecclesia Graeco-Russica seu Moscovitica quoad canonem cum ecclesia Catholica quoque convenit. Id constat tum in genere ex eo, quod Moscovitae eandem fidem cum Graecis profiteantur, tum in specie ex authentico indice a. 1582. Moscoviae confecto, omnium capitum doctrinae, in quibus Graeci et Russi ab Ecclesia Catholica discrepant; si quidem in eo de librorum canone nulla fit mentio. Idipsum praeterea ex eo ernitur, quod inter varias controversias, quae variis temporibus exortae sunt inter Ecclesiam Russicam et Ecclesiam Catholicam de canonica auctoritate librorum numquam fuit disputatum". Rud. Cornely [2]) in praeclara sua Introductione prolatis sententiis Photii et Cyrilli Lucaris demonstrat ex operibus a Kimmel [3]) editis biblia Russorum recte omnes nostros deuterocanonicos libros suis locis inter protocanonicos continere et Philaretum metropolitam in Catechismo suo exclusis s. Cyrilli Hierosolymitani et s. Athanasii auctoritate libris deuterocanonicis a canone doctrinas protestanticas inter Russos propagasse. Eadem a V. Strack [4]) et Cornely accepit A. Loisy [5]). Dr. Herm. Zschokke [6]) in adnotatione quadam eximiae alioquin Historiae A. T. exclamat: „Pro dolor! Etiam Russorum theologi recentiores quoad valorem librorum deuterocanonicorum sententiam Protestantium tuentur. Confer Macaire Int p. 493. W. D. Philaret, Archiepiscopus Moscoviensis († 1867) primus docebat. Libros deuterocanonicos non esse inspiratos, sed solummodo tamquam ab omni errore fidei et morum immunes ab Ecclesia declaratos". Copiose et omni cum diligentia perscribitur historia et status canonis V. T. apud Russos usque ad tempora Philareti (quae sequuntur minus pertinent ad historiam canonis) in opere, quod attinet historiam canonis V. T. in variis ecclesiis, celeberrimo, quod scripsit episcopus Mullen [7]); sed non usus fontibus russicis — recentioribus omnibus omissis — totam doctrinam, praecipue praesentem theologorum Russorum afferre non potuit. Sapienter scribit Dr. Jar. Sedláček [8]) in sua Introductione: „Ecclesia russica in concilio Hierosolymitano a. 1672. cum Graecis faciebat et Graecorum canoni consentiebat. Aliquando addit autem Psalmum 151, Orationem Manassis ad finem Paralipomenon et quartum librum Esdrae ad finem V. T. In nonnullis editionibus

---

[1]) Aug. Dendero, Institutiones biblicae ad mentem Leonis XIII. in Encyclica „Providentissimus Deus" tiron. accommodatae [2]. Genuae 1895. p. 107.

[2]) Rud. Cornely, Historica et critica Introductio in U. T. libros sacros. Pars I. Introductio generalis. Parisiis 1885. p. 119—121.

[3]) Ernestus Julius Kimmel, Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis Jenae. MDCCCL

[4]) Artic. Kanon in Herzog'Real-Encyclopedie. 2ed. VII. p. 446.

[5]) A. Loisy, Histoire du Canon de l'Ancien Testament. Paris 1890. p. 243—245.

[6]) Dr. Hermannus Zschokke, Historia Sacra Antiquì Testamenti [5]. Vindobonae 1903. p. 386.

[7]) Tobias Mullen, The Canon of the Old Testament. New York. 1892. Chapter XIV.—XVII. p. 196—261.

[8]) Dr. Jar. Sedláček, Úvod do knih Starého Zákona. Praha 1904 05. 53 p. 40.

fit discrimen ita, ut libri deuterocanonici appellentur verbis s. Athanasii, qui dicit, eos utiles esse ad legendum."

Ut praesertim falsas opiniones prolatas a Dendero — ecclesiam Moscoviticam convenire quoad canonem cum ecclesia catholica — et a Zschokke — Philaretum primum alienam a traditionali doctrinam propagasse — everteret, Alexander Dombrovski, sacerdos seminarii in Kovno, scripsit in Revue biblique [9]) commentationem, ubi allegatis locis ex theologicis libris orthodoxorum scriptorum demonstrare vult iam per totum saeculum XVII. fuisse communem doctrinam theologorum Russorum, id quod Philaretus docuit.

Quae est igitur doctrina russicae ecclesiae de canone librorum V. T.? In conciliis ecclesiasticis a Russis ipsis quaestio haec hucusque decisa non est [10]), qua de causa agi potest solummodo de doctrina singulorum Russorum theologorum in catechismis et theologicis libris approbatis et ad studium praescriptis a s. synodo.

Russorum theologi numerant inter dogmaticos errores in doctrina Romanae ecclesiae etiam discrepantiam quoad numerum librorum sacrorum V. F. In libro a s. synodo ad usum seminariorum approbato Программа обличительнаго Богословія для духовныхъ семинарій legimus: „Defectio romanae ecclesiae a doctrina ecclesiae russicae . . . : In fontibus doctrinae eccl.: De sacra scriptura et traditione: Adiectio canoni V. T. librorum apocryphorum" [11]). Eug. Uspenskij [12]) de memorato Ecclesiae catholicae „errore" agens, haec dicit: „Defectio ecclesiae romanae ab orthodoxa consistit in primis in eo, quod de canone librorum V. Foederis secus iudicat. . . . Docens enim convenienter cum ecclesia orthodoxa Verbum Dei i. e. Sacram Scripturam et Sacram Traditionem unicum doctrinae christianae fontem habendas esse, ecclesia Romana recessit ab orthodoxa in doctrina de Sacra Scriptura in eo, quod librorum V. F. canonem auget, adiciens libris canonicis V. F. etiam non canonicos". . . . Enumeratis libris deuterocanonicis pergit: „Omnes hos libros ecclesia Romana iuxta definitionem conc. Tridentini corpori canonicorum librorum adiungit eandemque atque his auctoritatem eis attribuit. Iam vero id contrarium est doctrinae ac fidei antiquae ecclesiae iudaicae, quae secundum eandem fidem omnia piorum virorum scripta, post aetatem prophetarum in lucem emissa atque a latinis divinitus inspirata habita, quamvis magnopere veneretur, in canonem tamen librorum divinitus inspiratorum nequaquam rettulit, sed

---

[9]) Alexander Dombrovski, La doctrine de l'église russe et le canon de l'Ancien Testament. Revue biblique. Paris. 1901. Tom. X. p. 267 - 277.

[10]) Cfr. G. Smirnov-Platonov, Неканоническія книги Ветхаго Завѣта in Правосл. Обозрѣніе 1862. IX. p. 24, — P. Jungerov, Общее историко-критическое введеніе въ священныя ветхозавѣтныя книги. Казань. 1902. p. 204.

[11]) P. 1: Отступленіе римской церкви отъ православной въ ученіи: . . . Объ источникахъ церковнаго ученія: Свящ. Писаніи и свящ. Преданіи . . . включеніе ветхозавѣтныхъ апокрифическихъ книгъ въ число каноническихъ.

[12]) Evg. Uspenskij, Обличителное Богословіе [3]. С. Петербургъ. 1898. p. 17—19. Cfr. Alex. Dombrovski, Revue biblique, l. c.

eidem solum apposuit. Qua igitur ratione ducuntur theologi Romani, cum eiusmodi scripta canoni librorum divinitus inspiratorum inserunt? In concilio Tridentino sess. IV. definitum est non esse opus conformari Iudaeis, qui nonnullos libros sacros Codici librorum divinitus inspiratorum non inseruerint, sed sequendam esse hac in re traditionem ecclesiae christianae. Iam vero quaeritur, in quo fundata sit haec traditio? Si enim credimus ecclesiae V. F. teste apostolo concredita fuisse eloquia Dei (Rom. 3, 2), ergo credendum est etiam illam Deo auctore fideliter ea integra (въ правильномъ видѣ) et tenuisse et conservasse. En causa, cur christiana ecclesia N. T. et recipere debuerit et reapse receperit tot et tales libros sacros V. F., quot et quales ab ecclesia V. F. tenebantur, nulla immutatione admissa".

Jungerov in libro suo ab ecclesiastica congregatione Kazaniensis accademiae approbato, qui ad optimos id generis in russica theologica litteratura pertinet, delineata historia canonis V. T. ad finem summam faciens adicit[13]: „Russica orientalis christiana ecclesia ab ipso principio usque ad hoc tempus in quaestione de canone iudaicam traditionem et iudaicum canonem sequebatur; ita decernebatur apud nos haec quaestio per patres, concilia et doctos theologos. Non canonicorum librorum auctoritas non aequiparabatur canonicis et legebantur a catechumenis et ad excitandam pietatem.

Iidem quoad auctoritatem aestimabantur magis profanis quotidianis operibus, adiciebantur semper operibus biblisticis et editionibus bibliorum et ducebantur stabiles (immutabiles) partes bibliorum — verba Dei. Occidentalis Romana ecclesia a principio usque adhuc in oecumenicis conciliis, decretis pontificum et canonibus aequiparat non canonicos libros canonicis. Ecclesiae protestanticae, cum inclusissent canonem V. T. in canonem iudaicum, reiecerunt omnem auctoritatem non canonicorum librorum et eiecerunt eos ex bibliis, maxime in editionibus Societatum biblicarum".

Secundum haec verba alia est igitur doctrina Russorum de canone V. T. atque doctrina ecclesiae Romanae, et alia atque ea, quam theologi protestantici in scriptis et bibliis propagant atque tuentur.

---

[13]) Общее введеніе p. 217: Православ. восточная христіанская церковь, съ самаго начала и до послѣдняго времени, руководилась въ вопросѣ о канонѣ іудейскимъ преданіемъ и іудейскимъ канономъ; такъ рѣшался здѣсь этотъ вопросъ отцами, соборами и учеными богословами. Неканоническія книги не уравнивались въ авторитетѣ съ каноническими и назначались для чтенія оглашеннымъ и для нравственнаго назиданія. Но онѣ по авторитету всегда ставились выше обыкновенныхъ естественныхъ произведеній, помѣщались всегда въ библичейскихъ спискахъ и изданіяхъ и считались неизмѣнною частію Библіи — слова Божія. Западная римская церковъ издревле и до послѣдняго времени, въ общецерковныхъ соборахъ, папскихъ и каноническихъ опредѣленіяхъ, придавала неканоническимъ книгамъ авторитетъ равный съ каноническими . . . Протестантскія общины, ограничивъ ветхозавѣтный канонъ іудейскимъ канономъ, отвергли всякій авторитетъ неканоническихъ книгъ и изъяли ихъ изъ состава Библіи, особенно въ изданіяхъ Библейскаго общества.

Ad quaestionem, quosnam libros canonicos V. T. theologi ecclesiae orthodoxae nominent, respondeo verbis catechismi ecclesiae russicae a **Philareto** compositi [14]). Q(uaestio): Quot sunt libri sacri Veteris Testamenti? R(esponsio): S. Cyrillus Hierosolymitanus, s. Athanasius Magnus, s. Ioannes Damascenus numerant 22; quos ab Hebraeis lingua sua conscriptos servari. Cfr. Ath. Ep. 39 de Fest., Ioan. Dam., De Fide orthodoxa libr. IV. c. 17. Q.: Cur Hebraeorum numeratio consideratione digna est? R.: Quia ipsis, ut s. apostolus Paulus loquitur, concredita fuerunt eloquia Dei; et christiana ecclesia V. T. accepit libros sacros N. T. ab ecclesia hebraica V. T. Rom 3, 2. Q.: Quomodo igitur numerant libros sacros V. T. santus Cyrillus et sanctus Athanasius? R.: Hoc modo: 1. Liber Genesis, 2. Exodi, 3. Leviticus, 4. Numeror., 5. Deuteronomii, 6. Iosue, 7. Iudicum et una cum eo ut additamentum liber Ruth, 8. primus et secundus liber Regum, ut duae unius libri partes, 9. tertius et quartus liber Regum, 10. primus et tertius liber Paralipomenon, 11. liber Esdrae primus et secundus eiusdem vel quo nomine Graeci utuntur, liber Nehemiae, 12. Esther, 13. liber Iob, 14. Psalterium, 15. Proverbia Salomonis, 16. Ecclesiastes eiusdem, 17. Canticum Canticorum eiusdem, 18. liber prophetae Isaiae, 19. Ieremiae, 20. Ezechielis, 21. Danielis, 22. duodecim prophetarum". Enumeratos libros habet nunc russica ecclesia pro divinis et canonicis eandemque auctoritatem, quam ecclesia catholica, eis tribuit. Haec est communis hoc tempore theologorum Russorum doctrina, „quam in scholis et in libris docere pergunt" [15]).

---

[14]) Пространный христіанскій катехизисъ правосл. каѳолич. вост. ц., разсматр. и одобр. Сбятѣйшимъ Синодомъ. Москва. 1842, p. 10—12: Вопр.: Сколько священныхъ книгъ Ветхаго Завѣта? — Святый Кириллъ Іерусалимскій, святый Аѳанасій Великій и святый Іоаннъ Дамаскинъ считаютъ ихъ двадцатъ двѣ, примѣняясь къ тому, какъ ихъ считаютъ евреи на своемъ первоначальномъ языкѣ. Аѳан. посл. 39 о празд. Іоан. Дам. Богосл. кн. 4, гл. 17. — Вопр. Почему достойно вниманія счисленіе евреевъ? — Потому что, какъ говоритъ апостолъ Павелъ, ввѣрена быша имъ словеса Божія, и новозавѣтная христіанская церковъ приняла ветхозавѣтныя священныя книги отъ ветхозавѣтной церкви еврейской. Рим. 3, 2. — В. Какъ же исчисляютъ ветхозавѣтныя книги святый Кириллъ и святый Аѳанасій? — Слѣдующимъ образомъ: 1. Книга Бытія, 2. Исходъ, 3. Левитъ, 4. Числъ, 5. Второзаконіе, 6. Іисуса Навина, 7. книга Судей и вмѣстѣ съ нею, какъ бы ея прибавленіе, книга Руѳъ, 8. первая и вторая книга Царствъ, какъ двѣ части едной книги, 9. третія и четвертая книги Царствъ, 10. первая и вторая книги Паралипоменонъ, 11. книги Ездры первая и вторая его же, или по греческому наименованію, книга Нееміи, 12. Есѳиръ, 13. книга Іова, 14. Псалтиръ. 15. Притчи Соломона, 16. Екклесіастъ его же, 17. Пѣснь Пѣсней его же, 18. книга пророка Исаіи. 19. Іереміи, 20. Іезекіиля, 21. Даніила, 22. двѣнадцати пророковъ.

[15]) Cfr. Alexander **Dombrovski**, Revue biblique, c. p. 273. Eundem numerum et ordinem librorum canonicorum V. T. habent: A. **Makarij**, Введеніе въ православное богословіе. С. Петербургъ 1847. § 124. P. **Jungerov**, op. cit., p. 207.

Inquiramus monumenta et scripta, quae ad fidem ecclesiae russicae pertinent, ut videamus sintne vera verba a Jungerov prolata[16]: „Russica orientalis ecclesia ab ipso principio usque ad hoc tempus in quaestione de canone a iudaica traditione et iudaico canone non recessit; sic apud nos haec quaestio per patres, concilia et doctos theologos disceptabatur.

Fidem et Sacram Scripturam acceperunt Russi a sancto Methodio. In Vita s. Methodii traditur hic Sacram Scripturam ex graeca lingua in linguam veteroslavicam vertisse exceptis libris Maccabaeorum[17]).

Nestor mentionem faciens rerum a ss. apostolis nostris, gestarum notat: „Deinde verterunt Psalterium, oktoichon et ceteros libros". E contextu et praecipue e sequentibus verbis eius cognoscimus nomine „ceterorum librorum" eum intelligere ceteros libros Sacrae Scripturae, sc. omnes praeter Psalterium. „Methodius instituit duos presbyteros tachygraphos magnos et vertit omnes libros omnino ex lingua graeca in slavicam" (Lětopis' Nestorova cap. XX.).

Monumentis ipsis verba Vitae (aut Nestoris) non possumus probare, praesertim, cum versio librorum deuterocanonicorum in veteribus codicibus non sit conservata — occupata Russia a barbaris Tartaris saec. XIII. cultus in Russia sit disturbatus et multa pretiosaque monumenta dissipata, quo loco etiam codices et multi libri Sacrae Scripturae prorsus perierunt — exceptis fragmentis Sapientiae Salomonis et Iesu filii Sirach. Brevi tempore post mortem s. Methodii versio veteroslavica erat per totam Russiam pervulgata, prout testantur codices manuscripti bibliorum et loci biblici a scriptoribus allegati, qui ex his temporibus ad nos usque permanserunt „A saeculo XV. praeter alios codices et fragmenta librorum sacrorum ad nos manavit codex totius Sacrae Scripturae — qui dicitur codex Gennadii, eiusque non unicum tantum exemplar. Ab omnibus agnoscitur manuscripta Gennadii continere slavicum textum Sacrae Scripturae non ex tempore transcriptionis, sed aperte antiquiorem, grammatice, phonetice palaeographice saec. XI. redolentem, itaque aetati ss. Cyrilli et Methodii propinquum cum bulgaricis quidem correcturis. Novitate differt ibi textus librorum Regum et prorsus aliam atque Cyrillo-Methodianam originem habet textus Paralipomenon, Esdrae, Nehemiae, Esther, Tobiae, Iudith, Sapientiae Salomonis: qui libri translati sunt e Vulgata, quod tempore Gennadii esse factum videtur. Sed evenisse potest etiam, ut, hi libri, etsi vetere Cyrillo-Methodiana versione propagati essent in Russia, tamen, tempore Gennadii non invenirentur et etiam hucusque ignoti

[16]) Vide supra.

[17]) Ioannes, exarcha Bulgar. (892—927) testatur: »Великій Божій архіепископъ Меѳодій, братъ св. Кирилла, преложи вся уставныя книги 60 отъ еллинска языка на словенскъ«. Nonnulli theologi russici (Filaret, prof. Malyševskij, Gorskij, Nevostruev) putant verbum »уставныя« = κεκανονισμένα et numerum sexaginta indicare s. Methodium solummodo protocanonicos libros vertisse (V. T. 33 et N. T. 27) et terminum „libros Maccabaeorum" continere nominationem (pars pro toto) librorum deuterocanonicorum. Sed similes conclusiones sunt mera commenta carentia argumentis.

sint. Hoc modo tota Sacra Scriptura in Slavicum versa perdudum in Russia pervulgata est". Id sine ira et studio prof. Jungerov confitetur [18]).

Quaestio nunc est, qualem auctoritatem sancti nostri apostoli, sive omnes libros Sacrae Scripturae transtulerunt, sive quacumque de causa versionem quorumdam omiserunt, libris deuterocanonicis tribuerint, cum de protocanonicis nulla sit controversia.

Profecti sunt sancti fratres e Thessalonica saeculo IX. Certe doctrinam attulerunt, quae ea aetate de canone in Oriente communis erat. Doctrinam eandem tunc fuisse in Oriente et Occidente cognoscimus ex eo, quod fratres ad eam confirmandam Romam venerunt et Papa Hadrianus eorum doctrinam revera comprobavit.

Qualis igitur fuit in Oriente et Occidente eo tempore, (saec. VIII. et IX.) status doctrinae de canone?

In Oriente, exceptis duobus viris, qui hac in re nec usum nec doctrinam suae aetatis sequebantur, communis erat doctrina de canone librorum sacrorum V. T. consentanea cum decretis conciliorum Carthaginiensium (III. a. 397 [19]) et IV. a. 419 [20]) ignorantium discrimen inter auctoritatem, vim dogmaticam, originem divinam librorum protocanonicorum et librorum deuterocanonicorum. Maximi momenti est pro nobis etiam testimonium Photii. „Qui maximus ecclesiae occidentalis hostis et adversarius, quum ad suum schisma excusandum minimas, quae eo tempore Orientales inter et Occidentales exstiterunt, discrepantias conquireret, non tantum canonis diversitatem silentio non pressisset, nisi hac in re perfecta harmonia adfuisset, sed etiam in suo Nomocanone et sua canonum collectione Carthaginiense decretum de V. et. N. T. libris non retulisset, nisi illud in graeca ecclesia vim legis habuisset. Postquam vero a Romana unitate omnino recesserunt, Graeci eundem canonem retinuerunt" [21]).

Theologi Russorum [22]) pro sententia sua ad eius aetatis Patres S. Ioannem Damascenum († 754) et Nicephorum, patriarcham Constantinopolitanum (806—815) provocant. Quod priorem attinet, cuius auctoritatem orthodoxi magni aestimant [23]), verum est eum adduxisse viginti duos libros in quattuor Pentateuchos cum appendice duorum librorum divisos [24]), sed eius testimonium ad doctrinam de canone momentum non affert, quia non suam, sed s. Epiphanii recensionem canonis synagogae solummodo transcripsit, nec raro libris Sapientiae et Ecclesiastico pro divinis usus est [25]). „Nicephorus in sua Stichometria a Synopsi

[18]) Obščee ist.-kr. vvedenie, p. 512—513.
[19]) Mansi, Coll Concil., III., p. 924.
[20]) Mansi, Coll. Concil., IV., p. 430.
[21]) R. Cornely, Introd., p. 119—120.
[22]) P. Jungerov, O. i.-k. vved., p. 181—182.
[23]) P. Jungerov, l. c.
[24]) De fide orthodoxa. IV., 17. Migne, Patrol. gr. 94, 1180.
[25]) R. Cornely, Introd., p. 121. Loisy, Hist. du Can. p. 144—145. M. Magnier, Étude sur la Canonicité des Saintes Écritures. I. Paris 1892, p. 316 - 319.

Ps.-Athanasiana, quam in compendium redegit, totus dependet, ita ut nec suam nec suae aetatis, nec suae ecclesiae sententiam referre dicendus sit, sed velut historicus fidelis anterioris cuiusdam aetatis documentum conservare voluerit; idque eo magis est concedendum, quia stichometria eius non est nisi chronographiae eius appendix quaedam" [26]).

Ne unus quidem scriptor aetate ss. apostolorum Slavorum canonem Palaestinensem defendit: propterea iure concludimus ss. Cyrillum et Methodium in patria ad doctrinam, qua eadem auctoritas deuterocanonicis ac protocanonicis libris vindicatur, adsuevisse. Quae doctrina Romae non potuit labefactari, sed affirmata est, quippe quae eadem in Occidente ab universa ecclesia eo tempore ut communis recepta esset [27]).

Quem statum doctrinae de canone saec. VIII. et IX. etiam theologi Russorum agnoscunt. „In hoc discrimine, quod orientales orthodoxi theologi (sc. s. Ioannes Dam. et Nicephorus) inter canonicos et non canonicos libros V. T. fecerunt, tamen etiam hi inseruntur semper bibliorum exemplaribus. Numerosi codices manuscripti superstites [28]) graecorum bibliorum a saec. VI.—XVI. plerumque una cum canonicis continent etiam non canonicos libros totos aut fragmenta eorum. In exemplaribus versionis syrohexaplaris, confectae a Paulo, episcopo Telli (613—616), qua ecclesia syriaca utebatur, etiam omnes non canonici libri inveniuntur, item in armenica, arabica et veteroslavica Cyrillo-Methodiana versione comprehendebantur omnes non canonici libri, in hac ultima tamen exceptis libris Maccabaeorum. In liturgia libri non canonici in orthodoxo-orientali ecclesia sine dubio adhibiti sunt [29]).

Num igitur aliam doctrinam ss. Cyrillum et Methodium tradidisse putabimus atque eam, quam totus Oriens et Occidens unanimiter et concorditer confitebatur! [30])

---

[26]) R. Cornely, Introd., p. 120 Cfr. Loisy, Hist. du Can., p. 145—149; Magnier, Étude, I., 319—323.

[27]) R. Cornely, Introd., p. 118. Fr. Vigouroux, Dictionnaire de la Bible. Paris. T. VIII., p. 161.

[28]) Cfr. Henry Barclay Swete, An Introduction to the Old Testament in Greek [2]. Cambr. 1902, p. 122—170.

[29]) P. Jungerov, Obščee vved., p. 183: »При указываемомъ восточными православными богословами различіи въ авторитетѣ каноническихъ и неканоническихъ ветхозавѣтныхъ книгъ, послѣднія помѣщались всегда въ составѣ библическихъ списковъ. Сохранившіяся многочисленныя греческія библейскія рукописи съ VI.—XVI. вв. содержатъ обычно въ цѣльномъ видѣ или отрывками и неканоническія книги въ ряду съ каноническими. Въ спискахъ сирогексаплярнаго перевода, составленнаго Павломъ, епископомъ Теллы (613—616 гг.), и имѣвшаго церковное употребленіе въ сирской церкви, находятся и всѣ неканоническія книги; также въ армянскомъ, арабскомъ и древнеславянскомъ Кирилло-Меѳодіевскомъ переводѣ находились всѣ неканоническія книги, въ послѣднемъ впрочемъ »развѣ Маккавей«. При богослуженіи неканоническія книги въ православно-восточной церкви, несомнѣнно, употреблялись«.

[30]) M. L'Abbé Const. Chauvin, La Bible depuis ses origines jusqu' à nos jours [3]. II. Paris 1903, p. 19: „Quoi qu' il en soit, les hésitations de ces deux Pères (sc. s. Ioan. Dam. et Gregorii [590—604]) . . . ne

Consentiunt critici vetero-slavicam versionem Sacrae Scripturae factam esse e LXX., eamque e textu, quem Lucianus [31]) recensuit. LXX. autem omni discrimine inter protocanonicos et deuterocanonicos libros sublato omnes pari auctoritate continet. Id indicandum est etiam de versione veteroslavica. Ne unum quidem exemplar huius priscae versionis usque ad nos pervenit; Pentateuchus extat cum subscriptione Cyrilli Novgorodensis sacerdotis a. 1136, ex tempore posteriore Iosue, Iudicum, Ruth, Prov. Salomonis, ex XI. saec. Psalterium, quos omnes libros philologi reliquias esse veteroslavicae cyrillo-methodianae versionis existimant. Demum ab a. 1581. cura Constantini principis Ostrogae editi sunt omnes libri sacri lingua vetero-slavica, in quibus (secundum bibl. Gennadii 1499) Paralipomenon, primum Esdrae, Nehemiae, Tobiam, Iudith, primum et secundum Maccabaeorum e Vulgata, Estheris prima 16 cap. e hebraico [32]), ultima 6 e Vulgata versa esse, omnesque ceteros libros e codicibus LXX. originem duxisse iudicant. Hic libri deuterocanonici cum protocanonicis eodem loco et numero habentur. Ab hac celeberrima editione Sacrae Scripturae Ostrogensi omnes posteriores editiones bibliorum russicorum semper utrosque libros V. T. continent [33]). In editionibus huius temporis (ed. 1882) a s. synodo approbatis inveniuntur hi libri V. T.: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudices, Ruth, I.—IV. Regum, I., II. Paralip., I. Esdrae (I. Esdrae Vulg.), liber Nehemiae, II. Esdrae (III. apocr. Vulg.), Tobias, Iudith, Esther (cum fragmentis deuteroc.), Iob, Psalterium, Proverbia Salomonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum Salomonis, Sapientia Salomonis, Sapientia Iesu, filii Sirach, Iesaias, Ieremias. Lamentationes Ierem., Epistola Ieremiae (Baruch VI.), Baruch, Ezechiel, Daniel (cum fragmentis deuterocan.), duodecim Proph., I., II., III. Maccabaeorum, IV. Esdrae (IV. apocr. Esdrae Vulg.) [34]) Libri deuterocanonici commiscebantur protocanonicis; demum ultimo hoc tempore in nonnullis editionibus ante libros deuterocanonicos adnotatur: „utiles ad legendum".

Antiqui scriptores Russorum numquam faciunt discrimen auctoritatis divinaeve originis librorum protocanonicorum et deuterocanoni-

---

trahissent que de sentiments individuels et ne diminuent en rien la foi générale de l'Eglise qui, depuis le VIe siècle jusqu' au Xe, admit intégralement la Bible et crut à sa divine auctorité". Cf. Mangenot in Dictionnaire de Théologie catholique. II. Paris 1904 (Canon).

[31]) Cfr. M. Blagověščenskij, Книга Плачь. Kieвъ 1899, p. 217—220: P. Jungerov, O. i.-k vved., p. 394; De Lagarde, Librorum V. T. canonicorum pars I. Göttingen 1883, p. XV.; H. Barclay Swete, An Introduction [2], p. 121; Carl Heinr. Comill, Einleitung in die kanonischen Bücher des Alten Testaments. Tübingen 1905. 5 ed., p. 329. In Kitto-Cyklopaedia — artic. Versions ponitur veteroslavicam versionem e Vetere Itala factam esse.

[32]) Al. Sobolevskij, prima 9 capita e Graeco iam antea translata fuisse arbitratur (Věstnik arḫeologii i istorii X.).

[33]) Nest. Dagaev, Исторія ветхозавѣтнаго канона. С. Петербургъ. 1898, p. 254.

[34]) In nonnullis editionibus adduntur: CLI. Psalmus in fine Psalterii et Oratio regis Manassis in fine II. Paralip.

corum N. T. Nestor, antiquissimus scriptor (1056—1114) annalium Russorum, monachus claustri Pečerensis, multum in Sacra Scriptura volutatus, quam saepissime allegat in operibus suis, indiscriminatim affert libros protocanonicos atque deuterocanonicos. In Annalibus (Лѣтопись) invenimus locos ex Sapientia Sal. 3, 1. 4 (An. cap. XXXIV.), 5, 16—17 (An. cap. XXXIV.), Ecclesiastico 1, 6—17 (An. cap. XLVII.) Daniele 3, 28. 32 (An. cap. LXXVII.), mentionem trium puerorum in camino ignis (An. cap. XXXI.). Verum est hoc in opere non agi de rebus fidei et morum, sed nihilominus cognoscimus Nestorem nullum fecisse discrimen inter libros protocanonicos et deuterocanonicos.

In concilio Florentino (1438—1445) disceptabatur de controversiis inter orientalem et occidentalem ecclesiam, sed nulla fit mentio de canone Scripturarum. Aderant etiam legati ex Russia [35]). A. 1582. confectus est Moscoviae authenticus index omnium capitum doctrinae, in quibus Graeci et Russi ab ecclesia catholica discrepant, sed de canone librorum sacrorum silebant. Ex quibus sequitur fidem utriusque ecclesiae de canone V. T. iis temporibus eandem fuisse. Et communem hac aetate doctrinam expressit una cum Patribus concilii Florentini Eugenius IV, cum in decreto unionis Jacobitarum profiteretur: „Unum atque eundem Deum Veteris et Novi Testamenti, hoc est Legis et Prophetarum atque Evangelii profitetur s. Romana ecclesia auctorem, quoniam eodem Spiritu Sancto inspirante Utriusque Testamenti sancti locuti sunt, quorum libros suscipit et veneratur, qui titulis sequentibus continentur: Quinque Moysis . . . . . Esdra, Nehemia, T o b i a, I u d i t h, Esther, Iob . . . . Cantico Cant., S a p i e n t i a, E c c l e s i a s t i c o, Isaia, ... Malachia, d u o b u s M a c c a b a e o r u m, quattuor Evangeliis etc. [36]). In tota antiquitate russicae litteraturae nihil invenimus, quod canoni librorum sacrorum, quem ecclesia Romana et Graeca agnoscebant, repugnaret, immo vero adsunt documenta, quibus fulcitur sententia: E c c l e s i a m r u s s i c a m p r i m i t u s i n d o c t r i n a d e c a n o n e V. T. o m n i n o c o n v e n i s s e c u m e c c l e s i a c a t h o l i c a.

Cum Cyrillus Lucaris, nimius fautor et defensor Protestantismi [37]), doctrinam Lutheri et Calvini propagare coepisset, approbavit canonem

---

[35]) Ex Russis orthodoxis unionem ecclesiarum subscripsit Avraamij S u z d a l s k i j.

[36]) Cfr. R. C o r n e l y, Introd., I., p. 130—131; L o i s y, Hist. du C., p. 178—179.

[37]) „Haud praetereunda est aperta, quam Cyrillus non diutius dissimulavit, ad dogmata reformatorum inclinatio“ . . . confitetur ipse K i m m e l, Monum. fid. p. XXXIX. et aliis locis e. g. XIX.—XX., XXXII., XXXVII., XLI. M u l l e n, The Canon, p. 206 scribit: „Elevated to this lofty position (patriarchae Alexandrini, a. 1602) he decided on exercising his personal and official influence in the consummation of a project, which he seems to have long contemplated — the adoption of Calvinism in some forme by the schismatical Greeks. With this object in view he opened a correspondence with Cornelius Von Hagen, Dutch ambassador at Constantinople, David le Leu de Wilhelm, a Dutch statesman, John Uytenbogaert, the Calvinist minister at the Hague, and George Abbot, Anglican archbishop of Canterbury.

viginti duorum librorum V. T. Adducam eius verba, prout a Kimmel [38]), afferuntur, ut videamus talem doctrinam eo tempore prorsus insolitam fuisse theologis et praesulibus ecclesiae graecae et russicae: „Christianae fidei confessio Cyrilli Lucaris, patriarchae Constantinopolitani; Quosnam libros Sacrae Scripturae nomine dignaris? Sacram Scripturam canonicos omnes libros appellamus, quos tamquam fidei ac salutis nostrae regulam accepimus atque ideo retinemus eaque potissimum de causa, quod divinitus inspiratam nobis suggerant doctrinam, quae tum ad illuminationem et perfectionem illius, qui ad fidem accedit, sufficiat: hunc vero canonicorum librorum numerum esse credimus, quem Laodicensis synodus [39]) pronuntiavit et quem Catholica et Orthodoxa Christi ecclesia a Spiritu Sancto illuminata in hunc usque diem confitetur. At ii, quos apocryphos nominamus, hoc propterea nomine insigniuntur, quod eandem a Spiritu Sancto auctoritatem et approbationem non acceperint, quam qui proprie et citra controversiam pro canonicis habentur, quorum ex numero sunt Pentateuchus, Hagiographa ac Prophetae, quos Laodicensis synodus legendos esse statuit, Veteris nempe Testamenti libros viginti duos". Sed iam successor patriarchatus eius

Abbot, at the request of Cyril, succeded in inducing King James to admit to the University of Oxford Metrophanes Critopulus, a native of Berea, who, after studying there, was on his return to spend some time in Germany, in order to be fully equipped for assisting in the evangelization of Greece. The indefatigable Cyril, it seems, had, besides Metrophanes, several other young Greeks studying in Protestant universities, and destined to take part in the labors of the same mission". Metrophanes Critopulus revera accepit et propagavit doctrinam protestanticam. Cfr. eius Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς apud Kimmel, II., p. 104—106.

[38]) Kimmel, I, p. 42: Ἀνατολικὴ Ὁμολογία τῆς Χριστιανικῆς πίστεως τοῦ Κυρίλλου: Ἱερὰν γραφὴν ποῖα βιβλία καλεῖς· Ἱερὰν γραφὴν πάντα τὰ κανονικὰ βιβλία λέγομεν, ἅπερ ὡς κανόνα τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ τῆς σωτηρίας παρελάβομεν καὶ κρατοῦμεν· μάλισθ' ὅτι θεόπνευστον ἡμῖν παραβάλλουσι τὴν διδασκαλίαν, καὶ αὐτάρκη κατηχῆσαι, φωτίσαι καὶ τελειῶσαι τὸν τῇ πίστει προσερχόμενον. Ταῦτα δὲ τὰ κανονικὰ βιβλία τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν εἶναι πιστεύομεν, ὅσα ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος ἀπεφήνατο, καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ καὶ ὀρθόδοξος ἐκκλησία ὑπὸ τοῦ παναγίου πνεύματος φωτισθεῖσα μέχρι τοῦ παρόντος ὑπαγορεύει. Ἅπερ δὲ ἀπόκρυφα λέγομεν, διὰ τοῦτο τὸ ἐπώνυμον οὕτως ἔχουσιν, ὅτι τὸ κῦρος παρὰ τοῦ παναγίου πνεύματος οὐκ ἔχουσιν ὡς τὰ κυρίως καὶ ἀναμφιβόλως κανονικὰ βιβλία, ἐν οἷς ἡ τοῦ Μωυσέως πεντάτευχος, καὶ τὰ ἁγιόγραφα, καὶ οἱ προφῆται, ἅτινα ὥρισεν ἀναγινώσκεσθαι ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος, ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βιβλία εἴκοσι δύο".

[39]) In LX. canone relato ad provinciale concilium Laodicenum, quod habitum est (363?) ab aliquot praesulibus Phrygiae, legimus: „Haec sunt, quae oportet ex Vetere Testamento legi: Genesis, Exodus i. e. exitus ex Aegypto, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Iesus Nave, Iudices et Ruth, Esther, Regnorum primus et secundus, Esdrae primus et secundus, liber Psalmorum, Proverbia Salomonis, Ecclesiastes, Cantica Cantic., Iob, duodecim Prophetae, Isaias, Ieremias et Baruch, Lamentationes et epistolae, Ezechiel, Daniel, Novi autem Testamenti haec. Evangelia quattuor" etc. Sed multi gravesque scriptores adductum canonem germanum esse negant, cum iam omnes antiqui collectores eum ignoraverint. Cfr. R. Cornely, Introd. I., p. 98—100; Magnier, Étude I., p 301—305; Loisy, Hist. du Can., p. 105—106. Litteraturam vide Vigouroux, Diction. VIII., p. 151.

Cyrillus Contaru condenmavit eius errores. Cum autem ad sedem Constantinopolitanam Parthenius evectus esset celebrato concilio, cui interfuerunt tres patriarchae, viginti et unus episcopi, aliae dignitates, misit epistolam synodicam ad synodum provincialem, quam Petrus Mogila in urbem suam Iasios convocavit, ibique cum tribus episcopis, quibus praefuit, aliisque suae provinciae clericis ac nobilibus hominibus proscripsit doctrinam Cyrilli Lucaris his verbis [40]: „Insuper et quas suis attexuit capitibus quaestiones prolatae fuerunt; et has quidem nihilo meliores capitibus eadem universa sancta synodus invenit. Quippe elaboratas a sanctis patribus Sacrae Scripturae expositiones et hic uti supra non modo respuit, verum et nonnullos eiusdem Scripturae libros velut canonicos a sanctis et oecumenicis synodis receptos expungit .... Quapropter dicta capita et quaestiones communi suffragio (inquit haec sancta synodus) absolute damnamus et tamquam haereses ubique spirantia atque ab orthodoxa, quam profitemur, fide prorsus aliena, nostris ab liminibus proscribimus". Subscripta sunt nomina Parthenii, patriarchae Constantinopolitani, Petri Mogilae [41], archiepiscopi Ciobi (Kiev), episcoporum octo, curatorum synodi triginta quinque, inter quos item multi erant episcopi aliique magnae dignitatis viri.

Itaque Petrus Mogila nomine totius Magnae Russiae subscripsit canonem anathematizantem doctrinam Cyrilli Lucaris, qui „nonnullos canonicos libros Sacrae Scripturae expunxit" i. e. amovit a canone agnito atque approbato a ss. patribus et oecumenicis synodis. Agitur sine dubio de aliquibus libris deuterocanonicis, quos neque concilium Laodicenum enumerat.

In provinciali concilio Iasiis habito Petrus Mogila „catechismum (cuius primus auctor fuisse fertur Isaias Trophimovicius Kozlovskius, monasterii Kioviensis Nicolao dicati Igumen, qui vocatur) iterum atque saepius legit, ut quaecumque minus probarentur, resecaret, et quae desiderarentur, adicere

---

40) Kimmel, Mon. fid. I., p. 415—416: „Πρὸς τούτοις ἐνεφανίσθησαν καὶ ἃς τοῖς κεφαλαίοις προσέθηκεν ἐρωτήσεις, καὶ ἐγνώσθησαν πάσῃ τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ οὐδὲν ἄμεινον τῶν κεφαλαίων διακείμεναι. Οὐ μόνον γὰρ τῆς γραφῆς ἑρμηνείας, τὰς τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐκπονηθείσας, ὡς καὶ πρότερον παρακρούεται, ἀλλὰ καί τινα τῆς ἐκείνης ἀθετεῖ βιβλίων, ἅπερ αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ὡς κανονικὰ ἐδέξαντο ... Διὰ τοῦτο τά τε κεφάλαια ταῦτα καὶ τὰς ἐρωτήσεις κοινῇ ψήφῳ τελείως (φησὶν ἡ ἁγία σύνοδος αὕτη) ἀνατρέπομεν καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἀπελαύνομεν ὡς αἱρέσεων πεπληρωμένα καὶ πάντῃ ἀλλότρια τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως".

41) Petrus Mogila a. 1632 sedem metropolitae Kioviae obtinuit; erat vir amplissimo genere oriundus, scientia conspicuus, optime de Russorum ecclesia meritus. Alteri synodo adversus Cyrillum Lucarim habitae nomen subscripsit his verbis: „Τῇ συνοδικῇ ταύτῃ ἐπιστολῇ τοῦ παναγιωτάτου πατρὸς καὶ ποιμένος ἡμῶν Πατριάρχου Κωνσταντιν. συμφωνῶν ἐν πᾶσι καὶ συναιτῶν ἐγὼ Πέτρος Μογίλας, ταπεινός, Ἀρχιεπίσκοπος Μητροπολίτης Κιόβου καὶ Ἀλικίας καὶ πάσης Ῥωσίας Ἔξαρχος τοῦ ἁγίου ἀποστολικοῦ θρόνου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀρχιμανδρίτης τῆς Λάμπρας Πιετζαρίου ὑπογράφω ἰδίᾳ χειρί δι' ἐμέ τε καὶ ἐκ προσώπου πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἐκκλησίας τῆς ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς τῆς οὔσης ἐν τῇ μικρᾷ Ῥωσίᾳ".

Res ipsa docet hoc symboli breviarium lingua russica fuisse compositum. Iam opus fuit, ut in graecam transferretur linguam, quam operam ab ipso Petro Mogila libro tributam esse puto. Hanc fuisse libelli rationem et ipsa rei natura docet et titulus significat, quem scribit Nectarius fuisse: *Ἔκθεσις τῆς τῶν Ῥώσσων πίστεως*. Ut igitur Constantinopolitanus patriarcha sua auctoritate librum confirmaret, petierunt, qui iam illam expositionem domi comprobarant, ut in Moldaviam, ab utraque urbe pari fere spatio remotam, legati mitterentur, penes quos esset, de re liberare. Missi sunt Constantinopoli Porphyrius, Niceae metropolita, et Meletius Syrigus, magnae ecclesiae doctor, patriarchae vicarius et plenissima synodi universae facultate instructus. Moscovia vero delegati sunt tres viri Iesaias Trophinus, Iosephus Cononovicius et Ignatius Xenovicius, quos Nectarius a scientia et prudentia mirifice collaudat, quippe cuncti iam synodo Constantinopolitanae contra Cyrillum habitae assentiendo suam mentem aperuerant. Quorum virorum conventus, Iasiensis synodi quasi continuatio ac finis libro in censuram vocato ultimam limam admovit, ita ut opus Kioviae inchoatum et in Moldavia emendatum dignum videretur, quod quattuor patriarchis sanciendum et confirmandum traderetur. Russici patriarchae consensus non fuit opus, cum ipsa confessio a Russis profecta ac proposita esset. Illi igitur patriarchae non dubitarunt suis nominibus subscriptis commendare librum eique totam Orientalem ecclesiam obstringere a. 1643" [42]. Liber in lucem prodiit ornatus titulo „Confessio orthodoxa fidei catholicae et apostolicae ecclesiae Orientalis" [43]. In hoc catechismo deuterocanonici libri eadem auctoritate ac protocanonici habentur. In Quaestione X. Partis I. [44]: „Scrutator enim disputatorque divinae maiestatis vetatur a Scriptura dicente" . . . allegatur Sirach 3, 22—24 sec. Vulg. (ibi indicatur Sirach III, 20.). In Quaestione XVI. Partis I. [45]: „Sic Scriptura dicit" . . . . allegatur Sirach 23, 28 (ibi XXIII., 29) et Sirach 42, 19 (ibi XLII, 19. 20). In Quaestione XXIII. Partis I. [46]: . . . . „sicut in Scriptura dicitur" . . . . allegatur Sirach 15, 11—18 et 15, 21 (ibi XV, 11; XV, 20). In Quaestione XXVIII. Partis I. [47] allegatur Ecclesiastici 12, 7. In Quaestione LXVII. Partis I. [48] . . . . sic enim in Sacra Scriptura legitur" . . allegatur Sap. 3, 1. In Quaestione XLVII. Partis I. [49] provocatur ad argumentum Tobiae 2. In Quaestione IX. Partis III. [50] legimus: „Quid est eleemosyna? . . . . Est vero haec virtus homini christiano vel maxime necessaria, docente Sacra Scriptura (*καθὼς διδάσκει*

---

42) Kimmel, Mon. fid., I., § 5, p. LII.—LIII.
43) Ὀρθόδοξος ὁμολογία τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς.
44) Kimmel, Mon. fid., I, p. 67.
45) ibidem, p. 75.
46) ibidem, p. 86.
47) ibidem, p. 93.
48) ibidem, p. 137.
49) ibidem, p. 2 7.
50) ibidem, p. 264—65.

ἡ ἁγία Γραφὴ λέγουσα): Eleemosyna enim a morte liberat et ipsa omne peccatum expiat et qui eleemosynas ac iustitias faciunt: illi saturabuntur vita (Tob. 12, 9). Et in Novo Testamento hunc in modum eleemosynam commendat Scriptura" . . . . allegatur Matth. 19, 21. In Quaestione XXIV. Partis III.[51]) Scripturae nomine allegatur Sir. 10, 7. Ex adductis exemplis patet locos librorum deuterocanonicorum Sacrae Scripturae testimonia habita esse neque discrimen inter protocanonicos et deuterocanonicos libros factum esse. E. gr. in Quaestionibus X. et. XVI. Partis I. verbo Scripturae inducitur testimonium Sir. 3, 22—24 eademque vis ei tribuitur ac testimoniis Gen. 1, 26. Apoc. 2, 23, Dan. 2, 22, II. Reg. 5, 26, Act. 5. Quoniam in catechismo dogmata exponuntur et confirmantur [52]), cognoscimus. Protestantismum sapere verba Cyrilli Lucaris discipuli Metrophanis Critopuli, ad quem theologi Russorum saepe provocant [53]): „Reliquos vero libros, quos nonnulli adnumerare Sacrae Scripturae cupiunt, ut librum Tobit, librum Iudith, Sapientiam Iesu filii Sirach, Baruch et Maccabaeorum libros non abiciendos quidem existimamus, cum multa ethica, plurima laude digna iis comprehendantur. Ut canonicos autem et authenticos libros numquam eos christiana ecclesia recepit sicut cum multi alii tum imprimis et s. Gregorius Theologus et s. Amphilochius et ultimus omnium s. Ioannes Damascenus testantur. Unde nec dogmata nostra ex his adstruere conamur, sed ex triginta tribus illis canonicis et authenticis libris, quos etiam divinitus inspiratam et Sacram Scripturam appellamus".

Tametsi enim Mogilae catechismo a cunctis Graecis approbato ac recepto, quae Graecorum esset fides, satis clare erat expositum, tamen non solum intra ecclesiae graecae terminos manserunt Cyrillianae (sc. C. Lucaris) familiae aliquae reliquiae; sed etiam extra illos non destiterunt plurimi ex Reformatorum potissimum sodalitio de consensione Graecos inter et Reformatos intercedente temere gloriari, quamquam de ingenti dissensione facile et Lucarii res et utriusque ecclesiae dogmata potuerunt persuadere. Catholici vero doctores eadem via ingressi, sibi

---

51) Ibidem, p. 275.

52) Hunc catechismum magni aestimat et exemplar catechismi in ecclesia graeco-russica vocat etiam Philaretus metropolita Moscoviae. Vide Обозрѣніе богословскихъ наукъ въ отношеніи къ преподаванію ихъ выш. духовн. училищахъ состав. Высокопреосв. Митр. Филаретомъ in Čtenija v obščestvě ljubitelej duhovnago prosvěščenija. Moskva 1872 III. Otděl III., str. 38.

53) Kimmel, op. cit. Pars II., p. 106: Ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς· „Τὰ λοιπὰ δὲ βιβλία, ἅπερ τινὲς βούλονται συγκαταλέγειν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, οἷον τὸ τοῦ Τωβίτ, τὸ τῆς Ἰουδείθ, Σοφίαν τοῦ Σαλομῶντος, Σοφίαν Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ, Βαρούχ, καὶ τὰς τῶν Μακκαβαίων ἀποβλήτους μὲν οὐχ ἡγούμεθα· πολλὰ γὰρ ἠθικά, πλείστου ἐπαίνου ἄξια, ἐμπεριέχεται ταύταις. Ὡς κανονικὰς δὲ καὶ αὐθεντικὰς οὐδέποτ' ἀπεδέξατο ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ὡς μαρτυροῦσι πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ ὅ τε ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ ἅγιος Ἀμφιλόχιος καὶ τελευταῖος πάντων ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Διὸ οὐδὲ τὰ δόγματα ἡμῶν πειρώμεθα ἐκ τούτων παραστῆσαι, ἀλλ' ἐκ τῶν τριάκοντα τριῶν κανονικῶν καὶ αὐθεντικῶν βιβλίων· ἃ δὴ καὶ θεόπνευστον καὶ ἁγίαν γραφὴν καλοῦμεν".

vires studuerunt addere; quo factum est, ut utraque factio de Graecorum fide vehementissime contenderet. Quapropter Dositheus, Hierosolymorum patriarcha (1672—1706), Hierosolymos convocavit concilium, ut quae a Domino esset tradita, ab apostolis promulgata et a sanctis patribus conservata Graecorum fides, universo mundo manifesta fieret, publicaque deliberatione et confessione hostes perterrerentur animique fortasse nutantes confirmarentur. Cum Calvinistae acerrimi hostes haberentur, is maxime fuit profligandus, qui illorum dogmata in Graecam ecclesiam quondam voluit inducere: ad cuius confessionem Gallici Reformati provocabant, cum Graecos eadem sentire dicerent. Cyrillus igitur Lucaris, qui huius controversiae praebuerat ansam et cuius studio intra ipsos Graecos etiam tum reliqua fuit factio, rursus erat impugnandus et. si fieri poterat, penitus exstinguendus. In qua re conficienda patres non sine dexteritate, magna vero cum vi et gravitate versati sunt. Proposuerunt ipsi patres, quorum nomine Dositheus verba facit, confessionem, quae Cyrillianis articulis e contrario responderet [54]).

In ea confessione iterum deuterocanonici libri expresse canonici his verbis declarantur [55]): „Ecclesiae catholicae regulam sequentes, Sacram Scripturam eos omnes appellamus libros, quos a Laodicena synodo Cyrillus mutuatus recenset, iis insuper additis, quos insipienter, inscite aut magis malitiose vocavit apocryphos: Sapientiam videlicet Salomonis, librum Iudith, Tobiam, Draconis historiam, Historiam Susannae, Maccabaeos et Sapientiam Sirach. Hos etenim cum ceteris genuinis Sacrae Scripturae libris ceu germanas eiusdem Scripturae partes censemus esse numerandas. Quoniam quae sancta evangelia aliosque Scripturae libros ut geminos tradidit antiqua consuetudo seu magis ecclesia catholica, et istos haec ipsa ceu Sacrae Scripturae partes procul dubio tradidit: quatenus istos qui neget, et illos recusavit. Sin vero a cunctis haud recenseri omnes fortasse videantur: isti nihilo secius a synodis nec non a multis cum antiquissimis tum nominatissimis catholicae ecclesiae theologis recensentur et Sacras inter Scripturas numerantur. Quos omnes et nos iudicamus esse canonicos et Sacram eos Scripturam confitemur". Quod decretum subscriptum est ab iis, qui adfuerunt. „Si summam facimus",

---

[54]) Kimmel, Monum. fid. Pars I., p. LXXV.—LXXVIII.

[55]) Kimmel, op. cit. Pars I., p. 467—468: „Στοιχοῦντες τῷ κανόνι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἱεράν γραφὴν καλοῦμεν ἐκεῖνα πάντα, ἅπερ ὁ Κύριλλος ὑπὸ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου ἐρανισάμενος ἀριθμεῖ καὶ πρὸς τούτοις ἅπερ ἀσυνέτως καὶ ἀμαθῶς εἴτ' οὖν ἐθελοκακούργως ἀπόκρυφα κατωνόμασε· τὴν Σοφίαν δηλαδὴ τοῦ Σολομῶντος, τὴν Ἰουδὴθ, τὸν Τωβίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Δράκοντος, τὴν Ἱστορίαν τῆς Σωσάννης, τοὺς Μακκαβαίους καὶ τὴν Σοφίαν τοῦ Σειράχ. Ἡμεῖς γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων τῆς θείας γραφῆς γνησίων βιβλίων καὶ ταῦτα γνήσια τῆς γραφῆς μέρη κρίνομεν, ὅτι ἡ παραδοῦσα ἀρχαία συνήθεια καὶ μάλιστα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία γνησία εἶναι τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια καὶ τ' ἄλλα τῆς γραφῆς βιβλία καὶ ταῦτα εἶναι τῆς ἁγίας γραφῆς μέρη ἀναμφιβόλως παρέδωκε, καὶ τούτων ἡ ἄρνησις ἐκείνων ἐστὶν ἀθέτησις. Εἰ δέ που δοκεῖ μὴ ἀεὶ πάντα ὑπὸ πάντων συγκαταριθμεῖσθαι, οὐδὲν ἧττον ὅμως καὶ ταῦτα παρά τε συνόδων καὶ πολλῶν ὅσων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας παλαιοτάτων τε καὶ ἐγκρίτων θεολόγων ἀριθμεῖται καὶ συγκαταριθμεῖται τῇ πάσῃ γραφῇ, ἃ πάντα καὶ ἡμεῖς κανονικὰ βιβλία κρίνομεν, καὶ ταῦτα τὴν ἱερὰν γραφὴν εἶναι ὁμολογοῦμεν".

adnotat Kimmel [56]), „LXXI viri nomina dederunt, inter quos VIII archiepiscopi, episcopi et metropolitae . . . . Azarias. Archidiaconus Hierosolymitanus non solum suo, sed etiam Diaconorum nomine subscripsit, item Agapius, sacerdos et oeconomus Gazaeorum. A d e r a t e x M a i o r e R u s s i a T i m o t h e u s m o n a c h u s, c o n f i t e n s h a n c e s s e f i d e m e t R u s s i a e e t O r i e n t a l i s e c c l e s i a e; a s s e n s u m e t i a m n o m i n e s u b s c r i p t o p r a e b u i t A p o c r i s i a r i u s s e r e n i s s i m i Moscoviae i m p e r a t o r i s A l e x i i I o s a p h a t, Hieromonachus, Archimandrita sancti Sepulcri".

Ex adductis monumentis et locis [57]) luce clarius patet, quae fuerit primitus doctrina Russorum de canone librorum sacrorum V. T.: eos recepisse, tenuisse, approbasse, defendisse eundem canonem V. T., quem definivit Romana ecclesia in concilio Tridentino [58]) et Vaticano, in quibus omnes libri „integri cum omnibus suis partibus prout in ecclesia catholica legi consuerant et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris et canonicis et divinitus inspiratis" accipiuntur.

(Pars reliqua sequetur.)

VII.

Sunt-ne Latini Quartodecimani?

A n i m a d v e r s i o n e s n o n n u l l a e c i r c a o p t a t i s s i m a m, i n t o t o c h r i s t i a n o o r b e, u n â e a d e m q u e d i e, P a s c h a t i s c e l e b r a t i o n e m.

Luctuosissima inter Christianos in paschatis celebratione discordia, non parum affert admirationis, ne potius dicam scandali, eo quod hodie quoque id eveniat, de quo, in primis a Christo saeculis, Ecclesiae filii amare conquerebantur: quod haec, scilicet, discordia Christianam fidem ludibrio non credentium exponeret. Longum foret valdeque inamoenum de causis disserere, quae praesentem hac in re conditionem attulerunt; nec posset hoc fieri, quin praesens elucubratio, ex parte saltem, politicen attingat. Satius hinc puto viam inire conciliationis, idque non quasi aliquid novi a me excogitatum proponendo, sed ad Nicaenos ipsos Patres simpliciter provocando. Stuporem forsan mea hac verba excitabunt, eo quod cunctis innotescat ipsissimam Nicaenorum Patrum auctoritatem hinc inde tum a Graecis tum a Latinis aequaliter invocari: ab his quidem ad gregorianam paschalis computi correctionem defendendam, ab illis vero, ad eandem acriter impugnandam. Hoc me non latet: cessabit tamen stupor cum nonnulla documenta et facta in medium attulero, quae accurata fontium critice, postremis hisce temporibus, vel deperdita adinvenit, vel nova luce collustravit et novis iisque solidioribus argumentis roboravit. Arridet mihi spes quod ex eorum cognitione — si tamen id continget, ut ipsa generalis et quasi popularis evadat — magna exsurget inter Christianos displicentia, ne dicam erubescentia, de irratio-

---

56) K i m m e l, Monum. fid. I., p. 488.

57) Non exhausi omnes fontes russicos, quia praecipue antiquiores litterae theologicae mihi non erant praesto.

58) IV. Sess., die 8. Apr. 1546.

nabilitate argumentorum quae divisioni praetextum praebuere, simul cum universali ardentique voto ut, uno alterove modo, tristissimae huic divisioni finis imponatur. Faxit Deus!

I.

Genuinum Nicaeni Concilii de Paschate decretum quantum cognoscere intersit.

Non semel tantum scriptores, qui materiam de quâ agimus pertractabant, de amissione Nicaeni de Paschate decreti querelam movere; eo quod ex ipsius tantum inspectione varia eaque gravia dubia circa praecisam Concilii voluntatem dirimi possent. Ut aliquod afferam exemplum, penes multos invaluit opinio ipsos Nicaenos Patres alexandrini decennovennalis paschalis cycli esse creatores; eosque decrevisse ut tantum iuxta Alexandrinorum principia paschalis sollemnitas ab omnibus celebraretur. Ast contra hanc opinionem stat, inprimis, quod non semel, post Concilii celebrationem, Pascha, etiam Alexandriae, non fuit iuxta Alexandrinorum principia celebratum; deinde, vero, Romanae Ecclesiae consuetudo quae, constanter alio et proprio usa est cyclo, octoginta quattuor annorum. — Alia quoque invaluit, quae fere universalis evasit, opinio, Nicaenos Patres hoc inprimis statuere voluisse, ne unquam Christianorum Pascha in die ipsâ quartaedecimae lunae, quae Iudaeorum Paschati fuit a Deo assignata, in futurum celebraretur. Hinc admirationem parere debet, stupefactioni affinem, quod ipse Athanasius qui Nicaeno interfuerat Concilio, et cui Nicaenorum Patrum mens optime innotescere debebat, in suâ paschali epistolâ pro anno 333 datâ, paschali solemnitati ipsam praecise lunae decimaequartae diem, ut mox videbimus, assignaverit. — Ut tertium afferam exemplum, ab omnibus de re scriptoribus unanimiter asseritur, Christianorum Pascha semper sequi, numquam vero Iudaeorum Pascha praecedere debere; ast ex certissimis constat documentis quod iterata vice, annis videlicet 475 et 495, Pascha nostrum in Dominicâ respondenti diei 13 Iudaici mensis Nisan, et, consequenter, pridie Iudaici Paschatis fuit celebratum.

Ex tribus hisce difficultatum vel potius aenigmatum exemplis, facile intelligetur, quantum esset studiosorum desiderium ut tandem aliquando genuinum Nicaeni Concilii de Paschate decretum inveniri posset. Nunc vero desideratissimum hoc christianae antiquitatis documentum, quinquaginta iam abhinc annis e tenebris erutum, in lucem fuit editum et amplissimo contra diffidentes omnes commentario munitum a viro, cuius auctoritas grandis apud Orientales merito perdurat; ab inclito, inquam, benedictini ordinis filio I. B. Pitra, ad Cardinalatus dignitatem postea evecto. Sed eruditissimi huius viri opera, latino elegantique sermone conscripta, non sunt de eorum numero, quae facili manu ab omnibus teruntur: hinc Nicaeno de Paschate decreto ab ipso, anno 1858, in Spicilegio Solesmensi (T. IV, pp. 540 et seq.) vulgato, eadem propemodum sors contigit, quae eidem decreto a clarissimo Assemano in sua Bibliotheca iuris orientalis (T. IV. p. 421) publicato, evenerat. Eodem enim modo, quo Assemanense exemplar

decreti ita in doctissimo eius opere delitescebat, ut neque ipsi Cardinali Pitra prius innotuerit, quam hic suum exemplar in graeco manuscripto (N. 483) Parisiensis caesareae, nunc nationalis, Bibliothecae adinvenerit, ita et Pitrense exemplar decreti, si mea, quantulacumque ea sit, experientia me non fallit, etsi a felici adinventore iterum in opere: Iuris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta (Romae 1864. T. 1, p. 463) publici iuris factum, in eius operibus, quasi ab oculis sublatum, delitescebat et usque hodie delitescit. Donec enim decretum, de quo loquimur, perangustos mundi eruditorum limites non fuerit transgressum, etsi permagni ad concordiam in Paschatis celebratione restaurandam possit esse momenti, — in praxi, tamen, nullius erit utilitatis. Hinc occasione mihi comiter oblatâ quam lubentissime arreptâ, statim in animo posui venerandum hoc Nicaenorum Patrum, in re, quae Slavos inprimis attingit, voluntatis documentum in ephemeride „Slavorum litterae theologicae" iterum evulgare; alias rogans religiosas ephemerides ut decretum ipsum, vel saltem eius notitiam, opportuno adiecto commentario, per totum christianum orbem diffundere satagant.

II.

Nicaenum de Paschate decretum (325).

Sanctus Athanasius, loquens in libro de Synodis (§ 5) de quaestione Paschatis, hoc observandum censuit, quod Nicaeni Patres, in suo condendo decreto, aliâ prorsus usi sunt formulâ, quam in decretis circa fidem: in his enim, quid catholica Ecclesia crederet, simpliciter affirmarunt hoc modo: „Sic credit catholica Ecclesia"; in decreto autem de Paschate, suam de re sententiam protulere, hac simpliciter voce praemissa: „Placuit (ἔδοξε litt. visum est)". Pretiosa hinc nobis suppeditatur tessera ad decreti genuinitatem dignoscendam.

Aliam nobis tesseram suppeditat imperator Constantinus in suâ ad Ecclesias epistolâ de Synodo Nicaena. „Id aequum rectumque esse omnes iudicaverunt, ait, quod et vobis placiturum esse spopondi, ut scilicet quod in urbe Roma perque omnem Italiam, Africam, Aegyptum, per Hispaniam, Gallias, Britannias, Lybias, per universam Achaiam: per Asianam et Ponticam Dioecesim, per Ciliciam, denique, concordi sententiâ observatur, id vestra quoque prudentia libentibus animis amplectatur" (Euseb., De vita Constantini L. III. c. 19). Pro Episcopis ad pacem Ecclesiae conferendam adunatis, tanti argumentum hoc debebat esse ponderis ad praecavendas in executione difficultates, ut nimis foret mirum, si in decreto eius mentionem silentio praeteriissent.

Hisce praemissis, ecce tandem Nicaenum de Paschate decretum, et non a quovis sine nomine scriptore, sed ab ipso Graecorum ecclesiastici iuris parente, Constantinopolitano Patriarcha Ioanne Scolastico (+ 575), in posteritatis utilitatem asservatum, ad calcem suae opellae: Collectio quinquaginta titulorum, — qui est index,

pro materia distributus, ecclesiasticorum canonum — post postremum (L^um) titulum, qui de Paschate agit (*περὶ τοῦ καιροῦ τοῦ Πάσχα κ. τ. λ.*).

Τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ περί τοῦ ἁγίου Πάσχα.

Sancti Concilii in urbe Nicaea decretum de sancto Paschate.

»Πέπρακται δὲ οὕτως τὰ δόξαντα πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ συνελθοῦσιν, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Θεοσεβοῦς καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅς οὐ μόνον συνήγαγε τοὺς προγεγραμμένους ἐπισκόπους εἰς ταὐτό, εἰρήνην ποιούμενος τῷ ἔθνει ἡμῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ συμπαρὼν τῇ τούτων ὁμηγύρει συνέταξε τὰ συμφέροντα τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ τοίνυν, ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος περὶ τοῦ δεῖν συμφώνως ἄγειν τὸ Πάσχα ἅπασαν τὴν ὑπὸ οὐρανόν, ηὑρέθη τὰ τρία μέρη τῆς οἰκουμένης συμφώνως ποιοῦντα Ῥωμαίοις καὶ Ἀλεξανδρεῦσιν, ἓν δὲ καὶ μόνον κλῖμα τῆς Ἀνατολῆς ἀμφισβητοῦν· ἜΔΟΞΕ, πάσης ζητήσεως περιαιρεθείσης καὶ ἀντιλογίας, οὕτως ἄγειν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄγουσιν Ῥωμαῖοι καὶ Ἀλεξανδρεῖς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, πρὸς τὸ πάντας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ὁμοφώνως ἀναπέμπειν τὰς εὐχὰς τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα. — Καὶ ὑπέγραψαν οἱ τῆς Ἀνατολῆς ὡς διαφωνοῦντες πρὸς τοὺς ἄλλους.«

Ita autem actum est, uti visum est omnibus in sacra synodo convenientibus sub diebus religiosi atque magni Constantini, qui non coegit solum suprascriptos Episcopos in unum, pacem genti nostrae faciens, sed etiam adfuit eorundem conventui, collatisque consiliis expendit, quae in Catholicae Ecclesiae bonum spectabant. Postquam igitur id deliberatum diligenter fuit, utrum necesse esset concentu unanimi peragi Pascha ab universa sub Coelo Ecclesia, et inventum est, tres totius orbis partes in unum consentire cum Romanis et Alexandrinis, unam vero orientalem plagam esse dissonam; *visum est*, qualibet sublatâ quaestione et contradictione, eodem more agendum esse fratribus Orientis, quo modo agunt Romani et Alexandrini atque caeteri omnes, ut cuncti in una die unanimâ mente sursum emittant preces in illâ die sanctâ Paschatis. — Et subscripserunt qui ab Oriente erant, eo quod a ceteris erant dissentientes [1]).

Prae oculis habemus quod sibi Nicaeni Patres prae omnibus inprimis proposuere. Nonne per haec verba: „qualibet sublatâ quaestione et contradictione" et per unicam a se adductam suae decisionis rationem, quod videlicet „tres totius orbis partes cum Romanis et Alexandrinis consentiebant, unâ tan-

[1]) Ex codicibus sex. Vat. 843, f. 33. — Paris 1326. fol. 63. — Id. suppl. 483, f. 73. — Ven. S. Marci 226, f. 120. — Ambros. B 107. super loco 35. - Ambr. F 48. super. f. 23. — Pitra (I. B. Card.), Iuris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta. Romae 1864. T. 1, p. 435.

tum Orientali plagâ ab ipsis dissidente" satis superque ipsi id innotescere voluerunt, quod, si tres totius orbis partes iudaicum fuissent morem secuti, contraria eorum fuisset sententia?

Merito hinc mihi liceat Cardinalis Pitra verba usurpare: „Et misso demum omni cyclorum, lunarum et computationum astronomicarum tumultu, *unum* idque paucis et gravissimis statuitur verbis, ut scilicet *una die* exultantis orbis christiani iubilus paschalis in coelum usque ab universa terra sursum erumpat. Quid Nicaenorum Patrum maiestate dignius? Quid sanctitati convenientius?" (Spic. Solesm. t. IV. 541).

III.

In quonam sensu, per plures post Concilium annos, tum Romana tum Alexandrina Ecclesia locutionem „Pascha cum Iudaeis (*μετὰ τῶν Ἰουδαίων*)" suâ praxi sint interpretatae.

Tum Nicaeni in suo decreto Patres, tum Constantinus in suâ ad Ecclesias epistolâ, Romanorum et Alexandrinorum in Paschate celebrando praxim tamquam universalem ab omnibus, praeter Orientales, servatam praxim designant. Hinc sequitur, quod Romanae Alexandrinaeque Ecclesiae interpretatio locutionis Pascha „cum Iudaeis (*μετὰ τῶν Ἰουδαίων*)", tamquam totius fere Christiani tunc temporis orbis est accipienda: aliis verbis tamquam catholica illius temporis interpretatio.

Primo, ergo, interrogemus magnum Alexandrinae Ecclesiae Antistitem Athanasium, qui in supra memorato de Synodis libro (l. c.) nobis refert, quod: „Ciliciae, Syriae et Mesopotamiae populi, circa festi celebrationem claudicantes, cum Iudaeis, (*μετὰ τῶν Ἰουδαίων*) Pascha celebrabant" ipsâ praecise adhibitâ locutione, cuius catholicum investigamus sensum.

Quibus certe diebus ab anno 328, in quo Athanasius Alexandriae Episcopus fuit renuntiatus, usque ad 373, eius vitae ultimum, Alexandriae Pascha fuerit celebratum, hoc indubie dignoscimus ex ipsius Epistolis heortasticis, quibus syriaci auctoris Chronicon est praefixum, et quae legi possunt inter eius opera in Patrologia graeca editore Migne t. XXVI. et in eadem latine tantum editâ, t. XVI. pp. 643 et seq. Qui eas ergo inspexerit, inveniet, quod anno 333, dies ab Athanasio celebrationi Paschatis assignata, fuit iuxta Aegyptiorum Kalendarium dies 20 pharmuthi, quae apprime diei 15 aprilis (XVII. kalendas Maii) respondet. Nunc vero, si quis huic dato (15 apr. 333) regulas applicat paschalis alexandrini computi, illico deteget, quod iuxta hunc computum Pascha fuit illo anno, et hoc Alexandriae, in die ipsâ quartaedecimae lunae celebrata, in quâ Iudaei agnum, Paschatis nostri Christi symbolum, immolare tenebantur. Testem etiam de hoc habemus syriaci auctorem Chronici, et testem eo magis fide dignum quod minus cautam sibi permisit, illico deprehensam adulterationem, circa lunae aetatem; scribit enim: „Hoc anno (Chr. 333) Dominica Paschatis erat die XX. Pharmuthi, luna XV. (sic), XVII. kal. Maii (15 apr.)

epacta XX" et ecce habemus confitentem reum. Nam cum epacta indicet in cyclo paschali alexandrino lunae aetatem diei 22 martii respondentem — ipsâ coniunctionis die per 30 vel 0 indicatâ — en tibi, lector, graphica demonstratio, quod anno 333 Pascha fuerit in ipsâ quartadecimâ lunae die Alexandriae celebrata.

	mart.									
Dies mensis	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Epactae anni 333	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29

	apr.															
Dies mensis	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	**15**	16 . . .
Epactae anni 333	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	**14**	15 . . .

Quodsi haec non sufficeret demonstratio, esse heic subiectus decennovennalis paschalis alexandrinus cyclus cum indicatione diei decimaequartae lunae, in quovis anno, respondentis, iuxta ordinem in magno Dionysiano 532 annorum Cyclo servatum.

Annus cycli	1	2	3	4	5	6	7	**8**
Luna XIVa dies	2 ap.	22 mart.	10 m.	30 m.	18 ap.	7 ap.	27 m.	**15** ap.
Epacta	3	14	25	6	17	28	9	**20**
Annus cycli	9	10	11	12	13	14	15	16
Luna XIVa dies	4 ap.	24 m.	12 ap.	1 ap.	21 m.	9 ap.	29 m.	17 ap.
Epacta	1	12	23	4	15	26	7	18
Annus cycli	17	18	19 [2])					
Luna XIVa dies	5 ap.	25 m.	13 ap.					
Epacta	0	11	2					

Ceterum peritissimi in re, de quâ agimus, scriptores non defuere, qui ingenuam nimis syriaci chronograhi adulterationem carpere vel saltem notare non omisere. Celebrem adducere sufficiat astronomum Galle in animadversionibus ad germanicam paschalium Athanasii epistolarum translationem a Fr. Larsow procuratam, necnon eruditissimum Brunonem Krusch, de quo mox erit iterum sermo [3]).

Ut nunc ad rem revertar, Alexandrinum anni 333 Pascha luculentissimum extat testimonium, quod Athanasius nullimode a Nicaeno Concilio prohibitum putabat, ne suum a Christianis Pascha in eadem die celebraretur, in quâ Iudaei pascha absolvebant suum. Videamus nunc, quid eodem tempore Romana de hoc ipso senserit Ecclesia.

In Introductione sui operis: Inscriptiones christianae urbis Romae (p. LXXXV), clarissimus I. B. de Rossi, post allatam Concilii Arelatensis (314) ad pontificem Sylvestrum epistolam, in qua legitur: „Primo loco de observatione Paschae dominici,

---

[2]) Vide Ideler, Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie. II., 199. — Lersch, Einleitung in die Chronologie. II., p. 71 etc. etc. etc. — Dionysii exigui opera. Patr. lat. ed. Migne, t. 67, pp. 494—498, ubi tamen nonnulla occurrerunt typographi sphalmata, ex comparatione corrigenda.

[3]) Larsow (F.), Die Festbriefe des heiligen Athanasius. Leipzig 1852, pp. 46 et 49. — Krusch (Bruno), Der 84jährige Ostercyclus und seine Quellen. Leipzig 1880, p. 71.

ut uno die et uno tempore per omnem orbem a nobis observetur et iuxta consuetudinem literas ad omnes tu dirigas" loqui pergit de Laterculo centum annorum (312—411) a Bucherio primo edito, quod a doctissimo van den Hagen accurato submissum examini fuit egregie declaratum, et a Theodoro Mommsen in suo opere Ueber den Chronographen vom Jahre 354 integre publicatum. „Quaenam illa Paschata fuerint, ait de Rossi, quae Sylvester post Arelatense decretum iuxta veterem consuetudinem quotannis indixit, nunc comperta (ex eodem Laterculo) certissime habemus" eaque sunt quae in primâ dicti Laterculi parte,„ ab anno scilicet 312 ad 342, exhibentur. Haec vero Paschata, iam pridem a van den Hagen Romanae Ecclesiae restituta, ad quemdam cyclum 84 annorum pertinent, cuius ipse principia feliciter adinvenit et diligentissime discussit, et quorum unum hoc est quod primus paschalis lunae limes erat luna decimaquarta. Aliis verbis ostendit van den Hagen, quod sub Silvestro Pontifice et usque ad annum 342, quoties decimaquarta luna in diem dominicam incidisset, tunc Pascha celebrabatur, idque exemplis illustrat annorum 316, 320 et, post Nicaenum Concilium, anni 333. [4]) Ei vero omnino suffragatur Bruno Krusch in suo opere: „Der 84jährige Ostercyclus und seine Quellen". Leipzig, 1880 pp. 66. 67. Ipse insuper Krusch, comparatione institutâ inter haec eadem Paschata ad annum usque 342 Romae celebrata et ea, quae S. Athanasius in heortasticis suis epistolis, eodem temporis periodo, Alexandriae celebrari praecepit, ea adamussim convenire detexit. Mea est opinio, non levibus innixa rationibus, Alexandrinam Ecclesiam, usque ad annum 360, non solum numquam in dato Paschatis a Romanâ dissensisse, sed Romanorum etiam computationem acceptasse; ast, quidquid de hoc sit, hoc minime potest in dubium revocari, anno 333, Pascha tum iuxta alexandrinam tum iuxta romanam computationem, cum decimaquartâ lunâ convenisse (Krusch p. 71). Ex hoc evidens infertur illatio, quod neutra ex dictis Ecclesiis, locutionem „Pascha cum Hebraeis" in sensu acceperit ipsi communiter attributo: quasi, scilicet, simplex Christiani cum Iudaico Paschate conventio, idem ferme foret crimen studiosissime vitandum ac Christi cum Belial procurata conventio. Contra argumenta de facto inania sunt verba. — Hinc est quod ipsa nunc vigens praescriptio, ut, lunâ XIV et dominicâ die simul convenientibus, Pascha in sequentem dominicam transferatur, multo serius, urgentibus Alexandrinis, fuit inducta, primumque eiusdem translationis exemplum a Proterio, Alexandriae Antistite, in suâ ad Leonem Magnum epistolâ de Paschate anni 455 memoratum, est anni 373.

---

[4]) Van den Hagenii opus, quod eruditi omnes permagni faciunt, titulum fert: „Observationes in Prosperi Aquitani Chronicon". Amstelodami 1733. (In Romana Casanatensi bibliotheca. B IV. 36 in CC. In Parisiensi nationali Bibliotheca. G 3657, Inventaire.) — Disquisitionem de Paschate annorum 316, 320, 333 invenies p. 314, § XXVI. Notandum quod opus sine nomine auctoris fuit publicatum.

Quaerendum nunc, in quonam sensu, qui cum Paschate anni 333 possit conciliari, tum Romae Sylvester, tum Alexandriae Athanasius, locutionem „Pascha cum Iudaeis" intellexerint et, suâ praxi, intelligi debere docuerint. Videamus quid de re senserit Eusebius, qui et ipse Concilio Nicaeno interfuit.

In sua Vita Constantini postquam de haeresi locutus fuisset: „Alius quoque, addit, his antiquior suberat morbus longe gravissimus, qui iam pridem infestarat; dissensio scilicet de salutari festo. Quippe alii consuetudinem Iudaeorum sequi oportere asserebant: alii tempus ipsum accurate observandum esse aiebant, nec errantibus assentiendum, qui ab Evangelica gratia etiam hac in parte alieni essent" (L. III. c. V) Loquitur hic Eusebius de antiquo morbo, qui „multo iam aevo, (ἐκ μακροῦ)" Ecclesias turbaverat. Quae verba apprime respondent iis, quae idem Eusebius refert in sua Ecclesiastica historia (L. V. c. XXIII). „Iisdem temporibus (sub fine secundi saeculi) gravi controversia exorta eo quod omnes per Asiam Ecclesiae, vetusta quadam traditione nixae *quarta decima* luna salutaris Paschae festum diem celebrandum esse censebant, quo die praescriptum erat Iudaeis, ut agnum immolarent, eaque omnino lunâ, *in quamcumque demum diem septimanae incidisset,* finem ieiuniis imponendum esse statuebant; cum tamen reliquae totius orbis Ecclesiae alio more uterentur, qui ex apostolorum traditione etiamnum servatur, ut scilicet *non alio quam Resurrectionis Dominicae die,* ieiunia solvi liceat, synodi ob id coetusque episcoporum convenere". Aperte hic describitur Quartodecimanorum (Τεσσαρεσκαιδεκατίτων) consuetudo, qui nomen suum a lunâ decimaquartâ obtinuerunt; quorum consuetudini universalis alia opponitur, ut scilicet Paschale festum nonnisi die dominicâ celebretur. Quod vero Quartodecimanorum consuetudo primaria fuerit inter eas, quae concordiam, Nicaeni Concilii tempore, in Paschatis celebratione impediebant — aliae enim obortae erant dissensiones, aequinoctium respicientes et calculationum modum — de hoc nobis sunt testes tum Constantinus, qui in suâ ad Ecclesias epistolâ comparationem instituit inter Iudaeorum consuetudinem et illam, quam, prout ibidem legitur: „a passionis die ad haec usque tempora servavimus", ut scilicet die tantum dominicâ Pascha celebraretur, — tum Ecclesiae historiographus Socrates, qui relato Constantini de obtentâ concordia in eadem epistola nuntio: „Huiusmodi, pergit dicere, est imperatoris epistola. Ceterum Quartodecimani observantiam quartidecimi diei a Ioanne apostolo sibi traditam esse affirmant, Romani vero et qui Occidentis partes incolunt, consuetudinem, quae apud nos viget, a Paulo Petroque apostolis accepisse se dicunt" (Hist. Eccl. l. V. c. 22). Haec verba, coronidis instar verbis Constantini adiecta, sensum non haberent,

si Nicaena de Paschate discussio duplicem inprimis haud respexisset praxim, Quartodecimanorum videlicet, qui — posthabitâ dominicae diei consideratione — ad quartamdecimam tantum lunam in Paschatis celebratione attendebant, et Romanorum, Alexandrinorum ceterorumque, qui, posthabita quartaedecimae lunae consideratione, ad dominicam tantum hebdomadae diem attendebant.

Ne lectorem defatigem argumenta adaugens de re omnibus compertâ, finem ponam huic capiti verba referens Constantinopolitani Patriarchae Ioannis Scolastici praedecessoris, sancti videlicet Eutychii. In suo de Paschate et sacrosancta Eucharistia sermone: „Ecclesia, ait, quartaedecimae quoque diei commemorationem facit in magna Feria quinta. . . . Perfectionem vero, mystici festi ac plenitudinem in sancta Resurrectione consummat, quae incipiente sextadecima die et Dominica iam intrante contigit. Quare etiam Nicaeni Patres nonnullis Ecclesiis secus agentibus, (gr. *τινῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦτο μὴ ποιούντων*) praeceperunt, ut omnes simul, prout tunc erat in Servatoris Resurrectione, sextadecima die incepta, quae et Dominica erat, sollemnitatem agerent, ceu perfectum iam peractumque finem consecutam. . . . Alexandrinorum autem Ecclesiae etc. scripserunt: „Nuntiamus vobis de factâ circa sanctissimum Pascha concordiâ, quia Vestrarum precum merito haec quoque pars recte fuit constituta, ut cuncti Orientales fratres, qui antea cum Iudaeis (*μετὰ τῶν Ἰουδαίων*) Pascha celebrabant, abhinc consona Romanis vobisque et nobis omnibus, qui ab initio sic Pascha observavimus [die videlicet dominica], nobiscum facturi sunt".[5]) (Patr. gr. ed. Migne. t. 86, p. 2395).

Veniam nunc ad huius capitis conclusionem. Nullus Orientalium asserere auderet tum Romanam tum Alexandrinam Ecclesiam Nicaeni Concilii mentem circa Paschatis quaestionem ignorasse aut parvi fecisse. Liquet vero ab illis etiam post Concilium, anno scilicet 333, Pascha in ipsa quartadecimâ lunae die celebratam fuisse; hinc nisi ipsum Athanasium damnare velint, qui ipsissimam, de qua agimus, locutionem in suis scriptis usurpavit, fateantur oportet, quod, praxim Iudaeorum damnando, Nicaeni Patres non simplicem Christiani Paschatis cum Iudaico Paschate conventionem damnarunt, sed praxim illam, scilicet Quartodecimanorum, quâ Pascha Christianorum non in dominicâ tantum, sed in quacumque hebdomadae die cum lunâ quartadecimâ convenienti celebrari pergebat. Hoc et hoc tantum significat locutio: Pascha cum Iudaeis.

---

[5]) Me non latet recenter affirmatum esse: quarto saeculo, praesertim vero in Nicaeno Concilio, nullam amplius de Quartodecimanis fuisse quaestionem. Aliis praetermissis argumentis, prae oculis habemus affirmationem Constantinopolitani Patriarchae sexti saeculi. Seligere oportet.

IV.

De paschalibus inter Romam et Alexandriam disceptationibus brevissimus excursus.

Argumentum hoc non pertinet ad scopum huius scriptionis, nec posset paucis absolvi. Hoc tantum animadvertendum censeo veram harum disceptationum causam non in cyclorum diversitate aut astronomicarum computationum differentiâ, sed in hoc potissimum quaerendam esse, quod nova plane principia, Christianae antiquitati ignota, Alexandrini in paschali computo introducere sunt aggressi, neque donec eorumdem obtinuerint triumphum quievere. Subiecta haec tabula docebit.

In veteri ante-nicaeno computo.	In computo alexandrino post-nicaeno.
I. Primum paschale plenilunium, die 18 martii.	I. Primum paschale plenilunium, die 21 martii.
II. Pascha a luna XIV ad XXI. celebrari potest, *octo* videlicet lunaris mensis diebus.	II. Pascha a luna XV ad XXI. celebrari potest, *septem* scilicet lunaris mensis diebus.
III. Si intra paschalis mensis limites (22 mart. — 21 apr.) XIV luna in dominicam diem incidit, Pascha tunc est celebrandum.	III. Si intra eosdem limites, a 22. martii ad 21. apr. luna XIV. et dies dominica conveniunt, Pascha in sequentem dominicam est transferendum.
IV. A die 18 martii, a primo scilicet paschalis plenilunii die, ad 21 apr. triginta quinque dies numerantur. *Pascha* tamen semper intra traditionales limites (22 mart. — 21 apr.) celebratur.	IV. A die 22 martii a primo scilicet paschalis plenilunii die, ad 25 aprilis, triginta quinque dies numerantur. *Decima quarta* tamen *luna* semper intra diem 22 mart. et 25 aprilis occurrit.

Quam graves fuerint mutationes, quas Alexandrini in paschali computo inferre nitebantur nemo non videt. Praesertim vero ex parte Romanorum obstabat traditio — in syriaco quoque Chronico ad annum 349 memorata et ipsi apostolo Petro attributa — quod numquam liceret Pascha tardius quam 21 Aprilis die celebrare. Obstabat quoque insolita, ne dicam portentosa, christianae antiquitati prorsus ignota paschalis mensis usque ad 35 dies protractio. Obstabat denique, non sine quarundam conscientiarum turbamento, poena mortis in Veteri Testamento animae illi comminata, quae, praeter causas in ipsa Lege consideratas, Pascha ausa fuerit celebrare *in mense secundo*. (Num. IX. 10—13).

Nemo ergo mirabitur, si, occasione Paschatis anni 455, suam Imperatori adhaesionem ad datum 24 aprilis pertinaciter ab Alexanrinis defensum communicans, ipse magnus *Leo* hoc addere haud superfluum crediderit: „*non quia hoc ratio manifesta docuerit, sed quia unitatis, quam maxime custodimus, cura persuaserit*“ idipsum fere repetens in suis pro eiusdem anni Paschate *Litteris formatis*, in quibus haec leguntur: „*malui*

studio unitatis et pacis Orientalium definitioni adquiescere, quam in tantae festivitatis observantia dissidere". (Scti Leonis Opera t. I. ed. Migne. Patr. lat. t. 54) ep. 137 et 138 (pp. 1100. 1101).

Et, in suo Chronicon integrum, Prosper Aquitanus, qui Romae degebat Pontificiae Cancellariae addictus, haec scribere de Paschate anni 455 non dubitavit: „Eodem anno pascha dominicum die VIII. Kalendas Maii (24 apr.) celebratum est, pertinaci intentione Alexandrini Episcopi, cui omnes Orientales consentiendum putaverunt, quamvis Sanctus Leo, XV Kalendas Maii (17 apr.) potius observandum, protestaretur. Extant eiusdem Papae epistolae ad clementissimum Principem Marcianum datae, quibus ratio veritatis sollicitatae evidenter patefacta est, et quibus Ecclesia catholica instrui potest, quod hac persuasio *studio unitatis et pacis tolerata sit* potius quam probata, numquam deinceps imitanda, ut quae exitialem attulit offensionem, omnem in perpetuum perdat auctoritatem". (Patr. lat. ed. Migne. t. 51. p. 606).

Duplici animadversione thema hoc absolvam.

I. Anno 455, unica ab Alexandrinis allata pro dato 24 aprilis ratio haec erat, quod, in paschali eorum cyclo, praecedens dominica dies (14 apr.) cum luna XIV conveniebat. Sed Scti. Leonis pro postremo hoc dato persistentia ostendit, quod nullum pro ipso valorem Alexandrinorum offerebat ratio. Hinc patet, quod non primis tantum a Concilio Nicaeno annis, sed etiam post centum triginta annos Romana Ecclesia in eadem permanebat sententia, quod plenissime liceret Paschatis festum in ipsâ quartaedecimae lunae die, si tantum haec foret Dominica, celebrare: aliis verbis, quod locutio 'Pascha cum Iudaeis, *μετὰ τῶν Ἰουδαίων*' Quartodecimanorum tantum respiciebat praxim.

II. Secunda et maioris valde momenti animadversio haec est: Nullum grande, in vita Ecclesiae, deperditum extat exemplum.

V.

De anathemate, ab Antiocheno Concilio (341) contra Quartodecimanos lato, et ab universâ Orientali Ecclesiâ, in Synodo anno 1593 Constantinopoli habito, Latinis ad litteram applicato.

Prosecuta in Nicaeno Concilio circa Paschatis celebrationem concordia non aeque dociles ubique animos invenit: hinc est quod, quindecim a Concilio annis vix elapsis, Synodus Antiochena in suo primo canone hoc tulit contra inobedientes anathema.

Ἅπαντας τοὺς τολμοῦντας παραλύειν τοὺς ὅρους τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς μεγάλης Συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθείσης ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς εὐσεβείας τοῦ θεο-

Omnes, qui ausi fuerint dissolvere definitionem sancti et magni Concilii, quod apud Nicaeam congregatum est, sub praesentia piissimi et venerandi principis Constantini

φιλεστάτου βασιλέως Κονσταντίνου περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀκοινωνήτους καὶ ἀποβλήτους εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένειν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδιδαγμένα. καὶ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν· εἰ δέ τις τῶν προεστώτων τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τολμήσειεν ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν καὶ ταραχῇ τῶν Ἐκκλησιῶν ἰδιάζειν καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ Πάσχα, τοῦτον ἡ ἁγία Σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλλότριον ἔκρινε τῆς Ἐκκλησίας· δεῖ γὰρ στοιχεῖν τῷ τῶν πατέρων κανόνι μέχρι καὶ σήμερον Θεοῦ χάριτι ὃν καθὸ δὴ καὶ τὰ λοιπὰ ἡ Θεοῦ Ἐκκλησία διαφυλάττει.

de salutifera sollemnitate paschali, excommunicandos et de Ecclessia pellendos esse censemus, si tamen contentiosius adversus ea, quae bene sunt decreta, perstiterint. Et haec quidem de laicis dicta sint. Si quis autem eorum, qui praesunt Ecclessiae, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus post hanc definitionem tentaverit, ad subversionem populorum et Ecclesiarum perturbationem seorsim colligere et cum Iudaeis Pascha celebrare sancta synodus hunc alienum iam ab Ecclesia iudicavit: quia patrum nostrorum regulae est adhaerendum prout usque hodie, Deo adiuvante, eas servat sancta Dei Ecclesia.

Anathema hoc, — prout ex praecedentibus aperte elucet, et prout ipsum semper tota interpretata est Ecclesia. — Quartadecimanos respicit; eos videlicet, liceat mihi repetere, qui in quacumque hebdomadae die, in quâ decimaquarta caderet luna, Paschatis festum celebrabant, in ipsâ videlicet die, ut Eusebii verba usurpem: „in quâ Iudaeis praescriptum erat, ut agnum immolarent". Universa, ad hoc non attendens, Orientalis Ecclesia, anno 1593, undecimo a promulgata gregoriana Kalendarii emendatione, in magna Synodo Constantinopoli habita, coram Tsari Moscoviae Legato, sollemniter per quattuor Orientis Patriarchas nec non permultos eiusdem Ecclesiae Episcopos, in octavo eiusdem Synodi canone — [prout videre est in Dosithei, Hierosolimitani Patriarchae *Τόμος τῆς ἀγάπης κατὰ Λατίνων*, Iassy 1698, p. 538 et in Vita Ieremiae II. Constantinopolitani Patriarchae (1572—1594) a K. N. Satha conscriptâ, Athenis 1870, pp. 89 et 91] — hanc tulit contra novum Kalendarium seu Latinorum circa Pascha novitatem (*ἀποβολὴ τοῦ νέου Καλενδαρίου ἤτοι τῆς περὶ τὸ Πάσχα Λατίνων καινοτομίας*) summi ponderis sententiam:

Κανὼν ὄγδοος.

Ἀσάλευτον διαμένειν βουλόμεθα τὸ τοῖς Πατράσι διορισθὲν περὶ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηρίου Πάσχα· ἔχει δε οὕτως.

Ἅπαντας τοὺς τολμοῦντας κ. τ. λ.

Canon octavus.

Inconcussum manere volumus quod a Patribus de sancto ac salutari Paschâ fuit statutum; quodque ita se habet.

Omnes, qui ausi fuerint etc.

Sequitur de verbo ad verbum usque ad finem relatus, primus Antiocheni Synodi contra Quartodecimanos canon, hic supra traditus. Hinc quaerere licet:

I. Celebrant-ne Latini suum Pascha in quacumque hebdomadae die, in quâ decima quarta occurrerit Luna?

II. Anno 341, quo Antiochena Synodus est habita, non Romana tantum sed Alexandrina quoque Ecclesia Pascha celebrare pergebat iuxta normas Laterculi, de quo supra egimus: quarum una, exemplo anni 333 confirmata, haec erat, ut „quartadecimâ lunâ et dominica die simul convenientibus, Pascha tunc celebraretur.“ Nonne ergo huius canonis anathema in ipsum magnum Orientalis Ecclesiae lumen Athanasium recideret?

Sed alia quoque, iis mirabiliora, Orientalem anno 1593 effugerunt Ecclesiam.

III. Post habitam anno 341 Antiochiae Synodum, celebris Rabbi Hillel II. (330—365) propriam (circa 360) nationem illo ditavit singularissimo artificio concinnato Kalendario, quod suum etiam hodie plenum obtinet vigorem, et Newtonii admirationem eliciebat. Nunc vero, quicumque huius Kalendarii regulas inspexerit, cito animadvertet, quod *numquam* decima quarta luna primi religiosi Kalendarii mensis Nisan, in diem dominicam incidere potest: hinc, iam ab anno 360, possibilitas ipsa fuerat sublata, quod Hebraeorum et Christianorum Paschatis dies unquam possent convenire. Quod Latini suum Pascha dominicâ tantum die celebrent, hoc lippis et tonsoribus notum: quod vero hebraici Paschatis dies, ab ipso Domino praescripta, non alia sit nec esse possit, nisi decimaquarta primi mensis Nisan (antiquitus: Abib) dies, de hoc fidem faciunt sacrae Litterae: unum tantum sufficiat afferre locum. „Hae sunt feriae Domini — sic legitur Levit. XXIII, 4—6 — quas celebrare debetis *temporibus suis*. Mense primo, quartadecima die mensis, ad vesperam, Phase Domini est. Et quintadecima die mensis huius sollemnitas *Azymorum* est.“ Hinc est quod omnes de paschali computo scriptores, de Hebraeorum paschate loquentes, non aliter, usque ad annum 1593, sunt locuti ac ipsae Sacrae Litterae. Sequitur quod Constantinopolitana Synodus *impossibilitatem* anathemate percussit.

IV. Orientalis Ecclesiae hac in re defensores reponunt, quod Iudaeorum Pascha die 15. Nisan celebratur, nosque ad Iudaeorum remittunt Kalendaria, in quibus revera, 14 dies Nisan tamquam vigilia ad Pascha celebrandum praeparatoria indicatur. Quod Israelitae, pro quibus mystici agni immolatio — symbolum veri Paschatis nostri Christi (1 Cor. V. 7.) immolationis — suam amisit significationem, ad Azyma tantum attendant ipsumque nomen Pascha ad ea transtulerint, hoc facile intelligi potest; sed Christiani, in re prorsus ecclesiasticâ, non possunt verbis alium adnectere sensum, quam illum, quem unice praebent sacrae Litterae et ecclesiastica documenta. Ad lectorem illatio. Plura nunc addere possem; unum tantum sufficiat et veniam ad totius scriptionis conclusionem.

V. Quicumque vel tenuem possidet de cyclo alexandrino notitiam, iuxta quem usque hodie dissidentium a nobis fratrum Paschata stabiliuntur, ipse scit, quod decimaquinta luna tamquam paschalis computatur, in quâ scilicet Pascha celebrare licet. Quodsi quis scire

cupiat, quot vicibus Orientalis Ecclesiae Pascha in decimamquartam inciderit lunam, sciat ipse, quod in unoquoque magno Dionysiano 532 annorum cyclo, hoc evenit septuaginta sex vicibus [6]. Si ergo ratio anathemathis, anno 1593 contra Latinos lati, haec est, quod ipsi suum interdum Pascha in decimaquintâ lunae die celebrant, tunc dicendum, quod, anno 1593, Orientalis Ecclesia sollemnissimum tulit contra semetipsam anathema.

VI.

Extat-ne modus pacifice obtinendi optatissimam in Paschatis celebratione concordiam?

Quam immerito contra Latinos prolatum fuerit anni 1593 anathema, satis liquet; speranda-ne est felix aliqua difficultatum omnium solutio, cum restauratione optatissimae in Paschalis festivitatis celebratione concordiae?

Praemittendum puto per ipsum anathema Orientalis Ecclesiae fidelium conscientias usque hodie non parum excruciari. De hoc complura et gravia afferre possem documenta. Suis plene addicti pastoribus, Orientalis Ecclesiae fideles quae exposui plene ignorant, nec parvum pro ipsis exsurgeret scandalum, si eis rerum veritas minus prudenter patefieret. Hoc addendum quod, pro suâ erga suam Ecclesiam reverentia, quidquid directe vel indirecte ipsius considerationi noceret, minime tolerarent. Ceterum, numquam Magister noster et Exemplar Christus humiliando sanavit.

Quid ergo agendum? Potius quam meam, in re tam gravi, proferam, non interrogatus, sententiam, consultius duco evulgare magni ponderis Sanctae Sedis, de quaestione Paschatis, documentum.

Anno 1897, percelebris Berolinensis Observatorii Director et internationalis Comitatus pro unificatione ponderum et mensurarum Praeses, Professor W. Förster, Emo Cardinali Rampolla, defuncti illustris Pontificis Leonis XIII a Statu Secretario, desiderium communicavit in Germaniâ pene generale et ab ipsâ protestanti Germanicâ Ecclesiâ expressum, ut, si id fieri posset, Apostolica Sedes suam adhiberet auctoritatem ad grandem, et incommodis interdum attentam, Paschatis festi mobilitatem coarctandam, id ipsum suggerens quod astronomus Römer Leibnitio suggerebat, ut scilicet eidem assignaretur tertia ab aequinoctio dominica, eius hoc modo mobilitate ad hebdomadam tantum, loco quinque, reductâ (5—11 apr.). Ecce, hîc, quale obtinuit responsum, de quo, ut mihi certissime innotuit, Germanicum Gubernium valde est laetatum.

Lettre de S. E. le Cardinal RAMPOLLA secrétaire d' État de S. S. LÉON XIII. au prof. WILHELM FÖRSTER directeur de l' Observatoire de Berlin et président du Comité international des poids et mesures.

---

[6]) Vide in Compte rendus de l'Académie des Inscriptions et belles lettres, notitiam: La Serbie et la fin d' une contestation pascale de trois siècles. 21 jun. 1901. Pièces just. III.

Rome, 6 Mai 1897.

Monsieur le Directeur,

J' ai reçu avec un vrai plaisir, et lu avec un vif intérêt, votre honorée lettre du 18 avril dernier, concernant la question de la fixation moyenne de la fête de Pâques.

Votre zèle pour l' adoption du calendrier grégorien, et la confiance avec laquelle vous vous adressez au St-Siège pour exposer vos vues à ce sujet, m' ont été très agréables et je vous offre tous mes remerciements.

Si l' on devait considérer la réforme proposée sous le seul rapport des avantages d' ordre social le projet mériterait, sans doute, un accueil favorable. Mais l' Église doit aussi avoir égard au point de vue traditionnel, à la connexion de la solennité de Pâques avec les mystères de la mort et de la résurrection du Seigneur.

En outre, le Saint-Siège doit éviter tout danger d' introduire, dans la Chrétienté, des divisions plus grandes, par suite du nouveau changement.

Toutefois, si on arrivait à écarter ce danger et à faire demander universellement la stabilité relative de la fête de Pâques, grâce à un mouvement de l' opinion publique mieux éclairée par le monde savant, l' initiative d' une pareille réforme pourrait, alors, être prise en considération par le Saint-Siège, surtout dans un Concile général.

En vous félicitant de mettre vos talents au service de la cause chrétienne et scientifique de l' adoption du calendrier grégorien, je vous offre, Monsieur le professeur, les assurances de ma parfaite estime et de ma considération.

M. CARD. RAMPOLLA.

M. le Prof. Förster.

A quovis abstineo commentario. Documentum ipsum satis de se et pro se loquatur.

Hoc unum addam quod similis quaestionis solutio, plus quam semel, in ipsâ Russiâ, iam fuerat proposita.

Caes. *Tondini de Quarenghi*, barnabita.

Scribebam Romae, mense Martio 1906.

EXTRANEA, RES SLAVORUM SPECTANTIA.

In Lovaniensi „**Revue d'histoire ecclésiastique**" 1906. (VII.) N. 1 conspectus exhibetur litterarum bulgaricarum (p. 231—2), serbicarum (232—3), russicarum (234—240). Inter alia doctissimus auctor P. A. Palmieri describit commentationem prof. L. Miletič in Bulgarsko Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina XIX. (Sophia 1903, p. 1—369) de Paulicianis Bulgaris, i. e. de catholicis Bulgaris prope Svistov et Philippopolim; quos Miletič contra M. Drinov non ab Armenis Paulicianis profectos sed a Franciscanis conversos esse existimat. — Item commentationem I. S. Jastreblov in XLI. volumine serb. Spomenik (Tauruni 1904) de Vetere Serbia et Albania, ubi multa de monasteriis serbicis eontinentur.

Item XVIII^um^ Godičnjak regiae Academiae Serbicae et LXVIII. volumen Glas Srpske Kraljevske Akademije, ubi J. Tomič, qui de Ba-

silio Petrovič, metropol. montenegr. scripserat, de rationibus Montis Nigri cum Turcia exponit.

Ex russicis tractat praeter alios librum N. Marr (Arkaun. Spb. 1905) orientalistae multis partibus doctissimi; eiusdem commentationem Kreščenie Armjan, Gruzin, Abḫazov i Alanov sv. Grigoriem in Zapiski Vostočnago otdělenija Imper. Russkago Arḫeologič Obščestva 1905 (t. XVI.), de s. Gregorio Illuminatore.

Rivista storico critica delle scienze teologiche. I. Roma 1905.

A. Palmieri, Pro teologia russa. (p. 54—55). Contra P. M. Martinez defenditur elegantia doctrinae theologorum Russorum; si nos aestimabimus labores eorum, etiam nostri ab eis aestimabuntur; ne dividantur arma opesque christianorum, sed socientur!

A. Palmieri, Il centenario di Alessio Stepanovitch Khomiakov (p. 103—104). A. Ḫomjakov (* 1. Mai 1804, † 23. Sept. 1860) a multis celebratur ob doctrinae etiam theologicae excellentiam, qui locum meliori doctrinae, ab occidentali liberiori aperuerit, revera tamen slavjanophili odium rerum occidentalium et mediocritas theologicarum eius commentationum propria sunt. Enumerantur opuscula eius theologica secundum novam editionem Sočinenija A. S. Ḫomjakova. Moskva 1900, vol. II. Sunt haec: Cerkov odna (p. 3—26) 1864. — Quelques mots par un chrétien orthodoxe sur les communions occidentales à l' occasion d' une brochure de M. Laurentie. Par. 1853 (in Russ. versum p. 27—90; in ed 3. M. 1886 p. 27—92). — Quelques mots sur les Confessions occidentales à l' occasion d' un mandement de Mgr. l' Archevêque de Paris. Leipzig 1855 (Russ. p. 91-162; ed. 3. p. 95—168). — Encore quelques mots d' un chrétien orthodoxe sur les Confessions occidentales à l' occasion de plusieurs publications religieuses, latines et protestantes. Leipzig 1858 (Russ. p. 163—247; ed. 3. p. 171—258). — Les travaux bibliques de Bunsen in Union Chrétienne 1860 (Russ. p. 248—290; ed. 3. p. 261—301). — Pis'mo k utrehtskomu episkopu žansenistu Loosu (p. 291-304; ed 3. p. 305—317). — Lettre au rédacteur de l' Union Chrétienne 1860 No 45; Russ. p. 305-314; ed. 3. p. 320—328. — Pis'mo k I. S. Aksakovu o značenii stradanija i molitvy (ed. 3. p. 329-338). — Pis'mo k K. S. Aksakovu o molitvě i čudesaḫ (ed. 3 p. 339—342). — Pis'ma k Pal'meru i Vil'jamsu (p. 315—398; ed. 3. p. 345—422). — Opyty perevodov apostol'skiḫ poslanij (p. 401—420) — Otryvki i zamětki (p. 425—430). Addimus ad hoc brevem indicem eorum, quae contra Latinos sunt (sec. edit. 3.): De infallibilitate romani episcopi p. 108—9; 189—191; 239—240; De Honorio 78. 190; de Liberio 71; de ecclesia docente p. 61—68. 140. 190—1; de concil. oecum. 48. 71—2. 102; de Filioque sine iure inserto p. 48. 355; de notis ecclesiae 362—4; de indulg 369; de divortio ob adult. 142—3; de matrimonii ministro 369; de peccato orig. 282—3; de infantium salute 389; de beatitudine 123. Ḫomjakov protestantismum putabat esse germanum catholicismi fructum. De eius doctrina theologica tractat Zavitnevič, Al. S. Ḫ. I, Trudy Ḫomjakova v oblasti bogoslovija. Kiev. 1902, p. 867—1422.

A. Palmieri, Bolletino di teologia russa (p. 188—201.) Primum exponitur de Pravoslavnaja Bogoslovskaja enciklopedija, ubi maxime desideratur conspectus fontium ac litteraturae de rebus tractatis. Velut de Dositheo Notaras, patriarcha Ierosol., Latinorum vehementi oppugnatore, non affertur a Sokolov nisi N. Kapterev, Snošenie patriarḫa Dositheja s Rossiej. M. 1891; latuerunt eum quae in Dušepoleznoe Čtenie scripta sunt a Macenko (Dosithej, patriarḫ Ierusalimskij i ego vremja. 1877 II. p. 475—496; 1878 I. 81—106; 220—240; 494—508; II. 23—50; 147—5.), item quae in Σωτήρ (Athen. Τὰ κατὰ τὸν Δοσίθεον) edita sunt; immo et quae Lebedev, Istorija greko-vost-cerkvi pod vl. Turok 1896. I. p. 57—60 notavit. — De Ignatio patr. constantinop. afferuntur fere tantum ea, quae Russi scripserunt. — Item de Isidoro, metrop.

Moscov., ne Pierlingianae quidem tractationis mentio fit. — Inter Eugenii Bulgaris opera numeratur a S. Troickij »izslědovanie o Nikiforě Vlemidě (Lejpcig 1768 i 1784) v treh tomah« (!) et »traktat ob ishoždenii Sv. Duha« (Zernicavii!).

Deinde agitur de Věra i Razum 1904; de I. G. Troickij, Talmudičeskoe učenie o posmertnom sostojanii konečnoj učasti ljudej: ego proishoždenie i značenie v istorii eshatologičeskih predstavlenij (De eschatologica doctrina in Talmud) Spb. 1904 p. VIII.+348; de Hristianskoe Čtenie 1904; de libro E. Akvilonov, Novozavětnoe učenie o cerkvi Spb. 1904, doctrina parum excellenti; de A. Burgov, Pravoslavno-dogmatičeskoe učenie o pervorodnom grěhě. Kiev 1904 (de quo nos alias plura dicemus); de D. Bogdaševskij, Poslanie svjatago apostola Pavla k Efes. Kiev 1904 p. VII+702, opere eximio.

Denique p. 201 cum P. Netzhammer (Unsere Stellung zur griechisch-orthodoxen Kirche. Salzburg 1903, p. 6) monens ab orthodoxis plenum fidei primae thesaurum servatum esse desiderat auctor, ut magis magisque catholici et orthodoxi inter se cognoscantur.

G Zattoni, L'epiclesi nell' antica liturgia romana e il suo valore consecratorio (p. 241–254). Auctor provocans ad formulae absolvendi mutationem, quae e deprecativa facta est indicativa, similem mutationem in signo consecrativo evenisse existimat. Antiquitus non verba Domini sola fuisse »fattore essenziale« sed etiam epiclesin. Patres epiclesi non declarandi praesentiam realem sed efficiendi sensum subiecisse. S. Gregorium M. credidisse apostolos species solo »Pater Noster« transformasse (ep. 9, 12). Gelasium I. (ad Elpid. Mansi VIII, 139. Thiel I., 486) dixisse Spiritum s. invocatum advenire ad divini mysterii consecrationem; quod tamen testimonium cum effectum Spiritus s. dependentem videatur reddere ab innocentia sacerdotis, potius aliud docet.

P. A. Palmieri, La riforma canonica della Chiesa Russa (Patriarcato e Sinodi; p. 829—844). His de rebus in nostro conspectu alio loco exponetur.

MISCELLANEA.

D. Placide de Meester O. S. B., **Le dogme de l' Immaculée Conception et la doctrine de l' Eglise grecque.** (Extrait de la Revue de l' Orient Chrétien 1904–1905). Paris 1906. 82 p.

Commentatione hac doctus scriptor, Romae in collegio Graeco professor, minus apologetice quam dogmatice inquirit in doctrinam Graecorum Patrum de immaculata conceptione Deiparae. Primum de attributis quibusdam B. M. V. agit, quae et ad hoc dogma exprimendum apta esse et ad idem a ss. Patribus adhibita esse docet. Ut nonnulla magis attendi (usus antonomasticus), alia de Patribus uberius approbari (puritate Mariam angelos superare), alia minus firma negligi (fortuitus usus verbi ἡ ἄμεμπτος loco ἡ παρθένος ibi, ubi etiam φθαρέντας occurit p. 12) potuerint, tamen efficitur, ut attributis illis confuse id exprimi consueverit, quod nunc immaculatam conceptionem uno verbo dicere solemus, exemptionem illam a peccato originali, quam a ss. Patribus creditam esse constat.

Deinde agitur de typis et figuris V. T. a Patribus ad B. M. V. dignitatem exprimendam adhibitis. Id nonnumquam eo modo fiebat, ut firmissima argumenta, Patribus de eodem illo Deiparae privilegio persuasum fuisse, inde hauriri possint.

Tum modus, quo Patres nonnullos sacrae scripturae locos (velut ex Cant., Protoevang., Salutat. ang.) explicabant, tractatur.

Denique ea, quae in Patrum Graecorum operibus ad nexum theologicum huius dogmatis cum aliis christianae doctrinae partibus spectant, et rationes theologicae, quibus iidem Patres B. M. V. privilegia probabant, exponuntur. Inter alia allegantur hic loci ad persuadendum

aptissimi de quadam immortalitate Deiparae ex Simeone Thessal. (In nativ. Deip.), de concupiscentiae immunitate ex Psello etc.

Cum res magis ita tractetur, ut credenti dogma consensus Patrum exhibeatur, quam ut adversarius eorum testimoniis prematur et includatur, multa licuit afferre, quae dubitanti non persuadent nec tamen a dogmatico aut patrologo negligenda sunt. Etenim minus clara clarioribus explicantur. Tamen firmiorum testimoniorum vis accuratius ostendi potuit; et, cum apologetae potissimum sit, singulos locos accurate examinare, tamen etiam dogmatico diligenter cavendum est, ne explicans eos »dans leur totalité« decipiatur; velut attributo ἁγία idem exprimi quod vocibus ἡ Πανάφθορος, ἡ Πανάμωμος aut Patres de »terra virgine« loquentes immaculatam conceptionem semper significasse non dixerim (cf. Čas. kat. duch. 1905 p 464—5). Optandum est etiam, ut fontes, unde patrum testimonia allegantur, accuratius indicentur.

Ceterum haec commentatio dogmatica, industrie ac studiose elaborata et doctrinae laude dignissima, magnum desiderium movet apologeticae, quam auctor in fine promittit.

Iuvat fortasse adnotare etiam opus A. Krechowieckii, de Deipara immaculata sec. evangelia et ss. Patres (2 tomi, IV.+656; 636 pag.) Leopoli editum. *A. Špaldák.*

Antoine Malvy, **L'union des Eglises Chrétiennes.** (Extrait du Messager du Coeur de Jésus. Avril 1905.) Tournai. 18. p.

Expositis scandalo aliisque malis, quae perniciosa illa ecclesiarum separatio attulit, cuius rei Japonia et Terra Sancta clara exempla praebent, desideria omnium christiani nominis vere studiosorum exprimuntur eorumque studia narrantur. Quae saeculo hoc maxime aucta sunt Memoria certe digna sunt, quae Ioachim III. patr. Constpl. 12. Iunii 1902 et Antonius, metropol. Petropol. 25. Ian. 1904 professi sunt. Rerum statu descripto concluditur ad ecclesiarum coniunctionem quam maxime necessariam esse animorum conciliationem. »Nous aurions atteint notre but si nous avions fait comprendre qu' entre les deux moitiés divisées de la chrétienté, ce qu' il faut hâter de tous nos efforts, ce n' est pas des pourparlers théologiques et des discussions de droit, mais un rapprochement des coeurs par la charité« p. 16.

RESPONSA AD INTERROGATIONES.

1. **Liturgia orientalis** tractatur his libris russicis:

A. Dmitrievskij, Bogosluženije v russkoj Cerkvi v XVI. věkě. Kazan' 1884. (4 R.). — Opisanie liturgičeskiħ rukopisej ħranjaščiħsja v bibliotekaħ Pravoslavnago Vostoka, t. I. Kiev 1895; t. II. Kiev 1901. (7·5 + 8 R.). — Stavlennik... s objasn. vsěħ obrjadov i molitvoslovij. Kiev 1904. (XIII. + 343. 2.5 R.). — Drevne-Iudejskaja Sinagoga i eja bogoslužebnyja formy v otnošenii k drevne-ħristianskomu ħramu i ego bogoslužebn. form. Kaz. 1893. (0·5 R.).

K. Nikol'skij, O službaħ russkoj Cerkvi, byvšiħ v prežnyħ pečatnyħ bogosluzebnyħ knigaħ. Spb. 1885 (3 R.) — Anathematstvovanie, soveršaemoe v pervuju nedělju Velikago posta. Spb. 1879. (1·5 R.). — Obozrěnie bogosluzebnyħ knig pravoslavnoj Rossijskoj cerkvi. Spb. 1858. (4 R.). — Ob antiminsaħ prav. russkoj Cerkvi. Spb. 1872. (3·5 R.). — Posobie k izučeniju ustava bogosluženija pravosl. Cerkvi.[4] Spb. 1888. (3 R.). — Materialy dlja istorii ispravlenija bogoslužebnyħ knig. Spb. 1896. (1 R.).

N. Odincov, Porjadok obščestvennago i častnago bogosluženija v drevnej Rossii do XVI. v. Spb. 1881. (1·5 R.).

N. Krasnosel'cov, Objasnenie Liturgii sostavlennoe Theodorom, episkopom Andidskim (XII. v.). Kaz 1884. (0·3 R.). — Materialy dlja istorii činoposlědovanija liturgii svjatago Ioanna Zlatousta. Vyp. I.

Kaz. 1889. (1·5 R.). — K istorii pravoslavnago bogosluženija. Po povodu nĕkotoryḫ cerkovnyḫ služb i obrjadov, nynĕ neupotreblajuščiḫsja. Kaz. 1889. (2 R.).

A. Popov, Pravoslavnye Russkie Akathisty, izdannye s blagoslovenija Svjatĕjšago Sinoda. Istorija iḫ proisḫoždenija i cenzury, osobennosti soderžanija i postroenija. Kaz. 1903 (VI. + 636 + VI.; 3 R.).

A. Petrovskij, Apostol'skija liturgii vostočnoj cerkvi. Liturg. ap. Iakova, Thaddeja, Marija i sv. Marka. Spb. 1897. (2·5 R.). — Poslĕdovanie strastej po bogoslуž. ustavu Ierus. cerkvi IV. i IX.—X. v.: Strannik 1904 (45) I., 3, 473—482. — Drevnij akt prinošenija veščestva dlja tainstva evḫar.: Ḫrist. Čt. 1904, I., 406—431.

arḫiep. Sergij, Polnyj Mĕsjacoslov Vostoka. Vladim. 1901 (6·25 R.).

M. Arḫangel'skij, O tainstvĕ Sv. Eleja. Spb. 1895. (1·75 R.).

A. Golubcov, Činovniki Ḫolmogorskago Preobraženskago Sobora. M. 1903. (2·25 R.); Činovnik Novgorodskago Sofijskago Sobora. M. 1899. (1·75 R.); Činovnik Nižegorodskago Preobraž. Sobora. M. 1905. (0·75 R.).

I. Mansvetov, Cerkovnyj ustav (tipikon), ego obrazovanie i sud'ba v grečeskoj i russkoj cerkvi. M. 1885.

I. Dmitrevskij, Istoričeskoe, dogmatičeskoe i tainstvennoe izjasnenie Božestvennoj liturgii. Spb. 1884. (2·5 R.).

V. Turaev, Nočnoe bogosluženie ethiopskoj cerkvi po rukopisi No 143 Arḫeologičeskago Muzeja pri Kiev. Duḫ. Akad. Kiev 1901. (0·25 R.).

P. Dudarev, Istorija prazdnika Voznesenija Gospodnja. Novočerkassk 1905. (0·10 R.). -- Istorija prazdnika Srĕtenija Gospodnja. Novoč. 1905. (0·1 R.). — Proisḫoždenie prazdnika Blagovĕščenija Božiej Materi. 1904 (0·1 R.; ex Donskija Eparḫ. Vĕdomosti 1904, 8, 228—232; 9, 258—266).

A. Almazov, Ispytanie osvjašč. ḫlĕbom. Greč. ustav soveršenija ego po rkp. XVII. v. s kratk. istor. očerkom. Odessa 1904. (0·25 R.). — Istorija činoposlĕdovanija kreščenija i miropomazanija. Kaz. 1885. (4 R.).

N. Pal'mov, O prosforaḫ na proskomidii. Kiev 1902. (0·4 R.).

2. **De capite ecclesiae.** Quod E. Akvilonov in libro suo Novozavĕtnoe učenie o cerkvi a. 1904 denuo edito theologis ecclesiae catholicae opponit, non posse primatum componi cum imagine, qua ecclesia corpori comparatur, cuius caput est Christus, novum non est, nec apud Russos (cf. Filaret, Slova i rĕči IV, 327; Gorodkov, Dogm. bogosl. po sočinenijam Filareta, mitrop. Mosk. Kaz. 1887, p. 234 etc.) nec apud occidentales primatus adversarios. Ad sententias eius »Cerkov' ne est' tĕlo rimskago episkopa; slĕdovatel'no i rimskij episkop, ne est' ni v kakom smyslĕ glava Cerkvi: Cerkov' ne možet byt' dvoeglavoju« (p. 43) et »pri učenii o Cerkvi, kak tĕlĕ Ḫristovom, rĕšitel'no ne ostaetsja mĕsta dlja papskago glavenstva« responderi potest cum C. Tondini, Le pape de Rome. . . ., Paris 1876, p. 188: »Dire que cette Église doit être gouvernée par un homme seul, au lieu de l'être par un certain nombre d'hommes indépendants les uns des autres, — ceci peut-il être qualifié »d'usurpation sur l'autorité de Jésus-Christ?«« »Puis donc que l'Église de la terre constitue une société visible, elle a besoin d'un gouvernement extérieur et de gouverneurs visibles; quelle que soit d'ailleurs la forme de ce gouvernement, il faudra bien appliquer, soit à un homme seul, soit à plusieurs, la dénomination de chef ou tête de l'Église« p. 191; cf. Confessio orthodoxa ap. Kimmel, Libri symb. p. 158.

Quod idem existimat doctrinam de ecclesia ut est Christi corpus negligi a theologis occidentalibus, non magis verum est. Cf. e. g. Thomas Aq. S. th. III, q. 8, a 1; Guilelmus Altisiodor., In l. 3. tract. 1, c. 4, q. 5; Io. Turrecremata, Summa de ecclesia l. 1, c. 43—69; M. Becanus, De republica ecclesiastica l. 1, c. 4; Petavius, De incarnat l. XII., c. 17, § 3; F. Stentrup

Soteriologia (Oenip. 1889), vol. II. th. 170—1, (p. 1124--1136); Vilmers, De Christi Ecclesia p. 80—5; A. Straub, De ecclesia th. 10 (p. 269 —282); Bessarione Anno 1902 (6), ser. 2, vol. 2, p. 10—14. etc. Et, quod rei caput est, eadem doctrina quam accuratissime ab iis explicatur, quod ab Akvilonov fieri dici non potest. Conferatur velim explicatio huius cum theologis ecclesiae catholicae; quorum mentem paucis hic exhibere liceat.

Ecclesia est corpus Christi idque sensu improprio, cum si comparatur cum corpore Verbi (Verbum est sustentans corporis proprio sensu), tum, si spectatur natura corporis; ecclesia enim analogice tantum corpus est, etsi aliter ac societas in genere cum corpore comparatur. Esse corpus Christi non proprietas ecclesiae est, sed essentia, id quod suo modo Akvilonov videtur p. 62 expressisse.

Quaeritur, quomodo sit Christus caput ecclesiae, seu quae sit analogia inter caput physicum et caput ecclesiae. In hac quaestione solvenda non est primario attendendum ad functiones, quas physiologi capiti tribuunt, sed notio capitis physici consideranda est, quae post hominum memoriam in usu fuit et est, quaeque transferebatur. Constat enim caput sine corpore vivere non posse, Christum sane sine ecclesia posse esse; in hac re notio translata capitis videtur propius accedere ad caput taeniae quam hominis. Capitis — notione vulgari verbo subiecta, item capitis metaphorici — est 1. arctissime coniunctum esse corpori 2. coniunctionem cum eo esse causam, cur materia incorporetur seu vitae organicae particeps fiat 3. idem caput esse causam, cur membra viventia componantur in unum organismum seu corpus; 4. esse huius organismi membrum principale et totum adaequans. Haec vis metaphorica capitis innititur sane physiologicae et — quae res minime negligenda est, si quidem ideae divinae negari non possunt — ideali. Physiologice notum est caput esse microsoma; idealis vis bene exponitur in Natur und Offenbarung III, 408 ss.

Iam quomodo Christo omnes notae capitis mystici conveniunt? Secundum catholicos theologos (orientales id negabunt) eramus mortui antequam Christus venisset, quia pro peccatis nostris satisfacere non potuimus et Deus satisfactionem postulabat. Christus satisfecit, necesse autem est eius satisfactionem nobis applicari; quae applicatio consistit in eo, quod incorporamur Christo, i. e. fimus id, quod Christus est idque per Christum ipsum (sicut incorporari Adamo est fieri hominem per Adam), i. e. fimus filii Dei generatione, cuius ipse est causa non solum meritoria sed et efficiens. Nam Christus ipse est, qui baptizat. Nam sacramenta efficiunt formaliter necessitatem implendae significationis; efficiunt id per suam significationem (suam operationem, ratione distinctam ab ipso signo), quae a naturali elevata est (per relationem directe quidem ad causam [intentionem ministri competentis], indirecte autem ad institutionem Christi) ad significationem a Christo positam, quae quatenus a Christo posita est, cum non possit non esse vera, necessitatem metaphysicam impletionis affert (cf J. Müller, De sacram. in gen. Oenip. 1905, p. 153). Ut talia signa instituere posset, hoc Christus meritis suis consecutus est sec. Eph. 5, 25. s. Cf. Suarez, In III. p. t. 1. disp. 39, s. 3. Iam vero fieri id, quod est Christus, seu incorporatio, qua evadimus membra Christi, est simul formaliter ipsa deificatio nostra seu collatio vitae deiformis, supernaturalis, qua ex materia anorganica in corpus illud vivum ecclesiae transimus; quod capitis unitate continetur. Ergo Christus caput est corporis, cuius anima est — Spiritus s. Cf. Eph. 1, 23; Augustin., Serm. 268 in die Pentecost. Et haec est ecclesiae essentia, non proprietas; quippe cuius finis sit salus hominum attingenda per meritorum Christi applicationem. His perspicuis nexibus videtur res accurate et plene explicata esse.

Ad tertiam eiusdem auctoris obiectionem ab ecclesia romana falso putari regnum coelorum idem esse atque ecclesiam (p. 49) spe-

ramus fore, ut inveniatur, qui propria commentatione respondeat, cum ea de re a Russis multum tractetur et inter occidentales alii aliter sentiant [Cf. P. Ja. Světlov, Ideja Carstva Božija v eja značenii dlja hrist. mirosozercanija in Bogosl. Věstnik 1903; Strannik 1902, I, 403—426; 1118—36 (contra Schmoller et Tolstoj); V. Gomerov, Raskrytie evangel'skago ponjatija o carstvě Božiem. Kiev 1906. etc.; Franzelin, De eccl. Christi th. 7 (p. 77—90); L. Atzberger, Die christl. Eschatologie in den Studien ihrer Offenbarung im A. u. N. T. Freib. 1890, p. 217—226; L. Fonck, Die Parabeln des Herrn, Innsbr. 1902, p. 48—65; J. Schäfer, Das Reich Gottes im Lichte der Parabeln des Herrn, Mainz 1897; Bartmann, Das Himmelreich und sein König. Paderborn 1904; Zeitschrift f. kath. Theologie 1903 (27) p. 581 (Zorell); Revue biblique VIII. (1899) 1346—368 (V. Rose); cf. Rev. de théol et des quest. relig. 1902, I, p. 141—172 (J. Neel); The journal of theol. studies 1900, I, n 4 (W. Sanday); Liberté Chret. 1902, 9, col. 385—394 (J. Bovon) etc. etc.]. Ceterum argumentum eius ex illo: ‚Regnum Dei intra vos est' ductum (p. 46) debilissimum est; cur enim hic locus non possit de praesentia regis et primorum membrorum intelligi?

3. **(De purgatorio).** Inter 5 illa, quae semper improbabantur a theologis graecis, sunt (praeter »Filioque«, primatum, azyma) etiam quaestiones de purgatorio et de statu animarum sanctarum ante iudicium. (Cf. etiam catalogos errorum ap. N. Nilles, Symbolae I., (1885) 116—121). Cum de concedenda iustis ante diem iudicii visione beatifica promissa sit nobis commentatio, de purgatorio solo hic pauca exponere satis est [1]).

Doctrina catholica de purgatorio duo complectitur: a) posse animas iustas venire illuc maculis quibusdam moralibus affectas; b) has maculas deleri debere poenis satisfactoriis, antequam animae ad beatitudinem perveniant. Purgatorium esse locum quendam, licet sicut caelum et infernum saltem anthropomorphistice ut locus proprius concipi soleat, aut animas illas igne (sive supernaturali quodam, sive noto processu chemico) torqueri (quod Russi negant; cf. Makarij, Praec. dogm. bog. § 259, III., defendit v. g. F. Schmid, Das Fegefeuer nach katholischer Lehre. Brixen 1904), non contenditur; purgari animae dicuntur ab indignitate ascendendi in caelum (cf. Thomas Aq. q. 71, a. 6, ad 3), negatur autem eas actibus virtutum moralem perfectionem, augmentum gratiae acquirere (cf. Gregor. Naz., Or. 15). Poenae purgatorii sunt mere vindicativae; cur tales exigat Deus, duplex ratio est: iustitia vindicativa et sanctio seu gubernatio, »quia alias homines contemnerent in hac vita satisfactionem condignam pro mortalibus et pro nihilo ducerent peccata venialia, si pro eis nulla timeretur vindicta, dummodo in gratia morerentur«. Suarez, De purgator. disp. 45, s. 1, n. 36. Satispassio purgatorii adaequat culpam non sola per se, sed quatenus per hanc passionem applicatur satisfactio Christi; sc. docent

---

[1]) Contra doctrinam catholicam de purgatorio scripserunt inter alios: Germanus Cp., Ὁμολογία τῆς ὄντως ἀληθοῦς πίστεως; Marcus Eugenicus tribus commentationibus (bibl. Paris. n. 1218; Mosc. n. 208, 394); Meletius Pēgas, Ὀρθόδοξος Διάλογος (Vilnae 1596); Gabriel Severus, Ἔκθεσις κατὰ τῶν ἀμαθῶς λεγόντων etc.; Ioannitius et Sophronius Leichudae, Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός; ex recentior. Russ. v.: Dim. Gusev, Čistilišče u srednevěkovyh rimsko-katoličeskih bogoslovov (in Pravosl. Sobesědnik 1872, II.); T. Th. Seredinskij, Možno li molit'sja za usopših ne priznavaja čistilišča? (in Hrist. Čtenie 1868, II., 691—7); A. I. Ponomarev, Sobesědovanija sv. Grigorija Vel. o zagrobnoj žizni (in Strannik 1886); N. Ja. Běljaev, Rimskokatol. učenie ob udovletvorenii Bogu so storony čelověka Kazan' 1868.

theologi nec pro veniali peccato posse hominem praestare satisfactionem. — Haec doctrina magis ex *traditione* [cf. Basilius, In Io. 9, 16—19. M. 30, 519 s.: κάθαρσιν; Caesarius Arelat. M 39, 1946; Io. Damasc., Or. de obdormientib. ap. Mich. Glyca, Ep. ad Nilum mon.; Afrem, Hymni et sermones ed. Lamy t. I, p. XIII. (cf. Opp. syr.-lat. ed. Assem. III. praef. p. 20); Ambrosius, Serm. 20 in Ps. 118; Cyprianus, Ep. 55, n. 20 (H. 2, 638); Hilarius, In Ps. 118, v. 20 (M. 9, 522); Augustinus, Serm. 172, n. 2 (M. 38, 936); in Ps. 37, n. 3 (M. 36, 397); Greg. M., Dial. l. 4, c. 39; In 1 Reg. 3, n. 26; Constitut. apost. l. 8, c. 41 (M. 1, 1143); Gregor. Naz., Or. de mortuis (M. 46, 526) etc. Quibus additur explicari haec et alia dicta traditione de reditus ex inferno impossibilitate (de qua loquuntur Athanasius M. 27, 236; Cyprianus M. 4, 562; Ambrosius, M. 14, 542; Afrem ed. Lamy t. III, 140 s.; Gregor. Naz. M. 35, 944; Leo M. M. 54, 256; Fulgentius M. 65, 572; Petrus Chrys. M. 52, 387); locis allegatis non agi de levamine damnatorum (quale Io. Chrysost. videtur admisisse; cf. v. g. Gotti, Theol. schol.-dogm. t. 16, q. 4, dub. 1), certum est], quam ex *scriptura* probatur. Certe 1 Cor. 3, 15 illud ὡς διὰ πυρὸς obscurum esse nemo diffiteri potest; v. 'αὐτὸς δέ bonus Graecitatis auctor referret ad τεμέλιος; sensus tamen videtur esse, fore ut architectus malus salvetur; verte illud: sicut aliquis per ignem salvatur; quodsi ibi agitur de poena purgatorii (post mortem), aut agitur de eis, quae communiter contingunt, aut nominatim praedicatoribus non bonis nec unctione infirmorum nec alio modo poenas condonatum iri revelatum est; vero propius est nihil dici nisi salvum — sed vacuum, sine meritis — evasurum. Cf. I. Truskovskij, Rukovodstvo k obličitel'n. bogosloviju ². Mogilev n. D. 1889, p. 98.

Quid theologi orientales sentiunt?[2]) Anonymus quidam in libello »Dogmatische Erörterungen zur Einführung in das Verständnis der orthodox-katholischen Auffassung (Berlin 1893) p. 18 f. rem ita exponit: »Ein besonderer Ort zwischen dem Hades (der Hölle) und dem Himmel, also [?] das Purgatorium der römischen Kirche ist der orthodoxen Glaubenslehre fremd. Alle, welche nicht ein so heiliges Leben geführt haben, dass sie sofort der ewigen Seligkeit teilhaft werden, d. h. mit Ausnahme der vollendeten Gerechten, der Heiligen — alle Menschen sind zunächst der Hölle verfallen, können aber, solange beim grossen Weltgericht ihr Schicksal noch nicht besiegelt ist [cf. error Mechthildis de dubia sorte post mortem. Zeitschr. f. kath. Theol. XXV. (1901) p. 391], aus derselben durch die Fürbitten der Lebenden, besonders durch die Darbringung des unblutigen Opfers erlöst werden«. Idem liturgiam ecclesiae Romanae allegat (Tract. Absolve Domine animas oo. fid. . . . evadere iudicium ultionis . . .; Offert. Libera . . . de poenis inferni . . .). — T. Seredinskij l. c. p. 695 haec dicit: Nět izbavlenija iz ada dlja umeršiḫ v nevěrii i neraskajannosti, podobno evangel'skomu bogaču (Luk. 16, 23--26), nět izbavlenija iz ada po sobstvennym kakim libo zaslugam ili črez raskajanie (ibo poslě smerti i častnago suda nět města ni dlja zaslug ni dlja pokajanija), nět izbavlenija iz ada poslě vseobščago suda, no vozmožno izbavlenie iz ada dlja umeršiḫ v věrě i pokajanii, no ne uspěvšiḫ prinesti plodov dostojnyḫ pokajanija, vozmožno izbavlenie iz ada po molitvam cerkvi . . ., vozmožno izbavlenie iz ada poslě častnago suda«. Poenitentes igitur esse existimat eos, quibus solis preces prodesse dixerat Dionys. Areop. (vulg.), De eccl. hier. c. 8, sc. »sanctis precibus dignos«. Idem sentit

---

²) Cf. N. Nilles, Kalend. man. ² II., 381—390; Loch, Das Dogma der griechischen Kirche vom Purgatorium. Regensburg 1842; Pitzipios, L'église orient. t. 1, ch. 11, n. 3; Hergenröther, Photius, t. III., p. 643 s.; Leo Allat., De utr. ecclesiae orient. in dogm. de purgat. perp. consensione (Migne, Curs. th. 18, 365—460); Katschthaler, Eschatologia. Ratisb. 1888, p. 339 ss. etc.

Makarij l. c. II. § 258. Etiam longius progressa videtur esse Confessio Orthodoxa Petri Mogilae p. I, q. 45: Οὐ γὰρ πάντως οἱ ἀποθνήσκοντες ἁμαρτωλοὶ βάλλονται εἰς τὴν γέενναν· ἀλλ' ἐν τῇ ἐξουσίᾳ κεῖται τοῦτο τοῦ Θεοῦ, ὥςτε καὶ τὸ συγχωρεῖν. Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις γινομένας προςφορὰς καὶ τὰς διαδόσεις, αἳ οὐ μικρὰ συντελοῦσι τοῖς καὶ ἐν ἁμαρτίαις βαρείαις ἀποθανοῦσιν. Schellianum discrimen inter peccata mortalia et aeterna hic inveneris. Si, quod fieri licet (cf. Natur und Offenbarung XIII, 207 ss. 306 ss.), notiones caeli et inferni non ad loca sed ad status referuntur, nec inter ἄνω et κάτω media via quaeritur, controversia tota vertitur in eo, sitne satispassio post mortem possibilis et concedaturne et exigaturne revera. Hoc idem monet G. B. Matulewicz, Doctrina Russorum de statu iustitiae originalis. Cracoviae 1903, p. 14: »Russi quendam statum animarum, qui nostro purgatorio similis est, admittunt; praecipuum discrimen, ex quo cetera pendent, in eo est, quod Russi suppliciis, quae in illo statu animae patiuntur, nullum expiandi valorem tribuunt, quod negant illas animas reatus poenas exsolvere et iustitiae divinae posse satisfacere patiendo. Solum medium, quo illae sublevari vel liberari a poenis possunt, sunt ecclesiae suffragia. . . . Orthodoxi non tam statum intermedium negant, quam statum, in quo post mortem iustitiae divinae satisfieri potest, non supplicia reiciunt, sed purgationem. Verbo orthodoxi praeprimis satispassionis, quam dicimus, negant possibilitatem; haec igitur imprimis probanda est contra orthodoxos«. Ita res eadem agitur atque in defendenda doctrina de indulgentiis (Cf. arḫ. Makarij in Ḫrist. Čtenie 1853, I, 406 ss.; A. Franki, Dvie poslanice dvaju pravoslavnih episkopa u Dalmacii. Zadar 1881, 102—110 etc.). Refellatur igitur quod Filaret (Prav. dogm. bog.[3] II. Spb. 1882, p. 187) obicit: Bezzakonie — mysl', budto udovletvorjat' pravdě Boziej možet čelověk, a ne udovletvoril Syn Božij (§ 195—205). Quod si contigerit, iam aliis theologis occurrendum erit, qui novam de ipsa redemptione doctrinam proponunt. (Cf. P Ja. Světlov, Značenie kresta v dělě Ḫristovom. Kiev 1893, p. 90—212; rec. Strannik 1894, I., 164—171; Ep. Sergij, Pravosl. učenie o spasenii, Sergiev Pos. 1895; Sergievskij, Iskuplenie čelověka in Pravosl. Ob. 1871, N. 12; M. Vozdviženskij, Iskuplenie kak otkrovenie blagosti i pravosudija in Pravosl. Ob. 1885—6). Scilicet exprobrant catholicis theologis, quod Deum faciant hominem ulciscendi cupidum (Pravosl. bogosl. enciklop. V., 1084). Itaque etiam peccatis offendi Deum (quod ex notione remissionis manifestum est) et Christum, ut Deo pro peccatis vere satisfaceret, venisse ostendendum est. *Red.*

Corrigenda in fasciculo I.

P.	19	supra	v. 6	loco	Brevis	lege	(Brevis
„	„	„	15	„	theelogi	„	theologi
„	20	infra	13	„	Lopuhin	„	Lopuḫin
„	„	„	12	„	Kirčevskij	„	Kirěevskij
„	„	„	1	„	exignam	„	exiguam
„	31	„	13	„	Gieselęr	„	Gieseler
„	32	supra	21	„	hristianskoj	„	ḫristianskoj
„	34	„	16	„	174	„	(174
„	36	infra	5	„	flue	„	fine
„	40	supra	23	„	Micheau	„	Michaud
„	57	infra	2	„	Vsḫyd	„	Vsḫid
„	58	supra	1	„	8	„	1
„	59	infra	6	„	C.	„	cl.

Вопросы Философіи и Психологіи. Изданіе Московскаго Психологическаго Общества, при содѣйствіи С.-Петербургскаго Философскаго Общества. 1905 (кн. 1—5). Москва.

Церковныя Вѣдомости, издаваемыя при Св. Сѵнодѣ. Годъ 19й. 1906 (1—8). Спб.

Богословскій Вѣстникъ, издаваемый Московскою Духовною Академіею. Годъ 14, 1905 (янв.—дек.); годъ 15, 1906 (апр.). Свято-Троицкая Сергіева Лавра.

Церковный Вѣстникъ, издаваемый при С.-Петербургской Духовной Академіи, еженедѣльный журналъ. Годъ XXXII., 1906 (No 1—14). Спб.

Вѣсы. 1906 (N. 1—4). Москва.

Записки Императорскаго Русскаго Техническаго Общества. Томъ XL., 1906 (N. 1—4). Спб.

Записки Императорскаго Харьковскаго Университета. 1905 г. (книга I., II.) Харьковъ. 1906.

Ученыя Записки Императорскаго Казанскаго Университета. Годъ LXXIII., 1906 (1—4 кн.). Казань.

Извѣстія историко-филологическаго Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ. Т. XXI., 1904. Нѣжинъ.

Извѣстія Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ. Т. X., 1905 (кн. 1—3). Спб.

Ребусъ. Годъ изд. XXV., 1906 (No 1—17).

Православный Собесѣдникъ. Изданіе Казанской Духовной Академіи. L.й г., 1905 (янв.—дек.); LI.й г., 1906 (феб.). Казань.

Сообщенія Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества. T. XVI., 1905; т. XVII., 1906 (вып. 1). Спб.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Годъ XLVI., 1905 (янв.—дек.); г. XLVII., 1906 (янв.). Кіевъ.

Душеполезное Чтеніе. Годъ 46, 1906; 47, 1906 (— апр.).

Христіанское Чтеніе. Ежемѣсячный журналъ издаваемый при С.-Петербургской Духовной Академіи. Годъ LXXXV., 1905; г. LXXXVI., 1906 (янв.) Спб.

Гласник Православне Далматинске Цркве. Година XIV., 1906 (бр. 1—3). У Задру.

Гласник срп. уч. друштва, друго одјељење књига 13. Београд 1899.

Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа. Прво одељење, књига III. Београд 1905.

Источник. Духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства у Босни и Херцеговини. Год. XIX., 1905; XX., 1906 (бр. 1—3). Сарајево.

Bessarione. Anno X. (1905—1906), 1906 (fasc. 88). Roma.

Rivista storico-critica delle scienze teologiche. Anno I., 1905; a. II., 1906 (fasc. 1—4). Roma.

„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA“, cuius supplementum praesens „Conspectus periodicus“ efformat, prodit Pragae Bohemorum 1904. decies per annum pretio 9 Coror. Dirigentibus Dr. Fr. Král, Dr. Fr. Kryštůfek, Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha.

„**Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus**" (dirigentibus Dr. **Jos. Tumpach**, Dr. **Ant. Podlaha**, **Ad. Špaldák** Pragae, **J. Urban** Cracoviae, **Luc. Jelić** Jadrae) prodit in lucem quater per annum pretio 6 Coronarum monetae austriacae (= 6 mk = 7 fr. 50), quod bibliopolae **Rohliček & Sievers Pragae—I. 190** mittendum est.

Sumptibus ephemeridis „**Slavorum litterae theologicae**" in lucem prodierunt:

1.

„Slavorum litterae theologicae".

Annus I. (1905). Pag. 285 + XI.

In commissione bibliopolae **Rohliček & Sievers Pragae 190-I.**

Pretium: 6 Cor. (= 6 mk. = 6 fr.)

Iudicium ephemeridis **„Stimmen aus Maria-Laach"** 1906, fasc. 4, pag. 460: „**Slavorum litterae Theologicae**. Diese neue, in lateinischer Sprache erscheinende Zeitschrift setzt sich zur Aufgabe, über die gesamte Literatur der Slavenwelt, soweit sie das theologische Gebiet berührt, fortlaufenden Bericht zu erstatten. Es handelt sich darum, unter den durch sprachliche und politische Schranken so viel auseinandergerissenen Westslaven vermehrten geistigen Austausch zuwege zu bringen und die vorhandenen guten Kräfte zu wirksamerem Dienste der Wahrheit zu vereinigen. Ein anderer Hauptzweck ist jedoch auch, mit den von der Kirche getrennten Ostslaven in regeren geistigen Kontakt zu treten und deren nicht zu unterschätzende wissenschaftliche Leistungen den Westeuropäern zu vermitteln, Mißverständnisse und Vorurteile auf beiden Seiten zu entfernen. — Es ist kein Zweifel, daß eine solche Zeitschrift, in der bisherigen Weise fortgeführt, für Slaven wie für Nichtslaven großen Nutzen hat. Insbesondere aber ist sie zu begrüßen und nach Kräften zu unterstützen als treffliches Mittel der Annäherung und friedlichen Verständigung mit den besseren und tüchtigeren Elementen der orthodoxen Kirche".

2.

Fontes historici liturgiae glagolito-romanae

a XIII. ad XIX. saeculum.

Collegit Dr. Lucas **Jelić**.

In commissione bibliopolae **Rohliček & Sievers Pragae 190-I.**

Pretium: 4 C. (= 4 mk. = 4 fr.)

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI PUBLICATIONIS PERIODICAE CLERI BOHEMICI „ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA".

DIRIGENTIBUS

Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae.

J. URBAN
Cracoviae

Dr. LUC. JELIĆ
Jadrae

ANNUS II.

Nr. III.

La Revue «Slavorum litterae theologicae» paraît quatre fois par an.

PRAGAE BOHEMORUM 1906.

SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I.-190.
(KOHLIČEK & SIEVERS.)

INDEX.

Ephemerides nobis in vicissitudinem transmissae:

Collection de la Bibliothèque des Exercices. Enghien. No 3.

Etudes. Paris. T. 107.

Revue Augustinienne. Bulletin mensuel des maisons d'études des Augustins de l'Assomption. 5e année 1906 (— No 49).

Revue de l'Institut catholique de Paris. Paraissant tous les deux mois. Onzième Année, 1906 (Janvier—Févr.; Mars—Avr.). Paris.

Revue d'Histoire Ecclésiastique. 7e année, 1906 (No 1—2). Louvain.

Revue internationale de théologie. Berne 1906. 1—3.

Friedens-Blätter. Monatsschrift für Pflege des religiösen Lebens und Friedens. X., 1905—6. Würzburg.

Literarische Rundschau für das katholische Deutschland. 32. Jahrg. 1906 (Nr. 1—4). Freiburg i. Br.

Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske. Tečaj XXXIII., 1905; XXXIV., 1906 (br. 1—8). U Djakovu.

Katolički list. Tečaj 56, 1905; t. 57, 1906 (br. 1—16). U Zagrebu.

Vrhbosna katoličkoj prosvjeti. Godina XIX., 1905; g. XX., 1906 (br. 1—8). U Sarajevu.

Swiat Słowiański. Rocznik I., 1905; r. II., 1906. Kraków.

'ΑΡΜΟΝΙΑ. 1905; 1906 (Ἀρ. 1—9). Ἐν Ἀθήναις.

ΝΕΑ ΣΙΩΝ. Ἐν Ἱεροσολύμοις. 1906. 1—5.

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.
Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha, Ad. Špaldák, Pragae.
J. Urban, Cracoviae. Dr. Luc. Jelić, Jadrae.

Annus II. (1906) Pragae Bohemorum. Nr. 3.

BOHEMICA.

Dr. *E. Kadeřávek,* **O darwinismu [2] (De Darwinismo).** Praha 1906; pag. 48.

Dr. *Edward Babák,* **O theorii vývojové (De theoria evolutionis).** Brno (Brunae) 1904; 177 pag., 48 imag. — Pret. 3 C.

I. De litteris philosophicis Bohemorum optime meritus Dr. Eug. Kadeřávek hoc libro fundamenta et consectaria doctrinae darwinisticae exponit. Cuius generis hanc solam monographiam apologetae catholici litteris Bohemicis inseruerunt. Diligenter collecta hic invenies argumenta contra Darwinianorum opinionem generationis „aequivocae", „selectionis", certaminis de vita, hominis cum bestiis coniunctionis; argumenta vero adversariorum refelluntur et redarguuntur. Non quidem omnia, quae in contrariam partem afferri possunt, hoc libro comprehenduntur, neque quaecumque iam alias a doctis viris, imprimis in praestantissimo Wigandii opere (Der Darwinismus und die Naturforschung Newtons und Cuviers I.—VI. Braunschweig 1874—7) iure vituperata sunt, repetuntur, tamen satis argumentorum ad confutandam opinionem Darwinianam subicitur.

Logicae artis ratione, a Darwinianis magnopere neglectae, frequenter praedicata liber eminet; opinionis eorum notiones primas ab illa omnino abhorrere clare ostenditur. Id, quod p. 26 mediocriter significatum est, Darwinium sententiam de explicando mutuo formarum organicarum nexu mutuaque specierum dependentia, etiam sine physica origine formarum ex aliis, ratione ideali, propterea non recepisse, quod mentem totam empirismo tradiderat, pluribus tractandum videtur fuisse.

In opinione evolutionis universa iudicanda Dr. Kadeřávek aliis videtur se subiecisse. Unde discrepantes sententiae profectae esse mihi videntur: altera (p. 16; ab E. Wasmann, opinor, accepta) esse formas organicas, quae generatione atque educatione naturali (odrozením a pěstěním) ex specie naturali in systematicam transeant, altera (p. 17; communior et nostra), id esse certum, formas variantes (tvary z přechodů se těšící) species iudicari non posse. Sed quaestio haec aliena est, neque sine diligenti utriusque sectae examine solvenda.

Cum p. 27 contra argumenta ex morphologia ducta dicat origine omnium animalium satorumque posita in evolutione interna lege ordinata, homologiam organorum perfecte explicari, etiam hominis corpus evolutione ortum esse e formis inferioribus videtur existimare.

Ad extremum liceat nobis disputationem magna ex parte paulo abstrusiorem improbare. Quae magis re, quam cogitatione exponuntur ac sub aspectu paene ponuntur, facilius intelliguntur, ad persuadendum aptiora sunt. Praeterea rebus cogitationi tantum subiectis, non sensui, facile aliquid praeteritur; velut nescio, quo modo argumento p. 10 exposito similitudo generationis aequivocae cum origine crystallorum, quae negari minime potest, intercipi queat. De libro E. Babák (p. 131—6) res sub oculos subiecta ac definite tractata depromi potuit.

Hoc desiderio expresso censurae finem facimus scriptorem etiam in hoc genere librum perficiendi occasionem nacturum esse sperantes.

2. Summa laude digna est in altero libro, qui rerum doctrina atque explicatione, multis imaginibus adiuta, eminet, cautio et continentia, qua quaestio de origine specierum tractatur. Argumenta, quae ad theoriam evolutionis probandam afferri solent, nullam persuadendi necessitatem adhibere non modo non celatur, sed etiam diserte eorum exilitas proditur (velut p. 62—3 de equorum originibus). Item optime, quantopere opinio generationis „aequivocae" a doctrina abhorreat, ostenditur (p. 131—6): quamquam quae p. 157 notantur de aenigmatis insolubilitate cum eis, quae p. 135 legimus de agnoscenda mente res gubernante, vix componuntur.

Omni genere cautionis adhibito tamen, ut sententiam omnem evitaret, quae argumentorum vim excederet, huic scriptori doctissimo, qui in Bohemica universitate Pragensi docentis physiologiae munus gerit, non contigit, id quod in libro cèrte pretioso, maxime desideratur. Neglecto studio eorum, quae ab aliis his de rebus scripta iam erant, id accidisse arbitror nec vereor dicere eum non solum ea, quae S. Koržinskij, (Geterogenezie i evolucija [Зап. Импер. Акад. Наукъ. T. IX. No 2. 1899] aliique scripserunt, neglexisse, sed ne Wigand quidem excussisse.

Agens de theoria evolutionis eam opinionem tractat, qua ad varias organismorum rationes, maxime autem ad similitudinem et convenientiam formarum, quam negare nemo potest, explicandas historica et physica specierum evolutio statuitur. Quod theoriae evolutionis nomen dari potest etiam illi opinioni, qua quaedam phaenomena eodem modo explicantur, at similitudinis et convenientiae, quam diximus, causa non in historica, accidentali evolutione ponitur, sed in communi ratione, qua ex operis creandi membris conveniens consensus concentusque efficiatur.

Haec opinio in hoc libro omnino negligitur. Non tantum eis, quae de organorum accommodatione eiusque hereditaria propagatione notantur, sed omni expositione eius persuasio se indicat, optimam esse illam opinionem, homologiam conformitatemque in rebus organicis manifestam, „základní shodný stavební plán" de quo p. 33 legimus, non a priori in idea divina adfuisse, sed a posteriori historica evolutione ortam esse. Praeterea expresse negatur quicquam contra hanc theoriam afferri posse (p. 9). In hac re Mareš (Všeobecná fysiologie, p. 120) cautius videtur iudicasse, cum theoriae huius vim in absentia melioris, ut rebatur, poneret (cf. Babák, p. 153 s.).

Contra haec, cum res maxima agatur, liceat nobis semel pro semper imprimis accuratius doctrinam exponere et firmare, quam solam dignam esse existimamus, quae hypothesis vel theoria ad explicandas res huc pertinentes vocetur; quo facto docebimus neque indigere eam opinione de physica evolutione formarum legem divinam conformationis secuta.

Queruntur nostrae aetatis physici, quod philosophia scholastica rerum naturalium inquisitionem modo iniquissimo neglexerit. Sed illud certe negari non potest, idealem naturae comprehensionem, omnino alienam ab ea, quam Darwin oppugnandam sibi finxerat, iam pridem apud eos floruisse, qua si usi essent physici, ulterius sane pervenissent, quam sine ea pervenerunt. Nimirum Darwin nullam in rebus creandis mutuam dependentiam, nullum nexum concipiebat; itaque quamlibet speciem proprio ac miraculoso Dei interventu creari nostram esse opinionem fingebat. At nostra sententia vetus est, quamvis rem creatam ut singularem ac propriam solum fragmentum quoddam, partem aliquam absolutae perfectionis Dei repraesentare, eiusque notionem atque ut ita dicam ius exsistendi ex hac sola relatione ad Deum infinitum manare. Ubi similitudo quaedam apparet cum Darwinii praecepto: notas differentes notionum specificarum collisione quadam et mutua terminatione tendentiae ad infinitum, quae in quavis inest, oriri.

Sed non ita res est intelligenda, acsi fragmenta illa divinae perfectionis manifestationes essent separatae et sine connexu; contra opus Dei est aliquod totum, in quo omnia membra ad se mutuo referuntur. (Cf. Thomas Aq. S. Th. I., qu. 61, a. 3.) Ut herbas spectemus, idea herbarum, utpote partis alicuius rerum creatarum, hisce earumque relationibus determinata est. Sed idea divina herbae nec in uno individuo, nec in una forma, sed in varietate formarum differentium ad effectum adducitur, quarum singulae in multitudine individuorum apparent. Quodvis igitur individuum ut formae substratum pars est ideae effectae. Nec tamen complexio vel summa formarum singularum ideam totius aequare potest; idealis igitur cognitio herbae non fit coniunctis herbarum formis differentibus in monstrum aliquod, licet ad illam a posteriori colligendam earum cognitio opus sit.

Itaque licet multae sint res, non item multae in Deo ponendae sunt ideae, sed Deus ipse est idea rerum creatarum. Quod ut a physicis comprehendatur, opus erit illa Platonis περιαγωγῇ (De re publ. P. 518, D), sine qua ad intimam rerum cognitionem non est aditus. Cuius doctrinam de ideis realizandis videsis De re publ. P. 597, D vel ap. Augustinum, In Io, tr. 1, c. 17; Origenem, In Io 1, 1; Palmieri, De Deo creante 1878, th. 9, n. III etc.

Iam 1° historica evolutione non explicari omnia phaenomena, quae ideali nostra rerum comprehensione explicantur, doceamus.

Phaenomenon, quod theoriae, quam oppugnamus, favere eiusque probabilitati fundamentum aliquod praebere videtur, est phaenomenon harmoniae cuiusdam seu constantiae proportionum in rerum natura, quod idcirco sane potissimum eâ explicandum est. Sed non explicabitur.

Cum regionum septemtrionalium incolae coloribus unisonis induantur, nigro, albo, cano, meridionalium habitum colores dispares atque hilares componunt. Nec diversae solum species eiusmodi discrimen praebent, sed eiusdem speciei individua latius patentis, velut Lepus noster timidus et Passer domesticus.

Verum etiam intra eiusdem caeli limites alium habitum induunt incolae camporum incultorum, alium frumentariorum, etsi ad eandem pertinent speciem. Immo diversis anni temporibus diversae nascuntur colore bestiolae. Vere et aestate praecipite lepidoptera excluduntur ex pupis alba, luteola, cana (Pieris, Anthocharis, Rhodocera, Colias, Noctuidae, Geometridae), fulgidiora aestate fervente circumvolant (Vanessa, Zygaena, Apatura, Limenitis etc.). Vanessa (prorsa) levana duplicem formam exhibet pro diverso anni tempore.

En phaenomena etiam intra singulas species: frustra sperabitur fore, ut ab evolutionistis satis explicentur. Dicent hanc harmoniam certamine vitae productam esse. Sic ex speciebus avium, quarum ova diverso modo colorata erant, tempore procedente selectas salvatasque esse illas, quae colore humo simili et accommodato hostes latere potuissent. Omittimus incolas obscurarum speluncarum (quales sunt Sitta caesia, Certhia familiaris, Upupa epops, Coracias, Hirundo, Alcedo ispida etc.), ubi color nec prodesse quicquam nec nocere potest, numquam talem coloris, sive ovorum, sive pullorum, varietatem casu ortam prae se ferre, verum eandem ubique constantiam; omittimus item brevissimo tempore cuniculi domestici colorem mutari, si exponatur; omittimus r a r i o r e m quoque Bombycis monachae formam ('eremitas') cortici fuscae esse quam simillimam eaque occultatatam. Omittimus denique non ineptius repeti segetes ab eruncatis herbis inutilibus. (Cf. Stimmen aus Maria Laach XLVI. (1894), 175; L., 284—7, contra Kerville).

Sed a contemplatione colorum ad sonos considerandos evolutionistam ducimus. Alii soni in pinetis unisonis, et quorum quasi quidam unus est aspectus, audiuntur, alii in silvis frondiferis amoenitate et varietate delectantibus. Illic Turdus viscivorus, Parus ater, cristatus, Regulus stridentes ac pipientes edunt sonos, brevibus et rigidis languentibusque strophis; hic Sylvia luscinia, caerulecula, rubecula, atricapilla, Hypolais vulgaris, Turdus merula, musicus, Fringilla caelebs, cannabina, Calamoherpe palustris, alii varia modulatione inter se concertant. Similem convenientiam et quasi concentum inter arundineta, campos incultos, arva luxuriantia eorumque incolas invenies. Etiam inter eiusdem speciei individua hac loci diversitate varietas oritur.

Iam quaerere licet, num hic ulla commodi ratio ad phaenomena explicanda idonea evolutionistis praesto sit. Utrum Turdus viscivorus ita canat sicut musicus an hebetius, utrum Anthus arboreus, pratensis, campestris eosdem proferant sonos an immutatos, in hoc sane nihil momenti est ad res ipsorum, ad vitam aut sustentationem.

Iam, ut ad colores redeamus, num species septemtrionalis alba vel nigra facilius hostes fugit quam meridionalis rubra vel fulva? Sane albus masculorum color ex speciebus Circi cyanei, cineracei, pallidi,

non maius eis incommodum parat, quam femellarum color varius. — Ineptum conatum harmonicas picturas animalium indidem repetendi ac naevos maternos mittamus. (Cf. Altum, Der Vogel u. sein Leben[5], p. 270—274; Natur u. Offenbarung VII., 383).

Sed rem longius prosequamur. Est quaedam formarum similitudo omnibus explorata, qua fit, ut v. g. Lepidoptera ex habitu statim cognoscantur, et ex eodem papilionidae a sphingidis etc. internoscantur. Immo singulorum generum species saepe numero ad unam omnes adeo similiter coloratae sunt, ut, si totum spectes, idem color fundamentalis, eadem pictura in omnibus speciebus modificata quidem idque circumscripte ac definite, cernatur: vel ubi non colore eodem, tamen eadem forma sunt insignitae.

Iam tanta notarum similitudo certe non semper ex eisdem vel similibus vitae condicionibus, nec ex hereditate explicari potest. Sunt Lepidoptera (Sesiae), quae crabrones, ichneumones aliaque Hymenoptera simulant; in Hemipteris formae Lepidopteris similes inveniuntur, velut Akis, Drepanopteryx; Hemipterorum formam Coleoptera quaedam induunt; larvae tenthredonum speciem prae se ferunt erucarum; erucae (Deilephila nicaea) serpentium; etiam totae classes analogias quasdam exhibent.

Dividebantur olim volatilia in maiora et minora, aves et insecta; inter quae sane Lepidoptera similitudine cum illis eminent; Pterophoridarum alae ex pennis, rhachide cum vexillo videntur constare. Utrorumque volatilium genera quoque inferiora mutuo sui afferunt memoriam. Sphingidas cum Falconidis, cum Strigidis Noctuidas conferre licet. Nec Mammalium cum Coleopteris comparatio longe repetita aut artificiosa arbitranda est. Ipsa Lucani cervi, Rhynchitae, Otiorhynchi, Oryctae nasicornis nomina cum amplis Mammalium familiis, licet ex parte exstinctis, similitudinem, propter quam eis indita sunt, indicant.

Sed etiam intra eosdem ordines formae generum inferiorum seu tribuum mutuo transiliunt fines. Habitus Papilionidarum etiam in Sphingidis, Bombycidis, Noctuidis invenitur, habitus Sphingidarum in Bombycidis, Papilionidis, Noctuidis interdum occurrit etc. Microlepidoptera fere omnes praecipuos Macrolepidpterorum typos simulant. Saepe tenuissima quoque ac minutissima in variis familiis repetuntur. In Papilione Machaone quaedam ex costis seu nervis alarum posticarum elongata est, quod ad generis huius, a Linné Equitum nomine donati, typum pertinet. Eadem res in aliis Papilionidis et in Bombycidis et Geometridis et Noctuidis conspicitur. Similiter, ut avium exemplum afferamus, Lanius excubitor alba nigrarum pennarum (remigum) pictura, acute distincta ornatus est; qui ornatus aliarum quoque eius generis specierum communis est. Eundem vero distinctum in Lestride catarrhacte et parasitico, in Pipra aurantia, Xipholena pompadura et purpurea, Dacnobio brasiliensi, Betylo picato, Dendrocita chinensi, Lalage orientali, Pastore chinensi aliisque multis inveniri nonne miraris? Pennae falconum, asturum, Strigidarum, aliorum raptatorum, Picidarum, Jyngidarum, Cuculidarum, complurium psittacorum, nonnullarum Alcedini-

darum, Caprimulgidarum, Troglodytidarum, Perdicis cinereae et coturnicis, complurium phasianorum, scolopacum, numeniorum, botaurorum, pullorum Lari argentati, aliorum eandem vel similem taeniarum picturam exhibent.

Quo quaeso rerum concursu, quove casu, quo utilitatis respectu Papilio ille Machaon apices seu calcaria in alis nactus est? Quae fortuna Hesperiis quoque, Lycaenis, Saturniis, Geometridis, aliis idem contulit? Et haec sane similitudo, latissime patens, etiam elementum explicandum est, praesertim cum ipsa formarum similitudo theoriae evolutionis historicae comminiscendae ansam dederit. (Cf. Wigand, Der Darwinismus und die Naturforschung Newtons und Cuviers. I. (1874), p. 256. 261. — Natur und Offenbarung XII., 169—171; XLII., p. 276; 364. — Stimmen aus Maria Laach, XXVIII., 490. — Altum, Der Vogel u. sein Leben[5]. p. 14.)

Quae cum ita sint, opinio vulgaris de floribus et avibus a Deo vestitis veritati haud paulo propinquior videtur esse quam summa evolutionistarum doctrina.

Quid vero, si constantiae subtiliorum proportionum, velut sectionis aureae, rationem exigeremus (Stimmen a. M. L. XXX [1886], 534. 536; XXIV [1883], 356; cf. Sl. l. th. I., 137 [586]), vel sonorum harmoniae vel colorum dispositionis, quam in floribus (exemplo sint Lonicera caprifolium, Gentiana pannonica, Menyanthes trifoliata, Papaver rhoeas), in Lepidopteris (v. g. Zygaenidis), in avibus miramur?

Sed mittamus iam illam rationem non explicari, quae primum totius doctrinae huius fundamentum est, ipsam formarum similitudinem et convenientiam. Quam multa praeterea explicanda restant, quae explicandi evolutione copia nulla est

Quid, quaeso, interest (physiologice), habeatne herba aliqua folia pinnata an acerosa, integerrima an serrato ambitu, obovata an reniformia, opposita an alterna, flores epigynos an hypogynos, octopetalos an triphyllos etc.? (Cf. Nägeli, Abstammungslehre 290 s. Wigand, Der Darwinismus I, 136. 146. 422) Num ideo constantiam harum formarum casui tribuemus?

Est in vegetabilibus lex universalis ac sine exceptione, ut in quovis semine gemmulae situs sit axi herbae matris contrarius. Id utilitatis nihil praebere vel inde patet, quod in omnibus quidem herbis seminiferis contraria illa gemmulae directio seu regio in origine adsit (omnes sunt primarie orthotropae) a minore tamen parte (Urticaeis, Juglandeis etc.) retinetur, ceteris gemmulis anatropis, hemianatropis, campylotropis exsistentibus. Quae rationes, exiguae specie, in vero formarum naturali nexu ac serie cognoscenda maximi sunt momenti (Cf. F. Michelis, Das Formenentwicklungsgesetz im Pflanzenreiche. Bonn 1869 p. 390—431). Si quidquam, sane tanta constantia rationem sui sufficientem postulat.

Sed quomodo eiusmodi res historicâ evolutione explicabuntur? An caeco casu et fortuita hereditate? Modo a seria inquisitione utique alieno!

Spectetur in specie v. g. Caparica Papaia, cuius tubulosi flores staminigeri decem staminum margine quinquepartito circumdatorum, quorum quinque laciniis corollae opposita sunt, intus adnexa, longa, prominentia, quinque alternantia et considentia, memoriam omnino afferunt floris Primulacearum, quibus quinque stamina laciniis opposita et adnata sunt typica, alternantibus illis idealiter tantum indicatis nec rudimento germinis a Primulaceis alieno; contra flores pistilligeri Papaiaceae alte quinquefidati, staminum cum plurimum quinque rudimentariorum oppositorum, dilatato stigmate in germine ovulis parietalibus impleto, ex quo fructus fit cucurbitinus, alias formas aperte respiciunt. Num decreto formam Papaiacearum e forma Primulacearum tempore suo esse evolutam naturae investigationi satisfiet? Quanto dignior doctrinâ est harum rerum explicatio apud Michelis, Das Formenentwicklungsgesetz p. 181. (Cf. Natur u. Offenbarrung XV, 17).

Sed 2⁰ non solum explicandas rationes, quas unde explicet evolutionismus historicus non exhibet, proferre libet, verum etiam tales, quae cum decretis eius, ut parum ipsis consentaneae, manifeste pugnent.

Formae degenerantes, quae in omnibus organismorum tribubus maxima varietate extant, oriri (nedum ortae vigere) non potuissent, si vera esset illa theoria. Qua ratione flos Cucurbitaceae evolvi potuit, ubi stamina ita a situ suo normali recedunt, ut connata columnam in centro floris positam efficiant? Vel flos Stratiotae est ortus, ubi stamina in centro coniunguntur, sed etiam a simulacro staminiformi circumdata sunt, ita ut florem completum simulent? Quid hac in re omnis subsidiorum coacervatio evolutionistas iuvat? (Cf. Natur u. Offenb. XV., 11).

Paucis etiam adaptationem ad adiuncta illustrare liceat.

Fructificatio Orchitis masculae spermate fit aliunde per bombum allato, qui, ut mel, quo allicitur, oris fistula attingat, in sede floris apta collocatus teneram membranam, quâ illud opertum est, traicit: quod dum agit, simul capite ad pistilli columnam apresso, sacculos glutine impletos, qui in infimo retinaculo sunt, cui massa pollinaria insidet, lacerat ac retinacula soluta fronti suae agglutinat. Postea, cum avolat, massulam ex loculo extrahit, ubi recondita erat. Retinaculo brevissimo temporis spatio (1/2 min.) marcescente massa inclinatur eumque occupat situm, quo opus est, ut applicetur stigmati glutinoso, quo, dum bombus alio flore iam pastus recedit, proxima grana retinentur. Nisi ibi sacculus pollinis collocatus esset, ubi frons bombi ponitur, nisi in retinaculo esset guttula glutinans, nisi retinaculum suo tempore marcesceret et inclinaretur, nisi grana pollinaria stigmati ita admoverentur, ut nihil interesset intervalli, denique nisi stigma responderet granis in solubilissimos fasciculos distributis, fructificatio non fieret. (C. Berthold, Die Herrschaft der Zweckmässigkeit in der Natur 1877, p. 25—30). Sed quis est, quem fugiat ineptam fore huius apparatus explicationem evolutionistarum placito de organorum ad varia vitae adiuncta adaptatione applicato? Cf. Wigand, Der Darwin. II., 206—213.

Calicurgus (scurra, annulatus etc.), qui araneas proli suae nutriendae delegit, anatomiae harum accurata notitia, forte in infantia acquisita,

aptas nervorum systematis partes certo ictu compungit, alioquin ipse audaciae suae supplicium expensurus. Forsitan usum rei hereditate acceperit? Sed errorem primum capite luisset, non relicta sobole, quae perfectionem maiorem in hoc negotio acquireret! (Fabre, Souvenirs entomologiques IV., 245—7). Cf. Wigand, Der Darwinismus, I., 123—149; III., 242—5.

Haec pauca sufficere videntur ad evolutionismi opinionem infirmitatis levitatisque coarguendam.

3⁰. Nostrâ sententiâ omnia, etiam minutissima, perfecte explicari hic ostendere sane non possumus. Quin etiam fatemur, in explicatione ideali, quam tenemus, multa adhuc praestanda esse (quae exegesis libri naturae certe etiam ad theologos pertinet!), velut talem comprobationem eius per ingentem animalium varietatem, qualem in regno vegetabilium non frustra conatus est opere citato F. Michelis; de illis interim sufficiant primae lineae in Natur und Offenbarung VIII, 248—261 descriptae. Hic illud tantum notamus quemvis typum ex connexione complurium evolutionis idealis regionum oriri, non arbitrarium, sed quarum summa ideam vegetabilium (resp. animalium) exhibeat, i. e. ideam Creatoris, quae phaenomeno herbarum arborumque subest.

Restat 4⁰, ut ostendamus, universam illam opinionem, quae omnes formas procedente tempore ex unica ortas esse fert, veris argumentis carere.

a) Certum atque manifestum est quandam formarum organicarum mutabilitatem negari non posse. Unde nec antiquitus christiani docti naturaeque periti ab opinione eas mutari abhorrebant (v. g. Gregor. Naz., Or. 31, n. 10).

Explorata quoque res est oriri posse pullos nothos leonis et tigridis, caprae et ovis, Canis familiaris et lupi et aurei, Tetraonis urogalli et tetricis, Leporis timidi et cuniculi (hos etiam proliferos); et e herbis misceri praecipue Cirsia (velut palustre oleraceo, oleraceum cum arvensi, lanceolatum cum palustri); etiam Rubos, Cytisos, Asplenia, alias, ut herbas arboresque diversas mutuo inseri posse taceam. (Cf. Wigand, Der Darwinismus I, 402—4 etc.)

Organorum mutatio a quovis facile observari potest. In rosis centifoliis frequenter filamentum invenitur, cuius mutatio nondum perfecta est. In Salice repenti pistilla nonnumquam formam staminis induunt, stamina formam pistillorum (Natur u. Offenb. XI., 332); in aliis floribus petala in folia vertentia conspicies, vel e medio flore ramulum enascentem. Item amplam nonnunquam esse organorum mutabilitatem facile cognoscitur; velut Linariae vulgaris forma personata corollae, irregularitate eminenti, comparata cum peloria, regulari; vel ex bestiolis Zygaenae Ephialtae formis inter se collatis vel Arctiae Caiae erucis diverso alimento nutritis; denique columbarum formis (ap. Babák p. 104. 105 delineatis) consideratis, foetura praefinita effectis, qua etiam boves cornibus, canes crinibus privati sunt.

Hanc mutabilitatem, utique non illimitatam, id quod experimentis satis constat (cf. Wigand, Der Darwinismus I., 55—62), non cedentes tantum experientiae admittimus, sed poscimus, — non modo ad alia tuenda, ut humani generis ex una communique stirpe originem, sed propter ipsam nostram idealismi rationem.

At ab eis dissentimus, qui notionem speciei tollunt (Babák, p. 15. 157 etc.; cf. quae Wigand contra eos exposuerat, Der Darwinismus I, p. 13—38!), quique tantam mutabilitatem organismis tribuunt, ut ab una forma primaria ceteras omnes repetendas esse censeant. Ut enim quaedam organa immutari ac destrui possint, non tamen omnia aeque propria sunt, aeque ad naturam pertinent. Bos sine cornibus sit formatus, sine auribus vel cum dentibus glirium aut carnivororum non formabitur (Cf. Altum, Der Vogel und sein Leben [2], p. 241). Sicut enim varia structurae genera mutationem in quibusdam admittant necesse est, aliisque repugnent, ita mutationes specierum perpendiculi instar e medio ultro citro currunt, mutuo se tollentes (Wigand I, 236—7).

Nec praetereundum esse arbitror illam formarum commixtionem, quae in nonnullis regni vegetabilis regionibus determinationem specierum impedit, non aequali modo in omnibus speciebus inveniri, sed certis familiis se continere.

Sed urgebis interrogando, qua ratione a nobis explicentur bene figurata ecphymata et alia obiecta pathologica, etiam sectionis aureae rationem exhibentia, quae causis improvisis efficiuntur. Verum inanis est ista dubitatio, cum etiam ea, quae morbo gignuntur, speciei determinatae sint adnexa (Virchow, Vier Reden über Leben und Kranksein. Berlin 1862, p. 28).

Quodsi mutabilitatis explicatio secundum nostram rerum contemplationem a nobis postulatur, ad illam legem eam revocamus, in qua ipsa quoque specierum conformatio sita est, mutuae excursionis et commixtionis imprimis altiorum regionum formarum, aeque in regno animali atque in vegetali conspicuae (Michelis, Das Formenentwicklungsgesetz p. XVI.). Sicut igitur ad aptenodytae avis conformationem peculiarem typus mammalium aquatilium idealem vim habet, e contrario vespertilio mammale est, quod peculiarem formam atque indolem avium extrinsecus imitatur et exprimit, qua ratione transitus aut mutatio sane non probatur, — ita species intra genera typum principalem generis exprimentes, extrinsecus ad alios typos principales accedunt. Eadem est lex in crystallis conformandis; quorum varietas ex paucis formis principalibus oritur eo, quod hae quasi inter se inseruntur quodam ideali modo, ita ut singula forma plane alienam a vera forma principali speciem induere possit. Nec idcirco speciem esse determinatam stabilemque dubium fit aut consanguinitatis vinculum probatur. (Natur und Offenb. XII, 161. — T. Pesch, Instit. phil. nat. n. 604, 4⁰. C. Gutberlet, Apolog. I, 169 etc.)

Iam varietates intra species hinc potissimum esse repetendas, quod lex illa prominentiae ac mutuae penetrationis idealis typorum

hucusque pertineat, facile conicitur. Unde singulae res organicae, haec fagus, ille equus propriam indolem accipiunt, cuius quidem origo legem sequitur de variis typis coniungendis, sed plerumque nos latet. Cum apex folii Blechni Spicant in duas partes dividitur, facilius haec declinatio saltem ab interna causa repetitur, quod inferiores Cryptogamae frondosae lege bipartiuntur, et Blechnum ex eis formis est, quae relapsum de summa Filicum evolutione ac perfectione exhibent. Hac ratione patet etiam in varietatibus in n o s t r a rerum contemplatione momenti aliquid poni ad rerum naturalium cognitionem et explicationem.

b) Haud aliter ea obiecta explicanda nobis videntur esse, quae sub nomine atavismi afferri solent, velut hypertrichosis, polymastia hominis, trinae equorum ungulae etc. (Cf. Natur u. Offenb. XLV., 1 etc.; Philosophisches Jahrbuch der Görresgesellschaft 1897, 367 etc.)

c) Sed rudimenta vel reliquiae organorum inutiles nonne decreta haec pervertunt? Vel tantum abest, ut eis labefactentur: comprobantur etiam, ut supra significavimus. Anguis fragilis praeter sternum inutile pedum reliquias sub cute crassa omnino inutiles habet, quibus ne ad fulciendum quidem corpus uti queat. Dentes incisores in foetibus artiodactylorum ruminantium, alae curtae Apterygis australis, Balanophorae elongatae superflua organa propagationis, oculi caeci animalium subterraneorum, hominis intestinum caecum, thymus, musculi ad movendas auriculas, ipsi vultus irati motus (Z i e h e n, Leitfaden der physiolog. Psychol. p. 201—2) aliena esse a consilio videntur, idonea olim esse potuisse. (Cf. B a b á k p. 43—45; 112—3. — W i e d e r s h e i m, Der Bau des Menschen als Zeugnis für seine Vergangenheit 1887 etc.). Accedunt homines microcephali, varietas musculi bicipitis (triceps) ad Simias accedens, ut villos omittam.

Verum ista omnia enumerantes, cur tacent de aliis rebus similibus? Quod calva incremento impedito formam cranio simiarum similem necessario induit (C. A e b y, Die Schädelform des Menschen und der Affen. Leipzig 1867, p. 87), non est unica deformitas explicanda. Quod vero animalia illa caeca non sine oculis creata sunt, nemo prudens mirabitur, qui idealem formarum evolutionem latius patere quam merae utilitatis rationem intelligit, ut sileam organum unquam ideo evanescere, quod otium ei permittatur, experimento nullo comprobari, illis exemplis revinci (C. H., Antworten der Natur, p. 61). Dein intelligi nequit, cur perfecta organa ad rudimenta reducta sint: cur enim Nymphalidae pedibus anticis renuntiarint, Diptera alis posticis, cur Upupa linguam aspernata sit?

d) Iam ad argumenta ex embryologia secundum legem biogeneticam a Fr. Müllero (Für Darwin, Leipzig 1863, p. 75—81) propositam et a Häckel propugnatam ducta consideranda aggrediamur. Dicunt evolutionem stirpis amputatam repeti in evolutione individui; constare enim animantia altiora, dum evolvantur, percurrere formas, quae in aliis inferioribus permaneant. In germine Acaciae longifoliae nasci folia pinnata (B a b á k p. 48). Avium embryones pedes habere magis articulatos, quales auctores generis eorum habuerint (B a b á k, p. 39—40).

Piscium immaturorum communem esse pinnam caudae indivisam, qualem squalus retineat. Etiam picturas animalium (reptilium, avium, mammalium) in individuis certo ordine frequenter se excipere, ut virgas transversas antecedant, maculae, maculas virgae longitudinales. In hominis ipsius embryone supra chordam (quod fundamentum est futurae spinae dorsi, in infimis vertebratis immutatum permanens; Babák p. 37—8) medullam formari, infra chordam canalem, per quem concoquitur; postea demum rudimenta vertebrarum ex utraque illius axis parte comparere: quo facto ad articulationem ita progressionem fieri, ut in canalis illius fronte branchiae nascantur; eas ad illud tempus spectare, quo patribus nostris in aqua habitantibus, ex aqua aër hauriendus fuerit. Embryonem 9—10 mm. longum duodequadraginta vertebras habere: unde ex quinque numerum vertebrarum hominis adulti excedentibus caudam olim constitisse iure conici. Item plus quam duodecim paria costarum hominem olim habuisse et sterno plus quam septem unitas fuisse: os pisiforme rudimentum esse digiti sexti, cartilaginem marginalem septimi (praepollicis). Lanuginem, qua foetus post sextum mensem, tegitur, foramen supracondyloideum manifesta signa esse originis speciei. Quas res aliter explicari non posse ac posita evolutione specierum altiorum ex inferioribus.

Res non tanta nobis videtur esse, quanta ab adversariis fingitur. Imprimis ipsa lex ista biogenetica mira et soli speculatorum naturae amori videtur esse data. Nam qua alia ratione natura duci potuit, ut evolutionem speciei in individuo redintegraret? (Cf. T. Pesch, Inst. psychol., t. I, n. 161, 3 fin.; Hagemann, Metaphysik[3] 1875, p. 107 s.) Sane quam in angustum cogere potuit et immutare (amnion, allantois!; cf. Babák, p. 49), hanc et negligere potuit.

Deinde certum est prima disparatione variationeque in ovis mammalium peculiarem vertebratorum formam exprimi (Kölliker, Entwicklungsgesch. d. Menschen u. d. höh. Thiere[2] Leipzig 1879, 106); et de herbis constat in embryone phanerogamarum ex quattuor cellulis constanti discrimen adesse inter rudimentum radicis et partem germinantem (W. Hofmeister, Üb. die Enstehung des Embryo der Phanerogamen. Leipzig 1849; cf. Stimmen aus M. L. XXIV., 346—7). Item consideratione dignum est Cyperaceas a Gramineis aetate adulta minus differre quam initio (C. Gutberlet, Naturphilos.[2] p. 308; Wigand, Darwin. I., 306; cf. His, Unsere Körperform. Leipzig 1875, p. 198 etc.) et larvas insectorum ad diversos ordines pertinentes saepe simillimas inter se esse, eiusdem ordinis larvas omnino discrepantes. Quod vero conformatio fetus animalium altiorum ad eandem communem dirigitur rationem, inde illud solum efficitur quamvis ampliorem classem animalium modo ac ratione esse aedificatam (Agassiz, Der Schöpfungsplan. Deutsch. Leipz. 1875, S. 170 ff.; Wigand, Der Darwinismus I. S. 344—8; Natur und Offenbarung III, 183. Nec plus illis similitudinibus tribuendum est (O. Hamann, Entwicklungslehre und Darw. S. 23. — F. Michelis, Häckelogonie[2]. Bonn 1876).

Una haec inveniri potest difficultas, quod, cum formam hominis formis animalium praelucere teneamus (Natur u. Offenbarung VIII, 260), ipsum hominem secundum communem congruentemque cum bestiis typum formari nunc concedere videmur; sed hoc veritatem explicationis evolutionisticae non evinceret, etsi haec discrepantiae species expediri non posset; quam explicare alias fortasse conabimur.

Plura de hoc argumento eaque eximia ap. Wigand, Der Darwinismus. I., 296—317; III., 246—7, 268 invenies.

Superest, ut phaenomenon metamorphoseos regressivae attingamus: ubi procedente evolutione individui perfectior gradus iam acquisitus relinquitur et forma inferior induitur. Quae res ipsis adversariis incommodior videtur esse quam nobis; nam degenerationis causa idealis facile reperitur; alia causa non item.

e) Pluris quam haec embryologica argumenta non sunt, quae ex geologia et geographia afferuntur. Etenim lacunosa illa continuatio seriesque formarum ea non est, qua vera earum consanguinitas probetur. Imprimis animantia temporum priorum multo minus inter se diversa esse et omnia corporum temperationem simpliciorem habere necesse foret quam nunc viventia. Sed neutrum inventa docent. (Cf. Römer Üb. die ältesten Formen des organischen Lebens auf der Erde: Pfaff, Schöpfungsgeschichte; Kerner v. Mar., Pflanzenleben II, 597—602 etc.) Potius contrarium fulciri potest trilobitis, calamitis, lepidodendris consideratis. Certe nullibi vestigium invenitur evolutorum paulatim organorum v. g. oculorum, nullibi vestigium acquisiti paulatim impetus et appetitus rerum idonearum. (Cf. Stimmen aus M. L. XXVIII, 481 etc.; XXIX, 248 etc.) Deinde laborant adversarii de explicandâ stabilitate nonnullarum specierum, quam palaeontologia certe demonstrat. Quae enim Babák afferre conatur (p. 64), explicatio non sunt. Quod vero in universum imperfectiora animantia antecesserint perfectiora, eius rei ratio vel haec esse potuit, quod haec multis egent rebus ad vivendum, illa paucis sunt contenta. Ceterum etiam haec rerum creatarum series idea divina est directa. (Cf. Michelis, Das Formenentwicklungsgesetz, S. 431—2). Nec profecto illa genera, quae interiere, tantum stirpis dissimilis causâ creata sunt: nam tempore historico animalia (velut Dinornis) evanuerunt, progenie nulla relicta.

Quodsi v. g. Paludinam, quae prius plana se circumvolvebat, postea in pyramidis speciem convertere se coepisse exemplaria eius demonstrent, tamen non magis eam unquam in Chamam vel aliam speciem abiisse sequitur, quam canis in leonem futura conversio inde, quod ex cane aquatico diligenti adhibita cura canis fricator fieri possit. (Natur und Offenb. XII., 428.)

Quomodo vero evolutio approbari potest, cum formae mediae, a quibus proxime v. g. carnivora originem duxerint, aliae inveniantur, si dentes, aliae si pedes (ungulae et ungues), aliae, si venter praecipue spectetur? (De Baer, Studien aus dem Gebiete der Naturwissenschaften II, 419. Ulrici, Gott und die Natur[3] p. 378; Stimmen aus M. L. XXIV, 356 etc.). Lamnunguia idem docent.

Hominem, si eandem ad stirpem ac simiae origo eius referenda est, in eadem geologica formatione inveniri necesse est, in qua reliquiae simiarum sunt: miocaena et pliocaena. Nec vero ibi quidquam eius repertum est; immo ne elephantum primigenium quidem aequalem fuisse hominum constat, teste Virchow (Ulmae 1892):

Haud magis igitur quam priora ipsa geologicorum temporum ratio evolutionismo favet.

Denique de illis formis interiectis, quas nimis miras monstruosasque esse indicant, velut Dinotherii inter Elephantum et Trichechum, Amphicyonis inter Canem et Ursum, Ornithoscelidorum et Pterosauriorum exstinctorum idem nobis videtur quod v. g. de Cynailuro, cuius ungues et pedes et ipsum corpus porrectum regulam indicant et typum caninorum (Natur und Offenb. III, 483): perfectiones specierum mixtas in se uniunt.

Iam nec geographia improbari specierum constantiam etiam facilius ostenditur. Nam species inter se propinquas propinqua, remotas remota loca occupare nec omnino verum est, nec si verum esset, quicquam probaret. Aquae dulcis incolae Estheria, Limnadia, Apus, Branchipus toto orbe diffusi dispersique sunt. Alces palmatus (E., As., Am.), Pyxis arachnoides (As., Madagasc.), Manouria fusca (As., Au.), Iguana tuberculata (As., Am.), Bothrops lanceolatus (As., Am.), Lasius niger (E., Am.), Coccinella undecimpunctata (E., Af., As., Am.), Achatina lubrica (E., Af., As., Am.) etc. in dissitis orbis partibus habitant. E herbis in diversis partibus disseminatis hic nominentur: Lycopodium Selago, Menyanthes trifoliata, Nothoscordum fragrans, Myrica Gale, Amorphophallus Rivieri, Lysimachia thyrsiflora, Andromeda polifolia, Arctostaphylos uva ursi. Nec illarum specierum herbae, quae spatium minus amplum occupant, eo ita continentur, ut in regiones intervallis disiunctas interruptasque distributae non sint. Ut herbas montium Pyrenaeorum et Alpium et regionum septemtrionalium communes taceamus, exempli gr. quae in Helvetia, Bavaria, Austria, Tirolis meridiana Alpium centralium regione inveniuntur: Hydrocharis morsus ranae, Gladiolus palustris, Centunculus minimus, Cyclamen europaeum, Samolus Valerandi etc., in earundem Alpium Tirolensium parte septemtrionali desunt; et quae in Tirolis parte meridiana, quam Germani obtinent, desunt; Arum maculatum, Corallorhiza innata, Malaxis monophyllos, Carex baldensis, Orchys pallens etc., in circuitu florent.

Sed concedamus avibus vel ventis aliisve modis omnes illas exceptiones effectas esse; quid impedit, ne Creator universi bestiis aut herbis diversis diversa assignarit loca, cum diversitatem formarum intenderit? An praestiterit animalia rapacia omnia in una insula collocari, quam leoni Africam, tigridi Indiam provinciam decerni? Cf. Nat. u. O. 1902, 174

Itaque argumentis physicis opinio, de qua agimus, non probatur.

f) Sed dicat quispiam potuisse profecto a Deo paucos creari organismos, quibus principium evolvendi sese in alios atque alios inditum fuerit. Quo posito cum divina sapientia pugnare, ut species singulas ipse condiderit. Deum nempe ipsum ea tantum facere, quae vi-

ribus creatis finitisque fieri non possint. (Cf. Suarez, De opificio sex dier. l. 2, c. 10, n. 12).

At certum imprimis est diversitatem propinquitatemque formarum *in crystallis* hoc modo ortam non esse. Atomos vel moleculas condicionibus necessariis positis eandem semper formam coniunctione ac distributione efficere aliter non explicatur atque ideali huius formae vi: alioquin enim ex eadem materia eadem semper crystalla formarentur. Cum simplices primaeque formae in uno crystallo inter se componuntur atque implicantur, propria consanguinitas descensusque tamen absunt.

Iam cellulae a crystallis certe eo differunt, quod procreationis sunt capaces; organismi autem cellularum connexione continentur. Ita reapse origini omnium animantium ex unica cellula ex hac quidem parte nihil obstat. Quam condicionem non est cur negemus, quamquam portentosi aliquid videtur continere.

Sed hinc nondum efficitur Deum revera eiusmodi facultatem indolemque rebus creatis inseruisse; immo ne illud quidem patet, Deum id facere potuisse, potentia adaequate spectata. Etenim, si quaeras potueritne Deus e. g. hanc quercum, quae re exstat, creare, re accurate considerata nequit sine adiunctione responderi, eum potuisse; sane eam, ut quae partem ideae totius exprimat repraesentetque, universo inserere potuit; sine hac rerum universitate eam oriri potuisse ego quidem non censeo. Nimirum aliud est rei efficiendae ex una parte nihil obstare, aliud ex nulla.

Neque ipsi, qui animantium ex communi parente originem illi rationi innisi tuentur, ad hominem hanc evolutionem extendere solent, perfectum eius corpus ab ipso rerum opifice productum esse statuentes, fortasse ob eam specialem rationem, ne Adam bestiam patrem vocare debuerit.

Itaque, cum Deus, si semel operatus sit, certe et millies operari potuerit, et si simplicem cellulam eum condidisse ponendum est, elephantum quoque potuerit creare (Stimmen aus M. L. XXXIV., 43), nihil est, quod cum Leroy O. Pr., Pfaff aliisque transformationis theoriam creationi accommodare studeamus. Praeferenda videtur vel ideo haec contraria sententia, quod constantia specierum, quae nunc servatur, ei magis respondet, et quod contrariam opinionem saltem ad omnium specierum originem explicandam extendi non posse rationibus physiologicis probari videtur. (Wigand, Der Darwinismus, I., 236.; Cf. A. Kerner v. M., Pflanzenleben 1891, II., p. 597; 581.).

Ceterum iterum notemus: fuerintne species ab initio absolutae conditae an tempore procedente evolvendae — ita, ut a condicionibus externis haec evolutio ac modificatio pendeat, non efficiatur — ad res nostras minus pertinet; idea, quam operibus Dei subesse dicimus, agitur. *A. Špaldák.*

Dr. *Rožánek O.*: **Pud pohlavní a prostituce (De desiderio naturali et prostitutione).** Tom. I. et II. p. 500 + 300 Pragae 1905.

Primum opus scientificum huius generis in lingua bohemica; opus eximium et eruditissimum; sed quod pluris est: opus christia-

num. Auctor, medicus magni nominis, persuasione catholicus est usuque cognovit momentum religionis ad vitam et privatam et socialem. Ex hoc iudicari iam potest, eum malum sexus non augere velle, sicut plurimi, qui forma suarum publicationum magis sensus delectant quam deterrent, sed depingere horribilem morbum omnemque eius foeditatem. Et quia opere suo ad sanandum eum conferre vult, elegit modum magis popularem scribendi, sed ita, ut doctrinae ratio detrimenti nihil caperet; tantum res obscoenas appellat vocibus latinis. Auctor per multos annos materiam colligebat, in praecipuis universitatibus et in nosocomiis in Austria, Germania, Russia, Anglia, Gallia studia specialia faciebat; quam materiam totam critice effinxit. Itaque mirum non est, si primum hoc opus bohemicum eximium dici debet, idque eo magis, quia hic scriptor principiis religiosis et moralibus ductus fundamentum solidissimum operi suo posuit, etiamsi in nonnullis erraverit.

In prima parte continentur capita: Concubitus eiusque extrema et depravatio et sequelae. Paradoxis, anaesthesis, hyperaesthesis, paraesthesis sexualis. Sadismus eiusque modi. Masochismus ejusque species. Fetišismus. Dein coitus analis, cunnilinctus etc. Homosexualismus cum suis speciebus, gynandria etc. Dein singulae species peccatorum et criminum, quomodo in singulis rebus publicis puniantur tractatur et s. Prostitutio eiusque causae, formae, modi, quibus committitur. Historia prostitutionis in singulis gentibus in antiquitate, medio aevo et tempore recentiore. Causae, quae ei favent. Abolitionismus. Ius et officium reipublicae in hac re. Modi, quibus prostitutio impugnari debet.

Cum conatus, quibus prostitutio impugnabatur, fuse et critice exponantur et explicentur, opus hoc omnibus, qui oppugnando hoc malo operam dare debent et possunt, revera auxilium eximium praebet. Ita clare perspicitur, abolitionismum, cui multi optima mente favent, nullo modo admittendum esse. Efficacissimum remedium contra peccata sexualia religionem et educationem catholicam esse Rožánek dicit, et officium profundae educationis religiosae ad rempublicam pertinere aperte profitetur.

Quia per totum opus excessus sexuales tractantur non solum ex parte medicinali sed etiam morali, immo et religiosa, libri huius censura in conspectu nostro omitti non potuit. E singulis adnotare volumus, quid contra famosas sententias prof. Lombroso de pietate meretricum dicat. Bene respondet, signa pietatis earum non manifestare veram pietatem, sed esse reliquias quasdam conscientiae peccaminosae et pudoris; ceterum sunt tantum signa externa et pietas falsa. Et hoc verum est. Nullibi invenitur sacerdos, qui inter pias feminas cognoverit meretrices; nunquam frequentant ecclesiam vel sacramenta.

Multa et praeclara dicit de pernicie alcoholismi, litterarum, artis, theatri, maxime vero de abominandis abusibus in tabernis vinariis et cauponis et de privata luxuria in eis vigente.

Verum nonnullis locis nimis indulgere videtur placitis Lombrosianis de innata inclinatione vel perversitate et impossibilitate corrigendi talem naturam. Lombroso multos, etiam doctos, specie copiosae doctrinae seduxit. Opinione eius liberum arbitrium negatur. Hominem non differre a bruto nisi maiore evolutione, scelus vero esse aliquid mere anthropologicum, biologicum, psychologicum, sociale statuitur. Sed haec theoria mox impugnata est et relicta. Ita in congressu Parisiensi 1889 (Revue scient. 1889 II. 687) et in congressu Petropolitano 1890 iam derelicta est (Spasovič, vide Archives de l' Anthropol. crim. 1890 V. 517 s.). Fuse diiudicata est opinio Lombrosiana in Stimmen aus Maria Laach t. 37. Dr. Rožánek non negat libertatem hominis, sed culpabilitatem meretricum, seductus illa theoria, nimis minuit et emendabilitatem earum nimis exiguis terminis finit. Dr. Baer demonstravit, calvam hominis nefarii in nulla re differre a calva aliorum hominum,

»calvamque hominis scelerati« Lombrosianum esse commentum. Hoc demonstravit perscrutando cum multis aliis doctis illos casus, quos Lombroso refert et ostendendo eosdem defectus, qui in maleficis inveniantur, inveniri etiam in probis. (Globus 1894 n. 14). Signa, quae typum hominum scelestorum constituunt, acquisita sunt vitâ in carceribus transactâ et similibus condicionibus, vel sunt pathologica. Sed nullo modo innatam inclinationem vel necessitatem ad scelera vel turpia demonstrant.

Aliquam depravationem multos infelices hereditate accipere concedi quidem potest, sed haec neque possibilitatem vitam honestam agendi aufert, neque impossibilitatem ad bonam frugem revocationis nisi moralem gignit. Difficultas, quae reapse adest, magis e vitae condicione oritur. Ignorantiâ puella in vitiis educata potius quam causis aliis excusari potest.

Omnino autem consentimus, veram morum mutationem incipere debere a religiosa et morali regeneratione generis humani. Ceterum lupanaria publica, a republica administrata necessaria ducit et consilia etiam minutissima, plurimo rerum usu doctus, proponit.

Hlídka 1905.

Fr. Snopek: Studie Cyrillo-Methodějské (Studia Cyrillo-Methodiaca) 116—122; 228—234; 289—295; 374—378; 462—465; 549—552; 630—634; 752—757; 830—834; 912—927.

Fr. Snopek, archivarius, examen fontium historiae Cyrillo-Methodiacae prosequitur (cf. Sl. l. th. I., 77 [392]; 107 [577]).

Principalis fons studii huius historiae sunt legendae, quae Pannonicae vocantur. Quas a Snopek Clementi Bulgaro, episcopo Velicensi († 316) tribui iam diximus (I., 77). Constantinopoli ab Arsenio sacerdote, strenuo Photii assecla, litteris instructus in Bulgariam redux, religionem Christianam liturgiâ et scripturâ slavica, a Constantino-Cyrillo inventa, ubique propagare studebat. A Boris, Bulgarorum principe, in Macedoniam occidentalem missus, occurrit discipulis sanctorum fidei praeconum, qui ibi liturgiam slavicam sacerdotibus graecis resistentibus, propagabant. Ut legitimum huius liturgiae usum defenderet, vitas ss. Cyrilli et Methodi conscripsit in quibus approbationem liturgiae slavicae a papa, Michaele III. imperatore et Photio factam ostendit, ubi pretiosa vitae ss. Fratrum documenta sunt. Quibus tamen »legendis« res detorquentur. Clemens persuasionem ss. Moraviae Apostolorum depravavit, cum eos Photii asseclas faceret, quorum doctrinam, cum illorum discipulis conversatus haud ignorabat. Idcirco eas critice examinari, fontes earum, num integri fuerint, investigari, quid Clemens addiderit, mutarit, coloraverit inquiri oportet.

Prototypus legendarum Pannonicarum est troparion »моравскыѧ землѧ велеградѧнинъ« (editus primo a V. Grigorovič 1865, a Snopek 1893 in Obzor [Apr.] bohemice cum explicatione) incipiens, in quo unicum palaeoslavicum documentum de urbe Velehrad (tum nondum deleta) extat; in eo ossa Methodii in Moraviae visceribus latere in ecclesia cathedrali magnae urbis Velehradii (cf. contra Čechmánek in Hlas Týdenník 1905, č. 51 str. 12) asseritur, qua re nuntii legendarum posteriorum Methodii reliquias Romam esse ablatas, refutati sunt. Clemens haud ignoravit scripta Constantini-Cyrilli de s. Clementis ossium inventione; suum quoque opus prius editum »slova na roždьstvo Hristovo« nec non testimonia »Moravorum« adhibuit, qui mercatores videntur fuisse.

Quid legendae Pannonicae petant e comparatione cum legenda Romana clare elucet. Variae opiniones de relatione earum circumferuntur. Dr. Vondrák, in studiis palaeoslavicis multum versatus, congruentiis, nonnullis locis ad verbum occurrentibus, innixus legendam Romanam a Pannonicis dependere demonstrare conatur, documenta legendae

Romanae, quae in Pannonicis desiderantur additamentum posterius — falso habet. Legendas enim Pannonicas a Clemente Methodii discipulo conscriptas esse, ideoque prorsus fide dignas falso existimat (cf. Sl. l. th. I., 77).

Magni interest, utra legenda sit prior. Cum auctor legendae Romanae, quae s. Clementis reliquiarum inventionem pertractat — quae inventio praecipuum eius argumentum constituit — vitam Constantini et Cyrilli solum per accidens attingat, quatenus haec cum illius rei narratione (de reliquiarum inventore, de eius fratre, quomodo Romae excepti sint et episcopi consecrati) cohaeret, et re vera modo simplici, logico, continuo scribat, — legenda Pannonica magnas lacunas in argumento (de Moraviae Apostolis Romae exceptis et commoratis) continet, quibus Clemens, Photii fautor, honores ab Hadriano episcopo tributos ordinemque collatum (a. 869: p. 231—2) obvolvebat, ne Constantinopolis sola praeconibus fidei maiorem gradum hierarchicum haud concessisse, Methodius vero a Photio abhorruisse videretur (294). Propterea Snopek legendam Romanam priorem et Clementem ea usum esse iudicat; quam opinionem ab argumentis (Vondrák, Martynov) contrariis defendit.

Prouti iam dictum est, legendae pannonicae Methodii orthodoxiam in dubium vocaverunt, quem Photii instituto errorem de Spiritu s. pro Patrum doctrina habuisse tradunt.

Photius a discipulis suis »quaedam propria scripta et chirographa« exigebat, quibus se obstringerent, se firmiter in eius doctrina perseveraturos esse; sed incertum est, ex quo sic egerit et secundum encyclicam 8. concilii oecumenici non omnes ita se ei vinxerunt, sed soli »simpliciores, quin potius leviores« (Mansi, t. XVI., c. 409); Constantinum-Cyrillum igitur Photio se tradidisse, eius errorem amplexum esse, nullo modo affirmari potest. Erat quidem Photii amicus familiaris sed etiam sincerus, qui eius conatum, quo Apollinaris doctrina innovabatur, acriter reprehendere non dubitavit (Mansi t. XVI., c. 5—6).

Ceteroquin Methodium doctrinam romanam approbasse auctoritas R. Pontificum (p. 753) et litterarum (p. 830-4), maior sane quam legendarum, attestatur. Anno 879. Methodius Romam est vocatus, quod alia atque ecclesia doceret. S. Pontifex simul in litteris ad Svatopluk missis, quod Methodius aliter doceat valde miratur, cum in processu informativo, antequam episcopus factus esset, orthodoxus repertus sit. (Codex diplomat. ed. Friedrich I., 17). S. Pontifex synodum convocavit (anno 880), in qua Methodius se credere ea, quae ecclesia, confessus est (contra Milaš, Slavenski apostoli str. 346 et V. Bilbasov, Kirill i Methodij 1868, str. 87—8); ecclesiam autem semper credidisse Spiritum s. a Patre Filioque procedere (post Leonem III. et Nicol. I.) e bulla Ioannis VIII. »Industriae tuae« (880) manifestum est (p. 753; 917 contra I. Malyševskij, Svjatye Kirill i Methodij str. 233—240). Quo sensu Ioannes in hac synodo Methodii orthodoxiam probaverit, optime docet epistola data 23. Mart. 881 Pastoralis sollicitudinis (925—927). Cum enim perfidus Methodii suffraganeus Viching eum inquietaret laboresque eius apostolicos impediret apud Svatopluk ad secretas Roma acceptas instructiones provocans, papa singulari epistola virum apostolicum consolari necessarium duxit et eius orthodoxiam denuo confirmavit.

Immerita legendarum Pannonicarum superlatione perveniri potest ad conclusionem professoris Brückner, qui magno historiae seriae ludibrio Apostolos Moraviae viros improbos, mendaces, simulatores, infensissimos Romae adversarios fuisse finxit.

Materia haec a. 1906 porro tractatur. Dolendum est quod egregia haec commentatio in tot frustula divisa est, quod perspicuitati magnopere obest, quae alia quoque ratione negligitur.

Lidový zpěv duchovní v Italii (De populari cantu spirituali in Italia). 22—27. (Iuxta articulum P. Ghignoni: »Per il canto religioso popolare in Italia« in »Cultura Sociale« 1903.) Italia bono cantu populari, qualis apud gentes Europae mediae et septemtrionalis floret, caret. Musica sacra ad solos dies festos est restricta; sicubi die feriali cantatur, cantus ululatum mulierum liberorumque adaequat.

Quomodo huic defectui mederi possumus? Revirescente animo christiano cantus ex intimo corde manaret, moveret, raperet, religionem expergefaceret. Qua de causa carminibus argumento et forma expolitis et vere popularibus opus est. Ad quorum inopiam removendam associatio Romae orta est, quae vilibus libellis optima vetera carmina edit, viros idoneos ad nova in lingua Italica componenda allectat (adhuc latine cantatur), in scholis et associationibus ea inter plebem diffundit. *Mužný.*

Časopis katolického duchovenstva 1905.

Dr. Fr. Kryštůfek: Jansenismus a jeho zhoubný vliv na katolické státy v Evropě (De infausto jansenismi in catholica Europae regna influxu) P. 7, 151, 337, 532, 646.

Sententiae, quas C. Jansenius in libro suo, qui Augustinus inscriptus erat, proposuit magno damno ecclesiae variis in regnis factae sunt.

In Gallia iam a. 1655. a P. Innocentio X. quinque propositiones reiectae sunt (nonnulla praecepta divina servari non posse, gratiae resisti non posse etc.). Qui a Jansenio erant, negabant, sententias sensu reiecto esse in »Augustino« scriptas; qui demum sub Clemente XI. in »pio silentio« acquieverunt. Controversiam a. 1701 renovatam idem Clemens XI. cum Ludovico XIV. composuere. A. 1713 propositiones 101 Pasch. Quesnelli, qui a. 1671 suas »reflexiones morales« (Abrégé de la morale . . .) ediderat a P. Clemente XI. ob jansenisticam doctrinam bullâ »Unigenitus« a. 1713 condemnatae sunt. Cardinali Noailles archiep. Parisiensi et aliis bullam abnuentibus et Ludovico XIV. defuncto ad concilium generale appellatum est; »Appellantes« etiam post bullam Unigenitus (1728) multas turbas excitaverunt.

In Neerlandia P. Kodde, vicarius apostolicus, Collegium capitulare Ultraiectense bullam »Unigenitus« accipere recusabant. Cum a. 1721 Spinolli, internuntio Bruxellensi, a. s. sede vicesuperioris missionis Neerlandicae munus delatum esset »Collegium« a. 1723 Cornelium Steenhoven archiepiscopum elegit. Schisma hucusque durat. Jansenistae doctrinam suam magna litterarum copia propagabant. Maxime e Neerlandia G. D. de Bellegard in Austriam, Italiam, Hispaniam, Lusitaniam doctrinam exportabat, qui cum Galliam peragrasset a. 1775 Viennae a M. Theresia benigne receptus est. Ex Austria profectus est in Italiam ecclesiam Ultraiectensem cum Sede Apost. reconciliaturus. Sed morte Clementis XIV. conamen ad irritum redactum est.

Jansenismi in Austria columina erant: van Swieten et A. de Haen, medici imperatricis et Simen, Stock, Terme canonici. Etiam in seminarium professoris dogmaticae, Stöger, et spiritualis, Růžička operâ scripta jansenistica irrepserunt. Narrantur res cardinalis Migazzi eiusque adversarii Blarer. Labacum ipse episcopus (Car. Herberstein) per sacerdotem Schwarzenbach seminarii directorem et prof. Ziegler jansenismum induxit, Brunam per professores Schanza et Lauber translatus est. Josephus II. silentium praecepit de bulla »Unigenitus«, atque »seminaria generalia« condidit a 1783.

In Italia jansenismi caput erat Pavia. Ab ea parte stabant Tamburini et Scipio de Ricci, auctor Synodi Pistoriensis, quae jansenismum dogmaticum approbavit.

Etiam in Lusitaniam jansenismus libris invectus est. Pombal Jesuitas oppugnans auxilio usus est jansenistarum, quos Viennae primum cognoverat, et qui columina regiae potestatis adversus Ponti-

ficem se praebebant. Verum postea ubique imperatorum inimicos et revolutionis socios sese praebuerunt

Haec omnia ex fontibus primariis (Nouvelles eccl., Staatsanzeigen etc.) et secundariis (Brunner etc.) promuntur.

Dr. J. Samsour: Křesťanské missie a jejich kulturní význam (De missionibus christianis earumque pro cultura momento).

In hac commentatione tractantur merita missionariorum de cultu regionum nondum christianarum extra Europam.

Primum quid in geographia praestitum sit exponitur. Asiam peragrarunt et descripserunt Io. Piano di Carpine, Guil. Rubruck, Io. a Monte Corvino, Odorico Matthiussi de Pordenone, Io. de Marignola, Martini S. J., Gerbillon S. J., du Halde, Cibot, Huc, A. David, Constans de Deken, Pigneau de Bahaine, Mgr. Pallegoix, Blanc S. J., S. Chevalier — arhim. Palladij — Ed. Robinson, F. V. Holland, Tomlin. — Africae regiones descriptae sunt a B. Tellez, P. Paëz, G. Sapeto, L. des Avanchers, card. Massaja, Carli, Ant. de Cavazzi, A. Zuchelli, Ch. Duparquet, Teroerde S. J, Coulbois, Schynze, Augouard, Roblet, Colin -- Philipps, Wangemann, J. Ehrhardt, J. Rebmann, L. Krapf, Th. Wakefield, M. Coillard, J. Sibree, Borchgrevink, Lars Dahle, D. Livingstone. Historiam geographiae Americanae nominibus suis ornarunt: Chr. d' Acuña, P. Lombard, P. Sagard, L. Hennepin, Jogues S. J., Charlevoix, Marquette. — Australiam et insulas perscrutati sunt P. Ullathorne, Pompallier, L. Maigret, Mgr. Douarre — Taplin, Mardsen, Taylor, Lawes, Chalmers.

Deinde linguae a missionariis in usus suos et doctrinae conversae tractantur. De sinologia optime meruerunt M. Ricci S. J., P. Noël, Basil. de Glemon, Parrenin, Gaubil, Amyot, Perny, Zottoli — Gützlaff, Faber, J. Legge; de lingua siamica Mgr. Pallegoix, P. Desgodins; de indicis H. Henriquez S. J, Proença, R. Nobili, C. Beschi, Hanxleden, G. Coeurdoux — Ziegenbalg, Schultze, W. Carey; de linguis semiticis P. Cheiko, Scheil; de aegyptologia Isenberg, Krapf; de linguis Nigritarum Autunès, Bonnefoux, Lecomte, Ailloud, Caussèque, Malzac -- Arbousset, Casalis, Robinson etc.; de variis linguis Indianorum: J. Bruyas, Chaumonot, J. de Bréboeuf, A. White, J. Gravier, Le Boulanger, St. Rasles, Domingo de S Thoma, D. Gonzalez Holguin, D. de Torres Rubio, Bertonia, Vega, Valdivia, Febres, J. Chomé, Camano, Anchieta, Figueira, Ruiz, Restivo, Molina, H. Carocchi etc.; de australicis Maigret, Janssen, Smoing — S. Coolsma.

Tum quomodo operâ missionariorum cultus moresque barbarorum aucti sint exponitur et adversariorum commenta refutantur.

Mt. Osecensis.

RUSSICA.

A. L. Bajkov, **Современная международная правоспособность папства въ связи съ ученіемъ о международной способности вообще. (La capacité internationale actuelle du Saint-Siège et les personnes du droit des gens.)** Peterburg. 1904, p. XXXV.+461. Tractatus historico-dogmaticus.

Historia iuris internationalis papatus in quattuor aetates seu periodos dividitur: 1) a 313 ad Gregorium VII. — per quod tempus ecclesia subiecta est imperio civili. 2) a Gregorio VII. ad Avenionense exsilium, tempus coniunctionis imperii civilis et religiosi, regumque munere procuratorum papalium dumtaxat fungentium. Neque hoc neque priore tempore aequum inter utrumque imperium ius viguit; papa tum acquisitas condiciones internationalis iuris gentium imperio civili denegat. 3) a schismate occidentali ad 1789. Papatus labitur; imperium civile

liberius se gerit. Turbis religionis saec. XVI. papatus iterum evehitur. Concilio Tridentino centralizatio ecclesiae conditur, quae a. 1870 perficitur. In hac periodo ius utriusque imperii aequatum est. Imperii ecclesiastici studium, quo imperio profano superius fieri intendebat, per ipsas gentes perimitur. 4) a 1789—1870. Postquam civitates popularem quandam formam induerunt, principatus ecclesiae aboletur. Roma occupata principatus papae exstinguitur vel potius in exterritorialismum vertitur, sed papatus fit iterum internationalis et capax internationalis aequalitatis in iure gentium.

Aetas prima (p. 4—26). Opportuna fortuitorum concursione praeparatum est, ut papatus eodem iure fieret, quo potestas civilis. Quamdiu Italia Constantinopoli obnoxia fuit, papa in tanta dignitate sua et patrimonio s. Petri donatus — imperatori obnoxius et subiectus erat, in qua condicione usque ad Longobardorum adventum fuit. Ad papae liberationem gentium mutatio sedium, humilitas Byzantii, magna paparum industria contulerunt. Res aliter fieri non potuit. Imperio Romano destructo et bello inter Longobardos et Constantinopolim politico simul et religioso (iconoclastae) gesto papae libertas per Francos a Longobardis defenditur, eorumque sublato imperio papa in altum surrexit. Nec sola prudentia civilis papas iuvit, sed etiam auctoritas eorumque cum populo Romano conspiratio. Cum imperator abesset, pontifices Romani populo in omnibus rebus optime iustissimeque consulebant. Barbaris terram invadentibus non erat nisi papa, a quo salutem peterent. Nec barbarorum nec Byzantinorum nomen in Italia erat in gratia. Accedit quod papae legationibus, Christianae doctrinae apud varias gentes propagandae causa missis, in dies magis crescebant. Denique neque magni imperii romani memoria neque ss. Petri et Pauli ecclesiae Romanae auctorum, quam Bajkov contra „communem" [sc. inter Russos] sententiam non omni veritatis specie carere p 15[2] notat, negligenda est [1]).

Tamen plenam libertatem Roma consecuta non est, quia sedes Romana in rebus sacris nondum erat sui iuris (p. 16—21). Auctoritas religiosa papae, quam commodissimam sibi fore iam Pipinus et Carolus bene perspexerant, ad constituendum imperium Romanum multum contulit; eademque ad Francos curatione papatus privandos removendosque valuit. Quamquam interim tanta non fuit, quia tunc primatus erat

---

[1]) „J'ai vu avec peine que, dans l'encyclique patriarcale [du patr Anthime 1895] on semblàt mettre au rang des choses douteuses le séjour de saint Pierre à Rome, et que l'on cherchât à expliquer par les apocryphes pseudo-clémentins la tradition universelle sur se point de fait. Ce système, contraire à la croyance admise jusqu' à ce jour dans l' Eglise grecque comme dans l'Eglise latine, dérive des élucubrations de Fr. Christian Baur et de l'école rationaliste de Tubingue. Il est maintenant abandonné de tout le monde savant, en Allemagne et ailleurs. Plusieurs de ceux qui s'y étaient laissé tromper, comme l'illustre évêque anglican Lightfoot, sont revenus à la tradition. Renan lui-même a regretté les concessions qu'il lui avait faites d'abord." L. Duchesne, Autonomies ecclésiastiques — Églises séparées, Paris 1896 p. 124.

penes concilium, non penes papam (Nositelem religioznago verḫovenstva javljalsja sobor, a ne papa. 21). Auctoritate politica crescente, etiam religiosa auctoritas papae crescebat, concilii auctoritas minuebatur. Quae rerum mutatio libertati ecclesiae locum dedit.

Cum summa rerum religiosarum potestate non uteretur, s. sedes tutela potestatis civilis indigebat (p. 22—25). Imperio post Caroli M. mortem diviso libertas Romae augeri potuit, sed, cum papa in bello, quod propter imperii successionem gerebatur, nullius partis esse non posset, auctoritatem suam incertis eventibus interponere debuit.

Notari potest accuratius inspecta eius aetatis monumenta alia testari de primatu romani pontificis atque Bajkov opinatur.

Aetas secunda (Gregorius VII. — Avenio) p. 27—86. Ipsius ecclesiae bonum tulit, ut papatus elementa auctoritatis internationalis acquireret; ea enim ecclesiae forma, qua vis omnis penes primores ecclesiae episcoposque erat, in concilium congregatos, detrimentosam se praebuit. Deerat plena libertas a potestate imperii, cum episcopi clientes imperatoris essent, a quo terram et potestatem civilem velut beneficium iure feudali accipiebant. Caelibatus episcoporum, quibus mortuis beneficium alii tradebatur, malum augebat. Inaugurandi ius impediebat, quominus retenta illa forma ecclesia sui iuris evaderet. Certamen Gregorii VII. eiusque successorum de iure inaugurandi iustum et necessarium erat. Eadem illa optimatium ecclesiae summa potestas damnosa erat etiam moribus cleri: episcopi atque clerici saepe magis milites erant quam sacerdotes.

Quae cum ita essent, s. sedes episcopis libertatem ecclesiae necessariam conciliare constituit. Verum quidquid ad hoc consequendum conata est, res obtenta non est, etsi forma (inaugurandi) cessavit; clerus enim beneficiis imperatoris privari voluit. Perempto igitur hoc consilio aut toleranda fuit aliena in ecclesiam potestas aut summa potestas ecclesiastica ab optimatibus seu episcopis ad unum papam transferenda. Dei providentia id quod secundo loco posuimus effectum est.

Bajkov theologos ecclesiae russicae secutus, quomodo papatus creverit exponit; abstinet autem ab usitatis exprobrationibus superbiae paparum. Primo potestas paparum ecclesiâ italicâ continebatur, quae eis per decretum Nicaenum [?] [2]) proxime subiecta erat. Per missio-

[2]) Cf. Hefele, Conciliengeschichte[2] I., 394. 397 Quodsi concilium Chalcedonense decretum tale indicat, bene notat Duchesne l. c. p. 195: „Cette décision des Pères est encore à trouver. A moins d'admettre que l'on se réfère ici à un concile général secret dont toute trace aurait disparu, dont Eusèbe et les autres contemporains du concile de Nicée n' auraient pas eu le moindre vent, je ne vois pas ce que l'on veut dire. Du reste, ce concile général devrait être fort ancien, antérieur au IIIe siècle et même au IIe, car en ces temps-là nous voyons l' Église romaine investie non pas seulement de prérogatives honorifiques, mais d'une autorité universelle et indiscutée. En remontant ainsi, on arriverait aisément aux apôtres. Mais ce n'est pas ce que voulaient dire les évêques de Chalcédoine; les Pères dont ils parlaiens ne sont pas les apôtres, mais les évêques; ils entendaient ramener ut niveau de la leur l'autorité d'où dérive la primauté de l'Église romaina.

narios fines prolati sunt necdum tamen ampliorem potestatem quam ceteros patriarchas papam habuisse, Concilium Chalcedonense testatur (Mansi VII., 370; Mirbt. Quellen. S. 26 ff.). Quaestiones dogmaticae per concilium, non per papam solum decernebantur (p. 35): documento sint Leonis epistola dogmatica ad Flav. (Döllinger, Das Papstthum S. 321[26]) et condemnatio monotheleticae haeresis Honorii I. (Mansi XI., 554 s.; 731. — Mirbt, Quellen S. 31).

Cum interim clerus, supremae potestati civili subiectus, sui iuris fieri nullo modo posset, potestatem papatus augeri intererat vitae ecclesiae: „vozvyšenie papstva rezul'tat nastojatel'noj neobhodimosti, vopros žizni i smerti dlja katoličeskoj cerkvi (p. 36). Concilium nihil valebat. Solus pontifex Romanus idoneus erat, qui ecclesiam liberaret. Cerkov' koncentriruet vsju polnotu duhovnoj vlasti i vručaet ee tomu, kto bolěe drugih byl nezavisim ot gosudarstva. Takim licom, edinstvennym v loně zapadnoj cerkvi, i kak by sozdannym dlja etoj cěli sud'boju, byl papa, kotoryj, buduči ne tol'ko episkopom, no takže gosudarem, javljalsja eksterritorial'nym po otnošeniju k gosudarstvu.

Hanc auctoritatem necessitate postulatam difficile erat solis canonicis fontibus fulcire et sustinere. Hinc natae sunt falsae et corruptae litterae (decreta concilii Sardicensis concilio Nicaeno adscribuntur: Innoc. I., Epist. ad Vatricium; cf. Mirbt l. c. S. 21; Döllinger l. c. S. 22.; canonis 6. Concilii Nicaeni textus mutatur; Mirbt S. 16), decretales Pseudo-Isidorianae etc. [3])

Principatus religiosus s. sedis continebatur (obuslovlivalsja) libertate eius (p. 41—51). Papa pendente ex imperatore, imperator regnat in ecclesia. Concilia in hoc certamine serviliter se gerebant victoris cuiuscumque partes secutae.

Haec dum geruntur, ius internationale ecclesiae augebatur usque dum potestate civili superior facta est.

Papae contentio universalis imperii non fuit causa concursus ecclesiae cum potestate civili, verum consecutio duarum potestatum

---

En cela ils se trompaient: l'Église romaine ne doit rien aux conciles; son autorité lui vient de plus haut. Les empereurs ont pu fonder une nouvelle Rome; créer une seconde Église romaine est au-dessus de toute compétence épiscopale". Cf. Patr. Murray, De eccl. Christi vol. 3, s. 4, disp. 19, n. 493 ss.

[3]) „En réalité, les Fausses Décrêtales n'ont été qu'un argument temporaire, mauvais sans doute, mais employé de bonne foi. Ce n'est pas, en tout cas, dans ces documents que Grégoire VII puisa le sentiment profond de la grande misère où il trouva l'Église, de la force morale dont, en dépit de tout, pouvait encore disposer le pape, successeur de saint Pierre, pourvu qu'il fût libre, désinteressé, fidèle à son devoir. Il savait bien que ce sentiment avait été celui des grands papes d' autrefois, les Léon, les Grégoire; dans leur souvenir, il trouvait un appui, une espérance. Mieux renseignés qu'on ne pouvait l'être de son temps, nous voyons maintenant que, pardessus ces illustres pontifes, il se rattachait à une tradition plus ancienne, plus vénérable encore, à celles des papes de l'âge primitif, de cet âge où l'Église, en dépit de son insecurité matérielle, ne connaissait pas d'entraves à son activité spirituelle; où les empereurs n'étaient pas encore ses fils, mais n'etaient pas non plus ses oppresseurs". Duchesne l. c 162.

absolutarum (p. 51—55). Imperium germanicum nitebatur ad universale imperium; ecclesia autem libertatem sibi vindicabat. Pax et concordia conciliari non potuit, quia utraque potestas alterius obsequio tolli sibi videbatur. Cupiditatem meram dominandi vel ambitionem sive papae sive imperatoris in culpa certaminis ponere levissimum est (p. 52). Ecclesa, esse non potuit nisi libera.

Contentio illa papae impediri potuit vel formâ imperii civilis mutatâ ita, ut summa imperii apud unum esse cessaret et popularem quandam formam indueret (quod factum est ab a. 1789), vel principatu religioso papatus sublato; hic tolli potuit vel potestate singularum ecclesiarum aucta (velut nationalium: modus gallicus). vel politica papatus libertate circumcisa (modus germanicus).

Quod gravitatem (intensivnost') attinet, sententia potestatem spiritualem priores partes agere quam saecularem duobus modis exprimebatur (p. 56—62). 1) Principatu religioso s. sedis circumscribitur et coërcetur principatus saecularis imperatorum. Ita papa duplicem tenet potestatem: et religiosam et civilem; haec ex illa, ex potestate clavium delapsa est (Gregorius VII., Ep. ad Germ. Mirbt l. c. p. 54 s.; potestas principum est quasi quaedam permissio a papa concessa (Innoc. III. ap. Mirbt p. 79. 62 ss.); ex se auctoritatem nullam habet. Gregorius VII. ipse regum potestatem e superbia, rapina, perfidia, sceleribus, diabolo repetit (Mirbt p. 56; Delarc, t. I., p. 83.).

2. Principatu religioso s. sedis circumscribitur et coërcetur libertas (nezavisimosť) imperatorum; haec utriusque-potestatis aestimatio et concordis agitationis postulatio („teorija garmoničeskago sosuščestvovanija vlastej") exponitur secundum Bellarminum, Ant. de Rosellis, Gerson, s. Thomam per alios (Mirbt, Ranke, Goldast, Čičerin [Istorija političeskiḫ učenij M. 1869], Baumann, P. Janet) cognitos.

Causae, cur spiritualis potestas saeculari superior facta sit, sunt et potestas saecularis aetate media ad unum omnis collata seu administratio regia et primatus ecclesiae a papa acquisitus. (62—73). Sine principatu religioso potestas civilis sub dicionem papae cadere non potuit. Quamdiu papa simplex episcopus fuit concilio episcoporum subiectus, animos fidelium ipse proxime movere non poterat. Sed neque hic primatus par est potestati civili subigendae; accessit forma regia potestatis civilis. Rex, cum christianus esset, ecclesiae obnoxius erat, per regem totum regnum. At civitas, quae comitiis civium regitur, praestat de libertate, etsi convocati ad comitia catholici sunt.

Principatus papae non continebat ea, quae ad naturam theocratiae pertinent (74—77). Non enim erat idem subiectum summae potestatis civilis quod religiosae.

Quamvis magna fuerit Innocentii III. tempore potestas papae religiosa et civilis, consilium regni ecclesiastici omnium gentium constituendi ad effectum adduci non potuit (77—84). Principatus papae populum ad res rei publicae tractandas movit. Per quem Gregorius vicit, idem populus ne universale imperium religiosum constitueretur impedivit.

Brevis huius aetatis conspectus (84—86) est: 1. Ecclesia occidentalis ab episcopis velut principibus tenebatur; libertas igitur eius e libertate

episcoporum pendebat; qui cum feudis imperatori obnoxii facti essent, liberare se non poterant. 2. Quapropter haec ecclesiae forma rationibus eius non conducit et auctoritas s. sedis efflorescit. Simul cum auctoritate religiosa s. sedis libertas civilis laeta incrementa capit. Ergo ea, quae ad naturam aptitudinis ad ius internationale pertinent (principatum et libertatem et independentiam [„razvitie suvereniteta, svobody i nezavisimosti“]) bonum ecclesiae postulabat. 3. Ubi summa imperii apud unum est, regnum a rege non differt. Rex christianus subditus est papae, per regem regnum. Ita potestas imperatoris coërcetur auctoritate papae. Ergo papatus potestate civili superior factus est propter civitatum administrationem regiam. 4. Persuasio ecclesiam liberandam esse ecclesiam mutavit in civitatem spiritualem, quae unius nutu regitur. S. sedis potestas rebus publicis exitiosa esse visa est, unde certamen inter potestatem religiosam (papalem) et civilem (gallicana ratio et germanica) ortum est. Papa libertatem suam (ecclesiae) muniebat et sedis suae principatu religioso propugnato et potestate saeculari supposita spirituali. Universale imperium papale propositum est. Ergo in statu patriarchalis dominatus (v uslovijaḫ absoljutnoj, patriarḫal'noj monarḫii) evolutio eorum, quae ad naturam aptitudinis ad ius internationale pertinent, imperio potestatis spiritualis in saecularem continebatur. 5. Hoc imperium non continebat ea, quae ad naturam theocratiae pertinent, quia, licet papa sit unum subiectum reale utriusque potestatis, subiecta idealia manent diversa: ecclesia et imperium. 6. Crescente papae potestate spirituali populi ad rem publicam consilia et cogitationes referre coeperunt; unde libertas imperii a curia tuta reddita est. Quapropter spes, qua papae orbis terrarum imperium complectebantur, irrita cecidit.

Aetas tertia (Avenio — 1789) p. 87—120. 1) Imperia saecularia ea acquirunt, quae ad ius internationale pertinent. — Papatus mores, cum orbem terrarum affectaret, lapsi sunt; religione neglecta de re publica agebatur (p. 87—91): simul cum morali, etiam religiosa s. Sedis auctoritas, maxima defensio a potestate civili, ideoque libertas ipsa minuebatur. Auctoritate religioso-morali cadente concilia Constantiense et Basileense potestatem papae decretis de episcopali forma administrationis ecclesiae circumscribebant; qua forma restituta imperia catholica tutelâ papatus regi desinunt; quae liberatio, ubi res christianae novatae sunt per protestantes, perficitur.

2. Quibus aptitudo ad ius internationale continetur, tamen a s. Sede retenta sunt (108—116). — Terminis, quibus auctoritas papae per concilia Constantiense et Basileense finita erat, a Tridentino ablatis, principatus religiosus s. Sedis restitutus est; importunitas illorum conciliorum et libertas potestatis spiritualis, forma ecclesiae episcopali in periculum adducta, rerum pristinarum studium excitarunt. Neque libertatem a potestate civili papatus amisit.

3. Ne tamen internationalis iuridica „constructio“ mutuarum relationum inter ecclesiam et potestatem civilem oreretur, forma administrationis civilis, qua summa imperii uni manebat, impedivit.

Aetas quarta (a. 1789—1870) p. 120—152. Rerum publicarum commutatio libertati consulens regna catholica a papatus tutela liberavit

Idem libertatis studium — rebus Romanis et Italicis agi coeptis — regnum ecclesiasticum Româ occupatâ oppressit. Quo exstincto auctoritas s. Sedis crevit: non solum nova rerum publicarum forma papae copiam dedit factionis „clericalis" in re civili potentis sed mutata — rebus mutatis — curiae consilia auctoritatem s. Sedis amplificarunt. Leonis XIII. auctoritas celebratur (p. 147). Ea, quae ad naturam aptitudinis ad ius internationale pertinent a s. Sede retenta sunt. — —

In II[a] parte huius operis, quae inscribitur „Konstrukcija meždunarodnoj pravosposobnosti voobšče" haec exponuntur: 1. Principatus, libertas, independentia ad naturam aptitudinis ad ius internationale pertinent; eadem inter se iuncta sunt et cohaerent; universa iura et officia internationalia e duobus iurium officiorumque generibus composita sunt: principalibus et derivatis; utriusque generis iura et officia cohaerentia inter se, cohaerent etiam cum tribus illis, quae ad aptitudinem ad ius internationale pertinent (p. 155—221).

2. Subiectorum principatus, libertatis, independentiae potestas duplex est: per se aestimata seu absoluta et comparata cum aliis seu relativa; utraque principiis internationalibus determinatur. Principia iuris internationalis natura sua obligant atque subiectorum iuris internationalis licentiam coërcent ita, ut tria elementa illa non violent (p. 222—227).

3. Cum principatus, libertas, independentia simul a diversis tenetur, independentia naturalis singulorum finitur; unde satisdationes, quibus tuta reddatur, necessariae fiunt (p. 227—230).

Paucis ad singula descendere libet.

Principatus (Suverenitet) est potestas, quae intra provinciam suam neque ex aliorum potestate neque e subditorum consensu pendet. Ea, naturâ indivisibilis, sed iis, quae continet (po soderžaniju), composita, duplici forma dicionis: territoriali (quae triplex est: territorialis proprie, exterritorialis, deterritorialis) et personali (positiva et negativa) inter se cohaerentibus cernitur. — Libertas (Svoboda) status iuridicus est, quo a provincia alicuius potestatis quaecumque alia potestas excluditur. Qui status, natura indivisibilis, compositus materia duabus libertatis formis obiectiva et subiectiva inter se cohaerentibus cernitur (185—190). Independentia (Nezavisimost') status iuridicus est, per quem intra alicuius potestatis propriam provinciam alius potestatis absentia (iusta) vel cessatio ad causas potestatis non pertinent („v silu kotorago dannyj obščestvennyj organizm, v granicaȟ prinadležaščej emu kompetencii, ne obuslovlivaetsja v osuščestvlenii vlasti otsutsviem (nekompetentnost'ju) ili bezdějstviem vlasti drugiȟ organizmov").

Principatus libertate obiectiva, non subiectiva nec independentia continetur; libertas utraque principatu, neutra independentiâ, independentia utrâque libertate et principatu continetur (193—200).

Principalia iura internationalia sunt iura pacti, „repraesentationis", coactionis; quibus independentia continetur, principatus aut libertas non item, sicut nec officiis principalibus.

Difficultates hic non mediocres superandas fuisse, cum notiones nondum satis liquidae essent, in fine huius partis notatur. — —

Partis III[ae], qua ea, quae in secunda exposita sunt, ad papatum accommodantur, argumentum est hoc: 1. S. Sedes habet principatum,

libertatem, independentiam (234—339). Territorialis eius potestas duplici forma cernitur: exterritoriali et deterritoriali; proprie dicta territorialis 20. Sept. 1870 exstincta est (etiam in Vaticano). Potestas exterritorialis (quae deterritoriali non continetur) papae intra Vaticanum, ubi Italia territorialem potestatem non habet, mansit, estque vere forma potestatis, non auctoritas ab Italia concessa. Sententiae de iurisdictione papae statutae a Scaduto, Palma, Gabib, Orlando, a Soderini, Olivart, Giobbio, Corsi, Farabulini etc., a Calisse, Bonghi, Gabba, Brunialti, Miraglia, Leroy-Beaulieu, Geffcken, exponuntur; ipse Bajkov sentit haec (p. 273—278): S. Sedes ius habet exercendi morum praefecturam necessariam ad consulendum intra Vaticanum securitati in genere, et securitati papae singillatim et ad libere exercenda quae ad religionis administrationem pertinent. Eadem ius habet exercendi omnia negotia, quae ad administrationem Vaticani referuntur; item ad exercendam potestatem iudicialem in rebus iurisdictionis civilis, non tamen in causis publicis. — Positiva forma potestatis personalis s Sedis iure dominationis, quam in gregem suum cuiuscumque territorii habet, cernitur, negativa exclusione aliorum dominationis similis in gregem catholicum.

Subiectiva libertas s. Sedis obiectivâ libertate ecclesiae continetur, ex contrario non item (328—331); subiectiva ecclesiae potestas formâ eius regali continetur; politica papae emancipatio cum subiectiva eius libertate cohaerens et territoriali (exterritoriali) potestati curiae adnexa condicio necessaria est formae regalis ecclesiae; haec sine illa cogitari nequit (325—328). Libertas obiectiva ecclesiae catholicae (quod est ideale subiectum religiosae potestatis) et subiectiva libertas subiecti realis potestatis spiritualis (papae), praestita huius „exterritorialitate", duo necessaria elementa aptitudinis s. Sedis ad ius internationale sunt (330—331).

Principatus s. Sedis, religiosus et saecularis, continetur obiectivâ libertate ecclesiae catholicae, non independentiâ; saecularis etiam subiectivâ libertate papatus, religiosus non item. Independentia, qua obiectiva s. Sedis libertas non continetur, ipsa et obiectiva et subiectiva libertate et principatu ecclesiae catholicae continetur.

2. Expositis p. 344—361 variis sententiis de aptitudine papatus ad ius internationale agitur de universis s. Sedis iuribus officiisque internationalibus (p. 361—399); quae de his supra in genere (p. II., n. 2) statuta sunt, huc transferuntur.

Item tertio (p. 399—404) et quarto (p. 404—437) loco quae eisdem locis in genere dicta sunt, in s. Sedem accommodantur. Internationales iuridicae satisdationes, quibus ne in rebus mixtis in contentionem veniant imperium et s. Sedes cavetur, sunt: utriusque potestatis (saecularis et spiritualis) officia, ecclesiae cum potestate civili et huius cum illa societas, ius coactionis.

Appendicis instar addita est lex 13. Mai 1871 lata (italice et russice) p. 439- 447.

Vel ex brevi conspectu hoc manifestum est librum hunc doctrinae plenum, sine ira et studio scriptum dignissimum esse, qui legatur.

F. Žák.

N. Lipskij, **Психологическія основы умственнаго и религіозно нравственнаго воспитанія въ дошкольный періодъ.** Нѣжинъ 1905 (m. i. p. t.)

Post actus sensitivos transit auctor ad actus animae intellectuales (Разсудокъ и мышленіе, p. 73.) Primus effectus intellectualis activitatis animae est iuxta auctorem distincta notio universalis (понятіе). Medium locum inter notiones universales et repraesentationes sensitivas tenet magis vel minus universalis repraesentatio (общее представленіе . Haec est adhuc sensitivae cognitionis actus et quidem memoriae; universalis ideo vocatur, quia omissae sunt in ea nonnullae individuales perfectiones obiecti et solum eae, quae magis vel minus communes sunt, expressae sunt. De simplici apprehensione tamquam de proprio actu intellectus auctor non loquitur. Contra hoc teste conscientia verum est simplicem apprehensionem tamquam actum intellectus distinctas notiones universales praecedere. Scimus enim, priusquam intellectus has efformaverit, nos apprehendere obiecta singularia ut realia, et quidem ita realia, ut ea de nullis aliis similiter et simul apprehensis praedicanda esse saltem implicite perspiciamus. Talis actus non est sensus, quia hic non potest apprehendere obiectum ut reale, sed est actus intellectus (qui iuxta sententiam Scotistarum et Suarezii apprehendit obiectum singulare directe immediate, iuxta sententiam s. Thomae et Thomistarum cum quadam reflexione ad phantasma).

Ex eo, quod putat auctor, notiones universales distinctas esse primum productum intellectualis operationis, intelligitur, cur actum iudicii post illas demum ponat. Ad materiam enim iudicii (S[ubjectum] et P[raedicatum]) requiruntur notiones, quae obiecta ab intellectu cognita exprimant. In philosophia scholastica, tenente sententiam, iam per simplicem apprehensionem obiectum ab intellectu cognosci, ponitur actus iudicii ante notiones universales distinctas. Hoc recte fieri, patet etiam ex eo, quod ad notiones universales distinctas efformandas plura iudicia sunt necessaria. Recte dicit auctor similitudinem obiectorum esse fundamentum notionum universalium. Ad eas efformandas pervenimus per comparationem complurium individuorum, abstractionem perfectionum individualium et unionem perfectionum compluribus communium in unam notionem. Si haec solum essentiales perfectiones continet, vocatur notio essentialis (понятіе = соединеніе существенныхъ признаковъ предмета, p. 75).

Sed quaeso — fitne illa comparatio et abstractio per solas repraesentationes sensitivas an per iudicia? Propria experientia unius cuiusque testatur, utramque per iudicia fieri (quanta inquisitio scientifica per multa ratiocinia et longas inductiones ad efformandas distinctas notiones universales saepe est necessaria!).

Operationes intellectuales specifice differre ab operationibus sensuum consequenter etiam hominem a bruto), pluribus firmissimis rationibus ab auctore probatur (facultate abstrahendi. quae iam in fine primi anni in infantibus sese manifestat, aptandi media ad finem, cognoscendi nexum inter effectum et causam, qua facultate bruta omnino carent, p. 93.)

Praeter facultatem cogitativam (intellectum) loquitur auctor de superiore quadam facultate cognoscitiva, quam rationem appellat (Разумъ = rozum = die Vernunft, p. 99.) Ratio discriminis iuxta auctorem in eo est, quod intellectus versatur circa obiecta experientiae (vel potius circa ea, quomodo nobis res per experientiam apparent), ratio vero elevat se supra experientiam et consistit in firmo nisu ac veluti instinctu spirituali penetrandi ad ipsas rerum substantias, singulas cognitiones in unum systema redactas habere (idea veri), cognoscere non solum id, quod est, sed etiam id, quod oportet esse (idea boni), cognoscere omnia in harmonica unitatem et universitate, imprimis res omnes tamquam

unum cosmon (idea pulchri, p. 101). Triplex haec idea nobis innata esse dicitur, sed ante experientiam vacua est (p. 99 infra: »Это стремленіе есть какъ-бы духовный инстинктъ, заложенный въ нашу душу«; p. 100 supra: »идея сама по себѣ безсодержателна въ началѣ и только благодаря послѣдующему опыту, она обогащается содержаніемъ, развивается, крѣпнетъ, руководитъ самимъ дѣломъ позванія и выходитъ за предѣлы опыта« etc.; p. 101: »Затѣмъ слѣдуетъ признать врожденною нашему духу и эстетическую оцѣнку — — идею красоты — —).

Resonat mihi hic sententia Kant de ratione (die Vernunft) eiusque ideis. Nolo dicere, auctorem hac in re Kant simpliciter sequi velle. Kant enim ope suarum idearum rationis nec ad realem notionem substantiae proprii »ego,« rerum mundi, Dei, nec ad reales notiones ordinis moralis non pervenit, auctor vero haec aliis locis tenet et defendit. Quomodo idearum rationis relationem ad eorum obiecta auctor accuratius intelligat et quo sensu eas innatas assumat, dicere non possum, quia hanc quaestionem non satis clare nec determinate proponit, immo p. 102. infra dicit, notionem humanae rationis nondum in psychologia perfecte investigatam esse (quod verum quidem est de philosophia moderna, quae veram intellectus humani notionem ab Aristotele et scholasticis philosophis traditam negligit et aliam eiusdem notionem veram invenire non potest). Solum de orienda cognitione Dei fusius sententiam suam de ideis innatis explicat idque hoc modo: Fundamentalis lex mentis nostrae est, ut nihil possimus cognoscere, nisi id alii obiecto opponere et cum eo comparare possimus. Habemus notionem lucis ideo, quia est in nobis idea luci contraria — tenebrarum, habemus notionem boni, quia possumus eam comparare cum notione ei contraria mali etc. Consectarium huius fundamentalis legis est hoc: Si homo cognoscit se esse personam finitam et limitatam, hoc tantum inde possibile est, quod in eius mente est notio personae infinitae et illimitatae et quo clarior fit una notio, eo clarior evadit etiam altera (p. 125.). Immo hic videtur sentire, notionem Dei eodem modo esse nobis innatam, atque ipsas naturales facultates. Sic dicit p. 126 supra: »и такъ, идея личнаго безконечнаго существа прирождена человѣческому духу, какъ прирождена способность мыслить, говорить и проч. (itaque idea personalis infiniti Entis humano spiritui naturalis est, sicuti est ei naturalis facultas cogitandi, loquendi etc.)

Ideae innatae non sunt quidem metaphysice impossibiles, et si experientiâ existentia earum demonstraretur, eodem modo obiectivae cognitionis fons essent, sicut ipsae naturales facultates (pertinerent enim ad naturalem hominis perfectionem. et etiam in hoc casu valeret principium, naturam non fallere). Sed earum existentiae nullum verum argumentum adest, immo contrarium constat. Conscientia enim nihil tale testatur. Lex vero illa fundamentalis mentis, quâ auctor sententiam suam fulcit, neganda est. Omnes enim notiones reales, quae non sunt essentiâ suâ relativae, cognoscere possum prorsus sine omni opposito. E. g., si numquam essent tenebrae, sed perpetua lux tempore meae vitae et si plane nullam cognitionem tenebrarum haberem, certe etiam tunc lucem cognoscerem. Simili modo lapidem, arborem, hominem possum cognoscere sine eorum opposito. Etiam ens finitum et limitatum cognoscere possum sine cognitione infiniti et illimitati. Aliud est enim concipere rem simpliciter finitam seu limitatam et aliud concipere eam ut formaliter oppositam Enti infinito seu ut non infinitam. Ad cognitionem simpliciter finiti nihil aliud requiritur, quam ut cognoscam realitatem aliquam et ulterioris realitatis defectum, vel alio modo, si comparo plures res finitas inter se, video cuivis rei adesse aliquas perfectiones, sed simul aliquas deesse — et sic cognosco eas esse finitas ita ut non indigeam notione infiniti. — Notiones essentialiter relativae includunt quidem in se essentialiter notiones sibi correlativas, attamen ne hae quidem per ideas innatas cognoscuntur, sed

cognita tali notione relativa analytice ex ea immediata illatione cognoscitur eius notio correlativa e. g. e notione effectus notio causae, e notione creaturae notio Creatoris e notione filii notio patris etc.

Neque pro ideis innatis adduci potest impotentia intellectus humani sine his ideis cognoscendi rerum substantias, relationes, dependentiam earum ab Ente infinito, ordinem moralem, pulchritudinem etc. Difficultas quidem non parva occurrit n quaestione, quomodo sensationes, quas sensus ab experientiâ percipiunt, possint determinare intellectum ad cognoscendas rerum substantias et alias notiones transcendentales. Scholastici distinguentes cognitionem intellectus immediatam vel directam et mediatam vel indirectam quaestionem hanc ita solvere solent: Quia phantasmata sensuum in eadem anima sunt, in qua est etiam intellectus, ratio sunt, cur anima formaliter determinetur ad has vel illas species vel ideas intellectu producendas Sic cognitis per sensus qualitatibus sensibilibus, etiam intellectus easdem cognoscit sed modo perfectiore quam sensus, nempe ut reales (saltem confuse), simulque cognoscit confuse ipsam substantiam, cui inhaerent. (Hic primus immediatus et directus actus intellectus vocatur simplex apprehensio.)

Nunc oritur altera quaestio, quomodo procedat intellectus ad cognoscenda ea, quae transcendunt immediatam et directam eiusdem cognitionem (velut notio distincta substantiae, notio relationis, dependentiae etc). Etiam haec intellectus humanus sine ideis innatis cognoscere potest. Cognita enim per simplicem apprehensionem quacumque realitate intellectus immediata illatione (vel immediata consideratione) analytice evidenter cognoscit principium identitatis, contradictionis, exclusi tertii, rationis sufficientis simulque cum primis suis cognoscitivis actibus cognoscit suam aptitudinem ad veritatem cognoscendam (directe, non reflexe). Deinde ope horum principium (quae propter universalissimum suum valorem, quo ad omne prorsus ens sese extendunt, metaphysica vocantur) per ulteriorem experientiam, obiectorum multiplices comparationes, reflexiones ad eorum notiones, notionum analyses, per iudicia synthetica et analytica, ratiocinia, inductiones incompletas et completas (via synthetica et analytica et analytico-synthetica) mediate et indirecte cognoscit intellectus notiones, immediatam experientiam transcedentes, perveniens per entia limitata et finita non habentia in propria essentia sufficientem suae existentiae rationem usque ad cognitionem Entis infiniti et illimitati — Dei, a quo omnia cetera entia tamquam a causa absoluta dependent.

Etiam ideas morales sine innatis ideis potest humanus intellectus cognoscere. Consideratis rerum naturis cognoscit earum inter se naturales relationes, simulque cognoscit, conveniens esse suae naturae rationali, ut his relationibus intellectu cognitis libere actiones suas accommodet. Ita certarum actionum convenientia naturalis cum natura nostra rationali cognoscitur. Ut hanc convenientiam cognoscatur esse moralem bonitatem ex obligatione faciendam considerandus est praeterea Deus, qui ut creator omnium sapientissimus, legibus quas indidit naturae et mundum et nos ad finem propositum gubernat. Sic lumine naturali intellectus cognoscuntur leges naturales e. g. Deo esse serviendum, a filiis parentibus esse oboediendum, neminem esse occidendum etc. Moralis bonitas legis positivae cognitâ lege ab ordinariâ auctoritate. Dei nomine, promulgatâ cognoscitur. Iudicium intellectus, quo hic et nunc aliquod bonum mihi ex Dei obligatione faciendum vel malum vitandum esse cognosco, vocatur conscientia eaque antecedens, a quâ consequens conscientia distinguitur ut eiusdem intellectus iudicium post actionem, quod eam vel ut moraliter bonam approbat, vel ut moraliter malam improbat.

Similiter nec in cognitione pulchri intellectus noster ideis innatis indiget.

Experientiâ internâ igitur teste non potest plus in natura intellectus nostri admitti, quam spiritalis eiusdem perfectio cognoscendi obiecta, quae vel immediate vel mediate intellectum ad se cognoscenda determinant. Si adhibetur pro intellectu vocabulum »ratio« non potest hoc vocabulo intelligi facultas ab intellectu specifice diversa, sed intellectus ratiocinans.

Sicut respectu sensitivae cognitionis, sic etiam respectu cognitionis intellectivae multas bonasque affert Lipskij regulas ad bene educandum. In educatione intellectus curandum imprimis est, ut liberi ea, quae discunt bene intelligant. Non sunt eis proponenda ea, quae nondum intelligere possunt. In exponendis veritatibus religiosis debent attenti reddi, religionem christianam habere nonnullas veritates, quae propter infirmitatem intellectus nostri in hac vita a nobis perfecte intelligi nequeunt. Debent tamen etiam hae veritates in quantum fieri potest, variis analogiis illustrari et rationes adduci ad rationabiliter credendum.

Secundam libri partem auctor »Чувствованія или Эмоціи« = affectiones inscribit, quas ab affectibus proprie dictis non sufficienter distinguit (p. 110). Explicat has affectiones ita: Erga impressiones extrinsecus in animam venientes non manet anima indifferens, sed earum pretium aestimat, dum vel iucunde vel iniucunde iis afficitur. Haec aestimatio animae omnium eius actuum (et sensuum, et intellectus, et rationis) vocatur affectio et indolem omnino subiectivam habere dicitur et quamquam fere sequitur cognitionem, non est tamen merum eiusdem complementum et etiam ante cognitionem fieri potest. Fundamento affectionibus sunt variae animae exigentiae et appetitus e. g. ratio, cur viso instrumento mortifero affectus timoris in homine oriatur, est desiderium et appetitus vitae conservandae.

Verum est, rationem (eamque inadaequatam) omnium animae actuum esse in anima simulque exigentiam et appetitum actionum proportionatarum. Omnis enim entitas capax est actionis et naturaliter illam actionem, cuius est capax, exigit et ad eam tendit. Simul etiam exigit ea, quibus ad actiones suas complenda est. E. g. anima humana est capax sensitivae cognitionis, ergo eam naturaliter exigit et etiam ea, quae cum ea ad hanc cognitionem efficiendam concurrere necesse est (unionem cum corpore ad unam completam substantiam, sana organa, condiciones necessarias, ut ab obiecto determinetur, ipsam determinationem ab obiecto, etc)

Verum quid est illa exigentia animae secundum se spectata ante animae actus? Estne quaedam positiva animae affectio? Non — sed est tantum externa denominatio perfectionis animae cum respectu ad actiones, quarum est capax et sine quibus anima manca esset in sua integrali perfectione.

Verum etiam id est, animam in actionibus, quae ei naturales sunt, facilitatem prae se ferre, quae facilitas etiam activus appetitus vocari potest. Quodsi quis hanc facilitatem, quam anima in actionibus, quarum naturalem capacitatem et exigentiam habet et ostendit, et quacum etiam naturalis iucunditas coniungitur, affectionem vocat, — lis est de verbo. Sin hoc nomine affectus proprie dictos (amorem, desiderium, gaudium, odium, fugam, tristitiam, spem, audaciam, desperationem, timorem, iram) intelligit, protestatur interna cuiuscunque hominis experientia, iuxta quam tales actus nisi post obiectum cognitum fieri non possunt. Dicit quidem hic p. 110 infra, nos saepe gaudere vel tristari de sensatione, quae desiit et quia desiit (ergo in mente non adest). Sed quaeso, quomodo possem de ea ut prius habita et extincta gaudere vel tristari, nisi novo actu cognoscitivo vel sensitivae vel saltem intellectualis memoriae (etsi multo infirmiore et confuso) ut praeteritam et extinctam prius cognoscerem et nisi prius

cognoscerem bonum vel malum mihi, quod cum eius extinctione coniunctum est? Neque alterum auctoris assertum ullam vim habet, nos nonnumquam tristari, inscios rationis, vel sine cognitione mali. Aut enim tunc nostra cognitio mali tantum directa, non reflexa est, aut valde confusa, aut tristitia haec non est veri nominis tristitia i. e. actus psychicus, sed mere physiologicus i. e. mala dispositio corporis.

Quia affectus proprie dicti dependent ab obiecto cognito tamquam a suo termino in quem feruntur, vel quem aversantur, et simul dependent etiam ab animae exigentiis, et obiectivae et subiectivae indolis sunt.

Ex praecedentibus patet, quo sensu sermo esse possit de affectibus religiosis, moralibus aestheticis, intellectualibus, de quibus Lipskij loquitur. Recte hoc vocabulo intelligi posunt aut affectus sensu improprio i. e. animae naturalis facultas et quaedam facilitas cognoscendi veritates religiosas, morales, aestheticas, theoreticas, aut affectus sensu proprio, qui ex cognitis his veritatibus in anima oriuntur. C. *Jež.*

RUTHENICA.

De statu praesenti ecclesiae et litterarum theologicarum apud Ruthenos in Galicia.

Negari non potest litteras theologicas apud Ruthenos parum florere. Causas huius tristissimae condicionis Conspectus Slav. lit. theol. (1905. pg. 33.) iam explicavit. Addi nunc debet ad causas, quae progressum litterarum theologicarum apud Ruthenos impediunt, etiam status rerum politicarum in Galicia. Propter defectum doctiorum laicorum inter Ruthenos, clerus omnibus rebus publicis sc. cultura, politica, oeconomia nimis occupabatur. Factum est inde, ut litterae theologicae nimis negligerentur eoque magis, quia nulla habetur neque habebatur facultas theologica Ruthenica, quae doctrinam theologicam coleret.

His non obstantibus edebantur pauca ex theologicis. Publicationes periodicae, ut Sion, Amvon, Dušpastyr — Animarum Pastor —, Prapor — Vexillum —, Bohoslovskyj Visnyk — Nuntius Theologicus — respiciebant praecipue necessitates practicas cleri munus pastorale gerentis, si B. Visnyk excipitur. Libri edebantur practici, ut catechetici, liturgici, conciones. (Cf. Slav. lit. theol. 1905. pg. 34.) Characterem scientificum habent Commentarii ad Evangelium secundum Matthaeum Dris Jos. Komarnyckyj, Leopoli, 1892—9, tomi duo et valorem scientificum habent Acta et decreta synodi provincialis Ruthenorum Galiciae anno 1891. habitae Leopoli, a. 1896. duobus tomis Romae edita lingua Latina, postea in linguam Ruthenicam versa.

Condicio haec tamen hoc tempore valde mutatur et Ecclesia nostra tempus summi momenti transire videtur. Propter mutationem rerum clerus Ruthenicus primas partes, quas tenuerat, in vita nationis amittere coepit et status laicalis ad locum eius occupandum tendit. Ex quo sequitur clerum nunc maiorem partem virium suarum rei mere ecclesiasticae et theologicae offerre posse. Elementum laicum in vita publica Ruthenorum superius esse incipiens liberalismo, Ecclesiae saepius inimico, favet, sicut et in reliqua Europa. Quae circumstantia efficit, ut clerus Ruthenicus in corpus organice iunctum colligi debeat et in activitate sua externa momentum apologeticum et polemicum potissimum

respicere cogatur. Paulatim et gradatim oritur apud Ruthenos pugna inter ecclesiam catholicam et huius temporis non credendi obstinationem, quae pugna in Europa occidentali iam diu grassatur. Sicut alibi, surgunt in Galicia Ruthenorum socialistae (eorum publicationes: Vola [Voluntas], Moloda Ukraina [Ukraina iuvenilis]) et radicales (Hromadskyj Holos [Vox Communitatis], Promin [Lux]). Contra haec a liberalibus edita clerus Ruthenicus in litteris periodicis catholicis pugnat, de quibus infra agetur. Discordia politica et partialis inter clerum ipsum impedit, quominus hoc bellum contra ecclesiae hostes tota vi et effectu pleno geratur. Sperandum est tamen in Deo Optimo Maximo, fore ut in futuro res in melius mutentur.

Fundamenta reformationis cleri Ruthenici eiusque culturae theologicae paucos ante annos posita sunt a Reverendissimo Metropolita Leopoliensi nomine Andrea. Is anno 1902—3 tradidit directionem seminarii clericalis Leopoliensis, ubi clerus totius provinciae Galicianae rit. gr. educatur, Dri Gregorio Ḩomyšyn, qui nunc sedem Episcopalem Stanislaopoliensem gloriose tenet. Duobus annis interiectis a novo rectore maximo cum labore et admirabili constantia et acrimonia seminarium ad exemplum optimorum seminariorum Occidentis reformatum est, proprietate eius, qua ad locales circumstantias nostras aptum est, minime exstincta. Porro Reverendissimi episcopi nostri Leopoliensis, Stanislaopoliensis et Premyslensis bene intellexerunt, quanti momenti essent ad doctrinae theologicae progressum studia clericorum Ruthenicorum in melioribus facultatibus theologicis extraneis et benigne et libenter clericos suos studiorum causa Vindobonam, Oenipontem, Friburgum Helvetiae mittunt. Seminarii ordo novatus et studia extranea clericorum exspectari iubent progressum doctrinae theologicae apud Ruthenos atque eventum felicem faustumque in bello cum hostibus ecclesiae nostrae.

Mutatio in melius iam a tribus annis inauguratur et manifestatur. A tribus annis iuventus theologica Ruthenorum Leopoli folia trimestria edit: Katołyckyj Vsḩid (conditor Dr. Gregorius Ḩomyšyn, primus director Gregorius Płakyda), quae spectant ad studia theologica apud Ruthenos promovenda et sensum catholicum fovendum (Cf. Slav. lit. theol. 1906. pg. 57.) Commentationes dogmaticae, apologeticae, historicae liturgicae, bibliographia et chronica, etiam polemica modica cum liberalibus nationis nostrae ecce argumentum nostri K. Vsḩid. A tribus annis Leopoli Nyva editur cleri animos fidelium regentis et moderantis, et editur bis in mense. Edendo huic operi praeest Jarosłav Łevyckyj. Propositum est, coniungere clerum Ruthenicum ad laborem in agro Domini et praecepta Salvatoris in omnibus partibus vitae nationis ad effectum deducere et liberalismi placita debellare. Commentationes scientificae non negliguntur, quamquam ad huius operis institutum ea maxime pertinent, quae ad agendi, non cognoscendi, vim rationemque referuntur. Denique non licet silentio praetermittere optime meritum de ecclesia nostra et natione ordinem s. Basilii Magni. Ordo hic reformatus est annis 1882—1904 Leonis XIII. Summi Pontificis iussu. Industriam suam missionariam in Galicia, Bukovyna, Canada et Brasilia collocatam Patres Basiliani promulgato decreto tolerantiae Nicolai II. imperatoris

ad Russiam extendere student. In Zovkva apud Leopolim Patres folium menstruum populare Misyonar cum Misyonarczyk edunt. Folium hoc multis millibus exemplorum propagatum maxima eminet popularitate et vehementer pertinet ad sensum ecclesiastico-catholicum fovendum. De folio condendo ante novem annos bene meritus est Reverendissimus Metropolita, ipse ordinis membrum et P. Provincialis Filas, celeberrimus missionarius.

Praeterea Patres Basiliani a. 1895. condiderunt typographiam in Zovkva, ubi libri religiosi in usum populi et cleri eduntur. Ex libris his mentione digni sunt: Card. Bellarmini Septem verba D. N. I. Christi in cruce, Card. Rossinoli Veritates aeternae, Wisemani Fabiola, s. Francisci Salesii Philothea, Dris Cl. Sarnyckyj O. s. B. M. Explicatio psalmorum in breviario contentorum et alia multa.

Editione librorum theologicorum occupatur etiam Societas s. Pauli Apostoli, ex cuius collectione mentio fiat sequentium. I. Łevyckyj, De ratione et fide; T. Łezohubskyj, De homine et brutis; Apologia scientifica fidei christianae Duilhé de Saint Projet et Principia oeconomiae Cossae-Moormeister, in Ruthenicum versa a I. Łevyckyj et Leopoli 1905 edita.

Praeterea feminae, quae in tutela s. Olhae reginae societatem inierunt, Leopoli libros edere coeperunt, quorum primus hoc a. 1906 emissus est sub titulo „De christiana mulierum charitate" a D. Taniačkevyč (nuper mortuo) conscriptus. Ut supplementum separatum cum propria paginatione a directione Kat. Vsþid versio homiliarum super Evangelium secundum Matthaeum s. Patris nostri Ioannis Chrysostomi editur.

Ut supplementum Nyvy orationes sacrae in usum cleri parochialis foras dantur.

Ex conspectu hoc patet, quam prospera fata ecclesiae et doctrinae theologicae apud Ruthenos inaugurentur! *On. Volanskyj.*

SERBICA.

Glasnik pravosl. dalmatinske crkve, nr. 10—11, 1905.

—o—: Neporočno začeće (De Immaculata conceptione), nr. 10. pg. 149—154.

Respondetur ad ea, quae sub titulo »Immaculata conceptio ac moderni Graeci« in »Echos d' Orient« mense sept. S. Petridés scripsit. Pétridés sicut et alii theologi catholici dogma de immaculata conceptione in ecclesia orientali semper creditum esse ideo potissimum demonstrare conari dicuntur, ut facilius veritatem huius dogmatis multis theologis catholicis velut omnibus PP. Dominicanis, qui hoc dogma adhuc reiciant (sic!!) persuadere possint. Commemorantur illi theologi ecclesiae orientalis, qui contra immaculatam conceptionem scripserunt, de quibus etiam S. Pétridés in sua dissertatione agit. Ex quinque vero theologis, ex quibus S. Pétridés argumenta ducat, secundum causam dogmatis catholici immerito quidquam afferri. Etenim duos ex his, Isidorum Glabas et monachum Iob, doctrinam romanam de immaculata conceptione ideo non impugnasse, quod haec doctrina illis temporibus privata doctrina occidentis fuerit necdum Iesuitae extiterint, qui hanc doctrinam etiam ecclesiae orientali supponerent, quod postea revera evenerit. Similiter Eliam Miniatam nihil scripsisse, quod contra doctrinam ecclesiae orientalis esset. Ex Leonardo Phylar et Nicolao

Kursul propterea frustra argumenta sumi, quod hi duo theologi studiis theologicis Romae operam dederint, unde necessario ea docuerint, quae in scholis Romanis acceperant.

Srpski sveštenik, Bogoslužbeni jezik (De lingua liturgica), pg. 163—169.

»Sveštenik« dicit in liturgiam loco linguae ecclesiastico-slavicae introducendam esse linguam serbicam hoc tempore vigentem propterea, quod lingua ecclesiastico-slavica a populo non intelligatur et consequenter etiam finis liturgiae ex eadem causa perimatur. Argumentatur ex eo, quod ipse Christus Dominus usum linguae mysteriosae in liturgia interdixerit, et ex I. Cor. 14, 12. 16.

Krunisanje prvog srpskog kralja Stevana Nemanjića [1]) (Coronatio Stephani Nemanjić, primi Serbiae regis) nr. 11. pg. 171—175.

Occasione morte praestantissimi serbici historici ecclesiastici Ilarion Ruvarac († 21. aug 1905) data, brevis eiusdem epistola de S. Saba adducitur. A. 1893. folia croatica s. Sabam (sv. Sava) ut ecclesiae romano-catholicae unitum efferebant, immo ipsi historici serbici tunc temporis tenebant sententiam. s. Sabam episcopum suum Methodium Romam ad papam misisse, quam tamen missionem »necessitati politicae« tribuere conabantur. Eodem illo anno (1893) Il. Ruvarac ad ep. serbicum dalmatinum Nikodém Milaš scripsit litteras, ubi paucis comprehenduntur, quae idem Ruvarac in lucubratione »O glavnim momentima u životu sv. Save prvog arhiepiskopa srpskog« iam a. 1891. conscripta et a. 1901. demum in »Letopis Matice Srpske« kn. 208. publicata, exposuerat. — Stephanus primus Serbiae rex, a. 1217. a papa Honorio coronam ac regnum accepit. Historici serbici et croatici putabant, hac in re s. Sabam primas partes egisse, ad unionem promovendam ut catholici, vel »necessitate politica« coactum ut Serbi rem explicabant. Il. Ruvarac vero ex fontibus historicis demonstrat s. Sabam id temporis in Oriente in Athone degisse; postea a. 1219. Nicaeae episcopus consecratus a. 1220. in Serbiam reversus est, ut unionem cum Roma impugnaret et schisma, quod monachi montis Athonis defendebant et patriarchae constantinopolitani tunc Nicaeae residentes custodiebant, defenderet. Domentianus, s. Sabae discipulus, in vita s. Sabae a. 1253 [2]) a se conscripta, s. Sabae illam legationem romanam falso adscribit. Ep. Methodium iam a. 1220 ipse rex Stephanus iam coronatus et non s. Sabas Romam misit. Hanc in partem etiam »Ljetopis« (Annales) episcopi dalmatini Simeonis Končarević e. saec. XVIII. explicari debet. — Haec narratio credibilis videtur; cum veritas super omnia quaerenda sit (non vero: quia blasphemum [!] esset s. Sabam appellare »unitum« ut »Glasnik« pg. 175 opinatur) necessarium erit ea, quae Il. Ruvarac conscripsit accuratius perlustrare et cum fontibus historicis conferre. — Tunc fortasse corrigenda erunt, quae Nilles (Kalendarium [2], I., 446—450) Martynov aliique Domentiano innixi scripserunt. Cf. etiam Zeitschrift f. kathol. Theol. 24 (1900), 759—762. *G. R.*

SLOVENICA.

Voditelj v bogoslovnih vedah. 1906, Nr. 1.

J. Markošek, Mesijanski psalmi (Psalmi messianici), pg. 1—26. — Auctoris in psalmos selectos exegesim iam laudavimus (Sl. l.

---

1) Auctor (ni fallor ep. N. Milaš) non indicatur.

2) Secundum corpus inscriptionum serbicarum (Stari srpski zapisi i natpisi) ed. a Stojanović in Zbornik Regiae Academiae Serbicae, t. III., n. 4931: a. 6751 = 1243, non 1253.

th. I., [1905], 215). Psalmis directe messianicis, quos explicare intendit, ps. 2., 15., 21., 44., 71., 109. (vulgatae) adnumerat. Cum psalmi hi difficiliores sint, explicatio etiam accuratior sit oportet; textus originalis ac litteratura exegetica abunde rescipitur. Explicatio incipit a »Carmine passionali« (ps. 21; hebr. 22), in quo indoles messianica clarissime resplendet. Pg. 3—26 explicantur v. 3—16.

Dr. *A. Medved*, Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva (Historia eloquentiae sacrae slovenicae), pg. 26—43. — Inde a primis saeculis christianis incipiens, auctor diutius commoratur in sermonibus et homiliis Clementis, cognominati »Slovenici«, discipuli ss. Cyrilli et Methodii (32—38); cuius sermones magna eloquentia atque elegantia excellentes, etsi iuxta exempla graeca elaborati, multa tamen propria habent.

J. Havčič, Simbolika liturgičnih oblačil (Symbolica vestium liturgicarum significatio), pg. 43—54. Materia porro tractabitur.

† *M. Slekovec*, Ljutomerski dušni pastirji (De pastoribus animarum Luttenbergensibus), pg. 54—66. M. p. tr.

Supplementi instar (1—16) additur descriptio vitae atque operum S. Thomae Aquinatis (pars tantum), composita a dr. F. Kovačič.

Katoliški Obzornik. 1906., nr. 1.

Dr. *A. Ušeničnik*, Bogoznanje v starem poganstvu (De Dei cognitione apud antiquos paganos), pg. 1—21. — Ex Ciceronis scriptis philosophicis, rationes atque sententias philosophiae antiquae collegerit, imperfecta Dei cognitio apud antiquos demonstratur.

M. Pečarič, Teženje po sreči in vera v posmrtno življenje. (De beatitudinis desiderio ac persuasione de vita post mortem continnanda), pg. 70—80. — Reliquis disciplinae profanae tractantur.

QUAEDAM, DE QUIBUS THEOLOGI UTRIUSQUE ECCLESIAE DISSENTIUNT.

De sacramento poenitentiae.

Th. 2. Eadem potestas peccata remittendi et retinendi traditione et usu ecclesiae demonstratur.

Doctrina ecclesiae manifestatur: 1. decretis conciliorum, 2. doctrina patrum, 3. doctrina opposita haereticorum, 4. usu qui primis ecclesiae saeculis fuit, 5. usu per totam ecclesiam inveterato. Ideo in quinque partes rem dividimus.

I. p. Decreta conciliorum.

Dub. Conc. Cabillonense II. (813) can. 33. haec decernit: Confessio, quae Deo fit, purgat peccata; ea vero, quae sacerdoti fit, docet, qualiter ipsa purgentur peccata.

Clara certe sunt: 1. verba Conc. Florentini (a. 1439): Effectus huius sacramenti est absolutio a peccatis.

2. Tridentinum vero concilium (a. 1551) Sess. 14 decrevit:

a) Si quis dixerit, in catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, anathema sit.

b) Si quis sacramenta confundens ipsum baptismum poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sit.

c) Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum, aut sacerdos non serio sed ioco absolvat . . . anathema sit. — Si quis dixerit non licere confiteri peccata venialia, anathema sit.

Verba Conc. Cabillonensis „non oppositionem instituunt exclusivam, sed per excessum, nimirum confessionem etiam docere etc., idque eius proprium esse, cum prima confessio purgationem tantum praestet.“ Palmieri, De poen. p. 388. „Utut est, constat synodum hoc ipso can. 33. necessitatem confessionis astruere, cum sententiam eorum, qui ›Deo confiteri debere dicunt peccata‹, ita duntaxat approbet aut toleret, ut ›et Deo confiteamur, et secundum institutionem apostoli confiteamur alterutrum peccata nostra‹“. Collet, De poen. p. 2, c. 5 (Migne 22, c. 408).

II. p. Doctrina patrum.

Dub. 1. Patres docuerunt solum Deum posse remittere peccata. Ita Cyprianus, De lapsis n. 18: Nemo se fallat, nemo se decipiat. Solus Dominus misereri potest; veniam peccatis, quae in ipsum commissa sunt, solus potest ille largiri, qui peccata nostra portavit, qui pro nobis doluit, quem Deus tradidit pro peccatis nostris. — Ambrosius, De fide l. 2, c. 116: Nemo potest donare peccatum, nisi solus Deus. In Luc. l. 5, c. 27: Hic solus potest sanare vulnera, qui sua nescit, hic auferre cordis dolorem, qui novit occulta. — Io. Chrysostomus, In Mt. hom. 15, n. 6 dicit: Τὸ μὲν γὰρ ἀπαλλαγῆναι τῆς σηπεδόνος τῶν ἁμαρτημάτων, τοῦ Χριστοῦ κατόρθωμα γέγονε· τὸ δ' αὖ πάλιν μηκέτι ἐπ' ἐκείνην ἐπανελθεῖν, τῆς τούτων (apostolorum) σπουδῆς καὶ ταλαιπωρίας ἔργον ἦν. Cf. Augustin., Serm. 99, n. 8.

Dub. 2. Patres negaverunt implicite potestatem retinendi. Ita Origenes, In Levit., hom. 2. confessionem recenset ultimo loco inter varia media, quibus peccatorum remissio possit obtineri; atqui, si tot viae patent, confessio non est necessaria. Cf. Athanas., Fragm. in Mt.; Caesarius arelat. Hom. 13. Io Chrysostomus vero plurimis locis negat necessitatem confessionis, quae fiat sacerdoti vel ecclesiae. Tantum eos locos afferre libet, unde res maxime elucet. In Hom. 'non esse ad gratiam contionandum' haec dicit n. 3: Ἀλλ' αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς τὰ ἁμαρτήματα ἐξειπεῖν; Μάλιστα μὲν εἰ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἔδει ταῦτα λέγειν καὶ ἐκπομπεύειν, οὐδὲ οὕτως αἰσχύνεσθαι ἔδει· αἰσχύνη γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν, οὐ τὸ ὁμολογῆσαι τὰ ἁμαρτηθέντα· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἀνάγκη παρόντων μαρτύρων ἐξομολογεῖσθαι. Παρὰ τοῖς λογισμοῖς τοῦ συνειδότος γιγνέσθω τῶν πεπλημμελημένων ἡ ἐξέτασις· ἀμάρτυρον ἔστω τὸ δικαστήριον· ὁ Θεὸς ὁράτω σε μόνος ἐξομολογούμενον, ὁ Θεὸς ὁ μὴ ὀνειδίζων τὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ τῆς ἐξομολογήσεως. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ; (Nota: non dicit „pudet te, erubescis“, sed „pigritaris ac detrectas“) Οἶδα κἀγώ, ὅτι οὐκ ἀνέχεται τὸ συνειδὸς τῆς μνήμης τῶν οἰκείων πλημμελημάτων. Ἂν γὰρ ἔλθωμεν μόνον εἰς ἀνάμνησιν τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν, καθάπερ πωλός τις ἀδάμαστος καὶ δυσήνιος σκιρτᾷ ἡ διάνοια. Ἀλλὰ κατάσχε, χαλίνωσον, κατάψηχε τῇ χειρί, ἥμερον αὐτὴν ποίησον, πεῖσον, ὅτι ἂν μὴ νῦν ἐξομολογήσεται, ἐκεῖ ἐξομολογήσεται, ὅπου πλείων ἡ κόλασις, ὅπου μείζων ὁ παραδειγματισμός· ἐνταῦθα ἀμάρτυρόν ἐστι τὸ δικαστήριον, καὶ σὺ σεαυτῷ δικάζεις (non sacerdos iudicat) ὁ ἡμαρτηκώς· ἐκεῖ δὲ εἰς μέσον τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης ἅπαντα παραχθήσεται, ἂν μὴ προλαβόντες ἐνταῦθα αὐτὰ ἀπολείψωμεν. Etiam clarius, si fieri potest, rem exponit De incompreh. Dei nat. 5: Οὐδὲ εἰς θέατρόν σε ἄγω τῶν συνδούλων τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα, τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα . . . κἂν γὰρ σιγήσῃς, οἶδεν ἐκεῖνος ἅπαντα . . . ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ προσίεται καὶ ἐπισπᾶται, κἂν διημερεύσῃς ἀνακοινούμενος αὐτῷ τὰς σὰς συμφοράς, τότε σε μᾶλλον φιλεῖ καὶ ἐπινεύει σοῦ ταῖς ἱκετηρίαις. Hoc sane de confessione sacerdoti, Dei vicario, secreto facienda intelligi nequit. Similiter loquitur De Davide et Saule, hom. 3, n. 4: Ἂν γὰρ ὀνειδίσῃ σε ὁ ἐχθρὸς ἁμάρτημα, ὃ σὺ σαυτῷ σύνοιδας, σὺ δ' ἀκούσας ἐκεῖνον μὲν μὴ ὑβρίσῃς, στενάξῃς δὲ πικρόν, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσῃς, εὐθέως ἀπέθου τὴν ἁμαρτίαν

ἅπασαν. Ἄρα τί τούτου γένοιτ' ἂν μακαριώτερον; τί δ' εὐκολώτερον πρὸς ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγήν; quod assertum probat exemplo Pharisaei et Publicani. Item De poen. hom. 6 fin. sine alia praeter internam confessione accessum ad mensam Domini patere dicit (μηδενὸς παρόντος . . . ἀναλογιζόμενος ὑπὸ τοῦ νοῦ κριτήριον ἄγε . . .) Aliis verbis idem exprimit In Io hom. 34, n. 3. Cf. In Hebr. hom. 31, n. 3. fin.; In Gen. 4, hom. 20; De comp. ad Stel. l. 2, n. 6; In 1 Cor. hom. 28, n. 1; De poen. hom. 2 (ubi tres vias assignat, quibus peccata remitti possunt; primae confessionis exemplum affert Davidem; secundae [ubi dicit: Ἥμαρτες, πένθησον καὶ λύεις τὴν ἁμαρτίαν] Achab.; tertiae [ubi ταπεινοφρόνησον, inquit, καὶ ἔλυσας τὰς σειρὰς τῶν ἁμαρτιῶν] publicanum.) Quomodo intelligendum sit illud „ostendere vulnus medico“ et illud „tentare peccata occulere“, quod interdum dicit, ostenditur etiam ex Theodoreto, In Ps. 31; ceterum cf. De incompr. Dei nat. quae dixerat ante l. c. (οὐδὲ ἀνοῖξαι τὸ στόμα δύναμαι etc.) — Non minus manifeste Ambrosius loquitur. In Luc. 22 l. 10: „Lavant lacrimae delictum, quod voce pudor est confiteri“. In Luc. l. 7, n. 236: „Quis enim tu es, qui Domino contradicas, ne, cui velit, culpam relaxet?“ In Ps. 118, c. 10: Quicumque dicit iniquitates suas Deo, iustificatur. Cf. c. 30; De Cain et Abel l. 1, c. 34. Item Auctor serm. 252. de temp. (s. August. adscr.) agens de praeparatione peccatoris ad Eucharistiam suscipiendam non meminit confessionis, sed tantum orationis, ieiunii et sim. — Item Cassianus, Collat. 20, c. 8: „Postremo, quis est, qui non possit suppliciter dicere: peccatum meum cognitum tibi feci et iniustitiam meam non operui, ut per hanc confessionem etiam illud confidenter subiungere mereatur: et tu remisisti impietatem cordis mei? Quodsi verecundia retrahente, revelare ea coram hominibus erubescis, illi, quem latere non possunt, confiteri ea iugi supplicatione non desinas ac dicere: iniquitatem meam ego…, qui et absque ullius verecundiae publicatione curare et sine improperio peccata donare consuevit.“ Cf. etiam Hilar., In ps. 51; Basil., In ps. 57; Timotheus Alex., Respons. ad interrog. 36 (ἐξομολογουμένη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ).

Dub. 3. Patres peccatorem cum Lazaro sepulto comparantes docent non posse a se solvi nisi viventem. Ita Augustinus (In Io. tr. 49, n. 24), Gregor. M. (In evang. hom. 26, n. 6). Clarissime vero idem in comparatione cum leprosorum sanatione Hieronymus proponit (In Mt. 16, 19): „Istum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de pharisaeorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur. Legimus in Levitico de leprosis, ubi iubentur, ut ostendant se sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc a sacerdote immundi fiant, non quo sacerdotes leprosos faciant et immundos, sed quo habeant notitiam leprosi et non leprosi, et possint discernere qui mundus, quive immundus sit. Quomodo ergo ibi leprosum sacerdos mundum vel immundum facit, sic et hic alligat vel solvit episcopus et presbyter non eos, qui insontes vel noxii, sed pro officio suo, cum peccatorum audierit varietates, scit qui ligandus sit, quive solvendus“.

Dub. 4. Si qua est in ecclesia potestas remittendi non est ex doctrina patrum nisi mera declaratio. Nam quod peccata remittantur extra baptisma, hoc sola virtus poenitentiae praestat. Ita Pacianus (ep. 3 ad Sympron. n. 8): „Baptismus sacramentum est dominicae passionis; poenitentium venia meritum confitentis“. Idem (ep. 1. ad Sympron.) baptismum et confirmationem longe maiora charismata vocat quam ligandi ius et solvendi. Ambrosius, In ps. 37, n. 57: Nam ut febres, cum in alto sunt, non queunt mitigari, cum foras erumpunt, spem afferunt desinendi, ita peccatorum morbus, dum tegitur, inardescit; si confessionibus [non una sacramentali] proditur, evaporat“. Auctor ep. de laude martyrii (inter Cyprian. 77): „Sed pudor, sed modestia, sed sapientia, sed disciplina, sed humilitas atque subiectio, sed alienum de se exspectasse iudicium, sed alienam de suo actu sustinuisse sententiam [declarantem!]: hoc est, quod poenitentiam probat, hoc est, quod impresso vulneri ducit cicatricem, hoc est, quod deiectae mentis ruinas erigit et attollit, quod ardentem delictorum

aestuantium morbum restinguit et finit". Gregor. Naz. Or. 40, n. 8: Καὶ ταῦτα οὐκ οὔσης δευτέρας ἀναπλάσεως, κἂν ὅτι μάλιστα ἐπιζητῶμεν ταύτην ἐν πολλοῖς στεναγμοῖς τε καὶ δάκρυσιν, ἐξ ὧν συνούλωσις μὲν ἔρχεται μόγις . . . Cf. Athan., In Ps. 31 (διὰ τῆς πικρᾶς μετανοίας ἐπικαλύπτονται). Cum hoc cohaeret, quod patres numquam cum tanta certitudine de remissione peccatorum ab ecclesia extra baptismum conferenda loquuntur sicut de remissione in baptismo. Cf. Cyprianus (?) De aleatorib, n. 1: „ne dum delinquentibus assidue ignoscimus, ipsi cum eis pariter torqueamur." Aliter omnino loquitur s. Augustinus de baptismo: „Baptizati sumus et fugit a nobis sollicitudo vitae praeteritae." Talia verba de alio medio remissionis non audiuntur. Item cohaeret cum hoc sententia peccata in N. T. difficilius remitti quam in V. T. Cf. Gregor Naz., Carm. 28 (sect. II.) v. 263 ss.

Dub. 5. Patres docent munus sacerdotum relate ad poenitentes consistere in mera exhortatione. Firmilianus, Ep. 75 inter Cypr.: „Non quasi a nobis remissionem peccatorum consequantur [lapsi], sed ut per nos ad intelligentiam delictorum suorum convertantur et Domino plenius satisfacere cogantur." Ideo Ambrosius, De Sp. s. 3, c. 18 Per Spiritum s., inquit, peccata donantur; homines autem ministerium exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. — Cf. Io. Chrysost. In Gen. 11 hom. 30, n. 5.

Dub. 6. Ecclesia pro poenitentibus nihil aliud potest nisi orare. Ita docet Augustinus, De bapt. l. 3: „Quid est aliud expiatio sacerdotalis nisi oratio super hominem?" Idem locum illum Io 20, 23 explicat de modo impetratorio remissionis peccatorum, quem proprium esse dicit sanctis ecclesiae membris. Cf. Contra Donat. l. 2, c. 18; l. 6, c. 4; Tract. 58 in Io. — Similiter Leo M., Ep. 91 dicit post baptismum indulgentiam Dei, i. e., remissionem criminum nisi supplicationibus sacerdotum non posse obtineri; cf. Ep. 136. Hieronymus In ps. 28: Vox Domini in unoquoque nostrum flammam libidinis per confessionem et gratiam Spiritus s. intercedit, i. e., per orationem sacerdotis facit cessare. Pacianus: Qui fratribus peccata sua non tacet, Ecclesiae lacrimis adiutus Christi precibus absolvitur. Cf. Ambros. In Luc. l. 5. c. 11; Origen., De orat. n. 28. etc.

Dub. 7. Patres docent ab ecclesia tantum offensam ipsius ecclesiae posse condonari. Ita Pacianus: „Cetera vero, inquit, peccata [praeter idololatriam, homicidium, adulterium] contrariis bonis operibus sananda sunt." Cyprianus: „Poenitens peracta satisfactione eam, quam nuper contristaverat, laetam facit ecclesiam. Constit. apost. c. 21: Ἐὰν οὖν μὴ ἀφῆτε τοῖς ἡμαρτηκόσι, πῶς ὑμεῖς λήψεσθε τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν; Cf. p. IV., dub. 1.

Dub. 8. Patres communi consensu dicunt peccatum contra Spiritum s. esse irremissibile. Ita Hermas dicit in eis, qui nomen Dei blasphemaverunt, poenitentiam vitae non esse (μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν); talium igitur mortem esse (l. 3, sim. 6, n. 2; opp.: ἐν τούτοις ἐλπίς ἐστι μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι); similiter in sim. 8, n. 6. et 8; sim. 9, n. 19. Item Cyprianus, Ad Quirinum testimonior. l. 3, c. 28; Hilarius, In Matth. c. 12, n. 17; Athanasius, Ad Serapion. ep. 4, n. 23; n. 13; Pacianus, Ad Sympron. ep. 3, n. 15 („Hoc est ergo, quod non dimittetur; reliqua bonis poenitentibus donantur"); Ambrosius, De poen. l. 2, c. 4; De Spir. s. l. 1, c. 3 (non potest ibi exoratio esse veniae); Didymus Alex., De Sp. s. n. 1; Hieronymus, Ep. 42 ad Marcellam n. 1. 2. („Doceat igitur aliquem negatorem Beelzebub vocasse Christum, et ultro referam gradum, negatorem non posse veniam consequi post ruinam."); Io. Chrysostomus, In Matth. hom. 41, n. 3 (ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, οὐδὲ μετανοοῦσι). Cf. Morinus, De administr. poenit. l. 9, c. 28.

Dub. 9. Etiam non habita ratione distinctionis peccatorum in peccata contra Spiritum s. et reliqua Patres affirmarunt esse peccata irremissibilia. Velut Pacianus, Paraenes. ad poenit. n. 5: Quid vero faciet contemptor Dei? Quid aget sanguinarius? Quod remedium capiet fornicator? Numquid aut placare Deum desertor ipsius poterit, aut conservare sanguinem suum, qui fudit alienum, aut redintegrare Dei templum, qui illud fornicando violavit? Ista sunt capitalia, fratres, ista mortalia . . . Haec quicumque

post fidem fecerit, non videbit faciem Dei . . . Quid quaeritis sera solatia? Tunc decuit, cum licebat. Dura ista vox est, sed qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt. — Similiter loquitur Auctor operis de lapsu virginis consecratae n. 34. 37. 38: Sed quanta putas, et qualis necessaria poenitentia? Quae aut aequet crimina, aut certe excedat . . . . Grandi plagae alta et prolixa opus est medicina; grande scelus grandem necessariam habet satisfactionem . . . Tu, quae iam ingressa es agonem poenitentiae, insiste misera; fortiter inhaere tamquam in naufragiis tabulae, sperans per ipsam te de profundo criminum liberari. Inhaere poenitentiae usque ad extremum vitae, nec tibi praesumas ab humana die veniam dari, quia decipit te, qui hoc tibi polliceri voluerit. Quae enim proprie in Dominum peccasti, ab ipso solo te convenit in die iudicii exspectare remedium."

Dub. 10. Praeter baptismum sola Eucharistia ut sacramentum peccatorum remittendorum agnoscebatur. Id clarissime testatur Ambrosius, De poen. l. 2, c. 3, n. 18: „Sicut ergo semel pro nobis immolatus est, ita quotiescumque peccata donantur, corporis eius sacramentum sumimus, ut per sanguinem eius fiat peccatorum remissio. Similia tradit Origenes, In Numer. hom. 10, n. 2.

Dub. 11. Patres negaverunt post baptismum locum esse peccatorum remissioni. Athanasius (Ep. 4. ad Serap. n. 9) testatur Origenem et Theognostum existimasse illam esse in Spiritum s. blasphemiam, cum ii, quibus baptismo donum Spiritus sancti tribuitur, ad peccata recidunt, ideoque illos remissionem non consecuturos. Verba autem Origenis haec sunt (De princ. 4, c. 3, n. 7): „qui autem dignus iam habitus est sancti Spiritus participatione et retro fuerit conversus, hic re ipsa et opere blasphemasse dicitur in Spiritum s.; cf. c. 3, n. 2; In Levit. hom. 2, n. 4. — Similiter Zacchaeus, Consultationum l. 2, c. 18 docet excepto baptismo et martyrio non esse ullum medium, quo peccata ita tollantur, ut non „reviviscant", „si fuerint repetita"; ita autem tolli vel potius tegi per poenitentiam. (Mat. 16, 19).

Dub. 12. Patres docuerunt omnem remissionem peccatorum fieri per baptismum. Augustinus, Ep. 185, n. 39: „Quidquid ab eis, qui post acceptum baptismum hic vivunt, infirmitate humana contrahitur, quarumcumque culparum, propter [al. per] ipsum lavacrum dimittitur". Idem, De nupt. et concup. l. 1, n. 38: „Ipso [baptismate], quod semel datur, fit, ut non solum antea, verum etiam postea quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur". Cf. De grat. et pecc. orig. l. 2, c. 39. 40. Ad Bonifac. l. 3, c. 3. Contra Iulian. l. 6, c. 13 s. — Fulgentius, De fide ad Petrum n. 71 dicit „nullum hominem accepturum vitam aeternam, qui non hic a malis suis fuerit per poenitentiam [al. misericordiam] fidemque conversus, et per sacramentum fidei et poenitentiae, id est per baptismum liberatus". Nec potest aliter intelligi quod v. g. Ambrosius docet (De fide resurr. l. 2, c. 117): Omnes, qui sacrosanctae ecclesiae copulati divini nominis appellatione censentur, praerogativam resurrectionis et delectationis aeternae gratiam consequentur" et In Ps. 118, c. 13. 14, nec id, quod Cyprianus affert inter Sententias episc. . . . de haeret. baptiz.: „Si haereticis in baptismo sua peccata donantur, sine causa ad ecclesiam veniunt. Nam cum in die iudicii peccata sunt, quae puniuntur, nihil est, quod timere possint haeretici de iudicio Christi, si sunt remissionem peccatorum consecuti".

Tamen certo constat: 1°. Patribus fuisse persuasum, esse diversum a baptismo medium ad quorumvis peccatorum remissionem consequendam. Ex comparatione autem huius remedii cum baptismo conici potest, id ab eis haberi potestatem peccata remittendi. Cf. Augustin., Ep. 228 ad Honoratum n. 8. 9; Ep. 98 (al. 23) ad Bonifac.; Tertullian., De poenit., c. 7; c. 12. Hieron., Dial. adv. Pelag. l. 1, n. 33; In Sophon. 1, 10; Ep. 84, n. 6; Epiphan. Haer. 59, n. 2. 9; Athanas., Fragm. c. Novatianos; Theodoret., Epitome divin.

decretor. c. de poen. (*μυστήρια*); In Gal. 4. 19; Gregor. Naz., Or. 39, n. 17; Or. 40, n. 32; Caesar. (?), Serm. 260 n. 1 in append.; Philastrius, Haer. 89. Ioannes Dam., De fide orthod. l. 4, c. 9. In qua argumentatione attendendum est baptismum iterari valide non posse dogma fuisse; id quod ne rebaptizantes quidem negabant. — Quod secundum remedium laboriosius vocatur, ex eo non sequitur non intelligi sacramentum poenitentiae, sed virtutem. — Concedimus non ex quavis oppositione hanc argumentationem institui posse. (Cf. Ambros., De Abrah. l. 1, c. 87).

2⁰. Praeterea medium illud (a baptismo distinctum) potestatem esse remittendi ecclesiae communicatam expressis verbis dicunt: Ambrosius, De poen. l. 1, c. 8, n. 36: „Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est; quid interest, utrum per poenitentiam an per lavacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque mysterium est". Cf. l. 2, c. 2, n. 12. — Pacianus, Ad Sympronian. ep. 3, n. 7: Sed poenitenti, inquies, peccata dimittis, cum tantum in baptismate tibi liceat relaxare peccatum. Non mihi plane, sed Deo soli, qui et in baptismate donat admissum, et poenitentium lacrimas non repellit. Ceterum quod ego facio, id non meo iure, sed Domini . . . Quare sive baptizamus, sive ad poenitentiam cogimus, seu veniam poenitentibus relaxamus, Christo id auctore tractamus. Cf. ep. 1, n. 6. — Athanasius, Fragm. (ut videtur) ex op. contra Novatianos: *Ὥσπερ ἄνθρωπος ὑπὸ ἀνθρώπου ἱερέως βαπτιζομένου φωτίζεται τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι, οὕτως καὶ ὁ ἐξομολογούμενος ἐν μετανοίᾳ διὰ τοῦ ἱερέως λαμβάνει τὴν ἄφεσιν χάριτι Χριστοῦ.* — Augustinus, Serm. 351, n. 12: „Sed fac incertum esse, utrum ignoscat Deus. Quid perdit, cum supplicat Deo, qui salutem perdere non dubitavit, cum offenderet Deum? Quis enim certus est, quod etiam imperator ignoscat? Et tamen pecunia funditur, maria transmeantur, procellarum incerta subeuntur: et paene ut mors evitetur, mors ipsa suscipitur. Supplicatur deinde per homines homini; sine dubitatione fiunt ista, cum sit dubium, quo fine proveniant. Et tamen certiores sunt claves ecclesiae quam corda regum; quibus clavibus quodcumque in terra solvitur, etiam in caelo solutum promittitur (Mt. 16, 19). Et multo est honestior humilitas, qua se quisque humiliat ecclesiae Dei; et labor minor imponitur, et nullo temporalis mortis periculo mors aeterna vitatur". (Cf. Ambros., De poen. l. 1, n. 33). De adult. coni. l. 2. c. 16: „Si a catechumeno factum est [homicidium], baptismo abluitur, et si a baptizato, poenitentia et reconciliatione sanatur". — Cyrillus Alex., In Io. 20, 22. 23: *Ἀφιᾶσί γε μὴν ἁμαρτίας ἤτοι κατέχουσιν οἱ πνευματοφόροι κατὰ δύο τρόπους, κατά γε διάνοιαν ἐμήν. Ἢ γὰρ καλοῦσιν ἐπὶ τὸ βάπτισμα τοὺς οἷς ἂν ἤδη καὶ τούτου τυχεῖν ὠφείλετο διὰ τὴν τοῦ βίου σεμνότητα καὶ τὸ δεδοκιμασμένον εἰς πίστιν, ἢ διακωλύουσί τινας, καὶ τῆς θείας χάριτος ἐξείργουσιν ἔτι οὔπω τέως γεγονότας ἀξίους. Ἢ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἀφιᾶσί τε καὶ κρατοῦσιν ἁμαρτίας, ἐπιτιμῶντες μὲν ἁμαρτάνουσι τοῖς τῆς Ἐκκλησίας τέκνοις, μετανοοῦσι δὲ συγγινώσκοντες.* — Cf. Victor Vitensis, De persec. Vandal. l. 2, n. 11.

Ad dub. 1. igitur respondemus: Quomodo ista dicta intelligenda sint optime patet ex Ambrosio ipso, De poen. l. 1, c. 2, n. 7: „Sed aiunt se Domino deferre reverentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reservent. Immo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam qui eius volunt mandata rescindere, commissum munus refundere. Nam cum ipse in evangelio suo dixerit Dominus Iesus: »Accipite Spiritum s.: quorum remiseritis....« quis est ergo, qui magis honorat, utrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit?" — Io. Chrysost., l. c. sicut potestatem baptizandi omittit, ita et poenitentiam; voluit enim loqui de eis, quae apostoli labore suo ad hominum salutem conferunt. — Augustinus l. c. declarat, quid impugnet: „Daturus erat Dominus Spiritum s., et ab ipso Spiritu s. fidelibus suis dimitti peccata, non meritis hominum volebat intelligi.

Ad 2. Origenes etiam baptismum recenset inter haec media; qui tamen certe est necessarius. -

Maiorem difficultatem parat Io. Chrysostomus. Nam quomodo dici possit illis locis, qui allati sunt, excludi tantum poenitentiae publicae necessitatem non videmus. Nam nihil iuvat probare usum locutionis (non communem; cf. Afrem, De panoplia VII. etc.) confiteri Deo pro confiteri sacerdoti (Χριστῷ διὰ τῶν ἱερέων; cf. Tournely, De sacr. poen. qu. 6, a. 2, pag 81 s.; Hurter, Theol. dogm. comp. t. III., n. 492, 3; ubi afferuntur Anastasii Sin., Egberti, poenitentialis Ioannis Ieiunatoris, poenitentialis Andegavensis, euchologii graeci, alia testimonia); nec magis iuvat quaerere, cur moneat (non semper: cf. v. g. In Ps 50), ut confiteantur Deo in ecclesia; nec ad contrarios locos provocare. Non enim inveniuntur satis evidentes. Affertur imprimis, De sacerd. l. 3, n. 5: Ἔχουσι μὲν γὰρ οἱ κρατοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς τὴν τοῦ δεσμεῖν ἐξουσίαν, ἀλλὰ σωμάτων μόνον· οὗτος δὲ ὁ δεσμὸς αὐτῆς ἅπτεται τῆς ψυχῆς, καὶ διαβαίνει τοὺς οὐρανούς· καὶ ἅπερ ἂν ἐργάσωνται κάτω οἱ ἱερεῖς, ταῦτα ὁ Θεὸς ἄνω κυροῖ, καὶ τὴν τῶν δούλων γνώμην ὁ Δεσπότης βεβαιοῖ. Καὶ τί γὰρ ἀλλ' ἢ πᾶσαν αὐτοῖς τὴν οὐράνιον ἔδωκεν ἐξουσίαν; Ὧν γὰρ ἄν, φησιν, ἀφῆτε . , . Τίς ἂν γένοιτο ταύτης ἐξουσίας μείζων; Πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ· ὁρῶ δὲ πᾶσαν αὐτὴν τούτους ἐγχειρισθέντας ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. Qui locus primo aspectu rem videtur evincere. Sed reapse Io. Chrys. intellexit eum de potestate baptizandi; num etiam de potestate, de qua agitur, hoc quaeritur; nam si postea dicit (n. 6): Οὗτοι δὲ καὶ κάμνουσαν καὶ ἀπόλλυσθαι μέλλουσαν τὴν ψυχὴν πολλάκις ἔσωσαν, τοῖς μὲν πρᾳοτέραν τὴν κόλασιν ἐργασάμενοι, τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν, οὐ τῷ διδάσκειν μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ δι' εὐχῶν βοηθεῖν. Οὐ γὰρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἁμαρτήματα. Ἀσθενεῖ γάρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν; προσκαλ . . . " probandum est veram retinendi potestatem, quae non consistat solum in non docendo et non supplicando, eum superioribus verbis (non verbis de unctione infirmorum) intellexisse. Certum quidem est ex comparatione cum baptismo rem reddi probabilem nec potestatem baptizandi esse sacerdotum propriam aut solam declarationem remissorum peccatorum tantae esse dignitatis; sed cum oratoris dicta premi non possint, nec id quaeratur, quid docere debuerit sed quid manifesto docuerit, res sane explorata non est. Nec alii loci plus videntur valere. In Op. impf. in Mt., hom. 3, c. 3, ubi Deum nos iubentem facit confiteri peccata nostra, ut verecundiam patiamur pro poena, proxime loquitur de baptismo; de confessione igitur ea loqui videtur, quae cum baptismo fiebat (cf. de utraque Hom. 10 in Mt. n. 5). Nec in Hom. 5 in illud Vidi Dominum (seu in Oziam), n. 1, ubi locum Mt. 18 de sacerdotum potestate explicat et ita loquitur: Ὁ κριτὴς ἐν τῇ γῇ κάθηται, ὁ Δεσπότης ἕπεται τῷ δούλῳ· καὶ ἅπερ ἂν οὗτος κάτω κρίνῃ, ταῦτα ἐκεῖνος ἄνω κυροῖ. Καὶ μέσος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, τὰς ἐκεῖθεν τιμὰς κατάγων πρὸς ἡμᾶς [precibus?], καὶ τὰς παρ' ἡμῶν ἱκετηρίας ἀνάγων ἐκεῖ, ὀργιζόμενον αὐτὸν τῇ κοινῇ καταλλάττων φύσει προσκεκρουκότας ἡμᾶς ἐξαρπάζων τῶν ἐκείνου χειρῶν; nec Hom. 3. de statuis, ubi monet fideles, ut reducant fratres suos a peccatis et se gerant sicut medici: vulnera eorum manifestent sacerdoti; nec Hom. in Eph. 5, 13 (ἂν γὰρ μὴ δήσῃ, τὰ ἄρρηκτα αὐτὸν μένει δεσμά) satis manifesta

testimonia sunt nec ad evertenda supra dicta sufficiunt. Denique accusatio illa Isaacii episcopi in Synodo ad Quercum et usus poenitentiae publicae Antiochiae (cf. Hom. 3. de Davide et Saule, n. 1; Hom. 17 in Mt vers. fin.; Hom. 3. in Eph, n. 4) non probant persuasionem eius de necessitate subiciendi peccata ecclesiae.

Quid igitur respondendum est? „Chrysostomum, licet in illis locis tractet de confessione sacramentali (et secreta), non tamen negare absolutam necessitatem confessionis pro eo tempore, quo praeceptum eius obligare potest; sed solum intendere confessionem non esse necessariam semper in re ipsa ad iustificationem et remissionem peccati; sed per solam interiorem conversionem posse statim hominem iustificari. Huius autem rei signum esse potest, quia in multis ex dictis locis tractat Chrysostomus de quotidiano examine conscientiae et hortatur fideles, ut statim exeant ab statu peccati, ad quod ait non esse necessarium statim confiteri. Cui explicationi consonat can. 33. concilii Gabillonensis 2." Suarez, De poen. disp. 17, s. 2, n. 40. — Cf. Slav. litt. theol. II, p. 110 (contra A. Šosťin).

Ambrosii mentem a nostra minime alienam fuisse demonstrari potest; nec tamen tam facile quam videtur. Nam nec locus ille In Ps. 37, c. 11: „Venenum peccatum est, remedium accusatio criminis", qui aliunde clarescere potest, per se tamen etiam ad accusationem Deo factam facile extenditur, nec In Ps. 40, c. 14 „Vulnus medium quaerit, medicus confessionem exigit," de quo idem dicendum est (nam cf. In Ps. 118, c. 11: apud Deum non tacet), nec De parad. c. 71: „Veniabilis culpa, quam sequitur professio delictorum," ubi de confessione Deo facta loquitur, nec ulterior locus „Neque enim potest quis iustificari a peccato, nisi fuerit ante confessus", ubi Isaiae 43, 26 allegat, quem locum In Ps. 37, c. 2 de commemoratione peccatorum explicat et Ps. 118, c. 27 de confessione peccatorum in genere; nec Epist. 67, n. 11, ubi de baptismo agi potest; nec In Ps. 118, c. 5: „Qui autem compungitur, utique delectationem excludit erroris: et qui agit poenitentiam excludit pudorem, sequestrat verecundiam flagitii confitendi, ut recuperandae spem salutis inveniat", qui licet ceteris praestet, tamen nondum videtur sufficere; hi loci, inquam, non probant contrariam supra positae Ambrosii persuasionem. At l. 1. De poen. c. 2 omne dubium tollit: „Munus Spiritus s., inquit, est officium sacerdotis, ius autem Spiritus sancti in solvendis ligandisque criminibus est; quomodo igitur munus eius vindicant, de cuius diffidunt iure et potestate . . . Tolerabilius igitur Novatianus remitteret, quam ligaret. — Ad locum illum In Luc. 22 notat Io. De Lugo, De sacr. poen. disp. 15, s. 1: „Respondent aliqui Ambrosium ibi solum negare necessitatem confessionis publicae, sed non videtur ad mentem Ambrosii: cuius duplex alius sensus videtur esse in illis verbis. Prior est, quod Petrus non defendit, non excusavit, quod fecerat; non oravit, seu declamavit in causa, ut se tueretur, quod significant illa verba: Lacrimas eius lego, satisfactionem non lego; et sermone 48 addit: lacrimae causam non dicunt, et misericordiam consequuntur. Posterior sensus est, quod Petrus veniam non postulavit verbis, nec aliquid dixit Deo, nisi flere; qui melior et aptior modus est impetrandi, quando sc. cum Deo agitur, quam si venia explicite petatur. Quem sensum explicat Ambrosius verbis sequentibus: Inveni, cur tacuit Petrus, ne tam cito veniae petitio plus offenderet. Ante flendum est, sic precandum. Et in citato sermone addit rationem: solet enim citius mereri indulgentiam, qui verecundius deprecatur". Denique idem de Lugo ibidem Cassianum dupliciter explicat: primo de confessione publica; secundo de exhortatione ad contritionem ut medium saltem remotum ad impetrandam veniam; subdit enim de omnibus mediis enumeratis: „Quisquis igitur ad indulgentiam suorum criminum desiderat pervenire, istis semetipsum aptare studeat instrumentis . . . quia etiamsi haec omnia fecerimus, non erunt idonea ad expiationem scelerum nostrorum, nisi ea bonitas Domini clementiaque deleverit".

Ad 3. Duo priores Patres loquuntur de vivificatione „per compunctionis gratiam" (Gr. M.) postquam nempe Deus „magna gratia" eum vocavit (Aug.) adhuc reum (Aug.) Cf. August. In Ps 87, n. 10 (viventes curare possunt,

non mortuos excitare). Eadem comparatio a Gregorio Naz. adhibita est de baptismo (Or. 40, n. 33) et Ambrosius (De poen. l. 2, c. 7) ita rem exponit: „Qui iaces in tenebris conscientiae et delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere, exi foras, delictum proprium prode, ut iustificeris: „Ore enim confessio fit ad salutem". Si confessus fueris a Christo vocatus, claustra rumpentur et omnia solventur vincula . . . Quantuslibet ergo mortui foetor sit, aboletur omnis, ubi sacrum redoleverit unguentum: et resurgit defunctus et solvi iubentur eius vincula, qui adhuc in peccato est. In tanta vero Domini gratia cum oporteret universos laetari, commovebantur impii et adversus Christum concilium congregabant: Lazarum quoque interficere volebant. Nonne merito eorum successores vos [Novatiani] fore cognoscitis, quorum duritiae heredes estis? Nam et vos indignamini et contra Ecclesiam congregatis concilium, quia videtis mortuos in ecclesia reviviscere et peccatorum indulta venia resuscitari". — „Ad verba Hieronymi, quae aliqui falsa existimant, ut Scotus dist. 14, q. 4 ad ult., alii duriora, responderi adhuc potest, ipsum voluisse solum reprehendere et reprimere nimiam licentiam, quam sacerdotes aliqui sibi arrogant admittendi et reiciendi pro libito ab absolutione, contra quos docet eorum potestatem non esse absolutam, sed certis legibus ligatam, quas observare debent, ut eorum sententia valida sit, absolvendo solum eos, quos Deus iudicat absolutione dignos, nimirum per debitam poenitentiam". De Lugo, De sacr. poenit. disp. 13, s. 2, n. 58. „Ad auctoritatem s. Hieronymi dicendum est, quod in leprosis duplex fuerit immunditia, una naturalis et morbi, alia legalis seu legis, quae prohibebat leprosos admitti ad sacra. Iam etsi sacerdotes veteris testamenti primam immunditiam non sustulerint, sustulerunt tamen legalem et secundam immunditiam per sacrificia et alias ceremonias, quibus leprosum non tantum declarabant, sed revera efficiebant mundum. Pari modo etiam in peccatore duplicem immunditiam distingui oportet, unam actualem, quae est caecitas mentis, alteram habitualem, quae est ipsa macula peccati. Primam tollit Deus per se solum, interne illustrando, secundam per suum ministrum in sacramento" Oberdorffer, Theol. Dissert. VII., art. 5, n. 97. Cf. Habert, De sacr. poenit. c. 3.

Ad 4. Concedi potest Patres nonnumquam magis spectasse requisita in confitente; de certitudine illa cf. Augustin., Serm. 351, n. 12 (nota: mors aeterna vitatur); Gregorius Naz. l. c. de poenis videtur loqui.

Ad 5. Firmilianus negat solum remittere sacerdotes peccata pro arbitrio. Idem scripsit ibidem: „Potestas ergo remittendorum peccatorum data est et ecclesiis, quas illi a Christo missi constituerunt, et episcopis, qui eis ordinatione vicaria successerunt". — Ambrosius vult solum probare Spiritum s. esse Deum, quia peccata remittit ut causa prima. Tantum enim affirmat, quantum probat per sequens „enim".

Ad 6. Idem Augustinus, De bapt. l. 3, c. 18 dicit: „Exaudit Deus homicidam super aquam baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur, deprecantem". Nimirum bene notat Gregorius Nyssen., Orat. catechet. c. 34: Οὐδὲ μὴν ἄχρηστον εἶναί τις φήσει τὴν τῶν προσευχομένων σπουδήν, εἰ περὶ τοῦ πάντως ἐσομένου τὸν Θεὸν ἱκετεύουσιν

Ad 7. Pacianus loquitur de satisfactione pro peccatis. Cyprianus non docet hunc esse praecipuum satisfactionis usum, ut ecclesiae satisfiat, sed ut Deo satisfiat, id quod totus ille locus ostendit, sicut et tractatus eius de eleemosyna. — De Cypriani doctrina de remissione peccatorum cf. Peters, Der h. Cyprian S. 157 ff. 212 ff. 346.

Ad 8. *a*) „Si haec vera sunt, necesse profecto fuit, ut Patres clarum ac distinctum conceptum haberent huius peccati eumque aliis traderent, ne in administratione sacramenti poenitentiae haerere pluries deberent sacerdotes, et ne limites suae auctoritatis praetergraderentur, aut sine absolutione dimitterent, quos solvere possent. Atqui conceptus clarus atque distinctus huius peccati, qui communis sit Patribus, non reperitur, neque ullo modo iidem se sollicitos produnt definiendi accurate et statuendi ut rem certam, cuiusmodi sit hoc peccatum". Palmieri, De poen. th. 8, V.

b) Patres docent „sine ulla exceptione" (Ambros., De poen. l. 1, c. 10) poenitentibus peccata remitti posse. Cf. Cyprian., Ep. 52 ad Anton.; Pacian., Ep. 3. ad Sympron.

c) Hermas primo loco allato blasphemantes identificat cum eis, qui in perpetuum a Deo discesserunt (οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος); secundo loco probat interitum bla phemorum ex experientia, nullum eorum poenitentiam egisse, etiamsi audierant verba, quae locutus eis erat secundum mandatum acceptum. Denique etiam de iis, qui ex praecordiis (ἐκ καρδίας) inventi sunt denegasse Dominum, tantum dubitat, num possint vivere (sim. 9, n. 26). — Cyprianum aliunde novimus dixisse neminem arcendum esse a spe; locutus est igitur solum de impossibilitate ex impotentia morali ad vere poenitendum oriente. — Hilarii verba potius probant eum non loqui nisi de maxima difficultate, non de impossibilitate. Quaerit enim: Quid enim tam extra veniam est, quam in Christo negare quod sit. Idem Arianos (in Christo Deum negantes) ad unitatem redeuntes recipiebat. — Athanasium adversariis ibi non favere, licet blasphemiam in Spiritum s. vocet indeprecabilem (n. 15) patet ex eiusdem (nisi ei abiudicare velis) De communi nat. Patris et F. et Sp. s. n. 49 (alias Fragm. in Mt): Ἐπισημειώσασθαι δὲ χρή, ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ Χριστός· Τῷ βλασφημήσαντι καὶ μετανοήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται· ἀλλά· Τῷ βλασφημοῦντι, εἴτ' οὖν ἐπιμένοντι ἐν τῇ βλασφημίᾳ. Ἡ γὰρ ἀξιόλογος μετάνοια πάντα λύει τὰ ἁμαρτήματα. Idem Ep. 3 ad Serap. n. 7. Τοὺς δέ, inquit, φιλονεικοῦντας δυσφημεῖν ἔλεγχε· τάχα κἂν ὀψέ ποτε μεταγνόντες, ἀπονίψωσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἑαυτῶν τὴν προγενομένην ἐν αὐτοῖς κακόνοιαν. Καλὸν· γὰρ αὐτοὺς κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀποπηδῆσαι καὶ μὴ ἐγχρονίσαι· ἵνα μὴ ἐπιμένοντες ἀκούσωσι τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου etc. Quod tamen Ep. 4, n. 13 eandem blasphemiae in Spiritum s. irremissibilitatem tueri videtur, quam Novatiani quoad cetera peccata statuebant, notamus quae dicit Collet (Migne, Cursus theol. t. XXII., p. 110): „Quod Novatiani blasphemiam illam omnino irremissibilem esse crederent, hic non attingit s. doctor. Forte, quia necdum examinasset gravitatem peccati contra Spiritum s.; quod utcumque eis subindicat verbis, quae eius ad Serapionem epistolam claudunt . . . Immo non ita difficile crediderim, s. doctorem tunc temporis nonnihil in id propendisse, ut peccatum in Spiritum irremissibile crederet, non equidem ex parte clavium, sed ratione voluntatis, quae Christi propitiatione destituta, in malo confirmata sit. Quanquam suas voces ita temperavit, ut et semper legitimi sensus capaces forent, et ipse, clarius deinceps loquendo, varietatis redargui non posset. — Pacianus ostendit l. c. non omne baptizatorum peccatum esse blasphemiam in Spiritum s. aut irremissibile, sed hanc esse peculiare quoddam peccatum; in eadem epistola scribit (n. 16): „Attende universa peccata, quibus Dominus comminatur; iam videbis esse praesentia"; et iterum: „Quare sicubi constitutam peccantibus poenam probaveris, hoc tenebis, aut peccatis perseverantibus constitutam, aut libertatem Deo relictam mutandae, si poeniteas, ad meliora sententiae". — Ambrosius priore loco similiter ad hominem argumentatur ac Pacianus; altero loco loquitur de blasphemis ut sunt tales. Idem, De poen. l. 2, c. 25 eos, qui blasphemaverunt Spiritum s., ita hortatur: „Et ideo revertimini ad ecclesiam, si qui vos separastis impie. Omnibus enim conversis pollicetur veniam, quia scriptum est: Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Denique etiam Iudaeorum populus, qui dicebat de Domino Iesu: daemonium habet; qui dicebat: in Beelzebub eicit daemonia; qui crucifixit Dominum Iesum: Petri praedicatione vocatur ad baptismum, ut sceleris tanti merita deponat." — Etiam Hieronymus ad hominem argumentatur; cur autem Novatiani argumenti alteram partem id temporis non expenderit, hanc ipse rationem reddit: Fuerat quidem prolixius disserendum, sed quoniam amicis, et qui ad nostrum hospitiolum convenerunt, praesentiam nostram negare non possumus, et tibi non statim respondere, visum est arrogantis, latam disputationem brevi sermone comprehendimus. — Didymus Alex. ibidem n. 48 haec ait: „Attamen quia naturaliter benignus est et misericors is, qui eos debellaverat, tribuit eis locum poenitentiae, si velint ad meliora con-

verti.“ — Io. Chrysost. eodem loco citato dicit: Καὶ γὰρ αὕτη ἀφείθη μετανοοῦσι. Πολλοὶ γοῦν τῶν ταῦτα εἰρηκότων ἐπίστευσαν ὕστερον, καὶ πάντα αὐτοῖς ἀφείθη. Τί οὖν ἐστι ὅ φησιν; Ὅτι ὑπὲρ πάντα αὕτη ἡ ἁμαρτία ἀσύγγνωστος. Cf. In Hebr. hom. 31, n. 2. — Ceterum praeter eos, quos in explicatione textus illius commemoravimus, positive excludunt intelligi ibi peccatum aliquod, ad quod ecclesiae potestas se non extendat: Augustinus, In Rom inchoat. expos. n. 22; Serm. 71, n. 8. 20; Enchir. c. 83. Ep. 185, n. 48 ss. Leo M.: Serm. 75, c. 4.

Ad 9. Ad testimonium Paciani „respondemus *a*) incredibile esse, quod catholicus episcopus labente saeculo quarto post proscriptam novatianam haeresim docuerit haec tria delicta post baptismum esse irremissibilia, et quidem non solum ab ecclesia, sed etiam a Deo. Nam hic non facit mentionem ecclesiae, sed simpliciter dicit haec crimina compensari non posse . . . Rursus incredibile est episcopum in sermone, in quo oves sibi creditas ad poenitentiam hortatur, tot velle e contrario in desperationis barathrum conicere. Et sane *b*) alia est prorsus sententia Paciani. Distinguit scilicet crimina in duas classes, „ne quis (ut ipse ait n. 2) existimet omnibus omnino peccatis summum discrimen impositum“ h. e. in ea, quae meliorum operum compensatione curantur, quin opus scilicet sit remedio publicae et sollemnis poenitentiae; et in ea, quae poenitentiae indigent remedio. Haec quidem oratorie exaggerat ad eorum malitiam patefaciendam; at poenitentia expiari posse et debere clare docet sequentibus. Ait enim n. 6: „Ergo, inquiet aliquis, perituri sumus . . .?“ Respondet his Pacianus: „accipite remedium, si desperare coepistis, si miseros vos agnoscitis, si timetis. Vos ergo primum appello fratres, qui criminibus admissis poenitentiam recusatis“ etc.: pergens hortari ad poenitentiam. Iam vero haec dicuntur iis, ut ex immediato contextu patet, qui interrogaverant, an perituri essent, iique sunt, qui aliquod ex illis tribus criminibus admiserant; cum praesertim pro aliis criminibus curandis non poenitentiam, sed meliorum operum compensationem Pacianus proposuerit.“ Palmieri, De poen. th. 9, III., b. p. 92 s. — Auctor illius operis, si explicari nequeat, fuit Novatianus nec nos turbabit. Ceterum Chr. Pesch, Prael. t. 7, n. 44 censet illud dictum esse per exaggerationem rhetoricam; alii culpae gravissimae solutionem pro die demum mortis promissam intelligi coniciunt.

Ad 10. Ex eodem loco sequeretur (si ita intelligendus esset) nec per baptismum peccata remitti. „Si Ambrosius loquitur de poenitentibus publicis, dum dicit, eos sumere sacramentum, dum absolvuntur, loquitur de ultima absolutione, quae a Patribus vocatur absolute condonatio et absolutio; quia ea erat plena et totalis et post ipsam non agebatur amplius cum poenitente tamquam cum reo. Si loquitur de poenitentibus secretis, hi certe statim post absolutionem secretam communicabant.“ Francolinus, Clericus rom. disp. 11, n. 27.

Ad 11. Qualis impossibilitas hic asseri potuerit collige ex eis, quae in demonstranda quarta parte ex Origene afferemus et ex eo, quod In Mt tom. 15 versus fin. docet: Καὶ οὐ φαμὲν ταῦτα, ἀποτρεπόμενοι ἀνίστασθαι τοὺς πεπτωκότας ἢ ἐπαναστρέφειν τοὺς πεπλανημένους ἢ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὸν πατρῷον οἶκον τοὺς καταστωτευσαμένους τὴν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας οὐσίαν. Cf. etiam Hom. 2. in Levit., n. 4; Est adhuc et septima . . . Ceterum Athanasius an doctrinam illorum assecutus non esset dubitabat, ambiguitatem tollebat.

Ad 12. Augustinus tantum affirmat, quantum probat adiuncta ratione: „Quid enim prodesset vel ante baptismum poenitentia, nisi baptismus sequeretur, vel postea nisi praecederet?“ Idem Ep. 98 (al. 23) ad Bonifacium, n. 2. dicit: „Semel perceptam Christi gratiam parvulus non amittit, nisi propria impietate . . . Tunc enim propria incipiet habere peccata, quae non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur.“ Cf. Ep. 228; Enchir., c. 46; Serm. 351. c. 5. — Fulgentius loquitur de necessitate poenitentiae baptismalis pro „maioribus“ i. e. adultis et ideo baptismum vocat sacramentum fidei et poenitentiae.

III. p. Doctrina dámnata Novatianorum (et Montanistarum).

Dub. 1. In controversia cum Novatianis non agebatur de **sacramento** poenitentiae. Alioqui non potuisset **Gregorius Naz.** Or. 39, n. 19 dicere: Εἰ δὲ ἀμφίβολον, νικάτω τὸ φιλάνθρωπον.

Dub. 2. Agebatur tantum de virtute poenitentiae; id patet ex modo, quo argumentabantur adversarii; velut **Cyprianus**, Ep. 59; **Gregor. Naz.**, Or. 39, n. 18.

Dub. 3. Novatiani negaverunt Deum **velle** peccatores suscipere, eis ignoscere. Ita enim **Cyprianus** argumentatur Ep. 98. Et tu iam Novatiane iudicas et nullam spem pacis ac misericordiae habere lapsos praedicas... dicendo, quod poenitentia lapsorum sit vana, nec possit eis proficere ad salutem.

Dub. 4. Novatiani putabant ne Deum quidem posse peccata graviora baptizatis dimittere. **Ambrosius**, De poen. l. 1, c. 11: „Quae autem ista perversitas est, ut vobis vindicetis possibilia concessu, Deo, ut ipsi dicitis, **impossibilia** reservetis? Hoc est sibi eligere causas ignoscendi, Deo materiam saeviendi relinquere."

Dub. 5. Novatiani tantum poenam ecclesiasticam irremissibilem esse dicebant. **Ambrosius**, De poen. l. 1, c. 10: Ligare poenitentiam dare; hoc Novatiani volebant, quia solvere se non posse putabant.

Dub. 6. Novatiani tantum negaverunt recipi posse peccatores in ecclesiam et ad sacramenta admitti. Nam poenitentia agitur „emerendi gratia sacramenti" et ab Eucharistiae susceptione Novatiani reos criminum capitalium excludebant. „Quomodo igitur potest qui famem patitur animae suae, studiosius Deum precari, si sacram desperet alimoniam?" **Ambros.**, De poen. l. 2, c. 3, n. 16; cf. l. 1, c. 1, n. 4. **Io. Chrysost.**, In Hebr. hom. 20, n. 1: Οὗτοι δὲ (οἱ τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες) [λέγουσιν] οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι μεταδοῦναι μυστηρίων τοῖς ἡμαρτηκόσιν, εἴ γε μὴ ἔστιν ἄφεσις δευτέρα.

Dub. 7. Novatiani statuebant potestatem ligandi, quam adversarii eorum negaverunt. **Cyprianus**, De virginib. ad Pompon. (58): „Neque enim vivere foris possunt, cum domus Dei una sit et nemini salus esse, nisi in ecclesia possit".

Verum re ipsa Montanistae (cf. v. g. D' Alès, La Théologie de Tertullien. Paris 1904, ch. 9) et Novatiani haeretici censebantur propterea, quod negabant potestatem remittendi peccata (saltem graviora) commissa contra Deum post baptismum. Quid enim ageretur, praeclare **Ambrosius** indicavit: „Cur baptizatis, si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est: quid interest, utrum per poenitentiam, an per lavacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque mysterium est." De poen. l. 1, c. 8, n. 36. „Novatiani claves regni non suscipiunt, negantes, quod dimittere peccata debeant." De poen. l. 1, n. 33. Igitur non agebatur

a) de possibilitate condonationis divinae. Cf. **Socrates**, Hist. eccl. l. 4, c. 13 (al. 28); **Tertullian.**, De pudic. c. 19; **Ambrosius**, De poen. l. 1, c. 2.

b) nec de sola potestate eos, qui peccarunt ad sacramenta admittendi, in ecclesiam recipiendi. Nam qui hanc negarunt, negarunt certe et potestatem peccata remittendi sensu stricto; et vice versa, qui eam affirmabant, necessario ecclesiae vim tribuebant peccata dimittendi, cum alioqui poenitentes indigne accederent ad communionem; cf. hac de re p. IV. Praeterea catholici ita argumentabantur: Si qua poenitentia careat venia, iam nec in totum agenda est. Nihil enim agendum est frustra. „Merito (ait **Tertullianus**) utique ita opponunt, quoniam huius quoque poenitentiae fructum, i. e. veniam, in sua potestate usurpaverunt," sc. eam veniam, quam Tertullianus soli Deo asserebat con-

venire. Et cum haec potestas opponeretur baptismo, certe non de qualicumque receptione agebatur. Cf. Gregor. Naz. Or. 39, 18.

c) nec de potestate peccatorum remissionem solum declarandi. Nam α) in baptismo, quocum comparabatur haec potestas, remissio non annuntiatur modo, sed efficitur: β) plerique distinguebant inter peccata irremissibilia et remissibilia: unde non potuit agi de potestate merae annuntiationis; γ) Tertullianus. De pudic. c. 18 (iam Montanista) „Quodsi, inquit, clementia Dei ignorantibus adhuc et infidelibus competit, utique et poenitentia ad se clementiam invitat, salva illa poenitentiae specie post fidem, quae aut levioribus delictis veniam ab episcopo consequi poterit, aut maioribus et irremissibilibus a Deo solo." Cf. Ambros., De poen. l. 2, n. 58.

d) nec de solis peccatis ecclesiasticis remittendis, sed de offensis contra Deum; nam α) potestas illa, de qua agitur, opponebatur baptismo; atqui per baptismum peccata proprie dicta seu theologica remitti omnibus persuasum erat; β) saltem nonnulli Novatiani argumentabantur inde, quod solus Deus possit dimittere peccata: sane in ipsum perpetrata. Cf. Ambros., De poen. l. 1, c. 2, n. 6.; γ) cf. Ambros. De poen. l. 1, n. 87—92 (Remuneratio igitur praesentium, testimonium futurorum est).

e) nec de peccatis levioribus tantum, sed praecise de gravioribus et gravissimis.

f) nec de potestate baptizandi: nam peccata per baptismum deleri eaque omnia nemo negabat. „Secundas nuptias non admittunt, poenitentiam denegant." August., De haer. n. 38.

g) nec de peccatis tempore apostolorum commissis.

Atqui cum eorum sententia damnata sit, sequitur Christianos potestatem a nobis statutam antiquitus agnovisse.

Damnati autem sunt Novatiani imprimis in synodo Romana anno 251 (Euseb., Hist. l. 6, c. 43); in Africa, quod testatur epistola synodica (inter Cyprianicas n. 54); in Cappadocia, ut ad Cyprianum scribit Firmilianus; Alexandriae, ut ex Dionysio commemorat Eusebius l. 7, c. 8. Omnes ecclesias ita sensisse Apollinaris ap. Euseb., Hist. l. 4, c. 27 testatur.

Item Patres illius aetatis una quasi voce doctrinam eorum impugnabant. Ambrosius in l. de poen. passim; Augustinus. Ep. 93, n. 42; Serm. 352, n. 9; Cyprianus, Ep. 52 (ad Antonian.) n. 27 ss.; cf. Ep. 54. 57. 67; Dionysius Alex., Ep. 9: Eusebius, Hist. l. 6, c. 43; Epiphanius, Haer. 59, n. 1: Fulgentius, De rem. peccator. l. 1, c. 23; Hilarius, In Mt 18, n. 10; Pacianus, Ad Sympron. ep. 3, n. 12; Petrus Chrysologus, Serm. 84, alii.

IV. p. Usus, qui in primis saeculis viguit.

Dub. 1. Falso supponitur receptionem in ecclesia idem valuisse ac remissionem peccatorum. Nam eodem modo probaretur etiam diaconos habuisse potestatem peccata remittendi. Scripsit enim Cyprianus, Ep. 48: „Vel si presbyter repertus non fuerit et urgere exitus coeperit, ante diaconum quoque exomologeses facere delicti sui possint, ut manu eis in poenitentiam imposita, veniant ad Dominum cum pace." Et Augustinus Enchir. c. 65 expresse dicit poenitentiae tempora a praepositis ecclesiae constitui, „ut fiat satis etiam ecclesiae".

Dub. 2. Apostolus, cum incestum Corinthium ligavit primum ac deinde absolvit, tota clavium potestate usus est. Atqui tamen illud apostoli ministerium omnino externum fuit, non tetigit illud, quod dicimus, conscientiae forum. Neque enim absens absentem interius absolvere potuit.

Dub. 3. Reconciliatio tantum vim precum habuit, nec aliud probari potest.

Dub. 4. Apostoli certe eam tantum praedicabant poenitentiam, quam prophetae, ut patet ex Act 10, 43.

Dub. 5. Quomodo apostoli de potestate sua iudicarint eamque exercuerint, colligitur ex Act 8, 22.

Dub. 6. Poenitentia publica, quam viguisse constat, tantum ad hoc fuit, ut scandalum puniretur; nec aliud inde probari potest. Nam sane nemo dicet Iudaeorum „presbyteros" (quos Christiani imitati sunt), cum in synagogis eundem vel simillimum usum servarent, habuisse potestatem clavium.

Dub. 7. Solius baptismi vi peccata remittebantur, unde usus aquae lustralis ad peccata remittenda in ecclesiis ortus est („Νίψον ἀνομήματα, μὴ μόναν ὄψιν").

Dub. 8. Usus certe is fuit, ut praeter poenitentiam publicam (cui tantum canonica crimina subiciebantur) sola correptio et virtus poenitentiae exerceretur, licet delicta mortalia fuerint. Augustinus, De symb. ad catech. c. 7, n. 15: „Tribus modis remittuntur peccata in ecclesia: in baptismate, in oratione, in humilitate maiore poenitentiae. Et Ep. 265 ad Seleucianum n. 2: „Quod autem Petrus dicitur egisse poenitentiam, cavendum est, ne ita putetur egisse, quomodo agunt in ecclesia, qui proprie poenitentes vocantur. Et quis hoc ferat, ut primum apostolorum inter tales poenitentes numerandum putemus? Poenituit enim eum negasse Christum, quod eius indicant lacrimae; sic enim scriptum est, quia flevit amare". Cf. Serm. 352, c. 30; Gennadius, Dogm. eccl. c. 53.

Dub. 9. Primis ecclesiae temporibus saltem quaedam peccata non remittebantur. Cf. S. I. Smirnov, Kto soveršal tainstvo pokajanija v drevnej cerkvi? (Bogosl. Věstnik 1906, I., p. 475[1]). Nam

a) Concilium Eliberitanum (a. 300?), can. 46 definit: „Si quis fidelis apostata, per infinita tempora ad ecclesiam non accesserit, nec in fine eum communionem accipere"; idem de Flaminibus c. 2; tum c. 3: „Item Flamines . . ., si post poenitentiam fuerint moechati, placuit ulterius his non esse dandam communionem, ne lusisse de dominica communione videantur"; cf. can. 22: „Si quis de catholica ecclesia ad haeresim transitum fecerit, rursusque recurrerit, ei poenitentia non denegetur, et post decem annos praestari communio debeat"; cf. can. 69 (reconciliare - dare communionem). Denique analogus est can. 68: „Catechumena, si per adulterium conceperit et praefocaverit, placuit eam in fine [vitae] baptizari". Hinc iudica!

b) Concilium Ancyranum (a. 314) negavit can. 21.22 quibusdam peccatoribus reconciliationem.

b) Tertullianus testatur novitatem decreti, quo primum pax moechis promissa est, durante exclusione homicidarum et idololatrarum a venia. De pudic. c. 1: „Audio edictum esse propositum, et quidem peremptorium. Episcopus episcoporum edicit: Ego et moechiae et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto". Ibid. c. 5: „Assistit idololatres, assistit homicida, in medio eorum assistit et moechus, pariter de poenitentiae officio sedent, in sacco et cinere inhorrescunt, eodem fletu gemiscunt, eisdem precibus ambiunt, eisdem genibus exorant, eandem invocant matrem. Quid agis, mollissima et humanissima disciplina? aut omnibus eis hoc esse debebis: „beati enim pacifici", aut si non omnibus, nostra esse. Idololatram quidem et homicidam semel damnas, moechum vero de medio excipis, idololatrae successorem, homicidae antecessorem, utriusque collegam? Personae acceptatio est!" Et cap. ult. sic rem totam colligit: „Quaecumque auctoritas, quaecumque ratio moecho et fornicatori pacem ecclesiasticam reddit, eandem debebit et homicidae et idololatrae poenitentibus".

d) **Auctor Philosophumenon l. 9, n. 12 haec narrat de Callisto I.:** „Πρῶτος τὰ πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῖς ἀνθρώποις συγχωρεῖν ἐπενόησε, λέγων πᾶσιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφίεσθαι ἁμαρτίας.

e) **Cyprianus disciplinam priorem laxavit. Nam Ep. 55 ait: „Vix plebi persuadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti". Cf. Ep. 52, n. 3. Quam tamen severus fuerit collige ex Ep. 13, n. 1 s.; Ep. 52, n. 23.**

f) **Similiter Romae laxata est disciplina tempore Cypriani, ut patet ex epistola cleri Romani ad Cyprianum (inter Cyprian. Ep. 31), ubi dubitabant, num venia lapsis esset danda.**

g) **Origenes, De oratione n. 28, v. fin.:** Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας κ. τ. λ. Εἰ δέ τις ἀβασανίστως ἐκλαμβάνει ταῦτα, ἐγκαλέσαι τις ἂν τοῖς ἀποστόλοις μὴ πᾶσιν ἀφιεῖσιν, ἵνα πᾶσιν ἀφεθῇ, ἀλλά τινων τὰς ἁμαρτίας κρατοῦσιν, ὡς δι' αὐτοὺς καὶ παρὰ θεῷ κρατεῖσθαι αὐτάς· χρήσιμον δὲ παράδειγμα ἀπὸ τοῦ νόμου λαβεῖν, πρὸς τὸ νοηθῆναι τὴν δι' ἀνθρώπων ἄφεσιν ὑπὸ θεοῦ γινομένην ἀνθρώποις ἁμαρτημάτων· οἱ κατὰ νόμον ἱερεῖς κωλύονται περί τινων προςφέρειν ἁμαρτημάτων θυσίαν, ἵνα ἀφεθῇ τοῖς περὶ ὧν αἱ θυσίαι, τὰ πλημμελήματα, καὶ οὐδέπου τὴν περί τινων ἐξουσίαν ὁ ἱερεὺς ἀκουσίων ἢ πλημμελημάτων ἀναφορὰν ἔχων, ἤδη καὶ περὶ μοιχείας, ἢ ἑκουσίου φόνου, ἤ τινος ἄλλου χαλεπωτέρου πταίσματος προςφέρει ὁλοκαύτωμα, ἢ περὶ ἁμαρτίας . . . Οὐκ οἶδ' ὅπως ἑαυτοῖς τινες ἐπιτρέψαντες τὴν ἱερατικὴν ἐπιστήμην, αὐχοῦσιν ὡς δυνάμενοι καὶ εἰδωλολατρείας συγχωρεῖν, μοιχείας τε καὶ πορνείας ἀφιέναι, ὡς διὰ τῆς εὐχῆς αὐτῶν περὶ τῶν ταῦτα τετολμηκότων λυομένης καὶ τῆς πρὸς θάνατον ἁμαρτίας· οὐ γὰρ ἀναγιγνώσκουσι τό· ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον, οὐ περὶ ἐκείνης λέγω, ἵνα τις ἐρωτήσῃ. Cf. F. X. Funk, Kirchengesch. Abhandl. I., p, 159, 163, 175 s. Cf. etiam quae Eusebius narrat de Dionysio Alexandrino.

h) **Gregorius Thaumaturgus in Ep. canonica, c. 7. docet prioribus temporibus homicidas ab omni poenitentia et venia exclusos fuisse.**

i) **Talem vel similem saltem disciplinam olim viguisse doctissimus quisque theologus et historicus docet: Albaspinaeus (De vet. eccl. ritib. observat. l. II., 9. 11. 15. 17), Petavius, Arnaldus, Morinus, Duguetus, Natalis Alexander, Christianus Lupus, Sirmondus (Hist. poen. publ. c. 1.), Witasse, Musson, Bingham, Martene, Funk, Kolberg, Batiffol, Hagemann (Die röm. Kirche u. ihr Einfluss. S. 52 ff.), Fechtrup (Theol. Quartalschrift. Tüb. 1872, S. 430 ff.) etc.**

Dub. 10. Saltem clinicis, i. e. iis, qui veniam tantum moribundi sincere petebant, negabatur (Cf. Morinus, De disciplina in admin. poenit. l. X., c. 1). Nam

a) **Cyprianus, Ep. 52. ad Antonianum n. 23 scribit: „Idcirco poenitentiam non agentes nec dolorem delictorum suorum toto corde et manifesta lamentationis suae professione testantes, prohibendos omnino censuimus a spe communicationis et pacis, si in infirmitate atque in periculo coeperint deprecari; quia rogare illos non delicti poenitentia, sed mortis urgentis admonitio compellit; nec dignus est in morte recipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum".**

b) **Concilium Arelatense I. (a. 314) can. 22. haec statuit: „De his, qui apostatant et nunquam se ad ecclesiam repraesentant, ne quidem poenitentiam agere quaerunt et postea infirmitate arrepti petunt communionem, placuit eis non dandam communionem, nisi revaluerint et egerint dignos fructus poenitentiae". Nec sane petent Eucharistiam ante absolutionem.**

c) **Innocentius I., Ep. 6. ad Exsuperium, ep. Tolosanum, n. 5. s.: „De his [clinicis] observatio prior durior; posterior interveniente misericordia, inclinatior. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur poenitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebrae persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa poenitentia, ne totum penitus negaretur, et duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem**

ecclesiis suis reddidit, iam depulso terrore communionem dari abeuntibus placuit et propter Domini misericordiam quasi Viaticum profecturis, et ne Novatiani haeretici negantis veniam asperitatem et duritiam sequi videamur. Tribuitur ergo cum poenitentia extrema communio, *ut* homines huiusmodi vel in supremis suis poenitentes, miserante Salvatore nostro a perpetuo exitio vindicentur".

Dub. 11. Saltem relapsis in nova crimina venia non concedebatur. (Cf. Smirnov in Bogosl. Věstnik 1906, I., 488). Nam

a) Concilium Toletanum III., (a. 589) can. 11. statuit: „Quoniam comperimus per quasdam Hispaniarum ecclesias, non secundum canonem, sed foedissime pro suis peccatis homines agere poenitentiam, ut quotiescumque peccare libuerit, toties a presbytero se reconciliari expostulent; et ideo pro coërcenda tam exsecrabili praesumptione, id a sancto concilio iubetur, ut . . . hi vero, qui ad priora vitia, vel intra poenitentiae tempus, vel post reconciliationem relabuntur, secundum priorum canonum severitatem damnentur.

b) Concilium Eliberitanum, can. 3. et 7. statuit eos, qui „acta poenitentia denuo fuerint fornicati, communionem nec in fine habere".

c) Io Chrysostomus a synodo ad Quercum accusatus est, ut refert Photius, Biblioth. cod. 59, quod aditum aperiat peccatoribus dicens: Si iterum pecces, iterum poenitentiam facito: et quoties peccaveris, accede ad me et ego te curabo. Quam accusationem insuper falsam fuisse dicit Palladius ap. Mansi t. III., p. 1150. Cf. etiam Socrat., Hist. eccl. l. 6, c. 19, qui refert eum tum a Catholicis tum a Novatianis propter hoc esse reprehensum.

d) Unam tantum poenitentiam fuisse testantur Hermas, Pastor l. 2, mand. 4, n. 1: „Τοῖς γὰρ δούλοις τοῦ Θεοῦ μετάνοιά ἐστιν μία". — Origenes, Hom. 15. in Levit. n. 2: „Istas ergo domos, si forte alicui, sicut supra exposuimus, lapsus acciderit, semper est recuperandi facultas, ut verbi gratia dicamus, si nos aliqua culpa mortalis invenerit, quae non in crimine mortali, non in blasphemia fidei, quae muro ecclesiastici et apostolici dogmatis cincta est, sed vel in sermonis, vel in morum vitio consistat: hoc est vendidisse domum, quae in agro est, vel in vico, cui murus non est. Haec ergo venditio et huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur de commissis huiusmodi poenitudinem agere. In gravioribus enim criminibus semel tantum poenitentiae conceditur locus; ista vero communia, quae frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt et sine intermissione redimuntur". — Clemens Alex., Strom. l. 2, c. 13 negat superesse μετάνοιαν δευτέραν Hermae Pastore allegato. Ipse ex Hebr. 10, 26 argumentatur animadvertens: Καὶ οὐκ οἶδ' ὁπότερον αὐτοῖν χεῖρον, ἢ τὸ εἰδότα (Hebr. 10, 26) ἁμαρτάνειν ἢ μετανοήσαντα ἐφ' οἷς ἥμαρτεν, πλημμελεῖν αὖθις . . . ἐφ' ᾧ γάρ τις μετενόησεν, αὖθις τοῦτο ποιῶν, οὐ πράττειν κατεγνωκώς, τοῦτο ἑκὼν ἐπιτελεῖ . . . ὁ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήσας, εἶτα μετανοῶν, κἂν συγγνώμης τυγχάνῃ, αἰδεῖσθαι ὀφείλει, μηκέτι λυόμενος εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. — Tertullianus, De poen. c. 7: „Piget secundae, immo iam ultimae spei subtexere mentionem"; ibid.: „Collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat, sed iam semel, quia iam secundo; sed amplius numquam, quia proxime frustra: non enim hoc semel satis est?" Et c. 9: „Huius igitur poenitentiae secundae et unius, quanto in arcto negotium est, tanto operosior probatio est". Cf. Smirnov, l. c., p. 471. — Ambrosius, De poen. l. 2, c. 10, n. 95: Merito reprehenduntur, qui saepius agendam poenitentiam putant, quia luxuriantur in Christo. Nam si vere agerent poenitentiam, iterandam postea non putarent, quia sicut unum baptisma, ita una poenitentia, quae tamen publice agitur: nam quotidiani nos debet poenitere peccati; sed haec delictorum leviorum, illa graviorum". Cuius rei ratio sane fuerit vis precum fidelium. Cf. ibid. n. 96. — Augustinus, quem Macedonius interrogaverat, cur episcopi secundam a iudicibus pro reis gratiam peterent, cum ecclesia talibus semel tantum veniam concederet

ita respondit Ep. 153 (al. 54), n. 7: „In tantum hominum aliquando iniquitas progreditur, ut etiam post actam poenitentiam . . . vel similia, vel graviora committant; et tamen Deus facit etiam super tales oriri solem suum . . . et quamvis eis in ecclesia locus humillimae poenitentiae non concedatur, Deus tamen super eos suae patientiae non obliviscitur Ex quorum numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eundem iterum poenitendi locum aut desperatum me permittite, ut quidquid libuerit faciam, aut dicite mihi, utrum aliquid prosit ad vitam futuram, si me poenitendo vehementius quam prius excruciavero: quis nostrum ita desipit, ut huic homini dicat: Nihil tibi ista proderunt in posterum . . . Quamvis ergo caute et salubriter visum sit, ut locus illius humillimae poenitentiae semel in ecclesia concedatur, ne medicina vilis minus utilis esset aegrotis, quae tanto magis salubris est, quanto minus contemptibilis fuerit, quis tamen audeat dicere Deo: Quare huic homini, qui post primam poenitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit, adhuc iterum parcis? . . . Aut istis exceptis esse definitum quod scriptum est: Beati omnes, qui confidunt in eum? . . . Cum igitur super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia divina, ut in hac temporali vita moribus emendatis, non damnentur in aeternum, quales nos esse oportet homines erga homines!" Ubi monet Witasse, ut attendatur Macedonium mirari et indignari nec Augustinum respondere: ecclesiam non negare nisi publicam poenitentiam secundam, privatam concedere, sed commonefacere eum benignitatis ac misericordiae divinae.

e) Neve effugium quaeras solum secundam poenitentiam publicam sollemnemque fuisse negatam; nam bene advertit Petavius (Notae in Epiph. haer. 59), hoc posito futurum fuisse, ut mitius de relapsis ageretur quam de semel tantum lapsis.

Dub. 12. Saltem clericis peccantibus negabatur ab ecclesia venia. Ita Leo M., Ep. 167 (al. 92) ad Rusticum Narbon. docet: „Alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore aut in diaconii gradu fuerint consecrati, ii pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant poenitendi; quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est: Sacerdos, si peccaverit, quis orabit pro illo?" Item Siricius ad Himerium Ep. 1, n. 18: „Poenitentiam agere cuiquam non conceditur clericorum". Cf. Conc. Carthag. V., cn. 11.

Quidquid a doctissimis viris opponitur, non impedit, quominus teneamus quod posuimus.

Ecclesia antiqua etiam gravissimis peccatoribus poenitentiam concedebat eosque in ecclesia recipiebat; atqui hac receptione certe peccata remittebantur.

Nam A. alioquin ad Eucharistiae susceptionem indigni admissi essent. Ad rem Augustinus, Serm. 352: „Est poenitentia gravior atque luctuosior, qua proprie vocantur in ecclesia poenitentes, etiam remoti a Sacramento altaris participando, ne accipiendo indigne iudicium sibi manducent et bibant". Cf. Ep. 118, c. 3. — Auctor libri de ecclesiasticis dogmatib. c. 53: Oportet peccatorem „sacerdotis iudicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium et condemnationem sui Eucharistiam percipere". — Leo M., Ep. 91 (al. 108), c. 2: „Mediator Dei et hominum hanc praepositis ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent. — Cf. Io. Chrysost., In Mt. hom. 10, n. 5; de poen. hom. 6. in fine; Athanas., Ep. heortast. 7, n. 9; Asterius Amasen., Hom. 13. Claris his testimoniis obstare

non potest, quod Augustinus exemplo Iudae allegato in Ep. 48 disserit.

B) Idem praeclare docet Cyprianus, Ep. 59, n. 1: „Legimus, quod . . . ei, antequam poenitentiam plenam egisset et Domino Deo satisfecisset . . . tamen . . . Victori communicationem sibi concessam permisimus“. De lapsis n. 16: „ante offensam placatam indignantis Domini et minantis vis infertur corpori eius et sanguini“; ibid.: „ante purgatam conscientiam“; „Domini corpus invadunt, quando occurrat scriptura divina et clamet et dicat: . . . quicumque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini“ n. 12: „Confitemini . . . dum satisfactio et remissio sacerdotis apud Deum valet“. — Item Dionysius Alex. ad Cononem scribens dicit de eis, qui sub exitum vitae veniam acceperint: *Τοὺς γὰρ ἅπαξ ἀφειμένους καὶ τῷ Θεῷ συστάντας καὶ πάλιν τῆς θείας χάριτος κοινωνοὺς ἀποφθανέντας . . . πάλιν ἀνθυπάγειν τοῖς ἁμαρτήμασι ἀλογώτατον*“. — Item Aphraates infra citandus. — Item Ambrosius, De poen. l. 2, n. 26. — Caesarius, Dial. interr. 194 receptionem in ecclesia aeque omnino ac remissionem peccatorum per baptisma voci „remittere“ ap. Mt. 18, 21 subicit. — Augustinus, Ep. 228 (al. 180), n. 8: „Si ministri desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt, vel ligati!“ — Hieronymus, Ad Marcellum: „Illi [Novatiani] ad omne paene delictum ecclesiae obserant fores: nos quotidie legimus: Malo poenitentiam peccatoris quam mortem“. — Caelestinus I. ep. 4, n. 3: „Agnovimus poenitentiam morientibus denegari nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animae suae cupiunt remedio subveniri. Horremus, fateor, tantae impietatis aliquem reperiri, ut de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere et periclitantem sub onere peccatorum hominem, pondere, quo se ille expedire desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est, quam morienti mortem addere, eiusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere?“

C) Idem confirmatur ipsis absolvendi formulis, quae ex antiquis libris poenitentialibus desumuntur, qui etsi vetustate sua priora saecula non attingunt, tamen antiquissimum ecclesiae usum referunt, ut Morinus probat in fine sui operis de poenitentia. Ita Poenitentiale Vallicelanum sacerdoti rogandum praescribit: „Domine Deus noster, qui offensione nostra non vinceris, sed satisfactione placaris, respice super hunc famulum, peccata et facinora sua confitentem, veniamque illi donare digneris et praeteritorum criminum culpas indulgeas, qui humeris tuis ovem perditam duxisti ad caulas et publicani precibus benignus aspiras. Remitte ei omnia crimina et peccata, da pro suppliciis veniam, pro morte vitam cunctorumque eius medere vulneribus et sicut nemo nostrum liber est a culpa, ita iste non sit alienus a venia. Per . . .“ — Similiter Poenitentiale Romanum Halitgarii: „. . . rogamus et petimus nos humiles tui sacerdotes, ut . . . remittasque omnia crimina et peccata universa condones. . . . Per. . .“

Cf. Constit. apost. l. 8, c. 9: *Παντόκρατορ Θεὲ αἰώνιε . . . αὐτὸς καὶ νῦν πρόδεξαι τῶν ἱκετῶν σου τὴν μετάγνωσιν· ὅτι οὐκ ἔστιν ὃς οὐχ ἁμαρτήσεταί σοι — καὶ ἀποκατάστησον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ προτέρᾳ ἀξίᾳ καὶ τιμῇ, διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν.*

D) Idem confirmat usus loquendi in ritu confitendi graeco-slavico. In slavico recitato Ps. 4 sic oratur: Otpusti emu vsja pregrěšenija, vol'naja i nevol'naja i sotvori ego obeščnika (obščika) spaseniju, i sočetaj ego ko svjatej Tvoej Cerkvi (cf. orationem ante absolutionem: Sam i nyně umilostivisja o raběTvoem N. N. i podažd' emu proščenie grěhov . . . i soedini ego svjatej Tvoej Cerkvi); et in ritu graeco in oratione absolutionis: *Αὐτὸς οὖν Δέσποτα, συγχώρησον καὶ τὸν δοῦλόν σου, ὃ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις, οἷς ἔπραξε πλημμελήμασι δι' ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου καὶ εὐτελοῦς· καὶ διαλλάγηθι, καὶ ἕνωσον αὐτὸν τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ.*

E) Denique explicari alioqui non posset, quod contra Novatianos hoc modo argumentum fiebat (v. g. Epiphanii, Haer. 59, n. 4—7), ut admissio apud Deum identificaretur cum admissione in ecclesia. (Cf. Palmieri, De poen. th. 9, II, 4).

Immo ipsa concessio poenitentiae fuit cum remissione peccatorum coniuncta. Cf. Conc. Arausicanum (a. 442) cn. 12: „Subito obmutescens, prout status eius est, baptizari aut poenitentiam accipere potest, si. . . ." — Inscriptio ex a. 517. Aquis Sextiis ap. Maffeium, Antiqu. Gall. p. 100 („accepta poenitentia quiescit in pace"). — Augustinus, Ep. 228 ad Honor. („omnibus sacramentorum erogationem"). — Conc. Carthaginiense IV (a. 398), c. 76 de tali homine, qui „oppressus infirmitate obmutuerit" mandat, ut „accipiat poenitentiam", sane non inutile quid! — Fuse rem probatam invenies ap. Palmieri, De poen. Append. § 2, n. 10 ss.; Schmitz in Katholik 1885, I, p. 349 ss.; Frank, Bussdisciplin B. V, K. 6, § 2 (811—828); De San, De paen. n. 242 s.; B. Francolin., Clericus Romanus[2] (Aug. Vindelic. 1796) l. 1, disp. 11, p. 158—167) et al. —

Iam vero propositio maior demonstranda est.

Prob. 1⁰ ex haeresi Novatianorum.

a) Novatiani non ad usum ecclesiae sibi faventem provocabant, quod certe fecissent affatim, si potuissent, neque enim testimoniorum inopia tum fuisset — sed scripturas se melius intellexisse putabant et his nitebantur. Contra adversarii priorem usum servandum urgebant, velut Dionysius Alex., Ep. 10 ap. Euseb. l. 7, c. 7.

b) A Patribus disciplinae Novatianorum novitas crimini datur; ita Pacianus, Ep. 3, n. 1. 2: „. . . prophetavit? Suscitare mortuos potuit? Horum enim aliquid habere debuerat, ut evangelium novi iuris induceret. . ." Augustinus, Ep. 93, n. 42: Nec tamen istos misericordes et pacificos, cum eis christiana sacramenta communicantes et eos intra unitatis retia tolerantes, donec ad litus perducti separarentur, tam immanis eorum error et impietas inquinabat; aut si inquinabat, iam tunc ecclesia malorum communione deleta est, nec

erat, quae pareret ipsum Cyprianum". Alii vocant Novatianos auctores disciplinae illius perniciosae. (Cf. Cypriani Ep. 59: „introduxit").

c) Novatiani adversarios habuerunt statim ss Patres: quod alioqui fieri non potuisset.

d) Speciatim Tertullianus praeclarum rei huius testimonium exhibet. Is, Montanista factus, testatur se sententiam suam de poenitentia mutasse, quam prius „cum pluribus" tenuerat: Ita loquitur, cum De pudic. c. 1. edictum de poenitentia moechis concedenda condemnavit: „Erit igitur et hic adversus psychicos [= catholicos] titulus, adversus meae quoque sententiae retro penes illos societatem, quo magis hoc mihi in notam levitatis obiectent. Nunquam societatis repudium delicti praeiudicium est, quasi non facilius sit errare cum pluribus, quando veritas cum paucis ametur. . . . Nemo proficiens erubescit. Habet et in Christo scientia aetates suas, per quas devolutus est, et apostolus . . . adeo divertit a sententiis pristinis, nec idcirco deliquit, quod „aemulator factus est", non „paternarum traditionum", sed Christianarum; . . . Durissime nos infamantes Paracletum disciplinae enormitate digamos foris sistimus, eundem limitem liminis moechis quoque et fornicatoribus figimus, ieiunas pacis lacrimas profusuris, nec amplius ab ecclesia quam publicationem dedecoris relaturis". Nec tunc forte tantum potestatem ecclesiae denegavit, cum prius iam usum non agnoverit; id quod expresse negat De pudicit. c. 21. — Atqui Tertullianus, cum catholicus esset, haec sentiebat: De poen. c. 7. enumeratis peccatis capitalibus, ad quae diabolus seducere tentat homines „Haec, inquit, venena eius providens Deus, clausa licet innocentiae ianua et intinctionis sera obstructa aliquid adhuc permisit patere. Collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat, sed iam semel, quia iam secundo. . . . Si tibi indulgentia Domini accommodat, unde restituas, quod amiseras, iterato beneficio gratus esto, nedum ampliato. . . . Verum non statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundae quis poenitentiae debitor fuerit; pigeat sane peccare rursus, sed rursus poenitere non pigeat; pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat; iteratae valetudinis iteranda medicina est; gratus in Dominum exstiteris, si quod tibi Dominus offert, non recusaveris. Habes, cui satisfacias, et quidem volentem. Id si dubitas, evolve, quae Spiritus ecclesiis dicat", et enumerat iterum peccata capitalia. Quibus verbis omnibus peccatis, etiam capitalibus ut stupri et idololatriae idem poenitentiae remedium proponitur, quod eandem sanitatem efficit ac baptisma. Nec, cum ita loquitur, de poenitentia extra ecclesiam agenda intelligi potest. Nam *α*) comparat hanc poenitentiam cum baptismo, *β*) poenitentia haec comprehendit „publicationem sui", talem, quam nonnulli pudore „suffugiant" vel „differant"; et quae condicio necessaria est ad salutem adipiscendam. „An melius est damnatum latere, quam palam absolvi?" Nec te moveat, quod dicit confitendum esse Domino; nam paulo post ait eos, qui Domino confitentur, presbyteris advolvi et caris Dei adgeniculari, et ita concludit: „Ergo, cum te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas" *γ*)

comprehendit item „deprecationem“, quam nonnulli „subducant“, sane ecclesiae, non Dei; *δ*) item absolutionem publicam („palam absolvi“), qua „malum factum est salutare“. *ε*) Quaestio illa (supra posita), utrum semel an bis poenitentia agi possit, non posset ab eo moveri; cum enim poenitentes ab ecclesia ad Deum relegati essent, ante vitae finem numquam absolverentur. — Cf. G. Esser, Die Bussschriften Tertullians de paenitentia und de pudicitia und das Indulgenzedikt des Papstes Kallistus. Bonn 1905.

Prob. 2⁰ ex usu apostolorum.

Exempla apostolorum certe non potuerunt adeo negligi, ut ecclesia aetatis subsequentis prorsus aliam rationem inierit, nec hoc sine ullo tumultu fieri potuisset, cum vel propter solam dilationem absolutionis in ecclesia aetate Cypriani magna fuerit animorum commotio, qui tumultus tamen (ante Novatianos) nusquam traditus est. Ipsi apostoli certe etiam maximos peccatores in ecclesiam recipiebant. Id patet de s. Paulo ex 2 Cor 2, 6 ss. et 12, 20 s., unde ipsi Patres contra Novatianos argumentabantur, velut Theodoretus, Divin. decret. l. 5. de poen.; Cyprianus, Ep. 52. ad Antonian. n. 26; Epiphan., Haer. 59, n. 4—7; Gregor. Naz., Or. 39, n. 18; cf. Primasius et Ambrosiaster in h. l.; quod Tertullianus, De pudic. c. 14 negata identitate peccatoris eiecti, de quo agitur in prima et secunda Pauli epistola, dirimere conatus est. Idem de s. Ioanne notum erat, quem Eusebius (post Clementem Alex.) narrat suscepisse in ecclesiam (*κατέστησε*, al. *ἐπιστῆσαι*: ita, ut praefectus sit ecclesiae) peccatorem maximum (*ἕτοιμος λῄσταρχος ἦν, βιαιότατος, μιαιφονώτατος, χαλεπώτατος;* Hist. eccl. l. 3, c. 23. Ex Apocalypsi nolumus argumentari, quia disputabatur, quis eius auctor fuisset.

Prob. 3⁰. Exstant adhuc testimonia de usu praecipuarum partium ecclesiae antiquae; ubi notandum est testes, quos afferemus, plerosque maiorem partem ecclesiae cognovisse quam districtum, ubi degebant; nec unquam de diversitate usus mentionem fieri.

a) Testimoninm de usu ecclesiae Romanae exhibet *α)* Clementis Rom. Epistola ad Corinthios, n. 57: *Ὑμεῖς οὖν οἱ τὴν καταβολὴν τῆς στάσεως ποιήσαντες, ὑποτάγητε τοῖς πρεσβυτέροις καὶ παιδεύθητε εἰς μετάνοιαν, κάμψαντες τὰ γόνατα τῆς καρδίας ὑμῶν . . . ἄμεινον γάρ ἐστιν ὑμῖν, ἐν τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μικροὺς καὶ εὐλογίμους εὑρεθῆναι, ἢ καθ' ὑπεροχὴν δοκοῦντας ἐκριφῆναι ἐκ τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ;* n. 51: *Ὅσα οὖν παρεπέσαμεν καὶ ἐποιήσαμεν διά τινος τῶν τοῦ ἀντικειμένου, ἀξιώσωμεν ἀφεθῆναι ἡμῖν . . . καλὸν γάρ ἀνθρώπῳ ἐξομολογεῖσθαι περὶ τῶν παραπτωμάτων ἢ σκληρῦναι τὴν καρδίαν αὐτοῦ.*“ — *β)* Hermae Pastor, qui maximam tunc auctoritatem habebat (vis. 2, n. 2; vis. 3, n. 5, alibi), quem Tertullianus Montanista deridet: „Si qua te carnis vacillatio, animi avocatio, oculi evagatio de tenore decusserit, Deus bonus est: suis, non ethnicis, sinum subicit, secunda te poenitentia excipiet; eris iterum de moecho Christianus. Haec tu mihi benignissime Dei interpres. Sed cederem tibi, si scriptura Pastoris, quae sola moechos amat, divino instrumento meruisset incidi, si non

etc." — *γ)* Idem patet ex causa Marcionis, narrata a Tertulliano (De praescriptionib., c. 30) et Epiphanio (Haer. 42, n. 1—3), cui haeresis et libidinis reo Romae venia concessa est et iterum promissa fuit, — *δ)* et ex causa Natalis narrata ab Eusebio (l. 5, c. 28), qui pro pecunia episcopus haeresis factus post multam poenitentiam vix tandem ad communionem admissus est *(μόλις κοινωνηθῆναι)*.

b) Testimonium de usu ecclesiae Corinthi hauritur ex Dionysii Corinthiorum episcopi (saec. II.) epistola ad episcopos Ponti, ubi secundum Eusebium (H. l. 4, c. 23) *„πολλὰ δὲ περὶ γάμου καὶ ἁγνείας τοῖς αὐτοῖς παραινεῖ. Καὶ τοὺς ἐξ οἵας δ' οὖν ἀποπτώσεως, εἴτε πλημμελίας, εἴτε μὴν αἱρετικῆς πλάνης ἐπιστρέφοντας, δεξιοῦσθαι προστάττει".* — Ceterum idem conici potest ex auctoritate epistolae Clementis Romani, quam apud Corinthios habuit; quam Eusebius (l. c.) Corinthi in ecclesia legi solitam esse testatur.

c) Testimonium de usu ecclesiarum Cappadociae et aliarum Gregorius Naz. perhibet, qui ortu Cappadox et multum in Oriente peregrinatus, cum archiepiscopus Constantinopolitanus esset, Novatianos vehementer impugnabat Or. 39, n. 18 19.

d) Testimonio de usu ecclesiarum Asiae est Polycarpi, Ioannis discipuli, Smyrnaeorum episcopi, ad Philippenses epistola, n. 6: *„Καὶ οἱ πρεσβύτεροι δὲ εὔσπλαγχνοι, εἰς πάντας ἐλεήμονες, ἐπιστρέφοντες τὰ ἀποπεπλανημένα . . . μὴ ἀπότομοι ἐν κρίσει, εἰδότες, ὅτι πάντες ὀφειλέται ἐσμὲν ἁμαρτίας".*

e) Testimonium usus ecclesiae Alexandrinae dat imprimis Origenes, Contra Celsum, l. 3, n. 51: *Οὗτοι δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ Θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελγείας ἤ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι· καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολήν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰςαγομένων ὕστερόν ποτε προςίενται· εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταλέγοντες"* etc. — Item Dionysius Alex. (ap. Eusebium, l. 6, c. 44), Ep. 4, ubi narrat de Serapione in persecutione lapso, cui morituro Eucharistia data est; et Ep. ad Cononem (ap. Pitra, t. I., p. 546): *„Καὶ τοὺς πρὸς τῇ ἐξόδῳ γινομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιντο καὶ ἱκετεύοιεν ἀφέσεως, τυχεῖν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες εἰς ἣν ἀπίασι κρίσιν, λογιζόμενοι ἃ πείσονται δεσμῶται καὶ κατάδικοι παραδοθέντες· πιστεύοντες δέ, εἰ ἐντεῦθεν λυθεῖεν, ἄνεσιν ἕξειν καὶ κουφισμὸν τῆς ἐκεῖ τιμωρίας· ἀληθῆ γὰρ εἶναι καὶ βεβαίαν τὴν εὐδοκίαν τοῦ Κυρίου· καὶ τούτους ἐλευθέρους παραπέμπειν τῆς θεοπρεποῦς ἐστι πολιτείας καὶ φιλανθρωπίας".* Et Ep. 3 (ap. Euseb., l. 6, c. 42): *„Αὐτοὶ τοίνυν οἱ θεῖοι μάρτυρες παρ' ἡμῖν, οἱ νῦν τοῦ Χριστοῦ πάρεδροι καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κοινωνοί, καὶ μέτοχοι τῆς κρίσεως αὐτοῦ καὶ συνδικάζοντες αὐτῷ, τῶν παραπεπτωκότων ἀδελφῶν τινας ὑπευθύνους τοῖς τῶν θυσιῶν ἐγκλήμασι γενομένους, προςελάβοντο. Καὶ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν αὐτῶν ἰδόντες, δεκτήν τε γενέσθαι δυναμένην τῷ μὴ βουλομένῳ καθ' ὅλου τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ ὡς τὴν μετάνοιαν δοκιμάσαντες, εἰςεδέξαντο καὶ συνήγαγον καὶ συνέστησαν, καὶ προσευχῶν αὐτοῖς καὶ ἑστιάσεων ἐκοινώνησαν".*

f) Usus ecclesiae Antiochenae constat ex s. Ignatii martyris Ep. ad Philadelphenses, n. 8: „*Πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ Κύριος, ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἑνότητα Θεοῦ καὶ συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου*· ibid., n. 3: *καὶ ὅσοι ἂν μετανοήσαντες ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἑνότητα τῆς ἐκκλησίας* (qui ab ecclesia desciverant). *καὶ οὗτοι Θεοῦ ἔσονται, ἵνα ὦσιν κατὰ Ἰησοῦν Χριστὸν ζῶντες*". — Eundem usum Constitutiones apostolicae, quae praecipue in Syria magna pollebant auctoritate, l. 2, c. 13 tradunt: „*Σὺ οὖν* [episcope!] *οὕτω κρῖνε, ὡς Θεῷ δικάζων. Τοῦ γὰρ Κυρίου, φησίν, ἡ κρίσις. Πρῶτον οὖν ἀπ' ἐξουσίας τὸν ἔνοχον καταδίκαζε· ἔπειτα μετ' ἐλέου καὶ οἰκτιρμοῦ καὶ προσλήψεως οἰκειοῦ, ὑπισχνούμενος αὐτῷ σωτηρίαν, εἰ μετάθοιτο τοῦ τρόπου, καὶ πρὸς μετάνοιαν χωρήσῃ· μεταμελόμενον δὲ στύφων προσδέχου, μεμνημένος τοῦ Κυρίου εἰπόντος· ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι*, c. 14: *Ἐὰν δὲ τὸν μετανοοῦντα μὴ προσδέξῃ, ἐπιβούλοις αὐτὸν ἔκδοτον παρέχεις . . . Δέξαι οὖν τὸν μετανοοῦντα, μὴ διστάζων ὅλως, μηδὲ παρεμποδιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀνηλεῶς* (al. *πονηρῶς*) *λεγόντων, μὴ δεῖν τοιούτοις συμμολύνεσθαι, μήτε λόγου κοινωνεῖν* etc."

g) Usum ecclesiae Syrorum cognoscimus ex Aphraate, Demonstrat. VII. de poenitentib. n. 8. 11. 23. 25—27: Aliquibus vero delictum confitentibus poenitentia non conceditur. O dispensator domus Christi! sodali tuo poenitentiam concede et memento Dominum tuum non respuere poenitentes.

h) Usum ecclesiae Africanae Cyprianus testificatur, cum nulla indicata clementiae novitate vel gravissimis peccatoribus, si poeniteat eos, veniam concedendam esse dicit; qui certe ad usum ecclesiarum et traditionem semper respiciebat. (Cf. Ep. 68, n. 5). Cf. etiam Tertulliani testimonium supra positum.

i) De usu ecclesiarum Galliae Irenaeus a Polycarpo instructus, Lugdunensis episcopus, certiores nos reddit Contra haer., l. 1, c. 13, n. 5—7; c. 6, n. 3. Ubi mulieres nonnullas postquam cum Marco haeresiarcha aliisve gnosticis et contra religionem et contra castitatem peccavissent, exomologesi facta conversas esse ad ecclesiam Dei narrat . . . Idem ex Epistola per ecclesiam Viennensem et Lugdunensem de martyribus a. 177 passis ad ecclesias Asiae Phrygiaeque missa emergit, quam Eusebius in historia sua ecclesiastica recepit, ubi de lapsis in persecutione dicitur: *οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τῇ ἐκκλησίᾳ προσετέθησαν.*

k) Usus ecclesiarum Hispaniae colligitur ex epistola, quam Synodus Hispana ad Cyprianum et alios in Africam misit, quod Basilidem Legionensem et Martialem Asturicensem, episcopos in persecutione lapsos, solum ad laicorum communionem admiserint. Quibus Cyprianus, Ep. 68 inter alia respondit: „Quapropter cum . . . obtemperasse se idololatriae et Christum negasse contestatus sit, cumque alia multa sint et gravia delicta, quibus Basilides et Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur, . . . maxime

cum iam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis etiam Cornelius collega noster . . . decreverit huiusmodi homines ad poenitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi. Quare etsi aliqui de collegis nostris exstiterint, qui deificam disciplinam negligendam putant et cum Basilide et Martiale temere communicant, conturbare fidem nostram res ista non debet“ etc.

Itaque ad dub. 1. respondemus nunc nostra ne hoc quidem interesse, num Cyprianus erraverit; ceterum hac de re infra fusius agendum erit. „Cum vero Augustinus ait poenitentiae tempora constitui, ut fiat satis etiam ecclesiae, sententia eius est, quod cum oporteat remissionem ab ecclesia dari, oportet quoque ipsam nosse, an peccatorem vere poenituerit, quod cum peccator exercitio praescriptae poenitentiae notum faciat, eo ipso eidem fit satis“. Palmieri, De poen. th. 9, p. 79.

Ad. 2. Apostolus, si sacramentaliter eum non absolvit, non est usus tota potestate sua; ceterum, cur a peccato eum alius non potuerit absolvere, non ante (Oswald, Sacr., Th. 5, § 5), sed post excommunicationem sublatam!

Ad 3. Qui fuerit sensus formae deprecativae, accipe ex allegato iam c. 9. l. 8. Constitut. apost.: καὶ ἀποκατάστησον αὐτοὺς τῇ ἁγίᾳ σου Ἐκκλησίᾳ.

Ad. 4. Apostoli certe praedicabant baptismalem imprimis poenitentiam ut virtutem, regeneratis iam praedicabant poenitentiam ut necessariam condicionem remissionis.

Ad 5. Ita loquitur, et loquitur dubie atque incerte, quia certum non erat, utrum monentem auditurus sit Simon necne. Sušil in h. l. — Ammonius existimat Petrum ambigue loqui, ut Simonem territum ad maiorem et ferventiorem impellat poenitentiam. — Cornelius a Lapide respondet: 1° „τὸ forte non est dubitantis, sed potius expletiva confirmantis particula; graece enim est ἄρα“ ... et allegatis exemplis e lingua graeca 2° „τὸ forte significat dubium eventum et effectum remissionis ex dubia causa“.

Ad 6. Cf. Thes. 10, p. II., resp. p. 1°, D.

Ad 7. Aqua baptismali fideles asperguntur, ut recordentur se omnes baptismo esse sanctificatos. — Usus aquae lustralis iam apud ethnicos fuit, qui templum intrantes se aspergebant vel a sacerdote aspergebantur. Nec similitudo ritus consecrandi aquam baptismalem et lustralem quidquam probat.

Ad 8. Idem Augustinus Serm. 351, n. 7 ss. rem explicat: „Tertia est actio poenitentiae, quae pro illis peccatis subeunda est, quae legis decalogus continet et de quibus apostolus ait: Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. In hac ergo poenitentia maiorem quisque in se severitatem debet exercere, ut a se ipso iudicatus, non iudicetur a Domino, sicut idem apostolus ait: Si enim nos iudicaremus, a Domino non iudicaremur... Postremo ab ipsa mente talis sententia proferatur, ut se indignum homo iudicet participatione corporis et sanguinis Domini, ut qui separari a regno coelorum timet per ultimam sententiam summi iudicis, per ecclesiasticam disciplinam a sacramento caelestis panis interim separetur . . . . Quisquis ergo post baptismum aliquorum pristinorum malorum opere obligatus tenetur, usque adeone sibi inimicus est, ut adhuc dubitet vitam mutare, cum tempus est, cum ita peccat et vivit? Nam utique quod ita perseveranter peccat, thesaurizat sibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei. Quod autem adhuc vivit, patientia Dei ad poenitentiam eum adducit. Implicatus igitur tam mortiferorum vinculis peccatorum detrectat aut differt aut dubitat confugere ad ipsas claves ecclesiae, quibus solvatur in terra, ut sit solutus in caelo; et audet sibi post hanc vitam, quia tantum Christianus dicitur, salutem aliquam polliceri; nec veridico illo dominicae vocis tonitru contremiscit, Non omnis, qui dicit mihi: Domine Domine! intrabit in regnum caelorum, sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in caelis est, ipse intrabit in regnum caelorum? Quid, ad Galatas idem

apostolus, nonne talia enumerans eodem fine concludit? . . . quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Iudicet ergo se ipsum homo in istis voluntate, dum potest, et mores convertat in melius, ne cum iam non poterit, etiam praeter voluntatem a Domino iudicetur. Et cum ipse in se protulerit severissimae medicinae, sed tamen medicinae sententiam, veniat ad antistites, per quos illi in ecclesia claves ministrantur; et tamquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, a praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum, ut in offerendo sacrificio cordis contribulati devotus et supplex, id tamen agat quod non solum ipsi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam ceteris ad exemplum; ut si peccatum eius non solum in gravi eius malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati ecclesiae videtur antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere poenitentiam non recuset, non resistat, non letali et mortiferae plagae per pudorem addat tumorem . . . Nemo arbitretur, fratres, propterea se consilium salutiferae huius poenitentiae debere contemnere, quia multos forte advertit et novit ad sacramenta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi enim corriguntur, ut Petrus; multi tolerantur ut Iudas; multi nesciuntur, donec veniat Dominus, qui illuminet abscondita tenebrarum et manifestet cogitationes cordis". Cf Caesar. Arelat., Hom. 1 in Quadrag. — Ceterum cf. hac de re (de remissione leviorum peccatorum in ecclesia antiqua) Vacandard in Revue du clergé français 1901 et Mattiusi in Scuola cattolica (Milano) 1901.

Ad 9. *a*) Non haeretici tantum (Calvinus, Magdeburgenses), sed etiam catholici, ut Carranza, Toletanus archiepiscopus, Melchior Canus (De locis theolog. l. 5, c. 4.), Baronius (Annal. t. IV.), Bellarminus (De imaginib. l. 2, c. 9), alii responderunt, synodum Illiberritanam non modo nusquam ab ecclesia fuisse generaliter et in omnibus approbatam, sed et nonnulla complecti, quae Novatiani ac Vigilantii erroribus vicina sunt. Sed Ferdin. de Mendoza (De confirmando conc. Illib. ap. Mansi II., 57) multis argumentis probat auctoritatem eius synodi diu viguisse. Respondet igitur ipse et Natalis Alex. (saec. IV., dissert. 7) communionis nomine non absolutionem intelligi, sed Eucharistiam. Cf. can. 3: de „dominica communione"; cn. 47: „edere de communione"; cn. 32: ubi energumeno (ecclesiae membro) in fine vitae conceditur communio; cn. 54: „abstineant se a communione"; cn. 76 de „laica communione"; cf. c. 50. 61. 67. 78. De quibus decretis Innocentius I., Ep. 3: „De his, inquit, observatio prior durior.. Nam consuetudo prior tenuit, ut concederetur poenitentia, sed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebrae persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non revocaret a lapsu, negata merito communio est, concessa poenitentia, ne totum penitus negaretur". Nec Adrianus I. citans can. Illiber. 75, aut Conc. Coloniense recipiens cn. 13 nomine communionis absolutionem a peccatis intelligere potuerunt. Cf. Palmieri, De poen. th. 9, p. 87 s. ubi addit etiam „probabile non esse Hispanos patres voluisse adeo discedere a communi praxi ecclesiae Africanae et Romanae, in quibus absolutio eorum criminum, quae a concilio Illiber. notantur, concedebatur, et voluisse praxim firmare, quae Novatianae haeresi adeo faveret". Ad cn. 69 notat Collet, De poen. p. II., c. 5 (Migne col. 536): „Nihil est, cur reconciliationis et communionis vocabula hic promiscue sumi dicantur. Docet enim breviter synodus 1° coniugatum, qui semel lapsus sit, post quinquennalem poenitentiam reconciliari debere. Sed quia hinc inferri poterat privandum eum esse communione . . . docet 2 quod urgente necessitate ante emensum poenitentiae curriculum et reconciliari debeat, et communione refici". Ad cn. 68 dicendum est, catechumenam baptismo indignam aliter puniri non potuisse ac dilatione baptismi. Ceterum usque ad mortem nonnulli sponte eum differebant, quo securius salvarentur.

b) Idem responderi potest atque ad *a*). Ceterum ne id quidem certo comprobatum est. Nam illud μέχρις ἐξόδου (cn. 21) non excludit communionem

in fine concedendam; neque in canone 22. contineri mitigationem inde probatum est, quod talis etiam canone 21. et 23. introducta sit; praesertim cum in can. 23 ὁ δεύτερος ὅρος potuerit iam existere et a synodo confirmari. Nec facile praetenta interpretatio synodi Ancyranae cum cn. 13. Concilii Nicaeni, paulo post in eodem oriente celebrati (cf. et cn. Ancyr. 6.) conciliabitur. Sane recte monet contra Morinum Chardon, Hist. des sacrem., Pénit., s. 4, ch. 8: „De plus, si les malades, dont il est question, n'avaient point reçu l'Eucharistie dans l'extrémité, où ils étaient, pourquoi le concile de Nicée et les autres de ce temps-là auraient-ils ordonné qu'ils ne la recevront pas, s'ils reviennent en santé, mais qu'ils demeureront dans la consistance, communiant seulement aux prières? Pouvait-on croire que ceux qui n'avaient point reçu la communion en cet état, y prétendraient étant en pleine santé et en état de faire pénitence?

c) Edictum illud alii tribuunt Zephyrino (Baronius, Guignebert, Straub), alii Callisto (De Rossi, Funk, Bardenhewer, De San, Rolffs, Smirnov), alii alicui probabiliter Africae episcopo ex iis, quos Ep. 85. Cyprianus indigitat (Tillemontius, Collet). In ultima sententia nulla omnino est difficultas. In priorum alterutra dicemus non sequi hinc contrarium praecessisse; potuit prior usus confirmari; et ut de solis moechis decretum fieret, controversia alicubi orta effecit. Ceterum verba „poenitentia functis" videntur potius plenae reconciliationi convenire, quamquam alii, ut Bertus (Dissert. 2, c. 9, prop. 6), hinc probare conantur remissionem peccatorum demum poenitentia peracta tributam esse. — Ad secundam dubitationis partem Morinus l. 9, c. 20 et Natalis Alex., Diss. 7. respondent Tertullianum falso calumniari catholicos asserentem vel supponentem in ecclesia catholica veniam idololatris et homicidis semper fuisse negatam et tum primum pacem moechis fuisse concessam. Cum adiuncta compositionis huius libri De pudicitia ignota sint, conicere licebit, eum edicto illi episcopo episcoporum obicere disciplinam erga idololatras et homicidas ab aliquibus Africae episcopis servatam vel eum decretum illud malevole explicasse, acsi id, quod explicite nominatum est, exclusive praeceptum esset. Nec responsum hoc vanum effugium est. Nam Tertullianum testem esse veri antiquae ecclesiae usus probavimus. Insuper ex compluribus locis in eodem eius libro (De pudic.) concludi potest, quid adversarii eius ea de re senserint. Ita enim refert catholicos argumentantes: „Nihil enim agendum est frustra; porro frustra est poenitentia si caret venia. Omnis autem poenitentia agenda est. Ergo omnis veniam consequatur." Praeterea refert eos ad parabolam ovis perditae, drachmae amissae, filii prodigi provocasse. Atqui rationes hae aut manifesto nihil valebant, aut ad praxim (non solum theoriam) omnium peccatorum remittendorum probandam afferebantur. — Ceterum Marano (Praef. ed. op. Cypriani § 9) et Peters (in Katholik 1876, II. p. 115—121) videtur Tertullianus dimicare contra adversarios ex ipsis Novatianis, parum sibi constantes. Cf. c. 1: „Sed hoc in ecclesia legitur..."

d) Ignoti huius auctoris, quem alii putaverunt fuisse Origenem (Müller, Migne), alii censent fuisse Hippolythum (Döllinger, Lightfoot, Erbes, Bardenhewer, Funk etc.), alii Tertullianum (Bern. Jungmann; cf. c), alii Novatianum (Grisar), et qui de ss. Trinitate errabat putans Verbum separatum esse a Patre nec tempore Callisti videtur, sed post eum scripsisse, huius igitur auctoris sententiam, cum sane falsum esse primum Callistum „ea quae ad voluptates faciunt" remisisse ex Herma, Irenaeo, Tertulliano notum sit, ita explicat Bern. Jungmann, ut concedat primum Callistum statim perfecte recepisse libidinis reos, cum prius plena reconciliatio ad mortem esset differri solita. Triplex aliud responsum A. Straub proposuit. Respondet α) Quid, si Callistus, non sane primus crimina lasciviae hominibus condonavit, sed, ut condonarentur, primus edicto publico et sollemni statuit? β) Vel quid, si collatis verbis Tertulliani de edicto tali Callistus tamquam pontifex maximus et ipsorum quoque episcoporum episcopus et fidelium Christi omnium supremus in hac terra pastor, immodicae episcoporum nonnullorum severitati se opponens, declaravit, hominibus baptizatis omnino

omnibus, etiam non Romanis, a iudicio episcoporum suorum vel haereticorum ad ipsum provocantibus et confugientibus peccata seu generatim omnia seu moechiae speciatim, rite quidem poenitentibus se esse dimissurum? Ita quidem licet rem explicare in hypothesi, si auctor Philosophumenon edictum idem respicit ac Tertullianus. γ) Ceterum haec hypothesis vix sustineri potest. Nam cum edictum a Tertulliano recitatum agat potius de catholicis, qui poenitentia laboriosa fungi debeant, edictum, quod refert auctor Philosophumenon, pro contextu integro agit de haereticis, non tamen omnibus, sed in haeresi ipsa baptizatis et post peccata carnis ad ecclesiam accedentibus; quos Agrippinus Carthaginiensis aliique episcopi catholici, utique sine ulla poenitentia canonica, denuo baptizabant, Callistus mere reconciliando nec iam imponendo poenitentiam diuturnam, fortasse vere primus ecclesiae aggregaverit secundum modum illum ab Innocentio I. expositum (Ep. 24, n. 4): „Eorum [Arianorum] laicos conversos ad Dominum, sub imagine poenitentiae ac sancti Spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus.“ Quo etiam spectat, quod teste auctore Philosophumenon, peccata commissa ab hominibus illiusmodi a Callisto non imputentur (οὐ λογίζεται), nempe ad poenitentiam diutinam subeundam; cf. dictionem similem Paciani, Ep. 3. ad Sympron., n. 11: „Quid solvo gentibus, quod non est ligatum?“ Cf. Peters in Katholik 1876, II., p. 123—5.

e) Respondemus α) Si ante Cyprianum negata fuisset lapsis in persecutione venia, non posset explicari a) cur Cyprianus omnibus locis de sola immaturitate reconciliationis vel de condicionibus neglectis quereretur, b) cur numquam ad priorem severitatem provocaret, c) quomodo fieri potuisset, ut lapsi tam importune communionem flagitarent, clerici nonnulli tam facile concederent.

β) ad Ep. 55: Hoc propter specialem malitiam haereticorum, de quibus agitur, evenit. Dicit enim: „Namque ut gaudent, cum tolerabiles redeunt, ita fremunt, quoties inemendabiles et superbi sic ad ecclesiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant.

γ) ad Ep. 52, n. 3: Mitigatio in eo fuit, quod prius omnibus lapsis (saltem a martyribus non adiutis) communionem non concedebat nisi longam vel saltem comparatis aliis sceleribus longiorem poenitentiam egissent, postea, cum magnus numerus lapsorum fuisset, distinctis variis lapsorum speciebus (Ep. 52, n. 12 ss.) poenitentiam pro gradibus culpae restrinxit et omnibus lapsis, etiamsi martyrum libellis non essent adiuti necdum plene satisfecissent, in articulo mortis saltem eucharistiae participationem concessit. Ita rem esse explicandam patet *a)* ex Ep. 52, n. 21 s. et Ep. 54, n. 1. 4. 5; cf. etiam Ep. 57, n. 3; 67, n. 2. 4. *b)* ex eo, de quo praecise severus ille Antonianus conquestus est Ep. 52, n. 2; cf. n. 11 s.

δ) ad Ep. 13: Quod non omnibus lapsis ab initio persecutionis veniam expresse promisit, inde potuit fieri, quod novum id erat, cum longa ecclesiae quies praecessisset vel quod sive tunc sive prius nonnulli episcopi severiores se praebuerant, ideoque Cyprianus exspectare lapsos iussit, donec per synodum futuram uniformis procedendi modus statueretur, vel quod cavere voluit, ne numerus lapsorum promissa venia augeretur.

ε) ad Ep. 52, n. 23: Si communicatio et pax, quam ibi denegat, intelligenda est absolutio sacramentalis a peccatis, certe fuit particulare decretum („censuimus“), non usus universalis ecclesiae; quodsi Cyprianus tales homines non posse esse rite dispositos putavit, erravit. Verum illa communicatio et pax intelligi potest absolutio ab operibus poenitentiae cum communione Eucharistiae; quod quidem cum textu difficilius conciliatur, praesertim cum eis, qui carent „delicti poenitentia“ nulla conveniat absolutio et cum textus eiusdem epistolae paralleli aliud exigere videantur („ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent“; quaecumque ad pacem pertinent, facies, sed nullam pacem, quam quaeris, accipies“, „qui ex toto corde poenituerint et rogaverint, in ecclesiam debent suscipi“), sed magis consonum est cum eiusdem verbis: „In isto adhuc mundo manenti poenitentia nulla sera est.

Patet ad indulgentiam Dei aditus et quaerentibus atque intelligentibus veritatem facilis accessus est. Tu sub ipso licet exitu et vitae temporalis occasu pro delictis roges .. venia confitendi datur et credendi indulgentia salutaris de divina pietate conceditur, et ad immortalitatem sub ipsa morte transitur". Ep. ad Demetrianum.

f) Clerus Romanus haerebat in determinanda poenitentia (quoad tempus), quia pro adiunctis particularibus persecutionis illius sub Decio, quae post longam tranquillitatem irrupit, lex nulla aderat. Temperamentum vero mediocre, de quo agitur, non est interpretandum „eine kleine Milderung" (Funk), sed idem est ac media agendi ratio (cf. ibid. n. 7: „temporis facto temperamento"; et ep. 30, n. 2: „lapsorum animos temperare") statuta non ea quidem inter negatam prius veniam et nunc facillime a quibusdam concessam — alioquin enim clerus priorem ecclesiam crudelitatis accusasset, sed inter duo extrema vel per se possibilia vel duarum factionum schismaticarum, „quae tunc ecclesiam turbabant: quarum una crudeliter nimis pacem lapsis negabant, altera nimis temere et inconsiderate lapsis, licet congruam nondum egissent poenitentiam, pacem dabat" Hurter, Theol. dogm. comp. T. III., tract. 9, n. 455. Ubi mitigatio sane facta non est. Cf. „properata nimis remedia"; „intelligant non momentaneam neque praeproperam desiderare medicinam"; „praestare patientiam" „in ipsius postulationis lege"; et in Ep. 30, n. 3: „productioris temporis"; „dilatos esse"; „dilationum remediis" etc. — Nec concessiones aegrotis tunc demum factae sunt. Nam Ep. 2. inter Cypr. idem clerus scripserat ad clerum Carthaginiensem: „si, qui in hanc tentationem inciderunt, coeperint apprehendi infirmitate et agant poenitentiam facti sui et desiderent communionem, utique subveniri eis debet, sive viduae, sive clinomeni, qui se exhibere non possunt, sive hi, qui in carceribus sunt, sive exclusi de sedibus suis, utique habere debent, qui eis ministrent." Et Ep. 31, n. 2 „tenendam" scripserunt esse severitatem debitam, ergo non putabant eam esse mitigandam. Et iterum „disciplinae semper custoditam rationem" appellant, non igitur novatores.

g) Non posse Origenem hic gravioribus criminibus negare veniam manifestum est α) ex eiusdem testimonio de usu ecclesiae Alexandrinae supra relato (C. Celsum l. 3, n. 51); β) ex verbis in eodem libro De oratione paulo praecedentibus: Ὁ δὲ ἐμπνευσθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ . . . ἀφίησιν ἃ ἂν ἀφῇ ὁ θεὸς καὶ κρατεῖ τὰ ἀνίατα τῶν ἁμαρτημάτων. Igitur sensus eius loci haud scio an sit: perperam quosdam veniam tribuere, antequam peccator poenitentiam convenientem egerit. Ceterum, cum l. c. de sacerdotibus agat, postquam de episcopis et presbyteris iam dixit, suspicari licet etiam id, eum de casibus reservatis loqui. Denique non spernenda est sententia eorum, qui hunc locum ita intelligunt, ut Origenes directe solum dicat, sacrificium impetratorium et propitiatorium ex disciplina recta vel Spiritus doctrina non esse offerendum pro peccatoribus omnibus, ut excommunicatis (cf. Cypriani Ep. 66, n. 2), neque orationem quandam simplicem factam pro peccatoribus insignioribus sufficere ad poenitentiam veram ipsis obtinendam proindeque absolutionem impertiendam, praesertim quidem eam, qua et secundum poenas omnes debitas culpa remittatur; quo pacto locus artius cohaeret argumento libri, qui est de oratione.

h) Gregorius l. c. tantum dubium se ostendit, qualis poenitentia imponenda sit homicidis talibus, de quibus interrogatus erat. Et ex canone sequente de raptoribus conicere licet potius auctam quam mitigatam esse severitatem.

i) Respondemus cum Palmieri (De poen. th. 9, III b) p. 93): „Si ecclesia veniam negavit idololatris, moechis, homicidis etiam poenitentibus et quantumvis poenitentibus, ea vel ab enormi inoboedientia erga Christi legem vel ab errore in fide nequit liberari: atqui id absurdum; ergo. Sane dogma fidei non est tantum potestas facta ecclesiae remittendi quodlibet peccatum, quod dogma in opinione, quam impugnamus, maneret in tuto, sed dogma est quoque necessitas exercitii potestatis huius, ut assequantur

fideles remissionem peccatorum; ita ut nisi solvat ecclesia, peccata a Deo perpetuo retineantur. Hoc posito quaerimus: Ecclesia primo et altero saeculo noverat id an ignorabat? Si noverat, noverat profecto simul obligationem sibi inesse potestatem exercendi, cum debitae condiciones adessent: neque enim pro se, sed pro aliis potestatem acceperunt ecclesiae pastores. Condiciones vero non alias ecclesia postulare poterat, quam quae possibiles sint hominibus in hac vita, quibus Deus veniam voluit semper paratam esse: cur ergo ecclesia poenitentibus et maxime poenitentibus veniam negabat? An putabat fieri per gratiam Dei non posse, ut illi homines vere converterentur et poenitentiam agerent? Id quidem haereticum fuisset; sed constat ecclesiam id non putasse iuxta ipsos adversarios, quia censebat a Deo posse hos peccatores veniam consequi, quod sine vera poenitentia fieri nequit. Si ergo ecclesia noverat necessitatem usus potestatis clavium pro obtinenda venia peccatorum, enormiter in damnum fidelium abusa fuisset sua potestate, negando etiam rite eam postulantibus absolutionem. Si autem dicas ignorasse hanc necessitatem ecclesiam, adverte, quod, cum res ageretur in quotidiana praxi sita, moraliter impossibile erat, quod non occurreret pastoribus ecclesiae haec quaestio: exercitium meae potestatis estne necessarium? Quod cum negari non possit, restat, ut haec veritas clara semper fuerit et certa in ecclesia. Sane ad hanc praxim negandae absolutionis, si serio fiebat, aliquod iudicium mentis praevertere oportebat, quod eam regeret; hinc dici nequit, quod exstiterit solum defectus iudicii huius: exercitium sc. huius potestatis est necessarium; sed oportuit esse iudicium positivum, quod solum poterat esse ratio huius continuatae negationis, seu ratio, cur censeret ecclesia se bene agere in tali administratione sacramenti, quod iudicium debebat esse hoc: exercitium meae potestatis non est necessarium; quod haereticum est. Quod quis ecclesiae tribuet? Ratum sit ergo et fixum nunquam negasse ecclesiam cuilibet peccatori rite poenitenti veniam.

Quocirca, si factum hoc demonstraretur, negatam fuisse olim ab ecclesia quibusdam criminibus veniam, consequens colligendum ex demonstratione istud unice foret: nimirum veniam et remissionem, de qua agebatur, non fuisse absolutionem a culpa coram Deo, sed fuisse remissionem totius poenae, sive, quod nunc dicimus, indulgentiam plenariam, quae poenitentiâ praescriptâ functis dabatur, quae tamen pro certis criminibus negata fuisset ab ecclesia, impetranda tantum a Deo: qua in re suo iure usa esset ecclesia."

Eos, qui similem saltem ecclesiae antiquae affingunt severitatem, simili modo refutare possumus. Ita idem scriptor p. 95: „Si negabatur, inquit, venia pro peccatis admissis post sollemnem poenitentiam, vel id ex eo erat, quod deesset potestas remittendi crimina relapsis, vel quod necessarium medium pro obtinenda remissione credebatur poenitentia sollemnis aut publica, vel quod credebatur non posse vere poenitere eos, qui rursus peccassent. Atqui primum est evidenter falsum: secundum tum se ipsum destruit, — nam si id creditum fuisset, fuisset et pluries concessus locus humillimae poenitentiae, — tum falsum est, quia non omnibus peccatoribus nec omnibus delictis dabatur ea poenitentia; tertium absurdum est; ergo."

Ceterum primo saeculo poenitentiam multo mitiorem fuisse quam tempore Novatianorum conici potest vel ex usu vocabuli exomologesis pro poenitentia publica; qui certe oriri non potuit nisi eo tempore, ubi confessio peccatorum in tota poenitentia fuit maximum et insignissimum. Cf. Bickell in Ztschrft f. kath. Theol. Innsbruck 1877, p. 420.

Ad 10. Veniam clinicis saltem generaliter in universa antiqua ecclesia negatam non esse patet:

A. ex Caelestino, qui scripsit ad episcopos provinciae Viennensis et Narbonensis, ut „disciplinam ecclesiasticam" ibi restitueret: „Agnovimus poenitentiam morientibus denegari, nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animae suae cupiunt remedio subveniri. Horremus, fateor, tantae impietatis aliquem reperiri, qui de Dei pietate desperet, quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere et periclitantem sub

onere peccatorum hominem, pondere, quo se ille expediri desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est, quam morienti mortem addere eiusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere ... Salutem ergo homini adimit, quisquis mortis tempore praeteriti poenitentiam denegarit. Et desperavit de clementia Dei, qui eum ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse non credit."

B. ex Leonis M., Ep. 108 ad Theodorum episc. Foroiul. c. 1: „Quid, de poenitentium statu ecclesiastica habeat regula, non tacebo." c. 4: His ... qui in tempore et in periculi urgentis instantia praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda, quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras conversio". c. 5: „Verum, ut dixi, etiam talium [qui „ad paucarum horarum se reservant incertum"] necessitati ita auxiliandum est, ut et actio illis poenitentiae et communionis gratia, si eam etiam amisso vocis officio, per indicia integri sensus postulant, non negetur".

C. ex Dionysii Alex., Ep. ad Cononem, n. 2: Καὶ τοὺς πρὸς τῇ ἐξόδῳ γινομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιντο καὶ ἱκετεύοιεν ἀφέσεως τυχεῖν ... καὶ τούτους ἐλευθέρους παραπέμπειν τῆς θεοπρεποῦς ἐστι πολιτείας καὶ φιλανθρωπίας. Cf. etiam Augustin., De adult. coniug., l. 1, c. 28.

D. ex decreto Conc. Nicaeni, c. 13: Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς οὑτινοσοῦν ἐξοδεύοντος, αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας ἐπιδότω.

Sed nec ulla argumenta videntur adesse, quae saltem alicubi talem usum viguisse probent.

Nam *a*) Cyprianus l. c. loquitur imprimis tantum de lapsis. Quomodo vero hic locus explicari possit, iam monuimus in responso ad dub. 9, *c*), a.

b) Respondet Collet (Migne, C. th. XXII., col. 543): „Cum ad sacram synaxim digni etiam requiruntur poenitentiae fructus, non minus de Eucharistia, quam de absolutione, intelligi potest praedictus canon".

c) Respondemus, si Innocentius voce communionis intellexisset absolutionem a peccatis, nisi de priore observatione erravit (Heinrich, Dogmat. Theol. X. Bd., S. 43 § 562) potuit tantum aliquem particularem usum veniae recusandae clinicis respicere. At reapse intellexit Eucharistiam. Nam α) poenitentiam concedi sine absolutione Novatianorum erat, non ecclesiae catholicae; β) sane „durior remissio" etiam est remissio: γ) cf. Pius VI., Bull. Auctorem fidei. — Ad difficultatem ex verbo „securos" respondet Collet (Migne col. 545): „Etsi non omnino deerat securitas reconciliationis cum Deo, qualis sc. per absolutionem et contritionem haberi potest, at deerat securitas publicae cum ecclesia reconciliationis. Unde cum ii, qui hactenus steterant in fide, viderent lapsos perinde ut excommunicatos haberi, non dubium est, quin a labendi tentatione potenter retraherentur. Ecquis, ut composita sunt hominum ingenia, non magis ab adulterio abstineat metu excommunicationis denuntiandae, quam sibi denegandae a confessario absolutionis? Adde, quod longe securius salutem sperare posset, qui eius in Eucharistia pignus recipiebat, et sollemniter ecclesiae reconciliatus per impositionem manuum, suffragiis eius adiuvabatur, quam qui, ut gravius lapsi, hisce praesidiis destitutus erat". Deinde, quod communio illa concessa est in oppositione ad Novatianos, attendatur oportet non dici: ne sequamur, sed ne sequi videamur. Scilicet „cum Novatiani ex sua sententia et veniam et reconciliationem cum ecclesia sacramque communionem negandam esse lapsis contenderent, qui primo, quod frequenter secreto fiebat, concesso, alterum, quod omnibus notum esse poterat, negabat, poterat vulgo videri subsequi duritiam Novatiani". Palmieri, De poen. th. 9, III., a. Denique quod dicitur „ut a perpetuo exitio vindicentur", hic effectus intentus si tribuitur etiam communioni eucharisticae, quod is, qui eius expers est, non habebit vitam aeternam, nostra in praesens non interest, dummodo id componatur cum verbis „ne totum penitus negaretur" et „duriorem remissionem fecit temporis ratio".

Ad 11. Respondemus *A.* a priori: Talis disciplinae sequela esset desperatio. Cf. Augustin., Serm. 352., n. 9.

B. Parvum fuisset discrimen inter Novatianos et catholicos, cum illi semel, hi bis remisissent; et argumenta horum facile a Novatianis retorta essent.

C. Melior fuisset condicio eorum, qui ante mortem demum poenitentiam agere decrevissent, cum incertitudo bene moriendi alioqui maior fuisset.

D. Auctor vetustus libri de vera et falsa poenitentia n. 13 scribit: „Oportebat enim, ut quoties videbat eos cadere, toties adiuvaret eos surgere. Memor enim erat illius, qui dixerat »Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.« Scimus autem primos patres et in omni tempore ecclesiam Dei semper usque septuagies septies, quod est semper, peccata dimittere. Quam potestatem illi ab ecclesia Dei conantur auferre".

E. Siricius scribit ad Himerium Ep. 1, n. 6: „De his vero incongrue dilectio tua apostolicam sedem credidit consulendam, qui acta poenitentia tamquam canes ac sues ad vomitus pristinos et volutabra redeuntes, et militiae cingulum et ludicras voluptates et nova coniugia et inhibitos denuo appetivere concubitus, quorum professam incontinentiam generati post absolutionem filii prodiderunt. De quibus, quia iam suffugium non habent poenitendi [nota, quid hoc significet!], id duximus decernendum, ut sola intra ecclesiam fidelibus oratione iungantur, sacrae mysteriorum celebritati, quamvis non mereantur, intersint; a dominicae autem mensae convivio segregentur, ut hac saltem districtione correpti, et ipsi in se sua errata castigent et aliis exemplum tribuant, quatenus ab obscoenis cupiditatibus retrahantur. Quos tamen, quoniam carnali fragilitate ceciderunt, viatico munere, cum ad Dominum coeperint proficisci, per communionis gratiam volumus sublevari. Quam formam et circa mulieres, quae se post poenitentiam talibus pollutionibus devinxerunt, servandam esse censemus".

F. Cf. quod supra (Prob. 3°. a, γ) diximus de causa Marcionis; et Iren., l. 3, c. 4; Gregorius Naz. Or. 39, n. 18; Barnabas Ep. c. 19; Doctrina duodecim apostol. XIV., 1.

Nec argumenta contraria insolubilia sunt. Nam

a) Sec. Conc. Tolet. III. damnandi sunt relapsi ad satisfactionem, non simpliciter.

b) Quid voce communionis haec synodus intellexerit, iam supra inquisivimus.

c) Verum est, dictum tale nostro tempore nulli crimini vertendum esse; at ex Socratis verbis conicere licet actum esse de poenitentia publica sollemni, quae tunc semel tantum concedebatur.

d) Patres, cum de poenitentia simpliciter loquuntur, intelligunt poenitentiam publicam sollemnem. Cf. Augustin., Ep. 265 ad Seleucian. n. 7: „qui proprie poenitentes appellantur"; Conc. Toletanum I. (a 400) cn. 2: „Poenitentem vero dicimus de eo, qui post baptismum aut pro homicidio aut pro diversis criminibus gravissimisque peccatis publicam poenitentiam gerens sub cilicio divino fuerit reconciliatus altario". Conc. Illiberritanum can. 14: „Virgines, quae virginitatem suam non custodierint, si eosdem, qui eas violaverint, duxerint et tenuerint maritos, eo quod solas nuptias violaverint, post annum sine poenitentia reconciliari debebunt". Ubi sane, cum reconciliandae essent, sacramento poenitentiae ad delendam causam excommunicatis opus fuit.

Ad locum Hermae attende, quid ibidem (n. 3.) rationis subdat: δυσκόλως γὰρ ζήσεται; Hermas etiam unam poenitentiam denegat eis, qui in futuro Christiani fient (ibid.).

Difficilior multo est locus Origenis, ubi concessa pro levioribus peccatis iterata poenitentia, gravioribus negari videtur. Nec Hom. 11 in Levit. n. 2, fin. satis clare oppositum tuetur, ut inde nobis conciliari possit. Nec effugium patet, graviorum criminum reis demum ante mortem tributam esse absolutionem. Cf. C. Cels. l. 3, n. 51. Nec Oswaldii „paraenetici respectus" difficultatem tollunt. Sed fortasse de plena reconciliatione locutus est, qua

peccata „redimantur". Ceterum, si in Africa talis fuit disciplina, ut relapsis in quaedam crimina negaretur usus clavium, id certe non pertinebat ad ecclesiam universam. Cf. Heinrich, Dogm. Theol. X., p. 44 s. (§ 562).

Ad Clementem Alex. respondemus cum Collet (Migne l. c., col. 695) „ex obiecto textu tantum sequi suspectam fuisse Clementi continuam peccatorum et poenitentiarum vicissitudinem, non tamen absolute reiectam ab eo poenitentiam secundam, 1⁰ quia hanc de facto supponit; ut quid enim poenitentias sibi invicem succedentes redarguit, si has prorsus ignoraret ecclesia? 2⁰ quia alioqui mortaliter quocumque in genere lapsus numquam per poenitentiam denuo resurgere potuisset [cf. Origenes, Hom. 15 in Levit. n. 2]; 3⁰ quia passim ut alii Patres hortatur Clemens lapsos ad poenitentiam. Frustra autem iuxta eosdem Patres esset poenitentia, nisi speraretur venia".

Ad Tertullianum respondet Simmonet (Instit. th., De poen. p. 582) ideo loqui eum de sola poenitentia publica, quia ei immorari voluit, quae specialem cum baptismo similitudinem habet. — Quod Ambrosius adiungit in fine l. c., urgendum non est.

Ad rationes Witassii in explicando Augustino allatas Collet respondet (Migne l. c. col. 696): α) „Potuit Macedonius, vir laicus, iurisque scientior quam ecclesiasticarum rerum, non cognovisse totam ecclesiae agendi rationem, quod saepe saepius in multis huiusmodi saecularibus viris, ingenii ceterum acuti, perspeximus. Potuit nullam veniae in extremis tantum concedi solitae habere rationem; quam et frustra allegasset Augustinus; ut episcoporum sollicitationes tueretur, quia hi non pro iam morituris, sed pro valentibus intercedebant. Denique ex Macedonii textu nude spectato nemo est, qui statim non inferat mortalia quaecumque peccata semel tantum in ecclesia veniam habuisse; quod nemo dicere ausit. β) Ut ex ambigua Augustini locutione nihil certi adversum nos deduci possit, sufficiunt duo, 1⁰ ut aliam a publica poenitentiam indirecte astruat; 2⁰ ut graves habuerit causas eam disertius non exprimendi. Atqui 1⁰ aliam a publica poenitentia poenitentiam indirecte astruit; docet enim huiusmodi lapsos utiliter poenitere posse; unde eis negat esse desperandum; atqui generale est Augustini principium, neminem utiliter poenitere, nisi qui sub clavium ministerio poenitentiam agat (Serm. 392, c. 3) . . . 2⁰ suas habuit rationes subobscure loquendi; sc. ss. doctores publicam adeo poenitentiam commendabant, ut aegre alterius meminissent. Quin et, ut a peccato retraherent, vix novam post baptismum poenitentiam indicabant, quod egregie evincit id Tertulliani l. de poenit. c. 7: »Piget secundae, immo iam ultimae spei subtexere mentionem, ne« etc. Quid mirum ergo, si ulteriorem poenitentiam persaepe reticebant, quos vel secundam post baptismum recensere pigebat?"

e) Ad istud respondemus cum Palmieri (De poen. th. 9, III., c, p. 96): „haec non iudaice spectanda esse sed christiane. Poenitentia publica non erat poena aliqua, qua in vindictam criminis etiam invitus plecteretur; sed erat reapse beneficium [cum tota ecclesia pro eis oraret], quod petendum erat et non nisi petentibus concedebatur, eaque functis ab ecclesia non solius culpae, sed totius quoque poenae remissio concedebatur. Qui vero eam poenitentiam sollemnem meruissent nec petebant, removebantur certe a sacramento altaris participando, et a consessu fidelium in ecclesia, nam et ipsi poenitentes ab his arcebantur: quae est excommunicatio quaedam, qua adigebantur peccatores ad petendam poenitentiam, ut tandem cum ecclesia et Deo reconciliarentur. De qua excommunicatione loquens Augustinus, Ep. 108 ad Seleucianum ait: „Agunt homines poenitentiam, si post baptismum ita peccaverint, ut excommunicari et postea reconciliari mereantur, sicut agunt in omnibus ecclesiis illi, qui proprie poenitentes appellantur". Et Auctor Serm. 261 in append. op. Augustini: „Qui poenitentiam petit excommunicari se supplicat. Ideo enim se excommunicari rogat, quia ad percipiendam Eucharistiam Domini indignum esse se iudicat". Erat autem poenitentia sollemnis medium maxime idoneum ad satisfaciendum

Deo et reconciliationem cum eo assequendam [cum poenis se cogerent id observare in posterum, quod ex gratitudine pro baptismo non observarant]. Si ergo animae negotium spectetur, falsum est fuisse in meliore condicione relabentes, quam primo labentes. Graves autem rationes esse poterant, cur poenitentia publica non sineretur iterari, nimirum, ut Augustinus ait, ne frequentia sua vilesceret; et quia reapse opus erat longum (si saltem ratio habeatur legis scriptae; quoad praxim enim fere totum in arbitrio episcopi positum erat), laboriosum, plurima exigens, quae difficile ab omnibus nec saepius generatim praestari possent". Cf. Francolini, Clericus Romanus l. 1, disp. 5, n. 16 (Vet. ecclesiae severitas). Faure in annot. ad s. Augustini Euchiridion n. 64 ss.

Ad 12. Leo loquitur de poenitentia publica. „Nimirum cum in poenitentia publica fideles et potissimum sacerdotes imponentes manum orarent pro poenitentibus eorum orationes flagitantibus, non videretur autem decere sacerdotem, qui pro aliis ex officio tanquam mediator Deum inter et homines orare debet, aliorum orationes in publico ecclesiae conventu postulare, quod et illud scripturae testimonium suadet, statuerunt apostoli, ne sacerdotes publice poenitentiam agerent". Palmieri, De poen. th. 9, III., *d*). Pergit autem Leo, l. c.: „Unde huiusmodi lapsis ad promerendam misericordiam Dei privata expetenda secessio, ubi illis satisfactio, si fuerit condigna, sit etiam fructuosa".

Qui fuerit usus de clericis optime docet nos Basilius, Ep. ad Amphilochium, can. 3: „Διάκονος, μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας, ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται· εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται. Διότι ἀρχαῖός ἐστι κανὼν τοὺς ἀπὸ βαθμοῦ πεπτωκότας τούτῳ μόνῳ τῷ τρόπῳ τῆς κολάσεως ὑποβάλλεσθαι, ἀκολουθησάντων, ὡς οἶμαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς τῷ νόμῳ ἐκείνῳ τῷ· Ὀὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό· [Nahum 1, 9] καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν· ὅτι οἱ μὲν ἐν τῷ λαϊκῷ ὄντες τάγματι, ἐκβεβλημένοι τοῦ τόπου τῶν πιστῶν, πάλιν εἰς τὸν ἀφ' οὗ ἐξέπεσον τόπον ἀναλαμβάνονται· ὁ δὲ διάκονος ἅπαξ ἔχει διαρκῆ τὴν δίκην τῆς καθαιρέσεως". — Cn. 32: „Οἱ τὴν πρὸς θάνατον [cf. cn. 69 et 70] ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ τοῦ βαθμοῦ κατάγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται. Οὐ γὰρ ἐκδίκησις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό". Cf. cn. 51. — Cf. etiam Canon. apost. 25; 26; 32; 63; 64; 65; 66; 69; 70; 84. Conc. Agathense, cn. 50 decrevit: „Si episcopus, presbyter aut diaconus capitale crimen commiserit aut chartam falsaverit aut testimonium falsum dixerit, ab officii honore depositus in monasterium retrudatur et ibi, quamdiu vixerit, laicam tantummodo communionem accipiat". Quod ipsum fere ad verbum statuit Concilium Epaunense, cn. 22. — S. Augustinus, De bapt. contra Donat., l. 1, monet non consuevisse ecclesiam ordinatis ad ecclesiam redeuntibus manus imponere inter laicos, innuens impositas quidem manus fuisse, sed procul a laicis et in loco secreto. Similiter Isidorus, De ecclesiasticis officiis, l. 2, c. 6 agens de clericorum laicorumque diversa poenitentia: „A sacerdotibus et levitis, inquit, Deo tantum teste fit poenitentia, a ceteris vero adstante coram Deo sollemniter sacerdote". Cf. B. Francolinus, Clericus Romanus [2] (Augustae, Vindelicor. 1796), l. 1, disp. 1, n. 3.

V. p. Usus per totam ecclesiam inveteratus.

Dub. 1. Solus Deus potest dimittere peccata, sacerdos tantum poenas. Hoc docet Albertus M. in l. 4. dist. 18, a. 5: „Dicendum, quod homo non remittit peccatum ex parte culpae, quia hoc solius Dei est facere; sed per ministerium suum remittitur ei pars poenae, quandoque in actu, quandoque etiam clave exsistente in voto, et hoc virtute passionis Christi, quae est in clavibus, et non virtute ministri . . . Ad hoc, quod obicitur de Ioanne, dicendum, quod intelligitur de remissione peccati ex parte poenae." Ibid. art. 7: Dicendum, quod sacerdos non potest absolvere a culpa et poena aeterna; cf. a. 9. Similia docent Hugo Victorinus, De sacramentis l. 1, p. 14, c. 8. Richardus de s. Victore, De potest. lig. atque solv. p. 1, c. 12. Cf. Medina, De poenit. tract. 2, qu. de eff. absolut.

Item Alexander Al. 4. p., qu. 80, memb. 1. Bonaventura d. 18 ar. 1, q. 1. 2. Cf. Mich. Buchberger, Die Wirkungen des Bussacramentes nach der Lehre des h. Thomas von Aquin. Freiburg 1901. S. 41 ff.; W. Rütten, Studien zur mittelalterlichen Busslehre. Münster i. W. 1902.

Dub. 2 Ecclesia non habet potestatem peccata retinendi. Haymo († 853), Hom. de temp. 81: „Ipsa remissio septem modis efficitur. Primo per sacramentum baptismatis. Secundo per Eucharistiae perceptionem. Tertio per martyrium. Quarto per eleemosynam. Quinto per poenitentiam. Sexto per caritatem. Septimo, quando in nobis peccantibus dimittimus." Cf. In Hebr. c. 6. Iam vero qui docet peccata tot mediis posse deleri, negat retinendi potestatem. Eodem modo loquuntur v. g. Theodulphus († 813), Rabanus Maurus († 856). Is, De modo poenitentiae l. 3, c. 23 insuper ait: „Quodsi verecundia petrahente revelare coram hominibus erubescis, illi, quem latere non possunt, confiteri ea iugi supplicatione non desinas ac dicere ei: Iniquitatem . . . Ps. 50, 5." In fine dicit de omnibus mediis enumeratis: „Quae etiamsi haec omnia fecerimus, non erunt idonea ad expiationem scelerum nostrorum, nisi ea bonitas Domini clementiaque deleverit, qui cum religiosi conatus obsequia supplici mente a nobis oblata perspexerit, exiguos parvosque conatus immensa liberalitate prosequitur." — Rupertus Tuitiensis († 1135), De div. off. l. 4, c. 16 censet: „Per privatam correctionem poenitentibus confestim venia peccatorum affluit. Cum autem quis secreto correptus inter te et ipsum solum non audierit, postquam ecclesiae dictum fuerit, non tam facilis indulgentiae leniendus erit oleo, sed congruae poenitentiae secandus cauterio." — Petrus Lombardus († 1164) l. IV. sent. dist. 18.: „Etsi aliquis apud Deum sit solutus, non tamen in facie ecclesiae solutus habetur, nisi per iudicium sacerdotis." — [Gratianus], Dist. de poenit. doceri refert „sola cordis contritione et secreta satisfactione absque oris confessione posse Deo reconciliari."

Dub. 3. Ecclesia habet tantum potestatem declarandi remissa esse peccata. Ita Hericus Antisiod., Hom. in die apost. Petri et Pauli docet: „Quin etiam omnibus episcopis ac presbyteris in ecclesia idem officium committitur, ut videlicet agnitis peccantium causis iuxta modum culparum vel poenitentiae ligandi atque solvendi exerceant potestatem . . . . Perspecta igitur causa peccati, quos viderint digna compunctione errata delere, hos a vinculis aeternae mortis pronuntient absolutos; quos vero probaverint segnes esse in poenitentia agenda, nec solum peccata non placere, verum in illis velle permanere, illos debent damnationis perpetuae suppliciis adiudicare, ut sic apertae damnationis exprompta destrictione, salubria poenitentiae et humilitatis decreta cogantur subire." — Haymo, Hom. de sanctis III. fin.: „Nec solum apostolis haec potestas data est, sed etiam episcopis et sacerdotibus . . . non quod ipse leprosum mundare, aut mundatum leprosum facere possit, sed quia ad ministerium ipsius sacerdotis pertinet, ut discernat inter lepram et lepram, id est inter peccatum maius et minus". Cf. Hom. de te temp. 81, ubi idem repetit, postquam gratiam Io. 20, 21 concessam magnam appellavit; ubi addit: „Illos enim sua sententia pastor absolvere potest, quos viderit per compunctionem cordis et dignam emendationem a Deo esse solutos." — Similia invenies ap. Petrum Lomb. l. 4., dist. 18; Bonaventuram in 4, art. 2, q. 1; Alex. Al., ibid. q. 21; Io. Maiorem, dist. 14, q. 2.; Gabrielem qu. 1. art. 1. et alios. — Cum hoc cohaeret certitudinis defectus, qui nonnumquam apparet. Ita Rabanus Maurus, De modo poen. l. 3, c. 3: „Quisquis autem positus in ultima necessitate aegritudinis suae, acceperit poenitentiam et mox reconciliatus fuerit et transierit de corpore, fateor, non illi nego, quod petit, sed nec praesumo dicere quia bene hic exiit, non polliceor, non dico, neminem fallo, neminem decipio, non penitus promittitur". Cf. ibid. paulo post: „aut ignoscitur tibi aut non ignoscitur, quid horum tibi futurum sit ego ignoro".

Dub. 4. Poenitentia, qua remittuntur peccata, est sola virtus. Alcuin., De div. officiis c. 55: „Ut sicut in baptismo iniquitates remitti vel per martyrium nulli peccatum credimus imputari, ita poenitentiae com-

punctione fructuosa fateamur deleri peccata". Cf. Opusc. de confess. peccator., ubi attende rationem, cur confessio commendetur. Quapropter dicere potuit (De div. off. c. 41): „Remissionem peccatorum credo esse in ecclesia primum per baptismum, deinde per martyrium, demum per eleemosynam, postmodum per orationem et cetera bona opera." — Nec alia media novit Paulus diaconus in hom. 192: „Quid, obsecro, proderit nobis baptizatos esse, animas nostras saepius afflixisse ieiuniis, vigiliis et ceteris operibus poenitentiae, eleemosynas quoque pauperibus distribuisse, ut remissionem acciperemus peccatorum, si peccata nostra, quae his remediis iam nobis a Deo dimissa sunt, iterum pravitate nostra adversus nosmetipsos suscitamus." — Item Rabanus Maurus poenitentiam tantum ut virtutem affert (cit. Ps. 6, 31), dum — enumeratis sacramentis („Sunt autem sacramenta: baptismus et chrisma, corpus et sanguis Domini") de remissione peccatorum loquitur (De universo l. 5, c. 11.). Cf. De clericor. institutione l. 1, c. 24. — Nec Amulo sacramentum poenitentiae novit: secundum eum (Ep. 2 ad Gothescalcum) sacramenta sunt: „exorcismus, baptismus, chrisma et Eucharistia ac manus impositio." Cf. Beda In Mt l. 2, c. 12. — Sic et Rupertus Tuitiensis, De div. off. l. 5, c. 19 baptismo non absolutionem opponit sed lacrimas. — Petrus Damianus († 1073), Serm. 69 confessionem vocat quidem sacramentum, sed non nostro sensu, ut patet ex exemplis David, Petri, Magdalenae; ceterum 12 sacramenta nominat, inter quae non est Eucharistia, sed dedicatio ecclesiae etc. Item Serm. 51. tantum de virtute confessionis loquitur, „cui tam veteris testamenti quam novi tota servit auctoritas".

Dub. 5. Ecclesia de peccatis post baptismum commissis nihil nisi orare potest. Id constat ex ritibus ecclesiarum. Ita a Coptis Deus oratur, ut ostendat misericordiam suam, rumpat vincula peccatorum nostrorum etc.; similiter a Nestorianis (sec. patriarcham Jesujabum), ut peccatorem clementia sua purget ab omni macula. (Cf. Renaudot t. 5, l. 4, c. 3). Item secundum Euchologium (ed. Venet.) sacerdos tantum rogat, ut Deus peccatori per se omnia dimittat et in hac vita et in futura et indemnatum eum sinat coram terribili suo tribunali. Quibus dictis poenitentem monet, ne propter peccata commissa timeat. Ipse Arcudius, qui totus in eo fuit, ut Latinis Graecos hac in re conciliaret, fatetur (De poen. l. 4, c. 3) in nullo Graecorum Euchologio aliam inveniri absolutionis formam nisi deprecativam. Idem et in ecclesia occidentali prioribus saeculis solum in usu fuit. Alcuinus, De divinis officiis c. 13, ubi omnia ad confessionem pertinentia accuratissime describit, sacerdotem tantum hoc modo super poenitente orantem facit: „Exaudi Domine preces nostras et tibi confitentium parce peccatis et sim. Idem in baptismo sane formulam: Et ego te baptizo in nom. P . . . refert ibid. c. 19. — Idem clare proponitur a Guilelmo Parisiensi, De sacr. poen. c. 9: „Neque more iudicum forinsecorum pronuntiat confessor: Absolvimus te, non condemnamus, sed magis orationem facit super eum, ut Deus absolutionem et remissionem atque gratiam sanctificationis tribuat". — Etiam Thomas Aq. Opusc. 22. ad illud adversarii sui „Vix anni triginta elapsi sunt, cum omnes sola forma deprecativa uterentur" non aliud respondet quam eum „de omnibus testimonium perhibere non posse, qui omnes non vidit; sed certum esse, „quoniam sunt mille ducenti anni et amplius, quod dictum est Petro: „Quodcumque solveris" etc. Cf. etiam Egberti Ordinem ad infirmo poen. dandam.

Idem patet ex dictis scriptorum illius aetatis. Petrus Damianus, l. 5. Ep. 2; „Et non solum pro hoc, sed et pro cunctis, quae tibi supra confessus sum, continuas Deo preces fundere atque apud divinas aures misericordiae mihi locum studeas impetrare". Propterea secundum eundem ab efficacia verorum sacramentorum (baptismi, consecrationis) omnino differt oratio super poenitentem. De hoc cf. libri Gomorrhiani c. 7 cum libro „qui appellatur Gratissimus" c. 20; c. 9. — Hericus Antissiodorensis (in Hom. Pauli diaconi 176) ita sentit: Multiplex enim Dei misericordia hanc praelatis ecclesiae sacerdotibus potestatem contulit, ut et confitentibus poenitentiae sanctionem darent, et eadem salubri satisfactione purgatos, ad ianuam reconciliationis etiam admitterent, sic divinae voluntatis praesidiis

ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri". Cf. etiam Anonymi ex saec. XI. epist. ap. Migne t. 156, c. 693 ss. etc.

Dub. 6. Ecclesia tantum suam offensam condonare potest. Id probatur imprimis ex usu liturgico vocabulorum „ligare" et „solvere" pro epitimias imponere (excludere ab Eucharistiae participatione) easque solvere. Ita his vocibus ecclesia orientalis utitur (cf. Eucholog. ed. Rom. p. 333). — Idem testatur Beda, In Lc. 5, 17: „Quisquis vel haeretica pravitate vel superstitione gentili, vel Iudaica perfidia, vel etiam schismate fraterno, quasi vario colore per Domini gratiam caruerit, necesse est ad ecclesiam veniat coloremque fidei verum, quem acceperit, ostendat. Cetera vero vitia tanquam valetudinis et quasi membrorum animae atque sensuum, per se ipsum interius in conscientia et intellectu Dominus sanat et corrigit. Cf. in ep. Iacobi 5, 16.

Dub. 7. Saltem venialia peccata ab ecclesia remitti non possunt. Goarius enim in Euchology. p. 697 sic describit Graecorum disciplinam: Patres spirituales sedentes poenitentes pro exomologesi audiunt. Si leves et venia dignas culpas apprehenderint, nullam adhibent solutionem, sed de pio quodam opere exercendo monitum amice reddunt etc.

Etiam hanc partem suppeditare, unde potestas clavium probetur probatur 1°: Omnes ecclesiae tenent traditam sibi esse a Domino potestatem remittendi peccata omnia post baptismum commissa. In ritu Syrorum (Dionysii Barsalibi) sacerdos poenitenti confesso dicit: Ego dimitto tibi hic et Deus in caelo. Et quia haec mihi hic revelasti, iam non revelabuntur in die iudicii nec eorum poenam lues. — In ritu Armenorum poenitens rogat: Sancte pater, te habeo mediatorem reconciliationis et intercessorem apud Filium unigenitum et rogo, ut per potestatem tibi datam, me a vinculis peccatorum meorum liberes. Et sacerdos eum absolvit his verbis: Et ego virtute sacerdotalis ordinationis, ex potestate divinitus concessa iussuque divino: Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo, secundum haec verba absolvo te ab omni vinculo peccatorum tuorum, a cogitationibus, verbis, operibus in nomine Patris et Filii et Spiritus s. et restituo te in priorem statum per sacramentum ecclesiae et quidquid boni feceris, in auctum meritorum tuorum et in gloriam vitae aeternae tibi tribuatur. — In ritu Coptorum provocatur ad potestatem ap. Io 20, 23 collatam. Ceterum cf. P. Paez, Historia aethiopica (Rerum Athiopicar. scriptores orientales vol. II. R. 1905) l. 2, c. 10. — In ritu Russorum sacerdos admonens confessurum sic loquitur: Točiju potščisja sokrušitisja serdcem tvoim o vsěḫ grěsěḫ tvoiḫ, i tyja Gospodu Bogu tvoemu, nevidimo s nami suščn, predo mnoju smirennym, vlasť razrěšenija ot Nego priemšim, istinno ispovědati" . . . et „Izpověžď sam na tja bezzakonija tvoja predo mnoju grěšnym, da priem razrěšenie, svobodišisja ot uz grěḫovnyḫ, očistisja, i iscělen budeši duševno blagodatiju Boga". Absolvens autem dicit: „Gospod' i Bog naš Iisus Ḫristos, blagodatiju i ščedrotami Svoego čelověkoljubija da prostit ti, čado N. N., vsja sogrěšenija tvoja: i az nedostojnyj ierej, vlastiju Ego mně dannoju, proščaju i razrěšaju tja, ot vsěḫ grěḫov tvoiḫ, vo imja Otca i Syna i Svjatago Duḫa. Amin"! — Graeci provocant ad Io 20, 23 et secundum Euchologium ed. Rom. sacerdos absolvens dicit: *Αὐτὸς ἐξ ὕψους παρίδοι σοι πάσας τὰς ἁμαρτίας καὶ τὰ πλημμελήματά σου.*

Ἐγὼ δὲ ὁ ἀνάξιος αὐτοῦ δοῦλος ἐξ ἐκείνων λαβὼν τὰς ἀφορμὰς τὸ αὐτὸ ποιεῖν· ἀπολύω σε ἀπὸ παντὸς ἀφορισμοῦ καθ' ὅσον δύναμαι καὶ σθένω, καὶ σὺ χρείαν ἔχεις. — In ecclesia occidentali secundum antiquum Ordinem Romanum sacerdos absolvens plures dicit: „Nos etiam secundum auctoritatem nobis indignis a Deo concessam absolvimus vos ab omni vinculo delictorum vestrorum, ut mereamini habere vitam aeternam"; absolvens autem unum dicit: „Dominus Iesus, qui dixit apostolis: Quaecumque ligaveritis etc., ipse te absolvat per ministerium nostrum ab omnibus peccatis tuis. In Sacramentario ecclesiae Turonensis sacerdos his verbis absolvit: „Absolvimus vos, fratres, ab omnibus peccatis vestris". Simili modo sec. Codicem Rhemensem: „Ego divinitus vos absolvo a vinculis peccatorum vestrorum".

2⁰ Idem docent scriptores illius aetatis. Gregorius M., Hom. 26 in Io 20: „Ecce principatum superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Horum profecto nunc in ecclesia episcopi locum tenent. — Alcuin, Ep. 112: „Foetentem in mala consuetudine peccati, dum lacrimas poenitentiae elicit ex corde, suscitat et ex ecclesiastica auctoritate solvere iubet, ut dignus sit communione Domini et particeps sacri altaris efficiatur . . . ut non ad iudicium damnationis, sed ad salutem sanctificationis communicet corpore et sanguine Domini nostri Iesu Christi". — Haymo, Hom. de temp. 126: „Nam, ut ostenderet ad iudicium sacerdotum peccata esse liganda atque solvenda, Lazarum . . . non prius abire permisit, quam a discipulis solveretur". — Rabanus Maurus, In Eccli l. 5, c. 1: „Qui cum mortem impii nollet, quantum ut revertatur et vivat, dedit ecclesiae suae Spiritum s., ut cuicumque in eo peccata dimitteret, dimitterentur ei. Qui vero huic dono exstiterit inimicus, ut non illud per poenitentiam petat, sed ei per poenitentiam contradicat, fit irremissibile; non quodcumque peccatum, sed contempta vel etiam oppugnata ipsa remissio peccatorum. Atque ita dicetur verbum contra Spiritum s., cum ex dispersione ad congregationem nunquam venitur, quae ad remittenda peccata accepit Spiritum sanctum". Cf. Praefat. ad De quaestionib. canonum poenit.; De modo poen. l. 3, c. 2. — Anselmus in Elucidario: „Sicut in baptismo originalia, ita in confessione remittuntur peccata actualia." — Rupertus Tuitiensis, In Io c. 11: Funibus peccatorum suorum sub lapide clausus tenetur [Lazarus]. . . Statim prodit, reatum suum confitetur, et quia iam vivit, solvite illum, inquit Iesus. Dixit enim: Quaecumque etc". — Cf. Hildebertus Cenomanensis († 1133) Serm. 30. — Ceterum v. Natal. Alex., Diss. in saec. 13. et 14., § 35.

Hinc patet sententiam illam, poenas solas remittendi potestatem esse penes ecclesiam vel potius per absolutionem sacerdotis tantum poenas deleri fuisse erroneam quorundam explicationem. Ceterum eorum opinionem in suae favorem explicat Amort, qui dicit: „verba absolutionis tanquam constitutiva iudicii ecclesiastici circa actus internos pro obiecto immediato habent absolutionem a rigorosa obligatione satisfaciendi iuxta arbitrium offensi in ordine ad remissionem culpae". Quod fortasse etiam Oswald sensit, urgens maxime vocabulum ligandi, quo significari vult satisfactionem imponere compensatoriam. Cf. thes. 15, Decl.

Deinde sententia eorum, qui absolutionem esse declaratoriam censebant, multum differt a sententia evangelicorum. Dicunt enim illi *a*) contritionem non delere peccata, nisi in ordine ad claves ecclesiae. *b*) absolutionem producere secundam gratiam vel gratiae sanctificantis augmentum. Ita A. Vega in decr. Trid. l. 13, c. 33: „Et ad augmentum gratiae et ad remissionem poenae debitae pro peccatis omnibus rite sua peccata confessis utilem eam esse tradiderunt, et hac ratione tueri eos possumus, ne videantur adversari definitionibus ecclesiae". Praeterea ad rem explicandam notat Billot (De sacr. l. 2, th. 22 fin.): In summa, Magister Sententiarum et qui eiusdem cum eo opinionis erant, duo haec explicite confitebantur: ministerium remissionis peccatorum esse penes sacerdotes, sed penes solum Deum esse auctoritatem, i. e. potestatem principalem . . . Nunc autem in assignanda habitudine ministri ad principalem potestatem veteres illi magistri difficultatem inveniebant . . . Ideo potestatem clavium opinabantur esse potestatem remittendi peccata non ratione cuiusdam inditae virtutis instrumentalis, sed solius comitantis operationis Spiritus sancti; et hoc ipsum rata sententia minime affirmabant, sed timide et more eorum, quibus nihil melius interim dicendum occurrit".

Quod dubitationem ex forma deprecatoria absolutionis ortam attinet, optime notat Chardon, Hist. des sacraments, Pénit., S. 4, ch. 1: S'il y eut jamais un acte juridique dans l'Église, et qui requît que l'énoncé en fût indicatif, c'est l'absolution de l'excommunication, qui consiste principalement dans le rétablissement d'une personne dans tous les droits extérieurs attachés à la communion des fidèles; depuis longtemps même, l'excommunication est un acte judiciaire du for externe séparé de l'intérieur; cependant l'absolution ou la révocation de la sentence d'excommunication se faisait autrefois par des prières ou en forme déprécatoire, quoique de tout temps la sentence de l'excommunication ait été énoncée en termes indicatifs, comme il paraît par celle qui fut fulminée au concile d'Ephèse contre Nestorius, dans celui de Calcédoine contre Dioscore d'Alexandrie, et par la formule d'excommunication que Burchard et quelques autres nous ont conservée pour servir de modèle dans les occasions . . . . Les Grecs encore aujourd'hui ont une formule d'absolution déprécatoire pour l'excommunication". (Cf. Goar, Euchol. p. 666).

Quodsi secundum Bedam tantum quattuor peccata potestati ecclesiae subiacere videntur, respondemus cum Godefrido l. 3. ep. 16. ad Guilelmum: „Proposuisti quod solummodo quattuor peccata confessione indigebant, cetera autem a Domino sine confessione sanabantur; quod te invenisse asseris in expositione Bedae de evangelio, ubi decem leprosi sanati a Domino memorantur. Sed hoc ita intelligendum minime censemus, et iuxta fidem christianam sic intelligere nec possumus nec debemus. Determinanda est enim ista sententia sapienter, ut . . . illa quattuor peccata, non iam soli sacerdoti, sicut in ceteris agitur, sed universae ecclesiae confiteantur: cetera vero vitia, sicut dicit, per se ipsum Dominus sanat . . . videlicet, quae sibi privata in confessione revelantur. Sibi dico, quia illi, qui in eius loco esse dignoscitur". Ceterum cf. similem locum difficultatis expertem ap. Hericum in Hom. Pauli Diaconi 176.

Apud Goarium leves culpae opponuntur eis, quae censuris subiacent, quae tamen confessione iam expiatae sunt. *A. Špaldák.*

MISCELLANEA.

Revue internationale de théologie. XIVe ann. No 53—54. Berne 1906 —

Hi fasciculi, qui a theologis veterocatholicis eduntur et quibus edendis praeest E. Michaud, in universitate Bernensi theologiae dogmaticae et historiae ecclesiasticae professor, multas procedente tempore attulerunt commentationes, quae et ad theologiam slavicam et ad conatus ecclesias uniendi attinent. Exempli causa nominentur hic:

Nikephoros Kalogeras (aëp.) Die Verhandlungen zwischen der orthodox-katholischen Kirche und dem Konzil von Basel über die Wiedervereinigung der Kirchen (1893, 39—57). — A. Maltzew, Die russische Kirche und Dr. Knie (1894, 483—504). — E. Michaud, La Latinisation de l'Orient sous Louis XIV. (1895, 217-259, 488—504). — Friedrich, Die noch erhaltenen Schriften des Slavenapostels Constantinus oder Cyrillus (1896, 411—419) etc.

Hoc anno prof. E. Michaud IV. partem commentationis suae Notes sur l'union des Eglises (p. 1—37) emisit. Agit ibi de commercio, quo Roma Russiam attingebat (1—9), de L. Allatio eiusque opere »De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione« secundum Dr. Zotos in Union chrétienne. 1868 (p. 9-15), de Petri Mogilae »Confessione orthodoxa« (15—17) secundum G. Morel in Revue catholique des Eglises (1905, mars), de Cyrilli Lucaris »Confessione« secundum Zotos in Union chrétienne 1868 (mars, avril), de E Renaudot eiusque scriptis de Eucharistia secundum A. Villien, L'abbé Eusèbe Renaudot et son oeuvre liturgique. Paris, Lecoffre, 1904 (p. 20—27), de epistola patriarcharum orientalium a. 1723 (27—28).

Accedunt conclusiones imprimis generales: unionem ecclesiarum esse propositum prudens, christianum, necessarium, cuius rei rationes afferuntur.

Deinde in conclusionibus particularibus agitur de via ad unionem. Unionem non esse »une simple question de sentiments, de persuasions, de compromis fraternels, de concessions à l'amiable«, p. 31; sola doctrina historica, philologica, exegetica explorari posse, quid Christus docuerit. Verum sane est, religionem non esse »exclusivement une affaire de sentiment« (Revue int. de th. 1896, 786), sed, ut iam monuimus (cf. 1905, 81; 1906, 155) via ad unionem ecclesiarum praeparanda est unione animorum, quae mutua cognitione et fictis opinionibus detractis conciliabitur. P. Ja. Světlov hac de re (in Bogosl. Věstn. 1904, II., 33): »Bol'šoju zaslugoju, inquit, Vl. Solov'eva i drugiḫ edinomyslennyḫ s nim pisatelej nado priznat' eto energičeskoe napominanie nam o tom glavnom, ot čego zavisit po preimuščestvu uspěḫ v velikom dělě soedinenija cerkvej. Edinstvo v věrě dostižimo liš' na počvě ljubvi, ono — rezul'tat ljubvi a ne naoborot Za etoju točkoju zrěnija v voprosě ja priznaju glubokuju pravdu psiḫologičeskuju, religiozno-cerkovnuju i istoričeskuju. Edinenie ljudej v mysljaḫ legče vsego ustanovlivaetsja na počvě vzaimnoj ljubvi, meždu ljubjaščimi — eto govorit psiḫologija. Edinomyslie v věrě cerkov objavljaet slědstviem vzaimnoj ljubvi, kogda ispovědaniju věry predposylaet priglašenie vozljubit' drug-druga: vozljubim drug-druga, da edinomysliem ispověmy!«

Etiam Michaud quidem quoddam »désir« antecedere necessarium ducit, sed aliud videtur sentire: ecclesias inter se separatas non posse uniri priusquam cognoverint singulae, se plena veritate carere (p. 31). Ita ab ipso principio sententia introduci videtur, qua, si in generum universis quaestionibus ponitur, unionis conciliandae condicio fertur, quam eventuram esse a priori sciri non potest, et quae secum ipsa pugnat, quatenus iis, qui hanc sententiam tuentur, aeque accidere potest, ut errent. His in concreto nihil decrevimus sed causam ad universas quaestiones rettulimus; quid in concreto Russi sentiant, nota subiecta, sententiae Fr. Michelis, vetero-catholici, 13. sept. 1873 prolatae opposita doceat [1]). Unde, si in neutram partem moveamur, etiam per-

---

[1]) Michelis dixerat: Wir wollen davon ausgehen, dass wir sagen: „Die Einigkeit in Christo ist da", und jede Partei soll sich fragen: „Wo fehlt es bei uns, welchen Beitrag liefern wir zu diesem Zustand der Zerrissenheit". K. Zaruckij in libro Nedavnyja javlenija v rimsko-katoličeskom i protestantskom mirě M. 1878, p. 50—1 inter alia respondit: „Esli prinjat' takoj vzgljad, to čtó že budut značit' slova

suasionem cuiuscumque ecclesiae, se veram Christi ecclesiam esse, in bonam partem accipere poterimus (cf. p. 204).

Quibus praemissis nonnulla, quibus unio inniti possit, proponuntur.

1 Ea sola, quae Christus docuit, et non ea, quae ab hominibus apposita sunt, christiano credenda sunt. —

2 Quae Christi doctrina ecclesiae eius concredita ac demandata est, quae cum non magistra, sed custos eius sit, nihil addere potest. »L'Eglise n'est pas chargée de faire une seconde révélation, pas même sous prétexte d'expliquer celle du Christ« (p. 33). Hoc ambigue videtur dictum esse. Aut sententiâ hac nominatae tantum explicationes reiciuntur, non verae, aut quaevis explicatio pro additamento habetur. Illo priore sensu subiecto omnino eam approbamus, quamquam argumenta, quibus hoc doceri solet, exiliora esse videntur quam argumenta, quibus res alioqui minus confessae nituntur. At posteriore sensu subiecto sententiae nostra ex parte assentiri non possumus; cf. ceterum Der zweite internationale Altkatholikencongress in Luzern. Luzern 1892, p. 63: »So sind gar viele Erklärungen der christlichen Lehre theologische Speculationen, die doch zur unveräusserlichen Lehre Christi gehören«. Sane, ut eae, quae nunc separatae sunt ecclesiae, inter se coniungantur, hoc posito facilius fieri posse in promptu est putari; verum eodem posito non videntur posse coniungi cum ecclesia prisca septem conciliorum oecumenicorum.

3. Certum criterium, quo cognoscatur, quid Christus docuerit, est illud Vincentianum: Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. — Quamvis utilis re vera huius criterii usus esse possit, si »ad hominem« adhibeatur nec sensu exclusivo explicetur (quod quidem non videtur convenire cum eis, quae p. 34, 7 dicuntur), difficile nobis videtur id theoretice in tuto collocare. Equidem non intelligo, qua ratione confirmatio eius omitti possit; quodsi aliunde probetur, aliud certius criterium videtur adesse. Praeterea vereor, ut facile sit illud criterium ad obrussam haereseon primorum saeculorum exigere.

4. Hoc criterio haud aegre invenitur, quid Christus docuerit: doctrina Christi contenta est in libris sacris, qui ab universa ecclesia canonici iudicati sunt, in symbolo fidei, proposito et approbato a conciliis oecumenicis, in definitionibus fidei conciliorum oecumenicorum. — Adiunctis quae sub 3. adiunximus, etiam haec a nobis videntur posse concedi, non tamen sensu exclusivo; alioqui ne communis quidem usus vim haberet; Vincentium Lirinensem non alia habuisse prae oculis, non crediderim. Sed etiam alia res occurrit. Quomodo cum certitudine docebitur haec concilia oecumenica esse, illa non esse? Prima concilia certe ex se oecumenica non fuerunt; si omnes illi episcopi defecissent, qui iis intererant, corpus episcoporum mansisset integrum; quomodo igitur definitiones eorum dogmaticae appellantur, cum »das Recht der dogmatischen Definition nur der ganzen Kirche angehört«? (Rev. intern. de th. 1893, 639.) Sed sufficiant hae dubitationes.

5. Si praeterea huius doctrinae explicatio — quae nullo modo necessaria est ad sanctificationem salutemve hominum —, desideratur, diversae et liberae opiniones proponantur, quae singulorum arbitrio permittentur.

Quae adduntur, dicta vel consequuntur vel explicant. — Dolemus, nos non potuisse omnibus assentiri.

Gospoda: „I vrata adova ne odolějut ej“? Takim putem otricaetsja nepreryvnost' istiny Ḥristovy na zemlě, nepreryvnost' spasenija roda čelověčeskago, a stalo byt' i nepreryvnost' cerkvi. Nel'zja dumat', čtob eti slova Gospoda obezpečivali cerkvi liš' častičnoe každoju eja větv'ju obladanie istiny, kotoroe tol'ko v svoej fiktivnoj i daže ne soznannoj složnosti javljaetsja obladaniem polnoj istiny (p. 50).

Idem scriptor E. Michaud studiis protestantium communia quaedam decreta statuendi consilio occurrit, ut vinculo communi Christi doctrinae se concilient. Commentatio haec inscribitur L'union des Eglises dans les enseignements du Christ (p. 230—257). Ex evangeliis, auctoritate eorum historica admissa — maiore enim in rebus religiosis opus non esse (p. 233) — ipsis scripturae verbis doctrinam Christi ad ordinem redactam exponit. Loci diligenter collecti sunt; primum — ex synopticis — de regno Christi, de eius divina legatione et filiatione, de membris regni, de condicionibus, quibus patefit, de rebus, quibus obtinetur, de ecclesia, de vita futura; deinde ex Ioanne de vita aeterna, vita in Christo etc. — Quae p. 256 leguntur: »C'est dans ces enseignements et dans ces préceptes que consistent, comme il a été établi précédemment, tous les dogmes chrétiens, par conséquent les seuls dogmes chrétiens, le seul vrai dépôt de révélation du Christ«, prout iacent non videntur convenire cum eis, quae p. 33, 4 dicta sunt.

Saepe in his foliis theologis Romanis obicitur, eos non habere claram notionem dogmatis (velut p. 109, 162, 312). Ut saltem de hoc, quid nobis videatur, aperiamus — de bulla Unam sanctam et sim. interim ad Kirchenlexicon remittimus — obscuritatem nos non videre fatemur in communi huius rei explicatione.

Dogma est veritas revelata; veritas revelata (formaliter) est ea, quae est terminus talis divinae locutionis, ut ad eam tenendam ut motivo non sit opus nisi auctoritate Dei loquentis. In ea comprehenduntur etiam omnia, quae sola analysi in revelata doctrina reperiuntur; nam ea sunt quasi partes vel elementa veritatis revelatae, nobisque a Deo loquente manifestantur. Sed eae veritates, quae mediante alia veritate naturaliter cognita ex revelata per deductionem colliguntur, licet implicite affirmentur a Deo, non tamen sunt a Deo formaliter revelatae, quia non manifestantur nobis a Deo loquente; nam ut eas teneamus, non sufficit auctoritas Dei, sed requiritur etiam principium rationis.

Etsi igitur non omnia implicite revelata sunt, quae in revelatis virtualiter continentur et ex eis ope principii naturaliter cogniti per ratiocinium deduci possunt, nihilominus multa sunt implicite revelata et implicite (ratione materiae) creduntur: vel quia aliqua propositio in duabus praemissis revelatis ut conclusio in principio continetur, vel quia est pars definitionis vel aliquid essentiale contentum in definito, vel quia est pars in propositione complexâ contenta.

Hinc intelligitur facile possibilitas progressus fidei subiectivae in singulis, quatenus ea, quae initio implicite creduntur, postea explicite credi possunt; patet etiam possibilitas progressus in fide subiectiva fidelium saeculi posterioris relate ad fideles saeculi prioris, etiam apostolos, quatenus possunt magis distincte percipere, de quo obiecto in particulari locutus sit Deus, propter meliorem et magis distinctam applicationem ipsius obiecti in particulari, quae eis fit propter praesentiam ipsius obiecti, quod prius non fuit praesens; quodsi apostolos excipias, aliquis progressus relativus in fide subiectiva etiam eatenus fieri potest, quatenus aliquid, quod antea minus certo cognoscebatur ut revelatum, postea potest certo cognosci a plerisque et omnibus profitendum imponi, et quatenus progressus in obiectiva dogmatum explicatione coniunctus est cum progressu in subiectiva fide fidelium.

Sed et in ipsa obiectiva revelationis explicatione et propositione progressus admittendus est. Licet enim formaliter contineantur in revelatione, possunt contineri aliqua implicite tantum vel explicite quidem, sed obscure seu ita, ut saltem clarius proponi, aptis formulis exprimi possint, vel possunt magis usu practico proposita esse, quam diserta praedicatione (ut valor sacramentorum ab haereticis collatorum). Non potest autem revelatio ita clarior et amplior fieri, ut, quae obiecta fidei prius alio sensu intelligebantur, his novus diversusque sensus

substituatur (ut Günther voluit, Lydia p. 348 ss.), id quod Conc. Vatic. Sess. 3, de fide et rat. cn. 2 damnavit. Cf. Časop. kat. duch. 1906, p. 102–3.

Restat solum, ut annotetur, non omnia, quae ecclesia infallibiliter definire potest, esse dogmata. Nam magisterium authenticum infallibile est etiam quoad veritates in revelatione divina formaliter non contentas, quantum requiritur, ut depositum revelationis integrum custodiatur. (Cf. Palmieri, De rom. pontif. p. 171–177). Quod tamen esse de fide certum non est et potest sine haeresi negari. Quodsi p. 320 ex concesso errore de translatione domus Lauretanae concluditur papam non esse infallibilem in rebus liturgicis, theologi Romani distinguere solent pro natura rei. Ecclesia est infallibilis in disciplina generali statuenda, seu in legibus et ordinationibus, quibus fideles regit ad finem ecclesiae; pertinent huc ritus, praecepta, censurae, quidquid in iure canonico habetur universaliter statutum. In disciplina ecclesiastica varia continentur, quae sunt instituta a Christo, velut ritus essentiales in administratione sacramentorum, sacrificii; haec si ecclesia mutaret, erraret in re fidei. Ea, quae auctoritate propria statuit, et quae totam ecclesiam vel magnam eius partem respiciunt, semper sunt in se bona; nam fieri non potest, ut imponat nobis Deus aliquid, quod sit contra veram sanctitatem, malum (cf. Mt. 16, 19); et revera ecclesia in conciliis oecumenicis saepe tulit leges disciplinares auctoritate divina sibi tributa (Visum est Spiritui s. et nobis), et sententias, quibus hoc ius negatur, damnavit (Conc. Trid. Sess. 13, cn. 6 s.; 24, cn. 11). Non autem semper et omnis disciplina ecclesiastica necessario est opportuna etiam pro singulis regionibus; ipse actus legislationis potest esse imprudens. Ecclesia est infallibilis in sollemni sanctorum canonizatione, et etiam in aequivalenti, cum sc. aliqui a tota ecclesia ita coluntur, ut debeant coli, ut sc. habeant officium. Est in hoc infallibilis, quia sibi id adscribit; ratio autem est, quia colendi sunt sancti iique non in abstracto, sed in concreto (Cf. plura de hoc in Katholik 1905, I., 290). Quodsi ecclesia celebrat festum de aliquo facto, ut in memoriam liberationis urbis Viennensis a Turcis, in memoriam translationis domus Lauretanae, stigmatum s. Francisci, quaeritur, sitne tale festum praescriptum pro tota ecclesia, an tantum permissum pro eis, qui postulant, et quid sit obiectum primarium festi; si est toti ecclesiae praescriptum et si ipsum factum est obiectum primarium, est infallibiliter propositum. *A. Špaldák.*

Fontes theologiae orientalis. Docti Galli I. B. Chabot, I. Guidi, H. Hyvernant, B. Carra de Vaux altum finem suum scriptorum christianorum orientalium antiquorum syriacorum, aethiopicorum, arabicorum, copticorum) e manuscriptis edendorum latinaque versione instruendorum in opere amplissimo »Corpus scriptorum christianorum orientalium« inscripto maximâ industriâ prosequuntur. Inter ceteras editiones criticas prodiit Parisiis iam anno MDCCCCIII. curâ H. Labourt »Expositio Liturgiae« (Syr. seriei II. tom. XCIII.) Dionysii Bar Salībī, Iacobitarum episcopi Maraš-ensis (in Cilicia), dein Mabbūgensis (Hierapolis ad Euphratem) et tandem metropolitae Amidensis (in Mesopotamio). Quem scriptorem († 1171) plurimi facientes Syri »doctorem eloquentissimum et sidus sui saeculi« vocant. Ipse Assemanus, iudex in rebus syriacis omni exceptione maior testatur de eo (Bibl. orient. T. II., p. 157): »Scripsit Bar Salibaeus eleganti sermone syriaco, multaque erudita volumina, in quibus nihil fere optimo theologo indignum occurrit, si Monophysitarum haeresim excipias, quam ubique propugnat.

E numerosis eius scriptis novissime tom. XCVIII. seriei II. syr. in laudata collectione »C. S. Ch. I.« textus syriacus. Commentariorum in Evangelia« cum versionis latinae fasciculo I. pro Romae prodiit. Quam criticam editionem nec non versionem Dr. Jar. Sedláček, studii biblici V. T. et linguarum orientalium facultatis theologicae bohemicae

c. r. universitatis Pragensis professor ordinarius procuravit. Codice (C) scripto iam anno p. Ch. 1174, quem clarissimus editor ipse iure emptionis acquisivit et qui omnino concordat cum codice parisiensi A (syr. 67) usus est. Chabot nonnulla ex altero codice parisiensi B (syr. 68) adiecit. Hucusque sola quaedam fragmenta textus originalis apud Assemani Bibl. orient. T. II. p. 157 sqq. edita erant. Fasciculus I. praeter praefationem docti metropolitae initium commentarii eiusdem in Matth. $1^1—4^4$, complectitur, qui commentarius integer sequentibus duobus vel tribus fasciculis absolvetur; Tomus XCIV. opera exegetica in V. T. continebit. Sequentibus clarissimi editoris et interpretis laboribus optima quaeque apprecamur. *H.*

RESPONSA AD INTERROGATIONES.

(De divortio.) Concilia Sl. l. th. I., p. 9—10 [190] enumerata particularia erant ideoque infallibilitate carebant. Textus sunt hi:

Concil. Vermeriense (a. 752) cn. 9: »Si quis necessitate inevitabili cogente in alium ducatum seu provinciam fugerit aut seniorem suum, cui fidem mentiri non poterat, secutus fuerit, et uxor eius, cum valet et potest, amore parentum aut rerum suarum eum sequi noluerit, ipsa omni tempore, quamdiu vir eius, quem secuta non fuit, vivit, semper innupta permanebit.« Nam ille vir eius, qui necessitate cogente in alium locum fugit, si abstinere non potest, aliam uxorem cum poenitentia [quae cuivis ducenti alteram uxorem imponebatur] potest accipere«.

Concilium Compendiense (a. 757) cn. 16: »Si vir leprosus mulierem habeat sanam, si vult ei donare commeatum, ut accipiat virum, ipsa femina accipiat; similiter et vir«.

Concil. Foroiulense a. 791: »Placuit, ut resoluto fornicationis causa iugali vinculo, non liceat viro, quamdiu adultera vivit, aliam uxorem ducere, licet sit adultera; sed nec adulterae, quae poenas gravissimas vel poenitentiae tormentum luere debet, alium accipere virum nec vivente nec mortuo, quem non erubuit defraudare, marito«.

Concilium Bituricense (a. 1031), cn. 16: »ut illi, qui uxores legitimas sine culpa fornicationis dimittunt, alias non accipiant illis viventibus, nec uxores viros, sed sibimet reconcilientur.«

Concilium Romanum (a. 853) cp. 36: »Nulli liceat excepta causa fornicationis adhibitam uxorem relinquere et deinde aliam copulare: alioquin transgressorem priori convenit sociari coniugio. Sin autem vir et uxor divertere pro sola religiosa inter se consentiant vita, nullatenus sine conscientia episcopi fiat, ut ab eo singulariter proviso constituantur loco. Nam uxore nolente aut altero eorum, etiam pro tali re matrimonium non solvatur.«

Concilium Compendiense (a. 757) cn. 8: »Si quis eorum habet mulierem legitimam et frater eius adulteravit cum ea, ille frater vel illa femina, qui adulterium perpetraverunt, interim quo vivunt, numquam habeat coniugium. Ille, cuius uxor fuit, si vult, potestatem habet accipere aliam.« [Certe non post mortem uxoris tantum, quod dubium non erat].

Concilium Veneticum cn. 2: »Eos quoque, qui relictis uxoribus suis sicut in evangelio dicitur excepta causa fornicationis sive adulterii probatione alias duxerint, statuimus a communione similiter arcendos, ne per indulgentiam nostram praetermissa peccata alios ad licentiam erroris invitent.«

Concilium Suessionense (744) c. 9: »Nec marito vivente suam mulierem alius accipiat nec mulier vivente suo viro alium accipiat, *quia* maritus mulierem suam non debet dimittere, excepta causa fornicationis deprehensae.«

Concilium Arelatense I, cn. 10: »De his, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt et iidem sunt adolescentes fideles et [Petavius

hic supplet »non«] prohibentur nubere, placuit, ut in quantum potest, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant«

Concilium Illiberitanum cn. 9: »Fidelis femina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem et alterum ducit, prohibeatur, ne ducat.« [Sola mulier denuo nubere vetatur, quamquam minor certe non fuit de viro dubitatio].

Concilium Agathense (506), cn. 25: »Hi vero saeculares, qui coniugale consortium culpa graviore dimittunt vel etiam dimiserunt, et nullas causas discidii probabiliter proponentes, propterea sua matrimonia dimittunt, ut aut illicita aut aliena praesumant [non simpliciter: qui dimissa uxore aliam accipiunt; cf. Tertull., C. Marcion. l. 4, c. 34]. si antequam apud episcopos comprovinciales discidii causas dixerint et prius uxores, quam iudicio damnentur abiecerint, a communione ecclesiae . . . excludantur.«

Verum est, comparatis his decretis cum decreto Conc. Foroiulensis desiderari saltem clarum rei, sane non ab omni dubitatione alienae, in prioribus conciliis interdictum. –

In epistola Leonis I. ad episcopos per Mauritaniam caesariensem constitutos nihil affirmatur, quod huc pertineat, sed tantum aliud verbum adhibetur atque illud, quod sententia et usus huius temporis videtur postulare. „Eos enim, qui vel secundas nuptias inierunt, vel viduarum se coniugio sociarunt nec apostolica nec legalis auctoritas sacerdotium obtinere permittit; et multo magis illum, si fuerit vestro iudicio confutatus, qui sicut ad nos relatum est, duarum simul est maritus uxorum [profecto non sicut in V. T.] vel illum, qui ab uxore dimissus [non: quia ub u. d] alteram duxisse perhibetur, privandum honore decernimus«

Quas quaestiones controversas esse inter catholicos et orthodoxos Russi vulgo opinentur. Hoc tempore »otličija, otstuplenija ot Pravoslavnago ispovědanija« in rebus »dogmaticis et moralibus« paucis exhiberi solent (velut in Kalendariis) hoc modo:

1. Dogma de processione Spiritus s. a Patre et Filio. Hoc dogma in symbolum fidei additum est, cuius articulus VIII. est: (credo) et in Spiritum s. Dominum et vivificantem, qui a Patre Filioque procedit.

2. Dogma de immaculata Deiparae conceptione, a. 1854 proclamatum. Hoc dogmate Mariam V., etsi naturaliter natam, tamen ita conceptam esse docetur, ut conceptio eius non esset peccati originalis particeps, quod ab Adamo ad omnes homines propagatum est

3. Dogma de infallibilitate papae (a. 1870). Primatus papae ad omnem ecclesiam et omnia eius membra, etiam heterodoxa extenditur. Papa, summus iudex omnium fidelium est in rebus ecclesiasticis. Potestas eius maior est quam potestas (vyše vlasti) conciliorum oecumenicorum; decreta eius infallibilia sunt. Ipse Petri apostoli successor, Christi vicarius est.

4. Doctrina de operibus supererogatoriis (sverhdolžnyh). Ecclesia catholica docet hominem sacrificio Christi Redemptoris ab aeternis poenis peccati liberatum esse; debere autem, ad satisfaciendum divinae iustitiae poenas temporales perferre (mala temporalia, epitimias). Quas poenas posse effugi. Eum, qui vitam honeste agit, non mandata solum sed etiam consilia evangelica servat, a necessitate poenas temporales subeundi liberari. Consilia evangelica exsequentem opera patrare, quae mandatorum postulata superent (supererogatoria). Quae opera, eis, a quibus fiunt, altiorem gradum beatitudinis aeternae afferentia, thesauro meritorum ecclesiae inseri, unde papa, ut caput ecclesiae, eis, qui propriis bonis operibus carent, suppeditare possit. Hinc indulgentiae ortae sunt. Indulgentiae sunt remissio vel mitigatio

poenarum peccatoris operibus supererogatoriis Deiparae et sanctorum a papa eis in rem suam conversis. Indulgentiae conceduntur vivis (qui liberantur a debito satisfaciendi iustitiae divinae) et defunctis (quibus spatium tormentorum in purgatorio imminuitur). Indulgentiae dantur dono vel pro peregrinationibus in sacra loca (Romam), pro utilibus communibus conatibus, pro meritis vel muneribus, quibus papa iuvatur. Indulgentiae possunt esse plenae (pro tota vita, omnibus peccatis), vel non plenae (pro aliquot annis vel etiam diebus).

5. Sacramenta sunt conductores (provodniki), unde Christiani gratiam sine ulla ipsorum cura (sočustvie) hauriunt. Etiam qui de sacramento non credit, potest gratiam salvantem accipere.

6 Baptismus infusione (non immersione) perficitur, i. e. aqua infunditur capiti eius, qui baptizatur, dum proferuntur verba: baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus s.

7. Confirmatio non perficitur statim post baptismum, sed demum post septimum aetatis annum. Sacramentum hoc solus episcopus perficere potest, qui frontem confirmandi ungens dicit: Signo te signo crucis et confirmo chrismate salutis in nomine Patris et Filii et Spiritus s.

8. In Eucharistia (Pričaščenie): *a*) panis sine fermento loco fermentati; *b*) s. dona transsubstantiantur in Corpus et Sanguinem Christi in missa post verba Christi (Accipite et manducate . . . , bibite ex eo omnes); *c*) invocatio Spiritus s. omissa est; *d*) laici sub una panis specie ad communionem admittuntur; *e*) pueri ad hoc sacramentum accedere vetantur.

9. Poenitentia — est externum de peccatore iudicium. Confessarii nihil minus curant, quam emendationem confitentium. Confessio saepe est instrumentum ad cognoscenda secreta communia et particularia (tajn obščestvennyħ i častnyħ). Absolutio a peccatis non est plena: in peccatore debitum (dolg) aliquod remanet, pro quo homo iustitiae divinae satisfacere debet (epitimiae, indulgentiae).

10. Matrimonium insolubile est etiam in causa adulterii alteriusutrius coniugis.

11. In Ordine postulatur caelibatus. — Inter gradus hierarchicos occurrunt cardinales, qui episcopi, presbyteri, diaconi esse possunt. Qui status adeo excellentem confert dignitatem, ut cardinalis diaconus altior sit episcopo non cardinali. Cardinales presbyteri ius habent ordinandi ad inferiores honores ecclesiasticos, id quod secundum canones solus episcopus facere potest. Soli cardinales papam eligunt, eumque ex suo numero.

12. Unctio infirmorum spectat ad aegrotum sublevandum in morbi incommodis et terroribus mortis (non ad aegrotum sanandum) et tantum iis aegrotis, qui iam morituri sunt, confertur, unde sacramentum morientium appellatur. Ius oleum consecrandi ad hoc sacramentum ad solum episcopum pertinet.

13. Doctrina de purgatorio. Ita peculiaris locus vocatur vel status purgationis, ubi animae defunctorum, qui qualiumcumque peccatorum remissionem vivi non obtinuerunt, vel temporales poenas non tulerunt, torquentur, donec a peccatis purgentur.

14. Timore ducti, ne sacra scriptura, penitus cognita et explorata fidelibus falsitatem catholicorum de papatu placitorum patefaceret, papae omnes laicos a bibliis legendis prohibuerunt et biblia verti vetuerunt. *Red.*

Aliorum iudicia de nostro periodico.

Wissenschaftliche Beilage zur Germania. 1906. Nr. 21. S. 167. »Slavorum litterae theologicae . . . Der erste Jahrgang dieser Zeitschrift liegt nunmehr vollendet vor. Aus dem dem letzten Hefte beigegebenen Inhaltsverzeichnisse ergibt sich so recht, welch ein Stück

Arbeit hier geleistet worden. Die theologische Literatur aller Slavenstämme ist von sachkundiger Feder einer Würdigung unterzogen worden. Den größten Umfang zeigen der böhmische und besonders der russische Teil. Durch obige Publikation wird es auch den des slavischen Idioms Unkundigen ermöglicht, die geistigen Strömungen unter den Nationen des Ostens zu verfolgen. Besonderer Zweck der Zeitschrift ist es, Missverständnisse zwischen dem Morgen- und dem Abendlande zu zerstreuen und einer Annäherung zwischen den beiden Kirchen die Wege zu ebnen. Die wissenschaftliche Erörterung der Unterscheidungslehren vermag dieses hohe Ziel zu fördern. Von Neujahr 1906 ab sind der Redaktion drei in slavischen Fragen rühmlichst bekannte Fachgelehrte beigetreten.

La Civiltà Cattolica. 1906. V. II. Pag. 462. – Questa nuova pubblicazione periodica si propone di rendere conto esatto e sollecito di tuttociò che si va pubblicando in fatto di scienze ecclesiastiche tra' varii popoli slavi. Vuol essere dapprima un centro di studii comune tra loro; poi un facile mezzo di comunicazione con le altre dotte nazioni. Non si può invero negare che le difficoltà di una lingua, suddivisa in tanti dialetti diversi, ciascun dei quali ha letteratura sua propria, tengono quei popoli piuttosto separati dal resto del mondo scientifico, mentre pure abbondano quivi ingegni non solo eccellenti, ma fervidi di zelo ed assai fecondi nel lavoro intellettuale. Particolarmente vanno tra loro rifiorendo in modo assai consolante gli studii ecclesiastici e teologici, e però sono degni di essere tenuti in gran conto, soprattutto perchè contribuiscono efficacemente a far cessare a poco a poco i malintesi tra' cattolici ed ortodossi ed a togliere od almeno diminuire le barriere che finora ci dividevano.

Le Slavorum litterae sono scritte in latino ed hanno forma di recensioni bibliografiche di tutto ciò che si va pubblicando in qualsivoglia delle lingue slave, sia in opere particolari, sia nella stampa periodica, che anche quivi è molto ricca. Le recensioni talvolta sono ampie e discutono il merito delle dottrine sotto il punto di vista cattolico, non però in forma polemica, si piuttosto a modo di pacifica ricerca... L'appendice: Quaedam de quibus teologi utriusque Ecclesiae dissentiunt, accoglie trattazioni svariate di controversia. Non mancano le Miscellanea di erudizione e la speciale rubrica: Externa, res Slavorum spectantia, dove si parla di ciò che nel resto del mondo si va pubblicando intorno le cose ecclesiastiche slave.

Percorrendo i fascicoli della prima annata, ogni lettore resterà pienamente soddisfatto delle materie proposte, della copia, esattezza e rapidità delle informazioni e dell' ottimo spirito che vi aleggia. La seconda annata continua col medesimo metodo. Ci congratuliamo con gli editori per felice loro pensiero d' aver creato un mezzo tanto prezioso di comunicazione tra tutti noi e l' oriente slavo e lo raccomandiamo vivamente agli studiosi.

Corrigenda in fasciculo II.

P.	123	infra	v. 1	loco	N. T.	lege	V. T.
„	128	supra	6	„	disceptabatur	„	disceptabatur.
„	131	„	28	„	IV. Esdrae	„	III. Esdrae
„	131	infra	10	„	Comill	„	Cornil
„	132	supra	1	„	N. T.	„	V. T.
„	145	„	20	„	*dccima*	„	*decima*

Вопросы Философіи и Психологіи. Изданіе Московскаго Психологическаго Общества, при содѣйствіи С.-Петербургскаго Философскаго Общества. 1905 (кн. 1—5). Москва.

Церковныя Вѣдомости, издаваемыя при Св. Сунодѣ. Годъ 19й. 1906 (1—8). Спб.

Богословскій Вѣстникъ, издаваемый Московскою Духовною Академіею. Годъ 14, 1905 (янв.—дек.); годъ 15, 1906 (апр.). Свято-Троицкая Сергіева Лавра.

Церковный Вѣстникъ, издаваемый при С.-Петербургской Духовной Академіи, еженедѣльный журналъ. Годъ XXXII., 1906 (No 1—14). Спб.

Вѣсы. 1906 (N. 1—4). Москва.

Записки Императорскаго Русскаго Техническаго Общества. Томъ XL., 1906 (N. 1—4). Спб.

Записки Императорскаго Харьковскаго Университета. 1905 г. (книга I., II.) Харьковъ. 1906.

Ученыя Записки Императорскаго Казанскаго Университета. Годъ LXXIII., 1906 (1—4 кн.). Казань.

Извѣстія историко-филологическаго Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ. Т. XXI., 1904. Нѣжинъ.

Извѣстія Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ. Т. X., 1905 (кн. 1—3). Спб.

Ребусъ. Годъ изд. XXV., 1906 (No 1—17).

Православный Собесѣдникъ. Изданіе Казанской Духовной Академіи. Lй г., 1905 (янв.—дек.); LIй г., 1906 (феб.). Казань.

Сообщенія Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества. Т. XVI., 1905; т. XVII., 1906 (вып. 1). Спб.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Годъ XLVI., 1905 (янв.—дек.); г. XLVII., 1906 (янв.). Кіевъ.

Душеполезное Чтеніе. Годъ 46, 1906; 47, 1906 (— апр.).

Христіанское Чтеніе. Ежемѣсячный журналъ издаваемый при С.-Петербургской Духовной Академіи. Годъ LXXXV., 1905; г. LXXXVI., 1906 (янв.) Спб.

Гласник Православне Далматинске Цркве. Година XIV., 1906 (бр. 1—3). У Задру.

Гласник срп. уч. друштва, друго одјељење књига 13. Београд 1899.

Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа. Прво одељење, књига III. Београд 1905.

Источник. Духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства у Босни и Херцеговини. Год. XIX., 1905; XX., 1906 (бр. 1—3). Сарајево.

Bessarione. Anno X. (1905—1906), 1906 (fasc. 88). Roma.

Rivista internazionale di scienze sociali e discipline ausiliarie. Roma. Fasc. CLXII.

Rivista storico-critica delle scienze teologiche. Anno I., 1905; a. II., 1906 (fasc. 1—4). Roma.

La Ciudad de Dios. Madrid 1906. Vol. LXIX.; LXX. 1—3.

A. Malvy, **La Réforme de l'Église russe.** Paris 1906.

N. Marini, **Il Divorzio al lume della ragione.** Roma 1906.

I. Маширевић, **Ексхорте и недељне и празничне дане преко школске године за ученике средњих школа.** Ср. Карловци. 1905.

P. Hug. Gaisser, **Les „Heirmoi“ de Pâques dans l'Office grec. Étude rythmique et musicale.** Rome 1905.

„Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus" (dirigentibus Dr. **Jos. Tumpach**, Dr. **Ant. Podlaha**, **Ad. Špaldák** Pragae, **J. Urban** Cracoviae, **Luc. Jelić** Jadrae) prodit in lucem quater per annum pretio 6 Coronarum monetae austriacae (= 6 mk = 7 fr. 50), quod bibliopolae **Rohlíček & Sievers Pragae—I. 190** mittendum est.

Sumptibus ephemeridis „**Slavorum litterae theologicae**" in lucem prodierunt:

1.

„Slavorum litterae theologicae".

Annus I. (1905). Pag. 283 + XI.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers Pragae 190-I.**

Pretium: 6 Cor. (= 6 mk. = 6 fr.)

Iudicium ephemeridis „**Stimmen aus Maria-Laach**" 1906, fasc. 4, pag. 460: Slavorum litterae Theologicae. Diese neue, in lateinischer Sprache erscheinende Zeitschrift setzt sich zur Aufgabe, über die gesamte Litteratur der Slavenwelt, soweit sie das theologische Gebiet berührt, fortlaufenden Bericht zu erstatten. Es handelt sich darum, unter den durch sprachliche und politische Schranken so viel auseinandergerissenen Westslaven vermehrten geistigen Austausch zuwege zu bringen und die vorhandenen guten Kräfte zu wirksamerem Dienste der Wahrheit zu vereinigen. Ein anderer Hauptzweck ist jedoch auch, mit den von der Kirche getrennten Ostslaven in regeren geistigen Kontakt zu treten und deren nicht zu unterschätzende wissenschaftliche Leistungen den Westeuropäern zu vermitteln, Mißverständnisse und Vorurteile auf beiden Seiten zu entfernen. Es ist kein Zweifel, daß eine solche Zeitschrift, in der bisherigen Weise fortgeführt, für Slaven wie für Nichtslaven großen Nutzen hat. Insbesondere aber ist sie zu begrüßen und nach Kräften zu unterstützen als treffliches Mittel der Annäherung und friedlichen Verständigung mit den besseren und tüchtigeren Elementen der orthodoxen Kirche".

2.

Fontes historici liturgiae glagolito-romanae

a XIII. ad XIX. saeculum.

Collegit Dr. **Lucas Jelić**.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers Pragae 190-I.**

Pretium: 4 C. (= 4 mk. = 4 fr.)

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI
PUBLICATIONIS PERIODICAE CLERI BOHEMICI
„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA“.

DIRIGENTIBUS

Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae.

J. URBAN — Cracoviae.
Dr. FR. GRIVEC — Labaci.
Dr. LUC. JELIĆ — Jadrae.

ANNUS II.

Nr. IV.

La Revue »Slavorum litterae theologicae« paraît quatre fois par an.

PRAGAE BOHEMORUM 1906.
SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I.-190.
(BOHLIČEK & SIEVERS.)

INDEX.

Ephemerides nobis in vicissitudinem transmissae:

Analecta Bollandiana. Bruxellis.
Le Canoniste contemporain. Paris.
Collection de la Bibliothèque des Exercices. Enghien.
Études. Paris.
Revue Augustinienne. Bulletin mensuel des maisons d'études des Augustins de l'Assomption.
Revue de l'Institut catholique de Paris. Paraissant tous les deux mois.
Revue d'Histoire Ecclésiastique. Louvain.
Revue internationale de théologie. Berne.
Friedens-Blätter. Monatsschrift für Pflege des religiösen Lebens und Friedens. Würzburg.
Literarische Rundschau für das katholische Deutschland. Freiburg i. Br.
Studien und Mitteilungen aus dem Benedictiner- und dem Cistercienser-Orden. Brünn.
Glasnik Biskupija Bosanske i Sriemske. U Djakovu.
Katolički list. U Zagrebu.
Vrhbosna katoličkoj prosvjeti. U Sarajevu.
Swiat Słowiański. Kraków.
ΑΡΜΟΝΙΑ, Ἐν Ἀθήναις.
ΝΕΑ ΣΙΩΝ. Ἐν Ἱεροσολύμοις.
Sborník historického kroužku. Praha.
Rádce duchovní. Praha.

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha, Ad. Špaldák, Pragae.
J. Urban, Cracoviae. Dr. F. Grivec, Labaci. Dr. Luc. Jelić, Jadrae.

Annus II. (1906) Pragae Bohemorum. Nr. 4.

BOHEMICA.

Dr. *Vlastimil Kybal*, **M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. (De M. Matthiae de Janow vita scriptis et doctrina.)**

Titulus libri indicat primum fata M. M. d. Janow, qui inter praedecessores M. Ioannis Hus numeratur. Erat natus in pago quodam Janow, non sicut Tomek III. tomo Dějin Prahy pg. 351 asserit, in circulo Pontensi, sed alibi, verisimiliter in provincia olim Bechynensi, nunc circulo Taboriensi. Pater Venceslaus pauper erat cliens regius. Sed nec annus nativitatis eius certus est. Anno 1376 licentiatus in universitate Parisiensi factus est, unde colligitur eum annos viginti unum iam complesse et ideo ante a. 1355 natum fuisse.

Prima fundamenta scientiae ubi iecerit similiter nescitur. 1373 abiit Parisios, ibique novem annos moratus est usque a. 1381. Cognomentum vulgare Magister Parisiensis inde traxit. Deinde qua talis ad curiam papalem Aveniensem expectantiam et provisionem alicuius beneficii ecclesiastici petivit eamque 1378 11. Maii qua reservationem papalem pro aliquo beneficio cum cura vel sine cura ad praesentationem archiepiscopi, praepositi, decani et capituli Pragensis accepit. Eo ipso non praebendam, sed tantum expectantiam in capitulo nactus est. 1381 archiepiscopus fecit eum poenitentiarium ad s. Vitum. Deinde a. 1388 plebanus in Magna villa presentante Henrico de Duba et de Egerperk usque ad mortem a. 1393 permansit. In codice D. 55. archivi capituli Pragensis a. 1394 in die s. Andreae ap. eum mortuum esse marginalis quaedam inscriptio significat. Sed nos ducti libro confirmationum, in quo a. 1393 successor eius die 5. Decembris 1393 ad praesentationem supranominati domini Henrici de Duba confirmatur, annum 1394 falsum et 1393 verum declaramus coaevo fonti confirmationum libro magis innixi quam codici, qui exaratus esse videtur tempore posteriore. Sepultus est in templo divi Viti martyris.

Si scripta eius perpendimus, apparet eum fuisse zelatorem ecclesiae catholicae, sed mala, quae vidit et schisma ortum atque abominatio in loco sancto instigaverunt eum usque ad dictum, quod resonabat pluribus id temporis in locis, antichristum in ecclesiam advenisse. Scriptor huius libri dicit eum non fuisse sibi constantem, et animo debilem atque in se divisum, quamvis eum extollat laudibus, quas non meruit plene.

Ex omnibus tractatibus eius, qui supersunt: De passione Christi, De decem praeceptis, nonnulli sermones extantes. regulae veteris et novi testamenti totam doctrinam eius maxime dilucidant. In parte huius libri tertia doctrina M. nostri secundum synthesin et analysin exhibetur.

Doctrinam christianam atque ecclesiam Christi e sanctissima Trinitate deducit, sicut mos est scholasticis, in quibus ab eis non differt. Etiam ecclesiam definit esse congregationem sanctorum Dei, qui vivunt et aguntur spiritu et vita Iesu Christi, cuius unitas est pulcherrima et delectabilis.

Historicis aevi nostri aequum est respicere ad causas schismatis, quas affert: non tantum presbyteros saeculares, qui replent ecclesiam divitiis, voluptatibus et honoribus huius mundi, sed etiam tyrannidem principum, praelatorum, et nimiam auctoritatem atque iurisdictionem monachorum. Fas est applicare has causas ad huius temporis historicos eosque confutare nimio partium studio.

Animus M. Matthiae de Janow occupatur, ut mos erat omnibus aequalibus, reformatione ecclesiae, quam conspicit in purgatione eiusdem ab omnibus adinventionibus humanis, quae non concordant cum doctrina Iesu Christi, apostolorum et prophetarum. Et alio loco dicit: solus spiritus Iesu Christi potest comparare unitatem et pacem. Ad media huius unitatis pertinet, ut omnes regulae monasticae auferantur et ad clerum saecularem redeant, qui plebem communem labore animarum zeloso nutriant. Hanc reformationem secundum praestantissimos sanctissimosque viros presbyteris et verbi Dei seminatoribus esse prosequendam.

Secunda eaque maximi momenti pars doctrinae M. M. d. Janow est de venerabili sacramento eucharistiae. Eo tempore de communione vel quotidiana non tantum adultorum sed et infantium disceptatum est inter doctos. Janow pro quotidiana communione pugnat, quamquam synodi Pragenses celebratae usum ecclesiae statuunt atque luculenter definiunt. Quae communio quotidiana secundum auctorem nostrum connexa est cum husitismo vel utraquismo saeculi XV. in hunc modum: intentionem M. Matthiae de Janow fuisse in quotidiana communione laicos faciendi similes vel aequales presbyteris, quod vero fecit M. de Janow consummavit utraquismus et expressit, quum et laicis sub utraque specie sumendam eucharistiam esse assereret. Ad finem operis tenorem scripti sui auctor exprimit, esse historicas ineptias, si ponatur husitismum errores Wiklefiticos assumpsisse; sed inter praedecessores M. Ioannis Hus ét utraquismum saeculi XV. maxime vero M. Matthiae de Janow éxistere realem contactum, quamquam elementa wiclefitica husitismo nonnulla parte inhaerent.

Opinio haec auctoris nova argumentis nonnullis probatur, sed non est adeo liquida, quae multis dubitationibus non careat.

Franciscus Štědrý.

Dr. *Ant. Kubíček*, **Piaristé a jejich školy.** Zvláštní otisk z I. zprávy c. k. ústavu ku vzdělání učitelů v Kroměříži. (**Piaristae eorumque scholae.** Separata editio tractatus in I. programmate c. r. instituti ad praeparandos ludimagistros Cremsirii in Moravia.)

Postquam de scriptoribus, qui hanc rem pertractarunt, auctor exposuit, mox de instituto resp. ordine Clericorum regularium pauperum Matris Dei scholarum piarum a s. Josepho Calasanctio fundato, sermonem instituit. Eiusdem initia atque divulgatio, imprimis per Moraviam, Bohemiam, Silesiam breviter innuuntur. Item de ordinis scopo, sociorum aggregatione eorumque officiis fit mentio. Scholarum, quae ab Ordinis membris diriguntur, fundatio atque directio exponitur. Demum de eiusdem ordinis collegiis in regionibus nostris erectis, de methodo in singulis classibus servata, de viris, qui de litteris, in lingua Bohemica conscribendis, optime meruerunt, breviter sed clare et sufficienter tractatur. — Libellum diligentissime elaboratum unicuique ex animo commendamus. Dr. *C. Kašpar.*

Dr. *Jaroslav V. Sedláček*, **Museum biblických starožitností.** Obsahuje: Popis předmětů a modelů biblického musea s přídavkem o svěcení biblických svátků u Židů. S třemi obrazy. V Praze 1906. Cena K 2·50. **(Musaeum antiquitatum biblicarum.** Continet: Descriptionem rerum et figurarum musaei biblici cum appendice, in qua describitur modus, quo Iudaei hoc tempore festa biblica celebrant. Cum tribus imaginibus.) Pragae Bohemorum 1906. Bibliopola Fr. Řivnáč. Pag. 118 in 8⁰. Pretium C. 2·50.

Clarissimus scriptor aliquoties in Palaestinam profectus est, ut cognosceret loca biblica et rationem vitae incolarum nunc ibi degentium. Quibus in itineribus cognovit incolas huius temporis fere sic vivere, ut vixerunt habitatores pristini. Ut autem etiam alii, qui non possunt tam longum iter suscipere, possent hunc modum vivendi cognoscere, attulit Pragam ex Terra Sancta multas res, alias in natura, alias in figuris et deposuit eas in loculis, qui inveniuntur in aedibus seminarii archiepiscopalis.

Scriptor idem omnes res, quas collegit, descripsit in opere, cui titulus est „Musaeum antiquitatum biblicarum". Cui operi addidit appendicem, in qua docet modum, quo Iudaei his temporibus festa biblica celebrant. Hoc opus, quamquam non est archaeologia biblica sensu stricto sumpta, tamen valde eminet inter scripta huius generis, quia exhibet nobis ea, quae auctor ipse vidit, vel audivit, vel a probatissimis scriptoribus mutuatus est. Legenti statim patebit, ab eo conscriptum esse opus tum utile, tum iucundum. Omittens nonnulla menda impressoris puto corrigendos esse alios errores, non tamen magni momenti e. g. scorpio habet tantum u n u m aculeum, sed d u a s glandulas virulentas; non timendae sunt omnes scolopendrae, sed tantum scolopendrae maiores e. g. scolopendra morsitans.

His exceptis omnes res recte et clare descriptae sunt. Qui igitur intelligere vult ea, quae Scriptores Sacri e vita incolarum Terrae Sanctae deprompserunt, pervolvat hunc libellum.

Oboříštii prope Příbram. P. *Franciscus Reindl.* C. SS. R.

Hlídka 1905.

St. Souček: P a u l F r e d e r i c q o ú č i n c í c h v ě r o v ě s t n é č i n n o s t i Ř í m a a B y z a n c e n a l i t e r á r n í r o z v o j n á r o d ů o b r á c e n ý c h n a k ř e s ť a n s t v í (De Pauli Fredericq sententiis, quomodo Roma et Constantinopolis in litteris populorum ad religionem christianam conversorum promovendis differant) 562—564; 634—638; 693—696.

Paulus Fredericq in oratione in regia Belgiae academia 9. Novem. 1903 habita exponebat litteras apud populos, Roma duce religionem christianam amplexos, et apud populos a fidei praeconibus Constantinopolitanis conversos diversa incrementa cepisse propter diversam linguae liturgicae usum.

Linguam Latinam in Occidente litteras Germanorum, Romanorum nec non Slavorum Romano-catholicorum cohibuisse. Lingua Latina evangelium annuntiabatur, ea omnia, quae in vitae societate magni sunt momenti exprimebantur, quo facto ordo eruditorum a plebe alienabatur, neque linguam eius fovebat. Orientalis autem Ecclesia patrias linguas in ritu adhibebat et promovebat.

Hic Fredericq partem controversiae inter scholam Moscoviensem (Ivan Vasilevič Kirèevskij, Homjakov, Lamanskij et a.) et laudatores occidentis attingit, utrum occidens an oriens magis ad hominum vitam excolendam valuerit.

Qua de re sententiae non concordant Alex. Brückner Polonus, linguae Slavicae in universitate Berolinensi professor, linguam liturgicam ad ingenium gentis moresque domesticos excolendos parum pertinere, immo Slavicam linguam liturgicam, vel »cyrillo-methodianismum« causam esse minoris Slavorum orientalium profectus existimat.

Fidei praecones Roma profecti, linguae Latinae assueti, in regionibus, ubi evangelium annuntiabant, liturgiam Latinam introduxerunt, quae consuetudine inveteravit, unitati quam firmissimae inter ecclesiae membra et caput (Romam) firmandae maxime idonea.

Concilium Tridentinum lingua Latina liturgiam astringendam esse non pronuntiavit, sed sententiam contra sermonis plebei usum protulit. Consuetudines discrepantes, si modo rebus gestis comprobatae erant, permissae, et veteres linguae liturgicae (graeca, syriaca, coptica aethiopica, armena, veteroslavica) conservatae sunt. Ecclesiae orientalis cum occidentali coniungendae gratia et ritus et linguae liturgicae varietas est admissa. Prosperi in evangelio annuntiando eventus causa lingua Slavica et Malabarica admissae sunt. Saeculo XVII. missionariis catholicis rogantibus permissa est lingua liturgica Sinensium; quamquam introducta non est. Utique concessiones hae summatim ad parvum fidelium numerum pertinent.

Lingua Latina in occidente Christiani in scriptis sola utebantur. Linguam hanc imperium illud Romanum, quod renovandum esse videbatur, poscebat; studia ascetica et supernaturalismus aetatis mediae animum scriptorum a discutiendis materiis, quae ad multos pertinerent retrahebant, studiis cogitationis in linguis domesticis deerant usitatae aptaeque voces. Ideo iniustum est dicere unicam causam exigui profectus litterarum domesticarum et vernacularum in occidente fuisse, quod linguae vernaculae ad liturgiam non adhiberentur.

Sententiae Pauli Fredericq de prospero effectu diversi usus in orientali ecclesia non sunt verae. In eâdem sententia »Trilinguistarum« de non permittendis nisi tribus linguis liturgicis (hebraica, graeca, latina) pullulavit

Quod ad Slavos attinet verum est apud gentes liturgiam Slavicam tenentes, litteraturam prius effloruisse, sed aliis ex causis. Apud Bulgaros (et de his agitur) ad litteras, e Moravia allatas, augendas commercium cum Constantinopoli multum contulit; apud Slavos occidentales et septemtrionales aeque prospera rerum condicio deerat.

Ipsa introductae liturgiae Slavicae laus non ecclesiae Graecae sed potius politicis Rostislavii studiis, universum imperium ad religionem christianam convertendi, et integra ac solida libertate donandi tribuenda est. Propria autem causa ingenium erat ss. fidei praeconum — praecipue Constantini, viri omni doctrina eruditi atque multarum linguarum scientissimi. — Labores eorum apostolici linguâ vernaculâ adhibitâ optabilem exitum habebant. A discipulis Methodii Bulgari, ab-

his Russiet Serbi Slavicam liturgiam acceperunt — quamquam omnes fidem a sacerdotibus Graecis acceperant.

K. Černocký: Psychologie bludů v dějinách církevních (Psychologia errorum in historia ecclesiastica occurrentium.) 449—454; 535—539; 610—612. *Mužný*.

Frant. Tischer, **K dějinám sporu arcibiskupův pražských o právo metropolitní nad biskupy olomouckými XVI. stol. (Aliquid de controversia archiepiscopos pragenses inter et episcopos olomucenses quoad ius metropolitanum saeculo XVI.** Pragae 1905).

Auctor munere fungens archivarii archiepiscopi Pragensis documentis de archivio depromptis innixus demonstrat, archiepiscopis Pragensibus per bullam Clementis VI. metropolitanorum ius supra episcopum Olomucensem adiudicatum fuisse, quod quidem saepius exercebant. Apostasiâ archiepiscopi Conradi de Vechta a fide catholica, sedes metropolitana Pragensis per 140 annos vacabat, dioecesim administrante inde ab anno 1434 capitulo metropolitano Pragensi. Quo quidem tempore episcopi Olomucenses sensim sine sensu sese a iure metropolitano archiepiscopi Pragensis exemerunt, reclamantibus utique archiepiscopis, postquam restituti sunt. Per bullam denique Pii VI. sede Olomucensi ad dignitatem archiepiscopalem evectâ controversiis finis appositus est. Sequuntur documenta latine conscripta, e quibus lector, etiam linguae bohemicae ignarus, intelliget, quomodo hic quaestionem hanc solvat. Opusculum magnâ cum assiduitate elaboratum ipsum sese commendat.

Dr. *Car. Kašpar*.

Časopis katolického duchovenstva 1905.

B. Spáčil, Volba papežská a tak zvané právo exklusivy. (De summi pontificis electione et de iure quod vocatur »exclusivae«.)

Exposito modo, quo papae eligebantur et momento, quo potestas civilis ad eam rem tempore procedente fuerit (p. 54—8; 144—51; 246—252; 444—52; 562-5; 609-15) agitur de iure ipso. Primum e lege naturali aut ex similitudine cum aliis institutis nihil sequitur nisi, cum plurimum, electoribus cavendum esse, ne virum principibus adeo invisum eligant, ut ecclesia inde plus detrimenti quam emolumenti accipiat (616—620). Deinde ut non constat exclusivam lege aperte prohibitam esse, ita nec sancita est; verbis ac litteris legum non adversatur, sed repugnat voluntati et sententiae (620—2; 845—8). Tum consuetudine ius hoc acquiri non potuit, quia cardinales non propterea alios eligere exclusione facta solent, quod is, quem ipsi volebant exclusus est, sed ne temere pax cum principibus turbetur, deinde quia consensus etiam tacitus legum sanctoris deest, cum circuitione quadam exclusiva prohibita sit (maxime a Clemente XII. et Pio IX.), denique quia rationi consentaneum non est (848—853).

A. Podlaha, Rozhledy v umění křesťanském (Nonnulla de arte christiana). Inter alia docemur (p. 67 8) non certo structurae genere aedificium reddi ecclesiasticum et a profanis differre sed »elementorum cuiuslibet generis« usu monumentali (monumentálním užitím prvků slohových). Quamquam sunt, qui Gothicum genus ut aptissimum dignissimumque subtilibus rationibus commendent (Cf. Natur und Offenbarung VIII., 1—14). P. 724—5 laudantur novae ss. Cyrilli et Methodii statuae a Vinc. Vosmík factae et Klatovii collocatae.

Al. Soldát, O uherském právu manželském (De iure matrimoniali in Hungaria). Historia legum de matrimonio in Hungaria nuper conditarum praemissa (p. 46—52; 155—6) ipsum ius matrimoniale ibi

servandum exponitur (p. 157–160; 322—9) secundum librum Camilli Henner, Uherské právo manželské (Pragae 1904, pag. 94).

A. Vřešťál, Mravoučná literatura česká (De litteris Bohemorum theologiam moralem tractantibus), p. 313–322.

R. Zháněl, Z vojenské duchovní správy De cura animarum apud milites). Agitur de modo, quo rationes cleri militaris ordinatae sunt (p. 118—120), de ipsa animorum moderatione (p. 236–240), de matrimoniis militum (427—9), de matriculis militaribus (429—31).

Fr. Stejskal, Jerusalémský chrám zničen Titem úmyslně (Templum Hierosolymitanum a Tito voluntate et iudicio deletum esse), p. 175–6.

PALAEOSLAVICA.

Dr. *Lucas Jelić*, **Fontes historici liturgiae glagolitico-romanae a XIII. ad XIX. saeculum.** Veglae 1906.

Amplum hoc opus imaginem historicam praebet finium liturgiae glagoliticae. Monumenta collecta sunt magna diligentia magnoque labore. Titulus solam partem argumenti prodit : contineri in libro fontes liturgiae illius ; sed praeter liturgica insunt etiam documenta palaeoslavice scripta iudicialia, item epitaphia, dicationes ecclesiarum et capellarum etc. Praeterea in singulis partibus indicatur, ubi et quando liturgia palaeoslavica in usu fuerit, quasque vexationes sacerdotes, qui ea utebantur, passi sint. Frequentissime decreta afferuntur, quibus Romae liturgia palaeoslavica variis in conciliis confirmata est.

Historice certum esse amplissimos liturgiae glagolitico-romanae olim fuisse fines nemo hoc libro perlecto in dubium vocare potest. Hoc potissimum ut efficeret scriptor videtur intendisse.

Desiderari possunt — ad augendam libri utilitatem – notae, quae ad singulos fontes (missalia, responsoria, ritualia) addendae erant, quibus indicaretur, quo saeculo provenissent; non enim semper nec accurate haec facta sunt.

In universum aestimanti hoc libro haud mediocriter liturgia historica aucta est. Cum latine sit scriptus, usus eius omnibus harum rerum studiosis facilis est. Displicet magnus mendorum numerus ; ad quae accedunt nonnulla errata velut suburbium Cracoviense in archidioecesi Varsoviensi collocatum. *) *J. M. Černý.*

Fontes historici Liturgiae Glagolito-Romanae a XIII. ad XIX. saec., collegit, digessit et Indice Analytico instruxit Dr. *Lucas Jelić,* professor Historiae Ecclesiasticae et Iuris Ecclesiastici in Seminario Theologico Centrali Jadrensi. Veglae 1906 (mag. 8⁰, pag. 502 et I.—XLVIII.). Sumptibus : „Academiae Palaeoslavicae Veglensis“, „Glagolitarum in Dalmatia“, „Societatis libris catholicis edendis Zagrabiae“ et „Slavorum Litterarum Theologicarum“, Pragae.

Negotium Liturgiae Glagolito-Romanae Slavorum animos triginta abhinc annis vehementer agitat. Inter praecipua studia historicae cul-

*) His typis iam exscriptis uberiorem argumenti expositionem accepimus, quam una exhibemus.

turae Slavorum in genere, et inter primarias quaestiones religiosas Slavorum meridionalium in specie, principem locum procul dubio Liturgia Slavica iuxta Romanum Ritum obtinet. In hac materia enim lucta, quam peripheria Slavorum Occidentalium pro sua existentia et evolutione inde a medio saeculo praeterito sustinet, quasi personificatur. Nec mirum, quod praeter plurimos scriptores Slavicos, recentiore aetate etiam tot Galli (Leger, d'Avril, Lapôtre S. J.), Germanique (Friedrich, Nilles, Goetz) necnon Itali (Bartolini, Pesante, Brunelli, Salata, Benussi) historicis iuridicisque disquisitionibus Liturgiae Glagolito-Romanae operam navarunt; Slavique meridionales occasionem nacti sunt, nationale religiosumque suum esse cum accentu pronuntiandi. Hinc factum est temporibus novissimis, ut supremae potestates civiles et ecclesiasticae hoc negotium ad forum suum traherent. Ex quo Liturgia Glagolito-Romana, per se quidem materia mere religiosa, evasit quaestio mixta eximii momenti et iam ad forum internationale deducta est.

In rebus religiosis, quae ad forum nationale et politicum trahuntur, serenitas obiectivae expositionis historicae obnubilatur partium studio et animorum agitatione, ita ut historia ipsa non parvum damnum patiatur. Idem obtigit historiae Liturgiae Glagolito-Romanae; cuius origo quidem Cyrillo-Methodiana praecipue a Ginzel, Jagić, Snopek, Pastrnek vera luce illustrata est; eius vero evolutio necnon posteriora fata inde a XIII. saeculo, vel neglecta vel obiter tantum a Ginzel, Prodan et Milinović tractata sunt. Et hoc factum est illa de causa praecipue, quia perdifficile fuit, fontes historicos inde a XIII. saec. in unum colligere.

Quod opus revera arduum Jelić aggressus est, ut fundamenta historiae systematicae Liturgiae Glagolito-Romanae substrueret, id quod ex ipsa libri inscriptione patet. Universum conspectum totius operis optimus Index Analyticus (p. I.—XLVIII.) praebet, ut etiam ex summaria recensione liquidum est.

I. Recensent Acta Synodalia de liturgia Glagolito-Romana agentia; canones concilii Lateranensis IV. et Tridentini: duorum conciliorum provincialium et plusquam viginti synodorum dioecesanarum statuta (pag. I.).

II. Registrant Acta Curiae Romanae Pontificum serie digesta, fere innumeras relationes et decreta de Liturgia Glagolito-Romana triginta pontificum inde ab Innocentio III. ad feliciter regnantem Pium X. (p. I.—XIII.)

III. Proponunt Acta civilia Slavicarum et non Slavicarum rerumpublicarum: documenta civilia Croatiae, Dalmatiae, Montis Nigri, Bohemiae, Poloniae, Venetiarum, Galliae et Austro-Hungariae (p. XIII.—XV.).

IV. Topographia historica liturgiae Glagolito-Romanae minutissime enumerat singulas ecclesias glagoliticas tam per omnes dioeceses Slavorum Meridionalium, quam Bohemiae, Poloniae, Italiae nec non religiosas communitates (p. XV.—XXXVII.).

V. Colligunt monumenta, cultus legendasque ss. Cyrilli et Methodii (p. XXXVII.—XXXVIII.).

V. Recensentur secundum classes libri ecclesiastici Slavica lingua,

codices manuscripti vel typis impressi, tam liturgici quam accessorii (p. XXXVIII.—XL.).

VI. Scriptores de Liturgia Glagolito-Romana agentes alphabetica serie referuntur (p. XL.—XLIII.).

VII. Uberrimo repertorio locali monumenta glagolitica alphabetica serie indicantur (p. XLIII.—XLVII.).

Materia vero annorum serie digesta et pro singulis saeculis seorsim distributa omnes fontes historicos complectitur; maxima ex parte hucusque neglectos spretosque; en cur tantae molis volumen plurima hucusque inedita offerat!

Membra haec dispersa neglectaque iam specimen systematicum historiae Liturgiae Glagolito-Romanae inde a XIII. saeculo primis lineis designant, legentiumque animos haud raro rerum novitate alliciunt; quae obiter tetigisse sufficiat. Decimo tertio saeculo sequentique Liturgia Glagolito-Romana una cum characteribus glagoliticis communis erat omnibus Slavis Meridionalibus; decimoquarto et decimoquinto saeculo inter Bohemos, Moravos Serbosque orientales iterum propagata, provinciam quam Cyrillo-Methodiana aetate habuerat, recuperavit. Repressione politica, persecutione Lutheranica, Ottomanica invasione. inopia librorum liturgicorum typis impressorum inde a XV. saeculo crisi obnoxia, ad Croatas Slovenosque maritimos coarctatur: Tridentina tamen ratificatione et libris liturgicis a S. Congregatione Propagandae Fidei editis restaurata, usque ad medium saeculum XIX., si brevem repressionem Austriacam ineunte XIX. saeculo excipias. ad Croatas limitata pacifice ibi conservatur. Quum vero altera XIX. saeculi parte clerus glagoliticus Seminario Glagolitico Jadrensi et Spalatensi (Priko) abolito a Gubernio Austriaco, cuius studium systematicum semper fuit, ut linguae palaeoslavicae in Sacris Latinam substitueret, non minus deficeret, quam libri liturgici glagolitici, Pius papa IX., ut liturgiam Glagolito-Romanam conservaret S. Congregationem Propagandae Fidei anno 1868 libros sacros glagoliticos recudere iussit. Quod consilium Leo papa XIII. studiose prosequens, encyclicis „Grande Munus" auctores ipsius Liturgiae Slavorum Apostolos SS. Cyrillum et Methodium iure ac merito celebrans, in votis habuit, ut ex Liturgia Glagolito-Romana quasi pons unionis ecclesiasticae Slavorum praecipue meridionalium sterneretur. Sed quibus haec unio ex rationibus politicis invisa fuit, contra Liturgiam Glagolito-Romanam insurrexerunt, non tantum eius propagationi adversi, sed etiam ad eam exstirpandam consilia ineuntes, praecipue inde ab anno 1887, quando Liturgia Glagolito-Romana in provincia Antibarensi, concordato inter S. Sedem et principatum Montis Nigri inito, restaurata est. Notissima sunt scandala diplomatica Russiae et Austro-Hungariae ob actionem huic Liturgiae contrariam; quapropter Slavorum oculi aperti sunt, ut in illo venerando monumento culturae suae religiosae palladium etiam nationale in dies magis conspicientes, contra repressionem politicam agerent. Gravis controversia, quae de conservatione et de propagatione Liturgiae Glagolito-Romanae apud Slavos Meridionales, ex illa reactione Slavica contra scandalosas tricas diplomaticas recentissimo tempore exorta est, adhuc sub iudice est; et ex documentis

Jelićianae Sylloges omnino obiective usque ad annum 1900 nova luce illustratur.

Sylloge Jelićiana quaestio Liturgiae Glagolito-Romanae ad tranquillum forum scientificum reducitur: lectori iudicique incorrupto argumenta praebentur, quibus animo aequo atque obiectivo de hac quaestione iudicare poterit.

Huic tanto monumento scientifico et practico Sylloges Jelićianae vix officiunt menda typographica, quae hinc inde irrepserunt, vel lacunae, quae ex additamentis perfacile suppleri possunt.

Fontes historici Liturgiae Glagolito-Romanae ante XII. saeculum nec integre nec critice adhuc collecti sunt; Sylloge Jelićiana iustum vivumque desiderium inducit, ut Liturgia Glagolito-Romana, etiam hac ex parte, quam primum investigetur, ut tota eius evolutio atque historia in luce posita sit. *J.*

POLONICA.

Ks. Władysław Szcześniak: **Obrządek słowiański w Polsce pierwotnej (De ritu Slavico in antiqua Polonia).** Warszawa, 1904. Biblioteka dzieł chrześcijańskich. No 42. (Pag. 208, mag. 8⁰.)

Celebris agitabatur ultimo saeculo quaestio de initiis christianismi in Polonia. Multi scriptores historici, ut Friese, Maciejowski, Bielowski, Gumplowicz alii pro certo habebant ritum slavicum in pristina Polonia extitisse, qui non sine certamine ritui latino locum cesserit. — Wł. Szcześniak opiniones eorum omnium resumit et complet, qui oppositam sententiam profitentur. Cap. III, IV et V (p. 55—208) omnia argumenta dissolvuntur, quibus existentia ritus slavici in Polonia antiqua fulciri solita erat: cap. 1 (p. 4—35) auctor enarrat quomodo opinio de Poloniae ritu slavico oriri potuerit. Caput hoc, nostro iudicio, pro complemento positivo totius operis, quod censuram alienae sententiae exhibet, habendum est, eiusque locus proprius in fine libri esse debebat. Cap. II (p 36—54) exponitur theoretice, in quo substantia ritus slavici consistat. — Liceat argumentum cap. I. breviter exponere. Nemo usque ad initium saec. XV quidquam de missionibus ss. Cyrilli et Methodii, sive aliorum ritus slavici missionariorum in Polonorum finibus sciebat. Saeculo demum XV ex Moravia et Bohemia simul cum libris liturgicis per monachos ordinis s. Benedicti ritus sl. allatis in Poloniam quoque fama de his Slavorum apostolis venit. Cultus eorum labente tempore magis magisque augebatur ita ut Moraviae apostoli etiam apostoli Poloniae nominari coepti sint. Maxime hoc factum est, cum de unione ecclesiae ruthenicae ageretur. — Piasecki (saec. XVII) primus asseruit Polonos fidem christianam ab apostolis slavicis accepisse, seductus, ut videtur, officio in honorem ss. Cyrilli et Methodii instituto atque fama de slavico monasterio benedictino prope Cracoviam, quod tamen tantum per breve tempus sub finem XIV et initio XV saec. floruerat. Vestigiis Piasecki inhaerentes multi alii rerum scriptores, imprimis protestantes, Hussitis (Bohemis et Moravis) auctoribus, iam pro

re certissima habebant primam formam religionis christianae in Polonia fuisse slavicam sive graecam. Nonnulli, ut Gumplowicz, hypothesim hanc iam adhibebant ad solvendas varias difficultates in historia Polonorum; e. g. conflictum inter s. Stanislaum regemque Boleslaum ex antagonismo inter duos ritus illustrare conati sunt. — Noviores inquisitiones historicae usum ritus slavici in antiqua Polonia inter fabulas relegant. *β.*

A. Parczewski: **Początki chrystyanizmu w Polsce i misya Irlandzka (Initia religionis christianae in Polonia et missio Irlandica),** Poznań, 1902. Reimpressum ex annalibus posnaniensis societatis *φιλομαθῶν*, pag. 75. mag. 8⁰.

Cum dissertatio W. Szcześniak, de qua superius, negative quaestionem tractet, qui non sint missionarii terrarum Poloniae, opusculum A. Parczewski conatur eandem quaestionem positive illustrare. In initiis fidei christianae in Polonia quaerendis, similitudine quadam ex aliis nationibus petita usi, debemus admittere, iam a plurimis annis in Polonia missionarios laborasse, antequam dux Mieszko officiali modo religionem catholicam profiteretur. Sententia de slavica origine missionariorum in Polonia reiecta, Parczewski ex parte vestigiis prof. Wojciechowski et prof. Abraham insistens, ex parte propriis studiis innixus primos missionarios Neo-Corbeia, Leodio, Fulda, Ratisbona et Colonia in Poloniam advenisse demonstrat. Hypothesis haec magna illa auctoritate, quam ecclesiae illae in dioecesi Cracoviensi et tota Polonia etiam postea per duo saecula, licet minorem in dies, exercuerunt probatur. In Polonia vera fide imbuenda primas partes habuerunt missionarii ex Hibernia, ordinis s. Benedicti, quod vel ex nominibus monasticis, quae variis monumentis exhibentur manifestum est. Haec Hiberniae studia demum in secunda saec. XII parte extincta sunt, cum in Benedictinorum provinciam ordines Cisterciensium et Praemonstratensium ingressi sunt. *β.*

Ks. Jan Rostworowski T. J.: **Z nowych kierunków myśli katolickiej.** (De recentioribus rationibus, quas mens catholica sequitur). Kraków, 1905, pag. 52 mag. 8⁰.

Idem: **Liberalny katolicyzm** (De catholicismo liberali), Kraków, 1906, pag. 60 mag. 8⁰.

Ambo libelli e commentationibus separatim editis, quae in opere periodico „P r z e g l ą d P o w s z e c h n y" emissae erant, conflati sunt. Occasione cuiusdam libelli prof. Zdziechowski, qui inscribitur „Pestis perniciossima" data, Rostworowski primo libello defendit traditionalem methodum religionis christianae demonstrandae, valorem intellectualis laboris in praeambulis fidei ostendit, de habitu inter philosophiam et theologiam disserit, ineptam esse illam apologeticae rationem quae „intellectualismum" nimis deprimit vel principis neo-kantianismi innititur, demonstrat. — Altero libello idem initia „catholicismi liberalis" a L a m e n n a i s eiusque l'A v e n i r repetit, ulteriores vicissitudines liberalismi in Ecclesia describit eiusque relationes ad auctoritatem eccle-

siasticam. Deinde exhibentur postulata eorum „liberalium“ recentiorum qui foedus Ecclesiam inter et scientiam cultumque nostri temporis iniri volunt. In critica parte libelli ostenditur rationem praecipuam, cur Ecclesia cum „spiritu moderno“ non possit amicitiam conciliare e sententia „liberalium“, in hoc consistere, quod „spiritus hic modernus“ nimis deprimat, vel etiam omnino negligat in vita humana elementum supernaturale et divinum, quod Ecclesia pro officio suo custodire et promovere tenetur. *β.*

RUSSICA.

Academia ecclesiastica Kazanensis, et polemica christiano-islamica.

Academia Kazanensis quae chronologice ultimum tenet locum inter quattuor russicas academias, disciplinis theologicis indesinenter vacantes tanquam sibi propriam tractandam provinciam suscepit apologiam religionis christianae contra Mahumetanos. Hoc sibi munus demandavit quia Kazanensis eparchia suos inter incolas 3 decies centena millia circiter recenset Islami sectatores. Pro viribus russici missionarii conati sunt ingentem hunc Mahumeti exercitum ad christianam fidem adducere, sed incassum laborarunt. In Russia, prout ubique, religio mohamedica christianam veritatem omnino abhorret. Academia Kazanensis, cuius origo repetenda est ab anno 1798, imperante Paulo I., ut huiusmodi missionarios fortiores redderet in certamine antiislamico, sibi proposuit peculiarem scholam condere, quae islamicae fidei studium prosequeretur. Optimus professor E. A. Malov mense martio 1872 Consilio Academiae exposuit miseram conditionem Tartarorum, qui a Russicis missionariis baptismum acceperant, et doluit, quod pauciores essent libri, quibus contra sectatores islami religio christiana defenderetur [1]). Consilium, disserentis rationibus permotus, statuim in lucem edere seriem operum, cui titulus communis Collectio antiislamica (Противо-мусульманскій Сборникъ), curamque commisit eidem ac docenti Ostroumov, ut pararent et colligerent materiam aptam typis edendam. Hinc factum est, uti anno 1873 in lucem editum sit primum volumen pretiosi quidem Sborniki, quâ de serie, cum tota penitus nostros lateat de rebus islamicis scriptores, praesertim in eis quae christianam fidem attingunt, visum est mihi haud abs re quaedam adnotare. Primum volumen (1873) tres continet opellas. Tenet principem locum narratio E. A. Malovi de sectione ad missionarios educandos adiuncta Kazanensi academiae (Свѣдѣнія о миссіонерскомъ отдѣленіи при Казанской духовной Академіи). Doctissimus quidem rerum islamiticarum scriptor, ut lapsu temporis nova et laboriosa opera eum prodiderunt, natus est in provincia Simbirsk, et magistri theologiae diploma obtinuit in academia Kazanensi die 2 septembris anno 1863. Longum quidem esset scriptionum eius seriem imuere. Plura inseruit in Православный Собесѣдникъ circa statum religiosum Tartarorum, qui bap-

---

[1]) **Ternovskij**, Историческая записка о состояніи казанской духовной Академіи послѣ ея преобразованія. **Kazani, 1892, p. 51.**

tismum acceperant, et missiones russorum apud islamiticas tribus, et praesertim opus, in quo religio mosaica ad lucem sacrarum scripturarum et Corani analytice diiudicatur Моисеево законодательство по ученію Библіи и по ученію Корана, Пр. Соб., 1889, III.; 1890, I., II., III. tomi). — Eidem volumini adnectuntur binae opellae, quae notitiarum congeriem ad Tartarorum qui baptizati fuerant religiosam conditionem rite noscendam continent: Primi titulus est: Методъ миссіонерской полемики противъ татаръ-мухаммеданъ: secundi autem: Причины упорной привязанности татаръ-мухаммеданъ къ своей вѣрѣ: primi auctor est E. Vinogradov, alterius B. G. Petrov.

Tomus secundus lucem aspexit anno 1873 cum hoc titulo: Опытъ изложенія мухамеданства по ученію канифитовъ. — Scripsit hanc opellam A. G. Leopoldov. Clare, licet non semper erudite, doctrinam dogmaticam primum, deinde moralem exponit huius sectae, quae puriorem apud Muhamedanos fidem profitetur. Adnotatiunculis fere omnino caret, ac plures in arabicis citatis reprehenduntur errores. Tomus tertius clarissimi viri continet dissertationem de integritate librorum Veteris et Novi Testamenti contra Muhamedanos, qui auctoritate Corani suffulti tenent christianos iudaeosque scienter et callide e suis libris sacris prophetias Muhamedum spectantes expunxisse en titulus operis: Доказательства неповрежденности книгъ Св.-Писанія Ветхаго и Новаго Завѣта, противъ мухаммеданъ: idem inquirit subiectum in hoc volumine, in eis quae ad vetus Testamentum pertinent, A. N. Filimonov: Доказательства неповрежденности книгъ Новаго Завѣта, противъ Мухаммеданъ, Kazani, 1874.

Tomus quartus auctorem habet N. P. Ostroumov, nunc temporis προτοιερεὺς, et disserit de prophetis iuxta coranicam doctrinam: Критическій разборъ мухаммеданскаго ученія о пророкахъ, Kazani, 1874. Generatim advertimus omnia, quae typis edidit cl. Nicolaus Petrovitch Ostroumov, ortus in provincia Tambow, magni pretii habenda esse in litteratura polemica islamica. Peculiari mentione digna sunt, quae inseruit Прав. Соб. circa coranicam doctrinam de fine mundi, et de Christo, 1871, 11; de angelis, et de influxu Muhamedi in historiam totius generiis humani, 1872, II., III.: de Ssma Trinitate et Spiritu Sancto, 1872, I., et praesertim de hodierno statu Islamismi in Russia, plurimae tractationes, in Прав. Соб., Журналъ мин. народн. просв., Турк. Вѣдом., Прав. Обозр., Странникъ, et Христіанское Чтеніе. Nuperrime edidit volumen de Religione islamica et civili progressu.

Tomus V. est opus A. Hrustalev, disserit de propagatione religionis christianae inter infideles Kazanensis provinciae: Очеркъ распространенія христіанства между иновѣрцами казанскаго края. Казань, 1871, et complectitur historicam narrationem de conatibus ecclesiae russae ad eos convertendos (Kazani 1874).

Reperiuntur in sexto considerationes Th. D. Kudicevskij circa essentiam ac spiritum, ut vocant, Corani: Главныя мысли и духъ Корана, et versio russica operis Weil, Historico-kritische Einleitung in den Koran, quam Malov concinnavit.

Septimus exhibet eruditas investigationes A. G. Zaborovskij quoad dependentiam Korani a fide christiana in systemate theologico ac morali. Huic inest operi titulus sequens: Мысли Алкорана, заимствованныя изъ христіанства: adiungitur delectus locorum Corani, quibus fides christiana extollitur, ut facilius ad eam amplectendam trahantur muhamedani: Locos collegit I. Fortunatov. In eodem vertitur russice caput V. operis Arnoldi: Islam, its history, Character and relation to Christianity. Londini, 1874. — Lucem volumen aspexit anno 1875.

Continet octavus praeclarum quidem opus presbyteri A. I. Světlakov, De historia iudaismi in Arabia deque eius influxu in formatione doctrinae coranicae, quem viri peritissimi, ut Nöldeke, maximum fuisse censent: Исторія іудейства въ Арабіи и вліяніе его на ученіе Корана. Kazani, 1875. Hac sibi meruit auctor diploma magistri theologiae in academia Kazanensi (Ternovskij, l. c., p. 77) et anno 1885 episcopus consecratus est Mojaisk, vicarius Mosquensis eparchiae. De influxu iudaismi in religionem coranicam disseruit etiam in Prav. Sobes., 1881, t. III.

Reperitur in nono tractatus polemicus P. Raev, cui titulus: Notae veritatis christianismi orthodoxi et falsitatis muhamedanismi: Признаки истинности православнаго христіанства и лживости мухаммеданства. Kazani, 1875. Demonstrat in primâ sectione quaenam sint notae tum internae tum externae verae religionis revelatae, easque fidei nostrae propria esse tutatur, coranicis vero doctrinis denegat. Caret tamen opus vi theologica et critica methodo.

Decimus tomus optime disserit de Matrimonio Muhamedanorum comparatione instituta cum matrimonio christiano, deque eius influxu in vitam domesticam et socialem hominis: Мухаммеданскій бракъ въ сравненіи съ христіанскимъ бракомъ, въ отношеніи ихъ вліянія на семейную и общественную жизнь человѣка, Kazani, 1876. Praeclaris argumentis probat doctissimus auctor islamicum matrimonium meram esse conventionem civilem, quae nulla fulcitur religiosa sanctione, ac mulieris conditionem miserrimam reddit. Michael Alexandrovič Machanov, natus in provincia Tobolsk, meritam sibi famam acquisivit pro innumeris in lucem editis scriptis, quae islamicam fidem respiciunt. Anno 1885 diploma magistri obtinuit, cum typis vulgasset De vita Arabum tempore Muhamedi. In praesentiarum professor est in Academia kazanensi, docetque theologiam polemicam contra Muhamedanos. Recensenda plura de potestate suprema in Islamo, Prav. Sob., 1878; de cultu sanctorum apud Muhamedanos ib.: de monachis Muhamedanis, quos Derviš vocant, de conditione judaismi in regionibus Muhamedanorum etc.

De caeteris voluminibus huius syllogae alia vice agemus.

P. A. Palmieri.

Вѣра и Разумъ (Fides et Ratio). 1906, n. I., II., III.—IV.

Къ вопросу о Патріаршествѣ въ Россійской Церкви (Controversia de Patriarchatu in Rossica Ecclesia), I.—IV., p. 1—16; 70—94; 132—150:

Anonymus auctor fuse tractat de novo regimine, quod citius sperat in Rossicam ecclesiam introductum iri. Horum laudat sententiam, qui Patriarcham totius Ecclesiae caput statuendum censent, sublata synodo petropolitana. Iura Patriarchae determinat, cui munus competere debet non tantum ecclesiae regendae ut sit arbiter supremus, sed etiam eo spectare, ut mediator sit inter imperatorem et populum, quem ut pater in omnibus fovere debet. Munera etiam et compositionem synodi patriarchalis recenset, quae in regenda Ecclesia auxilium suum Patriarchae praestare teneretur. Cernitur ex hac praeclara scriptione necessitas pro ecclesia russica sibi eligendi caput, quo in praesentiarum ut acephalum corpus, caret.

D. Leonardov, Теорія боговдохвенности Библіи въ александрійской школѣ (Theoria inspirationis Sacrarum Scripturarum in scola alexandrina). I.—IV., p. 17–30; 70—94; 132—150. Doctus auctor iam inde a superiori anno investigare coepit, quaenam in Ecclesia primitiva doctrina sit de divina Sacrarum Scripturarum inspiratione. Hic tractat de sententia Clementis Alexandrini breviterque enucleat historiam exegeticae scholae, quae hic floruit auspice Pantaeno. Moralem characterem Clementis delineat, eiusque eruditionem summis laudibus extollit. In primo capite exponit doctrinam clarissimi scriptoris ecclesiastici circa nomina Sanctorum Librorum, affirmat ipsum professum esse doctrinam, quae tenet auctores eorum sub influxu divinae inspirationis suos libros exarasse, deinde in tertio capite recenset libros inspiratos ex sententia Clementis, eorum proprietates et notas, exponit quid ipse senserit de canone Veteris Testamenti, et Novi, ed de inspiratione singulorum librorum. Eruditione ex optimis fontibus hausta scatet haec dissertatio, quae Patrologiam spectat.

S. Znamenskij, Сверхчеловѣкъ Ницше (De »superhomine« Nietzschiano). I., p. 1—19, 33—50; 67—79. (sectio II, philosophica). Breviter attingit characterem philosophiae Nietzsche, quae hisce temporibus influxum etiam in Russos habuit, eiusque obscuram doctrinam de superhomine praesertim ex famoso opere »Also sprach Zarathustra« exponit. Primum ad crisim revocat eius doctrinam spectatis psychologiae notionibus, eamque ut absurdam et contradictionem involventem reicit: deinde eam logice et moraliter pravam esse demonstrat. Doctrina christiana, quae Deum hominem extollit longe praeclarior est doctrinâ Nietzschianâ de Superhomine quae ad atheismum ducit.

Th. Prohorenko, Русская духовная миссія въ Японіи (Religiosa missio Russorum apud Iapanenses). II.—IV., p. 61—69; 151—168. Pulcherrimam habet Tokio orthodoxam cathedralem quam Rossi magnis expensis erexerunt: ad 30,000 computari debent, qui fidem orthodoxam profitentur in hoc imperio. Iaponensium Apostolum orthodoxum, Russi vocant Nicolaum Kasaktin, alumnum academiae ecclesiasticae petropolitanae, qui iam a 45 annis suam fidem Iaponensibus non sine succescu praedicat, ac paucis abhinc mensibus titulo archiepiscopi est decoratus. Originem, vicissitudines, statum actualem huius missionis enarrat praefatus auctor, quae demonstrat zelum pro diffusione christiani nominis in Rossica ecclesia penitus non esse extinctum, quod prodolor! de graeca ecclesia sine veritatis iniuria affirmare licet.

A. Spasskij, Христіанство какъ религія книги и исполнившейся исторіи (Religio christiana considerata ut religio libri et perfectae historiae). II., p. 95—117. Differt religio christiana ab islamitica, quia haec est religio libri, mordicus inhaeret observantiae materiali praeceptorum secundum litteram sine spiritu qui vivificat. Deinde notas moralemque sublimitatem religionis christianae praesertim in certamine contra polytheismum depingit.

I. Brodovič, Библіографическая замѣтка »Православная богословская энциклопедія« (Animadversiones bibliograficae in Encyclopaediam Theologicam orthodoxam). 2, p. 118—120. Loquitur de origine ency-

clopaediae orthodoxae, quae in lucem prodiit ab anno 1900, auspice clarissimo viro A. Lopuḫino († 1904). Post eius mortem, curam operis prosequendi suscepit Pr. N. Glubokovskij, qui id praestabit ut Encyclopaedia melius criticae ac scientiarum normis respondeat.

I. Galaḫov, Почему духовенство утратило свое вліяніе на общество (Quanam de causa clerus suum amiserit influxum socialem). III.—IV., p. 186—194. De reformatione russicae ecclesiae et cleri agit, discutiens sententias clarissimi sacri oratoris Petrov qui hoc thema in Russkoe Slovo evolvit. Petrov tardum, inertem, immobilem iudicat clerum, qui veteribus adhaeret praeiudiciis, quin videat sociales conditiones penitus mutatas esse. Galaḫov censoria nota Petrov inurit, negatque influxum cleri in societatem civilem pessumdatum esse. Innumera sunt loca, praesertim pagi, in quibus clerus pater ac dux fidelium censetur. Oppida, verum est, minus sentiunt sacerdotalem influxum; huius tamen rei causa ipsi clero imputanda non est, sed optimatum ac primorum coetui, qui perversis doctrinis imbutus, ab ecclesia abhorret. Procul dubio clerus indiget renovatione: haec tamen parum iuvabit, nisi exculti coetus materialismi principia relinquant, ad fidei placita revertentes. Ex responsione Galaḫovi eruitur quod diminutus influxus cleri in societatem civilem derivet ex falsa scientia, quae in russicis scholis grassatur: communior tamen sententia clerum ipsum religiosae indifferentiae indirecte favisse tenet, cum apostolico zelo et libertate, sub regimine synodali caruisset. *A. Palmieri.*

Libri russici anno 1905 editi *).

S. D. Babuškin, Cerkovno-priḫodskaja obščina i zemskij sobor. (De conventu parochiali et concilio rei publicae.) Kazan' 1905. (IX. + 298.) 1·50 r.

K. Cincadze, Avtokefalija Cerkvi Gruzinskoj. Istoričeskij očerk IV.—XI. v. (De ecclesiae Grusin. autocephalia). Tiflis 1905. 0·20 r.

A. M. Ivancov-Platonov, O našiḫ nravstvennyḫ otnošenijaḫ i objazannostjaḫ k sem'ě, školě, obščestvu, tovariščam, načal'nikam, sosluživcam i podčinennym, k svoemu narodu i gosudarstvu, k cělomu čelověčestvu i sv. cerkvi [2]. (De officiis socialibus, politicis, cosmopoliticis, ecclesiasticis.) M. 1905 (61). 0·30 r.

A. M. Ivancov-Platonov, O zapadnyḫ věroispovědanijaḫ [4]. (De confessionibus occidentalibus). M. 1905 (156+2) 0·70 r.

A. I. Jacimirskij, Vozroždenie vizantijsko-bolgarskago religioznago misticizma i slavjanskoj asketičeskoj literatury v XVIII. v. (De mysticismo byzantino-bulgarico et litteris asceticis Slavorum saec. XVIII. renatis.) Ḫar'kov 1905 (De Paisio Veličkovskij; ex Sbornik statej v čest' prof. M. S. Drinova).

N. V. Malickij, Istorija suzdal'skoj duḫovnoj seminarii (1723—88 gg.) (Historia seminarii spiritualis suzd.) Vladimir 1905. 220 1 r.

A. A. Nəu, Cerkovnye sbory i povinnosti v Lifljandskoj gubernii. Valk 1905 (VIII.+398). 3·50 r.

S. Nikol'skij, Istorija cerkvej Antioḫijskoj i Konstantinopol'skoj za vremja sv. Ioanna Zlatousta, po ego tvorenijam. (Historia eccl. Antioch. et Cp. temp. s. Io. Chrysost. secundum eiusdem opera). Otd. I. i II. Stavropol'-Kavkazskij 1905 (XXXV.+398) 3 r.

---

*) Cf. supra, p. 53.

V. V. Perepečin, Rimskaja liturgija, eja otličie ot pravoslavnoj i sravnitel'nyja preimuščestva poslědnej. (Liturgia Romana, quomodo ab orthodoxa differat eaque inferior sit). Vitebsk 1905 (90).
ep. Petr, Ukazanie puti k spaseniju. Opyt asketiki (Dux viae ad salutem) [3] M. 1905 (p. 483).
L. I. Petražickij, Vvedenie v izučenie prava i nravstvennosti. Emocial'naja psiḫologija (Introductio in doctrinam de iure et moribus). Spb. 1905 (XIII+311). 2 r.
S. Petrovskij, Antiḫrist. Razsuždenie po rukovodstvu svjašč. pisanija i sv. otcov (De Antichristo sec. s. scripturam et ss. patres) Odessa 1905. (71).
S. Petrovskij, Sokraščennoe izloženie istin pravoslavnoj ḫristianskoj věry, nadeždy i ljubvi [2] (Brevis explicatio rationum et praeceptorum orthodoxae christianae fidei, spei, caritatis.). Odessa 1905. 0·85 r.
N. Pokrovskij, Kratkij očerk cerkovno-istoričeskoj žizni pravoslavnoj Gruzii so vremeni pojavlenija v nej ḫristianstva i do vstuplenija eja v poddanstvo Rossii (Orthodoxae Grusiae historia adumbratur). Tiflis 1905 (165). 0·50 r.
P. Ponomarev, Učenie Thomy Akvinata o tainstvě evḫaristii (Quid Thomas Aq. de sacr. eucharistiae docuerit.) Kaz. 1905. 0·25 r.
S. V. Protopopov, O ḫudožestvennom elementě v pravoslavnom cerkovnom pěnii. (De artificio cantus ecclesiae orhodoxae.) Spb. 1905 (98) 0·80 r.
A. I. Razumiḫin, Praktičeskoe rukovodstvo dlja pastyrej (Enchiridion administrationis muneris pastoralis). M. 1905.
M. A. Rejsner, Gosudarstvo i věrujuščaja ličnost' (Imperium et persona credens). Spb. 1905 (3+423) 2·50 r.
G. Skardanickij, Farisei i saddukei, kak vyraziteli sostojanija religioznoj žizni iudejstva pred javleniem Ḫrista. (De Pharisaeis et Sadducaeis et expressa per eos condicione vitae religiosae Iudaeorum ante Christi adventum). Kiev 1905.
P. I. Smirnov, Istorija ḫristianskoj pravoslavnoj cerkvi (Historia ecclesiae christianae orthodoxae) [8] Spb. 1905 (277).
P. Stroganov, Stavropigial'nyj Bězjukov monastyr i smolenskie episkopy. De monasterio, quod Bězjukov dicitur, (sub ipsa s. synodo constituto) et episcopis smolenskensibus. M. 1905.
P. Ja. Světlov, Kurs apologetičeskago bogoslovija [2] (Cursus theologiae apologeticae) Kiev 1905 (460 + VI) 2 r.
M. Tarěev, Istina i simvoly v oblasti duḫa (Veritas et symbola in regione spiritus). Serg. lavra 1905 (204) 1·30 r.
arḫim Theofan, Tetragramma ili vetḫozavětnoe Božestvennoe imja יהוה Spb. 1905 (VII + 258).
L. A. Tiḫomirov, Al'truizm i ḫristianskaja ljubov' (De altruismo et christiana caritate). Vyšnij-Voloček 1905. 0·15 r.
D. I. Tiḫomirov, O reformě duḫovnoj školy. (De scholarum spiritualiam instituto emendando.) Spb. 1905. 0·60 r.
A. Vinogradov, Istorija kathedral'nago Uspenskago sobora v gubernskom gorodě Vladimirě [3]. (Historia ecclesiae cathedralis in urbe Vladimir). Vladimir 1905.

M. Višnevskij, Protiv nepravil'no ponimajuščim glavnějšija istiny pravoslavnoj ḫristianskoj religii (Contra eos, qui perperam accipiunt summam eorum, quae ecclesia christiana orthodoxa docet). Kiev 1905.

protoier. Vladislavlev, Objasnenie bogosluženija svjatoj pravoslavnoj cerkvi (Liturgia s. ecclesiae orthodoxae explicata) [4] I. et II. Spb. 1905 (440) 1 50 r.

S. N. Vvedenskij, Materialy dlja istorii Voronežskoj eparḫii (Materiae ad historiam dioeceseos Voron. pertinentes). Voronež 1905.

Pamjatniki slavjano-russkoj pis'mennosti izdan. Imp. arḫeografičeskoju kommisseju. I. Velikija Minei Četii, sobranyja Vserossijskim, metropolitom Makariem. (Monumenta litterarum slav.-russicar. I. Magnae Vitae sanctorum) Nojabr', den' 11. Vyp. 7. Spb. (XLII.+414).

Pamjatniki pravoslavija i russkoj narodnosti v Zapadnoj Rossii v XVII—XVIII. vv. Tom. I. Akty po istorii zagraničnyḫ monastyrej Kievskoj eparḫii XVII—XVIII. vv. (Monumenta orthodoxiae et nominis russici in Russia occidentali s. XVII—XVIII. T. I. Acta spect. historiam monasteriorum externorum eparchiae kioviensis). Kiev 1905 (č. I.: CLXIV+XXXIII+528; č. II.: XXXV—LXVI + 529 — 1136; č. III.: LXVII — XCVII + 1137 — 1771 + XCIX) 3 + 2 + 2 r.

Христіанское Чтеніе (Hristianskoe Čtenie), годъ LXXXV., 1905. С. Петербургъ.

N. N. Glubokovskij, Ученіе св. Апостола Павла и книги Премудрости Соломоновой о происхожденіи и характерѣ язычества. Съ общими замѣчаніями о взаимоотношеніяхъ св. Павла и псевдо-Соломона (кн. февраль и апрѣль), p. 149—172; 445—465. De origine et natura paganitatis quid stus Paulus teneat et quid liber Sap. Sal. Cum adnotationibus de communitate sti Pauli cum Pseudo-Salomone generatim.

Hic doctissimus professor aggreditur defendere theologiam sti Pauli a periculosis criticorum huius temporis conatibus, qui »geneticismum paulinismi« praedicant, eorumque sententiam separatim in quaestionem vocat, quae fert stum Paulum cum generatim tam in doctrina de origine et natura gentilitatis librum Sap. Sal. secutum esse eiusque helenismum sua horriditate (rigorismo) infecisse. Glubokovskij comparato in genere primum argumento libri Sap. cum sti Pauli doctrina de paganitate nullam demonstrat fuisse Paulo necessitatem scripti cuiuspiam fontis. Nam sicuti Pseudo-Salomon ita omnia sine vanis rationibus sola experientia duce — neque neglectis praeceptis biblicis — pertractat, ut nihil supersit argumenti, quod ipso non auctore cognosci non possit, — similiter et Paulus scribit. Qua enim ratione ei libro Sap. opus fuerit in describenda paganitate, cum idem ipse optime nosset perditos illos mores, quos etiam alii auctores (Ovidius, Seneca, Iuvenalis etc.) scriptis nobis tradiderunt! Taedium autem paganitatis omnibus Iudaeis fuit commune. Connexio igitur, eaque tantummodo litteralis possibilis apparet ea sola ratione, quod Apostolus non »chronica« gentilitatis scribit, sed historiae eius philosophiam, quippe quae in »evangelii« eius nervis inhaereat. Itaque duas paganitatis descriptiones eiusdem argumenti habemus, quae tamen inter se non continentur. Cum historica et psychologica — ut magnus iudaismi pathologus (Wellhausen) — veritate Paulus paganismi originem explicat congruenter cum s. scriptura, corruptos mores non curans nisi, ut eis medeatur. Apud Pseudo-Sal. autem summa rerum sine ulla interpretatione subiectiva describitur.

Deinde Glubokovskij similitudines locorum ex utroque scriptore a criticis obiectas considerat. Sapientiam capite 13. cultum stellarum distinguere dicunt ab idololatria inferiore et zoolatria eiusque culpam minorem iudicare (ἐπὶ τούτοις ἐστὶν μέμψις ὀλίγη. Sap. 13, 6) quod idem et Paulum facere Gal. 4, 8—9; 1. Cor. 12, 2; Rom. 1, 23. 25. Quam congruentiam apud Apostolum Glubokovskij dubiam esse et explicatione Gal. 4, 3. 9 (τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου) contineri existimat, concedens ut plurimum ab utroque auctore eundem casum historicum narrari, in cuius aestimatione disparitas eorum emergat Quod vero critici affirmant, et Paulum et Pseudo-Salomonem in cultus idolorum origine describenda elementariam Dei cognitionem unicuique patentem tenere, Glubokovskij negat. Etenim Paulus in epist. ad Rom. gentilitatis originem explanans Deum naturaliter cognoscibilem dicit, contra Pseudo-Sal. hac de re nihil certi, quin etiam sententias inter se contrarias (Sap. 13, 1—13, 3. 4. 9), quae Dei cognitionem theoretice possibilem ad verum non perduci praeiudicant, promit. Ad hoc cum Apostolus tam plastice de paganitatis origine agat eamque a cognoscibilis veritatis abiectione repetat, Pseudo-Sal. hanc veluti principalem quaestionem haud attingit ultra distinctionem historicarum eius cultus formarum non progrediens (Sap. 13, 1; 13, 10; 14, 15) — unde radicitus hac in re disiunguntur quae diversitas revera maior est quam nonnullae illae analogiae verborum raro occurrentes. Ceterum Glubokovskij Pseudo-Salomonem intimae subtilitatis psychologicae analysis expertem levitatem prodere et Pauli »evangelio« esse postponendum arbitratur.

Glubokovskij contra eosdem criticos maxime etiam differentiae in delineando naturam et sequelas paganitatis admonet. Sap. 13, 6. 9 ∽ Act. 17, 27 frustra inter se comparantur; adsunt et aliae partes discrepantes: Pseudo-Sal. praecipue ab ipsa potissimum idololatriae stultitia, originem tantae vitiositatis minime perscrutatus, abhorret. Paulus autem omnia ad illam usque abominationem evolvit, quando homo — »mutavit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentium« (Rom. 1, 23. etc.). Simulacra deorum — de quibus in Sap. solum pronuntiatorum rerum gestarum ritu narratur, a Paulo psychologice explicantur (analogia igitur Act. 17, 29. ∽ Sap. 13, 10 inanis est) — sicuti et aliter ab hoc necessitas, qua pagani usque ad tantam pravitatem pervenerint explicatur. In enumerandis paganorum vitiis (Rom. 1, 24) Pauli proprietatem novitatemque Glubokovskij (contra O. Pfleiderer) defendit adductamque analogiam inter (1. Cor. 15, 32 et Sap. 2, 5—9 allegatis locis Rom. 1, 32 ∽ Sap. 14, 22 evertit.

Sic nec singulis locis illam vim Pseudo-Sal. in Apostolum habuisse, quam critici opinantur, probatur. Opinionem igitur a criticis positam. Pauli »evangelium« paulatim ab eo efformatum esse novis elementis acceptis abiectisque prioribus, ad quem »Paulinismi geneticismum« probandum priorem rabbinismum (Rom. 1, 19. 21: γνόντες τὸν θεὸν) posteriorem hellenismum (οὐκ εἰδότες θεόν; Gal. 4, 8) Pauli proferunt, Glubokovskij refutat, Apostoli fontem uberrimum solam christianam religionem fuisse edocens.

Cum autem ab utroque auctore comparato similia tractentur, a proprietate utriusque probatâ vocabulorum similitudo non abhorret, quae reapse inter Pseudo-Sal et Paulum omnino conceditur. Itaque hypercriticismum etiam conatus eiusmodi olent: »est-ce Paul qui philonise ou Philon paulinise?« (Salvador.) Pauli sermo et praedicatio non fuit in persuasibilibus humanae sapientiae verbis orationis iudaeo-hellenisticae, sed in virtute et Spiritu sto et in plenitudine multa cum illa incorrupta proprietate evangelii Iesu Christi obiective percepti, in quo vetera transierunt — ecce facta sunt omnia nova (2. Cor. 5, 17.)

Idem professor N. Glubokovskij in fasc. mensis Augusti »Хр. Чт.« de ulteriore quaestione tractat: »Благовѣстіе св. Апостола Павла и эллинско-философская образованность со стороны возможности

ихъ взаимоотношенія«. (Quid evangelium sti Pauli et philosophico-hellenisticus cultus atque humanitas inter se conferre potuerint). Etsi certum sit, Pauli »evangelium« tot tantisque praeceptis ac sententiis praegnans aliunde, quam ab hominibus originem accepisse, tamen ipsae eius divitiae ad assiduam fontium disquisitionem provocant. »Geneticismi« sectatores Palaestino-iudaica origine apostolicae doctrinae statuta, posteriorem eius faciem variis elementis infectam esse ponunt. Glubokovskij iis assentitur, qui opinioni, quae dicitur »panbabylonismus« cum in universum, tum in N. T. intercedunt; illam similitudinem, quae de idea Redemptoris proponitur (Messias ∽ Marduch.) omnino in dubium vocat. Silentio enim praetermissis aliis differentiis ipse monotheismus Israelis sufficiens exhibet testimonium eius proprietatis, etsi esse religiosam radicem omnium Orientalium communem non negetur. Hoc et de »parsismo« dixeris.

Ad hellenismum transiens varias affert criticorum sententias: Christologiae auctorem esse Paulum, qui ad ethnicorum fabulas imaginem Redemptoris depingat; ubertatem eius doctrinae e gnosticismo esse haustam, ex alexandrinismo ideam Sapientiae et Verbi depromptam esse; quae de altero Adamo leguntur, e fontibus immutati iudaismi desumpta, budhismum prodere. »Geneticismum paulinismi« defendunt omnes, qui religionem christianam ex diversis congestam esse putant. Nam hac concessa re logice concludendum est et Pauli theologiae externa elementa admixta esse. *F. Jemelka.*

N. Lipskij, **Психологическія основы умственнаго и религіозно нравственнаго воспитанія въ дошкольный періодъ.** Нѣжинъ 1905 (m. i. p. t.).

Tertiam partem libri inscribit auctor: Волевые процессы actus volendi. Hos auctor ita describit: In anima, inquit, variae indigentiae sunt et desideria eis respondentia. Haec ante experientiam (i. e. ante primam assecutionem sui obiecti) caeca et indeterminata sunt (стремленіе = desiderium). Desiderium obiecti certi (quod iam semel saltem obtentum est) vocatur appetitus желаніе. Appetitus distinguitur a »velle« eo, quod primum refertur ad obiectum (finem) tantum, alterum ad obiectum (finem) et media. In anima possunt oriri simul complures appetitus inter se pugnantes, e quibus ille, qui cetera superat, transit in actum voluntatis (хотѣніе, одержавшее перевѣсъ надъ другими, переходитъ въ рѣшимость, фактъ воли, p. 154). Id, quod efficit unam repraesentationem vel sphaeram repraesentationum praeter ceteras praevalentem, est earum nisus. Hic nisus est praecipuum signum voluntatis (p. 155: Это усиліе затрачиваемое нами при выборѣ того или гругого рѣшенія, есть главный признакъ того, что выборъ производится нами, нашей волей, что онъ свободенъ).

Voluntas, quae propria conscientia clare manifestatur nobis actibus suis tamquam facultas appetitiva intellectus cognitionem sequens, reducitur ab auctore fere ad vim et nisum, quem exercet anima circa repraesentationes intellectus, ideasque rationis et duplex distinguitur, intellectualis (разсудочная) et rationalis (разумная).

Ad libertatem voluntatis sufficit auctori, ut actus proveniat a me sine externa coactione, ut proficiscatur a mea indole i. e. meis repraesentationibus p. 160. (ut possit aliquid esse nobis motivum ad actum liberum, debet prius nostrum internum motivum fieri i. e. nostra repraesentatio p. 161). Inde sequitur, nostras liberas actiones etiam aliqua ratione pendere a necessitate, quatenus pendent a nostra indole et ingenio (p. 161: отсюда слѣдуетъ, что до нѣкоторой степени наше поведеніе обусловливается необходимостію, именно, оно зависитъ отъ нашего характера). Esse me liberum significat cognoscere me motiva ad actiones meas a nullo oriri, nisi a meipso (p. 161. Быть свободнымъ значитъ сознавать, что побужденіе къ дѣйствію не исходитъ ни отъ кого, ни отъ чего, кромѣ самого себя).

Verum quidem est, nos voluntatem nostram, eiusque libertatem in hac vita perfecte perspicere vix posse, hoc tamen nobis experientia interna certe constat, nos liberam voluntatem habere eamque non tantum, ut auctor dicit ab externo motivo cogente liberam, sed etiam ab interna necessitate i. e. nos habere voluntatem, quae in multis casibus vera indifferentia activa praedita est. Si habeo e. g. ante me duas novas pennas inter se perfecte similes, unam vel alteram conscientia teste eligere possum ita, ut rationem, cur hanc prae illa elegerim, neque in coactione externa, neque in educatione, neque in consuetudine, neque in qualitate pennarum, neque in mea repraesentatione earum, neque in mea indole inveniam, sed unice in voluntatis libertate. Similiter in multis aliis casibus. Haec indifferentia activa voluntatis non semper adest (habet enim voluntas etiam actus necessarios), potest etiam minui vel externis, vel internis causis, in actibus vero vel perfecte vel plus minusve perfecte liberis proportionate perfecte etiam ipsa indifferentia activa voluntatis adesse debet.

Tantum talis libertas voluntatis (etiam ab interna coactione libera) sufficit ad responsabilitatem, quae vocatur, actionum. Quomodo enim possit quis laudari vel vituperari, praemiis donari vel puniri, si propter indolem suam aliter agere non possit, quam non cum libertate acquisivit? Huius difficultatis in sententia sua auctor sibi conscius, interrogat p. 163: »Num homo responsabilis dici possit de suis actionibus?« Respondet ita: »Quaestio de morali responsabilitate una e difficillimis est et solutionis eius copia non datur, nisi in doctrina christiana, qua imbutus homo cognoscit Deo similem, sublimem se habere finem propositum et ideo officium quoque ad hunc finem tendendi. Simul habet spem auxilii gratiae in pugna ad finem suum assequendum.

Verum quidem est, hominem sine auxilio divinae gratiae nihil supernaturaliter boni facere posse, ipsumque concursum gratiae divinae cum humana voluntate in hac terra mysterium nobis manere, hoc tamen evidens est, ad actiones homini imputabiles ex parte hominis non sufficere solam cognitionem boni sed praeterea in eo adesse debere activam potentiam etiam aliter agendi, atque agit. Potentia haec ea est, quae actus intellectus sequitur et vocatur libera voluntas. Intellectus enim solus (non sensus) plura bona diversa voluntati simul proponere potest, e quibus nullum hic et nunc necessario est ei appetendum et sic voluntatem in actu primo proximo indifferenti constituere. Ratio ex parte hominis, cur in tali casu unum bonum prae altero eligat, est in libera eiusdem voluntate.

Recte affert auctor hac in parte, ut praecipuam regulam educationis moralis, ut liberorum bonae inclinationes magis magisque conformentur ac foveantur, ad malas vero reprimendas liberi certare assuefiant. Generatim in educatione semper attendendum est, ut potentiae liberorum harmonice evolvantur, inferioresque superioribus subiciantur.

In quarta libri parte ostendit auctor, maximam vim in educationem liberorum exercere: familiam, publicam opinionem, ecclesiam. Magni igitur interest, ut parentes bonum exemplum praebeant liberis, maxime sua vita et mutua inter se pace. Parentes a liberis semper maximi aestimentur oportet. Item debita inter parentes et liberos relatio est conservanda. Amare debent parentes liberos ut par est, non tamen inordinato amore, ita, ut eos velut pro re ludicra habeant, omniaque eis permittant, etiam ea, quae auctoritatem parentum laedunt. Videndum etiam, quales sint famuli et famulae, quibuscum liberi maximum temporis spatium transigunt. — Praemiorum et poenarum in educatione vim auctor iusto minoris aestimat (p. 187). Reprobandus quidem est earum nimius et imprudens usus, haud vero omnis usus. — Publica opinio, si mala est, non parvum afferre solet homini tempore educationis incommodum. Ideo ostendendum est liberis, talem

opinionem carere vero fundamento, eosque ab eiusdem influxu removeri praestat.

Maxime religiosam educationem liberorum promovet ecclesia, eorum mater spiritualis. Per hanc enim spiritualiter renascuntur, in eadem auxilia recipiunt ad pugnandum contra improbas inclinationes. Ideo eorum, qui liberos educant, est animos eorum ecclesiae auctoritati subicere (191). *C. Jeż.*

De statu, qui nunc est, disciplinae iuris ecclesiastici in Russia quaedam animadversiones. (Pars IIª.)

III.

Duobus decretis, quorum primo a. 1835 praelectiones ex iure canonico in facultates iuridicas introductae, secundo autem a. 1863 independentes ibi cathedrae erectae sunt, positae sunt conditiones faventes huic florenti statui, ad quem scientia iuris canonici in Russia novissimis temporibus pervenit. Irrefragabile testimonium huius optimi status rerum sunt compluria opera systematica, cum necessario supponant campum scientiae etsi non totaliter certe tamen maiore ex parte praeeuntibus laboribus excultum. De optimo statu testatur etiam conatus quorundam canonistarum eligendi et designandi patrem huius scientiae; si respiciatur ad breve tempus non excedens dimidiam saeculi evolutionis, procul dubio conamen hoc summam affert laudem tam evolutae scientiae iuris canonici quam eiusdem cultoribus.

N. Milaš, Kirchenrecht der morgenländ. Kirche. Czernovitz, 1897, p. 24 celebrat archimandritam Ioannem ut patrem iuris scientiae canonicae in Russia, qui a. 1851 incompletum cursum iuris ecclesiastici publicavit continentem introductionem et historiam codicis canonum ecclesiae orientalis cum adnexo commentario. Eodem tamen vel etiam potiore iure posset protopresbyter Skvorcov hanc dignitatem induere, qui quattuor annis ante arch. Ioannem a. 1848 edidit completum cursum per multos deinde annos pro optimo libro habitum et usitatum (4 editiones). —

Hac occasione corrigendum est mendum, quod irrepsit in recensionem operum systematicorum apud Milaš, Kirchenrecht o. c., qui respiciens ad solam secundam editionem compendii a Skvorcov exarati collocat id post opus arch. Ioannis; hoc mendum coniungitur manifeste nexu causali cum opinione auctoris de patre scientiae iuris canonici in Russia. Omnino autem imprudens eundem errorem commisit L. K. Goetz in opere suo: Kirchenrechtliche und kulturgeschichtliche Denkmäler Altrusslands nebst Geschichte des russischen Kirchenrechts (Kirchenrechtliche Abhandlungen herausgegeben von U. Stutz 18. und 19. Heft) Stuttgart, 1905 — p. 7. Iuvat haec pauca referre de hoc opere: L. K. Goetz proposuit sibi suscipere et adimplere permagnum laborem scil. describere historiam christianismi et cultus in vetere Russia, nominatim in Russia Kioviensi seu Ukraina. Ad hoc praeparat se necessariis studiis: quorum fructus sunt: Das Kiever Höhlenkloster als Kulturcentrum des vormongolischen Russlands, Passau, 1904. et opus, supra indicatum, quod constat ex duabus partibus: prima comprehendens 1—94 pag. praebet nobis historiam iuris ecclesiastici in

Russia. — Animadvertendum est, secundum Pavlov, Cursus iuris ecclesiastici ed. a Gromoglasov (Курсъ церковнаго права А. С. Павлова, Свято-Троицкая Сергiева Лавра, 1902) pag. 109 sqq. duo in historia iuris ecclesiastici in Russia respicienda et consideranda esse, quae sunt: fata nomocanonis a Graecis accepti et formatio proprii-particularis iuris ecclesiastici. In historia huius formationis Pavlov distinguit tres periodos, quarum prima perdurabat inde ab initio christianismi in Russia usque ad descendens saec. XV., quo tempore Russica ecclesia autokephalos evasit. In hac periodo iacta erant fundamenta iuris proprii-particularis praeprimis externi, quo determinabantur mutuae relationes inter ecclesiam et civitatem idque secundum exemplar graeci nomocanonis simul tamen condicionibus et circumstantiis propriae gentis vitae maiorem vim habentibus. Documento existunt statuta Sti Vladimiri et Jaroslavi ex saec. XI., quae continent varia privilegia (decimarum, iudiciorum) hierarchiae concessa, statuta aliorum principum ex saec. XII., de quorum tamen auctoritate maxima ex parte dubitatur.

Extant etiam septem scripta chanorum seu principum Tatarorum ex saec. XIII. et XIV., quibus iura metropolitarum tuebantur vel nova privilegia concedebant. Iuris interni ecclesiastici in hac periodo varia sunt monumenta: complures litterae patriarcharum Constantinop. et nonnullae litterae imperatorum Byzantin. de rebus ecclesiasticis decernentes, praeprimis cum de erectione vel divisione metropoliarum vel dioecesium ageretur; ad peculiares fontes pertinent decreta quarundam synodorum, maxime vero responsa et litterae canonicae ecclesiasticorum antistitum; gravissimi momenti sunt responsa metrop. Ioannis II. ex saec. XI. et responsa episc. Niphontis ad interrogationes Cirici, Savvae et Eliae ex saec. XII. —

In periodo secunda — autocephaliae a saec. XV. usque ad Petrum Magnum — evolutio iuris proprii-particularis maxime per synodos promovebatur, quae eo tempore iam nihil amplius erant quam vice potestatis civilis, quia princeps Moscoviae ipse res in synodo tractandas earumque ordinem praescribebat.

Inde autem a reformationibus illius magni imperatoris stabilitum est hoc systema iuris ecclesiastici, quo hodie ecclesia Russica regitur. —

Praetermissa historia Graeci nomocanonis in Russia L. K. Goetz attendit ad solam historiam formationis iuris proprii-particularis, quae apud Pavlov o. c. continetur § 40—53 et accuratam versionem eorum capitum praebet.

Secunda pars libri (pag. 95—403) quaedam monumenta iuris ecclesiastici ex prima periodo eius evolutionis complectitur, nempe: canonica responsa metr. Ioannis II. deinde interrogationes Cirici cum responsis episc. Niphontis, denique monita archiep. Eliae-Ioannis, quorum verba et ipsa afferuntur et in Germanicum versa cum commentario exhibentur; praemittitur vero singulis his monumentis introductio de scriptore, fontibus, relatione ad disciplinam ecclesiae Graecae etc.

Sicuti prima pars ita secunda praecipue auctoritate Pavlovi innititur. Patet eam solam respondere consilio scriptoris, formandi sibi nobisque

suo tempore proponendi imaginem cultus et humanitatis primis saeculis Russiae conversae. Insignia huius cultus abunde sunt sparsa in his antiquissimis monumentis; propterea iam quaedam lineamenta eiusdem imaginis ope adnexi optimi commentarii clare conspiciuntur. Aptissime autem praemisit conspectum historicum formationis et evolutionis iuris ecclesiastici in Russia; eo enim modo in occidente desideratum complementum habetur operis editi a Mitrovits, Nomocanon der slavischen morgenländischen Kirche oder Kormčaja kniga. Wien-Leipzig, 1898. Haec ambo opera pandunt et praebent lectoribus totam historiam iuris canonici ecclesiae Russicae; mutuo se complentens in eo quoque conveniunt, quod sedulo fructus diuturni laboris celeberrimi Pavlovi colligunt et exhauriunt. Valor igitur utriusque operis summa auctoritate determinatur, quam meruit sibi Pavlov tam in patria sua quam, ut patet, extra patriam. —

А. С. Павловъ (A. S. Pavlov).

Spectatis spectandis Alexius Stephani Pavlov ille est, cui soli competit dignitas patris scientiae iuris canonici orthodoxae Russorum ecclesiae. Totam fere alteram dimidiam praeteriti saeculi partem cathedram iuris canonici tenens — deinceps in universitatibus Kazaniensi, neorussica et moscoviensi — plurimis operibus nomen suum celebravit id contendens, ut solida et spatiosa fundamenta scientiae iuris canonici poneret; quibus eo mortuo a. 1898 ab aliis splendidum aedificium superstruitur. Etiam N. Suvorov, acerrimus eius adversarius, qui post mortem eius primatum inter Russicos canonistas digne tenet eum vocare fundatorem in ambitu scientiae iuris canonici non cunctatur (Памяти А. С. Павлова. Птб. 1898, pag. 2.)

Perpetui valoris opus, quod Pavlov perfecit, est editio critica plurimorum fontium iuris ecclesiastici praecipue vero historia eorundem fontium; opus, quod his fundamentalibus laboribus praeparabat et cui perficiendo continuo operam dabat, est systema iuris canonici constructum methodo historico-dogmatica, cui ad finem optatum perducendo mors eius se opposuit. Inde eius „cursus iuris ecclesiastici“ demum post ipsius mortem editus est a Gromoglasov.

Iam paucis referre libet eiusdem praecipua opera. —

Certum habetur, primos Graecos episcopos, qui tempore Sti Vladimiri in Russiam conversam venerunt, simul cum aliis libris etiam codicem canonum suae ecclesiae attulisse. Quo tempore in Graecia in usu erant nomocanon Ioannis Scholastici et nomocanon XIV. titulorum, quocum coniunctum erat syntagma canonum. Id quoque certum est inde ab a. 1262. in Russicae ecclesiae usum venisse codicem Slavicum: nam hoc anno Svjatoslav princeps Bulgarorum ad metrop. Cyrillum II. versionem Slavicam synopsis canonum cum commentario Aristenis misit, quam versionem St. Savva primus patriarcha Serborum adornavit. Quaestio erat, fuissetne iam ante a. 1262 in usu Slavica versio nomocanonis, ad quam quaestionem affirmative respondens Pavlov definitive eam solvit opere: Первоначальный славяно-русскій номоканонъ. Казань, 1869. (Primus Slavo-russicus nomocan. Kazan, 1869). Haec affert argumenta: brevi tempore post conversam Russiam sub Jaroslavo

I. medio saec. XI. plurimi antistites eccl. erant natione Russi; licet igitur conicere illo tempore versionem Slavicam nomocanonis a Graecis allati provenisse. Expresse hoc testantur saec. XII.: 1) interrogationes Cyrici ex initio saec. XII., quae quosdam canones plene et accurate in Slavicum versos continent. 2) in inventario cuiusdam Graeci monasterii montis Athos, a. 1142 conscripto, inter alia etiam ῥωσσικὰ βιβλία notantur, manifeste a Russicis monachis allata; e quibus unus liber erat nomocanon. 3) saec. XVI. monachus Zenovius duo codices manuscriptos vidit, quorum unus — secundum eiusdem verba – erat nomocanon conscriptus in Novgorod sub Jaroslavo I., secundus nomocanon conscriptus sub Izaslavo. ex quo secundo a Zenovio quaedam etiam afferuntur. 4) exstant manuscripta Slavici nomocanonis. quae lingua et compositione haud dubie ad prima saecula post conversionem Russorum et generatim Slavorum referuntur et versionem nomocanonis Ioan. Scholastici et nomoc. XIV. tit. cum syntagmate canonum continent. Prototypos versionis nomoc. Ioan. Scholastici erat originis Bulgaricae huius autem nomoc. XIV. tit. originis Russicae: proximum vero est sub Jaroslavo I. id esse exaratum. — Praeterea origo et mutua relatio duorum generum explicatur, in quae omnes codices manuscripti nomocanonis Slavici inde a saec. XIII. usque ad medium saec. XVII. recte dividi possunt idque hoc modo: Kormčaja, quam accepit Cyrillus II. a 1262 a Svjatoslavo facta est mater magni numeri vel potius omnium sequentium, quorum complures codices manuscripti exstant. Qui distinguuntur eo, quod alia eorum nihil amplius praebent quam apographon Kormčej Cyrilli II. sine ullis Russicis additamentis, cum alia ex duobus fontibus, ex Kormčaja Cyrilli II. et ex nomocanone Russico, qui iam ante Cyrillum in usu erat et in quem tempore procedente etiam Russica additamenta iuris eccl. et civilis ut statutum Sti Vladimiri etc. inserta sunt, coaluerint.. Antiquissimum exemplar prioris generis scriptum est a. 1284 in Rjazan alterius autem a. 1280 in Novgorod; inde prius genus rjazanense (рязанская) vocatur, alterum sophiense (софiйская) propterea, quod antiquissimus codex manuscriptus in ecclesia Sophiae Novgorodii asservatur. Rectius Pavlov prius genus Serbicum alterum Russicum vocat propter geneticum eiusdem nexum cum primo Slavorussico nomocanone. — Nihilominus annis 1649 et deinde 1653 officiales editiones Kormčej knigi procuratae sunt non ad exemplar generis Russici sed Serbici.

D. Jaremko.

Вопросы Философiи и Психологiи. Изданiе московскаго психологическаго общества при содѣйствiи С.-Петербургскаго философскаго общества, подъ редакцiей кн. С. Н. Трубецкого и Л. М. Лопатина. Москва. 1905. **Quaestiones philosophicae et psychologicae.** Editio Moscoviensis psychologicae societatis simul cum Petropolitana philosophica societate; cuius adornandae curam gerit S. N. Trubeckoj [1]) et L. M. Lopatin. Moscoviae 1905. 5 fasciculi per annum; 776 pag.

Programma huius philosophici operis est: 1. Logica et theoria cognitionis, ethica et philosophia iuris, historia philosophiae, metaphysica, philosophia scientiarum, empirica psychologia, physiologia,

---

[1]) С. Н. Трубецкой anno 1905 mortuus est.

psychopathologia. 2. Labores critici operum philosophicorum et psychologicorum Europae occidentalis. 3. Conspectus litteraturae huc pertinentis. Eorum, qui commentationes in hoc periodico opere edunt, sententiae non in unum congruunt sed plura genera dissentientium philosophorum alia ab aliis defenduntur (cf. pag. 335, ubi Lopatin mentionem facit suae disputationis cum professore Vernadskij in No 65. et 71.)

Attentione summa dignus est ipse qui editioni praeest L. Lopatin, qui a. 1905. tres commentationes scripsit: No 76. Ученіе Канта о познаніи, (Doctrina Kant de cognitione). No 79, Памяти князя С. Н. Трубецкого. No 80, Аксіомы Философіи. Quae L. Lopatin, (* a. 1855) professor philosophiae in universitate Moscoviensi et celeberrimus psychologus et scriptor Russiae scripsit, ad philosophiam atque omne doctrinae genus summi pretii sunt. Obiectum eorum praecipuum sunt metaphysica, ut fundamentum philosophiae et logica, imprimis obiectivus valor nostrae cognitionis, ut fundamentum omnis scientiae. In articulo »Аксіомы Философіи« optimis argumentis demonstrat, veritates universales, quas principia metaphysica vocamus (principium identitatis: omnis res est id, quod est et non quicquam aliud; principium causalitatis: omnis actio habet causam et omnis causa se manifestat actione; principium substantialitatis: omni actione, phaenomeno, mutatione aliquid agit, se manifestat, mutatur; principium obiectivi valoris nostrae cognitionis: perfectiones, quae physica necessitate in obiecto cognoscuntur, etiam in ordine reali tales in obiecto sunt) habere obiectivum valorem. Negatis his ipse intellectus negaretur. Adversariorum sententias utpote omni argumento, quin etiam omni fundamento in natura intellectus carentes, non solum ostendit esse futiles, sed ex ipsis ex parte adversa propositis et argumenta sumit, quibus suam sententiam confirmat.

Loquens de Kant, eiusque doctrina de cognitione (Ученіе Канта о познаніи p. 1.) subiectivismum eius, quo impossibilem iudicat cognitionem rerum in se, cognitionem Dei etc., et qui in metaphysicis tegulam nullam relinquit, reprobat, ipsumque Kant in hoc fundamento non permansisse, nec permanere potuisse, dicit (p. 12). Nihilominus operam eius magni aestimat. Kant enim opinione sua de cognitione impossibilem ostendit sententiam spatium et tempus esse realitates absolutas rebus omnibus praeexistentes, idem opinione sua de unitate cognitionis unitatem proprii »Ego« salvavit, idem demonstravit cognitionem doctrinarum propriam impossibilem esse, si sola experientia consulatur, sed ad eam necessarias esse etiam veritates universales ab empiria non dependentes. Lopatin censet, Kantium hac opinione de cognoscendi natura positivismum radicitus impossibilem fecisse, etsi vera non est, quatenus ad subiectivismum ducit. Quamquam positivismus et aliae falsae rationes iam ante Kantium reiectae erant et refutatae.

Vere gratulandum est Russis, quod tempore, quo plurimi universitatum professores ipsa fundamenta sani intellectus evertere moliuntur, philosophum nacti sunt celeberrimum, cuius opera »philosophia perennis« restituitur, qui in sublimi scientiae fastigio etiam supernaturalem animi oculum apertum habet profundam fidem.

Velehradii. *C. Jež.*

Episcopus *Arsenij*, **Изслѣдованія и монографіи по исторіи Молдавской церкви. (Quae de rebus ecclesiae Moldaviensis scripta sint.)** С.-Петербургъ. 1904. I.—XXII. + 583. 3 руб.

Ep. Arsenius (Stadinskij) inde ab a. 1886 rebus historicis, maxime vero Bessarabiae et Romaniae ecclesiae dilucidandae et illustrandae studet. Prae ceteris eius operibus: „Гавріилъ Банулеско-Бодони, экзархъ Молдо-Влахійскій (1808—1812 г.) и митрополитъ Ки-

шиневскій (1813—1821 г.). Кишиневъ. 1894", pro quo opere anno 1894 magistri gradum obtinuit. In dies indefessa opera nova documenta ad Rumenorum ecclesiam spectantia perlustrans, eaque partim in variis commentariis periodicis publicans, optime in ecclesiae Rumenicae historia versatus est. Quae documenta tum edita tum non edita simul in unum colligens et in ordinem redigens separato in libro a. 1904 edidit; — pro eodem labore a. 1904 ab Academia Kioviensi doctoratus laurea decoratus est.

Auctor in sua disquisitione maxime Rumenicis operibus et documentis usus est. Quibus nominatum opus tum Russorum tum Rumenorum de hac re tractantium operibus praestat, haec sunt: imprimis cum historia Rumenorum valde intricata sit, is, qui melius et clarius rem enarrat et explanat, maiore laude dignus est. Secundo Russos quod attinet, eorum opera partim iam antiquata (ut opus a Golubinskij editum) sunt, partim speciales periodos vel ecclesias spectant, et quod maxime notandum est, haec opera non ipsis documentis Rumenicis innituntur (Idem dic de opere a. 1904 a Kurganov edito licet ceteroquin solido). Rumeni vero, cum ob Phanariotarum iugum de Graecis, ob Bessarabiae praesertim cum Russico imperio coniunctionem de Russis deque lingua slavica sinistre sentiant, mirum esse non debet, quod non semper hisce in quaestionibus iudicium, quod vocant obiectivum proferant.

Totum auctoris opus in duas divisum est partes: in prima parte dioecesium metropolis Moldaviensis earumque episcoporum historia a ducatus constitutione usque ad hoc tempus proponitur; in secunda parte „главные моменты и важнѣйшіе дѣятели Румынской церковной жизни въ XIX. вѣкѣ (maiores res gestae et insigniores viri Rumenicae ecclesiae saec. XIX.) describuntur.

Opus hoc primum tomum constituit historiae ecclesiae Rumenorum, quam auctor integram enarrare intendit. I. tomus de ecclesia Moldaviensi agit, — II. tomus, quem auctor promittit (cfr. p. XXI.), de Valachica metropoli tractaturus est.

In praefatione auctor de Rumenorum origine quaestioni nondum solutae suum calculum adicit. Duplex nempe exsistit sententia de Rumenorum sedibus. Cum enim in fine saec. II. et initio III. Rumeni e suis sedibus profligati essent, e suis regionibus emigrarunt secundum alios trans Danubium, in Mysiam seu Aureliani Daciam, in Haemi regiones (theoria „Balcanensis"), — secundum alios in montes Sarmaticos et in Transsilvaniam (theoria „Carpathensis"). Posterior theoria post A. Xenopol, optimi Rumenorum historici (Itoria românilor din Dacia Trajana), studia communior evasit eamque etiam ep. Arsenius tenet. Secundum ipsum Rumeni a saec. XIII. ad sua pristina domicilia reversi duos crearunt ducatus, Valachiensem et Moldaviensem, qui tamen a Turcis brevi occupati, saec. XIX^{0} demum in unum regnum uniti sunt (cf. p. XIII. sqq.).

Primae parti, quae sex capitibus constat (p. 1—132) pauca de christianae religionis apud Rumenos origine deque episcoporum Daciae usque ad ducatus constitutionem ad ecclesiam Romanam et Graecam, dein ad Primae Iustinianae, Ochridae et Constantinopolis praesules

relationibus praemittit (p. 1—10). Relatis variis de christianismi apud Rumenos origine opinionibus, opinionem de Christi fide iam saec. II. hisce in terris propagata, argumentis allatis defendit. Documentis, quae de ecclesiae hisce in terris constitutione habentur, perlustratis, eam non fuisse perfecte (не вполнѣ) temperatam concludit (p. 10).

In primo capite (p. 11—66) metropolis Moldaviensis (ut dioecesis Mold.) historiam enarrat. Cum descendente saec. XIV. ducatus Moldaviensis constitutus esset, etiam ecclesia temperanda erat. Praecedenti tempore metr. Moldaviensis ab Achridae episcopo dependebat, — at cum Achrida a Serbis occupata esset, id occasionem Moldavis praebuit, ut ab Achrida sese avellerent (p. 14 sq.). Verum ne patriarchatui Constp., qui in dies suam auctoritatem etiam super hanc ecclesiam extendere conabatur, eorum ecclesia subiceretur, Rumeni ad metropolitam Haličensem, ut ipsis episcopos constitueret, sese converterunt, et quod optabant impetrarunt. At patriarcha Constantinopolitanus id aegre ferens, episcopos Meletium et Iosephum, excommunicationi tradidit, donec tandem hac via Moldaviensem ecclesiam sibi subiecit. Res eo composita est, quod a. 1401 metropolis Moldaviensis constituta et Josephus metropolita agnitus est (p. 16 sqq.). Quod patriarcharum Constantinopolitanorum studium A. cum Golubinskij contra Kurganov statuit defenditque. Ut enim patriarchis Constantinopolitanis super Moldavorum ecclesiam iurisdictio tribuatur, canonicas rationes adesse necesse est; quae tamen desunt (Во всякомъ случаѣ, для такой юрисдикціи нѣтъ строго-каноническихъ основаній) (cf. p. 16).

Metropolita residebat ad a. 1564 in Sučava, inde vero Iassiis (p. 33 sq.). Tota metropolitae Moldaviensis ex patriarcha Constantinopolitano dependentia nominalis tantum erat, in eoque consistebat, quod metropolita Moldaviensis recens ab electione a patriarcha Constantinopolitano benedictionem petebat; immo non raro patriarcham de sua electione tantum certiorem reddebat (p. 36).

Idem patriarcha nequaquam metropolitam Moldaviensem gradu movere potuit; — ideoque metropolita ut liber atque immunis patriarchae nihil *(κοινότινος καὶ βοήθειας)* solvebat (p. 37). Post Florentinam synodum Achridae et Ipek episcopis Rumeni eadem ratione subiacebant. Tempore Phanariotarum dependentia ecclesiastica a patriarchis Constantinopolitanis licet nominalis tantum permanserit (?), procedente tempore magis augebatur (p. 38). Immo et in rebus fidei, patriarcha Constantinopolitano prius certiore facto, ipsi metropolitae diiudicabant, — chrisma tantum e Constantinopoli soluta pro eo pecunia, accipere tenebantur (p. 38).

Etiam metropolitae potestas civilis usque ad unionem ducatuum in unum regnum sub Al. Cusa peractam magna erat (p. 39).

Historia metropolis descripta episcoporum catalogum in chronologico ordine enumerat insigniorumque de ecclesia et gubernio merita eorumque momentum adnotat operaque, quae de hac quaestione agunt, adducit.

Eodem modo (— ne dicta repetamus —) sequentibus quoque capitibus procedit: descripta nempe huius vel illius dioecesis historia,

episcoporum eius catalogum usque ad nostrum tempus excurrentem tradit, illustriumque virorum gesta narrat, litteraturam affert. Quod metropolitarum Moldaviensium catalogos attinet, eos tum a Russicis tum a Rumenicis historicis confuse et inaccurate tradi dicit (p. 40). Cuius rei rationem in eo cernit, quod historici non attendant primis temporibus in Moldavia duas fuisse metropoles Sočavjensem et Romanensem (p. 41). Ideo A. suum praebet catalogum.

Simili modo et alterum ‚mixtum compositum' (Grigoriu) solvere studet, quisnam nempe ex metr. Moldaviensibus in conc. Florentino adfuerit. Qua in re revera unusquisque historicus suum proponit metropolitam. Huius implicationis causa fuit terrae Moldaviensis inter duos Alexandri filios divisio. Utriusque partis episcopus sese metropolitam Moldaviensem et ecclesiae Moldaviensis personam gerentem ducebat. Et licet neuter in concilio Flor. fuerit, historici aliud asserunt. Secundum Stephanum Logophet fuit in concilio metr. Iosephus cum monacho Gregorio Camblak; — secundum acta synodalia metr. Damianus; secundum Vaillantium metr. Iosephus-Metrophanes; etiam Fotino Metrophanem significat; secundum Golubinskij Auphimus; secundum Philaretum Scriban (sicut acta conc.) Damianus fuit, qui postea crimen a se commissum luere volens, monachus factus est et Davidis nomen assumpsit. Secundum documentum Ur'ěke ab Alexandro bono missus est Gregorius Camblak. Secundum episc. Arsenium ex septem, quibus titulus metropolitae Moldaviensis inditus est, de facto (по правѣ) solum duo legitimi metropolitae Moldavienses fuerunt; in conc. Florentino solus Damianus fuisse videtur, ipse tamen nequaquam metropolita Moldaviensis fuit, sed Constantinopoli tantum hunc in finem electus est (?). Ut legitimi metropolitae Moldavienses secundum A. solum Gregorius Camblak, metr. Romanensis (cf. a Jacimirskij, Григорій Цамблакъ. Petropoli 1904) et Iosephus II., metr. Sočavjensis in quaestionem venire possunt (cf. p. 43 sqq).

Inter metropolitas, quorum catalogos texit, notandi videntur: 1. Barlaam (1632—54). Sub eius regimine a. 1642 celebris synodus habita est, in qua Confessio Mogilae approbata est (cf. 51 sq.); 2. Dositheus (1671—73, 1675—91), qui eo notus factus est, quod libros liturgicos in Rumenicam linguam transtulit (cf. 52 sqq.); 3. Benjamin Kostaki; de quo infra.

In secundo capite (p. 67—86) Romanensis dioecesis historia exponitur. Haec dioecesis a. 1401 constituta est. Episcopus usque ad dimidium saec. XVII. metropolitae titulum gerebat (p. 68). Ipse, sicut Sočavjensis, sui iuris fuit: uterque principe regionis petente, et metropolita ex Ochrida bene precante sedem episcopalem adipiscebatur (p. 68 sq). Procedente tempore fere omnia ep. Romanensis privilegia sublata sunt.

In tertio capite dioecesis Radoncensis (p. 87—93); in quarto dioecesis Hušensis (p. 94—117); in quinto Proilabensis (p. 118—130); in sexto Inferioris-Danubii dioecesis (131—132) historia proponitur. Dioecesis Radoncensis a. 1402 constituta est. A. 1777 imperio Austriaco adiuncta est, a. 1782 sedes

in Černiovice translata est (p. 87 sq.). Verum non tota dioecesis ad Bukovinam transiit: territorium enim Chocin simul cum circumiacente regione remansit, ex quibus specialis dioecesis efformata est, donec a. 1812 cum Russia iuncta est et dioecesis ab urbibus ‚Kišinev et Chocin' denominata, constituta est. (pag. 93). Dioecesis **H̯ u š e n s i s**, urbs Hussii, Husulu, Husch, *Χουσίον*, probabiliter a secta I. Hus appellata, a. 1592 erecta est. Ep. Metrophane III. auctore s. scriptura in Rumenicum a. 1688 versa est (p. 103). Dioecesis **P r o i l a b e n s i s** quo tempore fundata sit, ignoratur (p. 118). Ipsa a. 1829 sublata est. **I n f e r i o r i s D a n u b i i** dioecesis a. 1864 erecta est. Episcopus ad annum 1879 in Ismael, inde in Galatz residebat. Secundus ep. fuit Iosephus Gorgiau, ab 1886 metr. Bucharestini; tertius fuit Parthenius Klinčan, ab 1902 metr. Moldaviensis.

Altera pars (p. 133—570), similiter sex capitibus constans, principales eventus et illustres viros saec. XIX. describit. Quae sex capita inter se coniunguntur idea unionis et renovationis et ecclesiae et ducatuum.

Primo capite (p. 135—210) de cleri Rumenici saec. XIX. statu oeconomico et eruditione narratur. Hoc caput operibus ep. Melchisedec (synodalia acta) et commentationibus, quae in commentariis periodicis Rumenorum editae sunt, innititur. Haec autem de cleri conditione tradit: Cum seminaria neque bene temperata sint, et a ministro cultus, non ab episcopo, regantur, neque ad pietatem in iuvenibus excolendam multum attendatur cumque omnia in seminario praeter theologiam tradantur, nec doctrinae nec virtutis incrementa esse magna per se intelligitur. Immo nec post a. 1884, quo Bucharestini facultas theologica condita est, educatio cleri ad doctrinam aucta est. Effectus huius fontis scientiarum initio valde dubii erant; **m a i o r** enim professorum numerus Germani (protestantes) erant, vel, qui in Germanicis universitatibus studuerant, quod quantopere ad fidem orthodoxam conservandam pertineat vel potius id impediat, omnibus notum est, ita ut nec hoc tempore facultatem theologicam ad rectum statum, qui fructus afferat, reducere possint (p. 155).

Quod clerum, ipsum, attinet, nec episcopi nec inferior clerus magno honestatis gradu excellebant. Saec. XIX. simonia commune vitium erat (156 sqq.). Sicut Constantinopoli post a. 1453, ita apud Rumenos nominato saeculo gradus episcopalis emebatur; omnes ab infimo clerico ad episcopum simoniae labe polluti erant (p. 157). Praeter simoniam ebrietas inter clerum longe lateque diffusa erat (ibid.). Quid plura? Teste ep. Melchisedec, „жизнь большинства скорѣе можетъ служить соблазномъ, чѣмъ добрымъ примѣромъ для пасомыхъ" (plurium sacerdotum vita scandalo potius quam bono exemplo gregi est) (p. 158). Quin etiam „священники **н е р ѣ д к о** судятся за различные проступки, особенно за пьянство и распустную жизнь" (Sacerdotes non raro ob diversa delicta, maxime ob ebrietatem et malam vitam iudicantur) (p. 157). Clerus ritus sacros sine mente ac ratione perficit; raro orationes sacras habet; a docenda catechesi etiam in scholis elementaribus remotus est: ideo quanta vis sit cleri in populum facile patet (cf. p. 159 sq.). — Sed oeco-

nomice quoque misera in conditione fuit: in multis enim regionibus usque ad a. 1893 cleri pensio e communitatibus pendebat; — communitas ipsa pro lubitu pensionem designabat, nec raro ob communitatum praepositorum et scribarum malitiam non omnem designatam pensionem clerus accipiebat. Inde dissidia, litesque cum parochianis orta (pag. 163 sqq.). Lege demum a. 1893 lata gubernium tristi huic cleri conditioni multum consuluit. Huius legis maximum meritum in eo positum est, quod parochias constituit temperavitque: tamen in hoc probari nequit, quod clerum potestati civili nimis subiecit. Et licet tempore procedente lex modificata fuerit (v. g. 1902), vis tamen potestatis civilis in res ecclesiasticas fere eadem mansit (p. 175 sqq.). Per hanc eandem legem reditus cleri auctus est; seminariorum numerus autem ad tria, unum Iassiis, duo Bucharestini redactus est (178 sqq.).

In fine capitis ipsa lex a. 1893 in Russicum versa in extenso adducitur.

In secundo capite de monasteriorum, maxime Neamtzu (Нямецкій) saecularizatione agit (p. 211—334). A. non totam monasterii historiam tradere intendit, sed annotatis eius momento et dignitate, ultima tempora, imprimis bona monasterii profana reddita et auctoritatem amissam describit. Quae descriptio ad vitam Rumenorum ecclesiasticam et religiosam illustrandam aptissima est. Et revera monasterium saec. XV. fundatum multum ad cleri educationem, ad populi pietatem augendam et conservandam contulit. Eiusdem auctoritas fere eundem gradum assecuta est atque in Russia monasteriorum, quorum nomina sunt: Trojce-Sergieva et Kievo-Pečerskaja Lavra. Penes ipsum erat vis vitae religiosae, turbidis vero temporibus etiam politicae. Immo cum monasterium multa bona temporalia possideret, etiam ad miseriam levandam multum succurrebat (cf. 211 sqq.). In fine nonnulla documenta ad monasterii historiam spectantia adduntur (p. 319 sqq.). Hic annotandum est: scriptorem hunc monasteriorum (Neamtzu) bonorum saecularizationem clarius quam alios exposuisse; qua in re ei testis oculati, arch. Andronici († 1893), manuscripta non parum profuerunt.

In sequentibus capitibus insigniorum episcoporum vitam et gesta describit: in tertio capite de metropolita moldaviensi Benj. Kostaki (335—394), in quarto de episcoporum Neophyti et Philareti Scriban (p. 395—457), in quinto de episcopi Melchisedec (p. 458—560), in sexto (561—570) de episcopi Ḫuškij vita et gestis agit.

Benjamin Kostaki, natus a. 1768, ep. factus a. 1792, metr. Moldaviensis 1803—8, 1812—42. Eius meritum in eo positum est, quod ipse ducatuum in regnum unum coniunctionem praeparavit et ad populi cultum atque humanitatem augendam eamque naturae gentis insitae consentaneam multum contulit (p. 371 sqq.). Ipse quoque seminarium iuxta Iassios in monasterio Sokol erexit.

A. metropolitam Benj. Kostaki a. *1808* non propter metrop. Gabriel Banulesko artes et machinationes sede episcopali cedere coactum esse opinatur. Probabilius tamen videtur esse aliter rem se habere (cf. V. Čeḫovskij. Кіевскій митрополитъ Гавріилъ Бануленско-Бодони in Труды Кіев. Д. Акад. 1904 II., p. 515 sqq.). A. *1842* Kostaki

cum bonorum ecclesiasticorum saecularizationi assentiri nollet, cathedra episcopali se abdicavit. Opus a Benj. Kostaki inceptum duo viri in Rumenorum ecclesia celebres continuarunt: fratres Neophytus et Philaretus Skriban. Neofit (nat. 1803, † 1873) episcopus tit. Edessensis et Filaret (nat. 1811, † 1884) ep. titul. Stauropolitanus duabus ex causis illustres facti sunt. Cum enim a. 1856 foedere Parisiensi ad Rumenos uniendos consensus datus esset, ambo fratres omnibus viribus cum civilem tum ecclesiasticam unionem propagabant (p. 418 sqq.). Multum quoque ut professores et rectores in seminario Sokolensi prope Iassios ad studia inter clerum promovenda adlaborarunt (p. 399, 407 sqq.). Cum autem Al. Cusa promulgata Rumenicae ecclesiae a patriarcha Constp. independentia ipsam potestati civili subicere vellet, fratres ei et verbo et scriptura restiterunt (p. 424 sqq.). Ipsorum cura et studiis, immo ipsis adornantibus lex Alexandri Cusa ex a. 1865 alii legi 1872 locum cessit. Quae lex, licet ad principia iuris canonici Orientalium non omnino quadret, tamen melior quam lex ab Al. Cusa proposita simpliciter censenda est (p. 452 sq.). Quas ob causas ipsi et orthodoxiae defensorum et optimorum civium nomine insigniti sunt.

Melchisedec Stefansku (* 1823) factus est a. 1861 minister cultus, 1862 ep. tit. ab a. 1879—1892 episcopus in dioecesi Roman. Is quoque unionistarum conamina quam maxime adiuvabat. Per longum tempus ipse princeps erat synodi generalis agendae; ipse multas ad ecclesiam reformandam propositiones in synodi sessionibus praelegit (p. 466 sq.); etiam, cum patriarcha Const. ob chrismatis consecrationem 25. martii a. 1882 a Rumenorum episcopis peractam iratus, in eos animadvertisset, Melchisedec responsum composuit (p. 468 sqq.). Contra catholicismum quoque et protestantismum varias commentationes edidit. In eius responso ad patr. Const. duo notanda sunt: 1. ad eius opinionem ecclesiam particularem nationis finibus circumscribendam esse; 2. historia teste patriarcham Const. contra canones iuris sui terminos ad Rumenorum ecclesiam promovere conatum esse (p. 469 sqq.).

Quae in ecclesia catholica vituperat, a theologo et historico prolata, prorsus singularia videntur (cf. p. 476 sqq.).

Vitam episcopi Melchisedec describens, summis laudibus eius scientiae agitationem effert. Et revera, licet ipse non fuerit primae notae ingenio donatus, eius tamen opera nequaquam reicienda sunt. Quod vero scriptorum copiam attinet, Arsenius iam 30 tomos typis exscriptos esse dicit, 10 manuscriptos exscribendos edendosque restare (p. 513). Id unum episcopo Melchisedec dedecori verti potest, quod temporum homo fuit. Ipse enim in bonis ecclesiasticis in profana mutandis brachium saeculare etiam agendo adiuvabat („принялъ дѣятельное участіе въ этомъ грабежѣ") (p. 535); item, cum de episcopis a solo principe eligendis ageretur, reprehensione dignum se praebuit (p. 535 sqq.).

Silvester Balanesku natus 1838 episcopus factus est a. 1879, a. 1886 episcopus in dioecesi Hušsk. Per plures annos curam commentarii periodici „Biserica orthodoxa Română" gerebat, ubi multa publicavit. Ipse strenue ecclesiae iura tuebatur ac defendebat.

In fine quaedam annotanda videntur esse: A. meritum in eo potissimum positum est, quod eius historia ipsis documentis innititur, et quod cum ipse Rumenus non esset, quae in Rumenorum ad Graecos et Slavos relationibus a Rumenis historicis depravantur illustravit. De ea quoque re bene meruit, quod metropolitarum Mold. catalogos sine discrepantiis texuit, et in quaestione, quisnam e Rumenis fuerit in concilio Florentino, sat verisimilem viam (etsi non certam) commonstravit. Nonnullis in quaestionibus etiam Rumenorum historicorum sententiam corrigit atque ut non probabilem reicit.

At quaedam animadvertenda sunt: primum iniuriâ contra Golubinskij metropolitam Georgium V. Mogila coniunctioni cum catholica ecclesia favisse negat; hanc enim Georgii voluntatem fuisse nuntiorum relationes testantur (cf. p. 50 sq.). — Deinde relationis, quam auctor (p. XXI.) pollicitus est, Rumenorum ad Russicam ecclesiam descriptio plenior ac perfectior desideratur. Tum quomodo haec duo: α) Православіе румынъ — исконная ихъ религія (p. XVIII.); et β) certum est (несомнѣннымъ) Rumenos a colonis Romanis originem ducere (p. XIII. et 1 sqq.) inter se congruant, manifestum non est.

Denique, quomodo in II. tomo repetitionem eorum, quae iam I. t. dixit, evitaturus sit, videbimus. Priore enim tomo ecclesia Moldaviensis sola tractanda erat; verum iam in 2. parte quaedam de metropolis Valachiensis rebus traduntur; quibus de rebus II[o] tomo agere eidem scriptori propositum est. *M. Haluščynskyj.*

Богословскій Вѣстникъ (Nuntius theologicus). September—December. 1905.

S. Smirnov, Исповѣдь мірянъ предъ старцами, p. 1—38. (Confessio laicorum senibus facta). Laici et clerici in saeculo degentes aevo IV.—VIII. in Oriente monachos natu maiores adire solebant, qui ipsis peccata confessis poenitentiam ut spirituale remedium imponerent. Num absolutionem quoque tribuerint, deficientibus fontibus certo affirmari non potest. Non tamen caret fundamento opinio, eiusmodi confessioni coram monacho (non sacerdote) factae vim absolutioni sacramentali similem tributam esse. Inde quaedam animarum pastoralis cura extra monasterii muros a monachis suscipi coepta est. Quaestio, cur monachi hac in re sacerdotibus saecularibus neglectis adiri consueverint, maiore favore monachorum, ipsorum charismatibus maioreque rei spiritualis usu et vitae sanctitate explicatur.

M. Muretov, Іуда предатель (Iuda traditor), p. 39—68. Huius commentationis partis prioris mentio iam est facta (Slavorum litterae theologicae, annus II. N. 1, pag. 52). —

A. Golubcov, О причинахъ и времени замѣны гласнаго чтенія литургійныхъ молитвъ тайнымъ, p. 69—75 (Cur et quo tempore precationibus in missae sacrificio quondam magna voce pronuntiatis secreta ipsarum lectio substituta sit?). Inter causas, quae hancce substitutionem effecerunt, liturgiae contrahendae studium, disciplina arcana, rarior in dies communio fidelium enumerantur. Substitutio haec, temporibus antiquioribus paulatim praeparata, saeculo V. evenit.

A. A., Въ шатрахъ симовыхъ, p. 76—94. Ex diurnis adnotationibus Sinensis missionarii. —

I. Kant, Физическая монадологія, p. 95—127 (Naturalis monadologia). Latina dissertatio Im. Kantii, anno 1756 in universitate Regiomontana habita in Russicum translata a P. Florenskij.

P. Tihomirov, Состояніе философіи къ началу XX. столѣтія. p. 128—134 (Status philosophiae initio saec. XX). Materia porro tractatur. —

A. Běljaev, Профессоръ Московской Духовной Академіи П. С. Казинскій и его переписка съ архіепископомъ Костромскимъ Платономъ, p. 135—168 et 236—253. (P. S. Kazanskij, professor spiritalis academiae Moscoviensis, eiusque cum Platone archiepiscopo Kostromensi litterarum commercium).

Dim. Silin, Къ вопросу объ оживленіи церковно-общественной дѣятельности, p. 169—190. (De augenda industria ecclesiastico-sociali). Haec commentatio profundâ evangelicâque muneris ecclesiastici consideratione inspirata, cuius sententiis quibusdam ii, qui periodicis litteris B. B. edendis praesunt, assentiri recusant, ansam dedit alii in menstruo fasciculo Novembris edendae, quae inscribitur »По поводу статьи свящ. Дим. Силина: Къ вопросу объ оживленіи церковнообщественной дѣятельности« p. 463—473 (a V. Myšcyn conscriptae). —

Episcopus Nikodim, О святѣйшемъ сунодѣ, p. 191—211. (De s. synodo). Commentatio episcopi Jenisejensis eparchiae a. 1874 mortui, iam pridem tradita Bogosl. Věstnik, nunc demum, cum de vita ecclesiastica radicitus emendanda ab ipsis spiritalibus administratoribus ecclesiae deliberatur, foras datur. Reprehenditur insolens titulus Synodi »sanctissimae«, quae a Petro Magno imperatore laesâ ecclesiae libertate constituta est, proponiturque alius: Synodus ecclesiastica, spiritalis vel orthodoxa; reformatoribus occidentalibus accommodata ratio s Synodi ecclesiastico-politica probari non potest. Ecclesia sui iuris est. Caput eius Christus, lex eius evangelium. In rebus spiritualibus imperator ecclesiae filius est. Ut filius habeat suam partem in ecclesiae administratione. non tamen acsi eius gubernator esset. Hoc tempore Synodum constituunt sex archiepiscopi (Petropolitanus, Kijoviensis, Moscoviensis, archiepiscopus Uniatorum, Vilnensis et Tulensis) duoque protoierei. Synodi, cuius membra ecclesiastica auctoritatem suam fere amiserunt, solus dominus supremus procurator est, imperatori tamen subiectus. Quae ad administrationem spectant maxima ex parte in cancellariis ab hominibus saecularibus decernuntur et membris spiritalibus ad subnotandum dumtaxat proponuntur. Subscriptionem recusare id quod ad contemptum auctoritatis procuratoris accipitur quotusquisque animum inducit! Quomodo res mutandae sint adumbratur: Synodi corpus ex solis membris spiritualibus constet; Synodo principales tantum partes administrativae et legislativae administrationis ecclesiasticae attribuantur, cetera omnia episcopis dioecesanis relinquantur, ne omnia in unum conferantur. Synodi negotia duas in partes distribuantur: negotia ecclesiastico-spiritualia et ecclesiastico-politica. Illa a solis personis ecclesiasticis decernantur, in hisce exequendis et potestas saecularis in consilium adhibeatur. Synodi sententias et decreta sistere vel commutare soli imperatori ab ipsis membris synodi informando reservetur. Cancellaria synodi, in quam officiales saeculares possunt admitti, ab episcopo dirigatur. Synodus de rebus in qualibet sessione agendis antea instruatur. Procurator et secretarii synodi clerici sunto etc.

Th. M. Il'inskij, Митрополитъ Зосима и дьякъ Федоръ Васильевичъ Курицынъ, p. 212—235. (De Zosima metropolita et F. V. Kuricyn diacono.) In tractatu historico, cuius materia in libellis posterioribus porro tractatur, Zosima, metropolita Moscoviensis qui sub fine saec. XV. floruit, in suspicionem haereseos iudaizantium a pr. Iosifo vocatus purgatur.

A. Spasskij, Изъ новыхъ открытій въ области древней церковной исторіи, p. 266—293 et 394—411. (Ex eis quae nuper inventa sunt ad antiquam historiam ecclesiasticam spectantia.) Duo libelli Graeci tempore persecutionis Decianae (249–251) ab exactoribus imperialibus per urbes et vicos constitutis, iis, qui a fide christiana recesserant — lapsis

— exhibiti, quorum alter in thesauro manuscriptorum Bructeriano per Krebs inventus modo in imperatorio musaeo Germanico Berolini asservatur (editus in Sitzungsberichte der k. preussischen Akademie der Wissenschaften, No 2, 1894 et descriptus per Harnack in Theol. Literaturzeitung 1894 No 2, p. 38—41), alter, in manuscriptorum thesauro archiducis Rhenani repertus est, (editus per Wessely in SAB. phil.-hist. Klasse, 3. Jan. 1894 et descriptus per Harnack in ThLz. 1894, p. 162—163). Haec sunt verba eius: Sacrificiorum exactoribus in pago Philadelphia. Ab Aurelio Syro et Pasvio fratre atque a Dimitriade et Sarapiade uxoribus legitimis. Nos semper diis immolavimus et nunc vobis praesentibus secundum legem libationes perfecimus et de epulis sacrificalibus edimus, huiusque facti testimonium precamur. Avete. Praestiterunt Aurelius Syrus et Pasvius. Scripsi ego Isidorus pro illis litterarum iusciis 3. Litterae Psenosirici presbyteri ad Apollonium presbyterum. Documentum hoc, loco quodam inter vastas solitudines aegyptiacas sito inter alias litteras detectum, in musaeo Britanico asservatur et a prof. Diessmann (Tübingen und Leipzig 1902) editum et descriptum est. In tractatu Mommseni »Zweisprachige (Graeca et Latina) Inschrift aus Aricanda«, in comment. period. »Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich-Ungarn Jahrg. XVI., Wien 1893, typis exscriptum est. 4. »Vestigia christianae religionis in Graecis insulis«. Detectarum nuper inscriptionum in coemeteriis quarundam insularum maris Aegaei, in opere Hilleri »Corpus inscriptionum Graecarum insularum maris Aegaei« editarum, doctus Achelis in ZNW. (1900, I., pag. 87—100) maiorem partem magna cum eruditione recenset.

S. Bratkov, Религіозное образованіе и періодическая печать римско-католическаго клира въ Италіи. p. 305—323. (De religiosa eruditione et litteris periodicis cleri romano-catholici in Italia). Materia porro tractatur. (V. Sl. lit. th. II., 53.). De Civiltà Cattolica et restituta scholastica philosophia Thomae Aquinatis.

A. Orlov, Лютеръ и Цвингли, p 366—393 (De Luthero et Zvinglio). Comparantur eorum rationes theologicae. Rara sunt historiae exempla, ut aetate aequales defensores eiusdem propositi (restituendi pristinam vitam christianam [?]) tantas inimicitias inter se gesserint, quantas Lutherus et Zvinglius. Orlov diversas eorum vias ad idem propositum assequendum a diversitate naturalis ipsorum dispositionis et diversitate educationis domesticae et institutionis ex parte repetit. Uterque catholicam iustificationis doctrinam reiciens, rigidum determinismum statuebat. Cum autem in Luthero scholastica theologia monachi aetatis mediae facile cognoscatur, Zvinglius potius e philosophica schola antiquae Romae, antiqui stoicismi exiit. Doctrinae eius causalis, geneticus nexus cum illa indubius est. Lutherus liberum arbitrium negat, ut individualitatem tollat; non ita Zvinglius. Negat quidem is quoque liberum arbitrium, verum ex alia ratione; ad stoicorum rationem reversus, etiam malo suum locum rationemque esse in mundi harmonia et universo rerum ordine, in ipsaque voluntate divina ponit. Secundum Lutherum lex homini est data, ut eum in continuo metu culpaeque conscientia contineat Secundum Zvinglium peccatum non est nisi efficiens vel adiuvans morum hominis perficiendorum. Sapientia huius divini consilii maxime e revelatione Christi apparuit. E Christi vita et cruce non solum magnum pretium boni manifestum est, sed etiam necessitas mali a Deo praedestinati, effectus ipsius voluntatis eius consilia divini ordinis non turbans. Hominem sola fide iustificari, docuit Lutherus. Deus propter Christi merita modo forensi iustificat, licet homo revera improbus maneat. Haec fides non est caritate formata; est tantum fiducia salutis in Christo adipiscendae. Etiam secundum Zvinglium sola fides iustificat, alio tamen sensu. Fidem non in illa passiva, intellectuali tantum fiducia Lutheri, a caritate separata ponit, sed vivam, moralem vim spiritus, omnem substantiam hominis moventem praedicat. Fides et caritas unum et idem sunt. Hinc et operibus

bonis in salute hominis constituenda quandam vim concedit: qui opera fidei facit, iustificatus est et filius Dei; vita christiana in continuo motu poenitentiae consistit, consideratione Christi Dei procreatae et spei in eum ut pignus ultimi triumphi boni de malo firmatae. Extra eam solum peccatum et sui aestimatio restant. Verum causa certaminis utriusque doctoris non iustificatio est sed ea, quibus iustificatio efficitur, et quaestio de Eucharistia. Secundum Lutherum solum instrumentum salutis est sacra vis verbi evangelici. Secundum Zvinglium salus in incrementis illorum bonorum elementorum et seminum, quae a Deo hominibus ad salutem praedestinatis insita sunt, consistit. Secundum Lutherum christianus in Eucharistia accipit Christum reapse in, cum et sub pane praesentem; secundum Zvinglium percipere corpus Christi non est nisi credere, Christum pro nobis esse mortuum.

S. Glagolev, Задачи русской Богословской школы, p. 412—448. (De partibus Russicae scholae theologicae.)

Archimandrita Thaddej, По поводу статьи »Рабъ Іеговы (Исаіи 40—66)« въ Бог. В. за Іюль-Августъ 1905 г., p. 448—457. (Ad commentationem »De servo Domini« Isaiae 40—66.) Polemicae adnotationes archimandritae Thaddaei, qui conscripsit librum »Единство книгы пр. Исаіи«, ad tractatum »Servus Jahve« in Nuntii theologici fasciculis menstruis (Iul.-Aug.) emissum, cuius mentio iam est facta (Myšcyn, Sl. lit. theol. a. II., p. 52).

Quas subsequitur responsum (eiusdem) Myšcyn, p. 458—462. »Dixisti aliquando, occidentales theologos exegetas consulto veritatem corrumpere ac studiose mentiri«, scribit Myšcyn Thaddaeo archimandritae. »Iam tunc probavi tibi, hoc crimine accusari eos non potuisse nisi ab homine caeco furore, et iam tunc praemonui te, ut caveas eiusmodi a proposito legis Christianae abhorrentem affectum«. —

S. Šumov, Наглядность и ея примѣненіе въ духовной школѣ, p. 474-483. (De disciplinis sensibus et oculis subiciendis in scholis spiritalibus et experimentis eo pertinentibus.) Multum abest, ut desiderata Am. Comenii, ut res quae adolescentibus exponuntur sensibus et oculis eorum subiciantur, in scholis et seminariis spiritalibus, ubi facile ea methodo paedagogica, didactica, historia, historia biblica aliaeque disciplinae tractari possunt, iam ad effectum adducta sint. Qua ratione et quibus conditionibus methodo huic maior in scholas aditus patefieri possit, Šumov paucis exponit.

L. Sokolov, О сокращеніи дѣлопроизводства въ духовныхъ учебныхъ заведеніяхъ, p. 484—500 (De amputandis negotiis rei administrandae in spiritalibus scholis)

N. Kapterev, Къ вопросу о церковной реформѣ, p. 506—524. (Ad quaestionem de rebus ecclesiasticis in melius restituendis.) Pars ab I. V. Preobraženskij in corpore suo (de quo Sl. l. th. I., 279 s.) relicta, quo inter 66 litteras periodicas 4 tantum ecclesiasticae comprehenduntur, aptis supplementis expletur fervorque cleri in gravi hoc negotio tractando iure laudatur.

A. Orlov, Сущность и историческое значеніе такъ называемаго »Культуркампфа« въ Германіи, p. 588—624 (Vis et ratio historica sic dicti »Kulturkampf« in Germania.) Vexatio ecclesiae in Germania e conflictu duarum rationum orta est: rationis in Syllabo pronuntiatae ecclesiam esse societatem veram, perfectam et plane liberam, cuius iura non liceat potestati saeculari circumscribere vel determinare (Syl. 19 n.) et rationis quae naturalistica vocatur (secundum papae terminologiam) extra ecclesiae et papae auctoritatem nuper ortae, qua vita ecclesiae catholicae imperiali administrationi subicitur. Eventus anni 1870—71 ad infestum animum alendum contulerunt. Gallia victa, imperium Germanorum cum protestantium Borussorum rege principatus locum tenente, diffidentiam Romae, — Borussiae suspicionem promulgatio dogmatis de papae infallibilitate, cuius limites super iustum modum exaggerabantur, nutriverunt. In imperio parem fere partem

catholicorum et protestantium continente protestantici imperatoris studium eo tendebat, ut fracta clericalium vi politica, postpositoque Romae influxu tam catholica quam evangelica subditorum pars in unum assimilaretur. His expositis ipsa nova »persecutio Diocletiana« quam catholici vocabant describitur. Utraque parte fatigata cum Pio IX. mortuo quietus et pacis amans Leo XIII. cathedram Petri ascendisset, et in senatu imperio Germanico alii adversarii nascerentur, aequationis bonorum studiosi, Bismarck signum receptui dedit et pax vel saltem indutiae initae sunt. Enumerantur pacti conditiones. Nec papa nec gubernium nec recentioris cultus humani civilisque propugnatores ab institutis suis abducti sunt. Compromissum factum est, sed quaestio mutui usus novos exitus exspectat. Hic est tamen certaminis indubius effectus: papa motus est, ut in re civili tractanda ex angustis suis limitibus in latiorem provinciam politico-socialem exiret.

N. **Zaozerskij**, Основныя начала желательнаго для русской церкви учрежденія патріаршества. pag. 625 - 657. (Quibus nitatur rationibus constitutio patriarchatus ab ecclesia Russica desiderata.) Materia porro tractatur. Est nunc universale desiderium ecclesiae Russicae, ut in ea dignitas patriarchalis restituatur. Sed quid sit patriarcha, quae sit eius iurisdictio et quomodo eo constituto temperanda sit Russica ecclesia, de hac quaestione in Russica societate vagae et perplexae sententiae circumferuntur. Hanc ob rem Zaozerskij quomodo restitutio dignitatis patriarchalis et ad fundamenta iuris canonici et ad temporum nostrorum rationem pertineat exponit. Commentationem suam in duas partes dividit: in prima quaestionem illustrat, quid sit patriarcha et quale sit ecclesiasticum eius officium et munus. Iura et iurisdictio patriarchae, modus adhibendi iurisdictionem, eius electio et remotio tractantur. In altera parte consilium temperandi totam ecclesiam Russicam adumbratur.

M. **Tarěev**, Живыя души. p. 658—681. (Animae vivae.) Hic professor theologiae moralis in Academia Moscoviensi morales vires Russiae aequalis nostrae aetatis delineat

N., Ревизія духовно-учебныхъ заведеній. p. 682—697 (De inspiciendis disciplinis spiritalibus). Curam disciplinarum spiritalium, quae tribus tantum exactoribus committitur, omnium rerum tradendarum non semper sat gnaris, quae non raro per decem annos negligitur, non esse iustam ostenditur, quaedamque consilia huc spectantia proponuntur. Inspectio doctrinae per viros in re cognoscenda bene versatos (in seminariis aptissime per academiarum professores) facienda ab inspectione artis educandi et bonorum administrationis separetur. Exactorum numerus augeatur, seminaria et scholae spiritales proprios habeant.

Episcopus **Antonius**, Первая отвѣтная докладная записка Св. Правительствующему Синоду. p. 698—710. (Primum rescriptum S. Synodo). Rescriptum Antonii, episcopi Volyniensis et Žitomiriensis ad quaestionem »De compositione exspectatae universalis synodi Russicae«, quo e canonibus et usu ecclesiae episcoporum proprium esse ius universalem synodum constituendi defenditur.

Contra haec N. P. **Aksakov** sub titulo »Всецерковный Соборъ и выборное начало въ Церкви«, p. 711 - 777 (Universalis synodus et eligendi ratio in ecclesia) iussu partis »32« sacerdotum Petropolitanorum contendit non solis episcopis sed et sacerdotibus et laicis locum esse in universali synodo

N. **Popov**, Объ отношеніи пастыря церкви къ современнымъ общественнымъ движеніямъ. p. 778—815. (De relatione pastoris ecclesiae ad praesentes motus sociales.) Quid sit ecclesiae pastorum? Ab hisce conaminibus et motibus socialibus abstinere an ipsa attingere et in eis versari? Inter ecclesiae Russicae pastores utraque opinio suos habet defensores. Popov a parte posteriore stat. Dr. *L. Petr.*

Церковный Вѣстникъ, издаваемый при с. петербургской духовной Академіи. 1905. № 16—32.

Graves tristesve eventus, quibus Russia praesenti tempore agitatur, innumeris fere consiliis reformandorum diversorum modorum vitae ecclesiasticae ansam dant, quorum alia certe in reformationibus perficiendis adhibebuntur, alia tamen, eaque plura, tamquam privatae opiniones singulorum praeter meritum bonae voluntatis haud alium effectum creabunt. Cum angustiarum loci causa omnia consilia hic explicari non possint, nihil aliud superest, nisi ut solus conspectus commentationum huc spectantium secundum materiam reformandam ordinatus hic notetur. Tractatuum tamen graviorum in parenthesi breve argumentum ponitur.

Ecclesiae status de integro temperatio tractatur hisce: P. Kudrjavcev, По поводу реформы церковнаго управленія. Col. 482. (Parata reformatio ecclesiasticae administrationis positivum faustumque effectum non habebit, nisi in convocando concilio ecclesiastico non episcopi soli sed etiam clerus curatus et quidam parochiani partem habebunt, et nisi reformatio et parochias et dioeceses respiciet) — N. C., Объ институтѣ благочинныхъ. Col. 496. (Auctor abrogationem status propriorum rectorum ac moderatorum cleri (благочинныхъ) lege institutorum, quorum est vitia cleri sui districtus annuntiare, petit. Clerus quoad suos defectus ad suam auctoritatem penes parochianos tuendam peculiari iudicio spirituali subsit ex electis clericis constanti, cum admissione publicae causae dictionis et defensionis) — N. Aksakov, Канонъ и свобода. Col. 522, 552. (Ecclesia orthodoxa ea ex causa non est libera et eam ob rem e participatione in vita populi est exclusa, quia de fundamento suo canonico deiecta, organismus non canonicus effecta est. Forma ecclesiastici regiminis nec monarchia nec oligarchia est. Potestas ecclesiastica non est igitur penes monarcham vel hierarchas, cuiuscunque gradus sint, sed penes ecclesiam ipsam, neque potest nisi a synodis canonice exerceri, quae ita ordinentur, ut synodi inferiores et latiores moderationi ac regimini synodorum superiorum subiciantur.) — Arh. Mihail (Арх. Михаилъ). »Первосвятитель« или »первоприсутствующій?« Col. 587. (De concilio generali, quod ex voluntate imperatoris prorogatum est.) — Потребность въ общеепархіальныхъ и окружныхъ пастырскихъ собраніяхъ. Col. 598. — О составѣ церковнаго собора. Col 641. — Изъ мнѣній объ ожидаемой церковной реформѣ. 675. — Религіозныя послѣдствія приходской реформы. 677. — О подготовленіи къ собору. 709. — Правящій соборъ. 713. — Церковный соборъ и сословная рознь въ Церкви. Col. 803. — A. Mihail, Объ областномъ управленіи въ Церкви. Col 808. (Petitur, ut collata in unum ecclesiae potestas aliquatenus laxetur. Episcopis maior auctoritas suo iure agendi sit adiudicanda, quae tamen dioecesanis synodis ad modum pristinarum, quae quotannis agebantur, definiatur.) — Arh. Mihail, Епископъ и епархіальные съѣзды. 832 — A. Il'enkov (А. Ильенковъ), Старый вопросъ. 918. (Qua ratione provideri possit indigentiis cleri) — Arh. Mihail, Епархіальные и благочиннические съѣзды. Col. 1025. (De amplianda autonomia dioecesanarum synodorum.)

Lege de tolerantia et libertate confessionis 17. Aprili 1905 promulgata occupantur: 17-е апрѣля для православной Церкви. Col. 513. (Laeto cum animo lex 17. Apr. de tolerantia annuntiatur, ex qua libertas ipsius ecclesiae orthodoxae, quae modo republica in omnia, quae ad illam pertinent, importune se ingerente impedita ac veluti constricta est, promittitur. — De eadem materia tractat О послѣдствіяхъ указа 17. апрѣля для православія. Col. 737. (Libertas confessionis non tali modo potest concipi, ut gubernium indifferens maneat ad conamina studii alterius confessionis, praesertim catholicae, quoscumque ad suas partes subdole adiungendi. Commentatio ea alii polemicae, a sacerdote catholico scriptae ansam dedit (Голосъ Католика, col. 746): Unio agnitione romani Pon-

tificis continetur. Confessio orthodoxa libere suam liturgiam poterit retinere. Catholicismus cum ritu latino non est pro eodem habendus. Hinc unio tamquam titulus certaminis contra religionem catholicam iuste adhiberi non potest. — R. Kumov (Р. Кумовъ), Призывъ. Col. 811. (Respectu novarum conditionum libertate confessionis et censurae creatarum orthodoxi ad strenuum et intentum certamen vocantur.) — Къ вопросу о свободѣ вѣроисповѣданія, вѣротерпимость и индифферентизмъ. 869. — Свобода совѣсти и старообрядцы. 908.

Reformando de libris edendis iudicio dedicati sunt tractatus: Al. Kotovič (Ал. Котовичъ), Чѣмъ живетъ Церковъ. 515. — P. Světlov (П. Свѣтловъ), Какъ же быть безъ духовной цензуры? Col. 682, 718, 778. (In rebus, quae directe ecclesiam tangunt, censura necessaria est, spirituali naturae ecclesiae utique respondens.)

Necessitas reformationis seminariorum et institutorum spiritualium agnoscitur in articulis: Потребность въ реформѣ духовной школы. 404. — Истинная причина бѣгства семинаристовъ. Col. 493. (Aditus ad altiora studia amplioremque eruditionem in academiis sacerdotibus omnibus pateat. Numerus clausus, ex quo nimius rigor examinum et omissiones in examine approbatorum nascuntur, item exclusio sacerdotum, qui uxores duxerunt, tollantur) — Къ реформѣ духовно-учебныхъ заведеній. Col. 545. (Auctor ad seminaria reformanda convocationem collegiorum e praepositis seminariorum libere electorum commendat. In hisce causae tristis status seminariorum deliberentur.) — Толки о духовно-учебной реформѣ. Col. 583. - Къ съѣзду преподавателей. Col. 679. — Къ вопросу о реформѣ духовной школы: желательныя преобразованія, школа и жизнь. Col. 836. — Ant. Grinevič (Антонъ Гриневичъ), Къ реформѣ духовной школы. Col. 840. — Къ духовно-учебной реформѣ: проектъ преобразованія семинарій въ высшія школы. 929. — Прошлое и настоящее. 961. —

Reformandam liturgiam spectant tractatus: Объ упорядоченіи церковной службы. Col. 501. (Auctor duplex praeprimis malum amovendum suadet: contractiones liturgiae modo consuetas et indiligentiam in sacris agendis.) — Th. Bogos (Ѳ. Богосъ), О церковномъ чтеніи. Col. 685. (Ex articulo »О чемъ говорить на съѣздахъ« in No 13 Церк. Вѣстнику publicato thema de lectione in ecclesiis eligitur modusque legendi maioris partis psalmistarum tamquam praeceps, mechanicus et fere inarticulatus improbatur.) — О проповѣдничествѣ. Col. 930. (De oratione sacra. Ecclesia orthodoxa ad imitandum exemplum catholicorum et evangelicorum commonefit, apud quos orationes sacrae pro substantiali parte liturgiae habentur, cum in ecclesia orthodoxa raro habeantur. Suadetur, ut sacerdotes ad orationes sacras habendas obligentur.)

Ius matrimoniale tractant: О раздѣльномъ жительствѣ супруговъ. 673, ubi revisio legislationis de divortio petitur. — О каноническихъ основаніяхъ къ разводу. 801. (Ex pristina praxi doctrinae scti Basilii et codicis Iustiniani innixa, complures legitimae causae divortii admittebantur, quarum sex enumerantur. Anno 1809, principis Galicyn, S. Synodi procuratoris opera, sola fornicatio ut sufficiens causa divortii admissa est. Cum in imperiali Consilio (Госуд. Совѣтѣ) causa divortii discutienda exspectetur, reditus ad mitiorem praxin pristinam commendatur.)

Лѣтопись церковной и общественной жизни за границей. (Annales vitae ecclesiasticae et politicae extra Russiam.) — Significatio fit periculi orthodoxiae in Galicia et Bucovina imminentis, ubi praeter Polonos et sodales Societatis Iesu Ukrajinomani, qui vocantur, subsidio Romae innixi populo uniendo ecclesiae catholicae operam dant. (509.) — Mentio fit encyclicae Pii X. de 15./4 1905. (Acerbo nimis) de doctrina christiana altius accuratiusque tractanda, de erigendis in qualibet parochia congregationibus doctrinae christianae et de continuanda instructione religiosa iuventutis ad scholam iam non pertinentis. (Col. 542.) — Recensetur opus »Pio X.

Suoi atti e Suoi intendimenti«, cuius auctor persona papae proxima(?), damna et detrimenta ecclesiasticae vitae in Italia inquirit et varios ea emendandi modos urget: maiorem simplicitatem apparatus palatii papalis, diminutionem numeri ordinum religiosorum reformationemque congregationum, seminariorum, ubi libertas sui iudicii opprimitur et simulatio alitur, purgationem cultus; cardinales non secundum dignitates hierarchicas sed secundum merita creentur etc. Col. 667. — Deliberationes episcoporum Dalmatiae et Istriae Romae habitae gesta de restituenda vel conservanda Slavica lingua liturgica narrantur spesque restaurationis huius iuris fere nulla promittitur. Col. 699. — Iterum eadem materia in forma epistolae Romae scriptae et »Папское славянофильство« intitulatae aequali cum diffidentia tractatur. Col. 775. - Recensetur encyclica Pii X. ad episcopos Italiae, qua Leonis XIII. prohibitio participationis catholicorum in politica ac legislativa actione Italiae abrogatur. Col. 795. — Secundum opus Dris Verguni de periculo pangermanismi deliberatur ostenditurque, quomodo certamen cum pangermanismo non solum ad Slavos occidentales sed et ad ipsos Russos pertineat. Col. 830. — Describitur XVI. Congressus ss. Eucharistiae adoratorum Romae 1 6 Iunii 1905 habitus. Col. 923. — Изъ Праги. (Litterae Praga missae.) Veterocatholici, quorum nonnulli quibusdam concessionibus acceptis (v. gr. communis confessionis) in ecclesiam orthodoxam nuper ingressi sunt, paucis hebdomadibus elapsis iam declararunt se nil commune cum ecclesia orthodoxa amplius habere. Episcopus Zadrensis, caput ecclesiae orthodoxae in Austria ex postulato gubernii ius veterocatholicos in ecclesiam orthodoxam recipiendi iisque functiones parochiales exhibendi orthodoxo clero Pragensi ademit. Auctor epistolae munus orthodoxae ecclesiae Pragensis expendit et persuasum habet illud non in proselytismo sed in »slavjanofil'stvo« consistere. Suadet simul, ut sacra divina Pragae simili modo ut in Russia absque contractione ritus celebrentur. Repraesentationem orthodoxiae Pragae sufficientem esse negat. Quo meliore habitu orthodoxa ecclesia Pragensis ornata erit, eo maiore vi ea, quae antiquitus per ss. Cyrillum et Methodium tradita sunt, Pragae resuscitabuntur, eoque maior spes erit Bohemos ad ecclesiam orthodoxam reducendi. Qui conatus non initium sed finem industriae orthodoxiae Pragensis expleat, necesse est.

Praeterea tractatus notentur: Доброе начало. Col. 705. (Translatio Scripturae sacrae in linguam Russiae parvae ut bonum initium grate accipitur) — П. К-д-цевъ, Будда или Христосъ. Col. 709. (Quod in quadam ephemeride Germanica legitur in bello cum Japonia Christum a Budha fuisse victum, falsum esse ostenditur, cum in hoc bello controversia Budhae cum Christo non sit acta.) — А. М. Ч., Странное требованіе. Col. 814. (Impugnatur votum Theodori, ut excommunicatio comitis L. N. Tolstoj tollatur. Quid mali comiti Tolstoj evenit? Quod ecclesiae praesules pronuntiarunt, non est nisi: Doctrina Leonis Tolstoj doctrinae ecclesiae orthodoxae adversatur; nos pastores doctrinam eius erroneam pronuntiamus, et cum Tolstoj ipse declaret, se ecclesiae orthodoxae membrum non esse, nec ecclesia eum membrum suum iudicat, donec ipse ad eam redire voluerit.) — V. Vvedenskij, Епископство и монашество. Col. 865. (Censura tractatus »Episcopi et monachi« iam anno 1863 in Прав. Собесѣдникъ publicati, modo in proprio libello editi. Tractatus polemicus adversus opiniones ephemeridis День, ac si canonibus electio episcoporum e solis monachis admittatur. Ostenditur, canonibus, postremo in synodo Trullana, nihil aliud postulari, nisi ut episcopi electi coniuges suas dimittant.) — Arh. Mihail, Епископъ и Консисторія. Col. 897. (Consistorium, quod in Russia a S. Synodo nominatur et fere sui iuris praesidium episcopo non concedit, malum esse exponitur, desideraturque ut in sacerdotale consiliarium collegium episcopi immutetur.) — E. Akvilonov, Панихиды надъ иновѣрцами. Col. 970. (Exprimitur desiderium, ut quaestio,

num licitum sit orthodoxis sacerdotibus militaribus super non orthodoxis mortuis, ubi ipsorum sacerdos desit, panichidam agere, auctoritate ecclesiastica definitive solvatur. Akvilonov suam opinionem profert, prioribus decisionibus quorundam episcoporum et synodorum particularium innixam, hanc participationem in sacris non esse licitam.)

Dr. *Lub. Petr.*

A. P. Lebedev, **Исторія вселенскихъ соборовъ,** часть II. Вселенскіе соборы VI., VII. и VIII. вѣковъ. **(Historia conciliorum oecumenicorum.** Pars II.) Peterburg 1904. Pag. 343, rubl. 2·—.

Titulus partis huius eadem determinatione restringendus est, quae primae parti apposita est, cum auctor fere exclusive haeresiologiam saec. VI.—VIII. prosequatur. Tractatio reipsa per tres partes procedit, quae tres haereses spectant.

Quarum prima de monophysitismo est. Initio describit auctor monophysitismi post Chalcedonense fata sequendo ordinem patriarchatuum orientalium Hieros., Alex. et Antiocheni. Deinde ad ecclesiam Cplnam transit, de tribus capitulis disserit, singulorum in utramque partem disputabilitatem exponit et defendit, denique conc. V. oec. gesta enarrat. Auctori propositum quidem non erat, historiam ecclesiasticam illius aetatis scribere, quae omnibus gestis occuparetur. Nihilominus intra fines operis huius quaedam non erant omittenda. Sic e. gr. in primo articulo sectionis huius fere unice imperatorum de rebus fidei sollicitudinem secundum Euagrium et Theodorum lectorem recenset in ea, quae ecclesiarum praesules, quaesierint et paraverint, remedia non inquirens (Cf. ep. archimandritarum et monachorum Syriae secundae ad Hormisdam ep. 19 ed. Thiel; commonit. Gelasii I. papae ad Faustum ep. 10 item ep. 26. apud M. 136.) In Iustinianum auctor nimis bene affectus videtur, cum praesumtionem illam, qua anathema episcopis nondum ab ecclesia iudicatis impingere attentavit, nulla censura notet; Vigilium violentiae cedentem continuo tamquam hominem ingenii instabilis sugillat. Attentione digna est nota quaedam auctoris de episcoporum orientalium protestatione, qua declarant, se subscriptiones exhibere dependenter a R. P., quam relationem monet se tantum referre, utrum autem ipsi credendum sit nec ne, iudicare se non posse, cum apud solos scriptores occidentales sit conservata.

Ex parte altera auctoris de Honorio mentio praeteriri non potest. Itaque Lebedev Honorium haeresis reum ex litteris eiusdem arguisse sibi videtur. Honorii etiam alio loco meminit. Dum de Sophronio refert, qui Romae auxilium invocavit, monet diu conamina eius successu prospero caruisse „quia inter papas ipsos haeretici erant e. gr. Honorius." Secus de Honorio in libro Lebedev sermo non recurrit. Ceterum Lebedev monet Honorium deceptum esse. „Sergius, ita L, tanto artificio rem cum Honorio gessit, ut iste facile in haeretica retia se intricaverit, quae ei a patriarcha Cplno posita erant."

Iam vero assentiendum esse videtur Lebedev, quatenus difficultatem contra Honorium e litteris eius, non e damnatione ipsius a. 860 facta petendam esse censet. Rationes tamen seu textus, quibus rem evincere studet, prorsus sunt inefficaces. Prima enim („unus operans")

nulla est. Altera autem „confitemur in D. Iesu unam voluntatem" recte intelligitur e contextu, e quo patet unitatem nil aliud esse quam absentiam contrarietatis, quam homines lapsi in membris suis experiuntur. Ceterum Lebedev, qui scripta illius periodi apprime cognita habet, auctoritates externas s. Maximi et Ioannis abbatis causam Honorii inexpugnabilem reddere poterit animadvertere. Quae quidem ecclesiae latinae nequaquam amice scripta minime nostrum est, auctori in malam explicare partem, cum vel catholici scriptores diversas, immo oppositas in hac controversia sententias tulerint.

Sectio tertia iconoclasmi historiam exhibet, quaenam fuerint a saec. IV. haeresis initia et prima germina, quibus rationibus propagata sit haec „despotica civilis potestatis invasio in ecclesiae rationes", quomodo a viris ecclesiasticis suppressa, ab aulicis et militibus recocta sit, ac tandem defecerit. Enarratio fidelem et veram haeresis imaginem exhibet, haud semel et pietate non ficta splendet, quae libri virtutes librum valde commendant eique et ultra scholae fines aditum comparant.

Verum popularitati nonnumquam etiam distinctior dictio et expressio multum prodesse potest, cum prima omnis historiae lex sit, „ne quid veri dicere non audeat." Sic e. gr. quaestio gravissima, unde concilio nota oecumenicitatis accedat, e libro colligi nequit, adeo ut vere necessarium sit dicendum illud „дѣло по собору" quod in Russia agi audivimus. Concilium V. dicitur oecumenicum inde ab initio quamvis Occidens nullatenus repraesentatus fuisse agnoscatur. Rationes gravissimae, ob quas canones Trullani approbati a Romano Pontifice non sunt, sedis Cplnae elevatio ibi decreta (c. 36) atque postulatorum R. Pontificis repulsa antea facta non commemorantur.

In appendice addidit L. brevia complementa ad quattuor concilia priora. „Le 1. Concile de Nicée d' après les textes Koptes," tomi duo, quae a concilio ipso descendere, Revillout, inventor et editor documenti, putavit; Lebedev impugnat opinionem octo argumentis. Verhandlungen der Kirchenversammlung zu Ephesus am XXII. August 449. aus einer Syrischen Handschrift übersetzt von Dr. Hofmann, Kiel 1873. Postremo narrantur gesta IV. concilii a. 451. secundum acta propria.

Lebedev ut verus historicus sobrie omnia pertractat, laudem bene meritam neque Pontificibus R. denegat et systematica compositione styloque populari excellens summi pretii opera scribit.

Car. Večeřa.

SERBICA.

Istočnik 1906, nr. 1—6.

Posljedice razvoda braka zbog preljube (De sequelis divortii propter adulterium permissi), 5–9.

Ecclesia orientalis separata admittit divortium ob adulterium; iuxta canones suos parti innocenti novum matrimonium permittit, at nocenti iuxta canones novum matrimonium vix potest permitti. Ob causas graves crimen excusantes canones viro nocenti quidem matrimonium novum permittunt, sed nunquam mulieri nocenti. Experientia teste maior pars talium dissolutorum, si a novo matrimonio

arcentur, in fornicationem incidit, magno fidelium scandalo. Quapropter multi episcopi parti nocenti magis indulgentes saepius novum matrimonium permittunt; quae consuetudo in singulis ecclesiis »autocephalis« iam valorem iuridicum obtinuit. Ut per totam ecclesiam orientalem hac in re uniformitas quaedam obtineretur, Antonius metropolita Petropolitanus a. 1903 omnium ecclesiarum autocephalarum antistites de eorum procedendi modo interrogavit. Ioachim patriarcha Constantinopolitanus respondit in ecclesia sua iam diu vigere consuetudinem parti nocenti matrimonium novum concedendi, ne alioquin in fornicationem incidat. In eccl. Hierosolymitana iuxta responsum patriarchae divortia ob adulterium rarissima sunt; potestas ecclesiastica coniuges litigantes placare studet. Sin autem divortium impediri non potest, mulier tunc tantum a novo matrimonio arcetur, cum ipsa reconciliationem impossibilem reddidit. Ecclesia Antiochena et Graecohellena mulieri nocenti novum matrimonium nunquam permittunt. In Serbia ad arbitrium singulorum episcoporum proceditur cum nulla vigeat consuetudo legitima. In Romania (Rumunia) causae matrimoniales legibus civilibus subiectae sunt; potestas ecclesiastica his in causis nulla est. In Bosnia-Hercegovina et Crnagora severius quidem proceditur, tamen utrique parti matrimonium novum conceditur. — Patet igitur errorem in re dogmatica et iuridica de matrimonio omnibus ecclesiis separatis magnas parare difficultates sequelasque tristissimas habere pro societate humana.

QUAEDAM, DE QUIBUS THEOLOGI UTRIUSQUE ECCLESIAE DISSENTIUNT.

VI.

Doctrina Russorum de canone Veteris Testamenti.

Concinnavit Ad. Jašek.

Verum, cum Lutherus et sectam eius secuti pro libertate illa, quam praedicabant, quaecumque ipsis apta non esse videbantur traditionis divinae vi sublata a librorum sacrorum numero segregassent, Russorum theologi tempore procedente de canone V. T. secus sentire coeperunt et protestantium decreta approbabant. Sed haec ratio erat, non usus, quia difficile erat prorsus novum usum statim inducere et aliam auctoritatem vel fortasse nullam tribuere libris, qui ab initio in russicis sacrarum litterarum corporibus sine discrimine auctoritatis cum aliis commixti erant; haec sane erat Sacra Scriptura, in qua non solum pia et utilis lectio continebatur, sed ex qua etiam doctrina ecclesiae hauriebatur. Qua de causa primi conatus novam doctrinam in Russiam inducendi sunt incerti et pavidi. Immo etiam nostris annis Aleksěj Speranskij primus theoreticus propugnator, ut ita dicam, in Russia novae doctrinae de auctoritate librorum deuterocanonicorum queritur, quod ea doctrina, quam ipse propugnat ac tuetur, hucusque in ecclesia russica non sit satis explorata, absolute certa, quae in controversiam vocari non possit. Adducam ipsissima eius verba, quibus primo loco praesentem sententiam scriptorum russicorum exprimit [59]): „Nostra or-

[59]) Алексѣй Сперанскій, Краткій историческій очеркъ судьбы неканоническихъ книгъ Ветхаго Завѣта. Христіанское Чтеніе. СПБ. 1881, p. 387—404. Auctor pertractat originem deuterocanonicorum

thodoxa et patria ecclesia in hoc capite explicando (sc. in quaestione de libris non canonicis) libera est ab immoderatis et quasi curtis sententiis. Quamquam enim non eundem valorem iis tribuit ac libris canonicis, tamen eos a bibliis non relegat, quippe qui ad pietatem excitandam et ad docendum aptissimi sint; in nostris editionibus bibliorum et slavica et russica hucusque inter canonicos libros collocantur. Aptitudinis eorum ad sanctitatem alendam habita ratione nostra ecclesia lectiones ex nonnullis non canonicis libris in publico cultu proponit (ex Sapientia Salomonis, cantico trium puerorum, oratione Manassis). Haec orthodoxae ecclesiae doctrina apud nos nondum plene explicata nec applicata est in commentationibus de his libris.

Sed tamen iam saec. XVIII. invenimus vestigia doctrinae prorsus alienae a Petri Mogilae de canone librorum ss. V. T. sententia. Theophanes Prokopovič, professor in academia Kijoviensi (1712—16) in praelectionibus [60]) de canonicitate singulorum librorum tractans provocat ad ss. patres, quorum auctoritate rem definiri iudicat". „Est vero gravissima quaestio" [61]), docet auctor, „quinam sint illi libri certo nomine et numero canonici: nam licet sint plures extra controversiam positi, et de quibus numquam dubitatum inter christianos est, quod sint sacri et divini: sunt tamen nonnulli, qui vocantur in dubium. Causa dubitationis est, quod cum certis sacris libris in eodem volumine ab imperitis olim alii quoque libri positi fuerint, et nunc etiam simul typis imprimantur. Quaestio, inquam, haec gravissima et cum propter acerrimas inter plurimos heterodoxos theologos (forte etiam inter orthodoxos aliquos) lites, tum maxime propter rei ipsius gravitatem. Nam si non aliunde, nisi ex canonicis Sacrae Scripturae libris de rebus divinis

---

librorum. ad eosdem relationem Iudaeorum Palaestinensium, Iesu Christi et apostolorum, breviter percurrit sententias ss. patrum usque ad reformationem, demonstrat doctrinam primorum protestantium aliam fuisse atque eorum, qui nunc sunt, eamque proxime accessisse ad doctrinam Russorum, perscribit evolutionem canonis V. T. in ecclesia catholica et praesentem statum Catholicorum, Protestantium et Russorum doctrinae de libris deuterocanonicis. P. 408: »Наша православная отечественная церковь въ этомъ пунктѣ стоитъ на высотѣ пониманія, свободной отъ крайныхъ и одностороныхъ воззрѣній. Она не усвояетъ этимъ книгамъ значенія одинаковаго съ каноническими, но въ тоже время и не исключаетъ ихъ изъ Библіи, какъ глубоко назидательныя и поучительныя произведенія; въ нашихъ изданіяхъ Библіи славянскомъ и русскомъ, онѣ доселѣ занимаютъ мѣсто между каноническими книгами. А имѣя въ виду назидательность содержанія ихъ, наша церковь предлагаетъ чтенія изъ нѣкоторыхъ неканоническихъ книгъ при общественномъ богослуженіи (изъ Премудрости Соломоновой, пѣснь трехъ отроковъ и молитву Манассіи). Это православно-церковное воззрѣніе еще не получило у насъ полнаго своего развитія и приложенія въ научныхъ изслѣдованіяхъ объ этихъ книгахъ«.

[60]) Theophanes Prokopowicz, Christiana Orthodoxa theologia. Ex officina Breitkopfia Lipsiae 1792. Loci afferuntur sec. Alex. Dombrovski in Revue biblique, 1901, l. c

[61]) Idem, l. c, § 185, p. 164—165.

doceri nos oporteat; si non aliunde probanda vera dogmata, haereses confutandae, omnis denique controversia finienda sit: agitur utique de salute aeterna, cum de certitudine canonis istius agitur. Si enim non discernas inter canonicos et non canonicos, poteris non canonicum pro canonico suscipere et illi tamquam Verbo Dei credere, quod est verbum mere humanum; sic facile impinges in falsum, quod tibi videbitur verissimum, utpote ipso auctore Deo prolatum. En quale et quantum periculum . . . Porro non est dubium, non omnes, qui in volumine, quod vocant Biblia, continentur, canonicos libros esse“. In inquirenda canonicitate singulorum librorum testimonia ss. patrum in contrarias partes affert. „Esther librum Origenes quidem numerat inter canonicos apud Eusebium citato loco; numerat et Damascenus et Cyrillus Hierosolymitanus et Hieronymus et Augustinus et citatus canon Apostolicus et concilium Laodicenum et Carthaginiense et fere omnes alii. Tres tamen refragantur: Athanasius et Nazianzenus locis citatis: Nazianzenus quidem dubitando loquitur: Sunt quidam inquit qui non numerant etc. Athanasius vero extra canonem ponit; et tertius Melito apud Eusebium citato loco non memorat. Plura igitur pro se, quam contra se Esther habet testimonia. Pars tamen eius extrema (quae in vulgatis Bibliis habetur) stare nequit et illa forte integrum etiam librum vocaverat apud quosdam in dubium“ [62]). Hac nova methodo, quam, in enumerandis ad utramque partem latis sanctorum Patrum sententiis unice consistere videmus, Prokopovič omnes libros deuterocanonicos V. T. facili negotio inter apocryphas scripturas detrudit. En eius definitivae de singulis libris in Iudaeorum canone non exstantibus sententiae: De libro Iudith: . . . „Tot igitur et tanta documenta plane evincunt librum Iudith inter canonicos referendum non esse“ [63]). De libro Tobiae . . . „neque nos infitiamur bonum esse ac proinde lato modo sacrum et citari posse. Hinc tamen non sequitur esse canonicum. Citamus et sancta dicimus opera Patrum; licet etiam late loquendo appellare divinitus inspirata: numquid tamen inter canonica scripta numerabimus?“ [64]).

De libro Sapientiae: „Liber Sapientiae Salomonis dictus sane praeclarus est et suo nomine dignus et dignus, qui Panaretus quasi omni virtutum genere plenus (ut ait Damascenus) appelletur; pro Dei tamen verbo haberi et in canone Scripturae numerari non potest. Et ratio: quia plures contra dicunt“ [65]).

De libro Ecclesiastici: „Ecclesiasticus, qui et Syracides dicitur, nunquam satis laudari potest: neque tamen potest haberi pro canonico. Non fuit enim pro tali habitus a veteri Ecclesia, ut nemo ambigit“ [66]).

De libris Machabaeorum: „Similiter librum tertium et quartum Maccabaeornm arcet ille (sc. Bellarminus) a canone, non obstante, quod

62) Idem, op. c., § 189, p. 167.
63) Idem, op. c., § 190, p. 171.
64) Idem, op. c., § 192, p. 175.
65) Idem, op c., § 193, p. 176.
66) Idem, op. c, § 194, p. 176.

citantur a Patribus; neque ergo nobis hoc nocet, quia primum et secundum a canone arcemus" [67]).

De libro Baruch: „Et nos fatemur egregium scriptum esse, inter canonica tamen ponere non audemus" [68]).

Simili modo loquitur idem auctor orthodoxus etiam de partibus deuterocanonicis librorum protocanonicorum prouti Esther, Danielis. Inde patet iuxta Theophanem Prokopovič libros V. T. dividendos esse in canonicos et apocryphos: canonicos continere in se Verbum Dei, apocryphos esse scripta mere humana, utilia quidem ad legendum in ecclesia ac laude dignissima, minime tamen divinitus inspirata [69]).

Sed ne hierarchae quidem servabant distinctionem librorum V. T., quam Prokopovič in Praelectionibus tuebatur. Mullen [70]) adducit librum e Russico in Anglicum versum sub titulo „The doctrine of the Russian Church, by the Rev. R. W. Blackmore, B. A., formerly at Merton College, Oxford, Chaplain to the Russian Company at Cronstadt. Aberdeen 1845". In quo libro ab archiepiscopo Georgio Konickij (1795), membro S. Synodi, est conscripta commentatio „de officiis parochorum", ubi ad confirmandam doctrinam proto- et deuterocanonici libri adhibentur loco eodem atque aliae partes Sacrae Scripturae, sine discrimine auctoritatis; ex deuterocanonicis allegantur Ecclesiasticus 1, 23: 2, 11 in cap. XXXIII. (p. 220), Tobias 8, 7 in c. XXIX. (p. 235), Ecclesiasticus 25, 17 in c XIII. (p. 269), Baruch 3, 4. 5 in c. XVI. (part. II., p. 281), II. Macc. 12, 41—46.

Tempore procedente autem praevaluit sententia protestantica. Professores in academiis libros protestanticos consulentes imbuebantur eorum doctrina de canone, quam et ex cathedris et in scriptis propagabant.

Eadem atque Prokopovič saec. XVIII. etiam archimandrita Silvester docuit, qui ut libri V. T. extra canonem positi facilius memoria continerentur, sequentes versus composuit [71]):

„Judith, Tobias, Sirach, Sapientia, Baruch,
Tertius et quartus codex, qui fingitur Esdrae,
Et quae gesta refert Machabaeae historia gentis,
Senaque cauda Esther, Danieli subdita bina,
Unde ode Psalmos augens, supplexque Manasses
Non possunt merito divina oracula dici".

Eandem doctrinam defendit ignotus scriptor operis „Orthodoxae Orientalis Ecclesiae Dogmata" [72]). Moscoviae 1783.

Quod hi separatim docebant, hoc systematice in fidem ecclesiae orthodoxae ad praecepta revocatam demum Philaretus introduxit hac

---

67) Idem, op. c., § 195, p. 184.
68) Idem, op. c, § 201, p. 200.
69) Alex. Dombrovski in Revue biblique 1901, p. 271.
70) Tob. Mullen, The Canon p. 230—232.
71) Archimandrita Silvester, Compendium Theologiae Classicum, Sacrarum Scripturarum auctoritate confirmatum Petropoli 1799, p. 31. Vide Alex. Dombrovski, Revue biblique 1901, p. 272.
72) Vide infra. Cfr. Alex. Dombrovski, Revue biblique, 1901, 272 et seq.

doctrina in catechismo [73]) eiusdem ecclesiae auctoritate edito inserta. Sed etiam ipse in hoc catechismo a sententia sua discedit. De precibus agens pro mortuis adhibendis, auctoritate II. Macc. 12, 43 utitur, de specialibus officiis liberorum erga parentes allegat II. Macc. 12, 43—44 [74]). In sermonibus suis [75]) Ecclesiastici 38, 4 verba vocat divina. Immo adeo immemor sententiae suae Philaretus fuit, ut nonnullis locis deuterocanonicos libros inspiratos esse a Spiritu Sancto, atque praecepta et regulas fidei et morum continere sensisse videatur. Cum ad ipsum pars curationis ecclesiasticarum academiarum delata esset, materiam theologicarum doctrinarum definivit, quae in academiis traderetur. Explicata auctoritate Sacrae Scripturae et ratione lectionis Sacrae Scripturae designata pergit: „Libri V. T. plerumque dividuntur in historicos, didacticos et propheticos“. Pertractatis libris Moysis scribit [76]): „In ceteris historicis libris legendis: Iosue, Iudicum, Ruth, Regum, Paralipomenon, Esdrae, Nehemiae, Esther et Maccabaeorum, celerius progrediantur oportet. Libris historicis legendis destinatur spatium semestre. In altera anni parte libri didactici legantur. Doctrinam fidei et morum alias placuit Spiritui Sancto explanare in historia ut in libris supra adductis alias separatim in certis praescriptis. Illic fides et mores concorporati sunt in sanctis viris eorumque rebus gestis, hic docendo inculcantur“.

„Excellentes regulae fidei et morum in Proverbiis Salomonis, in libro Ecclesiastae, Cantico Canticorum, Sapientia Salomonis et Sapientia Iesu, filii Sirach continentur“. Quibus

---

[73]) Vide eius titulum et catalogum librorum canonicorum V. T. supra.

[74]) Mullen ornat suum tractatum (The Canon, p. 234—30) de canone V. T. apud Russos his verbis: „So far, therefore, as a conclusion can be drawn from the use made of the deutero books by the Russian theologians, it cannot reasonably be denied, that the canonicity of the books is admitted by them“.

[75]) Изъясненія нѣкоторыхъ мѣстъ св. Писанія, собранныя изъ словъ Высокопреосвященнѣйшаго Филарета митрополита московскаго. Чтенія въ обществѣ любителей духовнаго просвѣщенія. Москва 1872. IV., p 266.

[76]) Обозрѣніе богословскихъ наукъ въ отношеніи къ преподаванію ихъ въ высшихъ духовныхъ училищахъ, составленное Высокопреосвященнымъ Митрополитомъ Филаретомъ. Составлено въ то время, когда онъ, въ санѣ архимандрита былъ членомъ Коммиссіи Духовныхъ Училищъ. Čtenija v obščestvě ljubitelej duhovnago prosvěščenija. Moskva 1872. III. p. 44: Прочія Историческія книги, какъ-то: Іисуса Навина, Судей, Руѳь, Царствъ, Паралипоменонъ, Ездры, Нееміи, Есѳирь, и Маккабейскія, можно пройти чтеніемъ скорымъ ... Для чтенія Историческихъ книгъ назначается полгода. Другую половину года пустъ продолжается чтеніе книгъ Учительныхъ. Ученіе вѣры и нравственности иногда угодно было Духу Святому излагать въ исторіи, какъ въ выше упомянутыхъ книгахъ: иногда отдѣльно, въ извѣстныхъ правилахъ. Тамъ вѣра и нравственность олицетворены въ святыхъ мужахъ и ихъ дѣяніяхъ; здѣсь внушаются чрезъ поученія«.

»Изящныя правила вѣры и нравственности заключены въ Притчахъ Соломоновыхъ, въ книгѣ Екклесіаста, Пѣсни Пѣсней, Премудрости Соломонвой и Премудрости Іисуса сына Сирахова.«

verbis clare doctrina priscae ecclesiae exprimitur. Illinc etiam in libris Esther, qui continet fragmenta deuterocanonica in Slavicum (vel Russicum) versa, et Maccabaeorum placuit Spiritui Sancto doctrinam fidei et morum explanare seu, ut aliter rem exprimam, etiam eos libros esse inspiratos agnoscitur, hinc Sapientiam Salomonis et Sapientiam Iesu, filii Sirach, easdem praeclaras fidei et morum regulas continere atque ceteros libros ad idem genus pertinentes scribitur. Quadecausa Mullen [77]) illud tenet Philaretum fortasse non docuisse deuterocanonicos libros minoris aestimandos esse quam protocanonicos, allata dumtaxat s. Cyrilli Hierosolymitani, Athanasii etc. doctrina, adnotatione nulla adiecta [78]). Quae opinio etiam inde suadetur, quod Philaretus Petri Mogilae Catechismum magni faciebat.

Sed Philaretus in praelectionibus suis diserte et numerum et auctoritatem librorum apocryphorum definivit [79]): § 1. Introductio. Praeter libros V. T., qui in Hebraicis codicibus Sacrae Scripturae inveniuntur, et in Graecis et in aliis antiquis exemplaribus integri libri et nonnulla fragmenta adiuncta sunt ad libros inspiratos. Quos protestantes apocryphos, deuterocanonicos catholici appellant. § 2. De numero librorum apocryphorum. Qui libri sunt: Baruch, Tobias, Iudith, Sapientia filii Sirach, Sapientia Salomonis, Maccabaeorum I., II., III., Esdrae II., III., secundum Vulgatam autem III., IV., fragmenta: Additamenta ad librum Esther 10, 4—16, 24, additamenta ad librum Danielis, Psalmus 11; oratio Manassis. Adnotatio: Ex Scriptura nulla ecclesia habet inspiratos hos: Maccabeorum III., Esdrae II. et III., Psalmum 11, orationem Manassis, quos ecclesia Romana proprie apocryphos appellat". Mullen potuit opinionem illam proferre, cum non omnia opera Philareti cognovisset.

Si igitur inter se omnia ea comparamus, quibus Philaretus doctrinam librorum deuterocanonicorum attigit, praecepta eius cum usu discrepare cognoscimus. Doctrinae protestantium favens non potuit tamen negare, quod ab initio ecclesia professa erat. Theologi qui post eius

---

[77]) The Canon of the O. T. p. 232—33.

[78]) Vide cupra p. 127.

[79]) О книгахъ такъ называемыхъ апокриѳическихъ. Изъ академическихъ чтеній Филарета митрополита Московскаго. Čtenija v Obščestvě ljubitelej duhovnago prosvěščenija. Moskva 1876 »§ 1. Вступленіе. Сверхъ книгъ Ветхаго Завѣта, находящихся въ еврейскомъ составѣ Св. Писанія, есть еще целыя книги и нѣкоторые отрывки, присоединенные къ книгамъ, богодунохвеннымъ въ греческомъ и другихъ древнихъ спискахъ. Ихъ называютъ апокриѳическими (протестанты) и второканоническими (католики). § 2. Исчисленіе книгъ апокриѳическихъ. Сіи книги суть слѣдующія: Варухъ, Тобитъ, Іудиѳь, Премудрость сына Сирахова, Премудрость Саломонова, Маккавейскія I., II., III., Ездры II., III., а по Вулгатѣ III., IV; отрывки: прибавленія къ книгѣ, Есѳирь X. 4—XVI. 24; прибавленіе къ книгѣ Даніила; псаломъ 11-й; молитва Манассіи. Примѣч. Изъ числа писаній сихъ никакая церковь не признаетъ богодухновенными: Маккавейской III., Ездры II. и III., псалма 11 и молитвы Манассіи, и ихъ то римская церковь собственно называетъ апокриѳическими.«

aetatem scripserunt Catechismum eiusdem approbatum a S. Synodo ceu normam secuti sunt.

Consentiuntne omnes Russorum theologi de numero librorum apocryphorum[80]) cum Philareto? Silvestro archimandritae[81]) apocryphi V. T. videntur esse libri: Tobiae cap. XIV., Iudith cap. XVI., Baruch cap. V., I. Maccabaeorum cap. XVI., II. Maccabaeorum cap. XV., III. Maccabaeorum cap. VII., III. Esdrae cap. IX., IV. Esdrae cap. XVI., Sapientiae cap. XIX., Ecclesiastici sive Siracidae cap. LI. Et haec de libris integris; praeterea autem nonnullorum canonicorum librorum quasdam partes seu potius additamenta non canonica, neque ab eodem scriptore composita, sed aliunde inserta ideoque apocrypha esse docet quattuor: 1. Psalmum, qui in fine Psalterii extra CL. adicitur. 2. Sex capita libri Esther in vulgata editione adiecta et decem versiculos ad decimum caput post tertium versum additos. 3. Duo capita ultima Danielis, et praeterea tertio capite canonico Hymnum trium puerorum insertum. 4. Manassis Regis orationem.

Makarij[82]) in libro, qui introductio in orthodoxam theologiam inscribitur, enumeratis canonicis libris hos non canonicos nominat: 1. librum Tobiae, 2. Iudith, 3. Sapientiam Salomonis, 4. Sapientiam Iesu, filii Sirach, 5. secundum et tertium librum Esdrae, 6. omnes tres libros Maccabaeorum. Eosdem libros ad non canonicos etiam Uspenskij[83]) rescribit. Epistolas Ieremiae et Baruch Makarij[84]) inter canonicos relinquere videtur. Etiam in formam seminariorum Russicorum usque ad annum 1896 (!) haec sententia epistolas Ieremiae et Baruch canonicas esse recepta erat. A quo anno nova forma statuta in libros non canonicos transscriptae sunt[85]).

Professor A. Olesnickij[86]) de libris non canonicis haec docet: „Ceteri libri, qui in corpore nostro litterarum sanctarum inveniuntur, non recensiti a Melitone in V. T. libris, qui sunt: tres octavae partes historicorum librorum (II. l. Esdrae, Tobias, Iudith, Esther, tres libri Maccabaeorum, III. l. Esdrae), liber Sapientiae Salomonis, Iesu, filii Sirach, liber Baruch sunt libri non canonici: usitati ii sunt et utiles,

---

[80]) Numerum librorum canonicorum V. T. apud Russos v. in p. 127.

[81]) Compend. p. 25—28. Vide supra eius versiculos.

[82]) A. Makarij, Введеніе въ православное богословіе. Спб. 1847. § 124. p. 481.

[83]) Uspenskij Evg., Обличительное Богословіе. p. 17—19.

[84]) Ita P. Jungerov iudicat, O. i—k. vved. p. 207—208. — Alexij Speranskij (Краткій историческій очеркъ судьбы неканоническихъ книгъ Ветхаго Завѣта in Hrist. Ctenie. 1881. сентябрь — окт. p. 387—88) hos libros non canonicos adducit: „Tobiam, Iudith, Sapientiam Salomonis, Sapientiam Iesu Sirach, II. et III. Esdrae, I., II., III. Maccabaeorum, librum Baruch; orationem Manassis, partes libri Esther, canticum trium puerorum, in libro Danielis, historiam Susannae, et de Bel dracone“. Cfr. etiam Ivan Korsunskij, Переводъ LXX. M. 1897. p. 533.

[85]) Jungerov, O. i—k. vved. p. 208: »Колебаніе архим. Макарія и семинарской программы, относящихъ Варуха и Посланіе Іереміи къ каноническимъ книгамъ, справедливо устраняется единогласіемъ новыхъ академическихъ программъ (за 1896-й г.) относящихъ ихъ къ неканоническимъ книгамъ.«

[86]) op. cit. p. 207.

verum numero agnitorum ab omnibus non sunt inserti, neque in arca Foederis repositi erant". Notandum est scriptorem hunc etiam librum Esther legare inter non canonicos.

Jungerov[86] hoc ordine et numero libros non canonicos enumerat: „historici: 2. Esdrae, Tobias, Iudith, 1., 2. et 3. Maccabaeorum; didactici: Sapientia Salomonis et Sapientia Iesu, filii Sirach; prophetici: Epistola Ieremiae, Baruch et 3. Esdrae. Non canonicis annumeranda sunt fragmenta: CLI. Psalmus, oratio Manassis (in fine II. Paralip.), 3, 25—95 et 13 et 14 Danielis et ex libro Esther 1, 1; 2, 13; 3, 17; 4, 1; 8, 13; 10, 3 — fragmenta, quae non inveniuntur in textu Hebraico". Quae doctrina de numero librorum non canonicorum hoc tempore in ecclesia Russica praevaluit.

Antiquiores Russorum scriptores ecclesiastici negata canonica enumeratorum librorum auctoritate eos apocryphos appellabant (апокрифы, книги апокрифическія), recentiores autem omnes eos **non canonicos** nominant (книги, писанія неканоническія) et quos theologi catholici, eosdem libros etiam Russi apocryphos appellant exceptis Psalmo CLI., III. l. Macc., oratione Manassis, III. et IV. l. Esdrae, quos catholici apocryphos, Russorum theologi non canonicos vocant; quae vocabula etiam nos retinemus, ubi de canone Russorum loquimur.

Quo loco et numero libri non canonici apud Russos sunt? Cum nec quantum simpliciter et ex sua vi nec quantum collatione canonicorum libri non canonici valeant auctoritate ecclesiastica hucusque definitum sit, sententias singulorum theologorum audiamus, priusquam concludamus.

Sententiam Th. **Prokopovič** supra exposuimus. In libro, qui „Orthodoxae Orientalis eccl. Dogm."[88] inscribitur, **sine nomine** vulgato enumeratis omnibus libris utriusque Testamenti prout in Bibliis Graecis poni solent, ita res exponitur: „Quamvis omnes isti libri hactenus a nobis commemorati, qui a diversis scriptoribus diversisque temporibus prodierunt, ab iis, quibus tradebantur diligenter collecti, sancte asservati et in unum systema coacti sint: nemo tamen dubitat omnes hos libros ab iis, qui religionem suam in illis fundarunt, non pari pietatis affectu receptos neque eiusdem auctoritatis indicatos esse. Hinc patet discrimen inter libros **canonicos** et **apocryphos** [quos

---

87) Руководственныя о Священномъ Писанія Ветхаго и Новаго Завѣта свѣдѣнія изъ твореній св. Отцовъ и учителей Церкви. С. Пб. 1894 p. 11: Остальныя-же книги изъ находящихся въ составѣ нашей Библіи, не поименованныя Мелитономъ между ветхозавѣтными книгами, именно все третье осьмикнижіе историческихъ книгъ, (2-я кн. Ездры, Товитъ-Іудиѳь, **Есѳирь**, три книги Маккавейскія и 3-я Ездры), кн. Премудрости Саломона, Іисуса с. Сираха и кн. Варуха, суть книги неканоническія, т. е. хотя употребительныя и полезныя, но въ число признанныхъ всѣми не внесенныя, и не бывшія въ ковчегѣ.«

88) Orthodoxae Orientalis Ecclesiae Dogmata seu Doctrina christiana de credendis, usibus eorum, qui studio theologico sese consecrarunt addixeruntque adornata accommodataque. Mosquae. Typis Sanctissimae Synodi. 1831. p. 55—56. Cf. Alex. Dombrovski, Revue biblique 1901. p. 273.

nos non canonicos nominamus]. Canonici sunt, quos ecclesia Iudaica pro divinis semper habuit et quos christiana a Iudaeis sibi traditos accepisse testatur . . . . Canonici autem vocantur propter illam scripturae perfectionem, qua pleno, certissimo et indubitato omnium assensu quoad singulas partes digni fiunt. Quosdam autem libros apocryphos denominari, Patres ecclesiae hanc reddunt rationem; quia sunt occultae originis et auctoritatis, quamvis cum fructu legantur in ecclesia. Nos quoque in discernendis apocryphis hunc significatum sequimur: Fatemur enim commendandos esse libros istos, et non sine magna utilitate legi in ecclesia, sed eiusdem auctoritatis eos esse, cuius sunt canonici, id est, quod negamus". Philaretus[89]) formam ecclesiasticarum academiarum describens, de libris non canonicis hanc sententiam proponit: „Libri apocryphi [non canonici], qui sunt tales, quorum prima origo occulta est, multas et sanctas gravesque continent veritates ideoque non sine causa numero librorum sacrorum sunt inserti et pleno respectu digni". In Praelectionibus[90]) auctoritatem et dignitatem eorum pertractans ita rem explicat: „Quamquam constat eos libros [non canonicos] in canone ecclesiae Iudaicae, quae in Palaestina erat, non fuisse et prorsus dubium est apostolos cum ecclesiae translationem Alexandrinam in manus darent, etiam eos tradidisse ut inspiratos: nihilominus eos in ecclesia Palaestinensi diligentissime observatos esse scimus". Allegatis e Iosepho Flavio, Maimonide, Patribus christianis locis, qui eius sententiam fulcire videntur, pergit: „Ex omnibus his testimoniis manifestum est libros qui apocryphi vocantur, et qui legantur et qui respiciantur dignos esse atque omnium in ecclesia pietatem alere posse".

Makarij in sua Introductione[91]) traditione secundum causam doctrinae Russicae usus etiam contrarios locos conciliare ei intendit:

---

[89]) Čtenija v obščestvě ljubitelej duhovnago prosvěščenija 1872 III, otd. III. p. 42: »Апокрифическія книги, то есть, такія, которыхъ вышнее происхожденіе закрыто, заключаютъ въ себѣ многія чистыя и важныя истины, а потому не безъ причины внесены въ число книгъ священныхъ, и достойны полнаго вниманія.«

[90]) Idem Čtenija . . . 1876 мѣсяцъ май: »§ 4 Важность и достоинство апокрифическихъ книгъ. Хотя извѣстно, что сихъ книгъ не было въ канонѣ іудейской церкви, находившейся въ Палестинѣ, и весьма сомнительно, чтобы апостолы, оставляя первенствующей церкви переводъ александрійскій, передали съ нимъ и сіи книги за богодухновенныя: однако-жъ мы знаемъ, что іудейская палестинская церковь имѣла ихъ въ великомъ уваженіи . . . . . . Изъ всѣхъ сихъ свидѣтельствъ видно, что книги, такъ называемыя апокрифическія, полезны, достойны нашего чтенія и вниманія и могутъ служить въ назиданіе всѣхъ вообще членовъ Церкви«. Cf. Nestor Dagaev, Istorija vet ozavětnago kanona, p. 262--263, qui auctor in opere suo nonnullas sententias Russorum theologorum de dignitate et auctoritate librorum non canonicorum collegit.

[91]) A. Makarij, Vvedenie p. 322—26: »Если же въ 85 правилѣ Апостольскомъ наряду съ книгами каноническими упоминаются и нѣкоторыя неканоническія, именно 3 книги Маккавейскія, книга Премудрости Іисуса с. Сираха: то надобно знать, что въ этомъ правилѣ идетъ рѣчь о книгахъ чтимыхъ и святыхъ, а не о книгахъ кано-

„Si in 85. canone Constit. Apostol.“ — inquit — „una cum libris canonicis etiam nonnulli non canonici commemorantur, nominatim tres libri Maccabaeorum, liber Sapientiae Iesu filii Sirach: sciendum est in hoc canone agi de libris venerandis et sacris et non de libris canonicis; venerandis et sacri nominari et libri canonici pariter potuerunt et non canonici quin etiam nonnulli alii a Christianis magni aestimati“. Explicatis aliis quoque locis viam planiorem ac tritam ingreditur: „Denique, ut in aliquibus priscis corporibus Sacrae Scripturae conversae e gr. in Italico libri canonici cum non canonicis permisceantur necne nihil interest; eodem enim modo adhuc in ecclesia orthodoxa in unum confunduntur, quae tamen differentiam eorum statuit, quos eo consilio adiungit, ut uno corpore comprehendat omnes libros et inspiratos et eos, qui etsi eandem auctoritatem non habeant, nihilominus antiquitus omnibus libris humanis pluris aestimabantur atque ab ecclesia ut legentium animos ad pietatem excitent ut libri boni atque utiles recepti sunt.“ Postquam de singulis libris non canonicis explicavit, his verbis rem persequitur[92]): „Non magis certum est hos libros nec apud Iudaeos nec apud Christianos in eadem atque canonicos auctoritate putatos esse quam dignum quod credatur, eos apud hos et illos semper maxima fuisse auctoritate. Ceterum etsi orthodoxa ecclesia libros non canonicos neque contempsit neque contemnit, obliviscendum non est eam a libris canonicis eos semper distinxisse. Cuius discriminis ratio est, quod hi quidem — ut ecclesiae doctrina est — inspirante Spiritu Sancto scripti sunt et in proprio sensu Scripturam divinitus inspiratam continent, sed illi hac excellentia carentes Sacrae

---

ническихъ; чтимымя-же и святыми равно могли называться и каноническія и неканоническія книги Свящ. Писанія, и даже нѣкоторыя другія уважаемыя христіанами« ...... »На конецъ, уже совершенно не важно то, что въ нѣкоторыхъ древнихъ переводахъ Свящ. Писанія, напр. Италійскомъ, совокуплены вмѣстѣ и книги каноническія и кн. неканоническія; такъ совокупляются онѣ доселѣ въ Церкви православной, которая однако-же различаетъ ихъ, совокупляя съ тою цѣлію, чтобы въ одномъ сборникѣ имѣть всѣ книги, и богодухновенныя, и тѣ, которыя хотя не имѣютъ такой важности, однако-жъ издревле были уважаемы Церковію болѣе всѣхъ книгъ человѣческихъ, и приняты ею для назидательнаго чтенія вѣрующими, какъ книги добрыя и полезныя«.

92) »Сколько несомнѣнно, что эти книги ни у іудеевъ, ни у христіанъ не считались наравнѣ съ книгами каноническими, столько-же достовѣрна и другая мысль, что у тѣхъ и другихъ онѣ всегда пользовались большимъ уваженіемъ. Впрочемъ, какъ ни уважала и ни уважаетъ православная Церковь книгъ неканоническихъ, не должно забывать, что она всегда и отличала ихъ отъ книгъ каноническихъ. Отличіе это въ томъ, что послѣднія, какъ учитъ она, написаны по вдохновенію отъ Духа Святаго, и въ собственномъ смыслѣ составляютъ Писаніе богодухновенное, а первыя этого важнаго преимущества не имѣютъ и служатъ только въ видѣ прибавленія къ богодухновенному Писанію, какъ книги добрыя, назидательныя, священныя«. Cf. Dagaev Istorija vetozavêtnago kanona p. 263—265.

Scripturae additi librorum bonorum, pios sensus excitantium, sacrorum munere funguntur."

G. Smirnov-Platonov[93]) discrimine facto inter libros canonicos et non canonicos verbis: „Orthodoxa ecclesia duo librorum biblicorum V. T. genera distinguit: canonicos et non canonicos — illi proprie dici possunt Scriptura divinitus inspirata — hi Scripturae inspiratae supplementum, sunt ab ecclesia propter argumenti sanctitatem et salubritatem magni fiunt," eorum auctoritatem persequitur[94]): „Ex adductis (priscae ecclesiae testimoniis) patet ecclesiam christianam cum libros canonicos ab aliis in canone V. T. ignotis sed in librorum sacrorum corpus receptis hos non canonicos libros maxima observantia asservasse et semper ad legis Christianae studiosos salubriter monendos adhibuisse. Ne commisceantur cum libris apocryphis auctoritatem huius vel illius propter temporum et locorum condicionem firmandam esse rata ecclesia nonnunquam etiam non canonicos libros suis canonibus comprehendebat.... Eodem loco erant in usu ecclesiae: ut nonnullae partes librorum non canonicorum in ritu ecclesiastico leguntur, in his versus ex libro Sapientiae, preces trium puerorum; item ex libris non canonicis multae orationes et cantica ecclesiastica composita sunt, argumentum ad sacras imagines hauriebatur et adhuc hauritur."

A. N. Speranskij[95]) „testimonia palaeo-orthodoxae ecclesiae de non canonicis libris Veteris Testamenti eorumque vi his testimoniis confirmata historico-critice," exposuit. Sententiis patrum apostolicorum et scriptorum ecclesiasticorum saec. II. et III., dein canonibus conciliorum et patrum saec. IV. et V. iudicio ecclesiae Russicae opportunis

---

[93]) »Неканоническія книги Ветхаго Завѣта« in Pravosl. Obozrênie a. 1862 t. IX. p. 1. et seq.: »Православная Церковь различаетъ въ составѣ библейскихъ книгъ Ветхаго Завѣта два рода книгъ: каноническія и неканоническія, — первыя, какъ въ собственномъ смыслѣ Богодухновенныя, — вторыя какъ дополненія къ Писаніямъ богодухновеннымъ, какъ книги чтимыя ею по ихъ священному содержанію и назидательности«.

[94]) Idem p. 20—21: »Этихъ данныхъ (sc. свидѣтельствъ древней церкви) достаточно для того, чтобы видѣть, что церковь христіанская, отличая каноническія книги отъ другихъ, неизвѣстныхъ въ канонѣ Ветхаго Завѣта, но принятыхъ въ составъ Библіи, съ величайшимъ уваженіемъ хранила эти неканоническія книги и всегда пользовалась ими къ назиданію вѣрующихъ. Заботясь, предотвратить смѣшеніе ихъ съ книгами апокрифическими, находя нужнымъ по временнымъ и мѣстнымъ обстоятельствамъ усилить уваженіе христіанъ къ той или другой неканонической библейской книгѣ, иногда Церковь перечисляла даже неканоническія книги въ своихъ правилахъ........ Тоже уваженіе обозначалось и въ церковной практикѣ: такъ нѣкоторыя части книгъ неканоническихъ читаются на церковномъ богослуженіи, напримѣръ паремін изъ книги Премудрости, или молитва трехъ отроковъ; изъ книгъ неканоническихъ составлены также многія молитвы и пѣснопѣнія церковная, заимствовалось и доселѣ заимствуется содержаніе для священныхъ живописьныхъ изображеній«. Nestor Dagaev, Istorija vetḫozavêtnago kanona. P. 267—68.

[95]) Свидѣтельства древне-православной церкви о неканоническихъ книгахъ Ветхаго Завѣта и значеніе ихъ на основаніи этихъ свидѣтельствъ. Ḫristianskoe Čtenie. СПб. 1882. Январь—Февраль. p. 28—65.

congestis ipse fatetur primis ecclesiae saeculis nulla inveniri testimonia id quod Russi hoc tempore de non canonicis libris tenent exprimentia vel saltem eis suffragantia: „illo tempore invenimus locos ex omnibus non canonicis libris ad idem adhibitos et eadem forma allegatos atque locos qui ex libris canonicis afferuntur“ [96]). Tempore procedente demum doctrina haec clarior evasit seque aperuit. Commentationis suae, in qua non omnibus ad eandem materiam pertinentibus testimoniis locum praebuit, hisce verbis finem facit [97]): „Sicut orientales ita etiam occidentales patres et theologi sexti et posterorum saeculorm usque ad ecclesiae discidium solis viginti duobus libris Hebraici canonis summam canonicam auctoritatem addicunt eosque divinos existimant; nonnulli eorum praeterea graviter et severe libros canonicos a nostris non canonicis secernunt hosque utiles ad lectionem habent, sed argumenta inde non ducunt. Itaque omnium antiquae orthodoxae ecclesiae testimoniorum, quas attulimus, summa haec est: Ecclesia Christi prima aetate libros non canonicos V. T. mirifice colebat eisque eodem modo atque canonicis utebatur sed quaestionem num ad canonem pertinerent non decidebat. Exeunte quarto et ineunte quinto saeculo simul et canon circumscriptus est et quanta, collatione aliorum aestimata, librorum

---

96) l. c. p. 33.

97) l. c. p. 63—65: „Какъ восточные, такъ и западные отцы и богословы шестаго и слѣдующихъ вѣковъ до раздѣленія церквей только двадцати двумъ книгамъ еврейскаго канона усвояютъ всеобщее каноническое значеніе и считаютъ ихъ за божественныя; нѣкоторые же изъ нихъ кромѣ того строго отличаютъ каноническія книги отъ нашихъ неканоническихъ и считаютъ послѣднія лишь полезными для чтенія, но не приводятъ изъ нихъ мѣстъ въ видѣ доказательствъ.

Сводя къ единству всѣ представленныя нами свидѣтельства древней православной церкви, мы приходимъ къ слѣдующему результату. Церковь Христова въ первые вѣка своего существованія питала большое уваженіе къ неканоническимъ книгамъ Ветхаго Завѣта и пользовалась ими наравнѣ съ каноническими книгами, но не рѣшила вопроса объ отношеніи ихъ къ канону. Въ концѣ четвертаго и началѣ пятаго вѣка вмѣстѣ съ опредѣленіемъ объема канона было опредѣлено относительное достоинство неканоническихъ книгъ. Общимъ сужденіемъ всей вселенской церкви неканоническія книги были выдѣлены изъ списка книгъ каноническихъ въ точномъ смыслѣ слова — Богодухновенныхъ и признаны „полезными для чтенія, — особенно оглашаемымъ и нововступающимъ въ церковь, назидательными, благотворными и добрыми.“ Въ отличіе отъ каноническихъ книгъ, признанныхъ единственною нормою вѣры и благочестія, неканоническія получили значеніе церковное, но отнюдь не догматическое, такъ что изъ нихъ запрещено было заимствовать доказательства для подтвержденія догматовъ вѣры. Съ другой стороны неканоническія книги были выдѣлены изъ класса апокрифовъ, къ которымъ отнесены были лишь еретическія произведенія. Это сужденіе вселенской церкви опирается на принятыхъ еще со временъ Мелитона и Оригена началахъ на единогласныхъ свидѣтельствахъ знаменитѣйшихъ представителей восточной и западной церкви, подтверждено на вселенскихъ соворахъ, руководимыхъ Духомъ Святымъ... Церковь пребыла вѣрною древнему преданію — іудейскому и христіанскому и послѣдовательною, совершенно ясно и правильно рѣшивъ вопросъ объ относительномъ достоинствѣ неканоническихъ книгъ.“

non canonicorum sit dignitas definitum. Communi totius oecumenicae ecclesiae iudicio libri non canonici ex indice librorum proprie canonicorum — divinitus inspiratorum exempti sunt et utiles ad legendum — praecipue a catechumenis et a Christianis noviciis, pii, salutares ac boni agniti sunt. Secus atque ii libri qui canonici probati sunt, ad quorum normam solam fides et sanctitas dirigenda est, non canonici libri auctoritate ecclesiastica distincti nequaquam dogmaticam vim habent neque, ut ex eis argumenta ad dogmata fidei confirmanda hauriantur, permittitur. Rursus libri non canonici ex numero apocryphorum exempti sunt, in quem tantum opera haeretica relata sunt. Quod oecumenicae ecclesiae iudicium regulis iam temporibus Melitonis et Origenis positis atque receptis conspirantibus maximorum orientalis et occidentalis ecclesiae columinum testimoniis innixum in oecumenicis conciliis per Spiritum Sanctum directis confirmatum est... Ecclesia in accepta antiquitus opinione Iudaeorum et christianorum permanens quam clarissime et iustissime quaestionem de librorum non canonicorum dignitate relativa decidit."

Idem scriptor eandem sententiam in alia commentatione [98]) profert, in qua patrum testimonia catholicam de canone doctrinam confirmantia hoc modo explicare conatur: „Nonnulli occidentalium theologorum, qui a regula antiquitus accepta sanctum Augustinum, qui exempli primi Veteris Testamenti rationem non habebat secuti deflexerunt, inter canonicos et non canonicos libros discrimine omni sublato eodem modo utrosque adhibebant, cui usui latina Itala, quam in manibus habebant, e LXX versa, non modice suffragabatur.

Scriptor, qui primis litteris M. G. nomen subnotavit, in Voskresnoe Čtenie [99]) agens de Sacrae Scripturae compositione, de

[98]) Краткій историческій очеркъ... Hrist. Čtenie 1881. p. 395—97. Summa totius commentationis in fine p. 403—404., ubi breviter doctrina Russorum tractatur. Plenius de s. Augustini sententia de canone Veteris Testamenti idem tractat in commentatione: Свидѣтельства древне православной церкви etc. in Hrist. Čt. 1882, I. p. 58—62. Dagaev, Istorija... p. 232—36.

[99]) Воскресное Чтеніе 1861—62 t. XXV. p. 892—903.: „Отцы христіанской церкви IV. вѣка совѣтовали въ церковныхъ собраніяхъ изъ ветхозавѣтныхъ книгъ читать только книги издавна и всѣми признанныя за священныя. Такими книгами Отцы признавали книги еврейской библіи, и называли ихъ каноническими (другія книги, называются неканоническими потому, что они не вездѣ были внесены въ церковные списки священныхъ книгъ), но въ то же время напоминали, что есть и кромѣ этихъ книгъ, хотя не поставленныя въ канонъ (т. е. не включенныя въ составъ еврейской библіи), но тѣмъ не менѣе полезныя для чтенія даже оглашеннымъ.... Въ этомъ классѣ они исчисляютъ книги, составляющія у насъ дополненіе къ еврейскому канону.... Въ послѣдствіи времени при большемъ раскрытіи и разъясненіи ученія Церкви объяснено различіе между книгами каноническими и неканоническими. Первыя, къ коимъ причисляются всѣ книги еврейской библіи, приняты Церковію за несомнѣнно боговдохновенныя; прочія же книги ветхозавѣтныя, не имѣя достоинствъ несомнѣнной боговдохновенности, признаются однако полезными и потому употребляются въ Церкви, хотя не могутъ служить основаніемъ вѣроученія въ тѣхъ случаяхъ, если бы кто-нибудь захотѣлъ только на нихъ основывать свое вѣроученіе." Nestor Dagaev, Istorija vet. kanona p. 272.

librorum non canonicorum auctoritate, cum in ecclesia falsi doctores se extulissent haec adnotat: „Patres ecclesiae christianae IV. saeculi in conciliis ecclesiasticis praecipiebant, ut ex libris Veteris Testamenti soli illi libri, qui pridem ab omnibus sacri iudicati erant, legerentur. Tales libros agnoscebant Patres libros Hebraei thesauri scripturae sacrae, quos canonicos nominabant (ceteri libri non canonici appellantur, quia non ubique codicibus librorum sacrorum comprehendebantur), sed simul monebant praeter hos alios esse libros etsi in canonem non receptos (i. e. non comprehensos Hebraico scripturae sacrae corpore), tamen utiles ad legendum etiam catechumenis.... In quem numerum referebant libros qui apud nos canonem Hebraicum supplent... Tempore procedente cum longius progrederetur et describeretur doctrina ecclesiae, discrimen inter libros canonicos et non canonicos explanatum est. Illos in quibus omnes libri Hebraici thesauri numerantur, haud dubie divinitus inspiratos esse, ecclesia professa est; hos reliquos Veteris Testamenti libros, quos divini spiritus instinctu conscriptos esse non constat ecclesia nihilominus utiles iudicat ob eamque rem adhibet, quamquam in eis fundamenta dogmatum poni non possunt ita, ut iis solis ullum doctrinae sacrae locum quispiam probare queat.

Uno etiam adducto, eoque celeberrimi procuratoris ecclesiasticae academiae, Pauli Sokolov testimoniorum satis erit. Is in pretioso opere „Historia scripturarum Veteris Testamenti in ecclesia Christiana ab incunabulis christianismi usque ad Origenis tempus (hoc addito)“ [100]) postquam quae de sacrorum librorum V. T. origine et auctoritate divina eorumque canone in scriptis patrum apostolicorum et apologetarum iveniuntur, exposuit, haec colligit: „Quae de usu non canonicorum et apocryphorum Veteris Testamenti librorum diximus, demonstrant patres et doctores ecclesiae illius aetatis libros non canonicos in LXX receptos magni fecisse: eorum auctoritatem in dubium vocari non posse existimabant... Quamquam nonnumquam libros canonicos, quin etiam apocryphos allegabant, tamen eius generis locos in comparatione innumerabilium ex canonicis libris allatorum repperimus. Accedit, quod hi loci

---

[100]) Исторія Ветхозавѣтныхъ Писаній въ Христіанской церкви отъ начала Христіанства до Оригена включительно. Москва 1886. p. 71: Сказанное нами употребленіе неканоническихъ и апокрифическихъ книгъ Ветхаго Завѣта само собою показываетъ, что отцы и учители церкви разсматриваемаго времени относились къ неканоническимъ книгамъ перевода LXX съ особеннымъ уваженіемъ; они усматривали въ нихъ такія книги, авторитетность которыхъ несомнѣнна.... Правда, они цитовали многда неканоническія и даже апокрифскія книги, но такихъ цитатъ, при цѣлыхъ сотняхъ изъ каноническихъ книгъ, мы нашли весьма немного. Притомъ, всѣ эти цитаты приводятся отцами церкви не для обоснованія догматическихъ истинъ, а исключительно для цѣлей нравственныхъ, (каковы напр., увѣщаніе къ покаянію, удаленію отъ грѣшниковъ и проч. у Климента), приводятся не въ формѣ свидѣтельствъ, подтверждающихъ истинность сказаннаго, но какъ продолженіе собственной рѣчи. Но такое пользованіе неканоническими книгами на ряду съ каноническими, безъ сомнѣнія, нѣсколько не говоритъ о смѣшеніи послѣднихъ съ первыми, потому что нравственная назидательность тѣхъ или другихъ книгъ далеко не то, что ихъ безусловная истинность.“

a patribus ecclesiasticis allegati numquam ad confirmanda dogmata, sed tantum morum gratia adhibentur (e. gr. ad commonefaciendum poenitentiae agendae, removendum a peccatoribus etc. apud Clementem), non ut testimonia, quibus vera esse exposita confirmetur, sed ut pars propriae (sc. scriptoris) expositioni adiuncta. Talis usus librorum non canonicorum una cum canonicis certe nequaquam testatur promiscuos habitos esse hos et illos quia librorum vis ad mores formandos sanctitatemque alendam idem non est atque eorum absoluta veritas."

Alii de librorum non canonicorum auctoritate Russorum theologi eadem sentiunt aut non repugnant [101]).

Slavorum Meridionalium catholicorum liturgicae linguae.
(Ad quaestionem de unitate liturgiae.)

VIII.

Fontes historicos liturgiae Glagolito-Romanae inde a XIII. saeculo nobis in syllogen redigentibus complura nova vel hucusque non pro merito curata, occurrerunt. Quae linguae slavicae in S. Liturgia Romana inde a XIII. saeculo et quo iure viguerint, clarandum nobis proposuimus, illa de causa praecipue, quod haec quaestio prorsus hucusque neglecta est; dum res pro anteriore aetate iam alio loco incepta porro tractatur [1]).

I. *Linguae apud Slavos Meridionales inde a XIII. saeculo in sacris adhibitae.*

1. Lingua Slovenica, quae et palaeoslavica a SS. Cyrillo et Methodio in S. Liturgiam inducta, origine tenus erat dialectus vulgaris Macedonica (Thessalonicensis?) vel Pannonica, [2]) quae brevi post in usu communi esse desiit, et inter linguas emortuas cessit.

2. Lingua Slavonica vel Glagolito-croatica, ab extraneis lingua Dalmatica Hieronymiana, Illyricum litterale etiam appellata, in S. Liturgiam Romani Ritus recepta in Slavonia, vel Illyrico occidentali, ab illis Slavicis populis, qui hodiedum Sloveni, Croatae Serbique dicuntur, dialectus vulgaris Illyrici Occidentalis erat. Haec lingua Slavonica erga linguam palaeoslavicam ita se fere habet, sicuti lingua Latina vulgaris in Missale Romanum recepta erga linguam classicam latinam; non sub respectu grammatico tantum sed etiam sub

[101]) Cfr. Dagaev, Исторія канона ветхв. p. 224 et aliis locis; Jungerov, Общес. н. к. введеніе p. 217; Vigouroux-Voroncov, Руководство къ чтенію и изученію Библіи. Москва. I. 1899. p. 41—58. Ad hoc: Bogoslovski Glasnik, Karlovicii III. 1903 p. 308—314 recens. a dre J. Čupić, etiam Slavorum lit. theol. I. p. 96; A. P. Lopuhin, Толковая Библія. I. Пятокнижіе Мойсеево. СПб. 1904. p. V. et seq.

[1]) Cfr. La liturgia Glagolito-Romana nella sua origine e nel suo svolgimento storico-giuridico, in ephemeride Romana „La Rassegna Giuridica Ecclesiastica Anno II (1904), p. 657 ss., 792 ss.; Anno III (1905) p. 449 ss.

[2]) Nota est controversia inter Slavistas hac in materia pendens; Miklošičiana enim schola palaeoslavicam linguam dialectum Pannonicam, Jagićiana vero dialectum Macedonicam, propius vero Thessalonicensem, tenet.

respectu historico. Quum enim lingua palaeoslavica ab usu vulgari pariter ac lingua Latina vetus remota esset, lingua Slavonica, pari modo ac vulgaris Latina in Missale Romanum recepta, postquam lingua palaeoslavica extincta est, aliquot saecula vulgo apud Croatas Istriam Dalmatiamque incolentes viguit. Hi enim hanc suam linguam vulgarem usque ad XII. saeculum „Slavonicam" tantum dixerunt:[3]) inde vero a XIII. saeculo „Slavonicam" promiscue et „Croaticam", sed XVI. saeculo exclusive „Croaticam". Lingua vero „Slavonica" vel „Croatica vulgaris" in S. Liturgiam Ritus Romani recepta a philologis „Glagolito-croatica" vel „redactio Croatica" illa de causa appellatur, quia characteribus Glagoliticis, qui et Hieronymiani dicuntur, libri sacri eiusdem descripti sunt; et liturgia Slavica Romana etiam nomine „Liturgia Glagolito-Romana" venit.[4])

Quum enim apud Croatas, praecipue Istriam et Dalmatiam incolentes, usque ad XV. exclusive et inde a XVI. ad XVIII. sporadice, usus characterum glagoliticorum non tantum in ecclesiasticis sed etiam in civilibus negotiis vigeret, linguae Glagolito-croaticae usus vulgaris in viridi observantia etiam XVII. saeculo certe fuit;[5]) qui pedetentim deinde intermissus est; illam praecipue ob causam, quod anno 1648 libri liturgici Glagolito-Romani Russorum consuetudinem loquendi imitati sunt,[6]) et consequenter lingua Glagolito-croatica ab usu communi re-

---

[3]) Croatae usque ad XII saeculum linguam suam vulgarem vel litterariam nunquam „croaticam" sed „slavonicam" tantum appellant; ita in diplomate Crescimiri Croatiae Dalmatiaeque regis 1069: „vulgaris sclavonica" (Monumenta Slavorum Merid. VII, 73); et in diplomate Colomani Hungariae Croatiaeque regis 1111: „sclavonice" (Smičiklas, Codex Diplomaticus XII s. 2? et pluries, uti in Indice Alphabetico p. 476 sub v. „Sclavonica ligua (idem quod Croatica)".

[4]) Cfr. Jelić, L' istituto croato a Roma, Zara 1902, 12 ss. — Venetae vero eandem linguam liturgicam Glagolito-croaticam „lingua Schiavona", „sermo Dalmatus", „sermo Dalmatus secundum Divi Hieronymi Ritum atque institutionem", „rito Dalmato", appellabant; cfr. Jelić, F(ontes) h(istorici) L(iturgiae) G(lagolito)-R(omanae) XIV s. 8; XV s. 123; XVI s. 11, 25, 30, 32, 43, p. 4 ss. (Nota, nos opus hoc brevitatis causa notis „F. h. L. G.-R." infra citaturos esse.) Ita etiam Cardinalis Hosius Legatus Apostolicus ac Praeses S. Concilii Tridentini: „Dalmatarum lingua", „Dalmatica lingua sacros libros Hieronymum vertisse constet"; F. h L. G. R. XVI s. N. 110 p. 24. Postea vero lingua glagolito-croatica ab extraneis Illyrica litteralis communiter dicta est.

[5]) Cfr Liturgistam episcopum Traguriensem medio XVII s., et Ioannem a Foča Bosnensem anno 1658, hoc asserentes (F. h. L. G.-R. XVII s. N. 134 p 38; N. 163 p. 47).

[6]) Quum Urbanus papa VIII. unioni Orientalis Ecclesiae consuleret, novam editionem librorum liturgicorum glagoliticorum cura Raphaelis Levaković M. O., ad captum vulgarem etiam Septentrionalium Slavorum accommodari iussit; ex tunc lingua liturgica Glagolito-croatica mixtura quaedam Croato-russica facta est; cfr. Šurmin, Povjest književnosti hrvatske i srpske, Zagreb p. 60 s. Sed iussu Pii papae IX, Leonis papae XIII., et Pii papae X., in novissimis duabus editionibus „Missalis Romani Slavonico idiomate", 1893 et 1905 (cfr. F. h. L. G.-R. XIX s. N. 108 p. 91; N. 115 p. 102) textus purgatus Croato-glagoliticus XIV et XV saeculi russismis demptis, elimatus est.

mota est, et inter linguas mortuas sub nomine „linguae palaeocroaticae“ (starohrvatski jezik) recensetur.

3. Lingua Dalmatica vel Illyrica vulgaris origine tenus idem ac lingua Slavonica, sed characteribus potius Latinis conscripta formasque euphonicas dialecti „ikaviensis“ Istro-dalmaticae affectans. Haec enim inde a medio XIV. saeculo vulgo aeque ac Slavonica lingua vigens etiam in litteris characteribus Latinis Gothicis usurpari coepit et typographica arte deinde per Illyricum Occidentale, simul cum lingua Slavonica existens, in civili commercio potius invaluit. Cum autem lingua Slavonica inde ab anno 1648 in usu communi esse desiisset, lingua Dalmatica vel vulgaris Illyrica eiusdem locum obtinuit, in litteris profanis praevalens, donec XIX. saeculo a lingua litteraria Serbo-croatica recentissima loco suo in litteris depulsa, in libris tantum liturgicis ecclesiasticisve et in usu vulgari Istriae, Dalmatiae ac Bosniae viget.

4. Lingua litteraria Serbo-croatica vel idioma Slavicum meridionale, dialectus vulgaris Hercegoviensis „ijekavština“, XIX saeculo ad honorem litterarium, Dalmatica vulgari lingua dialecti „ikavština“ posthabita, elevata, in vita civili et commercio vulgari fere ubique apud Serbos et Croatas nunc praevalet.

5. Claritatis causa relationes harum linguarum ad invicem ob oculos proponuntur hoc schemate:

Lingua Slavorum primitiva communis

L. Slovenica palaeoslavica (dialectus Macedonica vel Pannonica)	L. Slavonica vel glagolito-croatica (dalmatica Hieronymiana, Illyricum litterale)
L. Dalmatica vel Illyrica vulgaris „ikavensis“ (Illyrica vulgaris; lingua vulgaris Istriae, Dalmatiae et Bosniae).	L. litteraria Serbo-croatica, idioma Slavicum meridionale „ijekaviense“ huius temporis lingua vulgaris Dalmatiae meridionalis ac Hercegovinae).

II. *Liturgiae Glagolito-Romanae specifice lingua Glagolito-croatica et vulgaris Dalmatica »ikaviensis« propriae sunt.*

6. Ex concessione Hadriani papae II. (869) et confirmatione Ioannis papae VIII. (880) ab Apostolis Slavicis ss. Cyrillo et Methodio lingua „Slovenica“ in sacram liturgiam inducta est. Haec enim quia posteriore aetate obsolevit a philologis „palaeoslavica“ vel „veteroslovenica“ appellatur; et nunc iam inter linguas mortuas est.

Inter philologos adhuc disputatur. utrum palaeoslavica lingua dialectus Macedonica (Thessalonicensis) an potius Pannonica fuerit; sed certum est eam linguam vulgarem fuisse, quam apprime etiam Slavi Illyrici Occidentalis vel Slavoniae, qui Sloveni Croatae Serbique nunc dicuntur, vulgariter intelligebant.

7. Ab aetate Cyrillo-methodiana apud Slavos orientales liturgia Graecoslavica, apud Slavos catholicos Illyrici occidentalis liturgia Sla-

vonica iuxta Romanum Ritum, quae vulgo Liturgia Glagolito-Romana appellatur, passim invaluit. Dum in liturgia Graecoslavica palaeoslavica lingua cum cyrillianis characteribus viget, in Illyrico occidentali lingua Croatica vulgaris iuxta Romanum Ritum characteribus vero peculiaribus glagoliticis, uberius evoluta est.

Codices manuscripti Liturgiae Glagolito-Romanae et antiquiores libri typis impressi ante annum 1648, non lingua palaeoslavica dialecti Macedonicae vel Pannonicae, sed potius „Slavonica", quae tunc vulgaris Glagolito-croatica vocabatur, conscripti sunt; unde apud philologos redactio haec librorum sacrorum nomen „Glagolito-croatica" habet; ita ut ipsum Missale Glagolito-Romanum, non aliter ac „Missale Croaticum" denominaretur. In fronte enim eiusdem Missalis anno 1531 ab episcopo Segnensi Simeone Kozičić de Begna typis editi sic legitur:

Misal hrvacki
po običaju rimskoga dvora
idest:
Missale Croaticum
secundum consuetudinem Curiae Romanae [7]).

Reapse XIV. s. in universo Illyrico Occidentali Liturgiam Glagolito-Romanam communiter in usu fuisse, testis est aequalis chronographus Pulkava († 1380): „papa — in perpetuum statuit, quod in lingua Slowanica possint misse et alia divina officia celebrari. Et sic per archiepiscopatus et provincias Spalatensem, Ragusiensem et Iadriensem et apud omnes suffraganeos eorum et multos alios episcopatus tam per presules quam per sacerdotes misse et alia divina usque hodie in slavonico celebrantur" [8]).

Hanc vero linguam Slavonicam liturgicam Glagolito-croaticam Slavoniae vel Illyrici Occidentalis linguam vulgarem, at non palaeoslavicam Macedonicam vel Pannonicam, tunc iam extinctam, ex praeclaro testimonio pontificio eiusdem temporis, fuisse patet.

Epistola enim Clementis papae VI. anno 1346 ad Arnestum, Pragensem archiepiscopum data, explicite declarat, linguam glagolito-croaticam in s. liturgia vigentem inter catholicos Illyrici Occidentalis vel Slavoniae illo tempore fuisse linguam vulgarem:

„Significavit nobis — Karolus Marchio Moraviae, quod in Slavonia et nonnullis partibus de Slavonica lingua existentibus misse et alie hore canonice ad laudem Christi in eorum vulgari de licentia et ex indulto Sedis Apostolicae leguntur, et etiam decantantur" [9]). Haec lingua vulgaris in Slavonia anno 1346 vigens in sacris, a Pontifice Innocentio IV. epistola anno 1248 ad Philippum Segnensem episcopum data, cum lingua Croatico-glagolitica vel Hieronymiana identificatur: „in Slavonia est littera specialis, quam illius terre clerici se habere a beato Hieronymo asserentes, eam observant in divinis

[7]) Cfr. Ljubić, Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske I. Rieka 1864, p. 38; Surmin, Povjest . . . p. 59.
[8]) Cfr. F. h. L. G.-R.: XIV s. N. 29 p. 12 s.
[9]) Cfr. F. h. L. G.-R. XIV s. N. 5 p. 4.

officiis celebrandis“ [10]); et passim adhuc XVII. s. viguit. prout ex testimonio liturgistae Pacis Iordani episcopi Traguriensis et Ioannis a Foča M. O., iam citato, patet [11]).

8. Sed iam ante exitum XIV. saeculi in S. Liturgiam Romanam apud Dalmatas, lingua Dalmatica vulgaris dialectus „ikaviensis“ introducta est. Quum enim apud Croatas characteres glagolitici usque ad XVI. saeculum etiam in civili commercio exclusive adhiberentur, sacerdotes extranei Latina lingua sacra persolventes et characterum glagoliticorum ignari, libros Glagolito-croaticos liturgicos characteribus Latinis, formisque grammaticis secundum dialectum Dalmaticam „ikaviensem“ accommodatis descripserunt: et ita linguae Glagolito-croaticae etiam Dalmaticam „ikaviensem“ comparem adiunxerunt.

Haec consuetudo ab anno 1350 c. inducta per Franciscanos M. O. in Dalmatia meridionali et Bosnia, XV.⁰ saeculo procedente ab aliis Franciscanis Dalmatis accepta est, ut ex codicibus liturgicis comprobatur [12]). Quum vero eadem aetate, Dalmatia et Istria maritima sub Venetico dominio constitutis, Latini praesules et sacerdotes plerumque ex Italia peregre profecti characteresque glagoliticos ignorantes constituti essent, ut desiderio pietatique populi Liturgiae Glagolito-Romanae hucusque assuefacti satisfacerent, in missa Latina sollemni vel cantata partes cantatas, praecipue Evangelium et Epistolam, lingua Dalmatica vulgari „ikaviensi“ secundum consuetudinem a Franciscanis M. O. iam receptam, iuxta Evangeliarium Dalmaticum vulgare decantabant. Typographica vero arte introducta, plurimae editiones eiusdem Evangeliarii Dalmatici vulgaris, ab iisdem Italis „Schiavetto“ nominati, prodierunt.

Editio princeps Bernardini Spalatensis M. O. 1495 Venetiis excusa sic inscribitur: „Vulgarizatio Dalmatica Epistolarum et Evangeliorum atque Prephacionum et Benedictionum continentium in Missali. — Evangelia et Epistolae cum Praephationibus et Benedictionibus per anni circulum in lingua Illyrica feliciter expliciunt; emendata et diligenter correcta per fratrem Bernardium Spalatensem. Impressum Venetiis per Damianum Mediolanensem. Anno MCCCCXCV, die XII Martii“ [13]). Plures quam viginti editiones successerunt [14]), inter quas etiam Romana Bartholomaei Cassii Soc. Iesu anno 1641 [15]) facta, ut putatur iussu pontificio a S. Congregatione Propagandae Fidei, nam anno 1640 ab eadem S. Congregatione et Rituale vulgare Dalmaticum iussu Urbani papae VIII. a B. Cassio curatum, editum est [16]).

---

10) L. c. XIII s. N. 3, p. 9.
11) L. c. XVII s. N. 134 p. 38; N. 163 p. 47.
12) Lectionarium Badiense a Franciscanis M. O, qui ex Bosnia 1394 in conventum Badiensem Corcyrae Nigrae, nunc Ragusiensis dioeceseos, emigrarunt, characteribus Latinis Gothicis conscriptum; F. h. L. G.-R. XV s. N. 133 p. 31. — Evangeliarium vulgo „Croaticum“ a. 1450 c. a Franciscanis M. O. Iadrae Latinis characteribus Gothicis pariter conscriptum; l. c. XV s. N. 35 p. 11.
13) F. h. L. G.-R. XV s., N. 123 p. 29.
14) Cfr. l. c. Index Analyticus p. XXXIX.
15) l. c. XVII s. N. 116 b. p. 80.
16) Cfr. l. c. N. 109 p. 32 et 82.

Lectionarium vel Evangeliarium Dalmaticum partes missae cantatas (demptis Secretis et quae a solo sacerdote sollemniter celebrante recitantur), nec non omnia Benedictionalia in Missali Romano contenta et Ritualia extra Administrationem sacramentorum adhibenda continet.

Ex hoc patet, Lectionarium vel Evangeliarium Dalmaticum nihil aliud esse nisi excerpta ex Missali Glagolitico-Romano, characteribus Latinis transcripta ad usum sacerdotum Latina lingua sollemniter celebrantium, inductum ab extraneis sacerdotibus, praecipue Italicis, qui, ut se consuetudini communi Illyrici Occidentalis accommodarent, missam Latinam sollemniter celebrantes, partes cantatas etiam Dalmatica vulgari lingua decantabant. Primum factum est hoc in civitatibus maritimis Istriae et Dalmatiae inde a medio XIV.⁰ saeculo: sed posterioribus saeculis praecipue ab anno 1648 [17]), eadem consuetudo etiam in parochiis foraneis, a glagolitis officiatis, passim invaluit.

9. Quum autem nec sacerdotes Liturgia Glagolito-Romana celebrantes, ad administrationem Sacramentorum Ritualis Glagolitici „Trebnik" copiam sufficientem haberent (nam typis editum non est), et sacerdotes Latini characterum glagoliticorum inscii Rituali Slavico characteribus Latinis exscripti indigerent, Urbanus papa VIII. anno 1640 B. Cassio S. I., Poenitentiario Apostolico S. Petri in Vaticano, mandavit, ut Rituale Romanum in linguam Dalmaticam vulgarem („communiori dialecto") converteret et idem Rituale Dalmaticum Vulgare typis S. Congregationis Propagandae Fidei edi Motu Proprio („Te praecipiente" in dedicatione) iussit et ut sibi dedicaretur concessit [18]).

10. Quod Rituale Dalmaticum Vulgare aliquoties a loci Ordinariis editum, anno tandem 1893 Leone XIII. iubente a S. Congregatione Propagandae Fidei denuo editum est, idque lingua Serbo-croatica vulgari recentissima, quod idioma „litterarium Slavicum meridionale" appellatur [19]).

11. Lingua Dalmatica vulgari ex consuetudine in partibus cantatis missae Latinae sollemnis iam a medio saeculo XIV. in liturgiam se insinuante et deinde ex indulto Urbani anno 1648 in Rituale Romanum inducta, sponte factum est, ut lingua eadem vulgaris, etiam in aliis ritibus liturgicis, praecipue in illis, qui a choro populari decantantur, sensim in locum obsoletae ab anno 1648 propter librorum liturgicorum inopiam linguae glagolito-croaticae introduceretur; quod quum ex plurimis fontibus historicis eruitur, tum ex rescripto S. Congregationis Officii ad episcopum Polensem anno 1744 dato liquet [20]).

---

[17]) Ex quo anno nempe ob russificationem librorum liturgicorum glagoliticorum (cfr. supra § 2, nota 6.) lingua vulgaris glagolitico-croatica exolevit

[18]) F. h. L. G.-R., XVII s. N. 109 p. 32 et 82.

[19]) Cf. l. c. Index Analyticus p. XXIX., In Approbatione editionis anni 1893 p. III. sic testatur: „Manuscriptum Ritualis Romani Slavonico-meridionali idiomate, quod hucusque bis typis vulgatum est, scilicet Romae anno 1640 (Typ. de Propaganda Fide)" etc. . . .

[20]) F. h. L. G.-R., XVIII s. N. 61 p. 28 s.

III. *In S. Liturgia Romana usus linguae Glagolitico-croaticae vulgaris Croaticae, tam Dalmaticae »ikaviensis« quam Serbo-croaticae litterariae recentissimae a S. Romana Ecclesia specialiter confirmatus existit.*

12. Concessio privilegialis usus linguae Slavicae in S. Liturgia ab Hadriano papa II. (869) in genere et a Ioanne papa VIII. (880) confirmata, compluribus S. Romanae Ecclesiae de lingua Glagolitico-croatica vulgari et de lingua Croatica vulgari „ikaviensi" in specie sancita indultoque vero recentissimo ad idioma litterarium Serbo-croaticum extensa est.

13. Imprimis enim a SS. Concilio Lateranensi IV. Generali XII. anno 1215 celebrato, ius liturgicum particulare Glagolito-Romanum, ceteris iuribus liturgicis particularibus tunc vigentibus, Latino Graecoque, lege generali ex toto aequatum est [21]). Quam sanctionem generalem speciales secutae sunt.

Nam Innocentius papa IV. rescripto, anno 1248 ad Philippum Segnensem episcopum et anno 1252 ad Fructuosum Veglensem episcopum dato, ius privilegiale consuetudinarium, ex primaeva concessione Hadriani II. Ioannisque VIII. confirmatione manans, sollemniter recognovit ratumque fecit pro lingua tunc vulgari Glagolito-croatica [22]); eodem modo ac Clemens VI. implicite iam citato rescripto anni 1346 fecerat.

14. Hae enim tres pontificiae confirmationes usum linguae glagolito-croaticae tunc vulgaris, sed XVII. saeculo obsoletae respiciunt. Diximus, statim post postremam pontificiam confirmationem, a sacerdotibus Latinis linguam Dalmaticam vulgarem „ikaviensem" in partibus cantatis missae Latinae sollemnis, praecipue in Evangelio et Epistola introductam esse (supra § 8.), ita ut apud Glagolitas Croatas lingua Glagolito-croatica vigente, ab anno 1350 c. apud sacerdotes Latine celebrantes, lingua vulgaris Dalmatica ex parte invaluerit.

De hoc duplici usu linguae Slavicae in S. Romana Liturgia in SS. Concilio Tridentino, quum quaestio de usu linguae vulgaris in sacris tractaretur, actum est, episcopis Dalmaticis et Istrianis rem exponentibus, praeeunte vero Jadrensi archiepiscopo Mutio Callino [23]). In specie Cardinalis Hosius Legatus Apostolicus et S. Concilii praeses votum de introducenda etiam apud Polonos in sacris lingua glagolito-croatica („Dalmatica lingua Hieronymiana") potius quam Polonica vulgari deprompsit [24]); archiepiscopus vero Jadrensis Mutius Callinus de usu linguae Dalmaticae vulgaris in missa Latina sollemni rettulit [25]). Quamobrem Sacrosancta Synodus, de his certior facta, non tantum usum

---

[21]) Canon IX in Decretal. Gregorii IX., Lib. I. Tit. 31, cap. 14 receptus; F. h. L. G.-R. XIII s. N. 1, p. 5.
[22]) Cfr. F. h. L. G.-R. XIII s. N. 3, N. 5 p. 9; et sententiam canonistae N. Nilles S. I. „Innocenz IV. und die glagolitisch-slavische Liturgie" Zeitschrift für kath. Theologie, Innsbruck 1899, XXIV Bd. 66 ss
[23]) Cfr. F. h L. G.-R. XVI s. N. 111—113, p. 24 ss.
[24]) F. h. L. G.-R. XVI s. N. 110 p. 24.
[25]) L. c. XVI s. N. 112 et 113, p. 27.

earundem linguarum non reprobavit sed implicite approbavit, cum ratione stabili firmaque usum linguae vulgaris iam introductum in S. Liturgiam Canone VIII. Doctrinae de Sacrificio missae confirmaret: „retento ubique cuiusque ecclesiae antiquo, et a S. Romana Ecclesia probato ritu“ [26]), et in specie usum linguae Dalmaticae vulgaris Evangelium et Epistolam decantandi intra missam Latinam sollemnem [27]).

15. Cui sollemni confirmationi Tridentinae accessit S. Pii V. decretum, qui libros liturgicos glagolito-croaticos et Dalmaticos vulgares a codificatione Iuris Latini Occidentalis reformati exemptos provinciae Iuris Liturgici Orientalium Ecclesiarum adscripsit [28]); quod etiam ex constitutione Benedicti papae XIV. „Ex pastorali munere“ anno 1754 data [29]), et ex usu sequentium saeculorum Curiae Romanae [30]), et ex sententia probatorum scriptorum patet [31]).

16. Usus linguae vulgaris Dalmaticae in missa Latina sollemni confirmatione Tridentina anni 1562 „speciosum privilegium“ nationale factus, a S. Congregatione Inquisitionis sequenti anno 1563 in urbe Jadrensi, ubi interim sublatus fuerat, sollemniter restitutus, in universa Dalmatia et finitima Istria, nec non in ecclesia nationali S. Hieronymi Romae sine intermissione semper viguit.

17. Liturgista Pax Iordanus Traguriensis episcopus de usu Evangeliarii Croatici tam apud Dalmatas in genere, quam in sua dioecesi, anno 1643 [32]) eodem modo atque eius in sede successor Ioannes Paulus Garzoni relatione ad S. Congregationem a. 1675 datâ referunt; hic vero explicite de Evangelio et Epistola vulgari lingua inter missarum maiorum sollemnia in universa dioecesi adhibita testatur [33]).

In dioecesi Jadrensi vero lingua vulgaris Dalmatica inde a Tridentina confirmatione in missa Latina sollemni pontificali et conven-

---

[26]) L. c. XVI s. N. 111, p 26.
[27]) L. c. XVI s. N. 112, et N. 113, p. 27.
[28]) L. c. XVI s. N. 119 p. 29; N. 123, p. 30.
[29]) L. c. XVIII s. N. 80 p. 39 s.
[30]) Omnis materia, quae linguas Slavicas in S. Romana liturgia attinet, provinciae S. Congregationis Propagandae Fidei, quod forum ordinarium est Iuris Liturgici Orientalium Ecclesiarum, semper deputata est: F. h. L. G.-R. XVII s. N. 44—47, 49—58, 60, 61, 64, 65, 70, 72, 73, 83—85, 87, 88, 99—102, 109, 121, 130, 131, 154, 163, 182, 218, 223, 224, 237, 244: XVIII s. N. 63, 72, 78, 83, 119, 120, 127, 118 a a; XIX s 16, 17, 71, 78—80, 91, 92, 107, 108. Recentissima aetate revocata est iuridica materia Liturgiae Glagolito-Romanae ad forum extraordinarium peculiaris coetus S. R. E. Cardinalium, l. c. XIX. N. 109, quod S. Rituum Congregatione mediante sua decreta publicat; semper tamen in provincia S. Congregationis Propagandae Fidei negotiis ordinariis permanentibus l. c. XIX s. N. 107, 108, 115.
[31]) Cfr. Benedicti papae XIV. (Cardinal. Prospero Lambertini) Della S. Messa, ed. Venetiis 1749, Sez. I., C. VI., §. 2, p. 447.; Merati, Novae observationes ad B. Gavanti: Thesaurus sacrorum Rituum, Romae 1738, I. p. 25; Bouix, Tractatus de iure liturgico, Parisiis 1853, Pars I., Cap. I., p. 202.
[32]) Pacis Jordanis Vincentini Elucubrationes diversae; de re Sacra, ed. Venetiis 1693 L. II., T. I, n. 335; cfr. F. h. L. G.-R., XVII s. N. 134 p. 38.
[33]) Cfr. F. h. L. G.-R. XVII s. N. 205 p. 57.

tuali in principalioribus quoque sollemnitatibus, praecipue in Epistola et Evangelio semper in usu fuit: quod patet ex iam citata actione archiepiscopi Mutii Callini in S. Tridentino Concilio a. 1562 et apud Curiam Romanam anno 1563, ex publico testimonio Ordinariatus Jadrensis annorum 1750, 1843, et ex fide anni 1877 archidiaconi Jadrensis C. F. Bianchi [34]).

Idem valet de dioecesi Sibenicensi, teste Synodo dioecesana anni 1611 [35]); item de dioecesi Spalatensi, cuius duplex synodus dioecesana (1620, 1688) „privilegium" illud celebrat: archiepiscopus Stephanus Cupilli 1711 anno in missa pontificali ab adversariis defendit [36]): ac de dioecesi Makarskensi nunc eidem unita, testante convisitatore episcopi Nicolai Bjanković anno 1710 [37]).

Ragusiensis dioecesis peculiari modo de consuetudine usus linguae vulgaris in missa Latina cantata et sollemni, praecipue in Evangelio Epistolaque canenda gloriatur ad concessionem primam Ioannis papae VIII., ad confirmationes Innocentii papae IV., SS. Concilii Tridentini et Benedicti papae XIII. provocans. Synodus enim dioecesana anno 1763 celebrata Capite III. haec statuit: „Et cum a multis saeculis receptum sit, Ioannis VIII. P. M. decreto concessum, et ab Innocentio IV. confirmatum, ut apud Illyricos populos divina officia lingua eorum vulgari celebrari possint, iubemus omnibus diebus Dominicis, et Festis de praecepto in omnibus Ecclesiis Parochialibus post lectionem Epistolae, et Evangelii Latinam, eadem lingua Illyrica, clara elataque voce a Parocho perlegi: Quod Romae etiam in Urbe media, in Collegiata S. Hieronymi Illyricorum S. M. Benedictus XIII. de anno 1725 statuit faciendum. Ita enim fore speramus, ut et rudis populus ad Sacra mirifice alliciatur, nec maximis emolumentis ex divinorum Oraculorum auditione provenientibus, per nostram negligentiam fraudetur; et Pastores ipsi munitam habeant viam, et aptiorem occasionem, quae lecta fuerint ad plebis aedificationem explicandi" [38]). Idem tradit historiographus sacer Ragusinus Fr. Cerva anno 1724 ad Tridentinam confirmationem provocans [39]); item Daniel Farlati S. I. anno 1800 [40]).

Eadem consuetudo linguae Dalmaticae vulgaris in missa sollemni et cantata Latina tam in paroeciis quam in cathedrali in universa dioecesi Pharensi vetustissima est, praecipue cantus Epistolae et Evangelii in prima missa sollemni Nativitatis Domini et in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum in cathedrali et in omnibus missis parochialibus.

---

[34]) Cfr. F. h. L. G.-R., XVI s. N. 112, 113, 115, p. 26 ss.: XVIII s. N. 70 a p. 72; XIX s. N. 52 p. 45; N. 82 p. 69.
[35]) L. c. XVII s. N. 23 p. 9.
[36]) L. c. XVII s. N. 225 p. 63: XVIII s. N. 17 b p. 73.
[37]) L. c. XVIII s. N. 17 a p. 73.
[38]) Acta authentica Synodi dioecesanae Ragusiensis anni 1763, Mss. Bibliothecae Conventus S. Francisci M. O. Ragusii N. 934, Cap. III., De verbi Dei praedicatione.
[39]) F. h. L. G.-R. XVIII s. N. 62 p. 30.
[40]) Illyrici Sacri T. VI. p. 29; F. h. L. G.-R. XVIII s. N. 125 p. 70.

Idem etiam in Istria de eadem consuetudine linguae vulgaris in missa Latina sollemni vel cantata dicendum est, sicuti ex actis Synodi Dioecesanae Aemoniensis anno 1780 celebratae et ex relatione Caroli Camutii Iustinopolitani episcopi ad S. Congregationem Concilii anno 1765 data, patet [41]).

18. Quum inde a XV. saeculo usus canendi in missa Latina sollemni Evangelium et Epistolam lingua vulgari Dalmatica in ecclesia nationali S. Hieronymi Slavorum Romae invaluisset, S. Sixtus papa V., constituto anno 1589 apud eandem ecclesiam Capitulo Collegiato, privilegium nationale praefatum in missa conventuali ac sollemni Latina confirmavit; quod „speciosum privilegium" anno 1725 a Benedicto papa XIII. peculiari statuto recognitum, semper in viridi observantia, a liturgista Merati et cardinali Dominico Bartolinio, S. Rituum Congregationis olim Praefecto, a Synodo dioecesana Ragusiensi anni 1763 necnon a Capitulo Collegiato eiusdem ecclesiae S. Hieronymi, iure merito celebratur [42]).

19. Peculiaris cura S. Sedis Romanae semper fuit Liturgiam Glagolito-Romanam atque usum linguae Dalmaticae vulgaris in Latina liturgia conservandi et augendi; quod revera praesenti tempestate albo lapillo notandum est, ut novatorum quorumdam Slavicorum contra studia Curiae Romanae consuetudinem Latinam Slavis dandi declamationes retundantur.

Quum enim Segnensis episcopus anno 1654 novationes quasdam Liturgiae Glagolito-Romanae iniquas et adversas introduceret, a S. Congregatione Propagandae Fidei severe reprehensus est [43]); idem episcopo Absorensi anno 1805 accidit [44]). Anno vero 1887 usus liturgiae Glagolito-Romanae in provincia Antibarensi, ubi olim iam exoleverat, a S. Sede benigne sollemniter restitutus est [45]); et rescripto pontificio anni 1900 ab adversariorum persecutione in tuto positus est [46]).

Missalis Glagolito-croatici duabus editionibus (1893 et 1905) Summi Pontifices Leo XIII feliciterque regnans Pius papa X, re ostenderunt, se Liturgiam Glagolito-Romanam stabilem apud Slavos Meridionales, ab adversariis internis externisque ex causis politicis acriter impugnatam, incolumem tuere velle.

Idem de specioso privilegio usus linguae Dalmaticae vulgaris in S. Liturgia Romana dicendum est. Praeter relatas iam confirmationes post SS. Concilium Tridentinum factas a S. Sixto V. et Benedicto XIII,

---

41) F. h. L. G.-R. XVIII s. N. 88 p. 44; N. 107 p 52.
42) Cfr. Jelić, L' istituto croato a Roma. Zara 1902, p. 30 s.; F. h. L. G.-R., XVIII s. N. 99 p. 48; Bartolini, Memorie storico-archeologiche dei SS. Cirillo e Metodio, Roma Tip. Vaticana 1881, p. 160; F h. L. G.-R. XIX s. N. 315, p. 142. De confirmationis statuto Benedicti XIII. cfr. acta Synodi dioecesanae Ragusiensis supra iam §. 17 relata; Merati, Novae observationes ad B. Gavanti: Thesaurus Sacrorum Rituum, Romae 1738, I. p. 25, cfr. F. h. L. G.-R. XVIII s. N. 52, p. 21.
43) F. h. L. G.-R. XVII s. N. 154, p. 42.
44) L. c. XIX s. N. 16, p. 27.
45) L. c. XIX s. N. 99, p. 84.
46) L. c. XIX s. N. 109 A p. 94.

alias duas adhuc commemorare libet. Confirmationes dico S. Congregationis Propagandae Fidei et Concilii episcopo Iustinopolitano anno 1765 c. de recognito usu Evangeliarii vulgaris „Schiavetto“ [47]; et S. Congregationis Officii anni 1744, qua decretum episcopi Polensis et Veneticae Inquisitionis de tollendo usu linguae Slavicae vulgaris in ritu funebri peragendo, abolitum est [48].

Speciosissimum pariter privilegium usus linguae vulgaris Dalmaticae in Rituali Romano sacerdotibus glagolitice pariter ac latine sacra patrantibus Motu Proprio ab Urbano papa VIII anno 1640 concessum [49], benignissimo pariter Motu Proprio Leonis papae XIII etiam ad linguam Serbo-croaticam litterariam huius temporis anno 1893 extensum est [50].

20. Quum Litteris Decretalibus die 5. Augusti 1898, de usu linguae Slavicae in S. Liturgia ad Ordinarios Slavorum Meridionalium datis [51], S. Sedes canonem IX. S. Concilii Lateranensis IV. Tridentinamque confirmationem non abrogavisset, et ne unam quidem ex tot superius relatis concessionibus et recognitionibus Summorum Pontificum revocavisset, dicendum est nullum ius novum in materia usus linguarum Slavicarum in S. Liturgia Romana iisdem Litteris Decretalibus inductum esse; ius ergo antiquum, inde a XIII.° saeculo pluries sollemniter recognitum auctumque, necnon consuetudine tot saeculorum firmatum, non innovatum, hodiedum viget. Dr. *L. Jelić.*

MISCELLANEA.

Κωνστ. Ι. Δυοβουνιώτης, Η ΜΕΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ. Athenis (typogr. *Σ. Βλάστου*) 1904, 116 pag.

Omnibus profectus doctrinae theologicae in ecclesia orientali cupidis gratissimum certe est, quod etiam Graeci theologi ad subtiliores quaestiones dogmaticas peculiaribus libris tractandas aggrediuntur. Hic scriptor, cuius libri censuram facere in animo est, bene meminit suum non esse totius rei fontem aperire, sed quaestionem movere (p. 20). In hoc proposito exsequendo certissime laude dignus est, quamquam res ab eo exposita ipsa ad magna desideria notanda nos provocavit. Sed age sententias eius ex ordine exponamus.

I° capite (p. 21—27) scripturam sacram duo status animarum post mortem discernere docet: ante resurrectionem et post resurrectionem. Qui differunt *a)* in eo, quod ante resurrectionem anima privata est suo corpore; desiderium illud, ut supervestiantur (2 Cor 5, 4), quod iam hic fideles habent post mortem cessare non potest; ante resurrectionem mors non est plene superata (Apc 20, 14) *b)* in eo, quod perfecta beatitudo demum post resurrectionem conceditur; corona iustitiae s. Paulo redditur post resurrectionem, non statim post

[47] F. h. L. G.-R. XVIII s. N. 88, p. 44.
[48] L. c. XVIII s. N. 61, p. 28 s.
[49] L. c. XVII s. N. 109 p. 22 et 82.
[50] L. c. XIX s. N. 107 p. 90.
[51] L. c. XIX s. N. 109 p. 91 ss.

mortem (2 Tim 4, 8): ex 1 Thess 4, 17 discrimen hoc beatitudinis manifestum est: nam ante resurrectionem animae non sunt sine intermissione apud Christum (εἰς ἀπάντησιν, πάντοτε); beatitudo earum minuitur etiam propter relationem ad homines in statu viae positos (Lc 16, 13 [sic; = 23?]): neque poenae damnatorum ante resurrectionem (ὀδυνῶμαι Lc 16, 24) eaedem sunt ac postea; *c)* in eo, quod post resurrectionem erit novum caelum et nova terra.

Hinc sequitur post mortem statim fieri particulare quoddam iudicium (μερική τις κρίσις), quo relativa (σχετική) beatitudo vel miseria animae defuncti decernitur. In secundo vero Christi adventu iudicium ultimum, terminale (ἡ τελικὴ κρίσις) fiet, quod inutile esset, si prius aeternum (τελική), et praemium vel poena eo constituta plena esset (p. 24).

Quibus expositis occurritur iis, quae opponi solent: Hebr 9, 27; 12, 23; Phil 1, 23; 1 Cor 5, 10: Rom. 6, 7. — Nec 2 Cor 5, 6—8 (cf. p. 66) adversarios iuvat, quia — aliis omissis — etiam in paradiso inferni (τοῦ ῞Αιδου), animae Christo coniunctae esse possunt, sicut iam in terra sunt. Difficultatem omnem inde oriri existimat, quod apostoli et primi christiani (cf. Atzberger, 98 ff.) Christum brevi rediturum esse sperantes statum interiacentem negligebant.

Testimonia traditionis afferuntur ex Iustino (Dial. c. Tryph. p. 307), Irenaeo (C. haer. 4), Tertulliano (De anima c. 55), Io. Chrysostomo (Hom. 28 in Hebr.) Lactantio, Ambrosio, quibus adduntur „καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

II⁰ capite (p. 27—35) agitur de doctrina V. T. de Šeol. Šeol in duas partes dividebatur: paradisum seu sinum Abrahae pro piis et gehennam pro malis. Boni beatitudinem futuram gustantes manent in paradiso usque ad resurrectionem — ad transitum in paradisum superiorem, in caelum; mali manent in gehenna in aeternum.

III⁰ capite (p. 35—50) descensus Christi in infernum tractatur. Paucis locis scripturae sacrae dogma hoc continetur: non demonstratur locis Mt 12, 40; Rom 10, 6; Eph 4, 8; sed tantum Io 20, 17; Act 2, 27; Lc 23, 43; 1 Pet 3, 19 (p. 38—44), 1 Pet 4, 6. Cum Christi descensus in infernum eo spectaret, ut ethnicis evangelium praedicaretur, necesse est eos converti potuisse (p. 47). Etiam alios, quibus in hac vita praedicatum non est, evangelium audituros esse post mortem hinc tantum conici potest; idque iure conicitur; non enim est, cur solum semel praedicatum sit evangelium in inferno. E 1 Pet 4, 6 vero concluditur fore, ut ante iudicium universale omnibus evangelium innotescat, quibus id in hac terra non contigerit.

E Patribus Christi in infernum descensum testantur Polycarpus (1, 2), Ignatius (Magn. 9, 3), Hermas (Sim. 9, 16 cum: apostolis descendit), Melito Sard., Iustinus (Dial. 99). Hippolytus (De Antichr. 45: etiam Io. Bapt. eo descendit, praecursor), Clemens Alex. (Strom. 2, 9; 6, 6: cum discipulis baptizantibus). Cum alii iustorum causa Christum eo descendisse existiment (Iren., Haer. 4, 27; Tert., De anima 7, 55 etc.) alii universalitatem praedicationis et salutis statuunt (Athanas., Greg. Naz. [Hom. 42, 59], Euseb.), alii universalitatem

praedicationis concedunt, salutis negant, eos solos, qui praedicanti crediderint, salvari dicentes (Iustinus, Clem. Alex. et generatim Alexandrini).

IV⁰ capite (p. 51—62) rationes, quibus animas defunctorum non omnino incorporeas esse defendi solet, refelluntur.

V⁰ capite de loco animarum exponitur. E Mt 11, 23 aliisque locis et a priori infernum (Šeol) esse proprium locum (non solum statum) eumque infra, sub terra, non tamen omnem, quippe cum etiam per aërem usque ad caelum extendatur (Eph 2, 2; 6, 12). Illud caelum, in quod animae iustorum post mortem veniunt (2 Tim 4, 18; Hebr 12, 23; Apc 21, 2), ad infernum pertinet, quod probatur e 1 Cor 15, 55; Phil 2, 10; Apc 5, 13 Duae inferni partes singulari quodam et ignotae naturae abysso distinentur tertiae non est locus (p. 71). Eadem traditione confirmantur. Velut Iustinus (Dial. 5, 223) animas piorum meliore loco, impiorum deteriore tempus iudicii exspectare dicit. Hippolytus (Prov. 30, 18) animas iustorum sub terra versari testatur (quidquid alibi statuere videtur Ant. 30, 31, 59 al.). Item secundum Tertullianum animae omnium iustorum sub terra sunt (De an. 56; De idol. 13: De resurr. c. 17), solae martyrum animae in paradiso recipiuntur, qui tamen aeque in inferno est (Scorp. 12), etsi alibi aliter loquatur (De resurr. 26. De mon. 5). Augustinus (Civ. D. 20, 15) iustos non in caelo . . . sed in inferno ponit, unde tamen (21, 13) in caelum veniant. Item secundum Irenaeum utrorumque, bonorum et malorum, locus est sub terra.

P. 75 perquam breviter adnotatur memoratu dignum esse omnia testimonia conspirare locum, in quem martyrum animae statim post mortem perveniant, esse caelum.

VI⁰ capite (p 76—77) animas post mortem vivere in tempore probatur: alioquin enim ea, quae in terris geruntur, cognoscere non possent: cf. Apc. 6, 10. Verum post indicium universale cessabit omnis rerum motus *(παύει πᾶσα ἀνάπτυξις καὶ πᾶσα κίνησις, διότι ὅλα εἶνε πλέον τελείως ἀνεπτυγμένα, τό τε καλὸν καὶ κακόν·* cf. illud s. Thomae Aq.: in ultima consummatione cessabit corporum motus: I., q. 63, a. 6; F. Maxim. C., Amb. f. 255 b [C. G.]).

VII⁰ capite (p. 77—81) animas non esse in statu defectionis demonstratur.

VIII⁰ capite (p. 81—87) animas mortuorum gaudia vivorum gaudere vivorum dolere angoribus (in Christo enim coniuncti sunt incolae terrae cum caelitibus; Apc. 6, 10) atque inter se adiuvare docemur.

IX⁰ capite (p. 87—98) felicitas et miseria animarum post mortem tractatur. Aliquam beatitudinem animae piae statim obtinent (Apc. 14, 13); a pari malae aliquam miseriam: neutri plenam (Lc. 16, 25). Beatitudo illa magis (non tamen unice) in internis spiritualibus statibus *(ἐσωτερικαὶ πνευματικαὶ καταστάσεις)* consistit; mali poenam damni patiuntur; fieri enim nequit, ut desideria eorum (terrena) impleantur. Ignis, de quo N. T. loquitur tropice explicandus est (p 90), quod maxime ex Mt. 13. 42 et ex insociabilitate ignis et tenebrarum probatur. Quamvis gravis sit conscientiae cruciatus, omnis malorum poena hoc contineri non potest, quia — praeter alia — peccati dolor

non est sine peccati odio et poenitentiae possibilitate, quae in scriptura s. negatur.

Sintne iam ante iudicium universale varii beatitudinis et miseriae gradus, scriptura non docet. Status animae morumque condicio post mortem alia esse non potest atque antea. Unde efficitur ut iam ante iudicium sint varii beatitudinis ac miseriae gradus. Plurimi in sanctitate imperfecta decedunt, imprimis ii, qui sero facti sunt christiani; ipsi baptismo regenerati sanctitate perfecta carentes in infernum descendunt; sanctitas autem et beatitudo inter se colligatae sunt.

IX^0^ capite (p. 98—114) de „evolutione" animarum post mortem (ante iudicium) agitur. Pars perficitur in sanctitate — nam ad animas corpore solutas diabolus, mundus, caro non pertinent, pars in malitia. Nec enim mali in his terris adeo depravati esse solent, ut eis statim poena aeterna constitui possit; iustitiae et caritati divinae repugnat, ut aeternum praemium vel poena paucorum annorum homini constituatur (114). Sicut perfecta beatitudo non est sine perfecta sanctificatione ita nec perfecta condemnatio sine perfecta malitia (100). E Patribus allegantur Irenaeus, Origenes, Hermas. (Hinc inferre solent theologi orientales, velut Homjakov, Polnoe sobr. sočin.[3] II., 123 (M. 1886) etiam pro beatis [martyribus quoque] preces fieri posse).

Tamen nec boni in illo statu in malos nec mali in bonos converti possunt (p. 103).

Hic demum quaestio de purgatorio tractatur. Catholicorum responsa et propria argumenta (cf. Slav. litt. theol. II., 158—160) ignorantur. D. nec verum miratur nec iuste miratur papam non concedere indulgentias nisi „ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ" i. e. nisi eleemosynam largientibus.

Denique inquiritur de sorte „non vocatorum" post mortem et infantium sine baptismo decedentium (p. 107—114). Consideratis variis scripturae s. locis (Mt. 11, 20; Lc. 12, 47; 2 Pet. 2, 20; 1 Tim. 2, 4 etc.; non innititur Mt. 12, 31) concluditur ethnicos nec pro honestate operum suorum nec omnes promiscue condemnatum iri sed fore, ut in statu illo ante iudicium universale vocentur, cui vocationi ita responsuri sint, sicut pro condicione morum in his terris respondissent. Simile etiam de mente captis statuitur. Infantibus baptizatis negat satis esse sacramentum receptum; propria voluntate ab eis bona percepta custodienda esse. Quod discrimen inter infantes baptizatos et non baptizatos in illa vita a D. teneatur, non liquet.

His expositis sententiis non possum quin reprehendam, quod vir ingenii satis acuti neglectis reconditioribus scientiae fontibus nec satis erudite ea, quae aggressus erat, tractavit nec omnia, quae ad hoc argumentum spectabant, comprehendit. Unam quaestionem, quae sine dubio ab eo tractanda erat, cum expositis omnino coniunctam eisque antiquiorem, hic ante oculos ponere liceat.

D. multum inquirit sitne beatitudo post mortem statim perfecta an imperfecta; sed in caput rei, sitne sita in sola spe (*οἱ μὲν τῇ ἐλπίδι χαίροντες, οἱ δὲ τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίας λυπούμενοι· οὐ γὰρ ἔλαβον οἱ ἅγιοι τὴν ἐπαγγελίαν τῶν ἀγαθῶν ἔτι* etc. Synaxar. ap. Nilles,

Kalendarium[2] 1897, II., 32) an in ipsa visione Dei, non inquirit. Certum enim est homines iustos (i. e. a peccato gravi liberos) defunctos admitti ad visionem Dei idque, si nihil eis luendum est (etsi quis non habet peccatum, tamen, quia habuit, potest debere poenam), statim [1]).

Beatitudinem iustis promissam visione Dei (quae est cognitio Dei diversa a nostra sicut visio sensitiva ab abstracta rei cognitione) conferri una vox est Patrum, manifesto illud „tunc" 1 Cor. 13, 12 (tunc autem facie ad faciem) vel illud „cum apparuerit" 1 Io 3, 2 de vita aeterna interpretantium. En Irenaei (l. 4, c. 20, n. 5) verba: „aeterna vita unicuique evenit ex eo, quod videat Deum." Item Io. Chrysostomi (Ad Theodor. laps. n. 10): „Quodsi Petrus obscuram quandam videns futurorum imaginem omnia statim reiecit ab animo ob inditam ex tali visione voluptatem, quid dicetur, quando ipsa rerum veritas aderit, quando apertis aedibus regiis intueri licebit regem ipsum non amplius in aenigmate neque per speculum, sed facie ad faciem, non amplius per fidem, sed per speciem." Cf. Theophilus Ant., Ad Autol. l. 1, n. 7; Recognit. Clementin. l. 3, c. 27, 29. 30. Clem. Alex., Strom. 5, p. 548; Origenes, In Io. t. 1, n. 16; Cyprianus, Ep. 56; Novatian., Trin. c. 18, al. 26; Basilius, De Spir. s. c. 16, n. 38; Gregorius Naz., Or. 28 (al. 34), n. 4. 17; or. 32 (al. 26) n. 15; Gregorius Nyss., Or. de Meletio t. II., p. 1025 s.; Cyrillus Alex., In Io. l. 10; Hilarius, In Ps. 118 l. 8, n. 7. 8. Augustinus, Tr. 21 in Io.; Ep. 147, n. 24 ss.; Ep. 148, n. 7; De civ. D. l. 11, c. 29; Fulgentius, Ep. 14 ad Ferrand. 3, n. 33; Gregor. M. Moral. l. 18, n. 90—3. Cf. Franzelin, De Deo uno[3] th. 15 p. 188—190 (1883).

Hanc visionem beatificam tribui iustis statim post mortem probatur e 2 Cor. 5, 6—8 cuius loci interpretationem nescio quomodo cum inspiratione et traditione componendam a D. propositam iam novimus. Dicit enim Paulus: Dum sumus in corpore, peregrinamur (*ἐκδημοῦμεν*) a Domino; et hanc peregrinationem a Domino dicit ideo (vel eatenus) nos pati, quia non per speciem (*διὰ εἴδους*) ambulamus, sed per fidem. Porro huic peregrinationi opponit peregrinationem a corpore, quacum coniunctum sit „praesentem esse (*ἐνδημῆσαι*) ad Dominum," utique per speciem. Et hanc subsequi mortem saltem mox concedi; quodsi mox, in iusto non est ratio, cur non statim) manifestum est inde, quod voluntatem peregrinandi a corpore et perveniendi ad Dominum dicit bonam esse; quae bona non esset, si fatua esset. Cf. etiam Metrophanes Critopulus, Confess. cp. 20 (ap. Kimmel p. 194). Si igitur cum praesentia ad Dominum et ambulatione per speciem (distincta ab

---

[1]) Cf. Io. Plusiadenus (= Ios. Methonensis), Apologia syn. flor. c. 4 Migne P. G. 159. 1283 ss.); R. Bellarminus, De sanctor. beatitudine l. 1.; Alph. a Castro, Adv. omnes haeres. l. 8; Petavius, De Deo l. 7, c. 13. 14; Tournely, De Deo q. 14; Thomas a Iesu, De unione c. 1, a. 6 (Migne Th. c. c. V. [1841], c. 441—50); Lud. A. Muratori, De paradiso[2]. Venetiis 1755; Th. Mamachi, De animab. iustor. in sinu Abrahae 1766; Stentrup, Soteriol. th. 145; A. Franki, Dvie poslanice. Zadar 1881, str. 100—115 etc.

ambulatione per fidem) coniuncta est visio beatifica, demonstratum est visionem Dei tribui iustis statim post mortem. De hoc vero dubitari imprimis vel ipsa ratio videtur vetare. Nam cognitio per speciem in oppositione ad fidem esset alioquin aut cognitio per immediatam evidentiam, aut per ratiocinium aut esset quidem visio, sed tantum accidentium, ex quibus mediate tantum cognosceretur essentia. Immediata evidentia, si non est de sola exsistentia Dei, sed etiam essentiam eius comprehendit, nihil aliud est quam visio; ratiocinatio non opponitur fidei nisi quod illa certitudinem necessariam ferre potest, qua haec forte semper carebit; sed Paulum non cogitare solum discrimen inter certitudinem necessariam et liberam, manifestissimum est. Quodsi agatur de visione tantum partiali, haec aut refertur ad Christum hominem aut ad Dei gloriam; sed cognitione intuitiva Dei gloriae non fimus praesentes ad Dominum; nec de visione materiali Christi hominis transfigurati agitur; nam subiectum cognitionis est anima soluta a corpore, quae non continetur accidentibus huius mundi, quippe quorum cognitio non esset ad usum accommodata, ad quem in hoc mundo necessaria est. — Deinde conferatur hic locus cum 1 Cor 13, 13 (*πίστις*) et cum interpretatione huius loci apud Patres recepta. — Denique etiam huius loci interpretatio consideretur a s. Io. Chrysostomo (supra) etc. proposita.

Idem ex altero revelationis fonte probatur.

Consentiunt enim traditionis testimonia I⁰ falsum esse animas iustorum post mortem non fore mox beatas (vel habere sortem defunctorum in V. T. iustorum [2]) vel expectare demum promissae mercedis exsecutionem et gaudere tantum spe non ipsa possessione. Hoc paene omnes Patres expresse docuerunt, velut Clemens Rom., Ep. 1. ad Cor. c. 6 (*γέρας γενναῖον*); cf. c. 5. 45; Polycarpus, Ep. ad Philipp. c. 9 (*παρὰ τῷ κυρίῳ*; loco debito); Dionysius Alex. ap. Euseb. l. 7, c. 22; Clemens Alex., Strom. l. 7 (praemium et honores); Eusebius, Vita Const. l. 1, c. 2; Lucifer, Moriendum pro Filio Dei; Cyprianus, De mortalitate (in fine: remunerati); Ambrosius, De bono mortis c. 3. 10. 11—12 (repromissam hereditatem; remunerationis gloriam); De fide resurr. l. 2, n. 94; Ep. 15, n. 4 etc.; Constit. apost., l. 5, c. 8; Afrem, Serm. ad monachos, qui requieverunt et alibi (ap. Bickell, Carmina Nisibena, Prolegom. c. 6, p. 24—28); Basilius, Or. in 40 martyres; Gregor. Naz. Or. 10 (*συναγάλλεσο· μισθόν*); Or. 3 (*δόξης κληρονομήσαντα*); Or. 18 (*τὴν τῆς ἁγίας Τριάδος ἔλλαμψιν, ἧς σὺ νῦν παραστάτης*); Antoninus, Ad Arcadium exul. (resurrectio: ut ipsa caro videat, quod tua anima cum exierit, mox videbit); Io. Chrysostomus, Hom. ad baptizandos; Or. panegyr.

[2]) De hoc nominatim cf.: Io. Chrysost., Hom. de sanctis Berenice, Prosdoce et Domnina; Rabulas, Hymnen für die verstorbenen Gläubigen (Bickell, Ausgewählte Schriften der syr. Kirchenväter S. 267 f.; Ignatius, Ad Trall. 2; Clem. Alex., Strom. 6; Origen., Hom. 15 in Gen; Cyrillus Alex., Ad reginas; Athanas., Or. de incarn. Christi: Ep. ad Lucif.; Cyrillus Hieros. Catech. 4; Augustin., Ep. 49; Gennadius, De eccl. dogm. c. 78. 79; Iren. l. 5, c. 81 etc.

de s. Philog. etc. (cf. Muratori, De parad. c. 15—16); Epiphanius, Haer. 59 seu 79; Hieronymus, Ep. 27 (Epit. Paulae) c. 16; Ep. 24 (ad Marcel. de ex. Leae); [Augustinus], Serm. de consolatione mortuorum; [Leo M.], Serm. 96 in cathedra s. Petri; Petrus Chrysol. Serm. 66 (praemia; dulcia; gloriam); Serm. 119; Gregorius M., Mor. l. 4, c. 27; l. 35, c. 9; Fulgentius, De fide c. 3; Ep. 2 ad Gallam; Synesius, Hymn. 1; Prudentius, Hymn. V. de s. Vinc.; Honoratus, Vita Hilarii Arel. (cum Christo gloria frueris); Basilius Seleuc. De s. Steph.; Isidor. Pelus., Ep. l. 1, 376; l. 2, 179; l. 4, 121; l. 5, 396. — E Graecis posterioribus commemoramus hos: Daniel mon., Vita s. Io. Climaci; Andreas Cret., De s. Tito (fin.); De s. Nicolao; Io. Damasc., Or. de s. Barbara; Theodorus Stud., Serm. 42; Ignat. Diac., Vita Nicephori patr. Cp. (angelis comparantur); Germanus in epist. lecta a. 787 in Conc. VII. act. 4. Post schisma: Simeon Metaphr., Vita s. Ioannici; Passio ss. Acyndini, Aphth....; Nicephorus Gregoras, Vita s. Codrati; Manuel Palaeologus, Or. de Theodoro Despota etc. Adde testimonia liturgica velut Hymn. de s. Tito Thaumat. (2. Apr.) etc. ap. Comnenum Papadopolim, Praenot. mystagog. (fin.) Io. Plusiadenum l. c.

Illi Patres, qui pro contraria sententia afferuntur, si reapse contrarium usquam senserunt, certissime secum ipsi dissenserunt multo pluribus locis. Cf. Augustin., Conf. l. 9, c. 3; Tract. 26 in Io. n. 16 (cf. Petavius l. c. 13, n. 6; Muratori l. c. c. 17); Theodoret., Graec. affect. l. 8; Bernardus, Serm. 2. in nat. s. Victoris confessoris etc. (cf. Mabillon, Praef. ad eius serm. n. 20—23; adnot. ad Serm. 2. in festo oo. ss., n. 4); Ioannes XXII. in bullis canonic. s. Ludov. Tolosani (a. 1317), s. Thomae Herford. (1320), s. Thomae Aquin. (1323).

Martyres hac spe ad mortem properasse notum est. Cf. Ignat., Ep. ad Magnes; ad Trallian. (Θεοῦ ἐπιτύχω); Ep. eccl. Smyrn. de mart. b. Polycarpi c. 17 (βραβεῖον ἀναντίρρητον· ἀγαλλόμενος); c. 8. 12; Acta s. Symphorosae; s. Epipodii et Alexandri; ss. Fructuosi, Augurii et Eulogii; s. Pothini ep. (ap. Euseb. l. 5, c. 1 s.); s. Sadoth etc.; Auctor Vitae s. Syncleticae; Io. Chrysost., De s. Ignatio M.; Gaudentius, tract. 17. Cf. de hoc argumento Constantius, Praef. gener. ad op. Hilarii Pict. § 6, s. 3, n. 219. Hurter, Ss. Patrum opusc. selecta, t. 13 (Oenip. 1870), Praef. p. 39—43.

II⁰ Neque desunt positiva Patrum testimonia iustos frui visione beatifica iam post iudicium particulare. Velut Gregorius Nyss., Or. funebr. in Pulcheriam (ὡς καλὸς ἐκεῖνος ὁ ὀφθαλμὸς ὁ τὸν Θεὸν βλέπων); Gregorius Naz., Or. 20 de s. Basilio; (καὶ συνεποπτεύοντες τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα); Or. 11 (in calce); Clemens Alex. Strom. l. 5 (p. 546); Cyprianus, De exhort. mart. (aperi eos, ut Deus videatur et Christus); Ambrosius, De bono mortis c. 11; Io. Chrysost., Or. panegyr. de s. Philogonio (οἱ παρόντες ὁρῶσιν); Hom. 1. in Phil. (οὐ γνωρίζεις τί αἱρήσῃ); Hom. 3. in Phil. (πρὸς πρόσωπον); Augustinus, Serm. 303 de s. Laurentio; Enarr. in Ps. 119 (per faciem Dei illic cernunt); Paulinus Nolan., Natal. VI.;

Eustratius, Or. de s. Eutychio (fin.) et pecul. tract. („inspiciunt sanctam et beatam Trinitatem"). E posterioribus allegari possunt Nicetas Paphlago; Ioannes Diacon. (Vita s. Ios. Hymnogr. vers. fin.); Michael Psellus (Resp. ad Michaelem Ducam); Nilus mon. (Vita s. Philareti); Gregorius Cyprius (Or. de s. Georgio M. v. fin.); Nicolaus Cabasilas (Or. de s. Theodora fin.) etc. E liturgia solum pulcherrimum illud ex ode 9. canonis s. Ioannis Theologi afferamus: *Νῦν οὐκ ἐν αἰνίγματι, πρὸς πρόσωπον δὲ πρόσωπον, τῆς τρυφῆς τὸν χειμάρρουν ὁρᾶν ἠξίωσαι, καὶ τὸν ποταμὸν τῆς εἰρήνης, καὶ τὴν πηγὴν τῆς ἀθανασίας, ἧς νῦν ἀρδευόμενος ἀπολαύεις τῆς θεώσεως.* Cf. quae (29. Iun.) de Paulo dicuntur (*Νῦν οὐκ ἐν αἰνίγμασιν οὐδὲ ἐν ἐσόπτρῳ . . .*) et similia de Antonio, Cyrillo, aliis ap. Io. Plusiaden. l. c.

Quae cum ita sint apparet nos scriptori iniuriam non intulisse iudicio quod supra de eius libro fecimus. *A. Špaldák.*

Revue Augustinienne 1906. N. 52—3. — L. Baurain, Notes de théologie russe. Pag. 78—89. Exponitur theologos Russorum notam catholicitatis intelligere de conciliari fundamento (»ecclesia septem conciliorum«) et de conciliari regimine ecclesiae, vocem καθολικός voce sobornyj reddentes. Ad eorum opinionem sobornost' est unionis dogmaticae omnium membrorum expressio; concilia non sunt oecumenica nec infallibilia nisi propter id, quod ab universitate christiana, a corpore fidelium professione unius fidei coniunctorum reiecta non sunt. Unde sobornost' norma infallibilitatis ecclesiae, nota praecipua ecclesiae verae habenda est (Cerkovnyj Golos). Multi ecclesiam democratice, quodam senatu instituto, temperari volunt. Factio vetustati propitia intelligere incipit illam verbi vim non esse extollendam. — Deinde p. 85-89 historia sententiae de vi epicleseos in theologia Russorum tractatur. Sil'vestr Medvědev († 1691) usum adorandi species eucharisticas statim post verba Domini prolata testatur. Ut hic usus a Polonorum Latinorumque auctoritate repetatur (cum Ioachimo patr. Mosc.) fieri vix potest. In Raskol tunc idem defendebatur. Theodorus diaconus diserte dicit (ap. P. S. Smirnov, Vnutrennye voprosy v Raskolě v XVII. věkě p. 232) mutari dona oblata verbis, quae Christus in arcana illa coena pronuntiavit. Quodsi alii palaedoxiae defensores cum hoc non consenserunt, transsubstantiationem non post verba illa, sed antea, inter proscomidiam fieri putabant; certe igitur non per epiclesin. —

L'Assomption (p. 110—112). Immaculatam Deiparae conceptionem agnoscitur esse condicionem assumptionis B. M. V. in caelum; negatur tamen hanc ex illa necessario sequi. Sed — si modo vera assumptionis privilegii notio teneatur — cur tot patres mirati sunt Deiparam mortuam esse, cum peccati, propter quod apostolus homines mori dicit, expers fuerit, i. e. non peccaverit? Cf. Zeitschrift f. kath. Theologie 1904, p. 774—5.

L'Immaculée Conception et les Grecs modernes 113—5. Neglecto sententiae, quae ap. Isidor. Thessalon., In dormit. Dp. n. 33 (M. 139, 161, B) legitur, parente primus Deiparam a peccato liberam fuisse negasse dicitur Metrophanes Critopulus; quem secuti sunt Seb. Kymenites, Diamantes Rhysios, Ephraemus II. patr. Hierosol., Eugenius Bulgaris, Theophilos Papaphilos, Athanasius Parius.

Zeitschrift für katholische Theologie 1906. P. 376—8. N. Glubokovskii liber de evang. s. Pauli indicatur ab A. Špaldák. — *J. Kern* in commentatione, quae inscribitur »Zur Kontroverse der katholischen und der griechisch-orthodoxen Theologen über das Subjekt der hl. Ölung« praeclare et magna eruditione de controversia inter theologos catholicos et graeco-orthodoxos agit, in qua subiectum sacramenti unctionis infirmorum versatur. — P. 597—624.

1. Iam Simeon, Thessalonicensis archiepiscopus Latinis exprobravit (Migne P. G. t. 155, 520), quod solis morientibus hoc sacramentum concedant. Idem obiecit Metrophanes Critopulus (Kimmel, 155 s.), ob idem graviter eos accusant theologi Russorum: Ignatius (Semenov), O tainstvaḫ edinoj, svjatoj, sobornoj i apostolskoj cerkvi.[3] Spb. 1863, p. 275 ss.; M. Arḫangelskij, Izslědovanie ob istoričeskom razvitii činosoveršenija Eleosvjaščenija. Spb. 1895, p. 79 ss.; Macarius, Pravoslavno-dogmatičeskoe bogoslovie[5] Spb. 1895, II. p. 470 ss.; A. Běljaev in Encyclopaedia theologica V. 397 ss.; idem et Graeci huius temporis eis crimini vertunt: Mesoloras, Ἐγχειρίδιον λειτουργικῆς τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἀθήν. 1895, p. 219; Andrutsos, Δοκίμιον συμβολικῆς. Ἀθήν. 1901, p. 336; K Ralli, Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς μετανοίας καὶ τοῦ εὐχελαίου. Ἀθήν. 1905, p. 123.

Quod ad haec attinet, discrimen faciendum est inter consuetudinem a saeculo XII. coeptam solis infirmis graviter decumbentibus iisque iam ante mortem constitutis vel fere desperatis conferendae s. unctionis infirmorum et doctrinam ipsam authenticis documentis contentam. Mos ille, avaritia nonnullorum sacerdotum (cf. Harduin, t. 7, 107. 1081. 1237. 1979; Preger, Beiträge 64 ff.; Göbel, Die Missionspredigten 333), fictis atque vanis opinionibus fidelium (Harduin t. 7, 107. 337. 1081. 1979; t. 10, 1946), theologorum quorumdam sententiis (Bonaventura, In l. 4, d. 23, a. 1, q. 1, ad 1; D. Scotus, In l. 4. d. 23, q. unica), non a Spiritu s. introductus, improbandus est. »Gewiss, inquit auctor. p. 617, sind die orientalischen Theologen im Rechte, wenn sie die seit dem 12. Jhd. innerhalb der katholischen Kirche stark verbreitete Sitte tadeln, derzufolge man die Krankenölung erst verlangt und erteilt, wenn die Hoffnung auf Genesung aufgegeben ist und der Tod nahe bevorsteht« Effectus enim praecipuus huius sacramenti, ea confirmatio animi, qua aptus fiat, qui »volle Verzeihung jeglicher Schuld und gänzliche Nachlassung aller zeitlichen Strafen erlange, und so, falls der Herr ihn ruft, bereit sei, ohne Durchgang durch das Reinigungsfeier sofort der ewigen Seligkeit teilhaftig zu werden« tum vanus evadit. Neque antiquis temporibus hic abusus fuit, quod optime probatur e Caesario Arel. (Migne, P. L. 67, 1075), Cyrillo Alex. (P. Gr. 68, 470 s.), Io. Mandacuni (J. Schmid, H. Reden des J. M. 220 ff.), Isaac Antioch (Bickell, S. I. A. opera p. 187 s.), Procopio Gaz. (Migne, P. G. 87, 764); Innocentio I., Ep. ad Decent.

Verum doctrina catholica de unctione infirmorum non in abusu, decretis pontificiis impugnato, sed in decretis dogmaticis concilii Tridentini, in catechismo Romano, ex decreto eiusdem concilii edito, in rituali Romano quaerenda est. Concilium Tridentinum de subiecto s. unctionis infirmorum agens certe docet: esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero praesertim, qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti videantur (Doctrina de sacr. extr. unct. c. 3.). Itaque generatim infirmis s. unctionem administrandam esse docet s. synodus; utique si quis ex quacumque causa in extremo periculo mortis nondum hoc sacro ritu munitus versatur, ei imprimis conferendam esse, ut saltem salvetur, etsi effectus ille praeclarus, tota sanitas supernaturalis animae, vix iam obtineri possit. — Etiam nomen »extremae« unctionis, etsi ab abusu impositum (Chardon, Histoire des sacrem., ch. 1), tamen verum sensum admittit. Ceterum idem abusus etiam in Russia invenitur (cf. Arḫangelskij op. c. p. 261 s.; A. Dmitrievskij, Nedostatki sovremennago cerkovno-religioznago vospitanija. Kiev 1901, p 17.)

2. Ex alia parte nonnulli theologi catholici reprehenderunt Orientales, quod etiam sanos ungant. Cf. P. Arcudius, De concordia l. V, c. 4; Th. Raynaud, Heteroclita spiritualia t. XVI, p. 164; Benedictus XIV, l. 8, c. 5.

Verum est a Graecis in ecclesia Constantinopolitana et alibi etiam in sanis ritum unctionis infirmorum adhiberi idque fieri posse

et sacramentum esse doceri. Cf. Stephanus (ep. Mogilev.), Tainstva i obrjady pravoslavnoj cerkvi. Ḫarkov 1904; G. Jacquemier in Echos d' Orient 1899; F. di Mento in Bessarione 1899—1900 (p. 538 s.). — Mesoloras o. c. 218 ss.; Ralli o. c. 115.

Sed omnino alius est usus et doctrina Russorum; cf. Ignatius l. c.; Macarius l. c.; Arḫangelskij o. c. p. 81.; A. Maltzew, Die Sakramente 451; quibuscum Serbi conveniunt; cf. N. Milaš, Kirchenrecht d. morgenländ. Kirche[2] 1905, 684. Et revera unctionem sanorum, quae apud Graecos fit sacrilegam esse certum est, nec rima, quam nonnulli repperisse se putant tristitia pro morbo posita, teneri potest; quod ostenditur cum ex tota antiquitate schisma illud deplorandum praecedente, tum ex contextu loci s. Iacobi (5, 13). Qui error a confuso s unctionis ritu ceremoniis quibusdam sacramentalibus repetitur (cf. Goar, Euchalog. p. 349 ss.).

Quod attinet effectum principalem s. unctionis infirmorum, qui est sanitas omnimoda supernaturalis, obtinenda cooperando gratiis actualibus uberrime et extra ordinem communem collatis, licet pro theologis catholicis res sit maximi momenti, tamen quia intime cum doctrina de purgatorio multum inter orientales et occidentales controversi connectitur, modo loqui de eo non videbatur esse opportunum.

Velehradii 8. Oct. 1906. *Ot. Židek*

Aliorum iudicia de nostro periodico.

Slovenec 1906. Štev. 38. (Febr. 16.) — Do sedaj še ni bilo poskusa kako večje književno medslovansko podjetje ustanoviti na cerkveni in bogoslovsko znastveni podlagi. Ta ideja se je šele pred dvema ali tremi leti porodila v mladih glavah in naenkrat zbudila mnogo zanimanja v odličnih znanstvenih in cerkvenih krogih; ideja se je širila pod imenom »ideje Cirilo-Metodijske«, svoje središče je imela na bogoslovskih in akademiških sestankih v Velehradu. „Ideja C. M.« hoče organizirati katoliške Slovane na cerkvenem in bogoslovsko-znanstvenem polju in njih pozornost obrniti na slovansko-grški vzhod; zraven pa hoče posredovati med slovanskim vzhodom in zapadom med Slovani in ne-Slovani — vse to pred vsem na bogoslovsko-znanstvenem in cerkvenem polju, vsaka politika je strogo izključena. Na ta način hoče zapad seznaniti z vzhodom in narobe, vsem Slovanom pa s tem priboriti njih številu in zmožnostim primerno stališče na bogoslovsko-znanstvenem in cerkvenem polju. Na tej podlagi je zasnovan novi časopis.

Kar nepričakovano je l. 1905 meseca marca izšla 1. št. vseslovanskega bogoslovskega časopisa pod naslovom „Slavorum litterae theologicae. — Conspectus periodicus«.

Po treznem preudarku je bil izbran za časopis latinski jezik, ki se je res že izkazal kot najprimernejši. Plašno je nastopila 1. št. svojo pot med širni slovanski in ostali svet . . . Optimisti so se bali za drobni listič, pesimisti so ga pa takoj obsodili na smrt. A izredni blagoslov božji je spremljal novi časopis in z vsako št. mu je rastel pogum. Ob koncu prvega letnika so bili tudi največji optimisti presenečeni nad izrednim uspehom . . .

Časopis je takoj iskal stika z ruskimi bogoslovskimi krogi; hitro je našel navdušenega prijatelja v osebi bogoslovskega učenjaka N. N. Glubokovskega, prvega ruskega biblicista in urednika ruske »Bogoslovske Enciklopedije« in zato najvplivnejšega ruskega bogoslovskega pisatelja. Kar naenkrat je pa vrhutega zasijala še zlata svoboda v Rusiji, in časopis in njega ideje imajo zdaj že popolnoma svobodno pot v Rusijo; ustanoviteljem se še sanjalo ni, da bodo to že v enem letu dosegli. Da se je časopis usta-

novil ravno v tako ugodnem trenutku, to gotovo spada med slučaje, ki niso slučaji . . .

Tudi pri nas se večkrat govori o teh stvareh in ljudstvo v izobraževalnih društvih in drugod rado posluša taka predavanja. V omenjenem časopisu najde vsak dosti gradiva in informacij; a kar je glavno, to gradivo nima samo časnikarske in informacijske vrednosti, ampak tudi popolno znanstveno vrednost, ker je vse vzeto iz prvih virov, povsod so citirani dotični časopisi, knjige in strani, tako da se na podatke tega časopisa lahko vsak popolnoma zanesljivo opira, zraven pa tudi vidi, kje ima iskati podrobnejših podatkov ako jih želi. *Dr. Fr. Grivec.*

Theologisch-praktische Quartalschrift. Linz, 1906, II. Heft, S. 404. »Slavorum litterae theologicae . . . Die orientalische Kirche mit der römischen zu vereinigen, war seit der Entstehung des Schisma die Sehnsucht aller Katholiken. Ganz besonders hegte diesen Wunsch der gottselige Papst Leo XIII., dessen Bestrebungen, die schismatischen Slaven in den Schoss der katholischen Kirche zurückzuführen, auf daß wieder ein Schafstall und ein Hirt werde, erkannt sind. Der Grund, warum es zu dem entscheidenden Schritte noch ziemlich weit ist, liegt nicht zuletzt in der Unkenntnis der theologischen Literatur der römischen Kirche seitens der Schismatiker. Schisma ecclesiasticum inquit Glubokovskij, (so lesen wir in der Vorrede der ‚Slavorum litt. theol'.) ex humanis dissensionibus ortum est et humana conservatur obstinatione, quae mutuis suspicionibus alitur et augetur; quam ob rem accurata rerum cognitio, aequa confessio, ingenua agnitio optima via est ad removendum tristissimum impedimentum'. Und weil ‚difficultates ab hominibus paratae honesto studio humano facillime superantur' (ibid.), entschlossen sich heuer die bestbekannten böhmischen theologischen Schriftsteller Dr. Tumpach und Dr. Podlaha, beide Metropolitan-Kanoniker bei St. Veit in Prag, unter Mithilfe anderer hervorragender Fachmänner zur Herausgabe der oberwähnten Zeitschrift, Slavorum litterae theologicae' . . . Ein edles Vorhaben, dem wir vom ganzen Herzen den reichlichsten Segen Gottes wünschen, wie auch, daß die Worte der Redaktion: ‚omnes rerum, quae a nobis tractandae sunt, peritos, ut operis nostri socii fiant et quae edere paramus, variae eruditionis accessionibus augeant, invitamus', bei recht vielen Theologen Anklang finden.

Corrigenda in fasciculis III. et IV.

P. 190 infra v. 27 post capax adde et qua perfici potest
» 195 supra v. 23 ante rationes adde qui
» 195 supra v. 27 loco continnanda lege continuanda
» 201 infra v. 27 post baptizandi adde cf. Revue internat de theol. 1906, 122.
» 226 infra v. 4 loco syriacus. lege syriacus
» 238 supra v. 27 loco ub lege ab
» 251 infra v. 4 loco imuere lege innuere
» 256 supra v. 22 loco orhodoxae lege orthodoxae
„ 256 infra v. 4 loco tualiam lege tualium
» 258 infra v. 21 loco 5—9 lege 5—9)
» 259 infra v. 3 loco Вытъ lege Бытъ
» 288 infra v. 1 loco [86]) lege [87])
» 292 supra v. 12 ante hos adde discerneret,

Index nominum et rerum.

A

B

Вопросы Философіи и Психологіи. Изданіе Московскаго Психологическаго Общества, при содѣйствіи С.-Петербургскаго Философскаго Общества. Москва.

Церковныя Вѣдомости, издаваемыя при Св. Сvнодѣ. Спб.

Богословскій Вѣстникъ, издаваемый Московскою Духовною Академіею. Свято-Троицкая Сергіева Лавра.

Церковный Вѣстникъ, издаваемый при С.-Петербургской Духовной Академіи, еженедѣльный журналъ. Спб.

Вѣсы. Москва.

Записки Императорскаго Русскаго Техническаго Общества. Спб.

Записки Императорскаго Харьковскаго Университета. Харьковъ.

Ученыя Записки Императорскаго Казанскаго Университета. Казань.

Извѣстія историко-филологическаго Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ. Нѣжинъ.

Извѣстія Отдѣленія Русскаго Языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ. Спб.

Ребусъ. Москва.

Православный Собесѣдникъ. Изданіе Казанской Духовной Академіи. Казань.

Сообщенія Императорскаго Православнаго Палестинскаго Общества. Спб.

Труды Кіевской Духовной Академіи. Кіевъ.

Душеполезное Чтеніе.

Христіанское Чтеніе. Ежемѣсячный журналъ издаваемый при С.-Петербургской Духодной Академіи. Спб.

Гласник Православне Далматинске Цркве. У Задру.

Гласник срп. уч. друштва, Биоград.

Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа. Прво одељење, Београд.

Источник. Духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства у Босни и Херцеговіни. Серајево.

Bessarione. Roma.

Rivista internazionale di scienze sociali e discipline ausiliarie. Roma.

Rivista storico-critica delle scienze teologiche. Roma.

La Ciudad de Dios. Madrid.

„**Slavorum litterae theologicae, Conspectus periodicus**" (dirigentibus Dr. Ios. **Tumpach**, Dr. **Ant. Podlaha**, **Ad. Špaldák** Pragae, J. Urban Cracoviae, **Luc. Jelić** Jadrae) prodit in lucem quater per annum pretio 6 Coronarum monetae austriacae (= 6 mk = 7 fr. 50), quod bibliopolae **Rohlíček & Sievers** Pragae—I. 190 mittendum est.

Sumptibus ephemeridis „**Slavorum litterae theologicae**" in lucem prodierunt:

1.

„Slavorum litterae theologicae".

Annus I. (1905). Pag. 285 + XI.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers** Pragae 190-I.

Pretium: 6 Cor. (= 6 mk. = 6 fr.)

Iudicium ephemeridis „**Stimmen aus Maria-Laach**" 1906, fasc. 4, pag. 460: „**Slavorum litterae Theologicae.** Diese neue, in lateinischer Sprache erscheinende Zeitschrift setzt sich zur Aufgabe, über die gesamte Literatur der Slavenwelt, soweit sie das theologische Gebiet berührt, fortlaufenden Bericht zu erstatten. Es handelt sich darum, unter den durch sprachliche und politische Schranken so viel auseinandergerissenen Westslaven vermehrten geistigen Austausch zuwege zu bringen und die vorhandenen guten Kräfte zu wirksamerem Dienste der Wahrheit zu vereinigen. Ein anderer Hauptzweck ist jedoch auch, mit den von der Kirche getrennten Ostslaven in regeren geistigen Kontakt zu treten und deren nicht zu unterschätzende wissenschaftliche Leistungen den Westeuropäern zu vermitteln, Mißverständnisse und Vorurteile auf beiden Seiten zu entfernen . . . Es ist kein Zweifel, daß eine solche Zeitschrift, in der bisherigen Weise fortgeführt, für Slaven wie für Nichtslaven großen Nutzen hat. Insbesondere aber ist sie zu begrüßen und nach Kräften zu unterstützen als treffliches Mittel der Annäherung und friedlichen Verständigung mit den besseren und tüchtigeren Elementen der orthodoxen Kirche".

2.

Fontes historici liturgiae glagolito-romanae.

a XIII. ad XIX. saeculum.

Collegit Dr. **Lucas Jelić**.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers** Pragae 190-I.

Pretium: 4 C. (= 4 mk. = 4 fr.)

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI
PUBLICATIONIS PERIODICAE CLERI BOHEMICI
„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA“.

DIRIGENTIBUS

Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae.

J. URBAN Cracoviae. Dr. FR. GRIVEC Labaci. Dr. LUC. JELIĆ Jadrae.

ANNUS III.

1907.

La Revue »Slavorum litterae theologicae« paraît quatre fois par an.

PRAGAE BOHEMORUM 1907.
SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I.-190
(ROHLICEK & SIEVERS.)

Iudicia de ephemeride »Slavorum litterae theologicae«.

СТРАННИКЪ, 1905, апрѣль, стр. 693: Въ »программѣ«, написанной съ большимъ воодушевленіемъ указывается цѣль изданія: способствовать духовному росту и распространенію богословской литературы, страждущей отъ чрезмѣрнаго раздѣленія славянскихъ племенъ и отъ другихъ причинъ, способствовать взаимному духовному общенію славянъ и содѣйствовать смягченію и мирному разрѣшенію спорныхъ вопросовъ, раздѣляющихъ Востокъ и Западъ . . . Симпатичное направленіе и цѣль этого изданія заставляютъ насъ сказать вмѣстѣ съ редакторами его: Богъ да благословитъ предпринятый трудъ! (стр. 2.)

VODITELJ, 1905, zv. 2: Vsem, ki se zanimajo za bogoslovno znanstvo sploh in zlasti za važne versko-cerkvene odnošaje med zahodnimi in vzhodnimi Slovani, delo prav toplo priporočamo. Vsekako si naj to publikacijo omislijo vse bogoslovske in dekanijske knjižnice. Želimo pa podjetju tudi prav mnogo spretnih poročevavcev.

KATOLIŠKI OBZORNIK, 1905, zv. 2, 213: Kako těžko je bilo doslej imeti količkaj pregleda o slovanski bogoslovni književnosti. Zlasti je bila nam zapadnim katoliškim Slovanom ruska bogoslovna književnost malo znana . . . To bo poslej drugače.

НИВА, 1905. ч. 8, ст. 196: Цїль сеї часописи дуже красна и похвальна. Вона може дїйсно в будучности осягнути надсподїванї результати колиби тільки змогла найти щире заінтересоване у всїх Славян.

КАТОЛИЦКИЙ ВСХІД, 1905. 43: Тож було би порадною річню щоби наша богословска молодїж із згаданою часописею основнїйше занізнала ся. Се певно не було би без впливу. Часопись звертає очи на лїтературу східних Церков, будить заінтересоване студиями з того обсягу, а передовсїм дає спроможність слїдити за розвоем »Кирило Метод. ідеї«, супротив якої наша молодїж зовсїм не може держати ся відсторонь.

ZEITSCHRIFT FÜR KATHOLISCHE THEOLOGIE, 1905, 415: Möge die Absicht der Herausgeber, damit insbesondere auf die katholischen slavischen Theologen hebend und fördernd, auf die schismatischen belehrend und aufklärend einzuwirken, reichlich in Erfüllung gehen. Der Umstand, dass die genannte Revue in lateinischer Sprache gegeben wird, verleiht ihr Bedeutung über die slavischen Länder hinaus und muss mit besonderem Dank verzeichnet werden.

PIELGRZIM, 1905, Nr. 65: Nader ważna kwestya zjednoczenia Cerkwi rossyjskieg z Kościołem katolickim postąpiła o tyle naprzód, iż od Nowego roku wychodzi w Pradze czeskiej czasopismo poświęcane naukom teologicznym wszystkich szczepów słowiańskich i to w języku łacińskim, przez co umożliwia się rozpowszechnianie jego we wszystkich krajach cywilizowanych . . . Zadaniem czasopisma jest bliższe zapoznanie się teologów Zachodu i Wschodu, rozpraszanie przedsądów, omawianie spornych punktów. Literatura wszystkich plemion słowiańskich uwzglednia się . . . Czasopisma teologiczne czeskie, rosyjskie, rusińskie i niemieckie bardzo pochlebnie się wyrażają o nowem wydawnictwie. Można mieć nadzieję, że i odnośne koła polskie będą popierać „Slavorum litterae theologicae“, bądź to prenumeratą, bądź współpracownictwem, ażeby dział polski się rozszerzył i wydawnictwo rokujące piękne nadzieje, się utrwaliło. Panowie wydawcy i autorowie dzieł teologicznych i pokrewnych niech poślą odnośne wydawnictwa na recenzyą do Pragi a z tych dziel recenzyjnych nagromadzie się tam biblioteka ku wspieraniu dążeń nauki teologicznej i zjednoczenia religijnego.

LE CANONISTE CONTEMPORAIN, 1905, 669: Nous avons reçu les quatre premiers fascicules de cette nouvelle revue; c'est pour nous un devoir autant qu'un plaisir de la signaler et, dans la mesure où nous le pouvons, de la recommander . . . La revue „Slavorum litterae theologicae“ se propose donc de servir de lien entre les nombreuses familles du monde slave, de faire connaître et d' apprécier les publications qui relèvent des sciences théologiques, soit qu'elles aient pour auteurs des Slaves, soit que, parues au dehors, elles intéressent les Slaves Ces appréciations bibliographiques, écrites en latin, sont groupées suivant les nationalités, rangées elles-mêmes par ordre alphabétique . . . et sont complétées par une section

SLAVORUM LITTERAE THEOLOGICAE.

CONSPECTUS PERIODICUS.

SEPARATA EDITIO SUPPLEMENTI
PUBLICATIONIS PERIODICAE CLERI BOHEMICI
„ČASOPIS KATOLICKÉHO DUCHOVENSTVA".

DIRIGENTIBUS

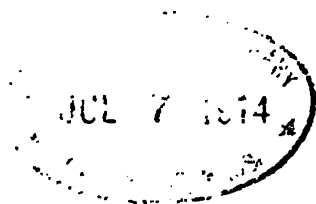
Dr. JOS. TUMPACH, Dr. ANT. PODLAHA, AD. ŠPALDÁK
Pragae.

J. URBAN — Cracoviae.
Dr. FR. GRIVEC — Labaci.
Dr. LUC. JELIĆ — Jadrae.

ANNUS III.

1907.

PRAGAE BOHEMORUM 1907.
SUMPTIBUS PROPRIIS. TYPIS AEP. OFFICINAE TYPOGRAPHICAE.
IN COMMISSIONE EIUSDEM TYPOGRAPHIAE PRAGAE I.-190.
(ROHLICEK & SIEVERS.)

Prof. E. [illegible]

Prague, Austria

Through Rev. [illegible] Palmieri.

Epitome.

BOHEMICA.

BULGARICA.

CROATICA.

PALAEOSLAVICA.

POLONICA.

RUSSICA.

RUTHENICA.

SERBICA.

SLOVENICA.

PARS DISSENSIONIBUS INTER ECCLESIAM OCCIDENTALEM ET ORIENTALEM COMPONENDIS DESTINATA.

EXTERNA, AD NOS PERTINENTIA.

RESPONSA AD INTERROGATIONES.

MISCELLANEA.

ALIORUM IUDICIA DE NOSTRO PERIODICO.

Slavorum litterae theologicae.

Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha, Ad. Špaldák, Pragae. J. Urban, Cracoviae. Dr. F. Grivec, Labaci. Dr. Luc. Jelić, Jadrae.

Annus III. (1907) Pragae Bohemorum. Nr. I.

BOHEMICA.

Jan Bělina **Spiritismus.** Praga 1906. Hlasů katol. spolku tiskového roč. 37. čís. 3. Cena 1 K 30 h, str. 211.

Prout in variis Europae terris, ita etiam in Bohemia, praesertim in districtibus montanis, spiritismus haud paucos habet in populo asseclas. Hinc saepe saepius iam tum clerus tum fideles librum exoptabant, in quo stylo populari facilique spiritismi natura delinearetur. Id quod praesenti libro factum est. Auctor, qui in regione curam animarum exercet, ubi spiritismus in floribus est, tum propria tum aliorum experientia ductus nec non clarissimorum virorum elucubrationes de eadem materia tractantes prae manibus habens, viginti capitibus clare ac perspicue exhibet omnia, quae huncce moderni temporis morbum respiciunt, non solum eiusdem historiam, sed etiam naturam sequelasque proponens.

Sborník historického kroužku. (Collectanea coetus historici.) Annus VI. 1905; VII. 1906 Pragae. Edendis praeest Dr. *M. Kovář.*

Hi commentarii eduntur ab anno 1893. In primo exordio suo usque ad annum 1900 octo fasciculi editi sunt, quorum ultimus duas in partes dispescitur. Ab anno vero 1900 singulis annis quattuor fasciculi eduntur. Hinc ab illo anno de novo incipit numerus singulorum annorum.

Materiae tractatae desumuntur ex historia ecclesiastica praesertim regni Bohemiae. Specialis vero cura adhibetur aetati reformationis, quae vocatur, et protestanticae et catholicae a saeculo XVI—XVIII. Editores huius Sborník hunc finem sibi proposuerunt singularem, ut ecclesiam et imperatores catholicos purgarent a calumniis de renovandae fidei catholicae in regno Bohemiae (a saeculo XVI—XVIII.) conatibus per rerum scriptores disseminatis. Itaque ostendere student a rerum scriptoribus multa exaggerata, alia omnio false descripta, alia, quae ad honorem ecclesiae et imperatorum catholicorum pertinent, silentio tecta esse. Ut igitur pateat, quid de his rebus tenendum sit, non solum commentationes, sed etiam documenta nondum typis exscripta edunt.

Singuli fasciculi et maiores commentationes lingua plerumque Bohemica scriptas, et documenta lingua originali exarata, et iudicia critica de libris quibusdam huc spectantibus, et alia minora continent.

In quattuor fasciculis ex anno 1905 indefessus et optime meritus Dr. Ant. Podlaha affert commentationem: Z prvých let činností arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé. (Ex primis annis officii pastoralis archiepiscopi Pragensis Zbyněk Berka de Dubá) p. 1—5; 108—113, in quo archiepiscopum de ecclesia catholica bene meritum et pastorem fidelem ovium sibi concreditorum ex documentis authenticis depingit. Idem sub inscriptione »Rukopisný sborník Evermonda Jiřího Košetického (Collectanea manuscripta domini Evermondi Georgii Košetický) p. 20. 87. 181. 241; VII., p. 29. 189 pergit exhibere critice indicem

eius manuscripti. In commentatione eius inscripta: Z dějin katolické reformace ve století XVIII. (cuius pars iam antea edita est), describitur labor missionarius PP. Societatis Iesu saec. XVIII. (VI. p. 41—44; 119—121; 173—176); VII., 85—88; 202—5.

Alius non minus bene meritus auctor de hoc folio Dr M. Kovář hoc anno scripsit: »Praha za vlády Francouzů, Bavorů i Prusů roku 1742 až 1744. (De imperio Francogallorum, Bavarorum et Borussorum in urbe Pragensi ab a. 1742 usque ad a. 1744.) — F. Štědrý exponit de parochia Perucensi (Farní osada Pe-rucká). — Dr. Ant. Lenz: Sv. Tomáš Aquinas a M. Jan Viklif o řeholích. (Quid senserint s. Thomas Aquinas et M. Ioan. Wicleffius de religiosis ordinibus?) Pars II.; (p. I. edita est a. 1904) p. 49—54; 154—7; 239—240; VII., 98—103; 205—8. Agitur de M. I. Viclef religiosorum (monachorum) adversario; consentiens de virtutum consiliorumque evangelicorum excellentia cum s. Thoma Aq. discrimen inter mandata et consilia sustulit omnemque hominem christianum paupertati, castitati, oboedientiae obligatum esse putabat, secum ipse (De civ. Dom. I., c. 23. 24.) discrepans. Causa impugnandi Mendicantes fuit, quod erroribus eius restiterunt (Conc. Lond. 1382). Per diabolum introductas esse novas »sectas« (sc. religiones) inde probat, quod scripturae de eis non loquuntur: »quia Luc. cap. 11. dicit Christus, qui non est mecum, contra me est.« De fundatione sectar. cp. 9.

Accedunt commentationes: J. Vávra, (Slezské zprávy o česko, moravských emigrantech (1626—1642) p. 177—9; 193—9. (De haereticis, qui e Bohemia et Moravia emigraverunt, nuntii Silesiaci); Fr. V. Peřinka, Zrušení kláštera panen benediktinek v Pustiměři p. 34—40; 102—107; 246—9; VII., 32—38) (De monasterio virginum s. Benedicti sublato Pustimerii in Moravia.) Jos. Černík, Kartusiáni na Moravě (De Carthusianis in Moravia) VII., 78—85 — Fr. V. Peřinka, Klášter cisterciácký ve Vizovicích (De monasterio Cisterc. Vizovicii [Smilheim, Velehradiensis filialis]) VII., 88—98; 113—123. — H. Gross, Václav z Rovného De Venceslao de Rovné † 1531) VII, 193—9.

In miscellaneis dr. Ant. Podlaha narrat de haereticis, qui in vineis circa Pragam sitis saec. XVIII. latebant.

Sborník optima affert ad religionem catholicam defendendam et unde cognoscatur, utri parti vis, minae, dolus exprobrari possint, catholicis an eorum adversariis. Quicumque igitur de rebus saec. XVI.—XVIII. scribit certe singulos fasciculos consulere debet. Sperandum est fore, ut mox index alphabeticus fasciculis editis adiciatur, ut res contentae facilius inveniri possint. *J. M. Černý.*

BULGARICA.

Crъkoven Věstnik 1906, nr. 7—37.

Hr. I. Popov, Dvě proizvedenija na poslednija tъrnovski i trapezicki patriarh Evtimij (Duo opera Euthymii, ultimi patriarchae Ternobensis) nr. 6—9, 11. — De Euthymio patriarcha (a. 1375—1393) cf. Sl. l. th. II., 88—89. De Euthymii operibus litterariis Hr. I. Popov iam a. 1901 edidit opus »Evtimij, posěden tъrnovski i trapezicki patriarh«; eodem anno prof. (universitatis Černoviciensis) E. Kalužnjacki publicavit opus »Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375—1393)«, qui duo opera Euthymii antea ignota affert. »Pohvalnoe slovo (panegyricum) sv. Ivanu Polivotskomu« et »Epistola (poslanie) ad Nicodemum Tismensem (monachum in monasterio Tismensi in Moldavia). Utrumque opus in Moldavia (Rumunia) inventum est. Euthymii opera stilo eleganti atque alacri excellunt magnumque ingenium produnt; Euthymius litterarum Bulgaricarum nationalium (secundum auctorem) conditor dici potest.

Bogoslovski pisma (Epistolae theologicae) nr. 14–15. — Versio ex opere Hettinger, Timotheus.

De propositione Archiepiscopi Menini (archiep. catholici Philippopolensis) nr. 16.

Archiep Menini gubernio Bulgariae proposuit (a. 1905), ut kalendarium Gregorianum suum faceret et ut »concordatum« cum Romano Pontifice conficeret; insuper addidit, unionem eccl. Bulgaricae cum Romano-cathol. faustam fore pro Bulgaris. Ad haec »synodus« Bulgarica »ministerio rerum externarum et cultus religiosi« hoc misit responsum (a. 1906): 1° Unionem cum eccl. Romano-cathol. desideratissimam quidem esse, considerandum tamen, non eccl. Bulgaricam, sed Romanam schismaticam esse atque in erroribus versari. 2°. Kalendarium Gregorianum in Bulgaria induci non posse nisi id fieret in tota eccl. orientali. 3°. »Concordatum« cum R. P. (quo catholici, praesertim hierarchia et sacerdotes, iisdem ac schismatici fruerentur iuribus) componi non posse, cum numerus catholicorum in Bulgaria exiguus sit (22, 617, ex quibus 6,500 peregrini sunt); nec necessarium esse talem contractum internationalem, cum omnes cives Bulgarici libertate religiosa fruerentur.

De eadem re late agitur in nr. 22–29.

D. M., De institutione (ustrojstvo) orthodoxi seminarii clericalis in Dalmatia, nr. 35–36. — In Dalmatia seminarium clericorum Serbicum a. 1808 in Šibenik (Sebenico) erectum est. Cursus studiorum quattuor durat annos. Docentur: lingua ecclesiastico-slavica et Graeca, introductio generalis in theologiam, th. dogmatica, moralis, pastoralis introductio in s. script. et exegesis, liturgica, historia eccl., ius eccl., homiletica, catechetica, paedagogica. Auctor seminarium ut exemplare laudat.

P. Kusev, De monasteriis Bulgaricis, nr. 37. — Auctor conqueritur monasteria Bulgarica e pristina gloria decidisse, disciplinam monasticam lapsam esse. Quapropter necesse esse, ut vita monastica reformetur, ut monasteria fiant asyla pietatis et misericordiae, scholae scientiae et morum.

CROATICA.

„Katolički List“ Zagrabiae 1906, nr. 1—41.

K. Dočkal, Moderno kršćanstvo (De moderna religione christiana) nr 1—5. — Fides, quae auctoritati Dei et ecclesiae innititur, ab iis, qui dicuntur »christiani moderni« non agnoscitur; iuxta eorum doctrinam alia auctoritas non est nisi rationis; ratio et conscientia independentes, autonomae sunt. Religio modernorum »scientiae« innititur; a »scientia« vero, quidquid supernaturale est, reicitur vel saltem ignoratur. Auctor ostendit religionem hanc modernam falsis principiis (praesertim subiectivismo) inniti. Deinde doctrinam »christianam modernam« iuxta librum J. Réville »Modernes Christentum, Tübingen u. Leipzig 1904« (versio facta ex originali Gallico) accuratius considerat ac refutat.

A. Dujmušić, Crkveni zakon i kamati (De lege ecclesiastica de usuris) nr. 4—5. — Ecclesia usque ad saec. XIX. catholicis severissime prohibebat, quominus usuras acciperent. Auctor breviter demonstrat ecclesiam omnino apte leges suas hac de re mutasse, cum tempore moderno pecunia iam non tamquam »res primo usu consumptibilis« habenda sit.

Dr. *F. Zagoda*, De »Apologetico« Tertulliani; nr. 6—16. — Analysis et explicatio.

Dr. *K. Horvat*, De archivo Vaticano nr. 13—16. — Ex Croatis in archivo Vaticano in monumenta historiae Croaticae inquirebant: I. Kukuljević, Dr. F. Račko (cuius merito adscribendum est, a Theiner

collecta esse »Monumenta Slavorum meridionalium« I. t. Romae 1863, II. t. Zagrabiae 1875), E. Fermendžin, Dr. L. Jelić, Dr. M. Granic et novissime auctor huius articuli Dr. K. Horvat (a. 1904 - 1906) inquirens in monumenta saec. XIII. XIV et XVI.

Dr. *M. Pacher*, Tajna izpovijed (De confessione privata [secreta]) nr. 17—27 — Inter alios etiam Rabar, historicus Croata, in »Historia imperii Romani (Povijest carstva rimskoga II., 35—37) sacramentum poenitentiae saeculo demum V. omnino evolutum esse affirmavit. Contra hunc aliosque adversarios auctor solida argumentatione (historico-dogmatica) demonstrat, confessionem sacramentalem institutam et ad salutem esse necessariam iure divino, et modum secreto confitendi soli sacerdoti esse Christi institutum et mandatum' (Trid. sess. XIV, c. 6.). De disciplina poenitentiali breviter disserit (nr. 17. 18). Ex s. Scriptura et traditione (ex patribus) demonstrat Christum instituisse sacramentum poenitentiae in forma »iudicii spiritualis (nr. 20 - 22). Ex iisdem fontibus probatur institutio sacramenti poenitentiae in forma confessionis privatae coram sacerdote (nr. 23—26).

Dr. *J. Čenkić*, Parcelacija patronatskih dobara i pravo prezente (De parcellatione bonorum patroni et de iure praesentationis) nr. 33—36.

Idem, Položaj kapelana u svjetlu kanonskog prava (De condicione capellani in luce iuris canonici) nr. 40—41. *F. G.*

POLONICA.

Antoni Wysłouch, **Mistr z Nazaretu.** Warszawa 1905. str. 174. (Magister e Nazareth).

Auctor, innixus argumento, ex personis vel factis Novi Testamenti desumpto, in serie poëticarum descriptionum depingit varios characteres animae humanae, varia illius ad veritatem, ad amorem etc. suspiria, Christumque repraesentat ut fontem, qui solus haec animae suspiria quietare, solus humanum explere cor potest.

Primum, quod lectoris illius libri menti obversatur, est haec profunda sane personae Christi cognitio, quam raro in huiusmodi litteratura reperimus.

Obici forte possit, divinum in Christo elementum hic non sat forte apparere: est fatendum, esse perdifficile, in eiusmodi posticis imaginibus digne Christi divinitatem afferre.

Omnino vere et realiter auctor animam intellexit humanam, quae ibi in omni suae existentiae varietate apparet. Videmus hic eam ad summa atque optima eniti, sed et in pessima atque infima non raro delabi: atque in omni hoc statu, videmus, eam posse invenire auxilium in Christo, qui solus scit eam et in summis sustentare et ex infimis eripere. Dicamus, auctorem in anima rite depingenda bene versatum sese ostendisse.

Insuper placent crebrae et variae descriptiones naturae. Singularem merentur mentionem descriptiones in capitibus: „Verbum Caro factum est", „Nicodemus", „Et lacrimavit Iesus".

Stilus libri elegans, plenus profundarum reflexionum et aphorismorum. — Propter hanc suam indolem liber ille omnino meretur, praesertim nostris temporibus, singularem attentionem. *C. Feliš.*

Podlasiak P. J. K.: **Męczeństwo Unii na Podlasiu.** Kraków 1905. (375). — (Martyrologium Unionis in Podlachia.)

Quae quave constantia atque animi fortitudine tulerint ac perpessi sint mala „Unitae", praesertim in Podlachia, quibus mediis Rossiae magistratus Unionis exitium intenderint — ecce thema, quod demonstrandum auctor in hoc libro suscepit. Paucis de tristi, tum politica, tum sociali et religiosa illius regionis post annum 1863 condicione praemissis, enarrat persecutionem religiosam cleri Latini (cap. I.), Graecocatholici (cap. II.), ac denique totius Unitarum populi (pag. 97—375). Singulos decanatus percurrendo, quaecunque in illis notatu digniora acciderint, maximo cum amore clarus ille Unionis amicus accurate illustrat. In campo huius agonis maxima in luce conspicimus personas, tum perversissima malitia imbutas (Czerkaski, M. Popiel etc.), tum summa dignas veneratione (eppi: Feliński, Szymański, Kaliński etc.). Auctoris opera multa, hos insignes episcopos spectantia momenta bibliographica, conservata gaudemus.

Librum auctor iam anno 1883 typis imprimere voluit, sed casu quodam periit manuscriptum et usque ad an. 1905 mansit occultum.

Historicum quod attinet valorem, est liber ille omni fide dignus. Omnia auctor vel ipse testis, qua diuturnus illius regionis incola, vidit, vel a martyribus eorumque consanguineis accepit, multa denique authenticis comprobat documentis, quae illi episcopi, sacerdotes et non raro ipsi magistratus non denegarunt. Auctor diligentissime studuit, ne quid posterorum memoriam temporum praeteriret, quod nostrorum religiosorum heroum — sic enim eos apellare fas est — gloriam augere possit. Auctori itidem debemus, nos in illa hodierna universali pugna cum ecclesia, habere domestica exempla, quae nos doceant amorem fidei, amorem Matris Ecclesiae.

C. Feliś.

Ks. St. Kujot: **Kto założył parafie w dzisiejszej dyecezyi chełminskiej** (Quisnam fundavit parochias in huius temporis dioecesi Culmensi), Pars II., Torun, 1905, sumpt. „Towarzystwa naukowego w Toruniu", pag. 370, mag. 8⁰, pretium 6 mar.

Prima pars huius operis, quae apparuit aliquot abhinc annis de parte episcopatus Culmensis ad sinistram Vistulae ripam tractat. Haec secunda pars de parte episcopatus altera tractat imprimis de erectione episcopatus pruthenorum, quae quidem initio saec. XIII. locum habuit et in specie episcopatus Culmensis a. 1243. Deinde describitur status eiusdem episcopatus usque ad saec. XV., relatio inter episcopos et ordinem „Crucigerorum", denique fundationes et dotationes singularum ecclesiarum in districtu qui Culmensis audit. Accedit index alphabeticus nominum rerumque. Totum opus fontibus historicis innititur, rem modo doctrinae proprio tractat: proinde ad historiam ecclesiasticam Poloniae et Borussiae non parvi est momenti.

β.

Kwartalnik teologiczny, rocznik IV. (1905), zeszyt III. i IV. Warszawa, red. A. Szaniawski. —

Fasciculus hic, ex duobus coniunctus, septem mensibus seriusquam oportebat, editus est in lucem. Propterea etiam evenit, ut in

anno 1905, quem exhibet titulus libelli, citentur iam periodici et libelli, qui demum a. 1906 apparuerunt [cfr. pag. (8), (13), (14), (16)].

Ex articulis in Kwartalnik contentis, digni sunt qui adnotentur:

Ks. *St. Chodyński*: Biskupi sufragani włocławscy (Episcopi suffraganei Vladislavienses) (p. 1—16). De relatione suffraganeorum ad capitulum cathedrale tractat seriemque suffraganeorum exhibet sed nondum finit.

Dr *F. Gabryl*: Realizm i nominalizm v dziejach filozofii (Realismus et nominalismus in historia philosophiae) p. 17—33, reliquum sequetur.

Idem: Dusza w psychologii nejnowszej (novissima psychologia de anima) p. 101—129. Enumerantur interim variae theoriae de essentia animae humanae, reliquum sequetur.

Ks *A. Dębrowski*: O istocie przeistoczenia (De essentia transsubstantiationis) p. 130—136. Breviter exhibet novum conceptum transsubstantiationis in mysterio SS. Eucharistiae. Imprimis, iudicio auctoris, theoria peripateticorum de materia et forma substantiali omnino est derelinquenda, si volumus mysterium tremendum aliquomodo declarare. Physica Aristotelis, utpote ipsa obscura, non lucem sed maiorem obscuritatem affert doctrinae de Eucharistia. Invocanda est potius physica nova, quae corpora ex aggregatis atomorum, molecularum constare docet. Transsubstantiatio, quam Dr. Dębrowski mutationem hyperphysicam vocat, in hoc consistit, quod aggregata molecularum, quae panem, resp. vinum constituebant, quamvis peracta etiam consecratione maneant physice immutata, tamen non iam pertinent ad panem, sed ad Corpus Christi *). »Consecratione peracta Christus non solum potest, immo debet dicere: atomi, quae hucusque substantiam panis et vini constituebant, nunc vi legis a me constitutae non amplius pertinent ad substantiam panis et vini, sed meae sunt, utpote pertinentes ad substantiam mei corporis sacramentalis, quod pari modo assumpsi in unitatem meae personae, sicut olim naturam humanam in incarnatione cum divina coniunxeram«. . . . »De atomis fit hic iure plus minusve idem, quod de numismatibus fieri solet, cum ab uno possessore ad alium transeunt . . .« Suam theoriam confert pr. D. cum canonibus Concilii Tridentini, nihilque in eis decretum fuisse, quod theoriam suam excluderet, ostendit. - Proposita notio transsubstantiationis certe facillima est, attamen admitti nequit, utpote reapse, quamvis aliis verbis, renovans conatus Baymae et Rosminii reprobatos a S. Sede a. 1875 et 1887 (Cfr. Denz. Enchir. n. 1684—1686, 1764—1766). Etiam veterum explicationum Ruperti Tuitiensis et Ioannis Parisiensis, de unione hypostatica Verbi cum pane hic memoria animum legentis subit.

Ks. *J. Gołąb*: O tłómaczeniu Nowego Testamentu przez Jakóba Wujka. p. 137—153, finis.

Ks. *A. Szaniawski*: Najnowsze odkrycia w teoryi budowy psalmów (Recentissimae observationes de theoria constructionis psalmorum) p 176—198 Instituitur analysis ps. 45. Reliquum sequetur.

Reliqui articuli spectant praesertim historiam Polonicam (varia documenta) et asceticam. Pro nobis minoris sunt momenti. β.

*) „Po konsekracyi Chrystus nie tylko może, ale nawet musi powiedzieć: te atomy, które uprzednio stanowiły istotę chleba i wina, obecnie, na mocy prawa przeze mnie ustanowionego, już nie należą do istoty chleba i wina, lecz są memi osobiście, jako należące do istoty mego ciała sakramentalnego, które tak samo przyjąłem do jedności mej osoby, jakem uprzednio naturę ludzką połączył z Boską we wcieleniu.“ . . . „Z atomami dzieje się tu mniej więcej to samo, co z pieniędzmi, gdy one od jednego właściciela przechodzą do drugiego“ . .

Rozprawy Akademii umiejętności w Krakowie. Wydział filologiczny, serya II, tom. XXVIII. Kraków, 1906.
Exhibentur duae dissertationes, quae illustrant historiam litteraturae theologico-polemicae in Polonia, nimirum:
1. Dr. *Cyryl Studziński*: Ze studyów nad literaturą polemiczną (p. 69—96) disserit de scriptis polemicis metropolitae rit. gr. cath. Hypatii Pociej contra schismaticos patriarchas Lucarim et Meletium Pegasium.
2. Dr. *Tadeusz Grabowski*: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (p. 250—488) multa habet, quae ad scripta calvinistarum contra catholicos et vicissim attinent. β.

Libri theologici nuper editi.

S. Garski, Materjalistyczne pojmowanie dziezów a etyka (De materialismo et ethica) Leopoli 78 p.
St. Kętrzyński, Kilka uwag o opacie Astryku — Anastazym. (De abate A. A.) Vars. 1905, 27 p.
Ks. Dr. Stefan Pawlicki. Żywot i dzieła Ernesta Renana (Vita et opera Ernesti Renani). editio III., tomi I et II. — Warszawa- Kraków, 1905, 8º pag. XI + 228 + 232. pret. rb. 2,00.
Ks. Prawdzic. Wady kaznodziejstwa w spółczesnego (Defectus artis concionatoriae nostri temp.) Warszawa 1905, (31), pr. rb. 0,35.
Ks. Dr. Tadeusz Trzciński: Zbiór ustaw archidyecezyi gnieźnieńskiej i poznańskiej. Poznań, 1906, pag. VIII+526, mag. 8º. Continet decreta archiepiscoporum Gnesnensium et Posnaniensium, incipiendo ab archiepiscopo M. Ledóchowski usque ad nostrum tempus.
Jar. Wierzbicki, Trzy główne życiorysy św. Wojciecha. (Progr. gymn. in Zloczow) De tribus vitis s. Adalberti.
Ks. Walenty Załuski. Cudowne obrazy przenajświętszej Bogarodzicielki w dyecezyi płockiej (Miraculosae imagines Dei Genitricis in díoecesi Plocensi). Kielce, 1905, 8º, pag. 180 — pret. rb. 0·20.
J. G. Materiały do dziejow akademii Połockiej i szkół od niej zależnych, zebrał . . . (Ad historiam academiae Polocensis, scholarumque ab ea dependentium. Pertinet ad seriem publicationis: Fontes et commentationes historiam scholarum superiorum in Polonia illustrantes.) Kraków. 1905, str. 288.
W pięćsetnią rocznicę założenia klasztoru Bożiego Ciała w Krakowie. Szkic dziejów opactwa XX Kanoników regularnych lateraneńskich. (Ad historiam abbatiae Canonicorum reg. later. Cracoviae). Kraków 1905, 8º, str. 120, 9 illustr. pret. cor. 1,40.

RUSSICA.

Pavel Giduljanov: **Митрополиты въ первые три вѣка христіанства.** [Mitropolity v pervye tri věka ḫristianstva.] (Изъ исторіи развитія церковно-правительственной власти въ восточно-римской имперіи). **De metropolitis in primis tribus saeculis.** Moscoviae 1905. VIII.+377.

Cum res, de qua in libro citato agitur, toties iam a tot magni nominis viris tractata sit, ideo, cum librum prima vice perlustrarem, in eo nil nisi eorum, quae alii dixerant, repetitionem contineri, suspicatus sum. At liber diligentius inspectus suspicionem vanam fuisse ostendit.

Totus autem liber in quattuor dividitur capita. In fine libri tabella imperii Romani Orientalis in primis tribus saeculis secundum pe-

ritorum hac in re opera — quae auctor p. I. enumerat — adornata, adiecta est.

In introductione auctor de hierarchiae ecclesiasticae origine et evolutione agit (p. 1—24). Supposita divina episcoporum institutione episcopi ab invicem independentes et inter se aequales fuerunt quoad iura episcopalia (p. 1). Dependentia vero unius ab alios ecundum *G.* e triplici momento derivanda est: α) ab immediata quorundam episcoporum ab apostolis institutione; β) ab urbis episcopalis dignitate; γ) a receptionis principio. Receptionis principium in hoc consistebat, quod communitas christiana numero et aliis rebus inferior, instituta et praxim maioris communitatis acceptans, eo ipso se sub illius directionem subiecit. Huic receptioni multum in hierarchiae ecclesiasticae evolutione tribuit (p. 7 sqq.).

In secundo capite de ecclesiasticis districtibus loquitur. Praemissis variis de districtibus ecclesiasticis theoriis provinciarum civilium administrationem describit. Administrationis vero ratio non regebatur regulis systematice determinatis, sed secundum variarum regionum ad imperium Romanum annexionem evolvebatur (p. 31). Immo sicut in ipsa provinciarum divisione certa norma non servabatur, ita administrationis forma varia fuit. Alias enim provincias senatus administrabat, alias imperator sub sua directione habebat. Cum autem imperium Romanum gentes reipublicae subiectas secundum mores suos vivere permitteret, id quo in singulis provinciis in unitate continebantur, praefecti Romani auctoritas fuit. Hic, ut unicuique ius suum tribuere posset, per maiores provinciae urbes, quo populus ex regione propinqua confluebat, circumibat (p. 36 sqq.). Alterum elementum, quod varias nationes in provincia exsistentes in unum coniungebat, imperatorum cultus religiosus fuit. Ab Augusti nempe tempore societates religiosae in regalium sacerdotum collegium transformatae, ut imperatorum cultum promoverent et in eius violatores animadverterent, officium sibi commendatum habebant (p. 39 sqq.). Vinculum externum harum societatum Augustorum templa fuerunt (p. 46). Harum autem societatum divisio usque ad finem III. saeculi cum provinciarum civilium divisione non coincidebat, isque status rerum durabat, donec a Diocletiano nova provinciarum divisio peracta est (p. 52).

Descripta dein multiplici provinciarum civilium evolutione, quae a medio II. saeculo locum habebat (54 sqq.), ad metropoles ecclesiasticas describendas transit. Enarrata provinciarum evolutione ad hanc conclusionem devenit: provincias singulas variis constitisse gentibus, quae lingua, iure, moribus, cultu etc. ab invicem omnino differebant internamque vitam per earum in unam provinciam coniunctionem intactam mansisse, — verbo etiam singulas provincias in plures societates divisas fuisse.

Hisce suppositis arridet ei hypothesis metropolium christianarum evolutionem non civilium provinciarum evolutioni, sed illarum societatum evolutioni respondisse cum eaque coincidisse (p. 82 sqq.). Id quod duplici confirmat argumento: uno ex s. Pauli itineribus, quorum ordinem et chronologiam secundum Ramsay (The Church in the Roman Empire

before A. D. 170) proponit: secundo ex religionis christianae propagatione, qua in re Harnack ducem sequitur.

Dein metropolium christianarum usque ad initium saec. III.[1] evolutionem enarrat (p. 90 sqq.).

Cum primario Orientis ecclesiam describere intendat, transeunter tantum annotat, etiam occidentalis ecclesiae evolutionem non civilium provinciarum divisioni sed ethnographicis et historicis elementis respondisse (p. 105). Evolutione provinciarum civilium, collegii sacerdotum regalium et eccles. metropolium descripta, p. 106 sq. eorum, quae dixit, tabellam praebet.

Cum vero christianismi evolutio ab iisdem, atque collegium illud sacerdotum, ethnographicis, historicis etc. elementis dependeret, pugna (quam auctor late describit p. 108 sqq.) inter religionem christianam et collegia, quae diximus, inevitabilis fuit. Ideo Christiani ad sese defendendos idonea arma parare coacti, ut facilius hostem debellare possent, ipsius arma sibi propria fecerunt. Videlicet collegium sacerdotum regalium firmissimam organizationem habebat: in quolibet enim districtu caput totius collegii summus sacerdos, qui alios sacerdotes sibi subiectos habebat, constitutus erat. Hisce sacerdotibus praesertim saec. III., ut imperatoribus debitus cultus deificus tribueretur, invigilandi officium commissum fuit: proin ipsi laesi cultus reos iudicandi vel saltem ad forum civile deferendi ius et potestatem habebant (p. 109 sq.).

Sectatores cultus Augustorum speciali modo hierarchiae ecclesiasticae, cum in ea religionis christianae firmitatem positam esse conspicerent, ut eam funditus destruerent, bellum indixerunt. Cum autem fanatismus hic praesertim tempore congregationis sacerdotum regalium coniunctarumque cum ea festivitatum summum gradum attingeret, persecutionem christianorum vel episcoporum in urbibus principalibus — ubi collegium illud domicilium habebat — maiore vi quam in aliis locis saeviisse manifestum est (p. 111 sq.). Eam ob causam christiani eorumque episcopi certi districtus arctiorem inter se coniunctionem inibant hacque ratione evolvendae hierarchiae ecclesiasticae viam praeparabant ac sternebant. Organizatae scilicet hierarchiae paganae christiani, ut bellum ab hoste indictum melius sustinere possent, similem hierarchiae suae organizationem (Harnack, Lübeck) opponebant. Hoc modo episcopus principalioris urbis auctoritatem super alios episcopos accepit. Sicque, ut maiori vi hosti sese opponere possent, arma, quibus ipse pugnabat — organizationem nempe hierarchiae — ab ipso (at solum per antithesim) mutuarunt (p. 115 sq.). Hac itaque ratione apparent πρῶτοι ἐπίσκοποι, postea metropolitae nominati: quorum iura posteriore tempore synodis ecclesiasticis definita sunt (p. 116).

In secundo capite de synodis agit (p. 117—180). Quaestioni autem de synodis episcopalis dignitatis evolutionem praemittit. Temporis successu episcopus principalis eucharistiae (p. 117 sq.) confector, centrum ac fundamentum ecclesiae factus est, ita ut, qui cum episcopo esset, is cum Deo, in vera ecclesia (119 sq.) esset. Criterium autem legitimi episcopi veraeque doctrinae apostolicae episcopi origo considerabatur

(p. 124 sq.). Episcopi igitur, cum ipse sit sacerdos κατ' ἐξοχήν, invigilandi, gubernandi ac indicandi fideles ius atque officium est.

Itaque cum episcopus quivis legitimus per succesionem continuam ab apostolis originem ducat, etiam episcopus Romanus verus s. Petri successor eiusque iurium heres est. Sed cuius locum occupat s. Petrus? Non alterius, quam Iesu Christi. Ideo episcopus Romanus — vicarius Christi (p. 126). Cum igitur episcopus ab apostolis descendat, communitas christiana ipsum deponere nulla ratione potest: quam tamen potestatem antiquitus secundum auctorem, si episcopus in peccatum grave lapsus est, habebat (cf. p. 128). Ob has rationes episcopum locum Dei tenere eiusque voluntatem interpretari clarum est; ipse dimittendi peccata potestatem habet, ipse ecclesiae doctor ac propheta est: ipsi resistere peccatum est; immo qui in separatione ab episcopo usque ad mortem perdurat, salutis expers est (p. 128 sqq.).

Synodus vero duplicis generis erat: ordinaria et extraordinaria.

Extraordinaria (p. 133) ad novi episcopi electionem constituebatur; triplex autem elementum in episcopi electione distinguendum est: α) electio vel melius ostensio digni candidati a populo facta; β) iudicium episcoporum de praesentati qualitatibus eiusque approbatio; γ) consensus populi iudicio episcoporum superaddita (p. 137). Cum enim episcopi, qui convenerant, raro quidquam de eligendi dignitate scirent, ideo ad populum eiusque vices gerentem clerum, ut ipsis dignum ostenderent, sese convertebant.

Populus vero unum vel plures praesentare potuit; in utroque tamen casu episcoporum, utpote Dei sacerdotum, iudicium requirebatur. Quod iudicium, ut iustum esset, plures episcopi — saltem tres — necessarii erant (p. 137). Iudicium autem episcoporum Dei voluntati consentaneum fuisse receptio populi certum reddebat. — Generatim auctor, protestantismi principiis innixus voluntati populi divinam voluntatem indicandi ius et auctoritatem attribuit. Secundum haec etiam s. Cyprianum explicat. Si enim populus unanimiter solum unum ut dignum proponebat, episcopis nihil nisi ut praesentatum approbarent, relinquebatur. Episcoporum igitur hoc in casu iudicium significabat consensum, approbationem: — proin de nova ex parte populi approbatione sermo esse non potest (Hefele, Funk id respiciunt). Si vero populus plures candidatos proponebat, episcopi stricte iudicantes digniorem ex praesentatis eligebant. Quod episcopi cum fecissent, populus designatum recipiebat seu illum acceptabat (de hoc loquuntur Sohm, Beveregius; p. 142 sq.). Ad populum etiam inferior clerus (presb., diaconi) ut eius dux pertinebat (p. 143).

Electo candidato ceteri episcopi per principalioris urbis episcopum certiores reddebantur. Hac ratione successu temporis ad principalioris urbis episcopum ius approbandi neoelectum delatum est, quod ius Nicaen. c. 4. 6. sua auctoritate approbavit (p. 144).

Ex doctrina de apostolica episcoporum successione ortae sunt synodi ordinariae (p. 144 sqq.). Episcopi enim synodum Hierosol. I. prae oculis habentes variis de causis, ut communi consilio rem discuterent, certo loco congregabantur. Harum synodorum decreta ab aliis ecclesiis,

si placebat, receptionis via acceptabantur. A Commodi autem tempore synodi, cum maior in dies necessitas id exigat, crebriores fiunt.

Dein synodos saec. II.⁰ et III.⁰ peractas enarrat (p. 149 sqq.), quas, cum in principaliorem urbem convocarentur, tum centrum unionis fuisse, tum *τοῦ πρώτου ἐπισκόπου* auctoritatem auxisse, ex synodorum historia ostendit. Contra Hefele per fas et nefas demonstrare conatur synodis II. et III. saeculi omnibus etiam populum interfuisse, idque nonnumquam miro modo probare nititur (p. 157 sqq.). Decisionum in synodo factarum sicut in episcopi electione triplex elementum distinguit: *α*) populi seu cleri quaestionis propositionem deque ea disceptationem *β*) episcoporum decisionem *γ*) populi receptionem.

Sed quid significabat illa populi receptio (p. 166 sq.)? Cum secundum auctorem synodus tum oecumenica tum provincialis nomine Christi celebretur (at quanto cum discrimine!!) cumque utraque oecumenicum characterem habeat, nullum dicit fuisse discrimen inter synodum oecum. et provinc. eandemque utriusque esse auctoritatem (cf. p. 170 sq.). Cum porro secundum ipsum nulla synodus (всякій соборъ) auctoritatem iuridicam super ecclesiam haberet (?), ideo quilibet episcopus vel communitas christiana synodi decisionem recipere vel respuere potuit. Etenim „vopros o tom, Bog li govorit črez episkopov, rěšal ne sobor', no cerkovnaja recepcija. Ostjuda vsjakoe sobornoe opredělenie, čtoby polučit' faktičeskoe priměnenie, nuždaetsja v cerkovnoj recepcii i tol'ko naskol'ko ono bylo recepcirovano, polučalo objazatel'nu silu."

Initio aerae christianae receptionem quaelibet communitas christiana exercebat, — tempore autem procedente a principalioris urbis populo tantum fiebat: ideo in qualibet synodo populus cum suo clero (posteriore tempore etiam solus clerus tamquam populi dux) adesse debebat: omnis enim decisionum synodalium valor a populi receptione, quae eis auctoritatem iuridicam tribuebat, dependebat (p. 173 sq.). Receptione autem a principalioris urbis populo peracta etiam aliarum communitatum receptio praesumebatur: Ex hac autem praesumptione episcopi principalioris urbis auctoritas crescebat (p. 174 sqq.).

Primis saeculis sicut tempus, ita competentia synodi non fuit determinata. Generatim cum res a solo maioris urbis episcopo decidi non posset, vicini episcopi ad synodum convocabantur. Sessionis initium ex eo fiebat, ut convocationis causa et res tractanda proponeretur. In quaestione diudicanda tum clerus tum populus sententiam dicebat; dein cum res dilucidata esset, episcoporum suffragium sequebatur. Decisione facta populus de ea certior reddebatur, qui per clerum suum et consensum et receptionem exprimebat. Episcoporum dein vota in acta referebantur, quae ab episcopis vel eorum vices gerentibus, et nonnumquam a presbyteris subscribebantur. His peractis, episcopus maioris urbis, qui synodum convocaverat eique praesidebat, epistolam synodicam promulgabat (p. 179 sq.).

In tertio capite de metropolitis in primis tribus saeculis loquitur (p. 181—238). Christ. religionis propagandae ratione, praecepto de succurrendo proximo in necessitate constituto, ecclesiastica regula de receptione, persecutionibus christianorum suppositis synodi sicut fideles respec-

tivi districtus in unum coniungebant, ita causa hierarchiae temperandae fuerunt. Ad res maioris momenti peragendas synodi et principalioris urbis episcopus organon fuerunt. At sicut synodus ita πρῶτος ἐπίσκοπος initio nulla potestate iuridica seu coactiva instructus solum moraliter per populi receptionem influebat. Ipse enim minoribus communitatibus opem, si indigebant, ferebat: praesertim id faciebat in novi episcopi electione aliisque gravioribus necessitatibus. Primis religionis christ. decenniis hic primi episcopi in novi episcopi electione concursus solum consilium ex caritate praestitum dein consensum vel receptionem, denique approbationem significabat. Hac ratione successu temporis eo perventum est, ut πρῶτος ἐπίσκοπος appellationes ab aliis episcopis ad suum tribunal admitteret (p. 181 sqq.). At usque ad III.[i] saec. prima decennia principalioris urbis episcopo nulla iuridica potestas competebat, sed cum ecclesia persecutiones iam non pateretur, organizatio ecclesiae magis in dies evolvebatur, donec eo perventum est, ut synodus primusque episcopus iuridicam potestatem acciperet. Haec iuridica potestas per primorum episcoporum ambitionem magis dilatabatur, idque ita ut iam novi episcopi sine consensu τοῦ πρώτου ἐπισκόπου electio invalida haberetur vel πρῶτος ἐπίσκοπος ipse candidatum eligeret (p. 185 sqq.).

Ad singula descendens primo de episcopo Romano agit, qui secundum auctorem iam a. 70 post Hierosolymorum excidium universalem quendam characterem nactus est. Id autem sequenti modo factum est. Religio nempe christiana, cum pro omnibus hominibus instituta sit, universalitatem ambiens centrum aptum quaerebat. „Всемірная община, которая не заключала бы въ себѣ Рима, являлась противорѣчіемъ себѣ самой. Нѣтъ Рима, не можетъ быть и вселенной. Отсюда необходимость римской общины для древней церкви" (p. 189). Romana autem ecclesia huic indigentiae eo satisfaciebat, quod α) opem materialem eis, qui indigebant, praestabat; β) etiam in spiritualibus laboranti ecclesiae succurrebat; γ) praeibat in dilucidandis religionis christianae dogmatibus. „Vsě velikie voprosy učenija, kotorye voznikaly vo II.—III. věkě naḫodily v Pimě svoe rěšenie dlja vsej cerkvi" (p. 190): δ) Roma denique organizationis et aliarum constitutionum exemplo aliis praecellebat: Romam ecclesiarum esse matrem, veram ecclesiam, extra quam nulla religio christiana sit, omnemque aliam ecclesiam adnormam Romanae constituendam esse dicit idque, eto ne est' ličnoe vozrěnie Irineja i Kipriana, naprotiv, eto est' uběždenie vsej drevnej cerkvi (p. 192). Post haec tamen et alia allata dicit, hanc ecclesiae Romanae super alias ecclesias auctoritatem solum spiritualem (fraternum auxilium), non iuridicam fuisse, immo etiam super Italiae ecclesias primo demum initio III.[i] saeculi iuridicam factam esse. Verum argumenta, quae ipse affert, plus probare videntur (cf. 189 sqq.), cumque de Antiocheno et Alexandrino episcopis agit, paulum alia ratione de iisdem sentit.

Quod Alexandriam attinet, apostolica eius origo (saltem existimata), virtus missionis zelus, maioris urbis in Aegypto defectus id effecerunt, ut episcopus Alexandrinus auctoritatem super totam Aegyptum

acciperet. Quae auctoritas successu temporis e spirituali iuridica facta est (p. 199 sqq.).

Eodem modo res se habebat de Antiocheno episcopo, qui medio III.° saeculo iuridicam potestatem adeptus est (p. 223 sqq.). Simili ratione aliorum episcoporum per Asiam dispersorum auctoritas evoluta est (p. 225 sqq.).

Illi autem episcopi in principalioribus Asiae urbibus viventes initio ab invicem independentes erant, donec auctoritatem quandam episcopus Antiochenus acceperit (p. 227). Cuius rei sequentes causas adducit auctor: *a)* apostolicam originem (ss. Petri et Pauli Antiochiae commoratio); *b)* tertio saeculo accessisse hasce: res politicas tertii saeculi, scholam exegeticam, religionis christianae zelum (p. 230 sqq.).

In quarto capite (p. 239—378) de metropolitarum instituto secundum canones Nicaenos spectato disserit.

Imprimis autem divisionem provinciarum a Diocletiano peractam describit. Quae divisio secundum auctorem e duplici fonte idque non seorsim spectato, scilicet indice provinciarum Veronensi et catalogis Patrum Nicaenorum discenda est (cf. praesertim p. 246).

Per hanc Diocletiani reformationem effectum est, ut divisio provinciarum civilium cum metropolibus ecclesiasticis magna ex parte coincideret (p. 241 sqq. et 261). Hic status per edictum Mediolanense et per synodum Nicaenam legitime approbatus est. Etenim secundum auctorem haec de cc. 4.—7. tenenda sunt: — Per cc. 4 et 5 Nicaenae synodi nullam novam inductam esse praxim, sed veterem approbatam esse. Secundum hos canones autem primo episcopo ius synodum convocandi, praesidendi nec non novi episcopi electionem approbandi competebat (cum Lübeck contra Sohm.). Prior autem praxis haec erat: provincia civilis eiusque urbs principalis respondebat metropolibus ecclesiasticis primique episcopi residentiae: — exceptio vero a Nicaena syn. approbata in eo erat, quod metropolis Romana, Alexandrina, Antiochena plures provincias civiles comprehendebant sedesque primi episcopi aliquibus in locis non in urbe provinciae principali fixa erat.

Contra complures canonistas disputans multis argumentis ostendere nititur ante Nicaenam syn. non fuisse patriarchalem dignitatem ideoque nec a syn. Nicaena esse approbatam. (275 sqq. et 341).

Secundum auctorem canonis 6[i] sensus non e textu graeco, qui confusus est, sed ex versionibus eius canonis praesertim ab iis, qui synodo interfuerant, exaratis sumendus est. Sensus autem hic est: Sicut Romanus episcopus super Italiam et Alexandrinus super Aegyptum, Lybiam et Pentapolim, ita Antiochenus super Coele-Syriam et Augustam-Euphratensem iura metropolitana exerceat (non patriarchalia) (p. 351 sqq.); praeterea aliarum quoque ecclesiarum praecellentia approbatur, quia nonnullae, licet civilibus provinciis non correspondeant, iam antea dignitate metropolitana ornatae erant. Ideo c. 6. exceptionem a regula in c. 4. statuta auctoritate sua sancit.

C. 7. episcopi Caesariensis super Palaestinam auctoritatem approbans, minime dignitatem episcopi Hierosol. usu auctam tollit (p. 364 sqq.).

Quod librum ipsum eiusque indolem attinet, haec annotanda esse

videntur: opus a cl. auctore compositum multum ad rem, de qua quaeritur, illustrandam confert aliisque, qui hac de re tractaturi sunt, magno adiumento erit. At, ut sinceri simus, Protestantismi influxus magnus in citato opere cernitur. Etenim secundum auctorem voluntas populi est, quae episcoporum, immo conciliorum etiam oecumenicorum decisionibus auctoritatem formaliter iuridicam attribuit (cf. p. 115, 117, 128, 170, 171 sq. 174 nota, et passim): — dein secundum auctorem antiquitus populus episcopum in grave peccatum lapsum deponere potuit (p. 128) sacerdosque simplex episcopum consecrabat (p. 134).

Ulterius nullum fuisse discrimen inter synodum oecumenicam et provincialem, et discrimen, quod canonistae ponunt, nullo prorsus fundamento inniti, (praesertim cf. p. 171 sq.) multis rationibus, sed modo minime felici ostendere conatur.

Denique confusa, si non falsa, sunt, quae auctor de „receptione" ecclesiastica dicit.

Index quoque realis et enumeratio operum in libro adhibitorum in fine vel initio libri — non sola citatio — desideratur.

M. Haluščyńskyj.

Странникъ — Strannik 1905. II. nr. 9—12.

Th. A. Kurganov, Čto takoe liberalizm (Quid sit liberalismus) II., 295—319; 514—528, 608—647, 814—862. — Prof. Kurganov, cuius opera historica »nimio rigorismo laborare« A. P. Lebedev (Cerkovnaja istoriografija² 548) dicit, initio de notione verbi »liberalis« apud antiquos, apud christianos antiquiores et mediae aetatis tractat (295—298). Tempore reformationis (saec. XVI.) liberalismus huius temporis initium cepit. Saeculis sequentibus omnibus in disciplinis sententiae liberales, religioni christianaeque legi inimicae praevaluerunt. Cum religio eiusque dogmata maxime adversentur liberalismo, liberalismus imprimis religionis fundamenta evertere conatur, libertatem atque uniuscuiusque independentiam praedicans (517); loco veritatis religiosae ponitur »conscientia« et »humanitas« (518). Cuius doctrinae noxia vi factum est, ut veritatis ac proximi amor, iustitia atque honestas evanescant (519). Doctrinae liberales in Europa occidentali in rebus religiosis et ecclesiasticis praecipue inter protestantes rationalismo viam faciebant (612); etiam in ecclesiam catholicam proposita et sententiae liberales (Lamenais, Lacordaire, Gioberti, Ventura e. a.) irrepserunt (614—616). In Russiam tempore Petri M. una cum cultu humano occidentali etiam liberalismo occidentali aditus datus est. Conciliatores et columina liberalismi in Russia semper nobiles (dvorjanstvo) erant. Nunc L. N. Tolstoj liberalismi religioni inimici caput est. Quae sequuntur, ad desiderium libertatis in rebus religiosis, ecclesiasticis, politicis in Russia pertinent. *K.* omnia desideria conatusque cleri Petropolitani, metropolitae Antonii, »ministri« Witte e. a. damnat (814—20). Liberalismum ad scientiam theologicam promovendam non esse necessarium, iam inde sequitur, quod in ecclesia catholica, quae liberalismum damnat, scientia theologica nihilominus floreat (643). Generatim Kurganov de rebus Russicis ecclesiasticis et politicis (814—830; 838—862) diiudicans rem verbis exasperat; quapropter ipsi qui commentariis »Strannik« edendis praesunt, fatentur omnibus eius opinionibus assentiri se non posse (814). — In fine *K.* exponit liberalismum non solum ab eccl. Romano-catholica sed etiam ab omnibus ecclesiis orientalibus damnatum esse (830—838). — De ecclesia catholica *K.* variis locis perperam iudicat, nihilominus in ea multa laudat. Auctoribus catholicis abundanter usus est, quia ipso fatente catholici rem optime tractant (833).

S. Runkević, Metropolita Stephanus Javorskij eiusque cum Petro M. litterarum commercium. II., 320—336; 437—454; 662—675. Ultimus Russiae non patriarcha sed patriarchatus administrator Steph. Javorskij Petro M. carissimus erat. Cum autem indole sua ineptus esset ad Petrum M. in emendanda republica adiuvandum, nec ab eo iuvabatur nec ad bonum ecclesiae quidquam perficere potuit. »Synodo regente« instituta (1721) a munere suo remotus, a. 1722 mortuus est. Multae ex litteris nondum editae erant; nonnullas publicavit I. A. Čistovič in opere »Theofan Prokopovič i ego vremja« (Spb. 1868), quas *R.* multis locis corrigit.

P. M—v, Papstvo, ego ideja i istoričeskoe osuščestvlenie, po vozzrěniju Vl. S. Solov'eva (Primatus R. P. ad opinionem Vl. S. Solov'ev) II., 455—475. Vl. S. Solov'ev in operibus suis rationibus sublimissimis unionem ecclesiarum propugnat. (Ultimo tamen decennio vitae suae [† 1898] obscure hac de quaestione loqui solebat). Praeprimis primatum R. P. divinitus institutum, ad unitatem ecclesiae servandam necessarium, societati humanae perutilem esse dicebat; insuper quasdam significationes mysticas primatui attribuebat. P. M—v vero, unionis cum eccl. Romano-catholica inimicus, Solov'evio obicit: a) ipsius de primatu R. P. sententias esse abstracte-philosophicas neque cum veritate convenire; b) ipsum secum pugnantem negligere »degenerationem« primatus papalis post ecclesiarum orientalis et occidentalis discidium.

I. Gurij, Vetḫozavětnaja politika (De rebus politicis V. Foederis) II., 476—492. De Israelitarum foederibus politicis et prophetis V. F.

S. Runkević, Ioseph, metropolita Pskovskij eiusque cum Petro M. litterarum commercium. II., 796—813.

E. A A., De nostro papismo et protestantismo practico. II., 757—795. — Principalem ecclesiae Russicae morbum hic scriptor defectum conciliorum oecumenicorum, defectum »spiritus conciliaris« (duḫ sobornosti) esse existimat, cui oppositus est »papismus practicus«. Papismum practicum »protestantismus practicus« consequitur: dissensio inter clerum et fideles (laicos); perniciosissimus vero est »protestantismus« (infidelitas) multorum professorum academiarum spiritualium. Restitutio patriarchatus perniciosior ei videtur (propter periculum papismi«) quam qua nunc res gubernantur »s. synodus«. Dr. *F. X. Grivec.*

Странникъ — Strannik 1906, nr. 1—8.

A. Špaldák sub titulo »Iezuitskaja moral'« (I., 118—22) respondet ad aggressiones prof. Bronzov (cf. Sl. l. th. II, 114), qui denuo in eum invehitur articulo inscripto »Iezuitskaja bezzastěnčivosť« (I, 122—36); prof. Bronzov maiore vehementia innovat assertiones suas contra iesuitas et generatim contra catholicos multosque auctores pro sua parte affert. Articulum praesentem concludit verbis: »Catholicismus militans semper fanaticus est, non minus quam sectae muhamedanorum maxime fanaticae. Nec Sirenes »Pragenses nos seducent!«

B. G., Quid Ecclesia »sobornaja« (καθολική) in symbolo fidei significet. I, 100—103. — In symbolo Nicaeno-Constantinopolitano profitemur: πιστεύω... εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν; in versione veteroslavica καθολική voce »sobornaja« (sobirati = colligere: sobor = concilium) exprimitur. At termino καθολική respondet »vselenskaja«; qua ex ratione ergo translatores terminum »sobornaja« praetulerunt? Terminus καθολική = vselenskaja tunc temporis quo veteroslavica symboli versio adornata est, apud Byzantinos non universalitatem ecclesiae, sed eam tantum, quae finibus imperii Byzantini continebatur et patriarchae Constantinopolitano suberat, significabat. Quapropter translatoribus aptior visa est vox »sobornaja«, ut sic con-

fusionem καθολική vselenskaja Byzantina evitarent. Ita rem explicant A. Gezen (Istorija slavjanskago perevoda simvolov věry. Spb. 1884, 94 etc.) et prof. G. A. Voskresenskij (in recensione libri a Gezen conscripti — Spb. 1886, 16); idem innuunt redactio symboli glagolitica et manuscriptum ex saec. XIV—XV asservatum in Bibliotheca publica imperiali Petropolitana (O. p. I. 7.), quae termino »sobornaja« vocem Graecam originalem appositam habent. Patet ergo ex termino »sobornaja« argumentationem pro synodali ecclesiae regimine, vel pro regimine comitiis deputatorum in statibus modernis simili, desumi non posse; quod statuendum est contra Russos plurimos, qui termino »sobornaja« symboli innixi tale ecclesiae Russicae regimen desiderant vel postulant. Vox »sobornaja« in symbolo fidei cum voce Graeca originali (καθολική) comparata multitudinem fidelium in unum congregatam significat; ita ut multitudinem significet, unitatem autem adsignificet.

V. A. P., Quaestio de origine religionis christianae in systemate materialismi historici. I, 66—87, 180—200. — De opinionibus religiosis Marx-ii eiusque sequacium (marxistae) agitur.

S. Runkevič, Černigovskie arhierei v ih perepiskě s Petrom Velikim (Episcoporum Černigoviensium cum Petro M. litterarum commercium) I, 41—58. — Ex archivio imperiali deprompta.

Idem, Arhiepiskop Theofan (Prokopovič) v perepiskě (litterarum commercium) s Petrom Vel., I, 201—17.

Idem, Mitropolit Novgorodskij Iov v ego perepiskě s Petrom Vel. I, 369—98, 561—83, 717—33.

S. Sobolevskij, Sud nad Hristom i razpjatie Ego s točki zrěnija istorii i arheologii (De Christi condemnatione eiusque cruci affixione ex parte historica et archaeologica considerata) I, 233—56, 399—414 — *S. S.* prof. »philologiae classicae« in universitate Moskoviensi solida argumentatione historica iniustam Christi per synedrium condemnationem ostendit. Tempore Christi certe valebat processus criminalis in Talmud contentus, qui evidenter omnino iniustum in causa Christi procedendi modum ostendit (240—48). Pilati auctoritas apud Iudaeos et apud Caesarem propter incautum eius contra Iudaeos agendi modum tunc temporis iam labefactata erat; inde eius timor explicatur (252—54). Processus iudicialis apud Pilatum probabilissime lingua Graeca agebatur; crimen, propter quod I. Ch. iniuste condemnatus est, erat crimen contra rem publicam (256).

Gl. N—j., De »indice« (Index) et librorum censura catholica. I., 630—34. — Auctor laudat hanc eccl. catholicae institutionem, quae doctrinae et scientiae puritatem earumque cum potestate eccl. connexionem tuetur; etiam pro ecclesia Russica simile quid commendat.

A. I. Jacimirskij, De momentis quibusdam (něskol'ko momentov) ex historia mysticismi religiosi Russici saec. XIX. I., 734—47, 899—912. — De influxu Isaaci scriptoris Syri (saec. V.) in monachos Russos.

Prof. V Kerenskij, De veterocatholicis a sac. P. Světlov defensis I., 297—317, 462 sqq. 646—666; II. 235—75. — Prof. *K.* acriter contra P. Světlov pugnat de veterocatholicorum doctrina: de ecclesia, »filioque«, eucharistia, de veneratione sanctorum, de veterocatholicorum cum ecclesia Russica unione.

Vl. Il'inskij, De psychologia ac vitae ratione Russorum saec. XVI., II., 172—81. — Giles Fletcher munere legati Anglici a. 1588 in Russiam venit; in Angliam reversus de Russis librum conscripsit, qui a. 1591 Londini editus est. Qui liber a. 1848 in linguam Russicam versus est, at anno demum 1905 publice edi potuit sub titulo: O gosudarstvě russkom ili obraz pravlenija russkago carja, s opisaniem nravov i obyčaev etoj strany (Spb. A. Suvorin). G. Fletcher deplorabilem populi Russici tunc temporis statum omni

ex parte ac vivaciter describit. Russos magnas quidem facultates naturales possidere, iis tamen non uti, pigritiae et ebrietati nimis indulgentes. Populum cum ab imperatore tum a nobilibus ad libidinem opprimi, nec resistere, sed omnia haec serviliter sufferre. Russiam esse terram servitutis et iniustitiae. — Liber hic etiam in versione Gallica extat: La Russie au XVI. siecle. Leipzic et Paris 1864. —

Prof. *A. Bronzov* II., 231—233 sub inscriptione „Odno iz dvuḫ« contra „Civiltà cattolica« (1906, 21. aprile) distinctionem suam inter doctrinam moralem iesuitarum et catholicam defendit; p. 233 sq. vero contra »Sl. l. th.« scribit »Poslědnoe slovo obieznitaḫ«. Ad quae id tantum respondendum videtur, distinctionem talem inter theologiam moralem iesuitarum et catholicam, qualem Bronzov defendit nec ab ecclesia nec a theologis catholicis agnosci; si doctrina iesuitarum tam perniciosa, falsa, a catholica diversa esset, certe a potestate ecclesiastica damnanda esset. (Cf. Strannik 1906 I., 630—34 de »indice«). — Auctores Hałušèyńskyj, Večeřa, Grivec nec iesuitae sunt, nec ullum ex auctoribus Russicis spernunt, sed e contra libenter de scientia Russica referent, modum vero pugnandi, quo nonnulli auctores Russici in pugnis scientificis utuntur, laudare non possunt.

Dr. *F. X. Grivec.*

B. I. Gladkov: **Толкованіе евангелія. Evangelii interpretatio.** St. Pb. — I. Tuzov 1906, pp. 686 VIII⁰. — Pr. 1·60 R.

Liber dedicatus est „laborantibus et oneratis, quos vocat ad se Christus". Auctor operam suam prorsus gratuito, absque ullo stipendio praestitit. In praefatione exponitur, qui fiat, ut homines qui cultura intellectuali instructi sunt, a vita fidei desciscant, quum tamen materialismus aevi nostri in homine gnavo et probo taedium creare debeat et non animi quietem, rationibusque vel naturalibus vitae spiritualis et Christi amor commendetur. De quibus auctor expertus in se usuque doctus scribit.

In introductione (9—44) modo plano et perfecto quattuor evangeliorum authentia et fides firmissimo quoque allato testimonio probatur, nec non fidei christianae obsignatio, Domini N. resurrectio, Messiaeque in V. F. per vaticinia annuntiatio lectori subiciuntur.

Operis corpus 23 capitibus constat, in quibus vita D. N. ad ascensionem eius in coelum textibus e quattuor evangeliis depromptis et chronologice intra tria Paschata dispositis verbis scriptorum sacrorum consideranda proponitur. Accedit uberrimus commentarius, qui nexum restituit, dubia, quibus via ad Christum forte obstruatur, praeoccupat, recentissimorum studii biblici adiumentorum semper habita ratione, etsi omnium locorum explicationem probare non possumus.

Ut saltem unum locum notemus: In explicando Mt. 19, 9 G. tenet unitatem matrimonialem adulterio tolli et matrimonium fieri dissolubile: ideoque coniugi coniugem adulterum aversanti novi matrimonii copiam esse. „No tak kak eta nerastoržimost' braka vytekaet kak neobḫodimoe slědstvie, iz sočetanija mužščiny i ženščiny v odno cěloe, to ponjatno, čto razdvoenie iḫ dolžno lišat' i samyj sojuz iḫ značenija nerastoržimago . . . . Takoe (1 Kor. 7, 4) edinstvo ploti, osnovannoe na predostavlenii mužem svoego těla v isključitel'noe obladanie ženy, i ženoju svoego těla v takoe že obladanie muža, nesomněnno narušaetsja s pojavleniem tret'jago lica, zavladěvajuščago tělom

odnogo iz nih: proishodit razdvoenie cělago, raspadenie sojuza" (p. 218). Sed haec interna exceptionis ab insolubilitate matrimonii ratio non videtur posse cum ipsis Domini verbis conciliari. Nam *1)* Ipse eum, qui sine iusta causa uxorem dimittit, adulterii reum appellat (Mt. 5, 32) — sive quatenus auctor est actus, qui peccatum esset, si maritus peccato suo vinculum non solvisset, sive quatenus est auctor veri peccati; et certe non minus (nonnumquam manifesto magis, cum „tertia persona" cum consensu utriusque coniugis [ne loquar de polygamia Iudaeorum] intervenit!) ille contractum matrimonialem tollit, qui uxorem sine iusta causa dimittit, quam qui adulterium facit vel patitur. Iam hoc posito Christus certe dicere potuit: Qui uxorem iniuste dimittit, peccat, adulterii reus, adulter est, verum uxore dimissa aliam ducere peccatum esse potius negandum erat, quia ipsa dimissione matrimonium iam solutum fuisset. — *2)* Christi sententia, eum qui sine iusta causa uxorem dimittat, causative adulterium committere, generalis est, ideoque et ad eos, qui uxore dimissa aliam ducunt et ad eos, qui non ducunt, extenditur. Verum si (e sententia *G.*) novis nuptiis matrimonium prius solveretur, non posset bene ad omnes extendi, quia ille veri adulterii vera causa esse non posset, qui uxore dimissa statim aliam duceret. *3)* Neque illa sententia universaliter vera esset, eum, qui dimissa uxore aliam ducat, moechari; si enim commisso iam ab uxore dimissa adulterio aliam ducit, a G. moechari dici non potest. — Sensus igitur verborum Christi non potest esse: adulterio commisso utrumque coniugem vinculo matrimoniali liberatum esse Sed generatim nihil his verbis, non solum de praecipiendis („ne uzakonjaja razvod daže po vině preljubodějanija") sed nec de permittendis („vslědstvie grěhosposobnosti ljudej") novis nuptiis in casu adulterii esse s a n c i t u m, eas esse tantum t o l e r a t a s et tolerabiles indicatas (secundum Grimm, Nisium, al. cf. Sl. l. th. I., 159) certum videtur esse. Sane, si quam solubilitatem matrimonii Christus sanxisset et non solum tolerasset, determinavisset necessario, cui novum matrimonium inire liceret: utrum solis iuste dimittentibus an etiam vel iniuste vel iuste dimissis; item utrum solis viris an etiam uxoribus. Sed, licet e Christi et Pauli verbis saltem uxores sive iniuste dimissas sive iuste discedentes a novis nuptiis prohiberi probari possit, quod et orientalis ecclesiae testimoniis (Io. Chrysostomi, Rabulae, Basilii) satis confirmatur, res tamen non est tanta claritate proposita, quae legem vel privilegium decet nec reliquis quaestionibus solvendis satis inde provisum est. Neque tale Christi decretum ab aliis evangelistis aut a Paulo praeteriri potuisset.

Stylus commentarii eiusmodi est, ut suavitate et firmitate Christi cognitionem atque virtutum eius amorem et imitationem omnibus, qui veritatem et pacem sincere quaerunt, familiarem reddere valeat. Vere coeptum Deo gratum et ecclesiae proficuum D. Gladkov suscepit! Cum liber totus quantus sit in cultura religiosa commendanda et fovenda, pluribus quaestionibus criticis discutiendis supersedemus, quamvis haud unum apte et acriter observatum s. scientiae cultores exinde depromere possint. Liber approbationem quoque s. Synodi nactus est. Quam plurimos lectores et fata prosperrima ipsi exoptamus. *C. Večeřa.*

Труды кiевской духовной Академiи (Trudy kievskoj duhovnoj akademii). 1905.

A. Dmitrievskij: V čest' kakoj ikony Kazanskoj Božiej Materi ustanovlen prazdnik 22 Oktjabrja? (In cuius imaginis Kazanensis Deiparae honorem festivitas 22 Octobris instituta est?), I., 188—219. — Cum mense Iunio (resp. Iulio) 1905 imago Deiparae in Kazań ab aliquo fure ablata sit, quaestio oritur, utrum festivitas 8. Iulii et 22 Octobris in huius imaginis honorem constituta retinendo sit necne. Advertendum autem est multa esse hoc tempore, immo iam et prioribus temporibus authenticae et primariae imaginis exemplaria, spiski, quae variis miraculis conspicua sunt. Unum e talibus exemplaribus Moscoviae invenitur, in cuius honorem, cum ipsi Russi victoriam 22. Octobris a 1612 de Polonis adscribant, iam inde a nominato anno festum celebratur. ·V 1649 godu městnyj moskovskij prazdnik 22. oktjabrja v čest' čudotvornoj ,kopii' s javlennoj ikony Kazanskija Božija Materi dělaetsja, po ukazu carja Alekséja Mihajloviča, — ipse enim generationem filii sui Demetrii 22. Octobris Deiparae interventui adscribebat — obščerossijskim že prazdnuetsja toržestvenno po vsej Rossii« (p. 206).

Eiusdem imaginis aliud exemplar Petropolim, cum regum sedes illuc Moscovia translata esset, translatum est, ita ut imago Deiparae e Kazań imago familiae regiae fieret.

Itaque, mutato tantum aliquatenus officio, festivitatem 22. Octobris retineri posse dicit.

N. Stelleckij: Socijalizm — ego istorija i kritičeskaja ocěnka s hristianskoj točki zrěnija (Socialismus — eius historia et censura iuxta christianismi principia) I., 220—245, 576—597. Enarratis socialismi fatis in genere, iam socialismi in Russia evolutionem adumbrat. Iam inde enim a tertio decennio saeculi XIX[i] socialismi ideas iuventus Russica libenter accipiebat. E multis primus A. Gercen eminebat, qui potius Saint-Simon quam Fourier ideas sequebatur; summopere autem populi ,libertatem' et tertiae classis interitum desiderabat.

Verum proprius socialismi in Russia pater M Bakunin est. A quarto decennio saec. XIX.[i] socialismi fautor anarchismi theoriam a Proudhon delineatam maxime evolvit. Bakunin omnem auctoritatem, ipsamque regiminis notionem negabat, religionemque ut hominum figmentum reiciens, atheismum inter primos societatis novae articulos posuit. Bakunin quoque propter sua principia nihilismi princeps reputatur.

Quinto decennio socialismus in Russia maxime grassabatur. Inter eius sectatores inter alios P. Annenkov et Bělinskij numerabantur; praeter alios autem M. Petraševskij in socialismi ideis propagandis excellens exstitit. Ab a. 1845[o]. enim apud ipsum multi conveniebant deque sociali quaestione disputabant. Libentissime autem hoc tempore ideae a Fourier propositae acceptabantur. Dostoevskij quoque ad hanc pertinebat societatem. At regiminis 7. Aprilis 1849. interventus et repressio idearum a Fourier propositarum interitum ad tempus paravit.

Sexto decennio reformatio secundum socialismi prinicipia peragenda animos occupabat. Quorum conatuum principalis auctor N. Černyševskij erat. Licet principiorum Fourier novus propagator fuerit, in multis tamen ab ipso differebat: maiorem enim vim quaestionibus politicis tribuebat, erga religionem autem plus indifferentiae fovebat. Et quamquam scholae a Fourier conditae assecla fuit, semper tamen magis suo sibi iudicio utebatur. Eodem tempore rigidioris socialismi propagator N. Dobroljubov fuit, qui nihilismi in Russia pater censetur.

A. 1861. et 1862. regimen severius adversus socialistas procedere coepit; per quod tamen contra se motum excitavit. Animos maxime D. Pisarev sollicitabat; cuius studium fuit populo ,absolutam' sub omni

respectu libertatem vindicandi. Sed quod socialistae intendebant, id omne Dobroljubov et Pisarev, nihilistarum, opus destruebat. E Pisarev, qui septimo decennio illo tempore vigentem rerum statum annihilare cupiebat, schola Zajcev, Lavrov, Tkačev prodierunt.

Octavo decennio elapsi saeculi multi utilitarismum et D. Pisarev ideas aversantes, populi utilitatem omnibus aliis anteponebant („narodničestvo"). Totum agmen ducebat sociologus Mihajlovskij.

Nono decennio Russicus idealismus novas subiit mutationes. Felicem successum doctrina L. Tolstoj ‚de non resistentia malo' habuit. Eius auctoritate in societate nisus oritur, ut quod cultura attulit, removeatur; ipse ulterior nihilismi propagator merito censetur. Decimo decennio sententiae a Marx propositae propagantur, simulque bellum contra nationalismum octavi decennii geritur. Theoria haec omnia secundum materialismi principia explicans imprimis a Beltov, Struve, Tugan-Baranovskij, propagatur et in ephemeridibus ›Načalo‹, ›Žizn'‹, ›Naučnoe Obozrênie‹, et aliis proponitur.

Simul cum praedicta theoria decadentismus suos habet asseclas: inter alios hic M. Gorkij, et L. Andreev recensentur.

Descripta socialismi origine et progressu, ad placitorum eius censuram accedit.

K. Thomenko: Iaponia, I., 271—287. Qui sit hoc tempore rerum status in Iaponia breviter narratur. Populum Iaponicum atheisticum esse dicit, cum tres religiones, quae in Iaponia dominantur, ‚dogmatibus, precibus, cultu' (p. 278) destitutae sint. Populus tamen Iaponicus tolerantiae amator et a fanatismo alienus est. Humanioris vitae occidentalis auctoritatem in Iaponia paupertatis gliscentis causam esse queritur (p. 286). Miror, quod scholarum in Iaponia statum in eadem linea ac Turcorum scholas ponat et unde priscorum missionariorum saec. XV. et XVI[i] vitam nigris coloribus describat.

De Russica missione, quae a. 1861 erecta est, haec habet: numerus orthodoxorum 28230 est. Parochiae orthodoxorum numerantur 260. Clerus 39 membris constat, ex quibus tres, praepositus missionis, ep. Nicolaus, praefectus legationis (ambassadeur Russiae) et lector unus natione Russi sunt, alii e Iaponia oriundi.

J. A. Arhimandrit Antonij (arch. Antonius), I., 288—290.

D. Bogdaševskij: Poslanie sv. Apostola Pavla k Evrejam (epistola s. ap. Pauli ad Hebraeos) I., 325—359. Bogdaševskij de epistolae ad Hebraeos auctore, fine, lingua, argumento, verbo — omissa singulorum versuum exegesi — de eius authentia inquirit adversariorumque obiectiones rationibus breviter indicatis refutat.

Epistolam fuisse lingua Graeca conscriptam et usus verborum LXX et scribendi genus convincere videntur (p. 326 sqq.). Quod vero eius auctorem et authentiam attinet, inspectis Clem. Alex., Originis, Eus. testimoniis, eam genuinum s. Pauli fuisse foetum omnino tenendum est. Idem et ecclesia Romana ante saec. IV[um] tenuit, Eusebio enim teste ›spory o poslanii Pavlovym imêli častnyj i dovol'no slučajnyj harakter‹ (dissidia de epist. Pauli particularia et omnino fortuita erant). Hippolytus R. et Caius presb. ideo epistolam admittere noluerunt, ut adversariis — Hipp. Theodoti asseclis, Caius Proclo — efficaciter resistere possent; fragm. Murator. vero omnino bene explicari potest (p. 328 sqq.).

Secundum auctorem dubitatio seria de genuinitate solum ex epistolae stylo repeti potest. Quod enim quidam ‚in hac sola epistola de Christi pontificatu (pervo-svjaščenstvè) agi' obicere non cessant, haec gravis difficultas censeri non potest; etenim in hac sicut et aliis epistolis de sacrificio s. Paulus fuse exponit — ubi autem sacrificium adest, illic et pontifex una adesse debet; — deinde propositum quoque epistolae, ut doctrina de pontifice intelligi possit, prae oculis habendum

est: Paulus enim figuras V. T. in Christo evasisse hac epistola ostendere intendit (cf. IX. v. 24 et alios).

Nec Philonimus hic ulla ratione invenitur. Verba enim, ἀπαύγασμα τῆς δόξης' ad Sap. VII, 25 sqq. potius quam ad Philonis locutionem alludunt. Dein Philonis ,λόγος τομεύς' nihil commune cum Heb. IV, 12., ubi de verbo, quod prophetae et ultimis temporibus Filius locutus est, agitur habet; cf. etiam V, 13. Verbo, haec et alia epistolae auctorem operum Philonis ignarum non fuisse, cum plurimum, ostendere possunt, cum aliae ideae eaeque satis diversae apud utrumque inveniantur Philoque ipse nihil de Verbi (λόγος) incarnatione sciverit (p. 335 sqq).

Quod difficultatem, quae ex epistolae stylo petitur, attinet, non maior dissimilitudo cum ceteris epistolis habetur quam inter apocalypsim et IV. Evang. Dein Pauli stylus pro rerum adiunctis variam subit mutationem et, cum nulla urgeat necessitas — nulla enim ad iudaizantes allusio fit (?) — maior diligentia in conscribenda epistola adhibita est (p. 341 sqq).

Difficultatem ex II, 3. haustam sic solvit auctor: s. Paulus citato loco non ab apostolis sed ab immediatis vitae Domini testibus sese discernit; — aliam difficultatem ex c. IX. petitam sic diluit: licet »dannago mèsta poslanija my točno izjasnit ne možem« (hunc textum clare intelligere non possimus), probabilius tamen θυμιατήριον non de thuribulo, sed de altari thymiamatis explicandum est; alii eiusdem capitis difficultati ex 2 Par. V, 10. et Ioseph., Antiq. VIII, 4, 1. medetur. Inter epistolae auctorem et scriptorem non bene distinguit. Sic enim argumentatur: Si epistola haec s. Pauli non esset, nemo posset eius auctorem nominare; — id quod authentiae negativum argumentum censeri potest (p. 347.). Dein argumentis, quibus haec epistola Barnabae, Apollo, s. Lucae, Silvano, Priscillae, eiusque viro Aquilae adscribitur, refutatis eam non solum a Paulo conceptam sed et scriptam esse iudicat.

Verum tertium adhuc restat, de quo quaeratur; — etenim praeter auctorem, scriptorem, redactor quoque secundus a multis, v. g. Kaulen, Cornely ponitur, isque Clemens Romanus fuisse recte putatur. De hac opinione aut de s. Clemente Bogdaševskij ne mentionem quidem facit.

Epistolam eandem Romae esse scriptam cum ,οἱ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας' tum subscriptiones multorum veterumque codicum: ,ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης' vel ,ἐγράφη ἀπὸ Ἰταλίας' suadent. Iudaeos in Palaestina lectores fuisse epistolae contextus persuadere videtur. Ut auctores catholicos saltem aequa ratione ac protestantes Bogdaševskij alleget desiderandum est.

N. Muḫin: Magija i koldovstvo u Assiro-vavilonjan (De magia apud Assyrio-Babylonios) I, 405—427.

Textibus et documentis ex opere ,Cuneiform inscriptions of Western Asia' et ex operibus Lenormant desumptis doctrinam de magia apud Assyrio-Babylonios in unum systema redigit. Singulare est, quod p. 425 scribit: »Ni odin narod jazyčeskoj drevnosti nepoḫodil stol' blizko k biblejskim predstavlenijam o grěḫě i o neobḫodimosti pokajanija i smirenija v dělě primirenija s božestvom, kak assiro-vavilonjane.«

A. Dmitrievskij: Triod Postnaja — učilišče blagočestija (Triodion, speculum iustitiae) I., 428—444. Cum in alia sua oratione: »Triod postnaja — učilišče blagočestija« 25 apr. 1904. de ieiunio secundum Triodion locutus esset, hic de ,precatione et poenitentia' ex eodem Triodio sermonem instituit.

Adductis de precatione et poenitentia ex Triodio sat multis textibus iisque paululum explicatis, ita concludit: Cum doctrina haec — ex Triodio deprompta — s. scripturae, ss. Patrum et scriptorum eccl. operibus innitatur cumque ex altera parte sat antiqua merito habeatur, eadem et in posterum ab orthodoxis firmiter tenebitur.

P. Stroganov: arḫ David Naščin'skij, rektor Kievskoj Akademii vtoroj poloviny XVIII. stolětija (arch. David Naščin'skij, rector

Kioviensis Academiae descendente saec. XVIII) I., p. 445—458. Stroganov, documentis e historia monasterii Bězjukov desumptis, vitam Davidis N. proponit completque. David N. (* 1721, † 1793) Academiae Kioviensis rector fuit ab a. 1758 61, deque ea id meruit, quod sub ipso professores secundum s. Io. Damasceni opera dogmaticam proponere debebant. Ab. a. 1761 archimandrita fuit in variis monasteriis.

David N. a. 1743. opera Theophanis Prokopovič Vratislaviae sub titulo ‚Miscellanea sacra' a. 1745 alia eiusdem opera: ‚lucubrationes ill. et rever. Theophanis Prokopovicz' edidit. Cum a rectoris officio liberatus esset, varia opera moralia componebat.

M. Posnov: K harakteristikě vnutrennej žizni poslěplènnago iudejstva. (Ad vitam internam Iudaeorum post exilium melius intelligendam) I., 360 - 404.

Relata de ‚magna synagoga' Abr. Kuenen opinione notisque non raro sat gravibus ad eam vel potius contra eam additis, refutat eam et ‚magnae synagogae' exsistentiam defendit. Imprimis breviter annotatis argumentis, quibus ostenditur Esdram utraque potestate, civili et sacra vestitum fuisse peritosque ac doctos viros congregasse, de tempore subsequenti inquirit Sed cum de synedrio constet, solum de tempore intermedio ad saec. II. quaestio esse potest.

Ne aedificium fundamento careat, per plures textus ex libris Esdrae, Nehemiae, Machabaeorum et Iosephi Fl. antiquitatibus demonstrat non fuisse a populi Iudaici moribus alienum, habere virorum congregationem, qui populum non ad tempus, sed permanenter regerent. Quibus suppositis de magna synagoga quaerit. Licet autem de ipsâ Talmudica testimonia praeter Pirke aboth sat brevia et obscura sint, eius tamen exsistentiam historica Iudaeorum evolutio necessario postulat exigitque. Quod ut ostendat, primum Esdrae actionem describit, dein ex Talmud aliisque id generis monumentis operis Esdrini continuationem enarrat. Quam historicam evolutionem in eo auctor reposuit, quod Esdra labefactatam ante sua tempora apud Iudaeos spem Messianam erexerit populoque eius a Deo electionem ante oculos posuerit eamque in lege Mosaica reconditam esse populo persuaserit. Inde mirum nemini esse debet, quod populus subsequenti tempore legem addiscere eamque observare omnibus viribus studebat. Tempus ab Esdra usque ad Machabaeos legi cognoscendae consecratum est tempusque nominatum, ‚sopherim' periodus aurea merito censeri potest. ‚Synagoga magna' 120 membris constabat et in duplicem classem dividebatur: unam, quae 35 membra et alteram, quae 85 numerabat; ad priorem pertinebant viri docti, ad posteriorem homines civiles ex variis populi classibus electi. Cuius ‚synagogae' actiones maxime ebabylonico Talmudo describit.

Adnotandum tamen videtur esse ea, quae auctor de ‚Sopherim' et ‚Sekenim' potestate iuridica loquitur, minus clara esse minimeque finita censeri posse. Confuse quoque de gentilium in libros quosdam sacros influxu scribit (p. 394 sq).

A. Glagolev: Sionitskoe dviženie v sovremennom evrejstvě i otnošenie etogo dviženija k vsemirno-istoričeskoj zadačě biblejskago Izraelja, (Actio sionistica apud Iudaeos huius temporis eiusque ad biblicum Israëlem relatio) I., 513—565. Actionibus et agitationibus, quae ultimis decenniis ad sionismum excitandum factae sunt, descriptis et enarratis, horum omnium motiva politica et oeconomica et non religiosa fuisse adnotat convenientibusque argumentis comprobat. Immo ipse ‚officialis' sionismus et sex sionisticae congregationes erga religionem omnino indifferentes sunt. Indole Iudaeorum depicta et circumstantiis hodie vigentibus enarratis sionismum quem ‚spiritualem' vocant prospera fortuna usurum esse dicit.

P. Kudrjavcev, professor Markelin Alekseěvič Olesnickij (prof. Marcelinus Olesnickij * 1848 † 12 aprilis 1905) I, 675 - 704.

Ab a. 1873—95. de morali et paedagogica praelectiones in Academia Kioviensi habebat, ab a 1895. in eadem Academia de psychologia praelegebat. Olesnickij diligenter sese ad praelectiones praeparabat auctoresque de re, quam studentibus proponebat, tractantes continuo pervolvebat. Libri, maxime vero eius praelectiones eo excellunt, quod semper studiis suis sat amplam litteraturae indicem praemittebat; rem vero ipsam in systema redigebat. Eius meritum in eo positum maxime est, quod ipse eo tempore, quo de moralis reformatione in Russia cogitabatur quoque moralis exculta nondum erat, ita ut solum duo respective tria opera scientifica edita essent, (nempe »Pravoslavno-ḫristianskoe učenie o nravstvennosti« 1887. I. Janyšev ; »Načertanie ḫristianskago nravoučenija« Theophanis Zatvornik et ‚Opravdanie dobra' V. Solov'ev,) — ipse eo tempore opera sua systematice et scientifice, — ut dicunt eius recensentes — elaborata edebat.

In eius operibus protestantismi influxum inveniri extra dubium est; sed recensentes eius de huius influxus gradu non conveniunt: alii, ut Linickij et Jastrebov in malam partem explicant, alii ut Bronzov mitius eum interpretantur. Immo nec superiores eius immediati in Academia semper eius praelectiones approbabant, a. 1895°, cum metr. Ioannicius minus rem probaret, de morali praelegere interrupit, et usque ad mortem suam de psychologia praelectiones habebat. Secundum profess. Linickij et Glubokovskij sententiam Olesnickij ita moralem tractabat, ut »dolžno soznat'sja, čto vo vsem etom sobstvenno ḫristianskago poka ničego nět« (p. 690).

Quid Russi de ethica christiana sentiant, optime ex recensionibus de Olesnickij opere »Iz sistemy ḫristianskago nravoučenija«, quod ad doctoratus gradum obtinendum proposuit, editis elucet. Recensentes dissentiunt; quam dissensionem demonstrare, čto vzgljad na ḫarakter pravoslavno-ḫristianskago nravoučenija doselě ešče ne ustanovilsja v russkoj bogoslovskoj literaturě« (p. 692), Kudrjavcev dicit

Praecipua M. Olesnickij opera haec sunt: 1. Istorija nravstvennosti i nravstvennyḫ učenij'. Kiev, I., 1882, II, 1886; 2 Nravstvennoe bogoslovie. Kiev, 1892; 3. Iz sistemy ḫristianskago nravoučenija. 1896; 4. Polnyj kurs pedagogiki, 1. pars 1885, 2. pars 1887. —

M. Olesnickij operum censuram desideravimus

Absolvetur. ***M. H.***

Nikolaj Glubokovskij, **Благовѣстіе св. Апостола Павла по его происхожденію и существу. (Blagověstie sv. Apostola Pavla po ego proishoždeniju i suščestvu.) De origine et genere evangelii s. Pauli Apostoli.** Quaestiones biblico-theologicae. Liber I. Spb., typogr. Montvid, 1905, LXX + 890.

Notus cum laude auctor primo hoc libro collectas de Paulo et Evangelio suas dissertationes ordinate lectoribus praebet. Crassius volumen duobus tractatibus constat, quibus introductio erudita praemissa est. De tractatu I. iam anno I. „Sl. l. th." p. 21-24 relatum est.

In introductione (I—LXX) dissertationis momentum expenditur. Gravissimae enim veritates religionis christianae cum argumento tractationis connexae sunt. „Sub omni respectu et quibuscumque etiam maxime oppositis tendentiis Paulus Apostolus clavis apparet esse ad integram historiam christianam" p. IV. Hinc mirum non est ‚quod criticismus Paulum doctrinis praeconceptis suis maxime adaptare studeat, quo Christum Pauli seu dogmaticum efficacius Iesu historico valeat contraponere. Quem in finem omnia Pauli in diversissimas partes distorquent, si modo aliqua ratione placita sua Pauli auctoritate sancire et auctoritatem divinam ex opere et persona Christi auferre possint:

pervertunt Pauli educationem, studia, historiam, sententias. Quod e copiosissimo huius farinae auctorum elencho et scriptis, maxime edictis sagacibus, eorum allegatis doctissime ostenditur. Quae hypotheses, quantumvis sagaces, cum vehementissimas contradictiones statuant, tamen a criticis retinentur et Paulus omnium errorum et ineptiarum magister et compilator audacter obtruditur. „Quoad originem subiectivum et quoad argumentorum structuram compilatio — Pauli evangelium exhibens indigestam disparatorum elementorum molem (Dr. Martin Brückner). scatebat multiplicibus contradictionibus (Louis Guilliny) et internis discrepantiis (O. Pfleiderer), quia auctor non omnia capita pari cum sedulitate disquisivit neque in harmoniam redegit et saepe varias concessiones admisit (Orello Cone) prout missionaria eius experientia exigebat aut prona erat (H. J. Holtzmann)" p. LXIV. Cum hic sit dissertationum criticarum tenor, facile conceditur utile, immo nesessarium esse, ut omnia argumenta novo examini subiciantur, quo periculo et rationi et conscientiae uniuscuiusque eluceat testimonii, quod Paulus sibi ipse fert, veritas, quia „Evangelium, quod evangelizatum est a me, non est secundum hominem" (Gal. 1, 11.)

In tractatu II. magnus ille exegeta, qui divinum in Pauli conversione interventum luculentissime evicit, idem et quoad Pauli evangelium demonstrandum suscipit; non audiendos esse Holsten, Fred. Rendall, H. J. Holtzman, A. B. Bruce, P. de Lagarde, Jules Bovon, Harnack et alios, qui sicut Pauli conversionem ita et evangelium naturali iudaismi evolutioni tribuunt, sed Apostolum, qui Philipp. 3, 7 protestatur; „Quae mihi fuerunt lucra, haec arbitratus sum propter Christum detrimenta."

Capite primo (148—182) quaestio de Pauli eruditione rabbinica, dubiis rationalistarum multum distorta, iterum exponitur et quid de ea recte teneri possit, demonstratur. S. Paulus cum rabbinorum plausu sublimem scholasticam iudaicam cum omnibus subtilitatibus didicerat et omnium oculos et vota in se attraxerat. Quod cum ex testimoniis epistolarum eius non constet, certo colligitur ex Act. 22, 3, ubi Paulus Gamalielis (e schola Hillel) discipulum se dicit, cuius testimonii momentum A. Hausrath arbitrarie addubitavit, confirmatur vero quam maxime Talmudistarum de s. Paulo alto silentio, quod minime ad ignorantiam inculpatam (Samuel Weyler) sed ad oblivionem crasse affectatam referendum apparet, qua Paulus, olim gloria, postmodum formalismi et ritualismi inepti acerrimus oppugnator, oppressus est.

Neque umquam assertam Pauli ad Gamalielem relationem expugnabit Samuel Weyler ad litteras provocando, quas Paulus a summo sacerdote ad Damasci synagogas petiit et obtinuit. Contra omnia rerum adiuncta enim offendit, cum contendit Paulum litteras illas potius a synedrio postulare debuisse. Paulus enim procul dubio Theophilum, licet illegitime creatum, agnovit (Act 23, 2—5); Gamaliel, conspicuum quidem synedrii membrum (Chwolson), minime vero eiusdem collegii praeses fuit. quod a pristina iurisdictione prorsus exciderat. Ceterum, cum ne summus pontifex quidem iurisdictione in diasporam esset instructus. Damascenis autem persuasum esset, Paulum Christianos

captos ad summos sacerdotes (munere functos, qui in synedrio sedebant) ducturum esse (Act. 9, 21), apparet, quam legitime quoad magistratus iudaicos sese gesserit. Neque argumentatio quorundam (Renan, Hausrath) ex contrariis invicem ingeniis Pauli et Gamalielis petita melius procedit. Si enim Actuum scriptor Paulum per Gamalielem magistrum vafre commendare voluisset, hoc certe non semel tantum fecisset. Commemoratio Gamalielis minime ad conciliandos Iudaeorum animos a Paulo facta est, neque per moderationem sed furorem excepta est. Denique, et hoc caput est, Glubokovskij neque eorum sententiam suam facit, qui Gamalielem aliter in schola docuisse, aliter in synedrio prolocutum esse dicunt, neque eorum, qui Christianorum fautorem fuisse credunt, sed callidum christianorum inimicum, qui non ita synedrii membra sermone specie tenus ambiguo decipere, quam prudenti moderatione eorum impiis conatibus efficaciam addere studuit, prout sermo eius in synedrio prolatus recte explicatus docet. Quem orationis sensum resultare defendit iam exinde, quod „viri Israelitae" mentem Gamalielis approbarunt (v. 39), deinde nihilominus apostolos flagellarunt, neque eorum verberationi Gamaliel refragatus est; caedem vero apostolorum tamquam medium inconsideratum et superfluum reiciens, revolutionem illam, quam Christi mors excitaverat, mente quidem volvebat, misere tamen reticuit ducesque erroris recensere maluit, ut innueret, multum abesse, ut Apostolorum opus Dei opus esse agnosceret. Vv. 38—39 per expositionis decursum aliquatenus quidem illustrantur. Difficultatem vero, quae ex illis in hypothesi Glubokovskii sese oggerit, sequenti commentario expedit: „Impugnare eos cum propriae aequanimitatis dispendio superfluum est et imprudens. Hac ratione enim concederetur, in eorum praedicatione contineri elementa sana, vitalia, ruinae non obnoxia. Hac agendi ratione vis quaedam superior eidem inesse agnosceretur, qua concessa dilemma (!) exsurgit inevitabile. Si a Deo omnia eorum opera sunt, perdere impossibile. Iudices autem oboedierunt bono consilio (ἐπείσθησαν), verum omnino non (apparenter) ad mentem eius — „caesos Apostolos prohibuerunt vel loqui de nomine Iesu (Act. V., 40) . . ." Qua ratione Sauli cum Gamaliele consortium odia eius in Christianos minime implexa reddit sed potius explicat. Saulus enim notabiliter ante Stephani caedem Hierosolymam venerat, traditiones paternas, quae pharisaicae erant, excoluerat (Philipp. 3, 5) et vita sua exprimere accuratissime studebat (Gal. 1, 13), et quia legem scholasticis pharisaeorum placitis infectam tamquam vitae normam habuit, consequenter existimabat, se contra nomen Iesu Nazareni d e b e r e multa infesta agere (Act. 26, 9).

Quaestione sic illustrata ulterior quidem criticorum oppositio „in futilem verborum pugnam omni vi scientifica carentem" recidit, quaedam tamen diversorum obiecta *G.* tenui calamo perstringit. Cuiusmodi sunt citationes iuxta LXX a Paulo communiter factae, silentium de Gamaliele observatum (relatio Pauli ad G. nota erat, mentio vero Act. 22, 3 facta ad orationis scopum spectat), item controversia, num Paulus Christum in terris degentem viderit aut noverit (negative respondetur ex pluribus rationibus, quibus non sunt adversa 2 Cor. 5, 16, ut O.

Conc, C. Weizsäcker, O. Pfleiderer voluerunt). „Ἀνατεθραμμένος“ Act. 22, 3 (cum M. Chr. Wollio) de sedula et accurata eruditione explicat, quae stat, etiamsi Paulus neque a pueris neque continuo Hierosolymis degisse dicitur.

Capite secundo (182—232) ulterius iam procedens et maxime contra Jules Bovon, S. Schechter, E. Renan, A. H. Franke et Heinrici agens, quid de methodo Pauli exegetica recte teneri debeat, ostendit. H. S. Hirschfeld potissimum laudans exegeseos rabbinicae principia ad quinque capita revocat. Textus s. cum traditionibus consonus semper sit: quae directe non exhibet, mediate ex eo eruenda sunt, etiam mediis abstrusioribus internis, immo et combinationibus variis externis; biblia cum vigentibus observantiis consone semper intelligenda sunt. Quae principia quantum non Paulina sint, allatis exemplis, quantum satis est, evincit. E. g. mentio de Ianne et Mambre, cui quidam multum fidunt, exemplificatio est nil novi inferens et ipsa quidem traditione vulgari Tim. 3, 8 non rabbinica transmissa. Quae de spirituali petra, quae Christus erat, 1 Cor. 10, 4 leguntur non ineptae fabulae rabbinicae terrena sensa, sed sublimis Pauli de iugi et gratiosa Domini praesentia applicatio est. Neque ministerium angelorum (Gal. 3, 19) in lege ferenda per transennam commemorans cum rabbinis legem extollere intendit, sed ad mediatoris notionem animum convertens oppositum prorsus inde infert et legem abolendam fuisse probat. Legem porro de bove triturante a Deut 25, 4 in op. ad Cor. 9, 9. 10. adscribens minime dici potest agere contra sensum primum et proprium, qui moralis est. — Neque malam rabbinorum artem sapit Pauli contra iudaizantes argumentum ex eo ductum, quod „iustus ex fide vivit“ (Hebr. 10, 38, Rom. 1, 17, Gal. 3, 13), quia Habac 2, 4 simile dictum quod respicit, non evertit, sed prophetae monitum ad principium undequaque firmum evehit, quo processu umbram quandam mutationis vitare Apostolus non potuit. — Irriti quoque sunt criticorum conatus, si contendunt a Paulo in Gal. 3, 16 philologiam vapulavisse atque rabbinorum arbitrariam interpretationem adhibitam esse. „Nobis videntur, inquit *Gl.* p. 211, critici ipsi omnino offendere et multum desudare iis inveniendis, quae tali attentione et honore digna non sunt, quia dudum in communi notitia fuerunt. S. Paulus non minus illa quam moderni doctores cognita habuit, qui inani studio ipsum instruere satagunt.“ S. Paulus promissionem divinam e Gen. 13, 15; 17, 8 receptam et recte penitusque intellectam tamquam testamentum ad litteram interpretandum tractat et in Christo et a Christo impletum sistit; praeterea unicitas numerica quoad originem et unitas genetica in testamento transmittendo observata praeclare stricto termino „σπέρμα“ expressa est. — Post quas methodi Paulinae vindicias positiva exegeseos Paulinae principia statuit, quorum palmare ita habet: Historiam populi Israel, quae semper Messiana fuit, sensu christiano explicari oportet. Hinc mirum nemini esse debet, quod s. Paulus adiuncta historica — historice quidem sacrosancta — propter hunc finem Messianum non tanti facit, neque phrasim serviliter reproducit — quaestio de Scripturarum exemplari Paulino vix est definienda — de ratione Messiana, ut oportuit, exprimenda maxime sollicitus.

Capite tertio (233—278) subtilis quaestio de ratione existentiae Salvatoris antesaecularis tractatur, ex quo doctrinae capite Paulum rabbinorum pedisequum excutere quoque conantur. Praevie iam notat, quam labiles sint deductiones criticae. Fontes enim iudaici, e quibus N. Testamenti ideas evolutas esse volunt, in historicis tenui tantum auctoritate pollent, in dogmaticis vero traditionalismo immobili et sterili indulgent. Externae quaedam Evangeliorum et scriptorum rabbinicorum habitudines negativae cum interno influxu vicario non sunt confundendae, neque ut certum venditandum, quod remotam quandam possibilitatem non excedit. Exposito secundum W. Beyschlag criticorum systemate Paulino quod „Adamo coelesti" affingunt, quaestionem restringit eum in modum, ut in Christo non filiationem divinam, sed in genere eius proprietatem, qua mundum transcendit, considerandam suscipiat eamque sub duplici durationis respectu, quatenus ipsi humanitas prototypica ac dein praeexistentia quaedam asseritur quoad mundi constitutionem aut quoad mundi redemptionem a divina voluntate procedentes. Unde duplex typus prodit: hominis naturalis et hominis redimendi. Quae quaestio cum dogmatica sit non pleno calamo describitur, sed ad modum theseos e doctrina Pauli constituitur Christum extitisse ante Incarnationem suam personaliter, ex altera parte vero non minus firmum esse, praeexistentiam illam ne idealiter quidem humanam fuisse (Philipp 2, 6—7.) Sed neque ulla vera humanae praeexistentiae ratio e libris talmudicis et apocryphis Iudaeorum statui potest, qui Messiae nomen Torae subordinant et Messiam ipsum pro diversa rerum Israel vice diverse sibi fingunt. Desperatum quoque est ultimum Pauli rabbinici patronorum refugium, quo asserunt Messiam sicuti rabbinis erat idealis quidam homo, qui in populi Israel gloria se revelabat, ita Paulo esse idealem hominum typum, qui post resurrectionem demum verificatus sit. Si enim ad Gen c. 1 et 2 provocant, prouti a theologis iudaicis explicari consuevit, et apocryphos libros Henoch quoque adhibent, ut parallelismum istum instaurent, sciant critici et ab Hamburger et Ad. Franck (La Kabbala) discant, se statuere e locis illis, quod in eis non est. Theosophia cabbalistica vero seriore tempore, quam ut Paulus eam sequi potuerit, fatentibus viris gnaris ortum duxit, neque iudaicas sententias, sed dualistica emanatismi placita fovet Adam Kadmon emanaticus nil commune habet cum „homine secundo" I. Cor. 15, 47, qui e caelo est ob qualitates suas et originem essentiae, non vero secundum praeexistentiam. Quam arbitraria sit eorum agendi ratio, qui I. Cor. 15, 45 cum Gen. 1, 20, 21 nectentes inde duplicem hominis creationem colligunt, vix dici potest: de Gen. 1, 26 quidpiam dicere superfluum visum est. Paulus describit „Salvatorem divinum, qui fuit secundum ipsam humanitatem suam caelestis, alienum a mundi rationibus cosmicis, humano intellectui essentialiter incomprehensibilem" (I. Cor. 2, 7—8, 10: II. Cor. 4, 6) p. 278.

Capite IV. (p. 279—451) dissertatio iam ad Messiae opus, redemptionem vdl. et iustificationem progressa conspicitur. Auctor primum Pauli, dein satis fuse rabbinorum doctrinas, quae ad argumentum propositum pertinent, quoad summa capita exhibet. Discrimina

potiora in quadruplici oppositione collocat: In systemate rabbinico iustitia a quolibet propriis viribus comparari posse traditur — contrarium habet Paulus; rabbini docent, redemptionis extraneae necessitatem statuendam non esse — quae assertio Paulo infamia est: neque redemptionem cum Messia necessario connexam tenebant, sed potius principium quoddam de aequilibrio iustitiarum et praevaricationum populi Israël statuebant, penes quem esset thesaurus iustitiarum superabundantium, quas peccatoribus a Iudaeis descendentibus appropriari credebant — quibus omnibus vehementer contradicit Paulus; tandem Messiae crux Iudaeis quidem scandalum, Paulo autem omnia erat. Qua ratione iam in antecessum firmum est, quod „in theologia rabbinica neque redemptioni neque iustificationi ullus locus relictus est, quia termini isti in ipsa omnino contra intellectum christianum explicantur" (p 301.) Quibus in genere praelibatis ad argumentum secundum singularia capita ex ordine evolvendum transit. Itaque expositis falsis rabbinorum de statu hominis originali commentis, acsi natura humana in bono et malo condita esset, contra Pfleiderer (der Paulinismus), A. B. Bruce (St Paul's Conception of Christianity), C. Weizsäcker et alios agit, quorum criticas in 1. Cor. 15, 45—48 divinationes castigat, item Rom 5, 13. 14. cum 6, 23. ab inanibus et praefractis multiplicis speciei opinationibus vindicat atque ostendit, integrae Pauli argumentationi catholicam de innocentia originali doctrinam subesse. Quae innocentia amissa est per personale peccatum Adae contra legem naturalem aeternam praevaricantis, cui legi aeternae supervenit „lex", quae intendit quidem peccati culpam, sed etiam desiderium redemptionis. Christi autem opus et gratia vicit peccatum, et prout est intensum per „legem" et prout est universaliter extensum propter legem aeternam. Quibus certissimis doctrinis si Pfleiderer et C. Clemen „schlummernde Unheiligkeit" opponunt, non animadverterunt Rom. 7, 7—10 non referri ad statum originalem, sed evidenti nexu cum legislatione Sinaitica cohaerere, et quod ibidem sermo est de statu empirico, qui omni exceptione maior (Maria!) sit neque supremae quaestiones hamartologicae discutiuntur. Neque felicior fuit Sabatier in loci huius expositione (L'origine du péché), qui sanam quidem studuit tenere criticam, malam vero adhibuit logicam et dialecticam, cum categorias τοῦ esse et τοῦ possibile confundit et reipsa non Adamum tantum sed quemlibet peccatorem typum Christi dicere cogitur, quod multum abest a mente et verbis Pauli. Mortalitas quidem et peccati ratio nexu individuo cohaerent, ἁμαρτία et παράβασις quidem sunt simultanea, origine vero prior est παράβασις, sicut prior est Adae κρίσις quam omnium κατάκρισις. Rom. 7 Apostolus in luce revelationis evangelicae considerat personam humanam in genere influxui gratiae subtractam. Cum σάρξ, cui peccatum inhaeret, unum constituat cum parte hominis spirituali et homini simpliciter approprietur, nequit esse mali causa vel sedes physice, sed moraliter tantum dicitur mala, quatenus vdl. in boni executione propter corruptelam generis humani peccato originali inductam ineptum instrumentum esse ostenditur. Σάρξ iners est et passiva totaque immutatio ipsius in eo est, quod ex instrumento spiritus fit instrumentum (et sub-

iectum) peccati. Ἁμαρτία et σάρξ essentialiter ab invicem differunt (p. 361).

Tota Pauli anthropologia prorsus aliena est a naturalismo dualistico et perfecte iam in A. T. prostat. Anima enim vivens Geneseos factum dicit, quo vita hominis in mundo incepit. Spiritus vero Dei exprimit principium immateriale, quo homo super creaturas visibiles omnes elevatur et ad Deum, spiritum perfectissimum, dirigitur. Qua directione hominis elevatio fit obligatio, psychologicum induit rationem ethici: anima enim (corr. σῶμα) libere est elevanda in spiritum (πνεῦμα) per νοῦν, quo processu σῶμα πνευματικόν producatur (1 Cor. 15, 44). In hac igitur Veteris Testamenti et Apostoli anthropologia statui innocentiae originalis locum facile concedi quisquis videt. Quia vero homo animam spiritui conformare et in Deum dirigere neglexit, factus est carnalis σαρκικός per peccatum, actu libero voluntatis suae. Peccati igitur origo immaterialis est.

Multum quoque distant a sana Pauli doctrina placita rabbinorum. Non quadrat in systema Paulinum imputatio pure iuridica et nationalis, non responsum ad axioma de non remittendis peccatis sine sanguinis vitulini effusione, non duplex Messias, non passiones eius personales et non dogmaticae et vicariae, non passiones, per quas ipse sibi meretur, quibus non omnia sed aliqua tantum onera populi sui et cum ipso suscipit et portat (— p. 412). Accedit et aliud grande discrimen. Cum apud rabbinos iustificatio non differat a redemptione, quae debitorum solutione et compensatione absolvitur, Apostolus recte utramque distinxit. Christus, hostia innocens, quae libere se obtulit, statum defectionis creaturae a Deo in mundo coram Deo reparavit (Gal. 3, 13.) et maledictionem Adae evacuavit atque in se suscepit. Sanctitas hostiae in Golgotha oblatae, per se universalis et in Christo tantum individualis, individualis quoque fit iustificatorum per fidem, quae per caritatem operatur. Quam unionem cum Christo per Spiritum sanctum restauratam sequuntur opera spiritus in eis, qui secundum spiritum ambulant. Porro gratia iustificationis bonum reale est non per fiducialem speculationem sed Virtute Fidei apprehendendum. In coronide quadam reicit systema Ritschl et scholae, quae a Ritschl dicitur. In systemate eorum vdl. caput quaestionis non attingitur.

Caput V. (452—646) de quaestionibus eschatologicis tractat. Primum e documentis ostenditur, quantopere diversum sit elementi eschatologici momentum in rabbinismo et apud Apostolum. Oppugnantur imprimis Dr. Ab. Geiger, Wilhelm Karl, E. Petavel-Olliff, Dr. August Wünsche, August Sabatier, Ad. Jülicher, Édouard Reuss. Ut affinitas aut aequalitas doctrinarum Pauli et rabbinorum statui posset, origo et momentum utrobique similia vel eadem esse deberent. Atqui germen eschatologiae rabbinicae sunt exspectationes prosperarum populi Israël rerum in futurum prorogatae, dubia de remuneranda legis observatione propter calamitates vitales orta, quae ex iuridica nomistarum theoria diluebantur consolatione venturae aliquando compensationis, antinomiae quaedam e vita quotidiana iustorum, qui cum rebus infaustis in hac vita afflictarentur, post mortem resuscitati ad Messiae dapes vocandi statuebantur.

Momentum vero dogmaticum sententiis istis piis non competebat, ut v. gr. Sadducaeorum secta ob oculos demonstrat, quae omnia haec ridebat, quia eschatologiae consolationibus carere poterat, et tamen a coetu religioso exclusa non est. Cum quibus placitis si Pauli doctrina conferatur, maximum discrimen apparet. Pauli enim eschatologia anthropologica quoad essentiam in Redemptoris opere continetur et hinc valore omnino dogmatico instructa apparet. Quodsi ulteriores conclusiones considerantur, exulat apud Paulum color utilitarismi, quia ratio eudaemonologica secundaria est, resurrectio non causatur hominum meritis, sed postulatur propter vitae huius inanitatem et moralem hominis in terris degentis impotentiam. Porro fidei in systemate Pauli alia est ratio quam legis apud rabbinos. „Fides prorsus non coincidit cum lege. Lex enim medium erat ad evolvendum, quod iam praeiacebat, fides vero ipsum esse christianum condit (p. 476). Fides non est medium ad vitam, quae vicissim non est secundarium (благопріобрѣтенный) consequens. Haec duo ad amussim invicem coincidunt atque manifestantur inidipsum et simul. Fides in vita exseritur, vita per fidem sustentatur. Quae tamen omnia ideo sunt, quia ea ratione homines concrescunt cum Christo empiterne vivo et in ipso instruuntur qualitatibus vitalitatis aeternae, quae in ipsis haud aliter atque in Christo neque teritur neque moritur. Hinc opus eis non est ad aeternum tendere, quod in ipso praesenti habetur (p. 477). Mors tamquam momentaneum tantum opus cosmicum apparet . . vita non est remuneratio, sed inseparabilis fidei vis, aeternitas vero eius proprium, quod per Redemptoris resurrectionem tutum redditum est (p. 478)". Quae firma Pauli principia, ut facile intelligitur, saeculi huius intolerantiam et impatientiam non inferunt adeo acrem, ut vehementi quadam Christi invasione fideles ab iis sint liberandi, cum potius spernenda appareant et liberatio ex iis certo ventura sit. „Aeternum enim sub velamine temporis per unionem cum Christo fluit (vel stat potius) neque ad frangendum debile elementum tendit aut inducit, sed illud spernit potius et normali incremento infallibiliter consummatur". (p. 480). Doctrina de parusia apud Paulum, ut ex principiis eius dogmaticis et philosophicis liquet, non terrenis aerumnis sed supernis bonis regitur. Et universim quidem hominum resurrectio in adventu Christi obtinebit. Singulorum vero hominum resurrectio determinata a vita gratiae pendet, quae pro unione cum Christo et divina providentia variat; utrumque tamen mysterium est.

Desiderium „dissolvi et esse cum Christo" duo exprimit, quorum posterius a priore tamquam a condicione pendet, quae in Christifidelibus cum adsignificatione ethica accipitur.

Neque Ephesi degentis aerumnae neque ecclesiarum vitia posterius emergentia cogunt, ut „un grand changement" vel „transformation décisive" in eschatologia Pauli cum Aug. Sabatier statuatur. Paulus enim, qui haec omnia praevidere poterat, neque in vinculis Romanis (Col. 1, 23) neque initio (Thessalonicenses) animum despondebat aut mentem mutabat.

Reicit dein criticorum (F. Godet, Christ. Ewaldsen, N. F. Cartensen, H. W. Rinck, O. Pfleiderer, C. Bruston) dubia, quae potissimum

ad 2 Cor. 5, 3. alligantur. Contra quos rationibus e textu, contextu, lexicographia desumtis vindicat rectum difficillimi incisi sensum. „Habitationis coelestis nomine exprimitur in genere, post destructionem secuturam esse habitationem indestructibilem (p. 511) Γυμνοί est praedicatum characteris omnino moralis: percipitur in eo sollicitudo facile perspicua, ne forte, postquam ad coelicolarum regionem pervenerimus, ethice nudi inveniamur, indigni stolis aeternis" (p. 512).

Cum quaestiones eschatologicae sublimitate excellant, mirum non est abundare in hoc argumento criticorum subtilitates et errores, quorum praecipui recensentur. Ita fuse exponitur „recens apostolicae eschatologiae interpretatio", secundum quam resurrectio mortuorum et iudicium perficiuntur ante faciem Domini (ἐν τῇ παρουσίᾳ) immediate post mortem et quidem ea vice chronologica, qua terrestres nostrae habitationes destruuntur (C. Bruston; P. W. Schmiedel). Quam theoriam Glubokovskij ipsis eorum argumentis scripturisticis et philosophicis recte adornatis diluit. „S. Paulus ubique refertur ad ideam »praesentiae« Christi, quia principii rationem habet et fundamenti instar est in notione »parusiae«. In ea vero Paulus non sistit, sed logice ex ea momentum realis »adventus« Domini deducit. Radicalis criticismi error est ordinis inversio: assolent primum extollere secundarium et eo ipso a principiante illud divellere." (p. 548.) Opponunt etiam, parusiam studio recti boniqui obesse (Pfleiderer, H. I. Holtzmann): atqui, respondet Glubokovskij, praesentia Christi in his terris non est simpliciter impletiva sed exigitiva etiam boni operis et studii ethici (Phil. 4, 5. 8.) Item obiectio Paulum resurrectionem aliquorum tantum docuisse, immortalitatis quoque facultativae („posse non mori") hypothesis de peccatoribus annihilandis et interpretationes chiliasticae iudicantur. Qualitates resuscitatorum quod attinet cum Rud. Cornely tuetur *Gl.* physicam coniunctionem resuscitati cum mortuo apud Apostolum comprobari. Qua physica coniunctione excluditur explicatio, qua σῶμα accipiatur de forma existentiae, prouti nunc relucet in corpore carnali — quod in futuro saeculo non subsistet (Ferd. Christ. Baur), tum acceptio eiusdem termini de specie corporali, omni, quam nunc habet, comprehensione, vacua (Aug. Sabatier), tum photographica repristinatio per os quoddam לוז residuum, ut Ed. Reuss post rabbinos sed contra sensum Pauli autumavit. „S. Paulus totum reducit ad voluntatem divinam absolutam et independentem ... neque fas est contendere materialem conservationem individualitatis nostrae necessariam esse, ut regenerari possit." p. 640. Elementum physicum erit analogum terreno, ex quo cum non excrescat naturaliter, renovatio miraculosa esse ostenditur, quae non indiget materiali caducae habitationis conservatione (p. 641).

Quodcumque eschatalogiae caput consideretur, duplex ubique elucet grandis inter Paulum et rabbinos differentia: eschatologiae Apostoli propria sunt 1. „sublimis character ethicus, qui a qualibet materialismi formalitate in processu resurrectionis describendo alienus est et 2. realismus animatus, qui numquam in abstrusum spiritualismum abit" (p. 644).

Capite VI. (647—815). Apostoli doctrinam de angelis et daemo-

nibus exponit continuo ad criticorum liberiores et falsas animadversiones prospiciendo. Et primum quidem monet, quo loco Pneumatologia in evangelio Apostoli collocanda sit. Fas non est eam instar accidentalis additamenti in doctrinali eius systemate habere. Est potius integralis pars theologiae Apostoli propter intimum eum Soteriologia nexum, qui opere Redemptoris mutationem subiit eo, quod, postquam immediata hominibus cum Deo communio parata est, mali potestas fracta est et media unionis cum Deo fovendae subsidiaria sublata sunt. Insuper Paulus eo quoque de hoc doctrinae capite aperte proloqui cogebatur, quod in V. T. paginis saepe de eo sermo recurrit.

Critici (Edmond Stapfer, Karl Müller, F. C. Conybare, Orello Cone, David Sommerville, George Matheson, Mr. Frothingam, A. Hausrath) ex hoc capitulo quoque conantur probare, Apostolum spiritu pharisaico regi et placita iudaica reproducere.

Itaque imprudens fuerit, qui statuerit Paulum nulla ratione iudaismo obnoxium fuisse. Secus enim et ille, qui Dei existentiam cum Iudaeis profitetur, rabbinismi reus statui potest (Act. 23, 8.) Futilis autem et arbitraria est assertio (Leonh. Usteri, Ad. Harnack) Iudaeorum fidem in spiritus non revelationi divinae sed cum ethnicis conversationi et naturalismo deberi. Rationes enim, quas alii (Dr. Aug. Wünsche) potissimum ex nominibus afferunt ad commentum conprobandum, illud ne probabile quidem reddere valent, quia spirituum nomina illa saltem fixo et firmo revelationis fundamento tandem aliquando supervenerunt. Neque Iosephi Flavii et Philonis, quorum neuter iudaismum genuinum exprimit, spirituum cum animabus confusio, quaestionis statum ullatenus afficit. Gratis quoque Veteris T. de Spiritibus doctrina ad divos semiticos (elohim) nectitur, qui numquam a s. auctoribus cum Spiritibus iunguntur, utpote ficti et vani. Veteris T[i] et Apostoli angelologia in divina revelatione stat.

Qua ratione vindicata breviter verbi revelati auctoritate divina ad rabbinismum proprium accedit. Refert quam plurimorum recentium theoriam, iuxta quam Iudaei in locum intermissae revelationis divinae frequens Spirituum ministerium substituerunt. Quam theoriam, si moderate applicetur, ad rabbinismum quadrare concedit. Paulus vero via prorsus opposita in negotio isto solvendo processisse conspicitur. Interrupto Dei cum hominibus commercio opponit Incarnationem Filii Unigeniti, qui per fidem in unum quasi confluit cum iustificatis iisque privilegium filiorum Dei conciliat. Quo sensu Christus unicus est mediator Dei et hominum (1 Tim. 2, 5) et in religiosa communione instauranda nullum admittit auxiliatorem. Universa quoque V. T. oeconomia de facto paedagogiae Filii manifestatio erat et a Domino absolvebatur: qui est absolutus humanae salutis Sator. Quodcumque vero aliud in hoc negotio officium supervenit, adventicium praecise et subordinatum tantum esse potest et quoad motivum et quoad exercitium." (p. 667.)

Post quas generales observationes in specie tractat de spirituum natura, operationibus, proprietatibus.

Daemonum natura nil habet commune (apud' Apostolum) cum numinibus et geniis ethnicis. Terminus δαιμόνιον (1 Cor. 10, 20) per se non habet adsignificationem entis maligni sed divinitatem veram, falso tamen ab ethnicis conceptam, exprimit (Gal. 4, 8). Hinc etiam 1 Cor. 10, 19 sermo non est de sacris diaboli sed de nihilo perversae gentilium mentis, cui sacrificatur. — Multum disputatur de „elementis“ mundi huius (στοιχεῖα) quae haud raro ad spiritus malos a criticis falso referuntur. „Στοιχεῖα comprehenduntur mundo et materialiter in ipsum ingrediuntur. Hinc entia intellectus esse non possunt, sed elementa sunt cum physica universi organismi natura connexa. Онѣ не могутъ быть величинами интелектуалными елементами физическаго организма вселенной. (p. 697.) Quae acceptio scientifice obligatoria dicitur. Critici (H. Quack, Ad. Hilgenfeld), qui exin „Elementargeister“ producere conantur, si sibi ipsis constantes esse volunt, studia legalistica et circumcisionem ipsam (Gal. 4, 21; 5, 2; 6, 12—13) ad phaenomena astrorum referre deberent. Generatim „convenientia cultus iudaici et ethnici apud Apostolum mere negativa est. Apostolus omnia considerat in splendore gloriae Paternae in Domino Redemptore. Iudaismus parem rationem atque hellenismus exprimit propter exiguum influxum suum, sub quo homines, si a Christo abstrahatur, non perveniunt ad aetatem filiorum adultam sed manent in servitute. (p. 712.)“

Spiritualem naturam angeli et daemones etiam spiritualibus produnt operationibus. Hinc falsum est spiritum esse materialem structuram omnis vitae supersensibilis (aeternae), ut O. Holtzmann opinatur, neque doctrina C. Holstenii de spirituum incarnatione ullum fundamentum apud Apostolum habet. Audaciam vocat auctorum quorumdam independentium (Eugène de Taye, W. Karl Samuel Mattras) materialisticam termini „δόξα“ explicationem. Δόξα „tropice repraesentat naturalem (?) angelorum praerogativam cum Deo conversandi—analogice ad excaecantem Patris in Filio splendorem atque a quibuscumque contactibus cosmicis longe abest“ (p. 716.) — Quaestionem „de materialisatione effectuum pneumaticorum“ uberrime exponit, et quidem non tantum quoad angelos, sed etiam quoad Spiritum Sanctum et Christum Dominum in iustificatis operantes, quorum divinitatem et personas in dictis operationibus vindicat (719—28 not.). Quod angelos attinet, laudari solent a criticis et conferri imprimis Gen. 5, 3; 2 Cor. 11, 2. 3; 1 Tim 2, 14. 15, ad quae Glubokovskij in sublimi lucubratione criticarum nugarum futilitatem fecit splendescere. „Vix, ac ne vix quidem, ita inter alia, lectores coniectando poterant assequi, quod commune notae speciei animal (serpens) organicas facultates habuerit ad carnalem passionem cum feminis explendam.“ Quod magis etiam vice versa absimile et stultum apparet. Illic et hic „rationes aderant unice spirituales et ex spiritualibus tendentiis promanantes et ad spirituales fines dispositae“ ut historice de Corinthiis sublimiora superbe scrutantibus constat. — Neque ex 1. Tim. 2, 14—15 delictum specialiter femineum suspicari, sed spiritualem regenerationem discere oportet. Trahunt huc etiam 1 Cor. 11, 10, ac si angeli muliebri venustate provocarentur. Verum violenter et inepte. Ἐξουσία est virtus subiectio-

nis sub viro mulieribus a Conditore imperata. Velamen est facti illius ad extra expressio et quasi adminiculum illius subiectionis, quae pretium habet ethicum, si ad modum Angelorum sollicite et pie observatur, qui sunt spiritus Creatori semper fideles. — Celebritatem maximam nactus esse videtur locus ille 1 Cor. 5, 5. Ad quem pari ratione ostendit, quod nullatenus materialismum pneumaticum redolet. „Traditio Satanae“ non erat nisi dira facinoris attestatio coniuncta cum ablatione obvolucri inconvenientis per epitimiam ecclesiasticam (p. 756). Censuram ab Apostolo latam Glubokovskij collocat in separatione poenali a coetu fidelium, qui cum Christo communionem habet. Peccator a fonte gratiae abscissus, per propria opera subditur carnalitati et servit ei peccatis suis, ita tamen, ut nausea affectus odium eius sit Deo adiuvante concepturus. Qua ratione rursus ad ecclesiae, sub cuius oculis et cura constitutus mansit, communionem admitti potuit (2 Cor.), quo illi „dies Domini“ revera illuxit. — Item „stimulus carnis (2 Cor. 12, 7) angelus satanae“ neque origine tenus neque secundum rationem ipsi propriam (seu characterem) dicitur, sed quia ansam dare potuit, ut revelationum gratia tamquam satanae fraus explicaretur. Infirmitas illa nervorum ingenitae dispositioni debebatur et nonnumquam satanicam in se suscipiebat fallaciam, qua recta sui conscientia in Apostolo turbaretur. Aequali modo mala Apostoli virtutem evangelii Galatis annuntiantis valetudo (febris malarica) apta erat, quae virtutem illam in infirmo praecone suspectam redderet.

E tertio huius capitis inciso, in quo contra indifferentiae spirituum moralis patronos antiquos et recentes sanum dualismum ethicum tamquam genuinam Pauli doctrinam evincit, memoratu digna sunt praecipue illa, in quibus quaestionis nervus quasi ostenditur. Quem quoad angelos bonos in Coloss 2, 15. 18 quaerendum esse putat. In principatibus et potestatibus videt Glubokovskij „subditos ordines melioris studii spiritualis“ (p. 778). Consentiendum esse cum auctoribus, qui credunt Apostolum reprehendere Colossenses propter imprudentem ministerii seu cultus angelici in cultu christiano imitationem, quae naturae humanae non conveniat. Et dum ad Christum caput fideles remittit, simul angelorum ad Eum et homines habitudinem adumbrat, quae hoc fere idearum nexu exhibetur: Angeli usque ad Christi adventum ipsi quoque non ex adaequatis naturae suae viribus operabantur. Sic ab hominibus quasi pendebant. Stupebant porro in Redemptoris opere incomprehensibilis dilectionis, semper tamen Deitati addicti; tandem in Ascendentis in coelum triumpho gaudent, ac iugo Legis ipsi quoque solvuntur (cf. p. 788). Simul vero et „Satanae catastropha per crucem consummata est in funesta eiusdem obstinatione morali et foede ingeminata spiritus eius fallacia coronatur“ p. 808. Absolvitur tandem caput hoc rabbinorum et Pauli doctrinis pneumatologicis secundum summa capita collatis p. 808—815).

Inquisitionibus de habitudine Paulum inter et scholas rabbinicas addidit auctor expositionem breviorem (815—888), qua relatio Apostoli ad scripta popularia a criticis nonnumquam asserta eliminatur. Qua in dissertatione canonem ecclesiae Russiacae sequitur. Respicit

quoque potissimum P. A. V. Smirnov, cuius sententias frequenter corrigit. Apocryphis apocalypticis vindicat momentum ad cognoscendam historiam sacram, influxum autem in orthodoxum rabbinismum scholarem ipsis propter eorum characterem haeretico-popularem denegat. Varios quoque ex Apostolo locos, qui ad Apocalypsim Esdrae, Assumptionem Moysis, librum Iubilaeorum, Apocalypses Baruch, librum Henoch pertinere a criticis suspecti sunt, refert et s. Paulo indepententer ab illis scriptis vindicat. Mentionem quoque facit commenti O. Pfleiderer, Paulum apocalyptica Messiae lineamenta nec non confusas de homine coelesti divinationes cum Domino, reali eorum subiecto coniunxisse, plurium quoque auctorum (E. Grünebaum, E. Hilgenfeld, St. D. F. Salmond, M. Friedländer) implexas refert iudaismi et rabbinismi et parsismi et buddhismi et paulinismi combinationes et librum concludit summam quasi studiorum ita exhibens: „Apostolo pretiosae erant divinae promissionum Israël praerogativae, populus vero ipse cum suis ipsius individualibus praesumtis iustitiis tristitia magna et dolor continuus cordi (Rom 9, 2). Iudaismus quoad omnia sua definitive eliminatus est, et quoad „Evangelium“ s. Pauli firma fixaque scientifice manet veritas intimae protestationis eius: Gratia Dei sum, quod sum (1 Cor. 15, 10.)“

Cum auctoris doctissimi laudes his foliis alio iam loco celebratae sint, ut aequi simus, hic loci, si quae castiganda forte restent, videndum fuerit. Et revera tacendum non est, meliorem forte libri formam externam esse posse eamque operi non sine magno emolumento futuram fuisse. Multum enim in libro molestum est, quod tractatus per ducentas paginas eadem semper typorum specie et ratione absque ulla logicae divisionis vel marginali annotatione visum et animum legentis, dum porro trahuntur, necessario defatigant. Speramus quoque auctorem curaturum esse, ut liber secundus indicem rerum et locorum e s. Scriptura conspectum adiunctum habeat, et quantum fieri potest partes polemicae a positivis distinctae appareant, quo pluribus libri utiliores reddantur, et libri virtutes clarius conspiciantur. Quod sententias in libro propositas attinet, multa sunt, quae libera manent et qua talia quoque recte exhibentur. Quaestiones cum catholicis controversae non aguntur, immo vitari videntur (purgatorium in eschatologia). Aliqua tantum expresse notanda videntur. Capite quarto optime quidem urgetur gratiae Salvatoris realitas, catholicorum vero doctrina Trid. sess. 7 c. 7 in dubium vocatur (p. 422 n. 444). Axioma „extra ecclesiam non est salus“ exponitur quidem et recipitur, attamen intima eius ratio dogmatica non videtur attingi; item catholica ad quaestionem de regni coelorum ad ecclesiam relatione responsio non omnino aeque tractatur, quia cum dicunt esse conceptus re identicos, non exprimunt identitatem simpliciter et sub omni respectu neque ex omnibus textibus sacris. Cap. quinto videtur Glubokovskij facilior esse quoad protestationis Iobi et τοῦ „οἱ πολλοί“ Danielis (p. 560) criticas interpretationes. — Ceterum dictae observationes absorbentur fere eximiis operis dotibus, sano praesertim et in Paulum pio sensu, qui ubique dominatur. Liber vero

dignus, qui ab omnibus, quorum est Apostolo studere, sollertissime cognoscatur.*)
Car. Vešera.

Вѣра и Разумъ [Věra i Razum] (Fides et ratio), 1906 M. p. tr.

P. Anserov: Popytki k vvedeniju grečeskoj centralizacionnoj sistemy cerkovnago upravlenija v drevnej Rusi (Molimina, ut in veterem Russiam introduceretur systema Graecum centralizationis) V., p. 195—212. Quidam renovationem Russicae ecclesiae in eo reponunt, quod iterum ad vitam revocetur vetus systema administrativum ecclesiae Byzantinae. Hoc praecipue in Commissione ad parandas controversias, quae in proximo Concilio generali agitari debent, propositum fuit pluries a cl. viro I. Sokolov. Dubitat Anserov de felici exitu huius moliminis. Illud, quod proprium erat ecclesiae Byzantinae, non semper convenit Russicae ecclesiae. Huius in exordio non invenimus, exempli gratia, innumeras dioeceses quae in imperio Byzantino reperiuntur: Patriarcha apud Russos eandem non habet significationem, quam apud Graecos habuit; concilia Russica saeculi XVII. frustra tentarunt ecclesiam Russicam ad typum ecclesiae Byzantinae reducere, et nunc temporis valde difficile est, ut denuo reviviscat systema Byzantinum quod in ecclesia societatis civilis normas penitus sequebatur. Optat tamen Anserov, ut augeatur numerus eparchiarum, quae propter ingentem latitudinem nequeunt regi ab episcopis, ex quo provenit separatio fidelium a pastoribus: pariter divisio μητροπόλεων est adoptanda. Quod pertinet ad patriarchatum, praefatus scriptor necessarium censet, ut non solum sit titulus honoris episcopo civitatis, quae sedes est regiminis, sed etiam ut decus augeat hierarchiae, et unitatem praebeat in regenda ecclesia.

D. Brjancev, K reformě prepodavanija filosofskih nauk v duhovnoj seminarii (De reformatione in methodo tradendi disciplinas philosophicas in seminariis ecclesiasticis), V., p. 138—155 (Sectio II. philosophica). Synodus Petropolitana media in praesentia excogitat ad studiorum curriculum in seminariis renovandum et emendandum. Anno 1884 in seminariis statutum fuit, ut logica simul cum humanioribus litteris addisceretur; deinde adiuncta fuit ceteris philosophicis disciplinis ita ut eam philosophiae magister doceret; denique cum in seminariis accepti sunt etiam iuvenes, qui studiis absolutis scholarum parochialium regimini praeponerentur, philosophiae magistro etiam munus docendi paedagogicam demandatum est. Unus igitur magister tenebatur tradere historiam philosophiae, logicam, psychologiam et paedagogicam, quod fieri nequibat sine temporis dispendio; tempus autem cum non sufficeret, magister perfunctorie tradebat scientiam, quae nostra aetate maxime necessaria est. Brjancev exponit, quid faciendum sit, ut scientiae philosophicae rite in seminariis tradantur et discantur.

Georgius, (archimandrita), Izbranie episkopov v drevnej Cerkvi: istoriko-kanoničeskij očerk (Electio episcoporum in antiqua ecclesia: disquisitio historico-canonica). VI, p. 257 -278. Auctor evolvit propositum sibi thema innixus auctoritati Novi Testamenti, et testimonio canonum apostolorum, conciliorum generalium et particularium, et scriptorum ecclesiasticae historiae praesertim Socratis, Sozomeni et Theodoreti Cyrensis. Plures scriptores de rebus ecclesiasticis favent sententiae, quae ius eligendi episcopos tribuit non tantum episcopis sed etiam clero et populo. Hanc doctrinam fusius exponit N. Aksakov in periodico academiae Mosquensis Bogoslovskij Věstnik (1905), eamque demonstrare conatur ex praxi veteris ecclesiae. Testimonia antiquitatis ad trutinam revocat archimandrita Georgius

---

*) Bohemica versio iam praeparatur.

ex eisque deducit, episcoporum electionem exclusivum ius esse ipsius episcopis concessum. Clerus inferior et populus potest quidem exprimere desiderium ut aliquis ipsis gratus fiat episcopus, sed desiderium non est ius. Hoc ius neutri sancitur neque ex Novo Testamento, neque ex canonibus, neque ex historia ecclesiastica. Episcopi, nutriti pabulo coelesti, ait imperator Valentinianus, ceteris melius cognoscunt, quinam episcopali munere digniores habeantur.

A. Spasskij, Missionery déjstvovavšie v pervye tri věka hristianstva (Missionarii qui primis tribus saeculis religionis christianae operam navarunt), VI., p. 279–298; IX., p. 462—478; XII., p. 640—657. Explicat primum sensum vocis apostoli apud scriptores inspiratos et patres antiquos: differentiam innuit inter apostolos, prophetas et doctores ac demonstrat triplicem hanc categoriam apud Iudaeos. Munera apostolorum recenset, eorumque electionem.

V. Nikol'skij, Kak nam byt' v pereživaemoe nami tjaželoe perehodnoe vremja (Quid nobis faciendum in difficillimis quibus vitam agimus temporibus). XI., p. 299–312. — Concessio libertatis per decretum (ukaz) 17 octobris 1905 incitat omnes ad enixe laborandum pro bono patriae. Hoc fieri nequit sine influxu religionis christianae, quae falso iudicio apud multos nostra aetate in caeremoniarum exteriorum cultu praecipue consistit. Necesse est igitur conscientia religiosa in Russia renovetur, antequam opus sumatur societatis civilis ad meliorem normam instituendae. Plura proponuntur media, quae ad bonum religionis et patriae conferentia, pacem iterum Russiae largiantur.

D. Brjancev, O postanovkě teoretičeskoj i praktičeskoj podgotovki k učitel'stvu v duhovnyh seminarijah (De praeparatione theoretica et practica eorum qui docturi sunt in seminariis ecclesiasticis), VI., p. 167–178. — Anno 1884 institutae sunt scholae vulgo dictae ecclesiasticae parochiales, quae gradatim magnum incrementum habuerunt. Earum magistri prodierunt ex seminariis. Quid ipsis addiscendum, ut melius suum officium adimplere valeant, exponit Brjancev.

A. Běljaev, Vzgljad na samoderžavie episkopa Theofana i N. Th. Theodorova (Sententia episcopi Theophanis et N. Th. Theodorov de autocratia), VII., p. 313—331. Contra fautores seditionis in Russia necessitatem tutatur auctoritatis imperialis. Primum refert sententiam episcopi Theophanis (Govorov), qui praeclarus habetur a Russis mysticus. Iuxta Theophanem Antichristus lucem videbit quando sua vi auctoritas regia expoliabitur; sequitur sententia clarissimi scriptoris Nicolai Theodorovič Theodorov, qui scripsit de Autocratia in ephemeride Ashabad (1901), ac tenet hanc necessariam esse ad fovendam unionem animarum, atque imperatori duo praesertim attribuit munera, nempe munus gerendae curae totius exercitus, ac munus fovendae instructionis. Invehitur in praesentes magistros et alumnos universitatum, qui politicae magis quam scientiae dant operam, et proponit autocratiam atque fidem orthodoxam tanquam duo fulcra Russiae.

Th. Prohorenko, Russkaja duhovnaja missija v Japonici (Missio ecclesiastica Russorum apud Japonenses), VII., p. 347—366; X., 508—514; XVII., p. 237—258.

Utiliores diligenter colligit notitias de recentibus progressibus missionis orthodoxae Russicae apud Japonenses; describit characterem fidelium, qui orthodoxam fidem amplexati sunt, labores apostolicos episcopi Nicolai, missionis huius institutoris, et libros recenset qui a missionariis editi sunt. Iuvat proferre hanc tabulam statisticam quae graphice statum ac progressum missionis depingit.

	Christ.	Communicales	Neophyt.	Presbyt.	Diac.	Catech.	Paroeciae
1877	15.541	.	1456	16	3	139	.
1888	16.195	215	2420	16	4	139	.
1889	17.614	215	1659	17	.	125	10
1890	18.635	216	1011	19	.	132	.
1891	19.600	217	912	22	.	137	.
1892	.	.	1738	.	.	.	.
1893	21.239	220	1182	20	6	159	17
1894	21.712	220	1089	.	.	154	.
1895	22.576	220	826	22	.	158	17
1896	23.153	225	837	22	5	165	17
1897	23.856	225	992	27	5	156	16
1898	24.531	226	970	28	5	149	16
1899	25.231	233	989	28	5	152	15
1900	25.994	257	1099	28	6	150	16
1901	26.680	259	983	28	8	149	14
1902	27.504	260	1103	30	8	144	13
1903	28.320	260	1036	28	8	146	12
1904	28.597	260	656	28	7	151	12

A. Palmieri.

Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ. [Izvěstija otdělenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii Nauk.] Spb. 1905, t. X. kn. I—III.

A. I. Sobolevskij, Mučenie papy Stefana po russkomu spisku XV. věka. (Martyrium Stephani papae secundum versionem palaeoslavicam saec. XV.) Textus editur secundum Codicem Musaei Moscoviensis Rumjanceviani (saec. XV.) N. 232 et comparatur cum cod. monasterii Troickaja Lavra No. 680 (e saec. XVI. exeunte) et cum Latino textu (Act. Sanct. Aug. d. 2.) Kn. I, p. 105 135.

G. A. Il'inskij, Srednebolgarskie listki Undol'skago XII—XIII. věka. II. p. 284—294. Fragmentum, continens Lc 11, 28—43; 12, 24—42, quod in Musaeo publico Moscoviensi, a V. M. Undol'skij acquisitum, asservatur, denuo, plenius atque accuratius quam ab I. Sreznevskij, foras datur et describitur.

I. I. Ptašickij fuse refert de libro Władysław Abraham, Powstanie organizacyi Kościoła łacińskiego na Rusi t. I. Lwów 1904, quo agitur de studiis catholicismum in Russia propagandi (de legationibus pontificiis a. 979. 986. 988. 991. 1169, Vladimiri 973. 994. 1001 missionariis etc.) et de historia ecclesiae Latinae in Russia (a Kazimiro usque ad Jagellonem). de

quo, edito tomo II., et nos relaturi sumus. Aequitas et veritas iudiciorum prof. Abraham laudatur. (p. 395 419).

A. N.Nikol'skij, Skazanie ob obrětenii čestnyḫ moščej svjatitelja Nikity Novgorodskago čudotvorca. Nuntius de ossibus Nicetae Novgorodiensis, thaumaturgi, inventis III. p. 1–17. Vita huius sancti quadruplici modo descripta est. Ex ea, quae a Zinovio Monacho, (de quo Th. Kalugin scripsit: Zinovij Otenskij inok i ego bogoslovsko-polemičeskija i cerkovno-učitel'nyja proizvedenija Spb. 1894) composita est, exponuntur secundum codicem XVII. saec. de ossibus huius thaumaturgi inventis, quae ille, spectator et testis, memoriae tradidit. In fine editur incognita adhuc de eadem re relatio e manuscripto saec. XVI.

A. I. Sobolevskij, Iz oblasti drevnej cerkovno-slavjanskoj propovědi (Quaedam ex orationibus sacris palaeoslavicis) III. p. 130 9. Eduntur hic duae orationes, prior de tribus pueris Babylonensibus, posterior de patriarchis biblicis, quas S. Clementis Bulgari esse persuasum habet (ex internis rationibus). Tertia, antiquitate originis aeque eminens, non eadem fiducia Clementi B. tribuitur.

„Христіанское чтеніе“ (Ḫristianskoe čtenie) 1905. (Porro tract.)

P. S. Smirnov, „Novyj peresmotr uzakonenij o pravaḫ raskol'nikov.“ Revisio legum iura „schismaticorum“ attinentium. (Fasc. Februarii). Ex parte et in sensu orthodoxiae impugnantur schismaticorum (razkolnikov) petitiones, ut ipsorum iura revisione legum die 12. Decembris 1904. a caesare imperatâ extenderentur.

S. Stavrov, „Sekta duḫoborcev, eja prošloe i nastojaščee. Secta „duḫoborci“, eius historia et status hodiernus. (Fasc. Februarii et Martii.) Sectae huius characterem religioso-socialem statuens delineat auctor fata ipsius. E doctrina Quakerorum annis 1740—1750. in gubernia Ḫar'koviensi exorta complures habuit propagatores: In gubernia Ekaterinoslavensi erat Siluan Kolesnikov (1750—1775), in gub. Tambov-ensi eodem tempore Ilarion Pobiroḫin, qui tandem in Sibiriam est missus. Exeunte saec. XVIII. exstitit proprius huius sectae organizator Savelij Kapustin, possessione omnibus communi introducta. Circa annum 1769. coepit persecutio sectae ex parte Imperii, ex qua demum sub Alexandro I. (1803) respiravit liberius. Suadente senatore Lopuḫin (1804) transmigratio sectae facta est ad „Moločnyja vody“, ubi et ipse Kapustin in pago „Terpěnie“ habitavit. Sed iam anno 1839. coguntur „moločnyja vody“ relinquere et in Transcaucasia („mokryja gory“) novas quaerere sedes (circa 4000 hominum). Dimidium saeculi ibi commorati dirigentibus Petro Kalmykov, et deinde uxore eius Lukerja habuerunt pacem. Lukerja mortua (1886.) schisma est exortum; caput partis maioris (circa 700 familias), agnitus est Petrus Verigin. Ipso e Sěnkursk expulso fractio haec „postnikov“ (c. 4000 hominum) iterum emigrare cogitur. His in rebus adversis „postniky“, qui interea et Tolstoji principia sunt secuti, ex hac parte uti etiam a Quakeris adiuvantur. Biennio elapso 50 familiae „postnikov“ priores sedes rursum petierunt, cum ceteri omnes mallent Rossiam destituere. In Cypro insula primum volunt figere sedes, sed iam post 9 menses in Americam transvehuntur. Cum aliis similiter e Caucaso emigratis in Canada ad Tolstoji mentem intendunt „regnum Dei“ condere. Attamen graves et caeli molestias et regiminis vexationes experti a. 1902 numero circa 1600 homines equos et vaccas omnes dimittunt et derelictis domibus rebusque aliis fanaticam peregrinationem instituunt exspectantes secundum Christi adventum iam imminentem. A regimine tandem vi domum reducti sunt. Interest, quod ipse Tolstoj conamina „duḫoborcev“ optima cum spe sit prosecutus, immo et publicus non solum defensor sed etiam adiutor ipsorum exstiterit.

A. S. Bulgakov, „Rimskij katolicizm vo Francii v poslědnee vremja.“ Res Galliae catholicorum describuntur inde ab initio persecutionis ex parte regiminis. Licet auctor francomurarios cum iudaeis

et socialistis coniunctos veros huius tragoediae actores nominet, tamen nonnullae eius adnotationes, ubi praesertim de iesuitismo et ultramontanismo loquitur inque Romae dominandi cupiditatem invehitur, produnt orthodoxum opinione praeiudicata ductum.

I. E. Evsěev, „O slědah evrejskago originala v drevneslavjanskom perevodě kn. Bytija." (mensis Mart. fasc.) „Vestigia influxus Hebraici textus originalis in Genesis versione veteroslavica." Est recensio similis tractatus prof. Th. G. Eleonskij in Hr. Čt. Fasc. pro mense Ianuario anni decurrentis. Quoad adductum ibi locum Gen. 2, 5 (πρὸ τοῦ γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς.. πρὸ τοῦ ἀνατεῖλαι) negat recensens versionem veteroslavicam influente textu originali Hebraico esse confectam et ostendit exemplis tum ex V. T. tum ex Evangeliis sumptis constructionem πρὸ τοῦ, πρὶν τοῦ cum infinitivo ibi eodem modo verti prouti hoc fit in versione veteroslavica. Similiter et verba Gen. 2, 5 versionis veteroslav.: »vъsěkъ zlakъ... vъsěka trěva", quae Eleonskij tamquam nominativum sumens adhibet ad influxum Hebraicum etiam hoc loco attestandum, non nominativi, sed archaicam accusativi formam esse Evsěev affirmat.

Theodor Eleonskij. „Drevneslavjanskij perevod Ish. I. 7. i III. 4." „Veteroslavica Exod. 1, 7 et 3, 4 versio." (Fasc. April.) Antiquiores versionis veteroslavicae textus testantur etiam librum Exodi nonnullis locis ad textum Hebraicum esse versum. Hoc videt auctor in fine vers. 7. capitis 2. Exod; ubi forma passivi e textu Hebraico prodiit. — Exod. 3, 4 habet praeter versionem e LXX et aliam ad textum Hebraicum concinnatam. Nonnulli manuscripti versionis Graecoslavicae (e saec. XV.–XVI.: Rumjancevskago muzeja No. XXVII. et No. XXVIII., item manuscript. „Kirillo-Bělozerskoj biblioteki No. $^{3}/_{8}$. supplementa secundum textum Hebraicum comparata produnt. Sic ibi Exod. 1, 19 influxus versionis Chaldaicae, Exod. 2, 21 Hebraicae apparet. – Exod. 3, 14 habent illi manuscripti Hebraica verba: „ehje ašer ehje" sicuti Pešito. – Hoc studium supplendi textum veteroslavicum ita, ut cum fontibus auctoritativis (hebraic., chald., syr.) magis conveniat, auctor ducit testimonium excellentiae ipsius versionis.

František Jemelka.

Quaedam animadversiones de statu, qui nunc est, scientiae iuris c nonici in Russia.

A. S. Pavlov (mat. inst. p. tr.)

Initio Saeculi XVII. apparuit apud non-unitos Ruthenos nomocanon poenitentialis (s. d. Zakonopravylnyk vel epitymijnyk), qui continebat regulas, respicientes maiore ex parte disciplinam poenitentialem, minore autem ex parte reliquam disciplinam ecclesiasticam. Statim editus est a Kijoviensibus monachis: Pamva Berynda (I. ed. 1620), Zacharia Kopystenskyj (1624) et ab archimandrita Kijoviensis Lavrae Petro Mohila (deinde metropolita 1629). Haec editiones — sicuti etiam Leopolitana (1646) — erant přivatae.

In Russia tamen Moscoviensi a patriarcha Ioasapho a. 1639 procurata est editio officialis et quidem non separata sed coniuncta cum alio libro ecclesiastico magnae auctoritatis scil. cum Euchologio (Trebnik). Iterata vice editus est ille nomocanon cum Euchologio sub patriarcha Nicone a. 1658., sed iam in breviore redactione. Exinde usque ad nostra tempora ille editio pluries repetita est.

De originali fonte huius nomocanonis usque ad a. 1872 nihil notum erat.

Illo anno apparuit prima vice opus A. S. Pavlov'i: **Nomocanon**

adiunctus magno euchologio editus simul cum Graeco originali hucusque ignoto et cum commentariis editoris. Odessae, 1872 (Nomokanon pri bol'šom trebnikě. izdannyj vměstě s grečeskim podlinnikom, do sih por neizvěstnym, i s objasnenijami izdatelja. Odessa, 1872.) Textus Graecus huius nomocanonis inscribitur: *Νομοκάνων ἔχων κάνονες κατ' ἐπιτομὴν τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου καὶ τῶν συνόδων*. A celeberrimo byzantologo Zacharia de Lingenthal (Die Handbücher des geistlichen Rechts aus den Zeiten des untergehenden byzantinischen Reichs. St. Petersburg 1881) inscribitur nomine primi editoris nempe Pavlov'i.

In prima editione nomocanonis a. 1872 utebatur Pavlov unico manuscripto Graeco, quem assecutus erat Odessae ab archimandrita E. Vulisma. A. 1897 subsecuta est secunda editio eiusdem operis (Moscoviae), in qua usus est praeter illum tribus antiquioribus et duobus recentioribus manuscriptis. Nihil igitur mirum, si alia commentaria aliam formam induerunt. Hoc opus Pavlov'i nihil dubii relinquit de origine et historia nomocanonis. Hic nomocanon, prout in introductione exponitur, prodiit medio saec. XV. in monasteriis montis Athos; saec. sequenti versus est in linguam Slavicam (Serbicam), quae versio deinde pervenit ad monachos Kijovienses.

Minus autem felix erat Pavlov in investiganda relatione nomocanonis Athonici ad eos nomocanones poenitentiales, qui inscribuntur nomine Ioannis Nesteutae. In utraque nempe editione operis opinatur et demonstrare studet illos nomocanones, qui inscribuntur nomine Ioannis Nesteutae seu Ieiunatoris, saltem in essentialibus partibus originem suum duxisse ab Ioanne Nesteuta primo oecumenico patriarcha (582—595). Deinde opinatur systema disciplinae poenitentialis in nomocanone Nesteutae et Athonico esse omnino simile.

Priori eius sententiae opposuit se N. Suvorov evincens pluribus rationibus, nomocanones Nesteutae demum saec. IX. in lucem prodiisse (Suvorov. K voprosu o zapadnom vlijanii na drevne russkoe pravo. Jaroslavl' 1893. — p. 104 sqq. — et — Vopros o nomokanoně Ioanna Postnika v novoj postanovkě. Jaroslavl'. 1898.)

Diversitatem autem disciplinae poenitentialis in nomocanone Athonico ab illa, quam praebent nomocanones Nesteutae, demonstrat Berdnikov (I. S. Berdnikov, Po povodu vtorogo izdanija nomokanona pri trebnikě. Kazan' 1899 — p. 49 sq. —).

Iuvabit quaestiones de libris poenitentialibus ecclesiae orientalis ordine quodam systematico proponere et innitendo adductis operibus tamquam fundamento pertractare. (P. tr.)

Demetrius Jaremko.

P. Pirling [Pierling], **Новые матеріалы о жизни и дѣятельности Якова Рейтенфельса** [Novye materialy o žizni i dějatel'nosti Jakova Rejtenfel'sa]. Moskva 1906 (24 p.) **Nova de materia de vita et gestis Iacobi Reutenfels.**

Iacobus Rejtenfel's (Reutenfels) catholicus in Curlandia natus, qui ab a. 1671—3 Moscoviae fuerat, varia suasit, quibus res catholica in

Russia iuvari posset. Rem tamen faciliorem existimabat esse, quam revera erat; unde sibi persuaserit ipsum Alexium Mihajlovič, imperatorem Moscoviticum, unionem cum Roma optare (De rebus Moschoviticis. Patavii 1680 p. 83) ignotum manet. Eius consilia eduntur hic cum versione Russica.

Inter alia suadet in „Brevi ad iter Moschoviticum manuductione" n. 7: Viri ad rem catholicam in Russia promovendam delecti „indumenta sacra et supellectilem aliaque suspicionem iniectura secum asportare nullo pacto attentent, cum omnia heic et singula multo quam accuratissime perquirantur"; n. 8 „Moschuae omnium primo mores Europaeos, in omni rerum actu, necessaria quadam metamorphosi in Asiaticos transformare meminerint, ne, aliam ingressis viam, bene etiam cogitata, consuetudini forte contraria, pessime cadant. Hic enim ut in bello bis peccare non licet". n. 9.„ Atque si usquam alibi . . inter Moschos certe lingua illis sit parca, mens clausa, frons vero non aperta . . ne quid sequius, in tam servili et suspiciosa gente, vel ex vultu nostro arguatur". n. 12 „Praecipuos Catholicorum e vestigio adeant eosque ad praestanda rebus silentia fideliter obstringant. Dominum Buchoven [Bockhoven] videlicet, Generalem, ut vocant, exercitus, natione Anglum, nec non Dominum Mainium [recte P. Menesium], Legatione nuper Italica perfunctum et Venetum illum fabrum Vitrarium [Lowisi Miolto?], ante alios, adventus et sententiae suae reddant certiores." n. 13. „Ductu amicorum, optimates aliquot, praesertim Artimonem Sergevitz [Matvěev] primarium hodie Zari ministrum donis initio statim sibi concilient. Ibi enim, si uspiam, muneribus corrumpere et corrumpi solemne est." 14. „Ipsi etiam Zaro munusculum, quod raritas potius quam pretium commendet, utiliter aliquando, ex privata liberalitate offeretur, ut mercatores hosce novos tanto benignius agnoscat. 28. Atque ita interius benevolentiam Zari variis modis aucupando, privati quidam apud Principem gratiosi, ut clandestinum saltem religionis exercitium precibus exprecentur, erunt animandi, ut Moschi hoc medio connivere illis pedetentim assuescant. Nam publicae vel maximorum Principum legationes, propter ipsam rei molem metumque consecuturi periculi, frustra, procul dubio erunt". n. 29. „Opportunitate tamen sic ferente, Pontificem Maximum exorent, Legatos, aut primo saltem literas, plenioribus cum titulis, ad Zarum mittat, ipsumque ad foedus aliquod perpetuum, contra Turcarum hostem omnibus Christianis communem, mutuo iurandum invitet. Nimirum Zari titulo, tanquam Eridis pomo tradito, reliqua non poterunt non esse in proclivi . . .".

Церковный Вѣстникъ. (Cerkovnyj Věstnik) (Nuntius ecclesiasticus) 1905. No 32 52.

N. Aksakov, Minuta vysokago ozarenija, p. 1002. (Momentum sublimis illuminationis). In Birževnye Vědomosti comitis L. N Tolstoji quidam sermones publicati sunt, quorum altero enarratur verba Evangelii »Diliges proximum tuum sicut te ipsum« semper quandam aversionem in comite Tolstoj excitavisse, propterea quod in eis internam contradictionem videre opinatus sit. Hinc non parvam fuisse eius satisfactionem, cum in Griessbachi comentariis ad Evangelia legisset, in antiquioribus codicibus non verba ὡς σεαυτόν (sicut te ipsum) sed ὡς ἑαυτόν (sicut eum ipsum, Deum scilicet) occurrere. In hac ver-

sione Tolstoj unitatem praecepti demum conspicit. Aksakov accurate et exquisite argumentis internis errorem huius opinionis L. N. Tolstoji illustrat. —

Episkop i pastva p. 1121. (Episcopus et dioecesani). Auctor maiorem episcopi ad ipsius dioecesanos appropinquationem commendat, cum hodiernus modus vitae episcopalis exclusive fere administrativae et cancellariae in dies magis eum a dioecesanorum animis removet. —

Sudebnaja justicija i duhovnyj sud p. 1153. (Judicialis iIstitia et iudicium spirituale). Decreto imperiali de 12. Decembris 1904 specialis commissio ad revidendam saecularem legislationem iudicialem creata est. Cum iudicium spirituale in multis cum saeculari cohaereat, auctor similem commissionem spiritualem constituendam proponit. Adumbratur historicus conspectus conaminum, quibus per aliquot decennia reformatio iudicii spiritualis tentata est, ostenduntarque principales huius iudicii defectus, ex quibus emendationis necessitas eo luculentius pateat.

O malorusskom perevodè Svjašč. Pisanija; p. 1185. (De malorussica versione Scripturae sacrae). Enumerantur causae, ex quibus malorussica translatio Scripturae sacrae in Ukraina initio septimi decennii saec. recens elapsi admissa non est, atque ministeriale edictum de 12. Dec. 1904, quo omnes prohibitiones versionum Scripturae sacrae in linguam Malorussorum sistuntur, enixe comprobatur.

Galahov, Voprosy, trebujuščie sobornago rèšenija, p. 1193. (Quaestiones synodali solutione indigentes). In praesentibus motibus socialibus, quibus Russia agitatur, clerus Russiae consilii inops erat, utpote principiorum in gravi hac quaestione sociali sacerdotibus orthodoxis tenendorum ignarus. Ad instar ecclesiae catholicae, cuius pontifex specialem encyclicam de quaestione sociali publicavit, etiam instanti concilio Russico de eiusmodi principiis deliberandum erit prouti de aliis quaestionibus gravissimis: de causis mutuae alienationis inter ecclesiam et classem laicorum eruditorum, de educatione cleri, cuius eruditio obsoleta novorum temporum officiis pastoralibus iam non sufficit, de inopia et vilitate litteraturae spiritualis, de rationibus magis benevolis ecclesiae orthodoxae cum christiano Occidente inchoandis ad uniendas vires adversus communem hostem infidelitatis, de liturgia etc.

Nužna-li cenzura propovèdej? p. 1249 (An necessaria sit censura contionum). In Russia contiones censurae ecclesiasticae praeventivae vel saltem accedenti subiciuntur. Exercetur haec censura a decanis districtuum (blagočinnymi), quibus secundum hodiernam praxim sub finem anni contiones anno elapso habitae vel saltem earum sucus proponuntur. (Sciendum tamen, morem nostrum singulis diebus dominicis et festis contionandi in Russia non vigere). Libertatem verbi divini promoturus auctor hancce contionum censuram prorsus abolendam esse suadet.

Arhim. *Mihail*, Preljubodèjanie, kak povod k razvodu, p. 1287. (Adulterium tamquam divortii causa). Tractatus iuris matrimonialis, quo contra leges exsistentes maior benevolentia ad divortium ex causa adulterii concedendum commendatur.

K. C., Patriarh i mitropolity po kanonam, p. 1480. (Patriarcha et metropolitae secundum canones). Collegium 32 sacerdotum Petropolitanum (gruppa 32) primo loco propositionis suae de ecclesia reformanda ad s. Synodum missae pro dignitate patriarchali et metropolitana postulat, ut Russia in provincias ecclesiasticas dividatur, quae a metropolitis regantur, quorum sit synodos provinciales convocare et quibus a centrali munere dirigente quaedam pars agendae cedatur. At hoc modo metropolitae una ex parte officiales superioris muneris ecclesiastici apparerent, altera ex parte in episcopos suae provinciae iusto maiorem potestatem acciperent. Ostenditur eiusmodi novitatem canonibus contradicere.

Otměna duḫovnoj cenzury, p. 1505. (Commutatio censurae spiritualis). Decreto 24. Novembris 1905 aboletur spiritualis censura operum periodicorum. Recensetur nova haec ordinatio tamquam iusta et utilis, simulque spei locus datur, etiam legem libros spectantem subsecuturam esse.

Arḫim. *Miḫail*, Žestokoe obraščenie, kak brakorazvodnyj »povod«. p. 1513. (Vexatio tamquam divortii causa). Proposita lex civilis hanc novam causam divortii admittens in Russia plane necessaria declaratur, ostenditurque antiquis canonibus hanc divortii causam non fuisse ignotam.

O monašestvě v otnošenii k episkopstvu, p. 1537. (De relatione status regularis ad episcopatum). Ex quo Athanasius Alexandrinus turbulentis temporibus crescentis Arianismi consueverat potius e monachis et eremitis, utpote magis liberis et minus cum vitae temporalis vicissitudinibus iunctis episcopos creare in ecclesia orientali monachi adeo frequenter dignitate episcopali induebantur, ut in Russia exinde quasi lex evaserit et episcopus e clero saeculari electus ad exceptionem prorsus singularem constituat. E canonibus tamen (vide v. gr. c. 12. concilii oec. VI.) tantummodo status caelebs, non vero monachalis ad episcopatum exigitur. (Quam crebro in omnibus hisce reformationibus ecclesiae Russiacae propositis vestigia institutionum ecclesiae catholicae premuntur, lectori facile patet).

Ad quaestionem de participatione cleri et laicorum in instanti **concilio** totius Russiae tractatus k voprosu ob učastii mirjan v cerkovnom soborě, p. 998, V ožidanii sozyva cerkovnago sobora p. 1173 et Cerkovnyj sobor i mirjane p. 1378 affirmative respondent. Tractatus O sostavě ožidaemago črezvyčajnago poměstnago sobora russkoj cerkvi, p. 1608, principaliter quidem hocce ius participationis cum voto decisivo sacerdotibus et laicis negat, attamen in statu extraordinario, quo hodie ecclesia orthodoxa versetur, optabile esse declaratur, ut exceptione data praeter episcopos etiam parochi et laici ad concilium admittantur.

Scholas spirituales reformandas spectant articuli: Svoeobraznoj proekt duḫovno-učebnoj reformy, p. 1124. Želatel'nyja izměnenija v ustavě duḫovnych akademii, p. 1159, (Disquisitio de academiis spiritualibus primum ratione iuridici status professorum docentium (docent), dein ratione materialis condicionis omnium professorum, denique ratione graduum academicorum assequendorum), K voprosu o specializacii duḫovnoj školy, p. 1283, Sud'by duḫovnoj školy, p. 1345, K voprosu o specializacii duḫovnoj akademii, p. 1381, Komu vědat' sud'bu duḫovnoj školy?, p. 1409, K reformě duḫovnoj školy, p. 1475, Pochod protiv cerkovno-prichodskoj školy, p. 1475, Predpoloženija o vysšem cerkovnom upravlenii, pravaḫ i objazanostjaḫ duḫovenstva i duḫovnych školaḫ, p. 1524 et Načalo obnovlenija duḫovnoj školy. —

Sub titulo Lětopis' cerkovnoj i obščestvennoj žizni v Russii (Annales vitae ecclesiasticae et socialis in Russia) et Lětopis' cerkovnoj i obščestvennoj žizni za granicej (Annales vitae ecclesiasticae et socialis extra Russiae fines) graviores eventus vitae ecclesiasticae et socialis in Russia et extra Russiam exponuntur ac recensentur. Dr. *L. Petr.*

Prof. *Th. Titov*: **Русская православная церковь въ польско-литовскомъ государствѣ въ XVII. XVIII. в.в. (Russkaja pravoslavnaja cerkov' v pol'sko-litovskom gosudarstvě v XVII.—XVIII. vv.)** Tom. I. **Западная Русь въ борьбѣ за вѣру и народность въ XVII.—XVIII. вв. (De Russiae occidentalis certamine de fide et moribus domesticis)** Pars prior. Kiev 1905. 3 rub.

Titov ecclesiae orthodoxae ab a. 1654 ad 1797 historiam, quae, ut recte ipse annotat, terra incognita est, enarrare intendit. Totum autem

opus magna ex parte documentis, quae ipse partim iam edidit, partim editurus est, innititur. De horum documentorum argumento et indole, auctor in praefatione ad 1. tomum: „Pamjatniki pravoslavija i russkoj narodnosti v XVII.—XVIII. vv.“ fusius tractat (p. VI.).

Primus tomus usque ad a. 1797. excurrit pugnamque pro religione orthodoxa et natione Russiaca describit; — II. tomus historiam metropolis Kioviensis in saec. XVII.—XVIII., III. t. historiam monasteriorum orthodoxorum dioecesis Kioviensis in Polonia exsistentium enarraturus est. Primi tomi prima pars, quam prae manibus habemus, Petri Magni morte terminatur (1654—1725.). Quae pars dupliciter dividitur: *α*) Parva Russiae cum imperio Moscovitico coniunctione usque ad metropolis Kioviensis patriarchatui Moscoviensi subiectionem (ab a. 1654—1686) (p. 1—110): — *β*) a tractatu a. 1686[1] usque ad Petri Magni mortem a. 1725. (p. 111—350). Auctor in prima hac parte primo iniurias catholicorum et unitorum orthodoxis illatas, dein orthodoxorum defensionem describit.

A. 1654 Parva Russia trans sinistram ripam fluminis Dnipro exsistens cum regno Moscovitico coniuncta est. Coniunctionis tempore quattuor erant in republica Polonorum episcopi orthodoxi, — cathedra metropolitana Kioviensis vacabat. Alexius imperator magnam partem Lithuaniae et Albae Russiae patriarchatui Moscoviensi subiecit (p. 43 sqq.). In Austro pro ecclesiae orthodoxae propagatione Bohdan Chmělnickij multum fecit.

Ut vero orthodoxi in suae religionis professione tuti essent, iam inde ab a. 1653. legati imperatoris Russiaci ad Polonorum regem mittebantur (p. 49 sqq.). Ipsi non solum religionis orthodoxae tolerantiam — ut dicunt — sed etiam unionis suppressionem omnibus viribus assequi conabantur (p. 59 sqq.). Inde ab a. 1674. speciales legati, qui ‚residentes‘ vocabantur, in Poloniam ex Russia veniebant. Per hosce legatos Russi etiam rebus regni Polonici sese immiscebant (p. 71—74). In prima periodo orthodoxi in Polonia exsistentes in fraternitatibus, quarum auctoritas non solum apud suae religionis populum, verum etiam coram regimine Polonico multum valebat, auxilium inveniebant (p. 74 sqq.). Sub harum fraternitatum auspiciis typographiae et scholae pro orthodoxis erigebantur; inter scholas maxime eminebat Kioviensis, quae a. 1615. fundata et brevi postea ad Academiae gradum evecta est (81 sqq.).

Russorum rex, cum metropolis Kioviensis, proindeque tota ecclesia orthodoxa in Polonia exsistens, patriarchatui Moscovitico subiecta esset, magis etiam sese rebus Polonorum immiscere coepit, licet orthodoxorum numerus non tam magnus fuerit (cf. E. Likowski, Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi w XIX., XVIII. wieku Poznań, 1880, p. 23).

Petrus M., cum per tractatum anni 1686 hoc ius interveniendi quasi confirmatum esset, magis in dies auctoritatem suam super orthodoxos in Polonia exsistentes tamquam eorum protector extendebat, ita ut de qualibet iniuria orthodoxis illata, per residentes suos certior factus, satisfactionem exigeret (p. 111 sqq.); cf. tamen Likowski o. c. p. 23. Petri Magni tempore tres dioeceses, Leopoliensis, Peremyšlensis et dioe-

cesis de Luck cum Romano Pontifice — secundum auctorem vi coactae (p. 147 sqq.), — unitae sunt.

Summum vero gradum Petri M. in Polonia auctoritas nacta est, quando cum eius auxilio Augustus II., elector Saxonicus rex Polonorum est electus. Ob hoc et alia subsidia a Petro M.º ipsi praestita Augustus II., eius desideriis obsecundabat (p. 251 sqq.).

Etiam in hac periodo orthodoxae fidei propagandae et defendendae multum inserviebant monasteria et confratermitates cum suis scholis (p. 288 sqq. et 312 sqq.). Praesertim per dioecesis Mohileviensis resuscitationem orthodoxi multum in religionis suae professione aucti et confirmati sunt (p. 317 sqq.).

Sed quid de ipso auctoris opere deque iniuriis orthodoxis illatis, quas fuse auctor enarrat (cf. praesertim p. 5—40, 111—238), dicendum est? Multas iniurias orthodoxis factas esse nemo veritatis amans negabit, at auctorem rem nonnihil exaggerasse sequentia manifestum reddent:

Primo: Generatim de Russorum male gestis silet, solum adversariorum facta minus recta depingit; sic autem a veritatis tramite paululum receditur.

Secundo: Quid Russi cum suis promissionibus erga Parvo-Russos a. 1656. factis, fecerint, silentio tegit (cf. p. 5 sqq.).

Tertio: Russos in suis erga Polonos actionibus solum motivo religioso nec non motivo defendendorum iurium orthodoxorum ductos fuisse nobis persuadere studet (cf. 40 sqq. et 238 sq.).

Quarto: Non attendit rempublicam Polonorum iam tempore, de quo agimus, infirmitate magna laborasse; edebantur enim decreta, quorum observationem nemo curabat; — dein cum regnum Polonicum catholicum esset, quicunque aliam religionem profitebatur, secundum temporis opinionem reipublicae inimicus putabatur.

Quinto: Ex scripto unius omnes coaevos eadem ratione sensisse concludit (cf. 132 sqq., 193, 213).

Sexto: Etsi catholicos nonnumquam minus recte processisse libenter fatemur, tamen persecutio haec minime eundem gradum assecuta est, quem persecutio adversus unitos a. 1839 et 1875.

Dein clerum catholicum fanatismo obcaecatum fuisse (p. 56), fraternitates autem orthodoxorum solum legalibus mediis (isključitel'no mirnymi sredstvami p. 75) usas esse cum in se minus credibile est, tum factis historicis nonnihil repugnat (cf. mortem s. Iosaphat Kuncewicz: Guépin O. S. B. St. Josaphat, Archevêque de Polock et l'église grecque unie en Pologne. Poitiers, 1874). Etiam quid sit unio cum Romana sede, sicut alii Russi intelligere non curat (cf. 237 sqq.).

Porro etiam quae de episcopi Vinnickij ad necem suasionibus (p. 153), deque Dionysii Zabokrickij ab irregularitate liberatione (p. 187), enarrat, exaggerata esse putamus. — Sed de hac re alias.

Quae tandem de Petri Magni in Polock a. 1705 gestis dicit, refutatione non indigent, cum testes etiam oculati aliter testentur (cf. Likowski o. c. p. 12 sqq. et auctores ibidem citatos).

His tamen non obstantibus liber auctoris cum ob litteraturae copiam tum ob ipsum argumentum — huius enim temporis historia,

ut iam cum cl. auctore annotavi, terra incognita est — magni pretii est iisque, qui huius temporis gesta descripturi sunt, eum negligere minime licebit.

Tandem ne veritatem laedamus, ut iam supra diximus, orthodoxis multas iniurias factas non negamus, sed res, ut notavimus, nonnihil moderanda est. *M. Halušćyńskyj*, O. S. B. M.

Богословскій Вѣстникъ. (Bogoslovskij Věstnik) 1906. 1. 2.

V. Sokolov: Možno-li i dolžno-li nam molit'sja v cerkvi za usopšiḫ inoslavnyḫ (Num liceat et debeat pro mortuis aliam religionem sequentibus in ecclesia orari) I., 1—32.

Cum post decretum s. ‚synodi' a. 1797 emissum sacerdotibus orthodoxis funera non-orthodoxorum, si deest eorum proprius sacerdos, in vestibus sacris cantante choro ‚Trisagion' comitari permissum sit, iam quaerit auctor, quamnam ob causam orationes publicas pro eis peragere non liceat. Cum autem huius decreti argumenta metr. Moscov. Philaretus in celebri epistola ad procuratorem ‚s. synodi' 25. febr. a. 1847. missa congessisset (scilicet apost. can. 10; 2. can. Antiochenae synodi; c. 6. Laod. et c. 33. Laod. synod.) (p. 4), — quidnam canones nominati praescribant, Sokolov inquirit illosque solum orationem cum haereticis et schismaticis prohibere ostendit.

Alia argumenta, quibus pro omnibus orandum esse ostendere nititur, haec adducit: α) id exigit caritas christiana; β) id quoque praxis ecclesiarum particularium (orthodoxarum), quae pro principibus non-orthodoxis orant, suadet; γ) id ipsum s. Paulus, Patres et antiquae liturgiae docent.

Ut autem scandalum populi praecaveatur, ritus funebres pro non-orthodoxis mutandos nec non in liturgia speciales pro iis orationes addendas esse consulit (p. 31).

Auctor, ut videtur, non distinguit inter orationem ecclesiae publicam et singulorum orationes. Ut caritas christiana salvetur, sufficit si privatim pro iis orare licet; — immo, — in ecclesia catholica — liturgia occulte pro iis, qui bona fide mortui sunt, (at pro iis tantum) probabiliter offerri potest. Et licet praeceptum, quod pro mortuis alienae religionis orationem prohibet, disciplinare sit, tamen cum ecclesia catholica tum orthodoxa aegre id mutatura est. Ecclesia enim, cum extra ipsam nulla sit salus (exceptis qui bona fide fuerunt) pro foro externo iure eos damnatos esse iudicat.

Quae vero auctor de mutuo singularum confessionum in dies crescente, amore loquitur (p. 13), haec ex indifferentismo provenire videntur.

M. Muretov: Iuda predatel' (Iuda proditor) I., 32—68, 246—262.

Nominati articuli longioris de Iuda inquisitionis continuatio (nondum finita) sunt. Auctor e textibus s. scripturae, quae tempore ultimae cenae acciderunt, colligit eaque, ubi opus est, e Talmude explicat. Pedum lotionem per Christum peractam ut symbolicam actionem concipit; immo, sincerus esse cupiens, s. Petro quemdam primatum (intelligit non aetatis primatum) adscribere non timet (cf. p. 42, 43, 51, 55, 56).

At quaedam adnotanda videntur: α) Auctor in hisce duobus articulis, nullius auctoris, ac si nemo hac de re ante eum scripsisset, mentionem facit; Talmud autem solus omnia explicasse non videtur; β) Dubitari etiam licet, num Iuda ideo, quod apostolorum oeconomus fuit, ultimo loco ponatur (cf. 57); γ) Quae de λάβετε et δέξασθε loquitur (cf. p. 67 et 246), minus recta videntur esse.

M. Tarěev: Živyja duši. Očerk nravstvennyḫ sil sovremennoj Rossii. Homines viventes. Quaedam de ethica nunc in Russia vigente I., 69—89. Tarěev, Gogol imitans, mores in Russia nunc temporis

dominantes describit. In recenti articulo studia sua continuat. Cum de unitis agit, maior desideranda est obiectiva rei descriptio.

A. Elčaninov: Misticizm M. M. Speranskago (De M M. Speranskij mysticismo) I., 90–123, 207-245. A. Elčaninov, magni mystici, qui initio saec. XIX fuit, opera omnia edere cupiens, quandam praefationem praemittit, qua lectorem ad Speranskij systema intelligendum manuducere intendit. Consideratione digna sunt, quae auctor de contradictionibus scribit, quas Speranskij in suis ideis admisit. p. 244 sq. Grati tamen essemus, si auctor editis Speranskij operibus totam eius theoriam systematice proponeret.

N. Zaozerskij: Proekt organizacii Cerkovnago Ustrojstva na načalaḫ patriarše-sobornoj formy (Propositio ad organizandam ecclesiae constitutionem super principiis collectivo-patriarchalibus) I., 124–144.

Sicut in rebus civilibus Russiae constitutio mutanda speratur, ita et in rebus ecclesiae Russiacae multi mutationem merito exoptant. Eodem desiderio et Zaozerskij imbutus, ad hanc ecclesiae Russiacae organizationem peragendam prospectum proponit.

Cum ecclesia sit societas perfecta, suum regimen habeat necesse est. Secundum auctorem regimen hoc dupliciter in Russia dividendum est: 1) in collectivum et 2) in individuale.

Ad collectivum pertinent: 1. particulare concilium (sobor) totius ecclesiae Russiacae, — eius permanens organum executivum: patriarchalis synodus (synod); 2. metropolitanum concilium — eius executivum, permanens organum: metropolitana synodus; 3. dioecesana synodus — eius executivum, permanens organum — dioecesani consiliatores; 4. districtualis episcopus et eius districtuales consiliatores; 5. parochialis congregatio — eius executivum organum: parochiales consiliatores.

Ad individuale regimen ut in nominatis synodis praesidentes pertinent: patriarcha, metropolitae, archiepiscopi, chorepiscopi (districtuales episcopi), parochi; et in monasteriis archimandritae, hegumeni — respective hegumeniae.

Haec deinde auctor latius evolvit, quis ad singulas synodos pertinere debeat, quodque sit synodi officium enarrat

Quaedam tamen animadvertenda videntur: imprimis ratio, cur in singulis synodis tot laici idque cum voce decisiva (excepto concilio particulari totius Russiae, ubi solum consulere possunt) manifesta — ne plus dicam — non est; — dein id quoque, cur laicis iudicandi potestas episcopos vel synodo permanenti ius iudicandi suum episcopum concedatur, non patet.

Quo autem ducere possit id, quod reis permittatur eligere sibi aequum iudicum numerum, ac designati sunt, videant alii.

V. Myšcyn: Političeskija partii i iḫ idealy (Factiones politicae earumque principia) I., 145–177, 284—322. Rerum mutatio, quae in Russia ultimo tempore facta est, animos imparatos invenit. Ideo auctor enarratis variis theoriis, praesertim descriptis variis socialismi theoriis, concludit optimam formam regiminis esse democratico-constitutionalem. Res nondum finita est.

S. Bratkov: Pravlenie Pija X. i reformy rimskago katoličestva. (Regimen Pii X. et reformationes Romani catholicismi) I., 178—194.

Bratkov Leonis XIII. et Pii X. conamina ad invicem comparat. At ex variis ephemeridibus, quas non semper citat, nigris coloribus Pium X. describit. Nonnullae criminationes tam apertae sunt, ut ad haec respondere opus non sit (cf. v. g. Pium X. studiis exercitationes corporales praeferre dicit p. 184.). Rem prosequetur.

N. Myšcyn: Iz periodičeskoj pečati (Ex periodicis foliis). 1. Pravo rěšajuščago golosa i pravo bol'šinstva na cerkovnom soborě. — K reformě bogosluženija. I., 195—204 — 2. Političeskaja rol' duḫovenstva. – Sojuz ḫristianskoj politiki, I., 380—391.

Myšcyn in primi articuli prima parte inquisitioni a Zaozerskij propositae ad reorganizandam ecclesiam (cf. Bogoslov. Vèstnik, 1906, I. p. 124 sqq) addit: laicos etiam in concilio totius Russiae ad vocem decisivam admittendos esse, cum id α) condiciones Russorum exigant, β) et exemplum concilii apostolici id suadeat. Sed ad decretum condendum vocum unanimitas magis conveniens est, — id quod fidei ratio consulit et multi codices civiles (ex variis temporibus) ‚sanior pars‘ commendant. In secunda parte cum Sophia Blagodušna proponit: officium divinum abbreviandum, – Vetus T. cum Novo permutandum, — verba obscura in nova, clara mutanda, et arcanum ex liturgia (clausio ianuae regiae tempore liturgiae) amovendum esse.

In secundo articulo: in prima parte etiam clerum hucusque inertem rebus politicis se immiscere debere demonstrat; in secunda parte, ut factio christiana, quae fines christianismi prosequendos sibi proponat, instituatur, suadet.

N. Dobronravov: Učastie klira i mirjan na soboraḫ v pervye devjat' věkov ḫristijanstva (Participatio cleri et laicorum in synodis IX priorum saeculorum christianismi) I., 263—283.

Dobronravov ex synodorum IX priorum saeculorum historia probare conatur etiam laicos et clerum inferiorem synodorum sessionibus affuisse idque cum voce consultativa. Et quidem primis tribus saeculis maior populi et simplicis cleri frequentia habetur, quam posterioribus.

At, ut videtur, haec auctor ostendere debet, quo numero, quo iure et a quo convocatus populus et inferior clerus synodi sessionibus interfuerit. Dein, licet episcopis vocem decisivam concedat, tamen scribere audet: »Sobory ne sostavljalis' iz odniḫ episkopov, inače oni ne predstavljali by soboju vsej cerkvi«. (Ut episcopi totam ecclesiam repraesentare possint, etiam aliorum [cleri et populi] praesentia requiritur) (p. 282) Simili modo et sequenti pagina de episcopis dicit. Quo iure haec dicantur et quomodo haec cum theologicis principiis cohaereant, non patet.

N. Romanskij: Institut blagočinnyḫ i vybornoe načalo v priměnenii k russkoj cerkovnoj administracii (Status decanorum et electionis principium in Russica administratione ecclesiastica) I., 323—344. Decanorum instituti evolutione descripta concludit meliorem modum esse, ut decani (blagočinnye) a clero eligantur. Clerus enim ad decanum ab ipso clero electum maiorem fovebit fiduciam; ipseque decanus officio suo cum maiore fructu fungetur. Etiam, ut consistorii membra eligantur, valde exoptat.

S. Bulgakov: O neobḫodimosti vvedenija obščestvennyḫ nauk v programmě duḫovnoj školy. De necessitate introductionis universalium disciplinarum in ecclesiasticis scholis). I., 945—356.

Ut quae a clero nunc temporis exiguntur, ipse praestare possit, necessarium esse, ut disciplinae naturales in scholis ecclesiasticis tractentur auctor ostendit. Bene. Sed ne theologia damnum patiatur, etiam videndum est.

S. Bratkov: Vopros o reformě duḫovnyḫ seminarij v Italii (De reformatione scholarum ecclesiasticarum in Italia) I., 357–372.

Auctor in seminaria, in quibus iuvenis recipitur neque prius inde emittitur, quam sacerdos factus sit, invehitur. Quod clerus cum fidei detrimento parum alicubi (Galliam intelligit) cum populo conversetur eiusque necessitatibus etiam temporalibus non multum satisfaciat, hoc non ex istorium seminariorum qualitate, sed aliunde (c. statum cleri in Russia) provenire videtur. Et quae de linguae apud sacerdotes imperitia loquitur, parum veritati consona sunt.

S. Šumov: Něskol'ko slov po povodu stat'i g. N. ‚O revizijaḫ duḫovno-učebnyḫ zavedenij‘ (Quaedam de articulo N., de visitatione ecclesiasticarum scholarum) I., 372—379

I. Popov: Bibliografija. Bogoslovskie fakul'tety (Bibliographia Theologicae facultates) I., 392—401.

Popov argumento libri P. Světlov »O neobhodimosti bogoslovskih fakul'tetov v universitetah. Kiev 1906. g.« relato cum Světlov in eo consentit, quod, si academiae ecclesiasticae ut facultates theologicae universitatibus coniungantur, inde pro ecclesia, gubernio et ipis universitatibus commodum non spernendum sequi existimet; — at secundum Popov Russicae universitates non facile id admissurae sunt, immo nonnulli episcopi, de eruditis hominibus parum solliciti, adversabuntur hisce conaminibus. Ideo melius fore Popov putat, si studentibus tum Academiarum tum universitatum, quando placuerit, lectiones utrobique frequentare permittatur Tali modo facilius ad finem intentum perveniri potest.

A. Kirěev: Episkop starokatolikov Germanii Dr. Theodor Veber (Episcopus vetero-catholicorum Germaniae Dr. Th. Weber) I., 402.

Kirěev, notus vetero-catholicorum amicus, post mortem Dr. Weber necrologum eius scripsit eumque ut veritatis defensorem laudat.

M. Haluščyňskyj.

Церковныя Вѣдомости. (Cerkovnyja Vědomosti) Petropoli 1905. No 18—52.

Prof. M. Krasnožen, O svobodě sověsti i o věroterpimosti. (De libertate conscientiae et tolerantiae in rebus fidei). Decretum imperatoris de I die Paschae 1905 laeto cum animo salutatur terroresque ex eo nascentes discutiuntur. Veritas lucem non timet» — N. Subbotin, Mitropolit Filaret v ego rezoljucijach. (Metropolita Filaret in suis resolutionibus). Recensetur editionis secundi tomi »Perfectae collectionis resolutionum Filareti« illa pars resolutionum, quae a metropolita tempore cholerae a. 1830 et 1831 clero eius sunt intimatae — Ob obščem imuščestvě. (De communi bonorum possessione). Monita respectu doctrinae de communi possesione bonorum, de usurpatione et possessione universi peculii. — N. Subbotin, Vospominanija. Memoria et recordatio professoris historiae biblicae et exegesis in academia Vladimirensi M. V. Tihonravovi et professoris philosophiae in seminario Vladimirensi A. M. Buharev. — N. I. Subbotin. (Н. И. Субботинъ). Necrologus. — E. Poseljanin, Pskov i ego svjatyni. (Pskov eiusque' loci sacri). — Novějšija dannyja o dějatel'nosti moskovskago mitropolita Filareta. (Recentiora data de activitate Moscoviensis metropolitae Filareti). — S. Zvěrinskij, Rimsko-katoličeskija i protestantskija missii (Romano-catholicae et protestanticae missiones). Reproducuntur data patris I. B. Piolet in ephemeride »Le Correspondent« publicata de missionibus catholicis et protestanticis. Protestanticae societates missionum 558 contra 200 catholicas numerantur. Ratio annua societatum protestanticarum 108.000 fr. efficit, octies vel novies catholica ratione plus. — O sostojanii rossijskoj duhovnoj missii v Pekině za 1902—1903 g. g. (De statu Russicae missionis spiritalis Pekini (in China) a. 1902—1903). Sub fine a. 1903 missio Pekinensis ecclesiam Charbini, 9 scholas ecclesiasticas ad viam ferream Chino-orientalem, duas domus orationis Dalnyi, monasterium cum tribus ecclesiis et currum ecclesiasticum Tańczini, 4 capellas habuit cum missionum praefecto, archimandrita, 9 hieromonachis, 11 sacerdotibus etc. — V. Samuilov, Sězdy eparhial'nago duhovenstva v drevnej Rusi. (Congressus cleri dioecesani in antiqua Russia). In antiqua Russia quotannis I. Dominica Quadragesimae congressus cleri ad cathedram episcopi fieri solebant. Ad instar scholae erant, in qua episcopus magister erat, sacerdotes discipuli. In Russia occidentali adhuc initio saec. XVII. habebantur. — E. Poseljanin, Svjaščennik O. A. V. Roždestvenskij (Sacerdos A. V. R.) Necrologus. — Izvlečenija iz predstavlennyh eparhial'nymi preosvjaščennymi Svatějšemu Synodu godičnyh otčetov

sostojanii duḫovnyḫ seminarij i učilišč za 1903--1904 učebnyj god. Secundum relationes episcoporum ad s. Synodum de statu seminariorum et spiritalium institutorum pro anno 1903—1904 degunt in 57 seminariis Russiae 18.702 alumni (maximus numerus 702 est in seminario Rjazani) et 28.620 participantes in institutis spiritualibus. — P. Nečaev Dvuḫrodnoe i treḫrodnoe svojstvo, kak prepjatstvie ko vstupleniju v brak (Affinitas secundi et tertii gradus tamquam impedimentum matrimonii ineundi). In matrimoniis ineundis in posterum ab impedimento affinitatis secundi et tertii gradus facilius dispensandum erit. —

A. Djakov, Sovremennyj katolicizm s točky zrěnija principov meždunarodnago prava. (Praesens catholicismus quoad principia iuris internationalis). Referuntur principales ideae illius partis operis Ernesti Nys »Principes de droit national«, qua problema, an papa tamquam obiectum iuris internationalis considerari possit, pertractat. Respondetur negative. Papa, qui inde ab anno 1870 non est amplius monarcha, nec ullam condicionum implet, quae apud quemlibet principem relationes diplomaticas cum aliis statibus sustentantem, supponuntur. Papa proprio territorio, militia, subditis civilibus, civilibus legibus ac propriis earum defensoribus carens, papa, qui nuntiis regiminum securitatem non potest praestare, prouti id iure internationali desideratur, non potest huiusce iuris esse obiectum. Nec sedes apostolica nec ecclesia Romana id esse potest. Cum ecclesia non sit societas politica, ipsius nuntii vel legati solius naturae spiritalis emolumentum habere possunt. Concordata non sunt internationalia foedera veri nominis. Recensens spe laetatur, theorias hasce in praxin modo esse transituras, eumque inde faustum eventum sibi promittit, quod ecclesia catholica terrestri potestati suae consulere desinens vitam internam intensius promovebit et sic ipsa gravissimum illud impedimentum auferet, quo ab ecclesia orthodoxa separatur. —

M. Krasnožen, Granicy věroterpimosti. (Limites tolerantiae). Tolerantia in rebus fidei certe aequa et iusta est. Ea tamen admissa non ideo relationes regiminis politici ad quamcunque confessionem aequales sint oportet. Tolerantia christiana bene ab indifferentismo adversus veritatem et errorem distinguenda est. Regimen nullo modo cum absoluta aequalitate sectas tractare potest, quarum doctrina cum ethica rei publicae non potest conciliari (Skopci, Mormones) vel quarum principia principiis ordinis moralis ac socialis, quae respublica tuetur, contraria sunt In foro personalis persuasionis religiosae libertas conscientiae certe est asserenda, ab ea tamen libertas publici cultus et libertas societatum religiosarum debent discerni. Eiusmodi societates extra regiminis custodiam condi non possunt. Nec ecclesia orthodoxa eiusmodi indifferentismum admittere poterit, eo minus libertatem transgrediendi ex una confessione in alteram. In Occidente status quidem hunc transitum admittunt, nullo modo tamen ecclesiae. Huius generis indifferentismus non est nisi periculosissima forma mutuarum inter religiones inimicitiarum.

I. B., Inkerman. Descriptio magni monasterii s. Clementis martyris in Chersoneso prope Sebastopolin siti. — O ḫristianskom brakě i semejstvě p. 1513--1519. (De christiano matrimonio et familia). Cum matrimonium et familia societatis fundamenta constituant, nil mirum, si damna defectu fidei procreata in hisce fundamentis praeprimis apparent. Considerantur ideo et comparantur matrimonium et familia sub influxu et fidei et modernae infidelitatis et quidem *a*) in suo origine *b)* in sua auctoritate. — Preděly kazanskoj eparḫii, p. 1523—1528. (Limites dioeceseos Kazaniensis a tempore erectionis (1555) usque ad saec. XX.) Adumbratio historica ad 350. anniversarium eparchiae, cuius territorium a. 1552 armis Russorum recuperatum est. -- A. C., Iz Galičiny, p. 1549—1552. (E Galicia). De ecclesiastico statu catholicorum et unitorum Leopoli. — E. Poseljanin, Odin iz proektov duḫovno-

účebnoj reformy, p 1644—1661. Proponuntur quidam modi reformandorum seminariorum et scholarum spiritualium. — I. V., S Vostoka, p. 1676—1678. Gazeta Πατρίς insistit universitati Graecae Constantinopoli erigendae atque e collectis et donis Graecorum philanthroporum sustentandae. Eidem operi iam patriarcha Ioakim (1878—1884) intentus erat. — S. G, Ob usynovlenii, kak prepjatsvii k braku, p. 1695—1705. (De matrimonii impedimento quod ex adoptione oritur). Collectio materiae ad quaestionem huius impedimenti solvendam.

V zaščitu staroj duḫovnoj školy, p. 1731—1734. (In tutelam antiquae scholae spiritalis). Auctor pristinam scholam spiritualem contra contemptum et calumnias modo saepe saepius iteratas tuetur. Magni legum exaratores (Speranskij), egregii oratores, scriptores, publicistae (Dobroljubov), quibus Russia in saecula gratam memoriam servabit, ex hacce schola egressi sunt. Fere omnes eius disciupli idealistae erant magna vi morali praediti et singulari eruditionis concentratione imbuti. Si schola spiritualis modo reformanda ad instar antiquae eiusmodi viros educabit, tunc demum laus ei erit attribuenda.

P. Gorjučko, Cerkov' svjatago Klimenta v Rimě, p. 1749—1750. (Ecclesia s. Clementis Romae). Rectificantur quaedam de basilica s. Clementis minus accurate exposita in articulo C. Thomenko »Pamjati Bosnijskago episkopa Iosifa Štrossmajera«, Cerk. Věd. No 35). – V. Samuilov, Rjasofor, p. 1784—1789. De iure habitum regularem ante consecrationem monasticam (postriženie v monaḫi) gestandi tractatus historicus. — O preobrazovanii cerkovnago upravlenija v Rossii na sobornom načalě, p. 1897—1905 (De transformatione ecclesiasticae administrationis Russiae secundum principium synodale facienda). Collegium S. Synodi dirigentis oecumenico concilio Russiae convocando favens, quaestiones maxime urgentes in ipso pertractandas praeparavit. Quae hic enumerantur. Ob temporum iniurias tamen, quibus Russia agitatur, imperator concilium ad aptius tempus prorogavit.

A. Mal'cev, K istorii starokatoličeskago dviženija v Pragě v Bogemii, p. 1905—1915 (Ad historiam veterocatholici motus Pragae Bohemorum). Veterocatholica societas Pragae preces S. Synodo dirigenti Petropolitanae proposuit, quibus sub certis condicionibus receptionem in ecclesiam orthodoxam postulavit. S. Synodus hac in re societati veterocatholicae Pragensi litteras misit, quae interpellationi (protest) eiusdem societatis ad S. Synodum directae ansam dederunt. Societas declarat preces istas nonnisi a quibusdam membris societatis ab orthodoxo sacerdote Ryžkov Pragae degente instigatis suppositas fuisse. Quadraginta octo vetero-catholici interea in ecclesiam orthodoxam ingressi, cum certiores facti fuissent, petitionem ad S. Synodum non a societate veterocatholica Pragensi provenisse, ut ad societatem regredi liceret, postularunt. Interpellationis genesin in speciali articulo alumnus academiae Kioviensis, hierodiaconus Savvatij (Brabec) natione Bohemus illustrat et in genere querimonias in sacerdotem Ryžkov a societate prolatas iustas esse confirmat. Interpellatio et litterae hierodiaconi Brabec ad praesidem ecclesiae orthodoxae Berolinensis Alexium Mal'cev missae sunt; is in litteris ad metropolitam Petropolitanum Antonium directis interpellationem societatis veterocatholicae Pragensis acri criticae subicit.

Ob ustrojstvě i upravlenii pravoslavnoj Cerkvi v knjažestvě Černogorskom, p. 1922—1925. Organizationis et administrationis orthodoxae ecclesiae in Montenegro brevis adumbratio. — Pastyrstvo i narod p. 2109—2121. (Clerus et populus). Officium pastorum spiritualium in praesentibus motibus agricultorum delineatur. Eundem finem (agricultores pacandi) articuli O sobstvennosti (De proprietate) et Čto nam dělat' v vidu narodniń volnenij? (Quid nobis respectu motuum populi faciendum?) prosequuntur. — S. V., Arḫeologočeskija raskopki v Palestině, p. 2157—2158. (Archaeologicae excavationes in Palaestina factae). Describuntur effossiones, quae duce Schumacher in oppido

Ležžun, biblico Megiddo, in valle Ezdrelonensi, quo Kison fluit, sito et a Salomone quondam muris cincto.

Congressuum et synodorum relationes: Congressus cleri Finniensis in insula Valaam No 36, congressus Kazanii No 44, synodus dioecesana Rigae No 44 et 48, Stavropoli No 45, Harkovii No 48, Podoli No 49 et Kioviae No 50.

Litterae pastorales No 38 et 43.

Biographia: Preosvjaščennyj Dimitrij (Muretov), arhiepiskop Chersonskij i Odesskij No 37, Konstantin Petrovič Pobědonoscev, s. Synodi dirigentis supremus procurator No 44, Protoierej Ioann Il'ič Sergiev (Kronštadskii), ad 50. anniversarium sacerdotii Ioannis Kronštatiensis No 49 et Svjaščennik A. B. Gumilevskij, osnovatel' prihodskoj blagotvoritel'nosti v S. Peterburgě No 50.

Necrologi: Petr Ivanovič Nečaev No 45, Doktor bogoslovija i filosofii Iosif Hristoforovič Overbek, linguista et philosophus, auctor multorum (60) operum theologicorum No 50, Petr Andreevič Gil'tebrandt, archaeologus et palaeographus No 50 et P. V. Koškarov No 48.

Dr. *L. Petr*

Libri Russici a. 1906 editi.

ep. Agathodor, Voskresenskij hram i ego prihod, Myškinskago uězda, Jaroslavskoj gubernii. (Istoriko—arheologičeskoe opisanie). Stavropol' 1906 [*De templo et parochia in Myšk.*]

Konst. Aggeev, Hristova věra. Č. I. Spb. 1907 (60+11+II) 0·60 r. (rec. Kapralov in Trudy 1906, 10, 209—16) [*De fide Christi*].

E. Akvilonov, O Spasitelě i o spasenii [2] Spb. 1906 [*De Redemptore et de redemptione*].

arhiep Antonij (Volyn.) Hrapovickij, O pravoslavnom pastyrstvě. M. 1906 (130) 0·80 r. [*De munere pastorali orthodoxo*].

Mihail Benemanskij, 'O proheiros Nomos Imperatora Vasilija Makedonjanina; vyp. pervyj. Sergiev Pos. 1906 (XIV + 557) 3 r. [*Basilii Macedonis ὁ πρόχειρος νόμος.*]

V. N. Beneševič, Drevne-slavjanskaja Kormčaja XIV titulov' bez tolkovanij. Tom I. (Izdanie otděl. russk. jaz. i slovesn. Imp. Akad. Nauk. Spb. 1906 (VI+228) 1·40 r. [*Kormčaja veteroslavica XIV tit.*]

N. Bogačev, Oblast' nauki i oblast' věry. M. 1907 (24). [*De parte doctrinae et de parte fidei.*]

A. Ja. Bogorodskij, Načalo istorii mira i čelověka po pervym stranicam Biblii Kaz. 1906. 2·25 str. VIII+442. [*De initio historiae mundi et hominis sec. Gen.*]

A. Ja. Bogorodskij, Evrejskie cari[2]. Kazan' 1906 (VIII+381) 2 r. [*De regibus Hebraeorum*].

I. Borkov, O znamenijah vtorogo prišestvija Gospoda Iisusa Hrista po evangeliju i poslanijam sv. apostolov. Kazan' 1906, 2 r. [*De signis secundi adventus Christi sec. evangelium et epistolas apostolorum*].

A. Brojakovskij, Sputnik Pastyrja. Sbornik statej i zamětok po voprosam pastyrskago služenija [2]. Vyp. 1. Kiev 1906. [*Comes pastoris. De quaestionibus pastoralis muneris*].

S. D. **Bulgakov**, Nravstvennoe učenie, raskryvaemoe v knigě premudrosti Iisusa Syna Siraḫova. Kursk 1906 (27) 0·20 · [*De doctrina morali in libro Sap.*]
S. N. **Bulgakov**, Religija čelověkoboženstva u L. Fejerbaḫa. (80 p.) 0·30 r. [*De religione hominis—dei ap. L. Feuerbach.*]
N. P. **Čel'cov**, Ḫristianstvo i politika Spb. 1906 (45) [*De nexu inter rem christianam et civilem.*]
A. Th. **Čerpjavskij**, O vavilonskom stolpotvorenii i směšenii jazyka stroitelej, Kišinev 1906 (34) c. 0·20 r. [*De turris Babel aedificatione et linguarum confusione.*]
ierom. **Damian**, Nedostatki russkoj ikonopisi Spb. 1906. [*De defectibus iconographiae Russicae.*]
A. A. **Dmitrievskij**, Episkop Porfirij Uspenskij, kak iniciator i organizator pervoj russkoj duḫovnoj missii v Ierusalimě, i ego zaslugi na pol'zu pravoslavija i v dělě izučenija ḫristianskago Vostoka. Spb. 1906 (124) 0·75 r. [*De meritis Porphyrii Uspenskij episcopi de orthodoxia (* 1804, † 19. IV. 1885)*].
V. **Faminskij**, Religiozno—nravstvennaja vozzrěnija L. A. Seneki i otnošenie iḫ k ḫristianstvu. Kiev (III+479) 1906 2 r. [*De L. Senecae sententiis de religione moribusque et de earum ad christianam doctrinam relatione.*]
arḫim. **Georgij**, Izbranie episkopov v drevnej cerkvi (Istoriko-kanoničeskij očerk). Ḫar'kov 1906, (24 p.) [*Ius eligendi episcopos antiquitus non fuisse penes populum.*]
S. **Glagolev**, Materija i duḫ. Spb. 1906 (181) [*De materia et spiritu*].
E. E. **Golubinskij**, Arḫeologičeskij atlas ko vtoroj polovině toma istorii russkoj Cerkvi, M. 1906 (2·50 r.) [*Tabularum geographicarum volumen ad Historiae ecclesiae Russicae I. tomi 1. partem*].
V. **Gomerov**, Raskrytie evangel'skago ponjatija o carstvě Božiem. Kiev 1906 (89) 0·60 r. [*Notio evangelica regni Dei explicatur*].
I. **Gurevič**, Kto vinovat v raspjatii Iisusa Ḫrista. Spb. 1906, 0·20 (rec. S. Troickij in Cerk. Věd. 1906, 830—1) [*Quis commiserit, ut Christus crucifigeretur*].
V. P. **Gur'janov**, Dvě městnyja ikony Svjatoj Troicy v Troickom soborě Svjato—Troickoj Sergievoj lavry i iḫ restavracija. M. 1906 (e Mosk. cerk. star.) [*De duabus imaginibus ss. Trinitatis in eccl. monasterii ss. Trinit. prope Moscoviam*].
ep. **Iakov Aksajskij**, Istorija vselenskiḫ soborov [2]. Spb. 1906 (408) 2 r. [*Historia conciliorum oecumenicorum*].
arḫim **Iona**, Svět s Vostoka. Vyp. II. Spb. 1906 (42) 0·35 [*Ex Oriente lux*].
A. M. **Ivancov—Platonov**, Ḫristianskoe učenie o ljubvi k čelověčestvu sravnitel'no s krajnostjami učenij socialističeskiḫ [2] M. 1906 (Stupin) 90 pag.. 0·50 r. [*Christiana de amore erga homines doctrina cum immoderatis placitis socialistarum comparata*].

A. Jacimirskij, Iz istorii slavjanskoj propovědi v Moldavii (CLXVI + 125) Spb. 1906. [*Ex historia Slavicae instructionis (sacrae) in Moldavia*].

A. Jacimirskij, Iz istorii slav. pis'mennosti v Moldavii i Valahii XV—XVII. vv. (CXVIII + 176) Spb. 1906. [*Ex historia litterarum Slavicarum in Moldavia et Valachia XV.—XVII.ss.*].

I. Janyšev, Pravoslavno-hristianskoe učenie o nravstvennosti [2] Spb. 1906 2·50 r. [*Orthodoxa-christiana doctrina de moribus*].

A. Karašev, Otnošenie hristian pervyh treh věkov (do Konstantina Vel.) k voennoj službě. Rjazan' 1906 [*Quomodo christiani primorum trium saeculorum ad militiam se habuerint*].

A. Kirillov, Časovni, cerkvi i monastyri na Donu ot načala ih pojavlenija do konca XIX. v. [*De capellis, ecclesiis, monasteriis ad Tanain fluvium.*]

N. Kondakov, Licevoj ikonopisnyj Podlinnik Tom I. Ikonografija Gospoda Bogo Spas. naš. Iisusa Hrista. Istoričeskij i ikonografičeskij očerk s 116 risunkami . . . Spb. 1906, 25 r. [*Iconographia Dni n. I. Chr.;* cum 116 imagg.]

I. K. Kondrat'ev, Moskovskij Kreml'. M. 1906 (190+2) Vil'de 0·50 r. [*De Moscoviensi Kreml.*]

Al. Kremlevskij, Posobie dlja izučajuščih pravoslavnyj hristianskij katihizis. Spb. 1906 (rec. Věra i C. 1906. 6 7 (I. Solov'ev); Cerk. Věd. n. 47 : Strannik 1906, 751—2) [*Adiumentum ad exponendum orthodoxum catechismum*].

A. P. Lebedev, Istorija razdělenija Cerkvej v IX, X i XI vekah s podrobnym ukazatelem russkoj literatury, otnosjaščejsja k etomu predmetu s 1841 po 1900 gg. Spb. 1906. (Tarov) 2 r. [*Historia ecclesiarum saec. IX—XI. cum bibliographia*].

A. P. Lebedev, Ob učastii mirjan na soborah. M. 1906 (47). [*Per episcopos constitui concilia*].

V. Lebedev, Poslanija sv. apostolov i apokalipsis. Kn. 3: 1 i 2 p-ija k Korinthjanam. Tambov 1906 (249) 1 r. [*Comm. in 1. et 2. Cor.*]

I. M. Lehnickij, Osvjaščennyj sobor v Moskvě v XVI.-XVII. věkah. Spb. 1906 (74) 0·40 r.

S. Lobačevskij Svjatyj Antonij Velikij. Odessa 1906. 1·75 r. [*De vita scriptis doctrina s. Antonii M.*]

N. Losskij, Obosnovanie intuitivizma. Spb. 1906. 2 r. [*Intuitivismus probatur.*]

A, Malcev, Pravoslavnyja cerkvi i russkija učreždenija za granicej. S. 86 risunkami Spb. 1906, (496+IV). 2 r. [*De ecclesia orthodoxa et institutis Russicis extraneis*.

A. Malevič, Kakimi pravami i preimuščestvami otličalis' episkopy v drevne-hristianskoj cerkvi. M. 1906. 0·45 r. [*De iuribus et praerogativis episcoporum in prisca ecclesia christiana*].

N. Malinovskij, O Bogě Iskupitelě. Dogmatičeskij očerk. Kamenec-Podolsk. 1906 (e Podol'skija eparh. vědomosti 1905) (359) 1·25 r. [*De Deo Salvatore*].

arhim Mihail (Bogdanov), Preobraženie Gospoda I. Hrista. Opyt ekzegetič. izslědovanija 17. i 18. gl. ev. Mtth. Kazan' 1906. (410) 2 r. [*De transfiguratione Domini I. Chr.*]
ep. Mihail, Akademičeskija čtenija po Sv. Pisaniju Novago Zavěta. III. Rimskaja Cerkov' i Poslanie k Rimljanam. Tula 1906. [*De eccl. Romana et ep. ad Rom.*]
D. Mirtov, Nravstvennaja avtonomija po Kantu i Nicše. Spb. 1905 (66) 0·35 r. [*De autonomia morali sec. Kant et Nietzsche*].
Th. I. Miščenko, K voprosu o sostavě predstojaščago sobora russkoj Cerkvi. Kiev 1906 (62) 0·40 r. [*Ad quaestionem de constitutione proximi concilii eeclesiae Russicae.*]
V. I. Nesmělov, Nauka o čelověkě [3] t. I. Kazan' 1906 (418) 2·50 r. [*Doctrina de homine.*]
P. V. Nikolskij, Voprosy žizni pri světě věčnosti. Publičnyja čtenija. Spb. 1906 (VII+161) (Rec. Strannik 1906, 131—3) [*Quaestiones vitae, aeternitate illustratae*].
G. Orlov, Igumen'ja Antonija, nastojatel'nica monastyrej Strastnogo i Aleksinskago. M. 1906. 0·40 r. [*De Antonia abbatissa.*]
G. S. Petrov, Zaprosy sovremennoj cerkvi. Spb. 1906 (111) 0.35 r. [*Quaestiones ecclesiae praesentis.*]
V. Th. Pěvnickij, Cerkovnoe krasorěčie i ego osnovnye zakony. Kiev 1906 (IV+296) 2 r. [*De arte dicendi christiana eiusque principiis.*]
E. Poseljanin, Svjatyja děti russkija i dětskie gody russkih. Spb. 1906 (162) 0·30 r. [*De sanctis pueris Russicis* (ss. Ioanne, protom. Kioviensi, Iacobo Borovic. Artemio thaumaturgo Verkoliensi, Demetrio principe (carevič) *et de annis sanctorum Russicorum* (Boris et Glěb, ven. Euphrosynae princip. et al. beat. et vener.)]
M. Posnov, Iudejstvo Kiev 1906 (II+267) 1·50 r. (e Trudy 1904—6) [*De Iudaeis.*]
A. S. Prugavin, Religioznye otščepency. Vyp. I. II. M. 1906. (209+252) 0·75+0·75 r. [*De dissidentibus in religionibus*].
S. G. Runkevič, O dobroděteli i podvigah po tvorenijam svjat. Vasilija Velikago. Spb. 1906 (166) 0·50 r. [*De virtute sec. s. Basilium M.*]
S. G. Runkevič, Arhierei Petrovskoj epohi v ih perepiskě s Petrom Velikim. I. Spb. 1906. (194) 2 r. [*De litterarum commercio inter Petrum M. et sacerdotes principes.*].
arhiep. Savva, Hronika moej žizni. Avtobiografičeskija zapiski; tom. VI. (1879—83) Serg. Posad 1906 (933) [*Chronica vitae meae*].
S. I. Smirnov, Duhovnyj Otec v drevnej vostočnoj Cerkvi. Serg. Posad 1906 XXII+341 [*De patre spirituali (confessario) in prisca ecclesia orientali*].
P. A. Sokolov. V poiskah pravdy žizni. Ekaterinoslav 1906 (IV. + 383). 1·50 r. [*In explorando vitae veritatem*].
P. A. Sokolov, Vojna s religiozno-nravstvennoj točki zrěnija. Eka-

terinoslav 1906, (36) 0·20 r. [*Quid de bello sec. religionem et mores statuendum sit*].

P. P. Sokolov, Problema věry s točki zrěnija psiḫologii i teorii poznanija. Sergiev Posad 1906. [*De fide quaestio psychologica et noëtica*].

V. Sokolov. Možno-li i dolžno-li nam molit'sja v cerkvi za usopšiḫ inoslavnyḫ? Sergiev Posad 1906. [*De facultate et officio precandi pro heterodoxis defunctis*].

A. Sosnovskij, Očerki religioznago soznanija[2] Novočerkassk 1906 (95) 0·50 r. [*De sensu religioso*].

N. Speranskij, Věd'my i vědovstvo. Očerk po istorii cerkvi i školy v Zap. Evropě. M. 1906 1·40. r. [*De magis earumque arte*].

N. Suvorov, Obem disciplinarnago suda i jurisdikcii cerkvi v period vselenskiḫ soborov[2]. M. 1906 (XI+400) 3 r. [*De ambitu iudicii disciplinaris et iurisdictionis ecclesiasticae tempore concilior. oecum.*]

N. Suvorov, K voprosu o tajnoj ispovědi i o duḫovnikaḫ v vostočnoj cerkvi[2]. M. 1906. [*Ad quaestionem de confessione secreta et de confessariis in ecclesia orientali*].

arḫim. Theodor (A. Buḫarev), O pravoslavii v otnošenii k sovremennosti. Vyp. I. Spb. 1906. [*Quomodo orthodoxia ad haec tempora referatur*].

M. Thivejskij, Duḫovnyja darovanija v pervonačal'noj ḫristianskoj Cerkvi. M. 1907 2 r. [*De donis spiritualibus in prima ecclesia christiana*].

Th. I. Titov, Cerkov', pastyrstvo i obščestvo v sovremennoj žizni. Vyp. I. Kiev 1906 [*De ecclesia, pastoribus, societate in praesenti vita*].

Th. I. Titov, Kritiko-bibliografičeskij obzor novějšiḫ trudov po istorii russkoj Cerkvi. Vyp. 5. Kiev 1906 (32 p.) 0·30 r. [*Conspectus crit.-bibl. eorum, quae recenter de rebus ecclesiae Russicae scripta sunt:* De 1) Malinovskij, Starec Eleazarova monastyrja Filothej i ego poslanija, 2) Bělokurov, Iz duḫ. žizni Moskovskago Obščestva, 3) Krylovskij (L'vovskoe stavropigial'noe bratstvo 4) De-Skroḫovskij, ot mraka k světu 5) Porfirij Uspenskij, Kniga bytija moego. 6) Zavitnevič, Al. St. Ḫomjakov.]

G. V. Tristram, Vostočnye obyčai v biblejskiḫ stranaḫ [2] 0·50 r. Spb. 1906 [*De moribus orientalibus in regionibus biblicis*].

S. V. Trojckij, Cerkovnyj sobor i mirjane Spb. (20) [*Non e solis episcopis constituendum esse concilium*].

I. P. Vartagava. Istinnyj pastyr'. Svjatootečeskij ideal ḫristianskago pastyrja. Simferopol' 1906. 0·50 r. [*Verus pastor.*]

V. Veličkin. Očerk istorii inkvizicii. M. 1906. (304) [*Inquisitionis historia*].

N. Zaozerskij, Osnovnyja načala želatel'nago dlja russkoj Cerkvi učreždenija patriaršestva. Serg. Pos. 1906 (54) [*De principiis constitutionis patriarchatus, ecclesiae Russicae optandi*].

K. Zaprudskij, Vselenskij Sobor (Istoriko-kanoničeskij etjud). M. 1906 (91) 0·40 r. [*De concilio oecumenico.*]
N. P., Duša životnyḫ. Učenie slova Božija i sv. otcov Cerkvi. Riga 1906, 0·30 r. [*De anima animalium*].
Zapiski peterburgskiḫ religiozno-filosofskiḫ sobranij (1902—3 gg.). Spb. 1906 (Prirožkov) 4 r.

RUTHENICA.

De statu praesenti ecclesiae et litterarum theolog. apud Ruthenos.

II.

Conspectus publicationum periodicarum theologicarum apud Ruthenos.

a) **Місионар (Misyonar)** Rik X. 1906. Vyd. vydavnyctvo čyna s. Vasylyja V. Redaktor O. L. Berezovskyj. Vyḫod. raz na misjac' v Žovkvi (1·20 K). (Missionarius). Cum supplemento Misyonarczyk (Missionarius pro parvulis) a Patribus Basilianis in Zovkva semel in mense editur. Pretium per annum 1·20 cor. N. 1—5. Pg. 1—160.

P. L. Berezovskyj continuat per omnes numeros descriptionem peregrinationis, quam in Terram sanctam suscepit, idque stilo populari: multa narrat de locis sacris, eorum natura, historia, cultura etc. Prior pars hórum articulorum „U svjatu zemlju — in Terram sanctam" inscriptorum iam in Missionario anni praecedentis publicata est.

P. A. Lozynskyj, olim Romae rector Collegii Ruthenorum, narrat ut testis ocularis de „Чудо сьв. Януария — miraculo s. Ianuarii Neapoli" (pg. 78—80, 111—6).

In tractatu „Pro Cerkov Ḫrystyvu" (de ecclesia Christi) auctor quidam explicat dogmatice modo populari ecclesiam et primatum Romani Pontificis. Tractatus continuatur per omnes numeros folii.

A numero tertio incipit P. A. Lozynskyj suos „Obrazky z misyj" — imagines ex missionibus.

b) **Католицкій Вехід. (Katołyckyj Vshid)** Organ russkoj katolyckoj molodižy. R. II. 1905. Vyḫodyt' u L'vovi z pečatni OO. Vasylyjan v Žovkvi. Rično 5 koron. — Editur Leopoli a iuventute theologica Ruthenorum quater per annum. Annus II. 1905. Pretium per annum 5 coronas.

N. 1—4. Pg. 1—398 et 81—192.

In parte prima continentur dissertationes sequentes:

O. Voljanskyj, Hrystyjan'skyj i antyḫrystyjan'skyj s'vitogljad a pryrodna nerivnist' i zavysymist' žinočogo pola. Naturalis imparitas et dependentia mulieris secundum christianam et antichristianam rerum humanarum philosophiam (n. 1—3). Ostenditur in reditu ad principia dogmatica et moralia ecclesiae catholicae solutionem faustam quaestionis de feminis consistere.

V. Fediv, Masony. — V. Fediv, De latomis (n. 1—3). Explicatur origo et tendentia ecclesiae inimica huius sectae perniciosissimae.

V. Fediv Strasnyj tyžden' u viršaḫ i pisnjaḫ. De hebdomada maiore in poësi et carminibus vulgi (pg. 64—102). Exponuntur passi-

ones Salvatoris iuxta apocrypha pulcherrimae poëseos plena vulgi Ruthenici.

P. Štokałko. Čy zakydy protyv sv. s'vjaščenomučenyka Josafata sut' pravdyvi? Sintne obiectiones contra s. Iosaphatum martyrem verae? (pg. 105—9). Solvuntur obiectiones quibus sanctus ille et celeber unionis ecclesiarum martyr arguitur, quasi schismaticos dure et intoleranter tractaverit.

S. Biłyn'skyj Dolja ruskyh unïjativ v Holmšynï. De fatis unitorum Ruthenorum in terra Chełmensi (n. 3—4). Enarratur iuxta documenta historica persecutio crudelis unitorum Ruthenorum ex parte regiminis Russiaci. Quaestio haec actualis facta est propter decretum tolerantiae nuper in Russia editum.

M. Ščepanjuk, Pres'vjata Evharystyja. De ss. Eucharistia (n. 3—4). Disseritur de institutione, materia, forma, ministro, effectibus sacramenti altaris.

M. Ščepanjuk, Ta sprava. De re illa (pg. 363—8). Modo polemico et apologetico demonstratur existentia Dei et Christi divinitas contra obiectiones auctoris liberalis in foliis iuventutis academicae M. Ukraina.

In Bibliographia mentio fit conspectus Slav. lit. theol. (pg. 43—4) et adducitur reprehensio, quam professor celeberrimus scientiae physicae in academia technica Pragensi, Dr. I. Puluj, natione Ruthenus (qui etiam novum Testamentum in Ruthenicum vertit) contra Drem I. Franko profert. Ostendit nimirum professor doctus, doctorem Franko in poëmate de mundi creatione diletantico modo, temerarie et sine argumentis scientificis religionem oppugnare (pg. 391—6).

In parte altera Kat. Vshidu continuantur homiliae s. Chrysostomi super Matthaeum habitae, et quidem homilia IV.-X.

Katołyckyj Vshid (v. supra), Annus III. 1906.

N. 1-2. Pag. 1—197 et 173—256.

I. Kłyvak, Pro buddyzm. De Budhismo (pg. 4—18, 94—112).

Ostenditur contra budhophilismum modernum systema budhaisticum esse atheisticum, ascesim falsissimam fovere, progressui generis humani perniciossimum esse. Pulchra quaedam budhismi ex religione christiana originem ducere demonstratur.

A. Tverdohlib, Korotkyj vyklad molytvy Gospodn'oi. Brevis expositio orationis Dominicae. (pg. 30—47).

T. Pasičynskyj, Istoričnyj ogljad rozvoju cerkovnogo s'pivu na Rusy. Conspectus historicus cantus Ecclesiastici apud Ruthenos (pg. 55—65, 130—6). Enarratur historia melodici cantus liturgici in ecclesia Ruthenorum secundum quattuor periodos.

S. Biłynskyj, Kil'ka sliv pro ikonostas. Pauca de iconostasi (pg. 66—81). Exponitur origo, evolutio historica iconostaseos (tabula seu paries, quae imaginibus sanctorum ornatur et navem ab altari distinguit). Merito affirmatur, iconostasim cum propria Ruthenorum indole nexu arctissimo cohaerere.

M. Ščepanjuk, Adam vo grisih. Adamus in peccatis (pg.

140—169). Egregia dissertatio apologetico-historica. Ostenditur contra Drem I. Franko — qui in publicatione Literaturno Naukovyj Visnyk (Nuntius litterario-scientificus) versionem posuit articuli Dris Landau ex folio Vindobonensi Zeit — ecclesiam catholicam ex mandato divino teneri moralitatem publicam custodire, porro ecclesiam hoc munus splendidissime implevisse et implere.

In parte altera homiliae s. Chrysostomi continuantur.

Charactere scientifico non obstante Kat. Vsḫid etiam poësim religiosam colit. Mentione digna sunt pulcherrima et vere poëtica carmina a I. Zaveruḫa composita (II. A. n. 3—4 et III. a. pg. 19—29, 113—5).

Inveniuntur etiam carmina religiosa a M. Dorockyj ex lingua Bohemica versa (II. a. pg. 35, 103). *O. Voljanskyj.*

SERBICA.

Glasnik pravoslavne crkve. 1906. 1—8.

Č. Mitrović, Brakorazvodni uzroci u hrišćanskom zakonodavstvu — De causis divortii in legislatione christiana (orientali) p. 36 44, 126—36, 222—33.

Sententiae huius scriptoris sunt hae: Matrimonium natura sua indissolubile est. Debilitati humanae indulgens iam legislatio Moysis divortium ob causas graves admisit. Apud gentiles magna hac in re erat libertas. I. Chr. — iuxta auctorem Serbicum — in solo adulterii casu divortium permisit. Hanc Christi de divortio legem ecclesia usque ad saec. IV. severissime observabat. Imperatores christiani libertatem divortii restringebant quidem, tamen legislatio pagana ab iis respicienda erat (43 -44); quapropter matrimonii separationem propria voluntate factam prohibuerunt, varias tamen divortii causas admiserunt (126 ss.). Legislatio matrimonialis civilis tempore Iustiniani definite ordinata est; divortium „cum damno“ et „sine damno“ („bona gratia“) distinguens varias divortii causas (127—33) sequelasque (134 36) enumerat. Alias divortii causas statuerunt Leo IV., Constantinus VI, Leo Philosophus, qui divortium propter amentiam unius partis admisit. Edito a. 1187. decreto imperatoris Isaaci II. Angeli, quod agit de divortii condicionibus in casu, si vir creatur episcopus, legislatio de divortio in imperio Byzantino absoluta est (225).

Secundum Dr. Č. Mitrović eccl. orientalis omnes has in legislatione civili statutas divortii causas admisit. Quod ecclesia iuste facere potuit (iuxta Dr. Č. M.); nam si Ch. divortium ob adulterium permisit, cur non possit dissolvi matrimonium ob alias causas matrimonio non minus quam adulterium nocivas (226). — Ad haec probanda auctor inter alia provocat ad „syntagma“ monachi Matthiae Vlastar a. 1335. editum a. 1349 in Slavicum translatum et ad Slavicam „Kormčaja knjiga“ (circa a. 1199—1207), quae legislationem matrimonialem Byzantinam suam faciunt (231). Cf. eiusdem auctoris (Dr. Č. M.) librum „Nomokanon der slav. morgenländischen Kirche oder die Kormtschaja knjiga“ Wien—Leipzig 1898. —

Ad haec pauca animadvertenda sunt.

Auctor Serbicus relationem eccl. orientalis (ante schisma) ad civilem in rebus matrimonialibus legislationem false exponit. Nec fontes sufficientes historicos vel canonicos ex temporibus ante schisma orientale pro suis assertionibus adducit, nec distinctionem inter separationem a toro et mensa et inter divortium facit.

Affirmationi D. Mitrović de acceptatis ab ecclesia legibus Iustiniani repugnant collectiones legum civilium ab ecclesia tunc receptarum: Collectio 87 capitulorum (inter a. 565 578 a Ioanne Schol. adornata cfr. *Milaš*, Kirchenrecht der morgenl. Kirche, Czernowitz 1897. p. 170)

continet sola excerpta ex Novellis Iustiniani; attamen neque Nov. 22. neque 117, quae sanciunt causas divortii et solubilitatem matrimonii, in hac collectione inveniuntur. Item Collectio 25 capitulorum (ex initio VII. saec. cfr. Milaš, o. cit. p. 171.) continet solas constitutiones ex Codice, et quattuor Novellas (137, 133, 120, 123) — minime autem Nov. 22 et 117. Item Collectio constitutionum ecclesiasticarum (sive Collectio tripartita sive etiam Paratitla — ex initio VII. saec. cfr. Milaš op. cit. p. 173.), quae continet omnes omnino leges Iustiniani in rebus ecclesiasticis, omnes quoque eiusdem leges de matrimonio — praeter Nov. 22. et 117.

Item Nomocanon Ioan. Scholastici (vel Nomocanon L titulorum — coaluit ex collectione canonum 50 titul. et ex superius memorata collectione 87 capitul.) nihil amplius continet ex legibus de separatione editis, quam quod Nov. 22. c. 14. et Nov. 134. c. 12. statutum erat de matrimonio uxorum militum, qui post decimum usque annum neque revertebantur neque ullum nuntium de sua existentia dabant. De legibus autem sancientibus solutionem matrimonii et causas divortii tacet sicuti priores collectiones.

Manifestum igitur est ecclesiam illius temporis hanc legislationem non recepisse, solubilitatem matrimonii non sanxisse, etsi inde nondum demonstretur, ecclesiam hunc usum ne tolerasse quidem, non tantum aliud suasisse (Cf. conc. Arel. I. Sl. l. th. II, 238.)

Verum tempore procedente status civilis tamen reformavit vel potius deformavit legislationem et disciplinam ecclesiasticam orient. In Nomoc. XIV Tit., 13. et 14. iam receptae inveniuntur leges Iustiniani de causis divortii, quae continentur in Nov. 22 et 117.

Nunc quaeritur, ubinam positum sit fundamentum huiusce receptionis vel agnitionis ex parte ecclesiae orientalis, quacum coniunctum est ius novi matrimonii post divortium idque lege concessum? Num hoc fundamentum ipse Christus eodem iure sancito [non exceptione dumtaxat tolerata cf. Sl. l. th. I., 159 s.] posuit, ut opinatur Mitrović? Certissime non posuit! Sed ultima ratio huiusce rei invenitur in ipsa miserrima conditione ecclesiae sub iugo imperii Byzantini degentis, — in eiusdem ecclesiae absoluta fere dependentia a statu civili, qui ore Leonis VI. Philosophi (in sec. dimidio saec. IX.) pronuntiare non abhorruit leges civiles canonibus ecclesiasticis praestare et praevalere, — in illis tristissimis igitur relationibus inter ecclesiam et statum civilem, quas nomine byzantinismi comprehendere solemus.

Breviter: causa doctrinae ecclesiae orientalis de solubilitate sacramenti matrimonii quoad vinculum est eadem, propter quam solutum est vinculum inter utramque ecclesiam: orientalem et occidentalem.

Demetrius Jaremko.

P. S. Protić, Hristos Bogočlovek (Christus Deus-homo) 9 31.— Eleganti stylo demonstratur Christum non solum verum hominem, sed et verum Deum esse; „apologia" ab Hettinger conscripta saepe allegatur.

M N. Milutinović, Pastirsko služenje starozavetnih proroka (De prophetarum V. F. munere pastorali) 32—35, 215—21. Continuatio ex a. 1905; continuabitur.

S Veselinović, Urzacije Singidunski (Ursacius ep. Singidunensis) 54—62, 146—59, 253—63, 338—51, 406—11, 498—506. Multis fontibus historicis innixus auctor tractat historiam huius episcopi ariani e saec. IV. Continuabitur.

P Švabić, Gerasim Domini, metropolit šabački. 63—78, 160—64, 264—84, 352—68, 412—24, 507—23. — Gerasimus, natione Graecus, a. 1816—30 ecclesiae metropolitanae Šabacensi praeerat; in sacerdotes et populum severius agebat, quapropter apud omnes in odio erat. Insuper Turcarum partes sequebatur; quibus rebus coactus a. 1830. Serbiam reliquit. Auctor epistolas eius ad celebrem Serbiae principem Miloš affert.

M. Šiljak, Osnovi pastirske službe svešteničke (De funda-

mentis muneris pastoralis sacerdotum — secundum epistolas apostolorum) 108 -25, 234—42, 326 - 37. Continuabitur.

S. M. Veselinović, Detinjstvo Hristovo (De aetate Christi puerili) 95—107. — Recitur exceptio criticorum contra Lc. 2, 47, Christum duodecim annos natum talem sapientiam, ut rabbini mirarentur, possidere non potuisse.

M. Čengić, Poslanica Grigorija IX. srpstvu i slovenstvu (Epistola Gregorii IX. ad Serbos et Slovenos). 165 -68. - Ex collectione „Monumenta Germaniae historica" affertur epistola, qua Gregorius IX. 13. Februarii a. 1234. superiores ecclesiasticos et populum Slavorum meridionalium invitavit, ut legatum suum benevole acciperent atque in convertendis haereticis Bosnensibus etiam armis iuvarent. - Allata hac epistola auctor, qui a. 1905 sinum ecclesiae catholicae atque ordinem s. Francisci reliquit, odium suum in „Slavophobum montem Vaticani" effundit.

Vl. T. Stojanović, Krštenje Isusa Hrista (De baptismo Iesu Christi. Sensus et character huius mysterii) 188—96. — Reiectis sententiis rationalistarum, qui vel factum historicum omnino negant (Bauer) vel perverse explicant (Weiss, Hase, Renan) auctor ostendit Christum per baptismum humilitatem ostendere atque indicare voluisse munus suum messianum eo ipso tempore coepisse. Si Mc 11, 28—30 prae oculis habetur, patet baptismum Christi etiam momentum dogmaticum habuisse. — Inepte autem auctor rationalistas simpliciter theologos occidentales appellat, ac si etiam catholici rationalistae essent.

V. P. Bošnjaković, Nil Sinajski (De Nili Sinaitici vita et operibus) 197 - 214, 315 - 15. Continuabitur.

R. M. Grujić, Srpske škole u beogradsko-karlovačkoj mitropoliji (De scholis Serbicis in metropolia Belgradensi-carlovicensi a. 1718 39) 425—42, 524—28. — Dissertatio solide scientifica. Pars reliqua sequetur.

Supplementi instar edita sunt: 1. „Doctrina duodecim apostolorum" (e Graeca in Serbicam linguam translata ab A. Obradović). 2. *S. M. Veselinović*, Lectiones ex patrologia; pars tantum. 3. Vigouroux „Manuel biblique" in versione Serbica; pars tantum, cf. Sl. l. th. II, 123—4.) *I Ivačković* et *P V. Markićević*, De litteris Serbicis theologicis a. 1904 et 1905; pars reliqua sequetur. *G R.*

SLOVENICA.

Fr. Kovačič, **Doctor Angelicus Sv. Tomaž Akvinski. (Doctor Angelicus S. Thomas.)** Maribor 1906. Pg. 67. Cor. 1·10.

Opusculum hoc, quod imprimis studiosae iuventuti acceptum erit, in duas dividitur partes. In prima auctor pertractat vitam Angelici Doctoris (pg. 1—50), in altera opera eius (pg. 57—66). De vita s. Thomae auctor accurate exponit omnia, quae fidi historici ex variis tabulis et chartulariis collegerunt. Iucunda erunt Slovenis lectoribus, quae auctor narrat de commoratione Angelici Doctoris in partibus nostris. Morabatur, ut traditum est ab annalium scriptoribus, per medium annum, in conventu Frisacensi (Breže) in Styria; hinc Vilacium (Beljak) in Carinthia perrexit ad visitandum s. Bonaventuram, quem ibi vitam S. Francisci Seraphici scribentem repperit dixitque illa verba: Sinamus Sanctum pro Sancto laborare. Quamquam auctor sobrie animadvertit haec nondum esse critico examine eliquata. In altera parte igitur agit auctor de operibus S. Thomae. Nempe enumerat omnia Angelici Doctoris opera, exponit breviter eorum summam, adnotat, si quae scientia historica nostrae aetatis pervestigavit, quae Thomam eorumque temporum

homines latuerunt (v. gr. de libro de causis, de operibus Pseudo-Dionysii aliaque). (Optarem, ut unicuique operi additum esset, quo circiter tempore opus conscriptum sit, quod quidem studiosis saepe non parum inserviret.) Praeterea enumerat editiones operum S. Thomae necnon graviores versiones. Haud pauci fortasse ignorant, aliqua S. Thomae opera in Graecum, Hebraeum, Armenum, immo Sinensem sermonem versa esse. Postremo enumerat etiam biographos S. Thomae, inter recentiores Fr. Jos. Ševčík, qui a. 1899 sermone Bohemico edidit librum de vita Aquinatis. Dr. *A. Ušeničnik.*

PARS DISSENSIONIBUS INTER ECCLESIAM OCCIDENTALEM ET ORIENTALEM COMPONENDIS DESTINATA.

IX.

Num ecclesiae orientales ab unitate catholica separatae habeant sacramentum extremae unctionis.

Est dogma fidei, extra ecclesiam Christi non esse salutem. Novimus vero, per hoc dogma ne gentiles quidem a salute simpliciter excludi, multo minus haereticos et schismaticos materiales separatis coetibus religiosis sine propria culpa adhaerentes. At si perpendamus, Christum Dominum in veram ecclesiam, corpus suum mysticum, continuo largissima flumina gratiarum derivare, Spiritum sanctum, quo vivit et regitur corpus Christi, speciali modo illustrare et ad omnem virtutem ac sanctitatem movere membra unius sanctae ecclesiae, et nihilominus innumeros catholicos maximam partem vitae suae transigere in statu peccati mortalis: merito non audemus confidere, relative magnam partem eorum, qui ab unitate catholica sunt separati, versari in statu gratiae sanctificantis. Et quid in hora mortis? Seponamus protestantes, qui praeter baptismum nullum sacramentum habent ideoque tum in vita tum in morte remissionem peccatorum gravium post baptismum commissorum tantum per contritionem perfectam consequi possunt. Consideremus autem, num adsint momenta, quae praebeant ansam pie opinandi, multos Orientales sedi apostolicae non obedientes vitam finire cum sigillo praedestinationis. Plerosque laicos et multos sacerdotes eorum esse in bona fide, merito supponimus. Porro in periculo mortis quivis sacerdos, etiam haereticus et apostata, habet iurisdictionem pro tribunali poenitentiae. Non est, cur timeamus, ne Deus schismaticis materialibus ultimam absolutionem sacerdotalem petentibus deneget gratias necessarias, ut ex sua parte praestent omnia requisita ad fructuosam sacramenti poenitentiae, proinde etiam viatici perceptionem.

Verum Concilium Tridentinum in prooemio doctrinae de sacramento extremae unctionis nos instruit, »quod clementissimus Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit

de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis praeparavit, quibus christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritus incommodo possint: ita extremae unctionis sacramento finem vitae tamquam firmissimo praesidio munivit.« Unde quaeritur, num Orientales habeant hoc firmissimum praesidium extremae unctionis sive, ut ipsi loquuntur, euchelaei (olei precum), quo muniti prosternant adversarium nostrum, qui maxime instante morte »omnes suae versutiae nervos intendit ad perdendos nos penitus et a fiducia etiam, si possit, divinae misericordiae deturbandos.«

Forte lectori ipsa quaestio videtur esse otiosa, cum clarum sit, omnes Orientales tam unitos quam dissidentes possidere mysterium unctionis infirmorum. Nam eorum sacerdotes vi characteris presbyteralis habent potestatem perficiendi sacramentum; qua potestate per nullam auctoritatem ecclesiasticam, ne per summum quidem pontificem, privari possunt. Sacerdotes ecclesiarum dissidentium adhibent eandem materiam et formam quam sacerdotes ecclesiarum unitarum, in quibus vere administrari s. unctionem non potest negari nisi inepte et cum contemptu clarissimarum decisionum s. Sedis. Requisita in ministris intentio neutris deest.

At si rem accuratius inspiciamus, quaestio forte videbitur ex contrario ideo esse otiosa, quod appareat clarum esse, Orientales dissidentes non habere sacramentalem unctionem infirmorum. Nulla quidem est dubitatio de potestate sacerdotum, nulla de eorum intentione; certe recta utuntur forma. Verum videtur esse manifestum, eos non adhibere validam materiam; ubi autem deficit valida materia, nullum fit sacramentum. Materia extremae unctionis est oleum benedictione episcopali consecratum. Docet nos concilium Tridentinum: »Intellexit ecclesia, materiam [extremae unctionis] esse oleum ab episcopo benedictum.« Unde Paulus V. die 13. Ianuarii a. 1611 declaravit »Temerariam et errori proximam« propositionem, »quod nempe sacramentum extremae unctionis oleo episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit.« S. Officium die 14. Sept. a. 1842 approbante Gregorio XVI. negando respondit ad dubium. »an in casu necessitatis parochus ad validitatem sacramenti extremae unctionis uti possit oleo a se benedicto.« Iam vero potestatem episcopalem consecrandi oleum infirmorum habent episcopi vi Ordinis sui. Presbyteri iique soli per suum Ordinem habent capacitatem, quibus dicta potestas per summum pontificem vel per episcopum cum consensu saltem tacito s. Sedis delegetur. Hanc vero delegationem secundum vigentem disciplinam Romani pontifices ipsi presbyteris latinis nunquam concedunt, multo minus episcopis latinis ius faciunt valide delegandi. Cum e. g. inter turbas Gallicas exeunte saeculo XVIII. Pius VI. rogaretur, ut presbyteris facultatem largiretur consecrandi oleum infirmorum, pontifex id recusavit. Per varia quidem decreta apostolica, quae hic referre ad finem nostrum non attinet, constat, presbyteros

orientales ecclesiarum unitarum potiri delegatione, de qua agimus. At nonne manifestam videmur enuntiare veritatem, si dicimus: »Romanus pontifex certe non permittit, ut presbyteri ab ecclesia catholica separati fruantur potestate tam extraordinaria, ut presbyteris latinis ne pro casu quidem summae necessitatis praebeatur? Est autem praxis universalis ecclesiarum Orientis dissidentium, ut presbyteri ipsi singulis vicibus, cum ministrant euchelaeon, oleum benedicant. Ergo etsi valida esset inunctio, si uterentur oleo a suis episcopis consecrato, de facto non conferunt sacramentum ideoque populi s. Sedi non adhaerentes carent fortissimo medio salutis.«

Nihilominus tuto licet statuere propositionem: Sacerdotes orientales etiam ecclesiarum ab unitate catholica separatarum gaudent potestate delegata benedicendi oleum infirmorum ideoque valide administrant s. Unctionem. — Diu ante schisma exortum per universalem disciplinam in Oriente vigentem presbyteri valide benedicebant oleum infirmorum; immo nullum extat testimonium, quo ostendatur, extra Occidentem illam potestatem unquam fuisse reservatam episcopis. Est igitur solum probandum, summos pontifices perfecto schismate presbyteris non ademisse immemorabile privilegium, quo fruebantur. Nihil sane faceret, qui ad contrarium evincendum ex nostro iure canonico colligeret poenas statutas in sacerdotes latinos deficientes ad schisma vel haeresim. Ecclesiae enim orientales semper proprio iure regebantur. Quis e. gr. asseret, quoties iam ante Michaelem Caerularium patriarchae imperii Byzantini schisma ad tempus excitabant, toties per Orientem suspensum esse sacramentum poenitentiae excepto casu periculi mortis et sacramentalem unctionem infirmorum? Sed ne ingrediamur generalem quaestionem satis spinosam de sequelis iuridicis schismatum orientalium; maneamus in nostra re. Poterant certe Romani pontifices permittere, ut presbyteri vetustissimo suo privilegio ultra fruerentur, quemadmodum pro articulo mortis omnibus sacerdotibus etiam apostatis dant iurisdictionem necessariam ad dandam absolutionem sacramentalem. Pontifices de facto presbyteris in schisma pertractis non sustulisse dictum privilegium, sequentes rationes, ni fallor, ostendunt.

1. Propter triste schisma s. Sedes nihil voluit mutare in antiqua disciplina vigente per totum Orientem. Omnes conatus summorum pontificum in id unum tendebant, ut tot populos ad unitatem catholicam revocarent. Quid etiam, quod nostram rem spectat, eos permovere potuisset, ut veteri praxi subtrahentes fundamentum iuridicum auctoribus defectionis, episcopis, solis reservarent potestatem consecrandi oleum infirmorum? Quin gravissimae rationes eis suadebant, ne quidquam maxime hac in re mutarent. Innumeri ex simplici plebe et ex laicis generatim de controversiis suorum praesulum cum episcopo Romano nihil sciebant; ne in mentem quidem eis venit, ut relicta ecclesia, in qua patres eorum vixerant,

coetui schismatico adhaererent: permanebant igitur simpliciter catholici. Plurimi alii existimantes, suos episcopos pugnare pro antiqua fide et legitimis iuribus, eos bona fide sequebantur; erant proinde schismatici mere materiales. Si vero pontifex presbyteros privasset delegatione ad benedicendum oleum infirmorum, hos omnes, catholicos et schismaticos materiales, privasset sacramento extremae unctionis et magno periculo perdendae salutis exposuisset sine ullo, quod assignari possit, commodo ecclesiae. Et tamen vicario Christi officium incumbit, ut pro viribus procuret aeternam salutem eorum, qui Christo Domino per baptismum sunt consecrati, imprimis eorum, qui corde et animo adhaerent verae ecclesiae. Summe autem efficax medium, ut morituri, etiam illi, qui sine propria culpa externo vinculo cum visibili capite eeclesiae non coniunguntur, ad aeternam beatitudinem pertingant, est sacramentalis decedentium unctio. Cura salutis tot populorum declarat, cur nullum extet documentum, quo s. Sedes revocaverit privilegium presbyterorum Orientis. Post defectionem Graeci episcopi et presbyteri nihil curassent talem revocationem ideoque sacerdotes sicut antea, sed iam invalide et cum sacrilegio aegrotos liniissent oleo benedicto a se et non ab episcopo.

2. Potestatem conferendi sacramentum confirmationis episcopi pariter habent vi characteris sui Ordinis; presbyteri pariter habent vi sui characteris capacitatem, ut eis potestas confirmandi delegetur. Hanc delegationem presbyteri orientales non minus quam ad benedicendum oleum infirmorum iam diu ante schisma possidebant. Coniungebant, quemadmodum adhuc faciunt, confirmationem cum ipso baptismo. Eandem delegationem confirmandi rarissime concedi presbyteris latinis saltem intra Europam, omnes novimus. Nihilominus s. Sedes presbyteris orientalibus post eorum defectionem non ademit generatim facultatem valide confirmandi. Exigebant per decursum saeculorum speciales conditiones quarumdam regionum, ut presbyteris ecclesiae catholicae non unitis privilegium ministrandi s. confirmationem auferretur. In talibus casibus delegatio presbyterorum illarum regionum expresse revocabatur. In aliis terris adhuc perdurat simplicium sacerdotum potestas confirmandi. Si quaeramus, cur Romani pontifices generatim non abrogaverint tantum privilegium presbyterorum, qui ab unitate catholica desciverant, oportet respondeamus, eos id fecisse, quia sine gravissima causa nihil volebant mutare in antiqua disciplina ecclesiarum orientalium et ob spirituale bonum populorum, qui revocata illa potestate debuissent carere mysterio chrismatis. Ergo cum sedes apostolica nunquam expresse abrogaverit eorundem presbyterorum delegationem ad benedicendum oleum infirmorum, a maiore dicendum est, eos adhuc potiri memorata delegatione. Maioris enim momenti ad salvandos christianos schismati implexos est sacramentalis unctio morte appropinquante collata quam sacramentum chrismatis infantibus datum. — In allato argumento omnia per se sunt clara excepta assertione,

presbyteros non unitos generatim adhuc frui potestate confirmandi. Sed etiam haec assertio per complura responsa s. Officii extra omnem dubitationem est posita. Ut unum exemplum proferamus, cum esset interrogatum, num schismatici conversi ad unitatem ecclesiae possint denuo sub conditione confirmari, s. Officium respondit 3. Iulii 1853: »Non expedire, quod confirmati a sacerdotibus schismaticis denuo liniantur post reditum ad unitatem; et ad mentem.« Mens autem ea esse declaratur, ut in casibus particularibus episcopus se informet de loco, ubi conversi fuerint chrismate delibuti. Si fuerit in Bulgaria vel in Cypro, in Italia vel in insulis adiacentibus vel apud Maronitas Libani, vel in aliis locis, ubi talis facultas expresse sit revocata, debere absolute fieri reconfirmationem. Si fuerit in Valachia vel Moldavia, in Asia vel in aliis locis, ubi talis facultas non fuerit expresse revocata, acquiescat. Si dubitetur de loco, de modo vel de alia circumstantia consideratione digna, »recurrat in casibus particularibus et consulat Benedictum XIV. de synodo dioeces. l. VII., c. 7 ss.« [1]) Benedictus XIV. l. cit. c. 9, n. 2 inter alia scribit: »Asserere…, sacramentum confirmationis ab ecclesia Graeca nunc penitus exulare, multis nominibus absurdissimum recte ostendit Goarius in suis notis ad Euchologium Graecorum p. 567. Equidem ex Concilio Florentino certo conicimus, Graecorum confirmationem, etsi a simplici sacerdote administratam, a Latinis Patribus ratam habitam. Cum enim Graeci inter 11 quaestiones sibi a Latinis post unionem propositas ad hanc quoque iussi sint respondere: ‚Quare episcopi non inungunt sacro chrismate, sed sacerdotes, cum hoc pontificibus sit datum?‘, t. 9. Collectionis Harduini col. 430 plene quoad hanc per Mitylenensem praesulem Latinis satisfecisse, ex eadem historia colligimus ec.« — Concludamus hanc secundam rationem verbis eiusdem Benedicti XIV., qui scribit (De synodo dioeces. l. VIII., c. 1, n. 4): »In ecclesia orientali mos viget a mille et amplius annis in ea receptus, ut ipsimet presbyteri, cum se accingunt ad infirmum inungendum, oleum in ea sacramentali unctione adhibendum benedicant. . . Hanc autem Orientalium consuetudinem ecclesia Latina non solum non improbavit, sed ratam habuit: refert quippe Goarius, a s. Congr. de propag. Fide approbatam eiusque impensis Romae editam synopsim vernaculam Neophyti Rhodini, in qua haec habentur: ‚Materia sacramenti extremae unctionis est oleum oliva expressum, a pontifice vel a sacerdotibus, qui praesentes fuerint, iuxta ecclesiae morem benedictum.‘« Nullibi, ubi doctissimus pontifex de nostra quaestione tractat, statuit discrimen inter presbyteros orientales unitos et nonunitos, quod attinet potestatem benedicendi oleum infirmorum.

3. Notum est, quantopere protestantes dignitatem sacramentalem extremae unctionis ideo oppugnent, quod non efficiat sani-

---

1) **Nonnulla alia huiusmodi responsa Romana licet videre in „Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide“ (Romae 1893) nn. 674 ss.**

tatem corporalem. Ritum a s. Iacobo praescriptum ordinatum fuisse ad restitutionem pristinae sanitatis. Quare cum nunc olei unctio non expellat morbum, dicendum esse, unctionem, de qua agit s. Iacobus, vel fuisse symbolum curationis per charisma miraculorum, quo gaudebant primi christiani, vel ad summum fuisse sacramentum temporaneum iam dudum extinctum. Scribit e. gr. Calvinus in Comm. ep. s. Iacobi: »Nihil absurdius quam sacramentum vocare, quod inane sit nec rem signatam vere nobis offerat. Donum sanationis fuisse temporale, fateri omnes coguntur, et res ipsa demonstrat; ergo signum eius perpetuum esse non oportuit: unde sequitur, non veros esse imitatores, sed simias esse apostolorum, qui unctionem inter sacramenta hodie reponunt, nisi effectum simul restituant, quem ante annos 1400 Deus mundo abstulit.« Iam vero theologi orientales non secus ac latini respondent, sacramentum non esse institutum, ut nos reddat immortales; attamen per experientiam constare, multos ope coelestis medicinae euchelaei a morbis suis liberari, et saepissime infirmos sacramentaliter inunctos manifestare saltem magnam alleviationem non solum spiritualem, sed etiam corporalem. Scribit e. gr. protohiereus Michael Arhangelskij in opere de evolutione ritus s. olei p. 244 s.: »Nunc quoque, quemadmodum tempore apostolorum et aevo subsequenti s. Unctio efficit plenam liberationem a morbo et perfectam sanitatem. Hoc testatur reverendissimus Macarius et de hac re varia testimonia scriptis sunt mandata. Idem quilibet cognoscere potest ex magno numero factorum, quae ministri sacramenti et subiecta vel alii, qui s. officio intererant, narraverunt. Si perfecta restitutio sanitatis non respondet consiliis Providentiae, tamen saepe magis minusve diuturna alleviatio a doloribus corporis vel animae aegroto contingit.« Facile quidem concedimus. in singularibus casibus posse subesse errorem, cum alleviatio post s. unctionem eveniens huic tribuitur. Sed si multi theologi, viri graves et veritatis studiosi, asserunt, saepe hunc effectum subsequi s. ritum, inepte quaereretur causa naturalis, quae toties per accidens concurrens unctioni felicem illum fructum produceret. Quare dicimus: Experientia teste euchelaeon a sacerdotibus ecclesiarum Orientis a centro unitatis separatarum administratum saepe restituit sanitatem vel saltem praebet alleviationem spiritualem et corporalem. Atqui sacramentum nullum fructum producit nisi valide sit receptum. Non reciperetur in Oriente valide euchelaeon, nisi presbyteri per consensum saltem tacitum summi pontificis haberent potestatem benedicendi oleum infirmorum. Ergo concedendum est, eos hac potestate insigniri.

Quivis videt, veritatem demonstratam gravem praebere rationem pie existimandi, multa membra ecclesiarum orientalium ab unitate catholica seiuncta, quae cum bona fide et sincera devotione recipiunt in fine vitae mysterium piissimae misericordiae divinae, feliciter esse perventura ad portum aeternae salutis. —

Dr. J. Kern.

X.

De miraculis acatholicorum.

Apud nos, catholicos, inter potissima praeambula fidei recensentur miracula. Hoc nomine appellatur factum externum, in quo habetur evidens manifestatio Dei. Concurrunt ad hoc et circumstantiae et ipsa natura facti.

Et primum circumstantiae. Etiamsi miraculum esset factum ordinis mere naturalis, productum ex integro naturae viribus, tamen propter speciales circumstantias et attenta Dei providentia posset prudenter haberi pro signo divinae voluntatis.

Quod signum tunc evadet certum et evidens, si natura facti transgrediatur naturales vires.

Cum igitur nostra disputatio versetur de veris miraculis in diversis religionibus, proderit primum stabilire, quando et quaenam facta possint proponi ut facta supernaturalia producta manifesto immediate a Deo.

Spectato quidem huius temporis scientiarum progressu periculosum sane est in medium adducere primam quamque visionem, extasim, aut sanationem muti, caeci et universim facta, in quibus agitur mera mutatio non destructio organi. Haec enim eveniunt ut plurimum naturali cursu, praecipue ut dicunt autosuggestione.

Eadem autem scientia quae circa talia facta compluria dubia movet, in aliis clare ostendit supernaturalem originem. Id praecipue de instantaneis sanationibus magnorum externorum vulnerum patet. His casibus monet Boissarie potissimum esse instandum. Attendantur igitur hae duae conditiones: ut 1. agatur de gravi visibili vulnere 2. sanatio fiat in instanti.

Eiusmodi miracula non esse imaginaria testatur opus eiusdem viri quod inscribitur: „Les grandes guérisons de Lourdes“: vel opus scriptoris Bertrin, Histoire critique des événements de Lourdes [10]; vel liber, cuius titulus est: Guérison subite d' une fracture. Récit et étude scientifique par L. van Hoestenberghe, docteur en médecine, E. Royer, d.e. m., A. Deschamps, S. I., d. e. m. et en sciences naturelles. Bruxelles 1900. Exempli gratia resumo brevissime famosum casum cuiusdam operarii Belgici, Petri de Rudder, cui anno 1867 truncus arboris rupit os sinistri pedis infra genu in tres partes. Partem mediam tractu temporis demortuam et 3 cm. longam medicus extraxit ita, ut remanentia ossa distarent inter se spatio 3 cm. Postea adiunxit se duplex vulnus, cancrema, quorum unum erat in poplite latissimum et profundissimum ita, ut in fundo cerneretur extremum utrumque fragmentum. Sic res mansit ultra 8 annos, vanam reddens quamlibet spem et curam medicorum. Demum anno 1875 in preregrinatione ad celebre sanctuarium N. D. de Oostacker Petrus orans coram statua Deiparae in instanti pristinam sanitatem recuperavit et prosiliens firmo gressu sine minima claudicatione adiunxit se processioni. Appellati medici explorarunt 1. utrumque cancrema evanuisse, 2. novum os 3 cm. longum accrevisse, 3. utrumque distans fragmentum cum eo coaluisse,

ita ut uterque pes paris longitudinis esset. Quod anno 1899 iterum comprobarunt medici facta exhumatione et inspectione cadaveris eiusdem Petri quatuordecim mensibus ante defuncti. Percelebrem hanc sanationem obiecit Dr. Boissarie calumniis noti scriptoris Zola. Si quis desiderat repetere inquisitiones in veritatem huius facti, convertat se vel ad Dr. Boissarie, (bureau des constatations à Lourdes) vel in patriam Rudderi quae est Iabbeke auprès de Bruges in Belgio.

Dixi in tali re manifestam esse divinam intercessionem, quod breviter sic probari potest. Ut succrescat novum os aut sanetur vulnus necessaria est nova materia, nova caro, qua pars deficiens restituatur. Quae nova caro formatur ex sanguine. Videlicet e cibo fit sanguis et e sanguine corpus — hoc est certum. Haec autem formatio non potest fieri nisi paulatim, nam sanguis transit per tenues venas exigua quantitate. Impossibilis igitur est naturali rerum cursu instantaneo sanatio, quae exigeret formationem maioris molis — ut in adducto exemplo. Impossibile, inquam, nam non est, unde haec nova caro, novum os sumatur. Cum id tamen fiat, idque invocato Dei aut B. V. auxilio manifestus est interventus omnipotentis Dei. Quae argumentatio utilis videtur praesertim pro practica apologia.

Ostensa existentia veri miraculi accedamus ad principale quaesitum: Utrum verum miraculum possibile sit in compluribus diversis religionibus. Considerationi nostrae hic non obicitur miraculum factum v. g. a B. V., cuius possibilitatem omnes concedunt, sed miraculum factum ab homine heterodoxo sive vivo sive mortuo.

Quaestionem hanc dissimulare non expedit. Etenim ex una parte quidem certum est inter Catholicos etiam nunc evenire vera miracula ad invocationem sanctorum a morte recentium. At ex altera parte idem deprehenditur etiam apud Orthodoxos. Adducatur e. gr. eremita Serafim, aut metropolita Filaret, qui floruerunt praeterito saeculo. Hoc autem tempore quis ignorat Ioannem de Cronstadt? Itaque quaeritur, quomodo id explicetur. Difficultas est obvia: Cum enim Deus sit verax, nequit approbare falsum cultum. Atqui miraculis id faceret. Nam miraculum ostendit rectum et verum esse modum, quo defunctus Deo servivit et ad salutem pervenit. Accedit quod miraculum attenta veracitate Dei certe est signum obiectivae et non solum subiectivae sanctitatis. Atqui ad obiectivam sanctitatem pertinet certe etiam recta fides.

Tamen videtur satis tuto concedi posse **non repugnantia** miraculorum apud heterodoxos et puto hanc unicam esse possibilem solutionem.

Consideremus igitur hunc duplicem casum:

1. Ad virum sanctum sed heterodoxum adducunt infirmum, ut oret super eum. Qui rem postulatam facit et hominem sanat. Fierine id potest? *Potest.*

2. Ad tumulum heterodoxi sancti aliquis orat et continuo sanatur a gravissimo vulnere. Potestne id fieri? *Potest.*

Ratio utriusque rei est quod Deus sic approbat bonam vitam, nequaquam fidem — saltem non dogmata, quibus heterodoxi a nobis differunt. Quod **probo:**

1. Miraculum respicit directe vitam et non fidem. Hoc est certum; nam etiam nos invocamus Deum propter merita sanctorum et non, quod crediderunt. Respondet id verbis D[ni] dicentis: Non omnis qui dicit mihi Domine Domine etc.

2. Fides igitur solum indirecte approbatur, in quantum erat radix sanctae vitae.

Atqui ad bonam vitam non ducit totum depositum fidei, sed solum pars eius practica, doctrina moralis, complectens potissimum dogmata de immortalitate animae, de redemptione, Deo retribuente et iustificante, decalogum eiusque evolutionem, consilia evangelica etc.

3. Ergo sequitur, ut — supposita sane bona fide, quae de cetero facile habetur — homo agere possit vitam vere sanctam etiam in cultu falso, dummodo hic retinuerit salvam christianam doctrinam moralem, licet in aliis dogmatibus magis speculativis erret.

4. Et vice versa: Miraculum approbans vitam approbat solum hanc doctrinam moralem et nihil amplius. Haec autem moralis doctrina habetur integra etiam apud aliquos cultus heterodoxos.

Ergo potest apud eos miraculum fieri sine ullo praeiudicio veri cultus.

Confirmo. Providentia et bonitas Dei exigit miracula etiam inter acatholicos — in sensu quidem nuper descripto.

Deus enim vult omnes salvos fieri. Ergo vult, ut etiam acatholici bene vivant. Atqui unicum absolute efficax medium ad incitandos homines ad vitam salutarem est favor, quem Deus ostendit sancte viventibus, seu miraculum. Convenit igitur, ut etiam apud illas nationes Deus modo extraordinario exaudiat preces hominum sibi devotorum, etsi bona fide in quibusdam rebus, quae in cognitione potius quam in agendo positae sunt errantium, et faciat miraculum.

Obicitur. Miraculum debet esse signum obiectivae et non solum subiectivae sanctitatis. Atqui ad obiectivam sanctitatem etiam recta fides exigitur.

Respondeo per distinctionem Miraculum obiectivam sanctitatem eminentem sive in gradu perfecto sive etiam minus perfecto et incompleto significat — concedo. — Miraculum est signum obiectivae sanctitatis in gradu solum perfecto — nego.

Homines absolute sub quolibet respectu sancti sunt admodum pauci. Exempli instar sit B. V. Ceteri fere omnes etiam erroribus et defectibus obnoxii erant et Deus tamen eos glorificat etiam magnis miraculis.

Distinguo igitur minorem propositionem: Ad obiectivam sanctitatem recta fides pertinet: si agitur de absoluta sanctitate, concedo, si agitur de minus perfecta, subdistinguo: tum exigitur fides recta de toto deposito, omnibus dogmatis — nego. Sufficit enim — supposito inculpabili errore — ut sit vera et recta saltem in doctrina morum. Si enim non obstant miraculis ceteri morales defectus non potest obstare invincibilis error de dogmate speculativi ordinis. — Itaque veracitas Dei certe ad miracula obiectivam sanctitatem exigit,

Quae tamen variis defectibus non repugnat, inter quos etiam heterodoxia esse potest.

II. Obiectio. Huiusmodi miracula confirmant heterodoxos in errore.

Respondeo: Hoc fit solum per accidens et ex iusta causa, ut dictum est supra. Sic autem Deus permittit tot alia mala, non est igitur, cur hoc permittere non possit, praesertim cum data occasione cognoscendi veram fidem, quae etiam habet et longe plura miracula, error hic statim evanescat.

Corollarium. Itaque sedulo est distinguendum inter miracula ordinaria, quae fiunt a Deo sive ad glorificandum hominem iustum sive ad praemium fiduciae, et inter miracula facta expresse ad confirmationem religionis. Non enim quodlibet miraculum est testimonium verae fidei. — Hi casus rariores sunt et diiudicantur ex circumstantiis. Huc imprimis miracula Apostolorum et Martyrum spectant, nostris autem temporibus miracula facta in Lourdes, quae sunt in intimo nexu cum infallibilitate Romanae Ecclesiae.

Placet concludere verbis professoris Lépicier, ubi fit mentio miraculorum Ioannis de Cronstadt:

„Questi miracoli, se pur sono da considerarsi come autentici, di diritto appartengono alla Chiesa cattolica, poichè non sono diretti a conferma della dottrina degli ortodossi, bensì di una santità che è appunto in armonia con i principii cattolici.“ (Miracolo, pag. 202 annot.) *J. Pořícký.*

V.

De sacramento poenitentiae.

Quaestio II.ª De necessitate usus potestatis clavium.

Thesis III.

Ut certo valide baptizatis gravia peccata remittantur, subiectio potestati ecclesiae in re vel saltem in voto implicito necessaria est necessitate medii ita, ut et votum determinate sit necesarium necesitate stricta, et ipse usus potestatis remittendi sine ullo praecepto novo superaddito sit necessarius determinate necessitate privilegiata. [1])

Declaratio. „Necessarium necessitate medii illud dicitur, sine quo, etiamsi nulla obligatio moralis violetur, finis nequit obtineri“ (Palmieri, De poen. th. 10, IV), vel clarius: necessarium necessitate medii est id, quod per modum causae positive ita ad salutem confert, ut sine illo salus obtineri nequeat. „Oritur enim ex relatione (obiectiva),

---

[1]) Praeter libros infra afferendos magna utilitate adhibuimus hic etiam tractatum nondum publicatum Ant. Straub, De sacramento poenitentiae.

qua unum ad alterum tamquam medium ad finem consequendum refertur, ideoque spectat ad ordinem ontologicum et obiectivum, cui etiam obnoxia sunt entia irrationalia; et quia hic independens est a nostra cognitione, ignorata non excusat [neque enim medii causalitàs, neque ipsa ratio condicionis pro effectu postulatae per operantis ignorantiam suppletur]. Neglecta vero non semper fundat culpam (poenamque: contra Anastas. Sin.. Interrog. 130), sed aliquam impotentiam consequendi finem intentum. — Multiplex autem est necessitas medii. Si enim unum sine altero obtineri quidem potest, sed cum magna difficultate, habetur necessitas medii latiore sensu accepta seu moralis, quae iterum suos habet gradus. Si vero unum sine altero simpliciter obtineri nequit, habetur necessitas medii proprie dicta: et haec est vel metaphysica, quae oritur ex essentiis rerum (e. gr. necessitas causae ad effectum habendum) vel physica" (Hurter, Th.dogm. compend. t. III. th. 196) e, gr. iurisdictio ad peccata remittenda —, quae vel ex naturis rerum oritur, vel ex libera Dei institutione, sc. eius, cui est potestas finis alicuius adeptionem cum certo quodam medio connectendi.

Praeterea eadem necessitas, quam oppositam morali appellamus propriam, in necessitatem stricte dictam et in necessitatem latius dictam (seu privilegiatam) et ipsa dispertiri potest. Prior illa urget, cum medium, de quo agitur, re ipsa seu actu in se adhibendum est; talis v. g. est necessitas gratiae pro salute sempiterna, fidei pro iustificatione adultorum. Altera adest, cum medium ita necessarium est, ut applicare illud interim sufficiat in voto, i. e. in seria animi voluntate: qualis v. g. est necessitas baptismi. Quod tamen non ita accipiendum est,quasi voluntas sola applicandi medii pro iustificatione instituti etiam interim sufficiat, sed quod desiderium medii recipiendi et propositum eiusdem expetendi sufficiat coniunctum alteri actui, ut caritatis vel contritionis; in quo altero actu votum, de quo agitur, implicitum quoque esse queat, quatenus qui vere Deum diligat, paratus eo ipso sit ad usum medii ex institutione Dei pro iustificatione assequenda requisiti (Cf. A. Zamjatin, Pokajanie p. 31; Sl. l. th. I, p. 112).

Necessarium necessitate praecepti illud dicitur, quod ideo pro consequendo fine fieri debet, quia faciendum est satis morali obligationi: seu est actio, quam imponit ille, qui habet potestatem obligandi ita, ut peccemus hac actione non posita. Sic ad conservationem vitae necesse est omittere actionem, quae punitur morte. „Haec necessitas oritur ex voluntate (subiectiva) superioris obligantis, spectat ad ordinem moralem, et quia ligat voluntatem mediante ratione, qua praeceptum innotescit, ignorata excusat, neglecta vero fundat culpam" Hurter l. c.

Si finis appetendus praecipitur, manifestum est necessitatem medii simul esse etiam necessitatem praecepti. Id quod etiam in nostra quaestione locum habet, cum finis remissionis gravium culparum peccatori baptizato appetendus sane praecipiatur.

Subiectio in voto, quae in eo est, ut quis velit se actu subicere paratusque sit id facere, cum poterit, non est concipienda ut imponens

obligationem quam primum actu se subiciendi (quod putat Oswald, D. Lehre v. d. Sacr.. 5. Th., § 6: „baldmöglichst"). Sufficit secundum explicationem ecclesiae, ut fidelis semel in anno actu se subiciat. Ceterum cf. Ballerini-Palmieri, Opus morale t. V, n. 1031. et infra Sch. 2.

Votum inclusum contineri potest et actu contritionis, et actu attritionis illo, sine quo reatum culpae nec per sacramentum ullum nec per martyrium donari peccatori aliunde noscitur.

Duplici autem modo unus actus alterum continere potest. Uno modo, quem vocare licet simplicis propositi, actus proponens seu iam nunc imperans continet implicite actum propositum seu imperatum: ita actus (quamvis inferior) ipsius attritionis continet implicite actum caritatis, ex obiecto suo nobiliore praestantiorem, sive suo tempore, sive e vestigio eliciendum. — Altero modo actus actum in se continet, quasi totum suam partem virtualem velut actus appetens cuiuspiam obiecti fugientem obiecti oppositi; ubi actus continens pro ipsa formalis sui obiecti amplitudine obiectum materiale actus contenti sive appetendum sive fugiendum implicite complectitur, neque aliud nisi vel notitia vel sola memoria obiecti materialis postulatur, ut propellente virtute obiecti formalis ipsius actus continentis facultas etiam explicite ad hoc obiectum materiale attingendum connaturaliter, necessario continuo se protendat; unde perfectio ipsa actus sic contenti in actu continente iam includitur; ita propositum servandae legis Dei universae continet implicite propositum non peierandi; vel actus caritatis formalem cuiusvis saltem gravis culpae detestationem.

Porro modo isto altero caritas elicita ab homine peccatore, sacramentum sive ignorante, sive hic et nunc non cogitante, perspicitur continere votum sacramenti: vis sc. praesentis actus caritatis ea est, ut, dummodo remedium culpae promptum in voto sacramenti animo occurreret, ex ipso motivo suo caritas expresse et continuo remedium illud arripiendo adhiberet.

Secundum Gratianum, Hugonem a s. Victore[2]), Alexandrum Alensem, Bonaventuram, Jansenium necessitas

---

[2]) De sacram. l. 2, p. 14, c. 1: Quare non similiter Christus praeceptum dedit hominibus peccata sua confitendi, sicut discipulis petestatem dedit confitentium peccata dimittendi? Audi quare: Voluit Christus, ut a temet ipso surgeres, ut non quasi extorta et coacta videretur confessio tua. Idcirco quod ad se pertinuit, officium suum discipulis iniunxit, ut medicorum more aegros ad se venientes exciperent et sanarent. Medicis ergo dixit, ut curarent, sed infirmis non dixit, ut ad medicos curandi venirent. Hoc quasi certum esse voluit, quod aegri libenter salutem quaererent et se curandos offerrent, si medicos invenirent. Propterea solos medicos admonuit Infirmum enim ipse morbus suus sufficienter admonet, neque opus praecepto habet, si dolet. Tamen ipsi medici postea, quia negligentes in curatione sua aegrotos invenerunt, eos ad salutem quaerendam et admonitione sua excitarunt et praecepto attraxerunt. Confitemini, inquit apostolus Iacobus, alterutrum: . . . alter alteri, homo homini, non solum homo Deo, ... inter vos homines hominibus: oves pastoribus, subiecti praelatis, hi, qui peccata habent, his, qui peccata dimittere potestatem habent.

peccata clavibus subiciendi tantum ex praecepto ecclesiae provenit. Inter Russos N. Suvorov idem videtur sentire: qui et poenitentiam publicam disciplinarem fuisse pro criminibus, de quibus quis accusatus esset vel se ipse ultro accusavisset, eamque simul sacramentalem (cf. e. g. K voprosu o tajnoj ispovědi[2] M. 1906, p. 108) neque confessionem secretam antiquitus fuisse actum potestatis iudicialis sed meram animi contriti expressionem, de qua agatur Iac 5, 16, Io 1, 8—10, statuit (ibid. p. 112—3). Similiter S. I. Smirnov in Bogoslovskij Věstnik 1906. I. p. 614 iudicat, qui certe confessionem dicit non fuisse unicum peccatorum remedium, sed aequalem vim eleemosynam, lacrimas etc. habuisse. „Tol'ko v 12. v. tajnaja ispověd' stala obščeobjazatel'noj, tol'ko togda načala priznavat' nepreměnnym sredstvom proščenija vsjakago grěḫa vsěḫ ḫristian, a do togo vremeni byla liš' odnim iz sredstv proščenija grěḫov na rjadu s milostynej, slezami, proščeniem obid i proč". Etiam Al. Kremlevskij nuperrime (Posobie dlja izučajuščiḫ pravoslavnyj ḫristianskij katiḫizis. Spb. 1906) saltem obscure loquitur, cum dicit: „polučat' proščenie grěḫov čelověk možet i bez tainstva pokajanija" (p. 80) et „tainstvo pokajanija ustanovleno dlja našego udostověrija v polučenii proščenija (p. 93).

Pars I. (Necessaria est).

Dub. 1. Necessitas haec deberet colligi ex essentia potestatis traditae; atqui Scotus, Medina, Gabriel, Caietanus iure negant eam ex Io. 20, 23 posse colligi. Nam *a*) princeps, cum iudices constituit, non prohibet subditos, ne ad se ipsum confugiant; ergo neque Christus tradita apostolis illa potestate fideles vetuit ad se immediate recurrere. — *b*) Retentio utique ad ea peccata tantum extendenda erat, quae sine praecepto de confessione imposito apostoli eorumque successores comperire poterant. - *c*) Potestas retinendi supponit peccata; peccata autem contritione perfecta delentur. Peccata vero deleta retineri ab ecclesia non possunt, quia neque Deus ea retinere potest; non potest igitur verificari de eis illud Christi: Quorum retinueritis, retenta sunt. Sin quoad illa peccata verba Christi vera esse non possunt, ergo ad illa non se extendit potestas eis verbis collata; cum autem ex eisdem colligatur obligatio subiciendi clavibus peccata, nequit his verbis demonstrari necessitas subiciendi se clavibus etiam pro iustificatis per contritionem. — *d*) Sicut efficacia potestatis clavium, quantum attinet ad actum remittendi peccata, cernitur in eo, quod per eam remittuntur peccata hominum habentium attritionem, sed non pertingentium ad habendam contritionem perfectam, ita efficacia potestatis retinendi cernitur in eo, quod non possint nisi per hanc potestatem dimitti peccata hominum non pertingentium ad habendam contritionem perfectam. — *e*) Retinere non solum significat non remittere, sed etiam aliquem positivum actum ligandi aut obligandi, ut ex vi et proprietate verborum constat. »Sacerdos non retinet aliqua nisi aliquo modo sibi accusata« (Scotus, In l. 4, d 17 [q. un.] n. 12.). Ex verbo retinendi negative explicato non potest sumi efficax argumentum, quia, cum praecipue dicat actum positivum, inde solum potest haberi, quod sacerdos solverit vel ligaverit, solutum aut ligatum manere; cum hoc tamen stare poterit, ut quamvis ipse neque solvat neque liget, homo alia via solvatur vel ligetur. Cf. Jansenius, Concordia c. 147. — *f*) Potest sacerdos peccata venialia retinere et saepe retinet, cum poenitens non est rite dispositus ad absolutionem. Atqui tamen inde colligi non potest necessariam esse venialium confessionem; ergo nec ex eo, quod sacerdos mortalia retinere possit, illa necessitas inferri potest. — *g*) Potestas retinendi semper habebatur secundaria et minimi ponderis. Ideo neque

episcopis ordinandis tradebatur; sicut in baptismo potestas non baptizandi eo ipso ad est, cum aliquis baptizandi potestatem habet. Cf. Constit. apostol. l. 8, c. 5: Δὸς αὐτῷ, Δέσποτα παντόκρατορ,' διὰ τοῦ Χριστοῦ σου τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε ἔχειν ἐξουσίαν ἀφιέναι ἁμαρτίας κατὰ τὴν ἐντολήν σου, λύειν δὲ πάντα σύνδεσμον κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκας τοῖς ἀποστόλοις

2. Paulus apostolus 1 Cor. 11, 28 ab iis, qui in peccato sunt, aliud non requirit ante s. communionem, quam ut se ipsos probent, non vero, ut probentur ab aliis. Cf. Dionysius Alex. Ep 13 (ad Basilidem) in fin.

3. Si haec thesis vera esset, difficilior esset remissio in novo quam in vetere testamento.

4. Si sine usu clavium non constat salus, summo pontifici via salutis non patet, si peccat, cum nullum habeat in terra superiorem et iudicem, et tamen potestas clavium sit iudicialis Cf. thes. VIII., p. II., dub. 4.

Doctrina vera *1⁰* ex ipso Concilio Tridentino colligitur.

Sess. 6. cn. 29: „Si quis dixerit, eum, qui post baptismum **lapsus** est, non posse per Dei gratiam resurgere, aut posse quidem, sed **sola** fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento poenitentiae, prout sancta Romana et universalis ecclesia, a Christo Domino et eius apostolis edocta, hucusque professa est, servavit et docuit, anathema sit."

Sess. 14. De poen. cap. 2: „Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus."

Sess. 14. De poen. cap. 4: „Docet praeterea, etsi contritionem hanc aliquando caritatem perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam."

Sess. 14. De poen. cap. 5: „Dominus noster Iesus Christus e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ceciderint." .

2⁰ ex Io 20, 23. Si quis peccata subiecit potestati clavium, et retinentur, non possunt deinceps independenter ab eadem potestate remitti. Nam alioquin *a)* non esset verum illud: Quorum retinueritis, retenta sunt: apostoli enim tamdiu retinent, quamdiu non absolvunt; *b)* potestas apostolorum retinendi peccata esset inutilis. Necesse est igitur, ille, cuius peccata retenta sunt, rursus eidem potestati ad assequendam remissionem se subiciat.

„At, si ita est, etiam antequam prima vice se ei peccator subiceret, iam tenebatur se eidem subicere, vi institutae a Christo huius potestatis remittendi et retinendi peccata. Nam necessitas adeundi rursus idem tribunal vel oritur ex ipso facto libero, quod nempe quis prima vice adiverit, vel ex aliqua speciali lege Christi superaddita institutioni huius potestatis, pro iis, qui se iam subiecerint, vel ex generali lege obligante omnes peccatores ei se subiciendi.

Atqui non primum: nemo enim per actum liberum, quo utitur aliquo medio libero, renuntiat iuri, quod habet ad usum aliorum mediorum, si prius medium inutile evadat.

Neque secundum; nam Christi lex ita concipi deberet: possunt quidem fideles peccatores independenter ab hac potestate assequi alio medio remissionem peccatorum, verum, quoniam hoc novum medium ego instituo, quod est certius, volo, ut qui eo uti voluerit, eius etiam incommoda, si qua sunt, patiatur, et idcirco, si quis hoc tribunal adiverit pro obtinenda remissione peccatorum, suorum criminum causa non nisi in hoc tribunali finiatur: ita, ut non possit amplius uti alio medio, quo independenter a potestate hac assequatur remissionem. Iam vero constat non exsistere huiusmodi legem, quae iis, qui sponte utuntur medio posito in hac potestate, adimat ius utendi alio medio communi, quo independenter ab ea potestate possit idem effectus obtineri. Quod *a*) patet a simili. Peccata enim venialia potest quis, si velit, subicere clavibus; sed etsi eorum absolutio negetur, non ideo debet ea rursus subicere eorumque remissionem ab hac potestate obtinere: cur vero? quia nimirum neque antea tenebatur propter ea peccata tribunal hoc adire: et idcirco integrum ei est, etiam postquam adierit, alia usurpare media, ea nempe, quae prius quoque erant in eius potestate. Ex quo colligitur non ita esse institutam a Christo hanc potestatem, ut, cum spontanea, non obligatoria, est subiectio, nequeat independenter ab ea potestate obtineri remissio peccatorum eius, qui se subiecit. Id quoque *b)* colligitur ex ipso fine institutae a Christo huius potestatis. Est enim a Christo haec potestas instituta in bonum fidelium, ideoque ita instituta, ut fideles rationabiliter allicerentur ad eius usum. Rationabiliter autem homines alliciuntur ad usum alicuius medii prae aliis, cum vel consecutio finis, quam homines desiderant, necessario nectitur cum usu eius medii, vel saltem usus eius medii est magis conformis modo naturali et communi agendi hominum. Atqui, si Christus eam legem specialem tulit, fideles rationabiliter deterrerentur ab usu eius potestatis. Cum enim ex una parte certum [non enim esset dubium, si Christus specialem illam tulisset legem] sit aliud medium pro obtinenda remissione independens ab ea potestate, et ex alia parte *α*) haec subiectio sit per se molesta et difficilis humanae naturae, homines autem non soleant amplecti medium molestum, si alio possint eundem finem consequi; et *β*) fieri possit, ut ei, qui se subicit, negetur remissio ab eo, quem adit, ideoque homini poenitenti relinquendum esset id, quod est in sua potestate pro eo, quod non est [omnino] in sua potestate, quod nemo in re alicuius momenti facere solet, idcirco nemo vellet cum his periculis uti beneficio illius potestatis. Quapropter effectus illius legis esset deterrere omnes, ne adirent hanc potestatem a Christo institutam, quod prorsus repugnat eiusdem institutioni. — *c*) Ostenditur ex defectu rationis sufficientis huius legis, sine qua supponendum haud est Christum voluisse hac lege obligare fideles. Nam ratio nequit dici ea esse, quod quis peccaverit; haec enim communis est omnibus peccatoribus; neque ea, quod iam se subiecerit; cur enim propter opus bonum privabitur beneficio, quod alteri nihil tale agenti competit? Neque ratio dici potest haec esse, quia sc. medium hoc obtinendae reconciliationis certius est, quo qui uti velit, etiam eius incommoda subeat oportet; nam quid confert haec maior certitudo huius medii illi, qui absolutus

non fuit? In hac sc. hypothesi, cum ea non habeat locum, nequit esse ratio, cur ille poenitens ad aliquid amplius quam ceteri obligetur. Non est ergo, cur arbitremur hanc positivam legem superadditam fuisse a Christo institutioni potestatis clavium. — *d)* Tandem huius specialis legis nulla mentio occurrit in christiana traditione: in qua asseritur quidem lex Christi obligantis peccatores fideles ad subiciendum se potestati clavium, sed est lex valens ex aequo pro omnibus peccatoribus, et quae ex ipsa institutione potestatis colligitur. — Ea igitur lex Christi specialis admitti nequit.

Ergo ratio, cur teneantur idem tribunal adire peccatores, quorum peccata retenta sunt, ea est, quia etiam priusquam adirent, iam se ei subicere tenebantur.

Iam vero, si etiam prius peccator tenebatur, obligatio haec orta est cum ipso peccato: nam nullum aliud initium eius originis pro singulis peccatoribus assignari potest. Et sane liquet quod propter ipsum peccatum tenetur fidelis se subicere clavibus: cum ipso ergo peccato oritur haec obligatio. Subsunt ergo huic obligationi peccatores omnes eo, quod peccaverint, et haec obligatio praevertit quemcumque actum poenitentiae, quo peccator postea reconcilietur Deo.

Porro duplici modo potest ei fieri satis, sive duplici modo potest peccator se subicere potestati clavium: nempe tum re, tum saltem voto. Haec autem subiectio saltem in voto est necessaria; si enim peccatum remitteretur alio medio independenter ab hac potestate sine obligatione subiciendi illud clavibus, frustraretur institutio Christi. Cum autem cum hac subiectione conserta sit obligatio reapse illud praestandi, quod in voto habetur, cum occasio se dederit, non potest ita satisfieri, ut non amplius debeas, si potes vel tunc vel postea, te subicere actu." Palmieri, De poenit. th. 10: cf. Suarez, Disp. 17, s. 2, n. 20.

Idem confirmatur ex verbis Pauli 2 Cor. 5, 18 s. Cf. Hurter, Comp. t. III, thes. 247.

3⁰ Idem testantur Patres. [Augustinus], Serm. 392 (hom. 49 inter 50), n. 3: „Nemo sibi dicat: occulte ago, apud Deum ago, novit Deus, qui mihi ignoscat, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quae solveritis in terra, soluta erunt in caelo? Ergo sine causa sunt claves datae ecclesiae? Frustramus evangelium, frustramus verba Christi? Promittimus vobis, quod ille negat?" Cf. Serm. 351 et Ep. 228 ad Honorat. („Quantum exitium sequitur illos, qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt vel ligati", quem locum non posse accipi de sola exhortatione [cf. Collet, De poen. p. 2, n. 668] patet ex contextu, ut iam supra innuimus th. 2, p. IV. prob. min. fin.) — Leo, Ep. 108 (ad Theodor.) c. 2: „Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparetur aeternae, ut qui regenerationis dona violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent: sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei et hominum, homo Christus Iesus hanc praepositis ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et

eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent.“ — **Fulgentius**, De remiss, peccat. l. 1, c. 24; „Soli enim illi [ecclesiae] Dominus ligandi solvendique tribuit potestatem dicens: Tibi dabo claves regni caelorum etc. Quod ergo sancta ecclesia in hoc saeculo non solverit, ita insolubile manet, ut etiam in futuro solvi nullatenus possit. Ligatus est autem omnis homo, quem ista non solverit, nec consequetur aliquod solutionis beneficium, qui non conversus ad poenitentiam in ecclesia sibi dandam speraverit indulgentiam peccatorum.“ — Cf. etiam **Caelestinus** I, Ep. 4. ad episc. prov. Vien. et Narbon. n. 3 (th. 2, p. III. ad 10, A); **Dionysius Alex.**, Ad Cononem; **Aphraates**, Dem. 7, c. 11; c. 5.

Attendenda quoque est tota argumentatio patrum contra Novatianos, qui desperationem esse sequelam talis doctrinae contendunt. Cf. **Pacian.** (Ep. 3, n. 1): „quod post baptismum poenitere non liceat“; **Hilar.** (In Ps. 137, n. 8): „peccatis poenitentiam, veniam et solatium non relinquunt“ etc. Sed, si praeter claves ecclesiae alio modo remissio peccatorum impetrari potuisset, nulla fuisset ratio desperandi. — Adde traditionem in variis ecclesiis.

4° Idem probat usus in vetere ecclesia. Constat enim *a)* „ecclesiam antiquitus plures edididisse canones poenitentiales, quibus pro auctoritate condiciones ecclesia constituebat, quas servari a fidelibus oporteret, ut certorum criminum veniam a Deo per ministerium suum consequerentur; *b)* has condiciones non statuisse cum hac limitatione, si nempe fideles vellent uti hoc speciali medio ad remissionem obtinendam peccatorum, exercitio nempe suae potestatis: sed simpliciter omnes, quoscumque ea crimina peccantes iis condicionibus obligasse, si vellent, quod certe velle debebant, consequi remissionem suorum peccatorum coram Deo; *c)* illis condicionibus non servatis et negatam fuisse reconciliationem per ministerium ecclesiae et creditum fuisse negari eam quoque a Deo, unde et altaris participatio negabatur. Atqui praxis haec ostendit ecclesiae persuasum fuisse, quod usus suae potestatis sit necessarius fidelibus omnibus, etiam contritis, pro consequenda remissione peccatorum. Si enim ecclesia censuit (alterutrum vero censere debuit), esse liberum fidelibus uti eo medio, nullamque esse legem Dei, qua ad id obligarentur, ac contritos saltem eximi ab hac obligatione, et idcirco posse fideles alio medio independenter a sua potestate consequi remissionem peccatorum suorum, ecclesia non censuisset indignos esse communione dominica eos, qui illis suis legibus non fecissent satis; atque leges illae fuissent latae praeter auctoritatem ecclesiae concessam a Deo; in negotio enim remissionis peccatorum coram Deo ecclesia nihil potest nisi ex divina delegatione, et non potest efficere, ut inutile sit aliquod medium, quod Deus voluit esse sufficiens, quemadmodum nequit efficere, ut contritio perfecta non sit dispositio sufficiens ad iustificationem.“ **Palmieri**, De poen.. th. 10, VII.

Adde quod etiam peccata ultro revelata publice luenda erant id quod testatur **Gregorius Thaumat.**, can. 8 et 9 etc.: v. Th. 2, p. IV, ad 6. „Wenn Irenaeus, Tertullian und die älteren Kirchenväter

überhaupt lehren, die Weigerung, für ganz geheim gebliebene Sünden die kanonische Buße zu übernehmen, führe in die Hölle, so konnten sie gewiss nicht ahnen, dass man ihnen einst die stillschweigende Beschränkung unterschieben würde, falls jemand nämlich so dumm ist, diese geheimen Sünden zu bekennen.“ Bickell in Zeitschrift f. kath. Theol. Oenip. 1877, p. 417.

„Constat denique fideles, qui in crimina lapsi essent, cum periculum mortis urgeret, petivisse ab ecclesia veniam et reconciliationem, eamque veniam, quae per actionem poenitentiae dabatur, petivisse sollicite et vehementer; abhorruisse quidem plures a labore poenitentiae, nunquam vero excepisse (exceptione, quae rationabilis visa sit) iniuste ab ecclesia condiciones statui pro concedenda reconciliatione, et posse se, citra ministerium ecclesiae, veniam consequi suorum peccatorum. Patent haec ex testimoniis Coelestini et Leonis et ex historia poenitentiae canonicae priorum saeculorum et ex epistolis s. Cypriani, quae ad lapsos spectant. Non pauca quidem ex his immediate spectant ad ea crimina, pro quibus publica poenitentia agenda erat, quae erant crimina graviora et manifesta; at, si necessarium fuit ecclesiae ministerium pro remissione eorum, dicendum est, habitum fuisse necessarium pro ceteris quoque peccatis; nam unicum discrimen inter haec et ea graviora crimina in hoc positum erat, quod pro his certa esset statuta et publica poenitentia agenda, pro reliquis permitteretur arbitrio sacerdotis excipientis confessionem determinatio poenitentiae.“ Palmieri, de poen. th. 10, n. 7.

Nota: Idem probabitur domonstrata necessitate confessionis ex traditione.

Ad 1. *a*) patet responsum ex primo argumento.

b) Non sola peccata ecclesiastica posse remitti iam ante ostendimus. Cf. thes. 2, p. II, d. 7 etc.

c) Potestas retinendi potest spectari in tota sua amplitudine seu complete, prout analysi instituta verborum Christi cognoscitur, et incomplete, id actu efficiens, ut peccatum actu maneat ideoque et hoc titulo perduret obligatio redeundi. Complete spectatam novimus ipsa sua institutione seu exsistentem in actu primo exigere, ut omnia peccata mortalia post baptismum commissa, sibi directe remittenda subiciantur. Manifestum est hanc functionem exigentiae porrigere se ad omnia peccata mortalia admissa. Cf. Palmieri, De poen. th. 10, III.

d) »Dicere potestate clavium non posse retineri nisi peccata mortalia hominis baptizati non pertingentis usque ad habendam contritionem perfectam, idem est atque dicere haec peccata non posse retineri nisi dependenter ab hypothesi, quod is, cuius peccata retinentur, nolit recurrere ad medium contritionis perfectae. Quod si verum esset, iam consequenter asserendum esset, non per actum habentis potestatem clavium, sed per actum illius, cuius peccata retinentur, contingere, ut remissio horum peccatorum retenta maneat potestati clavium«. De San, De paen. n. 277.

e) »Dicimus antiquos patres illam retentionem per negationem veniae explicasse, ut videre licet in Cyrillo, Euthymio, Ruperto et aliis et non posse aliter exponi, si verbum retinendi referatur immediate ad ipsas culpas, sicut verbum remittendi, quia culpa ipsa non potest directe per actionem positivam retineri: quamquam iudicium ipsum, quo aliquis iudicatur indignus absolutione, actus positivus sit, quem

Concilium Tridentinum appellavit ‚proferre sententiam retentionis‘. Hic autem actus positivus non impedit, immo confirmat consecutionem factam; nam, cum sacerdotes ex vi huius potestatis habeant ius ferendi hoc iudicium remittendi vel retinendi peccata, iuxta merita causae, necesse est, ut poenitentes coram illis compareant«. Suarez, disp. 17, s. 2, n. 18.

f) »Quando sacerdos retinet peccatum mortale, efficaciter, ut sic dicam, retinet, non solum quia, si clavis non erret, culpa vere manet, sed etiam, quia licet fortasse erret, semper manet obligatio procurandi absolutionem in illo foro; quando vero sacerdos negat absolutionem peccati venialis, solum retinet illud secundum quid, sc. quoad hoc, ut sacramentaliter non remittatur; non vero ita retinet, ut maneat necessario subiciendum illi foro«. Suarez l. c. Unde vero haec differentia colligatur, ostendetur infra Thes. 7, p. IV.

g) Sufficit nonnumquam exprimere tantum id, quod est primarium.

Ad 2. Consuetudo ecclesiastica declarat probationem ad communionem requisitam esse usum clavium. Hinc legimus in confessione s. Fulgentio adscripta, quae habetur in sacramentario s. Gregorii: »Ego corpus Domini et sanguinem eius polluto corde et corpore sine confessione et poenitentia sciens indignus accepi«. Idem invenies in libris poenitentialibus Alcuini et Egberti, in sacramentario Turonensi. Cf. Frank, Bußdisciplin der Kirche 2, c. 5; cf. Thes. 2, p. IV., A.; Thes. 10, p. II. ad 1.

Ad 3. »Advertendum est, quod per illum eundem actum caritatis aut contritionis, quo remissio statim obtinebatur ante institutum sacramentum, etiam modo in nova oeconomia obtinetur, quin alius actus sit necessarius; ergo eadem vis, quae caritati aut contritioni prius competebat, etiam nunc manet. Probatur antec. Etenim, ut actu obtineatur nunc remissio peccatorum, non requiritur praeterea nisi votum sacramenti: hoc autem votum non est actus distinctus ab ipsa contritione; est enim voluntas faciendi quod Deus vult, quae ad contritionem spectat, est enim pars propositi; eademque est in se ac illa voluntas, quae prius necessaria erat, terminative tantum differens: sicut enim haec voluntas prius referebatur ad ea omnia, quae ex lege naturae aut institutione Dei facere aut velle oportebat pro obtinenda remissione peccatorum, puta quaedam sacrificia pro peccatis, ita modo posita institutione sacramenti, ad ipsum, non ad alias institutiones abolitas refertur, ipsumque complectitur. Obligatio vero confessionis, quae manet, non suspendit efficaciam contritionis, statim enim iustificatio confertur.« Palmieri, De poen. th. 10, n. VI. — Ratio vero huius obligationis est haec: »Vult Deus, ut quae praeter ordinem a se statutum via quasi extraordinaria benignus confert, rata veluti habeantur ab ecclesia: non quod sine huiusmodi approbatione irrita forent, sed quod eam vicariam constituerit suam nosque ab illa ut filios a matre voluit pendere, ut spiritui privato viam praecluderet, illusiones illius, qui se in angelum transfigurat lucis, praepediret, oboedientiamque foveret et humilitatem. Ideoque ipse Christus illos, quos a lepra sanaverat, ad sacerdotes misit (Lc 17, 14) etc. Alia ratio est bonum commune. Alioquin enim potestas clavium frustraretur, cum quilibet facile contritum se esse sibi persuaderet«. Hurter, Theol. dogm. comp. III., th. 245, Schol. 2. Alia ratio — certitudinis de contritione perfecta; cf. Thomas Aq., Suppl. q. 5, a. 2, ad 1; q. 8, a. 2, ad 3; Lychetus, In Scoti prol. q. 1, n. 19 etc. — infirma nobis videtur esse.

Pars II. (Necessitate medii).

Dub. 1. Restitutio non est necessaria nisi necessitate praecepti; atqui usus clavium non est magis necessarius, quam restitutio. Nam

etiamsi quis ignoret necessitatem huius usus, potest consequi salutem, si habeat actum contritionis.

2. »Si absque omni alio praecepto positivo usus clavium [De L. loquitur de baptismo], Christus instituisset in necessarium remedium disiunctum illud ex usu clavium et voluntate huius usus, non posset homo per solam contritionem quantumcumque perfectam, disponi proxime ad iustificationem, quia contritio, non esset tunc voluntas actualis usus etiam implicite, sed solum esset implicite voluntas illius disiuncti necessarii ad salutem, sc. vel actualis usus vel voluntatis usus; ergo, si homo iustificaretur cum sola contritione absque alia voluntate determinata usus clavium, iustificaretur cum sola contritione absque alia voluntate determinata usus clavium, iustificaretur absque actuali usu clavium et voluntate usus, quod esset contra id, quod supponitur Deum statuisse neminem iustificare absque usu clavium vel voluntate eius usus. Fatendum ergo est necessitatem usus clavium in re vel in voto oriri ex praecepto positivo divino, quo usus clavium in re praeceptus est omnibus; ex quo praecepto oritur, quod nemo possit iustificari absque usu clavium, vel saltem voluntate usus; cum enim non possit extra sacramentum iustificari absque contritione, quae includit voluntatem servandi omnia praecepta, quorum unum est de suscipiendo sacramento, hinc fit non posse iustificari absque sacramento, quod Deus voluit habere virtutem iustificandi, vel certe absque voluntate sacramenti, quae necessario includitur in omni contritione, cum detur praeceptum de suscipiendo sacramento«. De Lugo De Euchar. disp. 3, s. 1 (Migne, C. th. t. 23 col. 76). Ita sentit inter alios Platelius, Synopsis p V., n. 629. Sasse, De poen. th. 17 schol. Stentrup, De sacr. in gen, th. 38, Dicastillo, de sacr. poen. disp. 4. n. 132 ss. et alii multi.

3. Actualis usus clavium non est necessarius necessitate medii, si peccata iam remissa sunt; sed per contritionem cum voto statim remittuntur.

4. Ex conc. Tridentino constat sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum ita esse necessarium sicut baptismus ipse nondum regeneratis; sed infantibus certe votum baptismi non est determinate necessarium.

Verum esse etiam quod in hac parte statuimus, ita probatur: Nullum aliud medium iustificationis (post baptismum) indicari potest praeter haec:

1. Ipse actualis usus clavium
2. Opus operantis peccatoris, quale est contritio vel caritas
3. Unctio infirmorum
4. Aliud sacramentum per accidens, ut Eucharistia
5. Martyrium ex singulari privilegio.

Atqui si nullum medium praeter haec est ad iustificationem, his omnibus inculpabiliter omissis nova quidem culpa evitatur, sed prioris venia obtineri nequit. Iam vero in his omnibus votum saltem implicitum utendi clavibus requiritur sive tanquam elementum essentiale, sive tamquam necessitate medii praemittendum. Ergo votum utendi clavibus est determinate necessarium necessitate medii ad gravia peccata post baptismum remittenda. Prob. min. Ad validam absolutionem per claves requiritur in suscipiente sicut in aliis sacramentis adultorum voluntas aliqua, per quam ipse sacramentum suscipere velit; atqui volitio haec est necessaria necessitate medii; nam quaecumque inter praesentem statum rerum et futurum finem adducendum interserere

opus est, recte appellantur media necessaria; neque sane sine illa voluntate remissio haberi potest, neque necessitatis huius ignorantia excusat, neque concurrit eadem voluntas solum negative seu removendo prohibens peccatum. Adde quod etiam ipsa contritio vel attritio, quae in usu clavium requiritur, si ad partes essentiales sacramenti pertineat, per actum voluntatis dirigi debet ad absolutionem accipiendam; et voluntate saltem implicita in actu doloris sufficientis vel hypothetica subduntur etiam illa gravia peccata clavibus cum fructu adhibendis, quae hic et nunc memoriae non occurrunt vel gravia non censentur vel olim rite subiecta existimantur. (Cf. De Lugo, De poen. disp. 14 s. 1. n. 4). — Sicut hoc medium usus clavium, ita et reliqua enumerata, ut cum fructu adhibeantur, necessario includunt aut supponunt votum peccatoris subdendi se clavibus, sive explicitum sive implicitum. Id patet ex I^a parte huius thesis.

Votum igitur utendi clavibus est necessarium necessitate medii. Iam vero hoc votum, utpote serium, fine careret, si res ipsa non similiter exigeretur, cum per praeceptum exigi nondum supponatur. Nec sane quisquam prudens legem ferens societati, sinceram rei aliquando capessendae voluntatem ut necessariam praestituit ita, ut rem ipsam tamen ommittere liberum maneat; „unde necessitates illas duas separare videtur prorsus idem atque intolerandam quandam repugnantiam consiliis divinae sapientiae inferre"; ergo necessitas obiectiva voti eliciendi sine neccessitate rei esse non potest. Praeterea non potest esse voluntas seria et constans, quin actio externa, quae voluntatis obiectum est, ponatur. Ergo necessitas actualis usus clavium vi ipsius institutionis mediorum ad remittenda peccata inducta est.

Quae necessitas non est mera necessitas praecepti seu necessitas praecepti ad institutionem mediorum superadditi; nam per eandem institutionem iam existit; neque potest primo et per se esse necessitas praecepti. Sed „inde est in praecepto quia medium necessarium" Cano, Relect. de poen. p. 5. Praeciperetur enim vel sola subiectio vel ipsa absolutio. Sed repugnat alicui praecipi illud, quod ab eo non dependeat; atqui absolutio vi clavium, sita in libero arbitrio sacerdotis, ab eo non dependet; nec sola subiecto actualis sine absolutione sufficit ut patet ex parte I^a.

Neque est necessitas medii stricte dicta. Remissio enim peccatorum potest etiam per sola media secundaria obtineri, et si claves adiri non possunt, ipsa salus, ut in sequentibus thesibus partim ostendemus.

Usus potestatis clavium est igitur medium necessarium primarium, et tantum necessitate privilegiata necessarius. — Cf. Duns Scotus, In l. 4, dist. 17 n. 13.

Ad 1. Votum rei tantum praeceptae est votum per se actus subiectivi ponendi a vovente; votum vero sacramenti est votum per se operis obiectivi recipiendi a vovente, quod sc. ne potest quidem ipsi imperari. Quocum cohaeret alterum discrimen; sc. votum rei cuiuspiam praeceptae, quamvis ipsum ut propositi proindeque contritionis elementum conferat de congruo ad veniam culpae, est tamen votum rei, quae ipsa, si libere ponatur, ad remissionem seu gratiam

primam efficiendam non conducit nisi negative, i. e. peccatum novum excludendo, vel remotius positive, peccatori actualia auxilia ulteriora et uberiora conciliando, vel, si res praecepta sit actus caritatis, quodammodo per accidens neque etiam instar perfectae et condignae causae gratiam remissionis exigendo, sed potius de congruo merendo; contra autem votum baptismi vel sacramenti poenitentiae est votum rei, quae veniae gratiam producit positive, immediate, per se vel ordinata ex proprio ipsius institutionis suae fine ad gratiam potius abolito peccato inducendam primum quam augendam, eandem postulando velut causa instrumentalis quidem, sed perfecta et condigna. Tertium est, quod votum rei praeceptae est votum rei, quae licet possit aliquando esse modo suo medium ad remissionem consequendam, ut actus caritatis, non tamen est dicendum medium per se necessarium; at votum sacramenti alterutrius memorati est votum medii non solum eminentis, sed etiam necessarii, idque non tantum materialiter nec divise necessitate qualicumque, ut simplicis praecepti, verum et formaliter et sensu, qui compositus vocatur, quod sacramentum pacto quodam vero est medium in medii ipsius ratione necessarium; neque enim secundum disputata ideo exsistit necessarium, quia est praeceptum, sed ideo praecipitur petitio eius, quia ipsum necessarium est, utpote per institutionem Dei exstans medium unicum primarium idque independens ita, ut secundarium quodvis non sufficiat nisi cum ordine ad medium primarium pro opportunitate adhibendum. — Accedit discrimen quartum, quod votum, iam etiam in se spectatum, rei praeceptae exterioris quidem pro facto reputatur secundum huius vim moralem totam, cum votum sacramenti non afferat effectus sacramenti omnes. — Est denique discrimen quintum, quod votum rei praeceptae cuiuscumque ideoque et ipsius rogationis sacramenti ad dispositionem illam pertinet, quae quadam sua congruentia allicere possit Deum ad gratiam remissionis, si velit, concedendam; sed votum sacramenti ut medii primarii, prout ab illamet dispositione per rationis saltem distinctionem internoscitur, gradum condicionis obtinet, qua non impleta Deus dispositionem qualemcumque pro venia donanda loco medii primarii reapse nequaquam acceptaret. (Straub).

Ad 2. Inutile agnovimus praeceptum positivum, quia ex modo ipso, quo Deus media instituit, praeceptum procurandi usus actualis clavium consequitur. Quare post institutam clavium potestatem omnis vera perfectaque contritio vel caritas peccatoris baptizati ad usum potestatis huius non minus quam ad res praeceptas ceteras referri intelligitur. Hinc per se votum usus talis implicitum coniunctum sibi illa habet, immo ab hoc voto realiter non distinguitur, cum sane sit in se voluntas custodiendi legem Dei ideoque insumendi media saluti necessaria et fugiendi culpam omnem saltem gravem; cuiusmodi propositum respiciens ex se omnia, quae Deus fieri vult, a lege nova condita iam etiam ad sacramenta per Dei voluntatem in re suscipienda terminatur; nec si votum sacramenti expetendi explicitum accederet, hoc, ad contritionem quidem, aliud exsisteret ac pars propositi eadem contritione comprehensi; qua in ratione cum aliis votis explicitis concineret. Similiter et attritio sufficiens ad reliqua media veniae secundaria cum fructu capienda, ut quae excludat peccandi (saltem graviter) voluntatem, votum exquirendi saltem sacramenta praestituta, si non explicitum, implicitum tamen in se contineret. Deinde autem praecipi homini peccatori ipsum sacramentum etiam repugnat; ergo si contritio tantum ad praecepta referretur, nunquam foret votum ipsius sacramenti, ideoque nodus solvi nunquam posset. Quamobrem potius dicendum, praecipi determinate homini peccatori voluntatem interiorem et petitionem sacramenti exteriorem, donec res petita obtineatur perseverantem; unde sit contritio implicite saltem votum, i. e. propositum huius voluntatis interioris et petitionis exterioris sacramenti; atqui

tale votum, h. e. propositum est necessario votum, h. e. desiderium ipsius sacramenti: nam qui vult nunc velle et petere tempore futuro obiectum aliquod simplex, iam nunc vult duo: et actum futurum, et aliquatenus obiectum illud unicum materiale aliquando obtinendum, in quod futurus actus tendat. Immo actus perfectae contritionis seu caritatis ex mente quidem nostra, implicitam ipsius sacramenti voluntatem comprehenderet, etiamsi usus actualis sacramenti neutiquam praeceptus foret, dum disiunctive aut sacramentum ipsum aut contritio includens sacramenti votum ut medium necessarium remissionis constituta esset Nam actus verae et perfectae caritatis proindeque contritionis ex propria essent a sua talis est, ut intimam praesentem quandam cum Deo coniunctionem petat, ut ea omnia, quae summo bono graviter displiceant vel inimicum Deo hominem reddant, non solum tempore futuro evitare vel auferre statuat, sed, quantum quidem est in se, iam hic et nunc removeat, ut ob id ipsum cuncta illa implicite saltem cupiat, quibus cupitis protinus in gratiam cum Deo homo redeat. Atqui ex hypothesi medium, quamvis non praeceptum, tamen opportunum gratiae divinae recipiendae est sacramenti votum, idque est etiam medium unicum eiusdem gratiae iam sine ulla mora obtinendae. Ergo etiam usu sacramenti non praecepto contritio perfectae caritatis voluntas implicita ipsius sacramenti esset. (Straub).

Ad 3. Non esset usus clavium iam necessarius, si liberum fuisset medium quodlibet eligere; sed quia constitutio mediorum, per quae ad finem remissionis homo veniat, a Dei voluntate prorsus pendet, contingere sane potest, ut medium quodpiam velut secundarium ad remissionem consequendam eatenus sufficiat, quatenus ad medium primarium quoddam ordinem aliquem secum habeat eumque exprimendum voto saltem implicito utendi, quantum fieri possit, deinde etiam medio primario; qua quidem institutione ipsa posita non potest quidem usus actualis medii primarii, sive post, sive ante usum medii secundarii, esse sub respectu omni necessarius ad veniam culpae obtinendam, proindeque non est necessarius necessitate medii stricta, verum usus ille necessarius est tanquam terminus connaturali, non praecise intentionali, appetentia postulatus ab ipso medio secundario interim adhibito, ad producendum terminum talem, ut complementum, per aliquod initium eius iam relato, et tanquam res, per se quidem maxime efficax, cuius explendae, quantum est in homine lapso, obligatio gravis etiam post usum medii secundarii perseverans intellegitur et postulatione illa et exinde, quod sine eius tempore suo exsequendae seria saltem voluntate vel ipsum medium secundarium nullam veniam attulisset.

Ad 4. »Sepositis parvulis martyribus, est omnibus hominibus necessitate medii ad salutem sempiternam necessarium baptisma, suscipiendum aut re ipsa, ut infantibus, aut certe voto implicito, ut adultis Straub, De Ecclesia Th. 11 n. marg. 350.

Schol. 1. Quaeritur, quid de eis dicendum sit, quorum baptismus est dubius. Eorum obligationem utpote dubiam (cum non baptizati non sint obligati: cf. Dicastillo, De poen. disp. 7 n. 11 ss.), nullam esse censuerunt D'Annibale, Ballerini-Palmieri, Bucceroni, Génicot, ignorantes tamen declarationem s. officii ex anno 1869 (12. Iul.) Rationem huius obligationis hanc assignat Noldin, De sacram. 223.: „Qui certo subest iurisdictioni ecclesiae, certam obligationem habet sua peccata confitendi; sed qui baptismum suscepit (sive certo sive dubie validum) eo ipso certo subest iurisdictioni ecclesiae: qui enim ritu externo a Deo praescripto ingreditur ecclesiam, societatem visibilem, iure eius membrum censetur, subest omnibus obliga-

tionibus, quae in ea vigent, et ab ecclesia iure divino cogi potest, ut obligationibus satisfaciat, donec probetur baptismum fuisse invalidum."

Schol. 2. Quaeritur quando urgeat obligatio se actu clavibus subiciendi. Guilelmus Parisiensis, Angelus, Alex. Alensis, Collet, alii docent eum, qui letaliter peccaverit, statim, i. e. data prima loci, temporis et confessarii opportunitate teneri ad usum clavium. Rationes eorum sunt „1⁰. quia non licet diu contritionem post peccatum differre, ob innumera, quae dilationem hanc sequuntur pericula. Atqui eadem fere pericula confessionis dilationem sequuntur, quia difficilis et admodum rara est contritio, quae extra sacramentum iustificet. 2⁰. quia vel ipsa luminis naturalis prudentia dictat remedia, quae aliquando necessaria sunt, tunc adhibenda esse, cum nequeunt opportunius adhiberi. 3⁰, quia opinio, quae uni tantum unoquoque saeculo ruinae occasio foret, vel hoc ipso mereretur abici. Atqui vix dubitare liceat annis singulis perire plures, qui confessionem distulerint, quia ad pascha usque citra piaculum differri posse crediderint." Collet, de poen. p. II. c. 5 n. 202.

„Haec tamen sententia communiter reicitur a theologis, quia nec praeceptum quidem contritionis obligat statim post peccatum [cf Thes. 4, schol. 3], ergo multo minus praeceptum confessionis, sine qua potest homo alia via iustificari. Et quidem stante decreto concilii Lateranensis, in quo solum praecipitur confessio annua, non videtur probabilis ullo modo illa sententia; nam exposuisset ecclesia gravissimo periculo peccandi omnes fideles praecipiens illis confessionem annuam, si ipsi haberent obligationem saepius confitendi, sicut, si episcopus aliquis conderet statutum, ut omnes audirent sacrum semel in mense, certe daret subditis occasionem cogitandi se liberos esse a frequentiore auditione sacri. [Quod contra hoc opponit Collet l. c. n. 204: »an quia vetat ecclesia, ne quis ultra annum in excommunicatione sordescat, ideo licentiam praebet anno toto in eadem remanendi" patet non esse ad rem.]

[Itaque] dicendum est, secluso praecepto ecclesiastico, obligare quidem praeceptum [validi (cf. Suarez, De poen. disp. 35 s. 4) usus clavium] in articulo mortis [si quis sibi mortalium conscius est], quia si tunc non impletur, exponit se homo periculo claro non observandi illud praeceptum. Sub quo casu comprehenditur ille, quando aliquis nunc habet copiam confessionis, quam postea non habebit per totam vitam. Est enim eadem ratio obligandi tunc ad confessionem, quidquid dicant aliqui, quorum sententiam probabilem dicit Ioann. de la Cruz, Direct. p. 2. de poen. q. 3. dub. 3. Et idem est si aliquis habet peccata reservata, a quibus adest nunc, qui eum absolvat, postea vero non habebit, a quo possit absolvi." De Lugo, De poen. disp. 15 n. 36 s.

„Extra mortis vero articulum videtur satis iuxta condicionem huius obligationis [praecepti] esse, quod ecclesia invigilet et obliget subditos, ne diu negligant aut differant confessionem. Ceterum immediate et per se non videtur praeceptum divinum aliquo determinato tempore obligare, nisi radicaliter, quatenus voluit obligare pro tempore ab ecclesia determinando" De Lugo, De poen. disp. 15

n. 39. Ita Suarez, Vasquez, Coninck, alii. — Gabriel, Dicastillo vero censent praeceptum divinum solum esse confitendi omnia peccata mortalia semel in vita; cf. Dicastillo, De poen. disp. 7, n. 34 ss. solventem argumenta contraria.

Dixi tamen „per se"; sunt enim aliqui casus, in quibus per accidens (secluso praecepto ecclesiastico) est obligatio peccata clavibus subiciendi. Primus est, quando sumenda est Eucharistia, ut constat ex Tridentino Sess. 13 cp. 7; quam obligationem ad alia sacramenta extendere voluerunt Paludanus et Adrianus: ad quae et suscipienda et conferenda digne sufficit certe contritio. Sed videri posset hanc obligationem esse non per accidens, sed per se, respectu praecepti divini confessionis ideoque per neglectum eius duo, ut putabat Cano, committi peccata; obligatio enim praemittendi confessionem non oritur velut ex sola natura rei propter dignitatem talis sacramenti, sed oritur ex speciali praecepto Christi. — Sed tamen „tali praecepto non per se et absolute praecipitur confessio, sed solum ut dispositio, si sumenda sit Eucharistia: tota ergo illa obligatio est propter Eucharistiam, et confessio non praecipitur nisi ut circumstantia Eucharistiae; . . . et ideo unum peccatum est talem actum sine debitis circumstantiis facere." Suarez, De poen. disp. 35, s. 3, n. 12. Cf. K. M. Ralles, *Περὶ τῶν μυστηρίων τῆς μετανοίας καὶ τοῦ εὐχελαίου*, Athenis 1905. § 7 p. 67—8.

Secundus casus est, quando confessio est medium necessarium moraliter ad superandam tentationem aliquam, quae aliter superanda non speratur. Tunc enim obligatio erit confitendi, sicut et ieiunandi vel orandi positis eisdem circumstantiis. Et, cum omnes simus in periculo peccandi mortaliter, si per annum differamus confessionem, videbatur Caietano et Petro Soto et aliis, sequi ex hoc teneri de facto fideles ad saepius confitendum per annum. Sed contra hoc est imprimis, quod ecclesia non ignorat plures ex Christianis confiteri solum semel anno: et tamen nunquam hunc „abusum" reprehendit aut insinuavit esse peccatum grave, solum praecepit confessionem annuam; per quod ostendit se non curare de frequentiore tanquam de re obligatoria. Deinde „obligatio illa frequentis confessionis ad vitandum periculum peccati mortalis vel esset obligatio confitendi venialia sola, antequam homo laberetur in mortalia, vel esset obligatio confitendi peccatum mortale primum, antequam laberetur in secundum. Neutrum dicendum videtur. Ergo non est asserenda talis obligatio. Minor quoad priorem partem probatur: quia dicere, quod omnes Christiani communiter obligantur sub peccato mortali ad confitenda venialia propter vitandum periculum, quod alias omnes communiter habent incidendi in aliquod mortale, imprimis novum est et contra omnium mentem et contra communem doctrinam, quae docet solum esse obligationem confitendi mortalia, quam doctrinam videtur universaliter approbare Tridentinum Sess. 14 cp. 5 dum dicit: Peccata venialia, quamvis utiliter in confessione dicantur, taceri tamen citra culpam posse. Deinde, si obligarentur sub mortali ad confessionem venialium propter illud periculum, obligarentur etiam sub mortali ad dolendum efficaciter de venialibus et ad proposi-

tum emendationis circa illa... Quod tamen videtur esse durissimum et contra omnium sensum ac contra theologos, qui docent voluntatem committendi venialia multa non esse mortalem sed venialem; quare multo minus erit mortalis carentia propositi circa emendationem aliquorum venialium... Licet vitatio venialium in genere esset medium necessarium ad vitandum periculum peccati mortalis, est tamen medium difficile satis eo, quod sit medium in communi, seu ablatio multarum causarum; media autem adeo difficilia non videntur ponenda sub mortali ad vitandum periculum mortalis. — Nunc iam probemus illam minorem supra positam quoad alteram partem. Scilicet . . iam confessio frequens non obligaret, ut vitaretur peccatum, si quidem confessio illo modo obligans iam supponeret hominem peccare mortaliter intra annum, non ergo obtineretur finis intentus, sc. impedire periculum peccandi." De Lugo. De poen. disp. 15 n. 49 ss. — Dices, impediretur saltem periculum frequentioris relapsus, si homo non exspectat post primum relapsum, quod transeat totus annus ut confiteatur. Sed etiam hoc excludit ratio tertia: sc. confessio frequens post peccatum ideo potissimum conducit ad impedienda alia peccata sequentia, quia nimirum qui confitetur, dolet efficaciter de peccato praeterito et proponit serio ac statuit firmiter apud se iterum non peccare. Tota autem haec utilitas et efficacia potest haberi sine actuali usu clavium. — Denique negari potest illa experientia, quod scilicet dilatio confessionis afferat secum illud periculum.

Restat quaestio num sit etiam obligatio confitendi propter periculum oblivionis; affirmant Io. Maior, Medina, Victoria, Dominicus Soto, Didacus Nugnus, Tournely alii. Sed „pauci sunt, qui non se exponant tali periculo quoad aliqua peccata differendo confessionem usque ad finem anni. Quare non videtur facile illa obligatio admittenda, licet omnibus consulenda sit frequentia confessionis. Dices qui postea carebit confessario, obligatur ad confitendum nunc, ne se exponat periculo non confitendi; ergo qui postea non recordabitur peccatorum, debet nunc ea confiteri, ne reddatur impotens postea implendi praeceptum confitendi sua peccata. Respondetur: imprimis satisfaceret illi obligationi scribendo nunc peccata, ut vitaret periculum oblivionis sequentis. Sed neque ad hoc tenetur [contra Vasquez, Cuniliati etc.], quia praeceptum est solum confitendi peccata quae nunc occurrunt memoriae praemisso examine humano modo; non est autem humanus modus illa exquisita et metaphysica diligentia observandi ac notandi omnia peccata et circumstantias prout successive fiunt et scribendi eas, ne memoria decidant, sed potius esset gravissimum onus et inutile, immo noxius valde laqueus conscientiae superadditus; quare non debuit praeceptum cum eo rigore imponi." De Lugo, De poen. disp. 15, n. 41.

Denique vix notatu dignum est contra Albertum M., qui B. Virginem apud s. Ioannem Ev. confiteri solitam putabat, non posse ab eo claves cum fructu et licite adiri, qui nullum peccatum commisit; patet tales et eos, qui venialium tantum conscii sunt, ab obligatione asserta esse exemptos.

A. Špaldák.

EXTERNA, AD NOS PERTINENTIA.

Die Kultur. 7. Jahrg. 3. Heft (1906).

Mar. Zdziechowski, Wladimir Solowiew. Ein Blick in das russische Geistesleben der Gegenwart. P. 304—322.

Allatis, quae Ehrhard de munere theologorum Austriae conferendi ad mutuam cognitionem atque reconciliationem dissidentium ecclesiae partium orientalis atque occidentalis sapienter monuit, *Z.* ad Solov'ev (1853—1900) transit, cuius »ganze Wirksamkeit bildet zugleich eine Brücke zwischen dem Osten und dem Westen« (p. 306).

Quae raro in uno homine inveniuntur, in eo coniuncta erant. Erat philosophus ingeniosus, qui doctrinam de mundo synthesi quadam comprehendere studebat; erat philosophus mysticus, qui quaerens ens absolutum persuasum habebat Deum a nobis immediate cognosci posse. Cuius mysticismi fundamenta profunda erant honestas et pietas, posita in persuasione vitam divinam, i. e. vitam voluntati divinae consentaneam, solam ducem esse ad Dei cognitionem. Unde doctrinae studium cum studio morum perficiendorum aptissime coniungebat, vitam agens monachi cupiditates frangentis. Idem praeclarus asceta vitae socialis erat spectator acutissimus, cuius iudicia tota Russia observabat. Idem asceta severus optima carmina amatoria scripsit, amoris purissimi et honestissimi expressionem.

Is, quamquam in slavjanophilismo, tunc in Russia Homjakov, Kirěevskij, Aksakov, Samarin auctoribus florente educatus erat, alia cum rebus magis convenire brevi sentire coepit: ecclesiam publica auctoritate in Russia praeditam status instrumentum esse, libertate carere, sine qua ecclesia, quod suum sit, efficere nequeat, cognovit; ecclesiae catholicae vim in ipsius universalitate sitam esse ratus salutem patriae in primatu Romani episcopi agnoscendo conspexit. Russiam magna esse praestituram et ius christianum ad effectum adducturam, si postpositâ officio suo nimia domesticorum admiratione ecclesiae catholicae uniatur.

Quae consilia cum effectu caruissent, Russiam, »Romam tertiam« quae sibi ipsa videatur, eodem modo superbiam suam expiaturam esse ac Romam secundam vates tristis cecinit (1894)

Maius tamen hoc periculum doctrinam tolstoismi existimabat, quam scripto ultimo (1900) acriter impugnavit, eis, quae antea exoptaverat, desperatis. Ubi Antichristi, in quo homine plus ingenii futurum sit quam nostra natura ferre potest, quique omni vitio careat, nisi quod praeter ceteros omnes se ipsum amet, non Deum, Tolstoj, magni alioquin a Solov'ev aestimatus, ipse exemplum est (Cf. de Vl. Solov'ev Sl. l. th. I., 71).

Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens X.. Heft 1—2. Brünn 1906.

B. Bretholz, Zur Lösung der Christiansfrage, p. 1—81.

Contra prof. J. Pekař (in Český časopis historický XI., 267—300 et al.) et Fr. Sasinek (in Vlasť II., 114—8) *B.* tenet ea, quae »Christianus« de s. Venceslao et s. Ludmila scripsit, non saeculo X⁰ orta sed e Cosmae chronicis (1125), cuius auctoritas in relatione de s. Adalberto p. 29—38 (contra eundem Pekař) defenditur, hausta esse ob eamque rem illum auctorem fide carere. Id cum argumentis aliorum optimae notae historicorum (J. Kalousek in Osvěta XXXIII. [1903], 108—27; 538—51; F. Vacek in Časopis musea království českého 77 [1903] et 78 [1904, 65—86], in Hlídka 1905 [cf. Slav. l. th. II., 86) tum propriis probat. Quae enim apud Christianum omissis eis, quae, ne falsarius se proderet, celanda erant, sensu carent, eisdem verbis apud Cosmam aptissime logiceque connexa occurrunt.

Die christliche Kunst. 1906 Juli.

Hub. de Dalberg, Die neue religiöse Kunst Russlands.

Theologische Quartalschrift. 1906. Tübingen Fasc. I.

W. Keierfeil, Die historische Entwicklung der glagolitischen Kirchensprache bei den katholischen Südslawen. P. 61—74 Lineamenta maxime insignia historiae liturgiae Slavicae describuntur. Notemus quae dicit p. 69: Dass das Neuslavische ausgeschlossen wird, ist der kirchlichen Praxis entsprechend, welche mit der einzigen Ausnahme der lebenden rumänischen Sprache — nur tote Sprachen als liturgische zugelassen hat; et p. 73: Eine etwaige Neueinführung des Glagolismus in Kirchen, wo er nicht bestand, wäre aber immerhin eine gewisse Entfremdung der lateinischen Mutterkirche gegenüber.

Theologisch-praktische Quartalschrift. 1906. Linz 1906. Fasc. I.

A. L. Hugo, Gedanken über das religiöse Leben in Rußland. P. 48—55. E commentatione doctissimi P. A. Palmieri (in Ciudad de Dios 1905, I.) hauriuntur quaedam de relationibus inter Russiam et ecclesiam catholicam. A. Maleev dissensiones inter theologos orientales et occidentales plurimas vanas esse, alias componi posse ostendit. A. Lebedev odium et levitatem Graecorum, qui contra Romam scripserunt, reprehendit nemine repugnante. Decretum patriarcharum Cyrilli (Cp.), Matthaei (Alex.), Parthemii (Hierosol.) a. 1756. de Latinis rebaptizandis (quod Philaretus Nikić patr. Russorum a. 1620 anticiparat) a Russorum theologis non agnoscitur. Ne de Filioque quidem doctrina ab omnibus aeque reicitur.

Revue ecclésiastique de Metz. 1906. N° 9.

J. Hoffmann, Possibilité d'une union des schismatiques russes avec Rome, p. 545—554. Argumentum haustum e commentatione modo adducta.

Revue catholique des Églises. 1905. II

J. Turmel, Saint Cyprien et la papauté. P. 577—598.

Analecta Bollandiana tom. XXV. (1906) fasc. 1. P. 121—2 exponitur de libro *V Vasilevskij* et *M Nikitin*, Skazanija o 42 Amorijskih Mučenikah i cerkovnaja služba im (De XLII. martyribus Amoriensibus narrationes et carmina sacra) Spb. 1905 X.+305 pp. et copia rerum in commentario M. Nikitin laudatur.

P. 112 -3 quarta editio Russica operum s. Macarii Aegypt. anonyma cum progressu temporis discrepare dicitur.

Études. 1906, 5. Juin.

Ant Malvy, Publications sur les églises Orientales. P. 680—90.

De sex libris ad studia de ecclesiis orientalibus pertinentibus refertur. Primum de A. Malcev, Oktoichos (cf. Slav. l. theol. I., 32), qui unionis ecclesiarum studiosus docet episcopos Anglicanos et vetero-catholicos, cum non habeant plenam notionem sacerdotii catholici, non posse id valide conferre neque advertit, errorem ministri in doctrina non obesse valori sacramenti, modo habeat is intentionem faciendi quod facit ecclesia a Christo Domino instituta, nisi etiam ipsa verba vel forma ritus sacramentum (puta sacerdotium) catholicum excludant, quod in ordinationibus Anglicanis fit; intentio enim faciendi quod facit ecclesia a Christo instituta errore efficacior adesse non potest, cum sacramentum catholicum excluditur.

2. Deinde agitur de libro, quo sacerdos ritus Graeci, unionis accelerandae causa in Gallicum vertit liturgias Orientales et edidit: »Les saintes et divines Liturgies de nos saints peres Jean Chrysostome, Basile le Grand et Grégoire le Grand (liturgie des présanctifiés)« par le P. Cyrille Charon. Qui liber non solum continet nominatos tres ritus liturgicos conversos tum apud unitos tum apud non unitos usitatos, sed multas etiam annotationes spectantes ad praxim, quibus cognitis facilius missam Graecam subsequeris. Ritus hi, varii in diversis ecclesiis, expositi sunt sicut apud Melchitas catholicos in usu sunt.

Complures sequuntur appendices, continentes lexicon terminorum technicorum, preces post communionem, indicem festorum etc. Consilium auctoris, persequendi laborem coeptum, vertendique primum Archihieraticon sive pontificale Graecum plane laudanda est.

3. De legislatione canonica internaque forma scripsit ante 40 annos Dr. J Silbernagl: ›Verfassung und gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients‹. Modo illud edidit denuo Dr. J. Schnitzer. Libri I. parte agitur de ecclesiis a Romana separatis, II. agitur de coniunctis cum Sede Apostolica. Licet opus pro tempore quo primum editum fuit, auctoritatem habuerit magnam, nunc tamen non levia desiderantur. Eorum, quae describuntur, observatio propria videtur satis deesse. E numero ecclesiarum omissae sunt Bulgarica et Georginica. De moribus ecclesiae Russicae fontes non idonei consulti sunt. In quaestionibus iuris canonici v. g. de forma s. Synodi errores graviores animadvertuntur.

4. N Krasnožen, professor universitatis Dorpatensis, complures edidit de iure canonico libros, inter quos primum locum obtinet: Kratkij očerk cerkovnago prava (Brevis adumbratio iuris ecclesiastici). Jur'ev 1900. 8º 160 p. Licet modo, rebus iuribusque commutatis, non habeat nisi valorem historicum, t men dilucide et breviter forma legislativa ecclesiae Russiacae ante hos magnos motus exponitur, descripta ex fontibus authenticis, qui sunt collectiones Byzantinae et decreta imperatorum ac s. synodi. Specialia capita dein tractant de confessionibus catholica, evangelica, armenica.

5. Selivanov, rusticus, mortuus a. 1832, sectam Russiacam »Skopcy« (castrati) dictam tamquam novus salvator condidit. Scripsit etiam epistolas ad electos Dei et suas ›passiones‹. Errata haec sensus religiosi edidit K. Gruss. (Die geheime heilige Schrift der Skopzen. Leipzig 1904. 78 p.) neque opera neque doctrina digna.

6. Intendi ab ecclesia Anglicana unionem cum ecclesiis Orientis praesertim Russica inter alia testatur societas, nomine ›Eastern Church Association‹ ad eum finem condita. Haec ultimis annis complura edidit opuscula non solum vilitate pretii sed etiam rebus tractatis excellentia et imprimis christiani Orientis studiosis commendanda. Commemoramus: »The Ceremonial Use of Oil among the East Syrians‹ edidit Rev. Irving. De usu s. olei apud Nestorianos seu Syros agitur. Unctio quidem confirmationis fuit semper et est in usu. Sed non utuntur oleo mixto balsamo, verum puro oleo de oliva. Illud ab episcopo, cum nova ecclesia dedicatur, consecratur quidem, sed dein singulis baptismatibus augetur nova quantitate, benedicta a simplici sacerdote. Quo fit, ut oleum ab episcopo consecratum tempore procedente, si non evanescat, saltem minuatur, indeque scriptori Anglicano valor sacramenti dubius videtur. — De oleo unctionis infirmorum, cuius apud Nestorianos non est usus, neque est sermo inter septem sacramenta ipsorum, quae aliter sunt computata. O. Ž.

* * *

A. Berendts, Die Zeugnisse vom Christenthum im slavischen ›De Bello Iudaico‹ des Josephus Lpzg 1906 (79 pp). In versione Slavica Belli Iudaici saepe agitur de Christo et Christi religione (Ioanne Baptista, apostolis). Locos illos ex editione Aramaica (τῇ πατρίῳ γλώσσῃ) ipsius Iosephi, in Graecum versa, ab interprete Slavo redditos esse, Iosephum eos in libro Romanis destinato omisisse Berendts existimat et erudite probat.

M. Hruševskyj, Geschichte des ukrainischen Volkes. B. I. Urgeschichte des Landes und des Volkes, Anfänge des Kiever Staates. Lpzg (Teubner) 1906. 754 p.

J. Pargoire, L'église byzantine de 527 à 847 [2]. Paris 1905. XX.+405 pp. Agitur hic inter alia de primatu Romano et Byzantio (44-6; 189—193; 289—292), de liturgia, sanctis, monachis Byz. etc. Liber brevitate et rerum copia excellit.

R. de Watteville, Les protestants et le protestantisme en Russie. Paris (Rousseau) 1906. 45 p.

P. Juan Mir y Noguera S. I., La Immaculada Concepción X.+574. Madrid 1905. Pes. 9.

Ἀρχιμ. Καλλινίκου Δεληκάνη, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος γ' ἤτοι τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχειοφυλακείου σωζόμενα ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰς Ἐκκλησίας Ρωσίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, Σερβίας, Ἀχριδῶν καὶ Πεκίου (1564—1863) οἷς προστίθεται ἱστορικὴ μελέτη περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν Cp. 1905, p. 1107.

RESPONSA AD INTERROGATIONES.

(De purgatorio.)

Interr. Anno praeterito in responso ad quaestionem quandam exposita est p. 158—160 quaestio controversa de purgatorio: quod accuratissime factum est. Legenti et relegenti ea videtur mihi illud, quod Graeci positive docent, omnino defendi posse, licet non audeam dicere id e fontibus revelationis demonstrari.

Dicunt enim Deum etiam eis, qui in peccato gravi moriuntur, ignoscere posse et ignoscere vere, si pro eis preces fiant in terris; et verum est illa, quae e liturgia Romana pro defunctis ibi allata sunt, in hac sententia optime explicari. Res videtur autem hac ratione probari posse:

Ex doctrina de sacramentalibus novimus, ecclesiam posse impetrare etiam gratias, ad quas efficiendas Christus Dominus nullum instrumentum seu sacramentum instituit: novimus item ecclesiam, sponsam Christi, nec in re, quam orat, errare posse et, cum orat rem, quae impetrari potest, semper a Christo audiri. (Non enim frustra dictum est: „Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam" [Io. 14, 13]). Nihil igitur obstat, quominus eis, qui in attritione seu contritione imperfecta decesserunt, prosint preces ecclesiae ad remissionem, et ut ita intelligantur illa verba, quae in missa pro defunctis occurrunt. Nec enim Deus quae attritioni hominis sani negavit, necessario attritioni hominis morientis negare debet.

Si quidam theologi insignes non soli contritioni ex caritate procedenti vim peccata remittendi ante absolutionem sacramentalem tribuerunt, sed etiam contritioni ex aliis motivis, cur non liceat hoc saltem in mortis articulo statuere et vim huius actus mutatam a precibus ecclesiae accedentibus repetere. An haec sententia teneri non potest?

Resp. Duo quaestio proponit, quae non satis clare inter se distinguuntur.

Et 1° quidem sententiam saltem aliquorum Russorum docentium, animas hac vita in peccato gravi defunctas, pro quo dignos poenitentiae fructus afferre non potuerint, precibus ecclesiae ex inferni igne liberari, etiam post iudicium particulare iam absolutum (cfr. verba T. Seredinskij l. c. in Slav. litteris theol., vel confessionis orthodoxae qu. 64. apud Nilles, Kalend. man.², II. pg. 322) sustineri non posse, patet ex doctrina catholica tum de perfecta immutabilitate

sententiae in iudicio particulari latae, tum de aeternitate poenarum inferni.

At II⁰ in quaestione proposita urgetur non tam haec doctrina, quam quaestio, num attritio sine sacramento poenitentiae iustificet, etsi non sola, saltem accedentibus ecclesiae precibus. Quae quaestio posset adhuc dupliciter intelligi, videlicet

1⁰ de iis, „qui in attritione decesserunt“ h. e. posset quaeri num ecclesiae precibus iuvari adhuc possint illi, qui statum viae iam reliquerunt. Porro de his duplex suppositio fieri potest, scl. eos decessisse peccato mortali nondum remisso et accedentibus ecclesiae precibus demum remittendo, et tunc sententia talis admittenda non est, redeunt enim superius dicta; aut eos decessisse in peccato veniali, quo in casu difficultas nulla est, cum tunc agatur de purgatorio.

Verum 2⁰ quaestio magis agit de anima „hominis morientis“, de anima constituta „in mortis articulo“, et de hac quaeritur, num in statu peccati mortalis exsistens iustificari queat sine actuali susceptione sacramenti vel sola attritione, quae hanc iustificandi vim habeat „mutuatam *) a precibus ecclesiae accedentibus“. — At vero etsi „Deus, quae attritioni hominis sani negavit, necessario attritioni hominis morientis negare non debet“, necessario, inquam, de facto tamen negat. Quod manifestum est ex verbis conc. Trid. sess. XIV. c. IV.: „Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur . . . . donum Dei esse et Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit“. Concilium itaque affirmat, attritionem sine sacramento poenitentiae per se iustificare non posse, neque in hoc ullam distinctionem inter hominem „sanum“ et „morientem“ facit. Sed ubi concilium non distinguit, nec nobis distinguere licet. Neque attritio hanc iustificandi „vim mutuatam *) a precibus ecclesiae accedentibus“ accipit. Talis enim mutuatio ignota est magisterio ecclesiastico (saltem quatenus explicite numquam proposita est), ignota omnibus theologis. Quare nec nos a priori possumus eam asserere, cum in speculatione veritatum dogmaticarum solidum fundamentum traditionis ecclesiasticae deserere periculosissimum sit.

Faciamus adhuc unam vel alteram animadversionem ad quaedam quaestionis puncta, quae nondum tetigimus hucusque:

1. Nequaquam verum est, „illa quae e liturgia Romana pro defunctis ibi allata sunt, in hac sententia“ de vi contritionis alias imperfectae, cum precibus ecclesiae futuris sive iam antecedenter exauditis sive demum exaudiendis coniunctae „optime explicari“. Precum illarum in liturgia Romana, praesertim Offertorii in missa de Requiem duplex potissimum datur explicatio. Prima quidem intelligit verba Offertorii

---

*) Interrog. habet „mutatam“ (Red.).

de animabus in purgatorio exsistentibus. Ast fatendum est, terminos ibi coarcevate positos, scl. „de poenis inferni, de profundo lacu, de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus, ne cadant in obscurum, de morte transire ad vitam“ nonnisi aegre intelligi de poenis purgatorii. Quare communior sententia terminos illos intelligit de poenis inferni atque explicat, ecclesiam orare, ut animae liberentur, h. e. praeserventur a poenis inferni. Nullatenus enim verba haec ecclesiae intelligenda sunt de animabus iam ex hac vita extractis atque in infernum iam delapsis — pro his enim ecclesia non orat, — sed de animabus in articulo mortis positis, iamiam in aeternitatem migraturis. Fictione itaque dramatica, plena pulchritudine et vi, animas iam ex hac vita profectas ecclesia quasi ad vitam revocat, sistendo eas in articulum mortis atque pro tremendo illo momento orans, ut Deus eas, mox rationem reddituras, liberet de poenis inferni, ut ne permittat eas absorberi a tartaro, cadere in obscurum inferni. Quae repraesentatio, ut patet, aptissima est ad concutiendos animos adhuc viventium, et simul etiam utilis pro animabus defunctis, quibus, si in purgatorio retinentur, tum ex precibus ecclesiae tum ex orationibus adstantium salutari timore concussorum, instantioribus levamen et solatium affertur. Quae explicatio commendatur aliis ecclesiae precibus, quae sive in missa (Oratio in die obitus defuncti), sive in „Commendatione animae“, sive in precibus exsequialibus (Libera me Domine) occurrunt. Sed haec per transennam.

2. Verum quidem est, „ecclesiam posse impetrare (per sacramentalia) gratias, ad quas efficiendas Christus Dominus nullum instrumentum seu sacramentum instituit“; at verum non est, has gratias esse praecise illas, quibus „vis iustificationis attritioni mutuata a precibus ecclesiae“ accedat. Hoc enim, ne petitio principii committatur, demum probandum esset; at probari non posse, ex supra dictis liquet. Idque praesertim, cum

3. verum sine distinctione non sit „ecclesiam, cum rem quae impetrari potest [i. e. quae verum bonum orantis est et promissione a Christo facta comprehenditur, in quo iudicando ecclesia est infallibilis] orat, semper a Christo audiri“. Scilicet ecclesiae preces quoad impetrationem gratiarum qualiumcumque a Deo petitarum, ab orationibus christianorum in statu gratiae exsistentium essentialiter non differunt. Habent nempe etiam ecclesiae preces quoad exauditionem suam illam sibi condicionem appositam: dummodo gratiae tales ordini divinae providentiae sint conformes. Aliis verbis: Exauditur semper ecclesia a Christo Domino, at non sic, ut semper praecise illud obtineat, quod petit. Id quod patet v. gr. ex iis, quae theologi de indulgentiis docent.

4. Verum quidem est, quod „theologi insignes non soli contritioni ex caritate procedenti vim peccata remittendi ante absolutionem sacramentalem tribuerunt, sed etiam contritioni ex aliis motivis“, puta ex motivo vel obedientiae, vel religionis, vel paenitentiae, (cfr. v. gr. card. de Lugo, de poenitentia disp. V. sectio I.); at pariter verum est, omnibus illis theologis sententiam de vi iustificante cuiuslibet verae contritionis sine sacramento sive seorsim spectatae, sive in coniunctione cum ecclesiae precibus fuisse alienam. Dr. *M. K.*

Aliorum iudicia de nostro periodico.

Čech roč. XXXII. (1907) číslo 25:

Druhý ročník časopisu „Slavorum litterae theologicae, vydávaného vědeckým odborem Apoštolátu Cyrillo-Methodějského dokázal s dostatek, oč stojí klidná, nehlučná práce výše než nečinné deklamování. Všude po celé Evropě oceňují vědecké kruhy theologické tento podnik, který pomalu již i na Rusi nabývá vždy vetšího rozšíření. Směřuje k vzájemnému sblížení theologů slovanských, pravoslavných i katolických a k urovnání dávných sporů mezi východem a západem. Mezi příspěvky loňského roku vynikají práce barnabity Tondiniho a dra. Jeliče o sporných otázkách z oboru liturgie, dp. Jaška o sporné otázce z oboru úvodu do Písma sv. a dp. Špaldáka z oboru dogmatiky. Mimo to je minulý ročník (328 stran drobného tisku) naplněn instruktivními zprávami i posudky o veškeré slovanské literatuře theologické. O mnohých důležitých dílech by k nám nebyla pronikla ani zvěst, kterých obsah dosti podrobně se tu podává. Tím zajisté časem se stane, že naše theologie nebude na literatuře německé tak závislou, jak tomu dosud bylo. Za nynější chladnosti a netečnosti vůči theologickým pracím nejen se strany laiků, ale i u těch, kteří by nejvíce theologií se zajímati měli, je podnik, který Apoštolát na sebe vzal, zajisté podivuhodný a neocenitelný. Proto vřele doporučujeme rozšíření „Apoštolátu" po všech vlastech slovanských, zvláště pak po diecésích království. Jeho snahy jsou zajisté co nejušlechtilejší a dovedou si vedle jiných u každého horlivějšího katolíka získati vřelé sympatie. Čím více členů mu přibude, tím účinněji bude velezáslužné dílo moci podporovat a rozšiřovat.

Cerkovnyja Vědomosti 1906 No 50, str. 3140—1: »Журналъ старается знакомить своихъ читателей съ некатолическими вѣрованіями славянства, т. е. съ православными доктринами. А такъ какъ въ числѣ славянскихъ исповѣдниковъ православія первое мѣсто занимаютъ русскіе, то послѣднимъ и удѣляется преобладающее вниманіе. Въ этомъ смыслѣ напечатано уже не мало освѣдомляющихъ статей, напримѣръ, касательно взглядовъ русской догматики и русскихъ богослововъ о канонѣ Ветхаго Завѣта, о Церкви, таинствахъ и т. п. И нужно отмѣтить, что всѣ эти сообщенія отличаются объективностію и приводятся именно для ознакомленія, а не ради нарочитой полемики, которая иногда допускается. Къ сожалѣнію, редакція, гдѣ есть хорошіе знатоки русскаго и даже славянскаго языка, не располагаетъ всѣми необходимыми пособіями для всесторонняго освѣщенія тѣхъ или другихъ пунктовъ православнаго ученія, да и справедливо опасается невольной тенденціозности въ католическомъ изложеніи. Отсюда понятна ея просьба, чтобы сами православные русскіе богословы присылали ей соотвѣтственные рефераты, и она помѣститъ ихъ съ переводомъ (или въ переводѣ) на латинскій языкъ. Въ виду важности дѣла точнаго взаимнаго религіознаго ознакомленія крайне желательно, чтобы на этотъ призывъ откликнулось возможно больше русскихъ писателей и поддержало плодотворное осуществленіе доброй идеи чешскаго католическаго журнала. На ряду съ этимъ послѣдній ведетъ полную и тщательную библіографію литературы славянства, опять же особенно выдвигая русскіе труды . . . Всѣ эти отчеты стремятся къ безпристрастному обслѣдованію и удовлетворяютъ сему въ достаточной степени. Но и здѣсь сильно вредитъ успѣху недоступность русской литературы, со іненія которой трудно на западѣ узнать и — тѣмъ болѣе — добыть. По этому редакція и приглашаетъ русскихъ авторовъ, чтобы они присылали ей свои труды своевременно или, по крайней мѣрѣ доставляли объективныя сообщенія о содержаніи ихъ. Думаемъ, что и этотъ призывъ католическаго журнала заслуживаетъ самаго отзывчиваго удовлетворенія . . .

Проф. Н. Глубоковскій.

Velehradii in Moravia

unde per ss. apostolos Cyrillum et Methodium Slavis lux exorta est, ad sepulcrum s. Methodii

tempore feriarum (mense Iulio vel Augusto) proxime accuratius determinando

triduum

paratur exponendis nexibus inter ecclesiam Romanam et Graeco-Russicam.

Ut quam plurimi eo conveniant, qui praelectionibus intersint, rogamus.

Exponetur de tentaminibus unionis; de liturgia ss. Cyrilli et Methodii; quid theologi catholici praestare possint et debeant de ecclesia Rossiaca; de Russorum ad ecclesiam Romanam debita relatione et similibus quaestionibus.

Praelectores invitati sunt et magna ex parte iam promiserunt Dr. F. X. Grivec, M. Hałuščyńskyj, Dr. J. Pachta, F. Snopek, Dr. B. Spáčil, A. Špaldák, J. Urban. Quicumque alius *utriuslibet* ecclesiae theologus idem gratificari voluerit, rogatur ut brevi nomen dare velit.

Praeparantes conventum:

Dr. **A. C. Stojan.** Dr. **A. Podlaha.**

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. **Jos. Tumpach**. Dr. **Ant. Podlaha**. **Ad. Špaldák**. Pragae.
J. Urban, Cracoviae. Dr. **F. Grivec**, Labaci. Dr. **Luc. Jelić**, Jadrae.

Annus III. (1907) Pragae Bohemorum. Nr. 2.

BOHEMICA.

Fr. Štědrý: **Obrana sv. Jana Nepomuckého (Apologia s. Ioannis Nepomuceni.)** Pragae 1906, p. 30.

Auctor via ac ratione inquirit in nonnullas quaestiones de S. Ioanne Nepomuceno. Primum quaerit, fuerit-ne s. Ioannes et vicarius generalis una eademque persona a Venceslao IV. interfecta?

Quam quaestionem *Š.* solvit ad evidentiam: s. Ioannes Nep. et vicarius generalis est una eademque persona.

Omnes errores et difficultates in hac re ortae sunt ex Venceslai Hájek chronicis. Primus, qui huic auctori fidem negavit, fuit Athanasius a S. Iosepho O. S. A., nomine proprio Elias Sandrich. Invenitur enim in caesarea bibliotheca Pragensi (I. F. 19) opus eius manuscriptum ex a. 1747: „Dissertatio historico-chronologico-critica, in qua primo proponitur, an S. Ioannes Nep. sit unus idemque cum Ioanne de Pomuk vicario generali.“ Opinio identitatis proponitur tamquam probabilior et argumenta opposita enervantur. Attentione dignum est et bene notandum Eliam Sandrich hanc suam sententiam quinque annis ante iam defendisse, quam accusatio, qua Ioannes a Genzenstein Venceslaum regem apud papam Bonifacium appellavit, inventa est (Vatic. 1122). Sandrich effecit, ut Gelasius Dobner aliique chronica V. Hájek critice exponerent. Post eos Pelzel, Palacký, Ginzl, Höfler, Frind, Borový, T. Novák, Votka defendunt identitatem s. Ioannis cum vicario generali. Contra quos (praeter Berghauer, Pubitschka, Zimmermann, Svoboda, Schmude) eximius historiographus V. Vlad. Tomek, (Děj. Prahy II [illegible]72) suam sententiam his defendit: 1^{0}. Sedes apostolica in canoni[illegible] s. I. Nep. noluit canonizare vicarium generalem, sed aliquem a[illegible]ut ex actis patet. 2^{0}. Hic alius erat ille, quem populus pia veneratione initio 18. saeculi prosecutus est. — Hanc argumentationem auctor noster ad evidentiam evertit.

Haec opinio V. Vladivoji Tomek vera esset, si fundamentum canonizationis fuissent soli testes saeculi 18. Sed hoc falsum est. Qui tantum acta canonizationis Pragae asservata legit, assentitur quidem necessario Tomek; sed si inspiciuntur acta Romae 1728 edita, res alia apparet. Prima et secunda pars horum (S. rituum congregationis canonizationis seu declarationis martyrii b. Ioannis Nep. positio) nihil quidem continet, quo opinio V. Tomek everti posset, sed tertia pars „animadversiones

promotoris fidei" scl. Prosperi Lambertini, postea papae Benedicti XIV., rem aliam ostendit. Quae paginae V. Tomek fugerunt: sed hoc, quod continent, eius argumentationem plane evertit.

Postulat enim ibidem defensor fidei „scriptores contemporaneos (scl. s. Ioanni) martyrium referentes, ut probatio subsidiaria sit in genere perfecta; ceteras alias probationes ex subsequentibus scriptoribus ac testibus desumptas" tamquam nullius momenti reicit omnes. Ex illis, scl. testibus contemporaneis, duos tantum agnovit martyrium referentes, de quibus testes iuramento testimonium fecerunt. Prior quidem horum, qui asservatur in archivo capituli S. Viti „1383 Iohanco de Pomuk submersus de ponte primus decretorum doctor," neque contemporaneus est neque annum martyrii verum enuntiat, sed quod ad rem attinet nihilo minus verus est. Certum est nunc fontem esse ex anno 1483; hoc iam Berghauer (Protomart. poenitentiae II.) 35 annos post canonizationem noverat. Sed quoad rem, sicut dictum est, fons veritate gaudet. Auctor probat formam „Iohanco" ducere nos ad vicarium generalem (voce diminutiva eum propter staturae parvitatem appellatum esse ipse Tomek dicit); item attributum, „decretorum doctor" illi soli tribui posse.

Alter fons contemporaneus, verba archiepiscopi Moguntini (Raynald. Annales 1400, n. 13), cum tantum generaliter rem referat, non multum ad probationem attulit. Sed nobis eo est pretiosus, quia ostendit, „doctorem Iohanco", cuius submersio in Germania bene nota erat, quam contemporanei scriptores Hagen (Dobner, Vindiciae 32), Ludolphus, abbas Zahanensis, (Losert: Arch. f. ö. G. Tractatus de longaevo schismate p. 419), Ioannes Posilgensis (Script. rer. Boruss. III. 187) multique alii ad annum 1393 notant, cum de Ioanne canonico anno 1383 interempto nemo sciverit, sanctum declaratum esse. Insuper notandum est congregationem his testibus non fuisse contentam. Nisi facta essent miracula, cum exhumaretur corpus s. I. Nep. in lingua eius, canonizatio non profecisset.

Ex quo patet, non illum Ioannem canonizatum fuisse, quem pia opinio saeculi 18. a vicario generali diversum putabat, sed illum, de quo loquuntur adducti fontes, qui ducunt ad Ioannem vicarium generalem. Pia opinio illa non fuit fundamentum canonizationis. —

De nomine huius s. Ioannis: fueritne de Pomuk an de Nepomuk — Š. docet collatis aliis exemplis nomen Pomuk monasterii Cisterciensis et oppidi antiquius esse; nunc autem evanuisse. — Tum Š. agit de opinione J. Lippert (Mitth. f. d. G. S. D. i. B. 1901, 28) Ioannem Nepomucenum non e Pomuk ortum esse: cuius argumenta nulla esse ostendit.

Fueritne natione Germanus an Bohemus, nondum est exploratum (p. 13).

Quod quidam s. Ioanni N. exprobravit, quod pecuniam mutuam dedisset modo improbando, Š. ostendit calumniam esse; eum, cum scriba esset, pecuniam sine usuris credidisse nec poena excommunicationis addita duriorem se praebuisse.

Quaestionem fuerit-ne s. Ioannes ideo aquis submersus, quia

sigillum confessionis laedere noluit, . omnium difficillimam exploratu esse confitetur, cum nullus fons domesticus contemporaneus adsit, quo haec causa confirmetur, attamen dicere non dubitat: confirmatio abbatis Kladrubensis erat ficta causa submersionis, propria et vera causa autem erat, quia sigillum confessionis servavit; id hoc modo defendit:

Si vera essent tantum ea, quae de Venceslao fontes contemporanei domestici narrant, inter maximos principes, de re publica quam optime meritos, referendus esset. Cur nemo historiographorum facta vitae eius omnia narrare ausus sit, certe non sine ulla causa factum est.

Rex Venceslaus IV. in matrimonio felix non fuit. Prima eius uxor Ioanna die 31. Decembris 1386. noctu subito mortua est. De eius morte fama spargebatur reginam a cane, qui in cubiculo regis semper dormiebat, suffocatam esse. Altera uxor regis erat Sophia, filia Ioannis, Bavariae ducis. Sed neque in hoc matrimonio feliciter rex vixit. Ipsam coronationem reginae distulit ex anno 1389 in 1400. ex causa nobis ignota — aliaque signa adsunt neque hoc matrimonium felix fuisse.

Causa, cur regina regi bene affecta esse non potuerit, invenitur in codicibus iussu Venceslai scriptis vel ei dicatis. (Vojt. Hrdlička Mittheilungen d. Inst. f. öst. Gesch. I. 105 „Die Sage v. Susanna u. König Wenzel). Hinc enim cognoscimus, regem mulierem quandam amasse. Quae certe erat una e causis discordiarum inter regem et reginam. Alias ipsa natura Venceslai suppeditabat. Quae, quamquam „secreta" publica erant, notare nemo audebat, ne furorem regis in se suosque excitaret.

Quae cum ita sint, nihil mirum est, si pia regina in suis necessitatibus apud confessarium solatium quaesivit et s. Ioannes regi iniustitiam obiecit. Valde etiam probabile est, regem has confessiones aegre tulisse et de iis interrogasse. Cum autem nihil regi responderetur, rex furore incensus confessarium interficere decrevit, occasionemque aptam expectabat. Quae, etsi parum reapse verum consilium tegere potuit, visa est ei confirmatio abbatis Kladrubensis contra voluntatem regis, cuius tamen interdictum ab iis, quorum intererat, ignorabatur. Ideo propria manu Sanctum, cum occasionem nactus est, vexabat, ideo ori eius lignum ingeri iussit. Nuntii de submersione s. Ioannis tales sunt, ut aliam ac fictam causam nobis indicent.

Fontes enim alii de causa silent, alii (cf. Höfler, Gesch. d. hus. Bew. I. 5) peccata regi obiecta indicant vel expresse detrectatam sigilli confessionis violationem afferunt (Ebendorfer, testis fide dignissimus, et P. Židek, cuius auctoritatem S. bonis rationibus defendit). —

Nürnberger tamen in Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur 82. (1904) V. Abt. p. 30. e silentio Ludolphi abbatis de causa sigilli conicit ne famâ quidem tum (1417) eam notam fuisse et demum postea quacumque ratione fictam esse.

Ex eo, quod archiepiscopus in accusatione regis de confessione tacet, nihil sequitur, quia affert tantum causas publicas; neque silentium Sophiae reginae de vera causa aliud probat, cum nemo eis se iactare soleat, quae ipsi dedecori esse possint.

Unde concludendum est: quia nulla alia sufficiens causa mortis

S. Ioannis afferri potest, tenendum est, quod narratur, hanc fuisse sigillum confessionis.

Ab hac quaestione Š. transit ad quaestionem, quando s. Io. Nepomucenus vixerit et ostendit errorem in bulla canonizationis receptum de anno, quo submersus sit (1383, quo Paduam venit iurisprudentiae studiosus, loco 1393), nihil pertinere ad vim canonizationis.

Cultus s. Ioannis Nepomuceni testimonia antiqua satis multa extant: qui regem non respiciebant, non modo beatae memoriae virum appellabant, ut alii, sed martyrem sanctum, ut Ioannes de Genzenstein in accusatione regis et Ioannes O. S. A., qui huius archiepiscopi vitam scripsit (1400—2). Circiter a. 1480 in thesauro capituli ad s. Vitum calix erat, in quo legebatur: „in honorem beati Ioannis Pomuk" Alibi (post a. 1510) legitur: „Beatus Ioannes de Nepomuk fecit," alibi agitur de altari contra sepulcrum, ubi beatus vir Io. de Pomuk positus est.

J. Bartoník.

Časopis katolického duchovenstva 1906.

Dr. Fr. X. Kryštůfek, Manželky Karla Velikého (De uxoribus Caroli M.) p. 468—474. Prima legitima coniux Caroli M. fuit Himiltruda (quam Eginhardus, Vita Caroli M. Monum Germ II, 453 vocat »concubinam« i. e. inaequali [morgan.] matrimonio iunctam); alteram — sive vivâ primâ, et tunc certe invalide, sive mortuâ — duxit Desideratam (filiam Desiderii, Longobardorum principis), antequam comperisset papam id fieri vetuisse; quam post annum repudiavit ut »ad propagandam prolem inhabilem, iudicio sanctissimorum sacerdotum« (Damberger, Synchron. Geschichte, II. Kritikh. 176). Himiltruda interim certe defuncta, Hildegardam tertiam uxorem († 783) duxit; tum quartam Fastradam († 794), quintam (inaequalem) ignoti nominis, sextam Luitgardam († circ 800), septimam Mathalgardim (inaequ.), octavam Gersuindam (inaeq.), nonam Reginam (inaeq.), decimam Adalindem (inaeq.). — Praecepta ecclesiae matrimonialia Carolus non laesit.

Dr. Fr. X Kryštůfek, Domitilly, římské mučednice (Domitillae, martyres Romanae) 313-8.

Duae erant Domitillae ex genere Flaviorum ortae, consanguineae invicem, simulque consanguineae Vespasiani, Titi, Domitiani imperatorum. Domitillae Senioris mater erat filia Vespasiani, Flavia Domitilla, maritus T. Flavius Clemens consul, cuius pater, Titus Flavius Sabinus tempore Neronis praefecturam Urbis gessit et valde clementem erga christianos vexatos se exhibuit. Filius eius, Flavius Clemens sub Domitiano ut christianus martyrium passus, uxor eius Domitilla in insulam Pandatariam (hodie Santa Maria vocatam) expulsa est. Alia fata eius ignoramus; quid libertinus eius contra Domitianum ausus sit, Philostratus, Vita Apollonii VIII, 25 narrat.

Domitilla Iunior nata erat ex sorore Flavii Clementis, Plautilla, quae a s. Petro baptismum suscepit. Domitilla Christum confessa in insulam Pontiam relegata est.

An. 1593. doctus Bosius repperit celebre illud coemeterium Domitillinum, in quo nuperrime vera imago ss. Petri et Pauli apostolorum inventa est. Quae et notae utriusque indoli convenit, et descriptioni Nicephori Callisti respondet (H. eccl. II, 37) et Iudaeos, non addito decore, exhibet. Pretiosam igitur rem familiae Flaviorum debemus.

A. Špaldák, Čemu učí východní Otcové církevní o posvěcující milosti P. Marie před smrtí jejího Syna. (Quae sit Patrum ecclesiae orientalis doctrina de gratia sanctificante B. Virginis Mariae ante ipsius Filii mortem) p. 161—5.

Notum est Patres Graecos (auctor citat etiam Augustinum Tr. in Ps. 91 et Afrem, Lamy I, col. 56) negasse Spiritum s. ante Christi

mortem in ullo homine inhabitavisse; gratiam autem sanctificantem, ad quam per generationem efficiendam Spiritus s. ut »principium coniunctum« hominibus conceditur, patet intime cum inhabitatione Spiritus s. cohaerere. Accedit quod s. Io. Chrysostomus concedit quidem Iudaeos gratia sal atos esse, sed non gratia Spiritus, quae apud eum secundum Katanskij (Hrist. Čt. 1901, I.) est, ubi ad sanctificationem refertur, ipsa gratia sanctificans. (Cf. In Io hom. 14, n. 2; in ascens. Dom. n. 13.).

Omissa quaestione, quomodo distinxerint illi Patres gratiam V. T. a gratia N. T. et adductis solum duobus locis, qui discrimini tali repugnare videntur (Athanasius, Or. 5; Origenes, Hom 7 in Lc) quaerit num saltem B. Virginem Mariam hoc donum Spiritus s iam ante Filii mortem habuisse probari possit. Exceptionem enim in tali re etiam ille poterit in B V. M. admittere, qui cum Graecis Patribus sentit; testis est Theophylactus. In praesent. Deip. n. 7.

Probatur autem B. V. M. habuisse gratiam sanctificantem iam ante Christi mortem 1° e locis ss. Patrum, qui ei tribuunt »gratiam Spiritus« — non ad charismata sed ad sanctificationem spectantem. (Theodor. Stud. Hom. 2. in nativ. Op. n. 7; Matthaeus Cantacuz., In Cant. 4, 10.); 2° e locis aliis, quibus manifesto B. V. M. gratia sanctificans antecedenter ad Christi passionem et mortem tribuitur. E. g. afferuntur Georgius, De b. Virg. in templum recepta, 1 (Pitra, A. s. 1, 275); Theodotus Ancyr., Hom. 6, n. 11; Io. Damasc., In nat. Deip., Hom. 1, n 10; Sergius Constantinop., Acathistus I, 24 (Pitra I, 261); cf. Psellus ap. P. de Meester, Le dogme de l' immacul. conc. 1906, p. 57: λαμπρυνομένη ἐν ἁγίῳ πνεύματι τῇ κατὰ χάριν θεώσει.

3° e locis illis, quibus B. V. M. praedicatur ut creatura Dei vere similis, qua similitudine Adam privatus sit. (Photius, In nat. Deip. M. 102, 556, C). Quodsi nonnulli Russorum theologi negant Adamum Spiritum s. habuisse, manifesto testimoniis ss. Patrum (Macarii Aeg., Hom. 12, n. 6.; Cyrill. Alex., In Io 2, c. 1.; De Trin. dial. c. 4; Iren. Adv. haer. l. 3, c. 23; Basil., Adv. Eunom. l. 5. M. 29, 727; Serm. ascet. n. 1.) repugnant.

4° Cum propterea B. V. M. antonomastice vocetur ἡ θεόπαις (v. g. a Tarasio, In praes. Dp. n. 7) etiam hinc argumentari licet; item inde, quod natura ipsius dicatur esse supra naturam (Io. Geometra, In annunt. Dp. n. 10); immo vel inde, quod templum Dei vocatur, quod propter Spiritum s. iure fieri Cyrillus Alex. (In Io 7, 39) docet.

5° Si gratia sanctificante ornata non fuisset, »prima post primum« abstrahendo ab ipsius maternitate cum Isidoro Thessal. (In ann. Dp. n. 10) appellari non potuisset, nisi cum Primasio (In Rom. 8) Spiritum s. in angelis inhabitare negetur. Neque angelus ea conspecta gloriam Dei se videre putans a Germano I. (In ann. Dp.) fingi potuisset.

6° B. V. M. non solum antonomastice vocatur ἡ κεχαριτωμένη (Iacob. Mon., In visit. Dp. n. 33) sed propter hanc angelicam salutationem omnibus gratiis Spiritus s. impleta esse dicitur, etiam missi super apostolos Spiritus s. habita ratione ([Athanas.], In ann. Dp. n. 8; Io. Geometra, In ann. Dp. n. 10), et eis verbis, quibus Spiritus s. inhabitatio exprimebatur (ἐσφραγισμένην: Ἀκολουθία τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου . . . Roma 1903, p. 48) designatur.

7° Afrem (Hymni et serm. ed. Lamy II. col. 588) expresse dicit Spiritum s. in B. V. M. inhabitasse ante Christi mortem.

Denique 8° additur argumentum quoddam a priori: Deum certe gratiam sanctificantem B. V. M. donare potuisse, et, si potuit, revera donasse (cf. Basil. Seleuc., Or. 39 in ann. Dp. n. 6.).

Ad. Špaldák, Námitky ruských theologů proti nauce o neposkvrněném početí Panny Marie. (De obiectionibus, quas Russorum theologi contra immaculatam Deiparae conceptionem adducunt). p. 50—6, 100—6.

Mirum est quod inter Russorum theologos non desunt, qui ne notionem quidem veram doctrinae de Immaculata Deiparae conceptione, quam reiciunt, habent; quod auctor ostendit ex arhim. Avgustin. Rukovodstvo k osnovn. bogosl. 1898, p. 257.

Obiectiones eorum sunt:

1. Si peccatum originale non habuisset, B. V. M. salvatrix mundi esset, Verbi incarnatione opus non fuisset.

Auctor respondens negat hoc ad notionem Salvatoris sufficere, ut sit homo sine ullo peccato; provocat ad Cyrillum Alex., Ep. 50 ad Valerian. et tractatus theologorum catholicorum de Verbo incarnato.

2. Christus omnes homines redemit; atqui, si B. V. M. libera fuisset a peccato originali, redimi non potuisset.

Ad hoc respondetur cum A. Ballerini (Sylloge monument. I, 202) etiam a Graecis vocari Deiparam servatricem regiae urbis, quam non liberavit occupatam sed a periculo occupationis.

3. Doctrina Romana repugnat scripturae s.: Rom 3, 23; 5, 10, Io 3, 6; Gal. 3, 22; Ps. 50, 7.

Respondetur traditione prohiberi, quominus Ps. 50, 7, Rom 5, 12 etiam B. V. M. comprehendatur; deinde A. Malcev citatur (Antwort auf d. Schrift des hochw. H. Domcap. Röhm. 1896, S. 68), qui omnino concedit nullam repugnantiam adesse.

4. (et principalis): »Novo dogmate nexus inter mortem et peccatum tollitur« (Homjakov); scilicet peccatum originale ab adversariis in ipsis culpae Adami sequelis ponitur.

Respondetur etiam Christum Dominum aliquo modo sequelas peccati Adami tulisse, cum non solum homo sed etiam caro factus sit; viam crucis, passionem non esse omnino necessariam ad salutem adipiscendam, ut patet in infantibus morientibus. Denique B. V. M. id accepisse ab origine, quod nos baptismo accipimus.

Porro fundamentum obiectionis exponitur et examinatur: doctrina de essentia peccati originalis. Quod a Russorum theologis ponitur vel in concupiscentia, vel in privatione integritatis et immortalitatis reiectae a solo Adamo, non a nobis (Philaretus); in quo cum baptismi effectu componendo Graeci theologi desudant (Andrutsos, Δοκίμιον συμβολικῆς 158). Itaque negant peccatum originale in nobis ullo modo culpam esse, quod, si non Augustinus, Cyprianus primus statuerit (Kremlevskij); ἁμαρτία Rom 5 idem esse atque »aliam legem« Rom 7, 11. 20. (Kremlevskij); ἥμαρτον idem esse ac »praebuerunt se peccatores«, ut Afrem, Io. Chrysostomus, alii rem conceperint (Kreml.); argumenta Augustini, etiam illud ex infantium baptismo ductum, vana esse; baptismum regenerationem esse, non semper ablutionem (Kreml.)

Hanc doctrinam auctor docet repugnare doctrinae Graecorum Patrum (Basilii, Or. de paradiso n. 4: τῆς ἁμαρτίας τῆς ἐμῆς, δι᾽ ἧς . . .: Sophronii, Or. in laud. s. Io. Bapt. n 4.: ὑπὲρ τῆς ἡμῶν παρακοῆς τὸ κατάκριμα; Germani Cp. II., Serm. in ann. Dp. n. 8: τῷ γὰρ ὄφει πάλαι πεισθέντες ἠπειθήσαμεν) et libris symbolicis (Pravoslavnoe ispověd. kat. apostol. vost. cerkvi I, v. 24: cum Adamo omnes homines peccaverunt, cum in statu naturae integrae omnes in eo fuerint).

Si nulla culpa in posteris Adami esset, peccatum originale eis remitti non posset, quod baptismo fit; etiam huc pertinet obscuritas notionis remittendi peccata (cf. Slav. litt. th. II, 62—3). — Baptismum autem ablutionem significare et scriptura (Act. 22, 16) et Patres (v. g. Gregor. Naz., Carm. l. 1, s. 1, c. 9, v. 77—9) expresse testantur. Secundum synodum Constantinop. a. 1672 et Conf. Dosithei infantes non baptizati, cum eis non possit remitti peccatum originale, subiacent poenae aeternae peccati. Ipse Makarij (Bulgakov) docet baptismo fieri homines ex nocentibus, reis coram Deo, innocentes, puros; neque enim puros aut innocentes nasci. Ubi auctor notat verbum »puri«, cum epitheton illud B. V. Mariae tributum adversarii de castitate explicare soleant, quod hic de libertate a peccato originali adhibetur.

Peccatum Adami posteris secundum scripturaam s. imputari probatur secundum D. Palmieri e Rom 5, 12: mortem ibi statui esse poenam, non solum effectum peccati, cum s. Paulus dubitationem, num singuli pro peccatis suis personalibus moriantur, ratiocinio illo evertat: nemini imputari peccatum, ut pro eo puniatur, nisi lex, quam transgressus est, poenam transgredienti proposuerit; atqui homines morte iam ante legem Moysis mortem statuentem, morte punitos esse. Neque infantes propter personalem culpam mori; omnes tamen ex eadem causa mori: quia peccaverint omnes.

His tamen adversarii nondum confecti sunt. Admissam enim culpam in privatione gratiae sanctificantis consistere negare possunt: Adamo nihil supernaturale ademptum esse, quod nec accepisset, sed naturam eius esse corruptam.

Auctor ostendit autem et Adamum gratiam sanctificantem habuisse, auctoritati Macarii Aeg. (Hom. 16, 4) oppositâ auctoritate Cyrilli Alex. (M. 75, 1113, A), Athanasii, De Trinit. et Spir. s. 18, Severiani Gabal. Or. 5 de opif. mundi; neque naturale quicquam nos peccato illo perdidisse, quod et Patres Graeci (Cyrillus Alex. In Io. 7, 39) et concilium Hierosolymitanum a. 1672 clare docent. —

Non felicius adversarii negant traditione contineri doctrinam de immaculata conceptione, nimis urgentes quaedam verba s. Vincentii Lirinensis; quae vera sunt, quatenus traditione ipsa probantur et cum aliis eiusdem auctoris sententiis conveniunt; praeclara s. Gregorii Naz. verba Or. 31 (al. 37), n. 26 (M. 36, 161—2) omnino catholicam de evolutione dogmatis doctrinam exprimunt. Cf. Augustin., De bapt. c. Donat. II, 3. — Si quis negat quidquam superesse, quod definiatur, aut caecus est, aut ecclesiam infallibilem s. Scripturae interpretem esse non agnoscit. — Ceterum etiam inter Russorum theologos sunt, qui de evolutione dogmatum bene sentiant. E litteratura, quam auctor largam etsi non completam affert, omissis scriptis occidentalibus (Newman, Kleutgen, Franzelin, Tournebize, Dörholt, De la Barre, Bainvel, Prunier, de Meester, Perrone, Regnon, Urban, Anonymo [1])) iuvat afferre Russica: V. Solov'ev, Dogmatičeskoe razvitie cerkvi v svjazi s voprosom o soedinenii cerkvej (Pravosl. Obozr. 1885, N. 12); V. Solov'ev, Otvět anonimnomu kritiku po voprosu o dogmatičeskom razvitii v cerkvi (Pr. Ob. 1886, N. 5—6); S., K voprosu o dogmatičeskom razvitii v cerkvi; otvět na »otvět« g. Vl. Solov'eva (Věra i R. 1886, I, N. 2); A. Kirěev, Někol'ko zaměčanij na stat'ju Vl. Solov'eva o dogmatičeskom razvitii cerkvi, v svjazi s voprosom o soedinenii cerkvej. 1886; V. I. Kristi, Čemu učit teorija razvitija dogmatov (Prav. Obozr. 1887, N. 2); V. Nesmělov Dogmatičeskaja sistema sv. Grigorija Nisskago (Prav. Sobes. 1887, II); V. Solov'ev, Istorija i buduščnost teokratii. Zagreb 1887, 28 - 58 Sobr. soč. t. IV, 251—301; Anonyma (Volkonska), O cerkvi. Berol. 1888, 231—254; N. Běljaev, O katolicizmě. Kazan' 1889. p. 15—65; Ioann ep. Smolenskij, Bogoslovskija akademičeskija Čtenija Spb. 1897, 1—5.

Quod ad singula testimonia Patrum ab adversariis prolata attinet, respondetur Spiritum s. Lc. 1, 35 B. V. M. purificasse (Afrem, Iacobus Sarug.), ut »sanctior fieret, quae sancta erat« (Antipater Bostr., Ioannes Geom., Io. Euchait.; Ios. Hymnogr.); neque aliud intelligi potuisse, cum alioqui nemo in V. T. liber a peccato originali mortuus esset. Deinde solum Christum a peccato originali liberum fuisse (Antipater Bostr., Eusebius Alex., Eusebius Emissen., Leo M., Origenes, Ambrosius, Scotus Erigena) a catholicis vero sensu teneri potest, quem indicat Isidorus Thessal., In nat. Dp. n. 17: Christus solus ex se liber a peccato fuit; matrem autem simillimam ei esse decuit; unde unica exstitit ἄφθαρτος πάντως. Tum quod corpus B. V. M. caro peccati a nonnullis vocatur mirum non est; nam Christum quoque carnem peccati habuisse dicunt. (Tertullianus, Hilarius, Proclus, Theodotus, Greg.

[1]) La question religieuse en Orient. Paris 1854, 13—54.

Naz.) Denique, si quidam posteriorum (Ruperti, Godefridi Adm., Bernardi) loci difficiliores sunt, etiam alia dogmata similibus fatis obnoxia fuerunt.

A. Špaldák, Nauka katolické církve o milosti. (Doctrina ecclesiae catholicae de gratia). P. 397—408; 449—467; 588—589; 638—649.

Auctor 11 thesibus ea comprehendit, quae in tractatu de gratia exponuntur, respiciens ad theologiam Russorum, qui fere totam doctrinam scholasticam de gratia reiciunt. Priore parte de auxilio divino ad actus salutares agit, altera de divina natura christianorum.

Thesis Iª est: Deus ipse in via ad salutem nos adiuvat, efficiens in nobis cognitionem illustratione et doctrinali et impulsiva. — Thesis IIª: Hanc cognitionem Deus in nobisproducit nonnunquam immediate vel saltem fere immediate. Id probatur analysi textuum Mt. 11, 25 et Eph. 1, 16—19. — Thesis III.: Deus sibi obligatus est omnes iuvare, qui viribus naturalibus finem suum assequi non possunt Etiam hoc auxilium vocari posse gratiam triplici ex capite explicatur; non posse tamen Deum tale auxilium dependens facere a nostra eius petitione. E duabus sententiis in theoria de defectu aequilibrii arbitrii humani propositis approbatur ea, quae a priori libertatem elementum principale in idea hominis esse statuit, contra eam, quae natura humana a posteriori consideratâ neglectaque inquisitione de identitate naturae empiricae cum ideali hominem sine gratia supernaturali et indebita finem adipisci numquam posse ponit. Unde vel contra Russorum theologos (Malinovskij, al.) negandum est Deum corpus cum anima coniungere potuisse ita, ut concupiscentia evitaretur, vel inter naturam idealem et empiricam — turbatis condicionibus idealibus ante Adamum ortam — distinguendum. — Thesis IVª: Ad auxilium, quod nobis revera praebet, Deus obligatus non est; quia a) spectat ad filiationem divinam adipiscendam vel conservandam et b) quia saltem largior esse solet, quam opus est (Mt. 11, 25; Lc 22, 32).

Thesis Vª: Aliquo auxilio divino indigemus de facto, idque 1) quia Deus nobiscum agit quaecumque agimus (August., De sp. et lit. c 33 - 4); 2) quia (ut sequelae peccati orig.) concupiscentiae obnoxii sumus; 3) quia alioqui non in coelum, sed ad summum in limbum puerorum perveniremus (Anselm., C. D. h I., c. 22: propter diaboli potestatem super nos); 4) fortasse etiam ideo, quod Deus velit, ut ad finem supernaturalem nos disponamus; 5) certe non ideo, quod in quibusvis condicionibus etiam viribus (saltem remote) sufficientibus instructi peccaremus, nisi Deus sive ipso actu sive possibilitate actus concessa nos iuvaret; 6) sed etiam ideo, quia nemo nostrum (nisi B. M. V.) viribus sufficientibus instructus, reapse semper et in omnibus circumstantiis Dei partes sequeretur; 7) fortasse etiam, quia nemo nostrum actus praeparatorios ad iustificationem (actum fidei) in omnibus circumstantiis poneret; 8) immo fortasse etiam ideo, quia nemo reapse ullum peccatum vitaret, quod non in aliis circumstantiis, viribus sufficientibus instructus, committeret.

De necessitate auxilii propter concupiscentiam disserens auctor initio solum statuit auxilium (gratiam) vel sufficiens (ut homo non peccare possit) vel efficax (ne homines de facto peccent) esse necessarium, et quatenus concupiscentia sit naturalis, finem nostrum moralem esse supernaturalem (Gennadius). Quaestionem autem ingressus, sitne sufficiens necessarium difficultatem contra positivum responsum e conceptu obligationis petitam sententia de necessitate aequilibrii voluntatis restituendi solvere conatur.

Ubi de necessitate auxilii ad dispositionem ad finem supernaturalem agit, exponit rationes et partis affirmantis, quas cum Schiffini ratione et Patrum testimoniis solvit, excepto argumento ex analysi textus Io. 15, 1—6, et partis negantis (ad quam etiam Russi pertinent), quae sumuntur e modo Patrum certandi cum Pelagianis et Semipel., e proprietatibus auxilii contra hos haereticos affirmati, e rationibus

contra eos prolatis, e textibus Patrum opinioni partis adversae directe contrariis, denique ex inutilitate tendentiae formalis ad gratiam sanctificantem, ad quam quidem homo in nostro statu formaliter tendere debeat, sed per accidens, quia propter aliam causam filius Dei fieri debeat.

Inquirens causam mirae — si mathematice spectetur — rei, quod nemo hominum in omnibus circumstantiis Dei partes sequeretur, ita, ut a sola voluntate pendere posset consecutio beatitudinis (quae solum e rationibus 2) et 3) veri nominis gratia esset), statuit aut rationem in hac re quodam defectu laborare, quem explicari oporteat, aut posteros Adami e possibilibus hominibus scientia media praelucente electos esse, fortasse ne quis peccato originali oneraretur, quem a personali liberum evasurum in omnibus circumstantiis praescitum esset; qua sententia sola doctrinam s. Augustini de massa damnata deque libertate Dei in hominibus eligendis et reiciendis salvari, etsi non explicari. — Ea ratione necessitatis auxilii admissa nondum necessario statuitur causam praedestinationis esse in eo, quod peccatum praevisum ut condicionate futurum in aliis re eveniat in aliis non eveniat.

Duae ultimae necessitates auxilii divini in traditione potissimum fundantur. Contra Russos (Sergij) probabilitas etiam ultimae defenditur; aliae autem obiectiones — ex eo, quod ita non bene explicetur cur Deus aliquos condemnet, e persuasione sanctorum de existentia hominis nequissimi, ex inhonestate desiderii talis ordinis gratiarum, ut potius duo alii in caelum veniant, quam ego unus, e Lc. 16, 31 (vel etiam [arg Bovilli] ex Eccli 15, 11—2). e traditione (Io. Chrysost., Eph. Hom. 1, n. 2; Augustin., Ep. 102, n. 15 etc.) — in medio relinquuntur. Eis non obstantibus sententia haec amplectenda videtur, quia si erronea sit, non nocet, sed oppositum tenere, si verum non est, nocet.

His expositis latius explicatur Conc. Arausic. II, cn 7 triplici modo de necessitate gratiae stricte dictae; item Conc. Trid. S. 6, cp 5; ubi tamen verbis »Converte nos« non bene convenire explicationem de necessitate entitativae supernaturalitatis notatur, nec illud »abici potest« aut illud »movere se ad iustitiam« aliis sententiis obstare.

Thesis VI: Deus hominem ad divinam naturam elevare intendit. Hoc doctrinae catholicae caput a Russis neglectum probatur e scriptura et traditione, additurque argumentum rationis in sententia scotistica de idea creatoris et causa incarnationis Christi, cui theologi Russorum non favent (ep. Ignatij, N. Glubokovskij). — In quaestionibus adiunctis agitur de angelis, de quibus traditio non est concors (Io. Damasc., Primasius — Basilius, Ambros.); analogiam negatur esse bene fundatam. Deinde agitur in opinione positiva de eo, unde hanc elevationem nacti sint. A Christo angelos ditatos esse nonnulli Patres et theologi (Suarez) docent. Tum agitur de causa elevationis naturae humanae deque genuina notione supernaturalitatis. Licet per se in lapsu originali fundata esse possit elevatio, auctori tamen videtur (cum Basilio et al.) esse pars essentialis vel ipse »nucleus« ideae creatoris. Quo posito alii (cum s. Thoma, Bonavent., Al. Halensi) a priori (et ex eo, quod angeli lapsi de facto supernaturali sanctitate caruisse videntur) sentiunt »ultimam beatitudinem, quae facultatem naturae excedit« in idea purâ creatoris fuisse »naturae finem« et in fine concedendam. Alii (Basilius etc.) ex analogia cum homine angelos in gratia creatos esse coniciunt, quod argumentum (cum Suarez) infirmum iudicatur. Quodsi haec sententia tamen teneatur, negandam esse dispositionem ad gratiam in angelis, quippe quae e modo concipiendi priore (aprioristico) sumpta sit — et mirum poni, si omnes angeli (primitus) disposuisse se dicantur. Sententiae priori non obesse statum supernaturalem Adami in paradiso, qui in hypothesi de praestando ab Adamo (per accidens) opere quodam redemptorio — non posito in prima idea creationis — optime explicetur; quae hypothesis e 2 Petr

2, 18. 19 et e Patribus confirmatur neque Russis (Vl. Solov'ev) ignota est.

Th. VII.: Divinam naturam generatione accipimus. Filiationem nostram similiorem esse naturali quam adoptivae exponitur et thesis, etiam a Russis nonnumquam expresse agnita (Světlov), e scriptura et Patribus probatur. — Th. VIII. Spiritus s. est principium effectivum huius divinae naturae. Id imprimis ex imaginibus biblicis de semine, sigillo, igne probatur, quibus terminis Spiritus s. ipse (non, ut nonnulli Russorum theologi opinantur, eius effectus) significatur. — In quaestione de formali causa filiationis divinae negatur nos propter coniunctionem cum Spiritu s. vocari posse filios Dei, etsi Dei vocari possimus. — Th. IX. Spiritus s. etiam quoad operationem procedit a Patre per Filium. Discrimine inter modum concipiendi ss. Trinitatem apud Patres et apud scholasticos exposito, e scriptura probatur et in operando in' genere et in opere sanctificationis Spiritum s. procedere a Patre per Filium, quod ss. Patrum testimoniis confirmatur. -- Unde sequi nos esse filios Dei Patris, non totius Trinitatis; testimonia contraria (Macarii et Afrem) explicantur. — Th. X. Peccata in N. T. non remittuntur sine elevatione ad divinam naturam. Quod duplici modo explicari potest: in sententia de necessitate meritorum ad finem supernaturalem consequendum (th. V., 4) et abstrahendo ab ea e necessitate satisfactionis (cf. Sl. l. th. II., 63). — Th. XI. Spiritus s. cum iustis permanenter coniunctus est. Haec coniunctio determinatur ab auctore tantum negative et ex effectu, ita ut sit talis, qua ipsa naturae divinae participes simus, et qua actus nostri, etsi non omnes etiam Spiritus s. sint (ut esset in unione hypostatica) tamen etiam immediate ab eodem, quatenus meritorii sint, valorem accipiant. — Quaestio absolvitur expositione de coniunctione Spiritus s. cum peccatoribus hic et post mortem et de coniunctione cum iustis in statu termini.

His thesibus contigit auctori doctrinam de gratia, vitata terminologia scholasticorum, a qua Russi abhorrent (pag. 398—9), comprehendere.

A. Soldát, Jindřich de Segusio, kardinál ostijský, iuris utriusque monarcha, a jeho Zlatá Summa. De Henrico de Segusio eiusque Summa aurea. P. 19—25; 183—9; 258—64; 417—22; 487—93. Exposita vita celeberrimi canonici nominati sententiae e Summa eius excerptae proponuntur. Adnotationes, certe non superfluas, desideravimus, e. g. ubi refertur de opinione papam ab obligatione confitendi exemptum esse (tit. 38; p. 262) »sicut tenent Graeci.« E sententiis eius allatis aptas existimo, quae hic notentur: papam in canonizatione posse errare (l. 3., de reliquiis; p. 188) et esse »magis piam et catholicam« opinionem, precibus ecclesiae iuvari non posse in peccato mortali defunctos (p. 420).

A. Soldát, Za nerozlučnost manželství. Pro matrimonii insolubilitate. P. 41—9.

Auctor magis contra liberales agit et atheistas, nec demonstrandae subtilius doctrinae ecclesiae de matrimonio operam dat, cuius rei difficultates saepe in nostris commentariis explicatae sunt (cf. e. g. p. 18). Omissis pudoris et familiaritatis rationibus ex sola amoris essentia probat naturae humanae magis consentaneum esse, ut matrimonium initum nunquam solvatur (p. 43). Quo facto mirum est, quod p. 46 concedit matrimonium solubile declarandum esse, si contractus mere civilis esset. Vis enim argumenti maxima contra eos, quos impugnat, in eo videtur esse, quod rei publicae esse non potest curam specialem gerere illorum et tutelam legis praebere illis, qui minus honesta appetunt, divortii nempe copiam, sed profecto illis providere eosque legibus tueri et non impedire, qui honestius et humana natura dignius aut insolubile matrimonium inire volunt aut a matrimonio abstinere, ut omnes christiani, vel saltem catholici. Si enim verum est, quod nonnulli (e. g. Castelein, Le rigorisme p. 248) dicunt probari stricte

non posse, insolubilitatem matrimonii esse de lege naturae praecipienti, aliud efficax argumentum contra hoc adversariorum genus vix restat.

Quae auctor ad argumenta contraria respondet, bona sunt; fortasse tamen efficacius et plenius responderi potuit.

Jan Hudeček: Ježíš Kristus učitelem. — Iesus Christus qua magister. P. 32—38; 96—100; 189—195; 238—243; 340—345.

Christi magistri excellentia cognoscitur ex scientia e triplici fonte manante (visione beatifica, scientia infusa, acquisita) auctoritate et imprimis e methodo docendi. Quaecumque docuit in id conspirabant, ad quod educare homines voluit, ad vitam aeternam. Hominis educandi nec mentem nec cor negligebat. Menti et profunditas, celsitudo doctrinae, et genus dicendi facile intellectu, simplex clarum, concretum exemplisque ac similitudinibus ornatum et dexteritas in dolis quaestionum perimendis satisfaciebat. Cor efficacissimis rationibus (Io 10, 14—6; 14, 30; 15, 9 15; Lc 12, 24—8; 9, 23—5; 12, 4—7; Mt 18, 2—4; 23, 37; 11, 28; 12, 46—50; 22, 48 etc.) movebatur.

Discipulos honorabat, status, indolis, ingenii eorum rationem habebat (Io 3; Lc 7; 15 etc.)

Auctoritas Christi magistri praestantissimis innitebatur fundamentis: sanctitate (Io 8, 46) et amore divino erga homines (Mt 11, 5. 28 etc.)

Solis Iudaeis evangelium nuntiavit, et ut promissa Patribus impleret, et quia Iudaei fide Deo proximi erant, et ne Iudaeos offenderet et, quia ante mori voluit quam evangelium crucis orbi innotesceret.

Cur nihil scripserit, optime explicavit s. Thomas, S. th. III., q. 42, a. 4.

Idem Christus, qui docuit apostolos, docet et nos non solum per ecclesiam sed etiam per effigiem sui ab apostolis nobis traditam; nec laus effectusque magisterii eius unquam minuitur. (Thom. Kemp. I., 3).

J. Ruprecht.

Dr. *Alois Soldát*: **O jedinosti a nerozlučitelnosti manželství.** Vzdělavací knihovny katolické svazek XLI. **(De unitate et indissolubilitate matrimonii,** conscripsit Dr. *Al. Soldát,* prof. theol. fac. Boh.) Pragae 1906. Typis typogr. Cyrillo-Meth. V. Kotrba. 8° pag. 174. Pretium 2 K.

Inter opera Bohemica, quae currente anno 1906 ad cohibendos contra sacramentum matrimonii impetus typis edita sunt, primum locum occupat supra nominatum opus Dris Al. Soldát „De unitate et indissolubilitate matrimonii“, quoniam auctor exponit non solum generales notiones et doctrinam ecclesiasticam de matrimonio, sed etiam respectu habito ad socialem, moralem et oeconomicam miseriam nostrae familiae remedia indicat, quibus coniunctio maritalis re vera bona matrimonii afferre possit. In praefatione promittit auctor se plus suo libro expositurum esse, quam stricta notio unitatis et indissolubilitatis continet, et huic voto satisfecit.

I. In prima parte matrimonium in ordine naturali considerat. Originem et notionem coniunctionis maritalis depingit iuxta doctrinam revelatam et iuxta falsam doctrinam rationalisticam. Essentiam contractus matrimonialis exponit, differentiam eius a ceteris civilibus contractibus demonstrat et fines matrimonii enumerat. Tractatus de proprietatibus matrimonii, scl. de unitate et indissolubilitate, maximum spatium libri occupat et ad principale argumentum totius operis adnumerari potest.

II. Pars secunda sacramentalem characterem matrimonii prae oculis habet et solide demonstrat. Ius legislationis respectu matrimonii ecclesiae competens nec non iurisdictio eius in causis matrimonialibus dogmaticis et historicis argumentis evincuntur. Adducta relatio ecclesiasticae potestatis ad civilem in causis matrimonialibus ad practicum pretium libri spectat.

Influxus sacramentalis solidissimum fundamentum ad servandam unitatem et indissolubilitatem contractus maritalis praebet et propterea etiam haec pars libri diligentissime ab auctore absolvitur. Mentio fit etiam de separatione a toro et mensa.

Novissima infausta conamina ad introducendam facultatem divortii auctor argumentis statisticis et citatis reflexionibus multorum auctorum feliciter refutat.

Commemorata libri divisio non cohibet repetitionem nonnullarum reflexionum, quo tamen pretium libri minime minuitur. Opus hoc optimus dux erit clero et populo Bohemico ad refutandos „reformatores" matrimonii: propterea, ut a multis legatur, meretur.

Th. Dr. *Fr. Reyl.*

P. *Adolf Špaldák*, **Nauka katolická o milosti (Doctrina catholica de gratia).** Ex articulis »Časopis kat. duchovenstva« desumta. in 8° pagg 51. Pragae 1907.

Dissertatio haec non continet, quod inscriptio per se manifestat, sed ab auctore ipso materia tractanda restringitur ad ea, »quae certa sunt« collecta eum in finem, ut appareat, in quibus doctrina catholica ecclesiae occidentalis cum theologia ecclesiae Russiacae conveniat.

Laudanda mihi imprimis esse videtur haec intentio auctoris et invitandi sunt omnes scriptores catholici, linguarum Slavicarum gnari, ut collatis viribus communem Latinis et Orientalibus fontem universi depositi fidei usque ad saeculum IX. et XI. iterum iterumque indigitent et differentias deinde exortas, ad normam principiorum, per tot saecula utrisque communium, luce veritatis et fervore caritatis componant propter finem — unitatis.

In statuendis »veritatibus certis« de gratia iuremerito eliminantur ab auctore omnes opiniones et controversiae scholasticae. — Eo magis recurrendum erat ad fontes authenticos, ad definitiones doctrinae catholicae et damnationes haeresum, gratiam per defectum deprimentium in Pelagianismo eiusque sequelis in semipelagianismo, vel per excessum extollentium in Lutheranismo eiusque sequelis in Jansenismo. Brevis synopsis historico-critica de vero statu quaestionis inter Pelagianos et ecclesiam catholicam, cuius nomine Augustinus doctrinam catholicam defendebat, est necessaria ad rectam exegesim textuum Augustini, aliorumque Patrum et conciliorum Carthaginiensium (412—18) p. 3, Diospolitani (415), Milevitani (416), p. 10, Romani (ep. tractatoriae Zosimi 418) et Ephesini (431) nec non (contra Semipelagianos) Arausicani II. (529). p. 17. 22. 29. Quae auctor p. 17 notat, secundum doctrinas suae aetatis, non posterioris, explicanda esse.

Significatio diversa nominis »gratia« in his fontibus occurrentis et in ipsa operis inscriptione ab auctore adhibiti, debuit iam in statu quaestionis figendo exponi (cf. Pravda III.), dona ordinis naturalis, vires imprimis intelligendi et liberi arbitrii distinguendae erant datâ operâ a donis gratiae necessariis cum limitatione (a Patribus et authenticis documentis) addita »quod ad pietatem, ad salutem pertinet, prout oportet ad salutem«, quibus non ethica

bonitas actus simpliciter sed eius bonitas ad finem historicum supernaturalem exprimitur (cf. p. 3. 7. 22. 29)

Auctores celeberrimi, de gratia disputantes (e. g. Palmieri, Tract. de Gratia divina actuali, Galopiae 1885) plurimas veritates ut saltem theologice certas et communi theologorum consensu traditas docent, quas auctor noster, praeeunte Schiffini (de gratia disp. 3, 12 n. 145) pag. 11 n. 4 seqq. dissensionum inter Orientem et Occidentem minuendarum gratiâ in dubium vocat et canones Conc. Arausicani II. nec non Conc. Trid. sess. VI. (pag. 29) sensui suae opinionis accommodat.

Cl. auctor stabilito facto auxilii divini in via salutis humanae (Pravda I.—II.), inquirit (Pravda III., p. 4) rationem necessitatis huius auxilii, an sit auxilium concursus tantum naturalis an simul supranaturalis (Pr. IV.) relate ad diversum statum hominis sive naturae integrae sive lapsae, exponuntur per extensum (pag. 11 seqq.) rationes dubitandi de efficacia argumentorum ad probandam necessitatem physicam gratiae interioris illustrationis et inspirationis ad omne opus salutare talis, quae esset entitative i. e. quoad modum realem supernaturalis, qua in sententia paucos reperiet, qui consentiant. Post theses universaliores de necessario auxilio divino transit auctor (Pravda VI. seqq.) ad specialia de regeneratione hominis eiusque elevatione »ad consortium divinae naturae« per gratiam. — Via tractandi totam quaestionem, ut mihi quidem videtur, esset facilior et clarior, si cum hâc, Latinis et Orientalibus communi doctrina de fine supernaturali filiationis in via et haereditatis in termino auctor incepisset et deinde media ad hunc finem revelata in Scripturis et Traditione, utrisque communibus, exposuisset. —

Naturam et gratiam a primo instanti creationis hominis sese mutuo complevisse ad »imaginem et similitudinem Dei« formandam, vix erit, qui dubitet. — De angelis ex analogia ad hominem iudicamus (pagg. 34—38). — Conceptum »filiationis divinae adoptivae« bene auctor ex generatione per gratiam exponit (Pravda VII., p. 38 seqq.). »Adoptivam« dici regenerationem per gratiam, respectu habito ad naturalem filiationem Filii Dei, eamque »adoptionem« iuridicam in humanis longe superare, scite animadvertitur. — In repetitis modis dicendi »hominem fieri deum« (»božství dostáváme plozením«), quae ex Patribus transsumuntur, nunquam non ommittenda est clara monitio et expositio de analoga tantum participatione vitae divinae eiusque principii, nominatim in abstractis »božství, divinitas«. Nostra aetas hebetior et tardior est ad capienda haec mysteria Dei, quam prima rei christianae saecula. —

Spiritum sanctum esse »principium effectivum« huius filiationis adoptivae in homine, optime exponitur (Pr. VIII. pagg. 40 seqq.). — Quod p. 44 dicitur sola relatione speciali ad Deum (»pouhý poměr«) non posse consistere hanc filiationem, intelligendum esse videtur cum distinctione hac: in sola relatione rationis hominis ad Deum — sine fundamento reali gratiae sanctificantis in homine — Concedo. Cum hoc fundamento reali gratiae, quae est causa filiationis formalis — informando et Spiritus s. terminando — Nego. — Lessium circa hanc quaestionem (p. 45) durius auctor accusat, ac si non satis distinxisset inhabitationem Spiritus s. in nobis ab unione hypostatica. Absit hoc a tanto ingenio.

Processionem Spiritus s. a Patre per Filium etiam quoad efficaciam Eius nos sanctificantem — recte cl. auctor sub finem opusculi exponit. (Pr. IX. p. 45 seqq.). — Minus placet, quod (p. 46) illud, quod apud Scholasticos praevalet in exponenda activitate divina ad extra, scilicet respectus Entis absoluti Unici, nimis urgetur ac si exclusivum esset — Non potest citra errorem tritheismi operatio Patris, Filii et Spiritus s., sanctificans homines, cogitari et describi citra obiectivam relationem ad eorum internas processiones, cum operationes

ad extra sint veluti liberae extensiones ad extra vitae divinae interioris necessariae ad intra. —

Completur dissertatio declaratione, in ordine historico non haberi remissionem peccatorum citra regenerationem in Filium Dei adoptivum. (Pr. X. pag. 48). Thesi ultima (Pr. XI. pag 49 seqq) exponitur perennis Spiritus s. cum iustis coniunctio (inhaesiva), cuius efficientia est regeneratio et filiatio, a qua tamen uti »semen« a planta ex eo orta distinguitur. —

Difficillimam sane quaestionem de gratia et propter finem specialem conferendi eam cum theologia Russiaca magis adhuc spinosam, selegit sibi auctor aliis hac in re antesignanus. Vires ostendit rei tractandae pares; in quibus propter rei novitatem deficiunt, acclamamus ei animum addentes: In tantis voluisse, sibi aliisque viam stravisse — interim sat est.

Pragae, mense Februario. Dr. *Kordač.*

Jan Sedlák, **Eucharistické traktaty Stanislava ze Znojma.** (Tractatus eucharistici Stanislai de Znoima.) Otisk z „Hlídky" 1906. Str. 48 v 8°. Cena 60 h. V Brně 1906. Tiskem benediktinské tiskárny. Nákladem vlastním.

Stanislaus de Znoima, universitatis Pragensis professor, initio novitatum Wiclefi propugnator audacissimus erat, immo vero etiam in hoc discipulum suum Ioannem Hus superabat. Ipse Hus crimini ei dabat, eum doctrinam Wiclefi de remanentia panis tenere. Viri docti scriptum Stanislai de hac re quaerebant, sed non inveniebant. Erat quidem iis omnibus notissimus tractatus ipsius „De corpore Christi", at hic plane contrarium demonstratur: continet enim dissertatio haec doctrinam catholicam de non remanentia substantiarum panis et vini. Auctor ingeniose demonstrat, illum quaesitum tractatum haereticum in hoc orthodoxo latere; dein uberius disserit de doctrina Stanislai et enarrat fata ipsius. Diligentissimae elucubrationi suae auctor adiunxit textum tractatus Stanislai, sermonem magistri Iohannis de Štěkna contra remanentiam panis, iudicium commissionis theologicae de tractatu Stanislai et adnotationes historicas, quae in codice Vindobonensi tractatui adnexae sunt. *P.*

Wenceslai Francisci Coelestini a Blumenberg: *A)* **Autobiographia.** *B)* **Acta capitularia 1646—1674.** Edidit Dr. *Ioannes Nep. Sedlák.* (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis t. VII.) Pragae 1906. Pg. 128. Pretium 2 C.

Coelestinus a Blumenberg, canonicus metropolitanae ecclesiae Pragensis (* 1606 † 1674), scripsit de vita sua et de variis casibus, qui capitulo acciderunt, libellum, qui diu in archivo delitescebat et nunc primum foras datus est. Qui historiam ecclesiae in Bohemia subtiliter persequuntur, habent hic, unde hauriant; multa enim aliunde ignota in hoc fonte inveniuntur. *P.*

Frant. Fryč, **Chronologie života Páně.** (Chronologia vitae Domini.) Elucubrationes e »Publicatione periodica cleri catholici Bohemici« a. 1900—1906 seorsum expressae. Pretium 3 Cor. Pragae 1906. Sumptibus propriis. Prelo archiepiscopalis officinae librorum.

Magni momenti est chronologia biblica non tantum, ut melius intelligantur facta narrata, sed etiam ut demonstretur veritas eorum

contra negantes historicam authentiam Scripturae Sacrae. Quapropter permulti docti, tum catholici tum acatholici hac in re desudarunt, ita ut existant circiter 360 systemata chronologiae biblicae. Maximi autem momenti est chronologia vitae Domini, quia ab ea dependet quaestionum multarum earumque gravium solutio, quam hodiedum quaerunt docti.

Gravitatem rei considerans edidit Franciscus Fryč opus satis amplum (286 pag.), cui titulus est »Chronologia vitae Domini.« Quo in opere clare et scite agit de anno, quo Dominus natus sit, quando publicam vitam inceperit, quamdiu eam egerit, quo anno demum mortuus sit. Omnia congerit, quae in singulis evangeliis inveniuntur, e quibus aliquo modo tempus singulorum e dictis eventibus erui potest. Ex. gr., ut statuat annum, quo Dominus natus sit, agit de stella Magorum, de occisione infantium, de Herode, de reditu in civitatem Nazareth, de annuntiatione nativitatis Ioannis Baptistae, de descriptione (censu) Cyrino.

Laudanda est methodus, qua clarissimus auctor in statuenda chronologia vitae Domini utitur, quippe quae unice recta hac in re mihi videatur. Affert scilicet distincte varias sententias variorum auctorum cum eorum argumentis desumptis e Scriptura Sacra, ex antiquissimis monumentis, e testimoniis scriptorum antiquorum, tum christianorum tum non christianorum. A proprio iudicio auctor plerumque abstinet, attamen adicit in nonnullis locis adnotationes explicationesque suas Quo fit, ut lector possit sibi iudicium, quod ipsi optimum videtur, comparare. Quod iudicium eo melius faciliusque comparatur, quod auctor copiosam litteraturam principaliorum factorum e vita Domini affert, quae cum chronologia aliquo modo cohaerent. Praeter tabulas et conspectus varios in textu contentos addidit auctor operi suo qua appendices conspectum annorum 690—824 ab U. C. iuxta varias aeras et cyclum paschalem 19 annorum Dionysii Exigui. Lectio operis huius quam iucunda tam utilis est. Cuius ergo chronologiae vitae Domini interest, tollat librum hunc et legat.

Obořištii. P. *Franciscus Reindl.* C. SS. R.

Rádce duchovní. Pragae 1906.

V. Oliva, O národním jazyce při bohoslužbách. (De lingua domestica in liturgia) p. 62—72; 137—143; 203—211; 272—279; 344-349; 411—419; 489—495; 557—564; 617—693; 772—; 837—839.

Hac ampla commentatione exponuntur, quae ad usum linguae Latinae in liturgia, speciatim vero in missae sacrificio sunt dicenda. Duplici utitur auctor via, indirecta, qua multas contra usum huius linguae obiectiones solvit, directa, ubi probat Latinae linguae usum in liturgia maxime esse convenientem. Appendicis modo proponit mediam aliquam viam, qua ex parte conciliari possit usus linguae Latinae cum vernacula.

I. Liturgia Latinâ linguâ celebrata non ducit ad infidelitatem incredulitatemque.

Hoc probat auctor ex fine et conceptu liturgiae. Tribus constat conceptus liturgiae: a) manifestatione fidei subiectivae actibus externis exhibita, id est actibus in genere ad Deum spectantibus, b) actibus, quos Deus destinavit et accurate fieri praescripsit, id est, sacramenta (et adderem actus, quos ecclesia accurate determinavit, id est sacramentalia); c) horum praestantissimus actus, quasi sol inter stellas est missae sacrificium et a Deo et ab ecclesia accurate definitum.

Hanc liturgiae definitionem varii, maxime protestantici auctores male intellexere; adducit auctor Dr. Hermannum Hering, qui eam definit: »complexum actuum religiosorum«, qui ab ecclesia selecti iuxta ordinem et principia logicae religiosae in libris collecti pro servis ecclesiae ad publicum usum sunt destinati. Quod falsum esse patet.

Ex definitione supra allata patet triplicem esse finem liturgiae: a) latissimo sensu accepta satisfacit hominis naturali desiderio vitae

religiosae excitandae, alendae, augendae (finis ethicus.) b) strictiore sensu habet finem sanctificativum, id est, per sacramenta gratiam amissam reddit vel non amissam auget. c) finis missae sacrificii iuxta conc. Trident.: »Docet sancta synodus sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri, ut si cum vero corde et recta fide, cum metu et reverentia contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur et gratiam inveniamus. . . . Huius quippe oblatione placatus Dominus gratiam et donum poenitentiae concedens crimina et peccata etiam ingentia dimittit.« (sess. XXII. cap 2.) Quod idem patet ex actis eiusdem concilii de fine ethico missae sacrificii. — Missae sacrificium nullo modo exposcit linguam domesticam, ut huic fini suo essentiali satisfaciat, quia »una eademque est hostia, (id est Christus Iesus) idem nunc offerens sacerdotum ministerio, qui se ipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diversa. (Trid. cap. 2) Quod bene exprimit card. Bellarminus, »non igitur requiri, ut populus intelligat id quod dicitur, sed satis esse, si Deus intelligat. Ut melius et accuratius iudicare possimus de usu linguae domesticae in liturgia, attendendum est ad characterem singularum actionum liturgicarum, quae: a) sunt quidem actiones symbolicae; quare consentaneum est, ut nativa lingua semper explicentur; at minime id necessarium est, ut lingua domestica peragantur, cum actiones ipsae satis clare loquantur. b) actiones liturgicae debent quidem populo bene explicari, at non ad id sunt institutae, ut populum erudiant, sed iam eruditos in fide elevant et sanctificant. Quodsi obicitur saltem missae sacrificium esse in nativa lingua celebrandum, cum ibi imprimis etiam populus debeat active consacrificare, hoc falsum esse manifesto apparet. Nam ecclesiae parvae esse deberent et numerus audientium circa altare ita dispositus, ut singuli et audire et videre omnia et respondere possent. Quod obstaret, quominus compluria sacra simul fieri possent, vel inter sacrum cantari. c) Actiones liturgicae sua ipsarum lingua loquuntur, id est excitant bona proposita et religiosos sensus ipsa materiali actione, dummodo rite fiant et in percipientibus bonam et aptam inveniant dispositionem. Quod probat experientia. Actio, elevatio oculorum, tunsio pectoris, inclinatio, genuflexio etc., iam apta sunt sensum humilitatis adorationis etc. excitare: »verba movent, exempla trahunt.«

Catholicitas ecclesiae postulat, ut habeat liturgiam universali lingua loquentem, ad omnes nationes, quae ad cor omnium hominum loquatur illudque disponat. Quare si quis usum protestantium velit introducere in catholicam liturgiam, ecclesiam etiam territorialem et nationalem faciat, necesse est. Nam sola praedicatione, ut Germanici protestantes introduxerunt, liturgia minime constat, sed prae primis et substantialiter in sacrificio, ita, ut sine sacrificio nulla sit religio. Neque sacrificium habet finem exhortatorium, sed mediatorium inter Deum et homines, quem finem ecclesia catholica lingua universali et uniformi optime exsequitur. Quare non in linguam, sed magis in cor sacrificantis sacerdotis opera est impendenda, quod, si totum flagrabit totumque idea magna sacrificii crucis erit penetratum, ut Sailer ait, maximopere etiam fideles permovebit, ut Deo se coniungant illumque adorent.

Vehementer falluntur illi, qui ex introductione linguae domesticae in liturgia sibi pollicentur magnum augmentum devotionis in populo. Nam novitas illa ex una parte ad tempus quidem multos alliceret novarum rerum cupidos in ecclesiam, ex alia parte vero multos offenderet, qui hanc novitatem ut suspectam vitarent. Quod probat cl. S. Bäumer O. S. B. ex factis. In Germania enim protestantes ecclesias derelictas habent etiamsi in nativa omnia peragunt lingua. Catholicae contra ecclesiae, ubi fideles solum »Amen« respondent in liturgia, refertae sunt fidelibus.

Etiamsi missae sacrificium domestica lingua perpetraretur, tamen populus adstans nullum maius inde emolumentum fructumque habe-

rent. Nam canon missae inde iam ab apostolicis temporibus silentio recitari consuevit; Le Brunn aeute probat hunc morem universalem inepte fuisse mutatum, cum Iust. I. postulavit, ut canon missae distincte coram populo pietatis excitandae causa recitaretur. (Cfr. praeter litteraturam auctoris, J. Kössing, Vorlesungen über die hl. Messe. Regensburg pg. 456 ss.)

Neque sacramentorum dispensatio exigit, ut forma sacramenti domestica pronuntietur lingua, quia sacramentum gratiae infusionem respective augmentum efficit ex opere operato. Quod protestantes dicere nequeunt, qui sacramenta tantum significant et modo praedicante formam, si qua utantur, pronuntiant. E contra catholicus minime formam intelligere debet; dummodo sit rite dispositus, eo ipso iam sacramentum percipit. Quare urgendum quidem est, ut pastores populum sibi commissum de magno liturgiae thesauro edoceant, at minime necessarium videtur ipsam sacramentorum distributionem domestica lingua administrare. Sacramentalium vero confectio lingua domestica fieri potest et de facto etiam compluribus locis fit. Recitatio vero breviarii, cum ex officio fit, Latine est facienda, quod utique ecclesia a suis ministris iure postulare potest; quodsi laicus recitare velit horas canonicas, nihil impedit, quominus id lingua sua faciat.

His omnibus rite expensis manifesto apparet usum linguae domesticae minime esse necessarium in missae sacrificio, in sacramentorum administratione, in sacramentalium confectione. E contra exiguum illud emolumentum, quod domesticae linguae usus in liturgia praeberet, nullo modo adaequat magna detrimenta oritura, si lingua Latina eliminaretur. Oreretur spiritus contradictionis, revolutionis, protestationis, spiritus recentis philosophiae et nationalitatis, qui in fidelibus veram de liturgia ideam exstirparet et periculosum indifferentismum ei suggereret.

Accedit, ecclesiam non absolute sed condicionate tantum exoptare, ut in sacramentorum et sacramentalium administratione omnia lingua Latina peragantur. Quod luce meridiana clarius patet ex usu variorum ritualium dioecesanorum Romae approbatorum. Ita e. g. Manuale rituum dioecesis Pragensis ex 377 paginis 160 numerat Bohemica lingua expressas.

Neque constat sacerdotem fuisse umquam excommunicatum, quia usus sit lingua domestica in administrandis sacramentis. Sunt regiones, in quibus nostris praesertim temporibus multum desudant sacerdotes in introducenda lingua domestica in liturgia, at populi aedificationem hi conatus minime augent. Et provocat auctor ad Bohemiae populum, ubi multa in re sacramentaria nativa lingua fiunt, et ad Moraviae gentes, ubi fere ubique iuxta antiquum ritum Latine sacramenta et sacramentalia administrantur. Ille minorem devotionem pietatemque exhibet.

Linguam in usu cotidiano non existentem exposcunt in liturgia mysteria, ne scilicet ab hominibus profanentur. Omnis religio res sanctas aliquo modo separat ab usu profano, quod ex Romanorum, Gallorum, Muhamedanorum, Brahmanorum historia satis patet. Auctor explanat, quomodo Latina lingua aptissima sit, quae elemento suo mystico liturgiam magis sanctam illibatamque reddat. Homines, qui vocari solent »intelligentes« dicit plerosque atheos esse; item operarios. Qui restant nullam patiuntur difficultatem ex usu linguae Latinae in liturgia.

Quodsi obicitur primis ecclesiae saeculis fuisse linguam domesticam usitatam in tota liturgia, Latinam vel Graecam, respondet etsi hoc constet, tamen ex alia parte constare viguisse disciplinam arcani. At non puto bene hac ratione posse solvi obiectionem, cum duo fere saecula sine arcani disciplina ecclesia viguerit et tamen lingua vernacula in usu fuerit.

Deinde e charismatibus ducit auctor argumentum pro opportunitate linguae Latinae. Quaecumque est essentia horum charismatum

hoc unum constat ea a Deo e speciali benevolentia data fuisse et inservivisse maxime ad ecclesiam dilatandam et corroborandam; quod de Latinae linguae usu in liturgia vix auctor affirmabit.

Latina lingua tegit etiam multos defectus sacerdotis, maxime devotionis defectum, quod auctor citatis variis auctorum effatis comprobare nititur. Argumentum ex apostolicitate non potest bene teneri. statuitur enim apostolicitatem ecclesiae, quatenus eius nota est, bene exprimi per usum linguae, qua usi sint apostoli in primitiva ecclesia. At negandum est, primo et secundo saeculo in usu fuisse linguam Latinam in ecclesiae liturgia. Graeca enim fuisse videtur, ut bene ostendit cl. Fern. Cabrol O. S. B. Liturgie der Kirche (übers. von Pletl) Kempten und München 1906.

Sequuntur argumenta convenientiae pro usu linguae mortuae in liturgia catholica. Religio catholica immutabilis est; quare valde conveniens est, ut etiam lingua, qua in sanctissimis utitur rebus, sit usu quotidiano illaesa et aliquo sensu stabilis. Linguae domesticae mutantur et vehementer quidem ita, ut verba et phrases post aliquod tempus significationem interdum plane contrariam habeant, quod obesset veritatibus religiosis in liturgia contentis. Lingua mortua nationalitatis sensum effrenatum optime potest demulcere; ergo cum sit catholica religio pro omnibus populis, maxime conveniens est, ut utatur tali lingua. Domesticae linguae usus in liturgia causaret indefinitas versiones. Lingua Latina in liturgia ostendit populo unitatem ecclesiae, qui ex usu eiusdem linguae de genuina fide iudicat. Etiam conservativus ecclesiae character per usum Latinae linguae clarescit. Status publicus rerum maxime nostris temporibus exposcit, ne quidquam in liturgia mutetur. Ecclesia Romana non posset bene invigilare, ne liturgiae corrumperentur, si in variis linguis domesticis celebrarentur. Cum introductione linguae domesticae in liturgiam crescit facilitas schismatum et defectionis ab ecclesia Romana. Quare postulandum est, ut remaneat usus linguae Latinae in liturgia Romana.

II. Auctor incipit solvere notissimas difficultates contra usum linguae Latinae in liturgia afferri solitas:

1. Antonius Vogrinec scribit Latinam linguam esse retinendam tantum in missae sacrificio, in administratione vero omnium sacramentorum utendum esse lingua domestica. (Ant. Vogrinec, Nostra maxima culpa! Vindobonae 1904.) Parochus Vogrinec varia, quae auctor iam in expositione supra allata solverat, pro sua postulatione affert: sacerdotes hoc postulare, pietatem populi promoveri etc. Auctor ostendit librum eius a superioribus ecclesiasticis fuisse prohibitum; praeterea argumenta non posse satisfacere criticae sanae, aliqua esse tam simplicia et cum praxi quotidiana pugnantia, ut liber ille nullum habuerit practicum momentum.

2. Catholicismus, qui dicitur modernus, in regionibus Slavorum maxime in Bohemia ideas suas de linguae domesticae usu in liturgia explicat in commentariis »Nový Život« (Nova vita) et »Bílý Prapor« (Album vexillum). Ex variis contradictoriis effatis auctor colligere conatur aliquam synopsin, quae respicit imprimis missae sacrificium. »Linguae Latinae usum in liturgia non esse iuste introductum in nostris regionibus; non posse populum intelligere, quid in liturgia fiat; quare introducendam esse linguam domesticam . . . .« ita quondam in illis commentariis statutum est. Post aliquot annos consideratius iam scripserunt et desiderant solum linguam palaeoslavicam. Postulatum hoc his firmant argumentis: a) Intelligibilem linguam liturgicam postulat ius naturae, praecepta paedagogica et ipse Christus et apostoli, immo s. scriptura: »Psallite sapienter, id est, orate, ut intelligatis (!)« b) habemus ius historicum, quia in nostris regionibus inchoata est Velehradii liturgia Slavica a SS. Cyrillo et Methodio; c) nostris temporibus, quibus populus tantopere deficit a fide, quaerendae sunt novae viae ad corda hominum; talis autem nova via est lingua domestica populo intelligibilis in liturgia; d) lingua Slavica

pons est, qui coniungit orientales Slavos nobiscum; e) lingua Slavica propagaret intelligentiam omnium aliarum Slavicarum linguarum; f) per linguam domesticam nostra individualitas iterum latius et splendidius pateret. Quare firmiter optandum est, ut habeamus Slavicam linguam in liturgia. Pulsemus fortiter et aperietur nobis! —

Auctor paucis omnia modernistarum desideria his complectitur: »Initio modernistae nostri linguam tantum domesticam exoptabant in tota liturgia; at videntes, multas et permagnas difficultates, quas res ipsa secum fert, minime superari posse, postulant linguam palaeoslavicam pro missae sacrificio, domesticam vero pro administratione sacramentorum.«

3. Catholici modernistae Germanici, quamvis nostris modernistis assentiantur, tamen moderatiorem aliquem usum liturgicae linguae domesticae exoptant.

4. Gentes Romanae (Hispani, Galli, Itali) desiderio linguae domesticae in liturgiam introducendae non moventur.

Modernistae duo principia ecclesiae catholicae in re liturgica negligunt: Ubi recepti fuere libri liturgici Romani, ibi exclusa est lingua domestica a liturgia, et ubi admissae sunt aliquae interpolationes in lingua vulgari, ibi ulterius progredi omnino est vetitum.

III. Auctor ostendit aliquam viam intermediam, qua satisfieret utrique desiderio. Ostendit posse aliquatenus admitti linguae domesticae usum in liturgia latissimo sensu accepta. Quod his fere complectitur: a) Una est ecclesia, quare iure utitur una lingua eaque nunc Latina; b) hac tamen lingua non utitur ubique; exstant partes, ubi alia lingua sub cautelis praeceptis est admissa; c) etiam in regionibus, ubi linguae Latinae usus viget, non ad omnes omnino functiones liturgicas se extendit; sed multae ex parte peraguntur lingua domestica; d) consideratis circumstantiis temporis et maxime dispositionis actualis populorum dicendum est, homines nolle librum precum admittere, cum magna ex parte saltem nostris in regionibus populus illo non utatur eumque opprobrio sibi ducat.

Quare potius linguae Latinae usus in liturgia est exoptandus et populo bene explicandus. Ea, quae sacerdos secreto orat, omnia maneant Latina lingua pronuntianda, hoc est missae sacrificium, forma sacramentorum, benedictiones, exorcismi, breviarium etc. Quae vero populus cantat, vel quae sacerdos cum populo recitat, ea fiant lingua domestica.

Quod ad usum linguae palaeoslavicae spectat, hic, ut per se patet, multo plures difficultates habet, quam usus linguae Latinae iam introductus.

In fine auctor evolvit enucleatius ea, quae dixerat de usu linguae domesticae moderato in liturgia, et applicat hoc ad manuale rituum in Bohemorum finibus usitatum.

Seiungit porro quaestionem, num aliquando linguae Latinae usus futurus sit legitimus pro universa ecclesia, nec putat hoc umquam fore.

Fr. Ševčík, Cvičení snoubenců (De examine sponsorum). p. 280 ss., 400 ss., 626 ss., 700 ss.

Exponitur, quibus de rebus sponsi monendi et instruendi sint a parocho: de matrimonio et obligationibus, quae ex hoc contractu fluunt sive ad ipsam sublimis exemplaris, coniunctionis Christi cum ecclesiae, capitisque cum corpore, imitationem sive ad liberorum curam et educationem pertinent.

Kalksburgii, mense Ianuario 1907. *J. M. Černý.*

František Vacek: **Sociální dějiny české doby starší (Historia societatis, quae antiquitus in Bohemia erat.** Pragae 1906, 560 pp. 5 C. 90 h.

Novum genus historiographiae, quo seclusis rebus aliis sociales et iuridici dumtaxat nexus hominum ad nationem aliquam pertinentium

indagantur, primos iam ad gentem Bohemicam spectantes eiusque idiomate exaratos protulit fructus. In collectione librorum quae vocatur Bibliotheca institutoria catholica haec „Historia socialis Bohemica aetatis antiquioris“ a Franc. Vacek conscripta edita est. Cum in libri inscriptione tempus rerum enarratarum accuratius non designetur, indicemus oportet Historiam a primordiis gentis usque ad saeculum XIII., quo institutiones Slavicae iuri et consuetudini extraneae cedere coeperunt, passim et ad medios saeculi XIV. annos protrahi. Corpus scripti materiam sat copiosam et variam complectens in septem articulos seu partes distinctum est.

In articulo, quo tractatus de coetibus personarum sanguine coniunctarum continetur, quaestio proponitur, quomodo associatae fuerint turmae Slavorum, cum in terram, quae ab ipsorum nomine Bohemia appellatur, partes eius occupando intrarent? Disquisitione facta perpensisque rationibus, quae explorationem rei aliquatenus iuvare poterant, notiones nationis, gentis et familiae statuuntur ab huius temporis sensu non mediocriter diversae. Iis, quae ibi dicta sunt de ambitu naturalium societatum, de familia quodam numero propinquorum aucta, de structura gentis, de natione existentiam minorum coetuum defendente, de proceribus communitatum, alia multa connexa reperimus, quibus iudicia auctoris innituntur. Ut nonnulla accuratius indicemus, in describenda qualitate societatis antiquae agitur de condicione peculii, substantiae privatae et collectivae, de generibus sedium primaevarum, villis et praediis, de oeconomia rei familiaris et publicae.

Quodsi prima Historiae parte necessitudines nexusque naturales examinari placuit, in secunda iam formationes sociales artificiosae discutiuntur. Quaestione de statu libertatis apud Slavos praemissa auctor ad denominationes personarum liberarum in Bohemia earumque iura atque officia transit; in quibus praecipua haec notantur: de facultatibus suis libere disponendi potestas ipsis erat, ad principem aditus eis patebat, principem novum eligendi ius eis competebat; debebant autem pro tuenda patria arma capere et cum hoste decertare. Evolutionem nobilitatis deinde persequens, ad differentiam inter nobiles genere seu ortu ingenuos et eos, qui publica munia obibant, aliosque, ad discrepantiam inter nobiles maiores et minores explicandam aggreditur. Postea opes hereditate vel meritis nobilibus obvenientes, auctoritas comitum in consilio ducis, partes eorum in administranda re publica, ministeria ab ingenuis acta, merita et demerita eorum diligenter tractantur.

Quibus expositis Historia tractatum adnectit de mancipiis et vernis hominibusque, qui vocabantur servi et tributarii (54—88). Societas Slavica in Bohemia, quae agri culturae studebat, eis carere haud poterat. Quo factum est, ut captivi in servitutem redacti et servi venalicii negotiis in villis potentium, oeconomia et opere rustico obstringerentur, donec saeculo XII. ineunte meliore, quam antea, condicione uti coeperunt. Numerus servorum augebatur et ab indigenis, qui propter delicta sua libertate privati ducisque vel nobilium potestati subacti aut viribus suis servire aut stipendia imposita pendere dominis debebant. Pro variis officiis diversas hominum classes invenies: vernaculos seu servos do-

mesticos, servos agrestes, banausos, opifices, colonos, hospites tributarios, rusticos, casarios.

Caput quartum, quod inscribitur De officialibus (magistratibus) et ministerialibus ducis, pro rei gravitate ceteris longius est (p. 90—270). Qua parte auctor in originem praefecturae, quae apud Slavos in usu erat, inquirit et munia tempore patriarchalis constitutionis exercita eorumque executores recenset. Cuius institutionis reliquias deinde in Bohemia observans, ad declarandam condicionem eorum se confert, qui in historiae fontibus vel seniorum vel populi primorum nomine designantur. Expositioni de praefectura sensu iam strictiore et proprio accepta seu de moderamine ducatus per officiales et magistratus praemittitur explicatio et conspectus provinciarum terrae. Cum populum per provinciam officiales ducis in castro regionis illius positi gubernarent: castellanus seu comes civitatis, camerarius, villicus, iudex et bedelli ipsis additi, omnes et singulae functiones eorum et iurisdictionis munera uberrime describuntur, quo condicio et auctoritas eorum, qui publica negotia gerebant, ostendantur. Distincto ordine iudicii terrae et curiae auctor utriusque generis iustitiarios ordine, qui eorum personae et dignitati consentaneus videtur, adducit eorumque condicionem considerat. Similiter inter ministeriales ducis non solum palatii proceres, nempe comitem palatinum, villicum, venatorem curiae, agaxonem (comitem stabuli), camerarium, dapiferum, pincernam, notarium curiae, sed etiam vicarios et apparitores, eorum officia et negotia, studiis suis complectitur.

Descriptione commercii et usus cum alienigenis, praecipue cum mercatoribus extraneis, caput quintum libri occupatur (p. 272—367). Bohemi cognitis nationibus humanitate politioribus semina et fructus cultus atque humanitatis prudenti animo exceperunt. Mercatus commoda experti non solum in suburbiis sed et aliis locis idoneis fora rerum venalium instituebant, quibus stabilitis nova industriae genera oriebantur. Auctor omnes effectus sociales, quos exinde evenisse constat, considerans statum hominum quocumque modo in negotiatione et mercatura occupatorum describit et ex ordine de custodibus in finibus extremis terrae constitutis, telonariis (portitoribus), eis, qui hospites deducebant praesidii causa, opificibus rerum venalium, mercatoribus, civibus agit. Multi advenae, hospitio recepti, in Bohemia consederunt: Iudaei (de quorum vita, moribus, rebus p. 315—9), Germani, Romani, Poloni aliique coloni et fundorum locatores. Cum in operis argumento describendo brevitati studeamus, alia ibi contenta (de mercatoribus Bohemis extra terram, de viis publicis etc.) praetermittimus.

Quod summa cura et diligentia auctor perscrutari decreverat, condicio est clericorum seu status socialis ecclesiasticorum virorum et iuridicus gradus, in quo versabantur ab ingressu suo in Bohemiam usque ad emancipationem sacerdotii a regum insolentia. (p. 369—537.)

Hic agitur de capellanis curiae (370—388); de clero parochiali seu de plebanis (389—395); de clerogamia et caelibatu (396—7. 405. 423—4); de capitulis (407—422); de theologicis studiis 408; de Benedictinis (425—441); de liturgia Slavica in Bohemia (430—4); de Praemonstratensibus (443—9); de aliis religiosis (450—7); de socia-

li momento monasteriorum, maxime de eorum familia (458—492); de decumis et de bonis ecclesiasticis (493—506); de violationibus iuris proprietatis ecclesiae (507—10); de privilegiis cleri etc.

Ultimo capite (538—551); tractatur res militaris: officium et institutum. Agitur deinde de iure feudali in Bohemiam introducto, primique eiusdem contractus saeculo XIII. emergentes notantur.

In materia tractanda modus,quem auctor servat, hic est, ut omissis analyticis circuitionibus solum acute conclusa et explorata proponantur. Ne autem occasio desit lectoribus investigandi rationes iudiciorum, in annotationibus loci e documentis excerpti, quibus iudicia auctoris innituntur, adducti sunt. Scriptorum prius iam editorum, quae ad partes eiusdem disciplinae spectant, nulla fit allegatio, quamvis dubium non sit, quin et novissima quaeque de sociologia scripta auctori sint nota. Historiam socialem hanc opus doctrina solidissima elaboratum, disciplinae ceteris recentioris insigne specimen, adiumentum eis, qui historiae Slavicae et iurisprudentiae operam dant, utilissimum gratissimumque esse censemus.

R.

Josef Wilpert, **Malby v dřevní basilice svatého Klimenta.** Kroměříž 1906. in 8⁰, pag. 59, cum 5 tabulis phototypicis (Picturae antiquae basilicae sancti Clementis). Editio Bohemica[1]) aucta.

Opusculum Cel. Dno. Francisco Bauer, archiepiscopo Olomucensi dicatum, plura profert, quae cum sepulchrum b. Cyrilli Slavorum apostoli, tum picturas eidem finitimas spectant, valde diversa ab eis, quae hucusque ab archaeologiae christianae cultoribus Io. de Rossi duce cognoveramus.

Imprimis praemittendum esse censemus, basilicae antiquae b. Clementis — nunc subterraneae, saec. XII. superaedificatam esse hodiernam, in quam translatum fuit corpus b. Cyrilli cum loculo (sarcophago) marmoreo, quem in basilicâ nova ad dexteram in navi posuerunt; hinc quaestio nostris temporibus exorta est, ubinam primitus loculus in subterraneâ basilica cum reliquiis b. Cyrilli collocatus fuerit. Io. B. de Rossi verbis legendae Italicae innixus (in monumento ad id praeparato in basilica beati Clementis ad dexteram partem altaris ipsius) locum b. Cyrilli in sepulcro quodam partim marmoreo, partim ex lateribus aedificato in nave sinistra videbat, utpote proximum imaginibus, quae secundum ipsum ad laudatum Sanctum spectabant.

At cl. Wilpert sicut picturas, quas archaeologus Mullooly imagines ex vita b. Catharinae esse putabat, sic et alias, quas archaeologi ad b. Cyrillum referebant, diverso modo explicat.

1⁰ Picturam »b. Catharinae« vult esse imaginem iudicii universalis, ex tribus partibus constantem (Resurrectione mortuorum, Iudicio, Iudicii executione) cum symbolis iustitiae (statera, modio, arundine, urceo).

2⁰ Imaginem, quae hucusque ab archaeologis b. Cyrilli coram imperatore Michaele, ad Slavicas gentes ipsum mittente, esse credebatur, cl. Wilpert non obstantibus litteris ACIRIL Estheram coram Asuero rege typum vetero-testamentalem B. Virginis Mariae in parte altera depictae esse interpretatur, aeque atque alteram imaginem viri dormientis i. e. Iacobi sub scala, correspondentem esse vult picturae martyrii b. Petri, Apostoli.

3⁰ Imago Estherae finitima »viri baptizantis«, quem de Rossi Slavorum Apostolum Cyrillum, alii fratrem ipsius b. Methodium esse putabant, cl. Wilpert dicit baptizantem esse b. Clementem papam.

[1]) Italica inscribitur: Le pitture della basilica primitiva di san Clemente. Roma 1906.

4⁰ Picturae, de quibus hucusque sermo nobis erat, ad saec. IX. spectant; extat alia quoque imago in basilica b. Clementis saeculi XI., quam de Rossi translationem b. Cyrilli esse affirmabat. Auctor vero noster, ex pallio in mortuo b. Clementem papam potius videt et non episcopum Cyrillum, imaginemque nostram, ad quam alludunt verba Anastasii bibliothecarii ep. II. ad Carolum Crassum Imp. »Denique vir magnus et apostolicae vitae praeceptor Constantinus philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Hadriano iuniori papa veniens sancti Clementis corpus sedi suae restituit«, Mariam Macellariam pro timore Dei et remedio animae suae hic pro gratia recepta faciendam curavisse asserit.

5⁰ Remanet, ut de pictura in narthece referamus, quam archaeologi communiter bb. Fratrum Cyrilli et Methodii imaginem esse putabant ex saeculo X. vel XI. Coram Iesu Christo bb. Fratres stant genuflexi alter cum calice beato Clemente papa et b. Gabriele archangelo protegentibus, alter cum libro (Cyrillus) b. Michaele archangelo et b. Andrea apostolo comitibus. Imagines beatorum Clementis et Andreae nec non sancti Archangeli nominibus insignitae sunt; reliquae minime. Picturam, quam nonnulli votivam esse volebant, iam a. 1864 Rossi sepulchralem esse suspicabatur, in qua duo genuflexi misericordiae divinae sub patrocinio laudatorum Sanctorum sese commendant. Cl. Wilpert ulterius progressus est. Sagaci ipsius animo paucae, quae remanserunt litterae . VS . VS | . . . EX (iustus iudex) sufficientes testes esse videntur picturam insignitam fuisse notis ex Apostolo verbis: »Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi in illa die Dominus iustus iudex«, cuius textus partem primam credit contentam fuisse tympano (scuto) super duas columnas laterales posito. In altero vero versu paucis iterum litteris, quae remanserunt ducibus (. . . CES NRAS — preces nostras) alteram incipere opinatur sententiam versibus his reconstructam: D(OMINU)S HOMINU(M) REPARATOR BENIGNUS AC RECTOR PRECES N(OST)RAS EXAUDI UT CYRILLUS IN TUO NOMINE S(AN)C(T)ORU(M) TUORU(M) SOCIETATE LAETETUR PER IESU(M) CH(RISTU)M D(O)M(I)N(UM) N(OST)R(UM) QUI VENTUR(US) E(ST) ITER(UM). LECTOR DIC: D(OMINU)S DA CYRILLO PECCATORI REQUIE(M) AETERN(AM) A(MEN).

Cl. Wilpert in pictura imaginem videt iudicii particularis animae unius defuncti (ex contextu) et quidem illius, qui a dextra iudicis stat. Defunctus depictus est stans(!). Tonsura, stola, planeta sacerdotem vel etiam episcopum demonstrant; barba monachum. Omnia indicant ipsum esse Cyrillum. Origine Graecus sese patroni Graecorum b. Andreae, nec non b. Clementis precibus commendat, cuius Reliquias Romam attulerat. Ex altera parte stat b Methodius, paulo ante ordinatus sacerdos, secundum consuetudinem Romanam cum calice absque barba cum tonsura. Maximi momenti sunt, quae auctor ex laudata pictura concludit, scilicet imaginem loculum b. Cyrilli quondam ornasse, aliis verbis hic b. Slavorum Apostolum in locello marmoreo quondam conditum fuisse, antequam saeculo XII. ossa et cineres ipsius in basilicam novam veteri superstructam transferrentur, et in ipsa in eodem loco, nempe in navi ad dexteram, collocarentur.

Vocabulum PECATORI, quod ex altera parte inscriptionis praeter paucas litteras integrum conservatum est, movet auctorem, ut textum elogii ipsi b. Cyrillo adscribat, etiamsi nil repugnaret, si eodem vocabulo b. Methodius, vel aliquis alius, qui carmen in sepulcro incisum apponendum curavit, eodem usus esset; est enim formula haec deprecatoria in elogiis sepulcralibus consueta.

Ex dictis patet, argumentum operis cl. Wilpert summi quidem esse momenti imprimis ex eo, quod securiore pede quam hucus-

que ducit nos ad sepulcrum b. Cyrilli; ex altera tamen parte plures Slavistas, qui carmen in Slavorum Apostoli sepulcro incisum, Slavico quoque idiomate contextum expectabant, fefellit. Ceterum bene stat elogium Latinum Romae in Romae fidelis discipuli sepulcro, in testimonium contra eos, qui novissimo tempore aversionis notam odiique in Romam ipsi inurere nituntur.

Praestantiam singularum sententiarum iudicare iis, qui archaeologiam profitentur, relinquimus; libri Italice scripti interpres Bohemicus, qui librum nonnihil auxit perfecitque, quamvis claro scribendi modo utatur, nonnunquam plus aequo lectionem primam Italicam imitatur, quod vero ut infuscet meritum ipsius minime volumus.

V.

BULGARICA.

Biblioteka. Priloženie na (Supplementum ad) „Cъrkoven Věstnik", fasc. XVI—XVIII. — Sophia 1906. Pg. 176; lev (franc) 1.

Supplementum periodici „C. V." (1906) quattuor dissertationes exhibet.

1. *G.*, Doctrina christiana de matrimonio (4—17). Auctor anonymus G. iam multos articulos de quaestionibus religiosis et theologicis, quae nostris temporibusa gitantur, in „C. Věstnik" publicavit: in omnibus hisce articulis finem practicum imprimis persequitur. Praesens articulus, sicut et ceteri eiusdem auctoris articuli, magis perspicuitate et claritate quam sublimitate scientifica excellit. — Religio christiana doctrina sua de matrimonio omnes religiones reliquas longe superat. Principalis matrimonii christiani proprietas est indissolubilitas. Indissolubilitas matrimonii pro societate humana maximi momenti est; per indissolubilitatem matrimonium fit fundamentum et fons influxus moralis in totam societatem. Destructa indissolubilitate matrimonii late aperiuntur portae vitiis et libidini. Proinde perniciosissimae sunt doctrinae modernorum, qui matrimonium christianum oppugnant et ad simplicem contractum civilem deprimere intendunt.

2. *M. Radev*, Kletvata v položitelnoto pravo ot istoričesko religiozna gledna točka (De iuramento in iure positivo, p. 18—81). In Bulgaria nonnulli contendunt, iuramentum e iure Bulgarico esse eliminandum, cum libertati conscientiae adversetur et rei iudiciariae noceat. Contra hos iuramenti adversarios auctor iuramenti utilitatem, immo necessitatem defendit. — Iuramentum apud omnes populos omnibus temporibus invenitur; ipsa historia testante iuramentum in conscientia et in sensu religioso hominis fundatur (21). Iuramentum est actus religiosus, quo homo fidem suam in Deum omnipotentem, summum verum et bonum profitetur (22—25). Iuramento veracitas humana cum veracitate Dei coniungitur; propterea iuramentum efficacissimum medium est, quo homo ad veritatem fatendam perducitur. (26). Apud omnes populos iuramento magna auctoritas in legislatione civili conceditur (28—30). Iuramentum igitur est actus et religiosus et civilis (30). Id ex religione et legibus singulorum populorum, Indorum et Aegyptiorum (31), Israelitarum (32—35), Graecorum, Romanorum (37—41) specialiter probatur. Abraham iuravit regi Sodomorum „levans

manum suam ad Dominum Deum excelsum" (Gen. 14, 22), quae manus vel digitorum elevatio adhuc ad iuramenti sollemnis ritum pertinet. Apud populos christianos, praesertim media aetate iuramentum grave momentum sociale-politicum habebat (46). Ecclesia ipsa iuramentum approbavit, at eiusdem abusum acriter impugnabat (46—47). —

Primus iuramenti adversarius Plato fuit, qui propter frequentem iuramenti abusum eius utilitatem negabat. Inter iuris peritos, qui iuramentum impugnabant, Bentham (1748—1832) et Ferrière (1639—1715) memerantur (48—50); Montesquieu („L'Esprit de lois") contra iuramenti institutum defendebat. Principales adversariorum obiectiones sunt 1. iuramentum libertati humanae (praesertim ei quae vocari solet libertas conscientiae) adversari, 2. iuramentum esse contrarium s. Scripturae, 3. iuramentum theoriae et principiis doctrinae iuridicae adversari. Ad primam et secundam tantum obiectiones auctor respondet. Cum homo ens sociale sit, impossibilis est illimitata individui libertas (51—54); societas igitur hominis ipsa libertatem limitat, non iuramentum. Iuramentum promissorium iam natura sua liberum est (54—55). Iuramentum in genere libertati conscientiae non adversatur, sed potius specialem ei coram iudice humano auctoritatem tribuit (63). Loci Mt. 5, 33 ss.: Iac. 5, 12), qui ex N. T. contra iuramenti liceitatem afferuntur, non iuramenti usum, sed eiusdem abusum prohibent (63—66), quae explicatio ex ceteris s. Scripturae locis et ex traditione christiana confirmatur (66—69). Nec ex frequentia periuriorum argumentum contra iuramentum desumi potest, sicut et leges necessariae sunt, etsi saepius transgressionibus violentur (71). Omnes adversariorum contra iuramentum obiectiones non e sincera de iuramenti noxia vi persuasione, sed e sensu religioni inimico oriuntur (75). Iuramentum, — ut perbelle auctor concludit — libertatem conscientiae tribuit eamque supra leges humanas elevat, quia hominem ad Deum eius creatorem, fontem omnis veritatis et veracitatis dirigit (81).

In commentatione inconstantia et expressiones minus rectae quaedam reperiuntur. Ideam Dei innatam esse auctor dicit (23): paganismus (jazičestvo) omnium cultuum religiosorum fons (praotec) nominatur (30); p. 77. auctor evolutionismum religiosum docere videtur. Senecam philosophum *R.* ex fontibus Gallicis tantum cognovit (Sénéque, p. 76). Citationes generatim non accuratae, immo nonnumquam falsae sunt. His non obstantibus commentatio magnam laudem attentionemque meretur.

3. Hristianstvoto i budizma (De buddhismi ad religionem christianam relatione) p. 82—128. Versio e lingua Germanica, non indicato fonte.

4. *N. Načov,* Našitě hadžii i Boži grob (Peregrinatores Bulgarici ad sepulcrum Domini) p. 129—176. E media aetate, qua certe multi Bulgari ad sepulcrum Domini peregrinabantur, nulla scripta hac de re ad nos pervenerunt. Denominationes multarum familiarum et nonnullorum pagorum, quae ex voce „hadži" compositae sunt, ostendunt, peregrinationes in Terram Sanctam olim frequentes fuisse; vox „hadži" (originis Arabicae) enim in lingua Bulgarica peregrinatorem

ad sepulcrum Domini significat. E saec. XIX. demum supersunt scripta de peregrinatoribus in Terram Sanctam. Tempore regenerationis Bulgaricae tales peregrinationes frequentes fuerunt, ultimis vero saec. XIX. decenniis fere omnino desierunt. *F. G.*

CROATICA.

„**Vrhbosna**“ 1906. nr. 1—24. (Prodit bis per mensem in Sarajevo, red. dr. J. Šarić).

I. P. Bok S. I., Prakršćanska »Didake« i evolucionisti o prakršćanstvu (Quid »Doctrina XII. apostolorum« et evolutionistae de doctrina christiana antiquissima doceant), nr. 1—7, 15, 17—19. —

Auctor fidem defendere propositum habuit ab historicis protestanticis (inter quos A. Harnack eminet), qui ex »Doctrina XII app.« praesertim argumenta promere conantur ad evincendum, dogmata christiana demum progressu saeculorum ad formam, quam hoc tempore habent, pervenisse. Documentum hoc antiquitatis christianae non solum nihil continere, quod hypothesi adversariorum faveat, sed praeclara dogmatum christianorum testimonia exhibere, probatur. Versio Croatica, adnotationibus criticis adornata praemittitur (p. 2—5). »Doctrinam« a christiano quodam versus finem saec. I. conscriptam esse, textum traditum integrum esse, auctor cum Funk, Bardenhewer aliisque tenet (17—20). Inter Croatas dr. Gržetić in opere »O vjeri starih Slovjena« (De religione Slavorum antiquorum. — Mostar 1900) evolutionismum religiosum docet, revelationem primaevam mythis paganorum aequiparans (p. 34—37; 54—59), ex quibus paulatim dogmata christiana evoluta sint. Alius Croata Dr. M. Šrepel in opere »Rimska književnost« (De litteratura Romana. — Zagreb 1898) scripsit, »religionem christianam non esse nisi partem regenerationis religiosae,« quae Augusto regnante facta est (110). — »Doctrina XII. app.«, quae doctrinam Christi sequitur, evolutionismo religioso omni ex parte adversatur. Doctrina moralis huius documenti antiqui a doctrina Christi vel a doctrina christiana, quae hoc tempore praedicatur, minime differt; doctrinam moralem auctor »Doctrinae« »iugum Domini« appellat (239). Praeclara christianorum dogmatum testimonia in »Doctrina« inveniuntur (240—42). Divinam Trinitatem »Doctrina« profitetur bis formulam baptismi »in nomine Patris et Filii et Spiritus S.« (7, 1. 3) allegando. Patrem creatorem omnium et largitorem vitae aeternae dicit (10, 3—5). Iesu Christi quoque divinitas ex »Doctrina« probari potest; Iesus puer (Filius) Patris (10, 2), »Deus David« (10, 6) nominatur, »baptizari in nomine Domini (Iesu)« (9, 5) divinitatem Christi supponit. Verba »Omne peccatum remittetur, hoc autem peccatum (contra Spiritum) non remittetur« (11, 7) divinitatem Spiritus Sti. continent. Orationes eucharisticae ecclesiam unam, sanctam, catholicam, apostolicam, visibilem testantur (9, 4—5; 10, 5—7). Multi A. T. et N. T. loci ut verba »Domini« allegantur, quo inspiratio S. Scripturae docetur. S. eucharistiam (missam) verum esse sacrificium clare pronuntiatur (14, 1—3). — Harnack ex »Doctrinae« c. 11—13 probare conatur, formam regiminis ecclesiae antiquissimae democraticam fuisse. episcopos non a Christo aut apostolis institutos fuisse, sed sensim (saec. III.) potestate, quam nunc tenent, potitos esse, cum charismata »apostolorum« et »prophetarum« cessassent. Auctor hanc Harnackii argumentationem ex ipsa »Doctrina« collata cum N. T. evertit quidem (285—90), non satis tamen explicat, quid »prophetae« et »apostoli« ecclesiae antiquissimae fuerint; certe concedendum est, postquam charismata in ecclesia cessassent episcoporum munera et officia aucta esse. — Finis totius argumentationis est: ecclesiam in »Doctrina« non esse aliam atque ecclesiam a Christo per apostolos fundatam et adhuc in ecclesia catholica permanentem. — *F. G.*

PALAEOSLAVICA.

Martyrii s. Georgii et Periodorum s. Ioannis Apostoli et Evangelistae fragmenta glagolitica.*

Pluries iam demonstratum est, in libros liturgicos, familiae croatico-glagoliticae ritus Occidentalis, textus biblicos, qui prototypum graecum imitantur, receptos fuisse.** Quae affinitas librorum liturgicorum utriusque ecclesiae ad textus ex s. Scriptura desumptos minime restringitur; immo sunt et nonnulli textus rituales, utrique ecclesiae communes, qui communionem quandam inter glagolitas utriusque ritus viguisse ostendunt.*** Accedunt textus quoque legendarii, qui cum in libros glagoliticos ritus Occidentalis ex fontibus graecis emanassent, proculdubio eidem facto non minus suffragantur. Exemplum textuum huiusmodi proferre, necessariaque interpretatione collustrare huius disertationis res erit.

In theca, qua involutum est breviarium glagoliticum IV. Verbenicense (Vrbnik, castelum in orientali plaga insulae Veglae situm)† in pectore aeque ac in posteriori libri parte duo folia anno elapso invenimus, quae pergamenae qualitate nec non characterum forma a reliquis laudati breviarii foliis valde differunt, suntque libro ipso, quod ad aetatem attinet, superiora. Folium in pectore libri (A), ex una parte thecae adhaerens, praeter extremos 4 capitis praecedentis versiculos, initium Martyrii scti Georgii — **Моученне стго ђрђиѣ** — continet; alterum (B) in posteriori libri parte inventum, utrimque liberum, fragmentum legendae, quae Periodi scti

---

* Cfr. A. Veselovskij, Разысканія въ области духовныхъ стиховъ II. Св. Георгій въ легендѣ пѣснѣ и обрядѣ. С.-Пб. 1880, pag. 163 et seq. — N. Tihonravovъ, Памятники отреченной русской литературы. Томъ II. Москва 1863, pag. 100—111. — A. Patera, Nově nalezené zbytky staročeského evangelistáře, Anselma a umučení sv. Jiří ze XIV. stol. Časopis Musea království Českého 1900, str. 511—512. — Acta Sanctorum Aprilis; Tom. III., fol. 101—165 et App. VII.—XXIX. — et Analecta Bolandiana, Tom. I., pag. 615—617. — Arhimandr. Amfilohij, Хожденіе по Вознесеніи господа нашего Іисуса Христа св. Апостола и Евангелиста Іоанна ученіе и преставленіе списано Прохоромъ ученикомъ его. Москва 1878. — V. Vondrák, Studie z oboru církevněslovanského písemnictví. V Praze 1903.

** A. V. Mihajlovъ, Къ вопросу о литературномъ наслѣдіи свв. Кирилла и Меѳодія въ глаголическихъ хорватскихъ миссалахъ и бревіаріяхъ. Варшава 1904 et alibi.

*** Cfr. Missale glagoliticum Hervoiae ducis Spalat. Recenserunt V. Jagić, L. Thalloczy, F. Wickhoff. Vindobonae 1891.

† Codex hic membraneus saec. XIV. in Folio maiori, theca lignea corio obducta donatus, 112 foliis constat. Continet partem Breviarii et quidem: Proprium Sanctorum a die 30. Junii — 25. Novembris (fol. 1—99) et Commune Sanctorum incipiens ab Officio Ss. Trinitatis — Commune Martyrum (fol. 100—112).

Joannis Apostoli et Evangelistae dicitur — *Περίοδοι Ἰωάννου* — exponit. Praeterea ad thecam in hac posteriori libri parte adhaerescens erat aliud parvum fragmentum (C) folii, quod pergamenae qualitate et characterum forma testibus, eiusdem ac duo praecedentia fragmenta codicis pars est, quantumque ex contextu paucorum versuum, qui remanserunt, coniicere licet, Sermonem seu homiliam quandam continebat.

Fragmenta nostra in folio maiori (nunc 34 × 25·5 *cm*) textum in binis columnis, quarum unaquaeque 31 versum numerat, dispositum habebant, quae vero forma in singulis fragmentis mox ab una, mox ab altera parte vario modo immutata est. Pars fragmenti *A* una cum textu margini sinistro adiacente inde a versu 16. deorsum delacerata est; similiter summa pars fragm. *B* ita, ut primi versus columnae I. et IV. eiusdem fragm. prorsus evanuerint, reliqui vero (a 2.—6.) plus minusve mutilati sint. Ex fragmento *C* denique superior tantum folii pars remansit et quidem columnae I. et IV. tredecim, II. et III. septem praeter aliquot paucos versus mutilos.

II. Aetatem fragmentorum nostrorum quaerenti signa sese imprimis palaeographica offerunt, ex quibus fragmenta nostra saltem saeculo XIII. exeunti adiudicanda esse, fidenter coniicere liceat. Praeterquam quod characteres Ⰲ (v), Ⰴ (d), Ⰸ (z), Ⱀ (n) praesertim typum antiquiorem servaverunt, character glagoliticus Ⱏ cyrilliano ъ respondens, quo monumenta familiae nostrae saeculi XIV. iam carere solent, in singulis fragmentis saepius invenitur. Character hic 15 vicibus venit et quidem: in fragm. A col. I. vers. 4 **амнъ**, v. 13 **санъ**. II. 12, **хвъ**; B I. v. 7 **ивнъ** v. 10 **днъ** v. 13 **видѣвъ**, v. 23 **азъ**; II. v. 3 **нъ**; III. v. 20 **лицемъ**. IV. v. 22 **испитавъ**. v. 29 **моемъ**; C I. v. 3 **оукрашъ**, v. 6 **источникъ**; III. v. 5 **бгмъ**; IV. v. 4 **снѣдъ**. Alterum signum laudatae aetatis est character specialis τοῦ **і**, quod auctore cl. Jagić in textibus transcribendis per Ꙇ redditur; aetate enim posteriori in textibus croaticae recensionis character hic nonnisi in valore numeralis = 10 venire solet. In fragmentis nostris scriptor charactere huius formae in valore vocalis **і** non minus quam 13 vicibus usus est. Cfr. Fragm. A II. vers. 7, v. 21, v. 25; fragm. B I. v. 13, v. 25; II. v. 1, v. 5, v. 24; III. v. 5, 9, 11, 17; IV. v. 8.

Sunt et alia ex formis grammaticalibus praesertim, quae fragmenta nostra epochae antiquiori adscribenda esse declarant. Sic imprimis forma nom. sing. subst. **плами** (**да боудоут ѣко и плами огънии** fragm. A II. vers. 16), quae forma in solo codice Suprasliensi invenitur, in aliis vero monumentis pro eadem iam forma acc. **пламень** substitui solet. Non minus attentione digna est 3. pers. plur. aoristi, qui dicitur sigmaticus: **вѣсе** (**и вѣсе и в' тьмницоу** fragm. A II. v. 18), et **Бзнѣсе** (**Бзнѣсе бо имена своѣ** C III. v. 2); item 1. pers. sing. aoristi asigmatici **приdъ** (**и ѣко си слишавь придъ сѣмо** fragm. B I. v. 30). Singillatim quoque

annotamus hic formas aor. 3. dual. влѣста B III. 22, et imperf. бесѣдовашета B IV. v. 26; nec non formam participii praet. оукрашъ C I. 3.

Archaismi sunt etiam nom. dualis adjectivi добраѣ (дроуга добраѣ), qui in fragm. B II. tribus vicibus occurit, et quidem: v. 4, v. 12, v. 20; д(оу)ховнаѣ (пѣниѣ доуховнаѣ) C I. v. 9—10; nec non formae adjectivi in declinatione nominali: fragm. A II. vers. 8 instrum. plur. соухы (батоги соухи); fragm. B I. v. 16 влъшьскомъ (вльш'ском' злохитрнемь) item v. 10 in col. II.; item dat. plur. маломощемь A I. 17. Praetereundae non videntur esse forma acc. sing. обличитель B III. 16 (обличитель валю видѣти), saepius occurrentes formae acc. sing. и (A II. 18 A et al.) nec non acc. plur. ни (в'здвиже на ни бѣсь fragm. B II. v. 30). Nominatim quoque annotamus fragmentum B fere totum, in quo sermo de duabus personis est, in numero d u a l i esse contextum.

Sunt denique nonnulla ex s y n t a x i, in quibus fragmenta nostra textus antiquiores imitantur, simulque originem suam produnt, et quidem primo: u s u s m o d i i n f i n i t i v i more dictionis graecae (ὥστε cum inf.). Sic in fragm. A II. v. 5—6: и тако бише его . ѣко видѣти плоуще его; item v. 26—27 (ibidem): и тако бише и . ѣко моз'гоу текоущоу из глави его; item: ѣко побити ни хотеща (ὥστε ἀποκτεῖναι ἡμᾶς) B III. 24; huc fortasse computari potest etiam и в четвр'ти днъ бист' има изити fragm. B I. v. 11 (cfr. ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν Luc XVI. 22). Item praeterire nolumus dictiones verbi приложити сѧ cum loc. (приложи се скотѣх(ь) несмисл'(них)ь) frag. C III. 6), et dat. pronom. си pro adj. posses. (подвигни на молбоу срце си) ibid. I. 5.

Quae si omnia simul perpendantur, ratioque habeatur d i c t i o n i s et v o c a b u l o r u m, quae in fragmentis nostris occurrunt, nos ad coniciendum ducunt, fragmentis nostris cum codice S u p r a s l i e n s i mrram affinitatem intercedere, licet superius laudatae formae aoristi, qui dicitur sigmaticus, prototypum textum dialecti m a c e d o-b u l g a-i i c a e indicare videantur.

Et sane; iam primae voces in fragm. A I. v. 1—5: (в)ладицѣ нашемоу исхоу . емоуже слава и дрьжава и чьст' вь все вѣки аминъ formula est in Martyriis vel Sermonibus codicis Suprasliensis consueta, in quam plura capita desinunt; sic ex. gr. M a r t y r i u m s s. XL. M a r t y r u m S e b a s t a e desinit in verba haec: господоу нашемоу и богоу и спасоу и владицѣ Ісоусоу Христосоу, юмоуже юстъ слава и дръжава и честь нынѣ и присно и вь вѣкы вѣкомь аминъ (Cfr. M o n u m e n t a l i n g u a e p a-l a e o s l o v e n i c a e e c o d i c e S u p r a s l i e n s i ed. F. M i-k l o s i c h. V i n d o b o n a e 1851, pag. 61). Item in eodem codice: S e r m o s c t i B a s i l i i a r c h i e p i s c. C a e s a r e a e i n s c t o s. XL. M a r t y r e s, absolvitur verbis: О Христосѣ Ісоусѣ,

господи нашемъ, юмоуже слава и дръжава вь вѣкы вѣкомь амин (!) l. c. pag. 72.

Et ita porro: Martyrium scti Pionii presb. l. c. pag. 108; Martyrium scti Terentii et sociorum pag. 138; item in fine Vitae scti Isaac pag. 153; Martyrium scti Trophimi et Eucarpioni pag. 156; Martyrium scti Dometii et discipulorum eius pag. 161; in Sermone scti Joannis Chrysost. pag. 177; item in altero pag. 184. Breviter formulla haec in laudato codice saepissime legitur, ita ut prorsus eisdem vel simillimis verbis fere singula capita absolvantur.

Similiter verba quae in fragmento nostro (A) immediate subsequuntur, quibusque textus Martyrii incipit, in codice Suprasliensi usitata sunt; et quidem cum titulus: „Моучение стго ѥрѥрѣ“ tum verba introductoria Ви време егда... Quod ad titulum attinet, ad superius prolata addidisse sufficiat, in 13 titulis quibus Martyria Sanctorum inscribuntur, bis tantum scriptorem codicis Supraslien. usum fuisse vocabulo страсть, nempe: pag. 161 Страст с. чиститела҄ѣ и мѫченика Артемиа, et pag. 414 Житие и страсть с. отьць и епископъ бывъшиіхъ Василѣа etc.

Bis quoque utitur vocabulo мѫка et hoc fol. 73: мѫка св. Кодрата и иже сь нимъ item in fol. 132: мѫка св. Терентиıа, Афрыкана и Помпиıа; in reliquis vero 9 titulis vocabulo Мѫчение congruenter cum fragmento nostro posuit. Exempla verborum Ви време = Въ оно врѣмѧ in laudato codice Supraslien. statim ab initio habes fol. 11 in Passione scti Basilisci, quae incipit: „Въ то врѣмѧ цѣсарьствовавъшоу...; item in Miraculis scti Cononis Isaurici fol. 17: Вь (!) врѣменехъ свать҄ынхъ апостолъ югда...

Quod autem affinitatem fragmentorum nostrorum cum laudato codice Supraslien. magis prodere videtur, phrases sunt quaedam seu modi dicendi, quibus auctor unam eaudemque rem iisdem prorsus vel simillimis verbis exprimit. Uta puta:

Fragmentum A I. vers. 14 et sqq. ѣко хоу роугают се а бѣси чтоут'; Suprasl. иже коумира чьтѫть акы богы и бѣсомъ жрѫтъ fol. 21 v. 10—11;

Fragm. A I. 22. приемлют' моуки; Suprasl. пришьдъ мѫчение приімешн fol. 12 v. 6.

Ibidem vers. 30 et sqq. нѣсоут' ... коумири глоухие и нѣмие; Suprasl. глоуха коумирѣ fol. 16 v. 12;

Ibid. col. II. v. 1 прѣдают' в прѣисподнее моуки; Suprasl. прѣдати са мѫкамъ fol. 51 v. 6.

Accedit circumstantia illa, quod codex noster, de cuius fragmentis sermo est, praeter Martyria, Sermones quoque seu homilias continebat, sicque novum signum datur affinitatis Lectionarii nostri cum Menaeis Suprasliensibus, quae simili modo comparatae sunt.

Quae licet omnia et singula seorsim sumpta vim demonstrandi minime haberent, tamen coniunctim saltem probabilitatem non levem

parere apta sunt eo vel magis, cum in textu codici Suprasliensi congruenti inveniantur in iis, quae ipsi sunt propria (uti est laudata forma плам҄ꙑ). Idem ex elencho quoque vocabulorum in fragmentis nostris occurrentium patebit. Qua in comparatione inter cod. Supraslien. et fragmenta nostra instituenda paulo amplius commorati sumus, cum primae partis fragmentorum (Martyrii scti Georgii) prototypon graecum invenire nullibi nobis contigerit;*) demonstrata autem affinitate lauda-

* Cfr. Quae ad rem afferi possunt Bolandistae (Acta Sanctorum Aprilis, Tom. III., fol. 101—165 et append. VII.—XXIX.) ad quatuor capita redegerunt. Universim acta graeca meliora esse latinis, quae apocrypha sunt, affirmant. In specie duce s. Andraea Cretensi scriptore saec. VII. vel VIII. loquuntur de historia quadam S. Georgii passim nota in ecclesiis Graecorum, quae materiam praebuit odis, contaciis, elogiis concinandis, qualia nunc in Menaeis et Synaxariis aliisque ritualibus Graecorum libris aut typis excusa aut manu exarata leguntur etiam in Menologio Basilii imperatoris. Addunt, historiam illam censeri posse compositam quinto sextove saec. idque vel ex succinctiori commentario per quemdam scti Martyris famulum conscripto (l. c. p. 103).

Ab adducendis reliquis capitibus, utpote quae nil luminis ad quaestionem nostram afferant, supersedemus, potius ea, quae in Analectis Bolandianis (tom. I. in appendice p. 615—617) invenimus, proferemus, cum inter legendam nostram et ea, quae in Cod. Namurcensi 2 leguntur non exigua affinitas inveniatur.

Ex Codice Namurc. n. 2.

(Codex signatus no. 2 in Bibl. civit. Namurc. nil aliud est quam Lectionarium seculi XIV. ad usum chori in monasterio S. Huberti.)

De s. Georgio.

Erat igitur quidam rex paganorum, nomine Datianus, qui . . .

Sedens pro tribunali astante universo populo, qui ex diversis civitatibus veniebat . . . praecepit ministris, quibus hoc officium commissum fuerat, afferre diversa genera tormentorum, quibus afficerentur atque damnarentur omnes qui in Christum se credere faterentur . . .

Talibus igitur minis cuncti timore perterriti, derelinquentes Christum, immolabant idolis; et magis magisque diabolus suis argumentis insistebat, quemadmodum innocua pectora suis laqueis irretiret.

Tunc in medio eorum apparuit sanctus et verus Dei cultor Georgius, Cappadociae regionis genere ortus, civitatis quoque suae comitatum gerens super numerum militum multorum; qui a suis, videlicet primis civitatum suarum, summam pecuniam acceperat, quo posset a Datiano imperatore praemio et munere oblatam dignitatis infulam et consulatus adipisci gradum, eo quod suae patriae mitis, veridicus docibilisque rector haberetur. Qui aspiciens ex omnium provinciarum populis coram impio Datiano innumeram multitudinem astare, Dominum blasphemantem et daemones adorantem, ambiens majorem et honestiorem dignitatem, quae non pecunia sed sanguinis effusione comparatur, omnem pecuniam, quam secum attulerat, egenis distribuit; et exuens se chlamyde terrenae dignitatis balteo se Salutis circumcinxit et lorica fidei induit; crucis etiam vexillo protexit; jubareque Sancti Spiritus illustratus et spiritualis fluenti calice mundatus, sic erupit sub conspectu Datiani imperatoris, dicens . . .

Kirpičnikovъ Scti Georgii Vitas in 3 classes distribuit: A) canonicas, B) apocryphas, C) apocrypha slavica separatim; secundum laudatum auctorem textus noster, utpote qui sctum Georgium

torum monumentorum concludere licebit, textum Martyrii scti Georgii prout in fragmento nostro invenitur reliquis textibus eiusdem materiae in monumentis superius allatis aetate autecellere.

Facilius studium erit, quod ad fragmentum alterum (B) attinet; est enim pars slavici textus Periodum Joannis Ap. Comparatione textus glagolitici fragmenti B cum textu slavico a cl. Archimandr. Amfilochio publici iuris facto, iterum textum glagoliticum inter reliquos slavicos obtinere, patebit. Iuvat hic annotare, quae cl. auctor in Prologo ad laudatum opus dicit*), nempe sibi videri: „versionem slavicam *Περιοδων* ex saec. XI. ortam esse, partemque fuisse probabiliter Menaeorum Supraslieusis monasterii"; quae verba monnihil valoris addunt eis, quae supra de aetate et origine fragmentorum nostrorum asserere non dubitavimus, eo vel magis, cum ad idem concludendum observatione diversimode instituta devenimus.

Quod ad fragmenti C textum dicendum, et ipsum attentione dignum esse; est enim pars cuiusdam Sermonis seu homiliae; quae licet cuius auctoris sit lateat, tamen ex signis internis cui adscribenda sit, conicere non excludit. Cum enim inter homilias Patrum Orientis Athanasii, Basilii, Chrysostomi, Epifanii, Ephrem, Syri nil similis argumenti invenire potuimus, plura afferemus, quae vel in paucis versibus fragmenti nostri dicendi modum Clementis, episcopi Velicensis, prodere videntur.

Et quidem: col. I. v. 1—2: дати се просвѣтит' дша analogum est dicto: ... вьсѣмъ срдца просвѣти ... Vondrák l. c. pag. 109;

Porro: благовѣрствием же се оукрашъ ibid. v. 2—4; quod respondet dictis laudati auctoris in hom. in Resurectionem Dni: братолюбиiемь оукрашьше сѧ (Vondrák pag. 21).

Item: подвигни на молбоу срце си ibid. v. 4—5, et paulo inferius (vers. 8—10) подвигни се к црквѣ на пѣнiѣ дхвнаѣ; praeterquam quod vocabulum мольба apud ipsum invenitur (cfr. Panegyricum in Iliam Proph. in Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности императ. акад. наукъ 1901 VI. 3 pag. 249) allatas phrases apud episcopum Velicensem usitatas esse demonstrat prof. Vondrák l. c. pag. 41, ex. gr.: подвигнѣмъ сѧ въ дхвныи подвигъ et alibi.

Praeterire nolo dicendi modum: аще же хощеши памет' створити мр'твнмь col. I. v. 10—11; in mentem enim revocat verba legendae „Pannonicae" scti Methodii XV. сътвори памѧть стго димитриѩ.

„mercatorem" dicit, apocryphis B) classis accensendus esset. Cfr. Veselovskij l. c. pag. 21—23.

* L. c. fol. V.

MARTYRIUM S. GEORGII.

Clementem saepius de operibus misericordiae loquentem (cfr. Vondrák pag. 107 vr. gr. **жадьнымъ непрѣстаɪми источьникъ**) decet phrasis in nostro fragm. col. I. v. 5—7 **да придет' ти**

ꙗ҆стина ѣко источьникъ братолюбию.

Item **лѣпо ни би плакати се оумрьшихь** col. II. v. 6—7; respondet enim eius modo dicendi, ex. gr. **тако лѣпо юсть намь испльнити всакоу прав'доу** cfr. Vondrák pag. 148.

Sub finem annotamus fragm. nostra, si homilia haec vere eum auctorem habet, novum documentum esse eorum, quae ipsi exprobrat prof. Vondrák, nempe memoriter tantum citare ipsum loca S. Scripturae, de quibus inferius in notis.

III. Data autem affinitate fragmentorum nostrorum cum codice Supraslien., quaestio sese offert, *quid de relatione inter textum glagoliticum et characteribus cyrillianis scriptum dicendum?* Certum est textum glagoliticum fragmentorum nostrorum apographum esse saec. XIII. non superiorem; ex quo autem fonte apographus haec emanaverit difficile dictu est. Opinio magis obvia videtur esse, apographum nostram glagoliticam prototypum quoque glagoliticum pro basi habuisse, quamvis minime repugnaret apographum glag. ex prototypo cyrilliano factam esse, cum ex aliis croaticae recensionis monumentis notum sit, characteres cyrillianos apud glagolitas Croatas non omnino ignotas fuisse.*) In praesens novisse sufficiat, saeculo XIII. saltem, textus cum cod. Supraslieusi affines glagolitico quoque charactere scriptos fuisse.

Tandem cum Menaea Supraslieusia** officiis divinis Orientali ritu persolvendis inservirent, sibi quaestionem proponimus, cuius r i t u s, cuiusque l i b r i liturgici pars esse possint fragmenta nostra? Quamquam notum est, glagoliticos libros liturgicos recensionis croaticae ad naturam librorum ritus quoque o r i e n t a l i s conscriptos fuisse,*** cum tamen alia eiusdem vel proxime subsequentis aetatis monumenta glagolitica luce clarius demonstrent in insula Veglensi laudata aetate rem sacram r i t u O c c i d e n t a l i peragi solitam fuisse, fragmenta nostra nil aliud esse possunt, quam pars L e c t i o n a r i i cuiusdam, Vitas (Martyria) Sanctorum vel Sermones in II. et III. Nocturno legi solitos, continentis. Sententia haec confirmatur ex tribus characteribus **чти** titulo M a r t y r i i s c t i G e o r g i i immediate subjectis, quibus in breviariis glagolit. ritus Occidentalis singula capita ad legendum constituta, adornantur; sensus enim est **чьти** = lege, vel **чьтение** = textus legendus.

* Cfr. C o d. g l a g o l i t i c u m V i d i d e O m i š a l j in bibl. palat. Vindobonen. sign. 3.

** Codicem S u p r a s l i e n s e m partem esse Menaeorum (**Четiи Минеи** A r h i m a n d r. S e r g i j affirmat in suo opere: **Полный Мѣсяцесловъ Востока. Томъ** I., pag. 199. **Москва** 1875.

*** Cfr. Articulum: G r a d j a z a g l a g o l s k u p a l e o g r a f i j u. V. J a g i ć (Apostolus Mihanovićii) in Rad jugoslavenske Akademije II. U Zagrebu 1868.

Fragm. A. Col. I.

(в)ладицѣ нашемоу исхоу .	(v)ladicě našemu Is(u)h(rъst)u.
емоужє слава и дрьжа	emuže slava i drьža-
ва и чьст' вь все вѣки	va i čьst' vь vse věki
амнъ.	am(e)nъ.
Моученне стго ђрђиѣ чи .	Mučenie s(ve)t(a)go Ǵ(eo)rǵiě č(ь)ti.
Вн врме . егда взиска	V(o)n(o) vr(ě)me . egda vziska-
хоу кр'ст'ѣнина чка . бис	hu kr'st'ěnina č(lově)ka . bis-
т' же моужь кападочьск	t' že mužь kapadočьsk-
не земле именемь ђрђиѣ .	ie zemle imenem Ǵ(eo)rǵiě .
ть же бѣ трьговинь . и вьзм'	tь že bě trgovinь . i vьzm'
злато много . иде кь цроу	zlato mnogo . ide kь c(ěsa)ru
дадиѣноу . реки цроу хощ	Dadiěnu . reki c(ěsa)ru hošt-
оу . да ми даси санъ . и	u . da mi dasi sanъ . i
видѣ ѣко хоу роугают с	vidě ěko H(rъst)u rugajut s
е а бѣси чтоут' . и абие	e a běsi čtut'. i abie
. . же . ношаше злато . ра	. . že nošaše zlato . ra
. . . аѣ маломощемь . ни	. . . aě malomoštemь . ni
. . . и иде к полатѣ	. . . i ide k polatě
. . . и видѣ кр'ст'ѣни	. . . i vidě kr'st'ěni
. . . ми имене ради хв	. . . mi imene radi H(hrъsto)v-
. . . о си прѣстоещихь .	(a) . . . o si prěstoeštihь .
. . . ди приемлют' моуки .	. . . di priemljut' muki
. . . емоу зане бмь не х	. . . emu zane b(ogo)mь ne h
. . . пожрѣти . Нь проп	. . . požrěti . Nь prop-
. . . хоу кланают се .	(etu) H(rъst)u klanajut se
. . . мѣвь то сти ђрђ	. . . měvь to s(ve)ti Ǵ(eo)rǵ-
. . . вь прѣд црмь . и р	(iě) . . . vь prěd c(ěsa)r(e)mь . i r
. . . цроу крьст'ѣн	. . . c(ěsa)ru krst'ěn
. . . . не поклоню се и	. . . ne poklonju se i
. . . . имь бмь . нѣсоут'	. . . imь b(ogo)mь . něsut'
. . . . коумири глоухие	. . . kumiri gluhie

Interpretatio: ...domino nostro Jesu Hristo, cui gloria et imperium in omnia saecula. Amen. Martyrium sancti Georgii; lege: In illo tempore, cum exquirerent christianos (ad necem), fuit vir ex Capadocia nomine Georgias. Hic erat mercator, et sumpto auro multo adiit imperatorem Dadianum dicens: Volo, ut mihi dignitatem des; et vidit, quod Christum blasphemarent, daemonia autem venerarentur. Statimque (quae sequuntur sensum tantum exprimunt ob lacunas in textu) distribuebat aurum pauperibus. Et ivit in palatium et vidit, quod christiani nominis Christi causa cruciarentur, nolentes diis sacrificare; Christum autem crucifixum adorabant. Quibus intellectis, christianum sese

esse confitens, imperatori sensus suos aperuit, falsos deos minime sese adoraturum, (resumitur interpretatio) utpote qui nil aliud sunt, quam idola surda

Notae. Vocabulum трьговинь (vers. 10) nec apud Miklosichium nec apud Daničić invenitur; procul dubio significat: „mercator“, quod praedicatum de S. Georgio minus usitatum est. — Nomen дадиѣнь (дадиѣноу vers. 12) altera forma pro датиѣнь (*Δατιανος*, Dacianus). Textus Martyrii Scti Georgii bibl. Mosquensis Nro 321 habet Dadianum (apud Tihonravovъ pag. 100); in manuscripto bibl. Petropolen. (Mss. Franç. Theologie, F. v. 4 D) legitur: „uns rois estoit em Perse qui Datyens estoit apelez“. (Apud Veselovskij l. c. pag. 216.) Bollandistae Acta SS. III. pag. 103 ad nomen hoc annotant: ... pleraque (acta) retinent Imperatorem Dacianum... Ad Dacianum quod attinet, in hoc circumspectiores quidam agnovere errorem, eumque solum fecere Praesidem ad Christianos persequendos ab Imperatoribus Diocletiano et Maximiano constitutum.

Vers. 16 et sqq. alludunt ad ea quae in cod. Namurc. 2 leguntur: „omnem pecuniam, quam secum attulerat, egenis distribuit“. — V. 24—25 lacuna ex contextu supplenda est вꙑп(стоу)хоу кланают се. — V. 26 et seqq. in codice bibl. Hludov. nrs 195 sic se habent: „Геѡргїе р(ч)е. безаконниче и враже истинѣ. юже рѣхь ꙗко х(с)ртининь юсмь, и не жроу идоломь, ни кланѣю се бѣсомь“ (apud Veselovskij l. c. pag. 167).

Col. II.

и нѣмие. иже прѣдают' в пр	i němie . iže prědajut' v pr-
ѣисподнее моуки. То же	ěispodnee muki. To že
слишавь црь дадиѣнь. о(т)	slišavь c(ěsa)rь Dadiěnь ot
стго ѣрѣиѣ. и повелѣ б	s(ve)t(a)go G(eo)rģiě . i povelě b-
ити его. и тако бише его.	iti ego . i tako biše ego .
ѣко видѣти плоуще его.	jako viděti plušte ego .
И паки повелѣ растегн	I paki povelě rastegn-
оути его. и батоги соухи б	uti ego . i batogi suhi b-
ити его. и водоу сь солию л	iti ego . i vodu s soliju l-
иѣти на рани его. и конскими	iěti na rani ego . i konskimi
власи отирати. и тако	vlasi otirati . i tako
	[pov-
м(ч)кь хвъ трьпѣше. И пов	m(u)č(eni)kь H(rьsto)vъ trpěše I
елѣ нечистиви црь дад	elě nečistivi c(ěsa)rь Dad-
иѣн желѣзнии сапоги с'ко	iěn želězni sapogi s'ko-
вати и раздещи е да боу	vati i razdešti e da bu
доут' ѣко и пламн огьнни. и	dut' ěko i plami ogьnni . i
тако обоувше стго ѣрѣ	tako obuvše s(ve)t(a)go G(eo)rģ-
иѣ. и вѣсе и в' тьмницоу. да	iě . i věse i v' tьmnicu . da-
же помислит' безаконни	že pomislit bezakonni
црь дадиѣнь. какою моуко	c(ěsa)rь Dadiěn . kakoju muko-
ю моучить и. И повелѣ в'	ju mučit i . I povelě v'-
оудиць ѕ сковати. и пльт'	udic 6 skovati . i plьt'

емоу трьзати . и ѣко тоу с	emu trьzati . i ěko tu s-
трасть прѣтрьпѣ сти	trastь prětrьpě s(ve)ti
ђрђиѣ . Ⰻ пакн повелѣ	Ǵ(eo)rǵiě . I paki povelě
бити его по главѣ . тако б	biti ego po gl(a)vě . i tako b-
ише и . ѣко моз'гоу текоущоу	iše i . ěko moz'gu tekuštu
из глави его . и все тѣло е	iz gl(a)vi ego . i vse tělo e
моу крвию полично бист' . и	mu kr(ь)viju poliěno bist' . i
тоу страсть прѣтрьпѣ	tu strastь prětrьpě
сти ђрђиѣ . и повелѣ . . .	s(ve)ti Ǵ(eo)rǵiě . i povelě . . .

et muta, quae tradunt (hominem) ad infernales cruciatus. Quibus auditis imperator Dadianus a sancto Georgio, iussit flagellari eum, et flagellaverunt eum ita, ut viderentur pulmones eius. Et iterum iussit extendi eum. Et baculis siccis caedi eum, aquamque cum sale infundi in vulnera eius et setis equinis detergi; et ita martyr Christi passus est. Iussitque impius imperator Dadianus calceos ferreos cudi et calefieri ita, ut ignei fierent. sicque calceaverunt sanctum Georgium et duxerunt eum in custodiam, usque dum impius imperator cogitaverit, quali cruciatu afficeret eum. Et iussit sex ungules cudi, carnesque eius dilaniari. Hoc quoque supplicium sustinuit sanctus Georgius. Et iterum iussit caput eius caedi; et ceciderunt eum ita, ut cerebrum ex capite eius difflueret, et totum corpus eius sanguine perfunderetur. Hoc quoque supplicium sustinuit sanctus Georgius. Et iussit . . .

Fragm. B. Col. I.

. . . .	. . . .
. . . . им .	. . . . (glagola) im
. . . . не е	(kesarie palestensk)ie e-
. . . . никь кра	(smь okaanni pomošt)nikь kra-
. . . же моужа прѣдан	(ěnemь dva) že muža prědan-
т л	
. . . бѣста о ерсма . вльхв	(a) . běsta ot Er(u)s(o)l(i)ma . vlьhv-
а соуща . име единомоу ивнъ	a sušta . ime edinomu Iv(a)nъ
а дроугомоу прохорь . и по-	a drugomu Prohorь . i poimь ě
имь ѣ	
азь всадихь ѣ в т'мницоу на	azь vsadihь ě v t'mnicu na
три дни . и в четвр'ти днъ	tri dni . i v četvr'ti d(a)nъ
бист' има изити . обложиш	bist' ima iziti . obložiš-
е ѣ многа бещиниѣ . и зла де	e ě mnoga beštiniě . i zla de-
лавша дела . Ⰻ видѣвъ	lavša dela . I viděvъ
кнезь множ'ство зьль в неж	knezь množ'stvo zьlь v nežь-
е обложише ѣ . и в'сла ѣ паки	e obložiše ě . i v'sla ě paki
в т'мницоу . и вльш'ском' злохи	v t'mnicu . i vlьš'skom' zlohi-
триемь избѣжаста от роукоу	triemь izběžasta ot ruku

Interpret. (*Λέγει αὐτοῖς κλαίων ἐκ ἰνος ἀπὸ καισαρίας τῆς ἐν παλαιστίνῃ ἐγὼ τυγχάνω ὁ ἄθλιος βοηθὸς κομέντων τῆς ἀνθυπατιανῆς τάξεως.) δύο οὖν ἄνδρες μάγοι δόκιμοι παρεδόθησαν μοι ἀπὸ ἱερουσαλὴμ Ἰωάννης, καὶ πρόχορος. οὕτω καλουμένοι βαλὼν οὖν αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ. καὶ γενομένης αὐτῶν προόδου κατέθεντο ἄπειρα πλήθη πράξεων πονηρῶν. ἰδὼν οὖν ὁ ἄρχων τὸ πλάτος* (alibi *πλῆθος*) *τῶν κακῶν ὧν κατέθεντο. ἀνέπεμψεν αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ. εἰς δευτέραν δ' ἐξέτασιν προσαχθησομένους. παραλαβόντος δέ μου αὐτοὺς καὶ ἀπαγαγόντος ἐν τῇ φυλακῇ. δια μαγικῆς κακοτεχνίας ἐξέφυγον ἐκ τῶν χειρῶν μου.* (Observamus orthographiam codicis).

Notae. Textum graecum cum Arhim. Amfilohio ex codice s. XI. (a. 1022) attulimus; a proferendis variantibus codicum graecorum abstinuimus, cum in praesens de relatione textus glagolitici cum cyrilliano potissimum res est, In hunc finem singulas varias lectiones textus slavici, quem in laudato opere publici iuris fecit Amfilohius omissis tamen variantibus mere orthographicis, afferemus; ex eodem lacunas quoque fragmentorum supplevimus. Apud Amfilohium textus noster legitur in fol. 16—18. Vers. 5. Amf. on. же; in Men. Makar. adest же; v. 6 бѣста] cyr. быста; v. 7 нинъ] іwа; v. 8 и понмь] om. н; v. 9 всаднхь ѣ] om. ѣ; v. 9 т'мницоу] темницоу; v. 12 обложнше ѣ] обложнша н; бещинниѣ н зла] нечтнва н злаы; v. 12—13 делавша дела] дѣлавша дѣла; v. 14 множ'ство зъль] множество золъ; v. 15 обложнше ѣ] обложнша н; v. 15 в'сла ѣ] въсла н; v. 16 в т'мницоу] в темницоу; v. 16—17 вльш'ском' злохитрнемь] влъшество злохитры; v. 17 изоѣжаста] изоѣжасте;

моею и възвѣстихь гдноу мо	moeju i vьzvěstih g(ospo)d(i)nu mo
емоу бившее . и смилих се емоу	emu bivšee . i smilih se emu
. ече ми бѣжи оканне и гони и	(r)eče mi běži okanne i goni i
и аще обрещеши и то взврат	i ašte obrěšteši i to vzvrat-
и се емь ѣ . аще ли то злѣ оумре	i se jemь ě . ašte li to zlě umre-
ши аще не обрещеши ею . и азъ	ši . ašte ne obrešteši eju . i azъ
вѣдѣ ѣрость кнеза нашего	vědě ěrostь kneza našego
юж . . . е имат' . І паки за оуз	juže (na n)e imat . I paki za uz-
оу . з . . . . . показа има гле .	u z(lata) pokaza ima g(lago)le
си на потрѣбоу възмь изидох',	si na potrěbu vъzmь izidoh'.
и се прѣкладохь на на и показ	i se prěkladohь na ńa i pokaz-
аше има хартию прѣльсти г	aše ima hartiju prělьsti g(lago)-
ле . и ѣко си слишавь прид' сѣ	le . i ěko si slišavь prid' sě
мо сьдѣ има соуштима в град	mo sьdě ima suštima v grad-

μαθὼν οὖν τοῦτο ὁ πρῶτος των κομέντων συμπαθήσας εἶπεν μοι. φάγε ἄθλιε καὶ δίωκε ὀπίσω αὐτῶν ἐπεὶ κακῶς ἀποθνήσκεις. καὶ εἰ μὲν εὕρεις, αὐτοὺς, ἐπίστεφε ἔχων αὐτούς. εἰ δὲ μὴ εὕρῃς, μητε σὺ φανῇς ἐνθάδε. γινώσκω γὰρ ἐγὼ τὸν θυμὸν τοῦ ἄρχοντος. λαβὼν τοίνυν ἐγὼ τὰ χρήματα ταῦτα ἐξῆλθον, καταλιπὼν οἶκον καὶ γυναῖκα μετὰ τέκνων. ἰδοὺ ἡ κατάθεσις φησὶ δεικνύων αὐτοῖς τοὺς φανταστικους χάρτας. ἤκουσα δὲ ἀπὸ πολλῶν. ὅτι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εἰσι.

с

Notae. v. 19 гдноу моємоу] cyr. моємоу гноу; v. 18 и смилнх се

д

ємоу] и сь милоуи ма; v. 20 гени и] жени et ad въ слѣ єю; Hic uterque textus videtur esse corruptus; cyril. enim habet аще ли то злѣ ѹмрєши. и

с

аще обраіщеши възврати имь д. аще ли не обраіщеши не възвраи са; v. 23 и аз]

х

азъ бо; v. 24 вѣдѣ] видѣ; кнєза нашего] князя et om. нашего; v. 25 ни не

т

(?) имат'] има на на; v. 26 за оузоу] оузоль; v. 27 си на потрѣбоу възмь] и

д

се възємь на потрѣбѹ (Mák. изидєта); v. 28 прѣкладохь] прекла; v. 29 прѣльсти] прѣлєстиоу; v. 30 и ѣко] om. и; v. 30 си саншавь om. си et ad.

т х д х д

ш мнозѣ злѣ соуща и сего ра приндо въ гра сін.

Col. II.

ѣ семь. І плакаше се рекь. ѣко
женоу и чеда и дом' оставих'

л

и плаваю по тоуждѣи зми. нъ

л л

мю ваю дроуга добраѣ. пм
оуита странство мое. І рекос
та воина к немоу. ничесоже не
створи. себѣ зла. дроуже до
бри. ибо влхва та сдѣ еста.
Паки же рече има нь бою се ед
а како вл'шьскомь зло-

т хитрием'

избѣжита о соудоу. нь се ств
орита дроуга добраѣ. имѣт
а ѣ и заключита ѣ в храминѣ
и никтоже да не вѣст'. и побии
та ѣ и в'змѣта се принесеное
мною. Она же рекоста. паче

ě semь. I plakaše se rekь. ěko
ženu i čeda i dom' ostavih'
i plavaju po tužděi z(e)mli. nъ
m(o)lju vaju druga dobraě. p(o)m(i)l-
uita stranstvo moe. I rekos-
ta voina k nemu. ničesože ne
stvori sebě zla. druže do-
bri. ibo vlhva ta s'dě esta.
Paki že reče ima. nь boju se ed-
a kako vl'šьskomь zlohitriem'

t

izběžita o sudu. nь se stv-
orita druga dobraě. imět-
a ě i zaključita ě v hramině
i niktože da ne věst'. i pobij
ta ě. i v'změta se prinesenoe
mnoju. Ona že rekosta. pače

καὶ διὰ τοῦτο παρεγενόμην ἐνταῦθα. λοιπὸν δέομαι ὑμῶν. ἐλεήσατέ μου τὴν ξενιτείαν. Οἱ δὲ ταξεῶται εἶπον αὐτῷ. μὴ ἀθύμει φίλε. οἱ γὰρ ἄνθρωποι ὧδε εἰσιν. λέγει αὐτοῖς ὁ δαίμων. φοβοῦμαι μήπως, πάλιν διὰ μαγείας φύγωσιν. ἀλλὰ τοῦτο ποιήσατε ὦ φίλοι. ἀποκλείσατε αὐτοὺς εἰς οἶκον μηδενὸς εἰδότος. καὶ θανατώσατε αὐτοὺς καὶ λάβετε τὰ ἀκολουθήσαντά μοι ὀλίγα χρήματα. Οἱ δὲ εἶπον αὐτῷ. συμφέρει μᾶλλον ἵνα,

Notae v. 1 Ꙇ плакаше се рекь] і плакаше рекын; v. 2 чеда] чада; v. 3 не тоужд ѣн] на чюжен; v. 4 каю] кы; v. 4 помнлоунта] ad мн; v. 5 странство мое] мое странство; Ꙇ рекоста] і рѣста; v. 6 ничесоже не створи]
ж
ничто съдѣн; v. 8 клхва та] клъхва она (Mak. om. она); ibid. с'дѣ еста] еста здѣ; v. 9 нь бою се] но бою са; ibid. еда како] om. како; v. 10 вл'шьскомь зло-хитрием'] влъшевною (Mak. — скою зло —) хытростию; v. 11 извѣжнта]
т т т
wвѣжать; v. 11 о соудоу] w сюдоу; v. 12—13 имѣта ѣ н] om.; v. 14—15 и побиита ѣ] повѣдатіа а (Mak. и побінте а); v. 15 в'змѣта] възмите; ibid. принесеное] принесомое; v. 16 паче] оуне et ad есть;

да имѣвѣ ѣ . и приведевѣ	da imĕvĕ ĕ . i privedevĕ k te-
к те	
бѣ . аще бо оубиевѣ ѣ . како вз	bĕ . ašte bo ubievĕ ĕ . kako vz-
л	
вратиши се в свою змю . Он же	vratiši se v svoju z(e)mlju . On že
рече има . побиита ѣ дроуга д	reče ima . pobiita ĕ druga d-
обраѣ . а (!) не хощоу видѣти	obraĕ . a (sic) ne hoštu vidĕti
т моего	moego
оч'ства . Она же обещаста се	otč'stva . Ona že obeštasta se
оубити ни . и взети прѣл'стное	ubiti ni . i vzeti prĕl'stnoe
злато . Ꙇвн' же разоумѣвь доу	zlato . Iv(a)n' že razumĕvь du-
хомь . ѣже твораше сетена (!).	homь . ĕže tvoraše setena (sic).
рече кь мнѣ . чедо прохоре . се	reče kь mnĕ . čedo Prohore . se
вѣждь . и готови дшоу свою	vĕždь . i gotovi d(u)šu svoju
в' напаст' . ѣко многи скр'би и с	v' napast' . ĕko mnogi skr'bi i s-
трасти належет' мнѣ . еже	trasti naležet mnĕ . eže
в'здвиже на ни бѣсь .	v'zdviže na ni bĕsь .
прѣбиваеи в цркви	prĕbivaei v cr(ь)kvi .

κρατήσωμεν αὐτοὺς καὶ ἀσφαλίσωμεν. ἐπεὶ ἐὰν θανατωθῶς σὺ πῶς ἐπαναστρέψεις εἰς τὰ οἰκεῖα. ὁ δὲ λέγει ἀποκτείνατε αὐτοὺς φίλοι. καὶ οὐ θέλω ἰδεῖν τὴν ἰδίαν πατρίδα. οἱ δὲ συνέθεντο, αὐτῷ ποῆσαι τοῦτο καὶ λαβεῖν παρὰ τοῦ τὴν φαντασίαν τῶν χρημάτων, ἐγνωκὼς τοίνυν ταῦτα τῷ πνι ὁ Ἰωάννης εἶπεν πρός με. τέκνον προχορε. γιγνώσκειν σε βούλομαι καὶ ἑτοιμάζειν τὴν ψυχήν σου εις πειρασμόν. πολὺν γὰρ κοινιορτὸν καὶ θλίψιν κινεῖ καθ' ἡμῶν ὁ προσπαράμενων δαίμων τῷ βωμῷ (al. *ἱερῷ*)

Notae: v. 17 имѣвѣ ѣ] имемь а; ibid. и приведевѣ к тебѣ] и принмеши и et om к тебѣ; v. 18 аще бо] om. бо et pm. и; ibid. оубиевѣ ѣ] оумртвимь и; v. 1?—19 взвратиши се] възвратиши и; v. 19 в свою з(е)млю] въ свое wчьство; v. 20 побиита ѣ] побіете а; ibid. добраѣ] мои; v. 21 а не хощоу] и не хощю; v. 23 оубити] побити; ibid. прѣл'стное] прѣлестное; v. 24
н
Ꙇв(а)н' же разоумевь] разоумѣвь же іwа; v. 25 сетена (!)] бѣсъ et om. на ни; v. 26 рече] pm. и; v. 26 чедо] чадо; v. 26—27 се вѣждь и готови] вѣдѣти бьхь (!) велѣлъ и готовити; v. 28 многи скр'би и страсти належет мнѣ]
г х д т
мно пра и скорбь; v. 30 еже в'здвиже] възвиже et om. еже; v. 31 в цр(ь)-кви] въ капищи et pm. тоу (Mak. om. тоу).

Col. III.

артемии . . се бо вставлает'
на . . . воина . наоучивь злѣ
о наю и показа ми исъ вса г
ланаѣ в . . . . моужаи се оубо
и готови се . І си глющоу ив
аноу кь мнѣ придоста воина .
и еста ни . диоскорид' же не в
ѣ . . с нами . нь в домоу его по
трѣби ради общихь . Івн' же
рече . за коую виноу дрьжани
е се . она же рекоста . влшско
мь злоχитриемь . Івн' же реч
е . кто обличител' ест' о се
мь . она же рекоста да в'ве
дена боудета в т'мницоу . т
оу имата обличитель ва

Artemii(nĕ) se bo vstavlaet'
na (ni 2) voina . naučivь zlĕ
o'naju i pokaza mi I(su)sь vsa g(la)-
(go)lanaĕ b(ĕsomь) mužai se ubo
i gotovi se. I si gl(agol)juštu Iv-
anu kь mnĕ pridosta voina .
i esta ni. Dioskorid' že ne b-
ĕ (tu?) s nami . nь v domu ego po-
trĕbi radi obštihь. Iv(a)n' že
reče . za kuju vinu držani-
e se . ona že rekosta vlšsko-
mь zlohitriemь. Iv(a)n' že reč-
e . kto obličitel' est' o se
mь . ona že rekosta da v've-
dena budeta v t'mnicu . t-
u imata obličitelь va-

τῆς ἀρτέμιδος . ἰδοὺ διήγειρε καθ' ἡμῶν δύο ταξεώτας . καὶ εγνώρισε μοι ὁ Ις πάντα τὰ λαληθέντα πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ δαίμονος . μετ' ὀλίγου οὖν ἐλθόντες οἱ δύο ταξεῶται ἐκράτησαν ἡμᾶς, μὴ ὄντος σὺν ἡμῖν τοῦ διοσκόριδος . καὶ λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ 'Ιωάννης ἐπὶ ποίᾳ αἰτίᾳ ἡμᾶς ἐκρατήσατε . οἱ δὲ εἶπον . ἐπὶ μαγικῇ κακοτεχνίᾳ . ἔφη ὁ 'Ιωάννης . καὶ τίς ὁ κατηγορῶν περὶ τούτου . οἱ δὲ εἶπον . ἀχθήσεσθε τέως ἐν τῇ φυλακῇ καὶ μέλλετε θεωρᾶν τὸν κατήγορον ὑμῶν.

Notae: V. 1 Amf. Mak. артемидіинѣ; v. 2 наоучивь] сут.' наоучи; v. 4 в(ѣсомь)] ad ω наю сімь (Mak. к сима); v. 5 Mak. om. си; ibid. готови се] om. се; ibid. иваноу] іωаноу; v. 6 придоста] пришеша; v. 7 и еста] иста et om. и; v. 7—8 не вѣ тоу (?)] om. тоу; v. 8—9 потрѣби] потрѣбь; v. 10 рече] ad къ нимь; коую] Amf. кою; ibid. дрьжание се] ad сътвориста нама; v. 11 рекоста] рѣста; v. 11—12 влшскомь злоχитрием] о влъшествѣ злоχытріа (in textu glag. in voc. влшскомь apostrophi post л et ш vix apparent); v. 12—13 Ів(а)н' же рече] іωа же ре et ad к нимь; v. 13 ест' о семь] om. et posuit наю; v. 14 рекоста] рѣста; v. 15 в т'мницоу] къ темницоу et pm. токмо; v. 15—17 тоу имата обличитель каю видѣти] то імаѥши вити обличитель каю;

ю видѣти . Івн' же рече к н
има . не можета наю оубити
ни моучити . аще не имата пр
ѣд'ставити прѣд' лицемъ
наю обличитель . Она же
заоушиста ивна . и влѣст

ju vidĕti. Iv(a)n' že reče k n-
ima . ne možeta naju ubiti
ni mučiti . ašte ne imata pr
ĕd'staviti prĕd' licemъ
naju obličitelь. Ona že
zaušista Iv(a)na . i vlĕst-

а ни не в' тьмницоу нь в дом' оук	a ni ne v' tьmnicu nь v dom' uk-
ром' стоеща . ако побити ни	rom' stoešta . ako pobiti ni
хотеща . по наоученню беса (!)	hotešta . po naučeniju bĕsa (sic).
Романа же текши в'звѣст	Romana že tekši vzvĕst-
и диоскоридоу . и притекь аби	i Dioskoridu . i pritekь abi-
е испоусти ни . и словеса	e ispusti ni . i slovesa
жестока гле воинома не	žestoka g(lago)le voinoma ne
подобает' чкоу неосоу	podobaet' č(lovĕ)ku neosu-
ждеиоу оⷮ обличит	ždenu ot obličit-

λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης. οὐ δύνασθε ἡμᾶς βιάσασθαι εἰ μὴ κατὰ πρόσωπον ἔχητε τοὺς κατηγόρους ἡμῶν. οἱ δὲ ῥαπίζοντες αὐτὸν ἔσυρας! ἡμᾶς. οὐκ ἀπήγαγον δὲ ἐν τῇ φυλακῇ. ἀλλ' ἐν οἴκῳ ἰδιάζοντι. ὥστε κατὰ τὴν ὑποθήκην τοῦ δαίμονος ἀποκτεῖναι ἡμᾶς. ἀκούσασα δὲ τοῦτο ἡ ῥωμάνα, δραμοῦσα ἀπήγγειλε τῷ διοσκορίδῃ. (ἐκεῖνος δὲ παραχρῆμα ἐλθὼν ἔνθα ἦμεν ἀποκεκλεισμένοι) ἡμᾶς δὲ ἐκβαλὼν εὐθέως ἀπέλυσεν, ἐκείνους δὲ λόγοις ὑπέβαλε σκληροῖς καὶ σκωπικοῖς εἰπὼν πρὸς αὐτούς, οὐκ ἔξεστιν ὑμῖν ἀ(νθρώπ)ους ἀναιτίους φυλακίζειν μὴ ὄντος κατηγόρου.

N o t a e: v. 17 Ꙇв(а)н' же рече к нима] Іwань рⷱе et om. к нима; v. 18 не можета наю оубити] не можете ноудити наю et om. ни моучити; v. 19—20 не имата] не имаета et om. прѣд'ставити; v. 21 обличитель] wбличителꙗ; ibid. Она же] om. же; v. 22 ив(а)на] Іwана; v. 22—23 влѣста] влекоста et pm. влекоуще (Mak. —ща); v. 23 ни] Іwана; v. 23—24 оукром' стоеща] оукромствꙋюще et pm. не (Mak. om. не); v. 25 хотеща] om.; ibid. беса] бѣса; v. 27 притекь] текь; v. 28 испоусти ни om. et ponit: прїиде и постигноу (Mak. и поусти ны); ibid. и] om.; v. 29 воинома] ad ꙇ рече; v. 29—30 не подобаеⷮ'] ad нама; v. 31 о обличителѣ] om.

Col. IV.

. . . .	(telĕ vъ temnicu vъsaždati)
и?	n? (pače že ne javĕ nъ)
в х	v h(raminĕ tainĕ jako pobi)
ти ѣ	ti ĕ (muža sia v domu)
моемь еста . иже	moemь esta . iže (ubo imat čto)
на на . да придет' и поиме .	na na . da pridet' ipoime(t ĕ)
и по законоу да соудит се има	i po zakonu da sudit se ima
Ꙇ в'веде ни в домь свои дио	I v'vede ni v domь svoi Dio-
скоридь . а воина рекоста к .	skorid . a voina rekosta k (s)-
ебѣ идѣвѣ и поимевѣ ис . .	ebĕ idĕvĕ i poimevĕ is(ka)-
тела ею . ибо диоскоридь .	tela eju . ibo Dioskoridь (v)-
инѣ ею примѣси се . и жесток	inĕ eju primĕsi se . i žestok
есть противоу нама . Придо	estь protivu nama . Prido-
ста же на мѣсто . идѣже д	sta že na mĕsto . idĕže d-
ѣмоунь сѣдѣ . повѣдави се	ĕmunь sĕdĕ . povĕdavi se
санникь . и помощникь кранѣемь	sannikь . i pomoštnikь kraĕnemь

μάλιστα ὅτι μή δὲ ἐν τόπῳ φανερῷ. ἀλλ' ἐν οἴκῳ κεκρυμμένῳ. ὥστε ἐπιβουλεῦσαι αὐτούς. ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐν τῷ οἴκῳ μου εἰσίν. εἴ τις, ἔχει κατὰ τῶν. ἐλθέτω καὶ λαβέτω αὐτούς. καὶ κατὰ τὸν νόμον κριθήτωσαν. (καὶ ἀπήγαγεν ἡμᾶς διοσκορίδης ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ) οἱ δὲ ταξεῶται (εἶπον ἐν ἑαυτοῖς. ἀπέλθωμεν καὶ λάβωμεν τὸν κατήγορον, ὥστε δικαιολογεῖσθαι πρὸς διοσκορίδη, ἐλθόντες ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα ἐκάθητο ὁ δαίμων ἐν σχήματι ταξεώτου.

Notae: vv. 1—5 textum lacunae supplevimus ex cod. cyril. Amfilohii. v. 6 на [д] на] до нею; v. 8 І в'веде] І веде; ibid. в домь свои диоскоридь] діоскори в домь свои; v. 10 идѣвѣ] идемь (Mak. идевѣ); ibid. искатела] искатель; v. 11 вко] оуко; v. 12 сю] сеи et ad самъ; ibid. примѣсн се] примѣшь са et [м] om. и; v. 13 противоу] противъ; ibid. Придоста] пріидоста; v. 14 идѣже] на не же; ibid. дѣмоунь] дѣмонъ; v. 15 сѣдѣ] сѣ[м]дмаше (Mak. —че); v. 16 (Mak. сандикь); ibid. и] om.; ibid. крабнемь] ранш(!).

и не обрѣтша его . придоста	i ne obrětša ego . pridosta
в печаль велию . и седша г	v peĉal veliju . i sedša g-
ласта . оуви нама что ств	(lago)lasta . uvi nama čto stv-
оривѣ . ѣко чка нѣст' сьдѣ а	orivě . ěko č(lově)ka něst' sьdě a-
ще обративѣ се к диоскоридоу	šte obrativě se k Dioskoridu
инако глюща . то испитавъ	inako gl(agol)jušta . to ispitavъ
злѣ на ни встанет' . и изгоуб	zlě na ni vstanet' . i izgub-
ит ни . и бѣста на мѣстѣ пл	it ni . i běsta na městě pl-
ачоуща се . Егда же си	ačušta se. Egda že si
бесѣдовашета к себѣ	besědovašeta k sebě
приде дѣмоунь в томжде обр	pride děmunь v tomžde obr-
азѣ и рече к нима . лѣнива би	azě i reče k nima . lěniva bi-
ста дроуга о оруднн моемъ	sta druga o orudii moemъ
и она исповѣдаста емоу вса	i ona ispovědasta emu vsa
како диоскоридь поеть ѣ аще	kako Dioskoridь poetь ě ašte

καὶ μὴ εὑρόντες αὐτὴν (al. αὐτὸν) εἰς λύπην μεγάλην καὶ ἀδημονίαν ἐνέπεσον λέγοντες. ὅτι τοῦ κατηγόρου μὴ εὑρισκομένου. ἡμεῖς ὡς συκοφάνται παρὰ τῷ διοσκορίδῃ λογιζόμεθα καὶ οὐκ ἀκίνδυνον ἡμῖν ἐστιν. πολλῆς γὰρ αὐστηρίας τε καὶ ἀκριβείας ὁ ἀνὴρ μετέχει. ἐπὶ πολὺ δὲ προσκαρτερούντων αὐτῶν. ἦλθεν ὁ δαίμων ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι. καὶ ἐξηγήσαντο αὐτῷ ὅσα ἐποίησαν καὶ ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ εἰσὶ τοῦ διοσκορίδους . . .

Notae: v. 17 в печаль велию] въ оунынie; v. 19—20 створивѣ] сь[м]твори (Mak. —вѣ); v. 20 ѣко] ико; ibid. ч(ловѣ)ка] ad wного (Mak. om. wного); ibid. аще] pm. и; v. 21 обративѣ се] обращем са (Mak.[с] —вѣ са); v. 21 к диоскоридоу] om. к; v. 22 испитавъ] wпытанвъ моужь е и; v. 23 встанет' и] въставь; v. 26 бесѣдовашета] бесѣдоваста; v. 27 приде дѣмоунь] пріиде дѣ[ж]монъ; ibid. в томжде] в томже; [ж] v. 28 к нима] к нимь; v. 30 и она] они (Mak. и wна); v. 30 вса et ad ы створиста.І; v. 31 поеть ѣ] поит ы, І . . .

Fragm. C, col. I.

роучи тѣло своє . да ти	(? po)ruči tělo svoe . da ti
сє просвѣтит' дша . бл	se prosvětit' d(u)ša . bl-
аговѣрствиєм же се оукр	agověrstviem že se ukr-
ашъ подвигни на молб	ašъ podvigni na molb-
оу срце си кь боу . и да придє	u sr(ьdь)ce si k b(og)u . i da pride-
л	
т' ти мстина ѣко источ	t' ti m(i)l(o)stina ěko istoč-
никъ . братолюбию плод	nikъ . bratoljubiju plod-
а стежавь подвигни с	a stežavь podvigni s-
е к цркве на пѣниѣ дхвна	e k cr(ь)kvě na pěnie d(u)h(o)vna-
ѣ . аще же хощєши памет'	ě . ašte že hošteši pamet'
створити мр'твимь то ц	stvoriti mr'tvimь . to c-
л	
рѣки оукраси мстинею прѣ	rěki ukrasi m(i)l(o)stineju prě-
жде и свѣщами . и пѣсн . .	žde i svěštami . i pěsn(emi)
дхви	d(u)h(o)vn(imi) . . . .
щ	št . . . .
. . . .	. . . .

I n t e r p r e t a t i o: commenda (?) corpus tuum, ut illuminetur anima tua. pietate vero exornatus erige in orationem cor tuum ad Deum. et veniat tibi eleemosyna ut fons. caritatis fraternae fructum meritus erige te ad ecclesiam in cantica spiritualia. si vero vis memoriam facere mortuorum. ecclesiam prius exorna eleemosyna et luminibus et canticis spiritualibus . . .

N o t a e. Imprimis annotandum esse videtur, textum quatuor columnarum partem esse u n i u s e i u s d e m q u e Sermonis seu homiliae. Cui asserto favet simile in omnibus, qui remanserunt, versibus argumentum; in omnibus enim de mortuis, eorum resurectione vel similia, ut puta de morte, de sepulcro pertractat. Cfr. col. I, v. 10—11 (si vero vis memoriam facere m o r t u o r u m); col. II, v. 5—7 (si nos hic remaneremus et non moreremur, juste decens nos esset deflere mortuos); col. III, v. 1 (sepulchra autem domus illorum erunt); denique col. IV, v. 8—13 (sepulto tradita (lingua) . . . sed iterum illinc transibunt in resurectionem, quia qui sepelitur iterum resurget). Cum ergo argumentum unum idemque sit, secundum ea quae superius attulimus, cum aliqua probabilitate asserere possumus in fragmento nostro (C) contineri partem Sermonis cuiusdam seu homiliae Clementis, episcopi Velicensis.

Col. II.

ющи се не прѣимет' . на вс	. . . jušti se ne prěimet' . na vs-
е сравнающи приемлеть .	e sravnajušti priemletь .
Тѣмже аще бихомь ми о	Těmže ašte bihomь mi o-
стали сьдѣ . а не так	stali sьdě . a ne tak-
ожде оумирали . то прав	ožde umirali . to prav-
дою . лѣпо ни би плака	doju . lěpo ni bi plaka-

ти се оумрьвшихь	ti se umrьvšihь . . . .
неже по томоу	neže po tomu . . . .
и ити има . . . . ,	i iti ima : . . . .
ѣ е	ě e . . . .
. . . .	. . . .

Interpretatio... omnia componens accipit. Ideo si nos hic remaneremus, et non similiter moreremur, iuste decens nos (esset) deflere eos qui mortui sunt...

Col. III.

гроби же имь храми боудоут'	grobi že imь hrami budut'
Ізнѣсе бо имен . своѣ прѣд	Vzněse bo imen(a) svoě prěd
змлнимиⁿ	z(e)ml(ь)nimi . . . .
чль бо в ч. . . . . . . творень	č(lově)kъ bo v č(ьstь)..(sь)tvorenь
бгмъ . не . . . . . . нь прило	b(o)g(o)mъ . ne (razumě) nь prilo-
жи се скотѣхь несмисл'	ži se skotěhь nesmisl'-
. . . . и оуподоби се . . . в	(nihь) i upodobi se (imь) v
. . . . ех	. . . . eh
. . . . кл	. . . . kl-
. . . .	. . . .

Interpretatio: sepulchra (autem) domus illorum erunt. Extulerunt enim nomina sua prae terrae habitatoribus (?). homo cum in honore factus esset a Deo non intellexit: sed comparatus est inmentis insipientibus et similis factus est eis...

Notae. Versus 1—7 huius columnae pars sunt psalmi XLVIII., qui tamen hic paulo immutatus est, quam in Psalterio legere consuevimus. In psalterio Sinaitico (Cfr. Psalterium glagolski spomenik manastira Sinai brda izdao Dr. Lavoslav Geitler. U Zagrebu 1883, pag. 103) legimus

Ігробі ихъ і храмі іхъ въ вѣ
къ : села ихъ въ родъ і родъ:
Нарѣшѧ імена своѣ на земъныихъ:
І чвкъ въ чьсті сы не разоумѣ:
приложи сѧ скотѣхъ несъмъ
ıсланыихъ і оуподобі сѧ имъ

Similiter psalt. Pasmaneum (Cfr. Berčić Ulomci sv. Pisma. U Zlat. Pragu II, pag. 42).
Textus graecus cod. B habet:

v. 12 *καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν οἰκίαι αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα, σκηνώματα αὐτῶν εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. ἐπεκαλέσαντο τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν γαιῶν αὐτῶν.*
13. *καὶ ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκεν. παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσιν τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς.*

(The Old Testament in greek according to the Septuagint. Henry Barclay Swete. Cambridge 1896.)

Ex comparatione textuum sequitur, in suo versu primo homiliam propius quidem accedere ad textum graecum, in reliquis vero proprio potius modo sese gerere, aliis verbis auctorem homiliae non afferre textum s. Scripturae accurate sed memoriter tantum. Quod cum apud Clementem episc. Velicensem saepius accidat, novum cum superius allatis praebet argumentum conjiciendi, ipsum esse eiusdem Sermonis seu homiliae auctorem.

Col. IV.

. . . не юже ли о чр'нѣ . кь	. . . . ne juže li očr'nĕ . kь·
ѣ . . . . . . зающеи . не юже	ĕ . . . zajuštei . ne juže-
. . . . ѣко вода излисте се	(li) ĕko voda izliste se
и . рв . . . бисте в снѣдъ .	i (č)rv(omь?) biste v snĕdъ.
кьде же ест' език онь ско	kьde že est' ezikь onь sko-
ри на оклеветание . Ne . ж	ri na oklevetanie. Ne (i) ž
е ли пр . . . . . мльче . и	e li pr(ĕž·le) (u)mlьče . i
гробоу прѣдань бист' . нъ	grobú předanь bist' . nъ
обаче не до гроба тьчию	obače ne do groba tьčiju
. . . а поставимь нь паки	. . . a postavimь nь paki
отоудоу преидоут . на вскр	otudu prĕidut na vskr-
ѣшение . ѣко погрѣбаеми	ĕšenie . ĕko pogrĕbaemi
. . паки встанеть . и ез	. . . paki vstanetь . i ez-
. . . . аки	(ikь?) . . . . aki
. . . . в	 v
. . . . с	. . . . s.
. . . .	. . . .

Interpretatio: v. 2—4 nonne tanquam aqua effusi estis et in commestionem facti estis vermibus (?). v. 5—6. Ubinam est lingua illa velox ad denigrandum . . . v. 7—8. siluit (?) et sepulchro tradita est; v. 10— sed iterum illinc transibunt in resurectionem , quia qui sepelitur iterum resurget . . .

IV. Ex materia lexici annotanda sunt:

батогъ m. *ῥάβδος*, baculum (**батоги соухи бити его** A II 8).
бесчиние n. *ἀταξία*, insolentia (**обложише ѣ многа бещиниѣ** B I 11).
благовѣрствие n. *εὐσέβεια*, pietas C I 2—3.
братолюбие n. *φιλαδελφία*, caritas fraterna C I 7.
бѣсъ m. *δαιμόνιον, δαίμων*, daemon B II 30.
влъхвъ m. *μάγος*, magus B I 6 et alibi.
влъшьскъ adj. *μαγικός*, magicus (**вл'шьскомь злохитрием** B II 10).
воинъ m. *στρατιώτης*, miles B II 6.
въздвигнѫти *ἐξεγείρειν*, suscitare (**скр'би и страсти . . . еже в'здвиже на ни бѣсь** B II 28).

въз искати *ἀναζητεῖν*, exquirere (**егда взискахоу кр'ст'ѣнина чловѣка** А I 6).
въслати *ἀπάγειν*, mittere (**в. в т'мницоу** В I 15).
въставлıати *διεγείρειν*, suscitare (**вставлает' на ни . . . конна** В III 1).
ждица f. *ὄγκινος*, ungula, uncinus А II 21.
готовити *παρασκευάζειν*, parare (**готови доушоу свою в напаст'** В II 27).
дръжаније n. *κράτησις*, comprehensio В III 10.
дѣмонъ (**дѣмоунь**) m. *δαίμων*, daemon В IV 14—15 cfr. **бѣсъ**.
заоушити *ῥαπίζειν*, alapas infligere В III 22.
злохытрије n. *κακοτεχνία*, malae artes (**вльш'ском' злохитриемь извѣжаста** В I 16 et al.).
искатель m. *ζητητής*, quaesitor В IV 10.
источьникъ m. *πηγή*, fons С I 7.
кралинъ; помоштникь кралѣнемь В IV 16 et probabiliter etiam col. I v. 4—5· Textus graecus habet: *βοηθὸς κομέντων*. E. A. Sophocles Greek Lexicon ad voc. *κομέντον* habet = *ὁ κομβέντος* (*κονβέντος*) lat. conventus = *συνέλευσις*, assembly, council.
коумиръ m. *εἴδωλον*, idolum А I 31 et al.
лѣпо јесть *πρέπει*, decet (С II 6—7 **лѣпо ни би плакати се оумрьвшихь**).
мольба f. *εὐχή*, oratio С I 4.
мжжати сѧ *ἀνδρίζεσθαι*, confortari.
мжка f. *θλῖψις*, poena А II 2, cfr. **страсть**.
мжченије n. *μαρτύριον*, martyrium А I 5.
напасть f *πειρασμός*, tentatio В II 28.
обличитель m. *κατήγορος*, accusator В III 13 et al.
окаинъ adj. *ἄθλιος*, miser (**бѣжи окаине** В I 10).
оклеветаније n. *συκοφάντημα*, calumnia С IV, 6.
оржднје n. *σκεῦος*, instrumentum В IV 29.
оставити *ἀπολείπειν*, relinquere (**женоу и чеда и дом' оставих** В II 2).
отьчьство n. *πατρίς*, patria В II 22.
пламы n. *φλόξ*, flama (**п. огьнни** А II 16).
повѣдати (сѧ) *καλεῖν*, vocare (**повѣдави се санник** В IV 15).
подвигнжти сѧ (на пѣније) *σπεύδειν*, festinare С I 8.
полата f. *παλάτιον*, palatium.
примѣсити сѧ *μετέχειν*, admisceri (**винѣ ею примѣси се** В IV 11—12).
прнıати мжкж *πάσχειν*, pati (**приемлют' моуки** А I 22).
пропати *σταυροῦν*, crucifigere (**пропетоу Х[рьст]оу кланают се** А I 24).
просвѣтити *παιδεύειν*, illuminare (**да ти се просвѣтит' д(оу)ша** С I 1—2).
прѣдати *προδιδόναι*, tradere (**прѣдают' в . . . моуки** А II 1).

прѣисподьнь adj. ὁ κατώτατος, inferni (**в прѣисподнее моуки** εἰς ᾅδου ibid.).
прѣльстьнъ adj. ἀπάτης, fraudis (**прѣл'стное злато** B II 23).
растагнѫти διατείνειν, distendere (**повелѣ р. его и ватоги соухи бити** A II 7).
санъ m. ἀξίωμα, dignitas A I 13.
сапогъ m. ὑπόδημα, calceus (**желѣзни с. сковати** A II 14).
скоръ adj. ταχύς, celer C IV 5.
сотона m. σατανᾶς, satanas B II 25 (cfr. **бѣсъ, дѣмонъ**).
страсть f. βάσανος, cruciatus (cfr. **мѫка, моученије**) A II 23.
страньство n. ξενία, peregrinitas B II 4.
съмилити сѧ; смилиχ' се емоу, ἐσυμπάθησε μοι, miseritus est mei B II 18.
сънѣдь f. βρῶσις, cibus C IV 4.
сътворити памѧть μνημονεύειν, memoriam colere (**мр'твимь** C I 10).
тръговинъ m. ἀγοραῖος, mercator A I 10.
тоуждь adj. ἀλλότριος, alienus (**по тоуждѣи земли** B II 3).
тьмьница f. φυλακή, carcer A II 18.
оукрасити κοσμεῖν, exornare (**благовѣрствием же се оукрашъ** C I 4).
оукромь adv. ἰδίως, solitarie B III 23—24.
χартиꙗ f. χάρτης, charta B I 29.

J. Vajs.

POLONICA.

Ks. Dr. Franciszek Gabryl, **„Psychologia"**. Kraków 1906. pag. 474 in 8°. Pretium 8·— Cor.

In prooemio disserit auctor, Almae Matris Cracoviensis professor, de obiecto psychologiae, de methodo, necnon de relatione huius disciplinae ad alias scientias. Improbat divisionem in psychologiam empiricam et rationalem, cum neutra ex se sufficiens sit ad scientificam rei explicationem, immo utraque simul iungi debeat, ut phaenomenis vitae psychicae exploratis et in classes distributis eorum radix et causa ultima interna, i. e. anima, eiusque natura investigari queat. Deficiente nos intuitiva animae cognitione, nonnisi a posteriori ex ipsis animae operationibus ad eius essentiam et cum corpore unionem transire licet. Hinc reicienda est a limine methodus aprioristica, et via experimentalis »a posteriori« seligenda est. Non sufficit tamen methodus introspectiva, neque ea, quae physicorum disciplinae propria est, neque methodus genetica vel comparativa, cum, quantum fieri potest, omnes vitae psychicae manifestationes scrutari debeant, quae philosophicae in ultimam causam indagationis fontem constituunt. Non est proinde postponenda anatomia, morphologia, physiologia, pathologia, historia, aliaeque scientiae confines, quibus notitia vitae psychicae augeri potest. His introductionis gratia praenotatis auctor aggreditur opus, in quattuor partes divisum.

In parte prima auctor exhaurit summatim omnia, quae ex anatomia, physiologia, histologia organismi vitae sensitivae colligi de nostra

perceptione sensili possunt, id quod 7 capitibus praestat, allatis permultis physiologorum et psychologorum modernorum testimoniis. Capite octavo sensibus internis insistit, eorumque functiones in sensationibus, ab extra receptis, ad unitatem quandam redigendis, conservandis, reproducendis exponit: unde hoc loco de sensu communi, de phantasia et memoria, earumque perturbatione, nec non paucis de vi aestimativa instruimur. Prima haec pars dimidium fere totius libri explet.

Sequitur tractatus de cognitione intellectuali: statuitur discrimen inter phantasma et ideam, exponuntur theoriae de origine idearum, inter quas systema peripatetico-scholasticum eligitur tanquam unice verum, quin tamen subtiliores agitentur quaestiones de distinctione inter intellectum agentem et possibilem, et utriusque functione. Exponuntur etiam actus intellectivi, apprehensio, iudicium, ratiocinium, necnon relatio cogitationem inter et sermonem externum.

Tertia pars agit de appetitu sensitivo et voluntate, quibus accedit caput XIV. de affectibus.

Quibus delineatis auctor per 80 paginas deducit philosophicas conclusiones de natura animae, eius scl. substantialitate et spiritualitate, porro disputat de origine animae eiusque immortalitate, deque unione animam inter et corpus. Refutatis tum monismo sive materialistico (parallelismus psychophysicus) sive idealistico, tum dualismo, qualem statuebant Plato, Cartesius, Leibnitz, Malebranche, Locke, Herbart, alii admittitur explicatio Aristotelica de materia prima et forma substantiali, non intrando in quaestiones subtiliores a Scholasticis agitatas. Reicitur etiam sententia Güntheri et Baltzeri, necnon theoria D. Palmieri, ad quam, nescio quo iure, Dr. Gabryl extendit damnationem Pii IX., in epistolis ad eppos Coloniensem et Vratislaviensem latam.

Placet breviter adnotare, quid de toto opere sentiamus. Quae auctor sub initio de methodo in tractanda psychologia animadvertit, nonnisi laudare possumus: videtur autem ipse auctor in eo defecisse a laudata methodo, quod explicationem condicionum vitae vegetativae penitus praetermiserit. Cum enim in quarta parte operis statuatur unica anima, triplici vitae gradui in homine compar, in parte analytica materia experimentalis pro primo et infimo gradu vitae desideratur. Quamvis negandum non sit vitae psychicae phaenomena maioris esse momenti pro psychologia, modernasque controversias de his praecipue moveri, tamen in integro »Psychologiae« tractatu de vita vegetativa omnino tacere non convenit.

Physiologiae et anatomiae emolumenta in re psychologica maxima utique sunt, attamen cl. auctor videtur plus aequo respexisse confines psychologiae disciplinas, unde et evenit, ut inter partem empiricam et rationalem deficeret proportio.

Quaestionem de origine primae animae humanae Dr. Gabryl consulto omittit ideoque de theoria transformismi non disserit.

Amplam litteraturam, qua eruditus auctor usus est, in notis assignatam invenies, et sine dubio magnum emolumentum ex hoc

libro pro positiva psychologiae notitia capies. Studiosi in academiis et seminariis libenter lectioni huius libri vacabunt: commendatur enim elegantia linguae non minus quam copia experimentalium notitiarum et expositione rerum historica. *M.*

RUSSICA.

A. Prugavin, **Религіозные отщепенцы.** Очерки современнаго сектантства. **(Religioznye otščepency.) Religiosi schismatici.** Duo fasciculi. Moscoviae 1906. 295+210.

Prugavin, varias Russiae regiones invisens, notitias sectarum recentiorum evolutionem illustrantes comparat. Observationes suas de sectarum patribus, deque sectae evolutione et doctrina, ad historicorum commoditatem, per modum narrationis scriptis mandat. Itaque qui de recentioribus sectis scripturus est, scripta a Prugavin composita, inspicere debebit.

Narrationis modus a Prugavin adhibitus suspicionem ingerit, eum sectas a se descriptas propagare vere. *M. H.*

D. Skvorcov, **Современное русское сектантство.** Очерки статьи и изслѣдованіе. **(Sovremennoe russkoe sektantstvo.) De recentioribus sectis in Russia.** Moscoviae 1905. IV+230. 1·50 rub.

Auctor articulos, quos de sectis diverso tempore in variis fasciculis publicavit, in hoc libro in unum collegit. Finis vero huius libri est, sectarum recentiorum, quae magis minusve rationalismum profitentur, evolutionis historiam enarrare. Totum opus dividitur in XI capita. Tria extrema capita minus arcte cum aliis capitibus iunguntur.

In praefatione Skvorcov sectarum rationalisticarum inde a primis religionis christianae incunabulis in Russia existentium evolutionis historiam tradit (p. 5—19). Ex tempore enim, quo Russi fide christiana illustrati sunt, sectae inter ipsos exstiterunt. Saec. XI° magi, ex Finlandia oriundi, mixtionem ex christianismo et paganismo compositam propagabant. De mundo magi dualistice sentiebant (p. 7 sq.). Saec. XIV° in Pskov, dein in Novgorod cernuntur strigolniki, a diacono Carpo appellati, qui cleri tonsuram tondebat. Ipsi apostolica scripta reiciebant, — sacramenta et vitam post mortem non admittebant, — immo etiam de redemptionis mysterio minus recte sensisse videntur, certe saltem deistae erant (p. 8 sq.). Saec. XV° secta haec in duas dispescitur fractiones; ex quibus una, multa a Caraitis suscipiens, iudaizantium sectam efformavit, quae divinitatem Christi reiciebat (9 sq). Saec. XVI°. Bakšin eiusque asseclae, licet ad iudaizantium sectam non pertinuerint, tamen divinitatem Christi, redemptionem, miracula etc. respuebant (p. 11 sq). Saec. XVII° ecclesiam Russiacam, ob Niconis reformationem, raskolniki vexabant. De sectis rationalisticis huius saeculi parum scimus (p. 13). Saec. XVIII°, Petro M. eiusque successoribus regnantibus, protestantismus, protectione civili gaudens, late inter Russos propagabatur (p. 14); in altera autem saec. XVIII[i] parte Voltairianismus, imperatoribus non impedientibus, multos acquirebat discipulos. Ex quibus duobus fontibus, nempe protestantismo et Voltairianismo,

ut rivuli multae sectae profluxerunt. Quarum sectarum principia a sectis prima parte saec. XIX[i] exsistentibus ulterius evolvebantur (p. 15). Aliter res sese habet, si recentiores sectas spectamus, ex quibus aliae rationalismum, aliae atheismum inter Russos spargunt (p. 19 sq.). Plures ex his sectis praeter rationalismi elementa etiam mysticismum colunt (p. 16 sq).

In sequentibus capitibus auctor de ipsis sectis rationalismum profitentibus disputat, et quidem: secundo capite disserit de štundismo (p. 20—37); tertio capite de secta »paškovščina« dicta (p. 38—61 ; in quarto cap. de »sjutajevščina« (p. 62—70); in quinto cap. de paškovščina secundum acta iudicialia (p. 71—123); in sexto cap. de eiusdem sectae publicationibus (p. 124—140); in septimo cap. de secta a Tolstoj fundata (p. 141—147); octavo cap. viri cuiusdam e secta paškovščina litteras, quae nos multum de hac secta edocent, adducit (p 148 157); nono cap. agit de rationalismo, prout viget in sectae, quae raskol' dicitur, fractione quadam sacerdotium non admittente (p. 158—200); decimo cap. de secta »skopcy« (castrati) p. 200—219; ultimo capite enarrat, quomodo multi Russica natione abutantur, idque alii, ut ex ea commoda temporalia habeant, alii ut eam ad superstitiones perducant (p. 220—230).

Recentiores istae sectae una post aliam emergebant: septimo enim decennio saec. XIX[i] orta est in meridionali Russia secta, quae sub štundismi nomine venit, — octavo decennio Petropoli paškovščina cum sjutajevščina, — nono decennio Tolstoj novae sectae auctor exstitit.

Quarum sectarum originem, historiam, doctrinam Skvorcov describit capitibus, quae diximus, idque modo populari et ad praelectiones adaptato. Inde mirum esse nemini debet, si non omnia fuse descripta sunt vel, quod maximum est, si plura documenta seu opera hisce de rebus tractantia, non citantur. At multa, quae ad sectarum historiam spectant, historicus in citato libro inveniet, cuius auctor iam inde a pluribus annis hisce rebus studet.

Štundismus, a voce germanica ‚stunde' nomen ducens, ortus est in meridionali Russia ob speciales circumstantias ibidem tunc temporis exsistentes. Saec. XIX[i] enim sexto et septimo decennio, cum populus Russicus libertate donatus esset, cum doctrina simul etiam liberalismi principiis imbuebatur. Ad haec in meridionali Russia accessit, quod pastores protestantici illa in regione viventes, suam doctrinam inter orthodoxos divulgabant. Ad štundismi evolutionem et propagationem cum alia tum haec multum contulerunt: α) quod haec secta initio parum observata est; β) quod per iudices civiles ob sontium liberationem implicite protecta est; γ) quod clerus ad reagendum minime paratus erat. Denique lex a. 1894., prohibens sectae congregationes, eius celeri propagationi impedimentum posuit. Secta ex contemptu rituum, sanctorum, imaginum etc. initium ceperat, — dein temporis successu harum rerum fundamentum, nempe traditionem atque ecclesiam evertens, suas theorias libera scripturae interpretatione stabilire coeperat; — paulo postea etiam divinitatem Christi ac sacramenta respuit. Brevi: totum huius sectae systema religiosum, si melius inspicitur, ad socialismum et communismum viam sternit (p. 20 sqq.).

Liberalismus, Alexandri II. favore propagatus etiam inter superiorum classium homines discipulos haud paucos numero habebat. Cum enim Anglicanus Redstok (a. 1874.) Petropoli orationes suas haberet, Russi grato animo eum receperunt. Eius vero ideas maxime Basilius Paškov propagare studuit, idque magno cum successu usque ad a. 1884, quo ipse ex Russia migrare coactus est. Ipse omnia a Protestantibus mutuans, Lutheri fidem fiducialem ac bonorum operum absentiam late extendebat. Eius discipuli de potestate civili sinistre sentiunt (p. 38 sqq).

Sjutaev novam fundavit sectam, quae ex priore orta in eo solum differt, quod loco religionis, immo loco Dei, amorem ponit (p. 62 sqq.).

Secta a Paškov fundata brevi tempore multos acquisivit alumnos. Id eo facilius efficere poterat, quod societas quaedam Paškov spiritu animata, eius principia multis libellis publicabat. Auctor libros magis noxios nominat atque opera de eadem secta tractantia recenset (p. 124 sqq).

Tolstoismus secundum Skvorcov nihil nisi atheismus est (p. 141 sqq).

Sectae, quae raskol audit, fractio quaedam sacerdotium negans ex eo processit, quod primo ecclesiam sine sacerdotibus posse exsistere affirmabat, dein etiam debere ita constitutam esse asserebat; — Ex negatione autem hierarchiae ad alia neganda progressum fecit (p. 158 sqq).

M. Haluščyńskyj.

PARS DISSENSIONIBUS INTER ECCLESIAM OCCIDENTALEM ET ORIENTALEM COMPONENDIS DESTINATA.

De causa Papae Honorii.

1. De causa Papae Honorii sic scribit Döllinger: „Ab anno 1650 omnis theologus alicuius nominis hanc sibi quaestionem tractandam assumpsit, de qua 150 annorum spatio plura scripta prodierunt, quam de quaecumque alia quaestione, historiam ecclesiasticam spectante totis 1500 annis“ [1]. Ratio huius rei est, quia, ut ait notissimus impugnator Infallibilitatis Romani Pontificis, Bossuet, nostrae causae peculiare praesidium praebet Honorius Papa“ [2]. Sic saltem ipse putabat et multi cum ipso, etsi re attentius considerata, iam anno 1870 auctor quidam catholicus scribere potuit: „Unum ex optimis argumentis pro infallibilitate Romani Pontificis nobis iam videtur esse Papa Honorius [3]. Et revera, si illi, qui infallibilitatem Romani Pontificis agnoscere recusant, firmius pro sua sententia argumentum non habent quam causam Honorii, ad quam semper tamquam ad suum Achillem confugiunt, victas dein manus, necesse est.

[1] Papstfabeln 147.
[2] Defensio l. 7, c. 21.
[3] Civiltà 1870, X., 415.

I. Quisnam verus status quaestionis sit.

2. Duo omnino modi sunt, quibus causam Honorii in argumentum contra infallibilitatem Romani Pontificis convertere nituntur: aut Honorium ipsum in haeresim lapsum erroremque monotheleticum professum esse dicunt [4], aut potius urgent, Honorium a concilio certe oecumenico tanquam haereticum damnatum esse sicque a concilio oecumenico aequivalenter fallibilitatem Romani Pontificis esse declaratam [5].

Iam vero patet, in materia tam ampla tamque multiformi punctum saliens totius controversiae continuo ob oculos versari debere, ne totum negotium reflexionibus et inquisitionibus omnino superfluis intricetur potius quam dilucidetur. Quid autem quaeso, fatentibus amicis et adversariis, in tota de Papa Honorio controversia cardo et caput est? Nonne id quod totam controversiam in mundum introduxit, quodque usque in hanc diem semper novas pennas movet, ut in eius illustrationem nova quaedam si fieri possit momenta conferant: relatio intima huius facti, quam vel habet vel habere creditur, cum infallibilitate Romani Pontificis?

Tota igitur quaestio, forma maxime universali proposita, eo redit: utrum papa Honorius aliquid fecerit vel circa papam Honorium aliquid acciderit, quod cum dogmate de Infallibilitate personali Romani Pontificis conciliari nequeat.

3. Ut patet, duo hic in universum termini sunt, qui ad invicem comparari debent, unus est pure dogmaticus, infallibilitas sc. Romani Pontificis, qualis ab ecclesia Romana capiti suo tribuitur, alter est historicus, pars scilicet sive activa sive passiva, quam papa Honorius in causa Monotheletarum habuisse documentis historicis demonstratur.

4. A. Quod primum illum terminum, infallibilitatem dico attinet, luce clarius est, hunc conceptum non ex cuiuscumque hominis phantasia vel arbitrio, sed unice ab ipsa ecclesia Romana esse petendum. Ipsa enim est quae quasi prima in arenam descendens, capiti suo Romano Pontifici Infallibilitatem vindicat, adversarii autem logice nihil aliud velle possunt, quam negare praecise id, quod ecclesia Romana ponit, hoc est quam negare infallibilitatem, et quidem eam infallibilitatem quam ipsa ecclesia Romana capiti suo adiudicat.

Iam vero conceptus Infallibilitatis omni claritate et distinctione, quae desiderari potest, a concilio oecumenico Vaticano proponitur. „Docemus et divinitus revelatum dogma esse definimus: Romanum Pontificem, cum ex cathedra loquitur, id est, cum omnium Christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens pro suprema sua Apostolica Auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam de-

---

[4]) Sic S. Glagolev, Sverhestestvennoe otkrovenie (Harkov 1900) 429; N. Běljaev, O katolicizmě (Kazan' 1889) 184.

[5]) Sic imprimis Homjakov, Polnoe sobranie sočinenij [3], II. (Mosk. 1886) 78. 190; VII, 122; Běljaev, l. c.

finit, per assistentiam divinam, ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit; ideoque eiusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae irreformabiles esse“ [6]).

Ut igitur ex causa Honorii contra infallibilitatem Romani Pontificis legitimum efficiatur argumentum, ex historia ostendi debet, papam Honorium, potestate sua suprema Pastoris et Doctoris omnium Christianorum, eaque non quocumque modo, sed secundum totam eius plenitudinem utendo, toti ecclesiae definitivo modo credendum proposuisse aliquid falsum. Similiter, si quis ex concilio sexto argumentum contra infallibilitatem Romani Pontificis construere velit, debebit ostendere, concilium authentice declarasse: Honorium, auctoritate sua suprema Pastoris et Doctoris omnium Christianorum abutendo, toti Ecclesiae definitiva sententia errorem aliquem tenendum iniunxisse.

5. Quodsi quis aliud quid ostendat, ut: Honorium quaestionem non perspexisse, Honorium in re, de qua agitur errasse, haeresim credidisse, haeresim manifestasse, haeresi sive scienter sive ignoranter favorem praestitisse, haeresim praedicanti se non opposuisse et his similia; vel etiam si quis ostendat, concilium sextum damnasse Honorium, et quidem tamquam haereticum, immo etiam ut haereticum proprie dictum et formalem — aliquid talis profecto probaverit; at, quamdiu non ulterius probare poterit, Honorium modo superius exposito falsam definitionem ex cathedra edidisse, vel a concilio sexto propter editam falsam definitionem ex cathedra damnatum esse, contra infallibilitatis dogma ne latum quidem unguem profecerit.

Demonstraverit utique talis, Romanum Pontificem, etiam ex concilii oecumenici sententia, non esse omni possibili Infallibilitatis modo et gradu infallibilem, at non demonstravit, Romanum Pontificem non esse eo Infallibilitatis modo et gradu infallibilem, quem modum et gradum solum Ecclesia Romana capiti suo vindicat. Non enim unquam affirmavit Romana Ecclesia, caput suum ut personam privatam errare non posse: hoc potius tamquam blasphemiam longe a se reicit. Neque asserit Romana Ecclesia, Summum Pontificem, eo ipso quod tamquam Pastor et Doctor omnium fidelium loquitur, semper esse infallibilem; agnoscit potius Romanum Pontificem etiam cum vi muneris sui, ex quo solo talem potestatem habet, universam Ecclesiam alloquitur, posse id facere sine intentione aliquid definiendi, id est, semel pro semper irrevocabiliter terminandi, immo cum positiva intentione tantum disciplinariter aliquid statuendi et in tali casu nequaquam dicit eum infallibilitate gaudere. Neque unquam Romana Ecclesia asseruit, errorem a Romano Pontifice, alterutro horum modorum agente commissum, non posse etiam a concilio oecumenico infallibiliter declarari.

[6]) Sessio IV. Constitutio I. Caput IV.

6. Unicum, quod dogmate Romanae Ecclesiae de infallibilitate sui capitis asseritur, est hoc: caput suum, cum ut persona publica, id est ut Pastor et Doctor omnium Christianorum, non quocumque modo docet, sed suprema potestatis sibi a Deo commissae intensitate uti volens, definitiva sententia aliquid proponit ut ab universa Ecclesia necessario tenendum; tunc eum vere esse infallibilem et consequenter a priori, vi huius ipsius dogmatis, nullam oecumenici alicuius concilii decisionem exstare posse, quae Romanum Pontificem in his circumstantiis errasse definiverit.

Hunc esse verum statum quaestionis quivis aequus rerum aestimator facile dabit. Quid enim contra infallibilitatem Romani Pontificis proficitur, si ostendas Romanum Pontificem in iis circumstantiis errasse, pro quibus nec Ecclesia Romana ipsa inerrantiam eius admittit vel statuit? Quare si quis infallibilitatem Romani Pontificis vere impugnare velit, officium ei incumbit ostendendi aut: Honorium falsam definitionem ex cathedra edidisse, aut: concilium sextum eum tamquam falsae definitionis ex Cathedra reum condemnasse.

7. B. Alter conceptus, quo nobis in nostra disquisitione comparativa opus est, est conceptus ut dixi historicus: est ipse Honorius „historicus", id est, ille Honorius, quem et qualem nobis documenta authentica demonstrant. Quo ipso ad quaestionem in praeterito quidem maxime agitatam devolvimur, utrum ea documenta, ex quibus ante omnia nostras de Honorio notitias haurire debemus, epistolas dico Honorii et acta sextae synodi sint authentica necne. [7])

Incredibile est, quanta vi, quanta eruditione, quanto acumine in utramque contradictionis partem a viris ingenio et scientia insignibus decertatum sit. [8]) Non obstante autem ingenti rationum apparatu, qui ad authentiam illorum documentorum destruendam constructus est, hodie res eliquata est: neque epistolarum Honorii neque actuum concilii sexti, substantiam rei quod spectat, authentia ulterius in dubium vocari potest.

Videlicet, dum theoria falsificationis non tam argumentis directis quam potius suspicionibus et hypothesibus nitatur, quarum solus numerus iam vertiginem parit, e contra ex documentis, quae ipsi

---

[7]) Textus praecipui collecti inveniuntur apud Ghilardi, Honorius Papa, Taurini 1870, pp. 73 sqq.

[8]) Rationes eorum, qui authentiam negant, optime expositae sunt a H. Colombier (Études 1870, I., 29—46), quamvis ipse oppositam sententiam teneat. Eandem theoriam expositam et accurate refutatam invenies apud Thomassinum, Dissertationum in Concilia tomus singularis, Lucae 1728, pp. 456 sqq.; Chmel, Vindiciae concilii oecumenici, VI. Pragae 1777; Natal. Alex., Hist. Eccl. Venetiis, 1778, V., pp. 516 sq.; Hefele, Conciliengeschichte [2], III., 173; 299—313; Pennacchi, De Honorii causa in concilio sexto. Romae 1870; pp. 35, 75 sq., 193 sq.

Authentiam negarunt inter alios Baronius, Annales ad AA 633, 680, 681, 683, 583; Bellarminus, De Romano Pontifice, l. IV., c. 11; (Charles Merlin) Examen exact et détaillé du fait d'Honorius 1738 (Migne, PL 80, 991—1080).

corruptionis defensores agnoscunt tamquam authentica, ostendi potest, epistolam primam Honorii esse substantialiter in corruptam. Epistola secunda vero etsi quasdam novas difficultates exhibet tamen hae sunt eiusdem generis ac difficultates in prima epistola iam habentur et praeterea non pauca continet, quae Honorio quam maxime favent, unde ratione secundae epistolae status rerum moraliter nullo modo mutatur, ita ut, epistolae primae authenticitate semel demonstrata, arbitrarie et irrationabiliter de authenticitate secundae dubitaretur. Quod demum acta concilii sexti attinet, positive ostendi potest falsificationem eorum fuisse impossibilem et ipsa actuum concilii quinti falsificatio quae in concilio sexto detecta est quaque adversarii maxime nituntur, tantum ab est, ut hypothesim falsificationis fulciat, ut potius evidens argumentum sit, etiam actuum concilii sexti falsificationem, siquidem locum habuisset, latere nullo modo potuisse.

8. Quae authentiam epistolae primae demonstrant, alia concilium sextum praecedunt, alia ad ipsum pertinent. Praecedunt testimonia Ioannis IV, [9]) Ioannis Philoponi [10]) et Maximi [11]): ad concilium sextum spectat epistola dogmatica Agathonis [12]).

Cum enim Pyrrhus, Sergii successor, Honorium in suas partes trahere niteretur, Ioannes IV. statim ad Constantinum III. Imperatorem literas dedit, quibus haec commemoret: Sergium scripsisse aliquando epistolam ad Honorium, in qua ei significaret, „quod quidam in Redemptore nostro Domino Iesu Christo duas contrarias dicerent voluntates. Quo praefatus Papa comperto, rescripsit ei“ „quia in Salvatore nostro duae voluntates contrariae, id est, in membris ipsius, penitus non consistunt quoniam nihil vitii traxit ex praevaricatione primi hominis,“ „quoniam a Redemptore nostro natura suscepta est, non criminis culpa. Sed ne quis nonnumquam, minus bene intelligens, reprehendat, quam ob rem de humana tantum natura et non etiam de divina natura docere sciatur, . . .: debet qui super hoc ambigit, scire quoniam ad hoc facta est responsio ad iam dicti patriarchae interrogationem.“ „Praedictus ergo decessor meus, docens de mysterio incarnationis Christi, dicebat, non fuisse in eo, sicut in nobis peccatoribus, mentis et carnis contrarias voluntates. Quod quidam ad proprium sensum convertentes, divinitatis eius et humanitatis unam eum voluntatem docuisse suspicati sunt, quod veritati omnimodis est contrarium.“

Ex hoc testimonio haec habemus: Scripsit revera Honorius ad Sergium; huic querenti, esse qui docerent contrarietatem voluntatum in Christo, respondit: non esse in Christo duas contrarias voluntates; hoc autem non omnino clare scripsit, ita ut eius verba ansam dederint, ipsi imputandi, quasi non solum duas contrarias sed omnino duas

---

[9]) Migne, PL 129, 561 sqq.
[10]) In disputatione s. Maximi cum Pyrrho. Migne, PG 91, 329.
[11]) In ep. ad Maximum. Migne, PL 129, 567 sqq.
[12]) Mansi, XI., 233 sqq.

in Christo voluntates negaret, unam ei solummodo voluntatem tribuens: ratio obscuritatis in eo erat, quod Honorius, ut concupiscentiam, pugnae causam, a Christo excluderet, totus in natura eius humana integra declaranda et demonstranda erat, de divina eius natura omni consideratione et mentione seposita.

Haec eadem confirmantur ex verbis Ioannis Philoponi, Honorii et Ioannis IV. pontificum secretarii, cuius manu Honorius illam epistolam scripserat „Cum enim Sergius scripsisset, quod quidam duas voluntates in Christo contrarias dicerent,[13] respondimus, Christum duas voluntates contrarias non habuisse, carnis scilicet et spiritus, sicut nos habemus post peccatum, sed unam tantum, quae naturaliter eius humanitatem insigniret.“ Ad quaestionem deinde: »Ecquid causae est, cur de Christi humanitate agentes, eius divinitatis non memineritis? Respondemus primum quidem respondisse ad quaestionem; deinde, ut in omnibus, sic etiam hic consuetudinem Scripturae nos secutos esse, quae aliquando de divinitate eius disserit . . ., aliquando vero de humanitate, eaque sola.“

Nominatim ex hoc textu etiam illud sequitur, Honorium suo utique sensu, revera posuisse verbum illud, quo, suo sensu sumpto, Monotheletae tamquam tessera utebantur: *ἓν μόνον*, unam tantum, i. e. voluntatem.

S. Maximus vero loco supra indicato ipsa verba affert, quibus Honorius unam voluntatem asseruit: „Unde et unam voluntatem fatemur Domini Iesu Christi,“ immo et horum verborum contextum tum antecedentem tum consequentem tam copiosum affert, ut magnam epistolae partem descripsisse censendus sit.

Argumentum denique novum huius epistolae, de quo hi priores testes nondum loquuntur, indicat nobis ipse s. Agatho, in epistola sua dogmatica in concilio sexto lecta, cum ait, ex quo nova haeresis exorta esset, antecessores suos nunquam intermisisse, auctores eius hortari, ut a novo dogmate praedicando „tacendo saltem desisterent“ [14]): quod in solum Honorium cadere potest, cum et ipse solus primo haeresis publicae auctori aequalis fuerit, nec de huiusmodi monitione ab alio pontifice Romano facta ullum habeatur vestigium.

Iam vero his omnibus, omnino certis positis, quis non videt, in epistola prima Honorii quam in manibus habemus, haec omnia revera contineri, et ita contineri, ut et inter se omnia optime cohaereant et epistolae toti illum quasi colorem dent, quem habuisse ex illis testimoniis necessario supponendum est? [15])

9. Quod ad authentiam actuum concilii sexti spectat, omitto argumenta, ex conciliis Toletanis XIV et XV et ex Libro diurno petita, quibus saltem anathema contra Honorium in concilio sexto latum invicte probatur. [16]) Sed ipsa acta tota quanta falsare, fuisset res impossibilis.

---

[13]) Secundum textum graecum, l. c.
[14]) Mansi, XI., 243.
[15]) Cf. H. Colombier, Études 1870, I., 258 sqq.
[16]) Videsis Colombier, l. c., 374 sqq.

Etsi enim forte unum tantum exemplar authenticum fuerit factum, plures eiusdem copias in charta ordinaria confectas esse, magnus numerus exemplarium quinti concilii in concilio sexto prolatorum, ostendit: ex eo enim patet, conciliorum acta generatim in multorum manibus fuissse. Praeterea cum saltem singuli patriarchae suum quisque notarium in concilio haberent, ex horum notis, si opus erat, facillime sciri potuit, quid in concilio accidisset quidve in actis haberetur, quid non.

Quid quod auctor vitae Leonis II fere aequalis hanc ipsam sextam synodum „studiosissime in Latinum translatam" esse declarat [17]), quod Leo II. ipse episcopis Hispanis scribit, se versionem latinam nondum mittere posse utpote nondum terminatam [18]), quod auctor vitae Ioannis V. narrat, hunc pontificem, cum in concilio sexto Agathonis legatus fuisset „ipsam sanctam sextam synodum secum detulisse" [19]), quod demum ipsa versio vulgaris ex codice Bellovacensi hausta est, qui aut ipse tempore Sergii (687—701) scriptus, aut e codice illo tempore facto descriptus sit!

10. Atque haec de auctoritate fontium nostrorum satis esse possunt. Inquirendum iam ex ipsis hisce fontibus, quid tandem Honorius, quid concilium sextum egerit ut clare appareat, utrum Honorius „historicus" tamquam argumentum contra infallibilitatem Romani pontificis iure in medium proferatur.

II. Honorius definitionen ex cathedra falsam non edidit.

11. Atque ut attentionem totam statim eo conferamus, ubi vulneri locus esse dicitur, num ostendi potest, Honorium definitionem ex cathedra falsam edidisse? Affirmat id inter alios explicite Gratry. (apud Granderath, Geschichte des Vaticanischen Concils II. p. 521.) Clara ad hanc quaestionem sit responsio: Honorius definitionem nullam edidit, ergo nec de falsa definitione sermo esse potest. Omnia ex propositione maiore seu antecedente pendent, si enim nihil definivit, ergo nec falsum quid definivit, quod tamen antecedens nullo negotio invicte probatur.

12. Disputant quidem auctores, quid ad definitionem ex cathedra requiratur; signa afferunt, quibus definitio ex cathedra dignoscatur. Duo, vel, si mavis tria in hac re certa sunt: primum quod absolute, nemine refragante ad habendam definitionem ex cathedra requiritur, est ut Romanus pontifex definitionem ex cathedra edere velit; secundum ut hanc suam voluntatem signis ex natura sua ad id aptis manifestet: tertium ut, saltem ordinarie, iis fere signis utatur, quae tali tempore ut signa huius voluntatis communiter satis nota sunt.

Possemus statim quarere, utrum Honorius voluntatem quidquam definiendi habuerit; incipiamus tamen potius a signis seu notis externis definitionis. Iam vero quisquis primam vel etiam secundam

[17]) Migne, PL 128, 844.
[18]) Mansi, XI., 1052.
[19]) Migne, PL 128, 875.

Honorii epistolam perlegerit, statim concedet, signum definitionis ex cathedra in illis nullum apparere.

13. Non apparent signa illo tempore ordinaria, quae erant fere haec. Primum non solebant Romani Pontifices quidquam definire, nec ullam circa fidem vel mores controversiam authentice et definitivo iudicio terminare, nisi postquam in synodo aliqua seu conventu episcoporum traditionem apostolicam circa quaestionem controversam diligenter discusserant. Et, nisi in quaestionem controversam diligenter inquisivissent, quomodo sine summa temeritate hoc vel illud tamquam fidem antiquam ecclesiae omnibus credendum imponere audere potuissent?

Deinde quod sic definiebant, non consulebant tantum aliquomodo, nec ad illud tenendum tantum excitabant et animabant, sed illud per modum verae legis, absolute et irrevocabiliter sub poena anathematis et aeternae damnationis credendum imponebant.

Tertio denique hanc sententiam, mediantibus metropolitis in totam ecclesiam ut diffunderetur, diligenter curabant. Istum autem propositionis et diffusionis modum quoad essentiam etiam necessarium esse ut habeatur vera definitio, hoc est ut censeri possit papa, quemadmodum Vaticanum loquitur, „pro suprema sua auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa ecclesia tenendam definire" pariter ex natura rei manifestum est.

14. Iam vero nihil horum omnium fecit Honorius. Cum a Sergio consuleretur, „rescripsit" quidem, ut ait Ioannes IV et Ioannes Philoponus secretarius, sed de synodo quae praecesserit, de episcopis quos consultaverit, de inquisitione aliqua seria quam instituerit nihil omnino legimus. Immo potius identidem Honorius explicite notat, quaestionem propositam „synodos non examinavisse", circa illam „synodica iudicia" nulla haberi [20]).

Sed neque quidquam in duabus epistolis, quod alterum elementum definitionis esset, per modum legis vel praecepti proprie dicti eiusque irrevocabilis, totam simul ecclesiam ligantis praescribit. Iuvat hic quosdam textus ex epistola Agathonis eiusque synodi afferre, ut appareat, quanam lingua tunc Romani pontifices uterentur, cum aliquid serio terminare et irrevocabiliter definire vellent [21]). „Eximenda proinde, sic ait Agatho, ac summis conatibus cum Dei praesidio liberanda est sancta Dei ecclesia christianissimi vestri imperii de talium doctorum erroribus et evangelicam orthodoxae fidei rectitudinem, quae fundata est super firmam petram huius beati Petri Apostolorum principis ecclesiae, quae eius gratia et praesidio ab omni errore illibata permanet, omnis praesulum numerus ac sacerdotum, cleri ac populorum, unanimiter ad placendum Deo animamque salvandam, veritatis formulam apostolicae traditionis nobiscum confiteratur et praedicet" [22]). Et in epistola eius synodica sic legitur: „Quicumque proinde sacerdotum

[20]) Ep. I. circa medium.
[21]) Cf. etiam verba Coelestini, pag. 59.
[22]) Mansi, XI., 278.

haec, quae in nostrae humilitalis confessione continentur, nobiscum sinceriter praedicare desiderat, ut nostrae apostolicae fidei concordes, ut consacerdotes, ut comministros eiusdem fidei et, ut simpliciter dicamus, ut spiritales fratres et coëpiscopos nostros suscipimus. Qui vero haec confiteri noluerint, ut infestos catholicae atque apostolicae confessioni, perpetuae condemnationis reos esse censemus, nec aliquando tales in nostrae humilitatis collegio nisi correctos suscipere patimur" [23]).

Cum quibus verbis haec alia Honorii in fine epistolae conferenda sunt. „Licet cum eis quos praedictus frater et coëpiscopus noster misit Sophronius, egerimus, ne duarum operationum appellationem deinceps pergeret praedicare; quod quidem omnino promiserunt praedictum virum esse facturum, si Cyrus, frater noster et coëpiscopus, desinat dicere unam operationem": „agit" tantum, conditiones admittit. Ex qua comparatione clare apparet, quam recte quantoque iure Petrus Ballerini [24]) scripserit: „Sicut ... non omnia, in quibus summi pontifices apostolicam auctoritatem interponunt, sunt definitiones dogmaticae, quibus immunitas ab errore tribuenda sit: ... ita fidei definitiones dici nequeunt epistolae Honorii ad Sergium, quae etsi circa negotium fidei versantur, et publicam personam creduntur praeferre, nihil tamen credendum decernunt, nihil damnant uti contrarium fidei, uti definitio proprie dicta exigeret", sed tantum, ob impedienda scandala, oeconomice silentium de una vel duabus voluntatibus postulant.

Neque tandem Honorius ullo modo sollicitum se ostendit, ut id quod Sergio scribit, omnibus ubique fidelibus credendum communicetur et praescribatur, nec „ut omnis praesulum numerus ac sacerdotum cleri ac populorum unanimiter ad placendum Dei animamque salvandam" »confiteantur", in Christo nec unam nec duas esse voluntates.

15. Postremo argumentum peremptorium, quo etiam illud effugium prorsus excluditur, Honorium neglecta forma definiendi consueta, forte singularem quemdam in definiendo modum tenuisse, sunt ipsissima Honorii verba quibus definitionem edere expresse recusat.

Cum Sergius callide Honorio scripsisset, etsi nullus Pater de duabus in Christo voluntatibus locutus esset, aliquos tamen locutos esse de una in Christo voluntate, respondet Honorius, quae isti aliqui doctores balbutiendo dixerint de una sc. in Christo voluntate, „non oportet ea convertere ad dogmata ecclesiastica, quae neque synodi examinarunt, neque canonicae auctoritates visae sunt declarare: ut unam aut duas operationes audeat quis in Domino Iesu Christo praedicare"; et paulo inferius de iisdem: „quae quidem non expedit transferre ad dogmata ecclesiastica" [25]), ubi animadvertendum est, eum, etsi in primo textu etiam de duabus voluntatibus loquatur, tamen id, quod primario negat ad dignitatem dogmatis elevandum esse, esse praecise „unam" voluntatem, ut circa quam

[23]) Mansi, XI., 298.
[24]) De vi et ratione primatus Romani Pontificis. Romae, 1849, p. 287.
[25]) Ep. I. post medium.

solam, referente Sergio, balbutiendo aliquid pauci patres protulerint, cum de duabus omnes tacuerint. Demum in secunda epistola idem etiam clarius enuntiat: „neque unam neque duas operationes in Dei et hominum intercessore definire ... debemus"; „auferentes ergo, ut diximus, scandalum novae inventionis, non oportet nos definire aut praedicare unam aut duas operationes".

Quare non immerito Ballerini[26]): „Quis, ipso pontifice definitionem a se editam negante, fidei definitionem erroremque definitionis fidei in eius litteris contineri audeat affirmare?"

Quodsi quis hic excipiat, verbum „definire" hic a pontifice non sumi sensu declarationis authenticae et irreformabilis, i. e. „definitionis" sensu technico, sed tantum pro „asserere unum prae alio", quam sententiam non nego esse multum probabilem, tamen manet argumentum praecedens et hoc ipsum etiam fit fortius: Si enim ne asserere quidem vult „unam" voluntatem prae „duabus", multo minus potest dici eum „unam" prae „duabus" etiam „definire" voluisse.

Recte ait Dechamps: »Non id agitur, utrum hae epistolae de quaestione aliqua dogmatica tractent, sed utrum eam definiant".[27]) Iam vero extra omne dubium est, Honorium in suis epistolis prorsus nihil ideoque nec errorem aliquem contra fidem definivisse, unde ex eius epistolis contra infallibilitalem Romani pontificis ab ecclesia Romana assertam, infallibilitatem dico in definiendo, argumentum nullum desumi potest.

16. Postquam sic quaestionem fundamentalem de Honorio clare et, ut videtur, sine ira et studio evolvimus, aliae plures de eodem Honorio quaestiones subnectendae sunt, quae saepe saepius et non sine claritatis et certitudinis detrimento cum priore illa confunduntur vel male permiscentur, quarum distincta tamen solutio et necessaria est et ad ipsam quaestionem principalem uberiore luce perfundendam mirum in modum confert.

III. Honorius nec haereticus fuit nec haeresim docuit.

17. Fuitne Honorius haereticus? En prima quaestio quae se nobis offert, quae per resolutionem superioris quaestionis nondum potest censeri soluta. Non definivit Honorius aliquid haereticum, hoc certissimum est, cum nihil definiverit: sed num forte tamen ipse haereticus fuit, num forte haeresim etiam, etsi non definivit, at saltem docuit?

Non enim idem est, pontificem Romanum esse haereticum, immo „approbare doctrinam haeretici ac — doctrinam illam definire ut Summum Pontificem et Pastorem et toti Ecclesiae proponere, ut est manifestum"[28]); prius illud minus est, hoc maius, si maius non fecit, num forte saltem minus illud fecit, num minus illud saltem facere potuit?

---

[26]) l. c. 287.
[27]) apud Granderath l. c. 536.
[28]) Thyrsus Gonzalez, De Infallibilitate Romani Pontificis, Romae, 1689, p. 718

18. Quod primo possibilitatem attinet; plures certe theologi cum Melchiore Cano admittunt, Romanum pontificem etiam in haeresim incidere posse immo nullus theologus „tamquam omnino certum statuit, papam non posse esse haereticum", „et nonnulli fatentur, aliquos pontifices de facto contra fidem errasse" [29]).

Ex quo theologorum iudicio conclusio practica summi momenti inferenda est. Si enim theologi catholici in quaestione hac, utrum sc. papa ipse in haeresim incidere possit adeo ad sobrietatem sapiunt, cum eos deinde hunc vel illum pontificem, qui haeresis suspicionem incurrerit, nihilominus, omnibus rite examinatis, ab haeresi liberare videmus, iniuste hoc praeconcepto eorum systemati tribueretur, quasi non propter rationes obiectivas, sed tantum ne Romano pontifici maculam aspergant, ita loqui dicendi sint.

Aliunde vero, etsi tantum hoc definitum sit, Romanum pontificem, cum ex cathedra loquitur, errare non posse, tamen minime ex eo sequitur, Romanum pontificem in aliis suis actibus non gaudere speciali protectione et gubernatione divinae Providentiae. Quare etsi tantum de definitionibus eius certo sciamus, specialem Dei erga ipsum Providentiam se usque ad veram et proprie dictam inerrantiam protendere, tamen iniquum merito putaremus, specialem hanc Dei erga ipsum Providentiam adeo velle coarctare, ut eum in omnibus aliis actibus suis tam facile et tam graviter errare permitteret. Hoc pro episcopis, si quidem viri probi et pii sint, qui Dei spiritu regi se sinant, non admittimus, hoc multo minus pro Romano pontifice, totius ecclesiae pastore et doctore sine iniuria erga Christum, invisibile ecclesiae caput admittere possumus.

Quare etiamsi quis cum pluribus theologis admittat, Romanum pontificem etiam in haeresim incidere posse, id certe in nullo singulari casu pronuntiandum, nisi argumentis omnino convincentibus probetur. Ceterum, si historiam consulamus, tanta apparet fuisse hucusque Dei circa caput ecclesiae Providentia, ut nullus Romanus pontifex nominari possit, qui, cum iam esset pontifex, haeresim proprie dictam et formalem certo commiserit.

19. Quod scilicet quaestionem facti attinet, utrum ullus unquam Romanus pontifex certo in haeresim inciderit, dum orthodoxi nonnulli etiam hodie nobis Honorium tamquam haeresis reum indigitant, catholici fere omnes, ipsis Jansenistis pluribusque Gallicanis non exclusis, eum ab omni haeresis suspicione certissimis argumentis liberari statuunt. Ex orthodoxis Glagolev loco citato, de Romanis pontificibus tempore oecumenicorum conciliorum loquens ait: „quidam ex eis haereticum se exhibuit", nominatque Honorium; sic Běljaev loco item citato: „Frustra quoque scriptores ultramontani epistolas Honorii in tali sensu explicant, ut in ipsis nihil insit nisi iudicia sana et optima. Ad convincendos Papistas epistolae Honorii conservatae sunt in actibus IV. concilii oecumenici, una tota, alterius fragmenta. Qui eas legerit, ei

[29]) Gonzalez l. c.; cf. Scheeben, Das Vaticanische Konzil II., Regensburg 1870, p. 113.

facile persuasum erit, papam, anathematizatum in eis, omnino non illas sententias exposuisse, quas ei theologi Romani huius temporis subdere conantur, verum doctrinam monotheleticam nullo modo mitigatam. Ita intellectae sunt Honorii epistolae etiam a concilio, quod eis diligentissime consideratis, iudicavit eas esse omnino alienas ab apostolica doctrina" [30]).

Iam vero ut pateat, quam recte auctores catholici Honorium haereticum monotheletam fuisse vix non uno ore negent, ante omnia unum animadvertendum est, quod saepe non attenditur et tamen pro nostra quaestione maximi, imprimis hodie, est momenti. Etsi enim medio aevo et usque ante aliquot saecula haeresis frequentissime latiore sensu intelligebatur, tamen hodie communiter ad sensum valde arctum constringitur.

Ut enim acute notat Colombier [31]), dum haeresis etymologice separationem significat, communis huius nominis significatio, propter duplex quod continet elementum, separationem ipsam dico et id, a quo quis se separat, aliis temporibus alia fuit. Dum enim alias etiam ille haereticus dicebatur, qui se non a dogmate stricte dicto avertebat, sed tantum v. g. aliquid communiter auctoritate scripturae admissum negabat, hodie haereticus simpliciter tantum ille est, qui veritatem revelatam ab ecclesia ad credendum iam clare propositam credere recusat. Ulterius, dum antiquitus quivis modus a praedicatione ecclesiae recedendi et favor quivis haereticis praestatus haeresis ipse vocabatur, hodie haereticus proprie dictus non censetur, nisi qui cognitum tamquam ab ecclesia propositum dogma actu formali vel aequivalenti negat.

---

30) Sobor anathematstvuet papu. A otsjuda prjamoj i estestvennoj vyvod, čto avtoritet papskij ne est' avtoritet verhovnyj, čto i nad nim možet byt' sud. Položim dalěe, čto papa osužden ne za eres', a, tak skazat', za neraděnie i slabost', za bezdějstvie vlasti. No edva li i takoe ponimanie smysla sobornoj anathemy garmoniruet s ideej papskoj nepogrěšimosti. Papa s passivnym bezmolviem vziraet na razvitie eresi. Uže samoe bezmolvie ego v takoe vremja, kogda nastoit nadobnost' v avtoritetnom slově, est' otricanie etoj idei. Nět proricanij, nět i orakula. Naprasno takže ul'tramontanskie pisateli kommentirujut poslanija Gonorija v takom smyslě, čto v nih buďto by ničego nět, kromě suždenij samyh zdravyh. V uliku papistov poslanija Gonorija sohranilis' v aktah VI. vselenskago sobora — odno v cěl'nom vidě, a drugoe v otryvkah. Pročitavši ih, legko uběditsja, čto anathematstvovannyj papa razvival v nih vovse ne tě vozzrěnija, kotoryja usilivajutsja navjazat' emu teperešnie bogoslovy Rima, a monothelitskuju doktrinu so vsěmi eja krajnostjami. Tak ponjaty poslanija Gonorija i soborom, kotoryj, poslě samago tščatel'nago razsmotrěnija ih, priznal ih „soveršenno čuždymi apostol'skomu učeniju." Iz aktov sobora vidno pritom, čto takuju ocěnku poslanij papy soborom nado prinimat' ne v otricatel'nom tol'ko eja značenii, no predimuščestvenno v položitel'nom. Ne potomu tol'ko priznal ih sobor čuždymi blagočestija, čto ne našel v nih zdravago cerkovnago učenija, a glavnym obrazom potomu, čto v nih zaključalas' eretičeskaja doktrina „Nahodim nužnym . . . my uběidilis', čto on vpolně razděljal ego mněnie i podtverdil ego nečestivoe učenie . . . N. Běljaev, O katolicizmě. Kazan' 1889 p. 184—5.

31) Études, 1869 II. 839 ss.

Hac autem hodierna vocabuli haeresis significatione supposita, evidens est, Honorium nullo modo haereticum fuisse, non solum non formalem, verum ne materialem quidem. Ut enim possibilis sit haeresis, etiam mere materialis seu obiectiva, necessarium est ut veritas, de qua agitur, sit iam ab ecclesia clare ad credendum omnibus proposita. Atqui tantum abest, ut veritas de duabus in Christo voluntatibus tum temporis iam fuerit clare proposita, ut ipse Honorius, ut vidimus neget, quaestionem de una vel duabus voluntatibus esse unquam studiosius examinatam, multo minus ab ecclesia definitam. „Ad haeresim materialem requiritur, sic Gonzalez[32]), quod quis neget veritatem, quae inconcusse est de fide apud omnes doctores catholicos, quin ecclesia toleret oppositum. Quando autem Honorius scripsit, non erat ita explorata illa veritas de duplici Christi voluntate, quae postea definita est contra Monotheletas in sexta synodo generali.“ Igitur etiam si errasset, errasset tantum in eo, „quod non erat adhuc expresse definitum, nec adhuc satis constabat, an esset de fide.“

Neque excipi potest, sub respectu, de quo agitur, Romanum pontificem non esse eiusdem conditionis ac simplices fideles, ut a quo definitio dependeat. Dependet utique ab ipso, et ideo, ut doctrinae gratia casum in extremis suis consequentiis consideremus, quamdiu quidem res nondum est definita, ab ipso pendet, utrum si veritatem talem negat, sit haereticus necne. Ab eius enim voluntate pendet, utrum definire velit necne; quare si non definit, vel etiamsi definit, in tempore tamen definitionem ipsam praecedente, etiam ipse Romanus pontifex, si veritatem illam negat, non committit haeresim; definitione vero semel prolata, neque ipse Romanus pontifex ullo modo impedire potest, quominus, si veritatem a seipso definitam neget haereticus eo ipso evadat non secus atque quivis fidelium. Atqui Honorius quaestionem neque definitam iam invenit, neque ipse eam definivit. ergo impossibile fuit, ut, veritatem duarum voluntatum in Christo negando, haeresim, etiam materialem tantum committeret.

IV. Honorius errorem Monotheleticum nullo modo docuit.

20. Sed num saltem veritatem duarum in Christo voluntatum etsi tunc temporis nondum definitam revera negavit? Num saltem, quod Suarezius concedit in Romano Pontifice facilius posse admitti[33]), sine ulla contumacia, ex mera ignorantia circa duas in Christo voluntates erravit? En altera quaestio subsidiaria.

21. Affirmative respondent scriptores orthodoxi superius laudati. Hefele, ad quem Glagolev se provocare posse putat, uno loco[34]) existimat explicationem epistolarum Honorii a Ioanne IV, Ioanne Philopono et Maximo datam, quae Honorium ab omni errore theoretico

[32]) l. c. 718.
[33]) Disp. 10. de fide, Sectio 6, Num. 11.
[34]) Konzilien-Geschichte[2] III. p. 171.

liberat, esse „suaviorem quam veriorem"; epistolas eius, nominatim primam, „revera erronea continere" [35]), cum alibi [36]) asserat, Honorium „obscure" quidem, at non „haeretice" cogitasse".

Contradictionem viri meritissimi et clarissimi iam notavit Colombier [37]). Est quidem per se ut ipsi ostendimus aliud haeresis, aliud error, at quod soli „claritati" opponitur, ideo nondum erroneum est. ideoque si secundum Hefele et secundum ipsam rei veritatem, doctrinam ipsam quod spectat, unicum Honorii vitium obscuritas est, non solum non haeresim, utpote in re nondum definita, sed neque errorem commisit.

Unde melius iam ante Hefele scripsit Alexander Natalis [38]): „Honorius ab haeresi excusatur tam vere quam pie". ubi pariter haeresim latiore sensu sumit, Honoriumque non solum ideo ab haeresi excusat, quod errorem bona fide amplexus sit, sed etiam ideo, quod eius epistolae simpliciter et obiective sensu catholico explicari possint et ideo debeant, cum error supponi non debeat, sed probari. Eodem modo intelligenda sunt verba Colombier, liberantis sc. Honorium non tantum ab haeresi proprie dicta, verum etiam ab errore in re nondum definita: „Epistolae Honorii orthodoxae sunt: haec conclusio hodie fere ab omnibus admittitur, qui apti sunt, ut sibi ipsi de tota quaestione iudicium forment" [39]).

22. Neque in re, quam ipsi examinare possumus, aliorum indigemus assertionibus. Epistolae enim ipsae Honorii, licet defectum aliquem claritatis in mente Honorii arguant et consequenter in modo agendi et loquendi eius titubationem aliquam prodant [40]), ad rem quod spectat nihil falsum enuntiant et veritatem ipsam catholicam de duabus in Christo voluntatibus exhibent.

Ad „rem" quod spectat, dico; nam „verba" praecise obscuritatis sedes sunt, ita ut labor quidam et reflexio requiratur ad percipiendum, quidnam illis verbis Honorius dicere voluerit: ubi primum vero per obscurorum verborum durum corticem ad rem ipsam pertingitur, quam illis verbis significare vult, nil nisi catholicum, verissimum, etsi non ad rem, de qua obiective agebatur, dirimendam aptum invenitur; quomodo vero factum sit, ut alibi proprie dictum vulnus esset, alibi ab Honorio imperito medico medicina adhiberetur, explicationem simplicissimam habere ex sequentibus nullo negotio patebit.

A) Cur terminis duarum operationum et duarum voluntatum non utatur.

23. Ad obscuritatem in solis verbis residentem pertinet, quod Honorius dogma catholicum non enuntiat termino natura sua

---

35) ibid. 175.
36) ibid. 152.
37) Études 1870 I. 260 Nota.
38) H. E. V. 522.
39) Études 1780 I. 373 coll. 270 sqq.
40) Cf. Grisar, Kirchen-Lexikon² VI. 243 s.

aptissimo et postea definitione concilii sexti consecrato, duarum sc. voluntatum et duarum operationum; quam verborum obscuritatem orthodoxiae rerum enuntiatarum non officere ex eo patet, quod aliis verbis Christum habere duas physicas operationes duasque voluntates dixit.

Nam: „In sexta oecumenica synodo, inquit De San[41]), recitatur[42]) tamquam peremptorium contra Monothelitarum haeresim illud sancti Leonis M. testimonium ex celebri dogmatica epistula 28ª ad Flavianum: ‚Agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, carne autem exsequente quod carnis est'. In quae notarunt apostolicae sedis legati: ‚Ecce, benignissime Domine, manifeste duas naturales operationes inconfuse et indivise in Domino Nostro Iesu Christo praesens sanctissimus praedicat pater.' Si ea Leonis verba manifeste adstruunt duas operationes et voluntates in Christo, nonne manifeste, immo manifestius eas adstruunt Honorii verba in secunda ad Sergium epistola: ‚Quantum ad dogma ecclesiasticum pertinet, utrasque naturas in uno Christo unitate naturali copulatas cum alterius communione operantes atque operatrices confiteri debemus, et divinam quidem quae Dei sunt exsequentem, et humanam quae carnis sunt exsequentem, non divise, nec confuse aut convertibiliter Dei naturam in hominem, et nec humanam in Deum conversam edocentes.' Et post pauca affirmat: duas naturas id est divinitatis et carnis assumptae in una persona Unigeniti Dei Patris inconfuse, indivise et inconvertibiliter propria operari."

Quibus verbis evidentissime enuntiatur, unamquamque naturam vere operari et quidem tantum propria, quo aeque evidenter error monothelitarum excluditur, secundum quem natura humana Christi nullo modo, ideoque nec propria operatur, dum divina natura operatur quidem, at non operatur tantum propria sed potius et ea, quae sibi sunt propria et insuper ea, quae sunt naturae humanae propria. Pro monotheletarum vero errore enuntiatur doctrina catholica, quae utramque Christi naturam vere operativam constituit, ita tamen, ut divina natura operetur divina tantum, humana vero tantum humana, etsi alterutra cum alterius communione, hoc est ita, ut dum una natura operatur, altera, vi unionis hypostaticae, cum illa intime coniuncta maneat.

Notanda etiam est ingens diversitas in modo, quo Honorius et Sergius eundem Leonis textum explicant et quasi circumscribunt; dum enim Sergius, omnem dualitatem refugiens, illud „utraque forma" resolvit in „Unigenitus Filius Dei, qui veraciter Deus simul et homo est, idem operatur divina et humana", Honorius e contrario ita illum terminum resolvit, ut unamquamque naturam operantem et operatricem, hoc est operationis principium constituat, cum in Monothe-

---

41) De Ecclesia et de Romano Pontifice, Brugis, 1906, p. 189.*
42) Actione II.

letarum sententia natura humana nullo modo operationis principium dici possit, non principium quod, quod utrisque fatentibus tantum persona est, non principium quo, ut in cuius negatione Monotheletarum sententia praecise consistat. Quare ad rem quod spectat, num Honorius dogma de duabus in Christo operationibus et voluntatibus luculentius tradere potuit, quam in secunda epistola fecit?[43] Num doctrina a Honorio proposita Monotheletismum ullo modo sapit?

24. Sed si Honorius in reipsa omnino catholice sentit, quid tandem rei est, cur rem catholicam catholicis verbis exprimere dubitet? Quid est, cur duarum operationum ac voluntatum vocabulum refugit? Causa est, quia, cum hoc vocabulum sensu diversissimo adhiberi posse sentiret, ipse nullo modo clare distinguere poterat, quonam tandem sensu a duobus litigantibus, Sergio et Sophronio adhiberetur. Quemnam tamen sensum vel potius quosnam sensus illo vocabulo „duarum operationum" vel duarum „voluntatum" subesse posse saltem suspicatus sit, epistolae ipsae docent.

Ac primum quidem Ioannes Philoponus, loco saepius citato, commemorat, Honorio nihil adeo cordi fuisse, quam ut in ipso etiam modo loquendi consuetudinem Scripturae sequeretur: idem Honorius ipse protestatur, cum explicationem suam de numero operationum ac voluntatum in Christo sic concludit: „Et nos quidem secundum sanctiones divinorum eloquiorum oportet sapere vel spirare."

Videlicet, ut Sergio, de numero operationum in Christo quaerenti, aliquid saltem respondere posset, a veritate revelata non alienum, ad ipsam Scripturam confugit, ut videret, num aliquo in loco de operationum in Christo numero aliquid doceret. Incidit autem in locum epistolae ad Corinthios: „Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: et divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus."

Ex quo loco sic ad Christum arguit: „Si divisiones operationum sunt multae, et has omnes Deus in membris omnibus pleni corporis operatur . . . si in aliis, id est in membris suis Spiritus Christi multiformiter operatur, in quo vivunt, moventur et sunt, quanto magis per semetipsum mediatorem Dei et hominum plene et perfecte, multisque modis ineffabilibus confiteri nos communione utriusque naturae condecet operatum!" Id est: si Spiritus Christi membris suis, hoc est fidelibus gratia sua tribuit, ut opera mira diversissima facere possint, ut sunt, variis linguis loqui, sacras litteras recte exponere et multa alia, quanto magis contitendum est, Christum ipsum non tantum unum vel alterum horum operum facere, sed potius omnia quae in fidelibus separata inveniuntur, ipsum per se unum facere — „plene ac perfecte" — unde Christus sane „modis multis" operari, dicendus est, ita ut exinde non membrum aliquod simplex sed omnium membrorum mira-

---

[43]) Cf. Palma, l. c. 152.

bilia operantium caput esse appareat, vir perfectus, ex quo membra suam quisque limitatam mensuram accipiant!

Unde per modum conclusionis suam thesim ponit: „Nos enim non unam operationem vel duas Dominum Nostrum Iesum Christum eiusque Sanctum Spiritum sacris litteris percepimus, sed multiformiter cognovimus operatum.“ Quare Honorius, maxime in re lubrica, ipsi non satis perspecta, unice volens sacrae Scripturae inhaerere nec quidquam aliud dicere, quam quod in Scriptura certo reperiebat, quoad operationum numerum in eo insistebat, quod Scriptura ipsa commemorabat: Scriptura autem in loco quem prae manibus habuit, nec de una nec de duabus sed potius de multiformibus Christi operationibus loquitur.

Si vero quaeras, quaenam hae operationes mirabiles et ineffabiles eaeque multiformes sint, hae sine dubio operationes solius humanitatis Christi sunt, cum ex mente Honorii nihil aliud sint, quam summa earum operationum mirabilium, quae etiam, licet divisae et non aeque perfectae, in membris Christi, id est fidelibus reperiantur; ex eo enim, quod in membris eius sunt, concludit eas in capite Christo deesse non posse.

Etsi vero haec omnia „idem Deus,“ „idem Dominus,“ „idem Spiritus“ dicatur operari, quatenus sc. fideles a Deo habent, quod illa mirabilia operari possunt, tamen sicut nihilominus fideles ipsi sunt, qui sua lingua, sua mente, sua voluntate haec mirabilia operantur, ita a pari, cum Christus ea operatur, humana sua lingua, humana sua mente ac voluntate, humana sua natura non secus ac fideles haec mirabilia operatur. Quod Honorius nullo modo existimaverit, in Christo relate ad haec opera humanam eius naturam esse merum passivum instrumentum, ut Monotheletae volebant, ex eo patet, quod id non solum non dicat, sed potius omnibus modis perfectam similitudinem harum operationum in Christo et in simplicibus hominibus urgeat et tantum illud discrimen ponat, quod Christus non tantum unam vel alteram harum operationum sed omnes omnino, quae in fidelibus inveniuntur, easque in summa perfectione posuerit.

Atque sic auctoritas Scripturae Honorio fuit prima ratio, cur duas in Christo operationes dicere noluerit: ubi enim haec explicite de numero operationum in Christo loquitur, vocabulum „operationis“ eo sensu sumit, quo non una nec duae sed potius plures et multiformes in Christo confitendae sunt.

25. Vidit tamen Honorius etiam aliquem alium sensum, quo vocabulum operationis et operationum numerus accipi posset: „Utrum autem propter opera divinitatis et humanitatis una an geminae operationes debeant derivatae dici vel intelligi, ad nos ista pertinere non debent, relinquentes ea grammaticis, qui solent parvulis exquisita derivando nomina venditare“.

Locutus erat immediate ante de uno Christo, operante divina et humana. Quodsi quis obiter tantum verba allata considerat, ei videri posset, Honorium loqui simpliciter de operationibus divinis, ut est e. g. creatio mundi et conservatio — „opera divinitatis“ — et de

operationibus humanis, ut est e. g. actus orationis — „opera humanitatis“ — et tunc profecto mirabitur, quod Honorius, rem ipsam quasi prae manibus tenendo, de unice naturali expressione huius rei haesitet, eam grammaticis relinquendo. Verum admiratio cessabit, si accuratius inspiciendo deprehendamus, quid Honorius operationum divinarum et humanarum nomine hic intelligat. Namque enim, ut ex contextu antecedente apparet, opera divinitatis sunt miracula, quibus in carne effulsit, opera humanitatis sunt passiones. Iam vero inter haec duo operum genera nullo modo illud est discrimen, quod passio sit opus naturae humanae, miraculum opus naturae divinae, sed potius illud, quod natura humana, etsi aliquo modo active ad utrumque opus concurrat, tamen ut pati possit, id ex se sola habet, ut miraculum facere possit, ex Dei speciali dono habet. Si enim humana Christi natura ad miracula patranda non active concurreret, a pari, immo a fortiori dicendum esset, etiam Petrum, cum claudum sanaret, aliosque sanctos, cum miracula varia patrarent, ad miracula illa nullo modo active concurrisse: si vero negari nequit ipsos sanctos miracula patrasse, ideoque ad illa miracula edenda active concurrisse, multo minus haec praerogativa Christo omnium sanctorum capiti negari potest.

Quare ex mente Honorii hic alter possibilis sensus vocabuli „duarum operationum“ erat: duae in Christo operationes, una divina i. e. miracula et mirabilia quas in sua humanitate et per suam humanitatem vel eadem saltem aliquo modo active concurrente,[44]) attamen ex viribus supernaturaliter, ex speciali Dei dono ipsi inhaerentibus faciebat, altera humana i. e. passiones eius, quae ex solis humanae eius naturae viribus procedebant. Etiam in hoc sensu Honorius „duas operationes“ dicere nolebat, relinquens eam disputationem grammaticis — quibus, quantum scio, usque hodie relicta est, cum in ecclesia nunquam usus obtinuerit, de duabus hoc sensu operationibus loquendi.

26. Videri possit, Honorium tamen etiam illum sensum vocabuli „duarum operationum“ vidisse, qui praecise in quaestione erat, et nihilominus de usu vocabuli haesitasse. Scribit enim in secunda epistola: „Nam qui haec dicunt, quid aliud nisi iuxta unius vel geminae naturae Christi Dei vocabulum, ita et operationem unam vel geminam suspicantur“. Super primum, quod scilicet in Christo duae naturae sint, clara esse divina testimonia. „Unius autem operationis vel duarum esse vel fuisse Dominum Iesum Christum, sentire et promere satis ineptum est“.

Atque revera omnino dicendum videtur, Honorium vidisse **id quod** defensores duarum operationum hoc termino exprimere volebant, nec solum vidisse, sed etiam approbasse et vehementer ursisse, cum in hac secunda epistola non tam, ut in prima, distinctionem

---

[44]) Cf. quae supra de mirabilibus a simplicibus fidelibus patratis diximus!

miraculorum et passionum, quam potius distinctionem operum pleno sensu divinorum et operum etiam latiore sensu humanorum persequebatur, illa naturae divinae operatrici et operanti tamquam opera eius propria attribuens, haec naturae humanae, operatrici pariter et operanti, tamquam huic propria.

Quodsi nihilominus non vult dicere „operationes duas", immo id ineptum esse dicit, ratio, profecto non ita spernenda vel phantastica, sed valde solida videtur esse, quia bene intelligebat, numerum „duo" in hac loquendi ratione, cum de naturis et cum de operationibus adhibentur non significere idem; de naturis enim dictus, duas numero naturas significat, de operationibus vero dictus, duas tantum logice operationes, id est, duo operationum genera significat, divinarum scilicet, ut sunt „esse ante tempora", „fecisse saecula", „dedisse legem", et humanarum, ut sunt „natum esse in tempore", „factum esse in saeculo", „factum esse sub lege", „esse crucifixum". Quare Honorius dubitavit, utrum non obstante hoc utique non spernendo discrimine, quod sensisse potius videtur quam clare perspexisse, ut duae naturae ita etiam duae operationes dicendae essent.

B. Quid „una voluntas" in epistola prima Honorii significet.

27. Secunda obscuritas in verbis est, iterum cum perfecta claritate in rebus coniuncta, quod Honorius illud ipsum vocabulum adhibet, quo postmodum Monotheletae tanquam tessera usi sunt, ita tamen ut ipse rem omnino aliam, perfecte catholicam eodem illo verbo exprimat. Sic enim scribit in prima epistola: „Unde etiam unam confitemur voluntatem Domini Nostri Iesu Christi", quae verba consonant his aliis, quae sibi Sergium de Cyro Alexandrino scripsisse initio eiusdem epistolae commemorat „qui unam Domini Nostri Iesu Christi operationem praedicavit iis, qui conversi erant ab haeresibus," hic una voluntas, ibi una operatio. Verbum igitur unius voluntatis, quod suo modo etiam unam operationem involvere ultro concedimus, hic sine dubio habetur: sed num eiusdem ab utroque adhibiti verbi sensus idem est?

28. Profecto, rem omnino in abstracto considerando, una voluntas valde diversa significare potest; et antequam Honorio usus huius vocabuli vitio vertatur, profecto vehementer considerandum est, quonam ex diversis sensibus ipse utatur, utrum haeretico an forte potius omnino catholico.

Ac primo quidem potest „voluntas" pro ipsa volendi potentia adhiberi et tunc „una" voluntas significat unam volitivam potentiam, potestque vel realiter et numerice, vel tantum logice „una" esse: quo sensu una, logice, volumtas habetur in Petro et in Paulo, quia omnino similem, specie eandem voluntatem seu volitivam potentiam habent; numerice vero, eodem sensu, unam voluntatem habet Pater, Filius et Spiritus Sanctus, quia eandem numero volitivam potentiam, utique cum divina sua essentia identificatam habent, et hoc sensu

unam voluntatem Monotheletas Christo adscripsisse in comperto est. cum humanae Christi naturae potentiam volitivam denegarent, nullam in Christo potentiam volitivam praeter divinam, quae eadem est Patris et Spiritus Sancti, agnoscentes.

Potest „voluntas" secundo loco ipsum actum volendi significare, puta actum aliquem amoris, desiderii, vel odii. Tunc „una" voluntas unum actum volendi significat, et unitas eius potest iterum esse vel realis et numerica vel mere logica. Sic iterum una tantum voluntas non tantum logice sed etiam physice et numerice habetur in Patre Filio et Spiritu Sancto, quatenus omnes simul non nisi unicum actum volendi habent, pariter cum essentia divina identificatum. Si vero duo homines inter se comparentur, vel etiam homo et Deus, natura humana et divina, sic inter eos unitas voluntatis sumptae pro actu volendi nequit esse physica sed tantum logica, quot enim numero naturae sunt, sive ad eandem sive ad diversas personas pertinent, tot necessario et actus volendi sunt. Quare in Christo necessario, ut duae naturae, sic duo actus volendi ideoque hoc sensu duae „voluntates" sunt, quae si quando „una" esse dicantur. id ad summum de unitate logica intelligendum est, sc. actus volendi divinus in Christo et actus volendi humanus in eodem inter se in hoc conveniunt, quod uterque aliquis actus volendi est. Ubi iterum animadvertendum est, Monotheletas voluntatem sic acceptam, id est pro volendi actu, in Christo tantum physice et numerice unam agnovisse, scilicet divinam, voluntati humanae Christi, si quidem forte illam tamen admittebant, omnem actum denegantes.

„Una voluntas" etiam tertio sensu accipi potest. Sive enim voluntatem ut volitivam potentiam spectes, sive quod longe frequentius ut actuum volendi seu etiam ut quorundam actuum volendi summam seu collectionem, potest unitas quae voluntati sic acceptae adscribitur. esse unitas non numerica, neque logica sed moralis. Videlicet plures actus physici sive eiusdem volentis sive diversorum volentium. et si quidem de Christo sermo est, sive eiusdem sive diversae in Christo naturae, comparari possunt ad invicem; et tunc duo physici actus, qui idem obiectum pariter appetunt vel pariter reiciunt. unitatem habere dicuntur, non physicam, nec mere logicam sed potius ut dicere solemus moralem.

Sic actus, qui quasi ex ipso fundo voluntatis nostrae naturaliter oritur, quique in nobis indeliberatus esse solet, cum in Christo iam deliberatus fuerit. comparari potest cum illo actu, quo obiectum illius actus actu novo deliberate et efficaciter volumus, et si uterque actus idem obiectum pariter amplectitur vel pariter reicit. actus moraliter unus esse dicitur. Similiter, si actus, quo hodie aliquid volumus. confertur cum actu, quo heri vel cum plurimis actibus, quibus decursu totius vitae idem voluimus, toto illo tempore unam voluntatem habuisse dicimur.

Haec eadem unitas moralis, sicut potest in nobis esse inter actum deliberatum nostrae voluntatis et voluntatem divinam. quatenus id ipsum volumus. quod Deus vult, ut velimus, ita potest esse in

Christo inter actus liberos et definitivos eius humanae voluntatis, qua ut Deus vult, ut in humana natura et humana sua voluntate aliquid velit; quoad nos illo sensu dicitur: „Qui adhaeret Deo fit unus spiritus cum eo“, Christus vero de se illo sensu dicit: „Ego quae placita sunt ei facio semper“ id est, humana mea voluntate nunquam aliud volo quam quod divina voluntas, quae mihi communis est cum Patre et Spiritu sancto, vult ut velim.

Immo etiam alio sensu de una in Christo voluntate sermo esse potest. Magis „unam“ voluntatem cum Deo habet, qui non tantum una vel altera vice vel etiam saepius idem vult quod Deus, sed qui constanter, habitualiter, semper sine exceptione vult id quod Deus vult, ut ipse velit, qui nunquam a voluntate divina recedit; sic pie credere possumus angelos bonos unam semper cum Deo voluntatem habuisse. Quaeri deinde potest, quaenam ratio sit, cur talis angelus vel homo semper voluntatem Dei fecerit, semper unam cum ipso voluntatem habuerit. Duplex assignari potest, absolute loquendo, ratio, altera negativa positiva altera: negativa esset: quia talis homo naturam habet, quae sive ex se sive Dei dono, non in se experiatur motus naturales et spontaneos, qui ipsum aliquo modo ad agendum contra Dei voluntatem impellant: talis esset angelus, vel homo i in quo non est concupiscentia, ut in protoparentibus nostris factum esse fides docet: ratio positiva esset aliquod auxilium, undecumque proveniens, tali naturae liberae a Deo concessum, quod adeo potenter voluntatem ad faciendum Dei voluntatem inclinet, ut omne periculum contra voluntatem Dei agendi in tali voluntate creata sit omnino exclusum; tale auxilium pro beatis in caelo est lumen gloriae et inde consequens visio beatifica, quam fides docet, tale auxilium pro natura et voluntate humana Christi fuit intima eius unio cum persona, et ea mediante cum natura divina Filii Dei. Propter intimam hanc unionem cum natura et persona divina, natura et voluntas humana Christi in se ipsa, hoc est in hac intima unione physica cum Deo, rationem habebat, cur cum voluntate divina esset indefectibiliter et infallibiliter unitissima; in Christo non solum per accidens et de facto, sed potius per se et ex ipsa eius essentiali constitutione habebatur haec moralis unitas voluntatis eius humanae cum voluntate divina: naturales illi motus, qui in nobis indeliberati sunt, etiam in Christo erant, sed hi ipsi in Christo iam erant rationi eius subiectae et liberae nec unquam eiusmodi erant, ut periculum Christo crearent, voluntatem eius humanam a conformitate, harmonia, unitate morali cum voluntate divina deturbandi.

Atque hi modi diversi bene multi sunt, quibus appellatio „una voluntas“ accipi possit, nec quisquam negabit diversos illos modos esse non solum possibiles sed etiam in sermone hominum omnes usurpari: mitto, utrum etiam alii possibiles sint necne; eos, qui pro nostra quaestione alicuius momenti sint, omnes usque ad unum enumerasse me existimo.

Ulterius vero Honorius non tantum „unam voluntatem“ dixit, sed

„unam voluntatem „Domini Nostri Iesu Christi“: unde iterum diversi modi possibiles et in scriptura et traditione pariter usurpati, hanc complexam expressionem accipiendi: nam quaeritur, num de sola divina Christi voluntate sermo sit, num de sola eius voluntate humana, num una tantum in utraque eius natura, in toto composito theandrico adesse dicatur, et quo tunc sensu „una“ accipiendum sit, sensu physico et numerico cum Monotheletis, intelligendo solam voluntatem divinam, an sensu logico, ita ut tantum unius speciei actus in ipsa ponantur e. g. tantum amoris, an demum sensu morali, et quaenam sint tunc illae plures „voluntates,“ quae propter convenientiam in eodem obiecto „una“ dicuntur? Suntne plures volendi potentiae, divina scilicet et humana, an sunt diversi volendi actus? Et quinam actus sunt, actus inefficaces et efficaces, an actus efficaces humanae Christi naturae ex una parte et actus naturae divinae ex altera?

30. Nunc autem, si „una voluntas Domini Nostri Iesu Christi“ tam diversis sensibus accipi potest, sive eorum uno, sive, propter eorum nexum cum invicem, pluribus simul, quaeritur, quo igitur sensu Honorius expressionem hanc acceperit. Atque primum quidem quonam criterio uti debemus, ad hunc sensum inveniendum? Patet, hoc criterium esse imprimis contextum tum antecedentem tum consequentem, proximum et remotum, deinde propositum totius epistolae, quod aliquo modo illustrari potest ex epistola Sergii, ad quam Honorius respondet, demum testimonia externa imprimis eius, qui ipse epistolam scripsit, Ioannis Philoponi; haec criteria omnes auctores agnoscunt, etsi forte alii alia magis urgeant et eorum usu ad diversas conclusiones deveniant.

31. Sic Hefele concludit: „Ἓν illud θέλημα, quod Honorius agnoscit, non est voluntas incorrupta humana, sed voluntas divina in Christo . . . Humanam Christi voluntatem omnino perdit ex oculis, quia haec moraliter una est cum divina et Honorius inter moralem et physicam unitatem non distinguit.“ [45]) E contrario fere omnes alii concludunt, Honorium de divina voluntate non cogitasse, affirmasse vero unam tantum voluntatem humanitatis Christi. Sic eum iam explicant Ioannes IV., sic secretarius Honorii, qui epistolam scripsit, sic s. Maximus locis superius iam citatis; et recentiores fere epistolarum textui per hos testes explicato insistunt. „Illa verba, sic Thyrsus Gonzalez appellando ad Bellarminum, »unam voluntatem« non sunt intelligenda de Christo specificative sumpto, quatenus est Deus et homo, sed de Christo reduplicative ut homine; solumque significant in Christo ut homine non esse duas voluntates contrarias sibi invicem repugnantes, ut sunt in nobis, alteram carnis, provenientem ex peccato, alteram spiritus, sed unam, subiectam omnino voluntati divinae“ [46]). Similia habet Petrus Ballerini: „Quodsi in prima epistola ad Sergium unam voluntatem memorat, ne cum duarum operationum distinctione in aliis ad eundem litteris tam clare expressa, secumque pugnare credatur, non divinitatis et humanitatis unam

[45]) Konziliengeschichte III. 149 (2. ed. p. 151).
[46]) De Infallibilitate Romani Pontificis 721.

voluntatem intelligere potuit, sed unam tantum humanitatis voluntatem intellexit, ut duas humanas voluntates invicem repugnantes excluderet, quas nonnullos admittere Sergius suis in litteris significaverat" [47]). Item Palma: „Honorium de una humanae naturae humana voluntate agere et reicere voluntates humanas duas, quarum altera alteri repugnat, ipsa eius loquendi ratio demonstrat" [48]). Etiam Schneemann primo loco hanc explicationem ponit: „Cum dicebat unam solam voluntatem, id ad solam naturam humanam in Christo applicavit" [49]). In eadem explicatione valde insistit H. Colombier: „In toto illo passu Honorius de voluntate humana loquitur; quod est tam evidens, ut non satis mirari possimus, quomodo unquam de hac re dubium oriri potuerit" [50]). Tandem etiam qui novissime quaestionem studiosissime examinavit, Ludovicus de San, simpliciter ita statuit: „Hisce verbis non unam voluntatem divinitatis et humanitatis intellexit, sed unam solius humanitatis voluntatem". [51])

32. Ut ex allatis auctorum sententiis apparet, cum uno verbo suam mentem exprimere volunt, alii dicunt Honorium loqui de voluntate Christi divina, humanam negligendo, non negando, alii dicunt, eum loqui potius de humana, negligendo, non negando divinam. Attamen, ex tot sensibus possibilibus et in scriptura et traditione et in ipsa communi conversatione usitatis expressionem „unius Domini Nostri voluntatis" non tantum hi duo in considerationem veniunt: voluntas una Christi humana, voluntas una Christi divina; imprimis ipsa acceptio vocabuli „una" vehementer indeterminata et ambigua est, utrum scilicet de unitate numerica an de logica an de morali unitate intelligatur, item utrum de unitate ipsius voluntatis an de unitate actuum eius seu operationum, an vero de unitate effectuum intelligatur, tandem utrum et „unam" et „voluntatem" et „Domini Nostri Iesu Christi" secundum naturam scilicet divinam vel humanam vel utramque a capite ad calcem utriusque epistolae constanter eodem sensu accipiat.

Hanc difficultatem etiam illos auctores sensisse, patet ex haesitatione quadam in sua sententia explicanda, et maxime ex eo, quod explicationi suae primariae vel secundariam quandam addunt, ita ut lectori optionem inter utramque relinquant, vel notam aliquam, quae sententiam propositam in sua simplicitate et puritate stare non permittat.

Huc pertinent illa verba Hefele: „Honorius inter unitatem physicam et moralem non distinguit", quid igitur: Num forte Honorius in suspenso relinquit, utrum unitas voluntatis divinae, quam ipse in Christo profitetur, sit physica vel moralis? Num nullo modo ostendit se intelligere illam physicam, aut vero moralem? Huc illa verba Thyrsi Gonzalez: „Unam (sc. humanam), omnino subiectam voluntati divinae": ergo iterum non adeo verum est, Honorium de alterutra tantum voluntate loqui; loquitur secundum hunc auctorem de hu-

[47]) De vi ac ratione Primatus 282.
[48]) Praelectiones historiae ecclesiasticae. II., 142.
[49]) Étude sur la question d'Honorius, traduit de l'Allemand, Paris, p. 91.
[50]) Études 1870 I. 275.
[51]) De Ecclesia et de Romano Pontifice 190*.

mana, at loquitur etiam de divina, cum humanam „omnino subiectam voluntati divinae" dicit. Huc spectat, cum Ballerini, loco citato pergens, ait, negare Honorium voluntatem humanam divinae repugnantem, quo ipso concedit eum affirmare voluntatem humanam divinae omnino subiectam. Similiter Palma immediate ante verba ex ipso allegata haec habet: „una (humana sc. voluntas), quae consentanea concorsque divinae sit." Huc altera explicatio, quam Schneemann priori immediate subicit: „aut vero loqui voluit de unitate morali, de conformitate voluntatis humanae cum voluntate divina" quo sensu ipsos etiam orthodoxos aliquando de una in Christo voluntate loqui ex Davide, archiepiscopo Maronita refert. Tandem De San, solvendo obiectiones sibi factas, haec addit: „Esto, . . . nec possibile sit, attentis scopo Honorii et contextu remoto, propositioni illi . . . alium subdi sensum, quam eum: Una est voluntas Domini Nostri spectati secundum ambas suas naturas; nihilominus tamen, quia non minus ex contextu proximo quam ex contextu remoto oportet determinari sensum alicuius propositionis, dicendum foret, Honorium non esse locutum de voluntate, quae sit una unitate numeri, sed dumtaxat de voluntate, quae sit una unitate concordiae. Qui sane sensus non est alienus ab omni usu loquendi. Nam licet plurium hominum sint plures numero voluntates, dicere tamen solemus, quando eorum voluntates concordant eorum esse unam voluntatem. Contra de uno homine, qui incertus fluctuat inter opposita, dici solet, eum habere duas voluntates" [52]).

33. Veram causam, cur hi auctores aliquo modo inter has duas disiunctiones: Voluntas physice una an moraliter una, voluntas una divinitatis an humanitatis an utriusque, ancipites haereant, assignavit in aureo suo opusculo Reinerding, cum monet, auctores aliquos, imprimis Döllinger et Hefele, supponere, cum Sergius Monotheleta de voluntate physice una locutus sit, Honorium, utpote ipsi respondentem, necessario etiam de voluntate physice una loqui debere! [53]) Sed heu! quot et quanta logice et moraliter debemus — et non facimus! Demonstrandum esset ex mente Honorii, sophisticis Sergii suggestionibus et forte adhuc magis versutis explicationibus eius, qui Sergii epistolam ei apportabat, decepti, non potius moralem in Christo voluntatum unitatem in periculo versatam esse. Hoc autem revera mentem eius praeoccupasse, litterae eius totae quantae produnt, et secretarius eius Ioannes Philoponus diserte testatur.

At, dixeris cum pluribus, nonne absurdum fuisset, in Christo pugnam inter voluntates plures supponere, et quomodo tunc potuit Honorius putare, sic quemquam sentire, cum tota Monotheletarum haeresis potius in affirmanda una physica eaque divina voluntate in Christo consisteret! Respondeo, fuisse homines, qui unam physicam in Christo voluntatem defenderent, quique se sub Monotheletarum nomine pertinaciter ab ecclesia segregarent, hoc nos hodie optime scimus et forte iam versus finem Honorii etiam in occidente notum erat, maxime propter indefessam Sophronii operam. At quando primam Sergii, hominis va-

52) l. c. 194.*
53) Beiträge zur Honorius- und Liberiusfrage, Münster, 1865.

ferrimi epistolam, totam ad eum decipiendum compositam accipiebat, hunc statum rerum Honorius ne suspicatus quidem est, eo magis, quo Sergius attentionem eius ab hoc puncto vivo callidissime avocabat; cum deinde Honorius, homo magis practicus, lecta epistola secum deliberasset, ubinam tandem, secundum hanc Sergii epistolam et commentarium a portatore eius additum, periculum fidei esset, nihil magis concretum invenire potuit, quam illam repugnantiam voluntatum, „tamquam Deo quidem Verbo salutarem volente adimpleri passionem, humanitate vero eius obsistente eius voluntati et resistente et perinde duo contraria volentes introducantur,“ ut ait in epistola sua Sergius.

Hunc igitur errorem sibi sumpsit expugnandum, idque fecit quam praeclarissime. Ex intima scilicet unione, uqae in Christo inter naturam divinam et humanam intercedit, quae etiam divina attributa de Christo homine et humana de Christo Deo praedicabilia faciat, eo ipso ait sequi, quod in Christo pugna aliqua inter naturam divinam et humanam esse non possit. „Propter ineffabilem coniunctionem humanae divinaeque naturae, idcirco et ubique Deus dicitur pati et humanitas e coelo cum divinitate descendisse. Unde et unam voluntatem fatemur Domini Nostri Iesu Christi, quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa.“ Cur scilicet in Christo una tantum voluntas est, sine ulla contrarietate vel pugna? Num forte, ut Monotheletae arguunt, quia si non tota natura humana, at saltem voluntas humana a Verbo absorpta est, ita ut natura humana propriam voluntatem physicam iam non habeat sed tantum a voluntate divina moveatur sicut malleus mortuus et iners, a manu artificis? Nequaquam! Cur igitur? Quia repugnat, non quidem ut verbum aliquam naturam humanam cum naturali voluntate assumat, bene vero, ut ipsa sanctitas tam strictam unionem ineat cum voluntate humana per concupiscentiam sauciata. Iam vero concupiscentia in nobis ratio est, cur tam facile contra Dei voluntatem agamus, in Christo igitur, qui naturam concupiscentia liberam, qualis ab origine in Adam fuit, habuit, incitamentum ad agendum contra voluntatem divinam nullum erat, ideoque perfectissima inter divinam et humanam voluntatem concordia: una in ipso tantum voluntas erat.

34. At, si dicimus unitatem voluntatis Christi ab Honorio assertam esse unitatem moralem, non physicam: quasnam tunc harmonice inter se convenire dicit: voluntatem humanam quasi naturalem, quae respondet voluntati indeliberate agenti in nobis, cum voluntate efficaci, quae etiam in nobis libera est? an potius voluntatem humanam Christi totam quantam cum voluntate divina? Prius illud dici nequit, cum voluntas Christi inefficax non semper idem obiectum habuerit atque efficax, ut patet ex textu ab Honorio adducto: „Non sicut ego volo, sed sicut tu“, hoc est: efficaciter volo non id quod ego idem, eadem humana voluntate, antecedenter iam inefficaciter et per modum merae inclinationis naturalis volo, sed quod tu, Pater, et ego in divina mea voluntate tecum volo, etsi voluntati meae

inefficaci, inclinationi dico naturali, contrarium sit. Repugnantia, quam formaliter excludit, est repugnantia inter voluntatem humanam efficacem et voluntatem divinam, ita tamen, ut tamquam causam proximam eamque negativam huius non-repugnantiae absentiam concupiscentiae voluntatem liberam ad malum sollicitantis assignet, tamquam causam vero ultimam, positivam, quae omnia explicat, ipsam unionem hypostaticam: hanc enim unionem utriusque naturae hypostaticam, non vero unitatem numericam personae qua talem, ut Hefele eum dicere suspicatus est, propriam rationem et radicem esse, cur natura humana Chisti integra, sine concupiscentia esse debeat, sicut natura Adae fuit: hanc consequenter sic ultimam rationem esse, cur humana voluntas per concupiscentiam ab inhaerendo voluntati divinae abstrahi nullo modo possit, cur in Christo ex ipsa constitutione eius sit una tantum voluntas.

55. Haec Honorii argumentatio est plana et optima et aptissime ad distinctionem inter naturam integram et naturam peccato et concupiscentia vitiatam recurrit, ad ostendendam unitatem voluntatis in Christo sensu orthodoxo et catholico acceptam, cum, ut bene notat Thyrsus Gonzalez loco citato haec ratio prorsus nulla sit, si unitatem voluntatis Christi sensu monothaeletico voluisset ostendere, cum ipsum tunc nihil iuvaret, concupiscentiam a natura humana exclusisse, nisi etiam voluntatem humanam qua talem excluderet. Eius, qui in favorem Monotheletarum arguere volebat, omnino intererat, non distinguere inter voluntatem humanam naturalem et concupiscentiam, sed has duas potius insolubili vinculo coniunctas ostendere, ita, ut qui concupiscentiam a Christo removebat, illum eo ipso statuere etiam voluntatem humanam qua talem a Christo exsulare contendere deberet [54]).

Insignis huius rei probatio habetur in concilio sexto, actione octava [55]), ubi haec habentur. Macarius et Stephanus haeresiarchae Monotheletae, interrogati: „Habuit humanam voluntatem Dominus noster Iesus Christus et impeccabilem?" respondent: „Nos voluntatem humanam in Christo non dicimus, divinam vero etiam, absque carnalibus voluntatibus et cogitationibus. Voluntas enim deitatis tantum." „Et quomodo intelligitis carnales voluntates et cogitationes humanas?" „Hominum similium nobis sunt: Christus vero nihil horum habuit". Respondetur ipsis, Athanasium, ad quem provocant, excludere a Christo tantum culpabiles et voluptuosas voluntates et cogitationes, in bona terra naturae humanae ex invidia diaboli superseminatas. „Nam et ego dico, non habuisse Christum voluntatem carnalem aut peccabiles cogitationes, sed natualem voluntatem, quam ipse Deus creans Adae indidit. Et hoc autem ipse

[54]) Ad rem exprimendam optima esset expressio: μία ἡγουμενικὴ ἐνέργεια, qua tamen Sergius in sua ad Cyrum epistola iam ad suam haeresim velandam potius quam exprimendam utitur. Cf. Hefele III. 120 sq.
[55]) l. c. 721.

interrogo vos: habuit animam rationabilem ipse Adam?" „Etiam!" „Naturalem habuit voluntatem?" „Arbitralem et liberam; nam ante praevaricationem divinam habuit voluntatem et convoluntarius erat Deo." Cum ipsis diceretur, hoc esse absurdum, tunc enim Adam etiam naturam divinam habere debuisse, creatorem esse, impeccabilem et sic porro, cumque etiam viderent ipsi hoc esse absurdum, tamen, etsi non iam auderent aperte negare Adam et consequenter Christum habuisse voluntatem naturalem, ad voluntatem naturalem positive asserendam adduci nunquam potuere. Sententia igitur urgens distinctionem inter concupiscentiam et voluntatem est catholica, ad salvandam sententiam monotheleticam haec distinctio debet pro viribus obscurari et negari. Honorius igitur catholice sensit.

36. Modus autem, quo in Christo illa perfecta unitas et harmonia in volendo enascitur, non in eo est, quod modo voluntas divina humanae, modo humana divinae consentiat, sed ut patet, in eo, quod Christi voluntas humana divinam eius voluntatem cum perfectissima oboedientia, submissione et conformitatis studio in omnibus omnino sequitur. „Cibus meus est, ut faciam voluntatem eius, qui misit me." Quare aliquo sano sensu cum Hefele dici potest, unam in Christo esse voluntatem, divinam sc., hoc est unam solam quasi dominantem [51]), cum qua voluntas Christi humana propter perfectionem unionis hypostaticae semper eo ipso concordet. Quodsi quaeras, quid sit tunc illa voluntas eaque una et divina, quae in Christo sola esse dicitur, haec erit non tam actus voluntatis sed voluntas seu potestas volitiva ipsa; unitas ipsi vindicata erit tum physica tum moralis; physica, quatenus voluntati divinae soli tamquam unico subiecto cum exclusione voluntatis humanae, aliquod esse adscribitur, moralis, quia illud esse, quod voluntati Christi divinae prae humana adscribitur, non est ipsum existere, quasi in Christo voluntas humana nulla existat, sed est potius aliquod esse seu perfectio aliqua determinata, quae voluntati divinae in Christo existenti conveniat, voluntati humanae, in Christo pariter existenti, non conveniat, illa specialis perfectio vero non est perfectio mere absoluta sed relativa, talis sc., qua fit ut ad ipsam tamquam normam perpetuam et constantem voluntas Christi humana referatur, perfectio illa voluntatis divinae in eo est, quod voluntatem humanam tam perfecte sibi obsequentem habet, ut in toto composito theandrico et ab eo numquam aliud fiat, quam quod voluntas divina vult. Voluntas divina est voluntas in Christo sola et semper dominans.

C. Quid una operatio ibidem significet.

37. Venio iam ad aliam difficultatem, quam facit in epistolis Honorii concessa una operatio, quae difficultas alicui etiam maior

[56]) Mansi XI. 366 sqq.

videri possit, quam ipsa de una voluntate difficultas [57]); facilius enim intelligitur, quod Honorius duas voluntates, suggerente Sergio, ita intellexerit, ac si ageretur de voluntatibus oppositis, quod deinde sibi refutandum sumpsit: at „duas operationes", quid ibi potuit aliud intelligere quam duas simpliciter actiones physicas, ideoque si, negans duas, unam posuit, quid potuit intelligere nisi unam physicam, sensu Monotheletarum, divinam scilicet, cui tota natura humana, ipsa iners, tamquam merum instrumentum inserviret?

Textus difficillimus invenitur initio secundae epistolae et est idem, de quo sub alio respectu supra iam diximus: „Nam qui haec dicunt (duas operationes scilicet), quid aliud nisi iuxta unius vel geminae naturae Christi vocabulum, ita et operationem unam vel geminam suspicantur?" Revera enim parallelismum hunc inter numerum naturarum et numerum operationum non suspicatur tantum sed tamquam dogma fidei tenet ecclesia catholica!

Difficultatem iam aliquo modo solvunt verba, quae immediate sequuntur: „Super quod (id est, duas in Christo naturas esse Christumque esse ‚duarum naturarum') clara sunt divina testimonia. Unius autem operationis vel duarum esse vel fuisse, mediatorem Dei et hominum, Dominum Iesum Christum, sentire et promere sàtis ineptum est (πάνυ μάταιον)": quae verba produnt difficultatem, quam sentiebat Honorius, percipiendi, quidnam sibi expressio „duae operationes" vellet. Sergium et Sophronium sic intelligit, quasi in Sophronii sententia necessario haec formula loquendi admittenda esset „Christus est duarum voluntatum"; cum vero haec eius auribus omnino nova esset, Sophronio tamquam nimium linguisticas tricas sequenti, non multum fidebat. In illis vero circumstantiis, nascentis sc. primum controversiae de una vel duabus operationibus, non ita facile fuisse, punctum saliens statim detegere, etiam abstrahendo a suggestionibus Sergii, rem studiose obscurantis, patet tum ex iis, quae de multiplici possibili sensus „unius" et consequenter etiam „duarum" voluntatum Iesu Christi diximus, tum ex iis, quae de titubatione Honorii circa significationem vocabulorum tum „unius" tum „operationis" in sensu Sergii exposuimus.

Ad rem quod attinet, Honorium duas operationes sensu omnino catholico tenuisse, ex hac ipsa secunda eius epistola indubie ostensum est. Honorii „testimonium, Leonino tam simile, et aliquatenus manifestius [58]), ita Petrus Ballerini, nonne catholicam Honorii sententiam in tuto ponit, unde ipse Bossuetus fateri compulsus est, ea Honorii verba ‚orthodoxa esse maxime videri" [59]). Haesitasse vero Honorium ut duas naturas, sic duas operationes dicere, propterea quod sentiebat, „duas" in utroque membro non eodem sensu sumi, cum de naturis dictum, duas naturas numerice et physice sumptas, de ope-

[57]) Cf. Colombier, Études 1870 I. 271.

[58]) Cf. quae supra de textu Leonis per Sergium et Honorium explicato diximus.

[59]) l. c. 282.

rationibus vero logicam tantum dualitata significet, suprem iam latius exposuimus.

Si quaeras, quid tandem Honorius, etsi non sine haesitatione, putaverit velle Sergium voce „unius operationis“ significare, responsio simplicissima et verissima videtur haec esse: duas operatione's consideravit tamquam aequivalens practice cum „duabus voluntatibus“: si enim in Christo fuisset oppositio inter divinam et humanam voluntates, fuisset etiam oppositio, defectus harmoniae, inter operationes alias quascumque, voluntatum imperio ex alterutra natura procedentes: divina enim voluntas impelleret naturam divinam ad resuscitandum eg. Lazarum, cum e contra voluntas humana non consentiens niteretur dirigere humanam Christi mentem eiusque pedes ad recedendum potius longius a loco, in quo Lazarus mortuus iacebat, vel, ut exemplo a Sergio ipsi proposito utar: divina natura impellebat ad sacram implendam passionem, humana vero natura, ut voluntate sic ceteris potentiis earumque actibus a patiendo refugisset et passioni se subduxisset.

38. Atque ex his, quae hucusque exposita sunt, unicuique facile erit iudicare, qua veritate asseruerit loco citato Běljaev: „Frustra quoque scriptores ultramontani epistolas Honorii in tali sensu explicant, ut in ipsis nihil insit nisi iudicia sana et optima“: non enim secundum praeconcepta quaedam praeiudicia, sed unice ex se ipsis secundum solas hermeneuticae regulas easdem epistolas explicavimus. Neque veriora sunt haec alia eiusdem auctoris verba: „Qui eas (epistolas sc.) perlegerit, ei facile persuasum erit, papam anathematizatum in eis omnino non illas sententias exposuisse, quas ei theologi Romani huius temporis subdere conantur, verum doctrinam Monotheletarum nullo modo mitigatam.“ Catholicum, non Monotheletam fuisse epistolae Honorium indubie demonstrant.

V. Silentium Honorio indictum quomodo diiudicari debeat.

39. Iam ad novam quaestionem festinat calamus, ad indictum ab Honorio de una vel duabus operationibus silentium. Textus incriminati hi fere sunt: „Non oportet ad dogmata haec ecclesiastica retorquere, quae neque synodales apices super hoc examinantes neque auctoritates canonicae visae sunt explanasse, ut unam vel duas operationes aliquis praesumat Christi Dei praedicare“. „Utrum autem propter opera divinitatis et humanitatis una an geminae operationes debeant derivatae dici vel intelligi, ad nos (id est: me Honorium, te Sergium et Cyrum) ista pertinere non debent, relinquentes ea grammaticis.“ Qui alterutrum vocabulum definite adhiberi volunt, sunt in eius oculis „vani naturarum ponderatores, otiose negotiantes, turgidi vocibus ranarum in ipsum insonantes philosophi“. „Hortatur“ Sergium, „ut, unius vel geminae novae vocis inductum operationis voca-

bulum aufugiens" unum Dominum Nostrum Iesum Christum secum praedicet, in duabus naturis operantem. In secunda dein epistola ait se scripsisse etiam Cyro „quatenus novae adinventionis unius vel geminae operationis vocabulo refutato," „unius vel geminae operationis vocabulum noviter introductum ex praedicatione fidei erimatur." „Non unam vel duas operationes in Mediatore Dei et hominum definire . . . debemus." „Auferentes ergo scandalum novellae adinventionis non nos oportet unam vel duas operationes definientes praedicare." Idem „scripsit" ad Cyrum et Sophronium, sic legatos Sophronii „instruxit" qui ipsi promiserunt sine dubio Sophronium non amplius duas voluntates praedicaturum, si Sergius unam praedicare desineret.

40. Non immoramur in refutanda sententia Honorium hic ipsum dogma catholicum de duabus in Christo voluntatibus negasse eandemque negationem aliis commendasse, cum ipse utraque epistola aperte prodat, se totum statum quaestionis in causa Monotheletica non intellexisse.

Multo minus dici potest Honorius hic duas in Christo operationes, sensu catholico acceptas, negasse; non enim de duarum tantum operationum vocabulo abstinendum esse duxit, verum etiam de vocabulo unius operationis. Num quis igitur existimaverit, Christum Dominum ex mente Honorii, ne unam quidem operationem habuisse?

41. Commendavit vero Honorius, ut abstineretur ab usu illius vocabuli, quod postea tamquam tessera orthodoxiae contra Monotheletas esse coepit, „duarum scilicet in Christo voluntatum", paris conditionis illud faciens cum alio, quod Monotheleticae haeresis tessera factum est „unius voluntatis." Ratio, cur sic procederet, proxima erat, quia, cum quo tenderet controversia non videret, eam ut litem de verbis, vel ad summum de rebus philosophicis considerabat, dogma ipsum non ita immediate tangentem; qui considerandi modus in utraque eius epistola ubique se prodit. Consideratio practica, quae eum praeterea movit, erat, quia pro notissimo illo Graecorum theologizandi pruritu [60]), timendum erat, ne novis altercationibus inter se scinderentur, ne, ut ipse ait, „quorum inania arma combusta sunt, eorum cineres redivivos ignes flammivomarum renovent quaestionum" [61]).

Nec tantum timor indeterminatus erat, controversiam quamcumque demum novam orituram, sed omnino timendum erat, ne si unam voluntatem diceret, unam cum Eutyche naturam asserere ab orthodoxis simplicioribus bona fide crederetur et a Nestorianis malitiose calumniaretur; si vero duas in Christo voluntates assereret, ne cum Nestorio duas personas admittere ab orthodoxis simplicioribus crederetur, ab Eutychianis traduceretur. „Ne parvuli aut duarum operationum vocabulo offensi, sectantes Nestorianos nos vesana sapere arbitrentur; aut certe, si rursus unam operationem Domini Nostri Iesu

[60]) Cf. Grisar Kirchen-Lexicon VI. 243.
[61]) Ep. prima.

Christi fatendam esse censuerimus, stultam Eutychianistarum attonitis auribus dementiam fateri putemur" [62]).

Accedit, quod opus conversionis multorum haereticorum ad veram fidem, pro cuius sinceritate Sergius, ab Honorio nondum bene cognitus, se ipsi quasi vadem offerebat, referente eodem Sergio, inanibus de meris vocibus altercationibus intempestive perturbabatur. Intentio igitur Honorii erat optima; at num eius agendi modus probari potest, num fuit licitus, num opportunus?

42. Consideremus primum rem nude in se ipsa: num licite de utroque vocabulo ut abstineretur postulare potuerit? Ipsi Cyrillo Alexandrino male cessit, quod aliquando in uno ex suis anathematismis accurate non distinguens, vocabulo „natura" pro „persona" usus est. Tantum postquam ipse reclamantibus explicavit, quo sensu intelligeret, suspicio de eius orthodoxia evanuit [63]). Generatim tamen dicendum est, ubi de orthodoxia mentis constat, de vocabulis aliquantulum ambiguis non debere necessario ecclesiam litigare. Sic in re etiam definita condescendentia usus Basilius, ab episcopis expressam confessionem divinitatis Spiritus Sancti exigendam non putavit, modo rem ipsam se amplecti indubitatum facerent. Sic „intransigentissimus" ut hodie dixeris Athanasius tamquam genuinos ecclesiae filios consideravit tum eos, qui „hypostasim" „unam" in Trinitate, tum illos, qui „tres hypostases" in eadem affirmarent, modo rei explicatio verborum apparentem contradictionem tolleret, cum nomine „hypostasis" hi suppositum seu personam, illi substantiam seu naturam intelligerent [64]). Quid quod etiam ipse Hieronymus „in epistola ad Damasum censuit, non esse dicendas in Deo tres hypostases, cuius contrarium postea ecclesia non semel definivit" [65]). Immo ecclesia ipsa vocem „consubstantialis" semel, in concilio scilicet Antiocheno contra Paulum Samosatenum habito, expresse reiecit, et eadem ecclesia eandem vocem in concilio Nicaeno tamquam tesseram orthodoxae fidei, alio scilicet et alio sensu definivit [66]): reiecit eam in sensu communitatis mere logicae in eadem substantia, definivit eiusdem substantiae unitatem numericam.

Verum enimvero etiam cum non de solis vocibus sermo est, sed controversia rem ipsam attingit, recte aliquando de duabus oppositis sententiis silentium imponi potest, certe tunc, cum res neque definita neque satis eliquata est. „Una ἐνέϱγεια tunc nondum erat expressio ab auctoritate ecclesiastica sancita" [67]). Et „in quaestione, de qua ex parte ecclesiae nondum quidquam determinatum erat, poterat silentium — abstrahendo ab iis, quae in Oriente fiebant, et quae Honorio nondum satis perspecta erant, — aeque rationabiliter imponi atque in controversiis theologicis aetatum subsequentium" [68]). „Ex

[62]) Ep. prima.
[63]) Cf. Mansi nota in Hier. Natalem, H. E. V. 527.
[64]) Cf. Colombier, Études 1870 I. 272.
[65]) Gonzalez l. c. 727.
[66]) Cf. Colombier l. c. 276.
[67]) Hergenröther K. G. I. 359.
[68]) ibid. 358.

hoc non magis haeresim definivisse sequitur, quam, si nunc temporis quaestio de auxiliis, universas christiani nominis academias tantopere exagitans, definiretur, sequeretur, felicis recordationis Clementem VIII. in haeresim prolapsum esse, qui omnibus et singulis doctoribus ne alterutram quaestionis partem condemnare, seu, ut eius verbis utar, qualificare auderent, Bulla expressa prohibuit; itemque Sixtum IV., si Conceptionis Beatae Virginis quaestio terminaretur, cum cap. Alma Mater, de treuga et pace prudenter vetuit, ne a quoquam alterutra eius pars damnaretur, aut tamquam haeretica et temeraria reprobaretur. Quod cum nemo sanae mentis dixerit, idem est de Honorio sentiendum, etsi postea quaestio duarum in Christo operationum et voluntatum contra Monotheletas fuerit definita. Quam rationem aliam assignant Bellarminus et Binius" [69]).

Hic sc. est status aliquis obscuritatis dogmatis, qui cum concessa ab omnibus possibili dogmatum evolutione organica seu explicatione quae sub assistentia Spiritus sancti fit, cohaeret: non nocet, cum utraque pars parata est, definitivo ecclesiae iudicio se statim submittere.

Atque hanc etiam ob causam nequit in perfectam parallelam adduci Sergii Ecthesis et Constantini Typus, quia tempore, quo Ecthesis et multo magis tempore, quo Typus in lucem editus est, maxime post tot conatus Sophronii et Maximi, et ut credibile est, ipsius etiam Honorii [70]) in elucidationem verae doctrinae positos, vera doctrina iam ad eum statum claritatis perducta erat, ut tunc tale silentium iam magis immediate in detrimentum ipsius fidei vergere videretur. Iam clare etiam apparebat, impossibile esse, „excitatam semel controversiam verbo quodam imperatorio exulare iubere; iam de tota doctrina de incarnatione agebatur et oppositio existens inter Dyotheletas et Monotheletas opera Sophronii et Maximi clarius semper se manifestabat" [71]).

Atque haec, si de liceitate silentii ab Honorio impositi in abstracto, id est unice naturam obiecti considerando, quaeritur. Si vero de liceitate silentii illius in concreto id est secundum omnes eius circumstantias spectata quaeritur, cum haec essentialiter cum utilitate et opportunitate huius silentii cohaereat, in sequenti quaestione tractanda est, in condemnatione scilicet Honorii a sexto synodo facta, quia cum hac inseparabiliter coniuncta est.

VI. De anathemate a concilio sexto contra Honorium lato.

43. Iam, quod concilium sextum spectat, imprimis certum est, Honorium in illo concilio revera esse, ut concilium se exprimit, tamquam „haereticum" condemnatum. „In summa condemnatio Honorii attestata est omnibus documentis concilio aequalibus ibidemque omnibus documentis posterioribus per duo continenter saecula. Usque ad Anastasium bibliothecarium descendendum est, ut invenias, non dico

[69]) Gonzalez l. c. 720.
[70]) Cf. quae p. 183 de emendatione Honorii innuimus.
[71]) Hergenröther l. c. 361.

negationem facti, sed conatum explicationem dandi, in cuius fine se prodit desiderium aliquod negandi. Aut igitur omni certitudini historicae renuntiandum aut condemnatio Honorii concedenda est" [72]).

44. Postquam igitur in sessione XIII. epistolae Sergii ad Cyrum et ad Honorium et epistola prima Honorii ad Sergium lectae sunt, hoc de omnibus in cumulo [73]) pronuntiatur iudicium: „Hasque invenientes omnino alienas existere ab apostolicis dogmatibus et a definitionibus sanctorum conciliorum et cunctorum probabilium patrum, sequi vero falsas doctrinas haereticorum, eas omnino abicimus et tamquam animae noxias execramur." Aliis deinde „a sancta Dei ecclesia proiectis", sequitur: „Cum his vero simul proici a sancta Dei catholica ecclesia simulque anathematizari praevidimus et Honorium ... eo quod invenimus per scripta, quae ab eo facta sunt ad Sergium, quia in omnibus eius mentem secutus est et impia dogmata confirmavit" [74]). Et in eadem sessione postquam cum aliis haereticorum scriptis secunda Honorii epistola lecta est, de omnibus iterum simul hoc factum est iudicium: „comperimus ea in unam eandemque impietatem concurrere. Et praevidimus profana et animae perniciosa continuo ob perfectum exterminium igne concremari. Et combusta sunt" [75]). In sessione XVI. conclamatum est: „Honorio haeretico anathema" [76]), item in sessione XVIII: „Sergio et Honorio anathema ... Omnibus haereticis anathema [77]). In sermone acclamatorio ad imperatorem, cum enumerasset sancta synodus haereses in prioribus conciliis damnatas, cum animadvertisset, contra orientem haeresim semper imperatorem simul et papam insurrexisse, ad Eutychem perveniens, haec addit: „Putasne necessarium erat silere, et non spiritales viros insurgere, qui divinis verbis falsidicos compescerent? Et quomodo non indignaretur Deus, qui blasphemabatur et non defendebatur?" Tandem Leonem et post eum Agathonem surrexisse, cum quo concilium ipsum haeresim condemnasset, et aliis excommunicatis: „Et cum eis Honorium, qui fuit Romae praesul, utpote qui eos in his secutus est." [78]) Denique in epistola ad Agathonem dicit se „anathematibus interfecisse" inter ceteros „Honorium". [79]) Constantinus Pogonatus tandem imperator in suo edicto dicit se anathematizare et refutare eos, qui „supervacuorum et novorum dogmatum haeretici auctores atque fautores sunt." „Ad haec et Honorium, qui fuit antiquae Romae papa, horum haereseos in omnibus fautorem, concursorem atque confirmatorem *συναιρέτην καὶ σύνδρομον καὶ λελαιωτὴν τῆς αἱρέσεως*" [80]).

[72]) Colombier, Études 1870 I. 378.
[73]) Hoc imprimis contra Bèljaev l. c. notandum est.
[74]) Mansi XI. 554 sq.
[75]) ibid. 582.
[76]) ibid. 622.
[77]) ibid. 655.
[78]) l. c. 662. 666.
[79]) l. c. 683.
[80]) l. c. 710.

45. Quaerunt hic, quo iure concilium sibi iudicium de Romano pontifice arrogare potuerit, cur legati sanctae Sedis contra anathema Honorio inflictum protestati non sint, utrum Honorius, etiam a legitima concilii in Honorium potestate abstrahendo, iuste damnatus sit, utrum igitur Honorius aliquem defectum et quemnam praecise commiserit.

Quod primam quaestionem attinet, quam per modum unius considerare possumus, quo iure sc. concilium de Romano pontifice iudicaverit, potuit concilium putare, de Romano pontifice iam defuncto iam sibi iudicium competere, ut qui iam amplius non esset pastor et rector ecclesiae ideoque nec concilio superior; haec opinio posset eo expressa videri, quod concilium in condemnatione Honorii bis addat: „qui fuit papa antiquae Romae", ut etiam Hadrianus II. in epistola mox citanda notat, Honorio post mortem anathema esse dictum.

Potuit etiam illa sententia duci, quae censet papam etiam vivum, cum haereticus fiat, eo ipso membrum ideoque etiam caput ecclesiae esse desinere, ideoque ut quemlibet haereticum iudicari a concilio posse[81]). Haec opinio fundamentum quidem aliquod habet in epistola Hadriani II. ad concilium octavum, actione septima, ubi scribit: „Romanum pontificem de omnium ecclesiarum praesulibus iudicasse legimus, de eo vero quemquam iudicasse non legimus. Licet enim Honorio ab Orientalibus anathema post mortem sit dictum: sciendum tamen est quod fuerat super haeresi accusatus, propter quam solum licitum est minoribus maiorum suorum motibus resistendi vel pravos sensus libere respuendi". Verum tunc simul notandum est, haeresim notoriam esse debere et concilium tunc „haeresim" satis largo sensu sumere debuisse, ut ex hoc sibi capite licere putaret contra Honorium procedere.

Alia tamen explicatio probabilior videtur. Addit Hadrianus II. post verba allata: „Quamvis nec ibi, nec patriarcharum nec ceterorum antistitum cuipiam de eo fas fuerit proferendi sententiam, nisi eiusdem primae Sedis pontificis consensus praecessisset auctoritas". Revera notissimum est, Romanos pontifices nullo iure coactos saepius libere se a suspicionibus contra ipsos existentibus coram cardinalibus et episcopis purgasse, sic etiam sine dubio simul cum concilio de antecessore suo iam defuncto iudicare possunt.

Tota igitur quaestio est, utrum consensus Romani pontificis, ut Hadrianus II. innuit, revera adfuerit et qua forma datus sit: si enim a testimonio Hadriani, aliquatenus positivo, abstrahimus, quo iure quaque forma huic consensum datum esse, spectatis fontibus, admittere possumus aut debemus? A priori enim potius verisimile non est, hunc consensum datum esse. Debuisset enim dari proxime ab Agathone tunc temporis Romano pontifice; verum num hic se dispositum ostendit ad talem consensum dandum, ipse qui in loco suae ad concilium epistolae notissimo Honorium etiam laudare videtur, eo quod Sergium monuerit, ut a novo dogmate praedicando „saltem tacendo

---

[81]) Cf. Scheeben, Das ökumenische Konzil II. 113 sq.

desisteret[82]? Et cum Honorio etiam occidentales alii, postquam calumniam contra Honorium ut Monotheletam prolatam dissolutam viderunt, de ipso bene sentiebant. „Non igitur temerarium esset dicere, concilium, si in occidente celebratum esset, condemnationem Honorii nunquam propositurum fuisse, vel, si Graeci eam proposuissent, immensa votorum maioritate reiecturum fuisse“ [82]).

Rationibus haud spernendis Colombier[83]) ostendere conatur, Agathonem durante concilio mortuum esse, Graecos quaestionem de Honorio Romana Sede vacante movisse, cum scilicet legati Agathonis, exstincto priore, nondum electo novo pontifice, sufficienti auctoritate ideoque etiam animo ad resistendum carerent, interim vero Leonem II. vix electum Romanum pontificem, qui Honorio acutior, et Graeci idiomatis rerumque Graecarum gnarus erat, Honorii causam pro funestissimis effectibus, per eius epistolas productis, gravius diiudicasse legatisque suis facultates necessarias communicasse. Unica, at seria difficultas contra hunc concipiendi modum, quamque nec auctor ille sufficienter solvere videtur, in eo est, quod omnia concilii documenta usque ad ultimum Agathonem videntur supponere adhuc in vivis degentem[84]). Abstrahendo igitur ab hac hypothesi, putat Hefele, legatos in instructione Agathonis secuta facultates necessarias habuisse.

Supponere etiam possumus, legatos ipsos cum Constantinopolim pervenissent, ibique quantum Honorii nomen rectae fidei obfuisset cognovissent, mutasse circa eum sententiam, sibique, sive ex supposita propter has circumstantias Romae non cognitas Agathonis licentia, sive ex eodem petita interim et obtenta, Graecorum conatibus non iam amplius obsistendum iudicasse. Hanc autem in gravissimis illis circumstantiis licentiam eos ab Agathone non immerito sperare et obtinere potuisse, ex sanctissimo pontificis illius animo ipsis notissimo recte deducimus, qui de uno fidei et ecclesiae bono sollicitum in epistola sua tota se ostendit.

Quodsi quis una ex parte sibi persuadeat, consensum Romani pontificis concilio omnino fuisse necessarium, altera ex parte huius consensus dati non apparere argumenta satis firma, is concedere poterit, aut consensum Agathonis generalem contra „haereticos“ procedendi etiam ad iudicandum „haereticum“ Honorium, qui „fuit quondam“ papa antiquae Romae, satis fuisse, aut negare potest, fuisse consensum praevium, concilium potius per meram viam facti processisse, Leonem II. postea per cofirmationem et consensum subsequentem defectum illum iuris sanasse et sensum et extensionem condemnantis sententiae suis verbis authentice circumscripsisse.

---

82) Colombier, Études 1870 I. 383.
83) l. c. 392 sqq.
84) Consentit auctori illi Hergenröther, Agathonem re vera iam 10. Ian. 681 mortuum esse (K.-G. I. 369), dum Hefele eodem die sequentis anni mortuum esse ait (K.-G. III. 262 Nota); Grisar (Kirchen-Lexikon VI. 248) sequens Duchesne (Liber Pontificalis CCLVII.) Agathonem revera 10. Ian. 681 mortuum esse tenet, Leonem II. vero tantum post 19 menses, die 17. Augusti 682 cathedram Petri ascendisse. Unde acta essent omnia „sede vacante“ et sine praevia Leonis II. licentia.

Ex his, quae iam exposita sunt, patet, immerito Běljaev loco citato scripsisse: „Concilium anathematizavit Papam. Unde directe et naturaliter sequitur, auctoritatem papae non esse supremam, etiam de eo posse esse iudicium“. Si enim de papa mortuo concilium iudicare potest, nondum sequitur, posse de vivo iudicare; si de papa sive vivo sive mortuo in casu haeresis notoriae potest iudicare, nondum sequitur, posse etiam extra casum haeresis de ipso iudicare: si denique de papa sive vivo sive mortuo sive de haeresi sive de alio quocumque defectu, quo ecclesiae nocuit, ex licentia Romani pontificis concilium potest iudicare, nondum sequitur, ut concilium in Romanum pontificem quidquam possit sine eiusdem Romani pontificis licentia. Atque haec ad solvendam obiectionem, quam ex causa Honorii facit Běljaev contra superioritatem Romani pontificis super concilia oecumenica. De obiectione, in quantum infallibilitatem eius respicit, statim sermo recurret.

Quoad superioritatem Romani pontificis vero super concilia gravissima sunt haec verba Colombier: „Quod secundum, tertium et quartum concilium attinet, velit mihi Gallicanus aliquis dicere, quomodo explicet in suo systemate modum procedendi ita uniformem Romanorum pontificum et harum magnarum synodorum, ad quas Romani pontifices scribunt: S. Damasus, S. Coelestinus et S. Leo agunt quasi concilia invicem contulissent. Definiunt, primus in suo concilio particulari, duo alii in epistolis dogmaticis punctum controversiae, mittuntque decisiones suas fratribus in episcopatu, non ut discutiantur, sed ut subscribantur, S. Agatho, Hadrianus I. et Hadrianus II. non aliter se gerunt relate ad Concilia sextum, septimum et octavum. Quintum inquisitionem nimis longam postularet; ceterum sex alia materiam sufficientissimam suppeditant, modo adversarii nostri paulisper reflectere velint. S. Coelestinus imprimis eo modo loquitur, qui nimis videretur singularis in ore alicuius subditi relate ad potestatem aliquam superiorem: „Ad disceptationem si fuerit ventum, vos de eorum sententiis iudicare debetis, non subire certamen“. Et quod notandum, concilia practice acceptant programma pontificum.

Hunc modum procedendi a Romanis pontificibus constanter servatum si mente contemplor, saepe ex me ipso quaesivi, non utrum Romani pontifices se considerarent tamquam concilio superiores neque utrum tamquam tales essent a conciliis agniti: puerilis mihi videretur fere hac quaestio: sed ex me ipso quaesivi et adhuc quaero, quomodo hic modus procedendi successorum s. Petri adeo auctoritativus cum hac alia veritate catholica conciliari debeat, episcopos in conciliis vere fidei iudices esse: „Ego definiens subscripsi“. Etiam hoc ex me quaero, et, aperte dico, quin suspicer, quidnam adversarii responsuri sint, quaero, inquam, ex me, quomodo viri ceteroquin docti imaginari potuerint potentiam Romani pontificis post quintum saeculum valde amplificatam esse. Modus agendi Romanorum pontificum saeculi XVI. erga concilium Tridentinum quantopere modestior modo agendi s. Coelestini et s. Leonis!“ [85])

[85]) Études 1869 II. 830 sqq.

Ceterum etiam si actio concilii contra Honorium fuerit per se legitima, tamen pluribus non immerito videtur, in modo eius procedendi ob neglectam debitam iuris formam, non defuisse, quod sanatione per Romanum pontificem indigeret. „Actio in ipsum intenta, ait Colombier, praeter omnes regulas iuris exsecutioni data est" [86]. Nominatim cum Bellarmino notat Coriolanus: „Immo si reus obiecti criminis fuisset Honorius, priusquam damnaretur erat inquirendum, an errorem unquam revocaverit, vel potius in eodem usque ad mortem perseveraverit" [87]. Quod argumentum specialem vim habere liquet in sententia eorum omnium, qui Honorium a patribus concilii sexti propter haeresim proprie dictam condemnatum esse putant; eo magis, quod non desunt gravia indicia, Honorium ipsum, re melius perspecta, defectum suum, quicumque fuerit, emendasse et causam fidei satis strenue egisse; quae tamen longius persequi non necessarium esse ducimus.

46. Quodsi concilium legitime contra Honorium procedere potuit iurisque regulas saltem essentiales servavit, num iusta etiam est sententia ab eo in Honorium prolata? Namque enim, omnibus fere fatentibus epistolae Honorii orthodoxae sunt et ab omni errore contra veritatem revelatam immunes. Praeterea „intolerabilis error foret, si unam atque alteram epistolam Honorii ducenti octoginta novem Patres non intellexissent, quave intentione ea scripta fuisset, ex circumstantia temporis loci ac personarum non advertissent, itemque quae locorum dubiorum foret interpretatio, ex vulgata illa et celebri disputatione Maximi cum Pyrrho habita non audissent" [88], et tamen, his omnibus non obstantibus, certissimum est, Honorium ab hoc eodem concilio ut haereticum fuisse damnatum. Quae quomodo inter se, quomodo cum iustitia conciliari possunt? Et tamen debent, et tamen possunt.

47. Neve ullam quis hic suspicionem concipiat, ad liberandum Romanum pontificem fieri explicationem aliquam, ut Hefele alio loco dixit, „suaviorem quam veriorem". Primum enim non ad Honorium sed potius ad concilium macula aliqua liberandum vires intendendae sunt; non enim fuit Honorius „haereticus", ut ex epistolis eius, propter quas solas a concilio condemnatus est, omnino indubie constat; quomodo potuit idem concilium propter litteras easdem eum tamquam „haereticum" damnare? Hic Rhodus est, hic salta! Quare videant Romani pontificis adversarii, ne, urgendo cum Běljaev loco citato, Honorium fuisse ut Monotheletam proprie dictum a concilio damnatum, causam ipsius concilii omnino desperatam faciant. Corpus delicti enim, ipsis fatentibus, sunt Honorii epistolae tales, quales prae manibus habemus; atqui hae epistolae ut unusquisque videre potest et luculenter ostendimus orthodoxae sunt; quomodo igitur potuit eas infallibile concilium tamquam heterodoxas, tamquam haereticas damnare?

Deinde, labor si quis in hac re, ubi de Romano pontifice agitur, est, quod bene notandum est, multo minor eo labore est, qui aliquando

---

86) Études, 1870, I, 533.
87) Apud Gonzalez l. c. 728.
88) Cum Bellarmino Coriolanus apud Gonzalez l. c. 727.

necessarius fit ad alia etiam concilia oecumenica certo talia et certo infallibilia a contradictione aperta liberanda! Sic, ut exemplo a Colombier allato [89]) utar, canon quartus concilii quinti anathema dicit omni, qui non defendit epistolam impiam Ibae ad Marim, nec reicit ipsam eosque qui eam iustificare, sive totam sive ex parte conantur. Hic canon decretus fuit die 2. Iunii anni 553. Iam vero die 24. Octobris anni 451. idem Ibas, ut orthodoxiam suam, de qua merito suspectus erat, probaret, concilio quarto se praesentavit, quod de hac eadem eius epistola tam vehementer tamque iuste condemnata hoc tulit iudicium: Legati Romani pontificis sic aiunt: „Postquam epistolam Ibae relegimus, eum orthodoxum esse cognovimus." Maximus. Antiochenus: „Ex relecto quoque rescripto epistolae, quae prolata est ab eo, qui adversarius eius existit, orthodoxa eius declarata est dictatio": quae omnes alii episcopi approbant Ibamque tamquam episcopum catholicum in suo consessu admittunt. En exemplum, ubi pariter concilium contra concilium stat, hac sola differentia, quod incommoda in causa Honorii multo facilius removeri possunt.

48. Quomodo igitur contradictio tollitur? Contradictio in solo verbo est, non in re. Termini „haeresis" enim et „haereticus" strictiore vel latiore sensu sumi possunt et tempore concilii sexti vario sensu sumebantur. Honorius non est condemnatus ut haereticus proprie dictus, cum haeresim non commiserit, sed tantum ut fautor haeresis.

Id certissimum est, si concilium spectetur, in quantum certe oecumenicum est, utpote a Romano pontifice approbatum. Quamvis vero Grisar [90]) cum Pennacchi [91]), cum antiquis omnibus et cum iis omnibus, qui authenticitatem actuum impugnarunt, existimet, patres concilii ipsos voluisse Honorium ut haereticum proprie dictum condemnare, verba enim concilii, sine aliqua violentia, mitiore illo sensu explicari vix posse; tamen id non videtur omnino certum, et ex ratione mox adducenda saltem non intelligitur, quomodo Bělj aev [92]) cum aliis orientalibus possit hoc urgere, quin propriam causam desperatam faciat. Quare persequor hic potius eam sententiam, quae cum tanto pro orientalibus incommodo coniuncta non sit.

Quomodo significatio verbi „haeresis" id est separationis, pro arctiore vel latiore significatione termini „fidei", a qua quis se separat, et pro maiore vel minore gradu separationis a fide vel oppositionis ad ipsam, ex natura rei et et ex usu loquendi varia esse possit, supra ostensum est. Cum autem concilia oecumenica VI., VII. et VIII. in cumulo tamquam „haeresis" reos damnant viros diversissimos, nemo qui novit, qui et quales fuerint, nemo praesertim, qui epistolas Honorii sic damnatas examinaverit, omnes eodem modo et sensu damnatos esse iudicabit, sed alios propter haeresim proprie dictam, alios propter favorem haeresi praestitum, ut fautores haeresis damnatos esse statuet.

---

89) Études 1869 II, 829 sq.
90) Kirchen-Lexikon² VI, 254.
91) l. c. 275.
92) l. c.

Honorius igitur, sicut haereticus non fuit, sic, quidquid verba sonant, ut haereticus simpliciter non est condemnatus.

Hoc qui negare vellet atque cum Bĕljaev loco citato asserere et urgere, Honorium ut haereticum proprie dictum a concilio oecumenico sexto damnatum, is ex alterutro unum eligat oportet: aut debet, dicere, ergo concilium oecumenicum erravit, quod esset contra infallibilitatem concilii oecumenici; aut: ergo si Honorius, ut ex epistolis eius constat et hodie ab omnibus conceditur, haereticus proprie dictus non est, si concilium eum tamquam haereticum proprie dictum damnavit, si tamen concilium oecumenicum errare nequit — ergo: corpus patrum errans pro se solo non constituebat concilium oecumenicum; ut habeatur concilium oecumenicum illud, cui revera infallibilitatis proprietas convenit, debet sumi concilium simul cum suo capite. Nam Leo II. non condemnavit Honorium ut haereticum proprie dictum; ergo concilium sine Romano pontifice, non gaudet charismate infallibilitatis; vere igitur oecumenicum et infallibile est concilium tantum in unione cum dato sibi a Christo capite, Romano pontifice: Quam si Bĕljaev conclusionem admittere velit, libenter ei subscribimus.

Neque tamen deest argumentum aliquod positivum ex ipsa synodo petitum, quod aliquo modo suadeat, concilium etsi forte animositate aliqua contra Sedem Romanam abreptum, tamen non intendisse damnare Honorium simpliciter ut haereticum, sed tantum ut haeresis fautorem. Etsi enim eum constanter „haereticum" nominat, tamen, qui concilio magna ex parte interfuerat et certe concilii mentem optime noverat, imperator Constantinus Pogonatus, in edicto suo distinguit inter novorum dogmatum „haereticos auctores et fautores"; deinde vero unice ad Honorium terminum „fautoris" applicat; cum vero ex natura rei omnis haeresis auctor etiam eius fautor sit non vero vice versa, terminum „fautoris" invenisse et Honorio applicasse dicendus est praecise quia eum ut fautorem haeresis tantum, non vero ut auctorem considerabat, cum alii omnes, qui haeresim positive defendisse noscuntur, inter haeresis auctores ab ipso numerentur.

Ceterum cum ex confirmationibus diversis per Leonem II. datis extra omne dubium positum sit, ab eo tantum anathema propter favorem haeresi praestitum esse confirmatum, cum praesertim nullum concilii anathema alium valorem habeat, quam Romanus pontifex explicite vel implicite dederit [93]), tantum pauci loci considerandi sunt, in quibus videntur episcopi suum in Honorium anathema tamquam de haeresi proprie dicta interpretari.

In actione XIII. dicitur Honorius, quae verba a Glagolev valde urgentur, „in omnibus mentem Sergii secutus" et „impia eius dogmata confirmasse." Vidimus iam, adversarios potius causam propriam intricare, si condemnationem Honorii propter haeresim positivam factam esse urgeant. Verum verba sensum, quem

[93]) Cf. Granderath l. c. 537 sq.; Grisar l. c. 255 sq.

Běljaev ibi expressum putat, non videntur necessario postulare. Mens enim Sergii fuit, ut „de una vel duabus voluntatibus vel operationibus silentium indiceretur"; hanc igitur Sergii mentem Honorius secutus est; indixit silentium, non ex intentione haeretica ut Sergius, sed ex false intellecta et importuna oeconomia, a Sergio homine astutissimo deceptus. „Confirmavit eius dogmata", non approbatione unius in Christo operationis et voluntatis sensu monotheletico, cum de ea ne somniaret quidem et orthodoxe omnino sentiret, confirmavit vero, quatenus imprudens ipsius modi agendi in causa fuit, cur catholici impedirentur aliquomodo, ne veram duarum operationum fidem defenderent, cum verbo ad defensionem aptissimo abstinere iuberentur; et cur haeretici, eius auctoritate in suum sensum detorta abutendo, animos viresque semper maiores contra rectam fidem sibi sumpserint. — In eadem actione XIII. Honorii litterae cum haereticorum scriptis comburi iubentur, eo quod cum ipsis „in eandem impietatem concurrat": quod optime intelligitur de effectu diffusionis Monotheletismi obtento, ad quem obtinendum epistolae Honorii concurrerant, non per haeresim, quam ipsae continerent, sed propter modum loquendi in illis circumstantiis importunum et importunius consilium, „unius vel duarum operationum" vocis usu abstinendi. — Edictum Constantini non tantum vocem „fautoris" ipsi applicat, sed etiam „concursoris" propter operam scilicet, quam, aliud agens, haeretici dogmatis seminatoribus praestitit, et confirmatoris, cui scilicet haereticum dogma debebat, quod ipsius imprudentia tam firmas radices impune agere potuerit, eo sc. quod „siluit", quod Deus „blasphemabatur et non defendebatur", ab eo scilicet, a quo imprimis defendi debebat, ut habent episcopi in sermone acclamatorio.

49. Neque tamen tacendum est, ut iam innuimus, fuisse et esse auctores catholicos, qui Honorium ut haereticum proprie dictum condemnatum esse a concilio existimarent [94]). Ex iis, quae in statu quaestionis dicta sunt, patet, etiamsi Honorius vere haereticus fuisset et ut talis a concilio condemnatus esset, nihil sequi contra infallibilitatem Romani pontificis, quamdiu haeresim non definitiva sententia ecclesiae obtruderit et quamdiu a concilio non insuper tamquam falsae definitionis ex cathedra reus condemnatus sit.

Cum vero Honorius tantum absit, ut definitionem haereticam ediderit, ut neque haereticus omnino fuerit, ex auctoribus illis alii in ipso concilio Honorium de haeresi condemnante errorem facti admittunt: etsi enim in facto dogmatico definiendo nec ecclesia nec Romanus pontifex errare possit, error tamen simplex facti non est impossibilis. Hic error in eo fuisset, quod concilium non genuinas Honorii epistolas prae manibus habuisset, sed alias, suppositias, revera haeresim positive continentes. Iam vero concilium errare non posse, quando decernit, epistolam, quam prae manibus habet esse haereticam, posse vero errare, ut quilibet homo, in illo alio iudicio, utrum talis epistola sicut

---

[94]) Granderath, l. c. 526.

iacet, revera ab illo auctore scripta sit necne [95]). Grisar vero [96]), ut iam diximus, qui verba condemnationis non putat, sine violentia, de haeresi latiore tantum sensu posse intelligi, epistolarum genuinitatem sustinet, in concilio vero non errorem facti admittit, sed difficultatem ex eo potius solvit, quod anathema a concilio latum tantum in sensu, ad quem a Leone II. restrictum sit, valorem habeat.

Quae sententia robur non spernendum in eo habet, quod sicut idem auctor ibidem ostendit, vetus in occidente erat sententia, Graecos, id est patres concilii sexti, acerbiorem in Honorium eamque iniustam tulisse sententiam, eamque a Leone II. solum in sensu modificato esse approbatam. Leonem II. ipsum sensum anathematis in Honorium lati vere modificasse, tenet etiam Funk [97]). Patet vero in hac sententia necessario admittendum esse, patres concilii sexti per se solos sumptos circa Honorium in iudicio ferendo graviter errasse, veram autem et legitimam esse tantum eam condemnationem Honorii, in qua cum concilii corpore caput eius consentiat, ideoque tamquam veram et infallibilem Honorii condemnationem tantum eam considerari posse, quae per Leonis II. approbationem robur obtinuerit. Quare cum Honorii condemnatio a Leone II. tantum de haeresi latiore sensu confirmata sit, etiam in hac sententia, ut iam diximus, dicendum, Honorium a concilio oecumenico legitimo non esse de haeresi proprie dicta damnatum.

50. Iam si culpa in Honorio a concilio vindicata non haeresis fuit, sed tantum favor haeresi praestitus, videndum est, in quonam praecise culpabilis ille favor constiterit. In unum colligendo verba, quibus Leo II. hanc culpam accuratius circumscribit, videmus eum Honorio vitio vertere, in epistola quidem confirmatoria ad imperatorem, quod Honorius „hanc apostolicam ecclesiam non apostolicae traditionis doctrina lustravit, sed profana proditione immaculatam maculari permisit (παρεχώρησε)“; deinde in epistola ad episcopos Hispaniae, quia „flammam haeretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem exstinxit, sed negligendo confovit“; tandem in epistola ad regem Ervigium, quia „immaculatam apostolicae traditionis regulam, quam a praedecessoribus suis accepit, maculari consensit.“ Addenda est hic explicatio, quae in libro diurno, in professione fidei Romanorum pontificum habetur, ubi Honorio anathema dicitur, quia „pravis eorum assertionibus fomentum impendit.“

Omnes hae assertiones, ut ex una parte merum favorem haeresi praestitum, non haeresim ipsam significant, ita eam accuratius in negligentia Honorii reponunt, qua omisit id facere, quod in illis circumstantiis facere debuit. Quod autem facere debuit et non fecit, non fuit aliquod officium, quod ipsi ut homini privato incumbebat, sed ut publico, ut pastori et doctori totius ecclesiae. Quare non recte videntur loqui, qui Honorium ut personam

95) Cf. Grandenrath l. c. 528.
96) Kirchen-Lexikon² VI, 254 sq.
97) Kirchengeschichtliche Abhandlungen I. Paderborn, 1897 p. 114.

mere privatam errorem illum practicum commisisse existimant: ut personam privatam enim eum Sergius non consuluit, nec ut persona privata eidem quidquam praescribere, aut etiam tantum cum auctoritate quadam consulere potuit [98]). Nec tamen inde immediate sequitur, id quod Honorius facere debuerit et non fecerit, fuisse definitionem ex cathedra duarum in Christo voluntatum [99]).

Solum id necessario facere debuit, quod ad flammam haeretici dogmatis incipientem exstinguendam satis erat: ad hoc autem non statim usus auctoritatis apostolicae supremo intensionis eius gradu, id est definitio infallibilis ex cathedra necessaria erat, sed sufficere poterat, ut in epistola ad Sergium, loco earum rerum, quae scripsit, ei praedicationem claram et indubiam duarum in Christo voluntatum instanter inculcaret.

Hoc igitur omisisse dicendus est. Cum quo defectu cohaeret alius, quaedam scilicet socordia et defectus cautionis et diligentiae debitae, eo quod, insidiosis Sergii verbis nimis credulus, tam facile se ab ipso circumveniri permiserit, quod satis multa obscura immo et haeretica Sergii in sua epistola dicta non attentius consideraverit, quod Sergio semper adhuc crediderit etiam postquam Sophronius, quem utique Sergius ei ut hominem turbulentum depinxerat, per synodicam suam et legatum suum statum tum doctrinae tum rerum in Oriente clarius exposuit, quod tandem ipse patrum et conciliorum doctrinam una cum congregatis episcopis non melius examinaverit et nimis perfunctorio modo negotium tractaverit, in quod summam diligentiam impendere debuerat, ut certiore remedio periclitanti Orientis ecclesiae posset occurrere. [100]) „Habitus est a patribus concilii sexti tamquam pontifex, sic Palma, qui muneris sui partes non expleverit et dignus est iudicatus, qui damnaretur, quod catholicae ecclesiae causam, qua necesse fuit diligentia non egisset, quodque haereticorum comitia, conniventia sua iuvisse visus sit.“ [101])

VII. Sententia a concilio sexto lata non obest infallibilitati Romani pontificis.

51. Iuvat iam omnia fila tractationis nostrae ad illud punctum reducere, a quo exorsa est, et relationem inter concilium sextum et infallibilitatem Romani pontificis paucis ob oculos ponere. Initio demonstravimus, Honorium in suis ad Sergium epistolis definitionem ex cathedra nullam edidisse, ex quo immediate sequitur, eum neque a concilio oecumenico, utpote infallibili, propter falsam definitionem damnari potuisse; de quacumque vero alia re concilium Honorium damnaverit, hoc cum infallibilitate Romani pontificis, qualis a concilio Vaticano definita est, iam nihil com-

[98]) Cf. Grisar, Kirchen-Lexikon ² VI, 243.
[99]) Sic Ballerini l. c. 285.
[100]) In eundem sensum Civiltà 1870 IX, 452. 456. Colombier, Études 1870 I, 534; Grisar, Kirchen-Lexikon ², VI, 245.
[101]) l. c. 152.

mune habet, iam extra quaestionem versatur, ideoque negotium facessit.

52. Sed nonne, ut Homjakov loco citato opinatur, thesis catholica iam conclamata est eo ipso, quod concilium sibi licere putavit tractare causam Honorii? Quod illam quaestionem attinet, qua auctoritate omnino concilium de Romano pontifice iudicaverit, id supra satis superque explicavimus. Si vero illud quis magni momenti existimat, quod praecise in rebus fidei, de haeresi, de Honorio concilium iudicaverit, distinctione clara et simplici nobisque iam nota haec difficultas solvitur. Contra nos esset utique, si concilium hanc sibi quaestionem etiam tractandam tantum suscepisset, utrum Honorius falsam definitionem ex cathedra edidisset: tunc enim necessario censendum esset, concilium supposuisse, hoc saltem fieri posse, ideoque Romanum pontificem in definiendo non esse infallibilem. Aliud omnino autem est, ubi de aliis defectibus quaeritur, qui sicut accidere, ita supponi aut suspicari a concilio possunt, etiam in eo, qui in definitione edenda ab ipso creditur non posse errare; atque hic, ut abunde ostendimus, fuit casus Honorii.

Quid igitur mirum, si patres concilii Honorium errare potuisse in illis circumstantiis iudicabant, in quibus ipsa Romana ecclesia nunquam negavit Romanum pontificem posse errare? Bellarminus putavit et nos omnes hodie cum ipso, Romanum pontificem posse errare ut personam privatam, posse errare etiam ut personam publicam, cum scilicet pro officio suo pastorali praeceptum aliquod sive practicum sive etiam doctrinale dat, ita tamen ut suprema auctoritatis suae intensitate ad quidquam irrevocabiliter aut irreformabiliter definiendum uti nolit; quid igitur mirum, si patres sexti concilii nobiscum iam idem putaverunt?

53. At nonne, id quod urget iterum Běljaev, ad agendum contra infallibilitatem iam satis est, quod Romanus pontifex, cum definitionem ex cathedra edere deberet, eam non edit? Nonne iam eo ipso censendus non-infallibilis, quod in iis circumstantiis, ubi definire deberet, non definit, non loquitur ex cathedra? „Desunt vaticinia, ita Běljaev, ergo deest oraculum.“ Ad quid servit tota infallibilitas, si Romanus pontifex, saltem silentio dogma infama proditione maculari permittere potest?

Ut a fine incipiamus, aliud sane est, Romanum pontificem ita esse infallibilem, ut in hypothesi, ab eius voluntate pendente, quod definiat, definiat sine errore, aliud, ita esse infallibilem, ut nunquam omittat definitionem infallibilem dare, quando talis sit utilis vel etiam necessaria. Iam vero dogma catholicum, infallibilitatem a Christo collatam Romano pontifici definiens, primam quidem infallibilitatem ei adscribit, non vero secundam, saltem non ita, quasi Christus ecclesiae non tantum pro casu necessitatis sed iam pro casu solius utilitatis promiserit, definitionem utilem ex parte Romani pontificis non defuturam.

Et sufficit profecto ad fidem illibatam servandam, si Romanus pontifex est infallibilis, quotiescumque definit, et si saltem definit, quo-

tiescumque omnino necessarium est. An forte concilium oecumenicum, profecto infallibile, quoad omnes quaestiones, quoad quas tempore concilii definitio valde opportuna, immo etiam necessaria fuisset, definitiones infallibiles edidit? Et si non fecit, num ideo concilio oecumenico infallibilitatem denegabimus? In nostro autem casu definitionem ex cathedra necessariam absolute fuisse falsissimum est; immo est omnino contra ordinariam gubernationem ecclesiae ex parte Dei, qui omnia aliquo modo et tempore naturali causarum evolutioni permittit; unde etiam omnes definitiones, quae tum a Romanis pontificibus tum a conciliis datae sunt, semper tunc datas esse videmus, quum res, prius discussae, iam aliquo modo maturae erant.

54. Quod si nimis urgeas, charisma infallibilitatis posse ex sola definitionis absentia ostendi etiam ipsum non adesse, hoc evidenter in ipsum concilium sextum et in concilia priora retorquetur. Cum enim in omnibus ante oecumenicis conciliis auctoritas Romani pontificis in controversiis dogmaticis terminandis mirum in modum effulserit, tamen vix aliud tam sollemne huius infallibilitatis testimonium est, quam epistola dogmatica Agathonis, quae totius huius concilii quasi anima fuit quaeque summa reverentia ab illis patribus accepta est.[102] Quare si silentium tunc auctoritati infallibili necessario solvendum est, cum secus aliquid falsum creditur, sane cum ex tam sollemni in concilio oecumenico facta protestatione infallibilitatis Romani pontificis necessarium omnino consequens esset, ut pastores et oves Romanum pontificem infallibilem esse crederent, nisi fortiter obviam iretur et aeque sollemnis protestatio fieret, iterum de tribus unum eligendum est: aut nobiscum statuendum, omissionem definitionis non esse contra infallibilitatem, cum haec promissa sit ecclesiae et capiti eius tantum pro hypothesi quod aliquid definiat, aut patres illos non contradicentes non fuisse infallibiles aut tandem ideo patres infallibiles non contradixisse, quia nihil contradicendum erat, sed Agatho, infallibilitatem Romani pontificis urgendo, ex mente illorum patrum ipsissimum dogma catholicum proponebat.

Atque sic potius revera esse patet ex superioribus conciliis, quae nunquam Romanum pontificem cum tanta auctoritate, etiam in rebus fidei definiendis, loqui passa essent, si eum non tamquam proprie dictum superiorem suum et ducem in recta fide proponenda infallibilem reveriti essent.

55. Quodsi quis obiciat, concilium sextum Romano pontifici infallibilitatem sibi vindicanti revera efficacissime obstitisse.

---

102) Textus praecipuus habetur Mansi XI, 239, ubi notandum: verba illa [nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa est, cuius auctoritatem, utpote apostolorum omnium principis, semper omnis catholica Christi ecclesia] et universales synodi fideliter amplectentes in cunctis secutae sunt . . . dico verba uncinis inclusa, quae in Latino habentur in Graeco vero desiderantur, in Graeco ex mero errore oculi describentis excidisse optime ex ipso superstite textu Graeco ostendit Kleutgen, Zeitschrift für kath. Theologie, Innsbruck, 1881. V, 768 sqq.

condemnando sc. eius antecessorem Honorium, primo ex dictis recolendum est, concilium, salva sua ipsius infallibilitate, non potuisse damnare tamquam haereticum proprie dictum, multoque minus propter haeresim ex cathedra definitam, eum, qui neque haereticus fuit neque definitionem ullam edidit. Deinde ad infallibilitatem, falso ex hypothesi, sibi arrogatam, retundendam omnino necessarium fuisset assertioni pontificis negationem suam immediate opponere. Nam illa negatio aequivalens, quae in condemnatione Honorii sita esset, nequaquam satis facile intellecta esset; cuius rei signum evidentissimum est, quod non obstante hac condemnatione, posteriores Romani pontifices neque in ea infallibilitatem suam negatam credebant, neque eandem sibi attribuere cessabant.

Et num patres concilii sexti virtualiter infallibilitatem Romani pontificis negasse dici possunt, qui etiam post condemnationem Honorii ad Agathonem haec scripserunt: „Sic utique et omnium synodorum hucusque conventus effecti sunt adversus id, quod tumultuabatur, et reluctabatur, tam principibus, quamque priscis patribus semper armatis. Arius divisor atque partitor Trinitatis insurgebat: et continuo Constantinus semper Augustus, et Silvester laudabilis, magnam atque insignem in Nicea synodum congregabant, per quam ipsa Trinitas tam fidei symbolum dictavit, quamque adversus Arianam malitiam sententiam promulgavit, et iusta poena errantem ecclesiae locis indignis, sed illi condignis cruciavit. Macedonius Spiritus denegabat deitatem, et dominantem conservum praedicabat; sed maximus imperator Theodosius, et Damasus fidei adamas, protinus obstiterunt, quorum solidam mentem aggressiones atque conflictus alienarum sectarum nullatenus sauciarunt, Gregorius et Nectarius in hac regia urbe conventum congregabant et sacrilegam quidem linguam a sacerdotio abscindebant, quae blasphemias exsecrabiles in Spiritum s. iaculabant, quod Deus est Spiritus confirmantes, per ea, quae manifestius exposuerunt. Sic igitur eos, qui Trinitatis unitatem solvebant, Trinitatis virtus destruxit. Multa vero valde et multifaria et super ipsa unigeniti dispensatione facta est oppositio, sed generalia sermo exequi festinat. Iterum Nestorius et iterum Caelestinus et Cyrillus, ille quidem Christum dividebat et partiebat, hi vero cum domino conspirantes una cum sceptrorum domino divisorem deiciebant, ut Ephesus et ibidem gestorum tabulae per litterariam vocem dum ipsi sileant, causas ipsas loquuntur. Deinde Eutychetis insania delirante alteram fabulam, ipsiusque salvatoris humanitatem penitus recusante et umbrosam quamdam eius et non veram similitudinem praestigiante, putasne necessarium erat silere, et non spiritales viros insurgere, qui divinis verbis falsidicos compescerent? Et quomodo non indignaretur Deus, qui blasphemabatur, et non defendebatur? Leonis igitur tuba tanquam leonis rugitus viriliter vociferans ex Roma, interim archimandritam bestiam perterruit, et a monachico grege proiecit eiusque phantasiam atque putationem reprobavit, et evanescere fecit. Hanc igitur divinitus scriptam tabulam Marcianus sacratissimus imperator et Anatolius Constantinopolitanus antistes cum omni Chalcedonensi a Christo congregata

collectione amplexi sunt atque manu et lingua consentiebant et pariter subscribebant et per eam consonam Eutychetis et Dioscori intelligentiam evacuerunt. Sicut et Vigilius post haec Iustiniano piissimo consonuit, et quintum concilium constitutum est, ut eorum opuscula, quae latenter reperta sunt repleta abominatione anathematizarentur.

His ita se habentibus, necessarium existebat et vestram Christo amabilem mansuetudinem sacratissimum hunc et copiosum congregare conventum, . . . Proinde inspiratione sancti Spiritus conspirantes et ad invicem omnes consonantes atque consentientes et Agathonis sanctissimi patris nostri et summi papae dogmaticis litteris ad vestram fortitudinem missis consentientes nec non et suggestioni sanctae, quae sub eo est, synodi CXXV patrum concordantes, unum de sancta Trinitate dominum nostrum Iesum Christum etiam incarnatum praedicamus in duabus perfectis naturis indivise, inconfuse laudandum."

Profecto, si patres illi, anathemate in Honorium lato, ipsam Romani pontificis infallibilitatem se confixisse existimassent, sic scribere non potuissent, sed potius diligentissime studere debuissent, ne ullo modo doctrinae de infallibilitate Romani pontificis favere viderentur.

Tandem certe in concilio Ephesino nulla neque virtualis repulsio infallibilitatis Romani pontificis ulla probabilitatis specie locum habuisse dici potest, cum tamen etiam in hoc concilio Coelestinus et auctoritatem suam super concilium et infallibilitatem suam altissime proclamasset. Sic enim instructio, quam Coelestinus legatis suis dedit, habet: „Et auctoritatem sedis apostolicae custodiri debere mandamus. Siquidem et instructiones, quae vobis traditae sunt, hoc loquantur, ut interesse conventui debeatis, ad disceptationem si fuerit ventum, vos de eorum sententiis iudicare debetis, non subire certamen" [103]). Patres vero Ephesini ipsi confitentur: „Coacti per sacros canones et epistolam sanctissimi patris nostri et comministri Coelestini Romanaeque ecclesiae episcopi, lacrimis subinde perfusi ad lugubrem hanc sententiam necessario venimus" [104]).

56. Atque his positis quivis facile iudicare potest, utrum saltem ab eo, qui infallibilitatem conciliorum oecumenicorum confitetur, haec verba Běljaev sustineri possint: „Ponamus praeterea, papam non propter haeresim damnatum esse, sed ut ita dicam, propter negligentiam et infirmitatem, non-usum potestatis. Sed num saltem talis sensus anathematis a concilio lati concordat cum idea infallibilitatis papae? Papa cum passivo silentio haeresis progressum intuetur. Vel ipsum eius silentium tali tempore, cum verbum auctoritatis necessarium est, est negatio huius ideae [i. e. infallibilitatis]. Desunt vaticinia: deest etiam oraculum". Videlicet: aut papa

[103]) Mansi IV, 556.
[104]) Mansi IV, 1211.

silendo se non esse infallibililem ostendit, et tunc a pari vel a fortiori concilia oecumenica non sunt infallibilia, ut quae pariter siluerint; aut conciliorum oecumenicorum silentium eorum infallibilitati non officit, ergo silentium nec officit infallibilitati Romani pontificis. Ceterum „idea" infallibilitatis non a quopiam pro lubitu confingenda, sed simpliciter ab ecclesia Romana mutuanda est; haec vero nunquam dixit, Romanum pontificem esse ita infallibilem, ut certissime definitionem infallibilem editurus sit, quotiescumque haec utilis esse videatur[105].

57. Utinam tandem, quorsum haec tota nostra disputatio spectet, spectent Romani quoque pontifices, infallibilitatem suam Dei munere sibi collatam vindicantes, omnibus magis magisque perspectum fiat! Non enim libidine dominandi haec infallibilitas a Romanis pontificibus inventa et in exercitium deducta est. Quomodo ipsi Romani pontifices hanc suam praerogativam nunquam non consideraverint, pulcherrime ipse sanctus Agatho in epistola ad concilium expressit: „Nec post inoliti erroris diuturnitatem a commonitione siluerunt, sed semper hortati sunt ac contestati et hoc ex fraterna caritate, non per malitiam vel pertinaciam odiosam (absit, absit a corde christiano, ut in alterius lapsum grassetur, cum Dominus omnium doceat: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat: qui gaudet super unum paenitentem magis quam super nonaginta novem iustos: qui ad liberandam ovem perditam suae maiestatis inclinans potentiam, de caelis ad terras descendit) sed et expansis spiritalibus ulnis optantes atque exhortantes eos in orthodoxae fidei unanimitate remeantes amplecti, eorumque conversionem ad integram orthodoxae fidei restitutionem praestolantes: quatenus de nostro consortio, immo beati Petri apostoli, cuius licet indigni ministerio fungimur et traditionis formulam praedicamus, seipsos non facerent alienos sed concorditer nobiscum immaculatam hostiam pro stabilitate fortissimi ac serenissimi imperii indesinenter Christum Dominum exorent" [106]. Profecto qui ita loquitur, ita sentit, non fur est, non mercenarius est, sed pastor est, sed heres eius est, cui post trinam amoris protestationem a Christo Domino dictum est: Pasce agnos meos, pasce oves meas.

58. Quaeri solet, errorem Honorii, qui etsi infallibilitatem Romani Pontificis nullo modo in discrimen vocet, tamen ob effectus tristissimos sane dolendus est, cur Deus, supremus Ecclesiae Pastor et Rector, accidere permiserit. Possemus, responsum directum declinando, Petrum ostendere, quem, cum esset certissime in docendo infallibilis, tamen Deus in errorem practicum non multo dissimilem errori Honorii incidere permisit, ita ut Paulus ei in faciem resistendum sibi putaverit. Si hoc in principe apostolorum permittere potuit Deus, cur non in eius successore? Si autem responsum directum tentamus: fuerit in divinis consiliis, Romanum pontificem ipsum monere, commissum sibi quidem

---

[105]) Cf. quae initio No. 4 diximus.
[106]) Mansi XI, 279.

esse infallibilitatis charisma, at ipsius etiam operam requiri. r in ecclesiam inde omnis utilitas redundet, quam inde in eam redundare vult. Voluerit etiam Deus Romanum pontificem, in tam alt constitutum loco, cautum facere et humilem, ut cum sancto D timore commisso sibi munere fungatur. Intenderit denique Deus dedocere Romanum pontificem illam sapientiam carnis, quae ubi simpliciter et sine respectu humano ullo veritas revelata tota et plena praedicanda esset, importunis opportunitatis considerationibus a via rectissima sinat se aliquantulum abduci [107]). In Honorio ponitur nobis ante oculos pontifex, qui, ut ait Colombier [108]), „non omnem vigilantiam adhibuit, quam munus eius postulabat, dormire sivit in manibus su gladium ipsi a Deo commissum. Quare Deus eum anathematis gladio tradidit; unde videre possumus, quantum zelum habeat Deus pro fide ecclesiae conservanda; et omnes Romani pontifices sciunt, Providentiam divinam summo rigore punire in Romano pontifice defectum, qui pastorem cuiuscumque alius ecclesiae vix impediret, quominus caelitum ab ecclesia honores consequatur."

Romae 12. Aprilis. *P. Sinthern.*

EXTERNA AD NOS PERTINENTIA.

G. Hölscher, **Kanonisch und Apokryph.** Ein Kapitel aus der Geschichte des alttestamentlichen Kanons. Lpzg. 1905. M. 2.

Hoc libro impugnatur sententia circa a. 130 a. Chr. n. iam extitisse canonem quendam absolutum librorum Hebraeorum et statuitur libros canonicos a non canonicis distinctos esse inter 130 a. Chr. n. et aetatem Hillel et Šammai.

A. Lehmkuhl, **Probabilismus vindicatus.** Friburgi Br. 1906. VIII + 126 p. De systemate morali multae sententiae propositae sunt, et nonnullis damnatis ne in ecclesia catholica quidem lis dirempta est: inter probabilismum et aequiprobabilismum. Cur illi diffidant ratio est, quia videtur esse contra rationem, ut opinionem in usu sequamur, quam minus probabilem iudicamus. Conatum ex intimis rationibus probandi, solam eam legem obligare posse, quae subiective ut certa cognoscatur, nostrae Slavorum litterae iam attulerunt I, 68—9. *L.* evertit principium tutiorismi de conformanda voluntate humana cum lege aeterna. Decretum Innocentii XI. (a. 1680), de cuius ortu Gonzalez in praefatione ad tractatum succinctum (Dilling. 1691) narrat, quodque praeceptum disciplinare tantum est idque valoris particularis, non universalis, potius probabilismo favere ostendit.

K. Gross, **Die russischen Sekten.** I. Bd.: Die Gottesleute (Chlüsten). Leipzig 1905.

Chrest Andrutsos, Αἱ περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν βάσεις. Constantinop. 1905.

Dictionnaire d' archéologie chrétienne et de liturgie t. I. 1903—6.

Haud scio an nullum aliud opus aptius sid ad progressus doctrinae catholicae demonstrandos quam hoc. Pauca quidem nomina invenies subscripta — propterea fortasse opus lentius procedit — sed doctissimus

[107]) Cf. Scheeben, l. c. 117.
[108]) Études 1870 II, 548.

quisque electus est. Nec editorum laus celanda est, qui opus omnibus artis subsidiis large instruunt, licet neque haec res humana a mendis libera sit.

In tanta rerum copia, quae hic comprehenditur, nihil mirum est, si etiam res, quae ad nos pertinent, doctissime tractatae, crebro inveniantur. *H. Leclercq* sub voce Ame. IX. L'introduction de l' âme dans le paradis (c. 1513—9) egregie composuit, quae alibi disiecta hac de re reperiuntur. Ex inscriptionibus ibi allatis notamus hanc, circiter a. 275, quae martyrem testatur statim caelo frui (De Rossi, Inscrip. christ. urb. Romae. 1888 t. II., p. I., proem. p. X.): „Iam videt et sentit magni (spectacula regni) et bene pro meritis gaudet sibi praemia reddi, tecum Paule tenens calcata morte coronam: nam fide servata cursum cum pace peregit."

Ab eodem scriptore tractatur Le séjour de l' âme dans le sein d' Abraham (c. 1522—42). Haec quaestio, de qua hic iam actum est (II., 309—313) controversa est inter Graecos et Latinos. Ultimus Anthimus patriarcha in encyclica a. 1895 Latinis sententiam quam tenent exprobravit.

L. communem fuisse persuasionem existimat martyres sine mora caelum intrare; de aliis autem fidelibus defunctis alios sensisse, caelum clausum eis esse ante resurrectionem, alios iustis animabus statim post mortem aditum ad Deum patere. Eodem fere tempore, quo Tertullianus scripsit: „N u l l i p a t e t c a e l u m terra adhuc salva." (De anima 55. M. II., 789), Romae inscriptio facta est: „Marcianus, neophytus, recessit. C a e l i t i b i p a t e n t. Vive in pace." (Cabrol et Leclercq. Monum. eccl. liturg. Paris. 1902, I., n. 3435.)

Sententia de beatitudine demum post resurrectionem iustis concedenda coniungebatur cum sententia chiliastica et cum ea per liturgias divulgabatur. In sinu Abrahae esse significabat gratiam primae resurrectionis exspectare; id invenimus in S a c r a m e n t a r i o G e l a s i a n o (Muratori, Liturgia Romana vetus. Ven. 1748, I., 749. 750), in M i s s a l i G o t h i c o (ibid. II., 578. 655), in S a c r a m e n t a r i o G a l l i c a n o (ibid. p. 950: „In Abrahae sinu eum digneris excipere et in consortio primae resurrectionis suscitare iubeas"). Simili modo secundum *L.* sentiebant P a p i a s (Euseb., H. e. 3. 39. M. 20, 296 s.; Pitra, Spicil. Solesm. Paris 1852, I., 1. 2. 3; prolog. IV. V. VI.; Hieron., De vir ill. 18. Lips. 1896, p. 17. 88. 89), C e r i n t h u s (Euseb. H. e. 3, 28; 7, 24. 25), pseudo-B a r n a b a s (ed. Funk, Tüb. 1887, I., 47), s. I u s t i n u s (C. Tryph. 80. 81), s. I r e n a e u s (C. haer. 5, 31. M. 6, 1208; cf. Petavius, De Deo 7), T e r t u l l i a n u s (Adv. Marc. 3, 24. M. 2, 384), s. H i p p o l y t u s (Photius, Bibliotheca cod. 202. M. 103, 673), scriptores librorum S i b y l l i n o r u m (Alexander, Excurs. ad Sibyllina. Paris 1841, 476 s. 533. 534), C o m m o d i a n u s (Instruct. 2, 3. Cp. scr. eccl. p. 63), s. M e t h o d i u s (Conviv. 10 virg. 9, 5. M. 18, 189), s. V i c t o r i n u s M. (De fabr. mundi M. 5, 309; Schol. in Apc. 20. M. 5, 342), L a c t a n t i u s (Instit. divin. 7, 14. M. 6, 780), A p o l l i n a r i u s (Hieron., In Is. 18, 65. M. 24, 653), G r e g. N a z. (Ep. 102. M. 37, 197), s. A m b r o s i u s (M. 14, 995, 589), s. A u g u s t i n u s (De civ. D. 20, 7. M. 41, 666 s.), I u l i u s H i l a r i a n u s (De durat. mundi 16—19. M. 13, 1104 s.), s. G a u d e n t i u s (tract. 3, M. 20, 861 s.), M a r i u s V i c t o r i n u s (Gal. l. 2. ap. Mai, Script. vet. nova coll. 3, 2, 39), S u l p i c i u s S e v e r u s (Hieron., De vir. ill. c. 18. Lips. 1896, 19; Ezech l. 11, 36. M. 25, 336 s.).

Quam late patuerit haec opinio, multae inscriptiones testantur. Etiam ubi non excluditur expresse sententia opposita, aliqua praesumptio stat pro illa, si adhibentur voces, quibus alias manifesto exprimebatur, etsi verum sit, voces illas e Iudaeorum ritu sumptas esse potuisse, quod certe nonnulla monumenta eum Iudaicis (Garrucci, Cimitero ebreo di vigna Randanini Roma 1862, p. 35. 44. 56. 68) comparata ostendunt (cf. Kaufmann, Die sepulcraren Jenseitsdenkmäler. Mainz 1900 p. 56). In epitaphiis anima dicitur versari in sinu Abrahae (Rossi, Inscript. christ. urb. Rom. 1857, I., p. XXVI.); in gremio Abrahae („[felici merito] hic sociabitur ante tri[bunal interea] in gremio Abraham cum pace quiescit]. Cp. inscr. Latin. X., 1370); ἐν τόπῳ ἀναπαύσεως (Rivista di filologia 1874, t. II., p. 213, nota 1); ἐν κόλποις 'Αβρὰμ

καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ (De Clarac, Inscr. grecques et rom. du musée du Louvre. Paris 1839, pl. LXIX., n. 858); expetitur eis τόπος ἀναψύξεως (Corp. inscript. Graec. t. IV., 9533); Ὁ θεὸς ἀνάπαυσον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς κόλποις Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ (Cp. inscr. Graec. t. IV., 9128. 9130. 9132. 9133. 9135); ἀνάπαυσον τὴν ψυχὴν . . . ἐν τόπῳ φωτεινῷ . . . ἐν τόπῳ ἀναψύξεως (Cp. inscr. Graec. t. IV., 9121; sim. C. Kaufmann, Die sepulcr. Jenseitsdenkmäler Mz. 1900, 68 sq.; eadem oratio est in euchologio Graeco, Rom. 1873, 251)

In liturgia similia occurrunt. De Graeca cf. Goar, Euchol. Ven. 1730, p. 428. 434. 442. 452. 465. 469. 472. 474 (de infantib.). 478. — Et Graeca quidem liturgia nec martyres excipiebat: Renaudot, Liturg. orient. coll. Paris 1716, II., p. 444 sq. (consolare eos in habitaculis, in quibus requiescunt).

In liturgia Romana legimus formulam: „Tribuas eis, Domine, delictorum suorum veniam in secreto receptaculo, ubi iam non est locus poenitentiae“ (Muratori, Liturg. Rom. vet. t. II., p. 951).

In liturgia Syriaca notat *L.* non videri idem teneri.

Ceterum, quid sinus Abrahae significaret, clarum non erat; cf. Augustinus, Conf. 9, 3; Greg. Naz. Or. 7, 17 (M. 35, 776); Prudent. Cathemer. 10, 149. M. 59, 886; Renaudot, Liturg. orient. coll. Par. 1716, II., 267; Goar, Euchol. Ven. 1730, p. 569.

Epitaphia, quae caelum (mercedem obtentam) clare designant, rara sunt. Ubi de pace (sed cf. Kaufmann, Die sepulcr. Jenseitsdenkmäler p. 44 [„in pace cum Deo“], p. 49 [„εἰρήνη σοι ἐν οὐρανῷ“; „sub aeterna pace“]), de commoratione cum sanctis mentio occurrit, dubia esse *L.* dicit; sed certe non concedemus *L.*, formulam „in bono“ indicare sententiam de beatitudine demum post resurrectionem concedenda, secundum „authenticam“ (?) interpretationem Cassiodori (Cf. Kaufmann, l. c. 56). Quanta certitudo sententiae catholicae iam saec. VI. tributa sit, ex epitaphio papae Felicis IV. († 530) apparet; „Certa fides, iustis caelestia regna patere.“ (Le Blant, Inscr. chrét. de la Gaule II., 411; De Rossi, Inscr. christ. urb. Rom. 1888. II., 126. 57). In aliquibus epitaphiis ipsa quoque dubitatio exprimitur: „Quisquis post mundum aetherias conscendere plagas posse putat iustos, Marcellinum quoque credat presbiterum caeli sedes habitare quietas“ (Gazzera, Delle iscrizione cristiane del Piemonte. Torino 1849, p. 105. 106).

F. Cabrol sub voce Anamnése (1880—96) tangit quaestionem de epiclesi. Epiclesis enim nonnumquam commiscetur cum anamnesi in variis liturgiis, in aliis sequitur eam. Anamnesis autem inscribi solet: Post secreta. Post mysteria. In eadem saepe exprimitur consecratio perfecta (De liturgia Romana cf. Baumstark, Lit. romana e lit. dell' Esarc. Romae 1904 p. 116; de aliis Thomasi-Vezzosi, Opera t. VI., p. 245. 269. 338).

Invocatio Spiritus s. in multis liturgiis deest vel paene ad nihil redacta est (quod tamen etiam de verbis consecratoriis in nonnullis liturgiis dicendum est; cf. *C.* in hoc opere col. 1914).

Canon historicum processum exhibet: relationem de cena, consecrationem panis et vini, memoriam passionis, mortis, descensus ad inferos, resurrectionis, ascensionis, pentecostes, quae missionis Spiritus s. mentio locum dat invocationi, qua, cum duarum personarum functiones iam expressae sint, Spiritus s. functio commemoratur: „C'est le Fils, qui est immolé en sacrifice pour les péchés du monde. La victime est offerte au Père et l'Esprit-Saint vient, par son operation sanctifiante, achever, compléter, parfaire la sainteté du Sacrifice“ (1895).

Eadem quaestio de epiclesi tangitur ab eodem viro doctissimo in capite, quod inscribitur Anaphore (1898—1918), col. 1915. . Cum Neale (A history of the holy eastern Church t. I., p. 496) dicit in universum aestimanti ecclesiam orientalem credere panem et vinum in corpus et sanguinem Christi transformari verbis institutionis aeque ac Spiritus s. invocatione; si alterutrum desit, Eucharistiam invalidam esse*). Concedit autem

---

*) Similiter K. Zaruckij, Nedavnyja javlenija v rimsko-katoličeskom i protestantskom mirě. M. 1878, p. 130 sentit: „Sḫema (propositum vetero-

in liturgia Ioannis Chrys. et in liturgia Nestorianorum aliisque epiclesin talibus verbis compositam esse, ut negari nequeat invocationem Spiritus s. haberi causam transsubstantiationis. Etiam in nonnullis Post pridie Gallicis vel Mozarabicis similia occurrunt. Notandum est etiam hoc, Gallicanum vetus (Thomasi—Vezzosi, opera t. VI., 371), anaphoram Serapionis (post verba institutionis: Verbum sanctum tuum, Deus veritatis, inhabitet hunc panem, ut fiat corpus Verbi etc.; cf. Duchesne, Christian worship 1903, 75), anaphoram ritus praesanctificatorum in liturgia Iacobitarum (Journal of theolog. Studies oct. 1902, 69 s.; avril 1904, 369 s.) in epiclesi habere invocationem Verbi. Rel. deinc. pers.

La Civiltà Cattolica. Anno 57⁰. 1906 — Vol. 3. (15 sett.)

Della evoluzione del dogma. P. 641—661. Contra evolutionistas ponitur 1⁰ omnem veritatem revelatam habere suam exsistentiam obiectivam, depositam a Deo in mentibus primorum discipulorum et ab his traductam scripto vel ore tenus. 2⁰ Hanc exsistentiam esse realem, dogma non esse in statu meri germinis, antequam definiatur 3⁰ Internam rationem, cur veritas aliqua revelata sit, non esse definitionem ecclesiae sed auctoritatem Dei revelantis. 4⁰ Veritatem revelatam transcendere omne lumen intellectuale creatum; unde conclusionem syllogismi qua talem non esse revelatam. 5⁰ Dogma non pati evolutionem, quia et veritati omni mutatio repugnat et dogma ut verbum Dei iam extra causas exsistat. 6⁰ Proclamationem novorum dogmatum in ecclesia non esse introductionem novae rei sed novam expressionem veritatis implicito modo exsistentis, latentis. — Evolutionistis dogmaticis non favere Newman, ad quem provocant, diligenter ostenditur.

Stimmen aus Maria-Laach. 1907, I. *Jul. Bessmer,* Scholastik und moderne Philosophie. (p. 125—142.)

Novimus, etiam Russos passim praeiudicatis opinionibus hac in re aestimanda teneri. Eadem res a nobis iam tractata est saltem quod ea, quae maximi momenti sunt, attinet (a. I [1905] p. 225—232).

Haec commentatio respicit duas priores, alteram conscriptam ab Ed. Le Roy in »Demain« (15./VI. 1906), alteram a L. Günther in »Natur und Offenbarung« (1906 febr., mart.). Primum propositum et methodus philosophiae scholasticae exponitur. Deinde vis eius laudatur; quae nec iure negligitur, nisi argumenta eius refutantur, et a quocumque ei opera datur, eum praestantiâ suâ sibi devincit. Huius temporis litterae philosophicae e logica laborant. — Tum ea, quae exprobrantur, examinantur et ad veritatem revocantur; inquiritur sitne

---

catholicis) možet vnušit', budto naša Cerkov' proiznesenija slov ustanovlenija ne sčitaet suščestvenno-neobhodimym dlja soveršenija tainstva, čego starokatoliki ne primut i čego nikogda ne dopuskala, ne dopuskaet i ne dopustit vselenskaja cerkov'" — P. 131 argumentatur ex instructionibus de eis, quae inter sacrum faciendum accidere possunt (Služebnik, gl. „O slučajah v služenii liturgii priključitisja moguščih v veščeh, v soveršenii i v služiteleh"): „Ašče v samom pričaščenii, potrebiv čast', poznaet hlěb byti rastlěnnyj i t. p., sice da tvorit, siest vzem svěžuju pšeničnuju prosforu, i pročitav nad neju i sotvoriv vsja proskomidijnaja, da izmet agnec, zakalaet že i probodaet i ot sego města načnet: „V noč, v njuže predan byvaše", i slovesa Gospodnja jaže nad hlěbom tokmo glagolati (nad čašeju že ničto že glagolja, da preminet, poneže vsja izrečena byša); čtja že molitvu: „Pominajušče ubo" i „Tvoja ot Tvoih", da podneset točiju diskos s Božestvennym agncem" etc. — Ex antiquo quodam missali Russico manifestum est, antiquitus consensum cum ecclesia Romana hac in re fuisse. Cf. Commentarius authenticus II. Congr. internat. Archeol. christ. (Roma) n. 5. — L. Duchesne, Auton. ecclés. — Égl. séparées. Par. 1896, p. 98—101.

scholastica auctoritati Aristotelis obnoxia, sitne infecunda, sitne methodus logica, formulis gravidata, commutanda methodo psychologica sitne scholastica experientiae inimica, progressus in veritate cognoscenda ignara.

Revue de l' Orient chrétien 1906, N. 1: *Mangenot*, L' origine espagnole du Filioque.

Revue Internationale de Théologie. 1906, Octobre—Décembre Réponse de Son Exc. A. Kiréeff au R. P. Malvy sur l' union des Eglises. p. 787—91.

A. Kirêev, nomen in Russia clarissimum, ad tractatum: »L' Union des Eglises« editum ab A. Malvy a. 1906 Tournai, haec fere rescripsit.

A. Kirêev, generatim consentiens cum auctore, unionem tamen impeditam esse putat.

Ut singula sequamur, de modo procedendi, de necessitate perficiendae unionis eiusque impedimentis agitur.

Modus procedendi praesto est duplex, alter exclusive scientificus, alter practerea quandam comprehendens consuetudinem et amicam benevolentiam, qua fit, ut partes non solum disputent sed etiam sibi fidant. Num posterior sit melior, quis dubitet? Sed consequimur semper propositum, quando bene coepimus? Sperandum est in nostra re, modo ne desperetur de sincera inquisitione veritatis.

In necessitate perficiendae unionis inquirenda non est, cur immoremur. Clamant missio ecclesiae, lucta eius continua cum atheismo et indifferentismo atque ipsa Salvatoris voluntas.

Denique exponitur, quid opportunum huic negotio sit, quid obstet. Maior opinandi libertas, mutatis iam temporibus modo permittitur, quam antea unquam. Propterea etiam utrum »ex Patre solo« an »ex Patre Filioque« procedat Spiritus s. conveniri poterit — »Sed semper«, inquit Kirêev »erit obstaculum insuperabile inter christianos Orientis et catholico-Romanos: illud obstaculum est dogma de infallibilitate Rom. Pontificis »»definitum«« tristissima praecisione, forma insanabiliter categorica (p. 790).« Idem optat: ».... confoederationem ecclesiarum sui iuris (d'Eglises autocéphales) »unitarum vinculo eorundem dogmatum, sed omnino liberorum in opinionibus theologicis, suaque administratione, non habentium aliud caput praeter solum Christum (p. 791).«

Sed quis in ecclesia catholica, destinata pro universo orbe, puritatem et integritatem servabit fidei? Ad hoc obtinendum aut unum commune singulis coetibus caput supremum iuridicum non honoris tantum (v. ibid.) aut immediatum continuum influxum divinum versus singulos coetus independentes statuere cogeris. Alterutrum necesse omnino. Sed utrum elegit fundator ecclesiae? Ipsa facies terrae et historia coetuum a Roma separatarum tibi respondet, omissis interim fontibus theologicis.

Ubi est puritas et identitas fidei in coetibus autonomis et separatis a centro supremo? Dissensione sua in fide evincunt divinam institutionem primatus. — Neque solet Deus, omissis mediis naturalibus continuo adhibere miracula. Omnino nequit insuperabile esse impedimentum, ubi quaeritur vera ecclesia, quae catholica seu destinata omnibus hominibus, certo cognosci debet.

O. Ž.

MISCELLANEA.

De usu linguae slavicae in sacra liturgia.

Duo prodierunt ultimis temporibus Sacrae Rituum Congregationis decreta, quae relate ad quaestionem de usu linguae sla-

vicae in liturgia glagolito-romana magni sunt momenti: primum de die 5. Augusti 1898, alterum de dato 18. Decembris 1906. In utroque decreto usus linguae slavicae in liturgia privilegium reale declaratur itemque statuitur, quaenam lingua, palaeoslavica an slavica vulgaris, in liturgia adhibenda sit. Quae ut omnimode in propatulo sint, optimum ducimus, laudata S. R. Congregationis decreta verbotenus hicce adducere, unde simul patebit, quae sit utriusque decreti ad invicem relatio.

I. S. Rituum Congregationis ad Archiepiscopos, Episcopos et Ordinarios Provinciarum Goritien., Iadren. et Zagrabien. Litterae de usu linguae slavicae in S. Liturgia.*)

Quae praecipue observanda sunt, vel cavenda, circa usum palaeoslavici idiomatis in sacra liturgia, Sacra haec Congregatio jam edixit die 13. Februarii 1892; atque iis opportune significavit Slavorum Meridionalium Episcopis, qui ecclesiis praesunt, ubi ejusmodi praxis invaluit. Quum vero, hac super re, Apostolicae Sedi nova proposita sint dubia, SSmus D. N. Leo Div. Prov. Papa XIII, pro sua erga Slavos paterna sollicitudine, ad praedictas normas enucleandas et firmandas, omnemque removendam perplexitatem, grave hoc negotium peculiaris coetus S. R. E. Cardinalium examini submitti jussit.

Re igitur in omnibus mature perpensa, attentisque Summorum Pontificum Constitutionibus et Decretis, praesertim Innocentii IV, qui Episcopis Senien., a. 1248, et Veglen., a. 1252, slavica utendi lingua concessit licentiam, in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo ex ipsius varietate litterae sententia non laedatur; item Urbani VIII, cujus jussu a. 1631 libri liturgici glagolitice editi sunt, ad usum ecclesiarum, ubi hactenus praefato idiomate celebratum fuit, nisi maluerint latino; nec non Benedicti XIV, qui novam ipsorum librorum editionem, a. 1754, authenticam declaravit, pro iis, qui ritum slavolatinum profitentur; ac demum Pii VI, qui a. 1791 Breviarum ejus auspiciis denuo impressum recognovit, iidem Emi Patres eas quae sequuntur regulas statuerunt, illasque Sanctitas Sua ratas habuit, adprobavit et in posterum ab omnibus inviolate servari mandavit:

I. Usus palaeoslavicae linguae in sacra liturgia considerari et haberi debet velut reale privilegium certis inhaerens ecclesiis, minime vero ad instar privilegii personalis, quod nonnullis sacerdotibus competat.

Episcoporum igitur officii munus erit, in unaquaque dioecesi quam primum conficere indicem seu catalogum ecclesiarum omnium et singularum, quas certo constet, in praesens ea concessione rite potiri.

Ad dubia porro amovenda, asserti privilegii probatio desumatur ex documentis ac testimoniis, quae in tuto ponant et probe demonstrent, illud invaluisse et reapse vigere triginta saltem abhinc annis; quod temporis spatium in re praesenti tamquam sufficiens habetur ex indulgentia speciali Sanctae Sedis.

Si quae deinceps controversiae aut difficultates in ejusmodi probationum negotio oriantur, illas Episcopi Sacrae Rituum Congregationi subjiciant, rerum adjuncta explicate et distincte exponendo, pro singulorum casuum solutione.

*) Canoniste contemporain 1899 pag. 49—52.

II. Praedicto ecclesiarum privilegiatarum indice semel confecto et publicato, nulli prorsus licebit, in aliis ecclesiis, quacumque ratione vel quovis praetextu, linguam palaeoslavicam in sacram liturgiam inducere: si quid vero secus aut contra contigerit attentari, istiusmodi ausus severa coercitione reprimantur.

III. In ecclesiis, quae supra memorato gaudent privilegio. Sacrum facere et Officium persolvere publica et solemni ratione, permissum exclusive erit palaeoslavico idiomate quacumque seclusa alterius linguae immixtione. Libri ad Sacra et ad Officium adhibendi characteribus glagoliticis sint excusi atque ab Apostolica Sede recogniti et adprobati: alii quicumque libri liturgici, vel alio impressi charactere, vel absque approbatione Sanctae Sedis, vetiti omnino sint et interdicti.

IV. Ubicumque populus sacerdoti celebranti respondere solet, aut nonnullas Missae partes canere, id etiam nonnissi lingua palaeoslavica in ecclesiis privilegiatis fieri licebit, idque ut facilius evadat, poterit Ordinarius fidelibus exclusive permittere usum manualis libri latinis characteribus, loco glagoliticorum exarati.

V. In praefatis ecclesiis, quae concessione linguae palaeoslavicae indubitanter fruuntur, Rituale, slavico idiomate impressum. adhiberi poterit in sacramentorum et sacramentalium administratione, dummodo illud fuerit ab Apostolica Sede recognitum et probatum.

VI. Sedulo curent Episcopi in suis Seminariis studium provehere cum latinae linguae, tum palaeoslavicae, ita ut cuique dioecesi necessarii sacerdotes praesto sint ad ministerium in utroque idiomate.

VII. Episcoporum officium erit, ante Ordinationem sacram, designare clericos, qui latinis, vel qui palaeoslavicis ecclesiis destinentur, explorata in antecessum promovendorum voluntate et dispositione, nisi aliud exigat ecclesiae necessitas.

VIII. Si quis sacerdos, addictus ecclesiae, ubi latina adhibetur lingua, alteri debeat ecclesiae inservire, quae palaeoslavici fruitur idiomatis privilegio, Missam solemnem ibi celebrare, Horasque canere tenebitur lingua palaeoslavica; attamen illi fas erit privatim Sacra peragere et Horas canonicas persolvere latina lingua.

Idem vicissim dicatur de sacerdote, palaeoslavici idiomatis ecclesiae adscripto, cui forte latinae eclesiae deservire contigerit.

IX. Licebit pariter sacerdotibus latini eloquii ecclesiae inscriptis, in aliena ecclesia, quae privilegio linguae palaeoslavicae potitur, Missam privatam celebrare latino idiomate.

Vicissim sacerdotes, linguae palaeoslavicae ecclesiis addicti, eodem idiomate Sacrum privatim facere poterunt in ecclesiis ubi latina lingua adhibetur.

X. Ubi usus invaluit, in Missa solemni Epistolam et Evangelium slavice canendi, post eorumdem cantum latino ecclesiae ipsius idiomate absolutum, huiusmodi praxis servari poterit, dummodo adhibeatur lingua palaeoslavica. In Missis autem parochialibus fas erit, post Evangelii recitationem, illud perlegere vulgari idiomate ad pastoralem fidelium instructionem.

XI. Si forte in paroeciis, quae linguam habent palaeoslavicam, aliquis e fidelibus prolem renuat sacro sistere fonti, nisi Rituali latino baptismus conferatur; vel si qui matrimonium recusent celebrare, nisi latina lingua sacer absolvatur ritus, Parochus opportune illos instruat, moneatque; et si adhuc in propria sententia persistant, baptismum, aut benedictionem nuptialem privatim latina lingua ministret.

Vicissim agatur, in paroecia latinae linguae, si quis slavico idiomate ritus praedictos omnino peragi similiter exigat.

XII. In praedicatione verbi Dei, aliisve cultus actionibus, quae stricte liturgicae non sunt, lingua slavica

vulgaris adhiberi permittitur ad fidelium commodum et utilitatem, servatis tamen generalibus Decretis huius S. Rituum Congregationis.

XIII. Episcopi illarum regionum, ubi eadem in usu est lingua vernacula, studeant uniformi curandae versioni precum et hymnorum quibus populus indulget in propria ecclesia, ad hoc ut qui ex una ad aliam transeunt dioecesim vel paroeciam in nullam offendat precationum aut canticorum diversitatem.

XIV. Pii libri, in quibus continetur versio vulgata liturgicarum precum, ad usum tantummodo privatum christifidelium, ab Episcopis rite recogniti sint et approbati.

Datum Romae, ex Secretaria S. Rituum Congregationis, die 5 Augusti, anno 1898.

C. Card. MAZZELLA, S. R. C. Praef.

D. PANICI, S. R. C. Secret.

II. Decretum de usu linguae Slavonicae in Sacra Liturgia**)

Acres de liturgico palaeoslavi seu glagolitici sermonis usu controversias, quae diu iam in provinciis Goritiensi, Iadrensi et Zagrabiensi dioeceses plures commoverunt, compositas atque adeo sublatas omnino esse oportuit, post ea quae Sacrum hoc Consilium itemque illud extraordinariis Ecclesiae negotiis praepositum, Pontificis Maximi nomine et auctoritate, decreverat. Sed tamen nondum ipsas conquievisse dolendum est; siquidem hic sermo etiamnunc multifariam contra praescriptum usurpatur in perfunctione sacrorum; id quod non modo magnam affert et admirationem et offensionem pietati publicae, verum, cum gravi etiam caritatis pacisque christianae detrimento, Christi fideles fidelibus, vel intra domesticos parietes, hostiles facit.

Tanta obtemperationis debitae oblivio quantae sit aegritudini SSmo D. N. Pio PP. X, facile aestimari potest; Isque, Apostolici officii sui esse intelligens, huiusmodi controversiis imponere finem, nuper huic Sacrae Congregationi mandavit, ut, datis ad Rmos Archiepiscopos, Episcopos et Ordinarios ceteros provinciarum memoratarum litteris, quaecumque Decreto diei 5. Augusti 1898 aliisque deinceps praescripta fuissent***), omnia, nonnullis opportune mutatis revocaret, eaque sancte inviolateque, oneratâ ipsorum Antistitum conscientia, observari iuberet.

Primum igitur, quum eo ipso Decreto cautum fuerit, ut Ordinarii singuli indicem conficerent atque exhiberent omnium suae dioecesis ecclesiarum, quas certum esset privilegio linguae glagoliticae in praesens uti; quumque ei praescriptioni satisfactum non sit, quippe talis index, licet studiose expetitus, desideratur tamen adhuc, eumdem Sacra haec Congregatio praecipit ut Ordinarii omnes intra mensem Iulium anni proximi Apostolicae Sedi exhibeant, his quidem legibus confectum:

ut eae dumtaxat ecclesiae, tamquam hoc privilegio auctae, notentur, in quibus non coniecturâ aliqua sed certis monumentis ac testibus constiterit, linguam glagoliticam ab anno 1868 ad praesens tempus sine intermissione in sacris peragendis adhibitam esse:

**) Acta Sanctae Sedis 1907 pag. 54—58.
***) Cfr. Acta S. Sedis, vol. 31, pag. 310.

ut, eiusdem privilegii nomine, nullae istis adscribantur ecclesiae, ubi in solemnibus Missis latina lingua celebrandis Epistolam et Evangelium cantari glagolitice mos fuerit, eoque minus ubi ista sermone croatico vulgari canantur.

Praeterea, Sacra haec Congregatio, quae infra scripta sunt, approbante item Summo Pontifice, religiosissime observanda edicit:

I. Quandoquidem Apostolica Sedes de usu glagoliticae linguae liturgico opportunum factu censuit, certis terminare finibus quod olim indulserat, usus huiusmodi considerari et haberi ab omnibus debet ut privilegium locale, quibusdam adhaerens ecclesiis, minime vero ut personale, quod ad nonnullos secerdotes pertineat. Quamobrem sacerdotes, qui palaeoslavicae dictionis periti sint, eam adhibere non poterunt, Sacrum facientes in ecclesia, quae hoc privilegio careat.

II. Semel confecto et publicato ecclesiarum privilegiatarum indice, nulli prorsus licebit in aliis ecclesiis, quacumque causa aut praetextu, linguam palaeoslavicam in sacram liturgiam inducere. Si quis vero, saecularis aut regularis sacerdos, secus fecerit, aut id attentaverit, ipso facto a celebratione Missae ceterorumque sacrorum suspensus maneat, donec ab Apostolica Sede veniam impetrabit.

III. In ecclesiis, quae privilegio fruuntur, Sacrum facere et Officium persolvere publica et solemni ratione, permissum exclusive erit palaeoslavico idiomate, quacumque seclusa alterius linguae immixtione, salvis tamen praescriptis ad § XI huius Decreti. Libri autem ad Sacra et ad Officium adhibendi characteribus glagoliticis sint excusi atque ab Apostolica Sede recogniti et approbati: alii quicumque libri liturgici, vel alio impressi charactere, vel absque approbatione Sanctae Sedis, vetiti omnino sint et interdicti.

IV. Ubicumque populus sacerdoti celebranti respondere solet, aut nonnullas Missae partes canere, id etiam nonnisi lingua palaeoslavica, in ecclesiis privilegiatis fieri licebit. Idque ut facilius evadat, poterit Ordinarius, fidelibus exclusive, permittere usum manualis libri latinis characteribus, loco glagoliticorum, exarati.

V. In praefatis ecclesiis, quae concessione linguae palaeoslavicae indubitanter fruuntur, Rituale, slavico idiomate impressum, adhiberi poterit in Sacramentorum et Sacramentalium administratione, dummodo illud fuerit ab Apostolica Sede recognitum et approbatum.

VI. Sedulo curent Episcopi in suis Seminariis studium provehere cum latinae linguae, tum palaeoslavicae, ita ut cuique dioecesi necessarii sacerdotes praesto sint ad ministerium in utroque idiomate.

VII. Episcoporum officium erit, ante Ordinationem sacram, designare clericos qui latinis vel qui palaeoslavicis ecclesiis destinentur, explorata in antecessum promovendorum voluntate et dispositione, nisi aliud exigat ecclesiae necessitas.

VIII. Si quis sacerdos, addictus ecclesiae, ubi latina adhibetur lingua, alteri debeat ecclesiae inservire, quae palaeoslavici fruitur idiomatis privilegio, Missam solemnem ibi celebrare Horasque canere tenebitur lingua palaeoslavica: attamen illi fas erit privatim Sacra peragere et Horas canonicas persolvere latina lingua.

Sacerdos vero, palaeoslavici idiomatis ecclesiae adscriptus, cui forte latinae ecclesiae deservire contigerit, non solemnem tantummodo, sed privatam etiam Missam celebrare itemque Horas canere tenebitur latina lingua; relicta illi solum facultate Officium privatim persolvendi glagolitice.

IX. Licebit pariter sacerdotibus, latini eloquii ecclesiae inscriptis, in aliena ecclesia, quae privilegio linguae palaeoslavicae potitur, Missam privatam celebrare latino idiomate. Sacerdotes vero, linguae palaeoslavicae ecclesiis addicti, eodem hoc idiomate ne privatum quidem Sacrum facere poterunt in ecclesiis, ubi latina lingua adhibetur.

X. Ubi usus invaluit in Missa solemni Epistolam et Evangelium slavice canendi, post eorumdem cantum latino ecclesiae ipsius idiomate absolutum, huiusmodi praxis servari poterit. In Missis autem parochialibus fas erit post Evangelii recitationem illud perlegere vulgari idiomate, ad pastoralem fidelium instructionem.

XI. In ipsis paroeciis, ubi viget linguae palaeoslavicae privilegium, si quis fidelis ostenderit se cupere aut velle ut Baptismus vel sacramenta cetera, Matrimonio non excepto, sibi suisve administrentur secundum Rituale Romanum latinum, et quidem publice, eâdemque lingua habeantur rituales preces in sepultura mortuorum, huic desiderio aut voluntati districte prohibentur sacerdotes ullo pacto obsistere.

XII. In praedicatione verbi Dei, aliisve cultus actionibus quae stricte liturgicae non sunt, lingua slavica vulgaris adhiberi permittitur ad fidelium commodum et utilitatem, servatis tamen generalibus Decretis huius Sacrae Rituum Congregationis

XIII. Episcopi illarum regionum, ubi eadem in usu est lingua vernacula, studeant uniformi curandae versioni precum et hymnorum, quibus populus indulget in propria ecclesia: ad hoc ut qui ex una ad aliam transeunt dioecesim vel paroeciam, in nullam offendant precationum aut canticorum diversitatem.

XIV. Ii libri, in quibus continetur versio vulgata liturgicarum precum, ad usum tantummodo privatum Christifidelium ab Episcopis rite recogniti sint et approbati.

Datum Romae, ex Secretaria Sacrorum Rituum Congregationis, die 18 Decembris anno 1906.

S. Card. CRETONI, Praefectus.

† D. Panici, Archiep. Laodicen., Secretarius.

Velehradii in Moravia

unde per ss. apostolos Cyrillum et Methodium Slavis lux exorta est, ad sepulcrum s. Methodii

tempore feriarum (mense Iulio vel Augusto) proxime accuratius determinando

triduum

paratur exponendis nexibus inter ecclesiam Romanam et Graeco-Russicam.

Ut quam plurimi eo conveniant, qui praelectionibus intersint, rogamus.

Exponetur de tentaminibus unionis; de liturgia ss. Cyrilli et Methodii; quid theologi catholici praestare possint et debeant de ecclesia Rossiaca; de Russorum ad ecclesiam Romanam debita relatione et similibus quaestionibus.

Praelectores invitati sunt et magna ex parte iam promiserunt Dr. F. X. Grivec, M. Hałuščyńskyj, Dr. J. Pachta, F. Snopek, Dr. B. Spáčil, A. Špaldák, J. Urban. Quicumque alius *utriuslibet* ecclesiae theologus idem gratificari voluerit rogatur ut brevi nomen dare velit.

Praeparantes conventum:

Dr. **A. C. Stojan**. Dr. **A. Podlaha.**

Въ **Велеградѣ** (въ Моравіи)

откуда чрезъ Преподобныхъ Кирилла и Меѳодія возсіялъ Славянамъ свѣтъ Святой Вѣры, у мощей Преподобнаго Меѳодія, состоится съ **25аго іюля** текущаго года по **27ое** число включительно

съѣздъ лицъ интересующихся вопросомъ о связи между Церквами: Римской и ГрекоРусской.

Печатая настоящее объявленіе, мы выражаемъ наше горячее желаніе, да бы число участниковъ въ этомъ съѣздѣ было, по возможности, велико!

Предметомъ занятія съѣзда будутъ вопросы: „Попытки единенія"; „Литургія Преподобныхъ Кирилла и Меѳодія"; „Въ чемъ заключается обязанность католическихъ богословъ по отношенію къ Русской Церкви"; „Нормальныя отношенія Русскихъ къ Римской Церкви" и другіе подобные.

Въ качествѣ докладчиковъ (лекторовъ) приглашены Dr. F. X. Grivec, M. Hałuščyńskyj, A. Palmieri, F. Snopek, Dr. B. Spáčil, A. Špaldák, J. Urban, изъ которыхъ большая часть уже дала свое согласіе.

Если кто либо изъ богословов той, или другой Церкви пожелаетъ своимъ докладомъ посодѣйствовать великому дѣлу Единенія Церквей, онъ насъ до крайности обяжетъ, сообщивъ намъ (Прага-IV., 35) объ этомъ въ возможной скорости.

Dr. **A. C. Stojan.** Dr. **A. Podlaha.**

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha, Ad. Špaldák, Pragae.
J. Urban, Cracoviae. Dr. F. Grivec, Labaci. Dr. Luc. Jelić, Jadrae.

Annus III. (1907) Pragae Bohemorum. Nr. 3.

BOHEMICA.

P. František Žák T. J. **O modlitbě prosebné. (De precatione.)** Vzděl. knihovna katolická sv. XLII. V Praze 1907. 100 p.

„Bibliotheca eruditionis catholicae" dirigentibus Dr. Ios. Tumpach et Dr. Ant. Podlaha complures iam apologeticos libros magni pretii edidit. Ad quos opusculum citatum, fructus serii studii atque commentatio gravis momenti accedit. Nam et possibilitas impetrationis rei a Deo petitae a multis doctisque viris negatur, eorumque placita scriptis et sermonibus divulgantur, et gratiarum actiones pro impetratione, quae in foliis catholicis legi consueverunt, etiam a nonnullis catholicis aegre feruntur atque impugnantur.

Hanc igitur duplicem quaestionem 1. „de vi precum et possibilitate impetrationis" et 2. „de certitudine impetrationis et gratiarum actione pro ea" scriptor hic optime meritus modo nec a doctrina alieno et populari tractat, explicat, demonstrat singulari dexteritate.

Praemissis precum in genere et in specie petitionis notionibus non solum e s. Scr., sed etiam ex hominum sensu communi impetrationis possibilitatem ostendit. Genus humanum enim semper et ubique precatum est et precatur. Ratio huius rei manifesto et in ipsa natura humana est quaerenda, quae ut de sua inopia ita de Dei omnipotentia persuasione tenetur; et in ipsa experientia, preces saepe esse auditas. Vix enim, ita iure merito auctor censet, genus humanum universum oraret, si numquam petentibus satisfactum esset. „Medicina, quae numquam probatur, abicitur."

Potiorem partem opusculi (pg. 18—68) Ž. obiectionibus radicitus et cum populari explicatione solvendis explet. Primam sumit e conceptu immutabilitatis Dei. Quam solvens simul modo populari ostendit, precationem ex Dei consilio unam e causis esse in ordine praesenti, causalitatem veram (moralem quidem) e promissione Dei habentem, nec precibus admissis decretum Dei mutari, sed illud solum fieri, quod Deus fieri vult, si homines sint precaturi. — Apte adiungit auctor explicationem, cur modus petendi id, quod Deus vult, sit optimus, et qua ratione non sit inanis petitio rerum, quae Deus absolute — ante praevisam precationem — statuit. — Deinde exponuntur, quae e naturae legibus obici consueverunt. Posita vera Dei Creatoris, causae primae, e qua omnes aliae pendent, notione ostenditur leges naturae

minimo ita esse immutabiles quemadmodum ii, qui contra dicunt, existimant. Causae enim secundae e Deo ut causa creante, conservante et ad actiones earum concurrente pendent. Deus eas naturaliter et praeternaturaliter dirigit. Praeterea efficacia causarum secundarum compluribus conditionibus continetur, quarum si una necessaria deficit, ipsa efficacia deficit. Legum contingentia aptis exemplis illustratur et praeter alia notatur discriminis inter legem naturalem in se spectatam et eius exercitium particulare neglectum fontem esse obiectionum huius generis. —

Modos, quibus Deus, precibus praevisis motus, in mundum et in nos vim exercere possit, hos affert (pg. 39.): „*a*) potest miraculum patrare *b*) concursum suum denegare (sive hoc est miraculum sive non est), eum augere, minuere vel aliter dirigere *c*) providentiâ sua causas existentes ad determinatum finem dirigere *d*) intellectum et voluntatem hominis movere sive hoc miraculum est sive non, quo modo saepe in homine et extra eum multa mutantur; similiter potest puros spiritus movere; *e*) ab aeterno potest ad hoc aliquam legem specialem statuere, quin etiam, determinatam materiae quantitatem, quae secundum naturae leges desideratum effectum habitura sit.“ Uberius haec explicantur duobus capitibus, quibus agitur de dependentia mundi a Deo in concursu generali et in providentia physica et morali. Eis, quae Chwolson (contra Häckel) de „lege energiae“ exposuit, innixus Ž. ostendit, argumenta e dicta lege ducta ignorantiam huius legis arguere, quae ad spiritualia non pertinet. — Paucis tangit etiam id, quod obicitur, nos precantes miraculum petere, quod saepissime non fieri explicat, neque cum fiat, improbari posse, quippe cum recta et iusta petitio vel miraculi tentatio Dei vocari nequeat.

In altera parte opusculi Ž. explicat et probat certitudinem impetrationis totam promissionibus Dei inniti. Quare illam e s. Scr. deducit, unde etiam amplitudinem efficaciae cognoscit atque condiciones, quibus obnoxia est, sive id quod petitur sive modus, quo id fiat, spectatur. Nihilominus etiam rationes philosophicas affert: e testimonio generis humani, e fine et naturâ petitionis. Summam explicationis de infallibili efficaciâ precum, de condicionibus, de petitione donorum naturalium et supernaturalium, de deprecatione pro aliis his verbis comprehendit p. 85: „Efficacia petitionis donorum spiritualium [v. g. perseverantiae, caeli] est infallibiliter certa — ad ea enim dona, exceptis eis, quae sunt (per se et directe) fructus actionum aliarum v. g. paenitentiae, sacramentorum, precatio natura sua fertur. Donorum temporalium impetratio est infallibiliter certa sed multis condicionibus obnoxia, maxime vero relationi ad finem hominis supernaturalem. — Efficacia precum peccatoris certa est in rebus cum ipsius conversione coniunctis, non tamen in aliis. — Efficacia deprecationis hominis iusti pro aliis item videtur esse infallibilis.“ —

His expositis rebus Ž. probandam esse defendit publicam gratiarum actionem pro impetratione, non tantum summatim exhibitam sed etiam de casu aliquo particulari; est enim etiam ea grati erga Deum animi hominum amantis, quos ad fiduciam et ad Dei implorationem movet. Difficultas, quae in casu particulari in statuenda certitudine

efficaciae precationis adest, ut magni sit momenti et prudentiae admoneat, tamen reiciendi ratione dictas gratiarum actiones ius non dat. Nam et votis particularibus Deum adesse est manifestum, et res donum a Deo petitum accipientis tales nonnumquam sunt, ut morali certitudine conici possit, inter donum acceptum et supplicationem adesse nexum causalem. Id quod Ž. aptis exemplis illustrat. Itaque, si hoc reapse contigerit, gratiarum actio est commoda et humana fide digna. Neque maiorem postulat, cum is, qui in publico gratias agit, suam solum persuasionem de precum efficacia exprimit. Periculum scandali in illis, qui ipsi orant, nullum, in infidelibus pharisaicum est. Cautelae tamen in vulgandis gratiarum actionibus adhibendae sunt. *F. Kubíček.*

Fr. Snopek, **Studie Cyrillo-Methodějské. (Studia Cyrillo-Methodiana).** *V Brně 1906.*

Cl. auctor duas sibi potissimum quaestiones enucleandas proponit, et quidem: I. Quisnam auctor legendarum, quae Pannonicae dicuntur, fuerit? II. De orthodoxia sancti Methodii Moraviae archiepiscopi.

Quaestio prior de legendarum Pannonicarum auctore, quas nonnulli nihili facere (Götz), alii nimis forte extollere (Voronov) vellent, in praesens a cl. prof. Venc. Vondrák nuper tractata est qui auctorem ipsarum Clementem Bulg. episcopum Velicensem esse existimat. Cl. vero Snopek, licet in aliis cum prof. Vondrák consentiat, Clementem illum discipulum b. Methodii fuisse negat, inter Clementem Moraviae archipraesulis discipulum et Clementem episcopum Velicensem — qui alias monachus Ḫrabr, auctor scripti „de litteris Slavicis", vocatur [1]) — distinguens. Cf. Slav. l. th. I., 77. Sententiam suam comprobat:

1⁰) ex vitae b. Methodii cap. X⁰, ubi auctor legendae in iis, quae, si discipulus ipsius fuisset, ipse ut testis probare potuisset, ad testimonium Moravorum appellat;

2⁰) ex § 10 scripti de „Litteris Slavorum," ubi auctor testes oculatos SS. Fratrum adhuc vivere affirmat;

3⁰) ex eo, quod in locis s. Scripturae afferendis, versione antiqua a SS. Fratribus confecta minime utatur;

4⁰) ex eo, quod in legendis complura asserit, quae discipulus b. Methodii eo modo narrare vix potuerit; ut in cap. V. b. Methodii post triennium Apostolos reversos esse (quo?), in VI. vero Papam, postquam nuntium de ipsis accepisset, eos accersisse (undenam?). Cf. nebulosam et obscuritate plenam narrationem c. XII—XIV., ubi modo nimis oratorio et declamatorio de b. Methodii adversariis et calamitatibus sorteque scribens, consilia partesque suas imperatori et Photio favendi prodit.

---

[1]) Cl. Snopek inter „legendas Pannonicas" et libellum „de litteris Slavicis" affinitatem videt ita ut legendae nonnisi continuatum opus de lit. Slavicis sit. Sicut hic libellus apologia quaedam litterarum Slavicarum, sic „legendae Pannonicae" apologia liturgiae Slavicae ei videntur esse.

5⁰) ex eo, quod auctor legendarum sese non solum amicum Photii sed errore quoque ipsius de Spiritus Sancti processione infectum ostendit (Cfr. Sermonem Clementis in Nativitatem et Baptismum Domini), quod a b. Methodio discipulisque eius, ut paulo inferius videbimus, longe aberat.

Hinc cl. Snopek legendam Italicam consequenter negat opus esse Clementis-Chrabri, eamque cum P. Martynov S. I. Gaudericho episcopo Veliterno adscribit. [2])

II. Non minoris momenti est quaestio de orthodoxia b. Methodii, post ea praesertim, quae prof. Brückner in vulgus proferre ausus est, in cuius suspicionem, saltem quod ad Spiritus Sancti processionem attinet, plures Slavistae legendis Pannonicis plus aequo innixi, inclinant. Cl. Snopek doctrinâ catholicâ de hac re ex Patribus cum Latinis tum Graecis collectâ, item quaestione de inserendo „Filioque" in Symbolum praemissa, orthodoxiam b. Methodii probat (cf. Sl. l. th. II., 177).

1⁰) ex processu informativo (quem non ex ratione futili factum esse supponit) Hadriani Papae II., qui b. Methodium in episcopum unxit;

2⁰) ex litteris Ioannis Papae VIII. ad Suentoplucum „Industriae tuae," ubi laudatus Pontifex b. Methodium orthodoxum appellat („Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum reperientes, vobis iterum ad regendam commissam sibi ecclesiam Dei remisimus, quem veluti pastorem proprium ut digno honore et reverentiâ laetaque mente recipiatis iubemus.");

3⁰) item ex epistola eiusdem Pontificis b. Methodio a. 881 pro fide data „Pastoralis sollicitudinis tuae curam, quam in lucrandis animabus fidelium Domino Deo nostro exhibes, approbantes, et orthodoxae fidei te cultorem strenuum existere contemplantes, nimis in eodem Domino iucundamur . . ."

Item discipulos b. Archiepiscopi cl. Snopek affirmat ipsos eiusdem fidei orthodoxae fuisse, ac magistrum eorum. Sententiam hanc confirmat et ex instructione Papae Stephani VIII. legatis ad principem Suentoplucum a. D. 885 data „Cum Deo propitio," et ex altera epistola ad principem ipsum „Quia te zelo", in quibus omnino nullam erroris Photii de processione Spiritus Sancti mentionem facit, auctoritate apostolica licere inserere „Filioque" in Symbolum docens. Quod vero attinet ad verba eiusdem epistolae ad principem: „Absit enim, ut Spiritus sanctus credatur de patre in filium et de filio ad sanctificandam creaturam quasi quibusdam gradibus procedere . . ." in vituperium doctrinae b. Methodii discipulorum cedere non posse notat *S.*, cum diversissima sint ab haeresi hyopatoria,

---

[2]) Cl. Wilpert (Le pitture della basilica primitiva di San Clemente Roma 1906) vult dictam legendam s. XII. ab aliquo monacho monasterii b. Clementis Romae completam esse; cl. Rešetar opinionem hanc audacem appellat. Cfr. Archiv für slav. Philologie Berlin 1906 pag. 427.

cuius notam ipsis ut Photianis aliqui inurere vellent! Pontifex verbis sancti Augustini (De Trinitate XV, 27. 48) usus doctrinam catholicam de SSma Trinitate profert. („Spiritus autem sanctus non de Patre procedit in Filium et de Filio procedit ad sanctificandam creaturam: sed simul de utroque procedit . . . .“); verba autem „quasi quibusdam gradibus,“ pontificem in epistolam fortasse ideo inseruisse *S.* indicat, quod adversarii, cum nil aliud haberent, hoc saltem discipulorum doctrinae obiciebant.

Minus nobis probatur salva reverentia tanto viro debita, quod auctor affirmat pag. 120., Ioannem VIII. aeque atque Hadrianum II. inconsultis vel omnino insciis episcopis liturgiam Slavicam permisisse vel confirmasse; non enim hypothesis aliqua propterea est verosimilior, quod eâ res facilius explicantur.

Ut non omnes rationes a cl. auctore allatae iam ex natura rei tales esse, ut nihil dubii relinquant, dici possint, tamen nonnullae vere graves firmaeque sunt; hinc maxima vis opusculi in eo nobis videtur esse, quod sententiae a *S.* prolatae indirectum quasi responsum sunt ad ea, quae de legendis Pannonicis, earumque argumento prof. Brückner asserere non dubitavit. Rationes a cl. Snopek allatae admittunt auctorem ipsarum errore Graecorum de Spiritus Sancti processione infectum fautorem fuisse Photii, produnt studia eius commendandi liturgiam Slavicam, simulque fidei orthodoxae beatorum Fratrum eorumque discipulorum consulitur; quod ultimum, cum authenticis diplomatibus pontificiis non semel roboretur, ut iam alias annotavimus (Cfr. Časopis Katol. Duch. 1907 fasc. I. pag. 36), quaecumque demum difficultates ex textibus legendariis exortae obfuscare proculdubio nequeunt: ***„Admittitur testis, excluditur hostis.“*** ***V.***

Dr. *Ant. Podlaha* et *Kamil Hilbert*, **Metropolitní chrám sv. Vita v Praze.** (Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX století.) V Praze, 1906. 4°, 296 str.; s 404 vyobrazeními a 22 tabulkami. **(Ecclesia metropolitana S. Viti Pragensis.** Pragae 1906.).

In Austriae imperio unius Bohemiae regni artis monumenta fusius topographice descripta sunt — liber enim de Carinthia editus nimis summarie scriptus est — eaque duplici lingua, Bohemica, qua iam 24 volumina edita sunt, et Germanica 17 voluminibus. Volumen cuius titulum indicavimus, vicesimum secundum prioris seriei est et totum descriptioni celeberrimae ecclesiae cathedralis s. Viti dedicatum. Certe, non est in Europae partibus ecclesia, quae habeat tam succinctam et scientifice propositam descriptionem, tot in textu impressis imaginibus ornatam, quaeque parvo pretio ab omnibus, quorum interest, facile comparari possit.

Conspectum operis breviter prae oculis ponemus. Initium fit ab architectura illustranturque venerandae illae reliquiae binarum cryptarum, quae ex ecclesia Romanico structurae genere concepta supersunt; se-

quitur descriptio presbyterii, capellae s. Venceslai et altae turris, quae genere Gothico exstructa sunt, in fine agitur de paucis illis operibus, quae saec. XVI.—XIX. addita sunt (oratorium regium, chorus cantoribus destinatus et duae capellae).

Ad architecturam pertinent etiam multae e lapidibus sculptae intus forisque ecclesiae collocatae figurae, inter quas celeberrima et quasi unica in arte series illa architectorum et fundatorum, quae in porticu superiore presbyterii conspicitur.

Praeterea nobis prae oculis ponuntur veteres delineationes pro hac basilica factae, deinde signacula magistrorum lapidibus insculpta et architecturam commemorans inscriptio.

Inter cetera e lapidibus fabricata opera praeprimis enumerantur sepulcralia principum regumque Bohemicorum monumenta, non solum vetustate veneranda, sed etiam artis perfectione conspicua et quasi quoddam musaeum constituentia; sequuntur alia funebria monumenta et epitaphia; in fine describuntur mensae nonnullorum altarium et statua s. Venceslai Gothico genere elaborata. Inter ornamenta e ligno sculpta etiam nonnulla opera eminent.

Inter parietum picturas primo loco ponenda est celeberrima imaginum series in capella s. Venceslai passionem Salvatoris illustrans opusque musivum olim in externa facie praedictae capellae existens. Pulcherrimae sunt icones quaedam in ligno vel tela depictae, inter quas praecipue habentur quaedam Veraicon cum patronis regni Bohemici et imago s. Lucae Ev. a notissimo pictore Mabuse facta.

Deinde describuntur opera ex argento et aere confecta; antipendia, statuae, cruces, calices, sepulcrum s. Ioannis Nep. cum pluribus statuis totum ex argento conflatum, cancelli. Nonnullae acu depictae telae expositae operis nostri, uti patet, sapienter dispositi, finem faciunt.

Magnum pretium scientificum huius voluminis fundatur praeprimis in exuberanti numero elegantique perfectione verbis interpositarum imaginum, quae non per occasionem factae, sed per complures annos ad id praeparatae sunt. Pars, quae ad architecturam spectat, uberior est quam illa, qua de picturis statuisque agitur. Dolendum, quod non omnes inscriptiones (praesertim fig. 105 et 355) transcriptae sunt nec valor internus aliquorum monumentorum accuratius explanatus. Spero fore, ut in sequenti editione copia detur scriptoribus rem plenius atque copiosius perscribendi.

In calce voluminis post opificum indicem conspectus etiam iconographicus addendus erat et sanctorum et historicarum personarum (e. gr. Caroli IV., cuius imago saepius occurrit) imagines continens.

Nonnulla ad haec breviter notamus. P. 239 loco „Portus Monus" legendum est „Portus Naonis" (— Pordenone in Foroiuliensi comitatu); in eadem pagina inscriptio „Salinarum" explicanda erat (= Salzkammergut); fig. 357 imago s. Ioannis clavis affixa quoad stylum posterior videtur quam pulcherrima ornamenta, fig. 382. deest stemmatum explanatio.

Marburgi. Dr. *Aug. Stegenšek.*

Dr. Fr. Kordač, **Theologie v organismu věd universitních.** Theologiae locus inter disciplinas universitate comprehensas. Pr. 1907 pp. 21.

Ius loci proprii in universitate theologiae catholicae vindicari potest vel ita, ut ostendatur theologiam catholicam et veram esse et fontibus verae revelationis inniti atque utroque modo consideratam inter disciplinas a mente humana cultas primum tenere locum, vel ita, ut demonstretur disciplinarum in universitate tractandarum et non tractandarum criterium non esse dissentientium inter se philosophorum sententias sed unice modum verae doctrinae proprium, quo erudite, subtiliter, accurate omnis quaestio tractatur, nec divisionum in facultates rationem esse divisionem disciplinarum ab hoc vel illo philosopho statutam, verum rei utilitatem ac necessitatem. Cum prior via ab aggressoribus quoque ineatur, scriptor huius libelli, rei catholicae defensor optimus, totus versatur in demonstrando theologiam catholicam, si vera sit — quod utique hoc libello demonstrandum non est — esse fundamentum omnium aliarum disciplinarum. Praeterea argumenta, quibus adversarii docere conantur, rationem theologiae a doctrina alienam esse, refutat. Qui adversarii caeci studio et ira videntur esse, cum, si prodesse vellent, a munere docendi plebem eos potius arcere deberent, qui minore, quam quae universitatem decet, accuratione doctrinae de Deo operam dant, non subtilioris eruditionis copiam velle impedire; scientiae penuriam exprobrarent, non copiam eius augmenti eripere conarentur. — Simile huic libello argumentum tractatur in eiusdem scriptoris libello Germanico »Theologie und Philosophie in ihrer organischen Verbindung mit dem gesammten Wissen und Leben der Menschheit« Prag 1907 pp. 22.

V.

POLONICA.

Maurycy Straszewski **Filozofia św. Augustyna na tle epoki, (Philosophia s. Augustini in luce epochae).** Kraków, Spółka wydawnicza polska, 1905, pagg. 386, mag. 8⁰, pretium 5 cor.

Auctor, professor ordinarius philosophiae in universitate Iagellonica Cracoviae, libro hoc praelectiones suas, quas a. 1902/3 habuerat, collegit et edidit forma etiam praelectionum retenta. Liber constat 12 praelectionibus, quarum quattuor priores sunt quaedam introductio ad philosophiam s. Augustini melius intelligendam. I. Describitur historia et character philosophiae Graecae ante Christum natum. II. Religio christiana eiusque primitiva habitudo ad philosophiam. Necessitas defendendi religionem christianam a philosophis aggressoribus genuit philosophiam christianam. Describitur eius evolutio saeculo II et III, eiusque relatio ad gnosticismum, manichaeismum, neoplatonismum. III. Quale momentum ad philosophiam christianam habuerit vita monastica ostenditur, maximus progressus speculationis christianae in saeculo IV describitur. IV. Res politicae et sociales ab Alexandro M. usque ad finem saeculi IV p. Ch. n.

Praelectione V. iam incipit tractatus de ipso Augustino. Descripto primum statu Africae septentrionalis, vita s. Doctoris exhibetur, educatio eius, influxus varii, praesertim neoplatonicorum et manichaeorum. VI. Theoria cognitionis Augustiniana, doctrina de veritate, certitudine, mediisque hanc certitudinem acquirendi. Iudicio auctoris, s. Augustinus, homo criticus usque ad scepticismum, nihilominus certitudine subiectivi facti existentiae propriae scepticismi doctrinam prostravit.

In quodam sensu ut antecessor Cartesii considerari potest. VII. Agitur de psychologia Augustini, qui hac de parte philosophiae optime meruit. utpote qui primus philosophorum experientia interna maxime usus sit. item qui secus ac Graeci intellectualistae facultati voluntatis eiusque libertati locum suum vindicavit. Propterea et „pater psychologiae experimentalis" dici potest. VIII. Exhibetur theodicea s. Augustini, eiusque relatio ad theodiceam Plotini, aliorum neoplatonicorum. Augustinus et Spinoza. Pulchre ostenditur praestantia doctrinae Augustinianae de ideis divinis prae simili doctrina Platonis. Doctrina de sss. Trinitate, in qua s. Augustinus mentem christianam duxit inter tritheismum et modalismum ac doctrinam neoplatonicam de Trinitate. Prof. Straszewski pluris, quam fas est, aestimat argumenta seu methodum Augustinianam demonstrandi existentiam divinam. Immo, iudicio auctoris, argumenta pro existentia divina s. Doctor non quaerebat. quia „idea Dei erat ipsi evidens et existentia Divina necessaria." Nihilominus eâdem p. 215 exhibet auctor veri nominis argumentum Augustini pro existentia divina, a posteriori nempe ab existentia propria desumptum.

IX. Cosmologia Augustini. Exhibetur Augustiniana theoria de actu creationis, de initio mundi, de sex diebus, de temporis natura, de materia et forma, de conservatione mundi. Biologia s. Doctoris cum hypothesi Darwiniana de origine specierum comparatur. In quaestione de temporis et spatii natura immerito auctor s. Augustinum antecessorem Kantii nominat. Ipse enim p. 254 concedit tempus apud Augustinum esse formam quidem subiectivam intellectus cognoscentis. formam tamen quae habeat fundamentum in mutabilitate rerum creatarum, cum Kantius etiam mutabilitatem inter formas subiectivas intellectus referat. — Discrepantia videtur esse inter assertum, quo prof. *Str.* s. Augustinum idealistis adnumerat et aliud assertum, quo dicit (p. 265): „Etiamsi concedamus mentes humanas apprehendere ordinem (qui est scil. in mundo) suo subiectivo modo, tamen sine dubio ordo ille debet ipsis creatis rebus inesse, alioquin enim neque in mente nostra adesset." Si s. Augustinus esset idealista (sensu communi) nunquam tali modo argumentari potuisset. Pari modo immerito p. 199—200 s. Augustinum subiectivistis adnumerat.

X. De anthropologia Augustiniana disserens, auctor exhibet doctrinam de relatione hominis ad reliqua creata; de malo eiusque momento in morali ordine mundi; de providentia et praedestinatione; de libertate, responsabilitate morali, de gratia divina, de fine vitae humanae. — Cum Graeci philosophi materiam existimarent aliquid potentiale tantum, apud Augustinum est ipsa aliquid actuale. Materia sicut et spiritus sunt pariter opera Dei, quorum nexus in humana natura habetur. Unde in christiana religione non potest materia ita contemni sicut in manichaeismo. — Ratione mali in mundo existentis continuo crescit etiam summa boni (p. 281). — Theologicas quaestiones de libero arbitrio, gratia, praedestinatione, aliis id genus, prof. *Str.* vix attingit. Solutio difficultatum (p. 292—295) vix potest censeri sufficiens. XI. Philosophia historiae impossibilis erat in mundo ethnico. Ad ipsam construendam necessaria erat clara cognitio finis existentiae

generis humani, eiusque unitatis. Religio christiana prima haec docuit. Ad historiosophiam insuper opus est quadam scenographia („perspectivâ") historicâ, nimirum ut mens totam aliquam epocham uno intuitu ex quadam distantia apprehendere valeat. S. Augustinus in confinio duarum epocharum nimirum cultus ethnici iam labentis et christiani, qui tunc oriebatur, invenit condiciones necessarias, ut primus historiosophus esse posset. — Laudatur methodus historica et aposterioristica s. Augustini, et opponitur falsis aprioristicis methodis Hegelii, Comtii, Marxii. Instituitur analysis operis de Civitate Dei. Auctor observat s. Augustinum non sperare fore, ut regnum Dei plene ad verum in hac terra perducatur. Septima epocha pacis non incipit, nisi post iudicium universale; nihilominus opera danda est, ut historia generis humani quam proxime ad imaginem regni Dei in hoc mundo accedat. — Praelectio ultima exhibet repetitionem quandam et ultimas conclusiones ex supradictis. Agitur item de vi, quam philosophia s. Augustini in posteriores generationes habuerit.

Totus liber elegantissimo sermone scriptus probat id, quod in prologo cl. auctor observavit (p. 9): Niejednemu się zdaje, że Augustyn to jakiś zastygły w martwocie teolog, którego poglądy przeżyły się całkowicie, tak że one dla nas ludzi nowożytnych żadnej już nie mogą posiadać wartości. Otóż tym wszystkim, którzy tak myślą, rzucam wyzwanie i powiadam, że Augustyn to na' schyłku starożytności pierwszy człowiek nowożytny. To umysł, który w chwili, kiedy świat klasyczny już ginął, strzelił w górę jak szczyt olbrzymi i patrzy po przez całe wieki średnie aż w nasze czasy." *β.*

St. Załęski T. J. **Iezuici w Polsce.** Tom V. Jezuici w Polsce porozbiorowej 1773—1905. **(Iesuitae in Polonia discerpta.)** Cracoviae 1906. Pars I. 517 + XXI; pars II. 1300.

Hoc tomo finitur ingens opus, quod ante decem annos publicari coeptum est. Eius momentum ad historiam ecclesiae in Polonia est summum, spectata amplissima vi, quam Societas Iesu in vitam religiosam pristini regni Poloniae exercebat. Tomus quintus, complectens volumen X. et XI. totius operis, narrat sortem Societatis post Breve abolitionis Clementinum, historiam servatae in Alba Russia Societatis et res gestas in Galicia usque ad nostra tempora. Ea, quae de Alba Russia dicuntur, magnopere illustrant documenta, quae edere coepit anno 1906 canonicus Godewski in opere „Monumenta Ecclesiastica Petropolitana" Petropoli. Elenchum rerum contentarum his quinque tomis elaboravit ipse auctor in libello Latine conscripto, qui 34 paginas complectitur. Libellus hic tamen non venum it.

Dzisiejsze zadania katolicyzmu w Polsce. Ankieta „Przeglądu powszechnego." **(Publica inquisitio** (enquête) **de iis, quae catholicismo in Polonia praestanda sint)** Kraków 1906. maj. 8⁰ (XVI + 30* + 513 pag.)

Amplum hoc opus complectitur 84 responsa, quae non solum ab episcopis et clero, sed etiam a laicis e statu nobilium aeque ac ci-

vium ad redactionem periodici „Przegląd powszechny“ anno 1906 missa sunt. Thema generalis inquisitionis hoc fuit: „Quaenam catholicismo in Polonia nostra aetate praestanda sint?“ Inter auctores responsorum cernimus e tribus regionibus Poloniae discerptae decem episcopos, permultos professores Universitatum, scriptores laudatos aliosque auctoritate excellentes viros. Non obstante diversitate individuali tot statuum et classium nationis apparet mira unitas in principalibus conclusionibus, quas dictat ubique viva fides, reverentia erga ecclesiam, sincerus amor patriae.

Inter gravissima officia catholicorum in Polonia primario eluce necessitas catholicae actionis socialis, de qua permulta sapienter et practice proponuntur. Cum activitate sociali iungitur in Polonia quaestio nationalis et maxime in Galicia quaestio Iudaica. Emancipatio mulierum iamiam attentionem diligentem postulat, eo magis quo negligentius hucusque catholici hanc flagrantem quaestionem tractabant. Quaedam responsa necessitatem reformationis scholarum et institutionis religiosae, sive theologicae in seminariis, sive popularis in scholis indicant. Neque ea praetermittuntur, quae ad fovendam et promovendam scientiam et artem catholicis facienda sunt. Attamen catholicismus sincerus, naturâ suâ apostolicus, Polonos etiam extra limites propriae nationis excurrere instigat. Una quidem vox Polonis labores ad unionem ecclesiarum conciliandam susceptos exprobravit, simulque adhortata est, ut tutelâ unionis relictâ, abrogatio prohibitionis transeundi ad ritum Latinum procuraretur. Ipse auctor huius postulati iam subiunxit, redactionem utique huic sententiae assensuram non esse. Mutuam conversationem et commercium inter clerum utriusque ritus iam tempore studiorum eamque in rebus theologicis proponit studiosus theologiae in seminario rit. gr. Premisliensi tanquam viam ad futuram amicam conversationem inter utrumque clerum in parochiis laborantem. Pro imperio Rossiaco incumbit Polonis grandis missio cum in re oeconomico-sociali tum in re mere religiosa.

Accuratior delineatio harum singularum quaestionum ad mentem generalis huius inquisitionis limites „Litterarum“ transgrederetur. Lectores e nostro brevissimo compendio supra exarato iam cognoscent librum hunc esse quasi quandam encyclopaediam praesentium necessitatum et desideriorum, quam diligenter pervolvere debeat, quicumque operi catholico in Polonia vires suas impendere velit. Faustissimus successus huius publicae discussionis, sicut vitalitatem catholicismi in Polonia manifestat, ita fructus solidos exspectare permittit. *M.*

Ludwik Kubala, **Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek reformacyi w Polsce. (Stanislaus Orzechowski eiusque influxus in evolutionem et cladem reformationis in Polonia.)** Leopoli 1906.

Monographia haec de eximio scriptore in re politica saec. XVI. multum lucis affert historiae reformationis et ecclesiae catholicae in Polonia, cuius studiosissimus defensor Orzechowski fuit. Ceterum bene meritus auctor pessimistice tractat de unione inter ecclesias separatas.

Postulare unionem a Graecis, Moscoviticis, Ruthenis idem esse fabulatur ac poscere exstirpationem illorum nationalitatis et characteris individualis.

Ad historiam reformationis in Polonia spectant insuper nuper editi libri:

J. Warmiński, **Andrzej Samuel i Jan Seklucyan.** Poznań 1906. XVI + 550.

Opus canonici Warmiński mense Maio 1907 ab Academia Scientiarum Cracoviae praemio dignum est iudicatum ut optima monographia historica, edita anno 1906.

Tad. Troskolański, **Dzieje reformacyi polskiej w latach** 1556—1560. (**De reformatione in Polonia ab a.** 1556—1560) Pars I. 8⁰. pag. 184.

Opus hoc alterum tomum constituit libri „Andrzej Radwan Zebrzydowski, biskup włocławski i krakowski 1496—1560." Leopoli 1905.

M.

Libri recentiores Polonici:

Ks. *Jan Urban*, Św. Józafat Kuncewicz. Kraków 1906. 8⁰ pag. 279.

Ks. *J. Charszewski*, Dyalog polemiczny o tolerancyi religijnej. (Dialogus polemicus de tolerantia religiosa) Warszawa 1906. 8⁰ pag. 55.

Czesław O. Bogdalski, Misye w królestwie Polskiem w r. 1906. (Missiones habitae a Patribus O. Fr. M. provinciae Galicianae in regno Poloniae anno 1906.) Kraków 1907. 8⁰ pag. 101.

Ks. Dr. *Górka*, Cześć Maryi. O pobudkach i środkach nabożeństwa do N. M. P. (De motivis et mediis devotionis B. M. V.) Tarnów, 1907. 8⁰. IV + 479 pag.

Al. Jelski, Dzieje dyecezyi Mińskiej w zarysie. (Conspectus historiae dioecesis Minskiensis) Mińsk 1907. 8⁰. pag. 26.

Ks. *W. Miś*, Czy małżeństwo jest nierozerwalne? (Estne matrimonium indissolubile?) Stanisławów 1907. 8⁰. pag. 75.

Ks. *P. Semeneńko* C. R, Credo. Chrześcijańskie prawdy wiary (Veritates catholicae fidei). Kraków 1907. 8⁰. pag. 285.

Ks. *A. Pleszczyński*, Dzieje Akademii duchownej Rzymsko-katolickiej Warszawskiej. (Historia Academiae religiosae Romano-catholicae Varsoviensis) Warszawa 1907. 8⁰. pag. 253 + LV.

RUSSICA.

E. Golubinskij. **„Къ нашей полемикѣ съ старообрядцами. (K našej polemikě s staroobrjadcami).** Изданіе второе, исправленное и дополненное. (**Ad certamina nostra cum veteroritualistis).** Mosc. 1905. pp. 260, 1·70 R.

Russi praesertim primis decenniis saec. XVII in ritibus a Graecis paulum differebant librosque liturgicos habebant non in omnibus

cum Graecorum libris concordantes. Quam rituum discrepantiam cum Nicon, patriarcha post Iosephum factus, tollere decrevisset, causa novae sectae (старообрядцы, qui sequuntur veteres ritus — ab aliis раскольники, schismatici nominati) exstitit. Quod Niconis opus sectaeque originem alii aliter explicant. Mutatis nunc rerum et temporis circumstantiis Golubinskij articulos, quos in variis commentariis periodicis, praesertim in Moscoviensi Bogoslovskij Věstnik (anno 1892) de hac quaestione scripserat, in unum collegit et separato libro iam secunda vice edidit. Finis, quem auctor hoc libro prosequitur, hic est: α) argumentationes, quas polemici contra staroobrjadcy faciunt, partim corrigere; β) eis novam lucem affundere; γ) de differentiis inter orthodoxos et sectae asseclas indicare; δ) auctorem a conniventiae erga schisma obiectione liberare.

Liber in duas dispescitur partes. In prima parte (p. 1—152) de quaestionibus generalibus; in secunda (p. 153—238) de specialibus sectae ab orthodoxis differentiis sermo est. In priore parte praeprimis de separatione ab orthodoxis Niconis tempore facta et de causis huius divulsionis disseritur. Qua in quaestione auctor diversam a multis polemicis tenet sententiam. Opinionem eorum, qui huius sectae originem a privata quorundam contra patr. Niconem animi abalienatione derivant (cf. p. 81 sq.), futilem esse firmis argumentis ostendit (p. 76 sqq) suamque multis rationibus innixam proponit. Secundum ipsum res ita sese habuit:

Russi simul cum fide etiam ritus officiumque divinum a Graecis acceperunt. Tunc autem temporis, cum Russi a Graecis in rebus divinis initiati sunt, ritus nondum evoluti erant magnaque diversitas in ritibus librisque liturgicis vigebat. Temporis vero successu cum episcopi Graeci maiorem urgebant unitatem, tum in libris liturgicis praesertim post artis typographicae inventionem maior uniformitas inducebatur. Russi vero quia erant imperitia et ignorantia detenti, ritus cum fidei dogmatibus identificantes, ultro Graecos recentiores de haeresi accusabant ritusque uniformitatem hac de causa ab iis accipere recusabant (cf. p. 3 sqq., 13 sqq., 25 sqq., 145 sqq.). Russi autem (intellige Moscovienses, cf. p. 34 sqq.), ut ita de posterioribus Graecis iudicarent, sequentibus rationibus adducti sunt: α) ignorantia, qua ritus cum dogmatibus identificabant; — β) factis quibusdam historicis, quae suo arbitrio explicabant. Erant autem haec facta, quae ipsos in hac persuasione retinebant et firmabant: interitus Constantinopolis, synodus Florentina, impressio librorum liturgicorum Venetiis apud catholicos facta (p. 15 sqq.). Immo ex devotionis externae apud Graecos defectu vel moderatione Russi fidem ipsam apud Graecos oppressam esse concludebant (p. 14).

Golubinskij ostendit hanc ratiocinationem hancque ad facta historica appellationem nullam vim habere. Etenim quod synodum Florentinam attinet, Graeci exceptis iis, qui synodo intererant, synodi decreta dogmatica recipere recusarunt, in rebus autem ritualibus synodus Graecis plenam libertatem reliquerat (p. 110 sqq.). Idem de rebus liturgicis dicendum est. Quia „вообще творенія восточныхъ отцевъ изданы западными учеными вполнѣ добросовѣстно и такъ хорошо,

какъ самимъ грекамъ, а равно и намъ русскимъ, никогда бы ихъ не издать, такъ что отъ грековъ и отъ насъ русскихъ они заслуживаютъ величайшей благодарности.“ (Opera orientalium patrum ab occidentalibus universim tam bene et critice edita sunt, quam a Graecis atque etiam a Russis edi nullo modo potuerint) (p. 121). Et alio loco: „Что греки долгое время печатали свои богослужебныя книги въ Венеціи, это совершенная правда; но чтобы венеціанскіе латинскіе типографщики, печатавшіе для нихъ книги, повреждали послѣднія во время печатанія и вносили въ нихъ свои латинскія ереси и погрѣшенія, это совершенная неправда.“ (Latinos typographos, qui Venetiis pro Graecis libros imprimebant, impressionis tempore libros vel corrupisse vel opiniones Latinorum in eos induxisse, falsissimum est) (p. 123).

Quam Russorum opinionem, qua Graecos quasi haereticos esse existimabant, communem fuisse, multa argumenta comprobant (p. 83 sqq). Tamen in veris haereticis Graecos, licet eos fidei orthodoxae depravatores iudicaverint non numerabant (p. 101 sqq.).

Sectae igitur origo inde ortum suum ducit, quod, cum patr. Nicon ritus librosque liturgicos iuxta recentiorum Graecorum exemplaria ad uniformitatem iam redacta corrigere iussisset, — multi homines, qui Graecos falso fidei depravatores declarare non desistebant, contra Niconis decreta insurgentes, schismatis patres effecti sunt (cf. 13 sq., 92 sq., 107 sqq.).

At quomodo maior Russorum pars eaque sanior suam de Graecis ut haereticis opinionem mutavit? Patr. Nicone praeeunte id factum est; — is enim, cum a patr. Hierosol. Paisio (p. 28 sqq.) et a metropolis Kioviensis (quae hac opinione infecta non erat) professoribus, — respective ab Epiphanio Slovineckij, librorum liturgicorum interprete, — quos imperator ad docendum in Academiam Moscoviensem invitaverat (p. 34 sqq.), — de eiusdem opinionis falsitate ipse edoctus esset, huic fortiter restitit eamque omnibus viribus debellavit.

Licet autem Russi vel potius Nicon iniuriosam suam in Graecos opinionem deposuerint, ritus tamen dogmatibus annumerare non destiterunt (p. 58 sqq.); quae opinio etiam hoc tempore, licet minore ambitu, suam exercet vim. Eam autem de Graecis persuasionem fuisse iniustam, tum ex ritus notione, tum ex rituum apud Graecos evolutione, manifeste patet. Russi enim eo tempore, cum apud Graecos et rituum diversitas vigeret, unam ritus ab ipsis formam acceperant. Cum vero Graeci postea ritus ad unitatem redegissent, eo ipso diversitatem a Russis in ritibus induxerunt. Russi vero ob suam de Graecis opinionem, cum manuscripta ritualia imprimebant, non ad recentiorum Graecorum libros liturgicos impressos, sed ad antiquiora manuscripta, quorum alia ab aliis differebant, recurrebant. Nicon vero, cum suam de Graecis opinionem mutavisset, non ad manuscripta, sed ad recentiorum Graecorum libros liturgicos recurrit (p. 27 sqq., 59 sqq., 107 sqq.).

Quae Niconis reformatio, licet necessaria non fuerit, tamen ob ritus cum Graecis identitatem summopere utilis atque conveniens fuit (p. 58 sqq.).

Ex dictis sponte sequitur, modum polemicum contra hanc sectam usque ad praesens tempus adhibitum in multis mutandum esse, — et quod maxime contra ‚raskolniki‘ urgendum sit, id praeprimis esse, ut ostendatur, posteriores Graecos a praedecessorum suorum fide non recessisse ritusque tantum ad uniformitatem reduxisse (p. 76 sqq.).

In parte speciali (p. 153—238) de crucis signo, de cantico ‚alleluja‘, de nomine ‚Iesus‘, ac de verbo ‚vero‘ in 8[0] articulo in Russorum symbolo adhibito, (per quae orthodoxi a ‚raskolniki‘ distinguuntur,) Golubinskij disserit.

Per prima septem saecula christiani crucis signum in fronte, uno digito (ordinarie) imprimebant (p. 155 sqq.). Saec. vero VIII[0] decurrente crucem duobus digitis faciebant (probabiliter, ut sese a Monophysitis distinguerent (p. 158 sqq.). Saeculo autem XII[0] ad finem vergente et XIII[0] incipiente crux tribus digitis formabatur, — qui mos usque ad praesens tempus viget. Cuius rei causa prima erat symbolica, ut ss. Trinitatis mysterium significaretur; — β) secunda (probabilis), ut a Nestorianis, qui duobus digitis utebantur, differrent (p. 161 et p. 163 nota).

Russi autem a religionis christianae incunabulis duobus digitis crucem formabant (p. 163), a saec. XV. eos, qui crucem tribus digitis faciebant, anathemati tradebant (p. 164): at hisce non obstantibus multi erant, qui tres digitos in crucis signo adhibebant (p. 168 sq). Tandem a Niconis tempore exceptis schismaticis, qui raskolniki vocantur, Graecorum posteriorum consuetudo recepta est (p. 6 sqq).

Quod vero crucis signum in benedictionibus adhibendum attinet, haec evolutio locum habuit: a saec. IV[0] benedictionem impertiebant christiani per plenam crucis positionem in vel super benedicendi capite (p. 174 sq.), idque usque ad initium saec. VI[i] uno tantum digito (p. 175). A saec. autem VII[0] digitos ad modum crucis disponebant simili modo atque hodie Graeci in benedictione faciunt (p. 176). Tempore decurrente (saeculis XII—XVI, cf. p. 176 sq.) huic digitorum dispositioni symbolica significatio addita est.

Quod ‚alleluja‘ attinet, inde a saec. V. in Oriente consuetudo inducta est, bis vel ter ‚alleluja‘ decantandi, donec tandem saec. XVII. decretum est, ut ter cantaretur (cf. praesertim p. 201).

At in Russia, ubi dogmata ac ritus aequali in aestimatione erant, per multum temporis spatium dissidia hac de causa excitabantur (praesertim in Pskov), donec a synodo, quae ‚Stoglav‘ dicitur, ut bis recitaretur, statutum et trina recitatio ut Latina haeresis reiecta est (p. 205 sqq). Quam consuetudinem „raskolniki“ etiam hoc tempore retinent. Nicon vero saniore Russorum parte approbante trinam recitationem induxit (p. 218).

Nomen vero Iesus apud Russos (de Graecis non potest esse quaestio) antiquitus usque ad saec. XVI.[um] duplici modo pronuntiabatur et scribebatur: Іисусъ et Ісусъ (Iisus et Isus): a saec. XVI[0] solum una forma, Ісусъ (Isus) adhibebatur (eamque „raskolniki“ etiam praesenti tempore servant); — a Niconis autem patriarchatu pronuntiatur: Іисусъ (Iisus).

In octavo articulo symboli, iuxta verba ‚Spiritum S.‘ occurrit in Graeco textu ‚κύριος‘, quod verbum aliqui ex Russis vertebant: истинный (ἀληθινός cf. „validus“). At a) nullum adest documentum, in quo loco κύριος positum sit αληθινός (истинный); b) quod vero ἀληθινός iuxta κύριος ponitur, id solum saec. XV. in Russia locum obtinet (p. 237). Sin loco κύριος in Russia usurpabatur истинный, huius rei ratio habebatur (cf. Filaret, Istorija russkoj cerkvi, period III, § 30). (p. 235 sqq.)

Post p. 238am Golubinskij addit decretum imperatoris de die 17 (30) aprilis 1905, quo statuitur, ut huius sectae membra, quae omnia orthodoxae ecclesiae dogmata recipiunt, non „раскольники“ (raskolniki), sed „starobrjadcy“ (старообядны) nominentur.

Laudandus est igitur Golubinskij, quod sectae originem eiusque causas, meliore, atque veriore, quam hucusque factum est, modo proposuit. Inde sequitur alium abhinc contra sectam modum polemicum esse usurpandum.

Ut historicus vero optimae notae auctor rem solide multisque documentis innixam egregie tractat. — Maior solum nexus inter singulos (saltem in prima parte) articulos desideratur ultimaque manus operi, ceteroquin solido, apponenda est. Nonnullae quoque res obscuriores (cf. v. g. p. 121) clarius evolvendae erunt.

M. Haluščyńskyj.

Věra i Razum 1906.

I. V., Protoierej Th. Th. Sidonskij i ego filosofskie vzgljady (Πρωτοιερεύς Th. Th. Sidonskij eiusque opiniones philosophicae), VII., p. 230—256 (sectio II—philosophica). Theodorus Theodorović Sidonskij ortus est anno 1805 in pago Arḫangelsk (gub. Tver). Alumnus Academiae Ecclesiasticae Petropolitanae postea ibidem primum docuit idioma Anglicum, deinde philosophiam, atque ut facilius ad eam addiscendam iuvenibus explanaret viam, anno 1833 in lucem edidit Introductionem ad scientiam philosophiae (Vvedenie v nauku filosofii). Propter doctrinas, quas hoc in opere tutatus est, Academiam reliquit ac pastorali ministerio sese addixit; sed anno 1865 ad docendi munus revocatus in Petropolitana universitate philosophiam, deinde theologiam docuit usque ad annum 1873, quo vita defunctus est. Systema philosophicum Sidonskii hic accurate examinatur. Tria is praecipue in philosophia examini subicienda tenebat: determinationem formae τοῦ esse substantiarum mundi realis; explicationem valoris et formationis conceptuum nostrorum; expositionem legum fundamentalium activitatis nostrae: ex his tribus muneribus philosophia distinguitur in logicam, metaphysicam, physicam. Praesertim utilia sunt, quae Sidonskij docet de non repugnantia inter veritates revelationis et rationis et de methodo verae religionis discernendae.

D. Leonardov, Teorija bogovdoḫnovennosti Biblii v aleksandrijskoj školě (Theoria inspirationis biblicae in schola Alexandrina), VIII., p. 375—404. Erudite et copise auctor disserit de modo, mediis, ambitu divinae inspirationis iuxta Clementem Alexandrinum, de eius sententia quoad libros deuterocanonicos et apocryphos, quoad sensum et exegesim Sacrarum Scripturarum. Septemdecim propositionibus totam doctrinam Clementis de divina Inspiratione breviter enucleat. Auctor diligenter evolvit scripta philosophi Alexandrini, et recentiorem litteraturam patristicam plane cognitam habet.

N. Linskij, O vetḫozavětnom elementė v našem bogosluženii. (De elemento Veteris Testamenti in nostra liturgia),

VIII., p. 405—418. Huic scriptioni ansam praebuerunt censurae, quibus Docens A. P. Kadlubovskij in Veteris Testamenti lectiones et psalmos, qui in liturgia orthodoxa leguntur, invectus est. In quodam articulo, qui editus est in Церковная Газета (n. 7) anno superiore orta, et post breve tempus, iussu gubernatoris militaris Ḥarkovii, suppressa, Kadlubovskij singularem emisit sententiam de pravis doctrinis contra caritatem, lenitatem animi, iniuriarum remissionem, quae continentur in Vetere Testamento, praesertim in psalmis, hosque ex liturgia expungendos duxit. Sententiam eius pluries nigro lapillo notat auctor huius articuli.

A. Běljaev, O narodovlastii (De potestate populari). IX., p. 419—444. Presbyter Gregorius Petrov, qui propter liberalismum suum et graves in orthodoxam ecclesiam obiurgationes multa a Synodo passus est, in ephemeride Русское Слово (1905, n. 280) scripsit articulum hoc titulo: Cur nobis necessaria est libertas? In eo hanc sententiam exponit: populum esse verum dominum regionis, et regiminis munus esse populo inservire. Theologicis argumentis hoc axioma tuitus est Petrov, eique theologice respondet Běljaev dolens, quod facundus presbyter misceat divina et humana, et falso politicas aberrationes verbis evangelii nitatur confirmare. Acerrimo calamo scribit auctor huius articuli.

A. Vertelovskij, Ljubov' k Bogu i bližnim v žizni pervyḫ ḫristian po svidětel'stvu istorii cerkvi (Amor in Deum et proximum, qualis fuerit primis temporibus religionis christianae secundum testimonium historiae ecclesiasticae), IX., p. 445—461; X., 515—538; XII., p. 640—664. Probat auctor genus humanum, etiamsi fastigium civilis progressus attigerit, sine religione christiana, quae innititur amori Dei et proximi, verae perfectionis moralis expers mansisse. Hoc primum per viam remotionis demonstrat, exponens condicionem societatis civilis ante Christum natum apud Paganos, Buddhistas, Pharisaeos. Praesertim miserandum statum mancipiorum et feminarum in societate Romana oculis subicit. Deinde ex Evangelio eruit, quaenam sit doctrina de proximi amore, et exquirit, quomodo caritas christianorum aetate apostolica et primis saeculis exhibita sit. Praesertim disserit de prodigiis illius caritatis, quae saevientibus persecutionibus edita sunt, pluresque exponit modos, quibus Christiani fratribus suis tum materiale tum spirituale auxilium praebebant.

S. T. Buddijskaja moral' po buddijskomu katiḫizisu (Doctrina moralis buddhistica et catechismus buddhisticus), X., p. 365—382 (sectio II., philosophica). Auctor rationes enumerat, cur nostra aetate diligenter inquirere oporteat in religionem buddhisticam, quae tam ingentem sectatorum numerum habeat, ac systema religiosum pulchritudinis non expers exhibeat. Cum religio buddhistica praesertim propter doctrinas, quas habet, morales a multis laudetur, eius placita auctor examini subicit, usus versione catechismi buddhistici, quam A. S. Petrunkevič anno 1887 in lucem edidit in commentariis periodicis Russkaja Mysl' (n. VIII). Fundamenta doctrinae moralis buddhisticae innuit, et in quo ascesis christiana ab ascesi buddhistica distinguatur, accurate disserit.

D. Brjancev, Izbranie episkopov v vizantijskoj cerkvi (Electio episcoporum in ecclesia Byzantina); X., p. 479—488. Confirmat quae fasciculo VI archimandrita Georgius dixit de electione episcoporum in antiqua ecclesia. Pastores ecclesiae eliguntur a ceteris pastoribus eiusdem provinciae; populus tantum exprimit desiderium habendi aliquem sibi gratum ut episcopum. Inquirit deinde, quaenam mutationes ab hierarchia Byzantina saeculo XII. in hunc usum ecclesiae inductae sint et desiderat, ut proximum concilium leges statuat, quibus electio episcoporum in Russia meliore methodo perficiatur.

A. Spasskij, Metody missionerskoj propovědi ḫristianstva v pervye tri věka (Methodi praedicationis a missionariis

religionis christianae primis tribus saeculis observatae, XI., p. 553—592. Optima et erudita dissertatio. Ex scriptis Apostolorum et primaevorum Patrum eruit auctor obiectum praedicationis fidei christianae in ecclesia primitiva. Inquirit deinde, quibus nominibus Christiani tribus primis saeculis designati sint, sive a Iudaeis sive a paganis, ac sensum investigat vocis φίλοι, quae apud Apostolum Paulum reperitur. Denique de nominibus propriis, quae in baptismate a primis christianis adoptabantur, disserit, praesertim de nominibus biblicis atque ethnicis, in quae offendit apud scriptores ecclesiasticos.

P. Anserov, Patriaršij sud v drevne-russkoj cerkvi (Tribunal patriarchae in vetere ecclesia Russiaca), XII., p. 593—606. Tribunal patriarchae in Russia iuridicam formam organizationis exhibebat, quae apud Byzantinos vigebat, adiunctis tamen mutationibus, quae ex peculiari condicione ecclesiae Russicae oriebantur. In ecclesia Byzantina exempli gratia tribunal patriarchale erat tribunal trium appellationum; nam divisio administrativa Byzantina continebat παροικίαν, ἐπαρχίαν, διοίκησιν: in Russia e contra erat tribunal duplicis appellationis, cum non haberentur metropolitae. Auctor determinat relationes inter patriarcham et episcopos, et demonstrat supremam auctoritatem iuridicam in ecclesia Russica tempore regiminis patriarchalis non fuisse synodum, sed ipsum patriarcham. Synodus erat tanquam duma patriarchae, qui consilium inibat cum ceteris episcopis de rebus agendis, sed sibi ius vocis deliberativae vindicabat.

A. Spasskij, Obščinnyj stroj drevnią ḫristian i značenie ego dlja missii (Constitutio socialis veterum christianorum eiusque utilitas pro missionibus), XIII., p. 18—37. De sociali aedificio christianismi primaevi auctor erudite disserit. Tenet antiquas ecclesias fuisse particulares atque autonomas, neque in exordiis religionis christianae quemquam suspicatum esse fore aliquando, ut ecclesia tamquam societas universalis totum orbem amplecteretur (!) Colligit deinde, quae veteres scriptores de constitutione communitatum fidelium nobis tradiderunt, de muneribus episcoporum et presbyterorum in praedicatione fidei; de obstaculis, quae diffusio societatis christianae invenit ex legislatione Romana.

D Romaškov, Carskoe samoderžavie po učeniju cerkovnoj molitvy v den' Koronovanija i v den' Vosšestvija na Prestol (Autocratia imperialis secundum preces ecclesiasticas, quae leguntur in die coronationis et in die ascensionis in thronum), XIII., p. 1—17. — Loquitur de titulis, quibus liturgia Russica decorat Imperatorem in precibus suis, eosque explicat praesertim ex interpretatione metropolitae Philareti. Dein ex eis deducit, quaenam sint munera Caris, ac necessitatem tutatur eius praerogativas servandi, ut prosperitas populi obtineatur.

T I. Butkevič, Ob otměně smertnoj kazni (De abrogatione poenae mortis), XIV., p. 1—12. — Πρωτοιερεύς Butkevič declarat suis principiis consonam non esse poenam mortis: eam tamen malum necessarium vocat in difficillimis temporum condicionibus. Quapropter si Duma poenam mortis nititur abolere, nullum huic propositioni suffragium dabit, neque positivum neque negativum.

A. Spasskij. Suždenija jazyčeskoj filosofii o ḫristianstvě (Iudicia philosophiae ethnicae de religione christiana), XV., p. 124—139. Plurimi aestimandae sunt eruditae dissertationes, quibus cl. vir Spasskij in primaevam religionem christianam inquirit. Loquitur in hoc articulo de obiectionibus, quibus Celsus et Porphyrius christianismum aggressi sunt. Deinde ex purioribus fontibus notitias recolligit de diffusione fidei christianae apud divites, litteratos, magistratus Romanos.

I. Ajvazov, Russkoe sektanstvo (De Russicis sectatoribus), XVII., p. 217—237. Asserit sectas, quae in Russia pullulant, gravissimum esse morbum totius ecclesiae orthodoxae, eumque promulgata

lege tolerantiae religiosae peiora mala nunc minari. Breviter ab exordio Russicae ecclesiae variarum haeresum origines enarrat earumque placita religiosa exponit usque ad nostram aetatem.

A. Snegirev, Vl S. Solov'ev i ego religiozno-nravstvennye idealy (Vladimirus S. Solov'ev eiusque doctrinae religiosae ac morales), XVII., p. 143—161; 179—189 (sectio II, philosophica). – Diligenter vitam narrat praeclari philosophi, qui de fide catholica in Russia optime meritus est. Opera philosophica enumerat, ac doctrinas in eis contentas lucide exponit. Praesertim laudat fidem eius, quae totum systema philosophicum informat. Dolet tam praeclarum virum scandalum dedisse orthodoxis, Latinorum dogmatis ac doctrinis inhaerendo, licet tamquam fidelis orthodoxus mortuus sit.

D. Brjancev, O predsobornyh sověščanijah pri Sv. Sinodě i o predstavitel'stvě episkopov (De consiliis ad concilium parandum, quae apud synodum habentur, ac de praesidentia episcoporum), XVIII., p. 269—286. — Falso asseritur, ait Brjancev, ecclesiam Russicam paralysi laborare. Si hoc verum esset, iam actum esset de vita huius ecclesiae; sed inter omnes constare, plurimos episcopos, qui nervi sint organismi ecclesiastici, sanos ac vita praeditos se praebere. Theorias mitigatas ac traditionales defendit contra illos, qui omnia miscere cupiunt in ecclesia orthodoxa. Plura proponit de electione episcoporum et de numero eparchiarum augendo.

A. Palmieri O. S. A.

Simeon Nikol'skij: **Исторія церквей Антіохійской и Константинопольской за время святаго Іоанна Златоуста по его твореніямъ (Istorija cerkvej Antiohijskoj i Konstantinopol'skoj za vremja svjatago Ioanna Zlatousta po ego tvorenijam) Historia ecclesiarum Antiochenae et Constantinopolitanae tempore s. Chrysostomi secundum eius opera.** Отдѣлъ I-й и II-й. стр. XXXV + 164 + 184. Ставрополь-Кавказскій. 1906.

Finis, quem auctor hoc libro prosequitur, est, ecclesiarum Antiochenae et C-politanae statum tempore s. Chrysostomi vigentem, prout in operibus eiusdem s. Chrysostomi describitur, enarrare, testimoniorumque huius patris cum documentis historicis conformitatem ostendere. In ipsa disquisitione aliorum auctorum opera historica ei nonnisi negativam normam praebent (cf. praef. p. IV. sq.). Ad hunc finem suum assequendum Nikol'skij operum s. Chrysostomi nonnisi Russicas versiones Russicasque patrologias adhibet, aliis patrologiis utitur, ut ipsemet fatetur (cf. p. IV.), valde raro: — alia documenta tantum ut indirectum testimonium ad rem illustrandam citantur (cf. ibidem).

In praefatione de s. Chrysostomi vita, de eius operum chronologia porro de quaestione utrum Antiochiae an C-poli conscripta sint, disserit. In operum chronologia Migne (P. G. t. XLVII) sequitur.

Totum auctoris opus in duas dispescitur partes. In prima parte de ecclesiae Antiochenae statu (I., p. 1—164), in secunda parte de C-politanae ecclesiae statu (II., p. 1—184), sermo est. Quod auctor in utraque parte intendit, est, utriusque ecclesiae statum moralem et religiosum depingere; utraque pars primum de ecclesiae morali statu (I. p. 1—48; II. p. 1—114), deinde de religioso statu (I. p. 49—164: II. p. 115—183) agit. In morali autem parte de cleri (I. p. 6—13: II. p. 13—47.), monachorum (I. p. 13—25: II. p. 47—73), societatis (I., 25—47; II., 73—113) vita disputatur; in secunda parte religiosa

de fide, haeresi (I., 49—75, 92—135; II., 115—165), de schismate (I., 75—92; II., 65 - 177), de Iudaeis (I., 135—154), de paganis (I., 154—163) inquiritur.

Quod religiosum utriusque ecclesiae statum attinet, secundum s. Chrysostomi opera, utrobique, Antiochiae nempe et Constantinopoli, templorum visitatio, orationis amor — C-poli paulo minor, — contionum frequentatio simul cum plausibus oratori tributis magni habebatur et observabatur.

In aberrationibus a fide tum C-poli tum Antiochiae iidem cernuntur errores: frequentiora emittuntur iuramenta etiam cum veritatis laesione, — eaedem habentur superstitiones; — eaedem quoque haereses grassantur. Antiochiae magis ad cultum externum quam ad vitam internam attendebatur, — fatum quoque observabatur (cf. I., 59. 67); — Constantinopoli vero propter cleri perversam vitam populus fidem et sacramenta parvi habebat (II., 120 sqq.), — baptismum nonnumquam usque ad mortem differebat (II., 126 sq.).

Differentias, si quae erant, in excessibus, locales circumstantiae efficiebant. Velut Constantinopoli Novatianorum secta suos discipulos habebat, Antiochiae non habebat (II., 155 sqq.). Et contra Antiochiae alter alterum anathemati tradebat. Quae consuetudo ex hoc fonte originem ducit: Eustachio, orthodoxo episcopo, pulso, Arianus episcopus eligitur; at catholici, Eustachiani dicti, Arianorum episcopos admittere recusant, immo et Meletium, cum et ipse ab Arianis electus esset, quaedam Eustachianorum pars recipere renuit. Meletio ab Arianis ex urbe fugato, catholici a duobus presbyteris regebantur, Eustachiani nempe a Paulino, Meletiani a Flaviano. Cum Meletius Antiochiam rediisset, Paulinus dignitatem suam deponere noluit; hicque rerum status diutius durasset, nisi tandem res sic composita esset, ut alterutro mortuo (i. e. Paulino vel Meletio) alter ab omnibus orthodoxis ut legitimus episcopus agnosceretur. Ne vero quisquam episcopalem dignitatem futuro tempore ambiret, anathema dictum est ei, qui hanc dignitatem duobus illis viventibus ambiret vel electionem acceptaret. At Meletiani, anathemate non obstante, post Meletii mortem, Paulino vivente, Flavianum in episcopum elegerunt; eorum exemplum post Paulini mortem et Pauliniani secuti alium (Euagrium) ad episcopalem dignitatem evexerunt. Post Euagrii mortem Flavianus quidem ab omnibus ut verus episcopus agnitus est, — at hic anathematis usus eiusque neglectus fixus in Antiochenorum mentibus mansit atque similem agendi modum propagavit (I., 86 sqq.). Constantinopoli pauperes, ut eleemosynam efflagitarent, saepe adiurationibus utebantur.

C-poli et Antiochiae schisma habebatur: hic Meletiani et Eustachiani (cf. supra), — illic Ioannitae eorumque adversarii. Chrysostomo secunda vice in exsilium misso, qui cum ipso tenebant, ab eius successoribus Arsacio et Attico severe tractabantur (II., 172 sqq.).

Antiochiae — non C-poli — iudaizantium secta erat (I., 135 sqq.). Antiochiae quoque pagani sua iura plenamque libertatem in suis ritibus exercendis postulabant et pro iis acerrime certabant; — C-poli paganis suaviter idque cum successu euangelium praedicatur.

Quod moralem utriusque ecclesiae statum attinet, sequentia e s. Chrysostomi operibus erui possunt: Clerus et monachi Antiocheni vitae sanctitate, proximi amore et zelo populo praelucent (cf. I., 6 sqq. et 16 sqq.); contra C-politanus clerus una cum monachis pecuniae avidus erat, externa pompa, morumque corruptione (cleri cum diaconissis cohabitatione) populo scandalo erat (II., 15 sqq). Diaconissae quoque C-politanae aliaeque virgines Deo dicatae virginitatis votum sine ullo conscientiae remorsu non servabant (II., 47 sqq.); — monachi vero otiosi, vagantes aliisque vitiis etiam peioribus dediti erant (II., 59 sqq.. Populi autem mores utrobique fere iidem fuisse videntur: ex una parte epulae, potus, theatri licet pessimi nimia frequentatio, gravis morum corruptio; — ex altera parte summa pauperies, ad quam tollendam divites manum admovere nulla ratione volunt (I., 26 sqq. et II., 73 sqq.

Auctor, ut iam supra adnotatum est, non adhibet nisi Russicos auctores, — alios vero, qui de s. Chrysostomi operibus eorumque textu, argumento, sensu scripserunt, cum summo ipsius disquisitionis damno, minime consuluit. Opus ipsum nondum, ut videtur, omni ex parte limatum est: plura enim, ut influxus, quem hae ecclesiae de fide, ritibus, sacramentis, doctrina in alias ecclesias exercebant, earum ad imperatores relatio — licet in s. Chrysostomi operibus multa de hisce inveniantur, — in auctoris inquisitione desiderantur. Quae de communismo habet, minime ad veritatem quadrare videntur (cf. II., 93 sqq. Homiliam quoque, quae sub titulo „Iterum insanit Irodiada" inter Chrysostomi opera invenitur, sancto patri adscribit, licet argumenta firmissima contrarium sentire cogant (cf. Monfaucon, opp. s. Chrysostomi. t. XIII. p. 151; F. Ludwig, Der hl. Joannes Chrystomus in seinem Verhältnis zum byzantinischen Hof, Braunsberg. 1883. p. 115 sqq.; Bardenhewer Patrologie, Freiburg, p. 287).

Inter alia auctor basilicam, in qua s. Chrysostomus populum C-poli fidem revelatam edocebat sacramentaque distribuebat, describit Historicum A. Lebedev sequens Antiochenorum, seu synodi Antiochenae (ex a. 378) in concilium oecumenicum II (a. 381) magnum influxum affirmat (I., 97 sqq.) Secundum auctorem per Luciani scholam principia rationalistica fidem evertentia, Antiochiae quoque secta ut rivulus e suo fonte pullulavit (I., 79 sqq.)

Hisce tamen non obstantibus, in libro, quae tum at s. Chrysostomi opera melius intelligenda tum ad ecclesiarum Antiochenae et Cpolitanae historiam distinctius cognoscendam iudare possunt, multa inveniuntur. *M. Halušćyńskyj*

Труды Кіевской духовной Академіи. (Trudy Kievskoj duhovnoj Akademii) 1905. (p. t.)

A. Bulgakov: Francuzskoe duhovenstvo v koncě XVIII. v. (v period revoljucii) (De Gallico clero in fine XVIII. saec.), II., 10—29. Secundum Bulgakov praelati Gallici multiplici ratione ad rebellionem promovendam contulerunt: ipsi enim, licet. ob divitias suas et privilegia hoc potuerint — ut fidei christianae splendor augeretur atque conservaretur, ne manum quidem admoverunt, sed toti rebus politicis vacabant, immo complures ex iis, sic dicti ‚liberi cogitatores' fuerunt. Quae cum ita sint, mirum sane non est, quod inferior clerus vel potius

multi ex eo, qui magna penuria premebantur, rebellionis duces facti sunt. Secundum multos rebellio abusibus remedium allatura erat. Verum praelati hoc intelligere noluerunt, — inferior tantum clerus libere 'Constitution civique du clergé' acceptans ad eamque observandam iureiurando adstringens, »такимъ образомъ авторитетно заявили, что конституція не затрогиваетъ ни догматовъ вѣры, ни уставовъ богослужебныхъ, порядковъ и правилъ церковной дисциплины« (p. 18). Verbo, auctor ecclesiam plene potestati civili subditam supponens, eos, qui iusiurandum emiserunt et ad novas circumstantias sese accommodaverunt, laudat eosque solos recte egisse per longum et latum demonstrat.

Grečeskaja cerkov' v Italii (Ecclesia Graeca in Italia) II., 29—51. Auctor anonymus de ecclesiae in Italia origine, utrum fuerit Graeca an Latina, inquirit. Praeprimis de Italia inferiore agit. Existimat autem ecclesias Italiae inferioris ritum linguamque Graecam habuisse, — saeculo vero III et IV. ritum et linguam Latinam praevaluisse. Argumenta, cum historica documenta desint, ex eo desumit, quod primi principaliores episcopi Siciliae ex Oriente fuerint et Acta martyrum antiquiora lingua Graeca conscripta sint. Cum historici ecclesiarum inferioris Italiae demum saec. VIII, vel altero dimidio saec. VII. Graecum ritum maxime propagatum fuisse statuant, — auctor iam prius hoc factum esse contendit; idque ei opera lingua Graeca saec. IV—X. conscripta evincere videntur.

Quaedam animadvertenda videntur: Primum nescio, an non legitima sit haec auctoris argumentatio: primis duobus saeculis lingua ecclesiastica fuit Graeca, ergo etiam ritus fuit Graecus, — Graeceque populus loquebatur. De rituum enim diversitate primis aerae christianae temporibus nequaquam sermo esse posse videtur. Similiter de altera auctoris opinione, vulgus lingua Graeca usum esse, iudicandum est.

Secundo nulli injuriam factam esse censemus, si saec. III°. lingua Latina ut ecclesiastica per totam Italiam introducta sit.

Et quae de ritus Graeci sorte et persecutione dicit, valde dubitandum est, num factis historicis conveniant (cfr. p. 33 sq.).

N. Petrov: Kievskaja Akademija v getmanstvo Kirilla Gr. Razumovskago (De Academia Kioviensi dominante Cyrillo Razumovskij) II., 51-93.

Petrov de Academiae K. a. 1750—1763. statu disserens, ad haec pervenit: Razumovskij ipse cum cleri influxum et reditus deprimere et minuere conaretur, eo ipso etiam Academiae, quae futurum clerum educabat, non multum favebat nullaque subsidia ei specialia praebebat.

Metrop. Timotheus Ščerbackij (1748—1757), Academiam tantum ut dioecesanum institutum considerans, eam sibi plene subiecit. Non obstante consuetudine ipse professores et rectorem eligebat; disciplinam ac methodum docendi ad libitum mutabat; professores iuxta libros impressos, non e suis scriptis, tradere cogebat; denique nec materialiter multum Academiam iuvabat. Eius successor, Arsenius Migilanskij (ab a. 1758) contrariam sequebatur viam: maiore donavit professores libertate tum in eligendis rectore et professoribus tum in praelectionibus habendis, multum quoque materialiter Academiae succurrebat.

Maximum malum, quo Academia hisce temporibus laborabat, fuit professorum atque ipsius Academiae paupertas, nec non, quod professores vel crebro mutabantur vel tales erant professores et rectores — idque saepius — qui antea aliis officiis defuncti erant. Professores generatim e monachis assumebantur.

Attamen, ut iusti simus, Academia nominato tempore, etsi iam paulatim influxum suum amittere incipiebat, nequaquam tamen omni valore et dignitate destituta fuisse censenda est.

Disciplinarum singularum solum status hoc tempore in Academia vigentis descriptionem libenter ac grato animo desideraremus.

V. Faminskij: Moral' jazyčeskago filosofa Seneki i sovremennoe otnošenie k voprosam nravstvennosti (De ethica Senecae, gentilis phil. et de recentiorum ad ethicas quaestiones relationibus) II., 94—123.

Descripta sąt bene in prima parte Senecae ethica, transit auctor in secunda parte ad tempora haec, — et concionatorem agens, vehementer recentiorum indifferentismum ethicum increpat. Contendit vero Senecam christianismum ignorasse (cfr. 112 sqq.).

I. Četverikov: Učenie o ličnom Bogě s točki zrěnija etičeskoj cěnnosti (Doctrina de Deo personali in luce ethicae considerata) II. 147—158. In colloquio $^{17}/_{30}$ martii 1905. ad magistri gradum obtinendum auctor hanc disquisitionem praelegit. In qua disquisitione, cum theoretica de rerum universitate doctrina valorem et influxum in ethicam habeat necesse sit positivistarum, idealistarum et monistarum hac in re consequentia ostensa methaphysicam de Deo personali probationem omnibus ethicae principiis praemittendam esse dicit. Quae de Deo personali doctrina sicut omnibus hominis indigentiis et desideriis satisfacere, ita et moralitatis immobile et unicum fundamentum et norma esse debet. Hanc vero methaphysicam Dei personalis probationem in opere »O Богѣ какъ личномъ существѣ. Kiev, 1904,« quo magistri gradum obtinuit, exequitur.

N. Stelleckij: Socializm — ego istorija i kritičeskaja ocěnka s ḫristianskoj točki zrěnija (Socialismus — eius historia et censura iuxta christianismi principia) II., 191—212, 560—605. — Exposita socialismi historia ad eius principia transit. Imprimis vero e revelatione ostendit socialistas non esse primos, qui in hunc rerum statum et in hominum sub omni fere respectu inaequalitatem invehantur. Etenim iam in V. T. homines spiritu Dei imbuti, hanc humani status miseriam intuentes, remedium ei afferre conabantur. Dein scriptores sacri miserae illius condicionis causam aliam atque socialistae assignarunt; historice enim rem considerantes in peccato omnis mali originem videbant. Altera vero inaequalitatis causa diversa hominum indoles diversa operans exsistit. Quam duplicem causam si prae oculis habuerimus, non omnem inaequalitatem omnino tolli posse facile intelligemus. Solum in ordine ad salutem aeternam omnes sine ulla exceptione aequales sunt. — Cum iuxta socialistas omnia communia esse debeant, nempe tum bona materialia tum uxores tum potestas regendi tum religio, auctor, singula diiudicans, demonstrat: principia nominata tum revelationi tum rationi nec non indoli hominum experientia cognitae repugnare.

Tota auctoris disquisitio in quibusdam partibus hoc defectu laborare videtur, quod rationes philosophicas non plene evolvat. Minus quoque clara sunt, quae de gubernio et de rerum statu nostri temporis loquitur,

V. Rybinskij: Zamětki o literaturě po sv. Pisaniju Vetḫago Zavěta za 1904. g. (Animadversiones in litteraturam de scriptura V. T. ex a. 1904) II., 124—146.

Recentiores in Oriente excavationes duplicem quaestionem nobis inicere videntur: de relatione nempe s. scripturae ad Babylonem nec non de inspiratione. Cum multi multa hac de re anno 1904 scripserint, Rybinskij duo principaliora opera eligit eorumque argumentum late proponit. Primum quod de relatione s. scripturae ad Babylonem tractat, est: »*A. Ieremias*, Das alte Testament im Lichte des alten Orients. Leipzig 1904.« Relato huius operis argumento ait auctorem mitiores rationalistas sequi, cum facta historica admittat, formam autem historiae e mythis desumptam esse doceat (p. 129 sq.). Secundum Rybinskij opus a Ieremias editum, licet opere Schraderi, de eadem materia tractante, inferior sit, въ цѣломъ, несомнѣнно, это книга очень полезная, и сравнительно съ другими, по своимъ основнымъ принципамъ наиболѣе близкая къ традиціоннымъ воззрѣніямъ на содержаніе Библіи« (p. 130).

Alterum opus, quod de inspiratione agit, est monographia F. de Hummelauer: »Exegetisches zur Inspirationsfrage mit besonderer Rücksicht auf das A. T.,« — hoc opus Rybinskij latius quam primum recenset. Argumento eius exposito concludit: etiam a Russis theologis, apud quos non omnia de inspiratione clara sunt, nominatum opus speciali considerationi subiciendum esse (p. 146). »At, ut patet, non omnes Hummelaueri opiniones a Russis acceptabuntur« (‚Несомнѣнно, не все въ воззрѣніяхъ Гуммеляуера можетъ быть принято') (p. 146), cum nimias Hummelauer concessiones rationalistis faciat.

Articulus nondum est finitus.

P. Linickij: O trudoljubii (De labore) II., 175—190, 413—430, 495—514.

Linickij hisce in articulis philosophicam quaestionem de laboris notione eiusque divisionibus ac valore instituit. Et licet non omnia, quae dicit, teneri vel acceptari possint, in genere tamen satis bene rem pertractat.

Litteras in scholis Russicis multis versionibus inniti dicit. Secundum eius opinionem meliora opera (originalia) in maiore quantitate ad scientias naturales pertinent; — aliae autem scientiae, ut historia, ius, philosophia, philologia non multum eminent (поражаетъ скудостію и безплодіемъ) (p. 511). Quin etiam in litteris (литературѣ) »самостоятельно выработанныхъ у насъ идеаловъ нѣтъ; идеалами для насъ служаютъ все еще примѣры и образцы чужеземные« (p. 512).

Quae vero de ecclesia tenet, mira sunt (cf. p. 508 sq.).

V. Rodnikov: Zabytyj dokument (De documento oblivioni tradito) II., 213 233.

Multi historici excepto Wilken, cum Constantinopolis occupationem a 1204 a crucigeris factam describant, opus attentione dignum omittunt, nempe: »Epistola anonymi — testis oculati de capta urbe Constantinopolitana. (A. 1204). Migne, P. L. t. 213.« Rodnikov praeter versionem Russicam, etiam de ipso auctore disputat.« Censet epistolam hanc, ab uno e ducibus in epistola nominatis, scilicet Ioanne Fusieno, conscriptam esse. Potissimum argumentum ex diversitate desumit, quae inter hanc epistolam et inter Villehardouin ‚Par la Conquête de Constantinople' in describendo loco, quo princeps Alexius ad crucigeros accessisse dicitur, habetur. Villehardouin affirmat iam Zarae in Dalmatia Alexium ad crucigeros cum petitione accessisse; epistola nominata autem in insula Corfu. Quae diversitas inde orta videtur esse, quod auctor epistolae unus e legatis fuerit, qui Innocentium III. propter Zarae occupationem male contra crucigeros dispositum reconciliaturi essent, et hinc Zarae Alexii adventum non viderit.

Cum vero auctor epistolae belli dux et consequenter laicus fuerit et cum alter e legatis laicus iureiurando neglecto in Syriam profectus sit, unus restat: Ioannes Fusienus Quod et interna argumenta comprobant: Auctor epistolae, ut ex ipsa patet, vir probus fuit; — crucigeri autem ad Papam ‚dignos' viros mittunt; stilus epistolae Gallum prodit, — secundum Innocentium autem inter legatos ambo laici fuerunt Galli, cum duobus baronibus Gallicanis; (cf. p. 217 sqq.). Gallum auctorem fuisse sequentia quoque suadent: primo terrestri exercitui praeerat, ergo non fuit Venetianus vel Italus; secundo illa comparatio: »Pons vero ille (Constantinop.) potentior erat Parvo Ponte Parisiacensi« idem evincere videtur (p. 221 sq).

Secundum Rodnikov epistola haec ‚cum auctor illam in belli campo' conscripserit, aliis duobus operibus a Villehardouin et Niceta Choniat de eadem materia conscriptis, consideratione dignior videtur (p. 224).

Animadvertendum tamen videtur, auctorem sine ulla ratione minus recte de Innocentio III. sentire. Etenim licet ipse dicat, papam ‚formaliter' (?) i. e. specie tenus contra Constantinopolis occupationem protestatum esse; — tamen ex eo, quod probus vir Romam mittitur

et quod auctor epistolae de subiectione ‚imperii Graeci tamquam filiae sub potestatem Romani pontificis ut capitis‘, loquitur, aliud papam sensisse et imperasse concludit (cfr. p. 221).

M. Skaballanovič: Čto daet bogoslovu pervaja glava knigi pr. Iezekiilja, (Quid theologus ex I. cap. proph. Ezechielis habeat) II., 271—276 — Hic articulus non est nisi praefatio, quam ante colloquium ad magistri gradum obtinendum Skaballanovič praelegit.

P. Orlovskij: Čin blagoslovenija rektora na igumena učiliščnyja obiteli i učitelej v nej v učilišča otsylaemyh i vsej bratii monastyrskoj ot arhiereja podaemyj, II., 277—284. Orlovskij ritum, quo olim rector et professores benedicebantur, ex exemplari ad cathedram Kioviensem s. Sophiae pertinenti, desumptum, proponit.

D. Bogdaševskij: Ekzegetičeskija zamětki (Quaedam exegeticae adnotationes) II., 253—270. — Difficilioribus nonnullis textibus, quos in aliis suis operibus tractat, quasdam explicationes et animadversiones addit.

Th. Titov: O zagraničnyh monastyrjah Kievskoj eparhii XVII—XVIII. vv.) De monasteriis Kiov. dioecesis saec. XVII—XVIII. extra eius territorium sitis) I., 459-97; 607—65 II., 284—331.

A. 1686 Kiovia et cum ea Kioviensis metropolia Russiae adnexa est. Multa autem in regno Polonico monasteria erant, quae metropolitae Kioviensi subiacebant. De horum igitur monasteriorum, quae externa metropolis Kioviensis monasteria vocabantur, statu, constitutione, momento deque protopopiis et de capellania Russiaco consuli addita *T.* agit. — Monasteriorum pro orthodoxis momentum magnum erat. Cum non multae in Polonia ecclesiae parochiales orthodoxorum essent, et quae erant, valde pauperes et sacerdotes ad eas designati non multum eruditi essent, — iam quid monasteria pro orthodoxia praestiterint, facile patet. Quin etiam scholas et typographias habebant et consequenter linguam Russiacam fovebant. Capellanus ab a. 1674 consuli Russiaco Varšoviae residenti additus, initio solum necessitatibus spiritualibus consulis eiusque sociorum succurrebat; inde vero ab a. 1720 orthodoxorum protector fuit.

Quae de catholicis — Polonis et unitis — dicit, valde dubitandum est, num omnia cum veritate conveniant (cfr. p. 295).

P. Linickij: Hristianskaja nravstvennost‘ (De moralitate christiana) II., 234—252.

Secundum Linickij moralitas christiana hic intelligitur communis operationis indoles, operatio autem haec varia potest esse: scientifica ‚artificalis, oeconomica. Duplex ‚moralitatis‘ species habetur: fidei (vel rectius fiduciae, audaciae) et prudentiae. Fidem intelligit spem, fiduciam, qua quis imbutus summa et ardua opera aggreditur. Verbo alius titulus operi aptior esset: scilicet de charactere nationum. Verum praetermissis aliis absurdis vel confusis, parallelismus, quem auctor proponit, notandus videtur. Affirmat enim in ecclesia catholica spiritum politicum praedominari fidei, nec non spiritum provisionis et prudentiae superiorem esse (взялъ перевѣсъ) spiritu subiectionis, humilitatis, pietatis et amoris. (cfr. p. 239 sq.). Econtra in Russia, si auctorem sequimur, status politicus populi desideriis (идеалу) (въ духѣ религіозномъ) optime respondet. Ut principium regiminis in Russia historia ‚christianam conscientiam‘ imperatoris a nullo dependentis constituit. Quae independentia (intellige absoluta) regis nisi principiis bonis spretis auferri non potest; hanc enim tum historia tum recta philosophia postulat (cfr. 249 sq.).

M. Posnov: K harakteristikě vnutrennej žizni poslěplěnnago iudejstva (Quaedam de indole internae vitae Iudaeorum post exsilium) II., 343—412.

Posnov de Iudaeorum post exsilium exsistentium vita porro tractat. Recensitis diversis sententiis de pharisaeorum et sadducaeorum origine nec non de horum nominum etymologia, ipse suam de eorum origine sententiam proponit. Etsi enim utriusque factionis doctrinam et mores cum ex aliis tum ex Iosepho Flavio sciamus, de eorum tamen origine diversi diversa statuunt.

Posnov, Flavii I. testimoniis innixus (— in nonnullis tamen modificat eum —), sequentia statuit: Pharisaei et sadducaei fuerunt religioso-politico-oeconomicae factiones inter Iudaeos; nequaquam autem sectae nomen eis inuri potest. Utrique originem suam e temporibus exsilium excipientibus ducunt; partes autem evaserunt primum 2° dimidio saec. II. Cum enim captivitas Babylonica et misericordia divina populi conscientiam e somno excitassent, omnes legi stricte observandae vacabant. At in praxi duplex animorum inclinatio apparuit: alii enim simul cum legis observatione omni aliarum gentium influxui sese subtrahentes, ad proprias legis explicationes et antiquorum traditionem recurrebant; succedente vero tempore effectum est, ut traditio plus quam lex valeret. Alii omnem traditionem respuentes et legem, quantum fieri potuit, temporis circumstantiis accommodantes, ab aliis nationibus multa recipiebant.

Quam animorum divisionem hellenismus altero dimidio saec. IV. etiam auxit. Altera enim factio e Graecorum cultura, vita, philosophia multa suis rebus adaptavit; altera vero Iudaeorum factio, hellenismum suae religionis hostem considerans, omnem culturae Graecae influxum a se amovebat. Populus vero, cum post exsilium legis observationi diligentius inhaereret, rigidiorem partem i. e. assidaeorum, sequebatur In fine saec. III[i] et initio saec. II[i] , cum Graecorum cultura maiores exsereret vires, et ipse populus, culturae Graecae sese tradens, quae peiora in ea erant, avide arripiebat. Quod et ipsi pontifices multum fovebant. Sub eorum influxu Antiochus Epiphanes Iudaeorum religionem cum cultu Graecorum commutare nitebatur. At populus eius placitis restitit. Proximus huius resistentiae effectus duarum partium constitutio fuit, pharisaeorum nempe et sadducaeorum.

Quae cum ita essent, populus omnia, quae hellenismum spirabant, summo odio prosequebatur. Consequenter et ii, qui hellenismum propagabant, omnem in populum influxum amiserunt, immo populo ingrati fuerunt.

Haec cum culturae Graecae amici vidissent, etiam ab optimis desideriis sese avertentes, omnem doctorum et pharisaeorum laborem etiam bonum odio incensi spernebant et ducum, legatorum etc. officia, per quae cum externis commercium habebant, ambiebant. Neglectis igitur antecessorum suorum religiosis studiis et conatibus, rebus politicis vacabant. Multas quoque vires in pugna cum pharisaeis terebant. Itaque doctrinam a maioribus relictam nec ipsi magis excoluerunt. Et contra pharisaei, suum in populum influxum videntes, hanc potestatem magis et magis extendebant, ad eamque augendam omnem doctrinam theoreticam dirigebant. Inde pharisaeorum fraus et hypocrisis originem ducebat; at populus haec ignorans summa in aestimatione eos habebat.His praemissis, concludit auctor, facile patere nec sadducaeos nec pharisaeos, licet non fuerint religionis negatores, recte considerari posse tamquam qui legem Mosaicam et fidem Iudaeorum repraesentarent.

Unum, quod non placet, est, quod sadducaeos, quamvis multa, quae in s. scriptura etsi non clare continentur, non admiserint, fidei adhaerentes non negatores fuisse dicit (cf. p. 395 et passim). Sequens articulus de rabbinis, quos auctor ut pharisaeorum discipulos considerat, aget.

N. Petrov: Novootkrytyj al'bom vidov i risunkov dostoprimėčatel'nostej Kieva 1651 goda. II., 431—472.

A. Dmitrievskij: Drevnějšij Ḫilandarskij Sinaksar' po ustavu Ierusalimskomu (Antiquum synaxarium Chilandarense iuxta τυπικόν Hierosolymitanum) II., 473—493. Dmitrievskij operi suo a. 1905 edito, ad animadversiones ab Jagić prolatas quasdam correctiones et annotationes addit.

V. Čeḫovskij: Kievskij mitropolit Gavriil Banulesko-Bodoni (Kioviensis metr. G. Banulesko-Bodoni) II., 515-559. Hic articulus prioris disquisitionis continuatio est. Describit autem Č. metropolitae circa Academiam Kiov. meritum. Cum enim ex metropolitae munere Academiae superior esset cumque tum professores tum rectorem ipse nominaret, semper bonum Academiae prae oculis habebat. Etenim non solum materialiter ei succurrebat, verum scientificum eius honorem augere conabatur.

Dein causam, cur Banulesko-Bodoni metropoli Kiov. abdicaverit, non aegritudinem, ut in Alexandri I[i] rescripto habetur, sed desiderium, quo Banulesko metropolita Moldavensis fieri affectabat, fuisse contendit. Argumenta autem ad id comprobandum non omnino spernenda profert. Quod vero Banulesko-Bodoni intendebat, a. 1808. obtinuit. Cum enim ecclesia Valachico-Moldavica anno 1808. Russiacae synodo subiecta esset, Banulesko eius exarcha et membrum s. synodi constitutus est.

In fine Čeḫovskij ecclesiarum et cleri a. 1800—1803 in metropoli Kioviensi exsistentium catalogum proponit.

V. Pěvnickij: Populjarnost' — objazatel'noe kačestvo cerkovnoj propovědi (De claritate et simplicitate sacrae orationis necessaria) II., 606—641.

P. Orlovskij: Učastie zaporožskiḫ kozakov v vozstanovlenii Ierusalimskim patriarḫom Theofanom pravoslavnoj zapadno-russkoj cerkovnoj ierarḫii v 1620 godu. (Participatio kozakorum in restauranda per patriarcham Hieros. Theophan. orthodoxa occidentali hierarchia) II, 642—650. Cum a. 1596. metr. Michael Rogoza ad unionem cum R. Pontifice simul cum aliis episcopis redisset, paulatim effectum est, ut post 20 annos solum episcopus Leopolitanus Ieremias Tessarovskij schismati adhaereret. At cum Polonia tunc temporis bellis defatigata esset cumque Kozakorum exercitus praepotens esset, ideo Kozakorum praepositi ad patr. Hier., qui tunc temporis Moscoviae versabatur, ut orthodoxam hierarchiam restauraret, sese contulerunt. Eorum desideriis satisfaciens Theophanes Kioviam venit orthodoxamque hierarchiam clam sine Polonorum regis consensu creavit. Rex necessitate coactus a. 1623. nolens-volens consensit.

P. Orlovskij: Kievskij cerkovnyj Sobor 1629 goda (Kioviensis synodus a. 1629) II., 651—658.

Poloniae rex Sigismundus III., ut animos conciliaret, synodum cum unitorum tum orthodoxorum Leopolim in diem 28. octobris 1629 a. indixit. Ut animos praepararet, rex convocavit 29. Iunii unitos in Vladimir, orthodoxos Kioviam. Synodus Kioviensis solum quattuor dies duravit nullumque effectum consecuta est, cum Kozakorum exercitus ut synodus finiretur, per fas et nefas postularet.

P. Linickij: Ob iskusstvě (De arte) III, 8—40.

Linickij de artis proprietatibus et fine inquirens, hodiernum eius statum describit nec non artis finem eum esse statuit — id quod multis defendit — :izměnčivuju storonu žizni postavit' v svjaz s neizměnnymi jeja načalami i predstavit' v duḫé etiḫ načal (mutabilem hanc vitam in relatione ad immutabilia eius principia proponere nec non in luce horum principiorum eam reproducere) (p. 23).

A. Elčukov: Theofilakt Rusanov, znamenityj russkij ierarḫ epoḫi imperatora Aleksandra I[go] (Theophylactus Rusanov, celeber Russicus episcopus tempore Alexandri I.) III., 41—119. Inceptam prius lucubrationem (cfr. Slav. L. T. 1905. N. II.)

ad finem perducit. In duplicem partem praesens opus dispescitur: primum causas exponit, ob quas influxus Theophylacti Petropoli tam praepotens sublatus sit; deinde labores eius in dioecesi Rjazan et in exarchatu Grusiae et Imertiae describit Rusanov studia theologica tum in dioecesi Rjazan tum in exarchatu Grusiae multum promovit; et quod ad Grusiae etc. exarchatum attinet, ipse res ecclesiasticas, — quae propter recentem exarchatus (a. 1801) ecclesiae Russiacae subiectionem parum firmae erant, — organizavit et ad canones vigentes redegit.

I. Četverikov: Kritičeskij individualizm v russkoj filosofii (Istoriko-kritičeskij očerk) (De critico individualismo in Russica philosophia) III., 120—132.

Russica philosophia ultimis demum temporibus evoluta maioremque ab aliis independentiam consecuta est. Secundum Četverikov imprimis Solov'ev et G. Teichmüller eam excoluerunt. Sed cum de Solov'ev cum theologi Russiaci tum philosophi multa iam scripserint, ideo auctor solum alterum considerat; eiusque doctrinam systematice proponere crisique subicere intendit. — In praesenti articulo opus hoc incepit.

Poslanie vysokopreosv. Flavijana, mitrop. kievskago, i galickago, pastyrjam kievskoj eparhii (Epistola arch. Flaviani, metropolitae Kiov. et Haličensis ad pastores Kioviensis dioecesis) III., 133—144. Metr. Flavianus in epistola edictum tolerantiae d. d. 17. Aprilis 1905. et effectus inde consecutos prae oculis habet. Orthodoxos ait, licet fidem suam semper ‚unice salvantem' esse existimaverint, alias tamen confessiones cum amore et tolerantia (?) tractare solitos esse (p. 134). Nunc autem temporis, cum ecclesiae orthodoxae protectio a gubernio soli populo tradita sit, populus orthodoxus una cum clero hanc protegere ac defendere satagat, — aliasque confessiones cum amore tractet. Verum cum catholici orthodoxos ad catholicam religionem petrahere conentur, — secundum Flavianum per sui ritus pompam (solum?), — hanc suo clero commendat. Clerum igitur suum, ut processiones, contiones, sermones de quaestionibus socialibus aliaque ipse sicut catholici instituat, admonet. In rituali catholico secundum Flavianum — (nescio qua ratione) — omnia solum ad pompam, sensationem, satisfactionem producendam ordinata sunt (p. 137).

P. Linickij: K voprosu o zakoně razvitija (De evolutionis lege) III., 145—178.

Quaestionem etiam nunc valde disputatam auctor tangit. Maxime autem ad evolutionis theoriam, ut a Darwin proposita et a Spencer philosophice exculta est, attendit. Secundum Linickij nec Darwin nec Spencer nec alii evolutionis asseclae nisi contradictionis lege spreta theoriam suam statuere ac defendere possunt. Eorum πρωτοψεῦδος in eo est, quod tantummodo evolutionis initium seposito fine — attendunt. Quomodo evolutionistae contradictiones statuant, praeterea quomodo principia ab ipsis maxime a Darwin et Spencer statuta finalitatem exigant, Linickij sat bene et clare ostendit.

P. Sokolov: Stolknovenie papy Zozimy s cerkov'ju Gallii (Dissidium inter papam Zozimum et ecclesiam Gallicanam) III., 238—250.

In Praesenti articulo Sokolov nihil nisi libri »Le concile de Turin a. 417« a Babut editi argumentum cum nonnullis suis in sedem apostolicam animadversionibus refert.

A. Krylovskij: L'vovskoe Stavropigial'noe bratstvo (De Leopolitana Stauropigiana Confraternitate) III., 251—260. Auctor ad magistri gradum obtinendum praesentia praelegit. Librum quoque eiusdem tituli ad gradum illum obtinendum edidit.

E. P. Rukovodstvo Cerkvi v dělě věry (De directione Ecclesiae in rebus fidei) III., 179—237. Auctor tripliciter opus suum

divisit: imprimis enim inquirit: num Christus ecclesiae munus docendi commiserit; secundo num ecclesia sufficientia ad hoc possideat media; tertio denique alia media praeter ecclesiae infallibilem auctoritatem insufficientia esse ostendit.

Ecclesiae autem competere officium doctrinam revelatam conservandi eamque authentice interpretandi sequentibus demonstrat: a) Christus, ut e sacris Litteris patet, munus hoc apostolis eorumque successoribus commisit; b) S Scriptura teste non omnia, quae Apostoli praedicabant, scriptis cons gnata sunt; alia vero minus clare in s. Scriptura proposita sunt; c) idem primaeva evangelii promulgatio et fidei propagatio manifestant: initio enim doctrina a Christo tradita ab apostolis viva voce populis praedicabatur, — atque pauci tantum ex eis iique nequaquam omnem doctrinam scriptis mandarunt; immo usque ad 2. dimidium saec. II. in quibusdam ecclesiis evangelium tantum ex orali praedicatione notum erat; d) eandem ecclesiae auctoritatem Patres cum unanimi consensu tum praxi sua vindicant; idem ex conciliorum oecumenicorum congregatione eorumque definitionibus clare elucet.

Doctrinam autem a Christo et ab apostolis propositam integram ab ecclesia conservari ex eo consequitur, quod a) in tota ecclesia doctrinam esse corruptam simpliciter impossibile est; b) corruptionem non esse factam documenta historica comprobant; c) primis saeculis, quid ecclesia principalis ab apostolis fundata sentiret, inquirebatur; d) Antiquitus ecclesia catholica et orthodoxa idem significabat.

Ut ecclesia hoc munus rite obire posset, Christus ei donum infallibilitatis contulit. Eam hoc privilegio gaudere ex eo patet: a) quod s. Scriptura clare hoc testatur (cf. Matth., 16, 16 sq.; Mt., 28, 20; Io. 14, 16. 26); b) ipsa ut corpus Christi mysticum iure hoc exigit; c) idem religio revelata et ecclesiae notio postulat; d) denique idem clare ex historia ecclesiastica manifestum est.

Tertio alia media, ut s. scripturam solam vel inspirationem Spiritus S. vel rationem absque ecclesiae auctoritate non multum valere ostendit.

Desiderandum solum est, ut auctor eodem modo auctoritatis et infallibilitatis subiectum magis determinet.

V. Exempljarskij: K voprosu ob otnošenii nravstvennosti k politikě (De relatione ethicae ad res politicas) III., 261—308.

E factis historicis auctor ostendit antiquitus sicut et nunc gubernia in rebus politicis, internationalibus, praecipue in bello nequaquam ethicae principiis ducta esse. Illud tantum discrimen inveniri potest, quod recentiore tempore sub ‚specie iusti' (cf. decreta guberniorum bellum edicentia) bellum geri praetenditur. Dein e principiis philosophicis et e revelatione demonstrat: ethicae principiis etiam gubernia in rebus diplomaticis et politicis absolute obligari.

Otčet o sostojanii Kievskoj Duhovnoj Akademii za 190⁴/₅ učebnyj god (De statu Academiae Kiov. a. scholari 190⁴/₅ praelectio) III., 309—367.

L. M. Arh. Theofan Avsenev v pis'mah svoih k Odesskomu protoiereju Serafimu Antonoviču Serafimovu (Arch. Theophanes Avsenev in scriptis ad Odessensem protopresbyt. Seraphimum A. Serafimov) III, 368—412.

V. Rybinskij: Zamětki o literaturě po svjašč. Pisaniju Vethago Zavěta za 1904 god. (In litteraturam a. 1904 de scriptura V. T.) III, 413—435.

Rem inceptam auctor prosequitur. Opera, quae de s. scriptura a. 1904 tractarunt, sive introductoria sive exegetica, bibliographice citans, suas adnotationes addit. Articulus eius inde meritum suum non spernendum consequi videtur, quod (p. 427—435) opera Russica a. 1904. de scriptura V. T. edita allegat.

V. Pěvnickij: O prigotovlenii propovědej (De contionum praeparatione), III, 437—484. In hoc articulo Pěvnickij de praeparationis ad conciones necessitate disserit idque tum ex patribus tum ex profanis scriptoribus comprobat.

Sequuntur articuli, qui, cum Academia Kioviensis 6 Novembris 1905 iubilaeum professoris V. Pěvnickij celebraret, tantum de iubilari iubilaeoque agunt.

Th. Titov: Zaslužennyj ordinarnyj professor Kievskoj duhovnoj Akademii Vasilij Theodorovič Pěvnickij (De ord. profess. Kioviensis A Basilio Th. Pěvnickij) III, 485—504.

Basilius Pěvnickij natus est a. 1832. Ab anno 1851. in Academia Kioviensi discebat, a. 1855 magister theol. factus est. A 6. Novembris 1855 docet in Academia Kioviensi; usque ad a. 1862 eloquentiam generalem tradebat, ab a. 1862 usque ad ad nostra tempora homileticae professor erat. Per aliquot annos (1869—1884) etiam pastoralem theologiam praelegebat. A. 1860. professor extraordinarius, a. 1862. ordinarius factas est; ab a. 1884. autem etiam ad Academiae regimen pertinet.

Eius meritum maximum in eo positum est, quod per publicationes suas criticas de homiletica nec non per contiones suas homileticam Russicam multum promovit. Titov eius publicationes et articulos per longum et latum enumerat. Duplicis generis autem opera Pěvnickij fuerunt: tum contiones et orationes (seu articuli) de doctrina morali christiana agentes, tum criticae publicationes de homiletica eiusque historia. Etiam nonnulla alia clarissimus professor publicavit. Inter eius opera vero imprimis consideratione dignum est: »Св. Григорій Двоесловъ — его проповѣди и гомидетическія правила. Кіевъ. 1872.« quo opere anno quem diximus doctoris gradum obtinuit. Quam plurima Pěvnickij in commentario periodico »Труды Кіевск. д. Академіи«, cuius redactor ipse iam a multis annis est, diversis temporibus promulgavit. Contiones a Pěvnickij pronuntiatae a. 1905. editae sunt sub titulo »Сборникъ словъ, произнесенныхъ въ церкви Кіево-Братскаго монастыря на вечернемъ богослуженіи, извѣстномъ подъ именемъ пассіи«, a redactione, Миссіонерское Обозрѣніе.

Desideratur solum auctoris critica horum operum recensio.

A. G. Mnimoe proročestvo Vethago Zavěta o Rossijskoj Gosudarstvennoj dumě (Pseudo-prophetia V. T. de Russicis comitiis) III, 660—663. N. Pereferkovič, Talmudis Russicus interpres, Isai. XXI, 11—12, cabbalistico modo ad Russica comitia applicat. Articuli auctor eius absurditatem ostendit. *M. Haluščyńskyj.*

Quaedam animadversiones de statu, qui nunc est, scientiae iuris canonici in Russia. (P. tr.)

De nomocanone poenitentiali Ioannis Nesteutae.

Libri poenitentiales vel, sicuti olim saepissime vocabantur, iudicia poenitentiae, sunt libri ad usum sacerdotum destinati et exhibent instructionem de suscipienda confessione et regulas de imponenda poenitentia. — Librorum poenitentialium ecclesiae occidentalis — ratione habita patriae — plura distinguuntur genera; exstant nempe libri poenitentiales Romani, Anglosaxonici, Gallici et Germanici. In unoquoque autem genere plures distingui possunt redactiones, quarum auctores omnino ignoti sunt. Etiam illi libri poenitentiales, qui inscribuntur nomine certi cuiusdam auctoris e. gr. Theodori, Bedae, Egberti, Columbani,

Cummeani — non his ipsis adscribendi sunt, sed sunt compilationes alterius cuiusdam ignoti auctoris.

De tempore, quo primo libri poenitentiales in ecclesia occidentali prodierint, adhuc disputatur. Probabiliter autem eorum origo non ultra initium saec. VIII[vi] reducenda est.

Primi libri poenitentiales conformes erant disciplinae canonicae. Inde tamen a medio saec. VIII[vo] usque ad initium saec. IX[ni] apparuerunt alii, qui omnino arbitrario modo determinabant poenitentiam nullo respectu habito ad disciplinam poenitentialem in conciliis aliisque fontibus iuris communis stabilitam. Praeterea nonnullae regulae eorum adversabantur doctrinae ecclesiasticae e. gr. doctrinae de insolubilitate matrimonii; evolutum quoque erat sub fine saec. VIII[vi] systema redemptionum in eo consistens, quod unusquisque poenitens loco statutae et impositae poenitentiae aliquod aliud opus bonum eligere et perficere poterat. Inde nihil mirum, quod iam initio saec. IX[ni] concilia Galliae condemnarunt tales libros poenitentiales „quorum, ut ait concilium Catalauniense, sunt certi errores, incerti auctores".

Denique saec. IX[no] prodierunt libri poenitentiales Halitgari, Rabani Mauri aliorumque auctorum, qui regulas de imponenda poenitentia iam non amplius arbitrarie statuebant, sed ex fontibus iuris communis hauriebant — et proinde, relate ad priores recte libri poenitentiales „reactionis" dici possunt. (Schmitz, Bussbücher I. 712; II. 110. 137).

Cum igitur omnes fere quaestiones, quae versabantur circa libros poenitentiales ecclesiae occidentalis solutae sint — non idem valet de libris poenitentialibus, quibus olim ecclesia orientalis utebatur. Illi libri omnes inscribuntur nomine Ioannis Nesteutae seu Ieiunatoris sibique auctoritatem vindicant illius patriarchae Constantinopolitani, qui sub fine saec. VI[ti] (582—595) primus titulum „oecumenici" assumpsit. —

Liber poenitentialis seu nomocanon poenitentialis Ioannis Nesteutae pervenit ad nos in pluribus redactionibus, quae omnes ad duo genera reduci possunt. Aliae enim redactiones continent instructionem de suscipienda confessione cum orationibus et caeremoniis, deinde regulas de imponenda poenitentia exhibent — aliae vero continent solas regulas de imponenda poenitentia pro singulis peccatis. —

Ad primum procul dubio antiquius genus pertinent sequentes redactiones:

Ἀκολουθία καὶ τάξις ἐπὶ ἐξομολογουμένων συνταγεῖσα ὑπὸ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰάννου τοῦ Νηστευτοῦ — quae est locupletissima redactio (apud Migne, P. G. 88. p. 1889 sqq.) Secunda redactio quae inscribitur: *Ἰάννου μοναχοῦ καὶ διακόνου μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, οὗτινος ἡ ἐπωνυμία „τέκνον ὑπακοῆς" κανοναρεῖον* —; distinguitur a priore per admodum longam introductionem.

Tertia autem redactio sub titulo: *Ἰάννου μοναχοῦ πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως τοῦ Νηστευτοῦ λόγος πρὸς τὸν μέλλοντα ἐξαγορεῦσαι τὸν ἑαυτοῦ πνευματικὸν πατέρα* — brevior est quam prima, quia omissae sunt omnes precationes et caeremoniae ipsam confessionem praecedentes; in reliquis autem sunt omnino inter se conformes.

Vetustissimus codex manuscriptus huius nomocanonis est ex saec. X^{mo} (in regia bibl. Monacensi No. 498). Eodem saeculo adornata est versio slavica — (secundum Pavlov sub finem saec. IX; — adest in manuscripto Kormčej knigi, quod asservatur in museo Rumjancov'i — No. 320) — Circa finem autem saec. X^{mi} vel initio XI^{mi} exaravit monachus Euthymius, filius principis Grusiorum, versionem Grusicam. Haec sunt antiquissima positiva testimonia de existentia huiusce nomocanonis poenitentialis.

Eius indolem si consideramus, praeprimis notandum est, tempus poenitentiae, seu tempus prohibitae communionis pro singulis peccatis, in variis redactionibus varium esse. In eo tamen omnes redactiones conveniunt, quod relate ad disciplinam canonicam ecclesiae orientalis statutis conciliorum et epistolis patrum stabilitam, brevius tempus assignant. Praeterea maximam, quae haberi potest, indulgentiam erga confitentes commendant, ut scil. poenitentia non secundum gravitatem peccati sed secundum vires et voluntatem poenitentis imponatur. Habito igitur respectu ad vires et voluntatem poenitentis licuit patri spirituali tempus poenitentiae abbreviare; eodem modo confessarius in determinatione operum poenitentiae nempe ieiunii, orationis, eleemosynae, genuflexionum respicere debuit vires et voluntatem poenitentis. In redactione enim *'Ακολουθία* (quae tamquam fundamentalis habetur) pater spiritualis interrogat poenitentem: „Fili qualem poenitentiam potes servare"? et statim ratio huius interrogationis adducitur: „nam non secundum gravitatem peccati sed secundum vires et voluntatem confitentis determinatur poenitentia." In alia redactione, nempe in „*λόγῳ*" statuitur etiam regula, ne iis, qui nondum ad 30^{simum} a. aetatis pervenerint, maior poenitentia quam duorum vel trium annorum imponatur. Post 30^{simum} autem a. aetatis peccatoribus non maior poenitentia, quam septem annorum determinatur. Itaque habito respectu ad poenitentiam canonicam 15 vel 20 et plurium annorum — certe magna differentia et summa indulgentia in libris poenitentialibus Ioannis Nesteutae animadvertitur. Nihil mirum igitur, quod iam exeunte saec. XI° patriarcha Nicolaus Grammaticus hos libros reprobavit.

Teste enim Harmenopulo (Epit. can. cap. ultim.) ad interrogationem monachorum monasterii cuiusdam in monte Atho, num liceat poenitentiam imponere secundum nomocanonem Nesteutae, Nicolaus respondit: „Scriptum illud Nesteutae, quod nimiam lenitatem adhibeat, complures perdidit." Eodem saec. XI° quidam scriptor Nicon Montenegrinus iam dubitabat de authentia huius nomocanonis. His non obstantibus nomocanon Nesteutae communiter tamquam norma disciplinae poenitentialis valebat, prout testantur commentator Balsamon saec. XII° (*Συντ.* IV. p. 426) et chartophylax N i c e p h o r u s saec. XIII° (*Συντ.* V. 401—2). Saec. autem XV° et sequenti apprehenditur iam similis reactio atque in occidente saec. $IX.^{o}$ Illo enim tempore apparuit excerptum ex nomocanone Nesteutae, quod Matthias Blastares suo syntagmati adiunxit. Inde ortum est secundum genus nomocanonis Nesteutae, in quo poenitentiae iam non arbitrario modo statuuntur sed iuxta normas antiquae disciplinae canonicae. Redactiones huiusce secundi

generis permittunt quidem confessario tempus poenitentiae diminuere, attamen sollummodo hoc in casu, si poenitens susceperit aliquod opus poenitentiale stricte determinatum. Itaque e. gr. si quis spondet abstinentiam a vino diebus dominicis, permittitur ei diminutio temporis poenitentiae canonibus statuti, et qui dem ablato uno anno; sin autem abstinet a carne etiam duobus annis poenitentiam diminuere licet. — Haec redactio nomocanonis, quae manifesto redit ad severitatem antiquae disciplinae poenitentialis, recepta est in codicem canonicum huius temporis ecclesiae Graecae-orientalis in Pedalion, quod dicunt. Eodem tempore reactionis, saec. XVto prodiit in quodam monasterio montis Athos omnino alius nomocanon, qui continet praecipuas normas iuris communis ecclesiae orientalis et recte vocari potest „breviatio canonum" (Inscribitur: *Νομοκάνων ἔχον κανόνες κατ' ἐπιτομήν* — vel a loco exarationis Athonicus, vel a primo editore Pavlovius).

Notabilior eius pars respicit disciplinam poenitentialem. Poenitentia autem determinatur in eo iuxta canones conciliorum et iuxta canonicas quas vocant epistolas Graecorum patrum. Quasdam regulas communes habet cum nomocanone Nesteutae. Nimiae autem indulgentiae, quae propria est nomocanonis Ioannis Nesteutae, iam nullum est vestigium. (cfr. Berdnikov, Po povodu vt. izd. Nomocanona pri B, Tr. — p. 49 sqq.). — Ille nomocanon (zakonopravitel'nik) saec. XVI° versus est in linguam Slavicam (Serbicam); saec. autem sequenti prima vice Kijoviae (1620), deinde Moscoviae editus hodiedum in Russia valorem suum retinet.

Haec est historia nomocanonis Nesteutae inde a saec. X.mo — Iam quaeritur, quaenam sit eius historia ante saec. X. inde a fine saec. VI.ti quo tempore Ioannes Nesteuta patriarchatum tenebat (582—595).

Cum tamen nullum positivum testimonium de eius existentia ante saec. X. afferri possit — ideo satis fundata est altera quaestio: num revera liber ille poenitentialis originem suam habeat a Ioanne Patriarcha. Quaestionem hanc, ut supra notatum est, iam movit sed non solvit Nicon Montenegrinus saec. XImo. —

Praeprimis animadvertendum est, eas redactiones nomocanonis, quae ad nos pervenerunt, Ioanni Patriarchae nullo modo tribui posse. Etenim in eis sermo est de quadragesimis duodecim apostolorum et Philippi, quae duae quadragesimae usque ad saec. IX. apud Graecos ignotae erant. Sermo quoque est de monachis parvi et magni habitus, quae distinctio demum saec. IX. stabilita erat. — His non obstantibus I. Morinus primus editor nomocanonis Nesteutae authentiam eius tenebat putans haec aliaque similia esse additamenta posterioris temporis. Binterim autem ex supra indicatis rationibus negavit authentiam.

Ultimis decenniis praeteriti saeculi iterata vice (Nomokanon pri Bol'šom Trebnikě ed. I. Odessa 1872 ed. II. Moskva 1897) atque optima methodo authentiam libri defendebat Al. S. Pavlov, studens demonstrare nomocanonem poenitentialem in partibus essentialibus conscriptum esse a patriarcha Ioanne Nesteuta. Potissimum eius argumentum est, tempore Ioannis patriarchae systema disciplinae poenitentialis, quod praebet nobis nomocanon Nesteutae, iam fuisse evolutum. Iuxta

huius auctoris opinionem can. 102 conc. Trullani (681—2) (quod celebratum erat centum annis post mortem Nesteutae) loquitur de hoc systemate, quia severitati disciplinae canonicae (ἀκρίβεια) opponit et commendat consuetudinem et praxim leniorem (συνήθεια).

Contrarium tamen absque difficultate evincitur.

Imprimis, si in can. 102° conc. Trullani sermo esset de consuetudine et praxi, quam exhibet nomocanon Ioannis Nesteutae, necessario in can. 2° eiusdem concilii scriptum Ieiunatoris tamquam norma disciplinae ecclesiasticae indicandum erat. In hoc enim canone, qui nihil aliud est, quam codificatio iuris communis ecclesiae orientalis, quod tunc temporis vigebat, enumerantur omnia concilia generalia et particularia, canones Apostolici et omnes epistolae canonicae Patrum, — scripti autem patriarchae Ioannis Nesteutae nulla fit mentio. Etiamsi igitur verum esset, in can. 102 conc. Trullani sermonem de duplici norma scil. severiore (ἀκρίβεια) et leniore, quae in consuetudinem venit (συνήθεια) — nihil exinde argumenti pro existentia nomocanonis Nesteutae desumi posset — immo maior difficultas evaderet. Sequeretur enim gravis quaestio, cur concilium Trullanum approbata consuetudine, quam exhibet nomocanon, ipsum nomocanonem non approbaverit?

Attamen — ex contextu sequitur, in can. 102. conc. Trullani συνήθεια non posse significare consuetudinem tamquam aliquam normam oppositam disciplinae canonicae. Verbis enim: ἀμφότερα τοίνυν εἰδέναι ἡμᾶς δεῖ τά τε ἀκριβείας τά τε συνηθείας — quae verba deprompta sunt ex can. 3. s. Basilii — neque concilium Trullanum neque s. Basilius loquuntur de duplici disciplina severa — canonica — et leniore, quae in consuetudinem venit — sed loquuntur de duobus principiis, quae quivis iudex sciat oportet, in applicandis regulis ipsius huius disciplinae canonicae. Sensus nempe verborum reddi potest sequenti modo: Scire nos oportet, quae requirantur, ut leges canonicae cum omni severitate applicari possint: simul tamen sciamus oportet, quae sint excusantes circumstantiae, quibus positis a severitate legum recedere deceat et liceat; συνήθεια igitur significat hoc loco idem fere, quod συμπάθεια vel φιλανθρωπία (cfr. Suvorov, Vopros o nomokanoně Io. Postnika — p. 13 —), minime vero consuetudinem denotat.

Quod cum ita sit, sequitur inde grave argumentum contra existentiam et contra originem nomocanonis Ioannis Nesteutae ante concilium Trullanum. Nam, sicuti canon 102. huius concilii demonstrat, regulae canonicae spectantes disciplinam poenitentialem illo tempore tota vi et obligatione valebant. In nomocanone autem Nesteutae habetur systematica et omnino arbitraria abbreviatio temporis poenitentiae.

Insuper — usque ad concilium Trullanum prout ex memorato canone patet, valebat principium, secundum quod solummodo in casu specialis contritionis cordis et habito respectu ad alias causas excusantes peccatum poenitentis, licuit discedere a norma disciplinae canonicae. In nomocanone autem Nesteutae omnino diversum principium commendatur. Pater spiritualis quaerit ibi confitentem: Fili, qualem poenitentiam potes servare? — De vi igitur et obligatione canonum poeniten-

tialium iam nihil scitur, sed tempus et opera poenitentiae dependent omnino a voluntate ipsius confitentis.

Principia igitur et totum systema nomocanonis poenitentialis non solum sunt diversa sed plane contraria disciplinae poenitentiali ecclesiae orientalis ante concilium Trullanum. Proinde — nomocanon non potuit prodire illo tempore seu — quod idem est Ioannes Nesteuta patriarcha saec. VI[ti] non potest esse eius auctor.

Accedunt aliae rationes: St. Isidorus Hispalensis, qui vixit eodem fere tempore, quo patriarcha Nesteuta, descripsit in opere quod est: De viris illustribus — satis accurate eius vitam — hisce verbis: Ioannes sanctae memoriae Constantinopolitanus episcopus, natione Cappadox, vir fuit inaestimabilis abstinentiae et in eleemosynis in tantum largissimus, ut zelo avaritiae adversus eum imperator Mauritius permotus urbe pauperes pellendos ediceret: hic Graeco eloquio edidit de sacramento baptismatis rescriptum etc. Nomocanonis autem st. Isidorus nullam facit mentionem. Nihil sciunt de eo scriptores Graeci Io. Damascenus et Theodorus Studites. Neque Photius in opere Μυριοβίβλιον sive Bibliotheca quidquam loquitur de illo scripto canonico Nesteutae. Deinde neque „synodus unionis“ quae vocatur, initio saec. X. (920) habita sciebat quidquam de nomocanone poenitentiali. Si enim scivisset et si nomocanon tunc temporis in usu practico fuisset — certe synodus illa statuens poenitentias propter bigamiam et trigamiam provocasset ad eum tamquam normam disciplinae ecclesiasticae (Суворовъ, къ вопросу о пап. вліяніи . . — p. 106 sq.)

Denique, prout iam supra notatum est, antiquissima manuscripta huius nomocanonis continent notitias de quibusdam institutis ecclesiasticis, quae ante saec. IX. in ecclesia orientali ignota erant; posteriora autem mauscripta continent quaedam citata scriptorum, qui vix usque ad saec. IX. pertingunt (e. gr. patr. Methodii).

Exinde sequitur, nomocanones poenitentiales, qui inscribuntur nomine Ioannis Nesteutae ante saec. X. vel saltem ante medium saec. IX non extitisse — nec proinde patriarcham Ioannem, qui vixit saec. VI°, eorum auctorem esse posse.

Iam oritur quaestio, quomodo explicari possit, quod nomocanones nomine patriarchae Nesteutae inscripti sint et — quid tenendum sit de opinione et consensu scriptorum Graecorum inde a saec. XI°, qui originem nomocanonis illi patriarchae tribuebant?

Imprimis animadvertendum est opinionem scriptorum Graecorum in huius generis quaestionibus non magni esse valoris. Ex. gr. inde a temporibus Balsamonis omnes scriptores Graeci, deinde etiam omnes occidentales usque ad medium praeteritum saeculum Nomocanonis XIV tit., qui dicitur, auctorem Photium asserebant. Hodie autem certum est, illum nomocanonem iam diu ante tempora Photii exaratum fuisse et Photium tantum canones duarum synodorum ab ipso coactarum illi nomocanoni addidisse. Recentissimis temporibus etiam de hoc dubitatur (cfr. Суворовъ, Учебникъ церковнаго права. — ed. II. — p. 106). Veri simillime igitur totus Nomoc. XIV tit. aliis auctoribus debetur — et nihilominus scriptores Graeci communi consensu eum Photio tribue-

bant. — Etiamsi igitur scriptores Graeci inde a saec. XI° unanimi consensu nomocanonem poenitentialem Ioanni patriarchae tribuissent, nondum necessario sequeretur, Ioannem patriarcham revera eius auctorem esse. Ceterum, prout exemplum Niconis Montenegrini, quem supra memoravimus, docet, scriptores Graeci hac in re non consentiunt.

Quod vero gravissimi est momenti — singuli manuscripti codices nomocanonis non eandem habent inscriptionem. Inscribuntur quidem nomine Ioannis — eum tamen dicunt fuisse vel monachum et diaconum vel discipulum S. Basilii vel patriarcham Constantinopolitanum ; versio Grusica dicit eum tenuisse patriarchatum longe post conc. Trullanum.

Probabilissime igitur quidam monachus Ioannes initio X[i] vel summum secunda parte saec. IX[i], qui ex vita ascetica cognomen Nesteutae seu Ieiunatoris sibi meruit, hunc nomocanonem composuit. In historia monachorum in Oriente occurrunt duo Ioannes Ieiunatores: unus monachus et deinde patriarcha sub finem saec. VI[ti], alter simplex monachus sub finem saec. XI[i]. — Cur igitur non potuit tertius Ioannes Ieiunator vivere sub finem saec. IX[i] vel initio saec. X[i], qui nomocanonem composuit? —

Protestanticus scriptor Holl (Enthusiasmus u. Busswelt beim griechischen Mönchtum 1898) putat auctorem nomocanonis fuisse illum monachum Ioannem Ieiunatorem, qui sub finem saec. XI[i] vixit; sub finem saec. X[i] adornata iam fuit versio Grusica et ad saec. X. pertinet codex ms. nomocanonis, qui asservatur in regia bibliotheca Monacensi (No. 498). Proinde nomocanon iam ante tempus illius Ioannis monachi compositus erat. Russicus scriptor Suvorov (Вопросъ о Ном. Пост. p. 112) putat, nomen I. Ieiunatoris in nomocanone posse explicari ex eo, quod sub finem saec. XI[i] monachus Ioannes Ieiunator vixit (quatenus postea in inscriptionem venire potuit). Quamvis etiam haec explicatio sufficiat, nihil tamen obstat, quominus admittatur fuisse alium monachum Ioannem, vita ascetica insignem, qui sibi meruerit cognomen Ieiunatoris et qui sit auctor libri poenitentialis.

Additamentum de eius dignitate patriarchali iam nullam generat difficultatem — omnino enim congruit cum natura nomocanonis. Etenim libri huiusce generis, qui destinati erant ad communem usum, natura sua indigebant superiore quadam auctoritate. —

Quaestionem de origine nomocanonis Nesteutae seu Ieiunatoris — subsequitur alia quaestio, quae est de nomocanonis relatione ad libros poenitentiales ecclesiae occidentalis. Scriptores Russici Pavlov et Berdnikov (Краткій курсъ цер. права. ed. II. p. 92) asserentes eum fuisse compositum a patriarcha Ioanne saec. VI. consequenter affirmant eum esse prototypum omnium librorum poenitentialium. Cum tamen iam certo constet, nomocanonem Nesteutae non esse antiquiorem saec. IX°., potest sane quaeri, num inveniantur in eo vestigia librorum poenitentialium occidentis. Influxus talis eo magis supponendus est, quia saec. VIII. et sequenti libri poenitentiales per totam ecclesiam occidentalem sparsi erant. Medio autem saec. IX° misit Nicolaus papa Bulgaris inter alios libros etiam librum poenitentialem, qui statim versus est in linguam Slavicam (quae versio adest in cod. manuscripto Kormčej knigi — in

musaeo Rumjancovi — ; inscribitur autem Заповдь св. Отецъ (praeceptum ss. Patrum) et nihil aliud est quam versio libri poenitentialis „merzeburgensis" cfr. Suvorov, Къ вопросу о зап. вліяніи.. p. 1 sqq.

Inde potest quaeri, num etiam auctor nomocanonis libros poenitentiales occidentis prae oculis habuerit. Scriptor Russicus, quem supra memoravimus, Suvorov quaedam vestigia influxus librorum poenitentialium occidentis studet invenire in nomocanone Nesteutae (Къ вопросу о запад. вліяніи.. p. 101 sqq.): tamen de vestigiis his dubitari licet.

Totus hic influxus ad hoc debet restringi, quod libri poenitentiales occidentis praebuerunt monachis Graecis saec. IX. copiam et ansam simile quid ad usum suae ecclesiae componendi.

Nomocanon igitur Nesteutae non est simplex versio librorum poenitentialium occidentis sed quoad internam indolem et formam est opus omnino independenter exaratum. *Demetrius Jaremko.*

Богословскій Вѣстникъ (Bogoslovskij Vêstnik) 1906 (P. tr.)

P. Svêtlov: O posěščenii teatra duhovenstvom (De theatri visitatione a clero) I, 570—576. Quae clerus de theatro sentiat enarratis, auctor suadet clero, ut theatrum visitet. Ut vero scandalum, quod oriri posset, evitetur, vult ut clerus vestes laicales et tonsos capillos habeat.

I. Gromoglasov: Bastilija duha (Bastille mentis) I, 577—596. Cum scholae ecclesiasticae, quae in Russia habentur, finem, ad quem erectae sunt, minime consequantur, ideo non abs re fore censuit, Gromoglasov, libri, qui hac de quaestione tractat (»Duhovnaja škola.« Sbornik statej. Moskva 1906), argumentum referre. Articulum nondum finivit. Nondum enim, quae sit in his scholis religiosa educatio, depinxit.

V. Myšcyn: Iz periodičeskoj pečati (Ex foliis periodicis quaedam): 1. Gosudarstvennaja Duma i Gosudarstvennnyj Sovět. — Konstitucija i hristianstvo. I, 597—603; 2. Iz razgovora o politikě duhovenstva. — O predstavitel'stvě klira na soborě. — Cerkovnaja gazeta. I, 768—783; 3. Gosudarstvo i Cerkov', II, 155—174.

Myšcyn refert, quae de rebus ad ecclesiae reformationem pertinentibus in foliis periodicis scribantur, suasque adnotationes hinc inde addit. In opinionibus Myšcyn influxus protestantismi quidam inveniri videtur.

A. Kotovič: Duhovnaja cenzura v Rossii v pervoj polovině XIX. v. (1799—1855) (De ecclesiastica censura, quae in Russia primo dimidio saec. XIX viguit) I, 654—691.

Ecclesiastica censura in Russia post varias vicissitudines tandem a. 1799. organizata est; hoc enim anno ‚Moscoviensis censura ecclesiastica', cui postea ecclesiasticae pro censura facienda commissiones sunt suffectae, instituta est. Cuius instituti organizationem eiusque evolutionis historiam Kotovič tradere intendit. Opus inchoatum in sequentibus fasciculis persequetur.

Episc. *Evdokim:* Car i Patriarh (K harakteristikě ih vzaimnyh otnošenij) (Imperator et patriarcha); (De eorum inter se relationibus) I, 739—767. Auctor desiderans, ut status, qui inter imperatorem et patriarcham aute Petrum M., a quo status hic destructus est, vigebat, instauretur, huius status imaginem in memoriam revocat. Epistolam nempe imp. Alexii Michaëlis, — in qua mutuae inter imperatorem et patriarcham rationes expressae habentur, — ad Niconem metr. ex Novgorod de patriarchae Iosephi obitu tractantem, in extenso cum adnotationibus suis adfert. Qua occasione summis laudibus hanc

coniunctionem per duo saecula durantem effert huiusque temporis statum deplorat (Praesentis ecclesiae »organizacija i upravlenie est' ne čto inoe, kak odna iz častej gosudarstvennago upravlenija« p. 762). —

Nic. Popov: Po voprosu o sostavě predstojaščego cerkovnago sobora (De instantis synodi membris) II, 82—97.

Auctor quaestionem de synodi membris diiudicandam esse censet non ex iure canonico, cum hoc sub influxu absolutismi imperatorum Graecorum formatum sit, sed secundum praxim per saecula in ecclesiam observatam. Quae praxis cum cleri tum populi influxum in rebus ecclesiasticis ostendit. Etenim historia ecclesiastica nos edocet clerum et populum, licet non aequalem cum episcopis, tamen plus quam consultativam vocem habuisse (p. 87 sqq). Ideo etiam in instanti synodo clerus et populus cum antiquis suis iuribus admittendus erit.

Verum notandum est: auctorem, si in rebus ecclesiasticis quidam cleri et populi influxus inveniebatur, hunc influxum nimis exaggerare, id quod quoad primas synodos oecumenicas maxime observatur (cf. p. 87 sqq.).

V. Sokolov: Predstojaščij Vserossijskij cerkovnyj Sobor; ego sostav i zadači (Instans Russica synodus ecclesiastica; eius membra et officia) II, 34—59. Sokolov praelectionem quandam, quam in loco quodam habuit, typis mandavit. Qua in praelectione populari modo ostendere nititur populum et clerum in rebus ecclesiasticis plus quam consultativam vocem habuisse, — ideo etiam in instanti synodo eodem modo procedendum esse populoque et clero saltem ,collective' sumptis maiores praerogativas denegandas non esse.

V. Lavrskij: Moi vospominanija ob arhimandritě Theodorě (A. M. Buharevě (Memorabilia de arch. Theodoro Buharev) II, 98—128. 569—609. Quae prius incepit (cf. Bogos. Věstn. 1905, II, 499 sqq.), prosequitur.

Dr. I. Stacin: Bor'ba za glagoličeskuju liturgiju rimsko-katoličeskago duhovenstva v Kroacii i Dalmacii (Conatus a clero Romano-catholico in Croatia et Dalmatia pro defendenda glagolica liturgia suscepti) II, 129—148. 417—429. Duo documenta, quae pro liturgia glagolitica magni momenti sunt, nempe, α) memorandum episcoporum, qui Slavos Meridionales in suis dioecesibus habent a 21. Mai ad 4. Iunii 1905 Romae collectorum (sine titulo) et β) epistula sacerdotum ex quibusdam dioecesibus »Preuzviseni Nadbiskupi i Biskupi crkovnih pokrajina Zagreba, Gorice, Zadra, Sarajeva« Dr. Stacin analysi subicit et suas adnotationes addit.

Liturgiae Slavicae evolutionem nigris coloribus depingit magnaque ex parte omnem culpam in Romanos Pontifices devolvit. Ad quae duo notanda esse videntur: α) auctor cl. non satis perspexit: in ecclesia catholica etiam consuetudinem novi iuris fontem esse; β) quae de R. Pontificum ad liturgiam glagoliticam saec. IX—XI. relationibus dicit, ad minimum confusa sunt atque inter se repugnant (cf. p. 135, 141, 145).

I. Gromoglasov: O predpolagaemom izdanii sv. Sinodom cerkovnyh pravil s tolkovanijami (De editione canonum ecclesiasticorum cum eorum commentariis a s. Synodo instituenda) II, 149—154. Cum Russi synodum convocare velint, canones ecclesiae cognoscendi et intelligendi sunt. Hunc in finem Gromoglasov ad novam editionem quasdam animadversiones proponit additque canones, licet omnes cognoscendi sint, non tamen omnes in praxim perducendos esse.

N. Aksakov: K voprosu o sostavě cerkovnago sobora (De ecclesiasticae synodi membris) II, 212—296. Aksakov, quid de eorum opinione, qui clerum et populum a synodo excludere volunt, sentiendum sit, inquirit. Censet auctor, cum nullus canon habeatur,

qui de synodi membris et de exclusione cleri et populi loquatur, hanc quaestionem ex praxi ecclesiastica et ss. Patrum scriptis, quae synodalibus decretis ut basi innitantur, decidendam esse. Quae si consulantur, sequentia statuit tenenda esse: α) Synodus vocatur »synodus episcoporum« solum a c. 19. Chalced. (Trullana enim idem repetiit in decr. 8., — c. 36. apost. dubius est — p. 215 sqq.); β) Episcopus in synodo non adest vi ordinationis vel alicuius iurisdictionis; nam alioquin neminem tamquam sui vices tenentem mittere posset (p. 218), — neque adest ut suae ecclesiae repraesentans, hoc enim si verum esset, ipse a synodo iudicari non posset delegationemque necessariam a populo sibi datam haberet (p. 218 sqq.); γ) neque etiam episcopis solis (exclusive sumptis) ecclesia regenda concredita est (p. 221); δ) sed episcopus in synodo adest ut ecclesiae suae antistes, qui ab ecclesia hoc munus sibi commissum habet atque coram ea de statu ecclesiae rationem reddere debet (p. 227). ε) In septem conciliis oecumenicis populi et cleri absentia per imperatoris voluntatem explicatur (p. 248). -- populus tamen concilia acceptando eis oecumenicorum notam tribuit (p. 249).

Quis itaque synodo ut eius membrum adesse possit, non e conciliis oecumenicis, utpote quae nulla determinata regula sed imperatoris placitis regerentur, sed e synodis particularibus et praxi ecclesiastica discendum est. Quae si prae oculis habentur, clerus et populus ad synodum admittendi sunt; membra vero synodi omnia iisdem praerogativis instructa sunt (p. 237, 251, 265): itaque populus et clerus aequalem cum episcopis vocem in omnibus quaestionibus habent; — episcopi vero hoc solum privilegium habent, quod membrum aliquod e synodo excludere possunt (p. 265).

In toto articulo nimius protestantismi influxus conspicitur. Velut cum dicitur episcopum ad regendam ecclesiam a populo delegari nec non decreta synodalia omnem vim obligatoriam a populo accipere (cf. 219 et 249 sq.). Dein quomodo auctor sine veritatis laesione scribere potuerit: ‚tempore arianismi, monophysitismi, monotheletismi et iconoclastarum universam hierarchiam iisdem erroribus infectam fuisse‘ (p. 225), minime patet. Etiam quae ex synodis particularibus et e s. Athanasio adfert, aliter atque ab ipso explicantur et explicari possunt.

P. Sokolov: Problema vèry s točki zrènija psiḫologii i teorii poznanija (Quaestio de fide in luce psychologiae et cognitionis considerata) II, 270—301. In hac praelectione in dissertationem suam, quam ante magistri gradum obtinendum habuit, quasdam animadversiones proponit.

P. Levitov: Proekty reformy duḫovno-učebnyḫ zavedenij (Proposita reorganizationis scholarum ecclesiasticarum) II, 302—319

I Figurovskij: Biblejskaja i Cerkovnaja istorija v duḫovnyḫ seminarijaḫ (Historia biblica et ecclesiastica in seminariis eccles.) II, 320—337. Defectus, qui in tractanda historia sacra in seminariis occurrunt, enarrat.

P. Levitov: Po voprosu o duḫovnom obrazovanii (De ecclesiastica eruditione et educatione) II. 338—349.

Quoad seminaria auctor haec postulat: 1. ut in seminaria omnes etiam filii non sacerdotum intrare possint; 2. ut si ratio adest, seminaristae, in domibus privatis habitare possint; 3. ut post finita seminarii studia seminaristae statum, quem velint, eligant; 4. ut denique discipulus coram regimine scholari sese defendere possit.

S. Smirnov: Drevnee duḫovničestvo i ego proisḫoždenie (De patris spiritualis officio eiusque origine) II, 369—381. Haec ad magistri gradum obtinendum praelectio est. Smirnov iam a multis annis de »patris spiritualis« evolutione investigans, in multis hanc

quaestionem illustravit. Communiter »patris spiritualis« officium in antiqua ecclesia ex presbyteri paenitentialis institutione derivatur; — huic opinioni Smirnov sese opponit. Secundum eum sequenti modo res sese habebat: (— A vocis terminologia (πατὴρ πνευματικός) exeundo quaestionem illustrandam esse dicit —) a) »πατὴρ πνευματικός« apparet prima vice in litteratura IVi saeculi, usque ad dimidium IXi saeculi; significabat autem non sacerdotem paenitentiam excipientem et ab episcopo delegatum, sed simplicem monachum (qui communiter non erat sacerdos), quem iunior monachus ut suum in rebus spiritualibus consiliarium et antistitem eligebat; b) pater hic spiritualis, licet sacerdos non fuerit, confessionem sui discipuli excipiebat et ab omnibus etiam canonicis peccatis ipsum absolvebat; c) factum hoc Smirnov ex eo explicat, quod antiquitus monachi charismatibus pollebant et ex hoc generali dono charismatum etiam speciale i. e. donum absolvendi a peccatis derivabant; d) Praxis haec etiam inter saeculares propagata temporis successu in tota ecclesia (Graeca) universalis facta confessioque apud monachos facta confessioni ecclesiasticae suffecta est.

A. Běljaev: Professor Moskovskoj Duḫovnoj Akademii P. S. Kazanskij i ego perepiska s arḫiepiskopom Platonom (Prof. Moscoviensis eccl. Academiae P. Kazanskij).

A. Čireckij: O »cerkovnoj reformě De ecclesiae reformatione) II, 448—496. De virorum intelligentium, quos vocant, ab ecclesia abalienatione, id observandum esse auctor dicit: hierarchiam Russicam censet totam ecclesiae reformationem in sua a potestate civili independentia et in canonum resuscitatione consistere. Auctor vero affirmat solam canonum resuscitationem in hodierno rerum statu neque utilem neque possibilem esse: nam praesertim mores esse reformandos. Ideo nexus, qui inter antiquam et recentem ecclesiam vigere debet, in eo positus sit necesse est, ut antiquae ecclesiae vita et spiritus, non littera in memoriam revocetur.

A. Kotovič: »Zakon Božij, pravila gosudarstvennaja, blagonravie i literatura« v soznanii duḫovnyḫ cenzorov epoḫi Aleksandra I. (»Lex divina, codex imperii, ethica et litteratura« apud ecclesiasticos censores epochae Alexandri I.) II, 497—529. Kotovič de censoribus Alexandri I eorum agendi modo nec non de eorum regulis, secundum quas opera approbabant, tractat. Regulae, quibus censores in diiudicandis operibus regebantur, ad quattuor, quae in articuli enumerantur, reduci possunt.

Modus, quo prima regula in praxim deducebatur, pro theologiae in Russia evolutione, magni momenti est.

V. Javorskij: Prepodavanie pedagogiki v duḫovnyḫ seminarijaḫ (Paedagogia in ecclesiasticis seminariis) II, 610—632. Modum, quo paedagogia in seminariis tractatur, crisi subicit statumque paedagogiae tristem esse dicit.

S. Š. Sobranija pedagogov duḫovnyḫ učilišč Moskovskoj eparḫii (Consessus paedagogorum ecclesiasticorum scholarum Moscov. dioecesis) II, 633—652.

S. S. Škol'nyj vopros na predsobornyḫ sověščanijaḫ (Quaestio de studiis in consiliis antesynodalibus) II, 653—663. Expositis, quae in consessibus synodalibus de studiis peraguntur, concludit nunc non esse tempus aptum, ut scholae ecclesiasticae funditus reformentur, — in praesenti tantum maiores defectus corrigendos esse.

P. Florenskij: O tipaḫ vozrastanija (De speciebus progressionis) II. 530—568. Florenskij, explicata »mathematica lege de progressione, quandam cum hac lege similitudinem in perfectione spirituali (nisu eam adipiscendi) inveniri ostendere nititur.

M. Haluščyńskyj.

RUTHENICA.

De statu praesenti ecclesiae et litterarum theologicarum apud Ruthenos in Galicia.

II.

Conspectus publicationum periodicarum theologicarum apud Ruthenos (Res porro tractatur).

a) **Місионар (Misyonar)** X., 1906, № 6—12, pg. 161—389 (з місионарчиком).

Argumentum totius tomi decimi „Missionarii" reduci potest, ad 14 partes. In Ia parte continuantur res, quae vulgus docent de dogmatica et morali doctrina christiana ad modum catechizationis. Mentione digna sunt dicta de cultu Sacratissimi Cordis Domini Nostri. In IIa parte continuantur vitae Sanctorum pro singulis anni mensibus. Pars IIIa inscribitur „de regno Cordis Christi", pars IVa „in Terram Sanctam". In Va parte „Ex orbe terrarum et ecclesia" continentur facta nostrorum dierum scitu necessaria. Sequitur pars VIa exhibens narrationes religiosas et asceticas, pars VIIa proponens exempla imitanda, pars VIIIa ss. Patrum et ascetarum dicta, pars IX. carmina in honorem Domini, Deiparae et Sanctorum. In parte Xa „Nuntius Sacratissimi Cordis" traduntur intentiones singulis mensibus in precibus pro ecclesiae necessitatibus observandae. Praeterea plurimae publicantur gratiarum actiones fidelium pro votis exauditis necnon imagines ex hagiographia et historia sacra. In genere „Missionarius" comparari potest et debet cum foliis generis „Sendbote des gl. Herzens Iesu."

„Missionarius", etiamsi parvo ambitu et sine valore scientifico, mentionem specialem meretur: gaudet enim admirabili popularitate, permulta millia exemplarium eius in populum sparguntur, ad sensum religiosum promovendum inservit laetissimo cum fructu, id quod tempore agitationum vehementissimarum ex parte liberalium et radicalium apud nos magni est momenti. „Missionarius" est imago classica sensus religiosi et necessitatum religiosarum apud vulgus Ruthenicum Galiciae.

Praeterea singulis annis editur tamquam supplementum „Missionarii" kalendarium, quod excellentibus qualitatibus et mira popularitate superat omnia nostra kalendaria.

b) **Католицкий Вехід (Katolyckyj Vshid),** III., 1906, № 3—4, pg. 257—304.

Numerus tertius huius folii characterem iubilarem habet et dedicatur R. D. Isidoro Dolnyckyj, spirituali seminarii Leopolensis, qui quinquagesimum ab ordinatione annum explevit. Sacerdos hic iubilaris est celeber ritualista (scripsit opus „Typik Cerkve rusko-katoličeskija", L'vov, 1899, pg. 592) et cantus ecclesiastici et linguae palaeoslavicae peritus (scripsit hac lingua akathiston ad Sacratissimum Cor.). Biographia viri iubilaris carmina in honorem eius composita auctoribus J. Zawerucha et M. Ščepaniuk et historia fundatae a Dolnyckyj sodalitatis Marianae in seminario constituunt primam partem IIIi numeri. Sequitur deinde

„Historico-litterarius conspectus homiliae Ruthenorum a. 1800—1850 auctore T. Kudryk (pg. 221—240, 326—342); „De philosophia christiana eiusque valore“ auctore O. Voljanskyj (pg. 241—255, 309—325); „De Roskol in Russia“ auctore V. Lysko (pg. 116—128, 256 -281, 343—357). Praeterea inveniuntur contiones eclericorum in seminario habitae, bibliographia sed exclusive fere aliena, non Ruthenica et nonnulla, quae vitam in seminario spectant.

Homiliae s. Chrysostomi vertuntur usque ad XVII.^{am} et constituunt supplementum propria paginatione instructum.

„K. Vshid“ non magnum valorem habet scientificum; editur enim a iuvenibus; est tamen documentum vitae novae et cupiditatis sciendi reformatione seminarii nostri exortae praeparatque iuvenes ad seria studia theologiae in posterum tractanda.

c) **Нива (Nyva),** III., 1906, N⁰ 10—24, pg. 265—744.

Continuatur per omnes numeros dissertatio historica a I. Šyh conscripta „Historia unionis ecclesiae in Bukovyna usque ad a. 1901“, dissertatio apologetica a F. Ščepkovyč „I. W. Draper eiusque historia pugnae inter fidem et scientiam“ et versio Vladimiri Solov'ev „Russia et ecclesia universalis.“ Haec tria in numero 24⁰ finiuntur.

Argumentum totius tomi tertii „Nyva“ redigi potest in sex partes. In I^{a} parte, quae „Scientificae dissertationes“ inscribitur, continentur sequentia: O. Voljanskyj, animadversiones „de foliis, belletristica, liberalismo, nationalismo“ (pg. 341—5, 374—7), ubi ostenditur tendentia liberalismi apud Ruthenos, qui omnes partes vitae nationalis occupare vult. — Idem „De ecclesia catholica et philosophia“ (pg. 406—8, 441—4) ubi merita ecclesiae catholicae de philosophia et neothomismum tractat. — Idem „De ecclesia et imperio civili“ (pg. 463—470, 508—513): separatio imperii ab ecclesia in Gallia, ansam dedit auctori ad evolvenda principia catholica de relationibus ecclesiae ad statum civilem et ostendendi iniuriam legis separationis de die 9. Decembr. 1905. — Idem „De ecclesia et cultura“ (pg. 527 530); traduntur, quae Hip. Taine et Aug. Comte senserint de meritis ecclesiae catholicae in cultura humana exhibitis. — Idem „Sitne theologia scientia?“ (pg. 558—561, 595 -598): actionem studiosorum, liberalium universitatis Pragensis, qui sub influxu famosi illius professoris Masaryk propagant ideam eiciendi theologiam ex universitatibus, imitantur studiosi Ruthenorum. Contra hanc tendentiam in praeiudicio de charactere non scientifico theologiae catholicae fundatam, ostenditur in hac dissertatione, theologiam catholicam esse veram scientiam. — Idem „Glossae ad orationem de scientia, religione et schola“ (pg. 585—588, 629—633). Oratio professoris Masaryk, cui ansam dedit notus ille casus parochi Dostal-Lutinov et professoris K. Iudae, translata est in linguam Ruthenicam et publicata in foliis liberalibus „Lit.-nauk. Vistnyk.“ Contra hanc orationem scriptae sunt „glossae“ quarum scopus est ostendere ignorantiam et malam voluntatem professoris Masaryk.

Praeterea scribit A. Govda in multis numeris „lineamenta sociologica“; I. Levyckyj vertit lectionem praelati Danner „de matrimonio, familia eiusque valore sociali“ in cursibus Salisburgensibus ha-

bitam. I. Dzerovyč proponit sententias suas de reformanda methodo religionis in scholis mediis tradendae (in 9 numeris); I. Donarovyč agit de cessatione ab opera et proponit christianam hac de re doctrinam (pg. 536—8, 574—8, 599—602); quaestio actualis propter celebratam illam cessationem ab opera tempore messis anni 1902. in Galicia factam; I. Borian vertit caput unum ex opere Markovyč „de iure patronatus apud Ruthenos" (pg. 377—380, 441—4), ubi origo patronatus huius a regibus Poloniae deducitur; A. Redkevyč (pg. 380—6) in critico conspectu Dris W. Jerusalem introductionis in philosophiam, quam in linguam Ruthenicam transferre intendunt — ostendit, quatenus professor Vindobonensis a vera philosophia recesserit; I. Čornodola (pg. 285—290, 314—322) publicat relationem suam in conferentia pastorali cleri Myšynensis propositam „de prima confessione et communione puerorum"; denique auctor quidam agit „de socialismo et socialistis" cum allusionibus multis ad socialismum apud Ruthenos vigentem (pg. 235—241, 270—6, 299—304).

In parte II[a] „Ex ecclesia et orbe terrarum" traduntur varia consilia cleri Ruthenici, quae spectant ad reformationem defectuum vitae nostrae religiosae, communicantur nuntii de rebus ad ecclesiam universalem et particularem in Galicia pertinentibus et pugnatur cum liberalismo Ruthenorum. Speciali mentione dignus est „conspectus foliorum" ab I. Levyckyj compositus, ubi notantur omnes liberales et radicales voces, quae in foliis Ruthenorum audiuntur. Hic conspectus praebet eximium documentum ad pugnam inter catholicismum et liberalismus apud nos cognoscendam.

Pars III[a] continet bibliographiam maximam partem ab I. Borian scriptam. Traditur in hac parte (pg. 740—1) Slavorum litter. conspectus de ecclesia Ruthenorum. Sequuntur parte IV[a] „necrologia" V[a] „miscellanea", VI[a] „contiones" cum propria paginatione" (pg. — 191.).

Neque „Nyva" magnum habet valorem scientificum originalem. Continet enim opera varia ex aliis libris et foliis compilata, accommodata ad necessitates et utilitates cleri Ruthenorum. Habet pro scopo, ut certi fiant sacerdotes nostri de iis omnibus, quae in scientiis et ecclesia aguntur: praebet proinde documentum novi huius motus apud clerum nostrum, qui tendit ad principia catholica in omnibus partibus vitae nationalis promovenda et stabilienda et liberalismum omni ex parte oppugnandum. „K. Vshid" et „Nyva" signum est et imago evolutionis conceptuum et idearum, quae evolutio tendit magno cum vigore ad principia vere catholica ubique propugnanda.

III.

Bibliographia novissima. [1]

a) Bibliographia theologica Ruthenorum.

Scriptura sacra.

Господа нашого Іисуса Христа святе Евангеліе від Матея славяньско-україньскою мовою (Gospoda našogo Iysusa Hrista

[1] Indicantur hoc loco libri, qui in foliis Ruthenorum theologicis anni

svjate Evangelie vid Mattheja slavjans'ko-ukrains'koju movoju). Moskva. 1906. 16⁰. 160 + 1. (Nyva, IV. 1907, pg. 28).

Aleksander Bačyn'skij, Новый завѣтъ Г. н. Іисуса Христа въ языцѣ церковно-словеньскомъ съ переводомъ на языкъ народно-рускій съ поясненями. (Novyj zavět G. n. Iysusa Ḫrista v jazycě cerkovno-sloven'skom s perevodom na jazyk narodno-ruskij s pojasnenjami.) Leopoli. 8⁰. 8 + 992. (Nyva, IV., 1907, 28—9).

Kuliš-Puljuj-Nečuj, Сьвяте письмо Старого і Нового Завіта. (S'vjate pis'mo Starogo i Novogo Zavita.). (editio societ. biblic.).

Dr. Vasyl' Šurat, Сьвяте Письмо в Шевченковій поезиї. (S'vjate pis'mo v Ševčenkovij poeziy) (ante paucos annos editum).

Theologia practica (cum carminibus).

Dr. Ioan Bartoševskij, Нови проповѣди празничии. Novy propovědy praznyčny.) Leopoli 1906. 8⁰. 189. (Nyva, III., 68—9).

Petro Bilyn'skyj, Проповіди на сьвята і негілі цілого року. (Propovidy na s'vjata i negili) Tres partes (sub prelo).

Julijan Dzerovyč, Цариця мая Марія. (Carycja maja Maryja. Žovkva) 1906, 8⁰ VIII + 284. (Nyva, III., 227—8).

Evgen Guzar, Нарис катихитики і методики. (Narys katyḫytyky i metodyky) L'viv. 1906. 8⁰. IV + 100. (Nyva, III., 322—5).

Atanazyj Levyn'skyj, Наука о Службі Божій. (Nauka o Službi Božij) Leopoli 1906. 16⁰. 43. (N. 8. publicationum societatis s Pauli).

Илюстровани житя сьвятыхъ угодниковъ Божихъ на каждый день въ роцѣ. (Iljustrovany žitja svjatyḫ ugodnikov Božyḫ na koždyj den' v rocě) fol. 29 × 21 cm. (sub prelo; Nyva, III., 710).

Izidor Svystun, Исторія Церкви въ Кривомъ. (Ystorija Cerkvy v Kryvom) Leopoli 1906. 16⁰. 79.

Preosvjašč. Grygorij (episcopus Stanislaopol.) О дѣяльности сьвященичій. (O dějal'nosty s'vjaščenyčij) Stanyslavov 1906, 8⁰ 166+67.

Idem Бібліотека сьвященича, ibidem (Nyva, III., 162—3).

Yvan Dun'ko, Пѣвець (Pěvec = Cantor). Зборникъ новыхъ церковно-народныхъ пѣсень. Перемишль. 1906. (N. 3—4 publicationis s. t. „Libri missionarii").

Pavlo Štokalko, Цьвіти Марії. (C'vity Maryi) Поезиї. Leop. 1906. 8⁰ 46. (Nyva, III., 100—1).

Alia.

Dr. Vasyl Ščurat, Грунвальдска пісня (Bogurodzica dzewicza) памятка западно-руської літератури XIV. в. (Grunval'dska pisnja [XIV. saec.]) Žovkva. 1906. (Nyva, III., 643—5).

Duilhé de St. Projet — Jaroslav Levyckyj, Наукова апольогія християньскої віри. (Naukova apol'ogija ḫryst. viry). Tres partes. Lepoli 1906. 438.

A mense Iunio 1906. coeptum est edi Leopoli folium hebdomadarium populare „Основа" (Osnova). Etiamsi primarius scopus folii est culturam et politicam secundum principia christiana catholica docere,

---

praesertim 1906. recensentur vel saltem commemorantur. Non omnes libri in his foliis tempore et loco editionis instructi nominantur.

tamen res religiosae non plane omittuntur. Hoc folium primum est in suo genere apud Ruthenos.

Multa historiam ecclesias Ruthenorum eorumque theologiam spectantia Leopoli publicantur a societate scientifica nomine Ševčenka, et quidem in sectione philologica et historica. In hac ultima edita est historia Ukrainae-Rutheniae conscripta a Myhajło Hruševskyj, celebri professore Leopolitano, quod opus nondum finitum iam denuo editur et in Germanicum convertitur. Multa de historia ecclesiae nostrae hoc in opere inveniuntur.

In foliis menstruis „Літературно-науковий Вісник“ (Literaturnonaukovyj Visnyk), quae decem iam annos Leopoli eduntur et ab anno 1907. in sectionem Leopoliensem et Kijoviensem distinguuntur, multae emittuntur commentationes ad laudem doctrinae aspirantes, quae theologiam respiciunt. Dissertationes hae praesertim e linguis alienis translatae rationalismum extremum produnt et pro scopo habent sub doctrinae specie ecclesiam christianam et generatim religionem revelatam falsissimis argumentis oppugnare. Contra haec folia, quae ignorantia crassa in rebus theologicis laborant, pugnat saepe „K. Vshid“ et maxime „Nyva“. Ita e. g. continetur in „L. N. Visnyk“ (1906, fasc. 7.) commentatio, quae inscribitur „Liberatio ab inferno“, ubi doctrina christiana de vita aeterna et de purgatorio tamquam superstitio gentilis tractatur. (Cf. Nyva, 1906, 472—8). In alio numero (1906. fasc. 11) asseritur, theologiam moralem catalogum septem peccatorum capitalium ex astrologia gentili recepisse. (Cf. Nyva, 1907. 51. sqq.).

Vestigia „L. N. Visnyk“ sequitur etiam publicatio Leopoli edita, quae vocatur „Літературно-наукова Бібліотека“ (Bibliotheca litteraria-scientifica). Editur sumptibus societatis „Vydavnyča Spiłka“ et libros theologiam spectantes malos, atquead eo nonnullos pessimos spargit. In serie II^a „Bibliothecae“ inveniuntur famosa scripta de Hussio (No. 15), de biblia (No. 60—61), de evangelio (No. 111), de islamismo (No. 88—90: Islamismus Christianismo anteponitur!), de Iesuitis (No. 133—134). Hoc ultimum scriptum s. t. E. Цекклер „Закон Езуїтів“, „Львів, 1906 — versum est ex Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche. Herzog-Hauck, (Leipzig, III. Aufl. VIII. B. 742—784. St.) et acriter oppugnatur in „Nyva“ (IV. 1907. 67—74).

b) Bibliographia res theol. Ruthenorum spectans.

P. I. Žiteckij, О переводахъ Евангелія на малорусскій языкъ. (O perevodah Evangelija na malorusskij jazyk). Spb. 1906. 8^0^. 2 + 65. (Nyva, IV. 1907, 28).

G. I. Makarevič, Выборные начала въ духовенствѣ въ древне-русской преимущественно югозападной церкви до реформы Петра I. (Vybornye načala v duhovenstvě v drevne-russkoj preimuščestvenno jugozapadnoj cerkvi do reformy Petra I.) Poltava 1905. 8^0^. 130. (K. Vshid, III. 183—4).

G. G. Pavluckij, Деревляные и каменные храмы. (Derevljanye i kamennye hramy) Kiev 1905. 2^0^. VI + IV + 124. (Nyva III., 195—7).

I. S. Svěncickij, Церковно- и русскославянскія рукописи публичной библіотеки „Народного „Дома" въ „Львовѣ. (Čerkovno i russkoslavjanskija rukopisi publičnoj biblioteki „Narodnogo Doma" v Lvově). Spb. 1904. 8⁰. 65. (K. Vsbid, III. 88—9).

Chotkowski, Dzieje zniweczenia Unit Kościoła na Białorusi i Litwie. Kraków. 1915.

Idem, Historya polityczna dawnych klasztorów panieńskich w Galicyi 1773, 1848. Kraków. 1905. (Kultur, 1906, 122—4).

T. Gromnicki, Armianie w Polsce, ich historya, prawa i przawileje.

Likowski, Unia brzeska w roku 1596.

Ch. Mazowiecki, Notałki historyczne o cudownym obrazie Matki Boskiej w Poczajowie i tamłejszym klasztorze. Lwów. 1905.

Dr. Wł. Mysat, Przepisy o konkurencyi kościelnej i komitetach parafialnych obowiązujące w królestwie Galicyi. Tarnów. 1906. (Nyva, III. 356—7).

P. J. Podlasiak, Martyrologium czyli Męczenstwo Unii na Podlasiu. Kraków. 1905. 8⁰. 37. (K. Vsbid III. 89).

Słotwiński, Unia podlasko-chełmska.

Wołyniak, Spis klasztorów unickich Bazylianów w województwie wołyńskiem. Kraków. 1905.

Idem Lista opatów Bazyliańskich w Grodnie. Kraków. 1905.

Likowski, Geschichte des allmaeligen Verfalls der unirten ruthen. Kirche im 18—19. Jahrhd. unter polnischem u. russischem Scepter. (Nyva, III, 258—9).

Februar. 1907. *O. Voljanskyj.*

SERBICA

Bogoslovski Glasnik. VIII. (1905) nr. 4—6; IX (1906) nr. 1 3.

J. Živanović, Partikula яко (jako) u crkvenoslovenskom jéziku u Djelima apostolskim. (Particula „jako" in lingua ecclesiasticoslavica in Act.) VIII, 256—261. —

Particula „jako" in Act. variam significationem habet. Saepissime ponitur pro ὅτι (Vulg. quia, quod, quoniam) vel in propositionibus declarativis (2, 13. 29. 30 e. a.) vel in oratione recta (5, 23. 25 e. a.) vel causaliter (2, 6. 25. 27 e. a.) Pro graeco ὅπως (ut) in propositionibus finalibus ponitur „jako da"(8, 15. 24 e. a.) ὥστε (ita ut) similiter per „jako" exprimitur (5. 15; 9, 12 e. a.). Praeterea „jako" etiam temporaliter pro ὡς (cum, 17, 13) et concessive pro καίτοιγε (quamvis) usurpatur (17, 27). Adverbialiter ponitur „jako" pro ὡς (tamquam) (3, 22; 6, 15; 7, 37; 8, 32) et pro ὡσεί (circiter) (2, 41; 4, 4 e. a.). Auctor parum critice procedit, textum originalem non respicit, significationem particulae „jako" non semel falso explicat; e. g. Act. 1, 19 jako ὥστε (ita ut) consecutivum est (non declarativum p. 256), Act. 3, 22 „jako" significat orationem rectam (non propositionem declarativam p. 256), Act. 1, 5 oratio recta per „jako" significatur, non vero propositio causalis (ut auctor p. 258 dicit); in propositionibus finalibus semper jako da — ὅπως ponitur (solum „jako" nunquam sensu finali usurpatur p. 259), jako da ὅπως numquam consecutivam (ut auctor p. 260 affirmat), sed semper finalem significationem habet.

M. Solarić, Unija u Velikoj Pisanici (De unione in V. Pisanica) VIII, 339-48, 407-16. —

In parochia V. Pisanica in Croatia unio introducta est a. 1780. Uniti capellam et parochos proprios habebant usque ad 1881. Numerus unitorum

hac in parochia non erat magnus; decursu temporis numerus decrescebat, donec a. 1873. ultimus unitus mortuus est.

V. Maksimović, Svoboda savesti (De libertate conscientiae) VIII, 231—39; 349-56; 380—86; IX, 19—24. —

M distinguit libertatem conscientiae subiectivam, qua homo libere credere potest secundum persuasiones et desideria interna, et libertatem conscientiae obiectivam, quae in possibilitate persuasiones suas religiosas enuntiandi et aliis praedicandi consistit (332). Libertas conscientiae subiectiva certe a nulla potestate humana limitari potest. Ergo solum de libertate conscientiae obiectiva quaestio moveri potest, i. e. de libertate profitendi religionem et de libertate agendi vivendique secundum suas persuasiones religiosas. De natura et essentia conscientiae *M.* nec clare nec recte disserit (235—39). Nullam adhuc dari conscientiae definitionem vere scientificam affirmat (235). Libertatem conscientiae obiectivam saepe bono communi adversari posse, tamen eam non esse limitandam — propter eius subiectivam inerrantiam et honestatem (237). In parte II. (351 sqq.) de relatione ecclesiae et status ad conscientiae libertatem tractat. Quaestio de relatione ecclesiae ad haereticos secundum auctorem nostrum coincidit cum quaestione de eorum conscientiae libertate (355), quam ecclesia iis certe non potest negare (356). Membris suis ecclesia christiana libertatem conscientiae concedit quidem, sed cum limitatione quadam (383); qui enim in re gravi contrarie sentit, atque ecclesia praescribit, hic iam desinit membrum ecclesiae esse (381-2). Relate ad eos, qui extra ecclesiam sunt, ecclesia alia media non habet nisi praedicationem evangelii et spiritum caritatis (386). Potestas civilis econtra libertatem conscientiae obiectivam limitari potest et debet, inquantum bonum societatis id postulat (IX, 19-24). Auctor, uti videtur, plurima ex opere Russico Kiparisov „O svobodě sověsti“ (De libertate conscientiae) hausit.

V. Maksimović, Patriarh srpski Georgije Branković i duhovna prosvěta (Quomodo litterae theologicae sub patriarcha G. Branković profecerint) VIII, 295-317. — Occasione iubilaeo sacerdotali patriarchae Karloviciensis G. Branković data historia seminarii Karloviciensis Theologici, quale ultimis decenniis fuit, describitur. Hocce seminarium a metropolita Stephano Stratimirović a. 1794. fundatum est. Annis 1872-5 seminarium clausum erat. A. 1875. theologica studia in seminario Karloviciensi denuo inaugurata sunt. Professores utebantur compendiis Russicis theologicis. Crescente numero auditorum disciplina paulatim ita delapsa est, ut e. g. a. 1881/2 professores contra auditores theologiae ad iudices civiles recurrere cogerentur. Potestas ecclesiastica iura professorum arbitrarie limitabat. A 1882. rector seminarii Harion Ruvarac (celeber historicus) munere suo privatus est; eodem anno prof. L. Kupusarović munus suum deposuit; a. 1884/5 rector et professor E. Radić officiis suis se abdicavit. Mores et disciplina inter theologiae studiosos miserrime delapsa sunt. Talis status deplorabilis manebat usque ad a. 1890., quo G. Branković patriarcha factus est. Annis sequentibus condiciones omni ex parte meliores factae sunt. A. 1904/5. demum seminarium clericale pro auditoribus theologiae erectum est. A. 1905/6. docebant 6 professores et 3 docentes; numerus alumnorum I. et II. cursus erat 50.

R. M. Grujić, Prilošci istorii srpskih banatskih manastira (Ad historiam monasteriorum Serbicorum) VIII, 387—406; IX, 25—36, 95—103, 181—188. — Historia monasteriorum breviter describitur; dein afferuntur multa documenta e saec. XVIII.

F. Mustjanović, Istočna crkva u Ugarskoj (Ecclesia orientalis in Hungaria) IX, 9-18, 87-94. - Karáczony in libro „Történelmi hazugságok“ (Mendacia historica) demonstrare intendit, ecclesiam orientalem in historia Hungarorum nullum habere momentum. *M.* contra demonstrat, Hungaros in Panonia iam invenisse christianos Slavos ritus orientalis, qui magnum influxum in Hungaros exercebant. Multa attentione digna afferuntur.

N. Djurić, Adiafora IX. 189—207. — Historiam quaestionis de adiaphoris (actus moraliter indifferendes) iuxta protestanticam „Realencyklo-

pädie" I³ et catholicum „Kirchenlexikon" I² et iuxta prof. Russicum Bronzov exponit. Doctrinam catholicam, quae in citato „Kirchenlexikon" et historice et theoretice clare exponitur, parum respicit, sed de ea secundum fontes protestanticos et Russicos diiudicat. Ita fieri potuit, ut affirmaret, theologos catholicos, praesertim scholasticos omnes defendere sententiam, actus morales in individuo indifferentes revera existere (191—2), protestantes econtra quaestionem „sublimius" tractare et existentiam actuum humanorum moraliter indifferentium negare (193—95). Catholici secundum auctorem nostrum actus morales ex parte exteriore tantum considerant, et propter hunc perversum considerandi modum ad falsam hac in re doctrinam pervenerunt (192). *D.* ergo doctrinam illam de adiaphoris, quam catholicam esse putat reicit, et sententiam Schleiermacheri, quae inter protestantes secundum *D.* communis fere evasit, accipit (195–98). At si *D.* doctrinam catholicam praesertim S. Thomae accuratius inspiceret, sibi persuadere poterat, doctrinam scholasticorum cum sua quoad essentiam coincidere; nam actus moraliter in individuo indifferentes non haberi, fere communis moralistarum catholicorum sententia tenet (Noldin, De principiis 3–4 81 et 87). Iisdem fere argumentis auctor pro sententia sua utitur, quibus catholici utuntur (ex s. Scr. e. g. 1. Cor. 10, 31; Col. 3, 17; Mt. 12, 36). *D.* ulterius docet essentialem moralitatem actuum non ex obiecto, sed e fine et motivis dessumi. (200—207).

J. Zeremski, Odlazak sv. porodice v Egipat (Fuga s. familiae in Aegyptum) IX, 3—9, 81—86, 153—62. — Exegesis in Mt. 2, 13—25. Zeremski revera perspicue et scientifice singulas pericopas evangelicas explicat. V. 14. (p. 6) addendum erat evangelistam, cum diceret Iosephum accepisse puerum et matrem eius (non uxorem suam), id quoque intendisse, ut indicaret Iosephum non esse naturalem patrem Iesu. V. 15. (p. 6—8) s. familiam non 2—8 annos in Aegypto commoratam esse *Z.* concedit, immo demonstrat secundum verba evangelistae commorationem in Aegypto duos menses non transgredi, cum fuga in Aegyptum initio februarii facta sit et Herodem initio Aprilis mortuum esse certo constet. Idem cum probabilitate quadam confirmatur ex v. 22 (p. 155), ubi dicitur Archelaus tunc regnasse in Iudaea. Testamentum enim Herodis Archelao Iudaeam, Idumaeam et Samariam una cum titulo regis assignavit; Augustos imperator vero titulum regis Archelao non concessit; post decretum Augusti ergo Archelaus non amplius ut rex se gerere et appellari potuit.

F. G.

SLOVENICA.

„Voditelj v bogoslovnih vedah". 1906—7.

Th. Lempl, Razne pripombe k zgodovini ss. Cirila in Metoda (Variae observationes in historiam ss. Cyrilli et Methodii) 1907.

Tractatus hic ut tertius accedit ad duo priores in eisdem commentariis editos ab eodem scriptore. Summa rerum, quas continent, haec fere est.

1. Fuga s. Cyrilli, qua presbyteratus ordine admisso in monasterium quoddam se recepit (Vita Const. c. 4), apte explicatur tamquam imitatio notissimae fugae sancti Gregorii Nazianzeni, cuius scriptis Cyrillus a tenera iam aetate familiarissime utebatur. Monachatum Cyrillus neque hac occasione suscepit, nec postea in Olympo, sed Romae demum ante obitum suum.

2. Quomodo Cyrillus et Methodius erga pseudopatriarcham Photium se habuerint, singulariter illustrat factum ab Anastasio bibliothecario relatum, quod Photius eremitas in monte Olympo, quia commu-

nionem cum eo declinabant, expulerit, eorumque tuguria seu speluncas igni perdiderit (Migne, Patrolog. Lat. Tom. 129. col. 13.). Hinc intelligitur, cur Methodius post expeditionem ad Chazaros non potuerit in Olympum reverti, et quod archiepiscopatum oblatum non ex humilitate tantum recusaverit, sed imprimis, quia non licuit a patriarcha illegitimo illum acceptare.

3. Iuxta „Vitam Constantini" (c. 14.) princeps Moraviae Rastislaus ab imperatore Michaele non qualemcunque doctorem, sed expresse episcopum petiit. Quare ergo imperator non misit episcopum? Potuerunt subesse variae causae, sed prae ceteris manifesta haec fuit, quia Cyrillus nullo modo consensisset, ut a Photio ordinaretur.

4. Quamdiu C. et M. in Moravia operi apostolico insudabant? „Vita Methodii" respondet: per tres annos: „Vita Constantini": per quadraginta menses: legenda Italica: per quattuor annos et dimidium. Haec dissensio apparens tantum est, non vera: nam facile intelligitur, quod scriptor legendae Italicae (Gaudericus, episcopus Veliternus) simul computaverit tempus, quod sancti fratres consumpserunt in erudiendis 50 discipulis apud Kocelum, principem Pannoniae, cum legendae Slavicae de sola Moravia loquantur.

5. C. et M. iter Romam instituerunt eo consilio, ut impetrarent erectionem novarum dioeceseon in terris Slavicis et ordinationem episcoporum pro iisdem. Itinere iam inchoato, cum apud Kocelum versarentur, litteras invitatorias Nicolai I. Pontificis acceperunt.

6. Romae C. et M. voti compotes facti sunt per Pontificem Hadrianum II. successorem Nicolai I., ita tamen, ut non aliqui eorum discipuli, sed ipsimet ss. fratres episcopi fuerint ordinati. Omnino etiam s. Cyrillum, non solum Methodium, ad ordinem episcopalem fuisse evectum exactius demonstratur in 2do tractatu (anni 1902). Episcopatum Cyrilli probat *a*) legenda Italica, quae praesertim post inventam et publicatam epistolam Anastasii bibliothecarii ad Gaudericum inter solidiores historicos fontes censeri debet. Illum eius locum, qui ordinationem Cyrilli et Methodii in episcopos refert, esse interpolatum, tam violenta et arbitraria hypothesis est, ut merito prorsus spernatur. *b*) Etiam Slavica „Vita Constantini", quam alias hac in re legendae Italicae opponere solent, satis clare Cyrillum episcopum prodit cap. 18. Nam post acceptam revelationem propinquae suae mortis „veneranda veste" indutus, sub qua nihil nisi vestis episcopum distinguens apte intelligi potest, precationem ad Deum fundit, qua se aperte praepositum gregis Dominici, nempe fidelium Moraviae, profitetur („fidelem tibi gregem serva, cui me, ineptum et indignum servum tuum applicuisti . . . Quos dedisti mihi, tanquam tuos tibi reddo, rege eos forti tua dextera" etc.). Insuper discipuli Cyrilli, Romae ordinati in presbyteros, diaconos etc., cuinam episcopo, nisi episcopo Cyrillo, obedientiae canonicae vinculo adstricti sunt? Certe non Hermanrico Passoviensi, qui eos nec miserat, nec commendaverat. Quod igitur eadem „Vita Constantini" nihilominus actum consecrationis Cyrilli in episcopum non exprimat, necessario corruptioni tribuendum est. Compilator legendae, vel aliquis posterior redactor eius capite 17.

consecratione episcopalem sanctorum fratrum, qui Pontifici libros liturgicos Slavicos tradiderant, vertit in consecrationem librorum istorum: quasi ecclesia unquam usum habuerit, libros liturgicos aliqua consecratione donandi. Factum, de quo agitur, confirmat *c*) legenda Moravica, utique minoris auctoritatis. Magnum autem momentum tribui debet *d*) Martyrologio Romano. Nam etsi ecclesia, praesertim antiquiore tempore, varia acta sanctorum suorum commemoret, quae huius temporis critica historia agnoscere ut vera non potest, per omnia tamen tempora valde sollicite episcopos suos notabat et consignabat, quia a valida consecratione et legitima successione episcoporum communicatio potestatis a Christo Apostolis traditae dependet. Etsi igitur C. et M. Pontifices et Confessores forte non prius saeculo 14. Martyrologio Romano inserti fuerint, id non sine solidis testimoniis factum fuisse, confidere omnino debemus. Accedit *e*) antiquum menologium Serbicum in musaeo Rumjancoviano Moskvae asservatum, quo testante Serbi iam saeculo 13. sollemne festum agebant in honorem ss. Cyrilli et Methodii, Moraviae archiepiscoporum (Martinov, Annus eccles. graeco-slavus sub 25. augusti). Similiter *f*) antiqui Rutheni Cyrillum colebant sub titulo Moraviae episcopi, ut habetur in anthologio ab Ignatio Kulczynski, et post eum ab Assemanio (Kalend. tom. III. pag. 113) citato. — Contra testimonia Cyrilli episcopalem dignitatem expresse asserentia nihil efficit silentium, quod de ea servant diversi, etiam antiqui fontes. Silent Pontifices Hadrianus II. et Ioannes VIII. in suis epistolis, necnon Anastasius bibliothecarius in suis variis de Constantino philosopho relationibus, quia nullam habuerunt ansam et idoneum impulsum, ut mentionem facerent eius episcopalis ordinationis. Reliqui vero fontes alicuius momenti, qui de eadem silent (legendae et Kalendaria) sunt omnes originis Bulgaricae. Porro Bulgaria plena erat spiritus Byzantini parum reverentiae habentis erga sacros ordines, prout in se sunt. Potuerunt igitur aliqui simpliciter ideo episcopatum Cyrilli negligere, quia pro foro terrestri revera minimi momenti erat. Nam paucos tantum dies iurisdictionem episcopalem retinuit, nec aliud pro grege sibi commisso tunc egit, nisi ut pro eo preces aliquas ad Deum funderet. Hoc igitur e mentibus evanescebat fulgebatque in eis solummodo Constantinus philosophus et institutor Slavicae gentis. Nec vero solum spiritus Byzantinus generatim, sed maxime etiam reverentia magna erga Photium vigebat in Bulgaria, etiam antequam formaliter a sede Romana separata esset. Libebat igitur memoriam ordinationis episcopalis Cyrilli, quae Romae facta est, supprimere, ne curiosius interrogaretur, quare eum non prius Photius Constantinopoli ordinaverit, neve resciretur tandem, quam alienus Cyrillus a Photio fuerit. Ergo argumentum contra episcopatum Cyrilli e silentio fontium Bulgaricorum sumptum nullius valoris est, praesertim cum legenda prae ceteris spectanda, „Vitam Constantini“ dico, episcopatum eius indirecte omnino manifestet, prout superius vidimus.

Ordinavit sanctos fratres in episcopos ipse papa Hadrianus II., in ecclesia Beatae Mariae ad Praesepe die Dominica quattuor temporum Adventus (19. Decembris) anni 868.

7. Papa Hadrianus neoconsecratis episcopis eorumque sacerdotibus concessit, ut sacram liturgiam lingua Slavica celebrarent. Ad hoc cognoscendum necessarium non est, fatigari longa disquisitione de epistola Hadriani II., prout cap. 8. Vitae Methodii continetur, utrum scilicet genuina et incorrupta ac fideliter translata sit. Cyrillus quaestionem de liturgia Slavica, quam introducere coeperat et ob quam contradictiones passus est, Romae proponere debuit et proposuit. Debuit igitur quaestio ibidem necessario discuti et auctoritative solvi. Hadrianum papam autem solutionem dedisse favorabilem, qualem ss. fratres optabant, omnes fontes testantur, qui generatim eam rem tangunt. „Vita Constantini" et „Vita Methodii" exhibent hac in re, quia in templis praelegebantur, testimonium ipsius antiquae ecclesiae Bulgaricae, ab immediatis discipulis sanctorum fratrum edoctae.

Hoc loco expenduntur etiam rationes, quae Hadrianum II. ad eiusmodi concessionem impellere potuerint.

8. Sub tempus vernum anni 869 s. Methodius archiepiscopali dignitate insignitus et simul potestate legati a latere instructus in terras Slavicas rediit et primo in Pannonia apud Kocelum erectionem novi episcopatus promulgavit atque officio suo fungi coepit. Eum sacerdotali tantum ordine provisum ad Kocelum rediisse, et ab eodem postea rursus Romam missum esse, ut episcopus Pannoniensis consecraretur (prout in eius Vita c. 8. in fine legitur), error est manifestus.

9. Subsequenti hieme, probabilissime Ianuario vel Februario anni 870 Methodius, cum in Moraviam transiisset, captus et Passoviensi episcopo Hermanrico traditus est, qui eum durissime tractavit. Postea causam dicere compulsus est coram collectis Bavariae episcopis, qui eum, iniquo iudicio condemnatum, carceri manciparunt. — Conventus is episcoporum habitus est Frisingae apud episcopum Hanonem. — Carcerem tulit Methodius per tres annos, non solum per duos et dimidium. Tempore tandem verno anni 873 agente papa Ioanne VIII. libertatem recuperavit.

10. Refelluntur scriptores, qui putant papam Ioannem Methodio occasione liberationis eius prohibuisse usum linguae Slavicae in sacra liturgia. Multo enim serius hoc fecit, scilicet anno 878 vel 879, quo tempore Methodius epikia usus obedientiam differre rectissime potuit. Quod postea, cum Romam venit, papa Ioannes ipse haud cunctanter agnovit.

11. Methodius postquam liberatus est episcopale munus obibat non solum in Moravia, sed etiam in Pannonia, quam tamen ultimis vitae suae annis relinquere coactus est.

12. Iter Methodii Constantinopolitanum (de quo eius Vita cap. 13.) non factum, sed fictum est. Composuerunt hanc narrationem clerici in Bulgaria, spiritu Byzantino et Photiano repleti; quam scriptor Vitae facile credidit, quia et ipse eiusdem spiritus fuit.

13. Aliquot mensibus post mortem Methodii elapsis papa Stephanus V. (VI.), mendaciis Wichingi episcopi Nitrani deceptus, usum

linguae Slavicae in liturgia iterum strictissime prohibuit et ipsum Wichingum episcopum totius Moraviae instituit. Quomodo papa ita decipi potuerit, explicatur.

* * *

Nota. Profitebatur scriptor per omnes suos tractatus, Methodium sacerdotem iam factum fuisse, cum in Olympo inter monachos degeret; etsi non plene certum, tamen prope certum ei hoc videbatur. Sed lecta postmodum accurata disquisitione clarissimi Domini Fr. Snopek in periodica publicatione „Sborník Velehradský“ (ann. VI., fasc. 1., p. 55. sqq.) cum eodem nunc existimat, Methodium probabiliter in ordine diaconi tantum fuisse constitutum, cum fratrem Cyrillum ad Chazaros, ad Moravos et Romam comitatus est. Romae igitur primo sacerdos, postea episcopus est consecratus.

Th. Lempl.

Fr. Ks. Lukman, Nauk sv. Ambrozija o eucharistii (Doctrina s. Ambrosii de ss. Eucharistia), 1906 pg. 117—133 et 233—247. Auctor cum paratu critico veram s. Ambrosii de hoc Sacramento doctrinam ex ipsius scriptis depromptam proponit de reali praesentia et sacrificio eucharistico simulque scriptores — praecipue protestantes — falso eius verba explicantes redarguit.

J. Markošek, Mesijanski psalmi (Psalmi messianici), pg. 138—162. Explicatio „Carminis passionalis“ (ps. 21; hebr. 22.) porro tractatur inde a versu 17. et absolvitur.

Dr. *A Medved*, Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva (Historia eloquentiae sacrae Slovenicae), pg. 163—185 et pg. 264—286. Ex saeculis X.—XV. duo tantum monumenta exstant: Codex Suprasliensis et sermo i. h. ss. Cyrilli et Methodii; ex saeculo XV. vero sic dicta „generalis confessio“. Reformatio eloquentiam sacram excitavit et reformatores (Trubar, Dalmatin, Krelj) plurima scripserunt practica et quaedam etiam theoretica. — Ex catholicis post reformationem contionatoribus eminent Ioannes Bapt. a s. Cruce (V volumina contion.), Matthias Kastelic, P. Rogerius (duo volumina), Barth. Basar (unum vol.).

1. Dr. *Michael Napotnik*. **Pastirski listi (Epistolae pastorales)** Maribor 1906. Pg. 786.

2. Dr. *Michael Napotnik*, **Privilegia**, quibus gaudet parochialis Ecclesia beatae Virginis Mariae, matris misericordiae nuper aedificata et consecrata. Marburgi 1907. Pg. 41.

1. Excellentissimi Principis-Episcopi Lavantini opus sat amplum inscriptum „Epistolae pastorales“ praeter epistolas, quas ipse Praesul vigilans inde ab ingressu episcopatus (1889) usque ad finem anni 1906 clero populoque suo fideli miserat, continet litteras, quibus universi Austriae episcopi iterum iterumque Vindobonae congregati populos sibi commissos in variis vitae publicae et privatae vicissitudinibus per illa tempora monebant, docebant, dirigebant.

Praecipuarum Reverendissimi auctoris epistolarum pastoralium argumenta breviter delineabimus.

Anno 1889 de cantu angelico „Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus“ clero sermo latinus proponitur quasi programma, iuxta quod unitis episcopi et cleri viribus gloria Dei animarum-

que salus sit promovenda (p. 6—22). Anno 1890 clare et concinne exponuntur mutua episcopum inter et populum fidelem officia: ex una parte praedicatio verbi divini, administratio sacramentorum, regimen animarum; ex altera parte reverentia, oboedientia orationisque adiutorium (22—33).

Anno 1891 commendatur necessitas et utilitas mortificationis et abnegationis sui ipsius, tum externae tum internae (63—79).

Anno 1892 s. Joseph, sponsus B. M. V. et nutritius Iesu Christi, omnibus et singulis variae condicionis dioecesanis sistitur ob oculos tamquam venerandum et imitandum exemplar iustitiae christianae (116—134).

Anno 1893 gravi et prolixa dissertatione ex Ecclesiae catholicae institutione et propagatione, ex eius duratione, unitate et sanctitate, ex influxu saluberrimo, quem exercebat in progressum culturamque generis humani, denique ex illius catholicitate et apostolicitate invicta ducitur demonstratio, eam esse opus divinum, adversus quod nnon praevalebunt portae inferi (144—181).

Anno 1894 pia associatio familiarum christianarum s. Familiae Nazarethanae dicatarum commendatur, divae Familiae virtutes domesticae exponuntur earum exercitium familiis christianis commendantur (182—199).

Anni 1895 literae pastorales agunt de infinito Iesu Christi in sanctissimo altaris Sacramento erga nos homines amore et ostendunt vias recte redamandi Regem Eucharisticum (199—218).

Epistola anni 1896 affert verbalem, historicum simul et practicum commentarium Salutationis Angelicae (218—258).

Anno 1897 ex lotione pedum apostolorum, per Christum facta in ultima cena, deducitur commendatio christianae humilitatis et caritatis (270—281).

Anno 1898 in lucem prodiit non solum pia sed etiam docta et scientifica lucubratio de angelis eorumque officiis et beneficiis erga genus humanum, ac praesentim de ducis eorum coelestis, s. Michaelis, veneratione devota (286—332).

Item epistola anni 1899 continet exactam doctrinam de Matre dolorosa eiusque cultu, addita copiosa litteratura huc spectante (356—386).

Epistola anni iubilaei 1900 consecrata est Iesu Christo Deohomini, qui „vivit, regnat, imperat," quod factum ex historia et experientia quotidiana corroboratur (402—432).

Sequenti anno 1901 reverendissimus auctor magna cum eruditione illustravit et argumentis firmis fulsit dogma de resurrectione D. N. Iesu Christi, apposita gravi exhortatione de resurrectione mortuorum (452—490).

Pulcherrima est epistola anni 1902, explanans rationes, historiam, modos, motiva devotionis salutiferae erga sacratissimum Cor Iesu, indicata simul omni quae facilius comparari potest litteratura hanc devotionem concernente (504—535).

Litterae pastorales anni 1903 agunt de iubilaeo Leonis P. P. XIII. Litterae anno 1904 editae pie et docte pertractant doctrinam de immaculata B. M. V. Conceptione in memoriam iubilaei huius dogmatis catholici (579—611).

Similiter epistola anni 1905 exponit omnia de sacratissimo Rosario scitu necessaria (622—663).

Anno denique 1906 in memoriam iubilaei celebris encyclicae Leonis XIII. „Grande munus" profertur dissertatio historico-critica de vita et operibus ss. Cyrilli et Methodii, disquisitionibus archaeologicis priorum novissimorumque temporum innixa adiecta commonitione practica ad fidem perseveranter servandam (672—713). In adnotationibus fontes praecipui recensentur ac litteratura hac de quaestione abundanter respicitur et adhibetur.

Epistolae enumeratae, sicut et plures aliae, variis occasionibus emissae, tum excellentem eloquentiam tum insignem eruditionem doctrinamque illustrissimi auctoris produnt: una cum epistolis collectivis reverendissimi episcopatus Austriaci tangunt plus minusve omnes quaestiones actuales, quae nunc temporis tractantur animosque commovent. Ideo magna cum utilitate iis uti poterunt tum praecones sacri tum pastores animarum et generatim duces doctoresque populi fidelis. Praeterea epistolae in libro hoc collectae etiam pro scientia theologica momentum non spernendum possident: illustrissimus enim auctor cum stilo oratorio methodum scientificam coniunxit, immo epistolas nonnullas pleno apparatu scientifico-critico adornavit.

2. Speciosa et ampla B. M. V. ecclesia Marburgi (in Styria) a. 1906 titulo et privilegiis Basilicarum minorum de Urbe insignita auctaque est. Hac occasione Reverendissimus auctor ipsam ecclesiam describit, addita historia imaginis miraculosae B. M. V., quam saec. XVII. aut monachus quidam Carthusianus ipse sculpsit aut monachi Carthusiae Sizensis (Žiče, Seitz) ab extraneo sculptore conficiendam curavere. Sub inscriptione „De honoribus Ecclesiae Marianae Marburgensis ad dignitatem Basilicae evectae" exhibetur brevis ac docta dissertatio liturgico-historica de privilegiis et insignibus Basilicarum minorum (p. 18—23). *F. G.*

Katoliški Obzornik. 1906. Nr. 2 et 3.

Dr. *J. Gruden*, Lamennais. Reflexiones historicae de modernis ecclesiasticis et politicis viis. Pg 153—169 et pg. 241—249 auctor critice vitae decursum scribens exponit, quomodo Lamennais ideas suas scriptis propagaverit quosque effectus bonos et malos libri eius produxerint, quomodo paulatim per falsas propositiones suas cum Roma congressus interierit. Simul commotionem magnam, quae e scriptis eius processit et usque ad nostra tempora in societatem influit, declarat.

Dr. *A. Ušeničnik*, Analiza moderne nevere (Analysis irreligiositatis huius temporis, pg. 170—177. — Auctor quam perspicacissime proponit processum credendi et causas incredulitatis recentioris. Fides producitur hisce tribus: ratione, voluntate, gratia, quae tria in omni progredientis fidei statu simul operari debent, ut fides produci possit. Tum tria haec ad tribunal adducuntur; intellectus propter „mentalitatem" quae vocatur et praecipue voluntas propter „immoralitatem" noxii iudicantur. Denique voluntas tamquam vera et sola causa ultima proponitur irreligiositatis.

C., Tolstoj in religija (Tolstoj et religio), pg. 178—187. — Cog-

nitio Dei apud Tolstoi omnino pantheistica, eiusque religio in caritate, harmonia universi finisque hominis vel potius sensus in vita secundum voluntatem divinam peragenda id est in caritate consistens explicatur.

A. Ušeničnik, Nova struja moderne apologetike (Nova methodus apologeticae modernae), pg. 250—261. Methodus nova, sic dictus „dogmatismus moralis“ explicatur et damnatur Laberthonière et aliorum, qui irreligiosos sine ullis argumentationibus, sine operatione intellectus puro „actu“ „bonae“ voluntatis adducere volunt non ad Dei cognitionem sed ad vitam in Deo: homo debet velle affirmare Deum, debet velle esse secundum Deum.

PARS DISSENSIONIBUS INTER ECCLESIAM OCCIDENTALEM ET ORIENTALEM COMPONENDIS DESTINATA.

XII.

De motivis polemicae inter catholicos et orthodoxos.

Iam a pluribus saeculis saevit certamen theologicum inter Romanam ecclesiam et ecclesias orientales ab ea separatas. Adversarii utriusque omnibus utuntur atque abutuntur armis, quae ex penu disciplinarum theologicarum, historicarum, liturgicarum, patristicarum eruuntur. Attamen post tot innumeras pugnas ac labores, nondum affulget dies, quo foedus inter fratres sese ad invicem dilacerantes, feliciter pangatur.

Erunt fortasse, qui iudicent incassum tempus teri in huiusmodi certaminibus. Pax inter separatas ecclesias somnium quidem est ac ludibrium: itaque propriis saltem limitibus quaelibet ecclesia sese contineat aliarumque ecclesiarum existentiam penitus ignoret. Utique, si religio christiana non ad unitatem omnium in suam vivificam virtutem credentium tenderet, hoc quidem optimum consilium ad pacem fovendam proculdubio diceretur. Sed, si haec unitas in votis fidelium est pariterque a Christo tamquam praeceptum imponitur, nullum est dubium, quin omnibus officium incumbat semitas quaerendi ut tandem, sopitis intestinis discordiis, ecclesia in unum corpus constituta, catervas hostiles, quae ubique in praesentiarum grassantur, confringat.

Ad fovendam unitatem quidam argumenta theologica serius expendenda proponunt. Non negamus theologicis rationibus inniti lugendam separationem ecclesiarum. Non defuerunt qui leviter assererent scissionem ecclesiarum originem hausisse ex politicis, ut aiunt, antinomiis, scilicet ex acerbissimo odio, quod diu inter Graecos viguit et Latinos, quodque culmen attigit in Byzantina urbe a crucesignatis expugnata ac denique ad exitium perduxit civitatem totius olim Orientis reginam. Sed ut optime animadvertit Revmus Marković in opere Gli Slavi ed i Papi, tales causas plurimum quidem influxum exercuisse in scissionem animarum vix ullus negabit: fatendum tamen est a Photii aetate usque ad nostra tempora hanc scissionem praecipue prae se tulisse characterem theologicum: non amplius disputatum est de privi-

legiis veteris aut novae Romae, sed de „Filioque“ et de regimine ecclesiae. Et labentibus temporibus tam alte iecit radices malum semen divisionis theologicae, ut vix ulla spes amplius affulgeat mali huius extirpandi.

Certamina theologica de quaestionibus particularibus inter clarissimos viros utriusque ecclesiae, mea quidem sententia, parum conferent ad sedandas discordias, saltem si ea argumenta tantum proferantur, quae communiter in enchiridiis dogmaticis inveniuntur et aptitudine ad persuadendum adversariis carent nec horum rationes respiciunt. Nos asserimus „Filioque“ doctrinam esse revelatam in Scripturis Sanctis: orthodoxa theologia respondet in Evangelio tantum affirmari explicite processionem S. Spiritus a Patre. Volvimus Patrum scripta: plurima sententiae nostrae favent; non desunt tamen, quae doctrinae Graecorum convenire videntur: obicimus quod speculatio theologica veritatem ostendit dogmatis nostri: iterum arguitur quod humana ratio non praebet experimentum rerum fidei. Haec eadem in tutando dogmate Immaculatae Conceptionis occurrunt. Facili eruditione plurima desumuntur ex liturgia Graeca ad probandum titulis plurimis asseri dogma Latinum. Sed fere hosce omnes titulos, qui afferri solent, Graeci interpretantur veluti epitheta declarativa virginitatis ac summae sanctitatis Beatae Mariae, et plerumque philologice magis consentanea, ut opinor, eorum est explicatio. Si tanta claritate vestrum dogma fulget, nobis obiciunt orthodoxi, cur praeclari inter vestros doctores, Thomas Aquinas et Bernardus Claravallensis, idipsum negarunt? .. Quid, quod eadem congeruntur etiam in primatum et infallibilitatem Romani Pontificis! Primitiva ecclesia, ita nostris omnibus argumentis respondetur, adscribit quidem primatum honoris Romanis episcopis: denegat eis tamen ius constans et perpetuum regendi totam ecclesiam tanquam supremis episcopis. Actum enim esset de tota hierarchia episcopali, si unus tantum episcopus sibi vindicaret ius exclusivum in omnibus eparchiis ad libitum leges ecclesiasticas ferendi. Etiamsi haec et alia quae apud theologos orthodoxos saepe saepius reperiuntur, a theologis nostris validis rationibus refelluntur, tamen sententia adversariorum non mutatur. Idem argumentorum pondus abhinc pluribus saeculis repetitur: utilitas vero ex theologorum concertationibus non raro acerrimis nulla fere capitur.

Quid igitur faciendum? . . . Num theologia polemica in Orientales ecclesias omnino relinquenda? Quidam putant faciliorem viam ad parandam unionem ecclesiarum nobis dari, si praecipua controversiarum capita non ut dogmata utriusque accipiamus, sed simplices doctorum ecclesiae opiniones teneamus. »Filioque« verbi gratia doctrinam esse Latinorum Patrum, praesertim s. Augustini: eius negationem e contra in ecclesia Graeca praevaluisse. Exinde fieret, ut utraque sententia ex aequo apud theologos defendi posset. Alexander Kirěev hoc quidem medium proposuit, ut Veteres catholici foedus inirent cum orientalibus ecclesiis. Eandem viam clarissimus Alexius Malcev ingressus est, ratus in omnibus fere Romanam Ecclesiam cum orthodoxis ecclesiis convenire potuisse, nisi concilium Vaticanum Romani Pontificis

infallibilitatem tanquam dogma fidei credendam proposuisset. Sed haec sententia nobis non arridet. Ab una enim ecclesia, quae ad „Filioque", ad purgatorium, ad primatum Romanum etc. referuntur, tanquam dogmata proponuntur: ab aliis eadem negantur. Dogma veritas est necessario credenda pro omnibus fidelibus, quibus promulgatum est, eademque irreformabilis, ut aiunt theologi. Nequit igitur fieri, ut unquam ecclesia Romana sententias suis dogmatis contrarias tuto in scholis tolerari posse affirmet. Concordia in discrepantiis liturgicis mutuis concessionibus parari olim poterit, quae vero ad dogma pertinent inter utramque ecclesiam aeneum obstaculum semper constituent. Et controversiae, quae ab utroque adversario exagitantur, tot scatent difficultatibus, ut in perpetuum utraque pars victoriam sese retulisse iactabit.

Non est tamen omnino relinquenda theologia polemica. Ea quidem quae repetitio est veterum argumentorum, quae Byzantini et Latini theologi mediae aetatis subtili investigatione discriminarunt, oblivioni dari potest: ea vero, quae novump raebet elementnm, sedulo excolenda. Complura enim reperiuntur in theologia orthodoxa, quae controversiam τοῦ „Filioque" renovatam exhibent, ac nostro dogmati maiorem lucis claritatem afferunt. Haec nullo modo silentio praetereunda sunt. Ex recentioribus etiam disquisitionibus complura excerpi possunt, quae liceitatem baptismatis per infusionem in vetere Ecclesia (Cf. Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων) confirmant, aut probant in ecclesia etiam Romana antiquitus Epiclesin, quae reperitur in liturgiis orientalibus, adhibitam esse. Hoc nobis constat ex doctissimis investigationibus Dr. Antonii Baumstark, quae vim omnino auferunt argumento ante paucos annos contra Orientales theologos his verbis a clarissimo prof. Ioanne Cieplak concinnato: „Si ecclesia Romana, omnium ecclesiarum magistra et mater, ad quam »propter potentiorem eius principalitatem oportet convenire omnem ecclesiam«, epiclesi nullam vim consecratoriam in sua liturgia tribuit, neque in ceteris liturgiis vim hanc eidem tribui posse necesse est" *) . . . . Argumenta huius generis carent auctoritate in polemica latino-orthodoxa. Quaedam enim sunt, in quibus ecclesia Romana ab antiquitatis semita discessit, ut fatendum est in baptismate per trinam immersionem, in communione sub duabus speciebus etc., quae apud Orientales sarta tectaque servantur. Nec defuere etiam apud nostrates, qui theologicis disciplinis apprime eruditi, necessitatem epicleseos in opere consecrationis tutati sunt. Ex usu igitur ecclesiae Romanae sumi non possunt argumenta ad convincendos theologos orien-

---

*) De momento, quo transsubstantiatio in augustissimo Missae sacrificio peragitur. Petropoli, 1901, p. 59. Per transennam animadvertimus citatum ab auctore textum S. Irenaei, interpolatum a theologis orthodoxis censeri, ac vi carentem in probando primatu Romani Pontificis. Confer: Kurganov, Свидѣтельствовалъ ли св. Ириней епископъ Лионскій, о приматствѣ и непогрѣшимомъ учительствѣ римской церкви, въ частности — ея первосвященника? Kazan', 1893.

tales, ac nobis explanatior via est adeunda eâque omnia diligentissime sunt tractanda, ut praeiudicia dubitationesque tollantur et veritati reperiendae provideatur.

Putant quidam optimam methodum ad refellendos theologos orthodoxos eos sequi, qui graphice depingentes condiciones sive morales, sive intellectuales orientalium ecclesiarum, omniaque in pravum sensum vertentes eruant huiusmodi ecclesias propter separationem ab unitatis centro penitus pessum ire. Qui huic methodo inhaerent, sedulo notitias colligunt ad suam thesim demonstrandam; nomina recensent episcoporum, qui casti ex canonibus castitatem non observant: gravibus iniuriis officiunt Athonianos monachos, qui novitiis turpiter abutuntur: cachinnis irrident Russica monasteria, quae mirum in modum contribuant ad incolas suae patriae augendos: dolent maximam ignorantiam cleri orthodoxi, eiusque servilem sub potestate civili subiectionem. Plurima fateor vera esse in his obiurgationibus. Num sequitur, obiciunt nobis orthodoxi, ut nostra ecclesia falsa teneat in provincia theologicarum veritatum? . . . Si ex misera nostra condicione desumatis falsam viam nos terere, nobis licet arguere, saeculis IX. et X. ecclesiam Romanam, quae tum ignorantia et nefandis moribus laborabat, veram ecclesiam non exhibuisse. Dum Oriens totus severioribus disciplinis naviter ea aetate operam dat ac praeclaros viros in monasteriis suis excolit, ecclesia Romana, ut ait Baronius, turpissimam faciem ostentat. Quod vero ad morales et intellectuales condiciones cleri spectat, id praesertim ex statu civilis societatis pendet: si clerus orthodoxus ignorantia laborat, nobis silentio praetereundum non est, in America meridionali clerum catholicum raro excultum sese praebere. Si morales defectus apud orthodoxos deprehenduntur, non latet nos, licet comparatio cum orthodoxis moralem praeeminentiam nostri cleri luculenter demonstret, clerum et saecularem et regularem etiam apud nos mereri interdum, ut nigro lapillo notetur. Humani nil a me alienum puto, et dum hanc vitam agimus, pondere carnis oneramur. In Russia, ubi immensus populus tenebris ignorantiae perfunditur, fieri non potest, ut clerus qui eius curae spirituali praeponitur, nostrum clerum in studio disciplinarum theologicarum aemuletur. Sed in civitatibus, ubi maiora media praesto sunt, non viri deficiunt ex ordine sacerdotali docti et operosi. Itaque non videtur mihi aptior via ad procurandam unionem animarum haec mutuae diffamationis methodus. Falluntur, qui tenent Russos aut Graecos adduci ad catholicam ecclesiam, inflatis buccis si eis adclametur: „Separati a Romana ecclesia vos in ignorantia manetis: separati a centro unitatis vos clerum habetis, qui pietate, doctrina, zelo, bonis moribus caret". Protestantes scissi quidem sunt ab unitate ecclesiae, nullus tamen eos ignorantiae insimulabit: quidquid vero ad mores pertinet, plures mihi cogniti sunt ex clero orthodoxo, qui christianas virtutes suis in familiis vehementer colunt; plures mihi noti sunt episcopi, qui in vinculis quibus Russica ecclesia a potestate civili constringitur, et scientia et virtutibus exornantur. Potest quidem obici parvum esse eorum numerum, hoc tamen concesso non sequitur orthodoxum clerum ignorantem esse ideo, quod a Romana ecclesia sit separatus.

Quaenam igitur media nobis adhibenda, si duplex illa classis argumentorum, quam rettulimus, efficacia caret?

Mea quidem sententia uberiores fructus colliget, qui parcens rationibus mere theologicis, aut iniuriarum telis, vitam utriusque ecclesiae diligenter comparet.

Ecclesia est enim corpus vivens, corpus Christi, ac vera Christi vita reperitur, ubi omnia membra in unitatem conflata maiore nisu ad gloriam Christi dilatandam adlaborant.

Ecclesia est civitas una, unicum regnum, unica domus. Hoc tantum in ecclesia Romana catholica actuatum videmus. Haec ecclesia limites nationum nescit: eius membra cives Romani ubique sunt. Etiam inter gentes, quae odiis nationalibus dividuntur, habetur fraternitas spiritualis in ecclesia. Ut catholicus sacerdos apud omnes catholicos populos, etiam apud hostes patriae, quamvis interdum ritu et lingua diversus, sacra officia persolvo. In Romana tantum ecclesia habetur actu, ut aiunt philosophi, ecclesia universalis. Iesus Christus noluit plurima regna divisa condere: unum tantum regnum eius est aeternum opus. Reperiturne huiusmodi unitas universalis in ecclesia orthodoxa? ... Habeturne unum tantum regnum in eius compagine?.. Hoc ante omnes theologicas controversias mihi innotescere debet. Ecclesia non est organismus particularis, sed est organismus universalis, qui omnes populos ut membra sua indiscriminatim agnoscit. Habentne hunc characterem ecclesiae orthodoxae? Complures iam annos sedulo studui recentioribus theologis orthodoxis nullamque apud eos responsionem inveni, quae mihi satisfaceret. Multae circumferuntur sententiae de natura ecclesiae eiusque constitutione: quidam in hierarchia praecipue consistere eam aiunt: quidam laicorum iura defendunt eiusque partem activam in regenda ecclesia vindicant: quidam dolent etiam, ut metropolita Petropolensis Vladimirus, Rossicam ecclesiam non amplius existere: affirmatur ecclesias autonomas vinculo caritatis inter se coalescere, et caritate ad unitatem redigi. Hodierni tamen conflictus inter Graecos, Bulgaros, Serbos etc. figmentum esse testantur huiusmodi caritatem. Plura habentur regna inter se divisa, non unum tantum regnum, quod eisdem legibus totum in orbem terrarum se extendat. Meum non est causas inquirere, quibus hoc unicum regnum saevientibus procellis servatur: factum tantum innuo, quod catholicam ecclesiam a ceteris orientalibus ecclesiis discernit eiusque praeeminentiam constituit.

Alterum autem motivum in polemica Latino-orthodoxa nobis praestat uniformitas doctrinae ac regiminis in ecclesia Romana. Una fides et unum baptisma. Et sub nomine fidei omnia comprehenduntur, quae ad fidem recte interpretandam pertinent. Praesertim in ordine supernaturali humana mens nequit sine principio auctoritatis controversias dirimere, ac tranquillitatem quae ex certitudine oritur, suis mediis acquirere. In ecclesia Romana hoc habetur principium auctoritatis, quod bellantes placat, theologorum proeliis finem imponit, dubitantibus semitam monstrat, quidque ab omnibus sit credendum aperte proponit. Ubinam reperitur apud orientales ecclesias hoc principium, quo sublato, ut con-

tingit in individuis, unitas doctrinalis difficile servari potest? . . . Est quidem unitas in praecipuis fundamentis fidei, quae a conciliis oecumenicis definita sunt: sed si novae exoriuntur controversiae, quaenam est auctoritas, quae omnium consensum suis oraculis efficiat? . . Usque nunc supremam hanc auctoritatem sibi vindicabat Constantinopolitana ecclesia. Sed hoc ius in praesentiarum practice ei a ceteris negatur ecclesiis. Etenim oecumenicus Patriarcha schismaticos declarat Bulgaros, eosque anathemate punit: a Russis tamen et a Serbis Bulgari authentici censentur orthodoxi, et suam in communionem recipiuntur. Nuperrime Meletius Patriarcha Antiochensis ecclesiae illegitimus a Constantinopolitano Patriarcha declaratur, legitimus idem a Rossica ecclesia. Graeca theologia Latinum baptisma invalidum habet: Russici theologi hanc reiciunt sententiam, ac validitatem nostri baptismatis profitentur. Haec et alia gravioris momenti censenda sunt, quia ad graviora capita fidei spectant. Quomodo conciliandae tam discordes sententiae in ecclesiis, quae unitatem fidei ad invicem habere gloriantur? . . Et ubi est auctoritas suprema, quae clare doceat veram sententiam ac dubiis praecludat semitam? . . . Hoc aenigma nunquam solvere potui theologiae orthodoxae navans operam. Sublata auctoritate suprema, mea quidem sententia deficit medium unitatis fidei servandae, ac pedetentim ruit ecclesiae aedificium. Vera ecclesia necesse est habeat unitatem universalem centrumque unitatis: tunc una est civitas aut regnum supernaturale atque in se elementum perpetuae conservationis fovet et evolvit. Hoc posito inquirendum est, utrum haec unitas et hoc centrum reperiantur in ecclesia orthodoxa, an in ecclesia Romana, et si haec eis potitur, haec praesefert notam verae ecclesiae.

Tota igitur polemica hisce duobus argumentis evolvendis nostra aetate praesertim incumbere debet. Quae vero desumuntur ex apostolicitate (stricte sumpta) aut catholicitate, aut sanctitate veluti notis verae ecclesiae ad probandum ecclesiam Romanam ceteris antecellere, vi destituuntur in theologia polemica orientali. Duo vero, quae rettulimus, argumenta totam suam vim servant, eisque utendum praecipue est: si enim probatur veram ecclesiam esse Romanam ecclesiam, facile ad eius doctrinam acceptandam sternitur via. Theologiae igitur polemicae praesertim onus incumbit elucidandae notionis verae ecclesiae, argumentis ut ita dicam ex eius vita indesinenter erutis.

In his autem controversiis optandum omnino est, ut caritas praecellat. Orthodoxi non sunt hostes nostri, sed fratres separati. Ut nos valida potiuntur hierarchia, corpus et sanguinem Christi sumunt, ac Beatissimam Virginem impense colunt. Si a veritate deflectunt in theologicis sententiis, evolvamus nostra argumenta ad eos convincendos quin eos afficiamus iniuriis aut omnia apud eos pessum ire asseveremus. Apud nos fervet pugna inter catholicam ecclesiam et potestates incredulitatis: apud illos ecclesia subit iugum durissimum civilis regiminis et consequenter paralysi laborat. Sed iam videntur signa resurrectionis: complura leguntur in foliis Russicis periodicis de necessitate renovandae ecclesiae: et sperandum est fore, ut olim vinclis perfractis iterum libertate in Christo haec tam numerosa ecclesia fruatur. Si hoc

omen implebitur, dubium mihi non est, quin ambae ecclesiae mutuis relationibus propius inter se accedant ut aliquando favente Deo, sciss unitas totius orbis Christiani restituatur. *A. Palmieri.*

VI.

Doctrina Russorum de canone Veteris Testamenti.

Concinnavit Ad Jašek.

Restant nonnullae quaestiones — nec in Occidente omnes nullam controversiam recipientes — ad quas theologi ecclesiae orthodoxae singularia responsa proponunt quaeque praecipue in improbanda Russorum atque probanda catholicorum de canone Veteris Testamenti doctrina graves videntur esse.

Cum apud nos nemo biblistarum eorum opinioni accedat, qui censent Esdram Iudaeorum canonem ita absolvisse, ut novos libros priorum corpori addere nefas esset, Russorum theologi uno ore dicunt in libros sacros per Esdram (Nehemiam et magnam synagogam) collectos canonem absolutum Veteris Testamenti esse. Ex antiquioribus scriptoribus nominandi sunt: A. Makarij [102]), prof. S. Sol'skij [103]), archim. Miḫail [104]), Ḫ. Orda [105]); ex novis praecipue: A. P. Lopuḫin [106]), N. Dagaev [107]), P. Jungerov [108]). — Metrop. Philaretus [109]) et Alex. Speranskij [110]) ab hoc indicio videntur dissentire.

Quid veri insit in theoria praesertim a Dagaev et Jungerov fuse explicata ac defensa [111]), apparet vel inde, quod in Occidente ne unus quidem doctus biblista nunc temporis eam tenet, sed potius omnes eam oppugnant aut praetermittunt tamquam in se impossibilem.

Jungerov ipse in Introductione enumerat seriem auctorum qui huic theoriae contradicunt [112]); sed paucos invenit — ex recentioribus neminem — qui sententiam ab ipso prolatam ac defensam adiuvent. Ut protestanticos scriptores omittamus, quorum nemo hodie credit Esdram absolute clausisse V. T. canonem, inter catholicos nostris diebus praevalet [113]) sententia, quae docet, Esdram et Nehemiam de colli-

---

102) Vvedenie v prav. bogosl. p. 476.
103) Ветхозавѣтный канонъ in Trudy Kievskoj akademii 1871. III. p. 79 et seq.
104) Библейскій канонъ священныхъ книгъ ветхозавѣтныхъ и новозавѣтныхъ in Čtenija v obščestvě ljubitelej duḫovnago prosvěščenija. Moskva 1872. III. p. 133 et seq.
105) Руководство къ послѣд. чтенію прор. книгъ Вет. Зав. 1873. 3 ed. p. 190—193.
106) Библейская исторія Ветхаго Завѣта. СПб. 1896. II. ed. p. 403, 413.
107) Istorija kanona ... p. 77 -144.
108) Obščee vved. p. 81—113.
109) Начертаніе церковно-библейской исторіи. M. 1836. ed. 5. p. 412.
110) Краткій историческій очеркъ .... Ḫrist. Čtenie. 1881 p. 389—390.
111) Vide etiam Roždestvenskij, Объ участіи великой синагоги въ заключеніи канона. Ḫrist. Čtenie 1896.
112) Non enumerat omnes protestanticos, qui hodie duces inter suos existimantur, ex catholicis, „ut audiatur etiam altera pars", prout auctor dicit, percurrit sententias a Dankó et Loisy prolatas.
113) Rud. Cornely in Introductione (p. 39—58) defendit, duos V. T. canones apud Iudaeos fuisse: Palaestinensem, qui Esdrae et Nehemiae tempore

gendis libris sacris optime meritos esse, sed inde minime sequi, Esdram (vel synagogam magnam) collectionem sacrae scripturae seu canonem ita clausisse, acsi deinceps alii libri inspirati recipi amplius non potuerint: collectionem illam autem vel aetate Esdrae iam existentem vel ab ipso factam vel inceptam decursu temporis crevisse et auctam esse additis libris novis inspiratis, qui tam a Palaestinensibus quam ab Alexandrinis Iudaeis pro sacris habebantur. Ideoque praeter canonem Esdrinum (Palaestinensium ut aiunt) non extitisse alterum canonem Alexandrinum (seu Hellenistarum), qui cum libris protocanonicis etiam deuterocanonicos contineret, ita ut si ambitum canonis consideres, differentia inter Iudaeos non extiterit. Ita sentiunt: Fr. Car. Movers[114], Jos. Dankó[115], Fr. Kaulen[116], Guil. Schenz[117], Trochon[118], Ant. Scholz[119], Tob. Mullen[120], F. Vigouroux[121], B. Neteler[122], J. P. van Casteren[123], Herm. Zschokke[124], Aem. Schöpfer[125] Jar. Sedláček[126].

---

fixus absolutusque sit, et in illa librorum protocanonicorum collectione Esdrae primae partes competere. Dein statuit alterum canonem Hellenistarum a Palaestinensium canone diversum, qui praeter protocanonicos etiam omnes nostros deuterorcanonicos libros complexus sit. Opinionem Cornely accepisse videtur Gio. Giac. Cereseto (Istituzioni bibliche. Introduzione generale. I. Chiavari 1890. p. 47—68). Ex antiquioribus defendunt hanc theoriam: J. G. Herbst, Einleitung in die heil. Schriften des A. T. Karlsruhe 1840. I. p. 9 et seq. V. Welte, Bemerkungen über die Entstehung des alttest. Kanons in Theol. Quartalschrift. Tübingen 1855 p. 58—95. Aug. Scholz, Einleitung in die heil. Schriften des A. T. Köln. 1845. I. p. 111; ex recentissimis: Winaud Fell, Lehrbuch der allgemeinen Einleitung in das Alte Testament. Paderborn 1906 p. 35—55. Const. Chauvin (La Bible depuis ses origines ... cit I. p. 35—37) admittit differentiam, quae in litteratura religiosa apud Palaestinenses et Alexandrinos valebat, solummodo in praxi: „J'eu conclus que le caractère sacré de tous les livres de la Bible grecque était reconnu en fait par les Juifs des deux synagogues, mais ni pour les uns ni pour les autres la canonicité des certains écrits n'était en droit décidée". Vide etiam theoriam Magnier, Étude ... cit. p. 172 et seq.

[114]) Loci quidam historiae canonis Veteris Testamenti illustrati. Vratislaviae 1842.

[115]) De Sacra Scriptura eiusque interpretatione commentarius. Vindobonae 1867. p. 13—17.

[116]) Einleitung in die heil. Schrift A. u. N. Testamentes. Freiburg 1898⁴ p. 23 et seq. Eiusdem auctoris artic. Canon in Kirchenlexikon. Freiburg. II. 1883² p. 1815 et seq.

[117]) Einleitung in die kanon. Bücher des Alten Testamentes. Regensburg 1887 p. 423.

[118]) La Sainte Bible. Introduction générale. I. Paris 1886 p. 117 et seq.

[119]) Zeit und Ort der Entstehung der Bücher des Alten Testaments. Würzburg 1893 p. 34.

[120]) The Canon of the O. T. p. 68 et seq.

[121]) Manuel biblique. I. Paris 1901¹¹. p. 87—94.

[122]) Beitrag zur Untersuchung der Geschichte des alttest. Kanons. Münster 1900. P. 26 et seq.

[123]) Le Canon juif vers le commencement de notre ère. Revue biblique. Paris 1896. Tom V. p. 408—415, 575—594.

[124]) Historia sacra A. T. p. 374—377.

[125]) Geschichte des Alten Testamentes. Brixen 1906⁴. P. 579.

[126]) Úvod do knih Starého Zákona. p. 35.

Qua in quaestione optima cum conscientia possumus assentiri G. Cereseto[127] affirmanti: „La strana opinione che sotto Esdra il Canone giudaico sia stato non pure riordinato, ma altresi totamente chiuso, non si trova presso veruno scrittore anteriore a Cristo, ma fu introdutta nel volgo giudeo da qualche posteriore Rabbino, e soltanto più secoli dopo Cristo". Hoc sine exceptione conceditur tam apud catholicos quam apud protestantes[128].

Huc pertinent etiam aliquae Russorum lucubrationes de statu religioso et litterali ultimae ab Esdra usque ad Christum Dominum periodi.

S. Sol'skij[129], disputans de immutabili V. T. litteratura ultimae periodi, de eius auctoribus scribit: „Alteri eorum operam dantes Legi, Prophetis, historicis aliisque Sacrae Scripturae libris continuabant in spiritu horum historiam sui populi et privatarum personarum, repetebant sapienter dicta suorum magistrorum, scribebant propheticas doctrinas; alteri consecuti scientiam librorum sacrorum, sub nomine eorum auctorum et personarum, quarum fit in eis mentio, non raro edebant proprias suas religiosas persuasiones et cohortationes, suam doctrinam de Messia et Redemptore populi Iudaici. Scripta priorum, cum mente et argumento propinqua essent antiquis sacris libris, honestabantur a veteribus Iudaeis, praesertim Alexandrinis, et ab ecclesia christiana accepti sunt tamquam libri aedificantes et utiles ad legendum catechumenis; scripta alterorum cum diffidentia legebantur apud Iudaeos et ab ecclesia christiana reiecta sunt tamquam libri suppositi. Primi vulgati sunt sub nomine librorum non canonicorum, qui non habent eandem auctoritatem atque libri sacri inspirati, sed nihilominus sunt utiles et aedificantes: alteri appellabantur apocryphi, suppositi, haeretici . . . . Libri non canonici pedetentim transierunt in codices Graecorum bibliorum . . . et simul cum eis recepti sunt ab ecclesia christiana".

---

127) Introduzione generale et spec. I. T. p. 51.

128) Ex plurimis scriptoribus praeter nunc enumeratos omnes coryphaeos, hac in quaestione nomino: B. Poertner, Die Autorität der deuterocanonischen Bücher des alten Testamentes Münster 1893. Loisy, Histoire du Canon p. 18 seq.; H. Ed. Ryle, The Canon of the Old Testament. London 1899². P. 250 seq Fr. Buhl, Kanon u. Text des Alten Testamentes. Leipzig 1891; Karl Budde, Der Kanon des Alten Test. Giessen 1900; G. Wildeboer, Die Entstehung des Alttest. Kanons. Gotha 1891; X. Koenig, Essai sur la Formation du Canon de l'Ancien Testament. Paris 1894 etc.

129) Trudy Kiev. duḫ. akademii. 1871. II. p 92 et seq.: „Одни изъ нихъ, изучая законъ, пророковъ, историческія книги и другія древнія священныя Писанія, продолжали въ духѣ послѣднихъ исторію своего народа и отдѣльныхъ лицъ, повторяли уроки мудрости своихъ учителей, въ нихъ упоминаемыхъ, нерѣдко выдавали свое собственное ученіе, свои религіозныя вѣрованія и убѣжденія, свое ученіе о Мессіи и Спасителѣ іудейскаго народа. Писанія первыхъ, какъ близкія по духу и содержанію къ древнимъ священнымъ книгамъ, уважались древними іудеями, въ особенности александрійскими, и были приняты христіанскою церковію какъ книги назидательныя и полезныя для чтенія „желающимъ огласиться словомъ благочестія"; писанія вторыхъ съ

Archim. Mihail [130]), cum maximis laudibus doctrinam libri Sapientiae, filii Sirach, extulisset, „Iure ergo, inquit, possumus interrogare, qua de causa liber vindicans sibi tam sacram auctoritatem, non sit canoni appositus. Responsio unica adest: eo tempore, quo liber editus est, canon librorum sacrorum collectus atque sancitus (determinatus) erat; liber non est conscriptus ab aliquo propheta, quia series prophetarum eo tempore absoluta erat“. Dissertans de versione LXX. eiusque signis characteristicis: „Maioris momenti“, inquit, „inter has proprietates est praecipue, quod praeter libros sacros Hebraici canonis adiuncti sunt alii nonnulli libri partim Hebraice partim Graece conscripti. Qui horum librorum fuerint auctores, ignotum est (praeter Iesum, filium Sirach); et quando Alexandrinae versioni adiuncti sint, etiam ignotum est, sed eos antiquis temporibus adnexos esse huic versioni, certum est.“ Fretus opinionibus Philonis (De vita contempl. § 3.) et Ios. Flavii (C. Ap. 1, 3) negat Alexandrinos aliquando eandem auctoritatem omnibus libris in LXX contentis tribuisse. „Ideoque“, argumentatur, „hi libri et additamenta ad codices Hebraicos adiuncta non aestimabantur eadem atque libri canonici auctoritate, non continebantur in Sacra Scriptura inspirata; ergo Alexandrinus canon sacrorum V. T. librorum non potest alius putari atque canon librorum sacrorum Hebraicorum. Cur autem illi libri codici librorum sacrorum adnexi sint, ignoramus, sed videbimus eos in ecclesia christiana mansisse in codicibus librorum V. T. tamquamvalde utiles, bonos, ecclesiasticos“. Alio loco [131]) adfert causam, cur libri in

---

недовѣріемъ были встрѣчаемы древними іудеями и древнею христіанскою церковію были отвергнуты, какъ книги подложныя. Первыя изъ нихъ стали извѣстными въ христіанской церкви подъ именемъ книгъ неканоническихъ, книгъ не имѣющихъ одинаковаго достоинства съ книгами священными, богодухновенными, но тѣмъ не менѣе полезныхъ и назидательныхъ; вторыя стали называться апокрифическими, подложными, еретическими .... Неканоническія книги .... постепенно входили въ составъ греческой библіи .... и вмѣстѣ съ нею были приняты христіанскою церковію“.

[130]) Библейскій канонъ .... Čtenija v obščestvě ljub. duh. prosv. III. p. 142—143: Важнѣйшая изъ этихъ особенностей та, что кромѣ священныхъ книгъ еврейскаго канона къ нему присовокуплены были еще нѣкоторыя книги, частію переведенныя съ еврейскаго, частію написанныя на греческомъ языкѣ. Кто писатели этихъ книгъ — неизвѣстно (кромѣ Іисуса сына Сирахова) и когда онѣ присоединены къ составу Александрійскаго перевода Библіи — также неизвѣстно, но что онѣ съ древнѣйшихъ временъ присоединены были къ этому составу — то несомнѣнно .... Итакъ, помянутыя книги и прибавки къ книгамъ, будучи прибавлены къ составу священныхъ еврейскихъ книгъ, не поставлялись наравнѣ съ ними по ихъ достоинству, не заключались въ самомъ составѣ книгъ богодухновенныхъ, и слѣд. Александрійскаго канона священныхъ ветхозавѣтныхъ книгъ нельзя считать отличнымъ отъ состава книгъ священныхъ еврейскихъ. Почему собственно онѣ присоединены къ этому составу книгъ священныхъ мы не знаемъ, а увидимъ, что въ христіанской Церкви онѣ удержаны при составѣ книгъ ветхозавѣтныхъ, какъ особенно полезныя, добрыя, церковныя.

[131]) Idem p. 150—151: „Со временъ Ездры и Нееміи, когда съ послѣднимъ пророкомъ Малахіею кончился рядъ пророковъ ветхозавѣтныхъ, уже ни одна книга не была священною въ древнемъ смыслѣ и не могла

canone Alexandrino post Esdrae aetatem conscripti minorem quam libri canonici adepti sint auctoritatem. „A temporibus Esdrae et Nehemiae, quando cum ultimo propheta Malachia series prophetarum V. T. finita erat, ne unus quidem liber erat sacer in vetere sensu; propterea non potuit recipi in canonem librorum sacrorum. Haec est causa, cur omnia scripta posteriora manserint extra canonem sacrum. Aliqui libri postea tamquam praecipue utiles, aedificantes, religiosi agniti atque in codicibus Alexandrinis adnexi sunt ad canonicos, sed iis non annumerabantur neque eadem pollebant auctoritate. Cetera scripta titulis biblicis ornata de argumento biblico tractantia, forma biblica, sed sine spiritu et charactere biblico elaborata non sunt recepta nec potuerunt recipi in Sacram Scripturam manseruntque extra eam". Recensitis opinionibus s. Cyrilli Hierosolymitani et s. Athanasii concludit [132]: „Ex tota mole biblicorum V. T. librorum solummodo libri canonici inspirati habiti sunt necessaria et infallibillis regula fidei et morum, vere divina revelatio — libri non canonici ducebantur praecipue pii, utiles, ecclesiastici, sed non inspirati".

Ad quaestionem, quomodo libri non canonici in codices Graecos pervenerint, respondet Alex. Speranskij [133]): „Qua ratione factum sit

---

войти въ составъ книгъ священныхъ. Вотъ почему вся послѣдующая литература осталась внѣ канона священнаго. Нѣсколько книгъ послѣ признаны особенно полезными, назидательными, церковными и въ александрійскихъ кодексахъ прибавлены къ каноническимъ, но не присоединены къ нимъ и не считались наравнѣ съ ними. Вся же остальная литература съ библейскими заглавія и, съ библейскимъ содержаніемъ, съ библейской формой, но безъ библейскаго духа и характера, не вошла и не могла войти въ составъ священныхъ книгъ, а осталась вся внѣ его".

132) Idem p. 152: „Такъ, изъ всей массы библейской ветхозавѣтной письменности выдѣлены были только книги каноническія, богодухновенныя, какъ необходимое и непогрѣшимое правило вѣры и жизни, какъ истинное божественное откровеніе — и книги не каноническія, какъ особенно назидательныя, полезныя, церковныя, но небогодухновенныя".

133) Краткій историческій очеркъ. . . Hrist. Čt. 1881 p. 394: „На нашъ взглядъ присоединеніе александрійскими іудеями книгъ, не находящихся въ священномъ канонѣ палестинскихъ іудеевъ, легко и удовлетворительно объясняется слѣдующимъ предложеніемъ, опирающимся на самый характеръ и положеніе александрійскихъ іудеевъ. Религіозныя писанія были тогда рѣдкимъ явленіемъ. Сами іудеи вслѣдствіе близости къ грекамъ и благодаря занятіямъ греческой философіей, не будучи столь строги въ религіозномъ образѣ мыслей какъ палестинскіе, а при отсутствіи глубокаго знанія закона и пророковъ, не обладая даромъ критическаго изслѣдованія, придавали большое значеніе появлявшимся тогда сочиненіямъ религіозно-нравственнаго характера и имѣвшимъ несомнѣнное превосходство предъ языческими сочиненіями. Специфическаго же отличія этихъ съ религіозно-нравственнымъ характеромъ произведеній отъ каноническихъ книгъ, по крайней мѣрѣ по формѣ, они не могли замѣтить; они видѣли, что и здѣсь прославляется благочестіе, мужество и мудрость іудеевъ. Послѣ того какъ уваженіе къ нимъ возрасло еще болѣе, ихъ присоединили къ священнымъ книгамъ, какъ дополненіе. Такимъ образомъ безспорно, что александрійскіе іудеи оказывали больше уваженія къ нашимъ неканоническимъ книгамъ сравнительно съ палестинскими и на практикѣ пользовались ими наравнѣ съ каноническими, на что указываетъ и самое расположеніе ихъ въ греческой Библіи. Вопроса же о канонѣ, его объемѣ въ строго догматическомъ смыслѣ они не поднимали и не рѣшали".

ut libri, qui non reperiuntur in canone Palaestinensi, ab Alexandrinis Iudaeis canoni adicerentur, facile et satis explicatur sequenti hypothesi fundata in ipso charactere et condicione Iudaeorum Alexandrinorum. Libri religiosi eo tempore erant rari. Iudaei ipsi in commercio cum Graecis vivebant eorumque philosophiae operam dabant; unde evenit, ut non tam rigorosi essent in quaestionibus religiosis quam Palaestinenses; praeterea carebant solida scientia legis et Prophetarum nec ornati erant critico iudicio. Ideo magni aestimabant eo tempore opera, quae religioso-moralem characterem prae se ferebant atque sine dubio scriptis paganorum plus valebant. Hos libros vero religioso-morali charactere compositos a canonicis certe non ex ipsa forma distinguere potuerunt, cum viderent in iis pietatem, virtutem, sapientiam Iudaeorum celebrari. Itaque hi libri paulatim maiorem auctoritatem adepti annumerabantur ad libros sacros tamquam supplementum. Ideoque non est dubium, quin Alexandrini maiorem quam Palaestinenses Iudaei auctoritatem libris non canonicis attribuerint et in praxi eodem modo atque canonicos adhibuerint, quod ex ipsa eorum in Graecis bibliis dispositione patet. Quaestionem de canone eiusque exstensione in sensu stricte dogmatico nec ponebant nec solvebant."

Alius auctor[134]) de quaestione, cur libri non canonici in canonem recepti non sint, sequentia statuit: „Libri qui in biblia Hebraica recepti sunt, collecti erant paulo post captivitatem; propterea non sunt alii, nisi qui noti erant usque ad illud tempus. Posteriores V. T. libri scripti sunt duobus vel etiam tribus saeculis postea, post reditum Iudaeorum ex Babylone. Sed hac periodo inter Iudaeos Palaestinenses nemo erat, qui tanta apud populum esset fide, ut propria potestate hos libros ad priores adiungere posset. Apud Hebraeos usque ad Nativitatem I. Chr. vigebat opinio, hunc vel illum librum posse declarari sacrum solummodo a propheta, sed prophetas in medio suo iam non viderunt. Praeterea narrationes et sententiae in his libris contentae quamvis sint laudabiles, tamen adeo recentes in memoria et repraesentatione populi Hebraici erant ut Hebraei, quippe antiquitatem sacrorum suorum magni facere soliti, in his non omnia viderent sacra."

Cognitionem, propagationem et usum librorum non canonicorum apud Iudaeos etc. in primaeva ecclesia adscribit Paulus Sokolov[135]) divulgationi versionis LXX; hanc autem in ecclesia introduci necesse fuit, cum in sinum ecclesiae etiam ethnici reciperentur, quippe qui christiani ex ethnicis conversi linguae Hebraicae ignari originalem textum bibliorum intellegere non possent.

Una mihi praeter haec mentione digna esse videtur quaestio, quantam nempe auctoritatem a Novi Testamenti scriptoribus libris non canonicis attributam esse censeant Russi theologi.

Alex. Speranskij[136]) haec scribit: „Ipse Christus eiusque s. apostoli sine dubio noverant libros non canonicos, quod ex nonnullis locu-

---

[134]) Dagaev, Istorija ... p. 271.

[135]) Istorija vethozav. Pisanii. p. 67 et seq.

[136]) Kratkij istorič. očerk. Hrist. Čt. 1881 p. 395: „Самъ I. Христосъ и Его святые апостолы безъ сомнѣнія были знакомы съ неканоническими

tionibus patet. Simul tamen Dominus — aeterna Veritas — et apostoli eius, qui Spiritu Sancto dirigente scripserunt, certe accurateque distinxerunt, quae a Spiritu Dei provenerunt et quae sola humana industria concinnata sunt, ideoque ultimos (sc. non canonicos) libros pro inspiratis non susceperunt. Ex locis enim librorum non canonicorum, qui indirecte in N. T. citantur, cum sufficienti probabilitate licet supponere, sacros N. T. scriptores, etiamsi sicut aequales sui libris non canonicis uterentur, nihilominus ipsius Domini exemplum secutos eis non divinam originem tribuisse; numquam enim hi libri propter auctoritatem suam citantur.“

A. N. Speranskij fretus laboribus Germanicorum protestantium, qui in quaestione de „apocryphis“ (= in sensu protestantico) primas partes tenent, F. Keerl [137], Franc. Bleek [138], R. Stier [139], in speciali articulo „Testimonia sacrorum N. T. scriptorum de non canonicis V. T. libris eorumque valor eorum ex iisdem testimoniis derivatus“ ad hanc conclusionem pervenit [140]: „Omnes loci paralleli, quos ex N. T. et

---

книгами, на что указываетъ самый образъ нѣкоторыхъ изреченій. Въ тоже время самъ Господь, какъ вѣчная Истина, и апостолы-писатели какъ руководимые Духомъ Божіимъ, ясно и отчетливо различали яже Духа Божія и яже ума человѣческаго и посему не принимали послѣднія за богодухновенное Писаніе. Содержащіяся въ новозавѣтныхъ священныхъ писаніяхъ косвенныя указанія на неканоническія книги позволяютъ съ достаточною вѣроятностію предположить, что новозавѣтные священные писатели хотя и пользовались неканоническими книгами вмѣстѣ съ современниками, однако, слѣдуя примѣру самого Господа, не какъ книгами божественнаго происхожденія, ибо никогда не ссылались на авторитетъ ихъ“.

137) Die Apokryphen des Alten Testamentes. Leipzig 1852.

138) Über die Stellung der Apokryphen des Alten Testamentes im christl. Kanon. Theol. Studien u. Krit. 1852.

139) Die Apokryphen, Vertheidigung ihres althergebr. Anschlusses an die Bibel. Braunschweig 1853.

140) Свидѣтельства новозавѣтныхъ священныхъ писателей о неканоническихъ книгахъ Ветхаго Завѣта и значеніе ихъ на основаніи этихъ свидѣтельствъ. Hrist. Čt. 1881 p. 683—709. P. 707—709: „Всѣ приведенныя нами параллельныя мѣста изъ Новаго Завѣта и неканоническихъ книгъ Ветхаго Завѣта производятъ такое впечатлѣніе, что необходимо признать между ними взаимное отношеніе для объясненія существующаго между ними сходства.... Какъ слѣдуетъ объяснять это сходство? Сходство, обнаруживающееся не только въ мысляхъ, но и выраженіяхъ разсмотрѣнныхъ нами параллельныхъ мѣстъ, есть, на нашъ взглядъ, результатъ знакомства новозавѣтныхъ священныхъ писателей съ неканоническими книгами, оставившаго замѣтные слѣды на воззрѣніи, образѣ представленій и на самомъ языкѣ писателей. Новозавѣтные священные писатели, имѣя подъ руками греческій переводъ священныхъ книгъ Ветхаго Завѣта, безъ сомнѣнія вмѣстѣ съ священными книгами еврейскаго канона читали и другія, хотя и не входившія въ канонъ, но тѣмъ не менѣе пользовавшіяся уваженіемъ въ глазахъ ихъ современниковъ и составлявшихъ прибавленіе къ канону. Подъ вліяніемъ знакомства съ этими книгами у новозавѣтныхъ священныхъ писателей вырабатывался тотъ или другой складъ мыслей. Впослѣдствіи, когда они занимались составленіемъ своихъ письменныхъ памятниковъ, имъ невольно приходили на память нѣкоторыя мысли и выраженія изъ неканоническихъ книгъ, хотя они и не имѣли въ виду ссылаться на нихъ; подобно тому какъ мы нерѣдко въ раз-

libris non canonicis V. T. attulimus, cogere nos videntur, ut agnoscamus esse inter eos relationem propter convenientiam quae inter eos est . . . Quomodo est ista convenientia explicanda? Convenientia haec non solum in sententiis, sed etiam in expressionibus locorum a nobis excussorum secundum nostram opinionem inde orta est, quod scriptores N. T. noverant libros non canonicos; quae notitia manifesta vestigia in sententiis, in iudiciis, in ipsa lingua scriptorum reliquit. Sacri scriptores N. T. in manibus habent Graecam versionem sacrorum librorum V. T.; itaque sine dubio cum libris sacris canonis Hebraici legebant etiam alios libros ad canonem non pertinentes, qui nihilominus magna apud coaevos erant auctoritate, et quasi appendix erant canonis. Quorum librorum notione cum imbuti essent sacri N. T. scriptores, in eis orie-

говорѣ или письмѣ сами не замѣчая того употребляемъ цѣлые ряды мыслей и оборотовъ изъ недавно прочитаннаго нами сочиненія, возникшіе въ нашей душѣ по извѣстному закону ассоціацій представленій по сходству. Такъ было съ пророками позднѣйшаго времени, когда они говорили языкомъ своихъ предшественниковъ: такъ случилось и съ новозавѣтными священными писателями, когда они невольно воспроизводили нѣкоторыя мысли и выраженія извѣстныхъ имъ неканоническихъ книгъ.

На основаніи всего доселѣ сказаннаго можно съ несомнѣнностію утверждать, что новозавѣтные священные писатели не оставили прямыхъ свидѣтелствъ о неканоническихъ книгахъ Ветхаго Завѣта. А это обстоятельство говоритъ въ пользу того, что іудеи, которымъ были ввѣрены словеса Божія, имѣли правильный взглядъ на книги, содержащія источникъ Божественнаго Откровенія и книги чисто человѣческаго происхожденія, усвояли тѣмъ и другимъ должное мѣсто, должное значеніе: ибо въ противномъ случаѣ, еслибы іудеи поставляли неканоническія книги наравнѣ съ книгами Божественнаго Писанія, или еслибы эти книги, пользовавшіяся большимъ уваженіемъ среди іудеевъ, по свидѣтельству Флавія, а слѣдовательно и находившіяся въ употребленіи среди нихъ, содержали въ себѣ ученіе противное духу Откровенія, заключали сѣмена тѣхъ гибельныхъ направленій, съ которыми боролся Христосъ и апостолы, — свидѣтельства І. Христа и новозавѣтныхъ священныхъ писателей были бы необходимы, чтобы въ первомъ случаѣ разоблачить заблужденіе іудеевъ, а во второмъ — сдѣлать необходимое предостереженіе относительно употребленія такихъ якобы вредныхъ книгъ и пресѣчь зло въ самомъ корнѣ его. Если же мы ничего подобнаго не находимъ, то вправѣ заключать, что І. Христосъ и апостолы своимъ молчаніемъ относительно неканоническихъ книгъ выразили свое согласіе съ воззрѣніемъ на нихъ іудеевъ. А что наше заключеніе не поспѣшно и вмѣстѣ съ тѣмъ не ошибочно, это могутъ подтвердить непрямыя, косвенныя свидѣтельства новозавѣтныхъ священныхъ писателей относительно неканоническихъ книгъ, восполняющія пробѣлъ прямыхъ свидѣтельствъ. Разсмотрѣнныя нами параллельныя мѣста изъ Новаго Завѣта и неканоническихъ книгъ привели къ тому заключенію, что новозавѣтные священные писатели наравнѣ съ современными пользовались этими книгами, но не какъ книгами Божественнаго происхожденія, потому что никогда не ссылались на авторитетъ ихъ. Они усвояли неканоническимъ книгамъ значеніе памятниковъ исторіи, религіи и языка, значеніе свидѣтельствъ въ пользу правильнаго пониманія іудеями ветхозавѣтныхъ Писаній и правильнаго раскрытія содержащагося въ нихъ ученія, значеніе назидательныхъ памятниковъ, содержащихъ правила истинной нравственности".

bantur variae conceptiones. Postea cum se occuparent compositione suorum litterariorum operum, sponte eis in memoriam venerunt nonnullae sententiae et expressiones ex libris non canonicis, quamquam non habebant consilium ea citandi, simili modo sicut nos non raro loquentes vel scribentes totas series sententiarum ac versuum adhibemus non animadvertentes, ea ex opere a nobis recens perlecto exorta esse in animo nostro per notam legem associationis repraesentationum (idearum) secundum analogiam. Quod accidebat etiam apud prophetas posterioris temporis, quando loquebantur lingua suorum antecessorum; quod evenit etiam scriptoribus N. T., quando inviti reproduxerunt nonnullas sententias et expressiones notas sibi ex libris non canonicis. Ex omnibus hucusque dictis licet certo concludere sacros N. T. scriptores non reliquisse directa testimonia de non canonicis V. T. libris. Quae circumstantia favet sententiae, quae asserit Iudaeos, quibus verba Dei concredita erant, habuisse legitimum conceptum de libris continentibus fontem revelationis Dei et de libris mere humanae originis, eosque tribuisse tum his tum illis debitum locum, debitum valorem: nam in contrario casu — si Iudaei libros non canonicos aequiparassent libris Sacrae Scripturae — vel si hi libri — quibus teste Iosepho Iudaei maximam tribuebant auctoritatem et quibus propterea utebantur — continuissent doctrinam contrariam menti revelationis vel semina comprehendissent perniciosarum opinionum, quas I. Christus et apostoli impugnabant necessario haberentur testimonia I. Christi et s. scriptorum N. T., quae primo in casu errorem Iudaeorum aperirent, in secundo casu cavere iuberent eiusmodi libros utpote noxios atque malum in ipso semine exstinguerent. Quodsi nil huiusmodi reperimus, iure est concludendum, I. Christum et apostolos tacendo de libris non canonicis consensum suum cum opinione, quam Iudaei de iis habebant, expressisse. Hanc conclusionem non esse temerariam atque erroneam, confirmari potest ex testimoniis indirectis sacrorum N. T. scriptorum de libris non canonicis, quae penuriam directorum testimoniorum compensant. Recensiti enim a nobis loci paralleli e N. T. et libris non canonicis innuunt sacros N. T. scriptores eodem modo ut coaequales eorum his libris usos esse, non tamquam libris divinae originis, quia numquam ad auctoritatem eorum provocant. Attribuebant libris non canonicis valorem documentorum historicorum religionis ac linguae, valorem testimoniorum, quae rectum Iudaeorum intellectum Sacrae Scripturae V. T. rectamque interpretationem contentae in iis doctrinae demonstrant, valorem denique monumentorum piorum regulas verae moralitatis continentium.

S. Paulum cognovisse librum non canonicum Sapientiae Salomonis admittit N. N. Glubokovskij[141], in erudito articulo philosophico-

[141]) Св. апостолъ Павелъ и неканоническая книга премудрости Соломоновой. Ḫrist. Čtenie a. 1902. (Apr.) p. 447—503; a. 1903. (Febr.) p. 237—260, (Mai) 702—723, (Aug.) 129—160, (Oct.) 407—441, (Dec.) 776—817. A. P. Lopubin in versione operis a Fr. W. Farrar compositi: Жизнь и труды св. апостола Павла. СПб 1887 p. 827 accipit cognitionem et usum Sapientiae Salomonis a s. Paulo pro „paene sine dubio“ (почти несомнѣнно).

biblico putat tamen eos discrepare in anthropologia, eschatologia, pneumatologia, doctrina de praedestinatione, de origine paganismi. Auctor libri Sapientiae Salomonis directe haurit ex e'hnica philosophia, tamen statuit non adversaria, sed convenientia theologiae dogmaticae V. T., cui auctor Hebraeo-Platonicus evitando omnia inconsentanea hoc systema adaptat. Externa vis philosophica potius formalis erat et ipsa sua oppositione efficiebat, ut auctor — educatus in doctrina V. T. — magni hereditariam fidem prouti omnes ceteri aestimaret. Platonismus non penetravit eius animum et Pseudo-Salomon in omnibus easdem ideas tenet atques auctores biblici. E contra s. apostolus Paulus non pendet ab alieno iudicio non haurit ex doctrinis Hellenisticis.

Summam facientes ex omni materia a nobis pertractata doctrinam Russorum de canone V. T. ad sequentes theses reducimus:

I. Canon librorum sacrorum V. T. ab ecclesia Russica acceptus, creditus atque defensus idem erat, quem ecclesia Romana in conciliis Tridentino et Vaticano definivit et sanxit.

II. Paulatim vero influxu doctrinae protestantium magistrorum theologi Russorum (a saec. XVIII.) auctoritatem libris deuterocanonicis denegabant.

III. Primum nostros deuterocanonicos, quibus adnumerabant Psalmum CLI., III. Macc., orationem Manassis, III. Esdrae, negata eorum inspiratione nominabant apocryphos, hodie eos unanimiter non canonicos appellant.

IV. Magni aestimabant libros non canonicos: Iudaei omnes, Iesus Christus, Apostoli, s. Patres ideoque etiam theologi Russorum.

V. Libri non canonici pertinent ad biblia, augent pietatem, utiles sunt ad legendum, ab omni errore fidei et morum sunt immunes, sed carent inspiratione ideoque non sunt divini (sed solummodo ecclesiastici).

Doctrina haec est hodie apud theologos Russorum communis, ab ecclesia praesulibus approbata, sed non ecclesiastica auctoritate definitive decisa.

EXTERNA AD NOS PERTINENTIA.

Dictionnaire d' archéologie chrétienne et de liturgie. t. I. 1905—6. (Absolvitur) »Azymes« inscribitur caput ultimum huius tomi conscriptum a doctissimmo *F. Cabrol.*

Agentes de diversitate in materia Eucharistiae theologi ecclesiae orientalis ad vindicandum usum suum afferre solent et exemplum Christi Domini atque apostolorum et defectum rationis, ob quam panis azymus, symbolum ritusque V. T. proprius, in N. T. adhibeatur. (Act 15, 23—9) (Cf. e. g. E. Uspenskij, Obličitel'noe bogoslovie. Ufa 1891, p. 102—7). Tenent enim plerique ad Ioannis evangelium provocantes (cf. Tournebize in Terre sainte 1901, 140) cenam Domini fuisse 13. mensis Nisan, ante pascha Iudaeorum, neque in azymis panibus celebratam esse[1]) — quod tamen iam non ab omnibus admittitur (Cf. Slav. litt.

[1]) Hoc nonnulli (e. g. Metrophanes Kritopulos, Conf. cp. 9 ap. Kimmel, App. p. 115.) ex ipsa voce „panis" demonstrabant, unde fractio panis in Emaus eis incommoda erat.

theol. I, 21).[2]) Etsi enim conceditur Christum pascha anticipasse, fermentata iam tunc omnia remota erant. Neque apostolos extra tempus paschale aut apud gentes azymis abstinuisse facile demonstratur; Iudaeos certe etiam alias in vita communi azymis usos esse, notum est vel e scriptura sacra Gen. 19, 2. (Contra I. Dmitrevskij, Istor. dogmat. i tainstv. izjasn. b. liturgii Spb. 1897, p. 162 et al.)

C. censet cum Duchesne (Autonomies eccles. Égl. séparées Paris 1896, p. 97—8) quaestionem, sitne Christus usus pane fermentato an azymo ad liquidum perductam non esse; sed ex eo certitudinis defectu concludendam esse libertatem usus utriusque panis. Nec apostolorum usu eam restringi, cum si alteruter exclusus fuisset, silentium de re tanti momenti explicari non posset.

De usu posteriore diversae sunt sententiae. I. Sirmond S. I. Latinos ab initio usque ad saeculum IX. panem fermentatum consecrasse existimat (cf. Krausii Real-Encyclopaedie f. christl. Alterth. I, p. 172); I. Mabillon O. S. B. in ecclesia Latina unquam fermentatum panem in usu fuisse negat (Migne, P. L t 143, 1219—78); quem multi (Io. Cabassutius, Chr. Lupus, A. Landini [Diss. 11.] E. Martene [De ant. eccl. rit. l. 1, c. 3, a. 7, §§ 5 ss.] Le Brun) secuti sunt; denique cardin. I. Bona arbitratur, neutrum genus panis apud Latinos per prima octo saecula exclusive in usu fuisse; id quod comprobant Graveson, Tournely, Juenin, Drouin, alii.

Testimonia clara et certa usus vel azymi panis vel fermentati in ecclesia a *C.* non iudicantur esse antiquiora saeculo VIII (Beda, M. XCII, 593. 595. 597 pro azymo, Io. Philoponus, Galland, XII. 610 pro fermentato). Iustini (M. VI, 428), Irenaei (M. VII. 1028), Gregorii Nyss. (M. XLVI, 581) ἄρτος κοινός de utroque pane explicari potest; item verba Tertulliani (Ad ux. 2, 5. M. I, 1296; de Cor. 3. M. 2, 80). Neque Iustini (Tryph. 41, M. VI 564) aut Origenis (In Mt t. 12. M. XIII, 989) testimonia, cum symbolice explicari possint, neque Io. Chrysostomi (H. de prod. Iud. M. 49, 379. 388) aut Epiphanii (Haer. 30, 16. M. 41, 432) clara sunt.

---

[2]) In litteris Russorum hac de quaestione (praeter librum Glubokovskii alibi l. c. indicatum) agunt: G. Pavskij, Kogda i kak soveršil tainstvennuju večerju I. Hristos? (Hr. Čt. 1830 [XXXVIII] 55 ss.; qui ibidem de apostolorum quoque [p. 93 ss.] et patrum II. et III. saec. [p. 255 ss.] usu agit); D. Hvol'son, Poslědnjaja pashal'naja večerja Iisusa Hrista i den' Ego smerti (Hr. Čt. 1875. II. 430—80; 1877. I, 821—70; II, 557—610; 1878, I, 352—419); arhim. Vitalij (Grečulevič), Poslědnjaja pashal'naja večerja Iis. Hr. i den' E. sm. (Stran. 1876 [IV], nojab. 97—126: dek. 185—289); V. Roždestvenskij, V město vvedenija k učenoj polemikě (Cerk. Věstnik 1877 N. 10); a. Vitalij, Otvět na učenuju polemiku po voprosu o poslědnej pashal'noj večeri I. Hr. i dně E. sm. Stran. 1877 [IV] Nojab. 170—217); A. Nekrasov, Po povodu predložennoj professorom D. A. Hvol'sonom popravki v čtenii 17 stiha XXVI gl. Ev. ot Mth. (Prav. Sobes. 1878, II, 113—132); prot. Gorskij, Soveršil li Gospod' Iisus Hristos pashu Iudejskuju na poslědnej večeri Svoej s učenikami? (Pribavl. k Tvor. sv. oo. 1853 [XII], 446—491); svjašč. M. Bogdanov, Vkušal li Iisus Hristos vethozavětnuju pashu na poslědnej večeri s učenikami (Rukovodstvo dlja selskih past. 1861, I, 405. 428. 452); Anon., O vremeni prazdnovanija Pashi (ibid. 1872, I, 556 - 68); D. I. Prozorovskij, K voprosu o vremeni soveršenija Iisusom Hristom poslědnej pashal'noj večeri (Stran. 1881, I, 595—610); Molčanov, Pashal'nye spory (Pravosl. Obozr. 1880, I, 758); ep. Mihail, O Evangelijah i Evangel'skoj Istorii. Gl. V, 254—274: T. Butkevič, Žizn' Gospoda našego Iisusa Hrista 657—70; F. V. Farrar, Žizn' Iis. Hr. (1904) 843; Th. I. Troickij, Poslědnjaja pashal'naja večerja Iis. H. po sinoptikam i Ioannu. Kaz. 1889. D. I. Bogdaševskij, Tajnaja večerja Gospoda našego Iisusa Hrista. Kiev 1906.

Sunt loci, quibus mentio fit de azymis, qui respiciunt usum iudaizantium, qui usque ad IV. saeculum apud christianos Mesopotamiae et Persiae vigebat, »septem dies azymorum« (Cf. J. Parisot in edit. Patrol. Syr. t. I. (Aphraates) col. 522. 535 et in Dictionn. de théologie t. I, col. 2656.)

Alii loci (Cypriani ep. 63, Cp. scr. e. L. t. III, p. 712; Augustini, Serm. 217 M. 38, 1010; Gregorii, In Evang. h. 23 M. 76, 1179) nihil probant, alii (Ambrosii M. 17, 628—30; Dacii Mediol. Mabillon, Vetera analecta Paris 1723, p. 531) apocryphi sunt; Isidori epistola ad Redemptum (M. 73, 906), quae azymis favet, dubiae est auctoritatis; canon 6. concilii Toletani (XVI.) ab aliis alio trahitur.

Non tamen omnia testimonia a *C.* expenduntur (e. g. illud Rabulae in ep. ad Gemellinum episcopum [Bickell, Ausgewählte Schr. d. syr. Kirchenv. S. 251], ex quo manifestum est, saltem in provinciis Osrhoene et Euphratesia saec. V° panes azymos consecratos esse).

Vocabulo fermenti a s. Melchiade, Innocentio I. aliisque Romanis pontificibus adhibito (Thomasi-Vezzosi, Opera t. V, p. 453) *C.* negat posse exprimi idem, quod voce fermentati; nec tamen ipse usus illius (Lib. pontif. p. 168, 169 not.) certam explicationem proponit. Quod fermenti vocabulum Baronius (ad a. 313, n. 49) et Du Cange (Glossar.) simplicem panem benedictum significare existimarunt, alii (card. Thomasius in notis ad Capitulare Evangelior. opp. t. 5, p. 452—3; card. Bona R. liturg. c. 23; Mabillon, De azymo c. 10) ipsam Eucharistiam ita appellatam esse docent (cf. Euseb., H. e. l. 5, c. 24 M. 20, 507—8.). Cf. De Waal in Krausii Real-Encyclopaedie f. christliche Alterthümer, t. I, p. 172 (Brod).

Restant usus prisci testes ecclesiae antiquitus separatae; inter quos Nestoriani, quorum liturgia, si in universum aestimatur, non recentior descendente saeculo V° putatur, pane fermentato utuntur. Accedit, quod antiquissimus ritus fractionis hostiae in liturgiis Copticis et Graecis necessario coniunctus erat cum usu panis fermentati, cuius crustam sacerdos subsecabat. Armeni semper azymis usi sunt; quorum liturgia a Caesarea derivata est. Si verum est, quod ipsi affirmant, usum eorum nunquam mutatum esse, iam saeculo IV. azymi panes in illa provincia adhibebantur Accusantur autem ab adversariis suis, quod, cum a Constantinopoli circ. a. 520 separarentur, in liturgia nonnihil et nominatim illud novaverint; nec Lebrun (Explication de la messe, 1778, V, p. 120) aliud opinatur. Idem vir doctus ecclesiam Copticam aliasque ecclesias Orientales azymis saltem in quibusdam casibus uti docet. Maronitis est usus azymorum; quando tamen introductus sit disputatur; cf. Corblet, Hist. du sacrement de l'euchar. Paris 1885, t. I, p. 172.

Postremo *C.* enumerat quae hac de quaestione ab aliis scripta sunt; quae, paucis additis, hic exscribi utile videtur esse. Petrus Dam., Expos. Can. Miss. M. 145, 881; Dominicus Grad., Ep. ad Petr. M. 141, 1456; Anselmus Cant., Ep. ad Walr. de trib. Waler. c. 1. M. 158, 541; card. Humbertus, Adversus Graecos M. 143, 940 sq; Fragmentum disput. c. Graecos M. (P. G.) 143, 1215; Michael Cer. M. 120, 794 s; Joseph. Methonensis, Apol. pro 5 capp. M. 159, 1189—1228; Nechites (Nicetas) M. 188, 1239; Nicetas Steth., Contra Armenios et Latinos (ap. J. Hergenröther, Monumenta Graeca ad Photium pt. 1869 p. 139—154); Michael Glycas, Ep. de azymis (ap. Andron. Demetracopulum, Graecia orthodoxa. Lips. 1872); Thomas a Iesu, De unione schismaticor. (M. Theol. curs. c. t. V, 424—434); Allatius, De libris et reb. eccles. Gr. Paris 1646; Macedo, De ritu azymor et ferm. Verona 1677; F. M. Florentini, Tumultuaria disq. de ant. usu ferm. p. et az. Lucques 1680; Ciampini, Coniectura de perp. azymor. usu. Romae 1688; Bona, De reb. liturg. Aug. Taurin. 1729 t. II. p. 150; Mabillon l. c.; Sirmond, Disquis. de pane az. et f. Op. ed. Venet. t. IV, 351 sq.; Le Quien, Diss. Damascenicae, diss.

VI, M. (P. G.) 94, 367—416; S. Fr. Bucher, De caena Domini in Volbeding, Thesaurus comment. selectar. Vitebergae 1721, t. II, 219—238; Sambini, De hist. eccl. diss. XI. Patav. 1729; Zosimus Peristianus, De Christo Pascha suum praemature atque in p f. celebrante Patavii 1730; J. Liron, Du pain azime in Singular. histor. 1738, t. II, p. 389—411; Natalis Alexander, Hist. eccles. 1778, t. VII, c. 380—3; Thomasi, Opera omnia Rom. 1754, t. VII, p. 51—62; Benedictus XIV, De fest. Dom. §§ 138—152; Cabassutius, Notit. eccles. II, 2; De Vert, Explication des cérémonies de l'Égl. I, p. 2. 23; Bocquillot, Traité de liturgie; Gst. Hermannus, Historia concertationis de pane az. et ferment. in c. Doñi Lips. 1737; Martene, De ant. eccl. ritib. c. III, a. 7; Grancolas, Antiquités liturg. t. I, p. 564; Honor. de S. Maria, Animadv. in reg. et us. Critices t. II, l. 4, diss. 5; Renaudot, Liturg. orientales Paris 1715, t. II, p. 353 sq.; Bingham, Origines eccles. § 5 Halae 1724—38, t. VI, p. 266.; J. Mason Neale, A history of the holy eastern Church, Lond. 1850, p. 1. Gen. introd. p. 1051—1076; Giese, Erörterung der Streitfrage üb. d. Gebrauch der Azymen. Münster 1852; Pitzipios, L'église orientale Rome 1855, p. 96—7; 125—130 (übs. v. Schiel, Wien 1857 p. 153—9); Ioann Čokrljan, Pravoslavie. U Beču (Viennae) 1860, p. 235—242; H. Schmitt, Harmonie d. morgenl. u. abendl. Kirche. Würzb. 1863 p. 295—9; Markovic, O Evkaristii s osobitim obzirom na epiklesu c. 5.; F. Probst, Sakramente u. Sakr. Tüb. 1872 p. 200—3; Brandi, Dell' unione delle chiese[3] Roma 1896; N. Nilles, Kalendarium[2] II, 221—9; Revue de l'Orient chrétien 1896, 313; Revue benédictine 1889 (VI) p. 485—499.

ΝΕΑ ΣΙΩΝ 1906 (III.), I. et II.

Archim. Chrysost. A. Papadopulos, Σχέσεις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὴν Ῥώμην. I, 225—237. Exponitur, rationem, cur Innocentius ad Nicaenos canones provocans non ipse litem diremerit sicut Leo I., Sardicensibus confisus, esse illam, quod saltem canones 3. 4. 5. tunc nondum exstiterint. (De ceteris lis est; cf. A. Spasskij in Bogoslovskij Věstnik 1902, ijun' et J. Friedrich in Revue intern. de théol. 1902, No. 37; 1903, No. 43). Quos a. 417 circiter ortos esse e Gratiani decreto anni 375 et synodo Romana anni 380 et ex usu illius temporis, quem Theophilus secutus sit (M. 47, 25) ostenditur. Inde illud Io. Chrysostomi, quod nonnulli occidentales urgent, Innocentio scriptum (M. 52, 535) infirmum est, praesertim cum similia aliis episcopis scripserit (M. 715. 654—5. 700. 702. 714).

Idem, Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ῥωσίας κατὰ τὸν ιζ' αἰῶνα (cum introductione de relationibus inter Graecos et Russos ante saec. XVII.) I, 341—363; 449—470; 579—601; II, 2—31; 177—196; 314—329; 413—428; 481—497.

Idem, Ἐπιστολὴ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντερβουρίας Abbot. I, 3—10. Cyrillus promittit ei Metrophanem Critopulum et queritur de simulatione Iesuitarum.

Archim. Kallistos, Μελέτη περὶ τοῦ Νομοκάνονος τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου. (Pars huius commentationis iam a. 1905 edita est). I, 11—27; 118—138; 250—265.

Gregor. Papamichael, Ἠθικὰ διδάγματα. E longa serie capitum ad nos maxime spectat illud, quod inscribitur Τὰ „ὑπεροφειλόμενα" (II, p. 233—246). Sententia P. est, quid singulis hominibus praeceptum sit, quid non sit, repetendum esse ab eorum determinato habitu et condicione, non tantum a natura humana in abstracto spectata. Singuli qua tales particularem Dei de se voluntatem explere debent, quae est pars voluntatis divinae universlis seu legis moralis. Ita esse explicanda consilia evangelica: »Ἐὰν τὸ καθῆκον ἀναφέρεται εἰς τὴν ὅλην ζωὴν τῆς ἀτομικῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν τῆς ὑποστάσεως ἑνότητα, τότε οὐδεὶς δύναται νὰ πράξῃ τι πέραν τοῦ καθήκοντός του ἤ, ὅπερ τὸ αὐτό, οὐδεὶς δύναται νὰ πράξῃ τι περισσότερον ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἄγει εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁρισθέντα

αὐτῷ σκόπον. "Ωστε αἱ εὐαγγελικαὶ συμβουλαὶ καὶ γνῶμαι οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἀλλ' ἡ εὐαγγελικοὶ γνώμονες καὶ κανόνες διὰ τοῦ ἐπὶ μέρους ἄτομα καὶ καθ' ὡρισμένας περιστάσεις, διὰ τοῦτο δὲ δὲν δύνανται νὰ ἐκφρασθῶσι καὶ διατυπωθῶσιν ὡς γενικαὶ καὶ ἀπόλυτοι ἐντολαί, καίτοι εἶνε οὐχὶ ὀλιγώτερον τούτων ὑποχρεωτικαὶ καὶ ἐπ' ἴσης ἐπιβάλλονται δι' ὡρισμένον τι ἄτομον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀφορῶσι.« (p. 239). Verba illa Christi ad adolescentem explicat ita: ut sis perfectus, oportet (πρέπει) te vendere quae habes, debes (ὀφείλεις) sequi me; sc. tu in tua condicione et in tuis circumstantiis; solum hoc addendum ab adolescente esse Christus sciebat, ut dignus evaderet, qui electis adnumeraretur. »Τὸ τοιοῦτο περιστατικὸν τοῦ διλήμματος δὲν συμβαίνει βεβαίως εἰς ὅλους καὶ συγχρόνως· πότε δι' ἕκαστον συμβαίνει, ἀπόκειται εἰς αὐτὸν νὰ τὸ γνωρίζῃ δοκιμάζων καλῶς καὶ ἐξετάζων ἐπιμελῶς· καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰς περιστάσεις, ὁπότε καὶ τῷ εἶνε καθῆκον, θεία ἐντολὴ καὶ ἀπαίτησις, ἣν ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς ἀτομικῶς.« p. 240. — Similiter ii, »quibus datum est«, ut studeant castitati, non sunt homines electi, sublimes, perfecti, sed illi, qui perpensis omnibus rebus ad persuasionem pervenerunt, debere se eligere virginitatem, quia solum hac perfectionem consequi possint. (Cf. Slav. l. th. I, 68). Magnopere errant, qui sperant singularem mercedem se accepturos esse, si caelibatum elegerint. Quapropter neque verum est caelibatum esse rem multo nobiliorem quam matrimonium. (Cf. Slav. litt. th. I, 65). — Cum s. Paulus virginitatem non praecipit, sed tantum suadet, loquitur in genere, non ad homines particulares; ideo dicit »alius quidem sic, alius vero sic« (1 Cor. 7, 7); »Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat« (v. 20) »propter instantem necessitatem« (v. 26). — Denique quidquid fit, fieri debet in caritate; atqui caritatis praeceptum infinite patet (p. 245). Quo quisque magis perfectioni studet, eo magis sentit, quantum distet ab eo gradu, quem occupare debuerit. — Ambrosium, quem catholici allegant, notat tractare rem secundum Ciceronem ad opinionem stoicorum.

P. haec scripturum fuisse non puto, si saltem ea, quae Bellarminus (De monachis l. 2, c. 7—13), Suarez (De relig. II (tr. 7), l. 1, c. 6—9), Maldonatus (in Mt 19), Schwane (De operib. supererogatoriis et consiliis evangelicis. Monast 1868), Ballerini-Palmieri (Opus morale IV, n. 48) inspexisset. Ceterum Makarij (Pravoslavno-dogm. bogosl.[3] II, 461—2 [§ 228]), Sil'vestr (Otvět pravoslavnago na sȟemu starokatolikov o dobryh dělah: Trudy 1875, I, 9—78; 167—213), Uspenskij (Oblič. bogosl. Ufa 1891, p. 63—6), M. Grigorevskij (Hrist. Čt. 1906, II. 564), alii non melius rem suam defendunt.

Praeter haec notari hic possunt etiam ea, quae de casuistica et de collisione officiorum iudicat II, p. 132 s. »Ἀλλ'.. ἡ αὐστηρὰ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἠθική, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸν ὑπ' αὐτῆς διαπαιδαγωγηθέντα καὶ ἠθικῶς καταρτισθέντα ἄνθρωπον, δὲν ἀναγνωρίζει πραγματικὴν σύγκρουσιν καθηκόντων καὶ ἑπομένως πολὺ ὀλίγον εἶνε διατιθειμένη νὰ υἱοθετήσῃ μικρολόγους κανόνας τῆς διαρρυθμίσεως τῆς διαγωγῆς τοῦ ἀπέναντι τῶν μυρίων δυνατῶν συνδυασμῶν καὶ περιπτώσεων τῆς καθηκοντολογίας, διότι ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος ἔχει ἑκάστοτε τὴν ἱκανότητα καὶ νὰ προλαμβάνῃ τὰς συγκρούσεις διὰ τοῦ ἠθικοῦ καταμερισμοῦ τοῦ χρόνου του καὶ νὰ εἶνε βέβαιος, ὅτι εἰς ἑκάστην περίπτωσιν ἔπραξεν ὅ, τι ὤφειλε νὰ πράξῃ.« Scilicet obici solet Latinis »pharisaeismus et levitas« in doctrina de moribus (Uspenskij, Obl. bogosl. p. 143); casuistas Romanos negligere internam hominis dispositionem, gradum conscientiae et voluntarii et determinare operis pretium secundum res externas; inde oriri doctrinam de collisione officiorum. Hac de re a *P.* agitur a p. 120—133.

In miscellaneis agitur p. 212—6 de relatione Pii X ad ecclesias Orientis. Queritur scriptor, Orientales, quos Leo XIII. semper magni aestimabat, a Pio X. contemni. Abbatiam Cryptoferratensem esse sublatam, commentarios »Bessarione« subsidio privatos, liturgiam Slavicam coërceri; ubi accurate narratur quendam episcopum Bosniae ad reprehensionem secretarii papae respondisse, se epistolam illius in corbem coniecisse, cum a peritis decessoribus illius numquam reprehensus

sit ob ea, quae utilia vel noxia populo suo iudicaverit. — Generatim existimat Pium X. a doctrina colenda alienum esse.

La Ciudad de Dios. Anno XXVI (Vol. 69. 70.) Madrid 1906.

P. *Cipriano Arribas*, O. S. A., Estudio crítico sobre el probabilismo moderado. I, 361—372; 539—546; 653—663. II, 36—45; 107—117; 294—307; 443—453; 557—567; 645—656.

Perlustrata doctrina s. Alphonsi et eis, quae alii (Ballerini, Arendt, Lehmkuhl, Sabetti, Le Bachelet, Caigny, Aertnys, Gaudé, Jansen, Marc, Ter-Haar etc.) de hac re exposuerunt, *A.* ostendit, discrimen inter aequiprobabilismum et probabilismum, prout a theologis practice propugnantur, fere nullum esse. Ratio est, quia et »excessus probabilitatis, nisi magnus sit, evidens esse nequit« (Aertnys, Theol. mor., de consc. n. 89) unde »quotiescumque intellectus, adhibita ad cognoscendam legem rationabili diligentia, c e r t a m tutioris opinionis praeponderantiam c l a r e percipit, libertas remanet in plena sui iuris possessione (P. Marc. C. ss. R., t. 1, nn. 99. 105) nec continget ut spectatis intrinsecis rationibus quisquam probabilem censeat opinionem, cuius oppositam habet ceu probabilissimam« (Gury t. I, n. 77.) Itaque *A.* consentit Lehmkuhl et Arendt, discrepantiam inter utrumque systema esse exiguam theoreticam, practicam aut nullam aut vix ullam. (I, p. 362. 424. II, 646 ss.) Quodsi addimus non solum aequiprobabilistas a probabilistis revera vix differre, praeter quae systemata moralia in theologia catholica nullum approbatur, sed etiam nomen probabilistarum amplecti viros plurimos, Societati Iesu non adiunctos, ut d'Annibale, Hähnlein, Bouquillon, Göpfert, Rappenhöner, Raphael a s. Josepho, Huppert, Leimbach etc., satis apparet, quam iniuste a nonnullis theologis Russorum Iesuitis probabilismus exprobretur.

Rivista internazionale. 1906. Vol. XLI. P. *A Palmieri*, Il prossimo sinodo generale della chiesa russa. P. 161—187. Exponuntur sententiae Russorum de necessitate et utilitate concilii generalis ecclesiarum Russiae ac de quaestionibus cum eius constitutione coniunctis.

Bessarione 1905—6.

C. Tondini de Quarenghi, U n e e t r a n g e p r o f e s s i o n de foi r u s s e. (Fasc. 87 p. 241—6).

Exponitur, S. Synodum Russorum contentam fuisse confessione Polockiensi (qua episcopi et clerus uniatorum (12. febr. 1839) ad ecclesiam Russicam accedebant), qua tantum exprimebatur solum Iesum Christum verum caput unius verae ecclesiae esse, nec ultra de ullis quaestionibus antiquitus inter ecclesiam Occidentalem et Orientalem controversis requisivisse consensum.*) Ita enim iudicavit: »Toržestvennoe v postanovlennom sobornom Aktě ispovědanie, čto Gospod' Bog i Spasitel' naš Iisus Hristos edin est' istinnaja Glava edinoj istinnoj Cerkvi, i oběščanie prebyvat' v edinomyslii so svjatějšimi Vostočnymi Pravoslavnymi Patriarhami i Svjatějšim Synodom, neostavljajut ničego trebovat' ot Greko-Uniatskoj Cerkvi dlja istinnago i suščestvennago soedinenija věry, a potomu ne ostaetsja takže ničego, čto moglo by prepjatstvovat' edineniju ierarhičeskomu.« Hac confessione dicit *T.* potuisse s. Synodum omnes catholicos sibi unitos esse declarare. »Les Evêques et le clergé uniates émettaient une Confession de foi qui se trouve en toutes lettres, dans le Catéchisme du Concile de Trente, et le Saint Synode eût pu, fort logiquement, en se basant sur la même »Confession

*) Cf. Zapiski Iosifa Mitropolita Litovskago, izdannyja Imperatorskoju Akademieju nauk, po zavěščaniju avtora. Spb. 1883. — Wł. Chotkowski, Dzieje Zniweczenia Sw. Unii na Białorusi i Litwie, w świetle „Pamiętnikow Siemaszki". — Sbornik statej izdannyh Svjatějšim Synodom po povodu pjatidesjatilětija vozsoedinenija s pravosl. Cerkov'ju zapadno-russkih Unjatov Spb. 1889 (II. p. p. 6. 11).

du fois, déclarer comme également incorporés à l' Église russe, je ne dis pas les Pères du Concile de Trente, parce qu'ils étaient déjà morts, mais tous les Catholiques qui, en professant de croire ce qu'on lit dans le dit Catéchisme professent une doctrine commune aux deux Eglises.« Conferuntur deinde verba Catechismi Romani (de IX. symb. art. q. 11 et 13) cum verbis Confessionis orthodoxae (Petri Mogilae) I, q. 85. Unde apparet utrosque confiteri ecclesiam habere unicum Caput Iesum Christum et consentire etiam in notione vicarii eius, de solo numero vicariorum dissentire. Ecclesiam tamen initio consensisse de monarchica forma regiminis, cuius proprius est vicarius unus, ostenditur e voce ἀρχιποιμὴν τῶν λογικῶν προβάτων, quae etiam nunc in liturgia Graeca (Μηναῖον 29. Iun. ad Laud. [ἀρχιποιμένα τῶν λ. πρ. κατέστησεν[de s. Petro adhibetur.

A. Palmieri, Il ristabilimento del patriarcato in Russia e le polemiche della stampa Russo-Ortodossa. (Fasc. 88 p. 42–47). Exponuntur sententiae diversae Russorum de commodis et incommodis instituendi patriarchae.

Revue Bénédictine, Avril 1906.

A. Palmieri, Un document inédit sur la rebaptisation des Latins chez les Grecs (p. 215–232).

Ecclesia Graeca seu strictius patriarchatus oecumenicus Constantinopolitanus baptismum, quem Latini per aspersionem vel infusionem conferunt, invalidum declarat. Cyrillus V. secundo suo patriarchatu (1752—57) decretum edidit, cui etiam Matthaeus, patriarcha Alexandrinus ac Parthenus, Hierosolymorum antistes nomen dederunt, quo definitur: ab ecclesia orthodoxa in fide orthodoxa Latinos baptizatos non baptizatos haberi et secundum apostolicos canones ac synodos absque dubitatione denuo baptizari (Gedeon, Κανονικαὶ Διατάξεις t. I, Constantinop. p. 254). Nuper Anthimos VII. (1894—97) super Leonis XIII. litteris ad unionem ecclesiae utriusque adducendam datis, cum rescriberet, Latinos baptismum invalide conferre declaravit. Nam baptismum Latinorum rem novam, tangentem essentialia fidei ac relinquendam dicit. Accedunt Graeci theologi moderni plerique: Elias Tandalides, Παπιστικῶν ἐλέγχων τόμος τρίτος, Constant. 1853 pp. 55, 57; Constantinus Oecumenos, quem ipsi theologum saeculi XIX. clarissimum habent, Τὰ σωζόμενα t. I. pp. 398—515; Chrysostomus, Drama antistes, Περὶ ἐκκλησίας t. II. p. 410; Zigavinos archimandrita, Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν Λέοντος ΙΙ Πάπα Ῥώμης περὶ ἑνώσεως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς δυτικῆς. Marseille, 1894, p. 179. Omnes hi auctores, quamvis invalidum baptismum per aspersionem collatum declarent, tamen Latinos ad Gentiles pertinere, id quod sequitur, affirmare non audent.

Contra Graecos tria militant: Usus ipsorum saepe contradicens, ecclesia orthodoxa Russia in hac re non consentiens, origo huius erroris funesta.

Ioachim II. (1860–63; 1873 — 78) litteris patriarchalibus et synodalibus supra decreto Cyrilli V. celeberrimo datis, laudans illud simul ecclesiae independenti (autocéphale) regni Hellenici plenam hac in re libertatem fecit. (Theodoca, Νομολογία τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου Constant. 1897 pp. 369, 70). S. Synodus a. 1878, 24/IV. anabaptismum necessarium esse decernens, subsequenti anno sola unctione chrismatis denuo collata contenta fuit (ib. p. 370). Infantes etiam dispensati a. 1880 dein a. 1885 diaconi (ib. p. 371, 74). De doctrina eccl. Russicae hac in re discrepanti legi potest Serafimov, Pravila i praktika cerkvi otnositel'no prisoedinenija k pravoslaviju nepravoslavnyh hristian, Kostroma, 1882, pp. 131 - 138. — Maltzev, Antwort auf die Schrift des hochw. Domkapitulars Röhm, Berlin, 1896, p. 64–66. —

Si historiographos consulis, originem anabaptismi a monacho quodam Graeco ipsos deducere reperies. Ita Sergius Macrec, Ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, apud Sathas Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, t. III. Ve-

net. 1872 pp. 208–224; Dapontes, Καθρέπτης γυναικῶν, Lipsiae, 1766, t. II. pp. 178–81; Hypsilanti, Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, Constant. 1870, p. 365; Kumas, Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, Viennae, 1831, t. X. pp. 33—41. Ipsum fuisse pseudomonachum, c. a. 1750 populum praetentu invalidi baptismi contra Latinos excitasse, tandem sine vestigio disparuisse conveniunt. Sed documenta gravissima hac in re nondum edita sunt. Ad quae pertinet illud, quod Palmieri ope Papadopulo-Kerameos, multum in rebus Byzantium spectantibus versati, primo in lucem edidit, quodque historiam famosi Auxentii magnopere aperit. Est desumptum ex catalogo patriarcharum Constant. a Pancratio Dimeros seu Dimaris, diacono Ianinensi, exarato. Qui catalogus ineditus in bibliothecae Constantinop. collectione litteraria Graeca servatur et in codice, signato numero 14, continetur. Titulus Ms ab ipso Pancratio exarati sequitur: Κατάλογος χρονολογικὸς ἀκριβῶς μάλα καὶ συνοπτικῶς περιέχων τοὺς βασιλεῖς Ῥωμαίων καὶ Ὀθωμανῶν καὶ πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ ͵αψνϛʹ ἔτους, συντεθεὶς παρὰ Παγκρατίου ἱεροδιακόνου Δημάρου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ille catalogus non amplius integer, ex omnibus hucusque de Patriarchis Const. editis teste Papadopulo-Keramevs spectata critica ratione et copia rerum primo loco venit. Quod pseudomonachum Auxentium controversiamque anabaptismi spectat, clarissimum ac pulcherrimum valoris baptismi a Latimis collati contra Graecos exhibet testimonium. Pauca rem evincunt »1751. Παΐσιος βʹ τὸδʹ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μαχμούτη διὰ κοινῆς προσκλήσεως τῶν ἁγίων ἀρχιερέων ἔλαβεν τὸν θρόνον καὶ ἐπατριάρχευσε θεοφιλῶς ἔτος ἓν καὶ μῆνας τρεῖς. Σημείωσαι ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σεβασμίου πατριάρχου ἀνεφύη ἐν τοῖς περιχώροις Νικομηδείας εἷς ψευδομόναχος καὶ ἐλαοπλάνει πολλούς. Ὑποκρινόμενος ἀρετὴν καὶ ἁγιότητα ἔλεγεν θεόθεν πεμφθῆναι κηρύξαι μετανοιαν.« Totus est fraus et fallaciae; praestigiator, qui fictis cum aliis composito consilio miraculis mundum decipit, impurus etc. De anabaptismo legimus: »Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἀναβὰς ὁ ψευδοερημίτης ἐπὶ τὴν θυρίδα τῆς κελλίας αὐτοῦ ἔλεγε τῷ ὄχλῳ. »»Χριστιανοί, σήμερον κεντρώθηκα νὰ κηρύξω τὸν ἀναβαπτισμόν, καὶ νὰ ἠξεύρητε ὅτι οἱ Ἀρμένιδες καὶ οἱ Φράγγοι εἶναι ἀβάπτιστοι, καὶ δὲν πιστεύουν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Παναγίαν καὶ τὸν καλόγηρον (οὕτως ἑαυτὸν ἐκάλει). Διὰ*) τοῦτο ἀναβαπτισμός, ἀναβαπτισμός.«« Quibus sane vesaniis et fraudibus Cyrillus V, aequalis pseudoprophetae, valorem dogmaticum tribuit. Lebedev, Istorija grekovostočnoj cerkvi pod vlastiju Turok (Sergiev Posad, 1896, t. I. p. 322–323), patriarcham vituperat quod antiquam consuetudinem (drevnecerkovnoe obyknovenie) qua Latini in ecclesiam orthodoxam solum uncti denuo sancto chrismate recipiebantur, improbe mutaverit.

J. Knabenbauer, S. I. **Commentarius in duos libros Machabaeorum.** Parisiis 1907

Notus scripturae sacrae commentator novum industriae suae fructum edidit. Ubi dolemus locos maioris momenti non diligentius tractari quam alios. De illo enim 2 Mach 12, 46 haec pauca commemorantur (p. 410—1): »Nihil ex hoc loco colligi pro doctrina catholica de purgatorio existimat Keil, quia . . . — Sufficiat nobis ab auctore illam sententiam et Iudae attribui et vehementer commendari; testimonium evidens est praeterea de fide Iudaeorum illius temporis. — Etiam Grimm monet Iudam potuisse velle sacrificium in bonum superstitum; cf. v. 42. Sed auctor libri explicite aliud de Iuda enuntiat. Dein monet *Gr.*: si pro mortuis sacrificium offerendum curabat, ita fieri poterat, ut apud Deum iis impetraret remissionem poenarum in orco (Hades). Optime; ita censet *Gr.* et nihilo minus contendit nihil rite colligi pro doctrina purgatorii. Vir doctus non videtur suspicari quidnam illa doctrina contineatur; alioquin intellexisset se remissione illa poenarum in orco verissime adstruxisse illam ipsam, quam impugnat, doctrinam.« Verum est obvium huius loci sensum videri omnino esse eum, unde

---

*) Revue Bénédictine: Γιὰ.

concludatur Iudam et sacerdotes et synagogam, item populum pecuniam conferentem credidisse (quae sententia saltem minime improbatur a scriptore inspirato), orandum esse, ut mortui post peccata citius liberentur a poenis pro illis peccatis luendis. Alioquin enim aut dicendum esset, intelligi peccata synagogica, quae sola auferri possint sacrificiis V. T., non theologica, aut efficaciam precum pro tempore praeterito (ut ante mortem actum contritionis elicuerint), aut solutionem a peccatis, pro quibus luendum non esset, sed fortasse tantum minor gloria acceptanda. Quae tamen data opera excludenda erant.

J. B. Rebours, **Traité de Psaltique.** Jérusalem 1906, 290 p. De cantu in eccl. Graeca.

Iezekiel Beladiniotes. Ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις. Athen. 1906. 24 p.

Memoria liturgiae slavicae in dioecesi Auxerensi. (Publicationes Palaeoslav. academiae Veglensis A. 1906 fasciculus 1 4.) Ex archivio dioecesano Auxerensi excerpsit Jos. Vajs. Veglae 1906.

Anno clapso, quo Illmi metropolitae Illyrici (Goritien), Dalmatiae (Jadertinas) Croatiae (Zagrabien.) cum suis suffraganeis Romam ad consulendum de quaestione liturgiae Glagolito-romanae vocarentur, triste spectaculum oculis nostris apparuit. Plura enim folia periodica Italica potissimum dicionis Austriae et externa, et quod peius est catholica, imo etiam ea quae principaliora habentur, tali modo de quaestione liturgiae Glagolito-Romanae attinet scripserunt, ut in apertam cum historio contradictionem devenerint. Hanc agendi rationem Illmus episcopus Veglensis rei Glagoliticae vindex intrepidus in Actis Curiae episcopalis Veglen. (Num. 9, pag. 143 et sqq.) publice notavit.

Interea in publicationibus dioecesanae academiae Veglen. opusculum supra nominatum prodiit, quod apologia quaedam est liturgiae Glagolito-Romanae in dioecesi Auxerensi ab adversariis impetitae. Auctor omnia et singula quae ex SS. Congregationum Litteris, Visitatoris Apostolici relationibus, Synodorum dioecesanarum Actis nec non Visitationum canonicarum protocollis proferri poterant, attulit, sicque adversarios ex locis, ad quos ipsi confugiebant, convincit. Itali in opusculo potissimum Fr. Salatae (L'antica diecesi d'Ossero e la liturgia Slava) Polae 1897 edito confisi sunt, qui custodes archivii dioecesani Auxerensis accusavit, quasi nollent ex archivio ea in lucem proferre, quae commentis suis ad confutandum ius liturgiae in dioecesi Auxerensi favere sperabant. At frustra; nam acta nunc publicata liturgiae Slavicae patrocinantur.

Opusculum seriem annexam habet singulorum sacerdotum, qui Sacra lingua slavica peragebant, nec non indicem glagoliticorum missalium, breviariorum, ritualium, tabellarum etc., brevi omnium, quae ab Illmis Ordinariis dioecesim visitantibus tamquam liturgiae in dioecesi legitime vigenti necessaria comparari iubentur.

Talis modus cum adversariis agendi optimus est, librumque, qui non solum quae ex ignorantia vel passione falso asserebantur confutat, sed etiam partem historiae dioecesis Auxerensis, quod ad liturgiam Slavicam attinet, illustrat, commendat.

Ant. Malvy, **La Réforme de l' Église russe.** Paris 1906.

Motum et agitationem religiosam in Russia quae modo obtinent, plenius describere non intendit auctor, sed quaedam puncta quasi super profundo turbido lucentia exhibere sive religionis reformandae facta publica praecipua notare prae oculis habet. Cui in conscribendo libello completa collectio praecipuarum publicationum a theologis Russicis anno 1905 editarum ad usum fuit.

Motus ille, qui iam totam Russiam velut mare immensum inundavit, ex duplici ortum duxit fonte, ex privata activitate et auctoritate

publica, quae iuxta se currentes, **nullam forte de se invicem notitiam** habebant.

Consilium ministrorum cum capitibus potestatis administrativae **extremo anno 1904** ad »deliberationem propriam« convenerunt, ut spes **edicto** imperiali de 12 12 04 exhibitas multo negotio implerent. Praecipua quaestio eis fuit de secta »Raskolniki« dicta, quae postquam publice discessit, a magistratibus et legibus multum vexabatur. Ad quam sessionem Antonius, metropolita Petropolitanus, excellens eruditione et ingenio, ascitus fuit. Quamquam ille libertatem conscientiae defendit, tamen concessionem »Raskolnicis« faciendam ipsi ecclesiae orthodoxae iniustam ac periculosam fore declaravit.

Comes de Witte, qui praesidebat et praesuli consentiebat, rem ad imperatorem rettuilit. Sua maiestas dein eundem metropolitam benigne invitavit: »ut de petitionibus et desideriis hierarchiae certior fieret. Praelatus pluribus adhibitis iuris canonici professoribus academiae Petropolitanae, imperatori post dies aliquos libellum supplicem dedit.

Quae dum a magistratibus aguntur, eadem quaestio de reformanda religione iam etiam a presbyteratu in lucem editur

Sacerdotes enim numero 32, omnes Petropolitani, in foliis quae »Cerkovnyj Vèstnik« vocant, placita sua »de necessitate mutandae gubernationis ecclesiae Russicae« divulgaverunt. Hi praesuli suo litteras supplices, postea 5./IV. editas, de eadem re insuper dederunt. »Per duo iam saecula«, ita illi »siluit ecclesia«. Regimen atque magnam vim rei publicae ad internas res ecclesiae radicem esse omnium malorum; episcopos a magistratibus civilibus eligi, transponi, deponi; s. synodum a gubernio formari; ipsos postulare has ob causas concilium generale, vere repraesentans ecclesiam.

Quae de una hac re a Martio usque ad Iunium 1905 prodierunt, volumen amplum, 600 p. continens constitunt.

Antonius in libello superius nominato maiorem petiit libertatem et independentiam a gubernio, ut clerus ad rem publicam administrandam admitteretur, denique ut conventus generalis tum cleri tum laicorum convocaretur ad actuales utriusque potestatis necessitates ordinandas.

Illo tempore etiam de Witte, nescitur utrum per se an libello illi Antonii motus, »De actuali ecclesiae Russicae statu« spripsit, propius quam ipse praelatus petitioni sacerdotum accedens. Praeter alia, illud Dostoevskyi »A tempore Petri M. ecclesiam Russiacam ea paralysi laborare« suum faciens, patriarcham abhinc non fuisse caput personale scribit sed non nisi consilii permanentis praesidem. Ipse quoque comes concilium postulat, ad quod omnes meliores vires ex clero et laicis congregentur. »A duobus saeculis«, inquit »siluit ecclesia; non audivimus vocem eius; nonne tempus est, illi aurem accommodare et de illa sciscitari, quid cogitet de forma, quam contra suam voluntatem suasque traditiones a sacra antiquitate transmissas, accepit?«

Interim Pobèdonoscev, procurator supremus s. Synodi, timens operi Petri N. ab imperatore impetravit mandatum: »Tollatur res de consilio ministrorum ac transferatur ad s. Synodum.«

Sed hic supremi procuratoris extremus conatus ad irritum redactus est. Nam s. Synodus, sessionibus 15., 18., 22. Martii habitis, libellum supplicem et relationem pro religione reformanda ad imperatorem edidit.

Insequentes res politicae effecerunt, ut quaestiones istae de ephemeridibus, in publicationes theologicas, quibus excellit Russia, paulatim transirent.

Ineunte anno 1906 prodiit maximo totius fere cler cum applausu catalogus electos designans ad consilium futurum praeparandum. Inter quos etiam nonnulli archipresbyteri et professores laici, clarissimi inter scriptores, habentur.

Iam vero magis in dies semper ecclesia orthodoxa in ipsa sua

interna forma et vita exagitari et turbari videtur. Non solum quod clerus saecularis sive albus, immo aliquando et laici ad s. Synodum eligi, et ad consilium futurum vocari student: quod clerus albus etiam ad episcopatum admitti vult; sed disputatur iam etiam de ipso principio vel fonte, in quo sit omnis potestas in ecclesia. Altera sententia non differt a catholicismo nisi defectu primatus papalis, docetque omnem iurisdictionem penes solos esse episcopos iisque divinitus impositione manuum tribui; altera omnem potestam delegari a populo episcopis affirmat. Quod principium democraticum, etsi nondum aperte prolatum tamen ex placitis argumentis quae pro futuro formando concilio afferentur, et logica necessitate deducitur et in dies latius diffunditur. —

En brevis conspectus libri »La Réforme de l' Église russe« inscripti, maxima cura ac diligentia compositi, quem rerum in Russia modo gestarum futuris scriptoribus magnopere commendamus.

O. Žiժek.

RESPONSA AD INTERROGATIONES.

I.

De salute peccatoris morientis in attritione existentis.

In fasciculo primo huius anni (p. 92—94) quaestioni propositae, utrum cum Graecis defendi possit, „Deum etiam iis, qui in peccato gravi moriuntur, ignoscere posse et ignoscere vere, si pro eis preces fiant in terris", responsum, doctrinae claritate commendatum, propositum est. Cum tamen ad illud plures obiectiones factae sint, iuverit, paucis quid de tota quaestione sentiendum videatur ita aperire, ut et responsi iam dati et obiectionum, quae factae sunt, simul debita ratio habeatur.

Ac primum quidem videtur propositio proposita sensu omnino sano et catholico accipi posse. De fide est ex ipso concilio Florentino, eos, qui in actuali mortali peccato discedunt, mox in infernum descendere, ex inferno autem nullam esse redemptionem. Quare quaestio non iam de homine mortuo, sed de moriente intelligenda est. Hic homo supponitur esse in statu peccati mortalis, attamen habens, ex Dei gratia, contritionem imperfectam seu attritionem. Quaeritur, num hic homo, si pro ipso preces in terra fundantur, salvari possit. Ad quam quaestionem sine ulla dubitatione respondendum est: et salvari posse et de facto multos pro Dei misericordia salvari. Attamen quaeritur, qua via oratio fidelium salutem huius hominis obtineat. Recte sane animadversum est per vim orationis impetrativam a Deo obtineri posse et obtineri reipsa quasdam gratias, ad quas ex opere operato obtinendas vel sacramentum nullum institutum vel saltem in casu dato non applicatum est; et inter has gratias sine dubio salus talis hominis merito comprehenditur. Sed quaeritur, primo, quis effectus immediatus talis orationis sit, seu quaenam sit praecise ista gratia, quae immediatus fructus talis orationis est, seu quaenam secundo, utrum oratio suum effectum finalem i. e. salutem animae infallibiliter obtineat.

Quod primam quaestionem attinet, ille effectus immediatus orationis sine dubio in gratia Dei speciali reponendus est, qua talis homo

ad contritionem perfectam, iam iustificantem, disponatur et moveatur et inducatur: haec enim est illa gratia, quae tali homini in his circumstantiis ad salutem necessaria est, et generatim credendum est, Deum usque ad ultimum vitae halitum erga hominem non iustitia puniente, sed misericordia adiuvante uti velle, et voluntatem Dei salvificam, veram et sinceram solum cum ipsa morte finem habere. Deum semper ad preces fidelium talem gratiam inducentem ad contritionem perfectam iustificantem concedere, negare non est necesse et credere pium est et sanae fidei de Dei infinita misericordia omnino congruum.

Omnino alia autem est quaestio, num in omnibus hisce casibus etiam effectus completus et finalis, salvatio dico animae, reipsa obtineatur. Iamvero licet hoc in multis casibus, quae Dei est misericordia, piissime credamus, tamen aeque certum est, id de omnibus casibus dici nullo modo posse. Haec enim semper est conditio hominis, sub gratia positi, quod ipsius est per cooperationem suam talem gratiam reddere efficacem, et sicut durante longissima vita sua, non obstantibus omnibus precibus pro ipso fusis consensum denegare potest, ita etiam in hoc supremo momento, a quo tota pendet aeternitas, hunc consensum negare potest. At, dixeris, quomodo probabile est hominem, qui attritionem iam habere supponitur, gratia ad contritionem perfectam impellente non uti? Attamen haec possibilitas nullo modo excludi potest. Nam etiam gratiae ad contritionem perfectam moventes, etsi omnes et singulae ad illum effectum obtinendum vere sufficiant, tamen possent esse maiores vel minores. Maior vel minor autem gratiae vis tum obiective a veritate illa pendet, quam gratia mentem illuminans ei proponit atque ab impulsu voluntatis, qui per modum inspirationis talem illuminationem sequitur, tum subiective a dispositione habituali huius hominis. Potest enim esse, ut de homine agatur, qui vix unquam in vita sua a caritate perfecta se moveri sivit, unde esse potest, ut etiam nunc moriens, etsi terrore inferni concutiatur vel etiam spe coeli alliciatur, tamen in amore Dei perfecto, etsi eum, si omnes vires resumat, ponere possit, tantam difficultatem nunquam a se vinci solitam inveniat, ut de facto ad talem actum non assurgat. Sic quidem sperare licet Deum, quo ferventiores pro tali homine preces fundantur, eo maiores et convenientiores eidem gratias in hoc ultimo momento concedere; attamen, etiamsi gratiae maxime insignes sint, manet homo semper liber, etiam maximam gratiam potest vel omnino negligere vel ita negligenter se ad consentiendum movere, ut eum prius mors occupet, quam ad contritionem perfectam perveniat. Ipsi Iudae in supremo vitae momento Iesu amantissimi magistri gratiam defuisse credere non possumus, et ipsam etiam Beatissimam Virginem pro eo orasse valde probabile est, attamen Dominus dicit, melius ei fuisse, si nunquum natus esset, quod signum est eum, gratiae non cooperando salutem non esse consecutum; et ipse etiam bonus latro, cum iuxta Dominum in cruce pendens, gratiam pretiosissimam obtinuisset, eadem sicut latro malus non uti potuisset. Quare sicut unus homo non obstantibus omnibus orationibus pro ipso fusis et non obstantibus omnibus gratiis intuitu harum

orationum ipsi collatis, potest sua culpa ne ad contritionem quidem imperfectam pervenire, sic alius poterit contritione perfecta ipsi necessaria sua culpa destitutus ad aeternitatem infelicem transire. Omnia quidem in illo supremo momento de Dei infinita misericordia sperare et ferventissimis orationibus postulare possumus, effectum etiam orationis proximum i. e. gratiam ad perfectam contritionem necessariam eum nunquam denegare pie sperare et credere possumus, at de ultimo et pleno salutis effectu absolutam certitudinem habere non possumus.

Quibus omnino suppositis, ad singula, quae ad solutionem iam prius propositam obiecta sunt, haec responderi possunt:

Ad textum concilii Tridentini ibidem allatum animadversum est, eum de viventibus loqui non autem de morientibus. Verum quidem est, concilium immediate et directe hominem sanum spectare vel saltem eum, qui adhuc per confessionem saluti animae consulere possit, de eoque enuntiare attritionem illam sine ipso sacramento re suscepto ad iustificationem non sufficere, neque decretum immediate tangit alteram quaestionem, utrum in mera attritione existens et sine sacramento moriturus tamen adhuc et qua via salutem consequi possit. Iam vero, ut in expositione illius decreti recte animadversum est, attritio qua talis, nulla omnino re accedente i. e. neque confessione neque extrema unctione neque contritione perfecta, nullo unquam in casu iustificare potest; oppositum esset doctrina a revelatione omnino aliena. Sicut tamen ex iis, quae diximus, luculenter patet, inde quaestio prorsus diversa nullo modo tangitur, utrum non mediantibus orationibus fidelium ad illam attritionem etiam in eo, qui nec poenitentiam nec extremam unctionem accipere potest, aliquid aliud accedere possit, quo posito salutem aeternam consequatur. Ad quam quaestionem affirmative, sicut fecimus, respondendum est.

Ad explicationem orationum in missa pro defunctis datam animadversum est, talem dramaticam alias nullibi in orationibus ecclesiae inveniri. Nolo hic epiclesim commemorare, ut quae et ipsa controversiae locum daret. At: illae orationes etiam in sententia ab obiciente proposita, quod scilicet attritio cum nuda additione orationis fidelium aliquod totum ad salvationem animae sufficiens constituat, omnino eodem sensu explicandae essent. Nam aut hanc vim adscribunt tantum orationibus ante mortem factis aut etiam orationibus post mortem factis: si primum, explicandum manet, quidnam istae orationes post mortem factae et liberationem ab inferno postulantes efficiant, quove tendant; si alterum, tunc modus, quo suum effectum consequantur, sane explicandus est, nec poterit aliter explicari quam eo, quod a Deo tanquam ante mortem factae accipiantur, quo ipso habetur repraesentatio illa dramatica temporis iam praeteriti.

Quod explicationem datam efficaciae precum attinet, sustinetur ab obiciente, ecclesiam, dum orat, esse simpliciter infallibilem, tum quod in obiecto petitionis, vero scilicet bono, errare nequeat, tum quod petentis indignitas, quae efficaciam precum privatarum impedire solet, hic exclusa sit. Iam vero in expositione prius data recte omnino statuitur, etiam ecclesiam quoad exauditionem precum suarum habere conditionem

appositam, dummodo gratiae tales ordini divinae providentiae sint conformes. Id enim nullo modo negari potest: nam ecclesia certo ardentissimis a Deo precibus unionem ecclesiarum separatarum postulat, quae esse verum bonum et obiectum ipsius petitionis Christi, „ut omnes unum sint", „ut fiat unum ovile et unus pastor", extra omne dubium positum est: attamen nondum ecclesia exaudita est.

Profecto verum est, ecclesiam, si quidem absolute aliquid per se infallibiliter id impetrat: sicut et Christus, pro Petro eiusque successoribus absolute petens, ne fides eorum unquam deficiat, effectum huius petitionis, infallibilitatem dico Romani pontificis certo obtinuit. At inde non sequitur sive ecclesiam omnia, quaecumque petit, absolute petere ideoque infallibiliter obtinere, sive etiam tantum ecclesiam quidquid sibi placuerit, saltem posse absolute petere *). Nonne enim si posset et non faceret, crudelis dicenda esset? Quare, si una ex parte constat ecclesiam pro omnibus fidelibus persevarantiam finalem petere [etiam respiciendo ad promissionem Christi, ut in Canone Missae: „in electorum tuorum iubeas grege numerari. Per Christum"] ex altera tamen parte in extremo iudicio multo fideles propter defectum bonorum operum in ignem aeternum detrudi, profecto hoc signum est, ecclesiam perseverantiam finalem omnium fidelium non solum de facto non petere absolute, verum etiam ne posse quidem petere absolute ideoque eam promissionem impetrationis in nostro casu non esse intellegendam absolutam sed [etsi non a ratione pulchritudinis e damnatorum existentia orientis aut ab ulla ratione quae cum universali voluntate salutifera Dei componi nequeat, tamen] a divino beneplacito, certe optime fundato, dependentem. Dr. *P. S.*

II.

De valore absolutionis in ecclesia Orientali.

A priori videtur exclusum esse, ut iurisdictio necessaria ad valorem absolutionis tot pastoribus animarum non concedatur ab eis, qui eam concedendi copiam habent; quomodo enim rationem redderent tantae inclementiae in eos, qui bona fide ab eis abalienati sunt?

Cum demonstratum esse videatur (cf. p. 63—8) s. Sedem sacerdotibus ecclesiae Orientalis a se separatis potestatem extraordinariam confirmandi et oleum infirmorum consecrandi in universum non abstulisse, iurisdictionem ad sacramentum poenitentiae necessariam eos habere, vix prudenter negatur. Nullo modo dubitari potest hac de re in periculo mortis. Attendendus est etiam error communis. Accedit, quod ecclesia Romana, ni

---

*) Ecclesia absolute nihil petit nisi absolutam promissionem Domini accepit, ut in precibus stricte sacramentalibus e. g. in ordinatione sacerdotis, in unctione infirmorum; in precibus quae ad victoriam de inimicis suis obtinendam — non tamen determinato tempore — obtinendam — et in eis, quae ad simpliciter mala avertenda spectant etc. In secentis aliis casibus talem absolutem promissionem non habet; neque scit, num res, si impetratur, certo bona sit futura, e. g. si precatur: a peste, fame et bello libera nos Domine. *K.*

fallimur, nunquam ab eis, qui se ei denuo coniunxerunt — ut nonnumquam integrae nationes — confessionem generalem de tota vita postulavit, id quod postulare debuisset, si absolutiones priores omnes invalidae fuissent. Cf. de hac quaestione librum: Memento de Théologie morale à l'usage des missionaires par le P. Rom. Souarn des Augustins de l'assomption n. 129—138. *Red.*

De Velehradensi conventu theologorum commercii studiorum inter Occidentem et Orientem cupidorum.

Postquam privatim — maxime Dris Fr. X. Grivec industria — complures theologi consilium ceperunt enitendi, ut distracti inter se et a coniunctione avocati Occidentales et Orientales in pristinam concordiam reducerentur, ex alienis amici redderentur, rationum utilitatumque communicatione fruerentur, denique infelix illud ecclesiarum discidium tolleretur, — unde et »Slavorum litterae theologicae« ortae sunt et societas Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii iam pridem Velehradii condita adducta est, ut novis illis commentariis praesidio suo munitis negotia sua augeret, — mirum non erat, quod de re maximum emolumentum promittente, de conventu eodem spectante a viris hoc studio inflammatis agi coeptum est. Res Deo manifeste iuvante ita evenit: Inter Pl. R. D. Mons. Dr. A. C. Stojan et R. D. A. Špaldák per occasionem conventus Apostolatus supra nominati eiusque coetus academici superiore anno Velehradii habiti convenit, ut ad studia pertinentia ad aperiendam viam pacis et concordiae inter Occidentem et Orientem, ad controversias disceptandas, opiniones praeiudicatas corrigendas, animos offensiores recolligendos, amicitiam de integro renovandam, inquam ad haec, studia eorumque desideria augenda et dirigenda conatus caperetur convocandi eos, qui his rebus operam dare vellent, Velehradium in Moraviam — quo loco sive commoditatem spectas sive religionem, nullus aptior invenitur —, ubi doctorum virorum, in his rebus perfectorum, lectiones audirent. Quae cum pararentur varia consilia proposita — maxime a R. D. Werner — et animi rei studio ardentes effecerunt, ut praeparatum institutionis triduum in conventum omnium theologorum commercii studiorum inter Orientem et Occidentem cupidorum mutaretur, qui non solum de rebus in cognitione positis instruerentur, sed etiam de variis rationibus in agendo positis deliberarent.

Ex invitatis ad legendum benigna excusatione impedimentorum usi sunt RR. DD. Dr. J. Kern, Dr. M. Končar, Dr. J. Pachta, Mons. L. Duchesne, Pl. de Meester, P. Pierling. A. Malvy, M. Jugie: promiserunt se verba facturos esse: R. D, I. Urban de eis, quae a theologis occidentalibus pro Orientalibus effici possint et debeant, R. D. A. Špaldák de debita Orientalium ad ecclesiam Romanam relatione, R. D. A. Palmieri de sententiis catholicis apud theologos Russiae R. D. Dr. Fr. Grivec

de tentaminibus unionis, R. D. B. Spáčil de indulgentiis, R. D. M. Hałuščyňskyj de epiclesi, R. D. Fr. Snopek de consensu ss. Cyrilli et Methodii cum doctrina Romana, R. D. I. Černý de liturgia eorundem; RR. DD. Spáčil et Černý tamen impediti sunt, quominus legerent. Quae in »Slavorum litteris theologicis« simul cum tempore conventui celebrando a R. D. V. Wirsig, Velehradensis collegii rectore, constituto indicata sunt, unde etiam in alia folia (ut Corriere d'Italia, Num. 193; Cerkovnyja Vědomosti No 20, p. 825) transierunt. Deinde litteris scriptis singillatim plurimi episcopi et theologi — occidentales et orientales, Slavici et externi — ad conventum invitati sunt, Celsissimus vero dioecesis Olomucensis princeps archiepiscopus Fr. Sal. Bauer, ut s. Methodii patroni caelestis, successor, rogatus est, ut tutelam conventus susciperet. Cum res iam maturae esse viderentur R. D. J. Rybák et ea quae legenda et ea quae deliberanda erant descripsit atque apte disposuit et libellis, qui in variis commentariis (Časop. kat. duchovenstva, Vlast, Hlas, Čech etc.) descripti sunt, dispersis nota fecit. Nonnulli diurnorum scriptores vim et momentum futuri conventus sapienter praesenserunt et exposuerunt ut in praeclaro illo Pragensi »Týden« n. 29 (42) [1]) et in Labacensi »Slovenec« n. 158 [2]).

---

1) Čím důležitější, rozsáhlejší a obtížnější jest započaté dílo, tím snáze se stává, že energie a vytrvalost činitelů jeho poněkud ochábne a že zapotřebí jest vzpružení, aby dílo opět čile pokračovalo, rostlo a se dařilo. „Spojenými silami" volá se dnes na všech stranách, schůze a sjezdy jsou dnes zpravidla pružinou při sebe menší akci. Jak jinak mohla by býti účinněji vzpružena idea Cyrillo-Methodějská, jak jinak mohlo by zdatněji podporováno býti dílo podniknuté pro unii mezi pravoslavným Východem a katolickým Západem než sjezdem těch, kteří si této unie přejí, pro ni pracují, ji připravují? Proto sluší uznati, že sjezd vědeckého odboru Apoštolátu sv. Cyrilla a Methoděje na Velehradě, který se bude pod protektorátem Jeho Excel. nejdůst. p. arcibiskupa Olomouckého konati ve dnech 25.—27. července t. r., znamená pro myšlenku Cyrillo-Methodějskou důležitý krok v před. Sjezd ten pořádán jest pro všechny, kdo se o východní otázku zajímají a oživení a rozproudění pokusův o sblížení církve východní s církví římskou si přejí. Jaké naděje na unii byly kladeny u nás v Čechách při založení Apoštolátu sv. Cyrilla a Methoděje v roce 1885! Zdaž odpovídají těmto nadějím také skutečné události? Tážeme-li se na výsledky misionářské práce na Východě, zůstaly daleko za očekávaným úspěchem. Ale kdo zná poměry a překážky zdárného misionářského působení, nediví se tomu. Neboť jak mohou tamní tak četní misionáři z různých států a zemí evropských pracovati energicky, vytrvale a vynalezavě, i když opatrně, pro unii, dávají-li se strhnouti pohnutkami jinými a pracují-li spíše pro zájmy evropských států? Vedle toho scházel dosud v práci Apoštolátu pro unii systém. Proto ohlášený sjezd unionistů na Velehradě jest slibným začátkem práce organisované a soustředěné na to, co jest v plánu Apoštolátu hlavním a vůdčím, na uskutečnění idey Cyrillo-Methodějské. Dnes pracuje se všude hlavně tiskem a agitací. Tak i zde. Tisk jest práce literární, vědecká; agitace jest práce misionářská a sběratelská. Sjezd ustanoví její program, objasní překážky, ukáže cesty a prostředky k jejich odstranění, usnese se

Celsissimo Protectore sub vesperum diei 24. Iulii sollemniter excepto conventus initium sumpsit.

Convenerunt: † Franciscus Salesius, Princeps-Archiepiscopus Olomucensis; † Andreas Metropolitanus Halicensis, Archiepiscopus Leopoliensis Ruthenorum, Episcopus Kamenecensis Podoliae (comes Szeptycki); † Fr. Robertus Menini O. C. Archiepiscopus Vic. Apost. in Bulgaria; Dr. Fr. Grivec, docens theol. Labaci, delegatus RR. D. Episcopi Labacensis; Dr. Fr. Kovačić, theol. prof. Marburgi, delegatus RR. D. Principis Episcopi Marburgensis; Dr. Fr. Reyl, Ep. Consistorii Consiliarius, delegatus RR. D. Episcopi Reginae-Hradecensis; Io. Bączek (Varsavia); A. Barvinsky (Leopoli); H. Beránek (Brno-Zábrdovice); Dr. A. Breitenbach (Kroměříž); A. Bukowski (Widnawia); Er. Cyrus (Praga); J. M. Černý (Kalksburg); A. Číhal (Niclesii): E. Dlouhý (Olomucii); Dr. D. Dorożynskij (Leopoli); E. Dostál (Holice); Dr. Fr. Ehrmann (can. Olomucensis); J. Filip (Prostějov); Fr. Gája (Zahnašovice); Iv. Gašperčik (Olomucensis); Cyr. Grebeníček (Znoimae); Lud. Grygera (Vracov); Mc. Hałuščyńskyj

na resolucích a postará se, aby přešly ve skutek. Dokud se sjezd nesešel, měl jeden pracovník na tomto díle zápasiti s překážkou tou, jiný opět s jinou, a k tomu jeden o druhém nevěděl, neřku-li, aby byl mohl mu poraditi. Sjezd sblíží a seznámí vespolek všechny činitele pro unii pracující a po zralé úvaze všech zkušených ustanoví jednotný postup v práci, kterým se bude jednotlivcům říditi. Myšlenka sjezdová pro účely unie není sice zcela nová; něco podobného zamýšlel již prof. Zdziechowski, laik, ale nepodařilo se mu ji uskutečniti. Za to poštěstilo se letos svolavatelům sjezd zabezpečiti. Volba místa jest co nejvhodnější. Tam pracuje se lépe, kde jest nadšení: a Velehrad jest místo posvátné a drahé jak pravoslavnému tak katolíku, místo, odkud vzešla Slovanstvu víra jediná a kde mu má také navrácena býti. Pozvání ku sjezdu jako svolavatelé podepsali p. Dr. Ant. Stojan, poslanec a p. Dr. Ant. Podlaha, metropol. kanovník v Praze.

¹) Največje versko in kulturno vprašanje, kar jih pozna svetovna zgodovina, je vzhodno cerkveno in kulturno vprašanje, vprašanje o razmerju med vzhodno in zapadno cerkvijo, med vzhodno in zapadno kulturo. Globoke kulturne razlike, različnosti narodnega značaja in duha so sodelovale pri onem boju med vzhodom in zapadom, ki se je končal s cerkvenim razkolom. Prvi evropski učenjaki (Krummbacher, Ehrhard, Diehl, Gelzer, Duchesne), priznavajo, da spada vzhodni razkol med najusodnejše dogodke svetovne zgodovine; ta razkol je imel posebno za vzhod najstrašnejše posledice. Odkod to globoko nasprotje med Srbi in Hrvati, med Rusi in Poljaki, orientalci in zapadnjaki? Vse to je provzročil razkol, ki je pretrgal prijateljsko in zaupno občevanje med vzhodno in zapadno cerkvijo, vzhodno in zapadno kulturo, vzhodnim in zapadnim duhom.

Stoletja so se veliki in goreči možje trudili, da bi rešili to velikansko vprašanje, a brez posebnega uspeha. A vkljub vsem neuspehom vedno spet vstajajo učeni in goreči možje, ki poskušajo pripomoči k rešitvi tega ogromnega problema...

Kdor le nekoliko pozna sedanje ruske razmere (dovolj je le površno pregledati „Die Grundprobleme Russlands" profesorja Zdziechowskega), se lahko prepriča, da so usodepolne krize, ki sedaj pretresajo Rusijo, v zvezi z vzhodnim cerkvenim in kulturnim vpra-

(Buczacz): A. Hlinka (Rosenbergensis); B. V. Hříva (Napajedla); Dr. T. Hudec (Brno); Iac. Hudeček (Hradištii): A. Janda (Kroměříž); A. Jašek (Něm. Loděnice): Fr. Jemelka (Val. Meziříčí): V. Jonáš (Pragensis): K. Kizlink (Uh. Hradiště); Dr. A. Kolísek (Hodonín); K. Komárek (Spytinov): J. Konečný (Blatnice); A. Kusela (Boršice); Cyr. Laichman (Halenkovice): Dr. Th. Leonini (Roma); Th. Ležohubsky (Leopoli): E. Matzel (Cracoviae): Nic. Mikić (Feričanci); J. Mysliveček (Podivín): Dr. D. Njaradi (Zagreb): Com. Ed. O'Rourke (Innsbruck); A. Palmieri (Romae): Dr. J. Pazman (Zagreb): Fr. Pospíšil (Olomucii): Dr. Fr. Přikryl (Týn): Dr. Sv. Ritig (Djakovo); J. Saip (Pragae): Dr. J. Samsour (Brunae); Al. Sauer (Uh. Hradiště); Dr. I. Schneider (Křižanovice): Fr. Sedláček (Budišov): V. Skácel (Podštát): Andr. Snoj (Labaci): Fr. Snopek (Kroměříž): Cesl. Sokołowski (Varsaviae); A. Štaffa (Boršice): Fr. Starý (Prostějov): Dr. A. C. Stojan (Dražovice); T. Šilinger (St. Brno): L. Škarek (Velehrad); A. Skrabal (Olomouc): A. Špaldák (Pragae): Dr. B. Šústek (Brunae); Dr. Fr. Tomáštík (Česká Ruda): Io. Urban (Cracoviae): Dr. C. Večeřa (Magno-Olexovicensis): Mich. Werner (Posonii): V. Wirsig (Velehrad): Fr. Vlach (Olomucensis): Jos. Vraštil (Velehrad): Io. Vychodil (Charváty); J. Zalokov (Pittsburg); Ot. Žídek (Velehrad); Vas. Žoldak (Lvov).

In universum aderant theologi 76 et natione et munere ac statu diversissimi: Bohemi, Slovaci, Rutheni, Russi, Croatae, Sloveni, Itali, Germani; complures ex Ordine s. Basilii M., item e Societate Iesu, duo ex Ordine Praedicatorum, duo ex Ordine Crucigerorum, tres ex Ordine s. Augustini, clerus saecularis variae dignitatis.

Hi vespere, in magna aula collegii salutati a Pl. R. Dre Stojan, cum lecta essent deliberanda consilia, quae iam ante conventum proposuerunt domini RR. D. Iosefus Kessler, Episcopus Tiraspolensis, RR. DD. A. Csávosy, B. Hendl, A. Palmieri, P. Perica, St. Petranović, J. Rybák, J. Šauer de Augenburg, A. Špaldák, M. Werner, oblati sunt excellentissimis DD. Archiepiscopis, ut ab ipsis et inter se cognoscerentur.

Postero die sacro sollemni a Celsissimo Protectore celebrato congregati hora 9. in eadem aula collegii summo consensu omnes Excellentissimum Dominum Andream Metropolitam Galiciae (Comitem Szeptycki) praesidem conventus delegerunt, actuarios (negotium gerentes) RR. DD. Dr. Stojan, Špaldák, Černý. Excellentissimus Praeses brevi alloquio quantum munus ad theologos Slavicos pertineat quantumque sit quaestionum in conventu tractandarum momentum ostendit; etsi enim non omnia ad ipsum

---

šanjem... Prav pravi dr. F. Koneczny, poljski zgodovinar in izvrsten poznavavec slovanskih razmer, da je od rešitve vzhodno-cerkvenega vprašanja odvisna bodočnost Rusije.

Gotovo je primerno, da se zbudi najživejše zanimanje za to veliko kulturno in versko vprašanje etc.

usum referantur, ratio et scientia res et usum praecedant oportere. Neglecta esse sananda, opinionas corrigendas. Optimo eventu rei susceptae exoptato peroravit.

Haec excellentissimo Praeside praefato primus legit R. D. Io. Urban de eis, quae a theologis catholicis pro ecclesia Orientali agenda sint. Planum erat eum rebus minutatim perquisitis et pervestigatis sententias suas explicare. Res — verecundia quoque oris commendata — omnium ingenti assensu audita et cum propter novitatem tum propter gravitatem argumenti plausibus studiisque prorumpentibus excepta est. Initium melius nemo speraverat. E rebus a R. D. Urban expositis attentione dignissima sunt, quae de membris ac notis ecclesiae et quae de mutatis quaestionibus inter Orientem et Occidentem controversis protulit.

Ad quae praeclare explicata ipse Excellentissimus Praeses haec fere addidit: Si consideretur doctrina ecclesiae orientalis vix ac ne vix quidem quidquam est, quo a doctrina ecclesiae catholicae discrepet. Quo enim tempore discidium inter ecclesias ortum est, dogmata omnia communia erant, utraque pars ecclesiae erat orthodoxa. Tempore procedente catholica ecclesia nonnulla decrevit, quae tamen ecclesia Orientalis neque ponit neque negat, cum solum ea teneat, quae in primis 7 conciliis constituta sunt, ita ut orthodoxus, qui velit primatum Romani Pontificis agnoscere, secundum principia ecclesiae orientalis reprehendi non possit. Pernecessaria enim est distinctio inter doctrinam ecclesiae Orientalis et doctrinam theologorum Orientalium. Alia sane legitur doctrina saepe in libris theologicis, alia auditur in ecclesiis, alia usu manifestatur — et alia est doctrina ecclesiae. Haec enim ea est, quam tota communitas ecclesiastica vel potius omnes communitates ecclesiasticae ecclesiae orientalis a Romana separatae ponunt; quae est secundum principia maxime fundamentalia, in symbolicis libris omnibus exposita, doctrina septem conciliorum oecumenicorum. Unde doctrina ecclesiae orientalis a doctrina ecclesiae catholicae secundum illius principia et ut ita dicam iure dogmatico non aliter differt quam doctrina ecclesiae catholicae saeculi noni a doctrina eiusdem post 10 saecula, cuius dogmata iam tunc in nucleo extabant. Unde ostendi potest nos catholicos multo propius accedere ad veros orthodoxos quam illi theologi Orientales accedant, qui a vera orthodoxa doctrina et disciplina antiquae ecclesiae recedunt.

Dr. Th. Leonini adiecit in testimoniis sanctorum Patrum afferendis negligi solere ab Occidentalibus sintne in conciliis oecumenicis allegati necne, quod apud Orientales magni fit. Praeterea exposuit aliam rem nominari ab Orientalibus theologiam moralem, aliam ab Occidentalibus; illi de christiana morum perfectione, hi de finibus liciti, graviter et leviter illiciti agunt.

His rebus auditis disceptatum est de proposito primo ita ut, sicut et postea semper, primum ipsi, qui rem proposuerant, eam

(si aderant) explicarent et argumentis probarent, deinde ea disceptationi et arbitrio conventus permitteretur. Ea, quae disceptationibus approbata, immutata vel reiecta (2 prop.) sunt, in conspectu decretorum conventus, omissis eis, quae non latius patent, enumerare praestabit.

Alter recitavit R. D. Palmieri O. S. A., vir excellentis ingenii ac theologiae Russicae peritissimus, de rationibus catholicis in theologia Russica.

Quae fuso orationis genere magna delectatione et admiratione omnium pro singulari rerum cognitione exposuit, omnibus persuaserunt, se non incassum venisse, etiamsi iam aliud nihil essent percepturi. Clarissimus vir accurate ostendit theologos Russorum, quamvis infensi sint catholicis, propter fundamentorum communionem nonnumquam adduci, ut catholice sentiant et catholicis utantur argumentis. Ne Antonius quidem, Archiepiscopus Volhyniensis, catholicae doctrinae insignis adversarius, excipitur, quippe qui incommodorum laicae procurationis ecclesiae gnarus ad sententiam catholicam de capite spririuali, potestati civili non obnoxio, pervenerit.

His rebus cognitis varia proposita deinceps disceptata sunt, cuius disceptationis multi, etiam ipse excellentissimus Praeses, partem ceperunt. Deinde epistolae (vel telegrammata) lectae sunt, missae conventui a RR. DD. M. Ledochowski[3]), H. Gaisser[4]), L. Duchesne, Dre F. X. Slavić (Sarajevo), Dre A. Jeglič,

[3]) Magno cum gaudio nuntium de cogendo Velehradii conventu de quaestione orientali ecclesiastica accepi plurimasque gratias ago pro benigna invitatione. Proh dolor occupationes mihi non permittunt, quominus Romam relinquam, hinc solum a longinquo labores Vestros precibus meis iuvare conabor. Addictissimus M. Ledochowski S. J.

[4]) Saecularibus festis occurrentibus S. Ioannis Chrysostomi, Universalis Ecclesiae Doctoris et Luminis Ecclesiae Orientalis rugilantis, Congressus solemnitatis huiusmodi promovendae causa Romae constitutus, consilio die XII. Iulii habito, unanimi voto deliberavit decrevitque:

ut Illustrissimis Praesulibus ad Velehradum in Moravia in concilio congregatis fausta quaeque feliciaque in Domino apprecentur, ut Dei gratia praeveniente fideliter pro unione utriusque Ecclesiae laborantes ministri gratiae multiformis de felici possint exitu gaudere.

Insuper humiliter enixeque rogat congressus, ut unitatis strenui propugnatores inspirante S. Doctoris lumine nomen opusque impendant solemnitati eiusdem Sancti centennali die XIII. Novembris in templo Principis Apostolorum Romae celebrandae, atque ad hunc effectum mittant suorum nomine et mandato delegatos, ut eo gloriosior evadat coadunatio collineetque in animum unum utraque Ecclesia, et de sepulchro S. illam aedem ornante sumant pignus fraternae caritatis fideique unitatis omnes plaudentes.

Denique ne inefficacia remaneant desideria et vota pii operis perficiendi, neve memoria excidat solemnitas tanto magistro digna, volumen insigne prodiet in lucem, cuius sumptus liberalitati commendantur illorum, qui se praebebunt emptores et fautores huius operis, cuius pretium inclusis simul aliis opusculis constabit 15 fere libellis seu coronis.

Episcopo Labacensi, Dre Iv. Šarić (nomine capituli Vrhbosn.), Const. Czechowicz, Eppo Premisliensi. Postremo Celsissimus Protector telegramma recitavit ab Emin. Card. Merry del Val ipsi missum: »Summus Pontifex inceptis consiliisque Apostolatus ss. Cyrilli et Methodii bene precatus cupit, ut felicem exitum sodales assequantur iisque amantissime benedicit.«

Post meridiem duae lectiones habitae sunt, prior a R. D. Dre Fr. X. Grivec, de conatibus unionis inter ecclesias separatas restituendae, posterior a R.. D. M. Hałuščyńskyj O. S. B. M. de vi epicleseos. Utraque accurata rei investigatione excellebat.

Tempore reliquo acriter disceptare perrexerunt (RR. DD. Sokołowski, Urban, Palmieri, Židek, Ritig, alii) de eis, quae scribenda et edenda sint pro Occidentalibus et Orientalibus.

Proximo die (26. Iul.) sacro a Celsissimo Domino Francisco Salesio Bauer Principe Archiepiscopo (ab hora 6[30]) et post eum ab Excellentissimo Domino Roberto Menini Archiepiscopo facto primum RR. D. Dr. Fr. Reyl, mentione facta quattuor locorum suae dioecesis, s. Clementis nomine nexum aliquem cum ss. Cyrillo et Methodio hucusque exprimentium, vota Reverendissimi Episcopi sui favoremque erga conventum pronuntiavit.

Deinde Excellentissimus Dominus R. Menini haec fere verba fecit: Summo gaudio a Pl. R. Dre Stojan oblatam copiam accepi invisendi locum, ubi corpus requiescit s. Methodii, qui tanta laboravit in Slavis ad Christum adducendis, praesertim apud Bulgaros, Moravos et Bohemos. Gaudeo item, quod personaliter benefactorem meum insignem, Celsissimum Protectorem conventus cognovi; gaudeo, quod tot homines docti et desideriis sanctis repleti huc convenerunt ad consilia sua efficaciter promovenda atque Deo adiuvante ad effectum perducenda. — Numquam obliviscar verba Summi Pontificis, cum ante 27 annos me in Bulgariam mitteret. Populus Bulgarorum, inquit, debet aliquando uniri matri ecclesiae, a qua fidem accepit; forsitan ego et tu iam defuncti erimus, sed tempus illud certe adveniet. Interim labora, Deus erit tibi adiutor. — Ego, etsi indigne, laboravi, certavi, et si gloriari oportet, aliqua passus sum — prope cursum meum consummavi, neque dicere possum cum Apostolo: reposita est mihi corona iustitiae — tantum misericordiae Dei, cuius proprium est misereri semper et

---

Haecce omnia perpendentes et ad viscera vestrae caritatis appellantes has litteras tamquam pignus unitatis fraternitatisque Vestrae commendamus dilectioni, preces insimul Vestras pro felici exitu humillime impetrantes.

Romae, die XX. Iulii a. s. 1907. Collegium graecum de S. Athanasio P.

Hugo Athanasius Gaisser O. S. B.,
Rector eiusdem Pont. Collegii Graeci (via Babuino 149),
Praesidens Congressus Chrysostomiani.

parcere. — Populus Bulgarus simplex est et rectus, nostri catholici Bulgari sunt exemplares in moribus; blasphemia apud nos non cognoscitur neque contra eam praedicatur; vigent publicae poenitentiae apud nos ut temporibus antiquis; nullum indultum Bulgaris conceditur, qui totam quadragesimam in oleo et oleribus a feria IV. Cinerum usque ad Pascha vitam agunt. Bulgari non catholici nos magni aestimant, saepe a nostris sacerdotibus benedictionem petunt. Ad Bulgaros in partem ecclesiae catholicae propensos reddendos complures res conferunt. Primum, quod in Macedonia Bulgari orthodoxi vexantur, cum Bulgari catholici plena pace et securitate fruantur. Deinde Bulgari excommunicati sunt a Patriarcha Constantinopolitano. Restat igitur, ut in pristinam matrem innitantur, a qua maximo cum ecclesiae detrimento se separarunt. Princeps Ferdinandus catholicus est. Politicae quidem rationes eum impulerunt, ut filium suum a me, cum lacrimis dico, catholice baptizatum ab ecclesia Romana separari permitteret. Sed hoc exstincto inter Bulgaros et ecclesiam catholicam discidio sanari potest. Bulgari venerantur Borisem regem, qui lumine Christi eos illustravit; ast hic coronam regiam non a Patriarcha Constantinopolitano, sed a Papa accepit. Convenit igitur, ut Bulgari celeberrimi regis sequantur exemplum. Bulgari ardenter colunt ss. Cyrillum et Methodium; at hi fuerunt catholici, Romae consecrati episcopi. Nihil igitur iustius, quam ut Bulgari exemplum sequantur eorum. — Neque potest obici, quod ecclesia catholica ritum Latinum desideratura sit. Bulgari gratias agere debent Romanis pontificibus, qui ss. Cyrillo et Methodio concesserunt, ut lingua Slavica in liturgia uterentur, quod Graeci Patriarchae non videntur unquam concessuri fuisse. Neque dicant papam negare usum linguae Slavicae in liturgia Latina. Illud enim probandum est, hoc periculis plenum. Slavos, Bulgaros par est in ritu suo orientali lingua Slavica uti. Ecclesia catholica non laedit domesticos mores ullius gentis, est »internationalis«: Gallus remanet Gallus, Germanus manet Germanus .... Christus dixit Apostolis »docete gentes« non »supprimite nationes«. Concipi potest clerum esse nationalem, seminaria esse nationalia; sed religio si esset nationalis, non esset catholica.

His magno plausu exceptis Dr. Fr. X. Grivec acta cum Ioanne Terribili de conclilianda cum Romano Pontifice concordia et Possevini consilia quam diligentissime exponere perrexit.

Deinde R. D. Ad. Špaldák de officiis disputavit, quae ab Orientalibus praestanda sint catholicis, quippe qui neque haeretici neque schismatici haberi possint; item de officiis, quae ab eisdem praestanda essent catholicis, si haeretici aut schismatici essent.

Inter singulas lectiones proposita disceptata sunt maxime de discidio inter ecclesiam Orientalem et Occidentalem communi omnium christianorum precum et laboris impetu impugnando. (RR. DD. Schneider, Stojan, Kovačič, Ritig, Pazman, alii.

Post meridiem A. R. D. Fr. Snopek, archiepiscopalis Archivarius de s. Methodii orthodoxia agens solidae doctrinae propriam scrutationem levitati adversarii sui prof. Brückneri opposuit.

Cum re perlecta plaudentibus omnibus pulpitum reliquisset et plausum a se ad magistrum suum, ipsum Celsissimum Protectorem modeste deflexisset, hic iam abiturus, actis nomine conventus a Pl. R. D. Dre Stojan pro benevolentia quam conventui exhibuit, gratiis, studia et concordiam conventus laudavit ac divinum auxilium laboribus eius adfore confisus eidem bene precatus est.

Quo facto tempus, quod supererat. omne in disceptandis propositis consumptum est Multis laudatus est ritus orientalis eiusque notitiam aeque ac sanctorum, qui ab Orientalibus coluntur, divulgandam esse statutum est (disceptarunt RR. DD. Ležohubskyj, Palmieri, Leonini, Urban, Hałuščynskyj, Sokołowski, alii). Deinde de bibliotheca Cyrillo-Methodiana, communi omnium ecclesiasticae quaestionis orientalis studiosorum (RR. DD. Škarek et Matzel) et de ceteris propositis. In eis, quae in his disceptationibus exposita sunt, inter alia tacta est quaestio theoretica de valore absolutionis in ecclesia Orientali, nec leviter tractata. Excellentissimus Praeses, R. D. Hałuščyńskyj, R. D. Urban haec fere docuerunt. Occidentales non possunt dubitare de valore absolutionis Orientalium. Dubitant nonnulli de hac re, quod sacerdotes Orientales careant iurisdictione ad absolvendum necessaria. Quaestionem, num habeant sacerdotes separati ab ecclesia catholica habitualiter, ordinariam. iurisdictionem connectere solent cum ea, num habeant iurisdictionem in foro externo; hac utique volunt eos privatos esse. Verum — censet R D. Urban — coram Deo, nisi peccatum formale habeant, censuram non incurrunt nec iurisdictione privantur. Certe vero — ut clare rem explicavit Excell. D. Praeses — ex ipso dissensu theologorum catholicorum (quorum doctissimus quisque in suffragiis quondam collectis valorem agnoscebat) probari potest absolutionem illam Orientalium validam esse. Ecclesia enim supplet, si iurisdictio est probabilis; atqui probabilis est iurisdictio, quam theologi probabilem ducunt. Adest certe etiam titulus coloratus. Denique non est commiscenda iurisdictio fori externi cum iurisdictione ad sacramentum poenitentiae necessaria. Illa numquam conferebatur per ordinationem, haec apud Chaldaeos, Armenos hucusque simul cum ea traditur, ubi approbatio aut iurisdictio ad absolvendum determinatae regionis homines necessaria non est. quia legi ecclesiasticae orientali non derogavit decretum concilii Tridentini. Quodsi quis graves rationes habeat ad negandum valorem huius legis orientalis, negare tamen non potest eiusdem legis probabilitatem. — Ad haec accedit — quod addidit R. D. Hałuščyńskyj, quod ecclesia catholica nec a Ruthenis sibi unitis nec alias postulavit, ut peccata

antea commissa denuo confiterentur. — Mentio facta est etiam huius rei, quod in processibus matrimonialibus etiam ubi lex Tridentina promulgata est matrimonium contractum coram orientali parocho semper habetur validum non minus quam si coram parocho occidentali ineatur.

His rebus perpensis et eis, quae placebant, decretis constitutum est collegium decem virorum (RR. DD. Palmieri, Leonini, Kovačić, Grivec, Pazman, Njaradi, Urban, Stojan, Špaldák, Werner), qui de modo decreta exsequendi deliberarent et inter se curam distribuerent eadem ad effectum perducendi, de conatibus suis proximo conventui — post duos annos habendo — rationem reddituri.

Postero die (27. Iul.) Excellentissimus metropolita Andreas sollemni ritu Graeco-Slavico (cum duobus presbyteris) liturgiam celebravit. Qua finita brevem contionem ad congregatos coram altari socios conventus habuit. Magnum gaudium suum expressit et Deo ipsisque sociis gratias egit, quod conventus prosperrime successit. Cum ea sit divinae cooperationis ratio, ut res parvas, quibus hominum pia industria par est, modo sancte et concorditer agantur, auxilio suo mirifice foveat, ut magnae evadant, Deum studia, labores, iacturas ipsorum bene iuvaturum esse atque effecturum, ut Slavi omnes uno Christi ovili comprehendantur. Quapropter ad precum et operae assiduitatem hortatus est. Post haec hymno »Te Deum« Deo gratiae actae sunt.

Hora octava convenerunt illi decem viri, a conventu exsequendis decretis delegati, cum Excellentissimo Praeside et iis, quibus interesse placebat, ad deliberandum de singulis rebus iussu conventus efficiendis.

Consilio habito ii, quorum intererat, ad ea, quae Velehradii visenda sunt, ducti sunt et unumquidque ostensum est. Quo facto socii discesserunt.

E decretis a conventu haec, cum latius patere videantur, exscribere utile duximus:

1. De omnibus quaestionibus controversis componendae sunt quam accuratissimae et solidissimae commentationes pro »Slavorum Litteris Theologicis«

2. Ipsi Orientales theologi rogandi sunt a conventu, ut propriam doctrinam nobis in eisdem commentariis exponant.

3. Libelli inter Occidentales propagentur de opportunitate et necessitate unionis ratione nostrorum temporum habita agentes.

4. Vertantur in linguas Slavicas et in Latinam libri Orientalium de historia ecclesiae eorum et de eius statu huius temporis; item libri, qui ad maiorem aestimationem Orientalium conferre possint.

5. In singulis linguis Slavorum Occidentalium edantur commentarii, sive novi, sive ex aliis transmutandi ad unionis desideria propaganda.

8. Vertantur libri occidentales in Russicum, qui praeparent animos mutua sui cognitione ad mutuam aestimationem.

9. Consulant inter se Orientales et Occidentales de rebus theologicis atque commercium epistolarum foveatur.

10. Occidentales theologiae professores optimas Russiae facultates theologicas, Russiae theologi optimas catholicas visitent.

11. Orientales rogandi sunt, ut instituant inter se sodalitatem, quae precibus communibus unionem ecclesiarum separatarum impetrare conetur.

12. Curandum est, ut in qualibet Slavorum occidentalium natione introducatur sodalitas unionem promovens.

19. E communi bibliotheca Cyrillo-Methodiana Velehradii deposita singulis quaestionis orientalis (ecclesiasticae) studiosis libri ad determinatum tempus (ad summum tres menses) gratis — expensis tamen missionis statim solutis — commodentur.

20. Instituta et maecenates, aeque orientales atque occidentales, rogandi sunt, ut praemia instituantur et distribuantur pro commentationibus et libris ad quaestionem orientalem ecclesiasticam pertinentibus.

21. Instituantur cathedrae speciales in occidentalibus universitatibus praestantissimis generatim et in facultatibus theologicis Slavicis, ad historiam et criticam confessionis Graeco-Russicae pertinentes.

24. Docti ordines, praecipue Iesuitarum et Benedictinorum rogentur, ut studiis quaestionum theologicarum controversarum peculiari modo operam dent.

25. Bibliopolae occidentales et scriptores orientales rogandi sunt, ut libros suos bibliothecae Cyrillo-Methodianae gratis mittant. Item scriptores occidentales rogentur ut theologis orientalibus opera sua mittant.

26. Curandum est, ut denuo edantur libri excellentes antiqui ad opus unionis maxime pertinentes.

27. Proximo anno habeantur conventus particulares singularum nationum ad studia unionis alenda.

28. Secundo quoque anno generalis conventus habeatur eorum, pui quaestioni orientali ecclesiasticae student.

* * *

Praeter hanc uberiorem relationem ipse conventus alias duas consribendas curavit, brevem Russico sermone pro Orientalibus et brevissimam Latinam pro Summo Pontifice, ei ab Excellentissimo Domino Relatore de conventu, archiepiscopo Menini tradendam. Russicam subicimus:

Konspekt kongressa.

Zašedanija kongressa prodolžalis' tri dnja s 25 po 27 Ijulja (novago stilja).

Prisutstvovali: Arhiepiskop Olomjucskij Francisk Sa... Bauer (protektor kongressa); mitropolit Galickij i arhiep... L'vovskij Andrej Šeptickij; arhiepiskop Sofii i Filippopolja M... nini i drugie prelaty. Krom togo na kongress javilis' predstav... počti ot vsěh slavjanskih nacial'nostej Avstrii: čehov, kro... slovencev i dr. Vsego na kongressě bylo okolo 80 čelověk.

V pervye dva dnja zasědanij byli pročitany 6 referat... v slědujuščem porjadkě:

1. o. Ioann Urban: V čem zakljuČaetsja objazannost' k... českih bogoslovov po otnošeniju k Russkoj Cerkvi.

2. o. Avrelij Pal'm'eri: Katoličeskija tečenija v russk... bogoslovii.

3. o. Francisk-Ksaverij Grivec: Popytki edinenija.

4. o. M. Galuščinskij: Značenie prizyvanija Duha Svja... (ἐπίκλησις) dlja osvjaščenija Darov.

5. o. Adolf Špal'dak: Normal'nyja otnošenija Russkih k R... skoj Cerkvi.

6. o. Fr. Snopek: Pravoslavie prepodobnyh Kirilla i Methodi...

Vsě referaty budut izdany otděl'noju knigoju.

Proizneseny byli rěči: mitropolitom Andreem (o značen... kongressa, o ego cěli i otnošenii k dělu soedinenija cerkve, arhiepiskopom Bauer in arhiep. Menini (na tu že temu).

Predsědatelem kongressa vybran mitr. Andrej. Poslě každago referata iměli město sověščanija o različnyh sposobah naj-bolěe těsnago sbliženija katoličeskih učenyh s pravoslavnymi dlja osnovatel'nago oznakomlenija s pravoslavnoj bogoslovskoj naukoj, v osobennosti že ruskoj kak glavnoj predstavitel'nicej naučnago progressa vostočnoj cerkvi.

Vyraženy byli želanija ustanovit' reguljarnyja naučnyja sno-šenija katoličeskih universitetov s pravoslavnymi duhovnymi Aka-demijami Peterburga, Moskvy. Kieva i Kazani; vvesti v slavjan-skih gimnazijah Avstrii izučenie russkago jazyka; osnovat' pri katoličeskih universitetah otdělnyja kathedry dlja izučenija pra-voslavnago ispovědanija i liturgiki vostočnoj cerkvi; ustanovit' osobyja premii za lučšija sočinenija, kasajuščiesja russkoj cerkvi, organisovat' osoboe obščestvo dlja perevoda russkih naučno-bogo-slovskih proizvedenij na inostrannye jazyki i pr.

Na konec vsěmi bylo vyraženo poželanie, viděť na buduš-čih kongressah russkih pravoslavnyh bogoslovov.

Kongressy budut sobiraemy reguljarno čerez každye dva goda priblizitel'no v koncě Ijulja (po novomu stilju).

Aliorum iudicia de nostro periodico.

Échos d' Orient 1907 No. 63 pag. 125: »Promouvoir les études théologiques parmi les différentes nations slaves en faisant connaître tout ce qui se publie chez elles sur les sciences sacrées, favoriser ainsi le libre échange des idées et dissiper les malentendus qui s'opposent à la réunion de tous les Slaves dans le sein de la véritable Eglise, tel est le magnifique idéal que la revue Slavorum litterae theologicae se propose de réaliser. Nous applaudissons de tout notre coeur à sa noble entreprise, et les Échos d'Orient sont heureux de saluer en elle une soeur travaillant au but commun: l'union des Eglises.

A en juger par les numéros des deux premières annès 1905 et 1906, les Slavorum litterae theologicae sont destinées au plus brillant avenir. Deux au début, les directeurs sont maintenant au nombre de six: trois à Prague, un à Cracovie, un à Laybach et un à Zara. C'est dire qu'ils sont très bien placés pour suivre la pensée slave chez tous les peuples où elle peut se manifester. La langue adoptée est de latin, pour le plus grand avantage des ètrangers, qui, déjà rebutés par la langue russe, n'auraient certainement pas le courage ee s'attaquer à toutes les langues soeurs et cousines. La revue compte quatre fascicules par an. Chacun d' eux se compose d' environ 80 pages et porte invariablement les divisions suivantes: Bohemica; Bulgarica; Croatica; Palaeoslavica; Polonica; Russica; Ruthenica; Serbica; Slovenica; Quaedam de quibus theologi utriusque ecclesiae dissentiunt; Extranea, res Slavorum spectantia; Miscellanea. Les recensions sont très soignées et donnent la substance des ouvrages. Quant aux articles sur les questions controversées, ils sont bien documentés et présentent le plus vif intérêt. Parmi les sujets déjà traités, signalons: Le canon de l'Ancien Testament chez les Russes, de M. Jašek; Le divorce pour cause d'adultère, d'après l'Ecriture Sainte, du R. P. Špaldák; La doctrine sur l'Église, du même.

Tous ceux qui prennent intérêt au mouvement intellectuel de la grande nation slave, tous ceux que préoccupe l'oeuvre sainte de l'union des Eglises trouveront dans les Litterae theologicae de quoi satisfaire leur curiosité, de quoi stimuler et éclairer leur zèle. Au début du premier fascicule, les directeurs terminaient leur article-programme par ces mots: Deus approbet opus nostrum! Nous faisons le même souhait, en y ajoutant ces mots: Et homines pariter! *M. Jugie.*

Revue de l'Orient chrétien 1907, N. 1. p. 111—2.

Les travaux publiés en langue slave nous sont et nous seront longtemps peu accessibles, car nous ne sortirons pas facilement du cycle des langues néo-latines, germaniques et sémitiques. Des professeurs autrichiens placés au confluent des mondes slave, germanique, sémitique et latin ont donc entrepris, depuis 1905, de signaler et de résumer en latin les travaux slaves relatifs à la théologie. Nous souhaitons voir éclore une revue analogue pour les travaux historiques et philologiques.

Theologisch Tijdschrift 1907. 288: Het bevat overzichten van hetgeen op theologisch gebied verschijnt in Slavische landen, Rusland,

Polen, Bohemen, Bulgarije, Serviё en Croatiё. Het beoogt de studie der wetenschappelijke theologie in die landen te bevorderen, ook door de verbreiding der kennis van de werken van Westersche godgeleerden. Daar het in de Latijnsche taal geschreven wordt, stelt het Westersche theologen in staat op de hoogte te komen van hetgeen er op theologisch terrein onder Slavische Christenen omgaat. De redactie bestaat niet uit aanhangers der Oostersche of Grieksche kerk, maar uit katholieke Slaven, die streven naar toenadering tusschen al de Christelijke kerken in de genoemde rijken. Het verdere, nog grootschere doel is de volledige verzoening van de geheele katholieke kerk in het Oosten en in het Westen.

F. P.

Slavorum litterae theologicae.
Conspectus periodicus.

Dirigentibus
Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha, Ad. Špaldák, Pragae
J. Urban, Cracoviae. Dr. F. Grivec, Labaci. Dr. Luc. Jelić, Jadrae.

Annus III. (1907) Pragae Bohemorum. Nr. 4.

BOHEMICA.

Jos. Plaček, **O starších klášterech česko-moravských, zvláště řehole benediktinské (De vetustioribus monasteriis Bohemiae et Moraviae praecipue Ordinis s. Benedicti).** Commentatio edita in programmate gymnasii Hunohradecicnsis. 1907 P. 18. Exposita historia singulorum monasteriorum *P.* concludit monasteria antiquissima fundata esse non ita ad fovendam religionem, sed ut pecunia principis collocata reditum referret et ut principi firma subsidia praesto essent.

Vlast XXII. 1905–6.

A. Lens, Lze říci podle pravdy, že byl Hus, trvaje v Čechách, ač bloudil u víře, vnitř katolikem? (Num dici possit, Io. Hus, quamdiu in Bohemia esset, intus catholicum fuisse, etsi in fide erraret?) P. 1—7; 97—105; 193—203; 289–296. Probari potest id quidem, Hus non persuasione ductum, sed ex alia causa mortem subiisse, quippe cum non solum animo fluctuaret sed etiam paene subiecturus se esset. Tamen cum in Bohemia esset et in ipso itinere ad concilium Constantiense sententias Viclifii mordicus tenebat, quamvis enisus sit, ut haeresis suspicionem averteret. Itaque non demum Constantiae haereticus factus est, sed antea iam erat.

B. Jiříček, »Mojžíš a Darwin« (De Moyse et Darwin). P. 21—24; 143—148; 218—222; 313—320; 385—391; 465—470; 561—566; 641—645; 737—742. Nullam esse pugnam inter doctrinam revelatam, cuius Moyses testis est, et doctrinam empiricam de rerum natura, cuius personam gerit Darwin, ostensurus *J.* tria capita selegit, quae methodo scientifico-populari tractat adhibitis omnibus quae hucusque de natura explorata sunt. Quae tria capita sunt a) de origine mundi; b) de formatione terrae et dispositione rerum in ea; c) de homine cum brutis comparato. *Aloysius Stork.*

Ad. Špaldák, **Člověk a zvíře.** Sbírka klassických studií o anthropomorfistickém pojímání života zvířat, s filosofickým úvodem P. A. Špaldáka o duši zvířat. (**De homine et bruto**. Commentationes optimae de anthropomorphismo in vita brutorum explicanda collectae praemissa philosophica disputatione de anima brutorum.) Pragae 1907. 154 pag. 1 K 60 h.

Liber hic constat e duabus partibus, quarum altera corpus quoddam est selectarum de discrimine inter hominem et animalia bruta

commentationum, altera huic corpori praemittitur, philosophica „de anima brutorum“ disputatio. Hic ipse Š., multa quae hac de re scripta sunt perscrutatus, agit de anima seu forma organismorum et de sensatione brutorum et de intellectu eorundem.

Selectae illae commentationes sunt magnam partem e B. Altum. Der Vogel und sein Leben, qui optime agit de cognitione (in nido eligendo, hostibus fugiendis etc.), de cantu et vocatu, de amore avium: cuius libri saepe editi praestantia nota est. Quae hic, novitate rerum laetissima, exponuntur, persuadent omnibus, qui ad veritatis lucem oculos non claudunt. Quapropter magnopere commendanda sunt imprimis viris doctis, qui hinc in babylonica illa perturbatione, quam Darwinismus excitavit, iucunde de quaestionibus antiquissimis, quas tempus hoc postulat, instruantur. Quae Altum docet vix unquam corrigentur, saltem si caput rei consideremus, et absolute vera sunt.

Alia hausta sunt e Wasmann S. J., Vergleichende Studien über des Seelenleben der Ameisen und der höheren Tiere: ubi agitur de militia et architectura formicarum. Formicae modo, quo se gerunt, nonnumquam nos obstupefaciunt ita, ut multi et docti viri revelata spernentes decepti sint, et ut ad rem sine intellectu brutorum explicandam magna sagacitate multisque experimentis haud raro opus fuerit. E. Wasmann egregium se in suo genere Roscium praestitit: non solum facile acquiescimus eis, quae dicit, sed ea etiam admirationi sunt. Explicationis simplicitas, claritas, perspicuitas animos percellit: simul subridentes dolemus sententias praematuras eorum, qui bestiis intellectum tribuunt.

Ultima commentatione a Michelis conscripta inquiritur in causam similitudinis inter simiam (bestiam hominis simillimam) et hominem: si enim explicatio eius obvia (e consanguinitate) reicitur, si tenetur simias non casu ortas sed creatas esse a Deo, alia requiritur explicatio, quam Michelis, consilii divini in rebus creatis indefessus scrutator, paucis proponit, alteri certe praeferendam.

Optime haec electa sunt, etsi alia quoque (e. g. e Fabre, Souvenirs entomologiques, e Knickenberg, Der Hund und sein Verstand etc.) addi potuerunt. Et praestat certe capita optima selecta proponere, quae multi lecturi sunt, quam integros libros transferre a paucis legendos.

Restat, ut de eis, quae Š. ipse scripsit, referamus. Docemur hic ecclesiam, cum in concilio Viennensi definiret animam esse formam corporis, non sanxisse scholasticam doctrinam de forma substantiali, corpora esse constituta e materia prima et forma substantiali; neque ullam sententiam de forma ex eis, quae tunc inter scholasticos florebant, approbasse. Definitum esse solum animam rationalem vere ac per se, i. e. essentia sua et non per accidens, esse formam corporis humani: unde solum id claro ac determinate sequitur, hominem ex anima et corpore compositum esse unum unitate entitativa, animam esse partem totius eamque complentem, determinantem, non determinatam (formam, non materiam), eamque (sive reduplicative, sive specificative sumptam) complentem corpus (i. e. partem materialem, corporalem, non spiritu-

alem) ad hominem. At non sequitur inde animam rationalem in corpore humano esse unicum vel ullum principium formationis (organizationis) internum, organismum sive humanum sive alium natura sua indigere proprio principio substantiali (forma, anima) ut vivere possit. Itaque non solum vegetabilibus, sed etiam brutis et homini — salvo decreto concilii — substantiale principium vegetativum, simplex vel compositum, animam vegetativam abiudicari posse Š. existimat: omnem organizationis processum in corporibus vivis sine crimine haeresis alio modo explicari posse — puta legibus communibus omnium organismorum. Quae Š. ita esse non dicit, verum ut ita esse dicantur integrum esse iudicat. Sine haeresi igitur dici potest animam in homine non esse id, quod corpus nutrit, corpori incrementum confert, membra efformat: hoc a legibus quibusdam materiae organicae repeti potest. Haec de theologica rei ratione.

Si philosophia consulatur, idem apparet. Ne philosophice quidem demonstrari potest organismos praeter materiam continere propriam aliquam formam entitative ei unitam, specialem quandam substantiam, qua organizatio et compositio corporis contineatur atque efficiatur. De vegetabilibus ita sentire Tongiorgi S. I. aliosque notum est. Verum etiam sententia opposita, principium substantiale in organismis necessarium esse, gravibus innititur argumentis, quae Š. indicat.

Tenebunt certe legentium animos, quae exponuntur „de sensu brutorum." Herbas non habere animas facile est concedere; de brutis persuadere idem, difficillimum, nisi eis, qui creaturam spiritualem negant. Certe enim, si bruta sentiunt vere ac proprio vocis sensu, e corpore et anima (sive simplici sive composita) constituuntur. At de sensu quaeritur. Ea, quae Š. affert, mirifica sunt. Laicos naturae investigatores hac in re longius puto progressuros fuisse, nisi brutis cum homine aequatis occaecati esse solerent. Magnae sane quaestiones hic occurrunt. Quantae difficultates oriuntur, si animae brutis tribuuntur! Copiosa argumenta hic proponuntur, etsi non omnia exhauriantur (omittuntur quaestiones de fallacia sensus, de daltonismo etc.). Š. nihil diiudicat, quamquam eum inclinare ad partem eorum, qui bruta animas habere negant, tenendi ansas dat. Ad quaestionem fierine possit, ut tantam fallaciam in natura statuamus, quantam sensus brutorum negatus secum fert, non respondet nisi fortasse indirecte commentatione illa de simia et homine. Praecipuum sane momentum est in argumento negativo, quo animis brutorum in rebus creatis locus nullus videtur relinqui. Si enim secundum conc. Lateranense IV. Deus ab initio simul utramque condidit creaturam, spiritualem et corporalem et deinde hominem ex utraque compositum, homo solus videtur esse ens compositum et animam habere. Scientia sui, qua phaenomena illa, quae ab anima procedere dicuntur, differunt a motibus, qui a physiologis reflexi vocantur, in indivisibili est nec minor materiae tribui potest, maior spiritui, sed potius quidquid sui scium est, naturam spiritus habere dicendum est. Ad magnas has quaestiones tractandas Š. iure invitat legentes, cum plurima in his rebus dubia et incerta sint, quae clara esse primo aspectu videntur.

Scriptori huic iuveni grati esse debemus, quod tanta libertate et auctoritate has quaestiones movit earumque vim, terminos, diversas solutiones exhibuit: quae apud nos, quantum scio, a nullo theologo via et ratione tractatae sunt. *F. Žák.*

CROATICA.

Hrvatska Straža. (Dirigente Dr. A. Alfirević). Krk (Veglia). IV., a. 1906. —

Hic commentarius periodicus finem apologeticum prosequitur ac philosophiae et apologiae christianae optimum officium praestat. Plerique articuli, etsi momento scientifico non careant, anonymi sunt, quod certe non est laudandum. —

Sinkretizam i princip utilizacije. »De syncretismo et principio utilitarismi« (pg. 1—19). Syncretismus temporis recentioris omnia bona elementa, quae in variis religiosis et philosophicis systematibus inveniuntur, componere atque ex iis commune aliquod systema theologicum efficere intendit, quo omnia, quae essentialia et vera in singulis agnoscuntur, comprehendantur. Conditor et princeps syncretismi recentioris est Cousin; disciIpuli eius sunt Joufroy, Damiron, Michelet, Lerminier. Auctor anonymus syncretismum illum quoque, quem »reformatores« catholici qui vocantur defendunt, falsum esse demonstrat. Theologiam ac philosophiam »perennem« scholasticam (S. Thomae Aquinatis) sequendam esse, ut pantheismus evitari possit.

D. Dujmušić, Evolucijonizam i katoličke dogme. (De evolutionismi ad dogmata catholica relatione) (pg. 467—493). Ostenditur, catholicismum evolutioni in sensu evolutionistarum recentium non esse obnoxium, cum ecclesia catholica divinae sit originis eiusque dogmata veritates a Deo revelatae sint, quare immutari nequeant.

Jadran, Pravda Božja u povjesti naroda. (De iustitia divina in nationum historia) (pg. 385—405). Demonstratur Deum nationes propter peccata ab iisdem patrata iudicare et punire. Quae viri politici scribunt ac sentiunt, eis populus tacendo consentit; quae si mala sunt, peccata nationalia evadunt. Quae non solum ex historia populi electi demonstari possunt, sed aliorum quoque populorum (Graecorum, Gallorum, Hispanorum) historia illustrantu.. Croati multa perpessi sunt, quia populus Croaticus regem suum Zvonimirum occidit. Quapropter expiatio nationalis necessaria est; e. g. ecclesia aliqua extruenda, peregrinatio nationalis facienda (Cf Slav. l. th. II., 24).

Commentatione de »iuris origine« (563—574) probatur, iuris originem non in suprema populi voluntate, sed in Deo quaerendam esse.

Fr. H. Žundálek.

POLONICA.

Świat Słowiański. Operi edendo praeest dr. F. Koneczny. A. I.—II., Cracoviae 1905—6.

Licet huius comentarii periodici a laico cura geratur idemque fere solum a laicis scribatur, tamen plurima in sensu catholico conscripta sunt ac res ecclesiasticae et religiosae quoque tanguntur.

Ipse qui praeest Dr. *F. Konecsny* sub inscriptione »Z ruchu religijnego w Słowiańszczyżnie« (I., 349—380) vim religionis apud Slavos catholicos et orthodoxos Russos describit. Res catholicas apud Slovenos optimo loco positas esse testatur, qui populus parvus hac in re omnibus Slavis catholicis antecellit. Dein agitur de ideis

religiosis apud Russos: Dostoevskij, Tolstoj et Vl. Solov'ev, de commentario periodico »Novyj Put'« (Nova via) a. 1903—4, qui ab a. 1905. »Voprosy žizni« (Quaestiones vitae) vocatur, in quo non solum sacerdotes sed etiam laici quaestiones religiosas ac philosophicas pertractant. Denique de »unionis studiis« agit ac »Slavorum litteras theol.« laudat. (Cf. Slav l. th. I, 285).

A. Grzymała-Siedliecki de sectis religiosis in Russia (I, 2, 1—18) tractat. Quae sectae ecclesiae orthodoxae summum parant periculum, quia populum Russicum ad deliberandas quaestiones religiosas propensum valde alliciunt, cum ecclesia »officialis« sensum mysticum neglexerit. Idem scriptor in articulo »Klasztor Suzdalski i Sołowiecki« (II, 1, 7—22) duo monasteria Russicorum palaeodoxorum (staroverci) describit.

J. Urban, unus ex dirigentibus conspectum nostrum, praeclare »quid ecclesia et theologia Russica de Occidente sentiat« (II, 1, 142—158) exponit. Secundum celebrem V. Bělinskij (1810—1848) Russi atheistae, secundum Dostoevskij autem natio theophorica sunt ac tota »slavophilorum« schola »sanctae Russiae« sublimem locum religiosum inter ceteras nationes tribuit. Quae extrinsecus saltem omnino inter se contraria iudicia *U.* aliquo modo conciliari posse iudicat. Religiosa indoles naturae Russicae quasi innata est, qua in re Dostoevskij verum dicit; tamen clara Dei et verae religionis notio, clara persuasio christiana deest Christianismus in Russiam in forma byzantinismi pervenit, qui solum liturgiam attulit, animos doctrina revelata non imbuit. Unde factum est, ut icones eodem fere loco sint atque idola paganorum, et Trinitatis voci teste L. Tolstoj aliisque a vulgo sensus subiciatur tres esse patronos hominum Christum, Mariam, S. Nicolaum. Ieiunio, s. missae sacrificio et sacramentis magica quaedam vis tribuitur. Plebs Russica litterae adhaesit, unde saec. XVII. magnum illud veterofidelium schisma oriri potuit, propter aliquot litteras et modum digitos componendi. Preces plebis Russicae physicae sunt — »le moujik russe prie avec tous ses membres« (Leroy Beaulieu). Russus igitur sub quodam respectu polytheista ac fetišista est; peccata pietati non adversari, praecepti ieiunii observationem, liturgiam sufficere putat. Classis eruditorum in Russia religione caret; potior eorum pars neque catholicismum neque orthodoxiam curat, paucissimis exceptis, e. g. iis, qui »Voprosy žizni« opera sua iuvant. Plebs Russica non solum liturgiam catholicam, sed etiam paganam tolerat ac facile utrique se accommodat.

Hierarchia orthodoxa a vetustistissimis temporibus ecclesiam catholicam odit; unionem cum ecclesia catholica nunquam tentavit. Ut nonnulli Russi et statum ecclesiae potestati civili obnoxiae miserum (Kapterev) et libertatem ecclesiae catholicae veram (Bajkov) esse agnoscant, tamen praeter Vl. Solov'ev et, qui hunc praecesserat, Čaadaev, nemo videtur in ecclesiam catholicam propensus fuisse.

Homjakov ecclesiam orthodoxam in medio inter catholicam et protestanticam positam esse demonstrabat. Nonnulli theologi Russici (Kirěev, Světlov) ecclesiam catholicam, Anglicanam et veterocatholicam veras esse ecclesias Christi affirmant, ut unionem cum veterocatholicis et Anglicanis promoveant; pars maior (praecipue Sergius) id negant. Nunc in Russia de ecclesia reformanda ac de concilio convocando agitur. Metropolita Antonius a. 1905 ut restitueretur patriarchatus petiit. Pobědonoscev horum studiorum ac patriarchatus adversarius erat, qui nunc est synodi praefectus (procurator) Obolenskij fore ut concilium convocaretur promisit. Lis est, utrum soli episcopi, an etiam clerus inferior et laici, id quod maior pars cleri et omnes fere professores academiarum clericalium desiderant, huius concilii membra esse possint. Si pars conservativa vicerit, forma ecclesiae non mutabitur. Factio liberalis autem in ecclesiam protestantium errores introducere studet, quod ipsam paulatim imperio saeculari subiciet.

Unioni restituendae in proximo concilio ecclesiae Russicae nem favebit. Doctrinam theologicam emendari ac perfici necessarium est, etsi tot res ad theologiam spectantes edantur in Russia quot praeter Germaniam et Angliam nullibi. Emendatum institutum seminariorum clericalium ac libertas sentiendi optimos fructus certissime afferent.

Fr. H. Žundálek.

RUSSICA.

K. Zaprùdskij, **Vselenskij sobor.** M. 1906 (0·40 r.) 91 pag.

Hoc libello *Z.* notionem concilii oecumenici explicare et illustrare conatur. Primum negat concilia vocari oecumenica ob omnium totius orbis terrae episcoporum convocationem: oecumenica vocantur propterea, quod episcopi civitatum principalium imperii Romani aderant ut legati quidam (представители) provinciarum (p. 8). Ut agnoscit concilio etiam infimum clerum et saeculares interfuisse, ita (cum Hefele) solum ius consultativum eis tribuit (p. 10). Vera membra (dějstvitel'nymi členami), quae de ipso dogmate atque disciplina ecclesiastica disceptabant, fuisse tantum episcopos (p. 11). Ut concilium sit oecumenicum, *Z.* innixus actis conciliorum saltem praesentiam patriarcharum postulat (p. 13). Praeterea etiam metropolitanorum praesentia necessaria erat (p. 13. 14). Episcoporum praesentia in concilio ex arbitrio patriarcharum vel metropolitanorum pendebat. Decreta vim habebant secundum *Z.* a libero omnium assensu non ab aliqua superiore auctoritate (p. 16); nonnumquam assensus concilii de aliqua re potiori parti praesentium innitebatur (p. 16.). P. 17ª. *Z.* de praeside conciliorum quaestionem instituit atque contendit, nullo modo cum certitudine cognosci posse, quis hoc munere functus sit. Distinguens inter momentum dogmaticum et canonicum conciliorum priori vim infallibilitatis ex ipsa concilii natura tribuit et ita aperte opinioni asseclarum Homjakovii atque ipsorum patriarcharum, qui encyclicam a. 1859 ediderunt, adversatur, qui sanctitatem et valorem dogmaticum decretorum non ab ipsa natura concilii sed ab accedente consensu populi christiani repetebant (p. 19—21). Quod momentum canonicum attinet, opinionem professoris Berdnikov (Po povodu recenzii na izslědovanie Pavlova 40—7) et episcopi Ioannis — contra prof. Laškarëv (Hr. Čt. 1899, II, p. 480—2), quem opinionis suae fere unicum adversarium esse dicit — amplectitur, canonicas conciliorum definitiones esse mutabiles (p. 21—24.) — Concilium oecumenicum non esse organum ordinarium sed extraordinarium ecclesiae nec adversus id ullam esse provocationem exponit p. 24—6. Unde definit concilium oecumenicum: concilium oecumenicum est conventus extraordinarius, exiguum tempus manens, episcoporum-legatorum (metropolitanorum et patriarcharum) omnium ecclesiarum sui iuris (autocephalarum), qui in suis decretis a Spiritu s. regitur ideoque in rebus fidei pro omnibus temporibus iura magistri infallibilis atque legum sanctoris et iudicis supremi (adversus quem apellari non possit) tenet. — Ius convocandi concilia oecumenica *Z.* imperatoribus tribuit atque Romano pontifici idem omnino denegat: quam tamen sententiam argumentis non persequitur. (26—30).

Post haec paucis modo agendi conciliorum descripto (p. 30—36) ut exemplar huius rei acta selecta concilii oecumenici VI. proponit (p. 37—74, quae pars fere dimidiam partem libri aequat). Quo facto inquirit, quid imperatores in rebus fidei generatim, maxime vero in conciliis oecumenicis, valuerint. Christiani imperatores, qui vere pii et hoc nomine digni erant, numquam doctrinae, gubernationi, rebus liturgicis ecclesiae se interponebant: haec ad solam ecclesiam pertinent (p. 77: Učenie, upravlenie i svjaščennodějstvie v cerkvi vědaet nerazděl'no cerkovnaja vlasť). Tota imperatorum vis in his rebus eo continebatur, quod iura ecclesiae tuebantur et brachio saeculari eam defendebant; in concilio vero oecumenico quam maxime curabant solum externum modum agendi, ut concilium sine ira et studio et sine detrimento fidei et ecclesiae et conformiter cum legibus Romanis ageretur (p. 75—84). Tamen sub finem agnoscit hanc legitimam atque laudabilem imperatorum curam saepenumero eis causam abusus praebuisse et caesaropapismum procreasse: Kak neobhodimoe slědstvie etih otnošenij dolžen byl javit'sja v cerkvi cezaropapizm." (p. 84); cuius abusus varia exempla affert (84—91) Dr. *Th. Leonini.*

Богословскій Вѣстникъ (Bogoslovskij Věstnik) 1906. (P. tr.)

A. Vvedenskij, Analiz idei prostranstva (Analysis notionis spatii) I., 403—430, 692—709. Articulus nondum finitus est.

I. Pjatnickij, Sekta strannikov i eja značenie v raskolě (De peregrinantium secta deque eius in schismate, quod dicitur, raskol', dignitate) I., 431—468, 639—653; — Istorija sekty strannikov (historia sectae peregrinantium) II., 382—416. Initio *P.* litteraturam, quae 16 paginas complectitur quamque magna ex parte ipse perlustravit proponit.

Secta, de qua auctor agit, ut evolutio sectae raskol' spectari potest. Radices suas haec secta maxime in districtu Jaroslavl fixit, unde in alias regiones propagata in dies magis crescebat. Usque ad quintum decennium saec. XIX[i] secta fere incognita erat, donec furta, quae in eorum loco centrali grassabantur, eos patefecerunt. Primus eorum parens fuit Euphimius quidam, qui post varias vitae vicissitudines a. 1772 seipsum iterum baptizavit sicque novae sectae auctor exstitit. Pjatnickij hic solum sectae historiam enarrat — de eius organizatione et doctrina sequentibus articulis locuturus.

S. Smirnov, Kto soveršal tainstvo pokajanija v drevnej cerkvi (De administratore sacramenti poenitentiae in antiqua ecclesia) I., 469—502, 607—638, II., 1—33.

Omissis aliis quaestionibus, quarum solutio non in omnibus placet, quaedam de administratore poenitentiae notanda videntur. Secundum auctorem usque ad IV. saeculum secretam confessionem presbyter poenitentialis suscipiebat, a XII. saec. autem πνευματικὸς πατὴρ (p. 616); quis vero saeculis intermediis hoc munus exercuerit, auctor hic inquirit. Censet confessionem secretam usque ad dimidium III[i] saec. in ecclesia notam non fuisse (p. 493). Primos, qui de illa testantur, Socratem et Sozomenum citat (p. 607); id tamen minime impedit, quominus alio loco (p. 622 sq.) recentiora testimonia adducat.

Submotis presbyteris poenitentialibus poenitentiae cum publicae tum occultae administrandae officium a Nectarii tempore episcopus ipse obibat (p. 612); sed illud quoque effectum est, ut post presbyteri poenitentialis suppressionem „tajnaja ispověd' na Vostokě faktičeski na dolgoe vremja ostalas' počti bez organa" (poenitentia secreta per longius tempus in Oriente administratore cereret — p. 613); hac de re, non tamen definiens accurate tempus, auctor in articulo praesenti quaerit.

Itaque in Oriente „stala obščeobvjazatel'noj, tol'ko togde

načala priznavat' nepremênnym sredstvom proščenija vsjakago grêha vsêh hristian (p. 614) (secreta confessio demum saec. XII. ut obligatoria utque medium necessarium ad peccatorum remissionem obtinendam considerabatur).

Sed quis magnorum conciliorum tempore poenitentiam publicam vel privatam administrabat? Pavlov (p. 617) et Almazov (p. 621) parochum, Suvorov (p. 619 sq.) monachos etiam dignitate sacerdotali non ornatos presbyteri poenitentialis successores esse dicunt. Smirnov vero contendit episcopos fuisse ordinarios administratores poenitentiae (p. 622 et 625); at praeter episcopos et alios fuisse dicit, qui ut episcoporum delegati confessionibus excipiendis vacarent (p. 626 sqq.) Adsunt enim testimonia (cf. p. 634), quae ostendunt etiam presbyteros saec. IV, V, VIII, IX. ligandi et solvendi potestatem exercuisse. At non omnes presbyteri videntur hoc officium demandatum habuisse, sed pars eorum; at quibus hoc officium committebatur, probabilius generalem delegationem accipiebant (p. 635 sq.). Non sunt tamen hi presbyteri cum presbyteris poenitentialibus antiquis, quorum munus patr. Nectarius suppressit, identificandi, quia illi antiqui absolvendi potestate destituti solum ius habebant poenitentiam persolventibus invigilandi. Ceterum confessio **secreta** ab illo solum, cui placebat, peragebatur (p. 2.). Qua in re haec quoque consuetudo vigebat, ut etiam simplices monac i nulla in dignitate sacerdotali positi secreto confitentes absolverent. Saec. X. et XI° consuetudo haec latius propagata erat, ad quod iconoclastarum haeresis, in qua propugnanda monachi excellebant, multum conferebat (p. 12 sq. et 15, 20, 23). Et hoc monachorum ius seu potius usurpatio a patriarcha quodam (Nicephoro Confessore?) et ab aliqua synodo saec. IX[i] approbatum est.

Res, quam auctor tractat, clara imprimis explicatione et distinctione indiget; quam Smirnov non in omnibus partibus praestitit; inde multa confusa, — ne plus dicam - videntur esse.

M. Turčev, Živyja duši. Očerk nravstvennyh sil sovremennoj Rossii (De viventibus quaedam. Moralium virium in recenti Russia descriptio) I, 503—528, 720—738, II, 60—81, 183—211. Nondum finita sunt.

V. Myščyn, Političeskija partii i ih idealy (De politicis factionibus deque earum desideriis) I, 529—569. Rem prius inceptam auctor persequitur. Varias factiones politicas, quae exsistunt, enarrat et, quibus rebus inter se differant, describit. Quibus explicatis, quae dixit, ad hodiernum rerum in Russia statum applicat.

I. Pjatnickij, Učenie strannikov (De ‚fugientium' doctrina) III, 1—25; Idem: Organizacija i bogosluženie sekty strannikov (De sectae ‚fugientium' organizatione et cultu) III, 189—211.

Evolutione et historia sectae in prioribus articulis, enarratis, nunc eius doctrinam proponit. Quae dissertatio, ut et in prioribus articulis, multis innititur documentis. Fundamentale sectae dogma iuxta Pjatnickij est sectae persuasio Antichristum personaliter inde a Petri M. regimine in Russorum imperatorum solio sedere. Antichristus ante Petri M. tempora varias vicissitudines subierat: post Christi enim nativitatem per mille annos catenis vinctus erat, — postea imperatores Graecos invaserat, tum ut praecursor in patr. Nicone apparuerat, exinde visibiliter per imperatores Russos regnat (1 sq.). Ideo Antichristi (i. e. gubernii) iussibus renitendum, nullumque eius decretum observandum (p. 6 sqq.) Ceteri homines praeter sectae asseclas haeretici sunt, qui veris christianis (scl. Stranniki) fugiendi sunt; secundo baptismo Antichristo et haereticis renuntiandum est (p. 12). Quicunque potestati civili oboedit, inter haereticos ab eis computatur. E sacramentis praeter baptismum solam poenitentiam amittunt. In vita communismum introducere conantur (18 sqq.).

Quod sectae organizationem attinet, triplex membrorum, quae ad sectam pertinent, distinguitur gradus: 1. primus gradus est eorum, qui sectae associati et denuo baptizati sunt; 2. secundus eorum, qui sectam profitentur, licet nondum baptizati sint; 3. tertius eorum, qui sectam auxilio adiuvant (p. 189 sqq.). Ad sectam omnis licet pessimus, recipi potest, his

tamen condicionibus impletis: 1. ut priori societati, e qua fugit, renuntiet; 2. ut omnia documenta, si quae habet, annihilet; 3. ut denuo baptizetur; 4. ut praescriptam poenitentiam impleat (p. 190). Qui sectae solum auxilium praebet, omnia praestare potest, quae ab ipso exigit gubernium. E sectae membris (baptizatis denuo) eligitur superior, qui potestate tum spirituali tum administrativa gaudet, immo etiam sacramenta conferre potest (p. 193). Maioris momenti res a concilio, ad quod omnes superiores pertinent, deciduntur (194) Inducta est quidem a Nicolao Semenov alia organizatio (p. 195), at licet secta leges et superiores habeat, nemo tamen eos observat vel timet (p. 200).

Dein varios sectae ritus describit, quos secta iuxta exemplaria ante Niconem edita, celebrat (p. 200 sqq.). Ad munus superioris eligitur etiam mulier, quae nonnullas caeremonias ecclesiasticas obire potest.

V. Lavrskij, Moi vospominanija ob arhimandritě Theodorě (Mea memorabilia de archimandrita Theod. Buharev) III., 26—60. Rem prosequitur.

E. Voskresenskij, O reformě duhovno-učebnyh zavedenij (De ecclesiasticarum scholarum reformatione) III., 61—81, 378—402. Auctor varios scholae ecclesiasticae defectus indicat et quae corrigenda sint, ostendit. Inter alia magistratuum scholarium decentralizationem et membrorum, quae ad scholarum magistratum pertinent, electionem a professoribus faciendam, proponit.

N. Solov'ev, Melodičeskoe pěnie pravoslavno-russkoj Cerkvi, III., 82—107. — Garmoničeskoje pěnie pravoslavno-russkoj Cerkvi III., 212—253 (De melodico et harmonico cantu in ecclesia Russiaca). Auctor cantus Russiaci originem, evolutionem, historiam enarrat.

A. Pokrovskij, O soborah Jugo-Zapadnoj Rusi XV.—XVII. vèkov (De synodis australis et occidentalis Russiae saec. XV.—XVII.), III., 108—151.

Auctor de tempore agit, quo metropolis Kioviensis separatam vitam degebat (a. 1459—1687). Illo tempore confraternitates ecclesiasticae magnum influxum in rebus ecclesiae regendis habuerunt: hae enim simul cum clero regebant ecclesias, clerum eligebant, ei invigilabant, res ad ecclesiam spectantes in synodis decidebant (p. 118). Maximum influxum habuerunt confraternitates Stauropigiales (quae solum a patriarcha et a metropolita patriarchae exarcha pendebant). Confraternitati autem Leopolensi a patriarchis, Antioch. Ioachim (a. 1586) et Hieros. Ieremia (a. 1589) commissum est, ut ecclesiae orthodoxae per Polonorum dicionem exsistenti, invigilaret et inoboedientes, licet episcopali dignitate ornatos excommunicationi traderet (p. 120 sqq.). Itaque enarratis ecclesiae per illud tempus historia, confraternitatumque origine, historia et influxu, transit ad eius temporis synodos describendas, ut inde argumentum eruat: etiam recentiore tempore Russicam ecclesiam simili ratione gubernandam esse atque inferiorem clerum et laicos ad ecclesiae regimen et ad synodos admittendos esse.

E synodorum huius epochae et confraternitatum historia haec habentur: in synodis adfuisse semper episcopos et clerum inferiorem, nonnumquam etiam laicos, confraternitatesque, episcopis renitentibus, e patriarchae Cpolitani gratia, magnum in ecclesia regenda influxum habuisse. At haec annotanda esse videntur: patriarchas Cpolitanos confraternitates variis donis ornasse, ne super ecclesiam per Polonorum dicionem exsistentem, iurisdictionem, quae temporis successu minuebatur, amitterent. Secundo synodis affuisse etiam clerum inferiorem ac laicos nemo negat — at quo iure et qua voce nemo illustravit; — auctor quidem eorum magna iura supponit, at nulla ratione id probare conatus est. Idem de privilegio confraternitatum in regendis ecclesiis dicendum est. Quam ampla fuit earum potestas et ad quas res sese extendebat?

G. Voskresenskij, Iz cerkovnoj žizni pravoslavnyh Slavjan (Quaedam de orthodoxorum Slavorum vita ecclesiastica) III, 152—187. Auctor facta maioris momenti, quae in Serbia inde ab a. 1903 acciderunt, ex fas-

ciculis periodicis Serbicis adnotat. Ex illis cernitur magna ecclesiae Serbicae a gubernio dependentia. Candidati theologiae idonei ad facultates theologicas exterarum nationum, etiam protestanticas (cum synodi consensu) mittuntur (p. 165). 18. Augusto 1905 electus est novus metropolita. Electores fuerunt: episcopi, omnes archimandritae, omnes districtuales protopresbyteri, rector seminarii, — e laicis primus minister, praeses et vicepraeses comitiorum, (skupština), minister cultus et rector universitatis (p. 172). Magna schola mutata est a. 1905, 2 octob. in universitatem cum tribus facultatibus: philosophica, iuridica et technica (p. 185 sq.).

N. Kusnecov, K voprosu ob učastii duhovenstva i naroda v vysšem cerkovnom upravlenii (Quaedam, quae spectant ad quaestionem, num inferior clerus et populus in regimine ecclesiastico partem habere debeant) III, 259—297. Kuznecov, membrum commissionis quaestiones ad synodum praeparantis, inquirit, num clerus et populus, si ad synodum admittantur, etiam extra synodum ad regimen ecclesiasticum pertinere debeant. Ad quod affirmative respondet, tribus potissimum ductus rationibus: 1. Populus et clerus melius quam episcopus, quae in dioecesi aguntur, novit (275 sqq.). 2. In vetere ecclesia similia habentur exempla (p. 290 sq.). 3. Id etiam recentiorum ecclesiarum constitutio commendat. In ecclesiis enim Serbica in Austria (292 sq.), Constantinopolitana (p. 294), Antiochena (294 sq.), Černogora (p. 295), Bulgarica (ibid.), Rumenica in Hungaria (p. 296), in Bosnia et Hercegovina (p. 296 sq.) praeter synodum episcoporum, qui res dogmaticas et spirituales decidunt, aliae quoque — magna ex parte permanentes — synodi habentur, quae in ecclesiarum regimine participant. Nonnulla tamen habentur, quae cum theologia orthodoxorum minime quadrant.

A. Kotovič, Komitet 4. apr. 1851 goda (Commissio 4. aprilis a. 1851) III, 298 - 325. Mense Aprili a. 1851 constituta est commissio eaque secreta, quae s. synodo subiecta libros, qui de rebus ad religionem christianam spectantibus tractant, censurae subiciat. Quae commissio sublata est 25 maii 1860. De huius commissionis origine, evolutione atque eius relatione ad aliam commissionem (ex 2 apr. 1848; annullata a. 1855), quae alios libros sibi commissos habebat, Kotovič hoc articulo agit.

N. Kapterev, Car i cerkovnye moskovskie sobory XVI—XVII stolětij (Imperator et Moscovienses synodi ecclesiasticae saec. XVI—XVII) III, 326—360. Res nondum finita est, ideo de ea infra agemus.

V. Belen, Slavjanskaja ikona svjatyh Kirilla i Methodija v basilikě sv. Petra v Rimě (De Slavica imagine ss. Cyrilli et Methodii in basilica s. Petri Romae exsistente) III, 361—377. Usque ad a. 1857 omnes putarunt imaginem, quae in „capella dei reliquie" basilicae s. Petri invenitur, fuisse a Constantino M. RPontificibus donatam. At Ioannes Kukulević ostendit id verum non esse, cum imago Slavicam inscriptionem habeat sanctosque Slavorum apostolos repraesentet. Auctor varia opera, quae imaginem describunt, nominat aliorumque de ea opiniones refert. Ex iis, quae *B.* affert, elucet, imaginem hanc basilicae s. Petri a Slavorum apostolis, Cyrillo et Methodio donatam fuisse. *M. H.*

V. Sokol'skij: „**Евангельскій идеалъ христіанскаго пастыря**" (Evangel'skij ideal hristianskago pastyrja) Kazan' 1904 (in invol. 1905) **„Imago idealis evangelica pastoris christiani"** pp. 426, pretium 2 rub.

Totus liber quinque partibus constat. In introductione scriptor de methodo, qua in opere conscribendo usus est atque de ipso tractationis scopo disserit (pp. 5—29). In parte prima agitur de debita pastoris ad curam animarum suscipiendam praeparatione et de vitae eius pastoralis initio (pp. 30—187). Pars secunda: Pastoris opus (пастырское дѣло) (pp. 188—319). Pars tertia: Pastoris vita (pp. 320—418).

Conclusio: Explicatio schematica parabolae „de bono pastore“ cum applicatione ad pastorem ordinarium (pp. 419—426).

Thema, quod sibi scriptor proponit, in eo est, ut pastoris christiani exemplar, secundum Iesu Christi doctrinam repraesentetur. Licet Christi persona in tota sua amplitudine considerata sit sublime exemplar, quod viribus humanis attingi nequit, tamen omnibus christianis, speciatim vero pastoribus grave onus incumbit Christi vestigia premere ipsumque pro viribus imitari (pp. 5—12). Ipse Christus munus pastorale instituit; proinde protestantes, qui hoc negare conantur, a veritate aberrant (pp. 12—17). Hoc posito quaeritur: quomodo Christus, ut pastoris christiani exemplar sacerdotibus exponatur? Quidam methodo comparationis contenti ostendunt pastoribus ea, quae Christus gessit et illos, ut Magistrum divinum imitentur, invitant. Hoc tamen non sufficit, remanet enim semper illa quaestio: quomodo ad pastores nostrae aetatis haec omnia applicanda sint, quomodo ipsi id queant attingere, quod Pastor Supremus in Semetipso ostendit? Proinde scopus theologiae pastoralis est, ut integrum exemplar pastoris christiani repraesentetur, nempe ut eius persona viva (его живую личность) ostendatur. Non vero in eo scopus theologiae pastoralis ponendus est, ut omnia media, quibus pastor ad oves suas pascendas et ad ultimum finem conducendas utitur, enumerentur (contra Ios. Aertnys) (pp. 18—19). Ut hoc obtineat, scriptor methodo synthetica simul atque analytica utitur et e Sacris Litteris atque S. Patrum operibus summum pastoris christiani exemplar eiusque vitam intimam delineare conatur (19—26). Sub finem introductionis litteratura Russica, quae theologiam pastoralem spectat. succincte percurritur et opera extranea, quibus scriptor usus est, enumerantur (pp. 27—29). In parte prima, cap. 1. scriptor ostendit, quomodo Christus, qua homo, se ad missionem pastoris praeparaverit. Primo quidem in Sacris Litteris videmus Christum iuvenem assidue Legi Divinae operam dantem, exercitantem humilitatem et oboedientiam (pp. 30—39). Cordi illi erat etiam solitudo et quies, ubi Patrem suum caelestem invocare consuevit, contemplatio naturae, atque vitae humanae consideratio. Inter educationem Iesu pueri et iuvenis corporalem et spiritualem erat semper harmonia perfecta (39—47). Unde eruitur, quam necessaria sit pro pastore christiano praeparatio ad sanctum munus suum. Licet gratia divina et pastoralis praxis plurimum efficiant, tamen quam primum oportet, ut pastor theoriam diligenter addiscat simulque assidue in se ipso perficiendo laboret. Proinde necessaria est specialis praeparatio ad vitam pastoralem, in qua scientia simul cum educatione spirituali quam strictissime sit unita. (47—60). Speciatim vero pastori curandum est, ut se ipsum perficiat, vitamque fere — asceticam ducat (жизнь готовящагося должна быть . . . аскетическая, почти монашеская p. 65). (pp. 60—67).

Cap. II. Sicut Christus puer in templo relictus (Luc. 2, 48—50) ostendit specialem Suam obligationem in domo Patris Sui esse, sicut apostoli a Christo vocati sunt, ita et pastor debet habere vocationem divinam, ut ipse cum Magistro Suo Caelesti dicere possit: „in eis, quae

Patris mei sunt, oportet me esse". Vocatio est condicio sine qua non muneris pastoralis (pp. 68—73). Vocatio debet esse duplex: una, quae est interna, quando nempe amor Dei hominem totaliter penetrat et homo ipse se ita Deo vocanti subdit, ut voluntatem Dei suam faciat (pp. 73—96 altera — vocatio ecclesiastica, quae diversis circumstantiis vitae, status, educationis vocatorum constituitur. Tales circumstantiae quattuor enumerantur: a) ortus ex familia ecclesiastica, b) educatio in seminario, c) interna dispositio et amor erga sacerdotium, d) voluntas episcopi (pp. 113—114). Tamen scriptor quamcumque ideam „levitismi" seu spiritum castae, ut dicunt, reicit (p. 103 et in nota). Tales circumstantiae tantummodo considerandae sunt ut signum voluntatis divinae, quae electum iuvenem speciali providentia protegit. (pp. 96—118).

Cap. III. Ex baptismate Christi eruitur divina officii pastoralis institutio et necessitas consecrationis per Spiritum Sanctum, quae in sacramento Ordinis conficitur. (pp. 119—140). Doctrina protestantium, quae negat gratiam in Sacramento ordinis conferri, omnino reicienda est. (pp. 144—150).

Cap. IV. Antequam munus suum pastorale Christus incipiat, a Spiritu in solitudinem ducitur, ubi triplici tentationi, nempe cupiditati carnis, cupiditati oculorum, superbiae resistit. (151—167). Cum omnes tentationes in nostra voluntate ultimatim nitantur, pastor, qui illis resistere cupit, oportet amorem proprium totaliter annihilet ac se ipsum divinae voluntati penitus conformet (pp. 168 -171). Nostra aetate pastores primae tentationi succumbunt, cum bona materialia magni aestiment credentes illa tamquam fundamentum vitae christianae necnon morum probitatis poni debere, cura spirituali omnino neglecta (pp. 171—176). Neque debet pastor Dominum tentare ab Ipso miracula petens, secus in secundam tentationis speciem continuo labetur. Non miraculis, sed influxu morali ipsius personae pastoris homines convertendi sunt. Proinde sacerdos nullo modo mediis externis fideles meliores reddere cupiat, sed ipse per suam propriam personam novam vitam in societatem introducere conetur (долженъ самъ вносить въ нее освѣжающую струю p. 181) pp. 166—181). Quam maxime tamen pastor a superbia abhorreat atque vanam gloriam fugiat. Haec tertia tentatio talis est, ut necessario omnes calamitates vitae spiritualis secum ducat. (pp. 181—187).

Pars secunda, quae „opus pastoris" inscribitur, eo tendit, ut munus pastoris sub triplici aspectu nempe magistri, animarum curatoris (врачъ душъ) et sacramentorum administratoris tractetur (cap. V., pp. 188—205).

Cap. VI. Christi praedicatio neque tempore, neque loco restringebatur, sed erat universalis (pp. 206—209). Ipse loquebatur cum hominibus sicut Pater cum filiis omni methodo scientifica reiecta (p. 208—212). Obiectum principale praedicationis Christi erat „Regnum Dei", quod idem omnino est ac „regnum caeleste" (contra Grigórij Petróv) eiusque Caput est Christus (pp. 212—217). Ut regnum Dei in terra denuo stabiliatur Christus de caelo descendit, in se assumpsit peccata nostra, iustitiae divinae satisfecit. Hoc modo peccatum delevit et gratiam Dei mundo redonavit (pp. 217—231). Hanc doctrinam Christi eiusque opus pastorale pastor christianus fidelibus exponere debet; at dogmata

evangelica a p e r i r e tantum potest, non e v o l v e r e. quia dogmatum evolutio ab ecclesia orthodoxa non agnoscitur (по православному ученію догматы не развиваются, а только могутъ быть раскрываемы p. 231). Dum pastor Christi doctrinam exponit, unice Dei gloriam salutemque animarum quaerat oportet. (pp. 231—232). Circumstantiae, in quibus pastor nostra aetate versatur, tales sunt, quae ab eo prae ceteris postulent doctrinae evangelicae puritatem, ut persona Christi in toto suo splendore reluceat. Caveat pastor doctrinae Christi humanas ac fallaces inventiones admiscere, sed tanquam veritatis columna ignaros doceat et rebelles arguat. (pp. 232—236). Ut praedicatio fructum afferat, verbum magistri indiget unctione et persuasione intima ita ut pastor veritates, quas praedicat, revera sentiat eisque tanquam cibo nutriatur. (236—240). Doctrina evangelii prorsus omnibus proponenda est; tamen caveat pastor, ne margaritas ante porcos proiciat. (240—244). Tanquam animarum curam gerenti pastori onus incumbit oves suas errantes ubique quaerere et omni cum diligentia eas corrigere (pp. 244—246).

Cap. VII. Analysi facta cap. 8, 3—11 evangelii Ioannis videmus in mundo esse continuam luctam bonum inter et malum, seu inter regnum Dei et regnum diaboli. Homo dum per paenitentiam ex uno regno, diaboli scilicet, ad aliud transit, non solum externe, verum etiam interne mutatur *(μετάνοια)* (pp. 247—254). Ex eodem loco eruitur pastorem posse ferre iudicium seu condemnare moraliter peccatorem eumque corrigere. (pp. 254—258). Talis peccatorum correptio debet niti in fundamento caritatis. Pastor debet corrigere in peccatore peccatum ipsum, non personam, diligenter perquirere omnes vel minimas peccati circumstantias atque ipsum peccatoris characterem, ne aliqua re neglecta loco remedii venenum animae apponat. Speciatim tota pastoris cura eo dirigenda est, ut c a r i t a t e conscientiam peccatoris transmutet, ut illlum amet tamquam ovem errantem paratusque sit animam suam ponere, ut illum salvet (pp. 258—286). Correptio paterna pastoris secundum diversa temperamenta hominum est dirigenda. Generatim quattuor temperamenta nominantur: sanguinicum, cholericum, melancholicum, phlegmaticum. Ipse Christus diverso modo agit cum singulis apostolis: cum Petro — sanguinico, Ioanne — melancholico, Thoma — phlegmatico, Iuda — cholerico (pp. 286—298). Inter animorum curam et sacramentorum administrationem nexus strictissimus deprehenditur (pp. 298—299).

Cap. VIII. Inter ista sacramenta praecipuum locum tenet eucharistia, ad cuius celebrationem pastor se quam piissime praeparare debet; ad quam praeparationem iuvat de passione Christi meditari (pp. 300—310). Omnia sacramenta intime inter se connexa sunt: proinde pastor, sicut bonus hortulanus, per sacramenta plantas i. e. animas fidelium sibi a Deo commissas curare debet, bonos palmites inoculando, noxios abscindendo (pp. 310—319).

Tertia pars continet ea, quae ad vitam pastoris pertinent, sive ad vitam individualem, sive ad ea, quae eius activitatem in mundo spectant.

Cap. IX. Christus lugebat cum lugentibus, gaudebat cum gauden-

tibus, breviter: semetipsum totaliter hominibus tradidit. Pastor, Christi discipulus atque imitator, eodem modo se gerere debet, ita nempe oves suas diligere, ut vitam suam pro illis ponere paratus sit. (pp. 320—325). Licet homini simplici talis virtus impossibilis sit, tamen pastori haec omnia per gratiam sacerdotii praestantur, quae sola efficere potest, ut pastor semetipsum abneget, talesque ei vires confert, quibus adiutus iugum suum facile gestare queat. Propterea catholici characterem indelebilem sacerdotio adscribunt (num recte agant, scriptor non dicit, sed videtur huic sententiae favere) (pp. 325—339). Specialis qualitas pastoris in connexione quadam intima cum Christo ponenda est. (pp. 339—344),

Cap. X. In relationibus pastorum ad invicem potiorem partem obtinere debet humilitas, quae omnes tendentias ad primatum excludat. (pp. 345—354). Magni quoque momenti est unitas a Christo tantopere desiderata, mutua fiducia et sustentatio, ut hoc modo melius viribus unitis diabolo ceterisque inimicis religionis christianae resistere possint. (pp. 354—367).

Cap. XI. Quod mundum spectat eiusque insidias, pastor in Christum, sicut Ipse in Deum-Patrem, semper sperare debet et nunquam animum amittere propter persecutiones, quas in mundo discipuli Christi patiuntur (pp. 368—387).

Cap. XII. In vita sua intima sacerdos est homo orationis. Oratio est eius panis quotidianus, aer, quem respirat. Ne usum orationis amittat, perpetuo in ea se exercitare debet (pp. 388 401). Orationem sequitur vita sancta, qua pastor aliis exemplum praebeat oportet. Vis exempli talis est, ut sine exemplo omnia, quae pastor dicit et facit, fundamento suo careant. (pp. 401—407). Quapropter pastor, cuius doctrina et vita inter se discordant, est petra scandali pro fidelibus suis omnique influxu salutari in societate caret. (pp. 407—418).

Conclusio comprehendit explicationem parabolae de bono pastore Ioann. 10, 1—16. 18. Scriptor ostendit discrimen inter pastorem verum et mercenarium (pp. 419—426).

Non possumus non salutare hunc librum magna cum eruditione conscriptum et, quod speciatim laude dignum est, cum unctione, qua scopus operis, i. e. Christi personam vivam in pastore ostendere, melius attingitur. Profecto non possumus consentire cum scriptore in illis locis, ubi ipse privilegia S. Petro apostolo data vel non agnoscit (pp. 130 et 192) vel tanquam remedia apostolo lapso applicata repraesentare conatur (pp. 81—84, cf. p. 190 nota et p. 305). Obscurum quoque est, quid sibi velit scriptor istis verbis: „Обращенные Имъ (т. е. Христомъ) слушатели и собесѣдники будутъ обращены не случайно, не чрезъ вторичное недоразумѣніе, какъ у католиковъ (?) съ ихъ угожденіемъ вкусамъ (?) но именно чрезъ утоленіе ихъ духовной жажды . . .“ p. 237. Item pars patristica non satis est evoluta, quod operi haud parum nocet. Ceterum auctor omnino catholice rem pertractat, neque auctores catholicos spernit, sed eis libenter utitur. Omnibus, qui theologiae pastorali student, opus hoc non parvo adiumento erit.

Dr. *Leonini*.

Христіанское Чтеніе. 1906.

E. Voroncov: Gospod' Iisus Ḫristos i Melḫisedek, car Salima (Dominus Iesus Chr. et Melchisedec, rex Salem, Hebr. VII., 1—4), I., 3—26. Auctor explicationem huius textus praebet. Secundum ipsum nec de urbe Salem nec de origine Melchisedec quidquam certi constat (p. 7). At quoniam Christus cum Melchisedec comparetur eique opponatur, necesse est Melchisedec non mystica persona, sed verus homo fuerit. Parallelismus inter Melchisedec et Christum non tam in nominis quam in muneris similitudine positus est. Melchisedec dicitur sine parentibus, sine genealogia fuisse, quia per Spiritum S. supernaturaliter regeneratus et a Deo ad fungendum sacerdotio speciali modo designatus erat idque aliter ac sacerdotes levitici, quorum munus carnalem ab Aarone originem requirebat, quique filios suos ut successores legitimos relinquebant (cf. praesertim p. 19). »Initium dierum et finis vitae« officii sacerdotalis exercitium adnotant, ideo »sacerdotalium«, respective »sacerdotalis« verba subaudiuntur (p. 21 sq.) »In aeternum« i. e. usque ad vitae finem sine filiorum successione (p. 24 sq.). »Assimilatus« dicitur secundum ea, quae superius explicata sunt.

Sub finem auctor — quibus rationibus adductus sit, non intelligitur — concludit: adiectivum »Summi« non necessario Dei attributum esse, sed epitheton ornans, — vini autem et panis oblationem nihil nisi oblationem donorum ab amico factam fuisse (p 26). Textus, quos citat, unde deprompserit, non omnino constat.

E. Kagarov: Religija drevnjago Egipta (Nonnulla de antiquae Aegypti religione I., 27—43, 226—238, 366—378. Cum documenta, quae de Aegyptiorum religione tractant, nondum omnia perlustrata sint, accuratam huius religionis historiam tradere hoc tempore impossibile est. Ideo Kagarov, principalioribus documentis, quae publicata sunt, comparatis, quaedam tantum momenta huius religionis evolutione tradere intendit. Secundum ipsum religio Aegyptiorum, sicut quaevis alia religio, licet quaedam e monotheismo elementa contineat, monotheistica non fuit. Evolutionis enim theoriam ad religionem quoque applicat.

E. Akvilinov: Ḫristianstvo i social-demokratija v otnošenii k sovremennym sobytijam (Christianismus et socialistica-democratia in relatione ad recentiores eventus) I, 27—43. Articulus hic nihil nisi popularis explicatio relationis inter christianismum et socialismum est.

I. Liḫnickij: O svjaščennyj sobor v Moskvě v XVI—XVII věkaḫ. (De sacris synodis saec. XVI.—XVII.). I., 71—93, 239—255, 437—453, 716—734.

Russica ecclesia, respective metropolis Moscoviensis ab a. 1459 ut independens, licet non de iure, sed saltem de facto se gerebat. At quo magis patriarchae Cpolitani iurisdictioni sese subtrahebat, eo magis potestas civilis in res ecclesiasticas sese ingerere coepit (p. 78 sq.), ecclesiaque ut institutum a gubernio civili dependens considerabatur. Ex altera vero parte cum saeculum XVI. et XVII., synodorum aurea aetas«, considerentur, oboritur quaestio, quid de horum saeculorum synodis iudicandum sit. Cui desiderio, a cl. auctore satisfactum est.

Paucis itaque de priorum saeculorum synodis narratis, synodorum saeculis XVI.—XVII. habitarum evolutionem et historiam tradit. Secundum auctorem — hac in re prof. Pavlov sequitur — »соборъ сталъ не столько органомъ дѣль, сколько органомъ государственнаго законодательства по дѣламъ церкви« (synodi non tam ecclesiasticarum rerum, quam civilis legislationis in rebus ecclesiae organum fuerunt. Inde ex hoc tempore receptum est, ut magnus dux non solum synodis praesideret, sed etiam quaestiones proponeret, quae ad internam ecclesiae competentiam spectabant (p. 442 sq.). Synodorum illis temporibus frequentia et evolutio ex metropolitarum de rebus ecclesiasticis cura, ex principum, qui sibi episcopos propensos reddere conabantur,

contra metropolitas pugna et maxime ex rebus socialibus eo temporis spatio vigentibus (81 sq.) explicanda est. Ut membra synodi, qui adesse debebant, soli episcopi considerabantur, inferior clerus non omnibus synodis aderat. Immo saecularis clerus tantum in tribus synodis praesens erat (p. 246, cf. p 244) Tempus convocandae synodi et membrorum numerus a temporis respectivi adiunctis nec non a quaestionis in synodo discutiendae indole dependebant (p. 245). Imperator cum magistratibus ex officii munere synodum visitabat (p. ...).

Auctor, quantum documenta edita permittunt, omnia quae ad synodi convocationem, membra, procedendi modum, alia id genus pertinent, singillatim pertractat. Pauca tamen adnotanda esse videntur. Auctor, similiter atque alii historici Russici, non decidit quaestionem, quomodo singulae illis saeculis synodi dividendae sint. In nonnullis enim synodis pauci aderant episcopi, nonnumquam 7 aut 8 (cf. p. 24...) at hisce non obstantibus pari in veneratione atque aliae synodi habentur. Confuse quoque loquitur, qualem vocem, decisivam an consultativam alii praeter episcopos in synodis habuerint.

I. Brilliantov: Obrazovanie anglikanskago duhovenstva (De intellectuali cleri Anglicani educatione) I., 94—111. Hic articulus Russicam versionem observationum E. Armand'ii in »Revue Catholique des Eglises.« 1905. No 2 depositarum, praebet.

K. Smirnov: Pravovoe položenie raskoła pri imperatrice Annė Ioannovnė (Iuridicus status schismatis (raskoł) tempore regiminis Annae f. Ioannis) I., 112—128. Ad opus suum, quod ad magisterii gradum obtinendum proposuerat, adnotationes addit.

M. Orlov: Čego trebuet istinnyj smysł avtonomii v otnošenii našiḫ akademičeskiḫ nauk? (Quae ad studiorum in Academia autonomiam requirantur), I., 129—136. Methodum in disciplinis disponendis servandam esse consulit.

Th. Makar'ev: Reforma duḫovno-učebnyḫ zavedenij i v častnosti duḫovnyḫ učilišč (De ecclesiasticarum scholarum reorganizatione). I, 137—157.

V. Popov: Alfred Ieremias. Babylonisches im Neuen Testament. Leipzig. 1905. I., 158—166. Relato sat late libri argumento eum omnibus commendat.

N. Nikol'skij: K voprosu o cerkovnoj reformė (Nonnulla ad ecclesiae reformationem spectantia). I., 177—203. — Anno 1905 mense aprili proposita sunt ab Acad. Petropolitanae professoribus postulata de rebus, quas ad ecclesiae Russicae reformationem necessarias esse ducebant. Ad tria autem capita reduci possunt: primo, ut in inquirenda christianae fidei veritate summa libertas permittatur; ideo annullanda est censura ecclesiastica nec non ius nonnullorum (i. e. hierarchiae), qui soli de rebus fidei decernunt, abolendum est; secundo: notio »conciliarii« iterum resuscitanda est populusque in regenda ecclesia particeps sit oportet; tertio: episcoporum in fideles potestas iuxta pristinae ecclesiae normam reformanda ac restringenda est; sacerdotibus quoque saecularibus ad ecclesiasticas praelaturas aditus pateat (p. 179 sq.)

Ad haec professorum Acad. desideria Nikolskij adnotationes suas addidit, quae huc fere tendunt: quaestio de forma regiminis ecclesiastici secundarii momenti est; — praeprimis enim spiritus evangelicus — qui nunc temporis desideratur — iterum in ecclesiam introducendus est. Nam sola veterum canonum resuscitatio ad finem intentum minime perducit parumque antiquae ecclesiae agendi modo concordat. Antiquitus enim non solum canones, si opus erat, mutabantur, verum etiam de rebus maioris momenti ut de fidei fontibus, s. canone, aliis, documenta id ipsum testantur (p 183 sq.). Immo in Russica ecclesia mutata regiminis eccl. forma nonnullae doctrinae mutabantur (p. 185).
»Вѣдь ни для кого не секретъ, что синодальная форма управленія вы-

зывала у насъ тяготѣніе и къ такимъ принципамъ вѣры, какихъ мы прежде не знали«. (Post Petrum M. synodalis ecclesia doctrinas antiquitati ignotas introducebat: p. 185) Recentiore tempore non episcopi, sed academiae fidei custodes et revelationis magistri merito reputantur (p. 185).

Ut autem ad evangelii spiritum aditus pateat, praeprimis duo in Russorum ecclesia observanda sunt: primo in rebus fidei summa cuique libertas permittatur; secundo ab omnibus, principaliter ab episcopis, veritas inquirenda est (p. 186 sqq., p. 196 sq.). Quae duo cum nunc temporis non habeantur, synodus legitima impossibilis est. De ecclesia vero synodali post Petri M. tempora confitetur: eius regimen canonibus adversari — ideo decreta ab ea emissa, etiam catechismum metr. Philareti perscrutanda esse, ut inquantum ipsa cum ecclesiae orthodoxae fide sint conformia (p. 202 sq.), manifestum fiat.

Secundum ipsum de rebus fidei decernunt non episcopi, sed academiae, cum recentiores episcopi sint »остались теперь сосудами благодати, но не вмѣстилищами ученія« (charismatis, non doctrinae possessores et custodes: p. 185). Quae de synodorum et ecclesiae infallibilitate tenet, protestantica sunt (p. 195 sq.). Et generatim magnus protestantismi influxus in auctoris disquisitione cernitur.

V. Uspenskij, Religija Oskara Uajl'da i sovremennyj asketizm (Oskari Wild religio et recentior ascetismus) I., 204—225. Uspenskij tradita Oscari Wilde religioso systemate in recentiorem ascetismum invehitur, utpote qui »odium mundi« a Christo praeceptum minime intelligat. Secundum Uspenskij revelatio, miracula, sancti non sunt sufficiens criterium ad discernendam veram a falsa religione (p. 218).

P. Iustinov, Thedovsěevščina pri žizni eja osnovatelja (De Theodosii systemate tempore eius vitae) I., 256—281, 391—414, 591—615. Annus 1771 communiter consideratur ut terminus a quo nova, fractio in raskol paulatim sese evolvebat. Iustinov ex actis sectae tum publicatis tum manuscriptis ostendit iam ipsum sectae fundatorem Theodosium (1665—1711) totum systema composuisse.

D. Abramović, K voprosu o reformě russkago pravopisanija (De reformatione orthographiae Russicae). I., 282—305. Auctor necessitatem ostendit esse veram, ut Russicus scribendi modus corrigatur et reformetur.

A. Rodosskij, Zapiska ob ustanovlenii eżegodnago prazdnovanija dnja osnovanija S.-Peterburgskoj duḩovnoj akademii, I., 306—312. Ab a. 1809, quo academia Petropolitana reorganizata est, dies eius fundationis celebratus non est usque ad a. 1865. Radosskij actus, secundum quos a. 1865 haec festivitas peracta est, prelo committit.

N. Pokrovskij, Želatel'naja postanovka cerkovnoj arḩeologii v duḩovnyḩ akademijaḩ (Desiderata quoad archaeologiam in academiis ecclesiasticis). I., 333—350. Pokrovskij, auctor solidi operis »Очерки рамятниковъ христіанской иконографіи исскуство. Стб. 1900 г.«, exposita archaeologiae ecclesiasticae in Russia evolutione, argumentis sat gravibus prolatis propriam disciplinae archaeologicae cathedram fundandam esse ostendit.

A. Brilliantov, Učenyja zamětki i pis'ma prof. V. V. Bolotova po perevodu bogoslužebnyḩ knig na finskij jazyk. I., 379—390; 671—696. Bolotov, cum commissio specialis ad vertendos libros liturgicos in linguam finlandicam instituta esset, animadversiones suas hac de re huic commissioni mittebat. Quas animadversiones Brilliantov cum adnotationibus suis publicat.

N. Glubokovskij, Ellinskoe obrazovanie sv. Apostola Pavla (De s. Pauli in litteris Graecis educatione) I, 350—361, 499—532, 651—670, 844—857; II, 3—24.

Secundum Glubokovskij Iudaei in tantum eruditionem in Graecis litteris tempore apostolorum respuebant, in quantum hae litterae religioni revelatae repugnabant vel eam oppugnabant. Immo lingua Graecae scientiarumque Graecarum cultura apud eruditos Iudaeos magni habebatur. Quare etiam apostolus Paulus, qui Tarsi incola et civis Romanus erat, hanc eruditionem minime negligere potuit, — id quod Glubokovskij per longum et latum ostendit. Maxime notanda sunt quae Glubokovskij de s. Pauli civitate Romana habet.

M. Cel'cov, Hristianstvo i politika (De christianismo et rebus politicis) I. 415—436. Ex religionis christianae ratione auctor ostendit eam ad res civiles indifferentem esse non posse. Ideo si res civiles a religionis principiis regantur, quamvis societatem quam maxima pace et prosperitate gaudere.

A. Bronzov, K voprosu o vegetarianstvě (Quaedam de vegetarianismo) I, 454—462. Ad rationes physiologicas, quas El'pe (L. K. Popov) tractat, Bronzov motiva ethica addit, quibus hominibus carne utendum non esse persuadere conatur.

N. Pokrovskij, O měrah k sohraneniju pamjatnikov cerkovnoj stariny. (De antiquarum rerum conservandarum ratione) I, 471—498. Auctor rationibus, quibus res antiquae usque ad praesens tempus conservabantur, enarratis, ut id efficacius fieri possit, etiam sua placita proponit.

P. Žukovič, Arhiepiskop Meletij Smotrickij v Vil'ně v pervye měsjacy poslě svoej hirotonii (arch. Meletius Smotrickij, quid Vilnae primis mensibus post suam consecrationem egerit) I, 533—551, 697—715, 858—877. Inter episcopos a patr. Theophane a. 1620 ordinatos fuit Meletius Smotrickij, archiepiscopus Poločensis. Is sub finem a. 1620 Vilnam proficiscitur, unde ad orthodoxos varias in regiones epistolas mittit, quibus unionem in periculum adduxit. Inde tamen a 6. Febr. 1621 ep. Smotrickij cum asseclis utpote sine regis approbatione a patriarcha consecratus, in iudicium citatur et 28. martii 1621 a metr. Rutskij excommunicatur. Quos eventus auctor usque ad 16. Iunii 1621 — nonnumquam minus accurate — describit.

M. Sokolov, Gruzinskij monastyr' v Vizantii (De Iberorum monasterio sito in territorio Byzantino) I, 552—579; II, 570—585. A. 1084 fundavit Gregorius Pacurianus († 1086), μέγας δομεστικὸς δύσεως, pro solis Iberis monasterium in honorem Dormitionis B. M. V. iuxta pagum Stenimach prope Philippos in Bulgaria. Fundator Pacurianus pro monachis specialem τυπικόν iuxta typicon monasterii Cpolitani. μόνη πανάγίου, composuit monachosque a cuiusvis potestatis tum ecclesiasticae (etiam patriarchalis) tum civilis iurisdictione exemit. Cuius typici regulas auctor communicat.

E. Akvilonov, O nedozvolitel'nosti služenija pravoslavnym duhovenstvom pannihid v hramah po usopšim inověrcam-hristianam. (Sacerdotibus orthodoxis officium defunctorum pro mortuis non orthodoxis celebrare non licet) I, 580—590. Akvilonov, cum eadem de quaestione in Церк. Вѣст. (1905, Nr. 35) scripsisset, tres contra eum oppugnantes V. A. Sokolov, A. Grinevič, P. Malyhin, insurrexerunt. In praesenti dissertatione eandem ac prius defendit opinionem id est officium defunctorum pro mortuis non-orthodoxis celebrare non licere. Ecclesia enim est societas non solum, ut volunt Protestantes, interna, sed etiam visibilis, externa p. 581. Et si pro vivis non-orthodoxis orat, id propterea facit, ut eos in sinum suum attrahat, — quoad mortuos vero id fieri nequit. Quodsi nullus canon, qui id prohibeat, ostendi potest, id inde explicatur, quod Patres de mortuis nihil decernebant, sed solum eos misericordiae divinae committebant (p. 599 sqq). Verum privatim cum non-orthodoxis, immo privatim et pro mortuis non-orthodoxis orare licet. (p. 591 sqq).

V. Roždestvenskij, Iz čtenij po hristianskoj apologetikě (Praelectiones de apologetica christiana) I, 629—650, 823—843. Secundum auctorem apologeticae christianae finis est, scientifice illustrare et defendere dogmata fundamentalia fidei christianae et morum. Eo autem ab apologia (defensione) christianismi communi differt, quod in apologetica dogmata christiana non solum defenduntur, sed quod id scientifico modo fit et quae res et qua ratione defendendae sint ostenditur. Talem autem tractandi modum possibilem esse auctor ostendit eo quod systemata Kant et Comte oppugnat.

M. Čel'cov, Pravoslavnoe pastyrstvo i obščestvennaja dějatel'nost' (Clerus orthodoxus et res sociales) I, 725—747, 878—888. Ex religionis christianae notione et ex historia ecclesiastica auctor ostendit clerum orthodoxum praesertim nunc temporis posse et debere sese rebus socialibus immiscere easque secundum Christi spiritum illustrare ac regere.

A. Vysokoostrovskij, O pravě duhovnyh akademij prisuždat' učenyja stepeni po filosofskim naukam I, 748—777. Auctor omni ratione evincere conatur convenire, ut academiae ecclesiasticae ius et potestatem habeant discipulos suos doctorum philosophiae gradu ornandi.

I. Sokolov, Bogoslovskija i svjaščenničeskija školy na pravoslavnom grečeskom Vostokě (De scholis theologicis et clericalibus in orthodoxo Graeco orienti) I, 778—791, 889—908; II, 99—115, 234—253, 391—413 Auctor scholarum recentiorum in patriarchatu Cpolitano evolutionem et statum describit. Ex omnibus scholis solum quae fundata est a. 1844 in insula Chalki prope Cpolim, externis academiis similis est.

A. Brilliantov, Proishoždenie monofisitstva (De monophysitismi origine) I, 793—822. Alexandrini, ut Athanasius et praesertim Cyrillus Alex., scripta refutabant, quae Apollinarii factio mitior sub orthodoxiae nomine divulgabat. Et licet Cyrillus ea catholico sensu explicare conatus sit, tamen nonnulli termini, ut μία φύσις errori viam pararunt. Ex altera vero parte, cum Nestorii praedecessores Diodorus et Theodorus nondum damnati essent, contra terminos, δύο φύσεις' dubia movebantur. Quo ex duplici fonte Monophysitismus ut rivulus sponte sua scaturivit.

L. Brodskij, K voprosu ob edinověrčeskom episkopě (De unius-fidei sectantium quaestione) I, 909—930; II, 116—132. Unio sic dictorum ‚raskolniki' cum ecclesia orthodoxa (единовѣрie) innititur condicionibus, quas a. 1800 Moscov. metr. Platon composuit. Ex illo tempore raskolniki, qui cum orthodoxis uniti erant, sacerdotes, qui ab orthodoxis episcopis ordinati erant, recipiebant. A. 1864 ac 1905, ut suos proprios episcopos haberent, petierunt. Ideo 6 apr. 1864, s. synodus episcopos, quid ipsi hac de quaestione sentirent, interrogavit. Ex episcopis duodecim id ecclesiae orthodoxae legibus repugnare responderunt, decem vero assentientes rescripserunt. Quorum episcoporum responsis adductis auctor suam opinionem profert. Secundum ipsum tota lis sic componi potest, ut praedicti raskolniki unum episcopum habeant, qui non, ut voluerunt orthodoxi episcopi in suis ad s. synodum responsis suam dioecesim habeat, sed s. synodo assistat et unionistarum curam spiritualem gerat.

P. Smirnov, Pervyja popytki raskol'nikov priobrěsti arhiereja (De primis eorum, qui raskolniki vocantur, conaminibus habendi proprium episcopum) II. 41—78. Nonnulli raskolniki inde iam ab an. 1730 orthodoxis episcopis, ut sibi proprium episcopum ordinarent, expetebant. Quae conamina documentis publicatis auctor describit.

E. Voroncov, K izjasneniju psalma 103 (104), 4 (Ad exegesim ps. 103 [104], 4): Ex contextu et grammatica Hebraica auctor ostendit

ante verba ἀγγέλους et λειτουργούς articulum τοὺς adesse debere; ex V. Testamento, contextu, Patrum explicatione, angelos stricto sensu sumendos esse evincit.

V. Verjužskij, Sěverno-russkoe prihodskoe duhovenstvo v koncě XVII věka (De boreali clero curato orthodoxo in fine saec. XVII) II, 79—98, 285—301, 425—441.

A. 1628 fundata est dioecesis Holmogorskaja (Холмогорья). Primus episcopus designatus est Athanasius. Cuius dioecesis cleri tum quoad scientiam tum quoad mores statum atque episcopi conamina ad clerum erudiendum vitiaque praesertim ebrietatem tollenda, auctor exponit.

K. Harlampovič, K biografii Veniamina, arhiepiskopa irkutskago (De vita Benjamin, archiepiscopi in urbe Irkutsk II. 133—155, 302—310, 442—459. Benjamin, (Basilius Ant. Blagonravov) natus est 1825. Acad. in urbe Kazan absolvit 1850; dein per octo annos historiam ecclesiasticam in eadem academia tradidit. A. 1862 episcopus ordinatus est; a. 1871 archiepiscopus in urbe Irkutsk factus est, ubi usque ad mortem (1892) permansit. Inde ab a. 1862 totus quantus missionibus inter paganos habendis occupatus erat et ita prospere laboravit, ut per triginta annos cum sociis suis fere 40.000 infideles ad christi fidem adduxerit. Cuius episcopi vitam, labores et opera auctor in praesenti articulo recenset.

P. Žukovič, Zaporožskie getmany Borodavka i Sagajdačnyj v svoih poslědnih cerkovnyh i političeskih dělah. II., 189—212, 341—369. Duces Borodavka et Sahajdačnyj, cum Polonis cum Turcis et Tataris ad Chocim bellum gerebant, Cozacorum exercitui praefuerunt. Uterque dux curavit, ut orthodoxi episcopi a patr. Theophane sine regis consensu consecrati ab eo approbationem et iura acciperent, quam duplicem utriusque actionem auctor describit.

P. Smirnov: Načalo bezpopovščinskoj polemiki po voprosu o brakě, II, 213—233, 370—390, 669—695. Ex iis, qui raskolniki audiunt, alii primis sectae suae annis sacerdotium respuebant. Hi ut sectae suae adhaerentes virginitatem servarent, curarunt. Haec eorum conamina et disceptationes, prout primis temporibus locum habuerunt, Smirnov narrat atque simul duo documenta, quae hanc quaestionem respiciunt, edit.

P. Iustinov, Rjapinskij period v istorii thedosěevščiny, II., 696—714. Raskolnikorum factio, quae a Theodosio originem ducit, inde ab a. 1712—1719 in pago Rjapin commorabatur. In praesenti articulo eorum vita, doctrina, alia id genus evolvuntur.

M. Grigorevskij, Značenie blagodati Božiej, věry i dobryh děl čelověka dlja opravdanija ego pred Bogom, po r. katoličeskomu učeniju (Quid gratia Dei, fides, bona opera in hominis iustificatione secundum Rom. catholicam doctrinam valeant) II, 254—284, 414—424, 555—569.

G. quid catholici de gratia, fide, bonis operibus teneant ac doceant, inquirit. Ex catholicis theologis auctor nullos alios novit nisi Bellarminum, catech. Rom., Perrone; aliorum enim nonnisi nomina citat vel eorum doctrinam ex protestantium aut orthodoxorum libris exponit. Immo et illorum trium, imprimis catech. Rom. et Bellarmini doctrinam ita evertit, ut absurda illis attribuere non timeat. Quare mirum esse sane non debet, si in catholicorum doctrina innumeras inveniat haereses (Krome iskažennago učenija o sv. Duhě, katoliki obnarodovali ešče eretičeskij dogmat o neporočnom začatii Božiej Materi, nepravil'no učat o Sv. Pisanii, otnimaja ego u mirjan, iskažajut učenie drevnej cerkvi o tainstvah, lžeumstvujut v učenii o cerkvi, usvojaja prinadležaščuju ej nepogrěšimost' odnomu papě, i pogrěšajut v učenii ob opravdanii i spasenii čelověka) (p. 255.).

Ex singulis, quae de catholicorum doctrina quoad gratiam, fidem et bona opera tradit, aliquid exhibebimus.

Secundum auctorem catholici docent, cum homo iustificatus bona opera exerceat, Deum erga eum debitorem constitui (p. 256). Licet Christus pro omnibus mortuus sit, tamen nemo nisi is fructum ex Christi passione consequitur, cui eius merita applicantur (p. 257). Ex Tridentino (sess. VI., praesertim cap. XVI.) et ex theologorum catholicorum explicatione concludit secundum catholicam doctrinam redemptionem esse superfluam (Vsmatrivajas' bliže v privedennyj nami dekret Tridentskago sobora i iměja v vidu sočinenija katoličeskih bogoslovov, my nahodim, čto logičeskim slědstviem i vyvodom iz katoličeskago vozzrěnija na pervorodnyj grěh javljaetsja sovsěm uže nehristianskaja mysl': opravdanie naše v tom vidě, kak ono soveršenno Hristom, soveršenno izlišne) (p. 259). Dein inter hominem in statu naturae purae et hominem lapsum catholici nullam asserunt esse differentiam (p. 261 sq.). Catholicorum opinio de disharmonia inter animam et corpus hominis in statu naturae purae positi logice statuit Deum peccati auctorem esse (p. 262.). Etenim »si Deus dedit legem, quae nonnisi bonum praecipiat, et hominem donavit libertate, qua pari modo bonum et malum velle possit, Deus inconsequenter agit et mali auctor iure merito dici potest (p. 264). Stricte loquendo catholici peccatum originale non agnoscunt (Sobstvenno pervorodnago grěha katoličestvo ne priznaet) (p. 263), quia peccatum originale etiam in depravatione naturae humanae in naturalibus consistit (p. 265), id quod catholici admittere nolunt. Cum vero peccatum originale putent catholici in sola gratiae amissione consistere (p. 265), ideo in eorum opinione redemptio prorsus superflua est (p. 265 sq.). Immo et gratia originalis, quam catholici statuunt, nonnisi externum adiumentum homini additum est (p. 266), quod a catholicis tali ratione concipitur, ut illud peccati ab Adamo commissi causam esse recte concludi possit (Učenie rimskoj cerkvi o pervobytnoj blagodati, pri poslědovatel'nom ego razvitii, pripisyvaet toj že blagodati vinu padenija čelověka) (p. 267). In canone 9. sess. 6. Tridentini Semipelagianorum sententiam, quae docet hominem propriis viribus ad gratiam Dei sese disponere, contentam esse statuit. (V 9 kanoně 6 sessii jasno govoritsja čto čelověk dolžen sobstvennoju voleju prigotovljat' i raspolagat' sebja k prinjatiju blagodati) (p. 270). Tridentini decreta de gratia contradictionibus plena sunt (p. 271). Secundum Trid. doctrinam gratia antecedens nonnisi nominalis est (p. 272), gratiae vero concomitantis munus est hominem, qui bene velle incipit, adiuvare (p. 272). Tridentini doctrina (sess. V.), quae statuit concupiscentiam in homine baptizato remanentem non esse peccaminosam proprio sensu, s. scripturae (Paulo) repugnat et ludicra est (naivnaja), nam, si concupiscentia non est peccatum, virtus est (p. 274).

Secundum catholicos, qui »opus operatum« in sacramentorum operatione statuunt, sacramenta sine omni hominis cooperatione, modo mere mechanico (p. 275 sq.) et magice (p. 276. 281) gratiam sacramentalem producunt. Catholici autem suam de »opere operato« theoriam inde sumpserunt, quod posuerant hominem non teneri omnibus viribus Deo adhaerere (nam kažetsja, čto ona (teorija) est' slědstvie toj juridičeskoj, zakonničeskoj točki zrěnija, s kotoroj katoličestvo voobšče razsmatrivaet svoi otnošenija k Bogu i pri kotoroj čelověk možet sčitat' sebja kak by vpravě ne prinadležat' Bogu vsěm serdcem i pomyšleniem) (p. 280 sq.).

Catholici et orthodoxi in fidei explicatione eo inter se differunt, quod orthodoxi fidem vivam et efficacem concipiunt, catholici vero mortuam (p. 416). Et ad orthodoxorum fidei explicationem magis accedit protestantium, quam catholicorum explicatio, cum sec. orthodoxos fidei obiectum sit praesertim misericordia Dei, et fides resideat in voluntate, atque assensus non ad intellectum sed ad cor referatur (p. 418). Secundum catholicos fides potest esse viva, etsi mores sint

pessimi (p. 423); quare fides in iustificatione non multum valet (ona imèet niètožnoe značenie v opravdanii) (p. 424).

Perverse quoque catholici de bonis operibus sentiunt (nravstvennaja dějatel'nost' čelověka ponimaetsja v katoličeskoj cerkvi grubo-mehaničeski, v smyslě summy vněšnih postupkov), cum secundum eos bona opera nonnisi virtutis internae mechanica quaedam complementa sint (p. 556). Supererogatoria catholicorum opera simili ratione ac protestantes explicat (cf. p. 563 sqq.), ita tamen, ut etiam apertos errores committat. E. g. in cap. 14. sess. 8. Tridentinum damnat sententiam, quae in poenitentia simul cum culpa omnem poenam idque semper remitti dicit (»numquam«) — auctor tamen concludit post omnem peccati remissionem semper (vsegda) poenam remanere (p. 566 sq.).

Totum vero opus ita concludit: u blagodati i věry katoličeskaja cerkov otnjala počti vsjakoe značenie i silu v opravdanii. Věda tol'ko znakomit hristianina s Bogom. Blagodat' pomagaet liš' emu v ego samostojatel'noj dějatel'nosti. I tol'ko eta poslědnjaja imèet vse dostoinstvo v dělě opravdanija: čelověk sam načinaet ego, sam i zakančivaet (p. 569). (Secundum catholicos gratia et fides fere nihil valent in hominis iustificatione; homo ipse propriis viribus gratiae et fidei munus exercet.)

V. Serebrenikov, Vozraženija Lejbnica protiv filosofii Dekarta (Leibnizii in Cartesii philosophiam animadversiones) II. 487—516. Serebrenikov inquirit de Cartesianae philosophiae in Leibnizium influxu, de utriusque philosophiae differentia nec non, in quo utraque philosophia emineat idque maxima ex parte ex ipsius Leibnizii operibus

E. Voroncov, K voprosu o citacii 39 (40) psalma v poslanii k Evrejam (De citatione ps. 39/40) in epistola ad Hebraeos II, 517—533. Secundum auctorem v. 2—8 c. X. ad Hebr. referuntur ad munus Christi messianicum et ingressus in mundum initium operis messianici designat.

K. P. Tylc, Napravlenija razvitija v častnyh religijah i v gruppah srodnyh religij (De evolutionis ratione in particularibus religionibus) II, 534—554. Quarundam religionum indole characteristica annotata evolutionem cuiusvis religionis particularis in eo sitam esse dicit, quod diversae res diversique influxus evolvuntur idque independenter ab invicem, donec tandem differentiae tollantur atque harmonia plena efficiatur. Quae de V. T. post captivitatem Babylonicam doctrina deque fidei ad rationem relatione dicit, rationalismum spirant. Quomodo evolutio ad religionem christianam applicanda sit, manifestum non est.

F. I. Jankovskij, O preobrazovanii russkoj pravoslavnoj cerkvi (De Russicae orthodoxae ecclesiae reorganizatione) II. 621—643, 801—831. Ut Russica ecclesia perfecte reformari possit, auctor sequentia, ut executioni mandentur, consulit: separatio ecclesiae a gubernio utpote necessaria perficienda est, — dioeceses multiplicentur (sint pro Russia 2000) — episcopus a laicis eligatur, quae electio a civili gubernio approbetur, — in electione cum episcopi tum inferiorum eccl. ministrorum potius ad morum sanctitatem, quam ad doctrinam attendendum est, — episcopi autem singuli plene ab invicem sint independentes, — quivis vero episcopus degradationis processu excepto similia iura ac nunc s. synodus possidet, habeat, — episcopi possunt esse uxorati — decanorum officium tollendum, — parochus, cuius subditi 100 numero non excedant, ex ipsis parochianis eligatur, — episcopus et inferior clerus non necessario habere debent eruditionem theologicam, scholae ecclesiasticae ac seminaria extinguenda sunt, — metropolita ac patriarcha nullam praecedentiam nisi honoris habeant, clerus rebus, quae ad

gubernium spectant, sese ne immisceat, — officium ecclesiasticum et ieiunium abbreviandum ac mutandum est.

A. Kotovič, Čerty i uslovija razvitija russkoj bogoslovskoj mysli v epohu Nikolaja I. (De indole et condicionibus evolutionis studii theologici tempore Nicolai I) II, 644—668, 854–877. Auctor ex scriptorum eius temporis operibus, quid Russi tunc de rebus ad religionem pertinentibus senserint quaque ratione eorum opiniones evolutae sint depingit.

V. Popov, Hristianskaja ljubov' kak istinnoe osnovanie i cěl' čelověčeskoj žizni (Caritas christiana ut fundamentum et finis vitae humanae) II., 715–731. Caritatis christianae dotibus enarratis ex rebus irrationalibus, ex hominis natura et ex s. scriptura concludit caritatem christianam esse vitae humanae fundamentum ac finem.

P. Levitov, O sčastii (De felicitate). II, 732—743. Ut felicitatem quis hisce in terris assequi possit, sequentia ei praestanda sunt: quae in vita eveniunt, aequo animo tractare, — vitam in quadam optimismi luce acceptare, – ad praesentia magis, quam ad ea, quae in futurum evenire possint animum attendere, – quam minimam rerum externarum indigentiam habere.

Arhim. Mihail, Sumašestvie kak povod k razvodu (Mentis aberratio sufficit ad vinculum matrimoniale dissolvendum) II, 832—853. Commissio, quae ad legum civilium codificationem instituta est, proposuit, ut perfecta mentis aberratio ad matrimonium solvendum sufficiat. Arch. Michaël a commissionis rigorismo abhorrens consulit, ut etiam periodica mentis aberratio, epilepsis et melancholia disrumpere possit vinculum matrimoniale.

M. Posnov, K voprosu ob istočnikah hristianskago věroučenija i zadačah ego (De fontibus christianae fidei eiusque fine) II., 773—800. Secundum auctorem theologo quoad religionis christianae fontes, i. e. s. scripturam et traditionem haec praestanda sunt: primo debet illas intelligere et, quid illae doceant, scire; secundo ostendere debet illarum pulcritudinem atque in vitam influxum; tertio debet eas defendere.

N. Nikol'skij, O prepodavanii patristiki v S. Peterburgskoj duhovnoj akademii v 40–50 godah XIX. stolětija, II, 878—888. Anno 1841 inducta est specialis cathedra pro patristica in academia Petropolitana. Huius disciplinae prima fata ex scriptis P. Kolossovskij auctor enarrat. *M. H.*

Vladimir Solov'ev: **Россія и вселенская церковь** (Rossija i vselenskaja cerkov'). Переводъ съ французскаго (La Russie et L'Eglise universelle). Russia et ecclesia universalis. Liber versus e Francogallico: La Russie et L'Eglise universelle. Cracoviae. Typographia V. L. Anččic et Soc. 1904. 8⁰ pag. 222.

Liber I. De religionis Russiae et Orientis christiani statu. In capite I. exponitur narratio Russica de s. Nicolao et Cassiano et eius applicatio ad ecclesias divisas. Ss. Nicolaus et Cassianus Dei iussu in terram profecti sunt, ut res terrenas cognoscerent. Perambulantes terram vehiculum viri, in luto infixum, conspexerunt. S. Nicolaus quidem virum infelicem adiuvit et hinc non solum laudatus est a s. Petro sed etiam praemio donatus, ut festum suum bis celebraretur singulis annis ipseque post s. Petrum in Russia maximi fieret; s. vero Cassianus, qui veritus, ne alba vestis macularetur, nullam manum moverat, solum semel quarto quoque anno (29. Febr.) festivitate laetatur. „Ecclesia occidentalis, missioni apostolicae fidelis, luto vitae quotidianae immergi non timebat. Sola

per longum tempus, immo per integra saecula iura legesque servare artesque colere docens, gentibus barbaris sui iuris tenacibus, institutis moribusque incultis, tum de rebus externis, tum de spirituali animorum cultura sedulo providit. Operi admodum difficili velut s. Nicolaus vehiculo in via incumbens, non tam servavit sanctimoniam atque innocentiam quam genus humanum miseriis suis eripuit.

E contra ecclesia orientalis dedita ascetismo rigido et mysticismo contemplativo, neglectis interim rebus politicis officiisque socialibus, quae omnia maximi sunt pro hominibus momenti, uti s. Cassianus in paradiso praeprimis sine macula in veste apparere cupiebat. In occidente ecclesia omnibus viribus bonum quodvis amplectebatur: hic in oriente prae amore et timore amittendae castitatis caritatem dimittebant. Qui inter utramque ecclesiam dissensus etiam causa remotior est eius divisionis atque consistit in dissimili ipsius vitae spiritualis idea. Haec idea in se non erronea sed incompleta apparet (pag. 7—8). Christianus orientalis solum orat: occidentalis vero et orat et laborat. Uter est verus Christianus? (pag. 8). Monachi s. montis Athonis exemplar sunt ecclesiae orientalis orantis, ei ad imitandum propositum. Sed ubi est ecclesia laborans, quam Christus condidit, et cui exemplum ipse orans et laborans dedit? Non exuere nostram naturam orientalem sed complere, non relinquere propria sed assumere communia opus est Nostrum est, veritatem facilem et necessariam agnoscere, veritatem illam, orientem solum partem esse ecclesiae universae seu catholicae, et partem absque centro in se, quod a providentia in occidente locatum, cuique nos cum proprietatibus nostris iuncti et iustitiae caritatique satisfaciemus et ulterius in omni disciplina spirituali et in omni actione sociali progrediemur. Multum abest, ut s. Cassianus alius omnino homo contemptorque vestis immaculatae fieri debeat, dummodo defectum proprium compleat. Strenuum fratrem suum occidentem non ira persequi, sed socium eum potius ducemque in via perficienda sumere debet (pag. 10—11).

In II. cp. tractatur sententia illa, quae occidentem aberrasse dicit ac Russiam sibi sufficere secundum illud: In Oriente lux est, affirmat. Disputatur dein de condicione Russiae in Europa a providentia assignata, et concluditur, modernos sibi huius condicionis non esse conscios.

In sequentibus capitibus maiori brevitati studebimus, summas tantummodo res attingentes, paucis exceptis.

III. cpte statuitur magnum discrimen inter populum Russicum eiusque scholam theologicam. Quae orthodoxis sancta sunt, valent etiam pro catholicis, et quod populus orthodoxiam habet, idem est ac si haberet fidem catholicam. Tempore, quo Russi a Constantinopolitanis fidem susceperunt, Graeci quidem adhuc Romae addicti erant, sed iam corrupti particularismo nationali, cui patrocinabatur patriarcharum ambitio, imperatorum ratio politica, doctrinae denique scholarum theologicarum. Dum clerus et scholae placita erroresque Photii ac Caerularii secuti, schisma illud deplorandum invenerunt, ipse populus Russicus fidem integram servavit. Essentia orthodoxismi consistit in negatione „filioque,“ imma-

culatae conceptionis (quamquam Russi Deiparam „preneporočnaja“ h. e. immaculatam per excellentiam nominant), primatusque papae. Quam triplicem negationem a nulla auctoritate spirituali, quae ab omnibus ut suprema esset agnita, sancitam esse, auctor fusius persequitur. Nec ullum concilium oecumenicum doctrinam oppositam catholicorum damnavit. Maxime apud Russos auctoritas papae odio habetur et papam arbitrantur inimicum Orientis! Sed quid volunt loco papae? Conciliumne oecumenicum? Iam mille annos nullum in Oriente celebratum est neque secundum Philaretum Moscoviensem ibi fieri potest. Neque s. Synodus Petropolitana nec patriarcha Constantinopolitanus possunt esse caput universae ecclesiae. Quapropter alternativa relinquitur, aut affirmare cum sectis extremis, ecclesiam proprietatem divinam perdidisse, aut caput in Occidente agnoscere.

Capite IV. agitur de dissidentibus in Russia, de vera causa schismatis, et quid Philaretus Moscoviensis nominet ecclesiam universalem.

Primum ad obtinendum statum religiosum meliorem in Russia est, ut postuletur ecclesia independens a caesaropapismo, quae cum populo omnem vitam socialem et politicam participet, ecclesia libera auctoritate pollens et vigens. Adhuc desideratur vera administratio spiritualis in ecclesia Graeco-russica. Quare dissidentes aliqui aperte affirmarunt, veram ecclesiam anno 1666 de mundo evanuisse, Russiam vero vivere sub spirituali imperio Antichristi, Petropoli residentis. — Summa doctrinae Philareti Mosc. est: ecclesia universalis continet omnes ecclesias particulares, dummodo servaverint, sicut Russica, prae reliquis puritatem doctrinae divinae: huius autem iudicium solum penes Spiritum s. est. De vinculo visibili et coniunctione mutua sociali nihil curat vel potius ea negat. —

Omissa refutatione opinionum slavophilorum (cp. V.) atque tristi servitute ecclesiae Russicae sub iugo caesaropapismi gementis (cp. VI.) pauca de officiali eius administratione (cp. VII) depromemus.

Aksakov ea de re fusius disserit, quorum summam attingemus. — Ecclesia orthodoxa administratur per s. Synodum, cuius membra supremo procuratori civili vel militari subiecta, imperator nominat. Praeterea etiam episcopi secundum placita s. Synodi designantur. Similiter etiam gradus hierarchici prout gradus militares dividuntur (metropolita respondet marescalco, archiepiscopus generali divisionis, episcopus generali brigadae). Paulus I. merita cleri consequenter ordine militari praemiari consueverat. Hinc missio quoque cleri naturâ suâ inservit mediante procuratore potestati civili. Solum vi orthodoxia servatur in possessione sua. Transgressores sistuntur speciali iudicio et in Sibiriam relegantur. Pogodin, historicus Russicus concessit, promulgata libertate conscientiae dimidiam partem populi eamque meliorem religionem catholicam amplexuram esse.

Tribus ultimis capitibus l. l. (cp. VIII — X) agitur de communione ecclesiae Russicae cum Graeca, et hanc unionem nullam esse demonstratur. Anno 1885 imperium Russicum manifeste declaravit, ecclesiam orientalem potestatem suam in manus imperatoris tradidisse-

Quae plane sunt infallibilitas imperatoris et caesaropapismus. Neque patriarchae Constantinopolitanus et Hierosolymitanus ultra suas ecclesias proprias agnoscuntur, quamvis id saepe appetierint. Hinc orientales ecclesiae nullum commune caput sive centrum habent.

L. II. „Monarchia ecclesiastica a Iesu Christo fundata" continet cp. X—XV., quibus potissimum divina institutio primatus eiusque ad s. Petrum eiusque successores traditio tractatur; idem historice probatur speciatim ex relationibus, quae inter concilia oecumenica et summos pontifices exstabant. Commemoramus obiter synodum Ephesinam, in qua legati papae iudicio super Flavio enuntiato contradixerunt (cp. XIII.), et Chalcedonensem, quod concilium monophysitismum damnavit (cp. XIV). Merito doctrina s. Leonis M. de primatu exhibetur ac per fratres Graecos confirmatur.

Haec summa libri doctissimi scriptoris Russici. Liber sane maximi momenti est in deliberanda quaestione unionis utriusque Ecclesiae. Scriptor Russicus omnino constitit in fundamento religionis catholicae, discrimina explicavit naturali modo et viam unionis adipiscendae designavit. Qui liber ut propter excellentiam atque momentum suum in omnes linguas non solum Slavicas verum etiam alias vertatur optandum est.

Fr. Žundálek.

Russkij arhiv. Moskva 1906.

Zapiski arhiepiskopa Hersonskago *Nikanora*. P. 321–327.

Nicanor archiepiscopus in memoriis suis exponit de quibusdam episcopis, quibuscum usus ei fuit ab a. 1889—1890 Petropoli, quo tempore sessionibus synodi intererat. Imprimis agitur de Isidoro Petropolitano, Platone Kioviensi metropolitis; item de Ioannikio metropolita Moscoviensi et Alexio archiepiscopo Litthuanico. Inter alia notanda sunt correctio librorum liturgicorum, quae illo tempore a Synodo suscepta erat, sed numquam ad finem perducta est (p. 328. 330) et iubilaeum quinquagenarium adnexionis Ruthenorum ad ecclesiam Russiae a. 1839 factae (322. 324. 340. 350). Dum de sollemnitate hac agit N. in orationem a Platone metropolita habitam acriter invehitur (344–345). Hic enim cum de Ruthenis ecclesiae Russicae unitis exponeret, ecclesiam catholicam et orthodoxam non propter rationes dogmaticas, sed propter res parum intellectas (nedorazumĕnija) scissas esse dixit; quapropter omnes religiones bonas esse, ecclesiam vero catholicam sororem esse orthodoxae contendit. Totam praestantiam ecclesiae orthodoxae posuit in maiore doctrinae puritate et cum Christi praeceptis convenientia.

Quae narrantur, splendido sermone Russico sed magna ironia scripta sunt, quae maxime ad synodum eiusque membra et modum, quo res tractari ab eis solent, pertinet.

Th. Leonini.

Труды Кіевской Духовной Академіи. (Trudy Kievskoj Duhovnoj Akademii) 1906. Tom. I.

M. Posnov, memoriam maiorum ac defunctorum anniversarium academiae ecclesiasticae celebrans, sermone panegyrico cohortatur ad sequenda exempla patrum in tuenda religione avita et ingenio moribusque Russorum integris servandis, quantum pro rerum progressu ac necessitatibus temporum licet. Scopum scholae academicae in eo esse ait, ut fideliter servet ac propugnet hereditatem a maioribus acceptam, a qua deflectere fas ei non sit.

D. Bogdaševskij, O ličnosti sv. Apostola Pavla (p. 1–16).

Laudatur vita Apostoli gentium sermone, qui praecipue ad aedificationem dirigitur. Conversio non naturae viribus adscribenda sed miraculosa est; gloriosa vincula apostoli praecedente s. Chrysostomo extolluntur. Praeter alias eximias animi dotes studium unitatis, pacis atque humanitas celebrantur. Proponitur denique tanquam exemplar, quo perturbationes, lites, discordiae similiaque de re publica tollantur.

B. Zavitnevič, Iz sistemy filosofsko-bogoslovskago mirovozzrěnija A. S. Homjakova (p. 16—49).

Ingeniose agitur de ecclesia et de libertate investigationis atque inquisitionis rerum sacrarum; de vi ac valore s. scripturarum; de progressu in evolvėndis veritatibus; de doctrina ecclesiae et de opinione fidelium privata; de momento ac valore oecumenicorum canonum. — Priusquam de singulis his quaestionibus pauca proferamus, essentialem Homjakov inter ac Romano-cath. eccl. differentiam indicamus. Quamvis caput ecclesiae sit ipse Christus et Spiritus s. in ea inhabitet, non tamen inde sequitur, a Christo ac Spiritu s. ecclesiam servari in veritate perpetua influxu, qui tangat immediate totum corpus ecclesiae. Licet cum auctore certe ingenioso consentiamus ex ea parte, qua quaestiones supra de ecclesia ut societate supernaturali positas solvit, reicimus immediatum illum influxum in corpus et quae inde deducuntur; praesertim in quaestione ex allatis ultima. Quod principium Homjakovii in tractatu hoc non probat, sed potius ut demonstratum supponit. — Quam concedit libertatem ecclesia in veritatis revelatae inquisitione? Bene praemittitur ab auctore prospectus historicus de misero generis humani statu, excepto uno populo Iudaico, si veritates illas tres, de Deo uno, lapsu generis humani, spe futuri redemptoris, primitus ab ipso Deo revelatas, spectas. Plura inde apparent, imprimis illud, ab ecclesia concedi libertatem in conatu et nisu ac studio acquirendi, perspiciendi veritates ab ecclesia generi humano servatas. Quae libertas, etsi sit aliquatenus restricta, homine digna apparet, quia fundamenta, quibus innititur, sunt veritas perspecta, ecclesiam esse indefectibilem columnam veritatis, et in vita interna fidelis cuiuscumque in ecclesia, qua aptus redditur ad cognoscendam veritatem. Libertas intellectualis non in eo versatur, ut mens sibi facere seu constituere possit de novo veritates, sed in eo, ut libero usu facultatum suarum eas intellegere possit. Finis huius analysis seu inquisitionis consistit in acquirenda maiore claritate, non in inveniendis novis veritatibus. Altera quaestio profert quaedam praeclara de moderna critica bibliae s. Scientifica critica solum relationes quasdam textus sacri ad extra, puta temporis, auctoris etc., non vero sensum sive spiritum internum suo iuri ac iurisdictioni quasi subicere potest; de hoc soli ecclesiae iudicium competit; et quis potest contra eam iudicare? Testantur veritatem textus character eorum, qui transmiserunt s. libros; qui character ostendit eos mera instrumenta traditionis fuisse, porro auctoritas s. librorum penes doctos et indoctos totius antiquitatis. Critica quidem veritatem prout in textu aliquo continetur, perdere potest; non vero prout vivit in ecclesia (et prout subest magisterio authentico apud nos). Etsi critica epistolam aliquam non Pauli esse sive Evangelium non Marci esse ostenderet, quid inde? Ecclesia dicit: »Meum est«, et iam cras ab universa ecclesia ut verbum Dei habetur. Nam epistola s. Pauli non a Paulo, sed a Spiritu s. est auctoritate donata. Solum canon bibliam sacram facit, non critica, neque potest critica canonem ab ecclesia separare. Intellectus ecclesiae praevalet s. scripturae sicut liber in intellectu praevalet libro materiali. Neque omnis veritas revelata est in scriptura contenta neque sensus eius est facilis; testatur hoc moles explicationum. Morti tradidit s. scripturam, qui negat ecclesiam. — Quod ad progressum in explicandis veritatibus fidei et morum attinet, a limine omnis disconvenientia aetatis subsequentis cum prioribus excludi debet. Nam sensus eccle-

siae, i. e. intellectus gratia illuminatus fidelium vinculo amoris inter se ligatorum, semper idem est, sicut veritas non mutatur; semper enim idem est principium indefectibilitatis ecclesiae supernaturale. Auctor distinguit inter mentem humanam, quae cognoscit alia aeterna alia distinctione, claritate, certitudine mundum divinum ie. veritates in se spectatas, et inter ipsum hunc mundum supernaturalem et spiritualem, qui ut obiectum semper idem cognoscitur, sed magis aperitur ac detegitur. Iam ante s. Ioannem Evangelistam Christus Dominus ab aliis multis Filius Dei, imago Patris, splendor etc.» appellabatur, sed nondum »Verbum Dei. Quando s. Thomas dixit Dominus meus et Deus meus, nonne clare intellexit mysterium. Incarnationis? Sed quia res in se infinita, nunquam lingua nostra finita eam comprehendere potest. Clarius etiam in pugna cum haeresi Nestoriana mysterium expressum est v. g generatio aeterna etc. Inquisitio veritatum revelatarum pertinet ad membra ecclesiae, qui respectu doctrinae subiacent ecclesiae. Nam et veritates revelatae ecclesiae sunt, et ad eas recte perspiciendas organum aptum, i. e. vivens vitam ecclesiae requiritur. Nam sicut caeco non de coloribus, surdo non de sonis facultas iudicandi inest, utpote non viventi in mundo colorum vel sonorum, ita ei, qui non in ecclesia aut non cum ea vivit, aptitudo deest de veritatibus supernaturalibus, quae sunt quasi mundus ab eo alienus, sanum ac verum iudicium efformandi. Organum purum ac mundum sit necesse est. — Ultima quaestio de valore conciliorum oecumenicorum tractans in ipsam essentiam ecclesiae intrat. Docet auctor non necessario ipsis conciliis veritatem inesse. Cur hoc? Quia solum universa ecclesia i. e. fideles cum pastoribus uniti, non pastores pro se soli, sedes ac subiectum sunt veritatis atque infallibilitatis Acceptatio decretorum concilii ab universa ecclesia demum concilium esse oecumenicum, si ita loqui fas est, probat inde, quod ecclesia universa hoc pacto consentit. Sed unde habitat in ecclesia veritas infallibiliter si non per pastores conservatur? Immediata illustratione singuli fideles, prout sunt membra ecclesiae, de veritate, a Spiritu sancto ipsi sicut et pastores eodem prorsus modo docentur. — Confirmatio concilii acceptatione fit, et concilium evadit oecumenicum; quod criterium historicum maximi facit auctor. Haec utique ab auctore hic non probantur, nisi aliquot animadversionibus v. g. de episcopo Honorio aliisque. Honorius damnatus est non ut doctor haeresis sed ut fautor haeresis et quidem fautor negative, per neglegentiam, non a solis orientalibus sed auctoritate Romanae sedis, vel potius damnata est memoria eius, cum ipse iam non viveret. Cf. supra p. 147—194. Pariter singuli apostoli dono extraordinario infallibilitatis pro munere suo apostolico donati erant; cui non obest imprudens modus agendi sancti Petri, qui non error in fide, sed nimis condescendens conversatio erat. —

Th. Miščenko, O sostavě poměstnago sobora vserossijskoj cerkvi (p. 50—111).

Auctor magna sane diligentia in id incumbit, ut praeter episcopos etiam inferiori clero presbyteris et diaconis ac laicis seu parochiae seu plebi ius ad concilium constituendum vindicet vel quod ad idem redit, ut necessitatem eos adhibendi probet.

Praecipua pars laboris in argumento patristico versatur. Quod paucis percurremus ac dein quae sequuntur, colligemus.

Secundum Euseb. Histor eccl. ed. Schwartz-Mommsen, l. v. c. 16. 19 „τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστῶν πολλάκις καὶ πολαχῇ τῆς Ἀσίας εἰς τοῦτο συνελθόντων“ Fideles contra Montanistas (a. 160—180) concilia celebrabant. Quo ex facto nihil de iure illo vel de necessitate adhibendi laicos ad concilia legitime inferri potest. Neque alii v. g. Hinschius protestans (System des Kirchenr. III., B. 9., S. 325) aliud deduxerunt, nisi iam saeculo 2. concilia esse habita. — Euseb. V., 19, 2 „παρὰ ἀδελφότητι“ quid probat? Non est sermo hoc loco de synodo, sed scripta Apollinaris episcopi

reiecti haeresi Montanistarum in toto orbe documento esse dicuntur. — Circa a. 190 controversia de tempore celebrandi Pascha vigebat. Euseb. V., 23, 2 de »synodis episcoporum« hac super quaestione convocatis loquitur. Auctor hanc vocem »synodis episcoporum« non sensu exclusivo sed positivo intellegi vult. Probationis causa Irenaeum (Euseb. V., 23, 3 et V., 24, 11) et Polycratem Ephesium (ib. V, 24, 1) affert. Quibus testimoniis (litterarum fragmentis historiae internexis) ostendere vult, tempore Eusebium antecedente laicos seu populum (parochias) conciliis interfuisse; hinc Eusebius synodos episcoporum sensu positivo intellegit. Sed non potuit Irenaeus nomine fidelium scribere, etsi synodo non interfuerunt? Cum vero nomine »Gallicarum ecclesiarum« scribat, suppositi fratres episcopi esse possunt. Polycrates scribit Victori »πρὸς — ἐκκλησίαν« sensu, quo capiti ecclesiae Romanae. His tamen ipsis litteris episcopos ad synodum convocatos sibi consensisse refert. Sed demus interim auctori, hos locos modo refutatos validos esse. Quid inde? Solum tunc, si haec testimonia de laicis (parochiis) necessario seu iure divino adhibitis mentionem facerent, consequeretur, eos, quia prius adfuissent, postea quoque convocari debuisse Tertullianus »De ieiunio adversus psychicos« catholicos propter ieiunium vehementissime impetit. Ibi c. 13. legitur: »aguntur per Graecias illa certis in locis concilia . . . . et ipsa repraesentatio totius nominis christiani magna veneratione celebratur.« Inde forte sequitur, laicos suffragia consultativa tulisse? — Firmilianus Cappad. (inter epist. Cypriani 75) scribit: »necessario apud nos fit, ut per singulos annos seniores et praepositi in unum conveniamus ad disponenda ea, quae curae nostrae commissa sunt, ut, si qua graviora sunt, communi consilio dirigantur.« Quid πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι, προιστάμενοι primis temporibus significaverint, valde controversum est. Primo sensus huius loci demonstrandus est. Si autem ad conventus sacerdotes etiam convocabantur, estne consequens, illud necessarium fuisse? Illud »necessario apud nos fit« non divinum exprimit ius, secus non solum »apud nos« sed »ubique« necessarium esset. Obvio sensu episcoporum synodi intelleguntur. — In testimoniis sequentibus ab auctore ex s. Cypriano et s. Cornelio allatis, ob oculos versari debet status quaestionis. In locis ex s. Cypriano allatis de poenitentibus iterum recipiendis agitur. Hac in re testimonium populi magni momenti erat et ipse prius in lapsis ad ecclesiam recipiendis de eorum vita ac conversatione interrogabatur. Cyprianus ad clementiam propensus contra voluntatem populi aliquot lapsos recepit; sed usus eum maiorem cautionem docuit. — Clerus Romanus (Migne, ep. 31) cum Decio ecclesiam persequente plures quam alias christiani defecissent, contione habita, episcopos non proprio consilio sed consensu etiam presbyterorum et laicorum adhibitorum hac super re decidere oportere declaravit. De dignitate ac probitate recipiendorum probanda seu de testimoniis praestandis agebatur. Idem de s. Cornelio (ep. 49 Cypriani) dicendum est. His ad potissimam partem, ad materiam ex prima aetate et ss. Patribus collatam, sufficienter respondimus. Ipsum etiam principium, cui auctor argumentationem totam quasi fundamento superponit, admitti nequit. Nam factum et ius ad factum et necessitas ipsius facti non idem sunt. Auctor solum ipsum factum, i. e. conciliis clerum inferiorem laicosve interfuisse, demonstrare ac probare potest; nam de iure seu necessitate facti, id quod supra vidimus, ne vestigium quidem invenies, excepto forte uno testimonio Firmiliani, cuius sensum verum si modo non eruimus, tamen in eis necessitatem universalem seu pro ecclesia tota exsistentem non contineri ipsa verba »apud nos« evincunt. Quid ergo? Cum neque de iure divino neque de necessitate facti ipsius in materia allata sermo sit neque haec omnino ullo modo ex traditione probari possint opositum sequitur, eiusmodi institutionem divinam, quo laici seu clerus inferior ad synodos necessario convocandi sint, non esse. Nam iura divina seu institutiones divinae,

quas in fontibus revelationis non invenimus — habetur enim hic simplex factum sine ulla eius necessitatis significatione — pro nobis non existunt. Huius facti ratio potest esse consuetudo humana seu ius humanum. Quod etsi in Russia aliquo tempore fuisset, a synodo episcoporum seu ab ipsis episcopis, penes quos est iurisdictio, derogari potuit.

Th. I. Titov, **Dva mněnija Makarija Bulgakova, byvšago mitropolita Moskovskago, po povodu ustavu duḫovnyḫ Akademij 1869 goda** (Str 112—142).

Ratio studiorum cum iuxta litteras a s. Synodo 24 XI. 1906 datas reformanda sit, versatissimi cuiusque hac in re sententia exquiritur. Quare iudicia duo Makarii de ordine studiorum a. 1868 composito proferuntur, quae ipse tunc archiepiscopus Ḫarkoviensis conficit. Archipraesul altero suo arbitrio id unum oppugnat, quo statuebatur in ecclesiasticis academiis etiam philosophiae gradus tribuendos esse. Nam academias non amplius ecclesiasticas fore, contendit Macarius, sed ad dimidiam partem profanas. Periculum rationalismi fore; philosophiam solum theologiae servire tanquam ancillam, non esse disciplinam adiutricem; alumnos, cum eis gradu doctoris philosophiae acquisito aditus ad rei publicae officia aliaque munera pateat, ad ecclesiae servitium minus accessuros esse; eodem iure quo philosophiae aliis quoque disciplinis universalibus ut historiae profanae, litteraturae etc. gradus concedendos esse; nonne vice versa eodem iure quo theologia ad philosophiae promovet gradus, universitates ad theologiae gradus promoturas esse; neque s. Synodum posse gradus philosophiae confirmare, cum non de fide agatur. Quare Makarij postulat, ut professores tradentes in academiis ecclesiasticis disciplinas universales profanas v. g. philosophiam, historiam, litteraturam etc. praeter examen ex illa disciplina gradus specialis disciplinae theologicae habeant. Qui gradus theologicus ad tradendam philosophiam ex dogmatica erit, ad tradendam historiam ex historia ecclesiastica etc.

M. Th. Jastrebov, **K voprosu o vsesvjaščenstvě ḫristian** 577—597, profunde et docte de sacerdotio spirituali et hierarchico scripsit explens locum, qui a libris dogmaticis maximam partem vacuus relictus est. Scriptor quidam librum de hac re edidit qui inscribitur: »Biblejskoe i svjatootečeskoe učenie o suščnosti svjaščenstva (Kiev, 1904) qui in libro, innixus argumento biblico-patristico sacerdotium omnibus fidelibus unum et commune propugnat. Cuius sacerdotii, qualis ab adversario cogitatur, Jastrebov primum notionem in hunc modum colligit: *a*) Sacerdotium commune, connexum cum morte et redemptione Christi, ut fructus eius immediatus, in eo est, ut possint fideles immediate servire Deo eique hostias offerre spirituales. *b*) ipsum fontem ultimum habet Christum, summum sacerdotem, quocum organice fideles uniuntur.

Dein bipartito Jastrebov argumentum biblio-patristicum evolvit forma polemica usus.

1. Locus classicus ex Apocal. I, 5, 6. » . . καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς θεῷ καὶ πατρὶ αὐτοῦ, . . « Quibus ex verbis non sequi thesim de communi sacerdotio proprie dicto, tum constructio grammaticalis mere coordinans (καὶ) tum ambiguitas obiecti (ἡμᾶς) ac temporis, quod sacer scriptor intendit, satis clare probant. Si confers cum V, 10 et XX, 6, ubi manifesto sacerdotium spirituale intelligitur, etsi nolis cum Jastrebov tribus his locis idem intelligi, tamen his verbis sensum improprium in eodem libro subesse, admitti cogeris.

Dein tres scriptores eccl. afferuntur, loco primo s. Iustinus. *In dialogo cum Tryphone Iudaeo* s. martyr mundationem Iesu sacerdotis veteris testamenti (Zach. 3, 1—4) cum purgatione nostra a peccatis confert. »Purgati« prosequitur s. Iustinus »verbo invocationis *Filii* Dei vere sacerdotalis populus evadimus, sicut ipse Deus testatur, quod omni loco apud omnes gentes ipsi offertur oblatio et hostia munda

(Malach. 1, 11). Et Deus a nullo assumit oblationem, nisi a suis sacerdotibus (εἰ μὴ διὰ τῶν ἱερέων αὐτοῦ). Itaque omnes, qui nomine eius offerunt hostias per Iesum Christum oblatas (ἃς παρέδωκεν) i. e. perfectas in omni loco terrae a Christianis in Eucharistia panis et calicis (ἐπὶ εὐχαριστίᾳ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ ποτηρίου), omnes ii, sicut prius Deus testatur, Ipsi sunt grati. Hostias vero, a vobis oblatas et a sacerdotibus vestris perfectas (δι' ἐκείνων ὑμῶν ἱερέων γινομένας), Deus reicit.« Cum s. Iustinus hic Malachiae 1, 11 ac sacrificii incruenti et sacerdotum Iudaicorum mentionem faciat, non est dubium, quin de sacerdotio proprio loquatur.

Sed quid significat ipse s. martyr his: »purgati verbo invocationis Filii Dei« (ibi)? Ex modo loquendi patristico, ut ait auctor noster, his verbis designantur personae SS. Trinitatis invocatae in collatione baptismi. Ergone omnes baptizati etiam proprio sensu sacerdotes? Non, sed omnes sacerdotes utique prius baptismo purgandi.

Doctrina s. Augustini hac in re est indubia, spectatis De civ. Dei locis l. X, c. 20; l. XVI, c 22; l. XVII, cp. 20; l. XXII, cp. 8, n. 6. Familiare est s. doctori, dignitatem sacerdotalem coniungere cum sumptione s. Eucharistiae. Qui sumunt Christum in sacramento altaris, eius sacerdotium aliquam in partem accipiunt, quatenus uniuntur ei, qui sacrificii est institutor invisibilisque continuo peractor. Movetur difficultas ex loco commentariorum s. Augustini in 1. Reg. 2, 27—36. Vir Dei Heli nuntium de obitu filiorum atque translatione sacerdotii ad virum secundum cor Dei affert. Sublimiorem sensum deducit s. doctor. Vir secundum cor Dei sacerdos magnus est Christus ipse, ad quem translato sacerdotio venit residuus Aaronis ex domo, petens panem suum, loco etiam ultimo contentus. Ubi hic est sermo de sacerdotio proprie tali omnium fidelium?

De Tertulliano iam montanista nobis non est difficultas, cum etiam hac in re erraverit. »Exhortatio de castitate« vero pertinet iam ad montanistam.

2. Alter locus classicus de sacerdotio spirituali est s. Petri 1. ep. 2, 5. 9. Jastrebov docte probat aliud esse ἱερωσύνη aliud ἱεράτευμα. Sacerdotium proprio sensu in scriptis apostolicis termino ἱερωσύνη designatur. S. Paulus ad Hebraeos 7, 11 12. 14. 24. Eadem differentia observatur etiam inter δικαιοσύνη et δικαίωμα. Rom. 3, 25. 26 δικαιοσύνη, postea 5, 16 δικαίωμα. Terminus ἱερωσύνη significat sacerdotium active ut virtutem, facultatem sanctificandi, alter vero terminus ἱεράτευμα passive statum sanctificationis exprimit. Inter utrumque nexus causalis obtinet. Primum ordine et natura est sacerdotium Christi, dein sacerdotium hierarchicum denique sacerdotium spirituale. Cum in s. Petri 1 epistola, 2, 5. 9 legatur ἱεράτευμα, quaestio soluta est.

Revera etiam in patrologia non occurrit locus, quo ἱερωσύνη de simplicibus fidelibus dicatur.

S. Gregorius Nyss. ita loquitur: »ὁ δὲ τῆς ἀληθινῆς ἱερωσύνης λαβόμενος (λαμβάμενος?) καὶ τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεῖ ἑαυτὸν συντάξας μένει πάντως καὶ αὐτὸς ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, οὐκέτι θανάτῳ παραμένει εἰς τὸ διηνεκὲς κωλύμενος (opp. Paris. 1638, t. 3, p. 179). Latinus (ibid.) textus: »Qui autem est ab eo acceptus, qui verum sacrificium est. . . .« Etsi quis »ὁ δὲ τῆς ἀληθινῆς ἱερωσύνης λαβόμενος« transferat »Qui autem verum sacrificium assumpsit . .« ideoque non referat ad Christum Dominum sicut Latinus interpres fecit, vix potest seria esse difficultas.

Scriptores ecclesiastici, ab auctore illo sacerdotium commune propugnante allati, ἱεράτευμα fere pro gratia Dei et pendente a sacramentis, habent. Origenes affirmat: »Omnes uncti unctione sancti chrismatis, sacerdotes facti sunt, sicut s Petrus . . .« (Bib. i svjatoot. uč. o sušč. svjašč., str. 41—42). »Tu in lavacro baptismatis«, ita loquitur s. Chrysostomus »factus es rex, sacerdos et propheta« (ib. str. 46). »Sacerdotes veteris testamenti«, inquit s. Cyrill. Alex. »erant sanctificati, aqua loti et oleo uncti . . . Ita et nos praesanctificati, gratia desuper ornati, ad perfectionem spiritualem uncti« (str. 47.)

Patres et scriptores ecclesiastici, considerantes dein, quae sint partes nostrae in statu illo sanctitatis (»ἱεράτευμα«) seu in quo sit sanctitas subiective spectata collocanda, significant eam in abnegatione sui pro Deo, proximo, bono spiritualis hominis facta consistere, eamque propter similitudinem sacrificii externi, sensibilis allegorice oblationem, holocaustum, sacrificium vocant. »Sed quisque nostrum in se ipso et sunt holocaustum habet et ipse hostias adolet, ut flagret in aeternum (Origenes, str. 42). Similiter s. Cyrill Alex. (ib. str. 47). S. Leo M. (str. 48). S. Gregor. Nyss. (ib. 44, op. Paris. t. 3, p. 178. 179) alte et profunde disserens: »Inde discimus«, ait »ipsum, qui se in holocaustum et sacrificium obtulit factusque est Pascha, contemplati, etiam se Deo offerre in »hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium« (Rom. 12, 1). Rationem et modum eius servitii in eo esse, ne conformemur huic saeculo, sed reformemur in novitate mentis nostrae, ut probemus »»quae sit voluntas Dei bona et perfecta et beneplacens (Rom. 12, 2).« —

Sane laudanda sunt auctoris eruditio et perspicuitas ac studium doctrinae catholicae contra innovationes protestanticas defendendae. Quam methodum theologi orthodoxi, ut in quaestionibus cum Romano-catholica ecclesia controversis observent, unice optamus.

Quod reliquum est huius I. tomi, breviter absolvemus. Sane quaestio de reformandis scholis ecclesiasticis saepe adhuc occurrit, difficilis et necessaria, sed non spectans aedificium veritatis et scientiae. Etiam de synodis et conciliis generalibus Russiacis iterum tractatum esse invenies; est enim quaestio multum agitata. Ex historicis laboribus duos invenies: alterum de Messia et regno Messiano, pro dolor, iuxta apocryphos libros, saltem partim compositum, alterum Roždestvenskii de historia reformationis Anglicanae vel potius de historia librorum liturgicorum, qui tempore reformationis conscripti sunt. Agitur de Henrico VIII, Eduardo VI, Elisabetha. Symbola seu confessiones fidei diversae secundum originem suam et evolutionem bene describuntur. Item influxus internus seu episcopalis ab externo, politico, gubernii distincte exhibetur. Vestigia protestantismi non critici non semel occurrunt v. g. cum de despotismo Romae absque ulla vera ratione sermo est. *O. Žídek.*

PARS DISSENSIONIBUS INTER ECCLESIAM OCCIDENTALEM ET ORIENTALEM COMPONENDIS DESTINATA.

V.

De sacramento poenitentiae.

Thesis IV.

Contritio procedens ex motivo caritatis, vi cuius bonitas divina sive absoluta sive in nos relativa ob se ipsam super omnia appretiative diligatur, semper iustificat ante actualem subiectionem sub potestatem ecclesiae.

Declaratio. 1. Contritio definitur detestatio (odium) et dolor (tristitia) de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero. Hoc propositum, si dolor non est ex motivo universali, sed speciali, debet, ut adsit perfecta dispositio ad gratiam remissivam, esse formale

et explicitum; si motivum est universale, ut amor Dei, timor inferni, dicimus propositum universale in dolore virtualiter contineri et hoc sufficere ad veram contritionem sive perfectam sive imperfectam.

Contritio vel est perfecta vel imperfecta. „Divisio haec petitur ex effectu. Cum nimirum contritio eo spectet, ut hominem disponat ad reconciliationem cum Deo, ea contritio dicitur perfecta, quae id ex se sola assequitur, h. e. absque reali usu sacramenti; quae autem non sufficit ex se sola ad hoc, dicitur imperfecta". Palmieri, De poen. th. 21, II. Cf. De Lugo, De poen. disp. V, s. 1.

„Cum in peccato non sit nisi culpa et poena, peccatum detestatur homo vel ratione culpae vel ratione poenae. Si detestatur ratione culpae, motivum detestationis erit turpitudo seu malitia peccati, quae detestatio a pluribus virtutibus, quibus peccatum opponitur, elici aut imperari potest... Si vero detestetur homo peccatum ratione mali, quod inducit, hoc vel est poena a Deo inflicta, aeterna aut temporalis, aut privatio beatitudinis; ideoque motivum eius erit timor aut spes vel desiderium". Palmieri ibid.

2. Defendimus imprimis motivum amoris benevolentiae (super omnia) certe esse motivum contritionis perfectae; deinde etiam relativam Dei (in nos) bonitatem ad motivum dicti amoris pertinere. Nomine scilicet caritatis in thesi nostra non intelligimus caritatem habitualem, sed dilectionem actualem; nec simplicem quandam complacentiam, sed amorem, quo aliquis iam placens bonum ad se vel alium referendo alicui vult bonum (cf. Thomas Aq., S. th. I. II, q. 26, a. 4); neque amorem materialiter tantum sumptum, quo homo vult quidem id, quod Deo bonum est, sed propter aliud, velut honorem Dei propter honestatem actuum, quibus honor Deo vel appetitur vel exhibetur vel ratione poenae alioqui subeundae (sicut digitus amici, quem orno annulo, est finis cui materialis), sed amorem formaliter sumptum, quo ipse diligitur ob motivum proprium talis amoris, i. e. ideo, quia Deus bonus est. Paucis discrimen inter utrumque amorem comprehendi potest hac ratione: in amore Dei materiali obiectum materiale est bonum Dei, obiectum formale seu motivum seu finis qui (sc. qui appetitur) formalis bonitas a Deo distincta; in amore formali motivum est aliquid in ipso Deo, sive ut bonum Dei sive ut bonum amantis; finis cui (sc. is, cui appetitur bonum) formalis seu terminus amoris est vel Deus vel homo (prout amor est benevolentiae vel concupiscentiae). Cf. Palmieri, De poen. th. 22, n. 1.

Porro amor Dei formalis duplex distinguitur: benevolentiae et concupiscentiae, prout motivum est infinita Dei bonitas in se, qua bonum Dei vel bonitas eius, qua bonum nostrum.

Amoris benevolentiae est igitur velle Deo bonum, quia bonum Dei est, et quidem velle Deo bonum et internum et externum, nimirum gaudere de perfectione eius interna et desiderare ei gloriam externam formalem, i. e. cognitionem et approbationem perfectionis divinae per actus internos vel externos, unde idem amor Dei in ipsum proximum extenditur. Bonitas Dei est duplex: absoluta (attributa absoluta) et relativa (attributa relativa, velut benignitas, misericordia divina, per-

fectio eius, vi cuius est bonum sufficiens ad beandum nos et beans nos actu, modo ne desimus). Sunt qui perfectam caritatem non haberi nisi quae ad attributa absoluta vel ad essentiam divinam referatur existiment, duce Duns Scoto, qui haec tradit (In l. 3, d. 27, n. 7): „Potentia respiciens aliquod obiectum commune, sive in ratione motivi sive in ratione termini, non potest perfectissime quietari nisi in eo solo, in quo est perfectissima ratio obiecti adaequati; omnis autem potentia intellectiva et volitiva respicit pro obiecto adaequato terminante totum ens [sententia scotistica]; igitur in nulla natura, sive creata sive increata potest perfecte quietari, nisi in illa, in qua est perfecta ratio entitatis: tale autem est solum ens primum, non sub ratione aliqua relativa, sed sub ratione, qua est hoc ens“. Amor ille, qui ex attributorum relativorum consideratione oritur, amor gratus vocari solet: qui ab actu elicito gratitudinis, virtutis moralis, probe discernendus est. „Beneficia non sunt proprium motivum amoris, sed causant debitum rependendi amorem benefactori; diligendus enim est ob suam bonitatem tantus benefactor, beneficiaque exigunt, ut amemus illum propter se. Gratitudo itaque erga Deum imperat amorem eliciendum ob increatam bonitatem. Quodsi considerentur non tam beneficia quam bonitas tanta benefacientis, iam non itur extra increatam bonitatem Dei, quae est motivum amoris“. Herinckx, De carit. q. 6, n. 39.

Cum hoc amore benevolentiae minime pugnat, quod ad naturam cuiusvis appetitionis pertinet, ut bonum appeti non possit nisi ut conveniens ipsi appetenti; ut igitur et huius amoris fundamentum sit, quod Deus (finis cui et qui) est nostrae voluntatis bonum et Dei dilectio nobis conveniens. „Haec est enim natura voluntatis, ut non tendat nisi in bonum; sed si obiectum aliquod non habet respectu ipsius rationem boni, perinde est ipsi, acsi non esset bonum. Oportet ergo, ut obiectum, quod voluntas amat, sit bonum voluntati, hoc est sit aliquo modo bonum suum, ad ipsam nempe spectans, bonumque sit, cuius dilectio sit bona voluntati. — Verum aliud est obiectum esse bonum voluntati, aliud diligi a voluntate eo, quod est sibi bonum.“ Palmieri, De poen. th. 22, n. V. Nec solam condicionem esse hanc convenientiam cum appetente seu unionem inter voluntatem amantem et finem cui, sed eam verum constitutivum obiecti formalis amoris omnis, neque ab amore puro alienum esse concedimus. Aliud enim est amare aliquem ita, ut amans sit finis cui, aliud ita, ut ametur tamquam unitus amanti propter coniunctionem, quam cum eo habet, sive ut ei similis vel eius finis et causa sive ob amorem eius erga amantis personam (Contra Scheeben, Natur u. Gnade S. 192 f.).

Amoris concupiscentiae (quocum fere semper sponte sua amor benevolentiae coniungitur) obiectum formale est „ipsa divina bonitas [ut communicanda nobis]“ (Palmieri, De poen. th. 22, n. 2). Quo amore in Deum ipsum directe ferimur, non spectantes ipsum ut merum medium pro alio fine (qui) obtinendo, sed in ipso nostrum bonum collocantes, appetentes igitur Deum ut ultimum nostrum finem qui. „Quamvis in hoc amore finis cui sit ipse diligens [et amor sit proprie nostri] non est tamen finis cui ultimus: etenim hic amor sui

ipsius ordinabilis est per se in amorem, quo Deo tamquam fini cui bonum velimus; qui amor perfectior proinde ab alio non excluditur, sed in illo virtualiter saltem continetur; volentes enim frui suo bono, volumus ipsum cognoscere, amare et glorificare, et cum nostra possessio Dei ad eius gloriam referatur, in Deum finem cui implicite tendimus, cum ipsum finem qui ultimum nobis amamus [nec obiectivam beatitudinis humanae sub gloria Dei subordinationem positive excludimus]". Palmieri, De poen. th. 22, n. 2. Possum autem Deum concupiscere vel in quantum mihi dat se ipsum, vel in quantum mihi dat creata; i. e. vel potest amor concupiscentiae excitari principaliter ex ipsa infinita perfectione, secundum quam Deus est finale beatitudinis nostrae obiectum, vel etiam „ex motivo propriae creatae perfectionis, quam per talem unionem consequimur, e. gr. ex gaudio superabundanti et pace, quae exsuperat omnem sensum aliisque huiusmodi perfectionibus creatis, quae ipsam beatitudinem nostram formalem intrinsece constituunt, vel ex ea per se fluunt". Schiffini, De virtut. infusis th. 32 fin.

Utrumque hunc modum multi v. g. idem Schiffini, ad virtutem caritatis pertinere censent. Sed ratio huius, quod „obiectum proprium motivum caritatis est summa bonitas, secundum quam Deus est in omni perfectionum genere infinite perfectus" (cf. eius th. 29) negari potest; est enim summa bonitas qua bonum Dei. Aliis videtur amor concupiscentiae potius ad spem pertinere, quam ad caritatem, id quod iam I. D. Scotus sensit. (Cf. Suarez, De carit. disp. 1, s. 2, n. 1; De spe disp. 1, s. 3, n. 4; Franc. Sales., Traité de l'amour de Dieu c. 17; Tournely, De sacr. poenit. qu. 5, a. 3, c. 2; contra Bonaventuram, Henricum, Richardum, Paludanum, Durandum). Ratio eorum est, quod pro motivis diversis diversae distinguuntur species actuum et virtutes. Atqui ex motivo alio ille amat, qui Deum amat ob se ipsum, sistendo iam in ipso, ac qui amat Deum ideo, quod est amantis bonum. Ergo cum amor prior sine dubio amicitiae sit et caritatis, amor alter, sc. concupiscentiae, referendus est ad speciem actuum virtutemque aliam, quae non apparet nisi spei. Et revera spes includit, sicut desiderium, ita radicitus amorem boni, quod quis sibi sperat; proinde est spei theologicae amare sibi obtinendum praecipuum promissum bonum, h. e. Deum. — Sed certe dici non potest amor concupiscentiae esse formaliter actus spei; cuius motivum formale est potentia et misericordia divina per suam promissionem homini obligata. Unde factum est, ut ab aliquibus quarta virtus theologica statueretur.

Uterque amor benevolentiae et concupiscentiae aeque ac caritas et spes simul consistere possunt, (etsi cum debita subordinatione implicita) idque et habitu et actu. Cf. Palmieri, De poen. th. 22, n. 6 s.; Schiffini, De virtutib. infusis th. 32; 23 Proposit. damn. ab Innoc. XII., prop. 1. 5. 7. 10. Nec ullum est fundamentum doctrinae contrariae Quietistarum, qui amorem Dei purum dicunt solum eum, qui est ex sola benevolentia erga Deum ut in se bonum, quaeque excludit concupiscentiam omnem in ipsum Deum, ut bonum nostrum.

Sane „licet in actu dilectionis praescindi possit a desiderio fruendi Deo, nequit hoc tamen desiderium positive excludi: et licet possit elici actus caritatis hoc modo, ut etiamsi frui non deberemus Deo, illum tamen propter suam infinitam bonitatem diligere vellemus, haec tamen condicio habenda est ut impossibilis reapse, et idcirco nequit absolute reici desiderium et spes visionis divinae. Et sane ineptus esset amicus, cui cordi non esset amato coniungi". Palmieri, De poen. th. 22, XIV. Cf. Augustin. Serm. 178, n. 11; In Ps. 53, n. 10; De civ. Dei l. 10, c. 4 etc.; Hugo Victor. De sacr. l. 2, p. 13, c. 8.

3. Non cuiusvis gradus caritatem intelligimus in thesi sed eam, qua Deus diligitur super omnia appretiative. Potest enim esse etiam huiusmodi, „ut placeat nobis Deus eique bonum velimus, eius gloriam appetentes, sed tamen affectu adhuc inefficaci, qui sit potius velleitas quam voluntas. Huiusmodi amorem quisque in se aliquando experiri potuit, quo in Deum animus fertur, nondum tamen eius vi potens omnia adversantia fortiter superare, h. e. nondum Deum super omnia diligens". Palmieri, De poen. th. 22, n. 1; cf. Thomas Aq., Suppl. qu. 5, a. 3.

Amor Dei super omnia (sc. amabilia, etiam collective sumpta: cf. Ysambertus, De gratia ad q. 109 disp. 6, a. 1) dupliciter concipi potest, appretiative et intensive. Excessus nimirum unius amoris super alium potest esse duplex, appretiativus atque intensivus. Ille est, cum praelucente existimatione intellectus, cui commensuretur affectus voluntatis, voluntas unum bonum aliis formaliter vel virtualiter praefert; iste est, cum unus actus habet prae alio plures gradus intensionis. Intensio vero est modus quidam accidentalis actus, positus in quadam vehementia sive nisu tendendi in obiectum; qui modus se tenet ex parte subiecti. Atque aliquis gradus inest semper actui: dicitur vero actus intensus, cum plures possunt veluti distingui gradus, sine quibus actus circa idem prorsus obiectum esse posset. Hic modus pendet per se non ex dignitate obiecti neque ex eius cognitione, sed generatim vel ex modo potius cognitionis obiecti, cum nempe obiecti cognitio magis experimentalis est, seu magis praesens sistit nobis obiectum amatum, vel ex existimatione speciali obiecti aut praeexsistente habituali inclinatione in illud et utramque consequentibus vehementioribus actibus indeliberatis. Unde generatim homines intensius feruntur in obiecta sensibilia, quibus propter modum cognitionis humanae afficiuntur magis. Itaque excessus appretiativus positus est in existimatione rationali obiecti et affectu eam consequente, quo magis unum quam aliud diligitur; excessus intensivus positus est in modo, quo in obiectum aliquod fertur appetitus: potest autem alter excessus esse sine altero. Etenim amor appretiativus potest remitti; quantumvis vero remittatur, manebit appretiativus, »quia gradus manens respicit idem omnino obiectum, quod gradus superiores; nam intensio amoris non est ad diversum obiectum, sed ad omnino idem per plures gradus. Ergo potest esse amor appretiativus et remissus« (De Lugo, De poen. disp. 5, s. 2), ideoque sine certa intensitate. Atque e contrario potest actus unus excedere alium quoad intensitatem sine excessu appretiati-

onis: amor enim, quo pater diligit filium, quamvis eum non praeferat Deo, potest in ipsum pluribus gradibus vehementiae ferri, quam actus amoris in Deum". Palmieri, De poen. th. 23, II.

4. „Contritio ex amoris perfecti motivo concepta est detestatio peccati [gravis] supra omnia detestabilia, supra omnia nempe mala ipsamque poenam aeternam. Sicut enim Deus dilectus omnibus et sibi quoque ab amante praefertur, ita malum Deo oppositum omnibus malis praefertur sive magis odio habetur. Cum igitur detestatio sit voluntas condicionata erga praeteritum: vellem non peccasse, detestatio peccati super omnia est voluntas condicionata hoc modo: si subeundo haec mala possem tollere praeteritam offensam, id facerem; sive: si redirem ad statum praeteritum, potius vellem illa pati, quam peccare. Quoad propositum vero est voluntas absoluta admittendi potius quodvis malum quam peccatum, ita ut animus paratus sit potius, si necesse foret, vel poenas inferni, citra culpam, subire, quam peccare". Palmieri, De poen. th. 25, III. Attamen „contritus debet [quidem] ita esse dispositus, ut velit potius omnia mala perpeti, quae a Deo iuste ac sapienter et paterne immitti possunt, quam peccare, non vero tenetur potius velle omnia mala [impossibilia sane] eligere, quae a Deo immitti non possunt iuste, sapienter ac paterne, seu talia, quae non possunt a Deo immitti sine destructione suarum perfectionum." E. Amort, De sacr. poen. disp. 3, quaer. 16.

Ceterum „advertunt prudenter theologi communiter huiusmodi comparationem explicitam inter peccata et cetera mala neque esse necessariam, neque interdum utilem ad habendam contritionem; non quidem necessariam, quia sufficit virtualis et implicita: non est vero utilis, quia non raro esset periculosa, si infirmioribus proponeretur illa condicionalis explicita: si occurreret talis vel talis casus infamiae vel mortis subeundae, ad vitandum peccatum, quid faceres? Quod tamen periculum cessat, quando solum implicite proponitur detestatio peccati super omnia." De Lugo, De poen. disp. 5, s. 2, n. 20. Cf. Thomas Aq., Quodl. I., a. 9. Časop. katol. duchov. 1906, p. 401—3. Sed petes, quid sit implicite detestari super omnia? Hic excessus super omnia, virtualiter in detestatione contentus, consistit efficienter „in excellentia motivi seu rationis operandi, quae talis est, ut de se sit potens ad firmandam voluntatem in tali affectu" (Suarez, disp. 3, s. 9), formaliter in ipsa firmitate voluntatis, „qua voluntas fertur in suum obiectum" eique adhaeret, quae tanta est, ut durante illa voluntas non possit peccatum eligere potius quam aliud quodvis malum. „Et haec dicitur adhaesio super omnia, quia etiam sine comparatione explicita habet eam implicitam, quatenus est suprema et firmissima adhaesio, qua voluntas positive potest adhaerere obiecto. Ex quo firmissimo modo adhaerendi oritur, quod, si tunc haberet voluntas affectum etiam absolutum circa aliud obiectum diversum, quam primum adverteret illud opponi cum hoc alio firmiore affectu, deberet ab illo infirmiore desistere: sicut, si intellectus assentiatur certo uni obiecto et probabiliter alteri contrario, quia non advertit esse contrarium, sed tamen, quam primum advertit oppositionem, debet desistere ab

assensu illo probabili, quia opponitur cum hoc alio assensu firmiore: ille ergo modus positivus adhaerendi, ex quo oritur haec praelatio, quando advertitur contrarietas inter actus vel obiecta, dicitur merito implicita seu virtualis comparatio cum aliis, licet eorum non recordemur explicite." De Lugo, De poen. disp. 5, s. 2, n. 23.

Neque in huiusmodi detestatione opus est desiderare absolute, ut „peccatum praeteritum impediri posset cum iactura salutis aeternae" sicut „qui dolet magis de iactura filii quam de iactura mercium desiderat posse reducere filium ad vitam cum iactura mercium" (De Lugo ibid. s. 3, n. 33; 31). „Non est, inquam, hoc desiderium inefficax necessarium poenitenti et detestanti peccatum super omnia. Ut enim voluntas condicionata, qualis est detestatio peccati, vera sit, non est necesse, ut homo velit ipsam condicionem; sicut ad affirmationem condicionati non requiritur affirmatio condicionis; idcirco non est opus, ut homo desideret dari sibi occasionem poenas inferni citra culpam patiendi, cum praesertim haec quoad praeteritum sit abstractio quaedam, et istae poenae non sint obiectum sub ulla ratione desiderabile; sed satis est ea dispositio animi, quae talis sit, ut vellet homo, si opus esset. Eadem ratione quoad propositum necesse est quidem, ut homo paratus sit potius pati poenas aeternas quam peccare; sed non est opus, ut desideret poni se in iis adiunctis, ut debeat potius eligere actu et pati poenas inferni, quam peccare." Palmieri, De poen. th. 23, III. Si vellem alterutrum, vellem mortem, sed nolo utrumque. Cf. Mayr, Theol. schol., tr. 12, n. 258.

5. Duplici modo ex motivo caritatis procedere potest contritio. Vel habentur duo actus distincti, quorum alter est actus elicitus caritatis, alter actus, ab hoc imperatus, contritionis, constituentes tamen unum morale: ubi peccata iam actu priore delentur. Vel non elicitur prius actus caritatis, sed statim ex motivo caritatis detestatio (quae proinde et ipsa est actus virtutis caritatis; cf. Palmieri, De poen. th. 4, II. peccati elicitur, quatenus peccatum est contra bonum Dei in se. Huius actus docet Suarez, De poen. disp. 4, s. 2, n. 6 obiectum quod esse peccatum, a quo refugit, Deum autem esse tantum obiectum quo, non quod, i. e. hunc actum respicere Deum solum ut rationem proximam detestandi peccatum; actus odii peccati non est formaliter actus amoris Dei, licet sit actus virtutis caritatis. Cf. Duns Scotus, In l. 4., d. 14, q. 2. — Quomodo „iustificet" haec contritio exposita supra (th. I., Declar. 1.) notione remissionis peccatorum vix ambiguum esse potest: cf. Schol. 2. h. th.

6. Thesis huius partem primam catholici omnes tenent secundum essentiam, imprimis adversus Lutherum, qui contritionem effectum esse iustificationis posuit. Propositum explicitum requirunt Caietanus, Simmonet, Bellarminus, Toletus: votum explicitum postulant Canus, Tournely; Bolgeni contendit actum proprium caritatis erga Deum esse amorem concupiscentiae. Si A. Šost'in credimus, Russorum theologi primam partem omnino negant. Ipse certe inter alia scribit in Pravoslavnaja bogosl. enciklopedija t. VI. (1905) st. 236. „Ni odin iz nih [sv. otcev] ne dumal, čtoby to spasitel'noe sokrušenie.

kotoroe vytekaet iz ljubvi k Bogu, moglo zagladit' grěḫi samo po sebě, vně vsjakoj ispovědi i tainstvennago razrěšenija." Cf. st. 234. Sed malum eum fidei Russorum interpretem esse malim existimare, quam de eorum consensu, etsi non expresso, dubitare. Certe baptismum compensari posse docent et qua ratione id probant, haec eadem et poenitentiae sacramenti vicem contritione expleri posse demonstrat. Velut arḫim. Sergij, Pravoslavnoe učenie o spasenii. Serg. Posad 1895, p. 216—8 hoc modo rem exponit: „Poetomu, daže neprinjatie tainstva v ustanovlennoj formě možet ne povredit' čelověku, raz obrazovalos' v nem eto suščestvo istinnago ḫristianstva — želanie carstva Ḫristova. Ne uspěvšij, po nezavisjaščim ot nego pričinam, osuščestvit' svoego želanija sočetat'sja so Ḫristom, těm ne meněe prinimaetsja naravně s kreščennym. »Soizvolenie (v etom slučaě) cěnitsja, kak samoe dělo, potomu čto (i v etom dělě) osnova dělu polagaetsja proizvoleniem« (Efrem Sirin. Ispověd'. t. I., 234). Kreščenie kroviju zaměnjaet tainstvennoe kreščenie vodoj, konečno, ne svoej vněšnej formoj, ne omoveniem, vměsto vody, kroviju, ibo byvaet mučeničeskaja smert' i bez prolitija krovi; ono tožestvenno s nim po vnutrennemu smyslu: kak to, tak i eto proisḫodjat ot bezpovorotnago rěšenija služit' Ḫristu i otrečenija ot svoiḫ grěḫovnyḫ želanij." (ed. 3. Petrop. 1903, p. 212). Cf. *Ιαμαλᾶς, Περὶ ἀρχῶν* p. 108.

Partis secundae tamen, quae ab omnibus, qui contritionem ex caritate procedentem ad efficacem usum clavium necessariam esse ducunt, si constantes esse velint, negabitur, etiam Russorum theologos, saltem plurimos, adversarios habemus. Eidem parti expresse opponitur Michael Baius docens extra casum necessitatis contritionem perfectam culpas non remittere; deinde Estius, In l. 4. dist. 17, § 2 haec tradit: „Non est dubium, quin urgente articulo mortis, quando sacerdos haberi non potest, in homine vere contrito votum sacramenti suppleat, quod ex parte sacramenti deest . . . Sed praeter hunc casum etiam alias idem contingere non est dubitandum, nimirum, quando occurrit casus scandali, aut alterius peccati incurrendi, si absolutio petatur. Item, quando quis omnino non potest aut certe difficillime potest opportuno tempore adire sacerdotem, a quo absolvatur, velut si habitet inter infideles aut teneatur in vinculis aut simili quopiam impedimento prohibeatur. An sit certus aliquis gradus intensionis, ad quem cum pertigerit contritio vel dilectio Dei in catechumeno vel poenitente, perpetua lege coniunctam habeat remissionem peccatorum, incertum est, immo non apparet." Item Aur. Piette, Elucidationes difficilior. theol. quaest. p. 4, q. 7 negat omnem Dei amorem super omnia ex certa lege hominem iustificare. Denique Westermayr, Das Papstthum, Heft 8, Abth. 2, Th. 1, S. 70 solum in casu necessitatis peccata ante et extra actualem usum clavium remitti putat.

In quaestione partis tertiae H. Hurter haec propugnat (Th. dogm. comp. 9, t. 3, n. 468): „Quaeritur, quaenam caritas ad contritionem perfectam requiratur. Responderi solet, requiri amorem amicitiae et benevolentiae, quod verissimum est. Si ulterius quaeris, quodnam sit huius caritatis motivum formale, non eadem est theologorum responsio.

Plures respondent requiri, ut Deus ametur propter bonitatem absolutam: non sufficere, ut ametur propter suam bonitatem relativam seu q' est summum bonum nostrum. Non desunt tamen, qui contendant, toties amorem esse perfectum, ideoque iustificantem extra sacramentum, quoties motivum et ratio amandi Deum est indistincta a Deo, hinc etiam si Deus amatur ut summum bonum et beatitudo nostra seu propter bonitatem respectivam: nam et haec est perfectio indistincta a Deo: si ergo propter eam amatur Deus, amatur propter se." Idem, sententiam posteriorem tuens, provocat ad Pallavicini, Del Bene l. 1, p. 2, c. 4. 5: Faure ad s. Augustini Enchirid. n. 8. 120. Cf. etiam J. Jungmann. Aesthetik n. 50; Theorie d. geistl. Beredsamk.[2] II., p. 268. Hurterum impugnant De San, Billot. Prout nos rem proponimus, eam theologi scholae dogmatici et moralistae vel expresse docuerunt vel implicite, cum Dei attributa sine addito motivum caritatis esse statuerent, tenuerunt. Velut Suarez, De tripl. virt. theol. tr. 3, disp. 1, s. 2: „Quods: urgeas posse nos velle Deo bonum proxime et immediate propter beneficium factum, respondetur actum illum esse elicitum a gratitudine, non a caritate, addo tamen hanc gratitudinem, ut perfecta sit et amicitiam respiciat, non tam esse propter beneficium, quod in nobis fit, quam propter amorem, ex quo illud oritur." Thomas Aq. II., II. q. 106. a. 5: „Unde cum Deus perfecte amatur propter beneficium, potius amatur quia nos amat, hoc autem caritatis est et amicitiae, neque actus huius ratio obiectiva est extra divinam bonitatem: nam amor, quo Deus nos amat, ipse Deus est, et summa perfectio eius; item ipse nos amat, quia bonus est: unde quia amatur eo, quod amat, amatur etiam quia bonus est." Cf. n. 1. Cf. Virceburgenses, De poen. disp. 1, c. 3, n. 41.

Pars I. Contritio procedens ex motivo caritatis, vi cuius bonitas divina sive absoluta sive in nos relativa ob se ipsam super omnia appretiative diligatur, iustificare potest.

Dub. 1. Amor benevolentiae impossibilis est. Nam si Deus non consideratur ut bonum amantis, non potest diligi; voluntas enim appetit tantum bonum suum; actus igitur, qui Deum, prout in se bonus est, respicit, potius admiratio quam amor est. Cf. etiam damnatas theses 23 ab Innocentio XII. — Nec potest homo desiderio naturali se exuere, quo in beatitudinem fertur; ergo desiderium istud in omnem caritatis actum se insinuat. Cf. Bernardus, Ep. ad Guigonem n. 8.

2. Velle Deo gloriam et honorem propter infinitam eius perfectionem, actus cultus divini et religionis est, non caritatis.

3. Si Deus ut in se bonus obiectum caritatis esset, non esset discrimen inter amorem naturalem et supernaturalem; nam et amor naturalis fertur in Deum ut est in se bonus. Impossibile etiam est amare Deum super omnia sine habitu infuso. Cf. Thomas Aq. II. II. q. 23; I. II., q. 16. a. 1. 2.

4. Nullibi in s. scriptura testimonium clarum invenitur, quo amor benevolentiae insinuetur.

5 Secundum s. Augustinum (De doctr. Christ. l. 1, c. 31: De civ. Dei l 10, c. 4; In Ps. 53, n. 10; 55, n. 17; 77, n. 21; 79, n. 14; 85, n. 8; Serm. 165, n. 4; 178, n. 11) et s. Thomam Aq. (S. th. II. II, q. 23, a. 4; cf. q. 27, a. 2) Deus est terminus caritatis nostrae prout est obiectum beatitudinis. Ergo Deum diligimus prout nos beatificat, non prout in se bonus est.

6. Ad iustificationem peccatoris requiritur actualis usus clavium ecclesiae. Nam actus fidei ita requiritur ad iustificationem, ut numquam votum eius sufficiat; ergo a pari nec votum in contritione contentum unquam sufficiet.

7. Non sufficit votum implicitum. Tale enim votum esset solum eatenus contentum in contritione, quatenus est unum ex mandatis, quae servanda proponuntur; ergo non magis iustificaret votum usus clavium, quam votum Eucharistiae vel restitutionis aut similium. Quod est contra Trident. Sess. 6, cp. 14; S. 14, cp. 4. »Ergo singulari aliqua ratione, distincta a desiderio observandi cetera Dei mandata, requiritur votum huius sacramenti; at non alia est singularis ratio magis distincta, nisi quod rei, quae necessaria est medii necessitate, desiderium debet esse explicitum, non vero rei, quae necessaria est dumtaxat ex praecepto, cuius proinde votum implicitum sufficit.« Tournely, De sacr. poen. q. 4, a. 4.

8. Tridentinum agens de contritione, distincte loquitur de voto sacramenti in ea incluso. Atqui superfluum fuisset tam distincte de eo loqui, si implicitum sufficeret; hoc enim in contritione deesse non potest.

9. Non sufficit propositum implicitum. »Si detestatio peccati commissi sine proposito formali non peccandi de cetero ad iustificationem aliquando sufficit, sufficiet etiam aliquando propositum nostrum non peccandi de cetero, sine formali detestatione peccati commissi; nulla enim ratio reddi potest, cur haec paria non sint« Bellarminus, De sacr. poen. l. 2, c. 6, fin.; cf. c. 7, obi. 3.

10. Idem e scriptura sacra colligitur, quae eodem modo, quo detestationem, etiam propositum requirit. Cf. Is. 1, 16. 18; Ezech. 19, 21. Cf. etiam Conc Trident. Sess. 6, c. 6 — Praeterea eadem scriptura ad iustificationem requirit propositum de singulis mandatis servandis. Cf. Ezech 18 et 33. Sed tale non potest esse propositum implicitum.

11. Si contritio ante usum clavium iustificaret, frustra a contritis potestas ecclesiae adiretur; quod tamen necessario fieri certum est.

12. Peccator non potest iustificari re irrationabili; atqui cum detestatio consistat in voluntate, ut peccatum non sit factum, detestans vult coniungere praeteritum peccatum cum negatione praeteritionis, quod impossibile est.

13. Qui iudicium firmum habet se esse relapsurum, non habet verum propositum ac detestationem; non enim potest esse prudens et efficax propositum, cui antecedit iudicium certum de contradictorio; atqui certi sumus nos esse relapsuros in venialia: ergo contritio nec potest vera esse, et si esset, esset irrationabilis.

14. Concilium Tridentinum S. 13, cp. 7; cn. 11. statuit atque declarat illis, quos conscientia peccati mortalis gravat »quantumcumque etiam se contritos existiment« habita copia confessoris necessario praemitendam esse confessionem sacramentalem, ne Eucharistia indigne atque ideo in mortem sumatur. — Idem concilium semper ante confessionem requirit contritionem perfectam; sed in nostra thesi sacramento non relinqueretur remissio; cf. Conc. Arausican. II. cp. ultim.

15. Certe contrita erat illa peccatrix non nominata ap. Lc. 7, 48; dilexit enim multum. Tamen non est statim iustificata, sed tunc demum, cum audivit illud: Remittuntur; quod verbum ponitur in tempore praesenti in oppositione ad illud »dilexit«. Cf. Estius, In l. 4. dist. 17 § 2. Ita rem explicant Augustinus, Serm. 99 (»Accessit immunda, ut rediret munda«); Gregor. M., Hom 33. in Evang. (»aegra sanata est); Bernardus, Serm. de s. Magdal. (»immunda«).

16. Secundum Act 22, 16 Ananias Paulo, quem perfecte conversum esse et vas electionis factum ab ipso Domino audierat, dicit: Et nunc quid moraris? Exsurge et baptizare et ablue peccata tua, invocato nomine illius. Cf. dictum Augustini, Serm. 1. et 25. de sanctis: »Ananias baptizavit lupum et fecit agnum.«

17. Contra ea, quae posuimus, stat doctrina Patrum. *a*) Gregorius Naz. docet Or. 40 in s. bapt. n. 23: Οἱ δὲ οὐδὲ εἰσιν ἐν δυνάμει τοῦ δέξασθαι ἢ διὰ νηπιότητα τυχόν, ἢ τινα τελέως ἀκούσιον περιπέτειαν, ἐξ ἧς οὐδὲ βουλομένοις αὐτοῖς ὑπάρχει τυχεῖν τοῦ χαρίσματος . . . Καὶ ἡγοῦμαι . . . τοὺς δὲ μήτε δοξασθήσεσθαι, μήτε κολασθήσεσθαι παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὡς ἀσφραγίστους μὲν ἀπονήρους δέ, ἀλλὰ παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν ἢ δράσαντας. Οὐ γὰρ ὅστις οὐ κολάσεως ἄξιος, ἤδη καὶ τιμῆς· ὥςπερ οὐ ὅστις οὐ τιμῆς, ἤδη καὶ κολάσεως. Σκοπῶ δὲ κἀκεῖνο· Εἰ κρίνεις φόνου τὸν φονικὸν ἐκ μόνου τοῦ βούλεσθαι καὶ δίχα τοῦ φόνου, ῥεβαπτίσθω σοι καὶ ὁ θελήσας τὸ βάπτισμα δίχα τοῦ βαπτίσματος· εἰ δὲ οὐκ ἐκεῖνο, πῶς τοῦτο, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. *b*) Augustinus, Conf. l. 9, c. 4, cum antea c. 2. dixisset: »Sagittaveras cor nostrum caritate tua« haec ait: »Gaudens in fide laudavi nomen tuum, et ea fides me securum esse non sinebat de praeteritis peccatis meis, quae mihi per baptismum tuum remissa nondum erant.« Et c. 6. »Baptizati sumus et fugit a nobis sollicitudo vitae praeteritae.« — Ep. 228 (al. 180) ad Honorat.: »Si ministri desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt, vel ligati.« — Tract. 13. in Ioan. n. 7: »Quantumcumque catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suae portat: non illi dimittitur, nisi cum venerit ad baptismum. Quomodo non caruit populus Israel populo Aegyptiorum, nisi cum venisset ad mare rubrum, sic pressura peccatorum nemo caret, nisi cum ad fontem baptismi venerit.« — Tract 4: »Omnia peccata super illum sunt, et nisi venerit ad salutarem baptismum, ubi peccata solvuntur, cum omni sua excellentia non potest intrare in regnum caelorum.« — Tract. 11. in illud: Iesus non se credebat eis: »Tales sunt omnes catechumeni; ipsi iam credunt in nomine Christi, sed Iesus non se credit illis.« — De symbolo ad catechum l. 1, c. 8: »Deus non dimittit peccata, nisi baptizatis. Ipsa peccata quae primum dimittit, nonnisi baptizatis dimittit. Quando? Quando baptizantur . . . Catechumeni quamdiu sunt, super illos sunt omnia peccata eorum.« — De unit. eccl. c. 23: »Utrumque necessarium est ad regnum Dei adipiscendum, et baptismus et iustitia.« — De bapt. l. 4, c. 21: »Nec dubito catechumenum catholicum divina caritate flagrantem haeretico baptizato anteponere.« (tantum hoc!) — De peccat. meritis et rem. c. 26: »Sanctificatio catechumeni, si non fuerit baptizatus, ei non valet ad intrandum in regnum caelorum aut ad peccatorum remissionem.« — De anima l. 1, c. 9, n. 10: »Nemo fit membrum Christi nisi aut baptismate in Christo aut morte pro Christo«; cf n. 11. — Cf. Ambrosius, De iis, qui initiant. c 4, n 19; De Abr. l. 2, c. 11. — *c*) Fulgentius, Ep. 12 ad Ferrandum, n. 19: »Illum utique adolescentem, quia credidisse et confessum fuisse novimus, ideo per sacramentum baptismatis salvum fuisse firmamus. Qui si non baptizaretur, non solum nesciens, sed etiam sciens, nullatenus salvaretur. Via enim salutis fuit in confessione, salus in baptismate. Nam in illa aetate non solum ei confessio sine baptismate nihil prodesset, sed nec ipsum baptisma non credenti neque confitenti ullatenus proficeret ad salutem. Ideo ergo illi Deus confessionem prodesse voluit, quia eum usque ad sanctam regenerationem in hac vita servavit. Cf. de fide ad Petrum c. 3. Cf. Gennadius, De eccl. dogmat. c. 41 (al. 74). — *d*) Leo M., Ep. 91 ad Theodor. Foroiul.: »Divinae bonitatis praesidiis ordinatum est, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri.« — *e*) Bernardus, S. I. in nativ. ss. ap Petri et Pauli: Sententia Petri praecedit sententiam caeli. — Cf. Remig. Lugdun., De tenenda scripturae veritate c. 14.

Quae his argumentis refutantur:

P. 1°. Imprimis non requiri ad remissionem peccatorum *usum* clavium actualem revelatum esse probatur

A) ex concilio Tridentino, Sess. 14, cp. 4: „Docet praeterea. etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu

suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam.“ Contritio, quae perfecta est caritate, est contritio ex motivo caritatis concepta. Nam caritas hic non potest intelligi habitualis, cum agatur de contritione, ut est dispositio ad iustificationem, ergo praecedente prioritate naturae caritatem habitualem. Cf. De San, De poen. n. 500.

B) ex propositionibus Baii damnatis. Prop. 31: „Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in catechumenis, quam in poenitentibus, potest esse sine remissione peccatorum.“ 32: „Caritas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum.“ 33: „Catechumenus iuste, recte et sancte vivit et mandata Dei observat per caritatem ante obtentam remissionem peccatorum, quae in baptismi lavacro demum percipitur.“ 70: „Homo exsistens in peccato mortali sive in reatu aeternae damnationis, potest habere veram caritatem, et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis.“ 71: „Per contritionem etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam non remittitur crimen extra casum necessitatis aut martyrii sine actuali susceptione sacramenti.“ In quibus propositionibus „sermo est de caritate actuali: talis est enim caritas, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta; ex his enim actus, non habitus procedit: talis est caritas, quae est plenitudo legis: actu enim, non habitu legem implemus: talis est caritas, qua iuste et sancte vivitur et mandata Dei observantur: oportet enim caritatem esse in actu, ut dici possit per eam haec fieri; talis est caritas, quae contritioni coniungitur illius, cui supponitur non remissum esse peccatum.“ Palmieri, De poen. th. 23, V. Cf. De Lugo, De poen disp. 5, s. 8 (Cf. etiam Baius, De carit. c. 1 et 7). Ergo negatur actualem caritatem etiam perfectam et sinceram impetrare immediate remissionem peccatorum ideoque veram iustificationem; et etiam contritionem ex motivo caritatis elicitam, quae ipsa est actus caritatis (cf. Decl. n. 5) id praestare negatur.

Iam vero „hae propositiones simul cum aliis damnatae sunt, non singulae singulari censura notatae, sed omnes respective tanquam haereticae, erroneae, suspectae, temerariae, scandalosae et piarum aurium offensivae. Idcirco aliqua ex his censuris competit certe et illis propositionibus. Liquet autem eas non damnari eo, quod indebita aliqua censura notent doctrinam theologorum; huiusmodi enim censurarum ne vestigium quidem in illis propositionibus. Damnantur ergo propter doctrinam. Porro permittamus supponi, quod minima ex illis censuris supradictis debeatur eis. Advertendum est, quod huiusmodi materia, de qua propositiones agunt est materia spectans ad depositum revelationis; agitur enim de caritate, de efficacia caritatis, de mediis necessariis ad iustificationem, quae omnia revelata esse debent et reapse sunt, atque est materia, de qua iudicium ferri non potest, nisi ex norma revelationis: sunt enim res positivae, quae ex divina dispositione tandem pendent. Itaque in revelationis deposito alterutrum contineri debet, vel caritatem perfectam et sinceram posse esse seiunctam a remissione

peccatorum, vel non posse: si primum, nulla ex supradictis censuris potest ei competere; si ergo aliqua ex iis competit ipsi, hoc ipso certum est illud primum non contineri in revelatione. Quia vero alterutrum contineri debet, continebitur ergo alterum; nempe non posse caritatem seiunctam esse a remissione peccatorum, et idcirco prior propositio erit contradictoria propositionis revelatae. Sicut igitur per quamlibet ex illis censuris doctrina Baii a revelatione excluditur, ita declaratur ibi oppositam contineri; et cum haec declaratio sit authentica et infallibilis, ergo vi illius iudicii certum est doctrinam, quam defendimus contineri in deposito revelationis." Palmieri, De poen. th. 23, V.

Caritas igitur actualis perfecta et sincera semper est coniuncta cum remissione nec sine ea esse potest. Porro, cum ille actus caritatis, quo Deus propter se super omnia amatur, sit nobilissimus, illa virtus ei est tribuenda. Ergo contritio procedens ex motivo caritatis, sive sit actus a caritate imperatus, sive ipse actus caritatis, coniuncta est semper cum remissione peccatorum, ideoque etiam ante absolutionem seu actualem usum clavium.

C) ex scriptura s. *a*) Io 14, 21: *Ὁ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, κἀγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν.* Ibid. v. 23: *Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ᾽ αὐτῷ ποιησόμεθα.* Cf. Lc. 10, 27 s. (*τοῦτο ποίει καὶ ζήσῃ*). In priore loco citato imprimis nulla est ratio dilectionem Dei futuram ponere demum in beatitudine aeterna; immo collato loco posteriore patet per futurum explicari tantum sequelam. Igitur qui Deum diligit, a Deo diligitur; sane non eodem amore, quo etiam peccatores complectitur (cf. Bellarmin., De iustificatione c. 17), sed eo, qui solis iustis proprius est, quo homo redamatur ut amicus ab amico, non ut inimicus; amore, cui propriissimum adiungitur amicitiae signum (*ἐμφανίσω*). Cf. Billot, De poen. th. 13 § 1. Nec sermo est de habitu caritatis, sed de actu; id sane verba ipsa primo et per se significant. „Deinde, quoniam hic dilectio spectatur sub ratione meriti, quo quis (congrue) disponitur ad unionem cum Deo, meritum autem per se competit actui, ideo per se et primo verba scripturae de actu sunt accipienda. Unde et „manere in caritate" (1 Io 4, 16) est perseverare pro opportunitate in actibus caritatis, etsi supponatur habitus, a quo actus procedunt." Palmieri, De poen. th. 23, VII. — In secundo loco adventum Patris et Filii eorumque mansionem apud diligentes Deum ab omnibus de adventu per gratiam intelligi monet Maldonatus. — Nec cum caritas iustificare dicitur, potest subintelligi condicio, si cetera adsint, uti oportet, cum fidei iustificatio tribuitur. Nam „ea, quae subintelligi possent, vel sunt quaedam, quibus ex opere operantis se disponat homo ad iustificationem, vel sunt quaedam, quibus ex opere operato eam assequatur. Huius posterioris generis non est nisi sacramentum: porro sine actuali susceptione eius posse iustificationem obtineri liquet ex doctrina patrum communique ecclesiae sensu, quod votum eius sufficiat, cum actu haberi nequit. Praeterea efficacia caritatis in N. T. nequit esse minor ac in V. T. [cf. D)]; porro in T. V. ipsa citra opus ope-

ratum producebat effectum; ergo perperam ad eiusdem efficaciam aliquod opus operatum actu existens postulatur. Prioris generis erunt ii actus, quibus homo aliquo modo convertitur ad Deum; porro isti vel sunt actus perfectiores actu caritatis, vel imperfectiores. At perfectiores nulli sunt; erunt ergo actus imperfectiores. Huiusmodi autem actus vel ab ipsa caritate iam praesupponuntur necessario, ut actus fidei et spei, vel ipsam caritatem necessario comitantur, actusque esse possunt caritatis, ut timor filialis et detestatio peccati. Iam vero subintelligentia priorum nihil nocet conclusioni nostrae, iam enim adesse censentur exsistente caritate, quae sine eis esse non posset: neque nocet subintelligentia posteriorum, quae nihil novi ponit necessario praeter caritatem. Itaque non quotiescumque alicui causae asseritur in scripturis effectus aliquis, nullius alterius causae facta mentione, ea causa dicenda est totalis causa et sufficiens illius effectus: verum cum effectus est iustificatio, qui effectus actui hominis asseritur, atque actui perfectissimo, qui iam supponit vel in se continet quoscumque alios, qui postulari possent, quique post institutionem sacramenti censeri nequit, ex ipsa doctrina scripturarum, minoris efficaciae, quam fuerit ante institutum, tunc licebit quidem cogitare praeter eum actum requiri usum alicuius ritus instituti divinitus, ita tamen, ut sufficiat votum eiusdem; alios vero actus requiri praeter ipsum, aut eos, qui iam cum ipso intelliguntur, non licebit cogitare." Palmieri, De poen. th. 23, XI.

b) 1 Io 4, 7: *Πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται.* Cf. Io 15, 12. 14; 1 Petr 4, 8. „Haec autem dilectio, de qua apostolus loquitur, est dilectio proximi propter Deum [cf. v. 8], est enim dilectio supernaturalis, quae ex Deo est, est proinde dilectio non secundum legem solam naturae, sed secundum legem evangelii; est idcirco potissimum dilectio Dei, quae est ratio formalis dilectionis proximi. Quod ergo de dilectione proximi affirmatur *α*) non de quovis amore erga proximum est accipiendum: *β*) intelligendum est potiore iure de dilectione Dei. Nam quod de ea praedicatur, propter hanc, quae est eius forma et motivum, praedicatur. Atqui de diligentibus affirmat Ioannes, quod nati sunt ex Deo, h. e. sunt filii Dei; ergo cum dilectione Dei coniuncta est filiatio adoptiva, quae peccatum excludit iuxta illud c. 3, 9." Palmieri, De poen. th. 23, VII. Neque hic agi de habitu caritatis, probatur ut supra *a*).

c) Lc 18, 13: *Ὁ δὲ τελώνης μακρόθεν ἑστὼς οὐκ ἤθελεν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπᾶραι, ἀλλ' ἔτυπτεν τὸ στῆθος αὐτοῦ λέγων. Ὁ θεός, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.* 14: *Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ παρ' ἐκεῖνον* (al. *ἢ γὰρ ἐκεῖνος*). Ubi patet publicanum iustificatum esse ex opere operantis; porro actus ille, quo iustificatus est aut fuit perfectior actu virtutis caritatis coniuncto cum recordatione peccatorum aut imperfectior. Perfectior nullus est; sin fuit inperfectior, a fortiori idem praestabit actus perfectior. Quam parabolam sane Magister noluit solum pro V. T. veram esse, sed independenter a temporibus.

d) Lc 7, 47: *Ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί, ὅτι ἠγάπησεν πολύ· ᾧ δὲ ὀλίγον ἀφίεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ.* Hic Christus caritati vim

tribuit ad delenda peccata. Nec potest his verbis (cum A. Jülicher. Die Gleichnisreden Jesu. Freiburg 1899. II., 297 aliisque), quod parabola tunc adhibita suadere potest, is sensus subici: cognosci ex hoc, quod multum dilexit peccatrix, fuisse ei multa peccata dimissa, ita ut multum dilexerit ideo, quia multa peccata ei fuerant dimissa (Ambrosius, De Tobia c. 22; Gregor. Ep. 22: Toletus: Salmeron: Calvinus: Bezděka; Keil: Weiß etc.). Haec enim interpretatio repugnat

α) „aliis sacrarum litterarum versionibus. In Syriaca namque legimus: Propterea dico tibi remissa esse ei scelera eius multa eo, quod multum dilexerit. — In versione Persica sic habetur: Dico tibi: pro hoc, quod fecit, peccata eius multa remissa sunt ea de causa, quod multum digna fuit. — In versione Arabica: Peccata eius multa remissa sunt illi, quoniam dilexit multum. — In Aethiopica: Propterea ei remittuntur peccata eius multa, quia multum dilexit me. — V. Walton Bibl. s. t. 5, p. 290.

β) repugnat communi patrum interpretationi; nam ii generatim affirmant Magdalenam, quia vehementissima caritate flagrabat, obtinuisse peccatorum suorum remissionem. Si qui sunt pauci asserentes Mariam Magdalenam Christum multum dilexisse, quia ab eo remissionem multorum delictorum acceperat, in hac explicatione aliam, quam supponunt, non excludunt.

γ) repugnat contextui; [nam „remissio peccatorum non potuit esse causa, ob quam Christus affirmaverit Magdalenam multum dilexisse, quia talis remissio non videbatur, ut ex illa vel tamquam ex effectu vel tamquam ex causa amoris eum posset colligere vel comprobare, praesertim respectu Pharisaei, quia eam peccatricem esse sciebat et remissionem peccatorum non videbat. Immo nec ex actionibus externis Magdalenae poterat immediate colligi remissio peccatorum“ (Suarez, De gratia l. 8, c. 10, n. 4)] quia M. Magdalena, licet poenitens et contrita, nesciebat tamen sibi remissa esse peccata, donec a Christo audivit: Remittuntur ei peccata; ac proinde non poterat signa dilectionis, quae exhibuit, antequam Christus illa verba pronuntiaverit, ex gratitudine promere, ut sc. gratam Christo, quia peccata illa remiserat, se ostenderet.“ De Augustinis, De re sacrament. l. 3, p. 1, th. 5. „Nam, quae haec mulier egit, non sunt agentis gratias de beneficio remissionis peccatorum accepto, aut mutuum amorem, quem gratuita remissio excitarit, declarantis, sed opera sunt poenitentis et remissionem peccatorum ambientis. Quid enim toto corporis habitu aliud, quam poenitentis imaginem prae se fert, ad pedes suppliciter provoluta, lacrimis, interioris poenitentiae testibus oppleta, in sparsis foedatisque capillis peccata ulciscens, praeteritae iniquitatis fomenta proiciens, denique continuis pedum osculis orans recipi in gratiam? Quare et gesta huius mulieris a sanctis patribus adeoque ecclesia ipsa catholica pro poenitentiae forma, qua ambienda sit remissio peccatorum, et mulier ipsa pro exemplari rite poenitentium habentur et proponuntur. [Cf. Augustin., Hom. 23. inter 50; Cyprian., De ablut. ped.; Io. Chrysost., Hom. 6 in Mt; Gregor. Hom. 33]“ Lucas Brugensis

in h. l. Cf. etiam protestantes De Wette, Olshausen, Bleek, H. J. Holtzmann (Hand-Commentar[3] I, 1, 348).

δ) Denique interpretatio adversariorum non exigitur ex contextu cum parabola. Duae potissimum sunt huius rei explicationes. Cornelius a Lapide ita locum explanat: „V. 42: Non habentibus illis, unde redderent, donavit utrisque: quis ergo eum plus diligit? I. e. plus diligere iudicabitur, vel plus diligere solet, pluribus officiis eum demereri satagit? . . . Sensus est: Sicut is, qui cum plura deberet suo creditori, plurium ab eo accepit remissionem, passim a prudentibus iudicabitur ideo maiorem hanc remissionem a creditore accepisse, quod magis eum dilexerit, ac plura ei officia et signa benevolentiae exhibuerit: ob quae plura vicissim illi remisit et condonavit creditor — si enim debitores, qui multa debent creditoribus, maiora eis officia et obsequia deferre solent, ut tantorum debitorum remissionem vel diminutionem, vel temporis ad solvendum praestituti prorogationem ab eo emereantur et quasi emendicent — simili ergo modo tu, o Simon, prudenter iudicare debes Magdalenam magis dilexisse me prophetam et Messiam Dei Filium, quam tu dilexeris: maiora enim, ut vidisti, dilectionis omnisque officii et obsequii signa mihi exhibuit quam tu exhibueris: quare iisdem me provocavit, ut plura et maiora ipsi quam tibi peccata condonem. Maior enim dilectio debitoris est causa maioris condonationis creditoris; illam enim provocat et elicit. Unde congrue ad parabolam propositam infero et dico: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Quare Magdalena iam amplius non est peccatrix, nec indigna contactu pedum meorum, ut tu aestimas, o Simon, sed sanctior te est, digniorque meo attactu. Hunc sensum exigit acoluthia et apodosis, sive redditio et applicatio aequa parabolae, sc. ut significetur dilectionem maiorem esse causam maioris remissionis maiorum debitorum, i. e. delictorum. Ergo *τὸ* diligit significat praesens et praeteritum qu. d.: Plus me dilexit et diligit ideoque plus ei remitto. Unde Arabicus vertit: Quis ergo horum duorum debitorum plus amator est illius? Ita Maldonatus, qui diserte ait, praesens hic ex vulgari phrasi poni pro praeterito.

Secundo tamen, si *τὸ* diligit, vel ut Graece est, *ἀγαπήσει* i. e. diliget, malis simpliciter accipere pro futuro, q. d.: Quis eorum deinceps creditorum plus diliget?: dico, esse argumentum inversum adductum ab effectu ad causam naturaliter connexam, q. d.: Sicut ille debitor multum dilexit creditorem, eo quod hic multa ei debita iam ante remiserit; remissio enim plurium maiorem in debitore exigit gratitudinem et dilectionem erga creditorem . . . sic e converso ego, o Simon, Magdalenae multa delicta quasi debita dimitto, quia ipsa multum me dilexit, q. d.: Remissio debiti et vicissim dilectio debitoris erga creditorem debitum remittentem inter se connexa sunt; sicut remissio creditoris parit dilectionem debitoris, ita vicissim dilectio debitoris parit remissionem creditoris . . . Ita Lyranus, Lucas et alii . . . Simili modo Christus convertit parabolam Samaritani c. 10, v. 36 . . . Ex uno enim intelligitur alterum, sc. ex proximo miserente intelligitur proximus miser.“ Cf. Suarez, De gr. l. 8, c. 10, n. 8—18. Haec posterior explicatio nobis (cum Sušil aliisque) priore minus violenta videtur esse.

D) ex efficacia contritionis perfectae ante traditionem potestatis remittendi peccata. „Ante novam oeconomiam evangelii certe erat aliquod medium adultis pro impetranda remissione peccatorum: nullum autem erat ex opere operato eam efficiens: ergo erat ex opere operantis ideoque aliquis actus, et idcirco certe actus praestantissimus sive poenitentia profecta ex praestantissimo actu, quo homo ad Deum converti possit: atqui hic actus praestantissimus est poenitentia ex caritate concepta: ergo aut haec aut nullum. Quocirca de hac re certe accipienda testimonia Veteris Testamenti Deut 4, 29; Ezech 18, 21 27, 28]; 33, 12 [Zach 1, 3].

Probatur consequentia. Sane *α*) quae Deus per prophetas Testamenti Veteris testatus est, quaeque ad vitam supernaturalem spectant, ea et filiis Novi Testamenti repetit; ergo ad nos quoque spectat, quod per Moysem et Ezechielem Deus promisit. Et re quidem vera, exceptis extrinsecis symbolis et ceremoniis, ea quae ad interiorem hominem pertinent, quaeque in Testamento Veteri locum habebant, ex aequo, immo potiore iure spectant ad Testamentum Novum: eius enim propria est interior iustitia et sanctitas ac remissio peccatorum. Cf. Ierem 31, 33. 34. *β*) Cum Christiana lex sit lex caritatis, iniquum est arbitrari Christum voluisse minori in pretio haberi caritatem in ecclesia, quam in synagoga. *γ*) Nihil est in oeconomia Christiana, quo videri possit dempta vis haec caritati iustificandi peccatores. Institutio enim sacramenti poenitentiae novum medium suppeditat pro obtinenda remissione: idque exigit, ut omnes teneantur confiteri peccata sua remissionemque directam petere a ministris Christi, cum hac vero obligatione nullo modo repugnat, ut quis per contritionem perfectam statim iustificetur." Palmieri, De poen. th. 23, VII.

E) ex defectu rationis pro contrario. Nam „Institutioni Christi, quae statuit independenter a potestate clavium remissionem peccatorum non obtineri omniaque peccata remittenda esse directe, fieri potest satis etiam sola subiectione in voto supradicta, non quidem ita ut non amplius debeas, si potes vel tunc vel postea, te subicere actu, quod contradictorium esset . . . Sane ea exsistente, cum eius quoque intuitu confertur a Deo solo remissio peccatorum, verum reapse est non remitti peccata independenter a potestate clavium; remittuntur enim propter subiectionem ad illam, quacum nexa est obligatio manens petendae tandem remissionis directae." Palmieri, De poen. th. 10, II.

F) ex patribus. Augustinus, De Trinit l. 15, n. 31. s.: „Deus Spiritus sanctus, qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini, accendit eum in dilectionem Dei et proximi, et ipse dilectio est. Non enim habet homo, unde Deum diligat, nisi ex Deo. Propter quod paulo post dicit: Nos diligamus eum, quia ipse prius dilexit nos.' Apostolus quoque Paulus: 'Dilectio, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum s., qui datus est nobis.' Nullum est isto dono excellentius. Solum est, quod dividit filios regni aeterni et filios perditionis aeternae. Dantur et alia per Spiritum s. munera, sed sine caritate nihil prosunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique Spiritus s., ut eum Dei et proximi faciat amatorem, a sinistra non transfertur ad dextram." Ubi saltem

ex his ultimis verbis s. Augustinus omnino videtur non de habitu caritatis loqui sed de actibus (amoris erga Deum et proximum); nec sane de praedestinatione loquitur, sed de statu gratiae acquirendo. Cf. Contra Crescon. l. 2, n. 15; Serm. 35. — Ex Io Chrysostomo cf. locos allatos thes. 2, p. II, dub. 2; cf. Hom. 4 in 1 Thes. n. 4; Hom. 7 in 2 Tim n. 3. — Ambrosius, In Lc l. 10, n. 90: „Et tu, si veniam vis mereri, dilue lacrimis culpam tuam: eodem momento, eodem tempore respicit te Christus." — Fulgentius, De remiss. peccat. l. 1, c. 12: „Quia ingemuit David ex toto corde conversus, continuo salvus est factus, atque ita in eo completum est, quod per prophetam praecipitur: 'Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris.'" — Petrus Chrysologus, Serm. 94: „Plectendus debitor, qui dilectione sola suam negligit redimere cautionem . . . Absolvi vis? Ama. 'Caritas cooperit multitudinem peccatorum.' Negationis crimine quid peius est? Et tamen Petrus amore solo valuit hoc delere." — Anastasius Sin., Or. in Ps. 6: „*Μεγάλη τοίνυν τῶν κατὰ Θεὸν δακρύων ἡ ἰσχύς, μεγάλη αὐτῶν ἡ ἐνέργεια.*" — Dionys. Bar Salibi († 1171), In Mt 3, 1 (Corp. script. christ. orient. p. 97): „Cum non possint, qui semel baptizati sunt, denuo baptizari, dedit Deus lacrimas, ut si quis ploret peccatum suum, accipiat remissionem et restituatur ei donum baptismi, quod periit apud eum; quemadmodum baptizatus est David lacrimis, postquam peccavit et moechatus est." Cf. Maximus Tur., Hom. 5 de poenit. Petri; Hilarius, In Ps. 51 etc.

Haec patrum persuasio ratio fuit, cur de salute catechumenorum, qui inculpabiliter omisso baptismate obierunt, non desperarent (cf. Ambros., De obitu Valentiniani n. 51 ss.) et cur Innocentius III. „incunctanter" asseruerit „caelestis patriae gaudium esse adeptum" sacerdotem quendam non baptizatum, „quia in sanctae matris ecclesiae fide et Christi nominis confessione perseveraverit." Cap. Apostolicam 2.

P. 2°. Nec requiri propositum explicitum seu formale, sed satis esse implicitum et virtuale certum est. Nam „cum motivum doloris est universale, ut amor Dei, timor inferni, desiderium beatitudinis, — propositum [universale] in dolore virtualiter continetur; atque istud sufficit ad veram contritionem, sive perfectam sive imperfectam, cum poenitens ad futurum non advertens, non elicit propositum formale. Sane propositum formale vel requiritur necessitate medii, vel necessitate praecepti ad iustificationem. Si necessitate sola praecepti, eius defectus obstabit idoneae dispositioni poenitentis ad reconciliationem, quatenus peccet poenitens non eliciendo propositum; at cum inadvertentia est causa eius defectus, nulla culpa est; idcirco, si propositum formale requiritur sola necessitate praecepti, nequit in hac hypothesi eius defectus nocere poenitenti. Si vero nocet, etsi non peccetur, ista omissio, dicendum est propositum formale requiri etiam necessitate medii. Atqui id nequit admitti. Nam quod necessitate medii necessarium est adultis, necessarium est ipsis ita, ut cum in re haberi nequit, satis sit illud habere in voto, si res est, quae haberi possit in voto. Atqui posita inadvertentia seu defectu cogitationis futuri, est vere impossibile homini elicere propositum formale cavendi in posterum peccata." Palmieri, De poen. th. 20, V.

Detestatio vero peccati ex motivo universali supplere potest illud medium necessarium, cum perfectione sua perfectionem actus supplendi propriam et simul huius votum contineat. Etenim virtus motivi hominem moventis ad detestationem illam talis est, ut aeque ac praeterita sub se comprehendat futura peccata abhorrenda: unde voluntas detestando ex motivo universali culpas iam commissas sic affecta est, ut cogitatione intellectus sola de futuris possibilibus accedente proponeret sibi declinare ceteras, non per actum ex motivo ullo novo ideoque diversae perfectionis imperandum, sed per actum ex motivo formali detestationis ipso ideoque cum eadem speciei bonitate in obiectum novum materiale explicite extendendum: et actus quidem iste confestim et necessario erumperet: ita ut etiam repugnaret resistere eidem nec desistere ab ipsa detestatione. Nimirum superveniente de possibilitate culpae futurae cogitatione propositum formale eatenus tantum liberum esse potest, sive secundum specificationem, sive secundum exercitium ipsum, quatenus libera est vera et sincera peccati detestatio. Et sane ita propositum formale impediri non posset nisi per actum positivum cohibentis voluntatis, quo manente detestatione propositoque virtuali, exprimere sic liceret: Quamvis abhorream a peccato etiam futuro, nolo tamen huius mihi fugam explicite proponere. Atqui talis actus ipse propositum explicitum aliquod contineret. Cf. Vasquez, De poen. a. 2, dub. 4.

Res confirmatur: „cum memoria peccati non occurrit, sufficiens est dispositio proxima ad iustificationem poenitentia sive contritio virtualis, qui est amor Dei super omnia: multo ergo magis sufficit contritio cum non subit cogitatio de futuro.

Tandem huic sententiae favere videtur ipsa definitio contritionis data a Tridentino: in ea enim propositum ponitur in obliquo: „cum proposito non peccandi“, acsi concilium significare vellet detestationem et dolorem continere propositum, eamque detestationem dolorosam esse veram contritionem, quae propositum continet.“ Palmieri, De poen. th. 20, V.

P. 3⁰. Item certum est nec votum explicitum exigi *A)* „Magis necessarium est in contritione propositum non peccandi de cetero, quam confitendi: prius enim ex natura rei requiritur: unde et in antiqua lege necessarium fuit; posterius vero ex positiva tantum Christi institutione necessarium est. Atqui ad contritionem sufficit propositum virtuale non peccandi de cetero: ergo a fortiori et virtuale sacramenti propositum.“ Collet, De poen. p. 2, c. 4.

B) „Excogitari potest casus, in quo etiamsi [usus clavium] memoriae occurrat, non oporteat propositum seu desiderium explicitum eius concipere, ut si huiusmodi homo in extremo mortis articulo constituatur, in quo iudicet sibi iam esse impossibile [claves adire], ille certe tunc non tenetur absolutum propositum suscipiendi sacramentum habere. Est enim illud impossibile, quia iam hic et nunc res indicatur impossibilis. Neque etiam videtur necessarium, ut habeat propositum condicionale, sc. propono [claves adire], si hoc periculo eripiar, vel aliter vellem [adire], si possem. Nam huiusmodi actus nullius ferme momenti aut fructus sunt in eo casu, in quo apprehenditur condicio ut impossi-

bilis et numquam exsequenda. Erit ergo tunc utilius in Dei amore et peccatorum detestatione prorsus occupari. Non est ergo alius actus necessarius." Suarez, De bapt. disp. 27, s. 2, n. 8.

C) „Nullum est fundamentum ad requirendum huiusmodi propositum explicitum . . . Nam vel hoc propositum requiritur, quia sine illo non potest haberi vera contritio; et hoc est falsum, quia etiamsi quis non recordetur expresse confessionis, potest habere omnes actus, quos supra diximus perficere contritionem, quia nulla est repugnantia, et gratis diceretur Deum non dare gratiam excitantem vel adiuvantem necessariam ad illos actus, nisi habenti actualem memoriam et formale desiderium confessionis. Vel requiritur hoc votum, ut suppleat vicem sacramenti, veluti dando gratiam ex opere operato [cf. Schäzler, Wirksamkeit der Sacramente § 25]; et hoc est omnino falsum, quia iustificatio, quae solum fit per sacramentum in voto, tantum fit ex dispositione operantis; neque ibi confertur ulla gratia sacramentalis. Vel requiritur, quia non sufficit ad iustificationem. Et hoc est omnino falsum, quia illi contritioni semper est coniuncta gratia." Suarez, De poen. disp. 17, s. 3, n. 9.

D) Concilium Tridentinum docet Sess. 14, cp. 4, non esse tribuendam remissionem peccati ipsi contritioni sine voto sacramenti, quod in illa includitur; vera igitur contritio, si talis est, includit hoc votum; dixerat autem paulo antea idem concilium ad veram contritionem satis esse detestationem cum proposito servandi omnia mandata. Cf. Suarez ibid.

E) Cf. argumenta P. 1º allata.

Ad 1. »Sane voluntas est facultas tendens in bonum, quae potest quodlibet bonum amplecti, sub qualibet ratione ei ab intellectu proponatur: hoc est primum et maxime essentiale voluntati; ea quidem non diligit nisi quod est bonum suum; sed *a*) non est necesse, ut illud diligat sub hac formali ratione, quatenus est bonum suum. Et re quidem vera, si id necesse foret, tunc falsum esset voluntatem posse ferri in quamcumque rationem boni; *b*) Deus spectatus ut est in se bonus, est adhuc quoque bonum voluntatis, nimirum prout est terminus actus voluntatis, qui actus et honestissimus est et suavissimus: honestissimus, quia cum voluntas sit facta propter Deum bonumque cuiusque naturae, ideoque et voluntatis, debeat referri in gloriam Dei, persuadet ratio, ut voluntas magis gaudeat de bono Dei quam de bono suo; est suavissimus actus, quia delectatio consequitur sive comitatur operationem honestam et maxima delectatio maxime honestam operationem.« Palmieri, De poen. th. 22, X. Item ex experientia constat posse hominem perfectum amicitiae amorem habere erga alios et multo magis erga Deum. »Nec enim id est moraliter impossibile ratione praelationis aliorum bonorum; nam potest homo animo omnino pacato divinam bonitatem considerare, quin ullae tentationes aut afflictiones actuales in bona creata eum avocent a Dei amore.« Ripalda, De ente supern. l. 5, disp. 114, s. 16, n. 153.

Praeterea ex damnatione thesium 23 ab Innocentio XII. facta illud quidem sequitur, caritatis habitu actuque quasi unico amorem sui ipsius ordinatum non positive excludi; minime vero sequitur caritatis actum vi motivi sibi proprii non praecisum esse a respectu ad felicitatem propriam, vel hunc ad nos respectum actu tali essentialiter includi. Neque ex actibus eiusmodi caritatis saepius repetitis oritur paulatim status ille ab Innocentio negatus, in quo sit tantum amor

Dei a bono proprio abstractus; inde enim non existit nisi quaepiam facilitas eliciendi tales actus, vel etiam dominatio caritatis in imperandis actibus virtutum aliarum, et in his amoris sui ordinati, ita ut actus isti non minus cum inducto illo statu quam cum actibus caritatis singulis consistere simul queant.

Quod additur de naturali desiderio beatitudinis, certe non valet de desiderio explicito et formali. In actibus liberis mentem a beatitudine ita avocare possumus, ut non formaliter propter hanc, sed propter absolutam obiecti excellentiam operemur. Quoniam autem innatum est nobis erga beatitudinem generatim desiderium, hoc ipsum semper virtualiter, materialiter vel praesuppositive nobis inest, etiam quando ex caritate purissima agimus.» Wirceburgenses t. 5, disp. 1, c. 3, art. 1

Ad 2. «Velle ratione excellentiae divinae cultum et honorem Dei in signum protestationis nostrae subiectionis eiusdem excellentiae, est actus religionis, nec postulat amorem Dei proprie dictum. At velle, ut Deo tribuatur debitus honor et gloria, quae quidem amplior est, quam cultus, idque velle, quia est hoc bonum Dei, et hoc bonum Dei velle, quia Deus placet nobis eiusque bonitas diligitur, hic est actus caritatis, qui nedum imperatus, sed et elicitus a caritate esse potest.» Palmieri, De poen. th. 22, XIV.

Ad. 3. Certe hoc discrimen esset inter amorem naturalem et supernaturalem, quod supernaturalis est filii Dei ad Deum, naturalis servi Dei ad Deum. — De possibilitate amoris Dei super omnia sine habitu infuso controversia est inter s. Thomam et D. Scotum; hic non dubitat dicere: «Ratio naturalis ostendit naturae intellectuali esse aliquid summe diligendum, quia in omnibus actibus et obiectis essentialiter ordinatis est aliquid supremum, et ita aliqua dilectio suprema... Nihil [autem] potest intellectus recte dictare, in quod dictatum non possit voluntas naturalis tendere; alias voluntas esset naturaliter mala vel saltem non libera ad tendendum in quodlibet secundum illam rationem boni, secundum quam ostenditur sibi ab intellectu.» In l. 3. d. 27 n. 13.

Ad 4. Vide Lc 12, 4; Io 15, 14. 15, ubi habes amicitiam excellentiae (Aristot., Eth. 8, c. 7), Prov. 8, 17; 1 Io. 4, 16, ubi amor mutuus exhibetur. Cf. etiam Io. 14, 28; Mt. 6, 9. — Cf. Palmieri, De poen. th. 22, XI.

Ad 5. Imprimis opponimus textum s. Augustini, De lib. arb. l. 3, n. 76: «Melior est . . . [animus], cum obliviscitur sui prae caritate incommutabilis Dei, vel se ipsum penitus in illius comparatione contemnit»; et s. Thomae II. II. q. 26, a. 3 ad 3; q. 28, 1 ad 3; Qq. disp. De spe a. 3. Ad Augustinum igitur respondemus: «Duplex distingui debet quaestio: *a*) an possibilis sit et divino verbo probata dilectio huiusmodi gratuita Dei propter se, idque crediderit Augustinus; *b*) an dilectio Dei boni nobis, qua ille non propter bona, quae confert, sed propter se ipsum amatur, sit dilectio perfecta satis eademque iustificans. Iamvero etsi demus hoc alterum sensisse Augustinum, non tamen sequitur ipsum negasse primum. Cum vero in contionibus alloqueretur fideles, satis ipsi fuit alteram caritatem frequentius proponere. Respondemus 2º quod testimonia quoque obiecta ita possunt explicari, ut implicite significatus intelligatur amor, quo propter se, quia in se bonus, Deus diligatur. Sane actus fruitionis adaequate sumptus complectitur tum amorem Dei propter se, qui amor dulcis est et delectabilis tum amorem sui ipsius, cui Deus, quocum amore coniungitur, bonus est. Nec refert, quod Augustinus ibidem, ubi definit fruitionem, nempe De doctr. chr. l. 1 doceat c. 31 omnem, qui amat, vel frui vel uti re amata; Deum vero, qui nos amat, non frui nobis, quia non eget nobis, quicumque enim fruitur, eget eo, quo fruitur, id inquam non refert; non enim significat quod ratio fruitionis sit indigentia fruentis, seu quod obiectum formale illius

amoris, qui fruitio dicitur, sit bonitas rei, quatenus est bona nobis, sed solum significat, quod fundamentum illius amoris est, quod bonum per se dilectum sit bonum amanti, et qui fruitur possit et diligere bonum, quo fruitur, tamquam bonum sui. — Ita quoque accipi possunt exempla allata amoris sponsae, ut non excludatur purissimus amor. Cf. Thom. II. II. q. 27, a. 3.« Palmieri, De poen. th. 22, XIV. — S. Thomas loco priore »ut distinguat amorem caritatis ab amore naturali, monet bonum divinum, quod diligit caritas, esse bonum, quod fide credimus, quodque supernaturaliter consequendum erit; beatitudo enim simpliciter appellata intelligitur beatitudo supernaturalis; . . . . nec s. Thomas determinat ibi, quomodo Deus sit beatitudinis obiectum.« Palmieri l. c. Loco posteriore s. Thomas »non negat amorem caritatis esse benevolentiam, eo quod aliud sit amare et aliud bene alteri velle, sed quatenus benevolentia non est totum id, quod caritas, licet actus sit, in quo praecipue dilectio manifestatur. Quid est ergo quod praeterea requiritur? Est unio affectus amantis ad amatum . . . Sc. in ipso exercitio actus caritatis amor fertur in amatum tamquam in aliquid ad se pertinens, et quodammodo unum sibi.« Palmieri l. c.

Ad 6. »Disparitas petenda est tum ex scriptura et traditione, quae posterius asserunt, non autem prius illud; tum ex ratione theologica, quia fides est prima radix iustificationis; nec datur alius actus supernaturalis prior, qui eius votum contineat et propter eius excellentiam possit illius vices supplere.« Sardagna, Theol. t. 8. a. 7., contr. 3, n. 97.

Ad 7. et 8. v. Thes. 3, p. II, ad 1; Cf. Suarez, De poen. disp. 17, s. 3, n. 7; quomodo vero hoc votum requiratur, si quaeris, respondemus: ut condicio sine qua non. »Cum quis per caritatem vel contritionem cum voto sacramenti iustificatur, iustificatur per opus operantis, opus vero operantis est ipsa caritas vel contritio eaque sola, quae inclusum continet votum sacramenti; etsi enim hoc votum explicite fiat, spectat reapse ad propositum, quod est elementum contritionis, et virtute saltem semper in caritate et contritione continetur. Est ergo contritio, quae iustificat. Porro, si distinguantur haec duo, contritio, quae per se posset esse sine eo speciali voto, quemadmodum erat ante institutum sacramentum, atque votum sacramenti, primo advertendum est, quod haec distinctio realiter nequit fieri in hac oeconomia . . .; adhibita vero distinctione rationis si quaestio fiat, utri praecipue asserenda sit causalitas iustificationis, dicendum est potiores partes vindicare sibi contritionem; nam ea per se par est iustificationi obtinendae ac potest iustificare sine eo voto, sicut iustificabat ante institutum sacramentum; desiderium vero sacramenti per se solum non potest iustificare. Quare se habet . . ut condicio, sine qua non habetur iustificatio.« Palmieri, De poen. th. 10, VI. Eaque est mera condicio (contra De Lugo), non causa, quae ad veniam impertiendam ex titulo peculiari moveat. Et re vera votum idem moveret instar causae aut tamquam opus operatum aut tamquam opus operantis. Atqui illud quidem nemo dixerit. Sed neque alterum asseverare licet; nam eatenus hoc verum esset, quatenus votum requisitum bonitatem vel dignitatem aliquam ad reliqua pro remissione postulata superadderet; atqui nihil tale superaddi vel ex eo liquet, quod votum idem implicitum in actu contritionis contineri potest, posito per hominem sacramentum ignorantem vel non cogitantem; qualis actus solo termino extrinsecus statuto, non excellentia interna maiore ulla a contritione antiqui foederis discernitur.

Ad. 9. Propositum et detestatio se mutuo excludunt, »quando motivum est idem«. Dicastillo, De sacr. poen. disp. 6, n. 220. Plura cf. Thes. 11, p. III. ad 5.

Ad 10. Ex Ezech 33, 12 patet non posse intelligi actualem observationem mandatorum; votum autem observationis legis in ipsa detestatione peccati etiam continetur. — Neque Concilium Tridentinum

explicitum propositum requirit; cf. Sess. 6, cp. 6 de proposito suscipiendi baptismum. Cur vero propositi mentio adiecta sit in prima declaratione iam innuimus. Ceterum cf. thes. 6, p. III.

Ad 11. Frustra non fit illud, ad quod faciendum adest obligatio. Cf. thes. 3, p. I, ad 3.

Ad 12. Distinguenda est voluntas subiective efficax (qualis est haec: utinam hoc stantibus legibus metaphysicis fieri posset!) a voluntate obiective efficaci. »Hodie non possum dicere 'volo', sed 'vellem' servasse heri praeceptum.« De Lugo, De poen. disp. 4, n. 19.

Ad 13. »Firmum et absolutum propositum concipere possumus vitandi omnia peccata venialia, quae cum plena deliberatione admitti solent; hoc enim possibile est cum Dei gratia, quae digne postulantibus confertur secundum legem Dei ordinariam.« Wirceburgenses t. 5, disp. 2, c. 3, a. 6. »Neque repugnat, quod aliquis velit non voluntate absoluta, sed efficaci, quantum est de se procurare aliquid, quod scit non futurum.« De Lugo, De sacr. poen. disp. 14, s. 9, n. 137. Ad reliqua cf. thes. 7, p. I.

Ad 14. Exceptio certe firmat regulam. (Cf. Palmieri, De poen. th. 24, VII). Ceterum idem concilium »excipit eos, qui forte missam celebrare tenentur, neque habent sacerdotem. cui peccata sua confiteantur; iis enim contritionem cum proposito confessionis ad Eucharistiam non indigne percipiendam sufficere iudicavit. Itaque concilium illud credidit per veram contritionem etiam ante sacerdotis absolutionem et extra mortis articulum peccata remitti; neque enim suspicari fas est, in ullo casu concilium catholicum permissurum fuisse, ut cum conscientia reatus peccati mortalis ad sacramentum accederetur.« Bellarminus, De poenit. l. 2, c. 13. — Concilium Arausicanum II. in epilogo non requirit caritatem perfectam.

Ad 15. »Verba haec Christi vel intelliguntur de remissione, quae tunc temporis, licet non in eo praecise instanti fiebat, sicut, quando aliquis iudicialiter absolvitur, solemus communiter loqui tota illa die de absolutione quasi de praesenti [bis vertit Vulgata: remittuntur]: vel potest dici cum P. Aegidio vera fuisse verba Christi, licet iam essent peccata prius remissa, eodem sensu, quo sunt vera verba sacerdotis absolventis secundo poenitentem ab eodem peccato, a quo iam fuerat semel absolutus. [Cf. Marc 5, 34]. Nec obstat Augustinus... Nam vel loquitur de accessu prout complectitur etiam primam voluntatem accedendi, quo tempore adhuc erat immunda; vel si loquitur de ipso tempore, quo venit in domum Pharisaei, supponit fortasse nondum habuisse dilectionem perfectam, donec in Domini praesentia perfecte exarsit.« De Lugo, De poen. disp. 5, s. 8, n. 125. Cf. Bernard. Serm. 4 in dedic. eccl. n. 3. — Quod convivae offensi sunt et quaesiverunt, quis esset is, qui etiam peccata dimitteret, non exigit suppositum peccatricem demum Christi verbis iustificatam esse. Nam *a*) iniqua videri ea offensio possit, vel in sacrilega ipsorum Christi hominis puri existimatione. Nec enim dixit Christus: Remittuntur tibi a me, sed simpliciter: Remittuntur tibi peccata tua. *b*) Quod Christus vel primum vel secundo remitteret peccata Magdalenae, idem omnino erat Pharisaeis, qui sciebant eum non ut Nathan aliena virtute, sed propria id operari.« Collet, De poen. p. 2, c. 4, n. 327.

Ad 16. *a*) Certum non est Paulum iam tunc concepisse actum perfectae caritatis; *b*) Ananias potuit errare; *c*) quae dixit, possunt esse mera declaratio, quid sit baptismus. Augustinus potuit errare: ceterum poterit explicari ita, ut non sibi contradicat Deum faciens Ananiae respondentem (S. 175): »Iam non est lupus«; »De lupo ovem feci.«

Ad 17. Gregorium Naz. sunt qui dicant velle tantum docere meram quandam voluntatem sacramenti ad salutem non sufficere (Straub, De San); sed ipse Nicaetas commentator reclamat. Damus igitur cum Turnelio eum ita sensisse. — Idem de Prospero Collet

concedit. — Augustinum alii dicunt ante baptismum moraliter certum fuisse de caritate perfecta (Estius), alii certum de initiali caritate (Gaud), alii negant utramque certitudinem. Ceterum cf. quae ipse dicit Conf. l. 9, c. 2 in fine. — Quod scribit ad Honoratum, id accidit, quia ordinarie peccatores non habent perfectam contritionem. — Catechumeni, quos dicit sarcinam iniquitatis portare, contemnebant baptismum eo, quod iam maiore gratia praediti viderentur, quam viderant alios fideles« »Neque ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur.« Augustinus, De bapt. l. 4, c. 25. - Alibi (De symb. ad cat. de eo loquitur, quod ordinarie fit, de catechumenis tantum inchoative diligentibus. — Alibi (De pecc. mer.) de sanctificatione externa catechumeni agit, nempe de signo crucis, impositione manuum, degustatione salis aliisque ceremoniis, quibus praeparantur catechumeni ad baptismum. Ceterum etiamsi ibidem sermo esset de sanctificatione interna, nihil efficeretur; nam etiam haec inutilis dici potest, si catechumenus vel ex contemptu vel ex gravi negligentia baptismum non suscipit. - Denique certa est s. Augustini doctrina de conversione cordis iustificante saltem in casu necessitatis extra baptismum (De bapt. l. 4, c. 22); sed etiam hoc per dicta illa excluderetur, si sensus adversariorum eis subiciendus esset. — Etiam Fulgentius de communiter contingentibus loquitur, nempe de sufficiente dispositione ad licitam susceptionem baptismi. Idem, Ep. 7, n. 3. »Caritas, inquit, ubi habitare coeperit, non permittit dominari peccatum, sed cooperit multitudinem peccatorum; nec solum praesentia peccata facit vitari, quin etiam praeterita facit omnia relaxari«. — Nec s. Leonem posse plus requirere quam votum sacramenti liquet ex eiusdem verbis in Ep. 108: »Misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas moras patitur veniae vera conversio, dicente spiritu Dei per prophetam: 'Cum ingemueris, tunc salvus eris'.« — Simile dic de s. Bernardo cum Sardagna (n. 95): »Sententia Petri saltem in voto semper praecedit sententiam caeli«, nisi mavis dicere non loqui s. Bernardum de omnibus casibus. — Cf. etiam Suarez, In p. III. q. 83, a. 1.

P. II. Eadem contritio non solum iustificare potest, sed semper ante actualem usum clavium iustificat.

Dub. 1. Concilium Tridentinum, Sess. 6, c. 6 inter alias baptizandorum dispositiones hanc requirit, ut »Deum tamquam omnis iustitiae fontem diligere incipiant« Sed dilectio Dei tamquam fontis iustitiae est perfecta caritas. Atqui tamen caritas illa non iustificat. Neque enim concilium ad baptismum dispositionem requirit, qua homo ante baptismum iustificetur. Cf. Sylvius in quaest. 5. supplem.

2. Bernardus Ep. 77 scribit hominem posse cum desiderio baptismi salvari, si tamen mors anticipans seu alia quaecumque vis invincibilis obviaret.

3. Augustinus, De bapt. l. 4, c. 22: »Quod etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine Christi id, quod ex baptismo deerat, posse supplere, sed etiam fidem conversionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum recurri non potest.« Cf. Berti, De theol. discipl. l. 34, diss. 1, c. 5.

4. Augustinus, S. 278: »Sunt quaedam gravia et mortifera, quae nisi per vehementissimam molestiam humiliationis cordis et contritionis spiritus et tribulationis poenitentiae non relaxantur. Haec dimittuntur per claves ecclesiae.«

Contraria sententia 1° damnata est in propositionibus Baii, prop. 71. Cf. p. I, P. 1°, A.

2° Idem docet Concilium Tridentinum Sess. 14, cp. 4, ubi vox aliquando non inseritur inter duo membra: „etsi contritionem caritate

perfectam contingat aliquando reconciliare hominem Deo." sed utrique affirmationi praemittitur ideoque ad utrumque membrum refertur; quod sane non sine causa factum est. — Ideo Catechismus Romanus de contritione docet „statim ut eam mentibus nostris concipimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, ut qui salutis nostrae cupidissimus nullam moram interponat ad tribuendam veniam." Quod exemplo leprosorum confirmat, qui, dum irent ad sacerdotes, mundati sunt in ipso itinere.

3⁰ De s. scriptura cf. imprimis dicta p. I, p. 1⁰. C. Nec obici potest, innui ibi contritionem disponere ad sanctitatem, non quod illam semper secum afferat de praesenti, sed quod eam semper infallibiliter afferat saltem de futuro. „Qui enim dicit solem illuminare, opusne est ut addat hunc effectum adesse statim ac adest sol, ut intelligatur existente sole adesse illuminationem?" Palmieri, th. 24, IX, 4. — Praeterea id explicite docetur Ezech 33, 12: צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (Iustitia iusti non liberabit eum, in quacumque die peccaverit et impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua). Hinc enim patet non maius intervallum intercedere inter conversionem per contritionem perfectam et eius effectum (ביום); atqui per peccatum statim amittitur gratia, ergo per contritionem perfectam statim recuperatur. Eundem sensum patres tribuere solent loco illi Is. 30: „cum ingemueris, tunc salvus eris." Cf. Leo, Ep. 91; [Augustinus], De vera et falsa poenit. c. 17.

4⁰ Adversarii concedunt in casu necessitatis hominem sine sacramento posse iustificari; „atqui hic effectus vel ipsi per se contritioni debetur, vel alicui speciali dispensationi Dei, qui actum, secundum hanc ipsam oeconomiam, qua regimur, insufficientem, tamen acceptat non secus ac si ille valeret. Iam si primum fatentur adversarii, concedant oportet quod nos contendimus. Alterum vero gratis prorsus asseritur: unde etiam colligitur haec specialis dispensatio? Et cur, si id docent, non docent etiam in his casibus acceptari a Deo attritionem simplicem? Itaque quamvis huiusmodi effectus caritatis, quae iustificat, pendeat etiam ex misericordia Dei, qui contritionem acceptat tamquam idoneum et sufficiens medium ad amicitiam divinam recuperandam, tamen cum haec acceptatio lege quadam universali et constanti statuta sit, nec in scripturarum testificatione ad instans necessitatis adstricta repraesentetur, effectus iustificationis tamquam proprius et veluti naturalis contritionis est habendus." Palmieri, De poen. th. 24, IX, 5.

Ad 1. Vide th. 13, p. III., ad 11.

Ad 2. Extra casum necessitatis iustificatus debet, ut salvetur, baptismum suscipere.

Ad 3. Similiter respondendum; docet „si potest recipi sacramentum, debere tunc recipi, nec satis esse caritatem ad salutem aeternam." Palmieri, De poen. th. 24 fin.

Ad 4. Si quidquam probat iste locus, probat sane etiam vel imprimis in casu necessitatis deesse medium se salvandi; quod adversarii nolunt admittere. Ceterum componatur cum s. Ephraemi Precat. ad Chr. I., ubi ob exiguum ploratum, paucis lacrimis ignem aeternum exstingui docemur.

P. III. Sufficit contritio procedens ex motivo caritatis, vi cuius bonitas divina in nos relativa ob se ipsam super omnia appretiative diligatur.

Dub. 1. Catechismi ignorant istam caritatem perfectam, quae attributa Dei relativa pro motivo habet. Quam ob rem a **Jungmann** acriter impugnati sunt (Theorie der geistl. Beredsamk. II, 268). Adde Instructionem additam Concilio Romano sub Benedicto XIII.: Formula actus perfectae caritatis: „Deus meus, quia es summum, infinitum et perfectissimum bonum, te diligo super omnia etc.“ Ibidem sic interrogat poenitens: quinam est dolor perfectus, qui dicitur contritio? Resp. conf.: „Dolor perfectus seu contritio est dolor caritate perfectus, quo ex solo amore Dei ut summi boni nobis displicet super omnia mala, quod peccavimus.“ Cf. **Schiffini**, De virtutib. infusis th. 28.

2. Non est alia ratio, cur magis moveant attributa relativa quam absoluta, praeter amorem proprium.

3. Benignitas Dei eatenus est motivum, quatenus Deus actu nobis benefacit; atqui tale motivum, utpote ex rebus creatis desumptum, non potest esse motivum caritatis theologicae.

4. Deus non potest diligi ut beneficus sine respectu ad bonum, quod ab ipso accipimus vel speramus; ergo amor gratus est impurus.

5. Amore caritatis Deus ita diligitur, ut diligeretur etiamsi nihil ab eo acciperemus ideoque etiamsi nobis non esset bonus.

6. Benignitas Dei in Deo est aliquid contingens; si igitur haec est ratio praecipua, ob quam Deum amamus, est extra essentiam Dei.

7. Si Deus consideratur ut benefactor, raro vel numquam percipitur ut summus benefactor, cum motivum amoris idem sit atque in humanis benefactoribus. Sed non benignitas quaecumque, verum summa est Dei proprietas.

Probatur sententia nostra 1° ex obvio sensu loci 1 Io. 4, 19: *Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτόν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς* (cf. v. 18: *ἡ τελεία ἀγάπη*): ubi patet benignitatem Dei exhiberi ut immediatum caritatis theologicae motivum. Cf. Rom 8, 37; 2 Cor 5, 14. Illum locum s. Augustinus explicat verbis: „Non enim haberemus, unde illum diligeremus, nisi hoc ab illo, cum prior nos diligeret, sumeremus.“ De gr. Chr. c. Pelag. et Caelest. l. 1, c. 26.

2° Eadem est patrum doctrina. **Augustinus**, De catech. rudib. n. 6 ss.: „Quae autem maior causa est adventus Domini, nisi ut ostenderit Deus dilectionem suam in nobis commendans eam vehementer? Quia cum adhuc inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Hoc autem ideo, quia finis praecepti et plenitudo legis caritas est: ut et nos invicem diligamus et, quemadmodum ille pro nobis animam suam posuit, sic et nos pro fratribus animam ponamus, et ipsum Deum, quoniam prior dilexit nos et Filio suo unico non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, si amare pigebat, saltem nunc redamare non pigeat. Nulla est enim maior ad amorem invitatio, quam praevenire amando: et nimis durus est animus, qui dilectionem, si nolebat impendere, nolit rependere . . . Ibi gratior amor est, ubi non aestuat indigentiae siccitate, sed ubertate beneficentiae profluit. Ille namque amor ex miseria est, iste ex misericordia.“ Cf. **Ephraem.**, Paraen. 42, n. 9: **Bernard.**, De diligendo Deo n. 1. 6. 14. 16.

3°. In revelatione exhibetur recordatio beneficiorum Dei ut via praecipua, communissima, facillima perveniendi ad affectum verae caritatis. Cf. Io 13, 1; 2 Cor 8, 9; Gal 2, 20; Eph. 5, 2; 1 Io 3, 16;

4, 10; Apoc 1, 5; Deut. 1, 6—4, 40; 7, 8; 10, 12. 15; 11, 1; 32; 2 Reg 12, 7. 8; Is 5; Ez 16. Accedunt patres, ut Basilius (Regul. fusius tract., resp. ad interrog. 2, m. 2—4 ἐξ αὐτοῦ μόνου; Reg. brev. tr. ad inter. 212) et theologi ascetaeque probati omnes. Atqui eatenus via illa diligendi Dei est facillima, quatenus motivum caritatis sunt non solum attributa Dei absoluta, i. e., quae respectum ad salutem nostram non includunt, sed etiam relativa, seu bonitas divina spectata relative ut benignitas, misericordia etc. Neque enim adeo facile a vulgo saltem ex beneficiis ascenditur ad attributa absoluta, quae plerumque magis sunt remota, neque haec ita facile ut amabalia apprehenduntur, cum ex benefactis ad benefactoris benignitatem contemplandam eamque ut amabilem vivide apprehendendam proindeque diligendam sit transitus facillimus.

4⁰ „Vix reperitur in divinis litteris et apud patres expressio perfectae sinceraeque caritatis erga Deum, quae non feratur in ipsum ut est summum bonum nostrum." Hurter, Theol. dogm. comp. t. III. n. 168. Atqui mirum esset, si scriptura s. et patres, qui nos ad caritatem theologicam perducere volunt, de qua primum et maximum est mandatum (Mt 22, 37 s.), et cuius actus in V. T. pro peccatoribus adultis semper, in N. T. saepe necessitate medii requiritur, verae caritatis motivum non commemorarent.

5⁰ Talis contritio aut ideo non sufficeret, quod deberet eius motivum desumi ex divina bonitate offensa, quatenus haec bonitas complectitur omnes Dei perfectiones (Alphonsus Lig. l. 6, n. 436) aut quod ex attributis relativis imperfectior amor oreretur, quam ex attributis absolutis. Atqui motivum caritatis *A*) non consistit necessario in collectione attributorum omnium. Nam *a*) actus caritatis tunc habetur, cum summum bonum amatur propter se ipsum. Atqui hac ratione amatur etiam, cum diligitur propter attributum aliquod relativum, ut amorem suum erga nos: nam hic amor eius est ipsum summum bonum, perfectio immensa, identificata cum Deo, licet per abstractionem formalem, non per praecisionem obiectivam, sub respectu tantum uno vel altero consideretur. *b*) Actus caritatis deberet elici aut ex percursis specialibus omnibus perfectionibus aut ex apprehensa perfectione generica. Atqui prius illud certe non potest fieri: sin alterum postulatur, postulatur motivum valde inefficax. „Quinimo vix fieri potest, ut mens Deum caritate attingat, quin ab aliqua potius vel aliquibus specialibus perfectionibus ad id moveatur; neque enim in concreto moveri solent homines generica idea perfectionis, sed potius summo bono, quod in particularibus elucet. Id vero dum fit non excluduntur aliae perfectiones, sed non considerantur speciatim; neque ulla alioquin apparet ratio, cur aut omnes speciatim (quod impossibile foret) aut conglobatim spectari debeant." Ballerini-Palmieri, Op. mor. vol. 5, s. 5, n. 39.

B) Neque ex attributis absolutis perfectior amor per se resultat: nam utrumque motivum est eiusdem perfectionis: neque per accidens. Etenim similitudo (unio) cum bono est causa (fundamentum ontologicum) amoris etiam benevolentiae. „Ex hoc enim, quod aliqui duo sunt similes quasi habentes unam formam, sunt quodammodo unum in forma

illa, sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis et duo albi in albedine; et ideo affectus unius tendit in alterum, sicut in unum sibi et vult ei bonum sicut et sibi." Thomas, S. th. I. II., q. 27, a. 3. Iam vero haec unio, quae requiritur ad caritatem, difficilius cognoscitur in attributis absolutis quam in relativis. Praeterea ipsa attributa relativa, quippe quae in beneficiis patefiant, sunt nobis propinquiora, ideoque faciliora cognitu et amatu.

Ad 1. Opponi imprimis possunt catechismi alii, praecipue Catechismus Romanus p. 3, c. 2, n. 2. Nec quod non exprimitur, excluditur. Cf. Jungmann, Theorie der geistl. Bereds. II, 268 ss. Nisius in Ztschrft f. kath. Theol. 1884, p. 514 ss.

Ad 2. Responsum patet ex argumento 5⁰.

Ad 3. Concedimus ad eliciendum actum verae caritatis movere benignitatem Dei non solum eatenus, quatenus sit per eam Deus ad benefaciendum promptus, sed et quatenus actu ipso Deus nobis benefaciat seu ipsam volitionem Dei v. g. redemptivam. Dicendum videtur respici et amari Deum formaliter tanquam benefactorem ita, ut moveat beneficentia activa vel volitio libera tantummodo virtualiter distincta a voluntate et essentia divina, non beneficentia passiva vel obiectiva, etsi sine hac correlativa utique vel esse vel cognosci vel cogitari beneficentia activa libera efficax nequeat.

Ad 4. „Diligitur Deus ens a se, principium omnium perfectionum, inter quas continentur etiam benignitas et ratio finis ultimi seu beatitudo obiectiva; quamvis beneficia in nos derivanda, item possessio et fruitio summi boni, qui sunt termini divinae benignitatis ac Deitatis beatificantis a caritate directe non spectantur." Wirceburgenses, De virt. poen. n. 41.

5. „Propositio condicionalis, quae in maiore exprimitur, captiosa est, et nisi recte explicetur, occasionem praebere potest errori Quietistarum. Dupliciter itaque potest intelligi, caritate hominem ita disponi, ut paratus sit ad perseverandum in dilectione Dei, etiamsi Deus desineret esse ei bonus. Primum, quatenus quis se ostendat paratum ad permanendum in dilectione Dei, etiamsi in Deo deficeret id, ratione cuius est obiectum beatitudinis creaturae rationalis. Iam vero hic sensus est plane absurdus. Deus enim est obiectum beatitudinis, qua et quia summum bonum; patet autem Deum non fore idoneum dilectionis (super omnia) obiectum, nisi esset summum bonum, quemadmodum non esset idoneum fidei vel spei obiectum, nisi esset summa veritas vel auxiliator omnipotens. — Alio modo condicionalis illa potest sic intelligi, quatenus caritas disponat hominem ita, ut se monstret paratum ad perseverandum in dilectione Dei etiam in hypothesi sive possibili sive impossibili, in qua ipsi foret desperandum de propria beatitudine aliquando obtinenda. Iam vero huiusmodi praeparatio animi, nisi vitietur per commenta Quietistarum nihil aliud exprimit, nisi ipsum ordinem caritatis, quo haec refertur in obiectum suum primarium. Homo enim ex caritate diligit Deum et se ipsum; sed Deum plus quam se ipsum, quemadmodum ex eadem caritate diligit se plus quam proximum." Schiffini, De virt. inf. th. 32 Obi. 3.

Ad 6. Duplici modo responderi potest *a*) Obiectum formale nostri amoris non est contingens, sed coniunctio ontologica, qua fit bonum nostrum. *b*) Amare non possumus Deum in abstracto, sed hunc concretum Deum, qui ab aeterno non fuit alius nec alius esse potuit ex sua natura quam nobis benignus hoc et hoc modo, quatenus scilicet ab aeterno est determinatus et immutabilis in sua voluntate.

Ad 7. Cum Deus consideratur ut fons omnium bonorum et beneficiorum, quae nobis a bonitate creaturarum obtingunt, certe proprietas eius est motivum amoris. Ceterum „omittendum non est amorem erga Christum crucifixum facillime amorem esse caritatis, atque dolorem de peccatis ex eo motivo conceptum, quod mortem et acerbissimos cruciatus in Salvatorem congesserint adeoque tantum malum Dei incarnati exsistant, ad contritionem perfectam pertinere. Nam qui benevolentia erga Christum afficitur, quem

scit et cogitat esse Deum, illi nihil deest quoad speciem caritatis seu amoris perfecti: qui vero hoc amore permotus ea horret et cavere vult quae Christi tantum sint malum, sane etiam caritatis et contritionis exercet perfectum actum. Malum enim, ut Christi malum est, detestari et fugere nequeo, nisi bonum Christi, ut Christo bonum est, mihi placeat: quod fieri non potest, nisi Christus ipse eiusque persona mihi placet. At persona Christi divina est et infinita, nec quidquam invenitur in Christo, quod ut subsistens per divinam personam et ad eam pertinens, hanc infinitudinem et divinitatem non participet vel secum non trahat. Quidquid igitur est, quod me moveat ad amorem personae Christi: si illud tamquam perfectionem Dei incarnati concipio atque ad amorem efficacem et super omnia progredior, non videtur fieri posse, quin aut directe et exclusive, aut concomitanter movear perfectione in se divina, divina infinitudine, divina excellentiâ et dignitate, divina amabilitate, paucis: motivo, quod ad virtutem caritatis Dei spectat." Lehmkuhl, Theol. mor. v. I, n. 319.

Schol. 1. Quemadmodum Deus per se non tenebatur (quod quidem Medina, Alvarez, Vasquez, Torres negarunt) actui caritatis vim ad remissionem peccatorum tribuere, ita poterat hunc eundem effectum etiam aliarum virtutum actibus alligare. Nam haec res tota ex positiva Dei dispositione pendet. Communis tamen sententia est, in revelatione soli actui caritatis vim iustificandi attribui (contra Mastrium, Disp. 5, q. 5, a. 1, n. 92: Aversam q. 3, s. 6 etc.) Quamquam eidem etiam ipsum Concilium Tridentinum favere videtur (cf. Sasse, De poen. th. 18, schol. 2), causa nondum videtur omnino finita esse. Certe De Lugo (disp. 5, s. 1), licet sententiam communem amplectatur, rationes non spernendas affert pro adversa opinione, qua et motiva virtutis religionis, poenitentiae, oboedientiae, gratitudinis erga Deum sufficere ad perfectam contritionem possint. Et opinioni quidem huic doctrina theologorum praesertim antiquiorum favet, qui motivum attritionis non nisi poenam cognoscere videntur; et in scriptura (ut Ez 18, 21. 22. 27. 28. 31. 32) et apud patres e. g. Io. Chrysost. (passim), Ephraemum (Precat. IV. ad Deum etc.) universalius motivum contritionis solius caritatis videtur indicari: et ipsa fragilitas humana crebrius et facilius remedium haud scio an efflagitet. Cf. de hac re Vasquez, q. 85, a. 2, n. 45: F. A. Blau ap. Kopp, Die kathol. Kirche im 19. Jh. 1830 S. 74 ff. S. 76: Gihr, Die h. Sacramente II., 112 f. Sententia autem in articulo mortis sufficere quaelibet motiva ad contritionem perfectam, saltem si accedant preces ecclesiae pro defuncto (Slavorum litt. theol. III, 92—4) singularis est.

Schol. 2. Contritio non iustificat eo sensu, quod actus contritionis sit causa formalis iustificationis, (cf. Suarez, In III. p. t. 1, d. 4, s. 8: De Lugo (contra Vasquez), De poen. disp. 8, n. 98—116, 118—9. 144: (Stentrup, Soteriol. t. I., th. 14): haec est enim ipsa gratia sanctificans: sed contritio perfecta est dispositio moralis, quatenus homo facit, quantum in se est ad tollendum obicem, et causa meritoria vel satisfactoria, quatenus haec dispositio imperfecte (de congruo) satisfacit (quod Capreolus, Hosius, Ledesma et maxime Medina impugnarunt). „Perfectum autem meritum vel satisfactio de condigno [quod ei tribuebant Caietanus, Paludanus, Soto], non potest illi attribui respectu remissionis peccati, quidquid aliqui moderni dixerint: tum quia alias non fieret gratis remissio, tum etiam, quia tale meritum vel satisfactio

supponit iam remissum peccatum." Suarez, De poen. disp. 8, s. 3, n. 15.

Schol. 3. Obligatio contritionem perfectam eliciendi in peccati mortalis reo nonnumquam adest per se, scilicet in evidenti aut probabili mortis vel amentiae continuae periculo, ubi claves adiri non possunt. Cf. Wietrowski, De poen. concl. 14, c. 3, § 4. Per accidens (i. e. ut aliud praeceptum debite impleri possit) necessaria est contritio perfecta, si minister consecratus exsistens in mortali administrare et conficere debeat sacramentum, nec adsit copia confessarii, vel si quis reus peccati mortalis suscipere debeat sacramentum vivorum et confiteri non possit aut nolit, vel si quis in statu peccati mortalis graves tentationes patiatur, quas existimat superare se non posse, nisi conversus ad Deum maiora auxilia gratiae obtineat. Haec quidem ab omnibus conceduntur.

At quaestio est, num obligetur is, qui grave peccatum commisit, ut quam primum conteratur. Asserere hanc obligationem ipse s. Thomas videtur, In l. 4. dist. 17, q. 3, a. 1, s. IV. (Supplem. q. 6, a. 5): „Respondeo dicendum, quod cum propositum confitendi sit annexum contritioni, tunc tenetur aliquis ad hoc propositum, quando ad contritionem tenetur: sc. quando peccata memoriae occurrunt, cum praecipue in periculo mortis exsistit aut in aliquo articulo, in quo sine peccati remissione oporteat eum peccatum incurrere." Cf. II. II., q. 62, a. 8. Similiter Bonaventura loquitur, In l. 4, d. 17, q. 3. Certe hanc opinionem tenuerunt Guilelmus Par., Thomas de Argentina, Antoninus, Caietanus, Petrus Soto, Io. Maior, Cardenas, Amort (saltem sub veniali), alii. Quae sententia ita potest suaderi: Tenemur sane attingere finem nostrum ultimum, ad quem unicum medium est: manere in gratia Dei; obligatio, quae habetur ad hoc medium, laeditur quovis gravi peccato, sed propterea non desinit, mutatur tantum in obligationem recuperandi eam: iam haec obligatio natura sua est potius obligatio ad id, ut non simus in statu peccati seu inimicitiae divinae ideoque negativa et obligans semper, quando peccata memoriae occurrunt. Et potest confirmari: Si liceret manere in statu inimicitiae cum Deo, etiam liceret hunc statum positive velle. Sed hoc certe est peccatum.

Praeterea pessime profecto sibi consulit, qui se exponit periculo tum iacturae temporis, quatenus nec in via salutis progredi possit nec quicquam lucri ex operibus suis possit percipere, quod aeternae vitae condignum sit (cf. 1 Cor. 13, 2. 3), tum proruendi e peccato in peccatum (cf. Thom. Aq. I. II., q. 109, a. 4), tum et aeternae damnationis: omnibus quidem dictum est: ‚vigilate‘: at peccatori praecipue dictum videtur: ‚Qua hora non putatis veniam‘. Cf. Gregor. M., Hom. 12 in evang.: Hilar., In Mt. c. 24; Hieron., In Mich. c. 6. Nec iuvat opponere providentiam divinam; nam experientia est contraria, „nihilque verius, quam quod a crepundiis audivimus, gerere viperam in sinu, qui corde peccatum gerit. Unde Eccli 21: Tamquam a facie colubri fuge peccatum." Cf. Mt 24, 41; 25, 13; Mc 13, 35; Lc 12, 39 s.; 21, 34; sed omnia, quae in scriptura proponuntur sub comminatione aeternae damnationis, posita sunt sub rigoroso praecepto, ut docet Suarez, De fide, d. 1, s. 1, n. 2. Et sane ille, qui subito moritur

imparatus et aeternam damnationem incurrit, dignissimus est vituperio et reprehensione eo, quod non se praeparavit tempestive reducens se ad statum iustificationis. Ergo peccavit in eo, quod se non praeparavit. Quod ulterius explicat Cardenas, Crisis theol. diss. 6, c. 3, a. 3, n. 77. Et confirmatur: Datur obligatio statim sublevandi proximum laborantem extrema paupertate, peste, aut captivatum a piratis, quamprimum id fieri potest. Ergo idem faciendum circa animam spoliatam gratia, infectam peste peccati et captivatam a daemone.

Nec argumenta adversariorum quidquam valere videntur. Dicunt enim

a) Si praeceptum contritionis obligaret statim, ut post peccatum impleri moraliter potest, peccaret homo, quoties illud negligeret: centies proinde in hora, si centies in memoriam redeat peccatum. Atqui haec sunt nimis dura et contra sensum fidelium, qui de iis peccatis non se accusant, nec de iis a confessariis interrogantur. Cf. Suarez, De poen. disp. 15, s. 5, n. 3.

b) Si talis obligatio haberetur, sequeretur, ut claves adiri non possint nisi a iustificatis. Cf. De Lugo, De poen. disp. 7, n. 201.

Ad *a*) facile respondetur. Nam „huius difficultatis solutionem praestolamur ab adversariis. Ii nempe fatentur 1^0 hominem in probabili mortis periculo, prohinc ab initio periculosae navigationis teneri ad contritionem: 2^0 id quoque indulgenter concedunt, eum qui ad quattuor vel quinque menses contritionem differt, novi tandem peccati reum fieri. Dicant ergo, quot admittat peccata, qui per longum procellosae navigationis tempus, ne semel quidem ingemuit, quod Dei hostis esset, etsi quotidie praesentem sibi intentarent omnia mortem. Dicant, quoties peccata geminet, qui funestum attigit tempus, quo tandem urgere incipit serii doloris praeceptum. Quod responsum dabunt, id a nobis datum putent.“ Collet, De poen. p. 2, c. 4, n. 296.

Ad *b*) dicendum videtur sequelam hanc tunc esse futuram, cum omnes obligationes hominibus semper innotescent et ab eis semper implebuntur.

Sed sententia adversariorum (inter quos sunt Durandus, Medina, Adrianus, Soto, Cano, Suarez), nobis tuenda videtur ideo esse, quia illa obligationem contritionis statim post peccatum eliciendae imponens non sufficienter probatur.

Nam ad argumentum primum dicendum videtur esse: ad manendum in gratia divina non praecise ideo obligamur, ut salus nostra sit secura, sed ideo quia excidere ex ea non possumus nisi peccato. Obligatio autem recuperandi eam est obligatio ad id, ut non simus in statu peccati permanenter eumve manere velimus, sed non ad id, ut ne ad breve quidem tempus in eo simus eumve permittamus manere. Non est igitur negativa obligatio, sed positiva, faciendi ea, quibus finis ultimus possit obtineri. Cf. Suarez, disp. 15, s. 5, n. 4; Becanus, De sacr. c. 35, q. 7, n. 5 ss. „Ex illa porro poenitentiae omissione ad aliquod tempus non sequitur, quod homo contemnat Dei amicitiam virtualiter aut interpretative: quia amicitia Dei perdita non censetur contemni ex eo, quod aliquo tempore non quaeritur, nisi adsit obligatio pro tempore

eam quaerendi, modo alias possit recuperari. — Ex dictis videtur sequi licere peccatori nolle poenitere pro aliquo tempore, cum videatur ei licitum nolle facere, quod non tenetur facere. Inde tamen non sequitur, quod peccatori liceat velle perseverare in statu peccati mortalis et inimicitiae Dei: hoc enim esset positive et formaliter velle aliquid per se et intrinsece malum, nempe esse obiectum divini odii ac proinde esset velle ipsam malitiam; quod non contingit in priore casu, cum non poenitere non sit intrinsece malum, sed solum per accidens ratione praecepti, quando hic et nunc urget. Unde cum non urget, nullam involvit malitiam. Neque enim in peccatore non poenitere est formaliter in peccato perseverare, sed solum consecutive. Unde peccator, qui vult hic et nunc non poenitere, non propterea vult perseverantiam inimicitiae Dei: etsi enim is, qui vult antecedens, velit etiam consequens saltem interpretative aut virtualiter, quando consequens per se connexum est cum antecedente, non tamen, quando solum per accidens connexum est, nisi aliunde sit obligatio vitandi illud antecedens. Quorum neutrum in nostro casu reperitur; nam neque perseverantia amicitiae Dei per se connexa est cum negatione poenitentiae, sed solum per accidens, ex suppositione peccati ante commissi, decreti divini de peccato sine poenitentia non remittendo." Platelius, Synopsis p. V., n. 620—2.

In secundo argumento non probatur tantam diligentiam adhiberi oportere ad salutem consequendam, ut etiam remotum periculum evitetur; et sane consequenter dicendum foret quemvis hominem securissimum statum debere eligere: Cf. De Lugo, De poen. disp. 7, s. 11, n. 228. Et quoad confirmationem neganda est paritas. Cf. Wietrowski, De poen. concl. 14, c. 2, § 4; Gonet, Clip. theol. t. 5, disp. 7, n. 109 ss.

Ceterum mira esset institutio clavium, si proprius eius finis non posset sine peccato saltem materiali attingi. — Item mirum esset praeceptum ecclesiae, ut fideles — non statim post peccatum commissum, sed — semel in anno claves adeant. Cf. M. Linek S. J., Commentationes theol. de poenit. p. I, c. 4, prop. 6, pr. 3º.

Eodem modo reicienda est sententia de obligatione ad displicentiam saltem imperfectam de peccato, quoties menti occurrit, quam statuit v. g. Pallavicini. Argumentum enim, quo probatur, infirmum est. Dicunt enim: Qui non elicit attritionem de peccato cum proposito tendendi ad veram conversionem, censetur approbare statum peccati. Nam cum sentit monitionem Dei de conversione et negligit concipere displicentiam de peccato, positive approbat peccatum, quia illa monitio Dei exigit declarationem positivam, nec sinit hominem esse neutralem, ut patet ex Lc 11, 23: Qui non est mecum, contra me est. — Sed talis monitio non est censenda nisi consilium; nec verba Lc 11, 23 etiam ad hoc applicari possunt.

Quod vero s. Thomas dicit (S. th. p. III. q. 84, a. 8) poenitentiam debere durare usque ad finem vitae, semper enim debere homini displicere, quod peccaverit, intelligit de poenitentia conservanda negative, h. e. de numquam concipienda complacentia peccati sui.

„Non est autem, cum talia modo diximus, ut quis propterea existimet, a nobis perniciosam sustineri poenitentiae procrastinationem: equidem longe aliud est, quem non e vestigio criminis commissi poenitet, novo peccato minime contaminari, dum omnis prorsus ad peccatum adfectus exulat; et aliud poenitentiam ad vitae exitum, annos, vel tempus aliud omnino longius traducere. Primum scholastice sustinemus, alterum vero damnamus, cum in eiusmodi animi determinatione, qua ad longius tempus poenitentia differtur, vixdum quidam abesse possit contemptus divinae reconciliationis, ipsumve sensim adfluat in alia etiam graviora, quin et finalem impoenitentiam prolabendi periculum.“ Linek. Com. th. de poen. p. I, c. 4, prop. 6, adnot. *Ad. Špaldák.*

EXTERNA AD NOS PERTINENTIA.

Jos. Kern S. I., **De sacramento extremae unctionis tractatus dogmaticus.** Ratisbonae 1907. Pag. 396, pret. 4 K.

Inter omnes libros theologicos, qui hoc anno editi sunt, hunc viri doctissimi et sagacissimi, pro dolor hoc eodem anno 21./IX. Oeniponte subitanea morte e hac vita erepti, plurimi aestimare non dubito. Ad persuadendum nobis de eius praestantia tempore nostro investigationum in theologia dogmatica minime fecundo satis est librum hunc inspicere, etsi non cum libris aliis eandem rem tractantibus comparetur. Cum in eodem multa exponantur, quae ad controversas inter orientales et occidentales theologos quaestiones spectant, sententias eius lectoribus nostris uberius aperiendas esse visum est.

Veritate sacramenti unctionis infirmorum doctissime et copiosissime demonstrata (p. 1—80), *K.* agit de fine huius sacramenti (p. 81—114). Quem statuit esse perfectam sanitatem animae cum immediato eius introitu in gloriam, nisi restitutio salutis corporalis hominis naturaliter morituri magis expediat (p. 82). Quam sententiam apparet ab eis probari non posse, qui negant patere defunctis, quibus nihil luendum sit, caelum (exceptis martyribus), aliis autem purgatorium instare. Argumenta igitur utrumque simul efficiant necesse est. Non tamen eadem firmitate eademve claritate omnia, quae afferuntur, animos percellunt. E concilio Tridentino (102—5) e scholasticis (89—98) certa sumuntur argumenta ita, ut mirum sit doctrinam a tot priscis scholasticis expositam oblivioni dari potuisse, etsi huius rei aliquae rationes afferri queant (105—8); ex aliis testimoniis Latinis s. Egberti Ebor. verba certe clara sunt (M. 89, 416), alia tamen ex occidentali ecclesia allata (p. 87—8) postponenda videntur. E Graecis auctoribus Manuel Calecas rem clarissime testatur (»ut sc. nihil in eo residuum sit, quominus excedens futuram gloriam consequi impediatur« M. 152, 607); purgatorium ad eos non pertinere, qui hoc sacramento opportune usi sunt, etiam Ordo lampadis Alexandrinus (ap. Denzinger, Rit. Orient., t. II., p. 500 s.) bene exprimit, etsi proximam visionem non eadem claritate testetur. Cum baptismi effectu perfecta remissio peccatorum unctione obtinenda comparatur etiam in »Officio s. Olei« ecclesiae ritus Graeci (Goar, Euchol. p. 337 s.).

Cum igitur finis (operis) huius sacramenti in se spectati sit praeparatio ad possibilitatem immediati introitus in gloriam, necessario etiam effectus, ad quem essentia sua est destinatum, eadem praeparatio est, eadem plenaria innocentia restituta, quam Scotus dicit effectum totalem (p. 95). Sanitas cum hoc effectu aliter connexa non est, nisi quatenus sublata omni criminis ratione morbus cessat, si corporalis infirmitas est poena peccati (p. 82. 214).

M. Arhangel'skij (Izslědovanie ob istoričeskom razvitii činosoveršenija Eleosvjaščenija Spb. 1895, p. 4), A. Běljaev (in Pravosl. Bogosl. Enciklopedija, t. V., c. 406) alii contra Latinos tenendum esse docent, sacramentum unctionis infirmorum non esse praeparationem ad transitum e vita iuvandum, verum institutum ad sanandos infirmos. Qua ratione non oppugnant veram ecclesiae catholicae doctrinam sed abusum unctionem in solis moribundis adhibendi, quem cum doctrina de fine connexum esse putant.

Sententia theologorum orientalium a *K.* praecipue eis refutatur, quae de modo dicit, quo sanitas hoc mysterio s. olei — per redundantiam spiritualis confortationis in corpus — producatur (p. 194—215). »Cum enim alleviatio et reconvalescentia corporis oriatur ex redundantia sanationis spiritualis in partem inferiorem, illa nequit dici primo et per se induci, quin simul affirmetur, dona spiritualia maxime pretiosa, quibus anima praeparatur ad immediatum introitum gloriae, tribui mere ut media ad bonum in se ordinis toto genere inferioris« (p. 227). Haec enim sententia de efficienda unctione sanitate, ut alia omittamus, evitat omnia incommoda aliarum. »Amovet praesertim intolerabilem opinionem, sanctos omnes, qui consecrato oleo inuncti diem supremum obierunt, aut perituros aut de excelso suo statu lapsuros fuisse, si convaluissent; vicissim remedio divino sanatos omnes esse praedestinatos vel ad minimum per longius tempus in virtute progressuros... Amovet deinde haec doctrina opinionem, Unctionem infirmorum habere effectum pendentem pure a libero decreto Dei, ita ut ob rationes subiecto externas saepe impediatur« (p. 211).

Praeterea in Orientalium sententia euchelaeon confert gratiam sanctificantem directe qua sanativam. Quomodo ergo simul effectus spirituales secum fert? (p. 228).

Tandem fructus, ad quos sacramenta primario et per se ideoque essentia sua diriguntur, semper producuntur, nisi id subiectum impediat. »Sed. restitutio sanitatis saepissime aegrotis sub omni respectu optime dispositis non contingit, cum tamen omnibus, non solum graviter decumbentibus, sed etiam caecis, claudis et quovis defectu corporis laborantibus perfecta sanitas deberet reddi, si euchelaeon essentialiter ad eam ut finem proximum esset destinatum« (p. 228).

Optime notat *K.* Macarium suis verbis probare restaurationem sanitatis esse effectum condicionatum tantum, neque posse esse fructum, ad quem sacramentum primo et per se ordinetur (p. 228). Explicatione vero episcopi Stephani (Tainstva i obrjady pravoslavnoj cerkvi. Ḩar'kov. 1904. P. 22 s.), qui duplicem distinguit morbum et duplicem sanationem: perceptibilem et imperceptibilem et omnes digne sacramentum suscipientes ab alterutro morbo liberari docet, ostendit deseri id, quod illustrari ea Stephanus cupiebat (p. 230). Nam illae maculae et vulnera corporis, quae ex peccato oriri et unctione curari dicuntur, nihil aliud sunt nisi id, quod nostri theologi vocant reliquias peccatorum in parte hominis inferiore. Ceterum Iacobum apostolum non loqui de morbo vel occulto vel aperto manifestum est (p. 292).

Praeparatio illa ad introitum in gloriam nonnullas rationes complectitur, quae effectus particulares dici possunt. Qui sunt: 1. remissio peccatorum mortalium: si infirmus peccati mortalis reus per impotentiam vel ignorantiam ab obligatione confitendi vel eliciendi actum contritionis perfectae excusatur, per extremam unctionom iustificatur, dummodo saltem habitualiter sit attritus (p. 176); etiam ad hunc effectum producendum esse hoc sacramentum institutum omnino tenendum est (p. 183). — 2. remissio peccatorum venialium (p. 186—8). — 3. remissio poenarum temporalium: »qui plenum fructum nanciscuntur, plenam poenarnm relaxationem consequuntur p. 190. — 4. confortatio animae aegroti.

Inter hos effectus particulares principalem (i. e. illum, ad quem s. unctio essentia sua est destinata et ratione cuius omnes alii fructus

conferuntur) *K.* -- supposita doctrina, huius sacramenti omnes et solos eos, qui graviter aegrotos se sentiunt esse capaces (p. 236—8) -- ponit »confortationem animi hominis infirmi, qua roboretur contra pericula debilitatis spiritualis, quae gravem morbum consequitur« (p. 227). Qui effectus solum per accidens in eis, qui usum rationis actu non habent, impeditur (p. 312—3).

Quaerens de materia sacramenti unctionis infirmorum *K* oleum non posse a sacerdote nisi potestate ab episcopo delegata valide consecrari contra theologos orientales (Arhangel'skij l. c. 130) probat ex traditione (M. P. L. 20, 559 ss.; 67, 240; 56, 517; 84, 644; 88, 913; Harduin IV., 1040; 1395) et ex Tridentino (p. 122—4). Unctionem quinque sensuum non esse a Christo institutam, quod a multis occidentalibus statutum, a multis orientalibus exprobratum est, clare ostendit p. 133—141. Cuius rei historia etiam uberius exponi poterat (cf. Arhangel'skij l. c. p. 137—9).

Cum de ministro huius sacramenti agitur, quaestio de numero presbyterorum administrantium tractatur. Nonnullos theologos orientales — auctoritate ni fallor Simeonis Thessalonicensis, qui unum presbyterum euchelaeon conficere vetat, ductos — putare pluribus quam uno ministro opus esse saltem — cf. aep. Ignatij, O tainstvah edinoj svjatoj, sobornoj i apostolskoj cerkvi[2] Spb. 1863. P. 274 — extra casum necessitatis, notum est; quamquam usus, qui nunc est in Russia (cf. Arhangel'skij l. c. p. 47 s.) ab usu Romano non multum discrepat. *K.* ostendit locum s. Iacobi interpretandum esse de vocandis presbyteris, quos aegroti in propria ecclesia habent: vel solum episcopum vel tantum unicum presbyterum [potestate tamen ab episcopo delegata — p. 122] vel episcopum cum presbyteris (p. 256); unde sequitur ecclesiam pro diversitate temporum et locorum diversum numerum ministrorum posse definire. Idem probat ex traditione; ex oriente affert id quod narratur de s. Hypatio (Bolland., Acta SS. 17. Iun. p. 251; cf. similem rem ibid. 14. Mart. p. 348); praeterea allegat Cassiodorum (M. 70, 1380), Isaac Antiochenum (Bickell, S. Is Ant. Opera omn. p. I., p. 187 s.), veterem usum in Russia similem fuisse ipse Arhangel'skij (l. c. p. 108) confirmat testimonio saeculi XI. (1062—74).

P. 338--363 probatur repeti sacramentum, cum a compluribus ministris (alio post alium, non simul) totum administratur. Unde conclusionem Arhangelskii (l. c. p. 156) ecclesiae plures unctiones praecipienti persuasum esse unam non sufficere ad gratiam producendam. falsam esse cognoscitur, etsi verum est unicam unctionem non esse efficacem nisi ceterae fieri omnino non possint (ibid. 157), quod *K.* optime explicat p. 327. Propterea a *K.* statuitur etiam unctionem infirmorum in eadem infirmitate etiam manente eodem mortis periculo valide (p. 338 -358), et si morbus diuturnus sit, etiam licite secundum legem ecclesiae Romanae conferri posse (p. 358—362). Comparatam cum lege ritualis de iteratione unctionis legem ecclesiasticam communionem eodem die repeti vetantem (p. 362) frustra in decretis quaesivi.

Deinde tractatur quaestio, quae iam antea in Slavorum litt theol. III, 63—8 exposita est, de valore unctionis infirmis a sacerdotibus ecclesiae orthodoxae administratae.

Quod subiectum sacramenti unctionis infirmorum attinet, contra nonnullos orientales theologos statuitur: »Etsi theologi orientales recte vituperant consuetudinem intra ecclesiam Latinam valde diffusam non administrandi s. unctionem nisi in gravi periculo mortis proxime instantis, vehementer tamen errant, cum ecclesiae ipsi attribuant doctrinam, extremam unctionem tantum morientibus esse concedendam« (p. 300). Nam illud, quod post Simeonem Thessal. (M. 155, 518 s.) repetunt Ignatij (l. c p. 279 s.), Běljaev (l. c. 406), Makarij (Prav. dogm. bogosl.[5] § 231), Arhangelskij (l. c. 76—9), Mesoloras (Ἐγχειρίδιον p. 219), Chrestos Andrutsos (Δογμ. συμβ. p. 336) ecclesiam

occidentalem s. unctionem non administrare nisi morientibus, ex abusibus (cf. Innokentij, Obličitel'noe Bogosl. II., 378) concluditur, non ex decretis conciliorum aut ex approbatis catechismis. Differentia tamen est in doctrina de fine huius unctionis, quam iam notavimus, et de periculo (vel timore) mortis sitne necessarium in subiecto necne.

P. 297—300 K. nonnulla particularia determinat Inter alia docet Si morbus videatur gravis et periculosus esse, revera autem nullum adsit discrimen vitae, certe valide et licite ministratur sacramentum; si vicissim infirmus graviter affligitur per morbum, qui natura sua est quidem periculosus, sed nondum videtur secum ferre discrimen vitae, pariter valide et licite praebetur s. unctio. Si morbus secum ducat periculum certum mortis, sed remotae, valide datur sacramentum (phthisi v. g. laborantibus). Si morbus leviter tantum affligit aegrotum, coniungitur autem cum periculo mortis instantis, et valide et licite sacramentum praebetur. Ibi contra Arhangel'skij (l. c., p. 89) defendit etiam iis, qui prae senio sine alia infirmitate deficiunt et in diem morituri videntur, sacramentum esse praebendum. Negat enim senem talem non esse graviter aegrotum; cum ille opponat, medicos sanare morbos non senium, K. respondet hinc solum sequi, senium non includere merum periculum mortis, sed eius certitudinem; quam esse impedimentnm praebendi euchelaeon, nec Arhangel'skij affirmaverit. Etiam argumentum eius ex usu precationum senio deficientibus non convenientium probaret id sacramentum negandum esse omnibus, qui naturali modo mortem propinquam effugere non possunt.

Contra Graecam consuetudinem ac doctrinam — quacum et Russos discrepare statuit excepto ep. Stephano (l. c. p. 18 ss.) K. tenet sanis unctionem s. administrari non posse. Quod Russos attinet, notandum est, allegatos theologos (Ignatij l. c 265, Makarij l. c. p, 470 s., Mal'cev, Die Sacramente p. 451) non negare expresse valorem unctionis sanis administratae, Arhangelskij non solum valorem affirmare (l. c. p. 94), sed etiam mente aegris eam concedere (p. 69) cum Simeone Thessalonicensi (ἀρρωστία σώματος ἢ καὶ ψυχῆς μόνον), denique alios Russos eam etiam eis, qui ex capite laborant, permittere (Nov. Skriž. IV., 69 ap. Arh.). — K. docet, auctoritate s. scripturae, perenni traditione et ratione theologica constare, solum gravi morbo laborantes esse capaces extremae unctionis (p. 290). Fatetur quidem usitatum argumentum e vocabulo ἀσθενεῖ ductum omnino debile esse, sed e verborum contextu probat s. Iacobum excludere a sacramento eos, qui graviter infirmi sunt. Tamen, cum s. Iacobus de sacramenti natura non agat ex professo, sed de usu eius in aegrotis, hoc argumento non videtur omne dubium excludi (cf. Museum. Brno 1905, 31). Traditionis testimonia, a catholicis hic pluris habenda, satis parce afferuntur. Usus Coptorum et Iacobitarum, de quo cf. Katanskij, Očerk istorii obrjadovoj storony tainstva eleosvjaščenija in Hrist. Čtenie 1880 II, p. 118; Petrov, Vost. hristian. obščestva Spb. 1869, p. 34, non hic, sed alibi tantum tangitur (in nota p. 135), neque ea, quae ad vetustatem usus sanos (paenitentes) ungendi »oleo infirmorum« (vet. versio Arab. can. Nicaen. etc.) ad consummandam paenitentiam et reliquias peccatorum tollendas afferri solent (cf. Slav. l. th. I.. 8—9) nisi in genere (quoad Graecos) auctoritate Goarii refelluntur, neque illud, quod Graeci Latinis obiciebant de unctione paenitentium oleo infirmorum ad effectum baptismi obtinendum explicatur (cf. Hergenröther, Monumenta Graeca ad Photium eiusque historiam pertinentia. Ratisb. 1869, p. 62—71; Sl l. th. I., 164), solum secundum Arhangel'skij usum sollemnis unctionis feria V. in cena Domini (de quo cf. etiam A. Uspenskij, Obščee eleopom. v vel. četv. i sub. in Mosk. Cerk. Vědomosti 1904 (36) N. 12, p. 153—7) negatur ante saeculum XVI. fuisse eumque ex usu non sacramentali s. olei ortum esse conicitur et generatim contra Juénin negatur (p. 296) praxim sanos ungendi apud Graecos antiquitus fuisse. Ad rationem adversariorum ex

eo ductam, in vulgari Latinorum sententia nihil determinati statui unde valor pendere dicendus sit, K. indirecte respondet pendere non a morbi natura sed a sensu infirmi (p. 298); etsi ita nonnumquam leviter quoque aegroti, immo hypochondrici subiecta capacia unctionis infirmorum evadant, condicio valoris satis determinata est nec cum determinato gradu rei plus et minus admittentis — nobis utique occulto — coniuncta. — De unctione olim mortuis administrata (cuius ritus invenitur e. g. in Trebnik Moscoviensis bibliothecae synodalis N. 374, saec. XV.) K. non agit.

Usum rationis esse necessarium (p. 307—312), item intentionem (p. 316—320), ut s. unctio administrari possit K. tenet cum Arhangel'skij (l. c. 98—107); sed secundum huius temporis consuetudinem in ecclesia vigentem, quae etiam in Trebnik Petri Mogilae approbatur, dicit sufficere usum rationis aliquando habitum et intentionem habitualem implicitam (313—6, 182) — contra eundem Arhangel'skij et alios recentiores theologos negantes dormientibus vel mentis non compotibus unctionem posse prodesse, item contra antiquam consuetudinem occidentalis quoque ecclesiae. Ratio eius est, quod cum sacramenta agant ex opere operato, quod in baptismo infantium satis manifestum est — omnia adsunt, ut uncti torpentes possint percipere ius ad supernaturalia auxilia et cum eo omnia bona, quae cum ipso immediate connectuntur: remissionem peccatorum, quorum necessaria detestatio praecessit, condonationem poenae temporalis pro habituali dispositione. Quod hic et nunc robur acceptum [in sententia eorum, qui remissionem venialium solum mediate effici docent ut Alex. Halensis et Bonaventura, neque hanc] possunt actu exercere, quia debilitatio mentis excessit gradum, qui relinquit facultatem exercendi actus humanos, per accidens est (p. 312—3).

Praeter haec multa alia quoque praeclare exposita sunt, quae tamen ad nos minus pertinent. Claritas in exponendo, subtilitas in inquirendo, accuratio in concludendo, eruditio in adornando libri virtutes sunt praecipuae. Omnino verum dixit L. Maupréaux de hoc libro in Revue Augustinienne 1907 p. 763. »La théologie de l'Extrême-Onction n'a pas été soumise à épreuve plus sérieuse, à critique plus impatiente et plus organisée«.

Ad excellentiam eiusdem libri augendam certe etiam id confert, quod in eo theologiae orientalis aequa ratio habetur, quod raro hucusque evenit.

Conspectum librorum adhibitorum desideravimus, praesertim cum saepius allegentur auctores titulo libri contracto. Non repperimus nominatos libros Ben. de Gaetanis, Rossignoli, Glaser, Schmitz, Contareni, Hurtadi, Herminier, Petri a s. Iosepho etc. Sententia Ant. Hiquaei (In Scoti l. 4, d. 23. Paris. 1894, t. XIX., p. 23 ss.) de principali effectu extremae unctionis commemorari apte potuit.

Typographus satis emendate rem edidit: tantum mira constantia in litteris maioribus diversis typis i et j descripsit, in minutis signum unum (i) adhibuit.

Studium huius libri quam maxime commendamus non minus theologis orientalibus quam occidentalibus. *Ad. Špaldák.*

Plac de Meester, O. S. B., **Etudes sur la Théologie orthodoxe:** II. La théologie proprement dite. 1. Dieu, un dans son essence. 2. Le dogme de la s. Trinité. 3. Le Filioque. 4. Différences entre Grecs et Latins. Conclusion. Extrait de la Revue Bénédictine t. XXII. (1906) pp. 45—62. 232—240; t. XXIII. (1907) pp. 86—103.

Quibus Graeci a Latinis differant in tractatibus de Deo uno et trino, praesertim in quaestione illa celeberrima de Filioque, auctor cl. methodo positiva, non tam redarguendo et convincendo quam differentias proponendo, clare, perspicue et ample simul ac breviter scribit.

Theologi in libris manualibus plerumque primo de theologia simplici (θεολογία ἁπλῆ) i. e. Deo uno (essentia), trino creatore et conservatore mundi tractant, dein theologiam salutis (θεολογία οἰκονομική) seu de mysterio redemptionis proponunt. (Opyt pravoslavnago dogmatičeskago bogoslovija, auctore episcopo Sil'vestr 2. vol. 3. ed. 1892. Théologie orthodoxe, II. p. 30, Macarii. Ὁμολογία Κριτοπούλου, I. p. 187 editore Michalcescu. Photius, III., p. 481 auctore Hergenröther.)

1. De Deo uno in essentia sua. Nullus intellectus creatus potest comprehendere essentiam Divinam, cum nulla sit comparatio inter esse creatum et increatum. (Petrus Mogilas, I. part. 8. quaest. Michalcescu, p. 31). Tamen aliquam cognitionem ex duplici fonte, ratione ac revelatione, omnes admittunt. — Dein existentia Dei probatur. Sed non adaequant profunditatem ac certudinem scholae (cf. Georgiades, Πραγματεία περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐν γένει Athenis.) Inprimis argumentum teleologicum magni faciunt. (Akvilonov, O fisiko-teleologičeskom dokazatelstvě bytija Božija. St. Peterb. 1905). Sunt quoque, qui argumentum ontologicum multum tractent. Zikos Rossis (in dogmat. sua p. 176) propter transitum ab ordine ideali ad ontologicum (exsistentiae) illud reicit. Conferunt argumentum s. Anselmi cum ideis Descartes, Spinoza, Kant et Fichte. Minus quaestionem de conceptu essentiae div. curant. Ipse Makarij „vanas et inutiles disputationes scholasticas" hac de re vituperat. De attributis divinis copiosius tractant. Makarij attributa dividit: 1. quae spectant essentiam divinam generatim i. e. esse, intelligere et velle simul. 2. quae spectant tantummodo intellectum div. 3. quae ad solam voluntatem div. pertinent (op. cit. II., p. 128; similiter Sil'vestr op. cit. §§ 58—62. Uterque auctor recte docet, ipsa attributa non realiter distingui ab essentia divina, sed in ea solum fundamentum distinctionis, quam nostri conceptus exhibent, inveniri. Hesychastae, ut ostendit Gregorius Palamas, falso statuerunt, attributa divina ab ipsa essentia div. et inter se distingui eaque esse inferioris ordinis (Uspenskij, Očerki po istorii vizantijskoj obrazovannosti. Petropoli, 1891, pp. 246—365; Stein, Studien über die Hesychasten des 14. Jahrh. Viennae, 1873 etc.). — Si confers utramque theodiceam, Latinam cum Graeca, magnum apparet discrimen, non tam quoad conclusiones, quae in rebus fidei sunt eaedem, sed in methodo. Scholastica, innixa philosophia Aristotelica, culmen speculationis ascendit (esse contingens, actus purus etc.); ab hac sublimitate et claritate longe distat theodicea Graeca, fere unice Patribus contenta.

2. De dogmate ss. Trinitatis: Etiam in huius materiae tractatione desideratur pars speculativa, abundat positiva. Multum inculcatur et praetenditur quam inaccessibile sit hoc mysterium intellectui humano praesertim in quaestionibus iis, quae agunt de modo generationis vel processionis, quo personae divinae ab invicem differunt, ubi Latini Graecos maxime convincunt (Macarius, p. 311; Hergenröther, Photius, p. 391; Confessio Petri Mogilae, t. I., 12; [Michalcescu, p. 33] Rossis, p. 248. 249; cf. libros dogmaticos supra citatos). Quod partem positivam i. e. patristicam attinet, Graeci magnum thesaurum possident. Nec mirum, cum haereses contra Trinitatem in Oriente primis saeculis exortae et ibi refutatae sint. Sed carent methodo quadam systematica neque modum, quo hoc mysterium a Latinis concipitur, cum suo thesauro conferunt (Régnon, Études de theologie positive sur la Sainte Trinité, 4 vol. Paris). In libris theologicis etiam amplissimis tractatus ss. Trinitatis ad 3 quaestiones reducitur: 1. De Trinitate personarum in unitate essentiae. 2. Aequalitas et consubstantialitas personarum 3. Differentiae personarum iuxta characteres individuales (Macarius, p. 197). Contemplando mundum creatum atque studendo nostrae naturae, aliquam partem veli ab hoc mysterio retrahere possumus nec non per analogiam ad aliquam cognitionem mysterii pervenire (Sil'vestr, II., § 146—149, pp. 600—619). Quae sunt fixa de unitate substantiae (ὁμοουσία) in tribus subsistentiâ propriâ (προσωπικὴ ὑπόστασις) distinctis personis (ἴδιον πρόσωπον) et vera, horum meritum est imprimis penes s. Athanasium et magnos Cappadoces (Holl, Amphilochius v. Ikonium in seinem Verhältnis zu den großen Kappodociern, Tübingen 1905 etc.) Quaestiones de perichoresi et de missione non nisi secundarium occupant locum.

3. De celeberrimo illo „Filioque". Paucae sunt quaestiones, advertit auctor cl., inter theologos controversae, quae tantam atramenti copiam consumpserint, ac tantopere spiritus exagitaverint, quam quae est de processione personarum in ss. Trinitate. — In historia huius controversiae tres periodos licet distinguere. Prima, quasi stadium incubationis, pauca solum servavit indicia dissensionis Orientis, velut testimonium s. Maxentii de quibusdam Constantinopolitanis scandalizatis de Filioque (Migne, P. G. CXL, 134—135; Hergenröther, Photius, I. p. 691; Macarius, Théol. Orthodoxe II., p. 397, n. 2); dein anno 767 vituperaverunt legati Constantini Copronymi in concilio in Gentiliaco habito „Filioque" in Symbolum missae cantatae insertum. Similiter anno 808 Hierosolymis Latini propter Filioque reprehensi sunt. Sed oppositio generalis ecclesiae Graecae contra Latinam hoc tempore demonstrari non potest. Honorem hunc tristem, errorem illum tanquam doctrinam ecclesiae communem statuisse, Photius patriacha promeruit. Coepit is controversiam, cum inde nancisceretur praetextum optatum, missionarios Romanos ex Bulgaria expellendi, et scripsit famosas litteras encyclicas ad episcopos Orientales (M. P. G. CII., c. 726 ss.). Accessit opus eius de Spiritu sancto, primum anno 1857 a Card. Hergenröther editum, potissimum Graecorum armamentarium. (Cf. Ehrhard, in Geschichte der byzant. Litteratur², p. 76). Quo factum est, ut a Latinis, praesertim a Ratramno, in synodo Wormatiensi, in concilio Barensi a s. Anselmo doctrina catholica probaretur magisque evolveretur, donec in IV. concilio Lateranensi, 1215, definita est. S. Thomas iussu Urbani IV. scripsit: „Contra errores Graecorum". Cum etiam hac secunda periodo Caesares plures Byzantini unioni faverent, conciliis Lugdunensi (1274) et Florentino (1438—1439) haec unio effecta est. Formula doctrinalis Filioque adoptata est absque obligatione eam symbolo inserendi. Sed Marcus Ephesinus recusavit, quominus se subiceret coepitque denuo contra Filioque pugnare. Tertia periodus continuam oppugnationem Latinos inter et Graecos ostendit (Ph. Meyer, Die theol. Litteratur der griechischen Kirche im XIV. Jahr. Leipzig. 1899. Einleitung, p. 7 sq.). —

Si spectas scripta ad controversiam pertinentia, invenies recentiores ad Photii eiusque discipulorum lucubrationes non multum addidisse. Traditionem primorum saeculorum ad litteram, non secundum sensum interpretabantur (Macarius, p. 415. 421; Eug. Bulgaris, pp. 293 - 306; Silvestr, pp. 489 -600; Franzelin, Examen doctrinae Macarii Bulgakov et Jos. Langen, Romae 1876. A. Lépicier, De Sp. s. Proc. a Filio, Romae 1898; Tractatus de SS. Trinitate, Paris,, p. 251 sq. D. L. Janssens, Summa Theologica, De Deo Trino, Dissertatio de modo processionis Sp. s. a Patre et a Filio, pp. 541—590 etc.).

Argumenta Graecorum contra Latinos in quattuor classes ab auctore distribuuntur

1. Nullum concilium vere oecumenicum Filioque definivit (Nilus Cabasilas, apud Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung t. I., p. 268). Concilia oecumenica omnia, quae hac de re tractabant, Spiritum sanctum a solo patre procedere declaraverunt (Macarius, p. 350. Cf. Io. Chrysostomus Περὶ Ἐκκλησίας, t II., p. 372. Refutationem scripsit A. Palmieri, La processione dello Spirito santo. L'Esegesi ed i Concilii. Bessarione, n. 62, anno VI, p. 146 s q.) Si esset doctrina de Filioque revelata, concilium Constantinop., ex professo de Trinitate tractans, de duplici processione sermonem fecisset vel haec saltem esset in subsequentibus conciliis definita. Ss. PP. semper mutationem substantialem in dogmate, puta Filioque, interdixerunt: posteriora concilia declararunt, symbolo Nicaeno-Constantinopolitano doctrinam ss. Trinitatis exhaustam esse (Sil'vestr, § 131, pp. 492—493; Cf. E. Bulgaris, p. 287; Macarius, p. 350; Z. Rosis, p. 255).

Sed hoc ipsum symbolum, ita opponit auctor, iuxta theologos orthodoxos a concilio secundo generali consecratum ipsique proprium iam prius inter primum et secundum concilium, in Oriente, probabiliter a s. Cyrillo Alexandrino, pro sua ecclesia compositum esse constat. Dein inter 381 et 451 ab ecclesia Constantinop. et a Romana probabilissime sub Iustiniano

assumptum est (Duchesne, Églises séparées, p. 77 sq. Kunze, Das Nicaenisch-Konstant. Symbol. Leipzig, 1898).

2. In Hispania, ubi primum „Filioque" apparuit, PP. Graecos non noverant. Loci, quos Latini potissimum ex ss. PP. afferunt, interpolati vel spurii sunt. Illud s. Augustini: qui principaliter procedit ex Patre (l. XV., c. 12), interpretantur: qui procedit ex Patre tanquam ex principio (Homjakov, p. 330. Mesoloras II., p. 119).

Makarij (op. cit. pp. 367. 370. 374. 381) traditionis testimonia in quattuor distribuit classes: 1.⁰ S. Spiritum de Patre procedere; nihil de Filio habetur. 2.⁰ Addunt Filium, sed sub alia quadam relatione. 3.⁰ Testimonia, quae rationes continent, in ss. Trinitate unum solum posse esse principium. 4.⁰ Testimonia, quae Spiritum s. de Patre procedere affirmant ac simul vel quoad sensum vel quoad litteram processionem de Filio excludunt. Textus vero Latinorum allegatos ex traditione interpretantur vel de consubstantialitate personarum vel de missione temporali Spiritus s. vel de indivisibilitate essentiae divinae vel de manifestatione Spiritus per Filium vel denique de officio mediationis.

3. Similiter locos s. scripturae explicant. Essentialis est distinctio inter processionem et missionem, velut Ioan. XV., 26. — Ioan. XVI., 12—15 vero, ubi Spiritus s. appellatur Spiritus Filii, imago, donum eius, de consubstantialitate personarum atque identitate perfectionis intellegunt (Metrophanes, p. 97; Macarius 342—343; Simeon Thessalonicensis Ἑρμηνεία εἰς τὸ θεῖον Σύμβολον. P. G. CLV. col. 789 sq.).

4. In hoc campo rationis et deductionis theologicae longe non adaequant Graeci Latinos. Quare vituperant horum subtilitatem, dialecticam, subiectivismum vel saltem provocant ad oppositionem cum revelatione. Notare iuvat: Personae differunt non ex parte processionis, sed sub ratione, qua communicatur essentia divina, si agitur de Patre, et qua recipitur, si agitur de Filio et Spiritu s. Ita iam Photius distinguit (Hergenröther, p. 425 sq.). Duo conceptus, qui sunt essentiales systemati Latinorum, Graecis omnino desunt: ordo originis (processionis) personarum et oppositio relativa inter principium et principiatum.

4. Quomodo differant Graeci a Latinis in concipiendo mysterio SS. Trinitatis. Quoad patrologiam Graecorum notandum est, ss. Patres plurimum contra Macedonios et Eunomianos, negantes divinitatem Spiritus s., pugnasse; ad quos convincendos processionem Spiritus s. a Patre demonstrasse, Patribus satis fuit.

Quoad speculativam partem est Latinis exordium natura divina; Graecis Deus, in quantum Pater; hi considerant personas in recto, naturam in obliquo, illi vice versa. Latini innituntur in distinctione inter principium et principiatum: Graeci vero in modo recipiendi hypostasim (proprietates characteristicas Filii et Spiritus). Latinis actus generativus et spirativus, considerati absolute (soli) identificantur cum essentia divina (essentia et actus in Deo convertuntur). Quare Spiritus (terminus ad quem spirationis), principiatum, refertur ad Patrem et Filium, non ut tales, sed ut unum principium commune, unum terminum a quo (actus spirativus identificatur cum essentia personis Patris et Filii communi). Neque Pater et Filius in spiratione sibi opponuntur, sunt ergo unum principium simpliciter. Secundum Graecos vero generatio et processio (non spiratio) emanant de essentia sicut duae formalitates separatae, sicut duae modalitates reales distinctae in esse hypostatico a Patre. Axiomati Latinorum: „In Deo omnia sunt unum, ubi relationis oppositio non obviat" opponitur: „In Deo omnia sunt unum, ubi proprietas personalis non obviat."

Non est, cur ad laudem auctoris, qui in labore difficili brevitatem cum perspicuitate coniunxit, multum addamus. Qui huic quaestioni operam dant, iam cognitionem litterarum copiosam lucri facient. *O. Žídek.*

H. G. Voigt, Die von dem Přemysliden Christian verfasste und Adalbert von Prag gewidmete **Biographie des hl. Wenzel** und ihre Geschichtsdarstellung. Prag 1907. 88 pag.

V., qui inter alia scripsit vitam s. Adalberti, hoc scripto defendit sententiam eandem de legenda Christiani, quam Pekař. (Cf. supra p. 89).

'ΑΡΜΟΝΙΑ IV. 1906.

Πολύτιμος μαρτυρία p. 1—5. Refertur de Rozanovii iudicio in Novoe Vremja, quo Orientalibus obiecit, quod contra catholicos tueantur apostolorum et episcoporum omnium paritatem, sed patriarcham Constantinopolitanum velint esse supremum dominum et pastorem oecumenicum etc.; verba Christi Io 21, 15 (Pasce agnos) impleta manifesto esse Romae in Petro.

Eirenaios Philagathos, Περὶ τῶν προνομιῶν τῆς ἁγίας ἕδρας κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐκκλησίας. p. 17—22 etc. (conversum e libro Gallico La tradition catholique sur l'Infaillibilité pontificale ou la définition du Concile du Vatican par Mgr. l'Archevêque de Bourges. Paris 1875—7.)

Aimilios Kyrenaios, Περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ ἀνατολικοῦ σχίσματος. P. 22—4; 39—42; 54—56. Pars maior edita est iam a. 1905, p. 209—213; 225—7; 259—262; 289—292; 321—356; 369—372. Exponitur episcopos Constantinopolitanos dignitate iuribusque minores aliis, cum intercessorum partes in rebus ecclesiasticis apud imperatores agerent, contentos condicione sua non fuisse, et primum honoris (conc. II, cn. 3) deinde etiam iurisdictionis (Nectarius 394) primatum in Oriente sibi assumpsisse, eiusque confirmationem a Concilio Chalcedonensi petiisse. Cuius canone 28. fretos Euphemium eiusque successores — imperatoribus adiuvantibus — artes inchoatas non mutasse, donec Ioannes Nesteuta iurisdictionis, qua utrumque patriarcham orientalem obnoxium sibi reddebant, titulum sibi adscivit, patriarchae oecumenici et synodus Trullana (692) iura affectata sedi Constantinopolitanae tribuit. Hac ad schisma perventum est et metus ille probatus est: „Τῷ ἐπὶ μέγα τιμῆς βλέπειν τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπαιρόμενον ἐκ τοῦ συνεῖναι τοῖς βασιλεῦσι καὶ μεγιστᾶσιν, ἀεὶ ἐδεδοίκεισαν μὴ τῷ χρόνῳ τολμηθῇ τι τῶν ἀδοκήτων."

Idem, Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Δύσεως. P. 262—5; 281—5; 288—293. Coeptum est agi de Photio et de rebus a Photio usque ad Cerullarium gestis.

In commentatione *Sp. de Biazez*, quae inscribitur Σημειώματα περὶ τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων Ἑπτανήσου mentione fortasse dignum est breve caput de vita Isidori, legati papalis, qui in Russia Florentinum pronuntiabat, p. 123—4.

Rivista storico-critica delle scienze teologiche. Anno II.-1906.

U. Fracassini, Le origini del Canone del Vecchio Testamento p. 81—99; 249—268. Inter alia, quae erudite exponit, *F.* docet varios esse gradus eius rationis, propter quam libri sacri dicuntur canonici: neque inspiratione sola solere eandem rationem contineri, verum etiam in libri utilitate positam esse (p. 83). Initio canone solam „legem" comprehensam fuisse, dum ante exilium Babylonicum viva prophetarum voce Iudaei regerentur ac monerentur (p. 94); inde factum esse, ut Samaritani solam Toram in canone haberent, Alexandriae tempore Ptolomaei Philadelphi nihil nisi Pentateuchus verteretur, nec in antiquissimis templis aliud publice legi soleret nisi lex. Quam vim legi tribui coeptam esse a. 444 ab Esdra (p. 94). Deinde propheticos libros paulatim collectos esse (p. 95—9). Legi et prophetis scribas maximam operam dedisse (p. 260). Sensim undecim volumina accessisse, quibus canon tertius constaret: Psalmos, Proverbia, Iob, Canticum, Ruth, Lamentationes, Ecclesiasten, Esther (qui ultimi quinque libri vocabantur quinque volumina [mᵉghillōt]), Daniel, Esdram et Nehemiam, Paralipomena (p. 264).

Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur. 83 (1905).

Sdralek, Hus und Hussiten. Haec commentatio negligit ea, quae de his rebus scripserunt Bohemi.

Échos d'Orient. Paris 1906. (t. IX.).

M. Jugie, La reconfirmation des Apostats dans l'église gréco-russe. P. 65—76. Eis, qui timore vel ignorantia lapsi sunt, in Euchologio Magno praescribitur ritus, qui speciem habet renovatae confirmationis. Reapse nonnulli theologi ecclesiae Graeco-Russicae ita rem explicare videntur, agi de vera huius sacramenti iteratione: Makarij, A. Světlakov (Izloženie učenija pravoslavnoj cerkvi o Cerkvi, Cerk. Ierarhii, blagodati i tainstvah. Nižnij Novgorod 1878, pag. 41) etc. Quin etiam in Confessionem P. Mogilae haec sententia irrepsit. Primus, quem rem ita interpretatum esse constat, est Ioannes Skylizes (M. 121, 1036). Hanc explicationem *J.* docet ortam esse, cum ritus illius vera vis iam obliterata esset. Ille enim confirmationis ritus eodem modo repetitur, quo ritus baptismi: lavacrum octavo die praescriptum; utroque symbolo monetur lapsus sacramenti olim recepti; id quod etiam precatione quadam satis clare exprimitur (p. 74). Ceterum primitus deerant verba sacramentalia (p. 75). Quod originem attinet, *J.* (p. 71—4) ritum illum repetit a canone s. Methodii; qui in euchologiis non occurrit ante saeculum XI. (demum in codice 213 bibliothecae Coislinianae a. 1027 [Montfaucon, Bibl. Coisl. Paris 1715, p. 272] et in cod. 28 liturg. abbatiae Cryptae Ferratae [Rocchi, Cod. a. C. F. Tusc. 1883, p. 235]). Antea hic ritus ignotus erat (cf. Arcudius, De Concordia Ecclesiae . . . Paris 1672 p. 138 s.; Harmenopulos ap. M. 150, 149). Insuper semper etiam ab Orientalibus tenebatur sacramentum confirmationis iterari non posse. Cavendum est quidem, ut sapienter monet *J.*, ne ad id probandum loci afferantur, quos ad sacramentum confirmationis, non baptismi — quo Spiritus s. aeque vere imprimitur; cf. Sl. l. th. III, 106: sigillo — referri demonstrari non possit. Ipse affert Cyrillum Hieros. (M. 33, 365); Io. Chrysost. (M. 63, 78); Theodoretum (M. 82, 717); Oecumenium (M. 119, 333); Theophylactum (M. 125, 252); et ipsum Photium (M. 102, 725. 736). Ceterum etiam huius aetatis theologi Orientales confirmationem iterari non posse docent, etsi adnotare soleant iterari tamen in apostatis et haereticis redeuntibus ad ecclesiam. Si omnis controversiae principium ita manifestum fieret, sicut vera huius exceptionis ratio historia proditur, brevi doctrina auferrentur et evanescerent.

Commentatio haec magna quidem eruditione eminet, minore tamen arte psychologica, si modo ad persuadendum adversario conscripta est. Utinam utraque virtus coniungatur.

A. Batel, La question de la réforme en Russie. P. 166—173.

M. Jugie, L'epiclèse et le mot Antitype de la messe de saint Basile. P. 193—198.

Verbo ἀντίτυπον, quo in liturgia s. Basilii verbis institutionis iam prolatis ea, quae consecrantur, designantur, a theologis orientalibus sensus subici solet figurae, signi; unde frequenter concludunt ante epiclesin corpus Christi non adesse (Cf. Nic. Cabas. M. 150, 426; Simeon Thess. M. 155, 737; Marc. Eph. M. 160, 1085; Richard Simon, Gabrielis metropolitae Philadelph. opuscula. Par. 1671., p. 7. 228 etc.).

Huic opinioni varia ratione occurrebatur. Card. Bessarion verborum illorum locum ante verba institutionis olim fuisse suspicabatur. Elias Cretensis ἀντίτυπον idem esse atque ἰσότυπον arbitratus est. Card. Du Perron illud προςθέντες τὰ ἀντίτυπα ad προςκομιδήν referebat.

Verus sensus ex illis Patrum testimoniis emergit, ubi Eucharistia etiam post consecrationem appellatur signum, figura, typus, imago, symbolum, antitypus corporis Christi. (Cf. Batiffol, L'Eucharistie, la Présence réelle et la Transsubstantiation). Species consecratae sunt signum corporis Christi. Quamquam ambigua illa vox a multis Patribus (Theod. Mopsu. M. 66, 713; Macar. Magn. Pitra, Spic. Sol. I., 548; Eutychius Cp. M. 86, 2393; Anastas. Sin. M. 89, 840) improbata est.

Licet Nic. Cabasilas primus sententiam de consecratione (ceterum Latinorum non propriam — cf. M. P. G. 49, 380) Latinis exprobraverit, tamen iam 5 saecula ante eum epiclesi fieri consecrationem a Graecis theologis

passim tenebatur. Quo sensu Orientales nunc verbum ἀντίτυπον intelligere solent, eo iam a Io. Damasceno (M. 94, 1152) explicatum est. Eodem modo doctrinam catholicam ab iconoclastis defendebat Epiphanius diaconus (Mansi t. XIII., c. 264). Quae tamen sententia nullo modo concilii VII oecum. dici potest. Non aliter rem explicant Nicephorus (M. 100, 336), Theodorus Stud. (M. 99, 340), Petrus Sic. (M. 104, 1349), Samonas Gaz. (M. 120, 828), Theophylactus (M. 133, 443. 649), Euthymius Zigab. (M. 130, 1273), alii.

Certe non raro evenit, ut in modo adversariorum opiniones reiciendi erratum sit; qui error, si magnorum fuit virorum, magna eorum auctoritate late diffusus est.

Chr. Rommelaire, Le très saint Synode dirigeant, d'après un métropolite [Nicodème]. P. 232—236.

M. Jugie, La peine temporelle due au péché d'après les théologiens orthodoxes. P. 321—330.

Macarius, lumen dogmaticae orthodoxae, negat esse poenas temporales peccato iam remisso. Testimonia, quae affert, probant poenitentiam canonicam ad emendandos mores imponi, non tamen probant id solum intendi. In „Confessione" Dosithei certe tota doctrina catholica de purgatorio — excepto nomine — expressa est. Eandem doctrinam de poenis temporalibus iam pridem professi erant Simeon Thessal. (M. 155, 921; 943—6), Marc. Eph. (M. 94, 355 s.); quos secuti sunt Manuel Rhet. († 1551), Ieremias II. patr. Cp. (1576; Gedeon C. Κριτὴς τῆς ἀληθ. Lipsiae 1758. t. I., 54); Gabriel Seberos (Schelstrate, Acta orient. eccl. Romae 1729, p. 329 s.); Metrophanes Critopulos († 1639 Kimmel, Symb., Append. 135); Synodus Constantinop. 1727 (Mansi XXXVII., c. 901.).

Bessarione 1906, 1907. fasc. 88—95. —

Mons. *Niccolo Marini*, L'immacolata Concezione di Maria Vergine e la Chiesa ortodossa dissidente (Immaculata Conceptio B. M. V. et ecclesia orthodoxa dissidens). — Afferuntur et examini subiciuntur testimonia Ioannis Geometrae (Sermo in Deip. Annunt.) et „admirabile elogium" Theodori Moneremitae (Disc. in Deip. Annunt.) Cl. auctor demonstrat et contra adversarios defendit praefata elogia B. V. nullatenus in sola agnitione facti ipsam esse Matrem Dei sufficientem explicationem habere. Id confirmatur ex parallelismo inter allegatum testimonium Theodori et illud Petri Episcopi Argivi (§ X. Orat. in Concept. Deiparae) [fasc. 88, pp. 1—15]. Speciali disquisitioni verba Iacobi Monachi Serm. in Deip. Annuntiationem subicit, ubi B. V. expresse animam omni macula expertem habere (τὴν ἀπείρατον κακίας ψυχήν) dicitur, et probat (fasc. 90, pp. 221 ss.) non posse ea intelligi de sola puritate virginali. Soluta sat gravi obiectione Petavii contra testimonia Patrum Graecorum (fasc. 91, p. 5 ss.) adducit testimonium Germani II. Constantinopolitani (Serm. in Deip. Annunt.), quod ex comparatione cum aliis locis eiusdem auctoris illustrat (fasc. 93., pp. 217 ss.). Quae omnia confirmantur compluribus testimoniis dispersis in operibus Iacobi Monachi (In Deip. Annunt. § XVIII., In Visit. Deip. § V., § VI., § VIII., § XIII.) et S. Isidori Thessalonicensis (In Deip. Annunt. § VIII.) (fasc. 94 pp. 1 ss.). Testimonia, ita concludit cl. auctor, quae consideratis circumstantiis temporis, quo doctrina de Imm. Conc. definita non erat et antagonia inter utramque ecclesiam iam aderat, clariore modo ipsam fidem exprimere non poterant.

P. A. Palmieri, O. S. A, Il ristabilimento del Patriarcato in Russia e le polemiche della stampa ortodossa (Restitutio Patriarchatus Russiae et polemicae ephemeridum Russicarum — fasc. 88, pp. 42—47). Occasione convocandae generalis synodi Russicae quaestio mota est de restituendo patriarchatu independenti Russiae, quem ex historia notum est a Petro M. suppressum esse. *P.* adducit suffragia aliquot ephemeridum Russicarum, quae mirae dissensionis testimonium praebent. Cum paucae ephemerides restitutionem ut auroram novae vitae salutent (Novoe Vremja), aliae eam inutilem putant (Sn Otečestva, Kievskie Ot-

kliki), immo potestati rei publicae perniciosam, desiderium restitutionis ex ambitione proveniens (Moskovskija Vĕdomosti). Contra illos, qui Petri M. opus illegitimum esse demonstrabant (Dobranrov in Russkij Listok, Durnov in Russkij Trud) non deerant, qui totam institutionem hierarchiae proclamarent spiritui evangelii esse contrariam.

C. Tondini de Quaerenghi, Notice sur le Calendrier liturgique de la Nation Arménienne (Quaedam de Kalendario liturgico nationis Armenae, fasc. 90. 91). Descripta brevi historia Kalendarii, quod idem est pro omnibus Armenis, loquitur *T.* primum „de dispositione generali Kalendarii", ubi maxime ea, quae de computo temporis paschalis, de compensatione festorum ex una parte anni ecclesiastici in alia affert et ea, quae addit de conatibus reducendi computum paschalem et consequenter totum ordinem festorum mobilium ad modum simpliciorem praecipua laude digna sunt. In secunda parte agit „de distributione singulorum festorum secundum diversas periodos", pauca de diebus ieiunii et abstinentiae in ecclesia Armena addit. Conspectum valde iuvant tabulae in textu et additum Kalendarium anni 1907.

P. A. Palmieri, Di alcuni documenti relativi alla storia del cattolicismo in Russia (De quibusdam documentis ad historiam ecclesiae catholicae in Russia pertinentibus) fasc. 92, p. 255. *P.* affert scripta N. P. Liḫačev, vicedirectoris caes. bibliothecae Petropolitanae, in philologia, historia, archaeologia, disciplinis orientalibus valde versati, qui duabus commentationibus historiam relationum diplomaticarum Sedis Apostolicae ad Russiam illustrat. — In prima (K istorii diplomatičeskiḫ snošenij s papskim prestolom pri carĕ Borisĕ Godunovĕ) affert maximi momenti epistulam Pauli V. ad Godunov de die III. Iunii 1605, quod documentum „chronologiam commercii Sanctae Sedis cum Russia radii lucis instar tangit." — Alterâ (Pis'mo papy Pija V. k carju Ivanu Groznomu) ex epistola Pii V. ad Ivanum Terribilem ansam sumit diligenter tractandi diplomatiam S. Sedis. — Non minoris momenti est liber M. Godewski, Monumenta ecclesiastica Petropolitana. Auctor, catholicae academiae Petropolitanae professor, litteraturae orientalis et occidentalis gnarus, adducit et illustrat documenta, maiore ex parte ex archio status et archio Academiae deprompta, quae ad constitutionem sedis metropolitanae Mohilevensis et historiam persecutionis ecclesiae catholicae initio saec. XIX[i] pertinent. Inter documenta eminent epistula famosi Mgr. Stanislai Siestrzencewicz ad Alexandrum I., in qua Iesuitas accusat, et alia epistola contra P. Gruber S. I. —

P. A. Palmieri, L'uomo, la natura ed il male nella filosofia di Vladimiro Solovev (Homo, natura, malum in philosophia Vl. Solov'ev, Fasc. 94, pp. 8—33). — Exponuntur sententiae celeberrimi huius Russorum philosophi, quas in opere „Čtenie o Bogočelovĕčestvĕ" (De natura divina-humana lectiones) expressit. — *P.* vocat systema Solov'evii „hyperspiritualismum" et magna ex parte neoplatonismo, doctrinae Scoti Erigenae, philosophiae Fr. v. Baader inniti dicit. Licet igitur Solov'ev ut defensor spiritualismi contra materialistas laudem meruerit, non potest verus apologeta religionis christianae existimari, et quamquam ipse pantheista non est, iam „in atmosphaera pantheismi" versatur.

Praeter multos articulos alios huius celeberrimae ephemeridis, quae studiis archaeologicis, historicis, socialibus etc. occupantur, ad nos quoque pertinent etiam haec minora: Chronica Unionis, Litterae ex Oriente (de missionibus Tyri, de patriarchatu Graeco-orthodoxo Antiochiae) Litterae ex Russia (conditio catholicorum in Polonia Russica, praesens litteratura Russorum, vita „Raskolnikorum", de condicione cleri inferioris in Russia etc.), quae in unoquoque fasciculo invenimus.

Dr. *B. Spáčil.*

MISCELLANEA.

Pius X. de sollemnitate centenaria s. Ioannis Chrysostomi.

Placuit foras dare hic epistolam Summi Pontificis occasione sollemnitatis Chrysostomianae datam. Cui praemittimus epistolam ab em. Cardinali secretario simul missam.

Lettera di S. E. il Cardinale Segretario di Stato a s. Em. Vannutelli. Presidente del comitato per le feste centenarie del Chrisostomo.

Emo e Rmo Signor Ossmo.

È piaciuto al Santo Padre di scrivere a Vostra Eminenza, come a Presidente del Comitato per le feste centenarie di s. Giovanni Crisostomo, una venerata lettera, exprimente la parte che il Pontefice prende a tale solemnità, e annunziante il proposito di concedere i tesori delle sacre indulgenze a tutti coloro che favorizanno la felice riuscita delle onoranze. Qui unito pertanto godo rimetterle il Pontificio documento e colgo l'occasione per dichiararmi con sensi di profonda venerazione bacciandole humilissimamente le mani — dell'Eminenza Nostra Dmo e Umo.

R. Card. Merry del Val.

Venerabili Fratri Nostro Vincentio S. R. E. Cardinali Vannutelli episcopo Praenestinorum, Praesidi coetus sollemnibus celebrandis saecularibus ab obitu s. Ioannis Chrysostomi

Pius PP. X.

Venerabilis Frater Noster, salutem et apostolicam benedictionem. Prope est, ut diei memoria quindecies saecularis redeat, quum actuosa vexataque multimodis vita Ioannes Chrysostomus sanctissime cessit. Aetati huic nostrae, qua nullam oporteat magis ad illustria quaepiam instaurari exemplaria virtutum, gaudet animus insignem hunc virum posse iterum ad imitandum proponere. Siquidem plura Ille in se vivendi genera eaque singularibus plane luminibus laudum micantia, felicissime expressit. Nam dum adhuc in laicorum coetu detineretur, vitam et mores a saecularium consuetudine ita defendit ut honestius non posset, donec a fluxarum studiis rerum totum se in divina recepit. Pastor autem Constantinopolitanae Ecclesiae datus, officia episcopalis muneris, nulla hominum verecundia, nullo periculorum metu, diligentissime ac fortissime explevit. Explanator denique nuntiusque divinarum legum adeo ceteris in omnes partes praestare visus est, ut et Ecclesiae doctor sit habitus et nomen ab aureo eloquii flumine invenerit; quare illum Leo XIII. fel. rec. Decessor Noster dignum merito censuit, quem sacris oratoribus exemplum simul ac patronum daret. Porro quum Orientalium Chrysostomus Ecclesiarum decus et gloria sit, mirum quantum consiliis Nostris Decessorumque Nostrorum conducere est existimandus, ut scilicet, quemadmodum ornamento Ille Romanae Ecclesiae diligendo ac defendendo exstitit, ita consolationi exstet unitate tandem Orientalium gentium Nobiscum, monitis auspicioque Ipsius, redintegrata. Itaque palam est, Venerabilis Frater Noster, valde Nobis esse cordi sollemnia saecularia praeclarissimi Antistitis magnis sacri cultus caeremoniis haberi, iisque non in universis modo Urbis templis quae Orientali utuntur ritu, verum etiam ad ipsam divi Petri Basilicam in monte Vaticano: nimirum expectatione tali permoti atque allecti, ut et elucentes in Chrysostomo virtutes populi

admirentur atque imitentur, et ii, qui a Nobis Orientalibus e coetibus dissident, videant perspiciantque quam multam quamque germanam ritibus universis gratiam praestemus, inducantque demum animos optatis Nostris amanter obsequi, et antiquam matrem saluberrimo reditu amplecti. Quamobrem beatum e vita discessum Ioannis Chrysostomi volumus gratulatione maxima et cultu coli, hoc anno, plane singulari: gloriosamque sapientissimi Antistitis memoriam litteratorum etiam conventibus repeti. Ad animos vero excitandos acuendosque, id Nos libentissima voluntate pollicemur fore Nos reseratis coelestibus thesauris, quotquot in deferendos Chrysostomo honores operam contulerint, sacrarum indulgentiarum muneribus amplissime cumulaturos. Auspicem gratiae divinae Nostrique animi testem, apostolicam benedictionem, Tibi peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum die XXII. Iulii anno MCMVII. Pontificatus Nostri quarto. Pius PP. X.

Rogamus ut divulgentur haec scripta et ut e singulis dioecesibus Slavicis Romam conveniant, qui sollemnitati intersint (cf. Slav. litt. theol. III.. 292).

P. Ugo Atanasio Gaiser, Rector Pont. Collegii Graecorum, via Babuino 149 Roma, vices gerens Emi Card. Vannutelli Praesidis recipit omnes epistolas etc. ad hanc sollemnitatem pertinentes.

Corrigenda:

P. 24 supra v. 14 loco: nesessarium lege: necessarium.
„ 25 supra v. 17 loco: v. 39. lege: 5. 39.
„ 27 supra v. 7 loco: indnlgent lege: indulgent.
„ 30 supra v. 19 loco: empiterne lege: sempiterne.
„ 31 infra v. 7 loco: eschatalogiae lege: eschatologiae.
„ 42 infra v. 3 loco: comentariis lege: commentariis.
„ 43 supra v. 8,9 loco: Judicialis iJstitia lege: Iudicialis iustitia.
„ 56 infra v. 22 loco: annis sanct lege: annis pueril. sanct.
„ 101 infra v. 23 loco: vei lege: vel.
„ 198 infra v. 22 loco: liberorum lege: liberarum.
„ 214 infra v. 18 loco: iucumbit lege: incumbit.
„ 228 supra v. 17 post: addit. lege: Eph. 1, 1; Iac. 4, 5; Act. 13, 68; Gal. 3, 20; I. Cor. 15. 29.
„ 248 supra v. 12 loco: Lenpoliensem lege: Leopoliensem.
„ „ infra v. 20 loco: atquead eo lege: atque adeo.
„ 249 supra v. 6 loco: Kraków, 1915 lege: Kraków, 1905.
„ 250 infra v. 1 loco: indifferendes lege: indifferentes.
„ 251 supra v. 20 loco: dessumi lege: desumi.
„ 256 supra v. 17 loco: quod nnon lege: quod non.
„ 257 infra v. 19 loco: liturgico-historicu lege: liturgico-historica.
„ 267 supra v. 22 loco: tamquamvalde lege: tamquam valde.
„ 276 supra v. 25 post: Revue ben. 1889 (VI) p. 485–499. lege: A. Jirák Artomachie (in Sborník Velehradský III (1883) p. 138—172. .
„ 280 supra v. 21 loco: Latimis lege: Latinis.
„ 281 supra v. 17 loco: clapso lege: elapso.
„ 286 supra v. 8 loco: impetrat lege: impetrare.
„ „ supra v. 10 loco: At iude lege: At inde.
„ „ supra v. 15 loco: persevarantiam lege: perseverantiam.
„ „ supra v. 18 loco: multe lege: multos.
„ „ infra v. 3 loco: In secentis lege: In sescentis.
„ „ infra v. 3 loco: absolutem lege: absolutam.
„ 287 infra v. 1 loco: Dr. Er. Grivec lege: Dr. Fr. Grivec.
„ 307 infra v. 3 loco: cereret lege: careret.
„ 315 infra v. 8 loco: сталко lege: столко.
„ „ infra v. 7 loco: законодаллства lege: законодательства.

A) Index nominum.

B) Index rerum.

intitulée: „Externa res slavicas spectantia“. Enfin, des mélanges sur d'intéressantes questions, par exemple „Quaedam de quibus theologi utriusque ecclesiae dissentiunt“. On y trouvera une étude sur le divorce pour adultère, admis, comme on sait, par l'Eglise grecque, et quantité de renseignements utiles sur diverses questions canoniques, liturgiques, théologiques et autres. Les „Slavorum litterae theologicae“ méritent donc toute la sympathie des catholiques qui désirent la réunion des Eglises, particulièrement des Eglises du monde slave, et nous formons les voeux les plus sincères pour sa rapide diffusion.

THEOLOGISCHE REVUE, 1905, 216: „Unter den Rubriken Bohemica, Croatica, Polonica, Russica, Ruthenica, Serbica, Slovenica, Externa res slavicas spectantia wird hier ein lateinischer Literaturberichkte eröffnet über die theologisch-wissenschaftlichen Bücher und Artikel in Zeitschriften der genannten slavischen Sprachen . . Mit dem Zwecke, die theologischen Studien unter den westslavischen Nationen zu fördern und mit den dort vorhandenen Leistungen auch jene Gelehrten bekannt zu machen, die des Slavischen unkundig sind, verbinden die Herausgeber vor allem das Bestreben, auf die kirchliche Union der West- und Ostslaven hinzuarbeiten, indem sie durch Beseitigung der hüben uud drüben herrschenden Vorurteile und entsprechende Beleuchtung der Kontroverspunkte die letzteren nach Möglichkeit allmählich vermindern und aufheben wollen. Den irenischen Schriften und Abhandlungen wird darum besondere Aufmerksamkeit gewidmet. Die Hoffnungsfreudigkeit, mit der die Herausgeber ans Werk gehen, berührt sympathisch. Mögen sie reiche Erfolge erzielen.!

REVUE AUGUSTIENNE, 1905, 214: „Slavorum litterae theologicae“. L'excellente revue a pour but de réunir en un faisceau compact toutes les forces isolées des Slaves, de promouvoir et d'entretenir parmi eux le goût des études théologiques, de mettre à leur portée tout ce que le génie des races occidentales a produit de bon et d'en décupler les fruits, de dire surtout son mot dans les controverses qui éloignent l'un de l'autre l'Occident et l'Orient pour en tempérer l'acuité et provoquer la solution; elle sera un trait d'union entre l'Occident et l'Orient; elle leur apprendra à se connaître réciproquement et contribuera de toutes ses énergies à l'extinction du schisme.

ŚWIAT SŁOWIAŃSKI, 1905, 379: . . . Poważna rzeczowość wróży jak najlepiej o całem przedsięwzięciu, a zupełna rezerwa, zachowana w redakcyjnym układzie, zjedna zapewne wszystkich, właśnie dlatego, że redakcya nikomu się nie narzuca. Pismo będzie również pożyteczne prawosławnym, jak katolikom; samo ściśle katolickie, zachowuje się względem cerkwi wschodniej z tą szczerą życzliwością której do niedawna tak często nie rozumiano u Strossmayera . . . Objektywne znawstwo przedmiotu, uprawianego z zamiłowaniem, z myślą wzniesioną ku wysokim celom, a bez względu na jakiekolwiek przygodne hasła chwili bieżącej, musi wydać jakiś plon. Nie nawrócą Rosyi współpracownicy nowego pisma; wiedzą o tem, a pretensyonalności nikt im nie może zarzucić; — skromni są i uważają się tylko za jeden z pomocniczych czynników. Ale stali się czynnikiem od razu bardzo a bardzo poważnym i nie ulega wątpliwości, że tylko na tej drodze, na którą oni szczęśliwie wkroczyli i tylko tą metodą, którą trafnie dobrali, da się wyrobić z czasem ten zestrój okoliczności i nastrój umysłów, dzięki którym można będzie sprawę zjednoczenia roztrząsać nie tylko po akademicku. Przystąpiono do dzieła, ne licząc na żadne ułatwienia, obliczając się z samemi tylko trudnościami; ukaz tolerancyjny i wołanie o patryarchat są nespodziankami, które „Cyrylo-Metodejcom“ prawdziwie ‚spadły z nieba‘. Ale też nakłada to na nich z drugiej strony tem większe obowiązki. Pomóć im trzeba! Oby ten artykuł zjednał im polskich pomocników!

POLYBIBLION 1905, Octobre, p. 381. Excellente innovation. Cinq fois par an des savants tchèques donnent en latin depuis janvier dernier, une revue très complète du mouvement théologique en Russie, Pologne, Bohême, Bulgarie, Serbie et Croatie.

———— —

„Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus" (dirigentibus Dr. Jos. Tumpach, Dr. Ant. Podlaha. Ad. Špaldák Pragae, J. Urban Cracoviae, Luc. Jelić Jadrae, Dr. Fr. Grivec, Labaci prodit in lucem quater per annum pretio 6 Coronarum monetae austriacae (6 mk 7 fr. 50), quod bibliopolae Rohlíček & Sievers Pragae—I. 190 mittendum est

Sumptibus ephemeridis „Slavorum litterae theologicae" in lucem prodierunt:

1.

„Slavorum litterae theologicae".

Annus I. (1905). Pag. 285 + XI.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers Pragae 190-I.**

Pretium: 6 Cor. (= 6 mk. = 6 fr.)

2.

„Slavorum litterae theologicae".

Annus II. (1906) Pag. 328 + V.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers, Pragae 190-I.**

Pretium: 6 Cor. (= 6 mk. = 6 fr.)

3.

Fontes historici liturgiae glagolito-romanae.

a XIII. ad XIX. saeculum.

Collegit Dr. **Lucas Jelić.**

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers Pragae 190-I.**

Pretium: 4 C. (= 4 mk. = 4 fr.)

4.

Sunt-ne Latini Quartodecimani?

Scripsit **Caes. Tondini de Quarenghi**, barnabita.

In commissione bibliopolae **Rohlíček & Sievers, Pragae 190-I.**

Pretium: 30 h (= 30 Pf. = 30 ctm.)

Widener Library
044 105 193 189